

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dějiny valdštejnského spiknutí

Josef Pekař

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ V PRAZE.

ROČNÍK IV.

TŘÍDA I.

ČÍSLO 3.

15

DĚJINY
VALDŠTEJNSKÉHO SPIKNUTÍ.

(1630—1634)

KRITICKÝ POKUS

SEPSAL

DR. JOSEF PEKAŘ.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1 193.

D
270
.W19
P37

PŘEDLOŽENO V KVĚTNU 1894.

TISKEM J. OTTY V PRAZE.

PŘEDMLUVA.

Otázkou valdštejnskou zabýval jsem se již v historickém semináři prof. dra. Rezka. Plodem té práce byla kritika zprávy Rašínovy, namířená proti studii Lenzově. Zvláštní kouzlo záhady a snaha podat o velikolepé historii, v níž jsem viděl od počátku kus českých dějin, českou práci, vedly k sepsání této knihy.

Účelem jejím jest jednak spracovati poprvé všechen ohromný materiál listinný, jenž se nakupil zejména v posledním desetiletí, a pokusiti se o souvislé vylíčení Valdštejnovy politiky v l. 1630—1634, jednak uplatniti nové řešení, jež se při této práci naskytlo, proti výkladům dosavadním. Rozsah knihy při takovém programu není veliký, a množství poznámek vysvětluje se s dostatek kriticko-polemickým rázem jejím. Zde jest třeba více než kde jinde užiti svědomitě a důkladně t. zv. vědeckého aparátu.

Titul knihy bude se snad zdáti smělým, ještě smělejším, než Schebkovo pyšné a nešťastné »Die Lösung der Wallensteinfrage«. Nechci ovšem popírati nesnadnosti problému, ale mám za to, že otázka jest již zralá ke konečnému řešení. Neúspěchy dosavadními byl vinen nedostatek nebo jednostrannost materiálu, zmatek, jež způsobily práce dilettantův a u německých historiků především neznalost půdy, z níž tragická postava Valdštejnova vyrůstá. Této nesnáze u českého badatele není, materiálu je vydáno množství až neuvěřitelné a přes mnohé mezery cele dostatečné, a několik dobrých studií speciálních usnadňuje práci měrou velikou. Neváhám proto projeviti mínění, že by resultátů této práce došla každá jiná studie, založená v jejím rozsahu, a jsem také té naděje, že badání další její hlavní výsledky potvrdí.

* * *

.

Díky jsem povinen p. prof. dru. *A. Reskovi*, v jehož semináři práce tato počala vznikat, pp. říšskému archiváři dru. *E. Hildebrandovi* v Štokholmě, prof. dru. *M. Lensovi* v Berlíně a dru. *Ž. Šimákovi* za informace neb příspěvky a správě král. bavorské universitní knihovny v Erlangách, bibliothékáři dru. *Ž. Wolfovi* zejména, za mnohou ochotu a podporu.

V Praze v prosinci 1895

Spisovatel.

Poznámka. Data jsou všude uvedena dle *nového* kalendáře. Seznam v odkazech užitých zkratk viz v zadu na str. 508.

Ú V O D.

Motto studie Lenzovy:

Der Mann ist uns ein kostbares Gefäss,
Das wicht'ge Dinge einschliesst —
Fand man viel?

Schiller, Piccolomini.

Otázka valdštejnská ¹⁾ jest známá »cause célèbre«. Hrozný konec vévody, tajemství jeho cílů a plánů, všechna neobyčejnost a záhadnost jeho zjevu a ona chmurná, takřka chorobná atmosféra, jíž dýše celá ta historie, vystupující v před z velikého pozadí evropské války — vše to působilo od počátku na myslí kouzlem neodolatelným. A zájem rostl a stupňoval se, když řada pokusů o rozluštění problému, provázených záplavou spisů a rykem polemiky, k cíli nedovedla, když po utišení bitevního hluku vystoupila hádanka znovu v popředí, jako dřív plná tajemství.

Spousta literatury, ²⁾ jež se pojí k jménu Albrechta z Valdštejna, se slavnou básní Schillerovou v čele, dosvědčuje zájem tento nejvýrazněji. Jest to přirozený interes o neobyčejný a záhadný zjev v dějinách, o zajímavou a poutavou jejich periodu. Spisy obírající se vévodou Fridlandským historicky vedl předem zřetel užší, otázka viny Valdštejnovy. Netřeba snad připomínati, že v tomto formulování otázky tkvělo nebezpečství, že badání opustí cesty historické kritiky. V otázce viny soustředilo se vskutku téměř všechno studium historické záhady, z dějinného problému byl učiněn právní proces, v němž stáli jednostranní obhájci proti jednostranným žalobcům a v němž teprve měla

¹⁾ Píšeme »Valdštejn«, protože jest to důslednější než »Valdštejn« a i historicky oprávněné. Většina německých prací užívá, jak známo, tvaru »Wallenstein«, jenž si ovšem dobyl již domácího práva. Ale jedinému *Hallwichovi* (*Wallenstein's Ende*, I, 3, pozn. 1.) napadlo hájiti tohoto tvaru, protože prý diplomaticky správná forma jména jest »Waldenstein«. *Gindely* (*Waldstein etc.*, I, str. IV) ukázal krátce na pochybenost tohoto mínění, a možno jen opakovati, nač již dříve bylo poukázáno, že totiž forma »Wallenstein« vznikla z českého »Valst.jn« a ukazuje tedy jen k českosti, t. j. k zčeštění rodového jména.

²⁾ *J. Schmitt* podává v MVDGB. v I. 1879—1885 bibliografii valdštejnské literatury. Zaznamenává dohromady 1558 čísel, z čehož 851 vědeckého rázu. K otázce plánů vévodových v I. 1680—1684 jest z toho důležitá sotva desetina.

se naplniti slova Schillerova: »Von der Parteien Gunst und Hass verwirrt, schwankt sein Charakterbild in der Geschichte«.

Teprve v době nejnovější ujala se zpusťosené pŕdy práce vědecká, jež prosta předpojatosti hledá čest v tom, aby poznala pouze, jak věci se sběhly. Je-li již toto stejně vděčné jako namáhavé hledání pravdy samo sebou velického pŕvabu, jest tím více u českého badatele. Neboť historie valdštejnského spiknutí jest jedním z nejvíce vzrušujících kusů českých dějin. V stínech jejich tmí se obrysy revolučního programu české emigrace, v ní jde v nadějích a obavách tisíců o osud vlasti. Připoutána k chorobným plánům jednotlivce a k zvláštním aspiracím jeho okolí, objevivším se v dějinách českých dosti často, aby mohly založiti tradici, vstupuje tu v hrozný, dramatický zápas tehdejší česká otázka. Působí-li ona ve vlastní příčiny spiknutí pouze nepřímou a nepatrně, jest přece hlavním kusem jeho; jeví-li se záhadný hrdina jeho, zbaven všech ideálních příkras, jimiž zdobil se sám a jimiž zdobila jej historie, pouhým ctizádovcem, dychtícím po moci a pomstě, lze i v tom vysvětliti snahy jeho z českého prostředí. Valdštejnská konspirace nenáleží německým, ale v podstatě užším českým dějinám. To je asi také — věru nehledaným — výsledkem přítomné práce.

Mluví-li se dnes o valdštejnské otázce, míní se tím doposud otázka viny či nevinu vévody Fridlandského. To jest, jak neváháme tvrditi, omyl či nedorozumění; v tomto smyslu nejistoty již dlouho není, dnes jde jen o otázku, jež zůstává nerozřešena ode dne chebských vražd: *kteřak* byl vévoda vinen? Nejen vůči ohromnému materiálu dnešnímu, ale i v situaci z let padesátých, ano ještě dříve v minulém století a po publikacích 17. století nebyla by se mohla *kritická* práce postaviti na pozdější stanovisko bezpodmínečné obrany. Všechn hluk způsoben byl pracemi Förstrovými, dnes ovšem zastaralými, a nepočítáme-li nemožného Schebkova pokusu obrany, jedinou publikací Hallwichovou. Na tomto, jak poznáme, velmi vratkém základě zbudována jest celá fikce, podporovaná dvěma činiteli — pochybností, jež jednou vzbuzena nedala se zaplašiti a žádala od historie formálně právního důkazu viny, a pak záhadou, která vznášela se nad vším a které žádná práce nedovedla proniknouti. Oba činitelé tito působili na historické i nehistorické vyličení událostí od samé katastrofy, a byl by to obraz nemálo zajímavý ukázati podrobně, jak vliv jejich zápasil od počátku s rostoucím materiálem obžaloby a vtisknul ráz celé literatuře. My přestaneme na stručné črtě v hrubých obrysech, jakémsi nástinu posmrtné biografie Valdštejnovy, jež chce zároveň ukázati vývoj otázky od počátku a seznámiti s dosavadní literaturou.

* * *

Největším zrádcem byl Valdštejn v měsíci únoru r. 1634. Bylo to v době, kdy obširná udání Piccolominiova stala se základem úředně vyhlášeného obvinění, že Fridlandský chtěl císaře vyhnati z jeho země, zmocniti se koruny a dŕm Rakouský cele vyhubiti. Strach a domysl vyzdobily žalobu podrob-

I.

nostmi: v Praze a ve Vídni, kde bylo s kazatelen hřímáno proti tyranu a zrádci, kolovaly zprávy, kdy měla Vídeň býti dobyta, bylo známo i datum chystané korunovace vévodovy nástupcem »zimního krále«, »králem masopustním«. V obecné panice a rozčilení nebylo místa pro pochybnosti a klidné úvahy, až konečně došla zpráva, že zrádci jsou povražďeni. Dvoru byla novina vítanou, toužebně očekávanou zvěstí záchrany,³⁾ ale v společnosti širší, a to i na straně katolické, nastala vůči hrůze a neslýchanosti skutku nenáhlá reakce. Co následovalo, mohlo ji jen podporovati — došly zprávy, že několik dní před svou smrtí ujistil vévoda shromážděné nejvyšší, že nezamýšlí nic proti císaři a náboženství, že znovu a znovu vypravil posly do Vídně, nabízejce dobrovolnou resignaci, že z domnělé tajné korespondence, od níž očekáváno potvrzení a vysvětlení všeho, nebylo nalezeno ničeho!⁴⁾ Zachycené listy saského vévody Františka Albrechta a jenerála Šafgoče vydávaly naproti

³⁾ Dojem noviny o chebské exekuci při dvoře a ve Vídni líčí bavorský místokancléf B. Richel kurfiřtovi 8. března takto: Meniglich hohen und nideren standes hat sich allhie über diese zeitung erfreit, nit anderst, als wan man ein grosse victori erhalten, und auch die, denen umb's herz sonst anderst gewesen, haben dergleichen gethan, als wan sie sich miterfreiten. Vil . . . seind in der kaiserlichen anticamera selbst ultro zu mir gangen und congratulando sich erfreit, dass einmal derjenige hin sei, welcher ew. curfürstl. durchl. und dero landen so vil schaden und leids zugefigt . . . (*Irmer*, III, č. 516).

⁴⁾ I o tuto okolnost byla vedena kontroverza. Žalobci dovolávali se listů Carettových a Gallasových, že Valdštejn den před svou smrtí spálil na 600 listů a hr. Trčková že zničila všechnu korespondenci svého chotě. Gallas píše 10. března 1634 císaři, že se od Kinského a Neumanna, v jejichž rukou byla nejdůležitější korespondence, nenalezlo ani písmene (*Förster*, III, č. 494). Obhájci možnost spálení listů popírají (srv. zejm. *Schebek*, Lösung, 307). Pravdu mají, jak za to máme, *tiito*, ačkoliv jest nevděčno obíratí se otázkou na základě pouhých domyslů. Valdštejn nemohl asi nic spalovati, protože katastrofy nepředvídal a protože jistě kompromittujících listů vůbec neměl. Záhadnější jest, kam se poděly poslední korespondence Trčkova, Kinského a Neumannova? Že by mladá hr. Trčková, »so von Harrach'schem Geblüt« a »gewiss gut und fromm« (Caretto císaři 3. bř.), cos zničila, je sotva uvěřitelné — spíše by bylo lze toho se domnívati do paní Kinské. Ale vysvětlení bude nepochybně v možnosti, na kterou poukázal již *Irmer* (III, IV, pozn.). Gallas a Piccolomini byli do konce r. 1633, jak za to míti musíme, s plány Valdštejnovými srozuměni, a tím lze vysvětliti, kterak právě *jim* na zmizení listů hlavních jednatelů konspirace mohlo záležeti. Richel píše Bavorskému kurfiřtu již 8. břez. z Vídně, že se ztratí asi mnoho listů a věcí, nebudou-li k tomu vybráni lidé, »die gerad ohne respect hindurch gehen« (*Irmer*, III, č. 516). Slavata se v březnu 1634 nemálo diví, že se Gallas »uspíšil«, propustiv paní hr. Kinskou na svobodu (*Hist. Sborník*, III, 200, č. 14). Kinská ovšem byla zasvěcena do všeho. Z poznámek *Lensových* lze na dvou třech místech čísti významnou otázku, kam se poděly některé listy Gallasovy, které by byly dle všeho k poznání stanoviska jeho vysoce zajímavé a které by byly měly býti nalezeny mezi ostatními listy Gallasovými v spisech kanceláře vévodovy. *Hallwich* (Thurn etc., XIX sq.) vyslovuje takřka nepokrytě podezření, že prameny, svědčící v prospěch vévodův, byly v čas odstraněny. Táže se, kde tíl archivy Eggenberkův, Questenberkův, Werdenberkův? Kde je korespondence vévodova s nejr. purkrabím Adamem z Valdštejna? Kde memoiry biskupa vídeňského a kardinála Harracha, kde listy vévodovy jeho choti? Nebyly by snad otázky v smyslu opačném oprávněnější? Co bylo v arniském archivu Boitzenburském, kde pracoval *Förster*, víme, ale s Förstrem důležité kusy zmizely! Kde jsou dnes některé dokumenty, jež z vídeňských archivů registroval ještě *Hurter*?

tomu svědectví, že byl osnován útok na vojska věrná císaři a spojení s nepřitelem, a z Opavy dokonce došla novina, že tam některé pluky rebellují, přisahávající pouze vévodě Fridlandskému!

Tak od prvních dnů po »exekuci« měla záhada dvojí tvář, připouštějíc pochybnost i víru a vzbuzujíc nejistotu — právě v tom okamžení, kdy úředně nebyl jmenován Fridlandský jinak, než jako rebell a tyran a ohavný zrádce! Byla zatčena řada důstojníků a osob z okolí vévodova a nastaly výslechy. Události plzeňské se zápisem z 12. ledna byly podkladem vyšetřování; tajných jednání dřívějších se otázky sotva dotýkaly, a jest zřejmo ze všeho, že o jejich dosahu neměli ve Vídni tušení. Ale uvěznění »adherenti« z armády dovedli své účastenství v zrádných piklech vylíčiti ve světle zcela nevinném, tvrdili, že o ohavné zradě vévodově neměli tušení, a všichni bez rozdílu odmítali rozhořčeně otázky, nechtěli-li se Fridlandský státi Českým králem a dům Rakouský cele vyhubiti? Odpovědi obviněných srovnávaly se nepochybně z části se skutečností, ale jak bylo i zapíráno, pozorujeme na př. u Šafgoče, proti němuž byly důkazy. Šafgoč zajisté dějiny i cíle konspirace znal, mnoho věděl i Sparr, nepochybně i Scherffenberk a jiní — od nich však nezvěděly komise, »was die Hauptverschwörung betreffe«, ničeho, od Šafgoče ani v mučírně! ⁵⁾

Ze zatčených stojících mimo služby císařské měl dvůr v své moci dva důležité svědky — saského maršálka vévodu Františka Albrechta a českého emigranta, nejvyššího Antonína Schliefa. Oba byli jako saští prostředníci přítomni v Plzni, a jeti jejich bylo porušením mezinárodního práva. Oba však dali se Valdštejnem v plánech o povstání užiti — první odebral se do Řezna, aby Švédy pohnul k vojenské pomoci k českým hranicím; druhý vyslán byl do Slez k Šafgočovi s rozkazy, jimiž mělo býti připraveno spojení se Sasy v Slezsku — a zachycené listy a neopatrné výroky byly důkazem jejich spoluviny. Oba mužové náleželi k několika málo osobám, jež měly o plánech Fridlandského vědomosti poměrně nejdokonalejší, a vůči horečné námaze vyšetřujících komisí vídeňských o proniknutí záhady lze pochopiti, jak vítaným materiálem musily býti jejich výpovědi. Oba vskutku učinili obšrná odhalení, ale s jakou prohnaností byla v bodech nejdůležitějších pravda překroucena, lze poznati právě z výslechu Schliefova. Byl to Schlief, jenž poslán byl Valdštejnem do Dráždan s návrhem míru, jehož jeden bod zněl: Tyroly a co

⁵⁾ Srv. výtahy z akt procesu u *Förstra*, Briefe, III, příl., str. 32, 35; u *Irmera*, III, příl. a jinde. — *J. Krebs* pokusil se v pěkné práci, důležité i novým materiálem (Hans Ulrich Freiherr v Schaffgotsch. Vratislav, 1880) o nesnadný úkol zvrátiti přesvědčení o vědomé, samovolné spoluvině Šafgočově v zradách Valdštejnových. Líčí Šafgoče jako muže malého politického nadání, třesoucího se před hroznou mocí vévodovou, muže, jenž v své upřílišné oddanosti a ochotě neuvažoval o následcích svého jednání, netušil nic o vlastních cílech vévodových. To nepřesvědčuje, zejména když Krebsem sebraná akta Šafgočova procesu, se všemi jeho obranami, plnými odporů, dokazují s dostatek opak. Třeba jen ukázati na to, jak se snažil Šafgoč vykrotiti slova, jež prohodil v Hlohově k hr. Galasovi: že dům Rakouský, proti němuž byl celý svět bojoval bez úspěchu, bude nyní zruinován takřka za hodinu!

k tomu přísluší, má navždy zůstatí při císařství — ale ve vyšetřování vylíčil tyto návrhy ve světle politiky věrně císařské, častuje za to komisi obšírným vypravováním o poměrech při dvoře drážďanském, o Arnimovi a Feuquièrovi. Schlieff přece byl jediným svědkem, jenž přiznal, že bylo úmyslem vyhnati císaře z jeho země, ale všechny výroky toho se týkající vložil do úst zavražděnému Kinskému. Schlieff podal také první zprávy o vyslání Václava Romhapa ze Suché k Feuquièrovi. V otázkách o podrobnostech plánů vévodových, o jejich účastnících, o českém království Valdštejnově atd. omlouval se nevědomostí, zapřísahaje se při spáse své duše, že o těchto mysteriích neví »ganz auf der weiten welt nichts«.

Jako Schlieffa vedla i vévodu Františka Albrechta předem snaha vlastní účastenství v plánech o povstání stůj co stůj popřítí, a v tomto směru jsou výpovědi jeho nepravdivy, ale František Albrecht byl první, jenž pověděl pravdu o části slezských jednání z minulého léta a přiznal, že cílem jejich měl býti mír, jenž by spojenými císařskými a evangelickými vojsky byl vynucen po případě i proti císaři. Ostatně však odpovídal jako Schlieff, že neví nic, že prý o úmyslech o vyhnání císaře nikdy neslyšel, Valdštejn že prý mu nic nesvěřil, a na otázku o českém království Fridlandově odvětil pouze, že vévoda »předstíral vždy záminku míru«. ⁶⁾

To bylo asi v podstatě, co dvůr z vyšetřování zvěděl — bylo-li lze uzavíratí ze všeho, že Valdštejn zrádu strojí, nenalezlo se přece pro vinu jeho, jak ji byl vyměřil patent z 18. února, spolehlivého dokladu. Nad to pak bylo vše jediným neproniknutelným chaosem, v němž nebylo naprosto lze rozznati lži a pravdy, plným nesrovnalostí a nejpříkřejších odporů, chaosem, v němž plány a cíle vévodovy zůstávaly nadále tajemstvím. Toho, co bylo zjištěno nepochybně, bylo poměrně málo; bylo mezi tím však i faktum, že Bernard Výmarský Valdštejnovi pomoci *nechtěl*, vidě v žádostech jeho pouze klam a podvod. Mohlo býti také známo, že Arnim svou cestu do Plzně ku podivu a asi zúmysla odkládal — nebyl-li v této nedůvěře nepříteli k bývalému jeneralissimovi nejvýmluvnější důkaz, že jednání Valdštejnovo bylo vždy loyální? Vše mohlo jen živiti pochybnost — a v to padla smělá žádost hraběnky Kinské, aby jí byla propuštěna spravedlnost proti *vrahům* jejího muže, v to hrnuly se německé a vlašské letáky o »neslýchané, všem historiím německé země neznámé zákeřné hanebné vraždě«, o krvavé lázni chebské, líčící rozhorleně veliké zásluhy Valdštejnovy o císařství a jeho odměnu, připravenou španělskou rotou a Jesuity. To byly ovšem hlasy nepříteli, ale jak se soudilo o věci v samé Vídni, ukazuje list maršálka Piccolominiho z Vídne z 13. března hr. Gallasovi. ⁷⁾ Piccolomini píše, že jej vyličují jako zlovolného původce všeho, že prý on spolu s Gallasem a Španěly spáchali podvod. Dodává, že již mnohé přesvědčil o opaku a že to učiní ještě dokonaleji zvláštním pamětním spisem, jež právě skládá.

⁶⁾ Protokoly výslechu Schlieffova a vévody Františka Albrechta u *Irmery*, III, str. 401 sq. a 450 sq.

⁷⁾ *C. Höfler* v *Oesterr. Revue* 1867, I, str. 96.

Možno se domnívati, že tato nedůvěra vyskytovala se předem v kruzích, jimž dokonalé informace nebyly snadno přístupny — císař byl o zradě asi přesvědčen, neboť vytýkal s klidem pochybnosti jiných.⁸⁾ Ale proti »smělým judiciím«, šířeným o vraždách chebských, bylo nutno vystoupiti, bylo třeba jednání dvora ospravedlniti a obhájit, v jednom směru i k upokojení vlastního svědomí, neboť výtky, že »exekuce« byla vykonána bez soudu a rozsudku, že nebyla dána vinníkům ani lhůta k vyzpovídání, způsobily ve Vídni více než pouhé rozhořčení. Když došla do Vídně žádost hr. Kinské, jež jmenovala vykonavatele chebské exekuce úkladnými vrahy, byly konány porady, zda by se neměl zavésti dodatečně formální proces a vynésti rozsudek. Návrh tento byl však zamítnut — v nebezpečných případech velezrády není třeba procesu; exekuce je »instar sententiae«. Kdyby k procesu došlo, utrpěla by JMCís. na reputaci, a na cti ti, kteří exekuci vykonali. Ačkoliv jest jisto, že Fridlandský chtěl se přidati k nepříteli, jsou jiné důležité okolnosti, také sice nepochybné, *ale takové, že nejsou dosud plene et specificie dokázány*, což by způsobilo všelijaké myšlenky . . . Z naivní upřímnosti tohoto zvláštního dobrozdání vystupuje již zřetelně příznak beznadějné záhady — pro nejhroznější obvinění není dosud důkazů! Deputovaní radové a komisaři přestali na tom, aby byl vydán na obranu a zároveň k dokonalé informaci zvláštní spis.⁹⁾

Dříve, než tento byl hotov, vyšel »*Alberti Fridlandi perduellionis chaos*«,¹⁰⁾ první publicistický plod obžaloby. Titul jest vhodný dvojnásob — jak pro předmět líčení, tak pro formu jeho. V patrném a i přiznaném spěchu, nesouvisle a rhapsodicky líčí autor skutky a plány Valdštejnovy v l. 1629—1634 ve třech odděleních, z nichž jediné poslední, nejobšrnější, zachovává chronologický pořádek, vracejíc se přece na konec znovu k událostem l. 1631—1632. Z prvních dvou částí, jež možno považovati za úvod k dílu třetímu, líčí první události od sesazení vévody až k opětnému velitelství jeho, druhá hlásí se jako dobrozdání císaři, ukazující, předem na základě událostí v Plzni v lednu r. 1634, k nebezpečí fridlandské zrády. K tomu připojeny jsou poznámky o chování Valdštejnově v době dřívější, zejména za vpádu saského, jichž dotýká se autor

⁸⁾ Srv. níže.

⁹⁾ Srv. dobré zdání »deputovaných rad a komisařů« z dubna r. 1634 u *Hallwicha*, II, č. 1314. Důležité místo zní: (Jsou ještě jiné body), »daran auch mächtig viel gelegen und die nit weniger gewiss und wahr, allein so plene und specificie noch nit erwiesen seind, nit würden können inserirt werden, sonderlich aber, dass Euer Majestät er nach Land und Leut gestrebt, auch Dero ministrorum Güter allbereit ausgetheilt gehabt und gar in das Geblüt grassieren wollen«. Kdyby tyto body byly z rozsudku vypuštěny, »würde es allerhand Nachdenken verursachen und er wenigst in diesen Puncten für absolvirt und unschuldig gehalten werden . . .«

¹⁰⁾ Otištěno u *Murra*. Úplný titul zní: *Alberti Fridlandi perduellionis chaos sive ingrati animi abyssus. Cum licentia superiorum. Anno 1634.* — Murr neznal originálu — vydal práci dle opisu městské knihovny norimberské. Otisk jeho hemží se stopami chybného přepisování a jest proto někde stěží srozumitelný. Největší vadou jeho jest, že celá část druhého dílu (v origin. fol. C1—C4) dostala se do části první (u *Murra* od str. 138, slov: »tegere pacta vel dolum« až str. 145 do slov: »aperta tyrannide acturo« [má býti: agatur] inclusive), kdežto má býti na str. 151 za slovy: »At vero perplexius adhuc«. — Pražská universitní knihovna má tři exempláře originálu.

znovu buď stručněji buď obšrněji v díle třetím. Část prvá byla psána v lednu r. 1634, něco snad ještě dříve; list císaři jest datován v Praze 24. ledna; část třetí dokončena byla v březnu r. 1634.

Chaos ohlašuje se výslovně jako práce soukromníka. Jména jeho dosud neznáme; lze jen poznati, že byl v Čechách usedlým pánem, rodu nepochybně německého,¹¹⁾ r. 1629 asi že dlel v Madridě,¹²⁾ byl ctitelem generála Tiefenbacha a znal poměry velmi dobře. Platící mínění, že autorem Chaosu jest Slavata,¹³⁾ třeba zamítnouti již na základě uvedených známek, ještě bezpečněji, srovnáme-li s Chaosem Slavatovo dobrozdání o valdštejnské záležitosti, známé pod jménem »Votum cuiusdam secreti consilarii.«¹⁴⁾ Právě o hlavních bodech obžalob a podezření Slavatových neví Chaos nic, a břitkost vtipu, síla fantasie, vzácná výše vzdělání a ducha, barvitost a živost slohu a líčení, přecházejícího často v bombastické výlevy, jak vše to lze pozorovati v Chaosu, nenalzáme nikde u Slavaty. Autor Chaosu byl zpraven dokonale o podrobnostech otázky, jak je znali ve Vídni, z pražských zpráv jeho lze najíti prameny v listech bavorského agenta v císařském táboře, Roggeho, a ve výpovědích Schliefových.¹⁵⁾ O některých událostech r. 1631—1632 zpraven byl asi přímo či nepřímou od Tiefenbacha.

Záhadu plánů Valdštejnových řeší »Chaos« velmi jednoduše. Jemu jest Fridlandský zrádcem od konventu řezenského a snad ještě od r. 1629 až do smrti, a i bitvy u Norimberka, Lützenu a u Střnavy jsou označeny buď jako neočekávané, mimo nadání se přihodivší náhody, buď jako předem smluvený klam. Ale tvrzení tato v rámci celku mizí, prozrazují nesmělost, s níž byla napsána, hlásí se jako subjektivní výklad vévodova jednání. Hlavní důraz a největší část vývodů náleží konspiraci plzeňské — a tu vítězí vypravovatel nad nelítostným soudcem a žalobcem, spokojuje se jen přezdívkami, jichž má o Valdštejnovi bohatou zásobu.¹⁶⁾ Celek jest výbuchem rozhořčení nad ohavnou zradou jeho.

¹¹⁾ Čech by zajisté byl nenapsal: Sed Isolanum Romana Religio *Germanaque fides* altius tollebant (Murr, str. 173); Joannis Beckii . . . Germana fides et sincera mens (180); Quia valerosum te militem et apertum Germanum virum semper cognovi . . . (184).

¹²⁾ . . . haec Madriti suspicari vidi (154). Nelze z toho ovšem o přítomnosti autorově v Madridě souditi s jistotou.

¹³⁾ Srv. *Ranke*, *Wallenstein*, 344 sq. a ovšem i *Schebek*, *Die Lösung*, 383 sq. — Nám připomíná »Chaos« protivaldštejnský »Typus modernus bohemicus« (vydaný *Schebekem* v »*Lösung*«, 555 sq.), jehož autorem je sv. pán Sigmund z *Wolkensteinu* a Rodeneggu.

¹⁴⁾ Uveřejněno u *Aretina*.

¹⁵⁾ K užití výpovědí Schliefových (Schlief byl hned po zatčení v Praze vyslýchán) ukazují zprávy o výročí Kinského na str. 173 a 176, a jak za to máme i udání o povolání Sasů do Prahy r. 1631 a o schůzi kounické (str. 160). Že druhý díl Chaosu založen jest z veliké části na novinách známých z korespondence Slavatovy (*Dvorský*, *Doklady, Aliud ex Bohemia*), ukázal *Ranke*. Možno dodati, že na témže listu či na jeho předloze zakládá se německý výtah, učiněný vlastnoručně hr. J. Šlikem (Mitth. d. Kriegsarchivs 1882, str. 206, č. 8).

¹⁶⁾ *Fridlandica Maiestas*, *Ariolus*, *Machiavellus*, *dictator*, *Stilicho*, *Sejanus*, *Lucifer*, *Rhadamantus*, *tyrannus*, *Fridlandus Arnheimicus*, *Absolon*, *exorabiliter inexorabilis*, *maximus humani generis impostor atd.*

Pamfletem přes to knížka nikterak není. Autor, pokud jej lze kontrolovati, užívá svých pramenů svědomitě, nezamlčuje ani to, co svědčí v prospěch vévody, má řadu cenných zpráv, jichž spolehlivost lze z části dovoditi, z části hájiti, a shrneme-li vlastní cíl práce jeho tak, že chce ukázati, kterak od r. 1630 plánů proticísařských nevzdal se Valdštejn nikdy, pak kryje se toto první řešení otázky s tím, co pokouší se ukázati teprve přítomná práce. K stanovisku autorovu možno uvést ještě tvrzení, že zráda Valdštejnova jest tak notorická, že nepotřebuje důkazů, a opětovanou zmínku, že císař nechce v známost uvést vše, co o piklích bývalého jeneralissima ví a že i vůči jiným vinníkům jako moudrý panovník se přetvařuje.¹⁷⁾ Mezi řádky lze vyčísti, že odhalení všeho bylo by obžalobou některých předních císařských rádců a ministrů.

O půl léta později, v říjnu r. 1634, vyšla ve Vídni úřední publikace, vydaná »z obzvláštního JMCís. poručení«, pod titulem: *Obširná gruntovní zpráva* onehdejší prošlé Fridlandské a jeho spolupuntovníků ohavné zrády.¹⁸⁾ Říšský dvorní rada, dr. Pryklmajer, byl s ní hotov již v dubnu,¹⁹⁾ a zdá se, že později nebyla měněna a doplňována v ničem. Dne 5. července zaslal císař rukopis její králi Ferdinandovi, žádaje, aby jej předložil Gallasovi, Aldringenovi, Piccolominimu a jiným, již o záležitosti vědí, pro případné doplňky a připomenutí. Císař naléhal, ukazuje k netrpělivosti, s jakou se publikace očekává, na rychlé vyřízení záležitosti, ale král mohl odpověděti až v září, a teprve 18. října posílá císař tištěné exempláře do říše.²⁰⁾ Latinský a český překlad spisu vyšly ještě téhož roku.

Publikace hned v nadpisu udává své prameny: »hodnověrné relace, originální psaní a jiné listovní důvody a dobrovolně učiněná přiznání arestýrovaných«. Část pramenů těchto známe, zejména vyšetřovací protokoly, listy a

¹⁷⁾ Srv. úvod a str. 189, 193, 196, 199 sq.: *Ecquis viveret, si Jupiter semper torquetur fulmina in merentes? Frenum est dissimulatio, quo laxato omnes aperte agerent hostiliter, qui hactenus sperant latere suam malignitatem, vel fugerent mundumque involverent.*

¹⁸⁾ *Schebek* (Lösung, 402, pozn.) udává celý nadpis českého překladu dle roudnického exempláře takto: *Obširná gruntovní zpráva onehdejší prošlé fridlandské a jeho spolu puntovníků ohavné zrády, jaký vlastně způsob měla a co za nešlechtní obmyslové v skutku se již nalezli. Vše z přijatých hodnověrných relací, originálních psaní a jiných listovních důvodů, jako i zvláštního dobrovolně učiněného arestýrovaných přiznání každému pro výstrahu složená, v jedno sebraná a na světlo vydaná, nyní pak z exemplářů v Vídni z obzvláštního J. M. Císařského poručení vytištěného na česko přeložená. (Říšský orel.) S dovolením J. M. Knížecí vytištěna v Praze, léta Páně M. D. C. XXXIII. — *Zajímavost jest, že česká zpráva vydána jest »každému pro výstrahu«, německá toliko »jedermanniglich zur Nachrichtung«.**

¹⁹⁾ »Jest člověk velice učený, který ten manifest Fridlandský německy sepsal a do jazyku latinského přeložil« — píše Slavata o dru. Pryklmajerovi 23. ledna 1635 (*Dvorský, Doklady*, 46). Že zpráva byla hotova v dubnu, zřejmě z dobrozdání »deputovaných rad a komisařů« u *Hallwicha*, II, č. 1344. Dle poznámky *Hallwichovy* (II, 528) jest rukopis relace přiložen k dobrému zdání komise. Třeba litovati, že Hallwich nepoznamenal, zda dubnový text rukopisu kryje se s tiskem z října. Hallwich r. 1833 slíbil, že povstání úřední relace obširně vylíčí (Thurn als Zeuge etc., str. XXIII). Dosud se to nestalo, i třeba se spokojiti se sporými zprávami u *Hurtera*.

²⁰⁾ Srv. *Hurter*, Wallensteins vier letzte Lebensjahre, 464.

zprávy o událostech plzeňských a o chebské exekuci, dále obšírný, ale v poměru k předmětu líčení velmi stručný »Discurs über des Fridlands actiones«,²¹⁾ pocházející z kanceláře kurfiřta Bavorského a líčící věcně a klidně chování vévodovo k Bavorsku. To a pak události od prosince r. 1633 jsou vlastně obsahem knihy — z devadesáti stran jejích (dle otisku Murrova) jest tomu věnováno osmdesát. Mínění, jako by hlavní body zprávy byly založeny jen na »Chaosu«,²²⁾ třeba se rozhodně opřít — obě zprávy čerpaly z téhož pramene. Na následování »Chaosu« v úřední relaci lze sotva na dvou třech nedůležitých místech souditi, ostatně zpráva jest cele samostatná, užívajíc společného pramene důkladněji. Týká se to zejména vlastního vyličení plánů Valdštejnových, jež, jak po Aretinovi bude znovu třeba ukázati, tkvělo v zprávách Piccolominiových, a jež zde nepochybně jest čerpáno z pozdější písemné relace maršálkovy z polovice března, dosud neznámé. Místa tato jsou vrcholem knihy; ostatek jest obšírný a jak lze dokázati, věcně vypravování o událostech plzeňských. V závěru otištěny jsou zachycené listy vévody Františka Albrechta a Šafgoče a patent a listy rebellujících pluků v Slezsku slezským stavům a městu Olomouci.

Mimo poslední tři měsíce vévodova života a kritiku jeho válčení v roce 1631—1633 dotýká se »Obšírná zpráva« nadmíru stručně styků Valdštejna s Gustavem Adolfem r. 1629, zrádných jednání z léta r. 1631, povolání Sasů do Prahy za vpádu Arnimova a schůze kounické. O jednáních vévodových s nepřítelem z r. 1632 a 1633 neví mimo stížnosti na škodlivé příměří a neúspěch traktátů pověděti více, než že vévoda pod zástěrou míru chtěl provésti své záměry. Z těch zmiňuje se jen o plánu vyhnati vojsko španělské a lotrinské z říše. To jest vše — celá perioda Valdštejnových zrád z l. 1632—1633 odbyta jest několika slovy! Mimo odhalení Františka Albrechta, jichž užito bylo ostatně, jako i jiných vyznání, velmi opatrně a skrovně, nevěděli ve Vídni více!

Obhájci mluví o státním spisu takřka s opovržením, a ani ostatní neodvažují se hledati v proskribované knize pravdy. Budeme míti příležitost ukázati na pochybenost tohoto odmítavého stanoviska a na velikou cenu, pravdivost a svědomitost relace. Až na několik nedůležitých omylů a několik zpráv, jichž nelze kontrolovati, srovnává se ona cele se skutečností.

Netřeba ukazovati k rozdílu mezi »Chausem« a státním spisem, aby bylo zřejmo, jak právě v dobře zpravených kruzích soud o plánech Valdštejnových kolísal — v témže listu, s nímž císař 18. října posílá tištěnou relaci duchovním kurfiřtům, praví se, že ti, kteří si vysoce stěžovali na Valdštejna, dokud byl ještě jeneralissimem, nyní soudí, že se mu stala křivda a že se jednalo příliš ukvapeně.²³⁾ Zpráva by byla téměř neuvěřitelná — někdejší protivníci

²¹⁾ Vydán *Aretinem* v přílohách k prvému svazku jeho »Bayerns auswärtige Verhältnisse«.

²²⁾ *Ranke*, 335 sq. Soud Rankův zakládá se hlavně na omylu, jakoby úřední zpráva byla vydána teprv r. 1635.

²³⁾ Tak *Hurter*, 465.

vévodovi by odsuzovali chebskou exekuci! — kdyby nebyla zajištěna z místa tak autoritativního. »Chaos« pak vydán byl v březnu, v říjnu vyšla úřední zpráva, ohlašující odhalení o tom, »jaký vlastně způsob« zrada měla, a v květnu roku následujícího navrhuje vyšetřující komise, aby Šafgoč, jenž jest již k smrti odsouzen a nemůže tedy býti pokládán než za »otroka trestu« a »cadaver mortuum«, byl *mučen*, aby se vyzvěděl — »der eigentliche Grund« ohavných zámyslů, na kterém tolik záleží císaři, jeho domu, potomstvu a vši obecnosti! ²⁴⁾ Toto dobrozdání »deputovaných rad a komisařů« jest zajisté výmluvným svědectvím, že právě na místě nekompetentnějším považovali publikace dosavadní za vysvětlení nedostatečné, že Valdštejn zůstával nadále hádankou a že snaha o rozluštění její sáhala k prostředkům až neslýchaným.

Vojenskému soudu, pokud víme, se nepodařilo docíliti nějakých úspěchů v té příčině; za to se otevřelo civilní komisi vděčnější pole činnosti. Komise konfiskační, zřízená v Čechách nad statky Kinského, mladého Trčky a vévody Fridlandského, měla uloženo vyslechnouti i trčkovské úředníky. Naskytly se brzo známky, z nichž bylo lze souditi, že starý hr. Trčka o spiknutí věděl, a již 5. května byl dán z Vídně rozkaz povolati jej do Prahy k výslechu. ²⁵⁾ Starý Trčka, jenž i propadlých statků Adamových hájil energicky — královská komise byla u opočenského zámku uvítána palisádami, obsazenými vojáky s hořícími luntý — popřel vše a hiedal průtahů, ²⁶⁾ a z korespondence Slavatovy zdálo by se vysvítati, jakoby vskutku prozatím dvoru nešlo o nic jiného, než aby bylo zjištěno, které z trčkovských statků náležely Adamovi. ²⁷⁾ Ale dvoru v této době na zradě Rudolfa Trčky již mnoho záleželo — dne 1. června zavazuje se nejvyšší Schlieff (jenž do nedávna měl pouze naději na konec pod rukou katovou) ve zvláštním reversu mimo jiné i k tomu, že se bude pilně poptávati, co asi starý Trčka o zradě věděl, a vše císaři a králi tajně oznamovati. ²⁸⁾ To není zajisté autorem »Chaosu« tolik velebená »clementissima clementia«, jež raději chce se přetvařovati, než viny všech odhalovati a všechny dráždit, ani snaha o proniknutí záhady, ale snaha o usvědčení bohatého magnáta ze spoluviny. Vždyť Trčka byl po Valdštejnovi nejbohatším pánem v Čechách, a skonfiskovaná již pětina království nenasytné věrnosti jenerálů nestačovala. Zatím v září starý Trčka zemřel, aniž, pokud známo, se bylo podařilo jej z čeho usvědčiti, když tu stejnou dobou dostavil se do Vídně hr. Volf z Vřesovic, dosavad dobrý známý hr. Trčky, ale z účastenství v zradě také podezíraný, aby udal, že starý Trčka o zrádných plánech *věděl*, že mluvil zjevně o Valdštejnovi jako o Českém králi a o vzetí české koruny domu Rakouskému atd. Vřesovec radil, aby trčkovští hejtmani a úředníci Straka z Nedabylic, Romhap ze Suché, Věžník a Klusák z Kostelce byli zatčeni a vyslechnuti — »třeba jen ptáčky pořádně examinovati; však budou pak o Trčkově a jiných se zpovídati«. ²⁹⁾

²⁴⁾ U *Förstra*, III, příl., str. 33. — ²⁵⁾ *Schebek*, Lösung, 337. — ²⁶⁾ *Hurter*, 475.

²⁷⁾ *Dvorský*, Doklady, 44. — ²⁸⁾ U *Irmera*, III, 479.

²⁹⁾ »Bericht von der bewusten Persohn (Slavaty?) über weilandt Herrn Grafen von Wrzesouiez Seeligen gedechtnus gethaner aussag und übergebener attestation« u *Dvorského*,

Tak začal se proces trčkovský. Slavata již v říjnu 1634 píše o obesýlání svědků, ale teprve v únoru r. 1635 o jejich příchodu do Vídně a vyznáních. Mimo jmenované povoláno bylo ještě několik osob z trčkovských a fridlandských panství, také pan Jindřich Kustoš ze Zubří, bývalý president fridlandské komory a druhdy důvěrník Valdštejnův. Taktika byla tentokrát změněna — obeslaní byli vyslýcháni jako svědkové, bylo naléháno na ně přátelskými domluvy, a jakou svobodu ve svých vězeních měli, dává tušiti poznámka Slavatova, že se před výsledkem každý »napomíná, aby zbytečným truňkem se neobtěžil, tak aby při examinu ničeho nepravil, co by potomně svědomí jeho obtížiti mohlo.«³⁰⁾ Výsledek byl překvapující — výpovědi svědků potvrzovaly souhlasně, že tajné plány osnovány byly již od r. 1631, že na trčkovských zámcích mluvilo se o Fridlandském jako o Českém králi, zmiňovaly se o tajných schůzích s vůdci emigrace, o tajných korespondencích do Drážďan a o opětovných návštěvách hlavního prostředníka v jednání s nepřitelem, Jaroslava Sezimy *Rašína z Rysmburka*, v Čechách.³¹⁾ K muži tomuto, emigrantu a členu oné drobné šlechty, jež kupila se kolem panského domu Trčkova, obrátila se brzo pozornost — bylo zřejmo, že ví mnohé, co všem jest tajemstvím a že zprávy jeho byly by materiálem neocenitelným. Tak nestalo se zajisté bez podnětu vyšetřující komise, že pan Kustoš, jak 1. června r. 1635 píše Slavata, stroje se odjeti z Vídně a vyzpovídav se v jesuitské koleji u P. Lamormaina, »zakázal se, že se chce k tomu přičiniti, Jaroslava Rašína a Václava Romhapa s sebou ke dvoru J. M. C. přivésti, aneb jich zprávy psané dostati, což jestliže se stane, tehdy v mnohých věcech bude se moci na dobrý grunt přijíti«. Poslání Kustošovo mělo brzo žádoucí úspěch — Kustoš vypravil do Drážďan k Rašínovi, s nímž ode dávna byl znám, Jana Lipnického z Příbenic a ujistil jej písemně, že se mu dostane císařovy milosti a skonfiskovaného jmění, vrátí-li se do Čech a zachová se dle rady jeho. Rašín váhal, ale nabídka byla tak lákavá a záležitost tak důležitá, že vydal se na cestu do Ukermarky, do Boitzenburka, k bývalému saskému jenerallieutenantu, Arnimovi, v jehož okolí byl meškal od smrti Valdštejnovy, aby se s ním poradil. Arnim — jest nemálo zajímavé, že neobyčejný muž tento prostředkuje i v této záležitosti — radil nabídnouti přijmouti, ale dbáti nejvyšší opatrnosti, protože nelze mnoho důvěřovati. Rašín necht' sejde se s Kustošem v Braniborích, kde dosud jsou protestantské posádky. S tím vrátil se Rašín do Drážďan, kde se zatím hraběnka Kinská byla o Kustošově nabídce,

Doklady, 15. Zpráva sama klade rozmluvu Vřesovcovu s »povědomou osobou« na 25. či 26. září. Hurter — proti zřejmému smyslu listiny — vykládal to na září r. 1633, ačkoliv měl po ruce více dokumentů o této záležitosti (srv. práci jeho 342 sq. a 483, pozn. 62), a zavinil tak omyl, v němž sám nemohl se znáti. — Listin o zprávách Vřesovce, jež znal ještě Hurter, nelze dnes ve vídeňských archivech nalézt.

³⁰⁾ Srv. listy Slavatovy v *Dvorského »Dokladech«* a u *Tischerera* v *Historickém Sborníku*, III a IV. Tischerer uveřejňuje znovu dopisy, jež z části byly již Dvorským vydány. V listu z 1. dubna 1634 (Sborník, III, 201, č. 15) má býti »Šlífa« místo »Šlika«; nedatovaný list u Dvorského na str. 44 (»circa 10. Maji«) náleží do března.

³¹⁾ Srv. protokoly procesu trčkovského u *Irmery*, III, příl.

učiněné Rašínovi a Romhapovi, od tohoto dozvěděla. Kinská zaříkala Rašína, aby odmítl, ukazovala prý k tomu, že císař nezná dosud vlastní podstaty konspirace, od Rašína že zví vše. Jest pro pokleslost nadějí a vytrvalosti aspoň u části emigrace významné, že Rašín se nedal přemluvíti, přes vztahy staré známosti a dlouholetých služeb, jež jej k rodině Kinských a Trčkově poutaly. Vypravil se do Čech a po poradě s Kustošem a vyřízení svých záležitostí v Drážďanech vydal se přímo do Vídně.³²⁾ Již dne 13. října píše hr. Slavata: »Pan Rašín svou relací sepsal; jest několik archů, a jest to také již od Adama, koncipisty při kanceláři české, na německo přeloženo; však prvé, nežli J. M. C. k přečtení dám, nařídil jsem, že pan Pryklmajer a pan Freisleben některé věci v též materii témuž panu Rašínovi přednesou a jako připomenou, a tak tím dokonalejší zpráva jeho bude. Když to na jevo přijde, rád chci vyrozuměti, zdaliž se ještě kdo najde, který by směl toho zastávati, jako by se Friedlandovi křivda stala. V pravdě v té materii s těžkem se v historiích příklad najde, aby lépeji uměl »dar ad intendere«, jako on to udělal a aby větší prociť v světě býti mohlo, jako jest ta byla.«

Jest z toho patrné, že Rašín byl hotov se svou relací asi počátkem října.³³⁾ Hotový překlad nám známý datován jest 20. října a obsahuje nepochybně již i dotčená »jako připomenutí«. Dne 23. října byla relace čtena v tajné radě, a Slavata přiměl císaře k rozhodnutí, aby byla vydána tiskem. Hr. Slavata, posílaje opisy její 24. října do Prahy Martinicovi, poznamenává: »Budu žádostivě očekávati, co J. M. Královská, pan hrabě z Trautmansdorfu a V. M. k tomu říkati ráčíte.«³⁴⁾

To jest vše, co o návratu Rašínově do Vídně a o povstání relace víme. Dodati třeba, že Rašínovi, jenž vypočítal své požadavky u královského fisku na 32.000 kop,³⁵⁾ dán byl odměnou statek Chotěboř z trčkovského panství Světlé. Relace jeho z neznámé příčiny³⁶⁾ nebyla vytištěna, nýbrž byla pouze

³²⁾ *Dle relace Rašína samého (Dvorský, 33 sq.)*. — Přepis Rašínovy zprávy v českém musejním archivu, pocházející z poč. 18. stol., mění konec relace takto: (Nedbal jsem přemlouvání hr. Kinské) »sondern wiederum zum herrn Custossen und mit ihm nacher Prag verraisset; weilen aber eunige pardonirte eingezogen worden, habe denen versprechungen nicht getrauet, mich in geheimb von Prag nacher Dressden, von da aber sambt meinen weib, kindern und sachen in aller stille in das brandenburgische nacher Berlin begeben, alle wo ich meine tage zu beschlüssen gedenke und diesen bericht den nachkömmlingen zur nachricht hinterlassen habe. Berlin den 20. Oct. A. 1635«. Účel toho naivního klamu je na biledni.

³³⁾ Nepochybně okolo 6. října. Tohoto dne dána jest Rašínova žádost císaři o vrácení skonfiskovaného majetku. Předložena byla teprve 22. října. Srv. *Hallwich*, II, č. 1349.

³⁴⁾ List Slavatův z 24. října u *Dvorského*, 51.

³⁵⁾ *Hallwich*, II, č. 1349, 1350.

³⁶⁾ Co o těchto příčinách vypráví *Hallwich*: — počátkem r. 1636 dlel Slavata s králem Ferdinandem III. v Řezně, kde dostal se mu do rukou spisek hr. Thurna »Abgenötigte, doch rechtmässige . . . Beantwortung . . . der Calumnien«, obrana Thurnova proti úřední zprávě. »Mit dem Druck des Rašín'schen Berichtes war es nun auf einmal vorbei, so lange Thurn noch existirte« (Thurn als Zeuge, str. 24) — jest pouhá domněnka, nejmenším nedoložená, ale vypravovaná jako faktum.

v opisech rozšířena. Po několika létech užil jí ve velkém díle svém téměř v celém rozsahu, jako vlastní práce, Khevenhiller, r. 1791 znovu Herchenhahn a r. 1806 uveřejnil Murr latinský překlad její. Německý překlad vydán byl samostatně teprv r. 1867 Dvorským z archivu Jindřichohradeckého a to dle exempláře, jenž byl předložen císaři a byl opatřen vlastními, nedůležitými opravami Rašínovými a jeho podpisem. Exemplářů německého překladu zachovalo se několik — českého originálu, psaného ještě před »připomenutími« Slavatovými, dosud neznáme.³⁷⁾

Jest známo, že důležitá otázka spolehlivosti zprávy Rašínovy, jež líčí obšrně Valdštejnovy plány o pomstu a o korunu, náleží k nejspornějším ze sporných. Vypravování Rašínovo ovládalo dlouho historická líčení valdštejnské konspirace, a Schiller děkuje jemu mnohé význačné rysy svého dramatu, zejména rázovitou postavu hraběnky Trčkové. Novodobá obrana prohlásila relaci povstalou za tak podezřelých okolností za osnovu lži, později za padělek, sestavený na základě korespondence Valdštejnovy falsátorům přístupné.³⁸⁾ Nejnovější kritická práce Rašínovi věnovaná došla resultátu, že Rašín jest svědek tendenční a lživý, pravdu o svém prostřednictví v tajných jednáních vědomě překrucující. Bude se nám rovněž zabývatí Rašínem podrobně a budeme moci ukázati, že se vskutku do Rašínovy zprávy připomenutí, z části nepravdivá připomenutí dostala, že lze nepravdy tyto, mající ostatně jen na dvou místech význam, jako dodatky pozdější poznati, jinak však že relace jest práce prostá tendence, pravdivá a spolehlivá, ač někde kusá a jinde naivní. Možno dodati, že té důležitosti jako dříve, kdy svědectví z jiné strany, pohybujících se v směru Rašínových udání, nebylo a kdy vskutku byl Rašín »korunním svědkem domu Rakouského«, zpráva jeho již nemá.

Autor velikých annálů Ferdinandských, hr. *Fr. Kr. Khevenhiller*, založil své vypravování na státním spisu a Rašínovi. Bylo mu dovoleno užiti dokumentů úředních, ale stopy užiti jich, vyjímaje listiny i mimo archivy známé, nepozorujeme v díle jeho, pokud Valdštejna se týče, nikde. Tak zůstaly důležité výpovědi Schliefovy, protokoly procesu trčkovského a řada udání a zpráv jiných do poslední doby neznámy. Khevenhiller jest o vině Valdštejnově pevně přesvědčen a píše velmi klidně o pochybnostech dvora a císaře samého, slibuje, že »pravý fundament« všeho ukáže.³⁹⁾ Pramenem jistoty jest mu zřejmě šíře dosud neznámá zpráva Rašínova.

³⁷⁾ Nadpis relace zní: Gründlicher und wahrhafter Bericht von mir, Jaroslaw Sezyma Rašín von Riesenburg, was seit Ao. 1630 von selbiger Zeit an, als von Ihr. kais. Mjst. der Herzog zu Friedland seines Generalats erlassen, bis auf Ao. 1634, da er umkommen, erstlich zwischen dem Adam Erdmann Trčka, ihm dem Friedländer, Heinrich Matthias Grafen von Thurn und dem König in Schweden, auch andern ihren Adhärenten durch mich tractirt worden und was mittler Zeit vorgeloffen und ich mich vor diessmal erinnern können. 1636, 20. Octobris.

³⁸⁾ Srv. *Haltwich*, II, CLXXIX a *Schebek*, Lösung, 431 sq. *Runke* měl relaci za spolehlivou, ale užil jí velmi skrovně.

³⁹⁾ *Khevenhiller*, *Annales Ferdinandeae*, XII (Lipsko, 1726), str. 1110.

Khevenhillerem jest publicistická činnost dvora k ospravedlnění chebské exekuce takřka ukončena. Dílo jeho ovládá valdštejnskou historiografii až do nové doby, zejména pak od r. 1726, kdy vyšlo ve větším nákladu druhé vydání jeho.⁴⁰⁾ Některé zprávy z Rašina dostaly se také do dějin obou Ferdinandů hr. Gualda Priorata⁴¹⁾ — *Theatrum Europaeum* a *Chemnitz* Rašina neznají. Současné protestantské dějepisceví dotýká se Valdštejnových plánů jen stručně a zlomkovitě, ale zprávy, jež o jednáních jeho se Švédy a Sasy zaznamenává, jsou nové a důležité a odhalují právě ty zrady Valdštejnovy, o nichž ve Vídni dosud nevěděli, o nichž nepověděl nic ani Rašín. *Chemnitz*⁴²⁾ pak následuje v tom úřední dokumenty, mimo některé neautentické relace, jež již dříve byly vydány v *Theatrum* a jež rozšířeny byly po celé střední Evropě. Ale i v jiném směru jest *Chemnitz* zajímavý — práce jeho vznikala takřka před očima kancléře Oxenstierny, a na základě listů kancléřových jest zaznamenán Valdštejnův návrh ze srpna r. 1633 o evropský útok na dům Rakouský. Přes to uzavírá *Chemnitz* své vypravování o chebské katastrofě tvrdě, že Fridlandský »osvědčil se vždy věrným císaři, snaže se jej velikým učiniti«, a úmysly jeho z r. 1633 označuje za pochybné, jakoby k podvedení Švédů cílící, vykládaje pád a konečné snahy jeho o spojení se Švédy z podezření, v něž neprávem upadl u císaře a jež bylo živeno jeho nepřátely.⁴³⁾ V tom slovně následuje jej *Puffendorf*. Průhledná tendence tato vystupuje ještě určitěji v t. zv. memoirech Richelieuových, kde pravdě směle na úkor překrucuje se i jednání vévodovo s Francií!⁴⁴⁾

⁴⁰⁾ Svazky 6.—10. prvního vydání vyšly dle A. Wolfa (*Gesch. Bilder aus Oesterreich*) r. 1616 v malém počtu výtisků. Svazku 10., jenž by měl obsahovati valdštejnskou historii, nepodařilo se *Schebtkovi* (*Capitulation*, 11) nikde nalézt. Druhé vydání má 12 sv. a vyšlo v Lipsku r. 1721—1726.

⁴¹⁾ *G. G. Priorato*, *Historia delle Guerre di Ferdinando Secondo e Ferdinando Terzo Imperatori*, 4 díly, Benátky, 1653. Zprávu děkujeme *Hurterovi* (99, pozn.) — *Priorata* jsme neužili přímo; je-li kde citován, jest citován z druhé ruky. Totéž platí o *Puffendorfovi* (*Commentarium de Rebus Suecicis Libri XXVI, Ultraiecti*, 1686; německý překlad v Frankfurtě r. 1685) a *Viktoru Siriovi* (*Memorie recondite dall' anno 1601 fino al 1640*, 8 sv., 1677—1679).

⁴²⁾ Bogislaff Philip von *Chemnitz*, *Königlichen schwedischen in Teutschland geführten Kriegs ander Theil*. V Štokholmě 1653.

⁴³⁾ *Chemnitz*, II, 330.

⁴⁴⁾ *Mémoires du cardinal de Richelieu sur le règne de Louis XIII*. Vydány poprvé r. 1823 v Paříži *Fetitotem*. Citujeme dle výtahu u *Schebka*, *Kinsky* und *Feuquières*, str. 176: (Valdštejn) »avait fait donner avis, dès le premier janvier, par Kinski, au sieur de Feuquières de ses bonnes intentions pour obliger la maison d'Autriche à une *paix générale*, la *poursuite de laquelle lui étoit imputée à crime par ses ennemis*. Poznáme, že jednání s Feuquièrem netýkalo se nikterak mru, nýbrž povstání proti císaři. Vše to věděl Richelieu nejlépe, ale přes to končí se stať o Valdštejnovi v dějepisném díle jeho, spisovaném úředně v jeho kancelářích, slovy Loredanovými (*La Morte di Wolestain*; srv. *Schebek*, *Kinsky*, 31 sq.): *Tel le blâme après sa mort, qui l'eût loué s'il eût vécu: on accuse facilement ceux qui ne sont pas en état de se défendre. Quand l'arbre est tombé tous accourent aux branches pour achever de le défaire; la bonne ou mauvaise réputation dépend de la dernière période de la vie; le bien et le mal passe à la postérité et la malice des hommes fait plutôt croire l'un que l'autre.* Vůči tomu nemožno neukázati na zajímavé místo me-

Nic z literatury této nemůže přivlastňovati si objektivnosti líčení; vše podmíněno jest politickým stanoviskem autorovým a vedeno týmiž snahami, sympatiemi a antipatiemi, jež zasahovaly do velikého boje současného. Šlo předně o politické zužitkování událostí a proto byla vržena nenáviděnému císařství výtka v tvář, že se zbavilo zákeřně svého jeneralissima, aby zabránilo spravedlivému míru. Tak sloužil Fridlandský politickým aspiracím nepřítele i po smrti, tak uměle byla živena pochybnost. Politické konstelace se změnily, ale nepravda a pochybnost zůstaly, aby v nové době byly zfruktifikovány znovu.⁴⁵⁾

Novou dobu v literatuře valdštejské bylo by lze datovati od r. 1753, kdy vyšly »*Lettres et négociations du marquis de Feuquières*«⁴⁶⁾ s úředními akty o velezrádném spojení Valdštejna s Francií, prostředkovaném hr. Kinškým. Publikace sama o sobě byla s to, aby ne-li záhadu, aspoň pochybnost o vině Valdštejnově na vždy pochovala, ale zůstala na dlouhou dobu nepovšimnuta. Intenzivní důležitost její patrna jest z poslední obrany — nejusilov-

moriálu pro Feuquièra z 26. břez. 1634, jež *Fagnies* uvádí takto: »*On se servira notamment pour cela (aby Sasy zachovány byly koalici protestantské) de la mort de Waldstein en la présentant comme l'oeuvre et le triomphe de l'Espagne . . .*«

⁴⁵⁾ Kus vysvětlení, proč se ve Vídni nemohli pravdy o zradách Valdštejnových doptít, ukázkou, jak strany v konspiraci súčasně snažily se i pouhé podezření toho se sebe svaliti, podává instrukce francouzskému vyslanému ve Vídni Charbonnierovi z r. 1634, obsažená také v memoirech Richelieuových (VIII, 131): *Que si l'on lui reprochoit que le Roi avoit quelque intelligence avec Fridland, il le failloit nier comme une chose très fausse, et partant dont on ne pouvoit apporter de preuves si elles n'étoient supposés et sans fondement; que le Roi auroit bien plus de sujet de se plaindre (etc. — vyslanec má ukázati k tomu, že Fridland naopak byl v srozumění s bratrem královým, vévodou Orléanským, a s vévodou Lotrinským proti králi). Stejně se choval jistě i kurfiřt Saský.*

⁴⁶⁾ V Amsterodámu a v Paříži, ve 3 dílech, anonymně. Polovici dílu prvního vyplňuje životopis Feuquièrův, v mnohém dosud pozoruhodný. O původu svých pramenů praví autor v předmluvě: *C'est sur un Recueil manuscrit qui étoit en dépôt long-temps dans la Maison de Feuquières, que l'on a fait imprimer les Lettres que l'on donne aujourd'hui. On doit donc les regarder comme des monumens autentiques.* — K jednáním Valdštejna s Francií důležit jest dále oddíl z »*Mémoires pour l'histoire du cardinal duc de Richelieu*«, vydaných *Auberym* (1. vyd. v Paříži 1660 v dvou dílech, fol.; 2. vyd. v Kolíně 1667 v 5 dílech ve 12 — citujeme *prvé* vydání), líčící jednání Feuquièrovo v Němcích r. 1633 (*Relation du voyage que le sieur de Feuquieres a fait en Allemagne etc.* v dílu prvním, str. 381—417). Dokumenty o jednání r. 1634 vydal z části *Röse* (Bernhard der Grosse, I, 454 sq.) z rukopisu memoírů o panování Ludvíka XIII. Příspěvek podává také krásná práce *G. Fagnies*a, *Le père Joseph et Richelieu* (2 díly; Paříž, 1894), jež ukazuje na nový, snad nejuplněnější a jistě nejspolehlivější pramen pro styky Valdštejnovy s Francií, na spis kněze *Lepré-Balaina* »*Supplément à l'Histoire de France*«⁴⁷⁾ etc, chovaný v rukopise v »*British Museum*«⁴⁸⁾ v Londýně (fonds Egerton č. 1673). Vadný opis je v nár. bibl. v Paříži (fonds franç., č. 3754—57). Autor měl všecek svůj ohromný materiál takřka z rukou spolupracovníka Richelieuova, P. Josefa, jenž instrukce v záležitosti valdštejské sám koncipoval. Roku 1881 oznámil *Gindely* v *Archivalische Zeitschrift* (VI, 268), že našel v Paříži, v archivu ministeria zahraničních záležitostí, originály korespondence Feuquièrovy, jež od konceptů tiskem vydaných se některými dodatky liší. Bohužel nebylo Gindelymu dopřáno seznámiti veřejnost se svými nálezy, z nichž zejména depeše španělského vyslanectva jsou veliké důležitosti.

nější pokus setřásti tato jednání s Feuquièrem s památky Fridlandského vyzněl v absurdum.

Depeší Feuquièrových první historikové valdštejnští neznají. Mírně Herchenhahna a Schillera. *Herchenhahn* vydal r. 1790—1791 »Geschichte Albrechts von Wallenstein, des Friedländers« v třech dílech, rozdělených po vzoru Iliady v 24 knih s významným mottem: *Μήνιν ἄειδε θεά*. Práce jest důležitá jen tím, že prvá užívá zprávy Rašínovy. *Schiller* má v literatuře otázky dvojí veliký význam. Prvý jest znám — v Schillerovi nalezl Valdštejn svého Homéra, Schillerem bylo dávno zapadlé drama probuzeno k novému životu, zpřítomněno a zvěčněno. Bez Schillerovy trilogie byla by sotva dosáhla valdštejnská otázka své popularity a rozsahu. Možno však zmíniti se i o obrazu, jež kreslí básník o svém hrdinovi, a možno říci, že tento váhavec, trýzněný žádostivostí činu a před ním plaše ustupující, hnaný v před okolím a zdržovaný astrologickými pověrami, že tento básnický Valdštejn, odečteme-li všechno ideální zabarvení, jest daleko pravdivější, bližší skutečnosti, než celá řada pozdějších lícní historických. Schiller prohlédal do hloubi záhady — jak geniálně, lze poznati v jeho dějinách třicetileté války, jež v této příčině zasluhují více pozornosti. Schiller doznává, že soud svůj formuluje pouze na základě pravděpodobných předpokladů, ale ve vývodech jeho setkáváme se s trefnými, překvapujícími myšlenkami o poměru Valdštejnově k Švédům, Sasům a císaři, o schůzi kounické, o pošetilosti vévodově atd., jejichž pravdivost chce dokázati teprve tato práce.⁴⁷⁾ Schiller ovšem ještě nebyl zmýlen moderní obranou. Jeho Valdštejn osnuje od r. 1630 nepřetržitě plány pomsty a tížadosti, a jen v líčení poslední fáse konspirace následuje Schiller Chemnitze, vyslovuje jako on, v odporu k vypravování předchozímu, na konec pochybnost.

Publikace z německých archivů zahajuje *Kr. G. v. Murr*. Roku 1790 vydal »Beyträge zur Geschichte des 30jährigen Krieges«, jejichž druhá a třetí část jest věnována cele Valdštejnovi. Jest tu otištěn, ač vadně, »Perduellionis Chaos« a úřední zpráva z r. 1634, podány příspěvky k biografii a zejména k smrti vévodově, sebrány epigramy, popsány mince a obrazy vévodovy a vyčtena i dosavadní literatura. Později věnoval Murr zavraždění Valdštejnovu zvláštní spisek, kde v příloze jest vydán latinský překlad Rašínovy relace a jeden leták z r. 1634 o chebské exekuci.⁴⁸⁾

Murr stěžoval si ještě trpce na bázlivost vídeňských archivářů a nepřístupnost vídeňských archivů, byly to však právě tyto, jež k historii Valdštejnově podaly první listinné zprávy. Právě nejdůležitější dokumenty odtud vycházely

⁴⁷⁾ *Schiller*, Geschichte des 30jährigen Krieges (cit. vydání sebr. spisů v Stuttgartě, 1858) str. 218 sq., str. 253, 263, 323 (... lieber erklärte man alles (vévodovy návrhy) für Maske und Betrug, weil es eher erlaubt war, an seiner Redlichkeit als an seiner Klugheit zu zweifeln ...), 263 (Nicht die Sachsen zu bezwingen, sich mit ihnen zu vereinigen war sein Plan), 321, 333, 351 atd.

⁴⁸⁾ C. G. von *Murr*, Die Ermordung Albrechts, Herzogs von Friedland. Halle 1836. Leták je: Eygentliche Abbildung vnd Beschreibung dess Egerischen Panckets. Was von denen zu halten, welche jhre Mörderische Händ an ihren General Herzog Albrecht von Friedland ... gelegt.

od r. 1808 v »Oesterreichische militärische Zeitschrift«, s cílem zjevně apologetickým, a po dvaceti létech dovoleno bylo užití archivu dvorní vojenské rady protestantu a Prusu, dru. Fridrichu *Förstroví*, prvnímu novodobému obhájci Valdštejnovu.

Förster zaujímá dosud v literatuře valdštejnské důležité místo. Věnoval otázce několik knih,⁴⁹⁾ přinášejících množství listinné látky z dotčeného již archivu vídeňského, z archivu hrabat Arnimů v Boitzenburku, kde byla shromážděna celá ohromná korespondence velikého vrstevníka Valdštejnova, a z části z archivu berlínského. Nad to navštívil dvakrát země české, a jak sám udává, užil zpráv z archivů a knihoven v Praze, Jičíně, Náchodě, Mostě, Fridlandu, na Hrubé Skále a v Chebu. Listiny dříve vydané pojal do své sbírky a shrnul také vše ze starší literatury. Třeba-li všestrannosti a pílí práce jeho vzdáti vši chválu, musí v opak vyzníti soud o jeho kritice, lze-li o kritice mluvit.

Förster jest proniknut ideami své doby, jež stělesňují se v práci jeho v patrnou tendenci. První knihu svou věnuje městu Štralsundu na oslavu památky hrdinné obrany města »proti císařské moci a papeženskému násilí«, druhou velkovévodě meklenbursko-střelickému, připomínaje násilí císaře usurpátora, který předky jeho vyhnal z dědictví a zemi vrhl ve jeho tyranie. Uvádíme tato věnování,⁵⁰⁾ protože jsou také charakteristická pro cesty autorovy logiky — byl to přece v obou případech Förstrův hrdina, Valdštejn, nikoliv císař, jenž byl duší obojího násilí a zejména nespravedlivé proskripce vévod meklenburských. Ale Förster jest přes to netoliko obhájcem, nýbrž velebitelem Valdštejnovým, jest hluboce přesvědčen o svém obranném poslání, jež má vrátiti jednomu z nejslavnějších mužů Čech jeho čest a jméno, poprvé dopřítí mu spravedlnosti, ukázati, jakým byl, a strhnouti závoj zrady, jímž život jeho zastřeli prolhaní falsátoři historie. Kniha jeho jest jedinou rozhořčenou obranou proti těmto. Císař a t. zv. španělská strana při dvoře líčena jest v barvách nejčernějších, Valdštejn zůstává nevinný téměř do posledního dechu. Valdštejn chtěl míru, a proto pracovala míru nepřející španělsko-bavorská strana k jeho pádu — to jest krátce Förstrově řešení otázky, k němuž se vrací i pozdější obrana. Hlavním důvodem jest mu nedůvěra nepřítele k vévodovi a bezvýslednost vyšetřování vojenského soudu. Nedůvěra Feuquiérová jest Förstroví také jediným důvodem, aby osvobodil Valdštejna podezření

⁴⁹⁾ *Friedrich Förster*, Albrechts von Wallenstein . . . ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe und amtliche Schreiben aus den Jahren 1627 bis 1634 an Arnheim, Aldringer, Gallas, Piccolomini und andere Fürsten und Feldherrn seiner Zeit. Mit einer Charakteristik des Lebens und der Feldzüge Wallensteins. Dil I—III, Berlin 1828—1829. *Týž*, Wallenstein als Feldherr und Landesfürst in seinem öffentlichen und Privat-Leben. Eine Biographie. Postupim, 1834. *Týž*, Wallenstein als regierender Herzog und Landesherr v Raumerově »Historisches Taschenbuch«, 1834, str. 1 - 123.

⁵⁰⁾ Třetí, nejobširnější díl jest věnován »Den erlauchten Herren Ständen des Königreichs Böhmen« s výmluvným uznáním péče Čechů o vědu a umění, »so dass Böhmen zu den wenigen glücklichen Ländern gehört, wo die Wissenschaft nicht das verkümmerte Geschäft des Stubengelehrten ist, sondern, zur gemeinsamen Angelegenheit erhoben, auf dem Geiste und der Ehre der Nation ruht . . .«

velezrádných styků s Francií — Valdštejn chtěl nepochybně jen nepřítele zmásti a rozdvojit. Jinak neuvádí se proti tomu nic více, než že to — není pravda!

U Förstra lze pozorovati poprvé, co později jest hlavní vadou mnohé práce o této otázce — nový, poměrně vždy nedostatečný, jednostranný materiál položen jest za základ celkového úsudku a za důkaz nepravdivosti výkladů dosud platících. Kdyby byl Förster užil i protokolů z procesu civilního, nebyla by mohla práce jeho zůstati nikdy bezpodmínečnou obranou, i přes ohebnost nekritické kritiky. Tak však byla stará, již nesmělá a umlkající pochybnost na piedestal povýšena a valdštejská otázka ve vsí formě založena. Sympatické a nové stanovisko Förstrovo ovládlo veřejné mínění a přeneslo se i na praktické pole — začal se proces o skonfiskované statky Fridlandského vévodství. Tomu věnoval Förster zvláštní knihu, v níž zaznamenává i úspěch svých prací předchozích: lži zmizely, a nový rakouský dějepisec, hr. Majláth, neodvážil se v díle svém Rašna ani slovem vzpomenouti!⁵¹⁾

Förster nevěděl, že již deset let dříve, hned po vyjití obou prvních knih jeho, vytištěna byla jejich kritika, bezcennost a libovolnost vývodů jeho stručně a jasně ukazující. Mníme malou, ale výbornou práci *Roepellovu*, jež v německém spracování vyšla teprve r. 1845.⁵²⁾ Probírá kriticky otázku zrady Valdštejnovy znovu a všimá si zejména jednání s Feuquièrem. V dotčené kritice vývodů Förstrových byli by i pozdější obhájci našli mnohé, přes co se přesunouti nelze.

Po vídeňském archivu vojenské rady uveřejněna byla hojná a cenná kořist z archivů mnichovských. Vyjímaje malou práci archiváře sv. p. Freyberga, jenž r. 1832 vydal některé důležité relace Richelovy z Vídně z konce r. 1633 a počátku r. 1634,⁵³⁾ náleží zásluha o to sv. p. *K. M. z Aretinu*, říditeli státního archivu mnichovského. Již r. 1839 vydal Aretin v přílohách k prvnímu dílu svých »Bayerns auswärtige Verhältnisse« některé listy a důležitou zprávu o poměru kurfiřta Maxmiliána k vévodovi a r. 1846 věnoval Valdštejnovi zvláštní knihu,⁵⁴⁾ jež užila a uveřejnila téměř všechn materiál mnichovského archivu sem náležející. Jest to po Förstrově vedle Helbigových prací až do poslední doby nejobšrnější a nejennější publikace. Aretin jest

⁵¹⁾ Fr. Förster, Wallenstein's Process vor den Schranken des Weltgerichts und des k. k. Fiscus zu Prag. Lipsko, 1844. — V biografii Valdštejnově z r. 1834 vytýkal Förster ještě *Palackému*, že chtěl z Valdštejna učiniti Čecha, že Valdštejn jest »durch und durch ein Deutscher«. V poslední práci své stojí již na jiném stanovisku: »Nicht des Verrathes seiner Partei hat er sich schuldig gemacht, seine Schuld war, dass er, ein geborner Böhme und Protestant, den evangelischen Glauben, für welchen Huss den Feuertod erlitten, abschwor und zum Verräther an den Freiheiten und Rechten wurde, welche Böhmen in blutigen Kämpfen sich errungen hatte« etc.

⁵²⁾ R. Roepell, Der Verrath Wallenstein's an Kaiser Ferdinand II. (v Raumerově Historisches Taschenbuch, 1845, str. 239—306).

⁵³⁾ Bucherl und Zierl, Neue Beiträge zur vaterl. Geschichte. Mnichov, 1832.

⁵⁴⁾ Wallenstein. Beiträge zur näheren Kenntniss seines Charakters, seiner Plane, seines Verhältnisses zu Bayern. V Řezně, 1846.

prvý, jenž posuzování viny či nevinu vévodovy z právního stanoviska považuje za zbytečné či vyřízené a klade důraz na mravní stránku otázky. Stanovisko jeho označuje opětovaný jeho výrok, že Valdštejn byl domu Rakouskému a věci katolické zlým geniem. Práce Aretinova zůstala nedoceněna, a bude nám lze na širším základě dovoditi mnohé, co tvrdil již Aretin a co zůstalo nepovšimnuto.

Stručný doplněk publikace Aretinovy podává malá práce Rudhartova z r. 1850.⁵⁵⁾ Zajímavá jest i svým úvodem, kde autor ukazuje, že dosavad známý materiál historikovi cele postačuje, aby o vině Valdštejnově nemohl býti v pochybnosti. Velikou váhu klade na depeše Feuquièreovy.

K. G. Helbig zahajuje r. 1850 své publikace z archivu pro záhadu nejdůležitějšího, drážďanského. Helbig jest v literatuře valdštejnské pozoruhodným zjevem. První práce jeho »Wallenstein und Arnim 1632—1634«,⁵⁶⁾ jež podala mnoho neznámých důležitých listin, byla obranou, chtějíc Valdštejnovo jednání se Sasy v l. 1632 a 1633 všeho podezření viny očistiti. Po dvou létech vydal Helbig novou knihu, založenou opět na materialích drážďanského archivu »Der Kaiser Ferdinand und der Herzog von Friedland während des Winters 1633—34«. Kniha v opak prvé hájí a dokazuje na základě autentických svědectví — zde jest poprvé otištěn důležitý list Trčkův z 26. prosince 1633 a výtah z protokolu tajné rady saské z 15. ledna 1634 — že Valdštejn byl zrádcem již od prosince r. 1633, a projevuje pochybnost, že by tento hrabivý vojévůdce chtěl kdy německému národu zajistiti náboženskou a politickou svobodu. O rok později nalezl Helbig v archivu drážďanském listy Thurnovy z 31. října r. 1631 o Rašínově jednání mezi Gustavem Adolfem a Valdštejnem, jež najednou potvrdily pravdivost domnělých lží, jichž odstranění sám před třemi léty byl přičítal za zásluhu Förstroví. Zde mluví již o straně obhájců vyhozené ze sedla a odmítá rozhořčeně jejich libovolné dedukce.⁵⁷⁾ Změnu tuto mohli v neméně krátké době zažiti i pozdější obhájci, kdyby jim bylo šlo více o pravdu, než o obranu. Nález listů Thurnových z r. 1631 doplněn byl později Fiedlerem dokumentem ještě důležitějším.⁵⁸⁾

Obsahem připíná se úzce k publikacím Helbigovým práce superintendenta *Kirchnera*, jenž vydal r. 1860 obšírnou monografii o zámku Boitzenburku a jeho držitelích.⁵⁹⁾ Velká část knihy věnována jest Janu Jiřímu z Arnimu a z archivu boitzenburského jest registrována a otištěna řada akt a listů, jež jsou pro otázku velice důležitá, tak zejména některé listy vévody Františka Albrechta z ledna r. 1634, listy k jednáním z r. 1633 atd. Kirchnerovi jest Valdštejn zrádcem, Arnim spáscem domu Rakouského — poznáme, jak blízko pravdě dostal se zde autor práce, jež se nepovznáší nad kronikářské sebrání

⁵⁵⁾ *Rudhardt*, Einige Worte über Wallensteins Schuld. Mnichov, 1850.

⁵⁶⁾ V Drážďanech 1850.

⁵⁷⁾ Die Resultate der neuesten Forschungen über Wallenstein's Verrath, Allg. Monatschrift für Wissenschaft und Literatur, 1853, str. 715 sq.

⁵⁸⁾ Zur Geschichte Wallenstein's, Jahrbuch für vaterländ. Geschichte, Videň, 1860.

⁵⁹⁾ A. D. *Kirchner*, Das Schloss Boytzenburg und seine Besitzer. Berlín, 1860.

zpráva. Kniha zůstala však takřka nepovšimnuta; teprve nejnověji Lenz a Irmer vrátili se k ní, jako k důležitému prameni. Cena jeho stoupá tím, že část listin Kirchnerem dotčených zatím z archivu boitzenburského zmizela.

Práce Kirchnerova ukázala, jak nedokonale Förster užil archivu arnimského, a současné publikace z archivů vídeňských ukázaly to i o nalezištích těchto. *Dudík*, jenž byl již knihou »Forschungen in Schweden« některými, ovšem skrovnými a necele uveřejněnými příspěvky látku obžaloby rozmnožil, podjal se úlohy spracovati spoustu akt valdštejských ve vojenském archivu ve Vídni. Roku 1858 vyšel první a bohužel i poslední svazek této práce, obsahující dobu vévodova života od jeho sesazení až do dubna r. 1632.⁶⁰⁾ V textu jest otištěno na půltřetího sta neznámých listin, a celek jest hlavním pramenem k poznání poměru vévodova ke dvoru a vojenské činnosti jeho v líčené době. Zrádných styků Valdštejnových se Švédy a Sasy, jak o nich vypráví Rašín, dotýká se autor jen nedbale v poznámkách. Za to ukazuje obšírněji na proticísařská opatření vévodova v Meklenbursku z počátku r. 1631 a na podezřelé válčení o rok později.

Materiál všech vídeňských archivů a veškerý materiál obžaloby vůbec shrnul poprvé *Fr. v. Hurter*, rakouský říšský historiograf, v díle »Wallenstein's vier letzte Lebensjahre«.⁶¹⁾ Hurter užil téměř všeho, co později objevil Hallwich, čeho část vydal nejnověji Irmer, ano znal mnohé, co dnes již ve Vídni nelze nalézt. Hurter sleduje vévodu, téměř veskrze na základě listin, v jednotlivých směrech jeho působení, v jeho činnosti válečné, v jeho poměru k Bavorsku, stycích s nepřítelem, líčí jej jako organisátora armády a pána velikých území, jeho odboj, konec a jeho dozvuky. Byla-li knize vytykána tendenčnost, neplatí to asi o Hurterově odsuzování Valdštejna — v tom má autor na základě svého materiálu všude pravdu, hledí vůči Valdštejnovi zachovati největší objektivnost, věří v periody věrnosti jeho v l. 1632—1633 a i záštitnou politiku k Bavorsku neakcentuje dosti důrazně. Ale práce jest tendenční v jiných směrech, bohatá omyly, nekritická a mlhavá zejména v částech o tajných jednáních s nepřítelem. To jest opět chaos pravdy, domyslu a starších výmyslů, v němž poznati Valdštejna a porozuměti jest nemožno. Není to ovšem jen vinou autorovou, ale třeba to poznamenati jako doklad, jak přes nové a nové množství materiálu hádanka zůstala.

Hurtera dotýkají se novější práce pouze v seznamu literatury, zajisté na škodu věci. Osudu úplného téměř opominutí dočkal se i *Höflerův* článek v »Oesterreichische Revue« z r. 1867.⁶²⁾ Höfler vydal již r. 1853 ve svých franckých studiích zajímavou vlašskou relaci o slezském tažení r. 1633⁶³⁾ a r. 1867 uveřejnil výtahy z Gallasovy korespondence z posledních měsíců

⁶⁰⁾ B. *Dudík*, Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermaligen Uebernahme des Armeo-Ober-Commando. Vídeň, 1858.

⁶¹⁾ Ve Vídni 1862. Práce jest pokračováním staršího díla z r. 1855 »Zur Geschichte Wallenstein's«, jež končí se sesazením vévodovým r. 1630.

⁶²⁾ Beiträge zur Katastrophe des Herzogs von Friedland, I. c., I, str. 77 sq.

⁶³⁾ V Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen, XI, Vídeň, 1853, str. 28 sq.

Valdštejnova života, kterou našel v Gallasovském paláci v Praze (v skříni na hudebniny!). Listy Piccolominiho a Aldringena, jež jsou zde registrovány, jsou pro porozumění konce vévodova velmi důležité. Současně vyšla již dotčená malá, ale zajímavá publikace *Dvorského* ⁶⁴⁾ se zprávou Rašínovou, udáním hr. Vřesovce a listy a novinami z korespondence Slavatovy. K těmto publikacím z českých archivů řadí se časově *Gliubichova* sbírka depeší benátských vyslanců z r. 1633—1634, zejména vídeňského residenta *Antelmiho*, věnovaná výhradně Valdštejnovi ⁶⁵⁾ a r. 1868—1869 pojednání *Wittichovo* v »Preussische Jahrbücher« o poměru Valdštejna k Španělsku. ⁶⁶⁾ Wittich užil depeší španělského vyslanectva ve Vídni, a práce jeho zůstává dosud téměř výhradním pramenem pro jednu z hlavních stránek otázky. Depeše španělské až na malé výminky u Ranka a Gindelyho ⁶⁷⁾ dosud vydány nebyly. Těba toho litovati tím více, že ani Wittichova práce nedošla později té pozornosti, jíž zasluhuje. Bedlivější seznámení se s ní — míníme předem materiál, který podává — bylo by zabránilo křivým výkladům o jednom z hlavních bodů záležitosti.

Za takového stavu věci psal *Ranke* svůj životopis Valdštejnův, ⁶⁸⁾ práci, jež má na sobě všechny stopy jeho velikého ducha a vysokého stanoviska a jež poprvé pokouší se řešiti záhadu plánů Valdštejnových. Věcně jest však, jak za to máme, v základě pochybená, a zavinilo to asi mimo podceňování Aretina a Hurtera právě vysoké stanovisko autora, zvyklého posuzovati osoby a události ve veliké souvislosti obecného dějinného vývoje. Ranke postavil Valdštejna na široké proudy evropské politiky, jeho záměry založil na velikých politických rozdílech současných a jen takto byl ochoten učiniti z něho zrádce, zrádce vedeného předem ideálními politickými motivy. ⁶⁹⁾ Pro ohromnou autoritu a — malou znalost Rankovy práce jest charakteristické, že někteří pozdější badatelé dovolávají se jeho vývodů jako nepochybných a správných,

⁶⁴⁾ Fr. *Dvorský*, Historické doklady k záměrům Albrechta z Valdštýna a jeho spojenců. V Praze 1837.

⁶⁵⁾ Gli ultimi successi di Alberto di Waldstein narrati dagli ambasciatori veneti, Archiv für Kunde öst. Geschichts-Quellen, XXVIII, str. 351—473.

⁶⁶⁾ K. *Wittich*, Wallenstein und die Spanier. Preussische Jahrbücher, 22, 23.

⁶⁷⁾ Míníme některé vyňatky z listů Castañedových, uveřejněné v pojednání Gindelyově o podmínkách převzetí druhého jeneralátu (Waldstein's Vertrag mit dem Kaiser etc., Praha 1889; zvl. otisk z rozprav Král. České Učené Společnosti).

⁶⁸⁾ *Ranke*, Geschichte Wallensteins. Lipsko, 1872 (3. vyd.). Čtvrté vydání z r. 1882 je nezměněno.

⁶⁹⁾ Srv. str. 266 (*Zugleich ein ideales, auf die Befriedigung des grössten Anliegens der deutschen Nation gerichtetes Bestreben und sein ehrgeiziges und unbotmässiges, weitausgreifendes und reizbares Naturel hatten ihn dahin geführt, wo er stand*), 291 (Wenn wir bei dem Vorhaben Wallensteins an das Unternehmen des Churfürsten Moritz gegen Carl V. erinnerten — es hatte dasselbe Ziel, die Gleichberechtigung der beiden Bekenntnisse im Reich, die fernere Unabhängigkeit der norddeutschen und protestantischen Elemente; es war eben so auf die Entfernung des spanischen Einflusses berechnet — so bemerken wir auch den Unterschied etc.), 295 a 299.

ačkoliv se řešení jejich od řešení Rankova v zásadě liší. ⁷⁰⁾ Hallwich dokonce dovolává se Ranka jako — obhájce ve smyslu své obrany, ⁷¹⁾ ač z publikace jeho mimo jiné jest patrné, že listin uveřejněných Rankem v příloze vůbec neznal! ⁷²⁾

Ranke uzavírá onu periodu v studiu otázky, jež pohybovala se cele, užíváme-li obvyklé distinkce, v směru obžaloby. Spousty vydané látky listinné mluvily určitěji a určitěji v tomto smyslu a v tomto smyslu také byly užity — zůstávaly pouze rozdíly ve výměru viny Valdštejnovy a ve výkladu motivů jeho jednání. Práce Förstrova byla dávno pochována, a zdálo se nemožným, aby se znovu ozvalo »Nevinen!« obhájců. Ozvalo se přece — pracemi *Hallwichovými* zahájena byla znovu, a to s velikou pompou a velikým sebevědomím, zásadní obrana. Hallwich ohlásil, že nalezl na 10.000 netištěných listin otázky se týkajících — jejichž největšího dílu byl užil již Hurter — a r. 1879 vydal v dvojdílné publikaci, obsahující léta 1633—1634, nejdůležitější část jejich, 1350 čísel, tiskem. ⁷³⁾ Publikaci předeslal úvod, v poměru k důležitosti a rozsahu věci velmi nedostatečný, jehož vrcholem byla argumentace: V této masse materiálu není nic o vině Valdštejnově a proto nelze ve vinu jeho uvěřiti. ⁷⁴⁾ Po třech letech vydal na oslavu památky 300 letých narozenin Valdštejnových »Odpověď« Thurnovu z r. 1636, ⁷⁵⁾ jako »palmovou ratolest

⁷⁰⁾ Mírně *Gaedeke*, Die Ergebnisse etc. Gaedeke zde praví o Rankově knize (str. 6): Man kann kühn behaupten, dass die ganze historische Literatur nichts besitzt, was diesem unvergleichlichen Gemälde an die Seite gesetzt werden könne . . . Im grossen und ganzen hat Ranke, man kann wol sagen, für alle Zeiten mit sicherer Hand die Stellung und Persönlichkeit des Friedländers gezeichnet und mit dem ihm eigenthümlichen historischen Instinct . . . das Richtige getroffen. O pět stran níže praví sám: *Es macht doch einen etwas eigenthümlichen Eindruck, wenn wir sehen, wie man nunmehr versucht . . . Wallenstein als einen Vorkämpfer deutscher Freiheit und religiöser Duldsamkeit hinzustellen*, während ihm beides ganz gleichgültig war und er stets nur seinen persönlichen Vortheil im Auge gehabt hat. Srv. s tím výše citáty z práce Rankovy.

⁷¹⁾ *Hallwich*, Wallenstein's Ende, I, X: Ich kann nur wiederholen: Es scheint mir ausser Zweifel, dass, was immer die künftige Specialforschung über Wallenstein's Thun und Lassen zu Tage fördern möge — es wird sich ohne Weiteres, als Lichtpunkt oder Schattenseite, in die markanten, kräftigen Contouren fügen müssen, welche Ranke's Meisterhand in grossen, genialen Zügen von dem Charakter des so lange räthselhaften Kriegs- und Staatsmannes entworfen.«

⁷²⁾ Srv. *Gaedeke*, Wallenstein's Verhandlungen, str. 6, pozn. 5 a níže v poznámkách o jednání Arnimově v Drážďanech v polovici února 1634.

⁷³⁾ *H. Hallwich*, Wallenstein's Ende. Ungedruckte Briefe und Acten. 2 díly. Lipsko, 1879.

⁷⁴⁾ *Hallwich* precisuje stanovisko své takto (Thurn als Zeuge etc., XVIII): Nun aber, nachdem ich abermals zu einem Abschluss meiner Forschungen gelangt, steht für mich die Frage, die es gilt, folgendermassen: Tausend und abertausend der beigebrachten Dokumente zur Geschichte Wallenstein's enthalten *keine Spur* eines Beweises seiner *Schuld*; jedes Schwurgericht der Welt müsste auf Grund des vorliegenden Actenmaterials unbedenklich auf *Nichtschuld* erkennen. Und dies Actenmaterial ist es, auf das sich die »Wallenstein-Männer« der Gegenwart stützen.

⁷⁵⁾ Heinrich Matthias Thurn als Zeuge im Process Wallenstein. Lipsko, 1833. Nadpis Thurnovy obrany, tištěné v Štokholmě r. 1633, zní: »Abgenötigte doch rechtmässige vnd

na rakev nešťastného velikého nebožtíka«, odpověď, jež zabývá se téměř veskrze zcela jinými záležitostmi než zradami Valdštejnovými, a argumentoval stejně: Protože Thurn o zradě Valdštejnově nic nepraví, nebude lze přistě o zrádných stycích Valdštejnových s Thurnem v l. 1633 ani mluvit! ⁷⁶⁾

Tím však není o základech nejnovější obrany všechno pověděno. Na první pohled mohlo by se zdáti, že publikace Hallwichova dokladů viny vé-

warhaffte Beantwortung (dle pozdější poznámky Irmerovy má býti Verantwortung) vnd Ablahnung der Calumnien vnd Iniurien, damit ich hernachbenandter in der ausgegangenen Deduction (t. j. »Obširná a gruntovní zpráva«), welche eine Justification sein soll der Execution, so mit dem Fürsten von Wallenstein vohrgangen, Ehrenrührigerweise bin angegriffen worden.« — Úřední zpráva zmiňuje se stručně o jednání Valdštejnově se Švédý r. 1631, vedeném »mit dem proscribirten alten Heinrich Matthesen, der sich Grafen von Thurn genennt« a stejně stručně o propuštění Thurnově po jeho kapitulaci u Stínavy r. 1633. Zde jmenuje se Thurn »Hauptrebell« a Valdštejnův »alter vornehmster Confident«. Proti tomu tedy hájí se Thurn, dokazuje, že *rebellem není*. Spisek má 22 stran; z těch obsahuje jedna úvod, 17 stran jest věnováno historii českého povstání, pouze 2 stránky stýkům Thurnovým s vévodou a 2 hr. Kinskému a procesu jeho vdovy o skonfiskované statky. V hlavní části obrany mluví Thurn všude uctivě o »Jeho Mti. Cís.«, připomíná zásluhu své a svého rodu o dům Rakouský a vinu všech křivd, jež byly jemu a Čechům údělem, svaluje na císařovy rádce, kteří prý císaře uváděli v omyl. Charakteristické jest místo: »Sage hiermit der welt Ade, auch meinem Vaterlande, segne mich mit der icszigen Kayserl. vnd Königl. Mayt. mit dieser letzten Bitte: so ich in der erzeigten Jniuri in der Sach, so vns Menschen angebohren, der sachen zu viel gethan vnd das Ziel vberschritten, mir solches *versehen* vnd ia nimmermehr vermeinen, das ich eigensinniger weisse mich aus den diensten des hochlöblichen Hauses Österreich begeben, sondern gedencken: Das ich verstanden worden!« Na to zmiňuje se o obvinění, že byl s Valdštejnem v korespondenci a že od něho obdržel dary. »Ob nun solches der wahrheit gemäss sey, las ich alle vernünftige vrtheilen, denn zu dieser beschuldigung *ist keine apparents*.« Vypravuje o útoku císařských na Svídnici 4. července a o porážce u Stínavy a o Valdštejnových hrozbách, že jej dá rozsekati. »Ob nun das eine vortrawliche Correspondenz sey? mag iudiciren, wer da wil; ich kan es nicht finden.« Hned na to doznává, že Valdštejn vypravoval, že se Thurnovi stala křivda, že vsedl do jeho povozu a mluvil »vnter andern vielfältigen vnd weitschweifenden red:n« o stálém a dobrém míru. »Das ich von Ihr Fürstl. Gnd. so mit guten abgescheiden vnd loss gelassen worden, schreibe ich nicht seiner guttigkeit vnd liebe zu, sondern das es Gott also haben wollen, wie das exempel von Laban vnd Jacob dergleichen ausweiset, I. Buch Mose, Cap. 31« (!). To je *vše*, co Thurn praví o svých stycích s vévodou. O Kinském tvrdí na konec, že miloval JMC. z hloubi srdce a duše, do Plzně že jeti musil, nechtěl-li vzbuditi Valdštejnovy nevole a ztratiti své statky v Čechách (!), a hr. Kinská že právem nemůže býti zbavena svého jmění, ani ubohým sirotkům zůstati *pohana*, že jejich otec byl J. Mti. Cís. nevěrným. *Ani slovem Thurn neprojevuje pochybnosti*, že by úřední obvinění Valdštejna ze zrady bylo neoprávněné, přijímá výraz o chebské »exekuci«, doznává, že vévoda choval se k němu po srážce u Stínavy co nejpřátelštěji a nikde se přímo neodvažuje popírati pravdivost výtky o důvěrných korespondencích, o jednání z r. 1631 vůbec se nezmiňuje! Thurn hájí pouze *sebe*, a v rámci zvláštní té obrany by nepřekvapilo tvrzení: Valdštejn byl ohavným zrádcem JMC., ale ani já, ani hr. Kinský neměli jsme s tím nic společného! A práce tato, zajímavá pouze psychologicky pro Thurnovu povahu a myšlenkovou slabost jeho stáří, vydána jest k Valdštejnovu obhájení! — Slavatovi, jak známo, byla obrana Thurnova pobídkou k vyličení českého povstání v obširných »Pamětech«, kde se také stručně odmítají tvrzení Thurnova o valdštejnské záležitosti (srv *J. Fíreček*, Paměti hr. Slavaty).

⁷⁶⁾ L. c., str. XXXIII.

vodovy neobsahuje. Ale tento zdánlivý výsledek, na něž autor klade takovou váhu, docílen byl prostě — pomineme-li indifferentnosti materiálu vůbec — tím, že doklady viny zůstaly nepovšimnuty. Pokud byly již uveřejněny, jest o nich *pomlčeno*, pokud ležely ve vídeňských archivech, Hallwich o nich nevěděl. Stačí jediný příklad — Hurter užil dosti obšírně protokolů z procesu trčkovského; Hallwich, jenž své prozkoumání vídeňského materiálu klade vysoko nad předchozí Hurterovo, neví o nich ničeho! Či vyjde tento materiál obžaloby v posledním slíbeném svazku?

Ještě zajímavější jest faktum druhé: publikace Hallwichova obsahuje z největšího dílu materiál obžaloby! Že ho bylo užito ve smyslu obrany, to jest jediné zásluhou Hallwichovy metody a kritiky. Budeme mítí příležitost na některých zvláště významných případech na povahu této kritiky ukázati a ukázati zároveň, jak právě z práce Hallwichovy lze dovoditi onen systém klamu a lži, jehož Valdštejn užíval, a podati úplný obraz jeho nepřátelské politiky k Bavorsku v r. 1633. To všechno jest však vyloženo v Hallwichově úvodu ve smyslu právě opačném — a úvod byl nejen široké veřejnosti, ale i části historické společnosti jediným pramenem.⁷⁷⁾

Hallwich jako vydavatel má ve valdštejnské literatuře místo velmi záslužné. Listiny jsou otištěny bezvadně, v úplném znění; personalii, dat místních a časových dbáno jest svědomitě — tu jest Hallwich opakem rakouského historiografa Hurtera, u něhož jsou na př. česká místní jména naskrze hrozně zkomolena — a kniha zůstane pro vojenské a z části i diplomatické dějiny v posledních měsících Valdštejnova života zřídlem hlavním. Mimo vídeňské archivy podává materiál z archivů českých, slezských, drážďanského a mnichovského — z předposledního ovšem nejdůležitější věci, doklady *viny*, uveřejněny byly teprve později Gaedekem a Irmerem. V létech dřívějších vydal Hallwich příspěvky k životopisu Arnima a Kinského, důležité listiny o jednání s Arnimem na jaře r. 1632 a práci o vpádu saském.⁷⁸⁾ Dvojdílnou publikaci »Wallenstein's Ende« slíbil doplniti třetím dílem nových materiálů, k jehož uveřejnění již r. 1883 bylo vše připraveno a jenž měl odmítnouti také všechny výtky, jež byly učiněny jeho stanovisku a kritice. Práce tato nevyšla doposud.

K Hallwichovi družil se jiný českoněmecký spisovatel, *E. Schebek*. Roku 1881 vydal velikou knihu s pyšným názvem: »Die Lösung der Wallensteinfrage«. Kniha snaží se dokázati, že autorem všech zpráv podezřívajících či přímo

⁷⁷⁾ Tak převzal líčení Hallwichovo bez kontroly i *G. Droysen* v svém »Bernhard von Weimar« (2 sv., Lipsko, 1885). Totéž platí o *Fr. Weinitzovi* (Der Zug des Herzogs von Fera, Heidelberg, 1882).

⁷⁸⁾ *Hallwich*, Hans Georg von Arnim in den Jahren 1627 - 1629 v ASG, 1870, 330 sq. *Týž*, Wallenstein und Arnim im Frühjahr 1632. V Praze 1870 (zvl. otisk z MVGDB 17). *Týž*, Wallenstein's Verrath. Ein Vortrag. Praha, 1879. *Týž*, Wallenstein und die Sachsen in Böhmen 1631 - 1632 v Forschungen zur deutschen Geschichte, 21 (1881), str. 115 sq. *Týž*, Zur Geschichte Wallenstein's im Jahre 1633 v ASG, N. F., III (1877). *Týž*, Toeplitz (sic!). Eine deutsch-böhmische Stadtgeschichte, v Lipsku 1886 (příspěvky k životopisu Kinského) a konečně Hallwichovy články v »Allgem. deutsche Biographie«.

obviňujících Valdštejna ze zrady, všech relací a listin, jež jsou známkami a doklady viny, není nikdo jiný, než nejvyšší kancléř království Českého, hr. Vilém Slavata, jehož zášť k Valdštejnovi vyvinula se v chorobnou monomanií. Slavata přímo či pomocí svých agentů a pomocníků falšoval materiál obžaloby za Valdštejnova života, falšoval dějepisectví po jeho smrti — Valdštejn byl obětí ohromné, dábelské intriky Slavatovy!

Vůči Kinského jednáním s Feuquièrem je »Lösung« ještě plna rozpaků. Po roce nabyt Schebek i v této příčině jistoty. Vydal novou knihu,⁷⁹⁾ která dokazuje, že Kinský, jenž s Feuquièrem jednal v Drážďanech, byl falešný Kinský, tajný agent Slavatův, jenž neslýchaným způsobem podváděl první mocnost v Evropě. Pravý Kinský (jenž také dlel v Drážďanech a byl v dvorské a diplomatické společnosti jednou z nejznámějších osob) neměl s tím nic společného, neměl o tom tušení! Schebek nebyl tak šťasten dokázati jen jediným listinným dokladem alibi pravého Kinského v Drážďanech, kdy tam měl býti Pseudo-Kinský. Ale bude-li uznáno, že Kinský byl nastrčenou osobou protifridlandské evropské intriky, pak jest valdštejnská otázka rozřešena — praví Schebek.⁸⁰⁾

Schebek zavádí až kultus Valdštejna. Schebkovi zdá se Valdštejn »předčasným vtělením oné síly, která třikráte zjevně vystoupivši, o 240 let později s pomocí ozbrojeného národa založila nové německé císařství, ale s jinou hlavou.«⁸¹⁾ Třeba tu vůbec ukázati k nepokryté vystupující národní a politické tendenci, jež pracím Schebkovým a Hallwichovým zejména dodává nechtutného strannického zbarvení. Hallwich hájí Valdštejna Němce proti Čechům, kterými prý on pohrdal, v kterých tušil své největší nepřátele a kteří proto falšují jeho dějiny, od Palackého do Gindelyho.⁸²⁾ V t. zv. polemických spis-

⁷⁹⁾ *Schebek*, Kinsky und Feuquières. Nachtrag zur »Lösung der Wallensteinfrage«. Berlín, 1882.

⁸⁰⁾ L. c., str. IV.

⁸¹⁾ Die Lösung, str. 529. — Jako kuriositu uvádíme, že o tuto paralelu se vskutku pokusil po Bismarckově propuštění v Revue des deux mondes (1892, 1. září) *G. Valbert*, »Le nouveau Wallenstein«. Autor nepochybně znal Rankova Valdštejna. Praví o Fridlandském: »Il voulait que l'Allemagne pacifiée n'appartint qu'aux Allemands.« Styky s nepříteltem byly pouze »négociations illusoire et insidieuses que celui qui les conduit ne se soucie pas de voir aboutir.«

⁸²⁾ Srv. zejména jeho »Wallenstein und Waldstein« (Praha, 1887), str. IV. — Hallwich s jakousi ostentativností opakuje rozkaz z listu vévodova jičínskému zemskému hejtmánu z r. 1625, aby přijímaje do koleje šlechtické jinochy, dával přednost německým, jsou-li schopni, před »tölpische böhmische Janků«. Máme za to, že by obrana neměla stavěti tato slova tolik do popředí. Ukazují zajisté, jak se dovedl Valdštejn emancipovati od všeho, co jiným bylo svaté, jak mravně nízko stál vůbec. Jak bylo tomu dlouho, co sám se německy naučil, co »hloupým českým Jankem« býti přestal? Slova jsou psána r. 1625 kdy Valdštejn slunil se v přízni a oblibě dvora, a jsou asi pro názory nového prostředí, v němž Valdštejn žil, významná. V spisku »Wallenstein u Waldstein« (1887) shrnuje Hallwich všechny protičeské projevy Valdštejnovy. Mimo citovaný výrok uvádí německou správu Fridlandského vévodství, zákaz »dass bei der Kanzlei was böhmisch sollte tractirt werden«, vévodovu nenávisť k Slavatovi a jeho »böhmische Tücke«, slova, že je »der Böhmen gar zu wohl kundig« a úmysl založiti v Jičíně německou (snad přece *latinskou*?) universitu. Z toho všeho vysvětluje H., proč Češi snažili se vždy Valdštejna snížiti, morálně

cích jeho proti Gindelymu, kde síla výrazu⁸³⁾ a mohutnost sebevědomí není vždy v poměru k ceně hájených mínění, hlásí se tato dilettantská tendence nejvýrazněji.

Vývody Schebkovy pochovala každá následující publikace sama sebou, a nebylo by ani bez toho třeba se jimi zabývat. Literatury velikých a těžkých otázek mají podobné zjevy. Schebkovi lze děkovati ten pozitivní výsledek, že obrana zásadní vede ad absurdum, mnohé cenné zprávy a poznámky k starší literatuře a sebrání roztroušeného či nesnadno přístupného materiálu.⁸⁴⁾

Jako obraně Förstrově, tak triumfům českoněmeckých spisovatelů odpovídaly nové publikace novým materiálem obžaloby, tentokrát materiálem zdrcující výmluvnosti. Z švédských archivů, kde Dudík byl tak málo nalezl, vydal archivář *Hildebrand* r. 1885 malou, ale překvapující sbírku listin,⁸⁵⁾

zničiti. Cituje (W's. Verrath, 16) slova Kollárova (»Velký voják — malý Čech«), domnělý výrok Palackého před sochou Valdštejna ve vídeňském arsenálu, neváhaje také opakovati nesmyslnou — nelze užiti mírnějšího výrazu — povídačku Hoffmanna z Fallerslebenu o vybájených slovech Palackého (»Wenn ich etwas Deutsches finde, so überschlage ich es«) a nalézáje ovšem v stanovisku Gindelyho (jenž byl »undeutsch in seinem ganzen Wesen«) konečné potvrzení své theorie. Z toho netřeba asi nic vyvracetí — uvádíme to na ukázkou, do jaké míry tyto nevědecké, nehistorické vlivy práce Hallwichovy ovládají. H. mohl by se dokládati snad jediným *Kořínkem* (Věk Albrechta z Valdštýna v »Matici Lidu« 1870), jehož populární spis je ovšem národně a politicky přespříliš, a to místy naivně, zabarven (»Albrecht z Valdštýna byl zlým geniem národa našeho. Můžeme se vždycky ptáti, co by se bylo asi stalo, kdyby byl vstoupil do řad českého vojska? . . . Valdštýn je výstrahou pro všechny odrodilce«), ale není přece prost sympatií k Fridlandskému (»Proto ani nám nezbyvá jiného, než abychom politovali, že konečných záměrův svých neprosadil, anebo že alespoň v posledních dnech svých nepřiznal se k našemu národu . . . Škoda Valdštýna, volají všechny strany a můžeme volati i my«). *Dvorský*, v jehož »Dokladech« ozývá se také stížnost do odrodilství Valdštejnova, podává v pozdější své práci (A. z V. až do r. 1621) v podstatě obranu, a *Bilek* je obhájcem v duchu Hallwichově. Z Hallwicha dostalo se pak tvrzení o národní zaujatosti Čechů proti Valdštejnovi do *Gaedeke* (Ergebnisse etc., 10). Co se týče *němectví Valdštejnova*, pověděl o tom pravdu Hallwich sám v sympatickém doslovu své chebské přednášky (W's. Verrath, 16): »Und doch liebte er (Valdštejn) seine českische Muttersprache. Im vertraulichen Verkehr bediente er sich ihrer oft und gern; in seinen intimsten Briefen an Max Waldstein, seinen Neffen, an Adam Erdmann und Johann Rudolf Trčka schreibt er mit Vorliebe deutsch (bohužel nám H. nic z těchto listů neuveřejnil); in seinem Innersten war er also kein »schlechter Čech«, im Gegentheil.« Poznáme vskutku z bohemismů vévodovy němčiny, že se nikdy řádně německy nenaučil, poznáme i z jeho plánů, že Valdštejn byl »undeutsch in seinem ganzen Wesen«.

⁸³⁾ To bylo již ostře odsouzeno *Gaedeke*m (Ergebnisse, str. 11), velmi případně *B. Duhrem* (Stimmen aus Maria Laach, 40, 74 sq.) a jinde.

⁸⁴⁾ Mínilme zejména sebrání, ač neúplné, ne všude přístupných pramenů o jednání s Francií v knize »Kinsky und Feuquières«. Německým badatelům usnadnil Schebek hojnými překlady do němčiny užiti důležitých českých pramenů. Kterak však autor někdy překládá, toho ukázka je v »Lösung« na str. 160, kde v listu paní Polyxeny z Lobkovic je věta: »nebo lotr z Valdštejna zaved'« a konečná fráze pozdravná: »S tím pán Bůh s námi« přeložena takto: »denn der Hallunke von Waldstein hat einen Verrath begangen . . . Damit ist Gott für uns«.

⁸⁵⁾ *E. Hildebrand*, Wallenstein und seine Verbindungen mit den Schweden (V Frankfurt n. M. 1885) a téhož článek »Wallenstein och hans förbindelser med svenskarne« v »Historisk Tidskrift«, III (1838), 368 sq.

jež odkryla badání zcela nová, širá pole, účastenství české emigrace v plánech o povstání postavila do popředí, potvrzujíc pravdivost právě nejtěžších obvinění. Zároveň s prací Hildebrandovou vyšla publikace drážďanského profesora *A. Gaedeke*,⁸⁶⁾ založená na drážďanských archivalích a přinášející rovněž mnohé a důležité dokumenty o jednáních vévodových se Sasy a Branibory, hlavní zřídla k poznání Arnimova stanoviska. Pozdější dodatky k publikaci této,⁸⁷⁾ čerpané z drážďanského a boitzenburského archivu, jsou obsahově ještě důležitější, zejména svými listy Thurnovými, listem Trčkovým z 26. července 1633, korespondencí mezi kurfirtem Saským a Arnimem v říjnu r. 1631 atd. Jinak prozrazují příspěvky Gaedekovy spěch a nepropracovanost. Gaedeke shrnuje a otiskuje znovu známý materiál o jednáních se Sasy, ale z Helbiga čerpá jen nedokonale, Kirchnera vůbec nezná, otiskuje a špatně zařazuje nedatované koncepty listin, jichž datované originály dříve uveřejnil Hallwich, a omylů v zařadění listin dopouští se více, než lze omluviti. Stejně povrchní a omylů plný jest úvod publikaci provázející a pozdější práce: »Die Ergebnisse der neuesten Wallensteinforschung«. ⁸⁸⁾ Gaedeke líčí Valdštejna jako pouhého zrádce, ale práce jeho, hlásící se jako stručné příležitostné spisy, nároku na kritické probrání otázky činiti nemohou.

To zahajuje teprve prof. *Max Lenz* v své studii o Rašínovi.⁸⁹⁾ Jest to po našem soudu nejcennější a nejdůležitější práce v celé literatuře, první práce, jež razí si ostřím kritiky cestu v před chaosem a vnáší v něj lad a pořádek, kniha, jež jest baší a ukazovatelem všeho studia pozdějšího. Lenz snaže se ukázati, že Rašín jest svědek lživý a tendenční, šíří své dedukce^{p. 29} v celkové řešení otázky a pokouší se dovoditi, co byl Ranke pouze ducha- plně načrtl, že totiž Valdštejna třeba posuzovati předem jako politika, jako nositele říšské německé politiky ve smyslu Arnimově, že záměry o zjevnou revoluci za pomoci Švédska a Francie nebyly jeho, že k nim byl pouze lákán a sváděn českou emigrací.

Seznámíme se se stanoviskem Lenzovým velmi důkladně, protože proti němu v celém rozsahu obrací se přítomná práce, lze říci hlavně proti němu, neboť většina pozdějších prací přes mnohé rozdíly v jednotlivostech z okruhu názorů Lenzových nevychází, či vůbec se nepokouší o celkové řešení. Jednu výjimku nutno uvést — míníme české práce *Reskovy*,⁹⁰⁾ jež přes to, že nejsou věnovány Valdštejnovi výhradně, zabývajíce se otázkou v širokém rámci českých dějin, mohou samy sebou uvedeny býti za doklad jednostrannosti vývodů Lenzových. Rezek pracoval na základě téhož materiálu, jenž byl či mohl býti znám Lenzovi, a práce jeho úzce k studii Lenzově přiléhá, ale

⁸⁶⁾ *A. Gaedeke*, Wallenstein's Verhandlungen mit den Schweden und Sachsen. 1631 až 1631. Frankfurt n. M. 1885.

⁸⁷⁾ *Vesmés* v *NASG.*, sv. 7. (1886), 9., 10. (1888—1889).

⁸⁸⁾ V *Raumerově »Historisches Taschenbuch«* z r. 1889, str. 1—120.

⁸⁹⁾ *Max Lenz*, Zur Kritik Sezyma Rašin's. *Historische Zeitschrift*, sv. 59 (1883), str. 1—68 a 385—480.

⁹⁰⁾ Srv. příslušné stati v »Českomoravské kronice«, V. Část toho byla vydána samostatně pod titulem: Dějiny saského vpádu do Čech (V Praze 1889).

kdežto u Lenze jest posunuto v popředí jednání Valdštejnovo se Sasy a Branibory a v snahách o spravedlivý mír hledá se pravda jeho záměrů, pozorujeme u Rezka naopak, že v popředí vystupuje druhá stránka plánů Valdštejnových, návrhy o spojení se Švédy a Francií k zjevné revoluci, Rašín, česká emigrace, tradice a snahy rodiny Trčkovy — vše co Lenz snažil se postaviti do pozadí, či čeho vůbec opominul a co celkovému obrazu dodává ráz již zcela jiný. My půjdeme na této cestě dále — falešné pojmání Valdštejna, jak je lze pozorovati u německých říšských badatelů, zaviněno jest předem tím, že se český původ Valdštejnův, tradice a snahy jeho okolí, celá ta síť styků, vztahů, vlivů a událostí, jež vázala Valdštejna k české půdě, buď nezná buď opomíjí.

Řadu publikací zakončuje v době nejnovější veliká, krásná práce pruského archiváře *Ť. Irmera* o jednáních Valdštejna se Švédy a jejich spojenci.⁹¹⁾ Tři veliké díly její podávají na 500 listin z mnohých archivů evropských ve vzorném diplomatickém vydání, přispívajíce k rozšíření či doplnění vědomostí dosavadních ve všech směrech otázky. Nejdůležitější jsou nálezy hannoverské — denník a korrespondence švédského residenta v Drážďanech, Vavřince *Nicolaiho*, jež na jednání r. 1633 vrhají namnoze nové světlo, pak korrespondence císařských jenerálů ze zimy r. 1634 a konečně protokoly z procesů valdštejnského a trčkovského. Úvod věnován jest předně publikovaným listinám — pokud šíří se v úsudky o jednotlivých fásích jednání, hájí nutnosti jíti dále, než šel Ranke, ale tkví přece příliš v kruhu výkladu Lenzova.

V nejnovější své práci o Arnimovi⁹²⁾ uvádí Irmer nové příspěvky veliké ceny — míníme zejména záznam Timaeův o schůzi v Kounicích — z archivů tolikráte propátraných, drážďanského a boitzenburského, a spoustou nových zpráv o Arnimovi rozšiřuje naše vědomosti o nejdůležitější, jak poznáme, a nejtemnější partii záhady, o politice Arnimově. To platí pouze o materiálu, jež kniha podává — její pojmání Arnima jest, jak se pokusíme dokázati, falešné, protože jest tendenční a povrchní, jako celá práce.

Poslední studie otázce věnovaná, obrana *Wittichova*,⁹³⁾ jest duchaplná causerie, pracovaná na základě *úvodů* k publikacím Gaedekově a Irmerově a užívající z části i listin a jiných prací. To dostačí k její charakteristice — na příslušných místech bude na vývody této zvláštní práce ukázáno podrobněji.⁹⁴⁾

* * *

⁹¹⁾ *Ť. Irmer*, Die Verhandlungen Schwedens und seiner Verbündeten mit Wallenstein und dem Kaiser von 1631 bis 1634. 3 díly. Lipsko, 1888—1891. (Publicationen aus den k. preussischen Staatsarchiven, 35, 39, 46.)

⁹²⁾ *Ť. Irmer*, Hans Georg von Arnim. Lebensbild eines protestantischen Feldherrn und Staatsmannes aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges. Lipsko, 1894.

⁹³⁾ *Wittich*, Zur Wallensteinfrage, v *Historische Zeitschrift*, sv. 68—69 (1892) a 72 (1894). Do března r. 1895 dokončení poslední části ještě nevyšlo.

⁹⁴⁾ Rozumí se samo sebou, že v tomto stručném přehledu nejdůležitějších prací není vyčtena všechna literatura, již bylo užito. Celou řadu jiných děl, menších pojednání a publikací uvádíme na příslušných místech.

Dosavadní řešení záhady spělo k závěru, že Valdštejn chtěl, předně z důvodů politických, spravedlivému míru, že politika jeho byla politika říšského německého knížete, a že k těmto ideálním plánům své osobní aspirace pouze připínal. Bylo již připomenuto, že českému badateli zdá se od počátku řešení takovéto pochybným. Vzniká pochybnost, jež šíří se na celou hypotézu. Jest otázkou, oč tato se opírá, na čem spočívá? Jsou to asi tyto these: Valdštejn sám výslovně v jednáních se Sasy a Branibory své cíle v tomto smyslu naznačoval, či lze cíle ty v nich postihnouti; Rašín jest svědek lživý a tendenční — plány o pomstu a o korunu, o nichž vypráví, nevycházely od vévody, ale od emigrace; konflikt mezi snahami Španělska a politikou vévodovou lze poznati jako směrdomajný pro zrady jeho; vedle Španělska byla to zášť kurfiřta Bavorského a nepřátel při dvoře vídeňském, jež vévodu hnala k dorozumění s nepřítelem.

Pokusíme se ukázati, že prva z těchto thesů platí jen částečně a podměnečně, ostatní pak vůbec že nesrovnávají se s pravdou. Jest pravda, že Valdštejn několikrátě líčil své cíle ve smyslu politiky říšského německého knížete, ale z toho ještě neplyne, že líčil dle pravdy. On vedle toho, ano konečně současně s tím, dával se v jednání jiná a mluvil o plánech, jež pohybovaly se cele v mezích programu emigrace, ano šly ještě dále; nezmiňoval se o míru, ale o povstání, o vyhnání císaře a o evropském útoku na dům Habsburský. Již poznání a osvětlení této dvojí tváře Valdštejnových plánů ohrožuje důkaznost these nejdůležitější, ale lze jíti dále a ukázati, že pravda plánů vévodových tkví v jeho návrzích způsobu druhého, že návrhy tyto tají se vlastně i pod zdobným ujišťováním o touze po spravedlivém míru, že rozdíl mezi oběma stránkami jeho snah jest jen zdánlivý, umělý, že prohlášení o německé politice jsou pouze maskou, klamem, způsobeným příkazy taktiky.

To ovšem souvisí úzce s otázkou spolehlivosti Rašínovy, jež jest takřka zkouškou správnosti výpočtu. Pokusíme se ukázati, že Rašín, až na dotčená připomenutí, jest svědkem pravdomluvným, snad neúplným a jednostranným, ale prostým tendence. Význam spolehlivosti jeho záleží předem v tom, že bude možno dovoditi, že Rašín nelže, tvrdí-li, že iniciativa k jednáním o povstání vycházela od Valdštejna samého, že tedy není pravda, jakoby k plánům takovýmto byl vévoda pouze lákán.

Odvozování zrádných úmyslů Valdštejnových z konfliktu se španělskou politikou jest společnou známkou veškeré literatury po Rankovi. Dovodíme, že tu nemůže býti o nějakém příčinném vztahu ani řeči, že později lze snahy Španělska považovati nanejvýš za příčinu utvrzování vévody v jeho starých plánech proticísařských, že Španělé byli stůj co stůj pro shodu s vévodou, hotovi jsouce v tom k obětem až nešlýcháným, že však Valdštejn k maskování svých záměrů o povstání potřeboval politiky protišpanělské.

Co poměru k Bavorsku se týče, vyložíme, že Valdštejn byl stranou útočící a kurfiřt trpící, ukážeme, kterak jedině zášť byla principem vévodova válčení na Dunaji, kterak konečně nebylo poslední, plzeňské, jednání s nepřítelem vzbuzeno hrozcími repressaliemi dvora, ale kterak Valdštejn sám konflikt způsobil, protože ho ke konečnému provedení svých záměrů potřeboval.

Vším tím bude zároveň dán základ pro pozitivní odpověď k otázce cílů Valdštejnových. Nemohou-li domnělé ideálně-politické vévodovy snahy před kritikou obstáti, nezbude než státi na tom, že Valdštejna vedly jediné motivy osobní, že plány jeho jsou pouze výslednicí jeho hrabivosti, pomstychtivosti a ctižádosti. Zbude jen otázka, zdaž mu potom třeba vykázati místo ve veliké společnosti mezinárodních condottierů, jichž tolik vychovala doba předchozí a současná, či lze-li snahy jeho uvésti na aspirace tehdejší české společnosti, z níž Valdštejn byl vyšel? Nalézáme pravdu v druhé možnosti.

Jde dále o záhadu nezdaru Valdštejnových plánů, jde o jeho odklady, ústupy, o odporu plné potácení mezi Sasy a Branibory na jedné a Švédskem a Francií na druhé straně. Pokusíme se i v této příčině podati určité, největší díl hádanek lušticí rozřešení. Všecko tajemství záleží v poměru Arnimově k Valdštejnovi; *valdštejnská otázka jest z velké části arnimská otázka. Arnim Valdštejna soustavně klamal*, dával se s ním ochotně v proticísařská jednání či lákal jej v ně sám, aby — zdaru jejich zabránil. Výklad tento přes zdánlivou hledanost jest zcela prostý a jednoduchý, známe-li Arnimovy politické zásady, stanovisko Sas, poměr jejich k císaři, Švédům a Francii, krátce situaci vůbec. Arnim — a lze říci pak: saská politika — nechtěl míti s proticísařskými plány Valdštejnovými nic společného, viděl v nich nebezpečí pro říši a starou její ústavu, oslabení či zničení císařství, porušení dosavadní politické rovnováhy k ohromnému prospěchu nenáviděných cizích národů, míchajících se do německých záležitostí, Francouzů a Švédů. Odmítnouti však vévodu krátce a přímo nebylo radno, protože by jej jeho houževnaté plány o odvetu, o moc a slávu hnaly do náruče Francie a Švédska, protože by pak v mohutné koalici Fridlandského, Oxenstierny a Richelieua byla Arnimova politika třetí strany, jež potřebovala rovnováhy mezi císařstvím a jeho zahraničními soupeři, cele nemožná. Proto volil Arnim onu neupřímnou hru, kterou bude nám sledovati od počátku do konce, proto vábil Valdštejna k sobě, živil nadějemi a sliby, aby jej i s jeho plány dostal do své moci, aby propast mezi ním a Švédskem mohl rozšiřovati a vláčetí jej v síti svých klamů jako bezmocnou kořist, jež by padla konečně vysílena a kompromittována pošetilostí vlastního jednání. Arnim byl mužem, jenž by této úloze mohl dostáti s úspěchem, byl zrádcem k Valdštejnovi, zrádcem k spojencům Švédům, byl jediným, jenž prohlédal situaci a dovedl ji ovládati, a jeho součinností stává se tato spleť a poutavá historie dvojnásob spleť a zajímavou, skutečným chaosem perduellionis bez příkladu! O zužitkování Valdštejnových snah pro zvláštní své cíle pokoušeli se ostatně i Švédové i Francouzi i emigrace, ale jedinému Arnimovi podařilo se to plnou měrou, podařilo se mu, když Valdštejn rozhořčen odklady a nechotou jeho dal se v jednání se Švédskem a Francií, varuje Švédy před ním, »osminásobným zrádcem«, »nepřítelem, nad něhož koruna Švédská nemá většího«, dostati jej znovu do svých rukou. Příčina byla hlavně v tom, že Valdštejn měl za nezbytné, spojití se předně s oběma kurfiřty, spojením s jejich vojsky zabezpečiti vlastní armádu. Pochyboval asi, že by armáda šla za ním až k spojení se Švédy, před krokem tímto couval zpět, protože chtěl jíti jistě, protože měl málo odvahy.

Bázlivostí Valdštejnovou lze přejíti k druhému bodu, jenž luští ostatek záhady. K otázce valdštejnské přistupovalo se vždy s předsudkem, že vévoda byl muž nadobyčejné politické chytrosti, že jeho odporů plnému jednání musí býti základem nějaký neobyčejně prohnáný plán. Pokusíme se ukázati, že opak jest pravda. Valdštejn, jak jej v posledních třech letech jeho života poznáváme, není genius. Je snad pologenie, muž náběhů, je snad hamletovská, v sobě rozvrácená povaha, jež v jakémsi fatalistickém zhrdání nejobyčejnější praktickou moudrostí jde slepě zkáze vstříc, ale je jistě váhavec ochromené vůle, v němž žádostivost činu a strach jeho nebezpečenství střídavě vítězí a podléhají. Valdštejn měl pouze své pomstychtivé a ctižádostivé plány a potácel se bezmocně pod jejich jhem, nemaje odvahy vystoupiti, nevěda co počíti, klamán od strany jedné, ustupuje plaše před stranou druhou, odkládaje a odvolávaje, budě nejistotu a podezření na všech stranách, kompromittuje sebe sama víc a víc, hromadě chybu na chybu a pošetilost na pošetilost, až stal se sám obětí zrady, kterou byl připravoval, a obětí nedůvěry, kterou byl sil. K tomu možno přidati jeho astrologické pošetilosti a bolestnou nemoc, a máme Valdštejna celého, pochopíme, kterak mohlo dojíti k chebské katastrofě, jež uzavírá jednu z nejpošetilejších konspirací v dějinách.

To jest v hrubých rysech řešení, k němuž došla přítomná práce. Netřeba snad připomínati, že neodstraňuje záhad všech, že zbývá mnoho nejistého, neznámého a sporného, že na mnohých místech setkáváme se s mezerami a otázkami. Vyplnění a zodpovězení jejich záleží asi jen na doplnění dosavadního materiálu,⁹⁵⁾ z části také na důkladnějším probrání materiálu známého.

⁹⁵⁾ Z nových publikací o valdštejnské otázce ohlášeny jsou dvě: *Hallwichova a Hanse-nova*. Dle Krebsovy poznámky z r. 1890 (Schafgotsch, str. 177) má Hallwich připraveno tisíc listin pro dávno slíbenou knihu »Wallenstein's Verrath«. Hallwich praví o tom sám r. 1883 (Thurn als Zeuge, 16 sq.), slibuje odpověď kritikům své veliké publikace: »Sie (odpověď) wird bei Gelegenheit der Vorlage des erwähnten dritten Bandes im Zusammenhange geboten werden. Die buchhändlerischen Abmachungen zu seiner Herausgabe, als eines selbstständigen Werkes, sind getroffen... Dank einem über Erwarten vielseitig gesteigerten Interesse an der Sache flossen mir just in den letzten Jahren aus zahlreichen, mehr oder minder versteckten Quellen kostbare Beiträge zu, die vorhandenen Bruchstücke zu einem Ganzen gestaltend. Und das war der zweite Erfolg, der gewichtigste, der bislang das Erscheinen des bewussten 'dritten Bandes' verhinderte.« Dr. Hansen nalezl v Římě zprávy vídeňské papežské nunciatury o jednáních Fridlandského a jeho konci (Irmer, l. c.). Vydání objevů *Gindelyových*, chovaných nyní v českém zemském archivu, zejména kusů španělských a francouzských, bylo by příspěvkem velmi důležitým. Rozsáhlá pátrání po archivu Thurnově, konaná *Irmerem a Hildebrandem*, především v Štokholmě, neměla dosud resultátu. (Irmer, Verhandlungen, III, VII, vypravuje, že Thurnův archiv byl v době velké švédské redukce statků přenesen z Pernova v Livonsku do Štokholmu. Zde jej prý viděl ještě *Dudík* (Forschungen in Schweden, 132), ale nemohl ho užití. V létě r. 1890 hledali tu Irmer a říšský švédský archivář, dr. Hildebrand. Irmer nalezl vskutku jednu listinu, jež, jak praví, pocházela bezpochyby z archivu Thurnova, a doufal, že se tu naleznou i ostatní papíry, až budou archivalie z temných místností komorního archivu přeneseny do archivu říšského. Jak nám však pan archivář Hildebrand na učiněný dotaz laskavě oznámil, je velmi málo naděje, že by papíry starého Thurna byly kdy nalezeny. Mimo dotčenou listinu, týkající se mladšího člena rodiny Thurnovy, nenalezlo se více). Objevení papírů Thurnových

Budeme mítí příležitost ukázati, jak z nepovšimnutých poznámek dávno vydaných listin lze nabyti vědomostí k doplnění celkového obrazu neocenitelných, jak jinde celé partie vystoupí v jiném světle. Vznikne-li při práci takové řada nových otázek, bude-li se nám často zastaviti v rozpacích před záhadami neznámých pletich a skrytých manévřů, ukazovati tu a tam k nedostatku zpráv, bude i to cenným výsledkem. Badání další bude tu mítí širé pole — jsme přesvědčeni, že bohatství archivů ve věcech valdštejnských není ještě nikterak vyčerpáno.

bylo by ovšem, zejména pro nás Čechy, nálezem neocenitelným. Skoro totéž platí o archivu Kinského a vévody Františka Albrechta. Mnoho skrývá se dosud v rodinných archivech české a rakouské šlechty, na jejichž nepřístupnost *Irmer* právem žaluje. *Irmer* upozorňuje také na český protokol výpovědí Klusákových v procesu trčkovském, nalézající se v archivu ministeria vnitra ve Vídni, jehož, neznaje češtiny, nemohl užiti.

1. Valdštejn po svém sesazení. — První styky s nepřítelem.

V červnu r. 1630 sešel se v Řezně konvent kurfiřtů, jenž měl vrátiti říši mír a zvoliti Ferdinanda III., krále Českého a Uherského, králem Římským. Ale již na samém počátku porad se ukázalo, že žaloby na Valdštejna zatlačí vše ostatní do pozadí. Katolická většina kurfiřtů s Maximiliánem Bavorským v čele odložila jednání o císařských propositích, opakujíc důrazně žádost, aby vévoda Meklenburský byl zbaven velitelství. Stěžováno si, že vévoda nekřesťansky a barbarsky v říši hospodaří, že ji zaplavuje spoustami vojsk, ač v ní není nepřítele, že z obecné bídy sebe a důstojníky obohacuje a na nepohodlných se mstí. Kurfiřti žádali, aby byl armádě v čelo postaven hejtman, jenž by byl narozen *v říši německého národa*, byl členem a stavem jejím a znal její ústavy a obyčeje, aby k němu mohli míti dobrou důvěru. ¹⁾ Císař dohnán byl k trapné alternativě: buď vzdáti se Valdštejna, buď přivoditi spolek ligy s protestanty či dokonce s Francií, »quod summum esset malorum«. Dobré zdání tajné rady (ze dne 5. srpna) radilo přes všechnu neurčitost svých vývodů k prvnímu. Císař váhal ještě. Konečně, snad na naléhání svého zpovědníka, jesuity Lamormaina, ²⁾ spíše asi z nedostatku odvahy ke kroku jinému, se podrobil. Dne 13. srpna oznámil ve zvláštní audienci katolickým kurfiřtům, že se rozhodl správu vojenskou změnit.

Ode dne, kdy Valdštejn zvěděl o řízenském rozhodnutí, musil v poměru jeho k císaři a v politice jeho vůbec nastati úplný převrat. O politice této nelze ovšem pronésti bezpečného úsudku — jest známo, že i o dosavadní době vévodova života, která zaujímá léta 1620—1630, máme líčení naprosto rozdílná, jednostranné obžaloby a jednostranné obrany. Na jedné straně uvádí se za princip snah vévodových jeho nenasytnost, hrabivost a ctižádost a všechno jeho jednání označuje se krátce jako průprava k zradě; na druhé hledí se všechny jeho kroky ospravedlniti. Můžeme tu jen krátce poznamenati, že do

¹⁾ *Gindely*, Waldstein während seines ersten Generalats im Lichte der gleichzeitigen Quellen. 1625—1630 (Praha, 1886), II. 278. Žádost jest důležitá vzhledem k stanovisku těch, kdož chtějí učiniti z Valdštejna vlasteneckého německého knížete.

²⁾ *Gindely*, 292.

očí bijící shody v úsudcích současníků vévodových, jak její výsledky v podstatě podává kniha Gindelyova, málo si vážiti nelze a že, jak za to máme, s dostatek dokázané — ne-li nepoctivé, aspoň hrabivě bezohledné — obchody se skonfiskovanými statky a dědictvím rodu Smiřického, účastenství v mincovním podvodu Basseviho, odpuzující prostředky, jimiž si Valdštejn upravoval cestu k Meklenburskému vévodství, zášť k lize a k Tillymu, klamání císaře atd. — možno snad zmíniti se i o první zrádě Valdštejnově z r. 1619³⁾ — ukazují velmi důrazně k řešení prvému. Ale přes to lze v době této stěží uvěřiti v domnělé zrádné úmysly vévodovy, a pouhá hrabivost a ctižádost zdá se tu pohnutkou nedostatečnou, zejména je-li pravděpodobno, že spojoval své osobní sobecké plány s velikými zájmy císařství, že vlastní velikost chtěl založiti na velikosti domu Rakouského. Obrat, zásadní obrat, nastává teprve od srpna r. 1630.

Dobu, v níž hraje se temné drama vévodova života, lze charakterisovati v jednom směru nadobyčejným rozvojem individuality, velikým vlivem jednotlivců na osudy celků. S tím souvisí do jisté míry i neobvyklá síla a mohutnost duševních vlastností jednotlivcových. Co zejména tu na rozdíl od dob jiných výrazně vystupuje, jest veliká houževnatost vůle, neobyčejná až démonická síla hněvu a pomstychtivosti, síla nesmířitelné a neutuchající zášti. Valdštejn byl ve všem tom jen synem své doby, jen že u něho vlastnosti tyto, zvětšované přirozenou násilností povahy a cholerickým temperamentem, vzrůstaly až v chorobnou výši.⁴⁾ Jeho osobní nedůtklivost, vzrostlá ohromně s jeho štěstím a úspěchy, spatřovala v rozhodnutí řízenském nesmazatelnou potupu a urážku, již nelze nechati bez odvety.

Není nic upřílišeno ve vývodech těchto — poznáme, kterak později politika Valdštejnova k Bavorsku vedena byla jediným principem, principem zášti, kterak země bavorské, mohučské a kolínské byly ponechány v šanc nepříteli a císařské armády na Dunaji bylo užíváno jen k dalšímu vysávání země, poznáme, kterak v svých proticísařských návrzích míru a revoluce opakuje vévoda, že kurfiřta Bavorského chce vyhladiti, kterak vysvětluje a motivuje nepřátelům domu Rakouského své snahy »affrontem řízenským«, kterak

³⁾ O tom srv. obšírné vypravování *Dvorského* v jeho »Albrecht z Valdštejna do r. 1621« (Rozpravy akademie, Praha 1893).

⁴⁾ K tomu by bylo lze uvést mnoho dokladů. Slavata vzpomíná r. 1634, že za jeho studií v Košumberce nebyl jmenován Valdštejn jinak, než »der dolle von Wallstein« (*Arctin*, příl., str. 81. Slova jsou patrně přeložena z češtiny.) T. zv. kapucínská relace, založená na zprávách kancléře knížete Zdeňka z Lobkovic (srv. *Gindely*, II, 205 sq.), pramen k posouzení vévodovy nadměry zájmové, praví v této příčině: E il Fridlant grandemente colerico. E pero naturalmente niene portato alla tirannide, nella quale prorumpe per leggierissimi disgusti . . . Professa pubblicamente di non potere domare questa sua colera, molto meno la trattiene in freno la pietà, la coscienza timida etc, non dandone il Fridlant alcuno indicio, se non simolato (*Arctin*, příl., 27). Dobrozdání tajných rad císařských z 5. srpna 1630 o změně v jeneralátu obsahuje mezi důvody proti také ten, že by Valdštejn rozhněván mohl se mstíti a užiti armády proti císaři. (*Gindely*, II, 282. Podobně v dalším dobrozdání ibidem 286.) Ostatně hemží se výklady o násilnosti a mstivosti povahy vévodovy všeska literatura, a budeme míti níže přležitost mnohých z nich uvéstí.

mluví o něm jako o potupné odměně, již se mu dostalo za jeho služby, a slibuje, »že se bude chovati tak, aby císař s celým svým domem bolestně pocítil, že urazil kavalíra!« A dne 23. srpna 1630, zvěděv o rozhodnutí císařově, psal předsedovi vojenské rady Collaltovi: »Co bylo umluveno v Řezně, jest mi milo z celé duše, protože se tak dostanu z velikého labyrintu!«⁵⁾

Tato naivní, průhledná nepravda, tato chlapecká přetvářka jest prvním projevem, s nímž se setkáváme na prahu nového období Valdštejnova života. Valdštejn přísahal pomstu.

V říjnu rozloučil se s armádou a vrátil se do Čech, litován upřímně mnohými vynikajícími důstojníky. Jinak byl opuštěn téměř všemi. Císař obětoval jej rozhořčení ligy, při dvoře, vyjímaje několik stranníků stůj co stůj, byli naposled rádi, že zbavili se tak lehko nepohodlné moci, jež *vedle* císaře jala si počínati samostatněji a samostatněji, říše jej nenáviděla, kurie a Francie byla se přičinila k jeho pádu — Španělé pracovali *proti* žádostem ligy o sesazení vévody — a nový císařův nepřítel, jenž právě vkročil na půdu říše, Gustav Adolf, vyzýval v ohnivém svolání poddané vévodství Meklenburského, aby vyhnali a pobili všechny, kdož nosí jméno valdštejnské.⁶⁾ Situace byla tedy proň neutěšená, ale změnila by se rázem, kdyby se byl chtěl přiblížiti k nepřátelům císařství, kdyby chtěl nabídnouti své jméno, schopnosti a bohatství myslence silné snahami a nadějemi milionů. Pak došel by ochotné podpory u všech nepřátel domu Rakouského, u Švédska, Francie a Hollandu, u protestantského Německa a především u české emigrace. Tato strana, živý důkaz protestu proti panujícím řádům v koruně České, nemohla ovšem uvěřiti, že Bílá Hora jest konečným rozřešením otázky, žila z víry a naděje, namáhajíc se u všech proticísařských dvorů, aby domu Rakouskému vzbudila nové nepřátely a sobě novou útěchu. Politický náčelník její, starý »arcirebel« hrabě Hendrych Mates z Thurnu, muž, jenž jednou všecek svůj program shrnul ve veliká slova: »Mein instruction, herz und gemüt ist den kaiser um alles zu bringen«⁷⁾ — stál právě jako generál ve službách Gustava Adolfa se švédským vojskem v Pomoří.

Valdštejn byl odhodlán hledati odvetu, jednati s nepřátely císaře. Bylo přirozeno, že prostředníci k tomu byli vyhledáni v české emigraci. Vévodovi, jako českému pánu, nebylo by zajisté nesnadno najíti mezi emigrací přátele, ale poměry byly tu mnohem příznivější. Valdštejn nejen že byl od mládí dobře znám s vynikajícími členy emigrace, jako panem Janem Varlejchem z Bubna,⁸⁾ on byl s nimi i spříbuzněn, náležel rodinnému kruhu, jehož část

⁵⁾ V. Collaltovi, Memmingen, 23. srp. 1630 (*Chlumecky*, Regesten der mähr. Arch., 242).

⁶⁾ *Förster*, II, 80, pozn.

⁷⁾ Thurn Oxenstiernovi, Lehnice, 30. dub. 1633. *Irmer*, II, č. 144.

⁸⁾ Srv. list Thurnův z 31. říj. 1631 u *Gaedeka*, č. 8 a *Gindely*, II, 195 (Lebzelter píše 22. list. 1629 z Halberstadtu kurfiřtu Saskému, že v hlavním stanu nalézají se mimo jiné vysoké důstojníky nepřítelů i pan Jan z Bubna, bývalý český generální strážmistr a potom nejvyšší nad dvěma dánskými pluky, aby poděkoval Valdštejnovi za císařský pardon. Nechce však přijmouti Fridlandských služeb a vrátí se zpět).

patřila k emigraci, a co jest nejdůležitější — *vévoda byl členem rodinné společnosti, jež tvořila takřka zvláštní politickou stranu, nebezpečnější a radikálnější snad, než byla emigrace, stranu, jejíž politickým vodítkem byly tradice staré zášti proti domu Rakouskému.*

Bedlivější poznání poměrů těchto, dosud opomíjených, jest ovšem pro prohlédnutí plánů Valdštejnových velice důležité. Nejbližšími přátely a důvěrníky vévodovými v letech následujících, takřka spolupůvodci a spoluosnovateli jeho plánů a jeho soudruhy ve smrti, jsou dva bohatí čeští pánové: hr. Adam Trčka z Lípy a hr. Vilém Kinský ze Vchynic. Od r. 1627, kdy se mladý Trčka oženil s Maxmiliánou Harrachovou, sestrou vévodkyně Fridlandské, byli vévoda a Trčka švakry. Sestra Trčkova, Alžběta, dána byla as patnáct let dříve za choť Vilému Kinskému, a tak r. 1627 vstoupil i vévoda v příbuzenský svazek s Kinskými. Tyto nepřilíš těsné styky příbuzenské nebyly by samy sebou důležité, ale jimi vstoupil vévoda v tím intimnější *přátelský* svazek s oběma rodinami. Co to znamenalo, lze pochopiti, víme-li, že Kinský takřka vyrostl v tradicích nepřítelství proti císaři, že byl synem muže, jehož vystoupení proti Rudolfovi II. bylo téměř vzpourou, a bratrem pověstného Václava, onoho nevyrovnatelného intrikána, jenž nejlepší své síly věnoval pro pokoření, jehož se dostalo otci jeho a všemu rodu Kinských, pomstě proti císaři a odsouzen byl pro velezrádu, víme-li, že mladý Trčka byl po matce Marii Magdaleně vnukem druhého odvážlivce z doby Rudolfovy, odsouzeného také z velezrády, Ladislava z Lobkovic, bratra Jiřího Popela z Lobkovic, víme-li, že matka i sestra jeho, provdaná Kinská, byly ženy té pevné a smělé povahy, jakou pozorujeme na jiné jejich krevní příbuzné, dceři Jiřího, Evě z Lobkovic, že obě byly s to, aby hledaly odvetu za zkázu rodu a ztrátu statků jeho a že také obě měly v nebezpečné konspiraci činné a ne nedůležité účastenství.⁹⁾ Mladší bratr Adama Trčky, Vilém, »nemohl se dívati na bídu ve vlasti« a sloužil nepříteli proti císaři,¹⁰⁾ z bratří Kinského, Oldřicha a Radslava, kteří oba měli vynikající podíl v pověstné scéně v místodržitelské kanceláři, zemřel prvý jako stavovský důstojník za povstání, druhý prodléval v službách států hollandských a vstoupil později do vojsk Gustava Adolfa.¹¹⁾

⁹⁾ O Kinských bude obšírněji promluveno níže. Z literatury k historii Jiřího Popela z Lobkovic uvádíme: *Tomek*, Spiknutí Jiřího Popela z L. r. 1593 v Čas. Čes. Mus., 1853, článek *Menčíkův* v »Květech« 1882, *Svdtkův* v »Lumíru« 1891 a *Dvorského* úvod k »Sněmům českým«, sv. VIII.

¹⁰⁾ O něm píše Thurn Gustavu Adolfovi z Drážďan 21. kv. 1632 (*Hildebrand*, č. 7): Sein (Adamův) Bruder, Graf *Wilhelm Trtzka*, so mich von *Kindtheit* an mehr als seine Eltern gelibet, ist unser Religion, ein tapferes, heroisches Gemüth, hat dem Elenđt nit zusehen können in seinem Vatterlandt, helt sich ein zimblische Zeit auf in Frankhreich, hat auf Polnisch liberamente gependiret, die Eltern disgustirt, also das der Graf Wilhelm Khinsky die Treu mehr als ein Schwager erweist ihne zu helfen. Der eylet sich E. K. M: t sich zu einem unterthänigsten Diener einzustellen. Auss diesem werden E. K. M: t einen tapferen Helden abrichten, der Leib, Gutt und Blut wird ussetzen.

¹¹⁾ V téžže dopisu poznamenává o něm Thurn: *Herr Raczekh Khinsky*, so dess Herrn Graf Wilhelm Khinsky leiblicher Bruder, ist ein tapferer, redtlicher Cavalier, hat nahe in die 12 Jahr in Hollandt gedienet, gutte Reputation erlanget, hatt sein Capitainschaft

Dodati třeba, že ke kruhu tomuto náležel blízko i hr. Thurn: asi r. 1605 měl pojmouti za choť sestru Adama Trčky, dceru paní Marie Magdaleny, jež však před sňatkem zemřela.¹²⁾

A do této společnosti, charakterisované snahami Jiřího Popela z Lobkovic a Václava Kinského, vstoupil Albrecht z Valdštejna! Srostl s ní tak těsně, že přední zástupci její, Kinský a Trčka, stali se jeho hlavními důvěrníky, že Trčka mohl jednou psáti Kinskému, zapřísahaje jej o rychlý příchod do hlavního stanu, že kníže nechce nikomu jinému důvěřovati, ani skrze koho jiného v jednání o mír se dáti, než skrze něho!¹³⁾ Poznáme podrobnosti mnohem výmluvnější — ale možno již zde s jistou pravděpodobností vysloviti mínění, že Valdštejnovo spřátelení s rodinami Trčkovou a Kinských ukazuje k směru a rázu jeho plánů o odvetu.

Jaroslav Rašín počíná své vypravování takto: Roku 1630, právě v ten čas, když vévoda Fridlandský se poděkoval, obdržel jsem od p. hraběte A. Trčky z Řezna list, v němž mne prosil, abych z Míšně neodcházel a do cizích služeb nevstupoval, že má se mnou mluvit o mnohých důležitých věcech. Jak se vrátí do Čech, že mi to oznámí, a potom že se mám k němu odebrati. Tak se i stalo, že mi potom asi v měsíci únoru r. 1631 psal, žádaje, abych rychle přišel do Čech. Na to přibyl jsem 6. února do Opočna, kde právě byli přítomni při křtu dítěte Adamova starý Trčka, stará Trčková a vévoda Fridlandský. Tu mluvil se mnou mladý Trčka v soukromí a tázal se, co jsem slyšel o králi Švédském, kde je a zdaž jest u něho také hrabě Thurn? Když jsem takové povšechné otázky zodpověděl, pravil konečně, že má za jisté, že by na druhé straně vévodu získali, kdyby s ním chtěli jednati. Dal mi na srozuměnou, že by rád viděl, kdyby jim to bylo předneseno, poručil mi však, abych neříkal, jakoby Fridland o tom věděl, nýbrž že on (Trčka) ad partem to tak spozoroval, neboť vévoda nechce v takových jednáních učiniti počátek. Na další žádost Trčkovu odebral jsem se s ním jako jeho hofmistr do Vídně na svatbu královu.¹⁴⁾ Když jsme se z Vídně vrátili, odešel

resignirt zue dem Endt E. K. M:t nach Möglichkeit wohlgefellige Dienst zu leisten, sich zu bearbeiten ein Regiment teutscher Knecht aufzubringen.

¹²⁾ *Sedláček, Hradý a zámky*, V, 260. — ¹³⁾ Dne 26. čerce. 1633. Srv. níže.

¹⁴⁾ Za touto větou následuje krátký odstavec, pomlčkami od ostatního vypravování oddělený. Zní v slovném překladu: »Když jsme byli ve Vídni, přišla zpráva, že král Švédský dobyl znamenitého pasu v Pomoří, jménem Garzu; právě když Jeho Král. Mt. slavila turnaj, přijel Adam s radostí ke mně a vypravoval mi tu novinu právě: Aj, to je pro nás dobře.« — Máme za to, že tento odstavec v Rašínově zprávě původně nebyl, že byl teprv později vložen do hotového německého překladu, snad následkem Slavatova připomenutí (viz Úvod). Odstavec tento svými podezřelými pomlčkami ruší plynňý tok vypravování, vymyká se obsahem myšlenkovému postupu a plánu ostatního díla, seznamuje nás s událostí bezvýznamnou, které by Rašín, jak jej z jeho zprávy známe, zajisté pomínul. Neboť má-li udání to býti zvláštním bodem obžaloby, jest již po tom, co řečeno před ním, a ovšem daleko více po tom, co následuje, malicherné. Působí rušivým dojmem neobratného přílepku, který byl později přivěšen. Nad to pak se zmíněné udání ve své souvislosti s *pravdou*

jsem do Žitavy a potom, dne 17. května, vyzván byv Trčkou, opět do Dymokur k němu přišel . . .

Jest z části již známo a z části lze doložit ještě určitěji, že co do udání zevnějších kryje se citované vypravování (až na dotčenou novinu o pádu Garzu) se skutečností. V udaný čas vskutku byly v Opočně slaveny křtiny v rodině Trčkově, a k rodinné slavnosti přibyl z Jičina i vévoda.¹⁵⁾ Z výpovědi Kuchelského, štolby hr. Trčky, učiněné později v procesu trčkovském, víme i, že Rašín Trčku do Vídně provázel.¹⁶⁾ Sňatek krále Ferdinanda s Marií Annou Španělskou, Rašínem dotčený, slaven byl ve Vídni 26. února.

Obsah Rašínových udání nelze doložit svědectvími z jiné strany, ale přes to nenedostává se známek, jež ukazují k jich spolehlivosti. Srovnává se se situací, že list Trčkův, zavazující Rašína k dalším službám, klade se hned do doby poděkování vévodova,¹⁷⁾ srovnává se i s povahou tajných jednání

nesroundv. Greifenhagen a Garz byly dobyty 4. a 5. ledna. Což by zpráva o tom došla do Vídně teprve ku konci února (svatba dotčená byla 26. ún.)? *Lenz* (str. 6) sice praví, že v dobách této války docházely vskutku zprávy někdy ku podivu pomalu, ale již z *Dudíkova* spisu z r. 1858 jest zřejmo, že novinu o pádu Garzu měli ve Vídni nejpozději 20. ledna! Na základě zprávy té žádá císař Valdštejna 20. led. o dobrozdání (*Dudík*, 21). Valdštejn sám zvěděl novinu ještě dříve než císař — 19. ledna obdržel o tom obšírnou zprávu Arnimovu d. d. Boitzenburk 8. led. (*Dudík*, 21, pozn. 3) a 28. led. zmiňuje se císaři zase o dobytí Garzu, připomínaje, že ho o tomtéž zpravuje právě purkrabí z Donína (*Dudík*, 23 a 21, pozn. 3). Rašín byl u Trčky v Opočně 6. února, *kdy tedy Trčka již o dobytí Garzu věděl musí!* Vévoda, jenž počátkem února do Opočna se odebral, pobyv tam asi týden, neopominul ho zajisté o tom zpravit (list Questenberka Valdštejnovi, Vídeň, 12. ún. u *Dudíka*, 55), a Trčka zajisté důležité noviny nezatajoval tak dlouho před Rašínem. Nedovedeme si záhadně zprávy Rašínovy vložiti jinak, než že Slavata, jemuž v právě trvajícím procesu trčkovském šlo i o nejmenší doklady obžaloby, připomenul Rašínovi onu radost Trčkovu nad pádem Garzu, jak o ní zvěděl z některé výpovědi Rašínovy ve výslechu, aby tímto detailem relace svou doplnil. Jest možno, že Rašín se již dobře nepamatoval na podrobnosti všeho — vždyť zprávy o porážkách císařských v této době se téměř stíhaly, a Trčka zajisté neopominul je s radostí oznamovati Rašínovi — a tak sám mylnou zprávu zavinil, možno též, že Slavata či jeho úředníci dovolili si na základě chybné kombinace z výpovědi Rašínových vložiti mylný dodatek do hotové relace.

¹⁵⁾ Questenberk Valdštejnovi, Vídeň, 12. ún. (*Dudík*, 56) a zápisník kard. Harracha (*F. Menčík* v »*Krakonoši*«, 1894, 19. srp., č. 25), dle něhož byl křest 7. ún. Dne 10. ún. vrátil se vévoda zpět. *Lenz* (str. 6) datuje omylem psaní Questenberkovo 8. února. Jiný omyl třeba vytknouti vydání *Dvorského*, kde Rašín den příchodu svého do Opočna udává na 16. únor. To přešlo potom do otisku *Gaedekova* a všech novějších prací. Ale v latinském překladu zprávy Rašínovy, který vydal *Murr*, čteme: »*sexto* Februarii« (Die Ermordung, 61), stejně u *Dudíka*, jenž cituje dle rukopisu ústředního archivu řádu něm. rytířů ve Vídni (*Dudík*, 55), a stejně u *Hurtera* (97, pozn. 19 a str. 98), jenž odvolává se na německý rukopis Bočkovy sbírky ve víd. stát. archivu, ale cituje, jak se zdá, dle starého vydání *Herchenhahnova*. Že datum 16. února zde správné není, zřejmo jest již z toho, že vévoda tou dobou byl již zpět v Jičíně, odkud 12. února datuje list Tillymu (*Dudík*, 44). — Ruk. musejní (srv. úvod, pozn. 32) má však, jako *Dvorský*, datum 16. února.

¹⁶⁾ Protokol o vyznání Jana Krištofa Kuchelského, 1635, 22. břez., *Irmer*, III, 499.

¹⁷⁾ K tomu možno z francouzských pramenů registrovati doklad zajímavý, a snad dostatečný. Vlastním jednatelem francouzským při konventu řezenském byl intimní spolupracovník Richelieuův, P. Josef. Ten přibyl na cestě do Řezna dne 23. čerce. 1630 do Memming k Valdštejnovi. Lepré-Balain, jemuž lze důvěřovati (srv. úvod, pozn. 46) zmiňuje

pozdějších, že jest to Trčka, jenž činí přípravné kroky, jenž mluví »ad partem«¹ důvěrně s Rašínem. Praví-li Trčka, že vévoda chce vyjednávání zaříditi tak, aby se zdálo, že iniciativa vychází od nepřítele, shoduje se to, jak poznáme, cele se zásadami, jež vévodu v tajných pletichách jeho vedly, a pochybu může vzbuditi jen ta okolnost, že Trčka i před Rašínem vlastní iniciativy důsledně nehájí, dáváje na jevo — jak asi správně nejasné místo třeba vykládati — že vévoda předem jest se vším srozuměn. Víme však konečně určitě, že skrze Rašina vévoda s Gustavem Adolfem o pomoc k povstání proti císaři vyjednával. Jde o to, kdo učinil první krok. Byli to Valdštejn, stalo se to sotva jiným způsobem, než jak líčí Rašín. Otázku iniciativy na základě uvedené výpovědi Rašínovy řešiti nelze, ale možno na základě svědomí toho tvrditi, že jest pravděnepodobno, aby Rašín líčil tu události křivě. Citované místo vyniká totiž pozoruhodnou zvláštností, jež by sotva mohla najíti místa ve zprávě vyľhané.

Počátkem února povolává Trčka Rašina spěšně do Opočna. Čekali bychom, že Rašín bude nyní s určitým posláním vypraven zpět, ale k tomu nedojde! Trčka se sice zniňuje, že by jednal rád s nepřítelem, patrně jest i, že má na mysli jednání prostřednictvím Thurnovým s Gustavem Adolfem, ale Rašín k Thurnovi poslán není, nýbrž odebírá se s Trčkou do Vídně, načež vrací se do Žitavy, a to, jak z relace uzavíráti třeba, beze všeho posláním, aby byl teprve na počátku května znovu pozván k Trčkovu. Průběh tento jest překvapující a neobyčejný. Chceme-li věřiti Rašínovi, nedojdeme k jinému vysvětlení dotčené záhady, než že vévoda, byv počátkem února odhodlán vyjednávat skrze emigraci s Gustavem Adolfem, pozměnil během měsíce své rozhodnutí, odloživ jednání na dobu vhodnější. A pravděpodobnost soudu tohoto lze potvrditi způsobem překvapujícím.

se o dvou soukromých rozmluvách Valdštejna s P. Josefem, »à qui il (vévoda) se découvrit entièrement touchant les grands desseins qu'il avoit de se rendre puissant dans l'Allemagne, puis de faire la guerre au Turc...«² To bylo před sesazením vévody — sešel-li se P. Josef (opustil Řezno teprv 16. list. 1630) později s vévodou, nevíme; víme jen, že — jak to vzhledem k cílům francouzské politiky jinak možno nebylo — spolu s kurfiřty usiloval o sesazení Valdštejna (*Fagniez* to II, 162 tvrdí dle pravdy v opak k omylu na str. 524 v díle I). Dvě zprávy pozdější podávají pak o stycích Valdštejna s P. Josefem r. 1630 zajímavý výklad. Citujeme prostě: (Lepré-Balain vypravuje o příchodu hr. Kinského v kvěť r. 1633 k franc. vyslanci Feuquièrovi v Drážďanech s návrhy veležrádného spojení vévody s Francií, praví) »Le sr. de Feuq. se ressouvint aussitôt de ce que le Père Joseph lui avoit dit, l'ayant autrefois entretenu sur ces matières (t. j. o plánech proti domu Rakous. a válce s Turky; připomenouti možno, že Feuquières byl bratranec P. Josefa), comme l'on fait des choses possibles... pensa alors si Dieu ne se vouloit point peut estre servir de ce moiien (příchodu Kinského s překvapujícími návrhy), qui fut cause qu'il l'embrassa...«³ Druhá zpráva je depeše anglického residenta v Paříži, Augiera, z 14. říj. 1633 vládě londýnské: »Nous ne savons encore que croire des bruits qui courent que W. se seroit destaché de l'Empereur pour se faire roi de Bohême. Il y a longtemps que, comme nous vous avons marqué, ces ministres travaillent à cet ouvrage, dont M. de Léon (t. j. P. Brulart, jenž spolu s P. Josefem dlel v Řezně) et le Père Joseph jettèrent les premiers fondements dès l'assemblée de Ratisbonne sur les mescontentemens que led. W. y recevoit...«⁴ Sr. *Fagniez*, I, 445 sq., II, 160, 162.

V době, v níž se dle Rašína zanášeli v okolí vévodově záměrem dorozuměti se skrze emigraci s Gustavem Adolfem, navázal král Švédský již jakési styky s vévodou či aspoň pokusil se je navázati. Stalo se to prostřednictvím braniborského luteránského šlechtice, původně nejvyššího v službách švédských, později polního maršálka v fridlandské armádě, Jana Jiřího z Arnimu. Zprávy o tom jsou bohužel nedostatečné — co víme, uzavírá v sobě konec relace vévodova místodržícího v Meklenbursku, Vengerského, dané v Roztokách 14. listopadu 1630: »Před třemi dny zaslal jsem Vaší Kn. Mti. listy, které král Švédský Arnimovi dal psáti. Zatím poslal mi (Arnim) i to druhé psaní, spolu s alfabeta (t. j. šiframi), kterou má korrespondovati, jež Vaší Kn. Mti. v příloze posílám. Arnim také, jakmile jistě zví, že Vaše Kn. Mt. jest v Jičíně, dostaví se k Vaší Kn. Mti. S tím« atd. ¹⁸⁾

Snad by mohla vzniknouti pochybnost, zda zmíněné listy Gustava Adolfa byly vskutku psány vévodovi (a jen adressovány Arnimovi)? Z protokolu kancléře Oxenstierny o listech krále, daných v Němcích, víme však, že Gustav Adolf ze Štralsundu dne 9. listopadu 1630 list Valdštejnovi poslal. ¹⁹⁾ Jest to zajisté jeden z oněch listů, o nichž zmiňuje se Vengerský — data aspoň shodují se podivuhodně.

Co zde úsudek velice znesnadňuje, jest nejasné účastenství Arnimovo a neurčité stanovisko tohoto muže. Tím bude se nám zabývatí níže — zde poznamenati možno, že v témže měsíci listopadu slibuje Arnim kurfiřtu Saskému, že nemíní nikterak vstoupiti do švédských služeb, mluvě s patrným pohrdáním o přehnanosti švédských snah. ²⁰⁾ O měsíc dříve píše Vengerskému, ohlašuje mu, že chce navštívit Valdštejna v Jičíně, že se bude chovati tak, aby to mohl zodpověděti předem před svým Bohem, *jakož i před Jeho Mti. Cis.* Stěžuje si pouze na veliké podezření, v něž upadl u maršála Tillyho a jeho krajanů, prý proto, že již dvakráte byl u kurfiřta Saského v Drážďanech. ²¹⁾ S tím asi souvisí i zmínka listu vévodova Vengerskému z 20. prosince 1630, že Arnim není na svých statcích v marce dosti bezpečen. Arnim byl totiž v skutku Valdštejna v Jičíně, někdy v polovici prosince, navštívil, a list vévodův z 20. prosince odvolává se na ústní zprávy Arnimovy. ²²⁾ Co bylo zde v Jičíně jednáno mezi oběma muži, od let důvěrně známými, nevíme; nevíme také, čím bylo způsobeno podezření Tillyho proti Arnimovi, a na stopu může snad vésti jen pozdější zmínka Arnimova, že v císařské armádě jest rozšířena pověst, že Arnim vstoupil do cizích služeb a že v Hamburku a jiných městech verbuje

¹⁸⁾ *Dudík*, 13. — ¹⁹⁾ *Irmer*, I, XXIII, pozn. 2.

²⁰⁾ Arnim kurfiřtu Saskému, Lubek, 13. list. 1630. *Droysen*, Gustav Adolf, II, 387, pozn. 1: Man kann auch zweien Herrn nicht dienen; *will auch viel lieber, dass ich nicht zu den Schweden laufe oder alle Aufschneideri approbire, angefeindet werden, als ohne sonderbaren Euer Kurfl. Durchl. gnädigsten Consens mich in etwas stecken oder in Bestellung einlassen.*

²¹⁾ Arnim Vengerskému, Boitzenburk, 6. říj. 1630. *Hallwich* v *Forsch. zur d. Gesch.* 21, 211. Hallwich vykládá zmínku na saského maršála Volfa z Vřesovic, ale z jiných listů jest zřejmo, že míněn jest Tilly.

²²⁾ V. Vengerskému, Jičín, 20. pros. 1630. *Kirchner*, 255. Kirchner podává jen obsah.

pluky.²³⁾ Jisto jest jen, že Valdštejnovi záleželo na Arnimovi neobyčejně. Dne 20. prosince poroučí Vengerskému, aby dovolil Arnimovi přebývatí nejen v Grabově, jak tento byl žádal, ale třeba i v Bützově a Zvěříně, či kdekoliv mu bude libo, důchody míst těch aby mu dal v užívání a dbal rady a assistance jeho v potřebných záležitostech.²⁴⁾ Současně přimlouvá se ve Vídni, aby dlužné pohledávky Arnimovy z dob služeb jeho v císařské armádě byly splaceny,²⁵⁾ a znovu ujišťuje Arnima 18. ledna 1631 svou přímluvou v této příčině.²⁶⁾ Korrespondence mezi vévodou a Arnimem byla čilá, a vévoda na žádost Arnimovu, aby listy byly dopravovány rychleji, poručil 19. ledna z Jičína svému zemskému hejtmanu v Zaháňsku, Kaunicovi, aby se postaral, aby listy Arnimovy byly posílány »ohn verliering einiger stundt, bei tag und nacht«. ²⁷⁾

Rozkaz tento bývá mylně vztahován na korrespondenci, kterou prý prostředkoval Arnim mezi Valdštejnem a Gustavem Adolfem.²⁸⁾ K soudu tomu nic neopravňuje — v zimě není již stopy o listech Gustava Adolfa Valdštejnovi, a zdá se ze všeho, že šlo pouze o listy Arnima samého, důležité svými zprávami o postupu a úmyslech Švédů a o situaci na severu vůbec.²⁹⁾ Nad to pak jest jediný list, jež z korrespondence této známe, zpráva Arnimova o pádu Greifenhagenu a Garzu, psán cele ze stanoviska císařského. Arnim zasílá vévodovi zároveň listinné doklady o svých pohledávkách u císaře, žádaje další poslání jejich do Vídně, a mluvě o postupu Gustava Adolfa volá: Dej Bůh, aby nepřítel nás nepředěšel!³⁰⁾

Uvedli jsme vše, co víme o nejasných stycích vévody s Gustavem Adolfem v listopadu r. 1630 a z čeho lze souditi o povaze jejich. Třeba jen při-

²³⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému, 23. dub. 1631. Obsah u *Irmera*, Arnim, 119.

²⁴⁾ Srv. cit. list u *Kirchnera*.

²⁵⁾ List schází, ale odpověď Questenberkova, z Vídně, 4. led. 1631 (*Dudík*, 54) ukazuje k jeho obsahu.

²⁶⁾ *Förster*, II, 167.

²⁷⁾ V. Kaunicovi, Jičín, 19. led. 1631. *Dudík*, 15. Vévoda odůvodňuje svůj rozkaz: Demnach der von Arnheimb zum öffteren Vns hinfüro zuschreiben, und seine Briefe alzeit euch zuschicken wirt, dannenhero von nöten etc. List jest dán v týž den, kdy došel list Arnimův z 8. ledna se zprávou o vítězství Gustava Adolfa a kdy vévoda zároveň Arnima ujišťuje svou přímluvou ve Vídni. Srv. níže pozn. 29.

²⁸⁾ *Dudík*, 14; *Hurter*, 95; *Irmer*, H. G. v. Arnim, 118.

²⁹⁾ Rozkaz Kaunicovi byl vskutku způsoben jediné Arnimovou žádostí, o níž zvěděl vévoda právě 19. ledna (srv. *Dudík*, 21, pozn. 3). Arnim 8. led. psal Valdštejnovi: Was ferner wirdt vohrlaufen, wil E. Fürstl. G. Ich ungeseuett zu schreiben, damit aber die Briefe so viel schleuniger konten überbracht werden, Wehre guett, Wen E. Fürstl. G. es sich gnädigst wollen gefallen lassen, dass auf halben wege ein Courir stetz aufwartet.

³⁰⁾ Arnim Valdštejnovi, Boitzenburk, 8. led. *Dudík*, 21 (srv. předchozí pozn.). Arnim píše, že již hrozí nebezpečí Frankfurtu a Landsberku: »Gott gebe, dass der Feindt ihnen (t. j. císař. plukům) nuhr nicht zuvohr kombt.« Příkladá opisy listů, z nichž prý zřejmě nespokojenost vojáků a hrozící nebezpečí vzpoury. — *Dudík* datuje tento list 29/8 Decembris, míně tím (srv. *ibid.* 15, pozn.) 8. pros. nov. st., *Hurter* (95, pozn. 12) datuje jej dokonce 29. listopadu. Jediné datum 29. pros. st. st. a 8. led. 1631 nov. st. jest možné a správné.

pomenouti, že dotčený místodržitel Vengerský byl nástrojem ochotným ke všemu a že právě v této době dával se užiti od pána svého k opatřením, jež byla přímo obrácena proti císařské armádě.³¹⁾ Přes to může konečný

³¹⁾ Pro směr plánů Valdštejnových v době této jest velmi poučno chování jeho k žádostem Tillyho o pomoc v zásobování vojska obilím z Meklenburka. Z chování toho vyvozovati nutno snahu o vlastní zisk, snahu o zeslabení císařské armády, klamání císaře, dále pak úmysl vydati Meklenburk v šanc nepřátelům. To překvapuje tím více, že vévoda se staral od poč. r. 1630 o dostatečné opevnění Meklenburska, že ještě po svém sesazení žádal císaře, aby mu dovoleno bylo hájiti zbraní svého vévodství proti Švédům (Dudík, 6). Hlavní listinné doklady o tom, srovnány v chronologickém pořadí, podávají výraznější obraz, než jak vystupuje v práci Dudíkové a Hurterové :

Gabriel de Roy, cís. dodavatel proviantu, *Vengerskému*, 6. led. 1631. Stěžuje si, že se mnoho obilí nerovnovážně z Meklenburka vyváží do Lübecku, ač je ho třeba k zásobení pevností (Dudík, 42, pozn. 1).

Tilly Valdštejnovi, Halberstadt, 9. led.: Král Švédský postupuje, a naše soldateska je opatřena tak uboze, že bude po ní, nebude-li rychle opatřena pomoc proviantem a jinými potřebami (Dudík, 43. — List ten obdržel Valdštejn 18. led.).

Tilly Vengerskému, 19. led. Ukládá mu, aby obilí aspoň na dluh opatřil, aby vojsko v Meklenburku mohlo býti zásobeno. Voj. pokladna obilí řádně zaplatí (Dudík, 40, pozn. 1 a 42, pozn. 1).

Valdštejn Tillymu, Jičín, 19. led. Odpovídá, že o proviant psal nejsp. purkrabímu z Dohnína do Vratislavi a českým místodržícím. Doufá, že Tillyho vůdcovskému nadání se podaří překážky zmoci! (Dudík, 43. — K datu 19. led. srv. pozn. 27 výše).

Vengerský Valdštejnovi, Buzau (Bützov?), 21. led. Žádá o dovolenou na cestu do Prahy. Bude moci při té příležitosti učiniti o všem obšírnou relací, »welches sich sonst durch Schreiben also nicht thun lest« (Dudík, 35).

Valdštejn císaři, Jičín, 28. led. Líče nebezpečí hrozivé situace dokládá, že největším zlem jest, že vojsko trpí nouzí. Proto strácí zmužilost, utíká v davech pryč. Mohlo by tak dojít k obecné vojenské vzpouře (Dudík, 25).

Valdštejn Tillymu, Jičín, 12. ún. Že staral se všude o zásobení vojska. Meklenburským obilím však pevnosti zásobiti nelze, protože vévodství je úplně zruinováno (Dudík, 44).

Vengerský Valdštejnovi, Roztoky, 26. ún. Opakuje žádost za dovolenou k cestě do Čech. »Das Korn ist diese Zeit über von den emthern fort und fort fleissig nach Lübeck an die Elbe, damit es nach Hamburg gehe, verfuert, innerhalb zehn tagen wirdt mahd damit fertigt Sein, vnd werde ich E. F. G. den Wechsel auf das Geld mitbringen« (Dudík, 36).

Valdštejn císaři, Jičín, 24. břez.: Co se týče žádaného proviantu z Meklenburka, propůjčil jsem ihned, jak jsem zvěděl, že hr. Tilly osobně se tam odebral, jemu celou svou svou k volnému užítí a vládnutí a svému strýci Pertoltovi z V. a místodržícímu jsem poručil jej vším opatřiti a ve všem ho poslechnouti, jak zřejmo z přiložených opisů (Dud., 27).

Vengerský Valdštejnovi, Zvěřín, 11. dub.: Nepochybuji, že V. M. Kn. poslední můj list obdržela a z něho seznala zejména, »wie es mit Verkaufung des getreids bewandt . . . Der Camer Rath Plato ziehet vnter dem praetext eins Kaufmanns nach Leipzig, der wird E. F. G. befiehlt daselbst ehrwarten, wie der Grodecky (patrně zvláštní posel) von allen wird berichten können . . . Ein mehrers ist mir, wie ich Gott zum zeugen anrufen kann, bei dieser Beschaffenheit aufzubringen vnmöglich gewesen, dahn sich auch des Korns viel weniger als man gemeint, gefunden, vnd so man nicht allen Vorratt aus der Vöstung Dömitz, Rostock vnd Wismar, welchen man sonst anderwärts zu verkaufen nicht wegnehmen dürfen, dem proviandt Commissario mit ahngeden würde, mehr Schwerlich für 20.000 Rst. haben liefern Könen«. Odvolává se na poslední list Valdštejnův (přinesený Grodeckým), kterým mu bylo nařizeno rychlým doprodáním obilí svou cestu uspíšiti, a stěžuje si, že je u Tillyho v takové »opinion«, že mu — pro případ že by scházely věci, jež on má za nemožné se země odstraniti — i to k vině bude přičteno (Dudík, 37).

úsudek sotva zníti v ten smysl, že Valdštejn jednal s Gustavem Adolfem o plány proticísařské. Jest možno, že vévoda na listy královny ani neodpověděl nebo odpověděl vyhýbavě, že zaslanych šifer ani nepoužil. Tak by snad došla potvrzení zpráva, kterou zaznamenává Khevenhiller, že Gustav Adolf, zvěděv o sesazení vévodově, nabídl mu své služby, jež však byly s díkem odmítnuty.³²⁾ Důvěrné styky s Arnimem a nápadná péče o jeho zadostučinění nedokazují o srozumění s Gustavem Adolfem nic; zajisté však třeba je vykládati v ten smysl, že Arnim měl býti získán či byl získán k přípravě či prostřednictví v smluvených neznámých plánech. Týkaly-li se tyto usnadnění švédských vítězství, nevíme; zdá se, že Arnim již v této době byl nepřítelem švédské války v Německu³³⁾ a že spíše, bylo-li cos v té příčině v Jičíně ujednáno, měl pracovati o to, aby protestantské státy a stavové říšští nyní branně vystoupili. Arnim vskutku byl v tomto směru politicky neobyčejně činným,³⁴⁾ a politika Sas, jež vedla ke konventu lipskému, pohybovala se v mezích jeho rad a návrhů. Vzhledem k tomu třeba hleděti k osvědčování jeho dobře císařského stanoviska, jak se s ním setkáváme v některých listech jeho, s oprávněnou nedůvěrou.

To by byl asi výklad, jež bychom o stycích Valdštejna s Arnimem v zimě r. 1630—1631 mohli připustiti. V tajné, proti císaři namířené jednání vévody s Gustavem Adolfem uvěřiti nelze. Bylo zajisté nejen možno, ale pravděpodobno, že Tilly zdrcující převahou svých vojsk potře krále jedním rázem, a Valdštejn byl příliš opatrným počtářem, než aby stavěl svou budoucnost na základ tak vratký a nejistý. Bylo-li jednáno přece, nespokojil-li se vévoda pouze zdvořilou odpovědí, mohlo se to týkati vévodství Meklenburského, jež mnil sotva dáti v šanc Švédům bez náhrady. Při tom mohl asi více méně zjevně dávat na jevo svou nespokojenost s jednáním císaře a projevovati své sympatie ku králi. V tom případě bylo by jednání jeho stadiem příprav, prvních kroků, za něhož jen mimochodem probleskovaly stopy velikých resolucí dalších.

*Tilly Valdštejnovi, Möckern (Mokřenice), 15. dub. Odpovídaje na list z 10. břez. stě-
žuje si, že byl všude nedostatek proviantu, že marně písemně i osobně u Vengerského
jménem J. M. Cís. i jménem vévodovým naléhal. Slyšel jen sliby. Nyní když Veng. odebral
se do Čech, dovidá se, »dass sich entzwischen aller vorrath an getraydt vnd sonsten gentslich
verloren vnd nichts übrig seye, dauon dergleichen hochnötige anstalt geschehen Könnte . . .«
Žádá, aby místo Veng. bylo jiným obsazeno (Dud., 41).*

³²⁾ *Khevenhiller* (Ann. Ferd., XI, 1136) vypravuje: »Der König von Schweden hat sich wegen der Abdankung dieses Generals und des Volks zum höchsten erfreuet und den Friedländer durch den Grafen Heinrich Matthesen von Thurn, vermittelt der Frau Thortlein, dass seine so treuen Dienste, ansehnliche Victorien, seine Aufsetzung Guts und Bluts für Ihr Kaiserl. Maj. Kron und Scepter so schlecht belohnet und ihm dafür mit lauter Undank vergolten werde, condolieret, welches einem solchen tapfern Helden zu vertragen unmöglich falle, wo er ihm nur alles Liebes und Gutes werde erweisen können, würde er in allen vorfallenden Occasionen willig sein. Der von Friedland aber hat damals diese Condolierung allein mit Dank von sich geschoben.« Jest také možno, že se tu mluví některý moment z pozdějšího jednání prostředkovaného Rašínem, a tu by záhadnou paní Thortleinovou nemohl býti nikdo jiný, než stará hraběnka *Trčková*.

³³⁾ O tom níže. — ³⁴⁾ Srv. *Irmcr*, Arnim, 120 sq.

Jest pozoruhodno, že máme z doby této ještě jiné zprávy o stycích Valdštejnových s nepřátely císaře. Dr. Hermann Wolf, jenž jako hessensko-kasselský vyslanec jednal v Řijnu r. 1630 ve Štralsundě o spolek s Gustavem Adolfem, píše v konečné své zprávě z 12. prosince lantkrabímu, že Valdštejn — což však jest veliké tajemství, a proto třeba zamlčeti — poslal zvláštního posla do Francie, navrhuje takové věci, že se má za to, že pro »disgoustement«, jehož se mu dostalo, vyvede císaři pěkný kousek. Proto prý byl rytíř Rasch, švédský vyslanec, jenž byl již na zpáteční cestě, od kardinála Richelieua spěšně zpět povolán.³⁵⁾

Zprávu Raschovu - z Paříže z 8. listopadu — Gustavu Adolfovi známe, ale z ní jest zřejmo, že sensační novina hessensko-kasselského vyslance, jinak svědka cele spolehlivého, spočívá asi na omylu. Rasch vrátil se do Paříže k vůli důležitým sdělením, jež kardinálovi byl učinil nejvyšší Peuplitz z Curychu.³⁶⁾

Že by neznámý Švýcar tento byl agentem Valdštejnovým, jest sotva pravděpodobno, a tak z celého udání Volfova nelze asi přijmouti více, než že v kruzích diplomatických zprávy o proticísařských jednáních vévodových kolovaly a víry docházely. To pak vzhledem k starým pochybnostem o věrnosti vévodově vůbec, k rozšířeným domněnkám o jeho dalekosáhlých plánech, o jeho ctižádosti a mstivosti, není zajisté nevysvětlitelno.

Z kalného zdroje diplomatických klepů vyšla však sotva jiná, francouzská zpráva o Valdštejnových plánech o odvetu, jež v polovici února r. 1631 zaslána byla z neznámé strany veliteli katolických vojsk, hr. Tillymu.³⁷⁾ Neznámý zpravodaj, dovolávaje se svědectví vynikajících a čestných osob, miláčků králů Anglického a Švédského, vypravuje, že Valdštejn jest na císaře a zejména na kurfiřta Bavorského velice rozhořčen, ale vida dobu k pomstě nevhodnou, vyčkává příležitosti. Proto vypravili králové Anglický a Švédský k němu vyslance, aby jej získali a přiměli vystoupiti proti císaři. Vyslaný žádal, aby vévoda, až vojsko anglické bude státi v Falci, francouzské v Itálii, a švédské v Německu, postavil proti císaři armádu 10—12.000 mužů. Útoku

³⁵⁾ Irmer, I, XXIV. — ³⁶⁾ Ibidem, XXV.

³⁷⁾ Zpráva tato zůstala nepovšimnuta (srv. na př. Schebek, 125 a Irmer, I, XXV), ačkoliv již od r. 1870 jest vytištěna v známém díle Droysenově, Gustav Adolf II, 415, pozn. Citujeme z ní počátek a konec: Le Ducq de Fridlant est fort mal content auecq sa ma^{te} Imp^{le} pour auoir esté demis de tous ses commandemens et charges, et de cette disgrace il en donne la coulpe au Prince electeur de Baviere, contre lequel led^te Ducq est grandement animé et fasché, mais voyant que le temps present n'est propre pour se reuangir d'un tel affront, Il se tient coy attendant quelque bonne occasion . . . A ces propositions et incitations le Ducq de Fridlant a répondu, qu'il remercie humblement leurs majestez pour le grand honneur qu'elles luy font, et le soing qu'elles ont de luy, qu'il n'en sera ny ingrat, ny oublieux en temps et lieu, et quant jl verra les armes d'Angleterre en Allemagne, et au Palatinat, jl ne s'endormira pas, et ne perdra l'occasion; auecq laquelle response led^t Caullier est retourné au Roy de Swede. Le Ducq de Fridlant a donné à ce Caullier, nommé le Cap^{te} Trafoord, Anglois, une chaisne d'or du prix de 500 ducat., et mille Rigsdr. en argent . . . Ce que j'ay entendu de personnes d'honneur et de qualité, grands mignons des Roys d'Angleterre et de Swede.

tomu nikdo neodolá, a vévoda může býti jist pomocí spojenců a přívrženců, jichž hojně najde v Čechách. K návrhům a žádostem těm slíbil vévoda, děkuje za čest sobě prokázanou, že až uvidí zbraně anglické v Němcích, nezaspí a neztratí příležitosti. Posla, kapitána Trafoorda, obdaroval zlatým řetězem v ceně 500 dukátů a 1000 říš. tolarů.

Zpráva jest zajímavá tím, že slučuje v sobě známky, jež mluví pro její odmítnutí, se známkami, které jsou svědectvím její spolehlivosti. Co tu nejvíce překvapuje, jest spojení králů Anglického a Švédského, a to spojení v akci tak zvláštního rázu. Kdyby místo Anglie byla položena Francie, získalo by svědectví na pravděpodobnosti vysoce; že by však líná německá politika londýnského kabinetu k takovému kroku se odhodlala, zůstává sotva uvěřitelné. Naproti tomu jest však v zprávě samé místo, jež tuto nedůvěru netajeně vyjadřuje, a tím právě, zdá se nám, zdání spolehlivosti zprávy dodává. Vévoda odpověděl vyslanému: »až uvidí zbraně anglické v Němcích a Falci, že nezaspí a neztratí příležitosti«. Jest to nejasná, neurčitá, vyhýbavá odpověď, a poznámka »až uvidí zbraně anglické v Němcích« zní jako ironie. Věcné a střízlivé vypravování, důraz, jaký se klade na zášť vévody ke kurfiřtu Bavorskému, snaha vyslaného poukázáním k veliké urážce, již se vévodovi dostalo, pomstychtivost jeho vzbuditi — této taktiky užil po dvou létech vydatně vyslanec francouzský, Feuquières — žádost postavení 10—12.000 mužů, téhož počtu, o který jednal později Valdštejn s Gustavem Adolfem, nanejvýš opatrná odpověď vévodova, naznačující, že k činu dojde »en temps et lieu«, zcela ve smyslu tajných jednání pozdějších, štedré obdarování posla, jako později Rašina a Thurna, jmenování vyslaného — vše to rovněž mluví důrazně proti zavržení zprávy. Je-li pak pravděpodobno samo sebou, že nepřátelé císařovi hleděli rozhněvaného vévodu pro sebe získati a proti císaři popuditi, máme-li asi nepochybný doklad tohó v listu Gustava Adolfa z listopadu r. 1630, výše dotčeném, a snad i v zprávě Khevenhillerově, nelze ani zprávy této prostě zavrhnouti, tím spíše, že smýšlení a chování vévodovo jest tu vylíčeno, jak poznáme, věrně dle skutečnosti. Pochybné účastenství Anglie jest ovšem nenasnadno vyložiti, leč bychom se dali v nejisté kombinace, ku kterým svádí i překvapující okolnost, že zvláštní novina byla zaslána přímo Tillymu, z Hamburku, zřejmě od někoho, komu na zmaru Valdštejnova srozumění s jmenovanými státy záleželo. Ale při naprostém nedostatku vši jiné opory musí se kritika spokojiti prozatím pouhým: non liquet.³⁸⁾

Starý Tilly neváhal přičítati zprávě jakousi důležitost, neboť ji zaslal (21. února) kurfiřtu Bavorskému, hr. Trautmannsdorfovi do Vídně a vévodovi samému.³⁹⁾ Vévodovi píše, že vše pokládá za nepravdivý výmysl, šířený od

³⁸⁾ *Duřák*, 51, projevuje mínění, že v prozrazení věci Tillymu třeba spatřovati intriku kardinála Richelieua, který chtěl odvrátiti Valdštejna od Gustava Adolfa, aby Švédové nezmohutněli ještě více. To jest omyl, jak snad dovozovati netřeba. — My bychom zasýlatele zpráv z Hamburku tušili v — *Arnimovi*. Arnim v Hamburku někdy v této době del. Srv. výše str. 40.

³⁹⁾ *Droysen*, II, 415.

jeho nepřiznivců, a že zprávu posílá jen proto, aby vévoda mohl proti podobným pomluvám vystoupiti. Ale z poznámek do listu vsunutých, připomínajících vévodovi veliká dobrodiní a milosti, jichž se mu dostalo od císaře, a týkajících se »nebezpečných a škodlivých záměrů«, zdá se vysvítati, že nebyl dalek věřiti tomu, o čem byl napsal, že nevěří! ⁴⁰⁾

Zajímava jest odpověď, již dal vévoda Tillymu a již psal do Vídně. Překvapuje poněkud, že dána jest teprve po třech nedělich, ačkoliv list by byl sotva tak pozdě došel z Branibor do Jičína. Valdštejn děkuje Tillymu za oznámení francouzských novin a nediví se pranic, že se takové zprávy roztrušují, ježto jest to ode dávna obyčejem světa. Ze Švédska nebyl prý k němu poslán nikdo, sice by byl dostal jiný řetěz darem, než udáno jest v dotčené zprávě, a »ještě méně« jest pravdivo, že by se vévoda pokládal za uražena. Nad to není místo zde toho způsobu, aby bylo lze taková jednání počítí, neboť jest otevřeno a leží »in medietullio« zemí císařských, a vévoda sám jest úplně bez ozbrojené moci. »Proto se zprávy takové sice dobře poslouchají, ale dají se smíchem zodpověděti.« ⁴¹⁾ Podobně píše téhož dne Questenberkovi, že může, co nutno, přednésti císaři, »aber es seind gar zu alberne posen«, a zejména jenerálové neměli by jim více víry přikládati, neboť když dají se v takovéto plotky, stávají se k dílu neschopnými. ⁴²⁾ »Nejsem císařem uražen v nejmenším, chraň mne také Bůh, aby mi cos takového na mysl mělo přijíti« — a svádí vše na intriku, jejíž nástrojem stal se Tilly. »Piensa il ladron, que todos son de su condition!«

2. Z odpovědí těchto lze aspoň tolik vyvozovati, že hamburská zpráva, nebyla-li pravdivá docela, ušodla aspoň pravdu o úmyslech vévodových. Výklady o vlastní bezbrannosti, o nezpůsobilosti země atd. byly již nazvány dětinstvím, jež mohly diktovati toliko rozpaky, ⁴³⁾ a to a horlivost vyvracení vůbec není nijak v shodě s prohlášením, že vůči podobným udáním stačí pohrdlivý úsměv. Odpověď jest konečně v jednom směru naprosto lživá — volá-li Valdštejn v mravním rozhorlení: Chraň mne Bůh, aby mi cos takového na mysl přišlo!, nemůže to býti než přetvářka, protože poznáme nade vší pochybnost, že na plány proticísařské netoliko pomýšlel, ale že ony takřka jím hýbaly, všechnu mysl jeho vyplňovaly. Co pak dvakrát opakované nepravdy: »Nejsem od císaře uražen v nejmenším«, se týče, netřeba se ani odvolávati k tomu, co o tom bylo praveno výše. Týž Questenberk, jemuž byl vévoda 14. března toto ujištění napsal, psal brzo na to, 23. dubna, oznamuje přání císaře, aby Valdštejn znovu jenerálát přijal: »Nevím, co se Vaší Kn. Mti.

⁴⁰⁾ Tilly Valdštejnovi, Alt-Brandenburg, 21. ún. 1631. *Förster*, II, 149 (opravy čtení u *Dudíka*, 47, pozn. 1).

⁴¹⁾ V. Tillymu, Jičín, 14. břz. 1631. *Förster*, II, 150. *Dudík*, 47.

⁴²⁾ V. Questenberkovi, Jičín, 14. břz. 1631. *Förster*, II, 151. *Dudík*, 48. Questenberk odpovídá 19. břz.: Was die communicirte französische Zeitung anlangt, hab ich zuuor daruon ebenmassig discurríren hören (Tilly zaslal zprávu i Trautmannsdorfovi, a tak asi rozšířila se novina ve Vídni), aber kain glauben ist darbey gewösen; werd gelegenheit suchen mit dem Khayser hieruon selbst zu reden (*Dudík*, 48).

⁴³⁾ *Dudík*, 50.

bude hoditi. Ukázal jsem, že jest velice pochybno, že přijdete (do Vídně) — z nechuti, indisposice a obavy, že byste byl požádán o opětnou službu a vůbec z geníí a humorů, jež s dostatek znám.«⁴⁴⁾ Jaké to byly »genii« a »humores«, nebyl-li vévoda císařem uražen v nejmenším? Questenberk zajisté aspoň v jednom směru dovedl ujišťování vévodovo z 14. března oceniti správně.

Připomenouti třeba, že Valdštejn zaslal list Tillyho z 21. února a svou odpověď naň i — Arnimovi.⁴⁵⁾ Jest to zajisté svědectvím neobyčejně důvěrných styků jeho s mužem tímto a snad i dokladem, že jakési dorozumění ve smyslu plánů o odvetu mezi oběma bylo. Oznámení všeho Arnimovi musí jen utvrditi domněnku, že záležitost nebyla pouze »Possen zum Lachen«, ale že tkvěla v skutečných událostech a týkala se snad i Arnima. Arnim ze zprávy vévodovy odvozoval, že není ani v Meklenbursku v bezpečí, a rozhodl se odebrati se jinam. I to ukazuje k právě poznamenanému výkladu — ale mimo domněnku nelze prozatím tvrditi více.

Shrneme-li vše, může resultát býti asi ten, že již v zimě r. 1630—1631 Valdštejn pomýšlel na jednání s nepřítelem. To jest také v podstatě obsahem uvedené části Rašínovy relace. Z Rašína pak lze vyčísti dále, že počátkem března Valdštejn své úmysly odložil na dobu vhodnější, neboť Rašín k Thurnovi poslán nebyl. Vysvětlení obratu tohoto nalézáme v tom, že právě tou dobou, v první polovici března, obdržel vévoda list Tillyho s uvedenou zprávou francouzskou. Zde máme také slíbené potvrzení Rašínovy pravdomluvnosti. Valdštejn se zalekl a zanechal prozatím všeho — Rašín jest teprv po dvou měsících, za změněné situace, povolán znovu do Čech, a stopy tajného dorozumění s Arnimem zanikají od března docela. Pozdější jednání nevzpomínají nejasných prvních styků ze zimy r. 1631 ani slovem, o celé episodě nenalézáme nejmenší zmínky více.

2. Valdštejn a Gustav Adolf v létě r. 1631.

Jednání v březnu přerušená počínají se po dvou měsících znovu. Rašín, pozván byv opětně Trčkou, přišel 17. května do Dymokur. »Zde,« píše, »mluvil hrabě Trčka obšrně o Fridlandském a vypravoval, jak je »disgustován« od císaře. A poněvadž hr. Thurna dobře znám, že se mám k němu odebrati a dáti mu z dálky na srozuměnou, že ví (Trčka), že by král Švédský, kdyby dovolil vyjednávat s Fridlandským, dostal jej na svou stranu, že (vévoda) je veliký pán, má velikou lásku u vojáků a na něm že vše záleží, že by mohl

⁴⁴⁾ Questenberk Valdštejnovi, Vídeň, 23. dub. 1631. *Dudík*, 49.

⁴⁵⁾ *Irmer*, Arnim, 119.

králi mnoho dobrých služeb vykonati; ¹⁾ císařští že již zřejmě štěstí nemají a král dobývá pevnosti za pevností, jakož právě tenkrát byl od Švédů dobyt Frankfurt nad Odrou. Což jsem tedy na prosbu jeho na se vzal, na cestu se vydal« atd.

Jde o to, zdaž od března do počátku května se situace tak změnila, aby vévoda shledával vhodnou dobu k jednání, nabyt odvahy? Nemáme ani zde přímého potvrzení Rašínových výpovědí; poznáme jen, že co tvrdí, jak obsahově tak časově se skutečností se srovnávati musí. Chování vévodovo vystoupí teprve potom v náležitém světle, bude-li ukázána již výše hájená souvislost jeho s politickou situací.

Vévodovi nescházelo ani v císařské armádě ani při dvoře stranníků, kteří z rozličných příčin litovali, ano odsuzovali, že mu bylo velitelství odňato. V čele jich byl dvorní vojenský rada Questenberg, dále kníže Eggenberg, skrze rodinu Harrachovu s vévodou spříbuzněný, přední důvěrník a rádce císařův, jenž dokonce vzdaloval se dvora, rozmrzen, že rad jeho nebylo poslechnuto. ²⁾ Španělsťi vyslanci ve Vídni prohlašovali resoluci řízenskou za nejhorší chybu, ³⁾ a z armády máme od nejvyšších Holka a Piccolominiho výmluvná svědectví, jak bylo touženo po tom, aby vévoda ujal se znovu velení. ⁴⁾ Císař nebyl tu výjimkou — Eggenberg ujistil již počátkem ledna mladého strýce vévodova, Maxmiliána z Valdštejna, že císař uznává, co byl ve vévodovi ztratil. ⁵⁾ Císař choval se k vévodovi co nejmilostivěji, žádal ho znovu a znovu o dobré zdání v záležitostech vojenských a politických, tituloval jej jako dříve: »Unserm General-Obristen Veldthauptmann«, poručil »ze zvlášt-

¹⁾ Za slovy: »... viel gute dienst thun« následuje zde: »Dabey hat er mir *auch* gesagt: der Friedländer hätte ihm befohlen, mir solches zu sagen und aufzutragen; jedoch müsste ich dissimulirn, und nichts davon melden, sondern es dem Grafen von Thurn, alss käme es allein von dem Adam Trczka hern erzehlen, dabey auch angehenckt: die Kayserlichen« etc. Jako v případě výše dotčeném (srv. stať 1., pozn. 14) soudíme, že tu máme »připomenutí« Slavatova. Jest ovšem nesnadno, místa taková určitě poznati, ale přesvědčíme se na nepochybném příkladu níže, že byla v odstavcích bezohledně do hotové již relace vkládána. Místo toto svými úvodními slovy »Dabey hat er mir *auch* gesagt...« působí dojmem dodatku, vysvětlivky. Bylo by podivno, aby Rašín, jenž již výše napsal, že Trčka pravil, že vévoda nechce počátek učiniti a že jen Trčka ochotu jeho spozoroval, o stránku níže opět otázku touto se zabýval. Dbal-li Rašín této věci málo, záleželo na ní — proces trčkovský byl tenkrát v plném proudu — Slavatovi, a výslovné její konstatování jest nepochybně jeho dílem. Zdá se pak, že v tomto případě přiměl Slavata Rašína ke konstatování nepravdy. Není sice pravděpodobno, že by Trčka byl jednal s Rašínem bez vědomí vévodova — 17. května mluvil Trčka s Rašínem v Dymokurech a dva tři dny dříve musil dlíti u vévody v Praze — ale je pravděpodobno, že vůči Rašínovi tvrdil, že jedná na svou pěst. To zdá se také vysvítati z následujícího vypravování Rašínova o pořízení u Thurna, u krále a o návratu k Trčkovu. Rašín mluví všude pouze o návrzích Trčkových, nikde nenaznačuje, že by byl jednal jménem vévodovým. Tím by naše domněnka, že citované místo bylo později do hotové zprávy vepsáno, docházela většího potvrzení.

²⁾ *Dudík*, 71, 85, 88, 105.

³⁾ Depeše papež. nuncia Rocciho u *Rankeho*, 155, pozn. 1. — ⁴⁾ *Dudík*, 17, 18.

⁵⁾ »Kníže z Ekenpergu... mi praví, že již J. M. Cís. i všichni rady uznávají, co jsou na Vašnosti stratili.« Max z Valdštejna vévodovi, Vídeň, 11. ledna 1631 u *Dudíka*, 18.

ního ohledu« k němu ušetřiti knížectví zaháňské všech břemen válečných, dával na jevo, že v Tillyho nemá dosti důvěry, že jej považuje jen za prozatímně ustanoveného, a rad vévodových ochotně následoval.⁶⁾ Rady tyto byly dobré a zdály se upřímné — Valdštejn pobádal k verbování a navrhoval jednati s králem Dánským, zdaž by ho nebylo lze popuditi proti Švédsku. Císař mu jednání to cele svěřil, potěšen jsa velice jeho oddaností a věrností.⁷⁾ Jinak nelze nepozorovati, že vévoda snažil se líčiti situaci co možná neutěšeně. Mluví o možné vzpouře soldatesky, o tom, že hrozí spolek Švédska s protestanty v říši, s Dánskem, Hollandskem ano i Turky, píše dokonce o nebezpečí obecného povstání v celé říši.⁸⁾

V tomto nadsazování pomáhal vévodovi horlivě Gerhard z Questenberka, muž, ježž lze asi právem nazvati Valdštejnovou stvůrou. Questenberk zpravoval vévodu o všem, co se událo, co se při dvoře děje a zamýšlí, a z dopisů jeho hlásí se často škodolibost, že si ve Vídni vůči hrozícímu nebezpečí nevědí rady. V lednu a únoru opakuje, že nestane-li se zázrak, má věc císařskou za cele ztracenou, a po měsíci, ku konci března, může již vévodovi oznámiti poslední rozmluvu s císařem o — znovupovolání Valdštejna k velitelství. Píše, že vyložil císaři nutnost změny v řízení armády, věci že jsou v největším nebezpečení, Tilly že je stár a závisí na kurfiřtech, politice a ekonomii že nerozumí a celý svět jest domu Rakouskému nepřitelem. Naznačil, že jen vévoda může v této situaci pomoci.⁹⁾

Dne 26. března došla do Vídne zpráva o pádu Kolbergu, okolo 20. dubna o pádu Frankfurtu nad Odrou a Landsberku. Novinu tuto provázal Tiefenbach listem, v němž líčil rostoucí nebezpečí, sílu Švédů a zmalátnělost a neschopnost vojsk císařských a kritisoval ostře a bezohledně opatření Tillyho. »Necht' si při dvoře věří či nevěří — ale jest více než jisto, že situace jest velmi nebezpečná!«¹⁰⁾ Questenberk si pospíšil dáti list tento přečísti císaři¹¹⁾ a ovšem neopominul vylíčiti Valdštejnovi dojem jím a podobnými zvěstmi způsobený v barvách co nejživějších. »Teď platí,« píše 23. dubna: »Pomoz, pomoz, a non est qui exaudiat . . . Voda teče nám do huby!« »Jeho Mt. Cís.,« píše po několika dnech, »jest velmi zaražena a nadmíru stísněna; od poslední noviny velikonoční (o pádu Frankfurtu) neměla jediné noci řádného spánku . . . a je v největším zmatku, takže mi jí je opravdu líto.« V listu nejbliže ná-

⁶⁾ *Dudík*, 20, 23, 27, 28, 29, 33, 36 pozn.

⁷⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 24. břez., *Förster*, II, 155: »Ich habe von dem Grafen Michna . . . vernommen, wie dass E. L. wohlmeinend zu sein erachten, damit der König in Denimarkht . . . dahin . . . bewogen, auf dass Er gegen mir in guten Vernemen erhalten werden möge und nicht mit dem Schweden . . . sich conjugire.« Dne 28. břez. věnuje kníže Eggenberk z Hradce záležitosti této celý list a klade důraz na velikou radost císařovu nad návrhem, jehož uskutečnění by bylo nejlepší diversí proti Švédům. Ujišťuje, že císař bude vše tajiti, jak byl vévoda žádal (*Förster*, II, 158). Rada měla asi i ten účel, aby byl dvůr o loyálnosti vévodova smýšlení po zprávách zaslaných Tillym přesvědčen.

⁸⁾ Srv. na př. list jeho císaři z Jičína z 28. led. a ze 7. dub. (*Dudík*, 23, 31).

⁹⁾ Srv. listy Questenberkovy z 29. led. a 22. ún. (*Dudík*, 54, 57) a Questenberk Valdštejnovi, Vídeň, 26. břez. (*Dudík*, 62).

¹⁰⁾ Tiefenbach Questenberkovi, Hlohov, 16. dub. (*Dudík*, 66). — ¹¹⁾ *Dudík*, 68.

sledujícím nanáší barvy ještě silněji: »Jeho Mt. jest velmi perplex, nutí se sama do veselosti, ale smutek všude proráží. Není nikoho, kdo by ji povzbudil trvalou útěchou a konsolací; ti, kteří tu jsou, jsou timidi et pusillanimes, bald in luft, bald im keller, nie auf der erden.«¹²⁾

Questenberk asi líčil živě, aby Valdštejn četl se zálibou. Gustav Adolf pronikal sice vítězně dále do Branibor, zmocnil se Frankfurtu, Landsberku, vyjednával s kurfiřtem o spolek, a stavové evangeličtí v říši se Saskem v čele zbrojili o překot, ale u Magdeburka stál dosud Tilly s velikou, nepřemoženou armádou. S podobným obrazem zmatku, jak vystupuje z dubnových listů Questenberkových, nesetkááme se ani později, po bitvě u Breitenfeldu, kdy situace vskutku byla takměř beznadějná. Ale zmatek ve Vídni byl, náhlý záchvat nakažlivého strachu, aby Švédové nevpadli do zemí českých a nevrátili vše, co od jedenácti let mečem a krví bylo budováno. Valdštejn, aby zmatek nepochybně zvýšil, dával na jevo, že v Jičíně nepokládá se za bezpečna a že chce se uchýliti jinam.¹³⁾

V tyto dny postrachu spadají první snahy císaře o znovupovolání Valdštejna v čelo armády. Zdálo se, že jedině vévoda jest s to, aby ohrožené císařství zachránil. Španělští vyslanci chtěli prý přispěti milionem na novou armádu, jen když Valdštejn bude znovu v čelo povolán,¹⁴⁾ a císař sám byl již odhodlán nedbatí opposice ligy Vyznal dokonce, že poznává, že v Řezně byl oklamán.¹⁵⁾ Tak již 23. dubna oznamují Questenberk a nejvyšší San Giuliano vévodovi, že císař uložil knížeti Eggenberkovi a Werdenberkovi, aby uradili se o způsob jednání s vévodou, a Questenberk píše přímo, že císař si přeje, aby vévoda odebral se blíže k Vídni, aby se s ním mohlo jednat. Oba důvěrníci vévodovi poznamenávají, že ukázali předem k bezvyslednosti těchto snah,¹⁶⁾ ale 27. a 30. dubna píše Questenberk vévodovi znovu,¹⁷⁾ a císař sám 5. května žádá vlastnoručním listem Valdštejna, aby dal se na cestu do Vídně nebo blíže k Vídni, aby mu své záměry a myšlenky mohl lépe vyjevit a jeho dobrozdání doslci, a projevuje znovu naději, že vévoda ho neopustí.¹⁸⁾

¹²⁾ Srv. listy Questenberkovy Valdštejnovi z Vídně, 23., 27. a 30. dub. u *Dudíka*, 71, 82, 84.

¹³⁾ Podobně jednal Valdštejn později, po bitvě u Breitenfeldu. — Dne 27. dub. zve Questenberk vévodu, pro případ že by Jičín pro nebezpečí opustil, na svůj statek u Tullnu.

¹⁴⁾ *Ranke*, 155, pozn. 1. Jest to důležité k poznání poměru Španělska k vévodovi. Nuntius Rocci píše 22. květ. z Vídně: »Il Duca di Tursi, che mal volontieri sentiva tal richiamata, fece istanza, che si rimettesse il Duca di Fridland nel carico di Generale, e in tal caso egli prometteva, che il re cattolico darebbe un milione per assoldare nuove genti.« Srv. k tomu pozn. u *Dudíka*, str. 103, 1.

¹⁵⁾ San Giuliano Valdštejnovi, Vídeň, 23. dub. *Dudík*, 73.

¹⁶⁾ Srv. již citované listy u *Dudíka*, 71 a 73. Giuliano píše: »io ho assicurato questi Ministri, che Vostra Altezza non accettaria giammai il carico.«

¹⁷⁾ U *Dudíka*, 81, 84.

¹⁸⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 5. kv. *Förster*, II, 156: »... als ist (nikoli: ich) an dieselben hiemit mein gnädiges Ersuchen, Sie wollen *alsobald* nach Empfang dieses eine Reise allher, oder in die Nähe vornehmen.« Císař připisuje vlastní rukou: »Ich versich mich zue E. L. ganz gnedigist, Sie werden mier auf ein oder den anderen Weegen, wie hieroben vermeldt, mit Auss Hand gehen.«

III.

Tento císařský list poslal Questenberk 9.—10. května po hr. Trčkovi, jenž právě ve Vídni dlel, vévodovi.¹⁹⁾ Trčka mohl zastihnouti Valdštejna v Praze 14.—15. května.²⁰⁾ A výsledek? *Dva tři dny na to byl poslán Rašín ke králi Švédskému* — žádostem císaře vévoda nevyhověl!

Zde máme příležitost poznati Valdštejna — poznati jeho taktiku o vyčkávání příležitosti, podmíněnost jeho odvahy, stoupající a klesající s úzkostí dvora, a dvojakost jeho šalebné hry. Teprve když císař snižuje se k prosbám, odvažuje se odvety chtivý generál jednat. Ale neshazuje masky, nevystupuje směle a zjevně na zápasistě. K tomu neměl ani ducha ani odvahy, nebylo to také modou doby a konečně bylo chytřejší zůstati v nepřátelštějších stycích s císařem a ve velezáradných se Švédy. A kdož ví, byla-li by pomstychtivost uraženého generála zvítězila nad bázlivostí intrikána, kdyby nebyla spolupůsobila příčina jiná — obava vévodova o vlastní statky, o vlastní »stát«. Císaři sloužiti nechtěl i musil rychle získati Gustava Adolfa, aby, až se zástupy emigrace vtrhne do Čech — tuto perspektivu ukazovala tehdejší situace²¹⁾ — nebylo jeho vévodství rozchváčeno v kusy, či aby mu byla zajištěna náhrada skvělejší.

*

»Hraběte Thurna,« pokračuje Rašín, líče první své poselství, »zastihl jsem v Berlíně a jemu o všem tom referoval. I ačkoliv byl před tím na starou paní Trčkovou velmi rozezlen o nějaké peníze, jež mu byla dlužna zůstala a zaplatiti nechtěla — jakož mu o to byla i ceduli zaslala — přece když tuto novinu od pana Adama Trčky slyšel, dřívějšího stranou zanechal a ihned v touž hodinu odcestoval se mnou ke králi Švédskému, jenž tenkrát ležel v Špandavě. Tu měli jsme oba u krále dvě hodiny slyšení a referovali jsme králi všechno, co Adam Trčka byl pravil. Čemuž se král zpočátku velice divil a skoro tomu nechtěl víry dáti. Konečně však pravil, že slyší velmi rád, že vévoda resignoval, že jest to jeho štěstí. Co však se týče toho, že pan Trčka mu doporučuje, aby s ním bylo jednáno, že král by jej mohl dostati na svou stranu, vyslyšel všechno a mne se vyptával: jaký je Trčka člověk, jak je stár, je-li moudrý, a zdaž by vévoda v tak znamenitých věcech mohl

¹⁹⁾ Srv. list Questenberkův z 9. a 14. května u *Dudíka*, 87 a ibid. pozn. 2.

²⁰⁾ V Jičíně byl vévoda dle *Dudíka* (str. 92) ještě 14. května. Poznámky ze zápisníku kardinála Harracha (*Menčík* v »*Krakonoši*«, 1894, č. 25), pro itinerář vévodův důležité, mají nějakým omylem dvojitě datum Valdštejnova příjezdu do Prahy: V pondělí (prý: 10. kv.) přijel vévoda do Prahy, a: »Dne 14. kv. přijel vévoda večer okolo 7 hod.« Dne 10. kv. 1631 byla však *sobota*. Buď jak buď — vévoda přibyl do Prahy 12. nebo 14. kv. V obou případech musí býti udání Dudíkovo mylné. (Ke dni 17. kv. kardinál zaznamenává: Vévoda byl dvakrát volán do Vídne.) Na omyl v datu u Rašína vzhledem k přesnosti jeho v této příčině možno mysliti sotva. — Kardinál vysvětluje příjezd Valdštejnův do Prahy, »že mu oznámeno z mnohých saských míst, že se učinilo spiknutí proti němu, aby byl zajat i s penězi, o nichž se mysliło, že jsou na Fridlandě«, ale podivné zprávě této stěží lze věřiti. Cesta do Prahy, »blíže k Vídni«, byla asi způsobena žádostmi dvora a byla nepochybně summou vši vévodovy ochoty.

²¹⁾ Srv. mimo jiné list Horatia Forna Valdštejnovi z Vratislavi, z 26. dub. *Dudík*, 78.

se mu svěříti? Tu jsem s hrabětem Thurnem, jenž byl přítomen, odpověděl, že je vévodův švakr a že může mnoho v tom vykonati, že vévoda mu důvěřuje, stará paní Trčková že jest také moudrá žena a veliká praktikantka; jí že není rovné, hrabě Thurn že ví, že v té věci i ona bude znamenitě pomáhati. Po této zprávě vypravil mne král ihned zpět do Čech s ústním vzkazem, jak výše srozuměno; hrabě Thurn vzkázal pak Adamovi: necht' hledí, aby Fridlanda dostal na švédskou stranu.

Trčkovými
Překládali jsme slovně, protože svérázná prostota vypravování může býti uvedena mezi důkazy jeho pravdivosti. Co z obsahu plasticky načrtnuté rozmluvy s Gustavem Adolfem předně budí pozornost, jest udivení královo nad vzkazy Rašínovými. Bylo by snad lze shledávati v tom důkaz, že král dříve v proticísařském srozumění s vévodou nebyl, snad ale i pouhou přetvárkou, jak se jí chlubil po dvou létech v téže záležitosti švédský resident v Drážďanech, Vavřinec Nicolai.²²⁾ První jest pravděpodobno a nasvědčuje tomu zejména královo vypytování na hr. Trčku. Kdyby v záležitosti Rašínem přednesené bylo již v zimě mezi králem a vévodou bývalo jednáno, byl by král o Trčkově asi již zpraven, byl by vzal v potaz hr. Thurna a od toho byl informován.

Rašín odešel dle vlastního udání z Dymokur 17. května. Thurna *nalesl*, jak praví, v Berlíně. Z toho možno uzavírati, že nevěděl, kde Thurn dlí, že ho hledal. V této drobnosti lze jej usvědčiti z pravdy. Hr. Thurn přibyl do Berlína teprve 10. května, jako švédský vyslanec,²³⁾ čehož Rašín, který tou dobou odebral se z Lužice do Čech, nemohl věděti. Hledáním Thurna se asi zdržel a zastihl krále později, to jest asi počátkem června. Gustav Adolf vskutku počátkem června v Špandavě dlel.²⁴⁾

Je-li to potvrzením zevnějších udajů jeho, jest plnomocenství Gustava Adolfa hr. Thurnovi, dané v Špandavě 11. června,²⁵⁾ důkazem pravdivosti jeho zpráv, potvrzením fakta, že počátkem června učiněny byly králi od českého kavalíra k obecnému dobru a zejména k dobru české vlasti důležité návrhy. Zajímavý list ten zní v podstatě takto:

Ačkoliv jsme s dostatek ujištění o vaší horlivosti o obecné dobro, přece nás toho ujistilo ještě více vaše jednání se známým kavalírem, vedené v dobrém úmyslu. Když pak jsme zrale uvážili punkta zmíněným kavalírem navržená a od vás nám předložená a je shledali nejinak než jako poctivá a neškodná obecnému pokoji a dobru, můžeme nejmilostivěji trpěti, abyste s ním dále o to vyjednával a zároveň skrze něho povzbudil jiné věrné, svůj stát a vlast milující patrioty. Co pak s tím či oním k obecnému dobru a nejlepšímu našeho státu v tom ujednáte, to chceme, jako bychom to byli sami

²²⁾ Nicolai Oxenstiernovi, Drážďany, 17. květ. 1633. *Hildebrand*, č. 15 a *Irmer*, č. 153.

²³⁾ Účet Thurnův za dobu jeho služeb švédských od 11. květ. 1629 do 11. kv. 1633. *Irmer*, II, č. 151.

²⁴⁾ Srv. o tom a o udajích místních a časových u Rašína vůbec *Lenze*, 5—21.

²⁵⁾ *Droysen*, *Schriftstücke von Gustav Adolph*, 205 a *Gaedeke*, č. 1. V datu místo »1. Juni« je chybně »1. Juli«. Srv. *Lenz*, 7 a *Gaedeke*, 20, pozn. 1.

učinili, schváliti a nad to, že vám to jest k nesmrtelné slávě a účastníkům a jejich vlasti samé k nejlepšímu, v milosti uznávati.

Jest zřejmo, že jest to plná moc pro hr. Thurna k jednání s hr. Trčkou. Skrže Trčku mají býti získáni jiní Čechové — to jest především vévoda. Nikdo sice jmenován není, a příliš opatrná kritika mohla by snad míti za pochybné, týká-li se list jednání líčeného Rašínem. List Gustava Adolfa leží však v archivu drážďanském v svazku o jednáních prostředkovaných Rašínem a Thurnem.²⁶⁾ Resoluce krále kryje se s odpovědí, kterou zaznamenává Rašín: aby Trčka vévodu hleděl získati, a pohybuje se také cele v mezích tvrzení Rašínova, že králi praveno bylo pouze, že hr. Trčka *radí jednati* s Valdštejnem. Rašín zajisté v své zprávě o audienci špandavské nenaznačuje v nejmenším, že Valdštejn je předem se vším srozuměn, a list králův v naprosté shodě s tím mluví také jen o návrzích známého kavalíra, jak z dalšího zřejmo, »svůj stát a vlast milujícího patrioty«. Listina z 11. června jest potvrzením Rašínovy pravdomluvnosti právě v bodu nejdůležitějším.

Jiného názoru jest Lenz, jenž teprve zde s kritikou Rašína počíná.²⁷⁾ Slova »mit dem bewussten Cavallier« vykládá *na Rašína*, jakoby Rašín sám byl učinil dotčené chvalitebné návrhy. Bylo již jinde pověděno, že jest to omyl²⁸⁾ — v Rašínovi »známého kavalíra« zajisté hledati nelze. Rašín nejen dle své zprávy, ale dle všeho vůbec byl pouhým prostředníkem, sám sebou byl příliš bezvýznamným, aby něco mohl navrhovati, Rašína nebyl by král nikdy zval »kavalírem« — titul, jenž pouze členům vyšší šlechty a nositelům vysokých důstojenství náležel — a skrže něho nemohl snažiti se získati Čechy.²⁹⁾ Otázkou, odkud vycházela iniciativa, zdaž od Valdštejna či od emigrace, bude se nám zabývati ještě podrobněji. Zde ukazujeme jen na ono místo vypravování Rašínova, kde se líčí, jak Thurn Rašína v Berlíně přijal. Jeho radost a překvapení ukazují k tomu, že o ničem nevěděl, že plány v okolí vévodově byly mu novinou. Detailu tomu možno pak důvěřovati, protože v něm neměl by falsátor zájmu žádného.³⁰⁾ Jde-li však již o otázku iniciativy, mohla by zde kritika tázati se pouze, zda poslání Rašína k hr. Thurnovi třeba přičísti Trčkovu samému, či byl-li srozuměn i vévoda? Vypravování Rašínovo o audienci v Špandavě pohybuje se cele v mezích fikce, že vše vychází od mladého Trčky, a připojuje-li Rašín k záznamu o své úradě s Trčkou v Dymo-

²⁶⁾ To připomíná *Lenz*, 22. — ²⁷⁾ *Lenz*, 22 sq. — ²⁸⁾ *Gaedeke*, *Ergebnisse* etc., 49.

²⁹⁾ Stejně mylí se *Lenz*, míní-li, že oněmi patrioty, jež Thurn má skrže nejmenovaného kavalíra získati, jsou míněni čeští emigranti. Soud Lenzův jest jen důkazem pochybenosti jeho předchozího mínění. K získání emigrace nebylo třeba plné moci, emigrace byla z největší části švédská ve vlastním zájmu, nabízela se sama. Chtěl-li král s ní jednati, měl v hraběti Thurnovi prostředníka nejvhodnějšího, a bylo by stěží lze vysvětliti, proč by k tomu vybral právě Rašína, proč by jména jeho šetřil atd.

³⁰⁾ Zprávu s tím úzce spojenou — že hr. Thurn nežil se starou paní Trčkovou v dobré vůli — lze doložiti odjinud. Mezi oběma rodinami byla spornou summa 36.000 kop míš., jež, jak si starý hr. Trčka dal dosvědčiti, zůstal mu Thurn za panství velišké od r. 1604 dlužen. (Srv. *Bilek*, *Děj. konfiskací*, 723.) Záležitost ta souvisí snad s chystaným sňatkem hr. Thurna s mladou Trčkovnou, jenž byl zmařen nenadálou smrtí nevěsty.

kurech poznámku, že Trčka se dovolával výslovně souhlasu Valdštejnova, nemohli jsme jinak, než projevit pochybnost o jeho pravdomluvnosti na tomto místě, po případě o jeho autorství. Lze tu ovšem spokojiti se jen domněnkami, ale mínění, že Trčka vůči Rašínovy iniciativy či srozumění vévodova neprozradil, že dělal, jakoby jednal na vlastní pěst, bude asi pravdě nejbliže.

Gustav Adolf, jak z plné moci z 11. června vysvítá, viděl od počátku v možném povstání Valdštejnově povstání vedené heslem osvobození zemí českých, povstání rázu národního pod restitučním programem emigrace. Snad to způsobilo účastenství Trčkovo v jednání, domnělá jeho iniciativa jménem českých nespokojenců — později hleděl zajisté na plány Valdštejnovy jinak a ovšem správněji.

* * *

Jak jednání mezi oběma stranama dále pokračovalo, líčí Rašín dosti podrobně. Jednání to táhne se po celé léto a teprve v září, po bitvě u Breitenfelda, vyznívá v určitou žádost Valdštejnovu. Situace se byla od polovice května značně změnila. Příhodný čas, jehož opatrnost vévodova potřebovala, byl zatím pominul, a proto bylo jednáno jen o dorozumění a čekáno, až nastane vytoužená situace. Hrozné vyvrácení Magdeburka Tillym (20. května) zaplašilo obavy císaře a naplnilo stranu jeho novými nadějemi. Chance Gustava Adolfa klesly povážlivě, a s nimi ovšem i výpočty Valdštejnovy. Po sluhovi, jenž mu první pověsti o pádu Magdeburka oznamoval, hodil prý vévoda v zuřivosti zvonkem, vzkřiknuv: »To není pravda!«³¹⁾ Questenberk uměl ovšem ve Vídni i nyní líčiti situaci neutěšeně a pro vévodu pracovati. Byl-li Tilly dříve vinen, že nestavil vítězství Švédů, byl nyní vinen, že vyvrátil Magdeburk, protože prý tím budou nepřátelé ještě více popuzeni a odhodláni k zoufalému boji.³²⁾ Ale naopak — ve vojenských operacích nastalo v létě jakési utišení. Gustav Adolf obmezil se na Pomořany a Meklenbursko, Tilly, zanechav na Labi Mansfelda, odebral se s hlavní silou armády do Durynska, vyjednávaje se Saskem, Hessenskem a vévody Výmarskými, a když v druhé

³¹⁾ König kurfiřtu Bavorskému, Praha, 14. čna. 1631. *Droysen*, Gustav Adolph, II, 340, pozn. 1. Týž König potvrzuje v listu kurfiřtovi z 31. květ., že neustávají zvěsti, že vévoda má býti opět jeneralissimem, a dodává v šifrách: Es ist höchlich zu verwundern, was die Friedländische Faktion, welche ist cardinalis zu Prag *Miehna*, *Eggenberg* und viel andere vom Kurbayern für seltsame Discourse führen . . . (*Droysen*, II, 413, pozn. 3).

³²⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 28. květ. *Dudík*, 97. — Zdá se nepochybně, že vůči dvoru zastával této politiky i vévoda a že k jednání se Sasy radil. Jest zajímavě, jak o taktice té soudil jeden z oddaných vévodovi jenerálů armády, Pappenheim. Píše vévodovi 16. června z Artern: So ist diese gute Zeit durch andere considerations, dass Wir Vnss nit mehr Feind machen sollen . . . Verabsaamt worden; diss alles aber ist nichts anders, als der Feindt alter Stylus; so oft Wir Sie geschlagen, so oft haben sie fructum Victoriae nostrae mit falschen Tractaten vřgehalten, vnd Zeit gewonnen, sich wiederumb zu sterckhen . . . (*Dudík*, 102). Přes to způsobil vévoda po bitvě u Breitenfeldu jednání se Sasy, jehož vskutku užila saská politika ještě dokonaleji ke škodě císaře, než jak líčí Pappenheim.

polovici července vrátil se k Labi proti Švédům, položeným v opevněném táboře u Verbenu, nedošlo zase mimo několik nezdařených útoků k ničemu. Teprv když vůči Sasku byla taktika změněna a po nezdaru jednání přešlo se k vojenskému udeření na země kurfiřtské (v druhé pol. srpna), nastal obrat, jenž vedl rychle k spojení Sasů se Švédy a ke katastrofě u Breitenfelda (17. září).

Do doby této spadá vyjednávání Rašínem vedené a vylíčené. Co vypravuje o něm, jest zajímavé, a důležité jest, jak vypravuje. Proto uvádíme prostě, někde naivní vypravování jeho téměř v celém rozsahu a jeho slovy.

Dne 18. června přibyl Rašín do Prahy a oznámil Trčkovi vzkaz krále a hr. Thurna: Aby s vévodou o tom mluvil; kdyby pak vévoda ke králi chtěl přestoupiti, že mu chce učiniti vše, čehokoliv by žádal. Když to vévoda zvěděl, povolal Rašína k sobě a mluvil obšírně o té záležitosti. Zmínil se mimochodem, že je na císaře rozněván. Císař že by chtěl, aby jeneralát znovu přijal, to však že on neučiní a zařikal se vysoko, právě mezi jiným: »I kdyby duše jeho na dně pekel byla, a on ji jen službou císaři mohl vysvoboditi, že to neučiní.« V přítomnosti Trčkově uložil Rašínovi, aby vyřídil králi, že se poroučí Král. Mti. a že chce králi vše učiniti, ale *až uhlídá svůj čas a dobrou příležitost*. V tak důležitých věcech že nemůže »so plump hinein tappen«, zejména že se král dosud nespojil s kurfiřtem.³²⁾ Co však mu po Rašínovi bylo vzkázáno, že jest mu milejší nad celý svět. Trčka dal stranou Rašínovi na jevo, že by bylo dobře, kdyby král vévodovi k lepšímu pověření napsal lístek.

S tím přibyl Rašín 7. července do Berlína k hr. Thurnovi, který o pořízení Rašínově učinil písemnou relacii. S Rašínem odebral se pak za králem do *Tangermünde*.³³⁾ Byli předpuštěni ihned před jinými. Thurn byl pozván k tabuli; stran Rašína se král omluvil, že to, aby nezbudil podezření, nemůže učiniti. Thurn pak přiměl krále, že vévodovi a Trčkovi napsal vlastnoruční lístek toho obsahu, že král chce při vévodovi, od císaře uraženém, proti jeho nepřátelům státi a ve všem mu pomáhati.

Když vévoda toto psaní přečetl — pokračuje Rašín přímo na to — pravil, že se mu děje veliká milost od krále a že mu nic nemůže býti po Bohu milejší, ale omluvil se, že nemůže dáti králi písemné odpovědi. Kdyby Rašína císařští dopadli, dali by jej naraziti na kůl, on pak a Trčka že by přišli o všechno, což jejich jest, a o hlavu k tomu, právě dále: »Vy jste se mnoho odvážil, a nyní není již nutno psáti, neboť věřím nyní králi všechno, co mi vzkáže skrze vás. Jde nyní jen o vás, neboť kdyby vás byli císařští s tímto listem dostali, nemohl by mi císař nic udělati; a ačkoliv by mne vzal v podezření, nemohl by přece nic dokázati; já bych se již všelijak omluvil, i kdyby

³²⁾ Míni se kurfiřt Saský. Že kurfiřt Braniborský se spojil s Gustavem Adolfem, otevřel mu pevnosti a zavázal se k podpoře proti »císařské tyranii«, oznamuje vévodovi nejvyšší Götz z Hlohova 28. květ. Vévoda odpovídá z Prahy 28. čvna. poznamenává: Kurfiřt Braniborský bude asi svého spolku se Švédy brzo litovati! (*Dudík*, 96, pozn. 1.)

³³⁾ V Tangermünde byl hlavní stan švédský v polovici července. Srv. *Lens*, 9.

dostal list, který mi král psal; proto neměl by ještě příčiny na mne sahati, neboť já bych řekl: král chce se mnou praktikovati a chce mne dostati na svou stranu — kdo mu v tom může brániti? Ale o vás by šlo! Při tom napomínal Rašína, aby byl mlčelivým a nikomu nic nesvětil, neboť běží také o něho a o Trčku. Ostatně neví o tom nikdo, než vévoda, král, hrabě z Thurnu, hrabě Adam Trčka a stará paní Trčková, jíž ve všem dobře lze důvěřovati, a vévoda dal by mnoho za to, kdyby byla mužem, nebo kdyby její muž, starý Trčka, byl tak chytrým jako ona. Načež Rašína vypravil pryč a znovu řekl, že nemůže dáti králi písemné odpovědi, neboť kdyby Rašín byl chycen, nebo kdyby jej stihlo neštěstí, nebylo by tím králi prospěno, ale vše by bylo zmařeno. Rašín tu poznamenal, že by král dal mnoho za to, kdyby mohl míti jen řádek z ruky Valdštejnovy. Vévoda tedy poručil, aby vzal papír a na malý lístek učinil si »memoriál«, co s ním mluví, aby to králi bylo předneseno, a kdyby se snad octl v nebezpečí, necht to zahodit nebo spolknout. Hned na to však pravil zase: »Nepište; můžete si to dobře pamatovati; zapište si to dobře do hlavy!« a zpočátku, *jako písemně*, poručil se Král. Mti. a pravil dále: *Dávám králi svou resoluci a ujišťuji jej ústně skrze vás, že až svůj čas uhlídám, od císaře zcela odpadnu a ke králi se přidám. Ale rakouský a španělský dům jest ještě mocný, a král se dosud nespojil s kurfiřtem. Proto necht hledět se s ním smluviti a spojití. Stane-li se to, budou moci udeřiti na Tillyho a jíti dále do říše. Vévodovi však má král, až se spojí s kurfiřtem Saským, poslati deset neb dvanáct tisíc mužů do Čech a to spolu s hr. Thurnem. Ten by mohl býti jeho generallieutenantem (jakož se potom hr. Thurn pro to prohlásil), s ním že chce se již shodnouti. Thurn je veliký praktikus, kdyby i časem byl churav, má přece dobrou hlavu. Ale artillerii musil by míti, a potom král uhlídá, co všechno provedou a dokáží — hrabě Trčku s jeho plukem a větší díl armády ve Slezsku chce získati. Item necht král se snažit, aby dostal Dömitz, Rostoky a Vismar. Vojsku necht nedá odtáhnouti, ale aby zbraň a prapory složilo a králi přísahal, a kdyby velitelé nechtěli sloužiti, necht jim sáhne na hřbta a své důstojníky dá na jejich místa. Jeho strýce, Pertolta z Valdštejna, má také zajmouti, ale na živu jej ponechati.³⁵⁾ Učiní-li to král, může jistě naň spolehnouti. Neboť vévoda musí vésti věci dobrým způsobem, aby se dály s reputací jeho a s prospěchem krále.*

³⁵⁾ Švédové obrátili se do Meklenburska teprve v červnu. Ale již 1. června žádá místodržící vévodův, hr. Pertolt z Valdštejna, vévodu z Rostok, aby ho z úřadu milostivě propustil, že prodlévání jeho v zemi je více k hanbě než k prospěchu, že vpadne-li nepřítel do země, neví, jak se udržeti, a oznamuje brzké přistání královny Švédské do Němec s 5000 Švédů (*Dudík*, 100). Dne 6. čerce. byli pak již vypuzení vévodové Meklenburští v Güstrovu slavně nastoleni. Téhož dne oznamuje velitel v Rostokách, Viremond, že pevnosti sotva uhájí, a svaluje vinu na Tillyho (*Dudík*, 113). Ku konci srpna — tedy asi tři neděle po této rozmluvě s Rašínem — dozvěděl se již vévoda o formálním odpadnutí země od něho. — Žádost, aby král Pertolta z Valdštejna na živu ponechal, byla by podivná — zajatce přece nepopravovali ani Švédové — kdyby nepředcházela rada srazit všem hlavy, kdož by švédských služeb přijmouti nechtěli.

S odpovědí touto odebral se Rašín k Thurnovi a spolu s ním zastihl krále v jedné vsi za Brandeburkem.³⁶⁾ Král byl zprávami Rašínovými velice potěšen, poklepal mu na rameno pravě: »Monsieur Rašín, přeji mu mnoho štěstí, chci mu býti milostivým králem a jej dobře odměniti« a čekal sedě na koni tak dlouho, až tajemník jeho Sattler napsal pas pro Rašína, který král na koni podepsal. Poslal pak Rašína hned zpět, vzkazuje po něm vévodovi: Protože se má co nejdříve s kurfiřtem u Vittenberka spojití,³⁷⁾ chce přímo postupovati proti Tillymu, a dá-li mu Bůh štěstí, že chce vévodovi žádané vojsko poslati.

Rašín vrátil se k vévodovi.³⁸⁾ Ten tázal se na sílu a stav vojska králova a žádal Rašína, aby prozatím z Čech neodcházal, že s ním chce ještě více mluvití.³⁹⁾ Tak bylo odloženo všechno na zprávy z bojiště severoněmeckého, očekávané netrpělivě v nejistotě a naději. Veliká zvěst o porážce Tillyho u Breitenfelda stihla do Prahy konečně ku konci září.⁴⁰⁾ Následovala tajná

³⁶⁾ Jak *Lens* ukazuje, nemohlo to býti jindy než 25. srpna, snad ve vsi Brielow nebo Marzahn (*Lens*, 10).

³⁷⁾ K spojení došlo u Vittenberka v prvních dnech září.

³⁸⁾ Někdy v prvé polovici září.

³⁹⁾ Sem vkládá Rašín obšírné vyprávění o účastenství Trčkových v spiknutí, bez vsí pochyby cele pravdivé, ale tušíme teprv později z výpovědí jeho v procesu trčkovském do relace vsunutě: Mezitím byl jaem s hr. Adamem Trčkou v Světlé, i počala stará hraběnka Trčková o těchto švédských korespondencích se mnou mluvití a na všechno se vyptávati. Zpravil jsem ji také o všem, co se dosud stalo, a vyprávěl, že hr. Thurn nyní, když v stejném záměru se snášejí, zapomíná pominulé urážky. Čemuž všemu se ona velice radovala a z toho neobyčejně zalíbení měla a pravila mi: »Můj milý, chovejte se v těch věcech jen hezky opatrně a mlčte před cizími; neboť kdyby to tady zvěděli, přišli bychom o hlavy a statky.« Starý hr. Trčka veselil se potom se mnou u stolu a pil, a mohl jsem dobře pozorovati, že ví také o těch věcech. Když jsem pak s Adamem měl znovu odjetí, dala mi stará paní řetěz za 500 dukátů, abych jej dodal hr. Thurnovi a vzkázal mu, aby si jen záměru Fridlandského horlivě hleděl; až se to jednou stane skutkem, že chce se již jinak k němu chovati. Jakož pak ona také některým z nás, jako Václavu Romhapovi a Maternínovi, jejichž statky držela pod zástěrou, jakoby její byly, peníze poslala. U Svídnice (t. j. v létě r. 1633) poslal také starý pán něco Romhapovi, z čehož on půjčil několik set dukátů hr. Thurnovi. Slyšel jsem také, že paní Trčková brzo po pražské bitvě (na Bílé Hoře) po jednom myslivci nějaké peníze za hr. Thurnem poslala; kolik toho však bylo, nevím. Potom odebrali jsme se s hr. Adamem znovu do Prahy k Fridlandskému. Tu jsem měl u vévody audienci, a tu mi on starou Trčkovou znovu chválil a pravil, že jí lze dobře důvěřovati, že je chytrá žena. Vévoda zvěděl také od hr. Adama, že stará Trčková posílá po mně hr. Thurnovi řetěz za 500 dukátů, a pravil, že je to málo. Půjčil ihned 100 dukátů hr. Adamovi, aby je poslal hr. Thurnovi. Ty dukáty jsem přijal od hr. Adama s rozkazem, abych vyřídil, že jeho paní matka mu je posílá. . . A hned na to přišla novina, že byl Tilly u Lipska poražen. Tu mi vévoda znovu poručil, abych přišel do zahrady hr. Maxe u Bubenče, že tam přijde s Adamem Trčkou a bude se mnou dále mluvití. Odpoledne atd.

⁴⁰⁾ *Lens* (11, pozn. 1) soudí, že zpráva o bitvě přišla do Prahy 27. neb 26. září, *Rezek* (Děj. sask. vpádu, 26), že již 21. září. Jest vskutku pravděpodobno, aby důležitá zpráva z Lipska do Prahy potřebovala 10 dní. Než do 24. září vévoda sotva novinu o bitvě obdržel, protože v listu jeho Questenberkovi z tohoto dne není o tom stopy (tak třeba souditi z listu Questenberkova vévodovi, Ebersdorf 28. září, u *Dudíka*, 121). Ale již 24.,

schůze vévody, Trčka a Rašína v zahradě hr. Maxe z Valdštejna u Bubenče, jejíž romantický ráz, jejíž živé, rázovité vylíčení u Rašína upomíná na napínavé kapitoly starších historických románů. Valdštejn s triumfující škodolibostí a velkými slovy rozvíjí tu své plány o vyhnání císaře. Je opět hrdinou, má odvalu a sebedůvěru — vždyť u Breitenfelda padla odpověď na Bílou Horu!

Rašín vypravuje: Odpoledne okolo tří hodin ⁴¹⁾ přišli (vévoda a Trčka) tam spolu. V zahradě bylo však několik Jesuitů, a ty když Trčka uviděl, tázal se, zdaž jsem je viděl, či zda oni mne spatřili? Odpověděl jsem, že mne neviděli. Šel jsem potom s ním ke knížeti, a Trčka mu oznámil, že tu jsou Jesuiti. Odpověděl: To je znamenité; mohli bychom se jich otázati na radu; popadli bychom to dobře! A tu počal se mnou mluvit a pravil: »Víte-li, že Tilly byl u Lipska na hlavu poražen? Hrozná věc se to stala — jak mocný jest tak Bůh! Jaké on, Tilly, měl vždy dobré jméno! Ale nyní ztratil všechnu reputaci! Není to možná — kdyby mně se to stalo, vezmu si život! Ale je to dobře pro nás! Vy víte, že jsem již dříve dal králi svou resoluci; nyní je nejvyšší čas, aby mi král vojsko poslal, čím dříve tím lépe. Jakmile něco vojska dostanu, chci sobě získati mnoho důstojníků císařské armády — víte, že jsem mnohým dobře činil a dosud činím, ⁴²⁾ vím, že mnoho z nich na svou stranu převedu, a kteří se mnou nebudou chtít jíti, těm dám hlavy sraziti,

nanejvýše 25. září první, snad nejasné zvěsti do Prahy musily dojíti, a toho dne večer musil přijeti do Prahy kurýr Aldringenův, vyslaný k vévodovi 22. září z Ilmenau (v Durynském lese) s podrobnou zprávou o bitvě. Hejtman Niedromb přibyl do Prahy ovšem později. Do Vídně přišla zpráva 28. září v noci, rovněž od Aldringena, d. d. Ilmenau 22. září (srv. *Dudík*, 120, pozn. 3 a 122).

⁴¹⁾ Dne Rašín neudává. Protože se zdá, že rozmluva konána byla hned po dojití určité zprávy (»Víte-li, že Tilly byl poražen...?«), klademe ji na den 26. září. Rašín byl již v Praze, ne ve Světlé, jak míní *Lens* (str. 11).

⁴²⁾ *Vynechdáváme část rozmluvy za slovy »und noch thue«* následující. Zní v překladu: »statky Jesuitů, Smečanského, Slavaty a jiných, kteří Jesuitům jsou nakloněni, chce (nikoli »chci«, jak by v přímé řeči, jako dosud, mělo býti) dáti vojákům, pateru Lamermannovi silně spílaje, také o *panu* hraběti Slavatovi a Martinicovi pravě: že to jsou největší šelmy, »proč je ti pošeltili Češi vyhodili z okna a nevrátili jim hned kord do těla, neboť mrtvý pes nekouše a kdyby nebylo těchto dvou, stálo by to zcela jinak.« Chce se přičiniti, aby je, zejména však Martinice — neboť Slavata beztoho s císařem uteče — dostal v svou moc; potom jich jistě z okna nevyhodí, ale jinak s nimi zatočí. Ví, že mnoho důstojníků... atd. jako výše. — Část tato *vložena byla do zprávy Rašínovy posději*, již do německého překladu, a to tak neobratně, že lze to pozorovati na první pohled. Vévoda mluví v přímé řeči o tom, že značnou část císařské armády získá pro sebe, a právě mezi větami toho se týkajícími setkáváme se s prohlášeními zcela jinými, s tím, co předchází, a tedy i s tím, co následuje, nijak nesouvisícími, setkáváme se s poznámkou do prostřed řeči bezohledně vrazenou, psanou zcela jinou formou a jiným tónem. *Jest to, jak určitě tvrditi možno, jedno z »připomenutí« Slavatových.* Vysvětluje to i z tendence vložené části. Tím však nechceme popíráti, že *vévoda tak mluvil, že tak mluvil třeba právě při této schůzi.* Jeho zálibě v ostentativních výročích a přemrštěných hrozbách odpovídá to zcela dobře. Rašín, zaznamenávaje níže řeči Trčkovy v Plzni r. 1634, vkládá mu do úst podobná prohlášení. Plány na zabrání statků Slavaty a Martinice ozývají se i z konfusní poznámky rukopisu hr. Raimunda Montecuculiho (*Relazione della congiura de Wallenstein*; srv. *Hurter*, 93), že Gustav Adolf skrze hr. Thurna chtěl získati vévodu, slibuje mu statky Slavatovy, Smečenského a Martinice (Smečenský a Martinic, jak známo, jest jedno a totéž).

III.

Právě v době, kdy byl v Praze

a tak chci císaře vyhnati ze všech těchto zemí až do země vlašské, neboť on mne ve Vídni čekati nebude! Král nechť táhne ihned do říše a pronásleduje Tillyho, aby se zas nesebral. Ve Vídni se všichni bojí tak, že nevědí, co počíti; císař mi píše a prosí, abych jeneralát znovu na se vzal — zde v Praze chodí také ke mně a prosí mne o radu: kdyby však, šelmy, věděli, nechodili by tolik! Chci jim brzo dáti za vyučenou. — neboť nyní je právě čas, a já chci, aby dům Rakouský a král Španělský byli přivedeni zcela na mizinu! Na Bavora mám také velmi dobrý apetit, chci mu jistě dáti co proto.⁴³⁾ Králi Francouzskému můžeme dáti dobrá slova, ale také ne mnoho důvěřovati. Řekněte, aby král všude dal verbovati a se sesiloval, aby s ně byl a z kořen mohl je vyhubiti, právě za příklad: »Vrba, není-li s kořenem vytržena, ujme se brzy a vypučí znovu.« Při tom ještě dále široce vyprávěl, jak se zmocní Čech, Moravy a Rakous, jak tam nalezne znamenitý počet přívrženců a čím dále tím více moc svou rozmnoží, potom pak i vnitrorakouských zemí, Štýrska, Korutan a Krajiny se zmocní. Summou že se s podivením uhlídá, jaké služby králi prokáže. Nyní nežádá od krále nic; až se to stane, chce se již s králem o vše srovnati. Bude hleděti, aby si získal Pappenheima. S králem Dánským jest v dobré shodě, ten je mu přízniv a nakloněn, a kdyby Fridlanda nebylo, nedodržel by císař králi slova, zejména o pevnosti Krempe. Nechť králi Švédskému řeknu, aby s císařem míru nečinil a k vojsku, které mu má poslati, aby připojil několik pluků vojska saského, aby byl tím spíše jist, že kurfiřt nesmluví míru. Císaři nechť nevěří, i kdyby nyní mír chtěl učiniti; neboť když již nikam nemůže, slibuje mnoho, ale nic nedrží.

S tím vrátil se Rašín ke králi, jež dne 9. října zastihl spolu s hr. Thurnem ve Schleusingách za Durynským Lesem. Oznámil, že vévoda žádá vojenský lid co nejdříve. Král však odvětil Thurnovi, že ví, že má ještě před sebou v říši mocného nepřítele a proto že mu tolik lidu dáti nemůže; tři pluky že mu chce dáti, jmenovitě podplukovníka Šafmana, Druchsesa a ještě jeden, jehož jméno Rašín zapomněl — dohromady asi 1500 mužů. Thurn odvětil, že by tím bylo málo spomoženo, že to vévoda nepřijme, načež král opět pravil: protože má kurfiřt (Saský) pěknou a silnou armádu a nemá mocného nepřítele, nechť Thurn se odeberé ke kurfiřtu a Arnimovi a oznámí jim to — že mu něco vojska dají.

*

Tu možno přestatí, poněvadž jednání přechází v jiné koleje. O povšechném dojmu zprávy jsme se již zmínili. Udaje o místě a času jsou, jako všude,

⁴³⁾ Zde následuje, zase v nepřímé řeči, místo týkající se po výtce Trčky: »nesmí se jim pranic věřiti. Že ví dobře, že má (kurf. Bavorský) svůj poklad v jedné pevnosti arcibiskupa Salcburského, kde má při tom i arcibiskup svůj poklad; že chce se již starati, jak by ho mohl dosíci a jím se sesíli. Hraběte Trčku že má k ruce, ten že chce proň vše učiniti a vše, co má, proň nasaditi. Jakož on (Trčka) potom sám pravil, že chce své jmění i matčino pro Fridlandského nasaditi, že nedbá nic císaře, jen když má ve Fridlandském milostivého pána, neboť ten že pro něho více učiní než císař. Dále Fridland pravil: »Králi francouzskému lze dáti dobrá slova« etc. »... řekněte, aby král...« zase přímá řeč.

i zde ku podivu správný.⁴⁴⁾ Zevnější ráz chování vévodova, jak jej kreslí Rašín, nezbuzuje rovněž pochybnosti. Vévodovu opatrnost, jež jest na jednom místě drasticky vylíčena, budeme míti příležitost poznati i níže s dostatek. S tím souvisí dvakrát opakované prohlášení, že přestoupí na stranu švédskou, »až svůj čas a dobrou příležitost uhlídá«. Zcela tak choval se vévoda po dvou letech. V tomto vyčkávání vhodné příležitosti leží klíč celé záhady.

Jsou dále v uvedeném vypravování některé podrobnosti, jež vydávají neklamné svědectví, že Rašín to, co líčí, sám zažil, že to viděl a slyšel. Ukázali jsme již na líčení vévodovy opatrnosti: »Nepište; můžete si to dobře pamatovati!« Hned na to pokračuje Rašín: »Na to pak, jako písemně, poručil se zpočátku Král. Mti. . . .« To je detail tak určitý a zajímavý, že je neuvěřitelné, aby byl vymyšlen, podobně jako níže následující zpráva o Rašínově příchodu ke Gustavu Adolfovi, slova krále k Rašínovi a podepsání pasu. Ukazujeme ještě na zajímavý, ač naivně podaný výklad vévodův o nebezpečí Rašínovi hrozcím a o způsobu případné obrany vlastní, na zmínku o jesuitech v zahradě Valdštejnské, na to, jak živě a rázovitě jest vylíčena rozmluva s vévodou, na ono srovnání o vrbě, která, není-li z kořene vyvrácena, znovu vypučí.

Co se týče divokých řečí, výbuchů hněvu proti císaři, celé té vášnivé zpovědi závrtných plánů zloby a zrady, jež jest vévodovi do úst vložena — vůči tomu všemu jest asi předem víra oprávněna. Vášnivá povaha vévodova jest známa, hněv jeho pochopitelný, a současná doba nebyla taková, aby se prudkým slovům vyhýbala. Vévoda byl mužem vášnivých výbuchů, v nichž dával svým hněvům, snům a cílům výraz tím bezohlednější a upřímnější, čím déle a pečlivěji musilo je skrývati jeho obyčejné opatrné pokrytectví, byl mužem velkých slov, za nimiž ještě čin nemusil jíti. Třeba vzpomenouti jen hrdopyšného výroku, že Štralsundu musí dobyti, kdyby řetězy k nebesům byl připoután.⁴⁵⁾ A odtáhl od pevnosti s nepořízenou. Výrok, že jeneralátu nepřijme, kdyby duše jeho byla na dně pekel, a on ji jen službou císaři mohl vysvoboditi, máme zajistěný odjinud, ve variaci jiné sice, ale neméně výrazné: že nepřijme jeneralátu, i kdyby mu to přikázal sám Bůh z nebe.⁴⁶⁾ A jeneralát přijal! Výroků o pomstě císaři dotkli jsme se již výše, a ostatně vévoda o císaři sotva mohl mluvit jinak před emigrantem, ježž a skrze něhož jiné chtěl naplniti důvěrou.⁴⁷⁾ Rašín mu níže vkládá do úst ještě ostřejší výrazy o císaři, nadávky — a není proč tomu nevěřiti u muže, jenž byl znám svým »hrozným proklínáním«⁴⁸⁾, a jehož zloba, jednou rozpoutána, propukala s celou silou jeho vášnivé povahy a hrubou neurvalostí doby.

⁴⁴⁾ Lenz, 6—11.

⁴⁵⁾ Irmer (H. G. v. Arnim v Forschungen, 19, 290) ukazuje, že výrok ten není bájkou.

⁴⁶⁾ Zpráva dánského vyslance Oynhausena, vracejícího se od vévody, Halle, 4. list. 1631. Droysen, Gustav Adolph, II, 419, pozn. 1.

⁴⁷⁾ Lenz nikde určitě neprohlašuje řeči vévodovi do úst vložené za vylhané — praví výslovně, že nechce možnosti jich popírati, že výroky takové byly ve vévodově povaze (str. 45). V závěrečných úvahách mluví však o nich s podivením, jako o úmyslném klamu (387, 468). Jinde opět mluví o »démonických vášních«, jež vévodou zmítaly (397) a jinde chce připustiti pouze, že Rašín to či ono slovo od vévody slyšel (475, pozn. 1).

⁴⁸⁾ Sr. Aretin, č. 27; Rudhart, č. 7; Förster, Wallenstein als Feldherr, str. 458.

Z vedlejších udání citované zprávy lze mnohá doložit bezpečnými svědectvími. Že stará paní Trčková, »která ví o celém tajemství a věrně napomáhá«, poslala Thurnovi list, peníze a řetěz, píše Thurn sám králi okolo 16. října.⁴⁹⁾ Vůbec zprávy Rašínovy o účastenství Trčkových v plánu o povstání povýšeny jsou nad všechnu pochybnost. Bylo to známo již dříve, a Irmer fakta dříve známá vydáním protokolů z procesu trčkovského potvrdil a novými rozhojnil. Odtud také se dovídáme, že v osnované plány byla zasvěcena i rodina Kinského v Drážďanech, a že obě ženy, matka a dcera, si v tajném písmu psaly o svých obavách a nadějích. Paní Běta Kinská psala matce v době této, že *král vévodovi vojsko poslati chce*.⁵⁰⁾ A zmínku vévodovu, že by Thurn mohl býti jeho jenerallieutenantem, potvrzuje způsobem vskutku překvapujícím stejný výrok Valdštejnův vůči Bubnovi na květnové schůzi v Jičíně o dva roky později.⁵¹⁾ Co se týče zmínky o možném získání Pappenheima, víme, že naději takovou mohl vysloviti vévoda, jenž na oddanost svých jenerálů spoléhal přespříliš. Pappenheim zůstával velikým obdivovatelem vévody, a výmluvné doklady lichotného vyvyšování Valdštejna máme v listech jeho z této doby.⁵²⁾ Poznámku, že vévoda ví, kde ukryl kurfiřt Bavorský své poklady, lze doložit z doby pozdější,⁵³⁾ také zprávu o vlastnoručním listu Gustava Adolfa vévodovi.⁵⁴⁾ Z výroků vévodových všimneme si dvou důležitějších: o králi Francouzském a Dánském. »Králi Francouzskému lze dáti dobrá slova, ale také ne mnoho důvěřovati« — pravil dle Rašína vévoda.

⁴⁹⁾ Thurn Gustavu Adolfovi (dáno nepoch. v Drážďanech, 14—16. říj. 1631). *Gaedeke*, č. 2.

⁵⁰⁾ Protokol o výpovědi Albrechta Klusáka, trčkovského hejtmana, z r. 1635 (u *Irmera*, III, 482—493). Listy psány byly inkoustem, jenž byl čitelný teprv tehdy, byl-li dán nad žár plamene. Činí se i zmínka o psaní »citrony«: *Zwar habe er (Klusák) von der Liduschka gehört, dass die alte Frau mit citronen der Kinskin geschrieben*.

⁵¹⁾ Relace Bubnova kancléři z května 1633 (*Hildebrand*, č. 15): *Vévoda pravil: »Der her graf von Turn were ein alter soldat und damals als Ihr firstl. gnad. noch ein junger her und keine pflicht gehabt, albereit ein obrister gewesen und meretirete vil Zweivelte nicht, er der her graf wirde nicht darwider sein und könnte generallaitenamt . . . werden.«*

⁵²⁾ Pappenheim vévodovi, před Magdeburkem, 22. dubna 1631 (*Dudík*, 69), *týž* témuž Ahlefeld, 29. září (*Förster*, II, 107) a *týž* témuž, Treichtlingen, 29. listop.: *»Wolte Gott, E. F. G. Vnterfingen sich dess haubt Werckhs wider, wie zuuor; fama et opinio allein wurden den statum ändern. Dann es will solche Authoritet vnd Credit, solche disposition vnd Intention, solche Mittel vnd solche Resolution nothwendig erfordern, die E. F. G. allein haben«* (*Dudík*, 203).

⁵³⁾ Hr. Kinský odpověděl 4. června 1633 na otázku kancléře Oxenstierny, jak mívá se zachovati Valdštejn k Bavorskému kurfiřtu: *»Schmeissen will er ihn und hingehen, sein geld holen, dan er woll weiss, wo er seinen schatz hin geflichtet hat, wehre ihme ohne das über alle maassen spinnefeind«* (Z denníku Nicolaiho u *Irmera*, II, č. 165).

⁵⁴⁾ Zmínil se o něm 14. června 1633 hr. Kinský v Drážďanech Nicolaimu. Jeho obsah znal z paměti (*Irmer*, II, č. 154). *Hurter* dotýká se listu švéd. jenerála Baudissina z 16. čerce. 1631 hr. Thurnovi, kde se radí, aby král dopsal vlastní rukou i vévodovi i Trčkovi, že tak Rašín tím více pořídí (str. 101, pozn. 20). Dle Rašína psal král vévodovi z Tangermündenu asi v pol. čerce. — *Lens* (24, pozn. 1) vyslovuje nepřímou pochybnost o hodnověrnosti zprávy Hurterovy, táže se, jak by se dostal list švédského jenerála do Trčkova archivu v Náchodě (list měl býti dle Hurtera v Náchodě)? Hurter však mluví o *opisu* dotčeného listu, a ten dostal se do Náchoda zajisté teprv s Piccolominim.

III.

Slova ta vskutku srovnávají se s míněním, jaké vévoda i jindy projevoval. V květnu r. 1633, v tajné schůzi s Bubnou v Jičíně, vytýkal králi Francouzskému, že je jesuitou ještě větším než císař. Z podobného asi soudu o francouzské politice vyplynula slova Trčkova v listě ke Kinskému z 26. prosince 1633: Vojska francouzského nebudeme asi potřebovati, ale spíše francouzských peněz.

oproti Co mluvil vévoda o své dobré shodě s králem Dánským, jemuž by císař slova nedodržel, má svou zajímavou historii, k posouzení Valdštejnovy povahy a zrádných pletich jeho velmi poučnou. Počátkem března r. 1631 *navrhl vévoda sám* skrze hr. Michnu ve Vídni, aby se jednalo o získání krále Kristiána Dánského císaři. Císař byl vysoce potěšen péčí a věrností vévodovou a dal mu 24. března k chystanému vyjednávání plnou moc.⁵⁵⁾ Vévoda vskutku jal se jednati, ale — nikoliv o shodu mezi králem a císařem, nýbrž o *popuzení krále proti císaři*. O nějakých snahách o smír nenalzáme vůbec stopy — vévoda skrze nejvyššího císařského Holka, rodem Dána, nabízel se Dánsku postoupiti, prý na osvědčenou své oddanosti ku králi, některá města a pevnosti v Meklenbursku. To stalo se někdy v květnu neb červnu 1631, a 12. srpna oznamuje Holk vévodovi, že mu král o tom dopsal vlastnoručně, ale protože péru vše nechce svěřiti, že pošle k Holkovi a pak k vévodovi podplukovníka Oynhausena. Dne 18. srpna král vskutku Oynhausena do Čech vypravil⁵⁶⁾ Vévoda, zvěděv o tom, jal se usilovati ve Vídni, aby vydány byly rozkazy k odvolání posádek císařských z meklenburských pevností, zároveň pak navrhl, aby duchovní statky, Brémy a Verden, byly postoupeny Dánsku. Vévoda zajisté věděl, že císař, který vydal restituční edikt, žádosti takové nemůže vyhověti, a žádost ta překvapuje tím více, že nevyšla od krále Dánského, ale od vévody samého! Oynhausen přibyl do Prahy 14. října, 15. října přijat byl od vévody, a *tu mu teprve* Valdštejn radil, aby král Dánský nyní, »když to stojí s císařem poněkud nebezpečně a měnivě«, dotčená duchovní knížectví požadoval! Když Oynhausen prohlásil, že mu nic takového není v instrukci uloženo a že se nemůže odvážiti o tom jednati, namítl vévoda, že se sám, proprio instinctu, chce o to pokusiti.⁵⁷⁾

Dva dny po této audienci vrátil se z Vídně⁵⁸⁾ vévodův tajný rada a komoří, sv. pán Breuner, v dánské záležitosti tam vyslaný. Přinesl již císařovu resoluci. Císař svolil k oprodání měst meklenburských; v příčině Verdenu

⁵⁵⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 24. bř. (*Förster*, II, 155); Eggenberk vévodovi, Št. Hradec, 28. břez. (*Förster*, II, 158); císař vévodovi, Vídeň, 16. dub. (*Dudík*, 31). Srv. výše pozn. 7.

⁵⁶⁾ Holk vévodovi, Tangermünde, 12. srpna. *Dudík*, 139. Kreditiv krále Dánského pro Oynhausena d. d. Glückstadt, 18. srpna u *Förstra*, II, 160. O datu srv. *Dudík*, 140, pozn. 1.

⁵⁷⁾ Relace Morice Hermanna Oynhausena králi Kristianovi IV. z listopadu 1631 u *Irmera*, I, č. 17.

⁵⁸⁾ Dne 14. října přibyl Oynhausen do Prahy, dne 17. byl již hotov k odchodu. Toho dne dán jest vévodův rekreditiv pro něho (*Förster*, II, 161). Breuner musil se tedy vrátiti z Vídně dne 16. neb 17. říj. Vrátil se patrně dne 17., neboť přinesl vévodovi list Eggenberkův z Vídně, z 14. říj., v němž kníže píše již vévodovi o rozhodnutí císařově, stejně jako relace Oynhausenova (*Förster*, II, 162).

III.

a Brém povoliti nemohl. Přes to žádal vévodu, aby se snažil krále Dánského získati a aby slíbil jménem jeho, že po uzavření míru dostane se dánským princům dvou dobrých knížectví v říši dědičně. A vévoda? Vévoda pravil Oynhausenovi, že císařská odpověď zdá se mu výsměšnou, že císař chce tak politicky hráti, aby králi něco namluvil a jej za nos mohl voditi. Dá víc na žvast papeženců, než na zachování své císařské vážnosti. Proto že vévoda »může snadno za to míti a souditi, že Jeho Mt. Král. při tom toho nenechá, ale že chopí se vši silou dobré příležitosti k znovudosažení obou svých duchovních knížectví, jež nyní se naskytuje, a co by nemohlo býti dosaženo po dobrém, toho se rozhodne dosíci jinými vhodnými a přísnějšími prostředky.«⁵⁷⁾

Není-liž to vyzvání k brannému vystoupení proti císaři? Čeho ještě nebyl by schopen muž, jenž takovýmto způsobem dovedl císaře podváděti? A jak asi mluvil s českým emigrantem Rašínem, mluvil-li takto s vyslancem cizího státu, ježž snad poprvé viděl? A na tom neměl vévoda dosti. Nezatajil Oynhausenovi, že mu císař zase nabízí jeneralát, a pochlubil se zpupnou odpovědí, kterou prý dal na jeho žádost. Nezatajil ani, že má po přání dvora vyjednávat s Arnimem, aby do Čech nevpadl, a naznačil, že Sasové si sotva dají říci, protože prý se císař k nim, přes výstrahy vévodovy, zachoval věrolomně. Nedere-li se tu na mysl podezření, že potomní jednání vévodovo se Sasy o spolek s císařem bylo asi stejného rázu, jako toto jednání o získání Dánska?

Může-li již to, co pověděno, potvrditi spolehlivost Rašínových zpráv značnou měrou, vylučují ostatní listinná svědectví každou pochybnost. Svědectví ta jsou po výtce od hr. Thurna, jemuž bylo králem jednání svěřeno. Poznáme z nich zároveň, s jakým úsilím a s jakým zápalem věnoval se muž tento chystanému dílu. To jest ovšem pochopitelné — byl to právě hrabě Thurn, »pochodeň té nešťastné války«, jenž od katastrofy bělohorské neznal jiného cíle, než znovudobytí království z rukou domu Rakouského, jenž nejen že za tím účelem jednal osobně u všech protihabsburských dvorů v Evropě, ale vypravil se i do Cařihradu, aby vznítil proti císaři velikou válku tureckou! Po řadě sklamaní a nezdarů vzešla mu konečně naděje ve vítězném králi Švédů, a nyní nenadále viděl v spojení s vévodou Fridlandským možnost vítězství, nad něhož nemohl si přátí hroznějšího. Svrozenou mu neunavností a horečným kvapem vrhl se do díla, jež povaze jeho nejvíce slušelo. Běželo předně o to, aby emigraci pro chystané plány připravil, ji pomocí krále ujistil a navzájem od ní pomoci pro krále žádal. Již v červnu vidíme jej v plné práci. »Poctiví muži z české šlechty, Šafman, Beřkovský, Sommerfeld a jiní přišli sem a budou na svůj groš verbovati kumpanie,« píše 27. června z Berlína králi. »Přijde i Hrzán, co Vaší Mti. Král. znamenitě chce pomoci. Hrzán je bohatý, hodná a věrná duše. Doufám přiměti i pana Viléma Kinského k značné peněžité pomoci. Nechci ani starosti ani píle šetřiti.«⁵⁸⁾ A v listu

Leith Thurn

27. 6. 1813

⁵⁸⁾ »Es sein unterschiedliche redliche und ehrliche Leith, Bömische vom Adl alhie, der Schahman, Berzkofsky, Sommerfeldt, die alle und noch andere mher Compagnien werden auf ihr Verlag werben auf khunftige gnedigst Erkantnüs und Ergezung, wen sie

26/1631
z 26 června mluví též o bohatství Hrzánově a o bohatství otce jeho, jenž stavům za povstání byl půjčil 300.000 tolarů — vše v dobrých groších — a jež ku králi pošle. »Doufám, že moji krajané dokáží, že jsou poctivci!«⁶⁰⁾

ZZ
V listu Thurnově z 27. června obsažena jest i důležitá poznámka: »Se srdečnou touhou čekám Rašína, jenž to veledůležité negotium v Čechách vyjednává.« Rašín dle své zprávy přibyl 18. června do Prahy, 7. července vrátil se k Thurnovi. Shoda jest tedy dokonalá.

9/15/1631 ?
4-16/1631
Thurn
Poslední a pro nás nejdůležitější list Thurnův, sem náležející, jest psán již po nepříznivém obratu záležitosti, po zamítavé odpovědi, již se dostalo Thurnovi a Rašínovi v Schleusingách. Známe jen nedatovaný koncept jeho, ale byl psán patrně v Drážďanech⁶¹⁾ a to — ježto rozmluvu v Schleusingách klade Rašín na 9. říjen — asi ve dnech 14.—16. října. Thurn stěžuje si hned zpočátku, že nebyl přijat od krále v soukromém slyšení, ale ve spěchu, na veřejném sále, před jinými osobami. Bolelo jej to tím více, že pln naděje, jak píše, ve dne v noci spěchal ke králi *přinést mu jistotu, že nyní již je všechno jasné a jako k očištění*. Co z té příčiny nemohl dobře vyložit, uložil v listu tomto, jenž již formou prozrazuje všechn nepokoj sklamané mysli. Praví, že zpozoroval hned zpočátku ze slov a z tváře královny, že mu věc není ani milá,

nuer ain nominirtes Orth werden haben. Die bietten mich vatterliche Sorg fhuer sie zu tragen; bien vergwist, das die werden guette Ordnung halten und obediēt sein . . . Alspalt der khompt auch der Hörssan, so E. Kh. M:t statlich wíel unter die Armen graiffen . . . Hörssan hatt guette Geldtmittl, ist ain frume und treue Sell . . . Hörssan gielt am Sakhsischen Hoff deswegen, das er Geldtmittl hat und Ihr Churfh. Dhl. ain Summa gelih, trinkht auch ihn Compagnia gern.« Thurn králi, Berlín, 27. června, u *Hildebranda*, č. 1. — *Šafmanů* neboli *Šofmanů* jmenuje *Bílek* několik. Adam Jaroslav Šofman z Hemrlesu byl emigrant, ale jmění jeho v Čechách bylo as nepatrné (*Bílek*, Děj. konfiskací). Za hranicemi žil také Václav Markvart Š. z H. *Zummerfeld s Tumnic*, Krištof Erasmus, odešel 1628 pro náboženství ze země, prodav statek Skřivany za 58.000 zl. Albrechtu z Valdštejna. Z toho mu bylo vyplaceno pouze 2000 zl.; ostatek propadl při konfiskaci fridlandské. Beřkovským může tu býti míněn toliko *Albrecht Beřkovský ze Šebířova*, jenž padl ve službách švédských r. 1636. O jmění jeho nemá *Bílek* zmínky. Hrzán Thurnem uvedený jest pan *Zdislav Hrsán z Harasova*, jemuž podplacením kn. Lichtenšteina podařilo se ujíti restu a zachovati si značné své jmění. Léta 1628 opustil pro náboženství Čechy.

⁶⁰⁾ *Hildebrand*, str. 1, pozn. 2: E. Kh. M:t khan ich unvermeldt nit lassen, das Seine Vatter der reichiste Herr war imb ganzen Khönigkraich. Wier haben ihn unsserer Necessitet von imb Geldtlehen begert, über dreymal hundred tausent Taller. In diesser grossen Summa Geldts war khain anders Geldt als guette Groschen . . . *Hoff meine Landtsleith sollen erwaiszen, das sie redliche Leith sindt.* — *Lenz* (str. 23) domnívá se, že Thurn v této době připravoval vpád do Čech a k tomu že mělo být užito peněžné pomoci a verbování vojska. Zároveň vytýká Rašínovi za vinu, že se o tom nezmiňuje. Tato výtka neměla by asi pro spolehlivost relace významu, i kdyby se zakládala na pravdě. Že by však Thurnovi šlo o vpád do Čech, nelze z listů jeho z června nijak vyčísti. Thurn mluví výslovně o pomoci pro krále samého. Hrzán má *králi* půjčiti peníze, nikoliv emigraci — zřejmo, že i vojsko má se verbovat pro krále. Ostatně by v této době, kdy Tilly stál ještě nepřemožen a císař jednal se Sasy, mohl sotva král či emigrace na vpád do Čech mysliti.

⁶¹⁾ Thurn píše totiž: »Es sein fhuerneme wakhere Adeliche Persohnen *alther khomen auf mich gewarit* . . .« To může býti sotva jinde než v Drážďanech, zejména když z listu zřejmo, že Thurn chce co nejdříve jednati osobně s Arnimem a kurfiřtem. Srv. i *Lenz*, 32.

ani příjemná a že vévodovi *nedůvěřuje*. Tuto nedůvěru hledí nyní zaplašiti: »Nejmilostivější králi! Prošm Vaší Král. Milost pro Boha, aby takové podezření ze srdce vyhostila! Neboť není příkladu, že by tento kníže byl spáchal cos zrádného neb nečestného, ale stál ve víře a slovu. To praví přítel i nepřítel!«

Jak rychle Thurn zapomínal, či spíše jak vysoce mu záleželo na zaplacení královy nedůvěry! Zde slavnostně prohlašuje vévodu za čestného muže a přece sám před dvanácti léty, když Valdštejn svou první zradou zahájil úspěchů plnou svou kariéru, nejmenoval jej jinak, než »hoffärtige Bestia«! »Tu sedí ta zpupná bestie . . . ztratila čest, jmění a statky a duši . . .«⁶²⁾ Ale nyní byl zrádce z r. 1619 summou jeho nadějí, a proto ujišťuje znovu: »Se ctí jsem sestárnul a žil jsem v poctivosti a upřímnosti a nestal jsem se nikdy takovým dětinou, abych přílišnou důvěřivostí svou Vaší Milost sváděl, či hledal cos výnosného a podvodného.« List vrcholí pak v působivou prosbu v slavnostním a zajisté nestrojeném pathosu kavalíra: »Nejmilostivější králi a pane! Protože v jednání tom, jež Vaší Král. Mti. zpočátku bylo velmi milé, jest interessována má čest a mé dobré jméno, prosím nejpoddaněji, abyste potupě mé milostivě zabránil a aby milí přátelé, jež jsem shromáždil, bez překážky mohli užiti slibu, jež jsem jim učinil ve jménu Vaší Královské Milosti!« A aby žádostem svým dodal důrazu, shrnuje obsah minulých jednání, rozvíjí před králem znovu veliký a lákavý obraz připravovaného povstání: »Jest pak známo Vaší Milosti, co mi poručila, a co Rašín Jeho Knížecí Mti. byl oznámil, že *V. Mt. chce poslati 12.000 mužů, až čas bude vyžadovati, také 18 děl, že se také nabídla jej místokrálem učiniti a že on má válku vésti Vaším jménem* a také žádati, co od Vaší Mti. žádati může a chce. Na to jest nyní Rašín zpět poslán s ujištěním, že *jakmile bude míti dvanáct neb čtrnáct tisíc mužů, slezskou armádu osobně napadne, Vaší Mti. Slezsko, Čechy a Moravu v pokoj a mír uvede* a vedle rozkazu a poručení Vaší Král. Mti. tolik vojska zůstavi, aby Čechy byly zabezpečeny, a *vévoda chce se k vídeňskému mostu odebrati, vzíti tam zimní byty a jíti při prvním silném mrazu do Štýrska, Korutan a Krajiny*. To vše jest mi známo a tolik mám rozumu, abych posoudil, že *to může býti*; doufám také, že to dobře dokonám. Když pak Jeho Kníž. Mt. takovou věrnou službu prokáže, ponechává nejmilostivějšímu uznání a oblíbení Vaší Král. Mti., aby obdržela odměnu, což Vaší Mti. dobře a lehko bude lze učiniti.«⁶³⁾

⁶²⁾ Bylo to r. 1619 z jara, když Valdštejn, zradiv stavy moravské, jimž sloužil, vzal z zemských peněz za 100.000 tolarů a i vojsko chtěl převésti do tábora Ferdinandova. Thurn psal o tom: *Wie ist diese hoffärtige Bestia da gefallen . . . a 8. května: »Was für ein Meineid und Treulosigkeit der hoffärtige von Wallenstein begangen, welcher von der ganzen erbaren Welt also titulirt und publicirt wird . . . Da sitzt die hoffärtige Bestia, hat die Ehre verloren, Haab und Gut und die Seel . . .« Dvorský, Albrecht z Valdštejna, 101.*

⁶³⁾ List Thurnův vydal poprvé Fiedler v Jahrbuch für vaterländ. Geschichte, I, 1861 (znovu Gaedeke, č. 2) z nedatovaného konceptu, jež kapucín Fra Gregorio de Fossa 18. února 1637 z Prahy poslal císaři. Schebek (Lösung, 441 sq.) jej ovšem prohlásil za falsifikát. Vývody jeho jsou i tu řadou pochybených kombinací a omylů. Hildebrand, jenž měl v ruce velký počet Thurnových listů, prohlásil jej za pravý (Srv. Gaedeke, str. 23 a Irmer, I, XXVII, pozn. 1).

Autentické svědectví Thurnovo potvrzuje zajisté právě to, co jest z Rašínových udajů nejdůležitější, proti čemu by se nejhrouževnatěji bránila pochybnost. Jen v jednom zdá se nejasným, soudě aspoň dle studie Lenzovy.⁶⁴⁾ Lenz má za to, že list Thurnův usvědčuje Rašína z prohnaneho klamu. Dle Rašína vyšla žádost o vojenskou pomoc švédskou od vévody, a král žádost tu slíbil splniti; dle listu Thurnova prý *král sám se nabídl* poslati 12.000 mužů, aniž vévoda o ně dříve žádal. Proti tomuto výkladu vyslovil se již Gaedeke. Praví, že nebylo zájmem Gustava Adolfa, aby činil sám nabídku a válku ihned přeložil do Čech.⁶⁵⁾ K tomu možno dodati, že z listu Thurnova, jenž jest tu svědectvím rozhodujícím, nic z toho, co v něm nalézá Lenz, vyčísti nelze. Že slova: »Vaše Mt. chce 12.000 mužů poslati . . .« bylo by chybou vykládati: »Vaše Mt. nabízí se . . .«, patrně jest asi hned ze slov následujících: (Rašín oznámil vévodovi, že Vaše Mt. . . .) »také se *nabídla* (Sich auch offerirt) jej učiniti mistokrálem . . .« Tedy teprve druhá část vzkazu Rašínem přineseného obsahovala nabídku; první část dle jasné stylisace listu by nabídkou *nebyla*.

Ostatně nutno vyvozovati z celého rázu listu Thurnova, že běželo hraběti o to, aby přiměl krále splniti slib, ježž byl učinil k naléhání jiných. Thurn naříká na královu nedůvěru, dovolává se obliby, kterou dříve král dával na jevo. Kdyby byl král sám vévodovi vojenskou pomoc nabídl, kdyby jej byl sám na svou stranu usilovně vábil, nebyl by Thurn opominul v listu svém toho vzpomenouti s náležitým důrazem. A že král sám od počátku chystanému projektu nepřičítal té důležitosti jako Thurn, že by tedy sotva z vlastního počínu byl chtěl zavazovati se vévodovi velikými sliby, vysvítá i z poznámky Rašínovy, že Thurn v Tangermünde *přiměl* krále, aby dopsal vévodovi,⁶⁶⁾ vysvítá zřejmě z odmítavé odpovědi v Schleusingách.

Výklad Lenzův lze vyložití asi snahou, ježž vine se celou prací jeho, dovoditi totiž, že iniciativa k proticísaršským jednáním nevycházela od vévody. V případě tomto třeba míti mínění jeho za mylné, a stejně mylné jest prosté opakování jeho u Irmera⁶⁷⁾ a Witticha.⁶⁸⁾ Svědkové nejkompententější — plná moc krále z 11. června a list Thurnův z října — svědčí proti němu.

Máme ostatně, nehledíme-li k několika odkazům v pozdějších listech Thurnových, Nicolaiových a Oxenstiernových, o plánu na povstání z r. 1631 zprávu *ještě jednu* v pramenu nejznámějším a nejvíce ignorovaném, v »Úřední zprávě«. ⁶⁹⁾ Zde se vypravuje, že vévoda hned po svém sesazení jal se do-

⁶⁴⁾ Lenz, str. 27. — ⁶⁵⁾ Gaedeke, Ergebnisse, str. 50.

⁶⁶⁾ »Und hat damals der Graf von Thurn den König dahin gebracht . . .« (Dvorský, str. 21; Gaedeke, 312).

⁶⁷⁾ Irmer, I, XXV. Irmer vzpomíná tu jednání zimních, prostředkovaných Arnimem. Vyslovili jsme také mínění, že tenkráté pokusil se král vévodu si nakloniti, než z toho neplyne, že i nyní vycházela iniciativa od krále. Ukázali jsme, že není stopy, že by vévoda vskutku byl jednal s králem. Irmer se mylí, podobně jako Hurter a Dudík, že vévodův rozkaz Kaunicovi (srv. výše str. 41, pozn. 29) týkal se rychlejšího dopravování listů *krále Švédského*. Připomíná sám, že v zachovaných zbytcích korespondence mezi králem a Arnimem z této doby není stopy o dorozumění s vévodou (pozn. 3).

⁶⁸⁾ Wittich, str. 235. — ⁶⁹⁾ Murr, str. 210 sq.

rozumívati s hr. Thurnem ústně i písemně, že ukazoval k nevděku, jehož se jim oběma od domu Rakouského dostalo, dodávaje, že jeho sesazení může býti králi Švédskému k prospěchu, a nabízí mu své služby. Konečně se prostřednictvím Thurnovým s králem tak sblížil, že ho *požádal* o pomoc 15.000 mužů se značným počtem děl a hr. Thurnem jako generallieutenantem, slibuje, že na vlastní útraty postaví také 15.000 mužů, zmocní se Čech a Moravy a císaře ve Vídni oblehne. Žádal pouze, aby mu byl ponechán doživotně titul vévody Meklenburského, aby z jeho statků v Čechách nebylo nic odcizováno a bylo mu cele ponecháno vše, čeho dobude. Král Švédský pak nejen že vévodu všeho toho ujistil, ale slíbil, že neopomine ničeho, aby Valdštejna, bude-li lze, učinil králem. ⁷⁰⁾

Zpráva tato, jež jest na Rašínovi i na listu Thurnově úplně nezávislá, dosvědčuje také co nejurčitěji, že iniciativa vyšla od vévody. Odkud ji ve Vídni již v dubnu 1634 měli, nevíme; ale byla dle všeho — jediný pozoruhodnější rozdíl s listem Thurnovým je v příčině vévodou žádané odměny — z pramene v podstatě dobře zpraveného. V své stručné úplnosti uvádí nás v tajné jednání přesněji než Rašín, jehož naivní vypravování, jehož prodlévání při vedlejších, nedůležitých podrobnostech ukazuje k nevelikému politickému rozhledu, k neschopnosti vybrati důležité v nedůležitém, podati plný a přesný obraz věci.

Souhrn všeho může zníti jen tak: V létě r. 1631 žádal Valdštejn nepřátelské pomoci k povstání proti císaři. Sliboval, že zmocní se zemí českých a rakouských a císaře vyžene. *Plán neměl cílů ideálních a nevzešel z pohnutek ušlechtilých* — vidíme jen žádost odvety a snad obavu o vlastní vévodství, vidíme intrikána, čekajícího stále času a příležitosti, třesoucího se před prozrazením a chvástajícího se odvahou v době císařovy úzkosti. Povahy takové nebývají v rozhodném okamžení činu schopny.

3. Valdštejn a saský vpád do Čech.

Gustav Adolf prohlásil v Schleusingách, že žádaných 10—12.000 mužů poslati nemůže. Odůvodnil to, jak víme nejen z Rašína, ale i z listů Thurno-

⁷⁰⁾ Patrná podmíněnost tohoto slibu vysvětluje se tím, že Gustav Adolf uznával za Českého krále vypuzeného Fridricha, jenž byl dosud na živu. Proto Thurn píše, že král chtěl vévodu učiniti *mistokrálem*. Hr. Kinský, dotknuv se v červnu 1633 v rozmluvě s švéd. residentem v Drážďanech jednání tohoto, vyprávěl, že král chtěl Valdštejnovi vrátiti Meklenbursko a učiniti jej i králem. Rašín zvláštním způsobem slibu králova opomíjí, znamenáváje jen vyhýbavou odpověď Valdštejnovu.

vých, ¹⁾ potřebou mít dostatečnou moc proti nepříteli v říši. Byl to nepochybně důvod hlavní, ale působily asi i jiné motivy. Jak z listu Thurnova patrně, byla to hlavně nedůvěra k vévodovi, obava, aby Valdštejn, pomocí krále mocným učiněn, nestal se mu soupeřem. ²⁾ Po vítězství ze dne 17. září stoupla zajisté tak sebedůvěra králova, že neváhal nedostáti danému slovu, jehož splněním, jak se asi obával, nastala by situace, kterou později označil Valdštejn drastickými slovy: Dva kohouti nesou se na jednom smetišti. Že by byl couvl před spolkem se zrádcem a pomstychtivým povýšencem, ³⁾ mysliti nelze — mužové politiky měli sotva kdy tužší svědomí, než v době této — ale možno snad vysloviti mínění, že byl — Arnimem před vévodou varován. Zmínka o Arnimovi v často dotčeném listu Thurnově ⁴⁾ zdá se tomu nasvědčovati, a bylo by to i cele vysvětlitelno z Arnimova stanoviska, jak brzo poznáme.

Plánu vévodova a Thurnova král však nezavrhoval, vždyť bylo zájmem jeho jak z politických tak z vojenských důvodů, aby k vpádu do Čech došlo. Dopustil-li se již chyby, obrátiv se s hlavní mocí do říše místo do Čech, a měli-li Sasové vpadnouti do Slezska, zůstával střed, království České, posice nejdůležitější, otevřen a vybízel téměř k útoku. Vpád do království byl by za takových okolností ranou do srdce moci císařské. A právě tuto úlohu přidělil Gustav Adolf muži, jak se zdálo, nejpovolanějšímu — starému hraběti Thurnovi. Nemohlo proň býti role vytouženější! Proskribovaný náčelník českého povstání měl nyní zříditi emigrantský sbor, sesílený pomocnými pluky švédskými a saskými, vtrhnouti do Čech a spolu s Valdštejnem zmocniti se zemí dědičných, vrátiti vlasti svobodu!

Víme již z Rašina, že Gustav Adolf Thurna odkázal k pomoci saské, a píše o tom i Thurn, zmiňuje se o listu králově, ježž má sám dodati Arnimovi. Listem tím nepochybně žádal král Arnima o podporu žádostí Thur-

¹⁾ Thurn Oxenstiernovi, Praha, 13. pros. 1631 (*Hildebrand*, č. 3), Gustavu Adolfovi, Drážďany, 31. říj. (*Helbig*, Die Resultate etc., 719; znovu u *Gaedeke*, č. 8).

²⁾ Že Gustav Adolf nebyl pokládán za prostého žárlivosti, zřejmě z listu vévody Bernarda Sasko-Výmarského bratru Vilémovi, Königshofen, 24. říj. 1632 (*Förster*, II, 259). Srv. také Fouquierův »Memoire par forme d'avis«, zaslaný Kinským v první pol. června r. 1633 z Drážďan Valdštejnovi: Toutes ces raisons et plusieurs autres leur (přátelům Valdštejnovým) donnent sujet de s'étonner qu'après s'être soumis (t. j. vévoda), il y a quelque temps, à entendre à un accommodement avec le Roi de Suède, qu'il connoissoit d'une humeur si alliere et ambitieuse, qu'il ne pouvoit souffrir auprès de lui personne qui eût le moindre ombre de credit et qui se portoit par tout en personne, il laisse perdre une si belle occasion etc. (*Lettres et négoc.*, I, 155). Z memoiru ozývají se nepochybně myšlenky Kinského, a místo citované jest tedy velmi významné.

³⁾ Tak soudí *Wittich* (233), jenž nazývá spojení krále s vévodou nepřírozeným.

⁴⁾ Thurn králi (*Gaedeke*, č. 2): Wen E. Kh. Mtt. schreiben Ih werde dem Feldmarschalk Arnhaemb geben, *wiel Ih es unvermerkt dahin Richten, das er ain Vertrautten Diener Ohn Ihr F. G. wiertt schicken, der seine Versprechungen, Zuesag und Vornemen selbst Combet modo khan anhören, E. Mtt. auss allen Verdacht zu bringen.* — Domněnka naše by osvětlila také zvláštní sliby Thurnovy králi o dva týdny později, že Arnim je úplně věrný a že mezi ním a Valdštejnem je »veliká důvěrná láska«.

nových.⁵⁾ Na tom však král nepřestal: pověřil Thurna k větší podpoře jeho žádostí za svého zvláštního vyslance v Drážďanech. »Nám zvláště milý hrabě z Thurnu« — tak v podstatě obsah kreditivu krále — »dal nám nejpoddaněji na jevo, že by se pokusil animovati myslí svých krajanů (u nichž jest, jak víme, ve veliké úctě a reputaci), po nedávno Bohem propůjčeném vítězství proměněné, a že by nám k obecnému dobru kooperoval. Proto jsme se chopili té příležitosti a hraběte zmocnili, aby zatím také při Vaší Lásce spravoval naše záležitosti a prodlel při Jejím dvoře nějakou dobu.«⁶⁾

Poznáváme-li odtud, že úkolem Thurnovým bylo vzbuditi v Čechách povstání, poznáváme z listu Thurnova králi a z memoriálu jeho, podaného 23. října kurfiřtovi, že měl pečovati o to, aby armáda saská vtrhla do *Slez* proti císařskému sboru Tiefenbachovu. »Pilně budu se starati a naléhati, aby slezská armáda v nic byla přivedena,« píše v listu a v memoriálu vybízí kurfiřta, aby s armádou postupoval a nepřítel pronásledoval. »Co se týče českých věcí,« dodává, »chci se svých milých krajanů důkladně vyptati, a co by nám bylo možno, vše J. K. Jsti. oznamovati a prositi o radu a assistenci.«⁷⁾ Jsou to slova neurčitá — praví-li Thurn později, že všechny tajnosti srdce svého odhalil kurfiřtovi,⁸⁾ jest zřejmo, že ústně vyjevil mu plány své podrobně. O jednání s emigrací zmiňuje se Thurn již v prvním svém listu králi. Posílaje králi list hraběnky Trčkové, připomíná, že v Drážďanech setkal se s čekajícími naň vznešenými osobami ze šlechty, jejichž žádosti a návrhy přednese králi tajný rada Steinberger.

Jednání s emigrací týkalo se zverbování sboru asi 5000—6000 mužů.⁹⁾ Patenty na verbování byly vydány Gustavem Adolfem,¹⁰⁾ potřebné summy měli opatřiti exulanti sami. Pan Racek Kinský, bratr Vilémův, »statečný a povitý cavaliere«, chtěl sám zverbovati pluk německých knechtů,¹¹⁾ jiný nejmenovaný pán 500 dragonů a nabízeny i peněžité příspěvky.¹²⁾ Smíme-li věřiti jedné anonymní zprávě, byl Bubna (Jan Varlejš ml.) vyslán do Čech, aby tam vzbudil povstání — a vskutku tou dobou povstali sedláci na Litoměřicku —

⁵⁾ Domněnku, že Arnim krále před Valdštejnem varoval, není s tím nesnadno srovnati.

⁶⁾ *Hallwich*, Wallenstein und Arnim v MVDGB, 17, 153, pozn. 40. Dle toho odevzdal Thurn list tento kurfiřtovi 20. října.

⁷⁾ U *Gaedeke*, č. 4. Memoriál byl podán kurfiřtovi 23. říj.

⁸⁾ NASG 7, stať *Gaedekeova*, č. 1, str. 287.

⁹⁾ Thurn králi, Drážďany, 21. květ. 1632: »Itzundt ist es sonnenklar, warumb man mein ansehliche Offerte der 5— oder 6000 Mann ohn einiges Endtgelt nit hatt annehmen wollen, da ich doch mich anerbotten, solang ich von Ihr K. M:t... nit abgefördert werdt, Ihr Chf. Dhl. treue Dienst zu leisten... so lang sie ein Feindt des Kaysers verbleiben; in Abwesenheit aber dess Churfürsten mit dero General Feldtmarschall ein gutter Compagnon sein« (*Hildebrand*, č. 7). Totéž opakuje Thurn Gabrieli Oxenstiernovi 26. květ. 1637, mluvě však o nabídce postaviti 10.000 mužů (*Hildebrand*, č. 66,).

¹⁰⁾ *Irmer*, I, č. 44.

¹¹⁾ Srv. stať prvou, pozn. 11.

¹²⁾ »Es hat ein ansehliche adeliche Frau E. K. M:t mit einer starcken Gelthülff wollen beyspringen, man ist hinter ihre Schreiben khommen« (*Hildebrand*, č. 7).

a zmocnil se vhodného místa k zřízení nového sboru.¹³⁾ Vedle Thurna jednal s kurfiřtem i některý pán ze Žerotína, čině jakési neznámé návrhy, Thurnovým podobné.¹⁴⁾ Žádosti Thurnovy, jež byly předneseny kurfiřtu »jménem a na místě *všech tří evangelických stavů království Českého*«, vrcholily v tom, aby emigraci byl na krátký čas dovolen mustřplac poblíž hranic království a byla vydána zbroj a munice na úvěr všech tří stavů.¹⁵⁾

Právě v době této horečné činnosti Thurnovy, na samém konci října, vrátil se z Prahy od vévody *Rašín*. Abychom v zmatku následujících několika-násobných jednání a křížujících se intrik získali pevnou půdu, třeba vrátiti se k vévodovi a sledovati kroky jeho od schůze v bubenečské zahradě až do doby opětného návratu Rašínova ze Schleusing.

O stycích vévodových s dvorem zpravují nás opět listy Questenberkovy. Z prvního z doby této poznáváme, že Valdštejn projevil úmysl opustiti pro nebezpečí Čechy a odebrati se do Tyrol. Questenberk prosí jej 28. září, aby pro dobro vlasti a císaře to nečinil, a Eggenberk nedlouho na to žádá pro Boha, aby vévoda zůstal.¹⁶⁾ Jako na jaře, bylo asi i nyní cílem vévodovým dvůr poděsiti. Nutno to ovšem nebylo — ve Vídni většího zmatku býti nemohlo. »U nás je zmatek nad zmatek,« píše Questenberk 1. října, »umíme se snadno vpraviti ve vítězství, ne však v porážky a ztráty. Bůh ví, co z toho ještě bude!« A příčinu porážek naznačuje zřetelně poznámkou, že vše jest jen trestem »propter nostram ingratitude«, poznamenáváje s netajenou škodolibostí, že ve Vídni již nevěří heslu: »tantum sit catholicus« a že ti, co v Řezně triumfovali, jsou nyní pěkně tiše.¹⁷⁾ Dosah vítězství švédského a vědomí malomoci vlastní rostly ve Vídni den ode dne. Proto znovu na zvláštní rozkaz císaře žádá Questenberk 1. října vévodu, aby se poněkud přiblížil J. Mti. Cís.,¹⁸⁾ *aby se jednalo o znovupřevzetí jenerálátu*. Vévoda buď ani neodpověděl, buď odpověděl vyhýbavě.

¹³⁾ Anonymní list, zaslaný jistým H. H. z Reinachu biskupu Osnabruckému 20. října 1631; u *Irmera*, I, č. 5. Dle téhož listu (psaného od stranníka císařského) vzdal se Fridrich Falcký tajně nároku na korunu Českou ve prospěch Gustava Adolfa. Švédové chtějí prý emigraci podporovati 3 pluky jízdy, 2 pluky dragonů a 4 pluky pěších pod vrchním velením starého hr. Thurna, »Herrn von Lumpenberges« a nejvyššího Kaplíře.

¹⁴⁾ V relaci Vitzthumově z 3. února (*Irmer*, I, č. 44) praví se jen, že kurfiřt se přesvědčil, že také návrhy pana »z Scharotin« spočívají na špatném základě. Srv. o tom, co praví *Resek*, že vévoda Fridlandský, sešel se jakoby náhodou v Hrádku nad Sázavou v září 1631 s Žerotínem, hledal s ním nepochybně spojení, jako s náčelníkem emigrace česko-bratrské (*Resek*, Děj. sask. vpádu 45). Zdá se však nepochybným, že Žerotín, kurfiřtem dotčený, není známý Karel z Žerotína.

¹⁵⁾ Thurn kurfiřtovi, Drážďany 30. říj. *Gaedeke*, č. 6. Dne 27. žádal Thurn o audienci, dne 28. či 29. přednesl kurfiřtovi ústně jménem Thurnovým záležitost podplukovník Steinacker, 30. žádal písemně Thurn sám. Srv. *Gaedeke*, č. 6, Thurn kurfiřtovi 27. říj. (*NASG*, 9, č. 22) a kurfiřt Gustavu Adolfovi, Stolpen, 6. list. (*Gaedeke*, č. 12).

¹⁶⁾ Questenberk vévodovi, Ebersdorf, 28. září (*Dudík*, 121) a Eggenberk témuž, Vídeň, 14. říj. (*Förster*, II, 166).

¹⁷⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 1. říj. (*Dudík*, 123) a 8. říj. (*Förster*, II, 168).

¹⁸⁾ *Dudík*, 124.

Dosvědčovalo-li by již to, že svým dosavadním plánům zůstával věren, dosvědčuje to jiná věc výmluvněji. Vévoda totiž právě nyní navázal pletichu, která svou smělostí až imponuje. Navrhl počátkem října císaři, aby se jednalo *o mír s kurfiřtem Saským*, a naznačil, že by, ježto dosud si dopisuje s Arnimem, prostředkoval jednání sám.¹⁹⁾ Rada byla výborná a stýkala se s úmysly dvora. Bylo nsnadno vésti úspěšnou válku se spojenými Švédy a Sasy, a ve Vídni doufali, že kurfiřta Saského bude lze získati. Byl přece starým spojencem císařovým, v tajné radě kurfiřtově byla strana císaři přející, a v kostelích kurfiřství nepřestávali se i nyní za císaře modliti.²⁰⁾ Ve Vídni byli ochotni vykládati připojení Jana Jiřího k Švédům za nedorozumění a mohli i věděti, že kurfiřt vskutku odhodlal se kroku toho jen pro vpád Tillyho do Sas.²¹⁾ Proto bylo rady Valdštejnovy uposlechnuto ihned, a když vévoda dal na jevo, že osobní schůze s Arnimem někde na hranicích povede k cíli nejspíše, byl mu neprodleně, dne 14. října, poslán pas pro Arnima a plná moc k jednání, ovšem na konečnou ratifikaci císaře.²²⁾

Plnou moc a pas přinesl vévodovi zároveň s listem Eggenberkovým, s listem císaře²³⁾ a resolucí v záležitosti dánské Breuner dne 17. října,²⁴⁾ —

¹⁹⁾ Proti mínění, jakoby císař sám uložil vévodovi jednati se Sasy, srv. list Eggenberkův z 14. října (srv. výše 2, pozn. 58): *Belangend, dass Euer L. dahin einrathen, dass Ihre kais. Maj. den Friden sollen begeren*: Eben dieser gleichförmigen meinung sein Ire kays. Maj. auch... sy gedachten aber mit Chursachsen den Anfang zue machen, und weilen Ihre Maj. durch Eur L. ist an die Hand geben worden, dass sy mit dem von Arnheim darüber handlung zu pflegen bedacht, und dass durch die mündliche Konferenz vielmehr als durch Schreiben oder Schickung verricht werden könne und sy desswegen vermeinen mit Ihme von Arnimb in Person drüber auf den confinen zusamb zu kommen; so schicken Ihre Kais. Mai. hiebei den begerten *Salvum conductum* etc. Questenberk sice psal již 8. října vévodovi: Ihre Maj. haben mir desswegen se Sasy a Švédy najednou válčiti nelze a radno by bylo získati kurfiřta) anbefohlen darzue ain apertur zu machen, Euer fürtl. Gnaden zu schreiben, so sy mit dem von Arnheim noch in correspondenz stunden, ob sy für sich selbst gleichsam die Anlass geben wollten... (Förster, II, 163), ale aby návrh vévodův byl vzbuzen teprv touto žádostí, tomu odporuje neveliký rozdíl časový mezi listy Questenberkovým a Eggenberkovým (8—14. říj.) a pravděpodobnost, že by Eggenberk psal Valdštejnovi tak úřadně pokrytecky. »Ain apertur«, které žádal Questenberk od vévody, učinil Eggenberk sám o den později listem k lantkrabímu Jiřímu Hessensko-Darmstadtskému (dne 9. říj. žádá jej o prostředkování smíru mezi císařem a Sasy. *Irmer*, I, č. 3). Návrh jednati s nepřitelem učinil vévoda nepochybně v listu z 4. října, na nějž právě jest list Questenberkův z 8. říj. odpovědí. Tu asi naznačil, že si dopisuje ještě s Arnimem, a tu radil, aby se Tiefenbach držel Odry. Protože by takové rady nemohl odůvodniti jinak než snahou o získání Sas, jest i z toho zřejmo, že 4. října projevil ochotu s Arnimem jednati. Že jednání se Sasy a postavení Tiefenbacha úzce spolu souviselo, poznáme ihned.

²⁰⁾ Nicolai švéd. vyslanci Adleru Salviovi, Drážďany, 10. září 1632 (*Irmer*, I, č. 91). Teprv v této době byla ve vrchní konsistoři otázka: »orandumne sit porro rebus sic stantibus pro caesare?« vyřizena záporně.

²¹⁾ Srv. list Eggenberkův Jiřímu lantkrabímu Hessensko-Kasselskému, Vídeň, 9. říj. *Irmer*, I, č. 3.

²²⁾ Eggenberk vévodovi, Vídeň, 14. říj., l. c.

²³⁾ Císař tu odkazuje vévodovi na list Eggenberkův. Srv. *Dudík*, 123, pozn. 2.

²⁴⁾ Srv. výše str. 63.

tedy právě v den, kdy vévoda císaře zrazoval, kdy radil Oynhausenovi, aby král jeho vystoupil vojensky proti císaři, kdy se zapřísahal, že jeneralátu nepřijme, kdyby mu jej sám Bůh s nebe nabízel! Neměl-li v úmyslu zraditi císaře i v tomto jednání s Arnimem? Víme již, že se zmínil Oynhausenovi o žádosti císařově tónem posměšným, že pravil, že nevěří, aby Arnim dal se od vpádu do Čech odvrátiti.²⁵⁾ Jednání, jež císař pokládal za první pomoc z hrozivé tísně, octlo se tak v rukou nespolehlivého intrikána, ne-li zrádce! Jaká pleťticha přiměla Valdštejna k jeho radě, jak chtěl jednání zneužiti? Chtěl z něho těžiti vůči Sasům i vůči císaři?

Pokud možno souditi, vůči Sasům úmyslu takového prozatím nebylo. Korrespondence mezi vévodou a Arnimem, jež byla v zimě minulé tak živá, od jara ustala. Jediný známý list vévodův k Arnimovi z léta r. 1631²⁶⁾ zdá se býti toho dokladem. Mimo ten známe teprv list z 18. října (tedy z druhého dne po rozmluvě s Oynhausenem), jež týká se již chystaného jednání o mír.

Vévoda totiž ještě dne 17. října poslal vyhotovený pas pro Arnima — zpět do Vídně Questenberkovi. Prohlásil, že pas je »kaltsinnig abgefasst«, a že scházejí některé důležité klausule. Žádal, aby pas byl vyhotoven dle konceptu, jež navrhl sám.²⁷⁾ O tom pak zpravuje 18. října Arnima. Píše mu, že mu byl císařem zaslán pas pro něho, že jej uznal nedostatečným a navrhl jiný. Posílá mu koncepty obou pasů, žádaje, aby doplnil, co uzná za dobré, aby pas byl in optima forma.²⁸⁾

Vévoda psal tedy zcela dle pravdy, ale zaráží, že Arnimovi ani slovem se nezmiňuje, že má býti jednáno o mír se Sasy, že císař chce kurfiřta usmířiti a získati. A Vídní přece záleželo na tom, aby jednání bylo zahájeno brzo, aby zastavena byla offensiva Sas, zejména pak, aby Arnim neobrátil se do země strážené nejžárlivěji, do království Českého! Vévoda chtěl zajisté, jak ještě lépe se přesvědčíme, tímto odkladem jednání zdržeti. Vzhledem k tomu, že za tehdejší situace bylo očekávati vpád saský či švédsko-emigrantský do Čech každou chvíli — a Valdštejn, jak poznámka prohozená k Oynhausenovi ukazuje, to dobře věděl — musíme z chování jeho usuzovati, že mu zájmy císařovy byly alespoň lhostejny, že důvěru dvora zrazoval, že si nepochybně útoku na Čechy přál. Nevíme jen, očekával-li vpádu švédského či saského? Z rozmluvy s Oynhausenem by asi vysvítilo, že předvídal vpád Arnimův; z dosavadních jeho jednání se Švédy i z pozdějšího chování Thurnova soudíme, že spoléhal na Švédy. Soudilo se obecně, a to právě na straně evangelické, že Arnim vtrhne *do Slez*; v Drážďanech samých byl vpád do Čech překvapením.²⁹⁾ O všem tom mohl býti vévoda zpraven a psal také zcela v tom smyslu 17. října Questenberkovi, že myslí, že Arnim vytrhne proti Tiefen-

²⁵⁾ Srv. výše str. 63.

²⁶⁾ V listu (d. d. Praha, 7. srp.; regest u *Förstra*, II, 167) žádá prý vévoda Arnima, aby listy určené jemu posílal do Zaháně. Jest to asi též list, kde dle regestu *Kirchnerova* žádán byl Arnim o *osobní schůzi* (NASG, 9, 236, pozn. 2).

²⁷⁾ V. Questenberkovi, Praha, 17. říj. *Dudík*, 129.

²⁸⁾ V. Arnimovi, Praha, 18. říj. *Dudík*, 132.

²⁹⁾ O tom níže bude mluveno podrobněji.

bachovi, a že se tedy chce odebrati do Zaháně a tam se s ním sejíti.³⁰⁾ Odpověď na svůj list z 18. října mohl obdržeti asi 1.—2. listopadu. Arnim odepsal totiž *teprve 30. října*, ze Zhořelce. Prodlévání s odpovědí omluvil tím, že musil dříve kurfiřta žádati o povolení chystané schůze. Oznamil, že čeká jen na nový pas a na udání místa a času.³¹⁾ Arnim volil k odpovědi poslední chvíli před samým vpádem — dne 1. listopadu stál již s armádou na české půdě.

O jiných stycích mezi vévodou a Arnimem v době této není stopy. Zdá se pak, že jich nebylo vůbec, že vévoda chtěl z jednání se Sasy těžiti pouze vůči dvoru. Jak pak zužitkoval bezmezné důvěry císařovy v tomto směru, jest pamětihodné. Radil ve Vídni, aby Tiefenbach proti Sasům nic nepodnikal. Jest to prý nutno proto, aby kurfiřt byl snáze získán, aby skutkem byl přesvědčen o mírumilovnosti císařově. Ve Vídni rady slepě následovali. Dne 8. října, oznamuje Questenberk, že na radu vévodovu bylo Tiefenbachovi nařizeno, *aby postavení u Odry neopouštěl*,³²⁾ a v často dotčeném listu z 14. října píše Eggenberk, že císař Tiefenbachovi krátce nařídil, aby do Lužice nevtrhl, aby kurfiřta neuvrhl v »desperation« ještě větší, a *je-li již v Lužici, aby ji opustil*.³³⁾

Třeba na dosah rady vévodovy ukázati blíže. Slezská armáda Tiefenbachova — as 12.000 mužů³⁴⁾ — vtrhla do Lužice Dolní již počátkem října a dovedla zdržeti Arnima, jenž proti ní se byl obrátil. V polovici října vpadl Tiefenbach do Šestiměstí, zmocnil se Zhořelce, Žitavy a Budišína, zaujav posici, v které mohl se kdekoliv postupu Arnimovu v cestu postaviti a zejména království České krýti tak, že na úspěšný vpád od severu nebylo pomysleno. Tu z nenadání — asi 18. neb 19. října — přinesli dva zvláštní kurýři císařští Tiefenbachovi rozkaz — aby Lužici ihned opustil. Tiefenbach musil poslechnouti, zemi na nepříteli dobytou opustiti. Po čtyřdenním čekání u Žitavy ustoupil do Slez. Opuštěnou Lužici zabrali Sasové, a cesta do Čech byla otevřena!³⁵⁾

³⁰⁾ »Vndt weiln wir auch nicht eigentlich wissen, wo der von Arnimb anietzo anzu-treffen, vndt dafür halten, dass . . . derselbe *viel eher in Schlesien, als in Böhmen* (poslední tři slova jsou vévodou vepsána vlastnoručně; *Dudík*, 130, pozn. 1) an einen gewissen orth zu vns Khommen werde, desswegen vnss nicht zuwider sein solte, vnss *nacher Sagan* zu-begeben . . . vns mit demselben zu abochiren« etc.

³¹⁾ Arnim vévodovi, Zhořelec, 30. říj. 1631, *Dudík*, 133.

³²⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 8. říj. Vévoda zaslal také radu stran postupu Aldringenova. Jakou byla, nevíme. Questenberk lituje, že to asi těžko již bude lze změniti.

³³⁾ Eggenberk vévodovi, Vídeň, 14. říj., l. c.

³⁴⁾ Saská zpráva z října (*Gaedeke* v *NASG*, IX, 252, č. 3) počítá pěších císařských 8400 mužů, 4160 jízdy a 6000 Uhrů a Poláků, tedy dohromady *přes 18.000*. To jest nepochybně upřísleno. V listu z 10. říj. (ibidem, č. 8) počítá Arnim Tiefenbacha na 15.000 mužů. Sám, jak důvěrně sděluje, nemá ani 10.000 mužů. Dle toho by na straně císařských byla přesila. Ale nebyla-li, jisto jest, že Tiefenbach mohl dobře Arnimovi čeliti. — Jak nadsazovati uměli počet svých vojsk v této době, zřejmě z listu Arnimova z 7. říj. z Torgova (tamtéž, č. 2), kde přiznává, že fojtu v Lužici udal svou sílu na *32.000 mužů*. Žádá kurfiřta, aby psal také »*so hoch*«, »wen es vleicht dem feindt in henden kehme«.

³⁵⁾ Právem klade »Chaos« důraz na toto přepodivné odvolání Tiefenbacha. Líčí obšírně jeho úspěchy a výhodné postavení (*Murr*, 136 a násl.), na str. 159 znovu mluví o lstivém přemluvení Tiefenbacha a po třetí na str. 196. »*Ambitio sane Fridlandica haec requirebat*.«

Jest to událost v historii diplomacie a válečnictví asi vzácná. Ale třeba ji nazvat neslýchanou, uvážíme-li, že *na dvoře Saském nevěděli, co má tento ústup znamenati, že tam snahy a návrhy císařovy o mír, jež přece byly pohnutkou Tiefenbachova odvolání, byly neznámy!* Valdštejn byl Arnimovi o tom neoznámil ničeho! ³⁶⁾

Tak jednal vévoda o získání kurfiřta císaři! Poznáváme mistrovský kus jeho intrikánství. Vystupují již i obrysy jeho plánů. Jak se vše shoduje: Tiefenbach ustoupí do Slez, Arnim obrátí se za ním, *cesta do království bude volna. Bude volna pro očekávanou pomoc švédskou, a Tiefenbach nebude moci království přispěti, protože bude držen v šachu od Arnima!*

Než snad neuvážil vévoda nebezpečí, jež z rady jeho musilo plynouti, snad radil k opuštění Lužice v nejlepším úmyslu? Vždyť i později, přes rozhořčené výklady Pappenheimovy, jak obratně umí nepřítel mírumilovnosti císařských vykořistiti, ³⁷⁾ záležela politika jeho o získání Sas v tom, že se ustanovil nepříteli škod nečiniti! Nikoliv — poznáme, že vévoda osudného dosahu svých rad byl si dobře vědom, že *jednal v zrádném úmyslu.*

Dne 27. neb 28. října přibyl do Prahy Questenberk, vyslán byv císařem, aby osobním vlivem naklonil vévodu žádostem dvora o přijetí jeneralátu. ³⁸⁾ Vévoda odmítl. ³⁹⁾ Questenberk přinesl zároveň pas pro Arnima, vyhotovený po přání vévodově. Valdštejn, ačkoliv dne 17. října byl žádal o rychlé vyřízení této záležitosti — a na tom vskutku vysoce záleželo — pasu Arnimovi neposlal. ⁴⁰⁾ Jest to dostatečný doklad, že chtěl jednání se Sasy zdržeti, že mu na něm prozatím nezáleželo, protože — nenalzáme jiného vysvětlení — očekával vpádu sboru švédského pod Thurnem do Čech.

Zatím přišel pouze *Rašín*. Přibyl do Prahy asi současně s Questenberkem, dne 27. neb 28. října. ⁴¹⁾ Tak setkali se v paláci valdštejnském český emigrant, přicházející od Gustava Adolfa, a císařský dvorní rada — mluvčí dvou nepřátelských mocností, jimž oběma byl vévoda věrnost přísahal. Jaké stanovisko v tomto rozporu vévoda zaujal, koho zrazoval a s kým jednal upřímně, můžeme bezpečně stanoviti. Nemusíme se tu uchýlovati k Rašínově zprávě — o jednání vévodově s Rašínem poučuje nás neocenitelný nález Helbigův: list

³⁶⁾ Dne 18. října zvěděl Arnim v Biskupicích, že nepřítel opustil dobytý Budišín. Neví, co o tom souditi. *Obává se, aby v tom nebyl podvod (Gaedeke, NASG, 9, 257, č. 15).* Dne 30. října dovidá se od dvou jatých pážat Tiefenbachových, že císařští budou ležet tiše u Lemberka, až přijde od císaře rozkaz, kam se obrátiti (tamtéž, č. 24).

³⁷⁾ Srv. výše str. 54, pozn. 32.

³⁸⁾ Questenberk vydal se z Vídně dne 22. neb 23. října (srv. list císařův vévodovi z 20. říj. u *Dudíka*, 134, pozn. 1, jenž jest kreditivem pro něho). Dne 23. říj. byl v Hollabrunnu, doufaje býti v Praze »*lengst erichstags*«, tedy v úterý (28. říj.).

³⁹⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 12. listop. 1631: »Zur meiner vorgestrigen Anheimkunft habe ich alsbald Ihrer Majestät relationirt, was meine Verrichtung bei Ew. . . . zu Prag gewesen sey, so dasselbe mit sehr bestürzten Gemüth angehört, und ich Sie dermassen affligieret gefunden, dass sich eins billig drob zu erbarmen« (*Förster*, II, 186).

⁴⁰⁾ Poslal jej teprve 10. listop. Srv. níže.

⁴¹⁾ Srv. *Lenz*, 11.

hr. Thurna Gustavu Adolfovi z Drážďan z 31. října, písemná zpráva o pořízení Rašínově u vévody, napsaná Thurnem, a list hr. Trčky Thurnovi.⁴²⁾

Trčka, dotýkaje se neznámého listu Thurnova vévodovi, přineseného patrně Rašínem, žádá Thurna, aby vévodu omluvil, že neodpovídá vlastnoručně. Vévoda oznámil vše, čeho třeba, ústně dodavateli listu tohoto — to jest Rašínovi — aby tedy jemu dal ve všem plnou věru.

A co vypravoval Trčkou pověřený Rašín v Drážďanech? »Pan Questenberk« — tak v přflose k listu Thurnovu králi z 31. října — »císařský tajný rada, chtěl přemluviti nejdůtklivějšími a nejlákavějšími slovy Jeho Kn. Mt., aby jeneralát přijala. Omluvila se tím, že se zapřísáhla při své duši a svědomí, že to neučiní. Jednání s Arnimem že vévoda na se vzíti chce, ale Rašina ujistil, »že chce býti raději mrtev, než aby v nejmenším nedostál slovu a přřpovědi, kterou byl dal Jeho Mti. Král. . . J. Kn. Mt. se již postarala o to, aby Praha, Boleslav, Pardubice, Chrudim, Králové Hradec a v Slezích Kladsko a Hlohov byly obsazeny jen věrnými vojáky z pluku pana Trčky a jeho strýce (t. j. Maxm. z Valdštejna). J. Kn. Mt. přiměla pana z Tiefenbachu, aby se odebral do Slez, zdánlivě jej přemluvívíši, aby jednání o mír bylo usnadněno. Pan Tiefenbach žádá za propuštěnou . . . Aby byla smluvena hlavní věc, chce obšírně mluvíti s p. Arnimem a panem z Bubna, kteří pak zpraví mne . . . «

Tato schůze, jak z neméně důležitého listu Thurnova se dovídáme, měla býti ve Fridlandě: »Ačkoliv J. Kn. Mt. jest churava, ubírá se do Fridlandu. Dala skrze p. Trčku maršálku Arnimovi psáti, aby přišel spěšně do Fridlandu. Budu při tom také na blízkú. J. Kn. Mt. má krásnou záminku, má od císaře plnou moc, kterou tajný rada Questenberk před třemi dny přinesl, aby s Arnimem jednal, jej získal a mír smluvil. K tomu jsem před nějakou dobou sám radil.⁴³⁾ Vydám se tedy zítra, dá-li Bůh, k panu Arnimovi, aby mu list byl dodán, a budu naléhati, aby se vypravil neprodleně do Fridlandu k Jeho Kn. Mti. Abych neučinil záležitost podezřelou, nesmím se tam odebrati sám, ale pošlu svého milého důvěrného přítele pana z Bubna, jenž jest od mnoha let vévodův intimus.⁴⁴⁾ J. Kn. Mt. rozšiřuje zprávu, že pozvala pana z Bubna proto, aby zvěděla, zdali by mne velikými nabídkami nemohla získati. J. Kn. Mt., vypravujíc o návrhu tom, smála se srdečně . . . Fridlandská schůze ukáže, jakou pomoc bude lze žádati a dostati také od Jeho Kurf Jsti.«

Zde vystupuje plán v ostrých obrysech. Co výše jsme mohli jen tušiti, máme zde cele potvrzeno. *Jednání s Arnimem mělo býti jen prostředkem k odstranění Tiefenbacha; čím císař chtěl vpádu do Čech zabrániti, tímžéž dosáhl vévoda jeho usnadnění.* Z vpádu Švédů nebylo sice nic, ale vévoda chopil

⁴²⁾ Uveřejněny poprvé r. 1853 v Allgem. Monatschrift für Wissenschaft u. Literatur, str. 719—721, pak znovu u Gaedeka, č. 8, 9, 10. O přflose srv. Lenz, 12, pozn. 1.

⁴³⁾ Kdy by byl Thurn cos podobného radil, nevíme. Také další poznámka Thurnova, hned po žádosti ke králi, aby rychle opatřil vše k odeslání pomoci: »dieses geschicht allein zur Gewinnung der Zeit«, jest nám stejně jako Lenzovi (35, pozn. 4) nesrozumitelná.

⁴⁴⁾ Srv. výše str. 85, pozn. 8.

se myšlénky jiné, myšlénky Thurnovy: vpádu emigrace s pomocí švédskou a saskou. O pomoc saskou mělo se jednati ve Fridlandě, kam vévoda co nejdříve chtěl se odebrati. Píše *právě v den 28. října* hejtmanu fridlandskému Riesselovi: Nebudte jen malé myslí, neboť přijdu v krátce do Fridlandu jednati osobně z poručení J. Mti. Cís. s Arnimem.⁴⁵⁾ Z poručení Jeho Mti. Císařské! Jakou lži jsou pravdivá slova tato!

Vévoda by se byl tedy přes odmítnutí, jež znamenala odpověď Rašínem ze Schleusing přinesená, chopil projektu o povstání ještě energičtější. Okolnost tato byla by nemálo důležitá, neboť panující mínění vykládá, že právě v neuspokojivé odpovědi Gustava Adolfa třeba hledati příčinu opětného vstoupení Valdštejnova do služeb císařských. Výklad takový podvracejí zajisté již zprávy, přinesené z Prahy Rašínem — na klam tu přece jest nesnadno pomýšleti — a lze i jinak proti němu leccos uvésti. Thurn píše, že vévoda sám má krále za omluvena, že nyní slíbené silné pomoci nemůže poslati. To vzkázal asi vévoda po Rašínovi, a zdá se, že to mnil upřímně. Thurn se byl zajisté přičinil, aby nepříznivé rozhodnutí Gustava Adolfa, jež jej samého bylo zdrtilo, oznámeno bylo vévodovi zároveň s ujištěním, že o dostatečnou náhradu jest postaráno. Vzkázal zajisté do Prahy, že král několik pluků pošle, že jedná sám o pomoc saskou a nad to že verbuje velký sbor emigrantský. Vévoda tedy prozatím neměl příčiny pokládati osnované plány již za zmařené a nad to byl se asi v ně vžil již tak, že nesnadno bylo ustoupiti. Že právě nyní byl odhodlán víc než kdy jindy plánům o revoluci dostáti, dosvědčuje asi i nebývalá síla, s jakou jeho pomstychtivost a zášť propuká. Slyšíme jen, co praví Rašín *ve své relaci* o rozmluvě s vévodou z 28. října, jaké výbuchy vášně mu vkládá do úst: Chci se na té bestii, císaře méně, a na jiných hundsfuturech pomstiti a chci jim býti dosti chytrý; já mám víc rozumu, než oni všichni dohromady; a oni nyní nevědí, kam hlavu strčiti! Na Tiefenbacha že nic nedá, většina důstojníků jest mu oddána, dva pluky Trčkovy že jsou mu k službám. Mezi lidmi je veliký strach, a všechno utíká z Prahy — ten hundsfut don Baltazar nepočká naň také; císař však že píše mu a prosí, aby ráčil býti znovu jenerálem; ve Vídni že nevědí, co strachy činiti! Koruna že jest již také z Prahy odvezena, *ale neškodí, může si již dáti jinou udělati!*⁴⁶⁾

Z udání tohoto tolik snad za pravdu lze pokládati, že vévoda mluvil divočeji, než kdy před tím. Vždyť Questenberk jej osobně přemlouval, aby přijal jeneralát, vždyť věděl vévoda vskutku, že «ve Vídni nevědí, co strachy činiti». Vzkázal přece Thurnovi skrze Rašína, že, jak mu byl Questenberk důvěrně pravil, císař žije ve velkém strachu a nebezpečí a *chce do Hradce*

⁴⁵⁾ *Dudík*, 130, pozn. 1. Současně asi psán byl koncept listu k Arnimovi o zaslání nového pasu. Vévoda odeslal pas teprv 10. listopadu spolu s listem, jehož *dva* koncepty, od vyhotovení se lišící, známe. Původní, nejstarší a spolu nejzajímavější, jest onen naposled u Dudíka citovaný, jenž nepochybně náleží konci října neb samému poč. listopadu. Tu chce vévoda schůzi *v Fridlandě* a příčiny toho vzkazuje *ústně* po svém tajném radovi *Neumannovi*, jenž zahynul s ním později v Chebu. Žádá Arnima, aby jeho země šetřil, a chce také pas. List byl pak odeslán v jiném znění (srv. *Dudík*, 147, pozn. 1).

⁴⁶⁾ *Dvorský*, 26; *Gaedeke*, 318.

utěci. I z oznamování takovýchto zpráv nepříteli, že zprávy, že vévoda dostal již od císaře svolení k odchodu posádek z pevností meklenburských,⁴⁷⁾ z rad, kterak by se král míst těch měl zmocniti, a ze zpráv o svých radách dvoru o verbování Poláků nutno souditi, že jednání s Thurnem mýnil upřímně, že dosud podváděl *pouze císaře*.

Thurn ovšem byl nad rostoucím zdarem osnovaných plánů pln jásavé radosti. Den návratu Rašnova z Prahy, 31. říjen, byl pro něho dnem triumfu. »*Děkuji milému Bohu, že se mé jednání jistě a dobře daří!*« píše králi a prosí pro Boha, aby posla ihned vypravil zpět, určil, jakým počtem lidu může k vpádu emigrace pomoci, dal rozkaz k odchodu a vše připravil. Zde není již příčiny k obavám, vše jest nepochybně a připraveno — toť asi smysl listu jeho: »*Slibuji Vaší Král. Milosti, že Arnim jest úplně věrný a přátelský; mezi ním a vévodou jest veliká důvěrná láska; podniknou vše to, co směřuje k potěšení a prospěchu Vaší Král. Milosti.*«

Jaká důvěra, jaká naděje hlásí se z těchto slov! Sklamání let minulých jakoby se byla Thurna nedotekla! Snad přispěla k tomu ta okolnost, že nedoufal pouze pro sebe a za sebe. Jako to, co jednal, jednal jménem vši emigrace, tak také v nadějích jeho zahrnuty byly naděje všech těch tisíců ubohých, od posledního sedláka uprchlíka až do urozené dcery starodávného panského rodu, jež nyní v chudém bytu kdesi v Perně nebo Drážďanech na pyšné zámky a rozlehlé statky otců svých mohla jen vzpomínat!

A působí vskutku tragicky, že muž tento, když již již se domníval býti blízce splnění svých nejsvětějších nadějí, když jásal nad tím, že jednání jeho se »*jistě a dobře daří*«, když ujišťoval krále nezlomnou věrností Arnimovou — nevěděl a netušil, že stal se kořistí Arnimovy intriky, obětí podvodu! Ještě téhož dne 31. října obdržel resoluci kurfiřtovu, kterou se mu povolení k verbování v kurfiřtství *odepřelo*.⁴⁸⁾ Tím nebylo snad nic ztraceno — vždyť měl v rukou list hr. Trčky, zvoucí Arnima do Fridlandu, vždyť mohl věřiti, že se tam vévodovi a jemu podaří Sasy k podpoře jeho plánů přiměti. Vydal se také hned druhého dne, v sobotu dne 1. listopadu, za Arnimem do Šestiměstí. Arnima však již nezastihl — *Arnim se byl právě s celou armádou vydal na pochod do Čech!*

Thurn byl zničen — vše bylo zmařeno! Co se stalo?

* * *

Třeba se vrátiti znovu zpět, ke dnu vítězství u Breitenfelda, a sledovati třetího důležitého činitele v tomto zmatku postupujících a křižujících se snah, pletich a záměrů, poznati, jak z nové situace chtěli těžiti kurfiřt Saský a Arnim.

⁴⁷⁾ Vše to srovnávalo se s pravdou. Dotyčné císař. patenty dány jsou 21. října. Srv. *Dudík*, 137.

⁴⁸⁾ *Gaedeke*, č. 7. Kurfiřt nemá ničeho proti záměru hraběte a jeho stranníků, chce také, pokud možno, rád mu vyhověti, ale stran muštrplaců musí se omluviti, protože jeho země a poddaní již tolik vytrpěli, že by musili konečně »*zu sumpť undt boden gehen*«. Ostatně kurfiřt potřebuje sám několik muštrplaců.

Jde o péčičiny vpádu Sasů do Čech, jde o stanovisko a politiku Arnimovu vůbec. K tomu cíli bude nezbytno seznámiti se s Arnimem dokonaleji.⁴⁹⁾

Arnim pocházel ze staré braniborské rodiny, usedlé v Ukermarce a závislé úzce na lenních pánech jejích, kurfiřtech Braniborských. S Valdštejnem byl asi stejně stár, ale byl mužem hlubšího vzdělání, známým ano pověstným svou výmluvností, svou rozumností a zejména *lživostí*. Uprostřed starostí vojenských skládal filosofické a theologické traktáty, a z toho, jakož i z jeho chválené zbožnosti a bezúhonnosti mravů bylo by lze souditi, že k řemeslu válečnému původně nebyl vychován. Ale již r. 1613 setkáváme se s ním jako nejvyšším ve švédských službách, a styky jeho s Gustavem Adolfem počínají se již v této době. V l. 1613—1615 verboval pro mladého krále na německé půdě, v l. 1618—1620 byly služby jeho rázu především diplomatického, a Arnim byl hlavním prostředníkem a důvěrníkem královým v záležitosti dlouho osnovaného sňatku s Marií Eleonorou Braniborskou. Jako již r. 1615 byl poměr Arnimův ke králi z neznámé příčiny zakalen — dovídáme se cosi o výtkách podvodu a nevěrnosti, jež byly Arnimovi činěny — tak r. 1620 změnil se zcela: Arnim vstoupil do služeb státu protišvédského, do služeb polských, a bojoval v čele velikého německého pluku proti Turkům (r. 1621). Od jara r. 1622 po celý rok prodlévá opět v jiném táboře, protihabsburském, v službě Mansfeldově, a v létě r. 1623 vrací se, jak se zdá s radostí, zpět do služeb švédských, verbuje znovu pluky pro krále a opatřuje mu plány německých pevností na východním moři. R. 1625 nastala zase roztržka — tentokrát lze příčinu její poznati v rozhořčení Arnimově nad nevyplácením jeho peněžních pohledávek. V říjnu r. 1625 opustil Švédsko, v březnu roku následujícího dopisuje si již s Valdštejnem a ještě téhož roku jest nejvyšším v fridlandské armádě. Zde zaujal luterán Arnim brzo místo vynikající — již r. 1627 svěřeno mu bylo samostatné velení v Branibořích a diplomatické poslání, aby Branibory získal po dobrém věci císařské — to se Arnimovi v červnu r. 1627 cele podařilo — roku následujícího pak potrestání Štralsundu. Neúspěch podniknutí tohoto vyvážen byl Arnimovým vítězstvím nad Dány u Wolgastu a ještě více vítězstvím, jehož dobyl roku následujícího jako velitel silného armádního sboru, vyslaného na pomoc králi Sigmundovi nad — Gustavem Adolfem. Zde donutila Arnimova německá jízda po krvavém boji mladého krále k útěku.

Pozdější důvěrné styky mezi vévodou a Arnimem datují se již z těchto let. Valdštejn vyznamenával Arnima neobyčejně. Zjednal mu netoliko hodnost polního maršálka, ale učinil jej svým důvěrníkem, zpravoval jej o svých dalekosáhlých plánech i domácích starostech, užíval ho ve svých intrikách proti Tillymu a v nejdůležitějších diplomatických jednáních, znovu a znovu žádal si

⁴⁹⁾ Srv. k následujícímu: *Irmer*, H. G. v. Arnim als Kaiserlicher Oberst und Feldmarschall. Diss. Halle 1877; *týž*, H. G. v. Arnim als kaiserlicher Heerführer in Pommern und Polen v *Forschungen* 19 (1879) 275 sq.; *týž*, H. G. v. Arnim (Lipsko 1894); *Förster*, I, II (listy Valdštejnovy Arnimovi z l. 1627—1629) a III, příl. C, str. 103 sq.; *Kirchner*, l. c.; *Haltwich*, H. G. v. Arnim in den Jahren 1627—1629 v *ASG*, 1870, 380 sq.

jeho rad neb osobní přítomnosti a psával mu spousty vlastnoručních listů, až osm za jediný den! ⁵⁰⁾ Jest to zajisté důkaz, že poznal cenu tohoto muže a že mu mnoho na něm záleželo. Arnim se však získati nedal. Již v prosinci r. 1627 žádal o propuštění, a z r. 1629 máme řadu známek, svědčících o jeho nespokojenosti a tvrdošijné, v rozmarech svých až nepochopitelné rozmrzelosti. ⁵¹⁾ Právě v den vítězství svého nad Švédy podal znovu žádost za propuštění, již tentokrátě jeneralissimus vyhověl. Příčiny nespokojenosti maršálkovy byly, zdá se, politické: Arnim nechtěl propůjčovati se za nástroj politiky protibrani-borské, a snad tkvěla rozmrzelost jeho vůbec v dokonalém prohlédání Valdštejnovy osobní nenasytnosti a lhostejnosti ve volbě prostředků a v neochotě, propůjčovati se za předního vykonavatele politiky, založené na takových základech. Řekli bychom, že Valdštejn činil vše, aby si z Arnima vychoval jednoho ze slepě oddaných jenerálů, jako později na př. z Holka, a že Arnim snažil se všemožně emancipovati se od takového porušení své povahy a samostatnosti. Možná, že spolupůsobilo i nevyplácení žoldu, ale Arnim staví politické motivy do popředí. Odchod Arnimův z fridlandských služeb provázen byl z obou stran velmi vřelým ujišťováním o lásce a přátelství, ⁵²⁾ ale bylo-li toto míněno Arnimem tak neupřímně, jako vévodou, pak by se byli oba mužové rozešli v hněvu. Arnimovi psal totiž vévoda, že nemá lepšího přítele nad něho, ⁵³⁾ a Collaltovi do Vídně si stěžoval, že »Widerhaarigkeit und Anmassung dieses Menschen« jeho trpělivost již vyčerpaly! ⁵⁴⁾

Sesazení Valdštejna s jeneralátu Arnima s vévodou asi zase sblížilo, a styky v dobu tuto spadající a nepochybně Arnimem samým zahájené již známe. Ty utuchají potom až na výše dotčený list ze 7. srpna 1631 zcela, a pozornost vzbuzuje znovu poměr Arnima k Švédům, správněji snad ke Gustavu Adolfovi. Z listů, jež král Švédský na podzim r. 1630 dal psáti skrze Arnima

⁵⁰⁾ *Irmer* těchto neobyčejně důvěrných styků Arnima s vévodou v l. 1627—1629 opomíjí úplně, ačkoliv korespondence vydaná Förstrem podává k tomu mnoho materiálu. Srv. zejména listy u *Förstra*, I, č. 28, 40, 41, 42, 92, 99, 119, 195, 215, 240, 250. Také známé listovosti Arnimovy v celkové charakteristice pomíjí *Irmer* zcela.

⁵¹⁾ Srv. list Valdštejnův Arnimovi, *Zvěřín*, 5. prosince 1628 (*Förster*, I, č. 266) a list z *Güstrova*, 27. června 1629 (ibidem, č. 295).

⁵²⁾ *Hallwich*, 409: »Wegen der grossen Gnaden, so von E. fürstl. G. gewiss so überflüssig als von Keinem Menschen in der Welt Ich dergleichen empfangen, verbleibe Ich derselben auch so viel höher als keinem Andern obligirt, weswegen Ich mich denn auch erbiete, so bald Ich nur ein wenig meine Gesundheit wieder erlangt, E. fürstl. G. vor ihre Person von Herzen gern zu dienen und nach allem äussersten Vermögen mich zu beflüssigen, damit Ich« etc.

⁵³⁾ V. Arnimovi, Halberstadt, 6. září 1629. *Förster*, II, 55.

⁵⁴⁾ *Chlumecský*, Regesten 16, č. 242: »Bezeuge es mit Gott, dass ich die Zeit meines Lebens mit keinem Menschen mehr Patienz gebraucht habe, als mit ihm; aber er hat schier alle Monate, sobald ihm das Geringste in den Kopf gekommen, dem Kaiser den Stuhl vor die Thüre setzen wollen, und also habe ich den Sachen einmal ein Ende gemacht, dass er nicht vermeinen solle, dass ihre Maj. ohne ihn den Krieg nicht führen kann.« — O výroku vévodově výše citovaném nezmiňuje se *Irmer* ani slovem!

vévodovi, dále z jiného listu z března r. 1631 ⁵⁵⁾ a ještě více z užití Arnima jako prostředníka v jednání o spolek krále s oběma kurfiřty jest patrno, že král Arnimovi důvěřoval, že protišvédským Arnimovým tažením z r. 1629 nepřikládal významu. Překvapuje to tím více, že král mohl vědět, že Arnim již delší dobu agituje v Němcích *proti němu*. Již v létě r. 1630 varoval Arnim výmluvnými slovy shromážděně braniborské stavy před spolkem se Švédy a získal celé shromáždění pro své vývody a v únoru r. 1631 dovozoval kurfiřtu Saskému ve zvláštním dobrozdání nebezpečí spolku se zahraničnými mocnostmi, radě naopak úzké přilnutí k starému soupeři Švédska, králi Dánskému, jež považoval za říšského knížete. Za to vši silou svého vlivu pracoval o vy-psání konventu všech evangelických, o utvoření říšského evangelického spolku, o shromáždění silné ozbrojené moci, jež by se Saskem v čele zaujala vážně a rozhodující postavení, nezávislé na císaři i na cizích nepřátelích, jež by hájila *politiku t. zv. třetí strany*. ⁵⁶⁾ Část snah těchto viděl nyní splněnu: evangeličtí byli ozbrojeni, a on sám byl velitelem — ne ovšem, jak si asi přál, spolkové armády — nýbrž vojsk kurfiřta Saského.

V snaze o samostatnou politiku evangelických států německých prostřed konfliktu mezi domem Rakouským a ligou na jedné a Švédskem a Francií na druhé straně je politický program Arnimův. K němu, jak poznáme, vrací se Arnim znovu a znovu a akcentuje vždy důrazněji jeden z důsledků programu toho, vymanění ze švédského vlivu, jenž na dohlednou dobu učinil provedení jeho nemožným. Z počátku tajný, později zjevný boj proti švédské politice jest signaturou činnosti Arnimovy v době následující, a není snad nemístná ani otázka, zda nepřátelství k Švédům bylo toliko následkem politických zásad Arnimových či jejich původcem?

Proto překvapuje nemálo, vidíme-li Arnima od června do srpna r. 1631 pracovati jménem Gustava Adolfa v Berlíně a Drážďanech o spolek se Švédy, překvapuje tím více, že hned po bitvě u Breitenfeldu vrací se k svým starým radám o samostatnou politiku bez ohledu na Švédy. Účinek jeho námah z léta

⁵⁵⁾ Srv. list z 10. března 1631 »resoluce královská, maršálku Arnimovi z kanceláře daná« (Irmer, I, č. 1), psaná tónem žertovným. Jest odpovědí k stížnostem Arnimovým, záležejícím v tom: 1. že král o něm řekl, že není tak sláv; 2. že Boitzenburk daroval jinému; 3. že konfiskoval Lögwitz a dal jinému, čehož se Arnim, jak v naději, že budoucně ukáže, že jest dosti zlým, tak pro nevinu mladého svého strýce nenadál. Druhé dvě výtky král odmítá, také ne v úředním slohu, jako neodůvodněné. K první odpovídá: »Nun ist nit ohne, dass s. königl. maj. darfür gehalten, besagter Arnheimb sei so böß nit, in ansehung, dass er ja vor diesem so böß nit gewesen... Da ihme aber diesfalls zu kurze geschehen, und er schier böser, als man vermeint, were, oder hinfüro sein wollte, wollen s. kgl. maj., da es gemeiner wohlfahrt zum besten und zur erhaltung der evangelischen religion gemeint, solches gar gerne sehen und ihme die ehr, dass er böß sei, gerne gönnen. Wo aber die bosheit wider die christenheit und (zde schází zřejmě »zur«) versterkung des päbstischen jochs gerichtet sein sollte, wollen ihr königl. maj. hoffen, der teufel werde ihne, ehe er schier böß wird, holen, oder die bößheit ihne zum wenigsten ersticken.« Pět let po smrti krále, jenž nevěřil, že Arnim dovede býti opravdu zlým, uznala švédská vláda za nutné, Arnima, jako odpovědného nepřítel švédského jména, dáti zatknouti a odvézt do Štokholma!

⁵⁶⁾ Srv. Irmer, Arnim, str. 120 sq. a 125 sq.

r. 1631 není také nikde patrný, a není nemožno, že jako králův vyslaný radil k spolku se Švédskem a jako kurfiřtův man a věrný služebník důvěrně proti němu.⁵⁷⁾ Spojení s Braniborskem musil si Gustav Adolf vynutiti sám, násilím, a spojení se Sasy způsobilo nejvyšší nebezpečí, hrozící od Tillyho, teprv v posledním okamžení. Jednání o definitivní smlouvu v té příčině vedl rovněž Arnim a jak asi se přičinil, aby ustanovení její byla co možná nejasná a neurčitá, tak jednal hned od počátku proti ní. Spolek Sas se Švédy trval vůbec více dle jména než ve skutečnosti, jak to při naprosté různosti cílů na obou stranách bylo přirozeno. Kurfiřt byl k němu dohnán proti vlastní vůli, a vítězství u Lipska a trvajících odtud převaha švédských zbraní přiměly jej k setrvání. Jinak jest historie spojenectví toho jediným pásmem vzájemné nedůvěry, vzájemného klamu a podezřívání a opěťovaných pokusů saských o politiku samostatnou.

V Arnimovi poznáváme ihned obhájce této nezávislé politiky. V obsírném listu kurfiřtovi ze dne 30. září, z doby, kdy saská armáda, odpočinuvši si po — útěku u Breitenfelda, obracela se proti Tiefenbachovi, kdy evangelické Německo plnilo se slávou »Gideona«, Gustava Adolfa, uvažuje o tom, co počítí dále. Základní tón vývodů jeho zní: *Na Švédy spoléhati nelze*. Celý »fundament« krále záleží v armádě; stane-li se jí nejmenší neštěstí, je po všem! Nad to jest král smrtelný — zahyne-li, není tu nikoho, kdo by se mohl díla ujmouti. Po dobré úvaze navrhuje tedy: půjde-li to pro nás dobře, jest radno hledati »dobrého, stálého a obecného křesťanského míru, neboť celá římská říše a její status je i ve velikém štěstí (t. j. i za neočekávaného vítězství Švédů!) i v neštěstí v nejvyšším nebezpečí«. Půjde-li to však špatně, nutno *vtáhnouti* do věci krále Dánského, kraj dolnosaský a kurfiřta Braniborského — abychom nebyli v tom tak hluboko, že by sotva byla naděje na dobrý mír. Buď jak buď, třeba však sesilovati armádu, a aby *vlastní země jí nebyla sckažena, nutno ji odvésti na jiná místa, kde by se vyživila*.⁵⁸⁾

Pro stanovisko Arnimovo výše naznačené máme tu doklad zajímavý: Arnim pokládá veliké štěstí zbraní proticísařských za největší neštěstí pro říši. Co slovy těmi opatrně, ale trefně bylo naznačeno, neváhá později vyložití důrazněji, ukazuje na hrozivou možnost, že »milé Německo stane se loupeží a kořistí *cizích národů* a smutným zrcadlem hrůzy celému světu«. ⁵⁹⁾ Můžeme již vysloviti mínění, že tento muž, jemuž bylo jasno, že zájmy Švédů a prospěch říše jsou věci zcela rozdílné, nebyl ochoten řídit se politikou švédskou, následovati ve všem rad Gustava Adolfa.

⁵⁷⁾ *Irmer* hledí obrat Arnimův vysvětliti poznáním o malomoci evangelických stavů (I. c., 127). Dle toho by musil Arnim zůstat i nadále horlivým přívržencem spolku se Švédskem, ale pozorujeme právě opak, pozorujeme, že Arnim vzhledem k dobře známé malomoci evangelických radí spojení se soupeřem Švédska, *Dánskem*, a to ještě *ku konci září*, hned po bitvě u Breitenfeldu! Srv. *Irmer*, str. 144.

⁵⁸⁾ *Gaedeké*, NASG, I, 250, č. 1.

⁵⁹⁾ Obrana Arnimova z 11. května 1632. *Helbig*, W. und Arnim, 10 a znovu *Irmer*, I, č. 64 B.

Rada krále byla, aby Sasové obrátili se proti Tiefenbachovi do Slezska. Zdálo by se to kráti s radou, již měl Arnim za nevyhnutelnou, odvésti armádu z vlastní země. Arnim však píše: »odvésti vojsko na jiná místa«, jakoby předchozí úmluvy o postupu proti Tiefenbachovi ani nebylo. Cos jiného bylo však sotva možno, a Arnim vskutku vytrhl proti císařským, ale nikoliv do Slezska, nýbrž do Dolní Lužice, kam Tiefenbach byl vpadl. Zdá se, že se na možnost tuto dříve nepomyslelo — Arnim aspoň neměl z boje v Lužici žádného potěšení. Nepřítel byl počtem silnější, a Arnim proto již na samém počátku tažení žádal posláni obou tělesných pluků kurfiřtových a nějakého žoldu pro vojáky, »neboť jinak pochybuji, že co pořídím!« Nad to císařští pálili a plenili, a ještě větší škodu činilo kurfiřtovi vlastní vojsko, jehož, jak Arnim doznává, nelze držeti na uzdě, neboť nedostává žoldu a k jídlu jen suchý chléb, a to někdy jednou za tři dny! »Země Vaší Jsti., má i Vaše čest jsou v nebezpečí« — píše 8. a 9. října, líče neutěšenou situaci, z Herzbergu.⁶⁰⁾ Myšlénka, že musí se boj přenést do cizích zemí, nabývala průběhem boje v Arnimovi výrazu určitějšího a určitějšího a dne 10. října přiměla jej k obsírné úvaze, vrcholící v hotové návrhy: Blíží se zima a bude třeba vojsko ubytovati. Obtěžovati jím země kurfiřtské není radno. Nejlépe by bylo položit čtyři pluky do Lužice, ostatek do Slezska s této strany Odry a zavést co nejpřísnější kázeň. Jde však o to, jak bytů v Slezích dosíci? A tu míní Arnim, že by toho bylo lze, »*wen E. C. D. sich nicht zu weit in das werck intriciren wolte*«, dojíti *smírným domluvením s císařskými*, zejména kdyby se dalo na jevo, že by Sasové zadaných míst mohli si vydobyti mocí. Hned na to však následuje návrh jiný: Za nynějšího času a poměrů hodno by bylo dobře úvahy »*odebrati se poněkud dále do Čech*«. »Kdyby Vaše Kurf. Jst. dále verbovala a armádu sesilovala, nebylo by snad na škodu jíti k Litoměřicům a snažiti se, abychom se zmocnili Ohře, aby země Vaší Jsti. byly i z Čech zabezpečeny. S tím však nelze váhati, aby nás nepřekvapila zima. Prosím proto nejpoddaněji, aby se V. K. Jst. v tom co nejdříve nejmilostivěji rozhodla, nebo co jiného učiniti mi poručiti ráčila. Zatím chci prodletí s armádou okolo Budišina.«⁶¹⁾

Zde setkáváme se s nespěšnou myšlénkou poprvé, se skromným návrhem zmocniti se Litoměřic a Poohří. Poznáváme zároveň, jak spolehlivého spojence Gustav Adolf získal v kurfiřtovi, jenž dle Arnima nemusí se v boj proti císaři příliš »vintrikovati«, a jehož vojevůdce by rád s Tiefenbachem, kterého měl dle Thurna zničiti, jednal o zimní byty! Snad však o zdaru jednání tohoto pochyboval Arnim sám a proto navrhuje zavést vojsko do Čech. Zdá se nepochybným, že na návrh Arnimův nepůsobily nijak vlivy cizí, nýbrž pouze potřeba zaopatřiti armádě zimní byty v zemi nepřátelské. Arnim nad to za

⁶⁰⁾ Arnim kurfiřtovi, Herzberg, 8. a 9. říj. *Gaedeke*, NASG, 9, č. 4, 5.

⁶¹⁾ Arnim kurfiřtovi, Übigau, 10. říj. 1631. *Gaedeke*, Die Eroberung etc. č. 6, str. 253. — *Irmer* zaznamenává (Arnim, 145), že Arnim v memoriálu z 10. října s *Lipska* kurfiřtu tažení do Slez horlivě doporučoval. Dokládá to poukazem na list Arnimův kurfiřtovi z 30. září (10. října) v drážď. archivu. To jest právě opakem citovaného Arnimova listu stejného data. Jak mohl ostatně býti Arnim 10. říj. v *Lipsku*? Übigau leží 20 km vých. od Torgova (Torgau). Srov. i pozn. násl.

důvod udává zabezpečení Sas před vpádem z jihu. Tedy obsazení Poohří jest jen požadavkem rozšířené defensivy, nemá míti rázu útočného.

Téhož dne 10. října obdržel Arnim zprávu, že císařští z Dolní Lužice zmizeli a že se obracejí nejspíše do Čech.⁶²⁾ Tím by plány na vpád do Čech byly téměř zmařeny. Není také známky, že by kurfiřt na návrh Arnimův byl odpověděl, ale po třech dnech sešli se oba v Ortrandu,⁶³⁾ a z memoriálu Arnimem tam podaného můžeme seznati změněné dispozice. Arnim měl již jistou zprávu, že Tiefenbach vtrhl do Horní Lužice, a obával se důvodně, že zmocní se tamních měst. Proto píše, že se vypraví na obranu země, ač nevěří, že císařští se chtějí tam trvale usaditi. Chtí asi jen vynutiti na městech kontribuci a pak vtrhnouti do Čech — buď aby spojili se s Aldringenem a napadli Sasy od jihu, buď aby zabránili vpádu Sasů do Čech. Proto má Arnim za nejlepší zmocniti se dříve, aby země kurfiřtské vpádu byly uchráněny, nejbližšího pasu na Labi v Čechách, Litoměřic, a potom Chebu. Jenerál Bannér nechť vytrhne do Slez proti zbytkům císařských.⁶⁴⁾

Arnim tedy trvá na plánu obsaditi Poohří, ačkoliv změna postavení Tiefenbachova mu sotva mohla býti přízniva, a ačkoliv v témže memoriálu musí doznati, že není dosti silen, aby mohl proti nepříteli cos podniknouti. Vskutku také nic nenasvědčuje, že by v dnech následujících chtěl jednati ve smyslu svých návrhů v Ortrandu: Arnim stojí v Lužici a, jako vždy, sleduje opatrně, »dass die Armee in keinen hazardt gsezet«, nepřítel, jenž jest pánem Šestiměstí.⁶⁵⁾ Zdá se, že by tato opatrná válka byla trvala dále, aniž by se bylo Arnimovi podařilo dosáti zimních bytů, ať již v Slezsku ať v Čechách, kdyby náhle nebyl nastal obrat, který změnil situaci rázem.

Dne 18. října zvěděl Arnim překvapující novinu, že císařští vyklidili Budišín a snad i Zhořelec. Obává se, že podvod je příčinou nevysvětlitelného ústupu.⁶⁶⁾ Dne 19. neb 20. má již jistou zprávu, že Tiefenbach *opouští Lužici vůbec*. Zde již může asi dohadovati se příčin podivného faktu, jež jej mimo nadání učinilo pánem Lužice. Téhož dne 20. neb nejpozději 21.—22. října musil přece obdržeti list Valdštejnův z 18. října a s ním novinu o císařském pasu pro něj samého. Domněnka, že ústup Tiefenbachův s tím souvisí, byla na snadě. Sasové rázem se octli v postavení velice výhodném, a v popředí stála otázka, jak ho vytěžiti. Opatření vojska na zimu v Čechách, zabránění Poohří zdály se býti nejhodnějším k tomu prostředkem.

K tomu musila spolupůsobiti zároveň důležitá okolnost jiná. Právě v těchto dnech, 16.—19. října, musil se setkati Arnim s hr. Thurnem, který vracel se

⁶²⁾ Arnim kurfiřtu, Übigau, 10. října v 10 hod. v pol. a druhý list v 11 hod. v pol. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 8 a 9.

⁶³⁾ Arnim kurfiřtovi, Ortrand, 13. říj. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 11.

⁶⁴⁾ Memoriál Arnimův z 13. říj., podepsaný Vitzthumem. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 13.

⁶⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Biskupice (Bischofswerda), 18. říj. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 14.

⁶⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, Biskupice, 18. října. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 15: E. C. D. ersehen gnedigst, dass der feindt Bautzen wieder verlassen, wie es mitt Goerlitz, davon habe Ich keine nachricht . . . habe ihnen (odeslanému sboru k Zhořelci) befohlen erstlichen vohran zu schicken, damit kein betrug dahinder sein möge.

ze Schleusing od Gustava Adolfa, maje, jak víme, získati Arnima k podpoře plánů emigrace. Thurn zajisté Arnima vyhledal a zasvětil jej ve své důvěřivosti v dalekosáhlé své plány. O tajném srozumění s Valdštejnem *Arnim buďto již věděl*, buďto bylo v Schleusingách usneseno, jej o tom zpravití, neboť Thurn, chtěje krále o věrnosti vévodově přesvědčiti, slibuje mu sám, že až se setká s Arnimem, postará se nenápadně o to, aby Arnim poslal spolehlivou osobu k vévodovi přesvědčit se o poctivosti jeho úmyslů. ⁶⁷⁾ K tomu sotva došlo, ale víme již, že *Thurn Arnimovi důvěřoval úplně*.

Thurn tedy zajisté oznámil Arnimovi své plány o vpád do Čech, žádaje několik pluků k podpoře jejich. Arnim nepochybně odkázal Thurna ke kurfiřtovi, ale nesliboval-li sám podpory, nemluvil proti záměrům Thurnovým zajisté zjevně. Thurn aspoň spoléhal na Arnima do poslední chvíle. A přece — jaká propast byla mezi názory obou mužů! Arnim, jemuž bylo veliké vítězství Švédů a tedy i emigrace porážkou říše, jenž chtěl, aby kurfiřt se v boj proti císaři příliš nezapletl, měl nyní podporovati radikální plány Thurnovy, čelící k zničení císaře, k rozpoutání revoluce a to vše s pomocí pluků saských, měl konečně oslabiti vlastní armádu, na jejíž sesílení denně naléhal! Jest očividno, že mu ani nenapadlo Thurnovy žádosti podporovati, zejména když mohl si býti jist souhlasem kurfiřta. Ale Thurn kladl své požadavky jménem krále Švédského, jehož rady o postupu proti nepříteli byl se kurfiřt zavázal následovati. Bylo tedy třeba jednati opatrně, t. j. přetvařovati se.

Nad to možno vysloviti mínění, že Thurnovy žádosti Arnima v předsevzetí jeho o vpád do Čech *utvrdily*. Přesvědčil se jednak, že se může s nadějí ve zdar pokusiti o to, oč pokusiti se chtěl Thurn a čeho žádal Valdštejn, jednak pak nebyl jistě neochoten záměry emigrace zmařiti. Dne 20. října píše znovu z Budišína kurfiřtovi, že by rád, až si vojsko odpočine a pluky se doplní, šel s pomocí boží do Čech, »neboť pokud Vaše K. Jst. tam nebude míti vojska, nemůže doufati v pokoj ve vlastních zemích«, a žádá nejrychlejší odpovědi, chce-li mu to kurfiřt poručiti. ⁶⁸⁾

Kurfiřt, jenž jak patrně ode dne prvního návrhu Arnimova se dosud nerozhodl, odpovídá maršálkovi hned den na to, 21. října, *navrhuje vtrhnouti do Čech*. ⁶⁹⁾ Projevuje mínění, »jedoch ohne massgeben«, že když císařští Lužici

⁶⁷⁾ Srv. výše pozn. 4.

⁶⁸⁾ Arnim kurfiřtovi, Budišín, 20. říj. *Gaedeke*, č. 3. Dokud listy, později Gaedekem v NASG. publikované, byly neznámy, mělo se za to, že v tomto listu z 20. října pronášá Arnim myšlenku o vpád do Čech poprvé.

⁶⁹⁾ Kurfiřt zmiňuje se v úvodu o listu Arnimově z 20. říj., jež mu Vizthum v noci dodal a v němž prý Arnim vykládá, proč není radno nepříteli stíhati a za nejmoudřejší má, jíti s armádou na Zhořelec a dále *do Slez*. List Arnimův z 20. říj. jsme právě citovali, ale tam radí se výslovně k vpádu *do Čech* a ne do Slez. Kdyby byl i jiný list z toho dne míněn, není přece tak překvapující změna plánů Arnimových nijak pravděpodobna. Vykládali bychom hádanku tak, že si Arnim po Vizthumovi toto převrácení svých návrhů *vyžádat*, aby měl v odpovědi kurfiřtově důkaz, že chtěl dle vůle královny tažení *do Slez* a že rozhodnutí o vpád do Čech způsobil kurfiřt sám. Poznáme z další historie plánu o vpád do Čech, že toto prohané jednání jest více než pravděpodobné. — List kurfiřtův Arnimovi z 21. říj. je u *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 17.

opustili, že by Sasové nemusili také tolik o ni státi (!), »ale s částí armády jíti k Labi, k Hanšpachu a těm místům, s druhou pak sem k Děčínu a do té krajiny a tam byty vzíti«. Neurčitý a až komicky nejistý návrh motivuje tím, že císařští prý se ubírají z Lužice do Čech k Labi, netrvá však na něm rozhodně, chtěje se spokojiti cestou, kterou *Arnim sám* po úradě se svými důstojníky uzná za nejlepší. Poznamenává zároveň, že od krále Švédského přibyl ke dvoru hr. Thurn, jež chce zítra slyšeti a o jeho návrzích Arnima zpravit.

Nelze se tu ubrániti domněnce, že hlavní příčinou tohoto rozhodnutí byla odhalení, jež kurfiřtovi právě učinil hr. Thurn, neb zprávy, jež o žádostech Thurnových zaslal již dříve Arnim. Thurn podal 20. října kurfiřtu své pověřovací listiny, z nichž bylo lze jeho úmysly srozumitelně poznati.⁷⁰⁾ Ze dne 21. jest nesmělý návrh kurfiřtův o osazení krajiny okolo Hanšpachu a Děčína — slovu »Čechy« se kurfiřt vyhýbá. Dne 22. byl přijat Thurn podruhé v audienci⁷¹⁾ a tu asi, jak praví později, »všecka tajemství srdce svého kurfiřtu odhalil«. A téhož dne posílá kurfiřt — dle vlastního doznání pozdějšího — rytmistra Vitzthuma k Arnimovi s »vážným« rozkazem, aby až opatří města hornolůžická posádkami, obrátil se se zbytkem armády *do Čech* a tam hleděl se zmocniti nejlepších pasů a výhodných míst.⁷²⁾

Žádosti Thurnovy nebyly kurfiřtu vítány. Víme, že dosavadní politika saská k císaři nedopouštěla plánů, s jakými nyní vystoupil Thurn. Vpád emigrace do Čech, spojený s obecným povstáním v zemích českých, vpád, jehož se rádcové císařovi více obávali, než kteréhokoliv jiného nepřítele,⁷³⁾ byl v očích kurfiřta a jeho rádců revolucí! A k tomu při dvoře dráždanském, kde v táboře proticísařském stáli sotva dva měsíce, nechtěli dáti dojíti — vždyť tam byli mnozí, kteří z téhož důvodu vzpírali se záměru obsaditi pouze část Čech.⁷⁴⁾ Ale kurfiřta musila se při zprávách Thurnových zmocniti i zár-

⁷⁰⁾ Srv. výše str. 69.

⁷¹⁾ Patrně z listu kurfiřtova z 21. říj. Dne 23. října, tedy o den později, podal Thurn kurfiřtu memoriál o svém poslání. Srv. výše pozn. 7.

⁷²⁾ Attestace kurfiřtova Arnimovi. Bez data. *Gaedeke*, Aus den Papieren etc. v NASG, 7 (1886), 289, č. 5: »... Churfuerst zue Sachsen... erkehret sich hiermit, dass S. Ch. D. sich gantz woll erinnern, wie sie *ungefehr* den 12. Octobris *verwichenen* 1631 Jahres Ihren Rittmeister Fr. Wilh. Vitzthumb von Eckstadt aufgetragen etc.«

⁷³⁾ Srv. pojednání *J. Čelakovského*, Návrat emigrace české r. 1631 v Osvětě, II (1872), str. 811, pozn. 3. Slavata píše 15. říj. místodržicím českým o záměru dvoru jednatí se Sasy o mír, uváděje to jako »jistou podstatnou příčinu, proč vždy při předešlém zdání svém toho zůstává, že ani král švédský ani kurfiřt saský nedá k tomu přijíti, aby emigranti s nějakým dílem lidu vojenského buď králi buď kurfiřtu náležejícího na záhubu království a dědičných zemí vtrhnouti měli«. Srv. dále str. 817 a 818.

⁷⁴⁾ Saský tajný rada Timäus taj. radu Werthernovi 2. led. 1632: »Wie sehr ich mich über die Reise in Böhmen betrübt, wie heftig ich mir, was deren End fürgegangen und verspürt worden, zu Gemüth gezogen, will ich weitläufig nicht anziehen« (*Irmer*, I, XXXII, pozn. 2). Vztahuje-li se to na cestu *kurfiřta* do Čech, odsoudil přímo Arnimův vpád do Čech předseda tajné rady saské, von Loos, v rozmluvě s Nicolaim 31. pros. 1631. Sādan begynte han (Loos) ett långt, och, som migh tyckte, praemediterad tal om staten och sakernas conjunctur in imperio, om den Behmische expeditionen, att han den, som precipitanter och temere företagen, inted hafwer kunnad gilla, förutseendes att den inted

livost. Emigrace měla se tu pomocí jeho zmocniti království Českého — toho všeho mohl se kurfiřt, šlo-li by již o trvalé nepřítelství s císařem, odvážiti sám — vždyť v jeho rodině naděje na českou korunu dosud nepohasly.⁷⁵⁾ Ale poměr k císaři kroku takovému bránil, emigraci samu pak kurfiřt nechtěl podporovati. Konečně bylo třeba položití vojsko na zimu do země cizí a pro případ chystaného jednání o mír s císařem bylo zajisté výhodou míti v moci část království Českého. Z různých těch směrů a proudů, jež působily na rozhodnutí kurfiřtovo, ustálil se plán, odpovídající cele nerozhodnosti a dvojlícnosti saské politiky: vrhnouti do Čech pod záminkou vlastní nutné sebeobranu, tak, *aby plány emigrace byly zmařeny*, a spolu tak, aby krok ten bylo lze omluviti před císařem. Důležité je a s tím, co praveno, cele se shoduje, že Arnim chtěl se zmocniti pouze části Čech, Labe a Ohře. Prohlašují to později kurfiřt a Arnim souhlasně a konsekventně,⁷⁶⁾ a zřejmo jest to i z genese plánu samého.

skulle winna någon godh utgång (Nicolai švédskému tajemníku Grubbeovi, Drážďany, 5. led. 1632. *Irmer*, I, 33). Srv. i Nicolai Sadlerovi, Drážďany, 24. listop. 1631, *Hildebrand*, č. 2.

⁷⁵⁾ K tomu máme několik zajímavých dokladů. Choť Jana Jiřího, zapísařlá nepřítelkyně ligistů a císaře a ctitelka Gustava Adolfa, Magdalena Sybilla, píše 21. listop. 1631 z Drážďan kurfiřtovi, dlicímu právě v Praze, přejíc mu, aby martinskou husu »mit grosser salonitet und freuden« již v Praze jedl, aby se mu vše po přání dařilo a *království si jako kořist spět přinesl*, o tajných jednáních náčelníků emigrace v Drážďanech, kteří prý na nočních schůzích osnují praktiky proti kurfiřtovi. Náказы intrikánství, době této vlastní, nezůstala ušetřena ani tato žena. Světuje mu vše pod pečeti největšího tajemství, prosíc, aby list spálil, jména vinníků si zapamatoval, proti úkladům jejich se opatřil, než přes to radí »sich nuhr freindtlich und genedig *gegen die grossen hansen erweisen, dennen doch mit grossen Ehren fihl gedint ist*. Jaké zprávy její, prozrazující největší obavy před emigrací v Drážďanech, byly, zřejmo z toho, že většina jmenovaných pánů nebyla tou dobou již v Drážďanech, nýbrž v Praze (na to zapominá *Gaedeke*, *Die Eroberung etc.* 246). V domě vévody Augusta scházejí prý se v noci hr. Thurn (der graf von Dorren), hr. Kinský, pán z Roupova (der herr von rupa ist der fornemste ihm bredt), nejvyšší Schlieff, Kaplíř ze Sulevic (der Kepeler) a Sahlhaussen (snad Černhaus), píší, podpisují a pečeti, umlouvajice se, aby Thurn stal se v Čechách gubernátorem krále Gustava Adolfa a aby všem statky vrátil. Mají i dostati své privilegium, jak je před dávným časem mívali. »*Vaši Lásku vyvedou za nos*, a bude-li Roupov starý svůj úřad znovu zastávati, bojím se, že se buď zcela svobodnými učiní a krále jen za ochránce míti budou, anebo, poněvadž jsou v tom zapleteni větším dílem kalvinisti, Friderika, jak se srozumívá z jejich řečí, za krále znovu dosadí *und ahlso hintter E. L. und den Ihrigen teihl felschlichen hintergingen*, derwegen gute warnung hirihn gutter obacht zu haben und hir ahn zu spiehren, wie gemeldt, *da man meinem herren würde die krohn anbitten, sich ihn kein weg zu wegern, sondern dasselbe ahnzunehmen. wo das nicht geschicht, ist falschheidt zum teihl hinter behmen*« (*Gaedeke*, *Die Eroberung*, č. 32). A 1. pros. píše opět: *Got helff, das trew herr trew knecht mack werden, E. L. zum böhmischen Könnig gewehlt und bleiben mögen, wünsche ich von hertzen*« (ibidem, č. 34). Také Nicolai zaznamenává zajímavou zprávu rázu ovšem anekdotického. Mluví o hádce synů kurfiřtových, v níž mladší pohrozil staršímu utržením hlavy. Tento odvětil: »*Ei, es were immer schad, dass der kopf sollte umgedrühert werden, darauf heut oder morgen eine königliche crone stehen soll!*« Nicolai dodává: »*Ordh, som confrmira, ded jagh här närwarande notificerade, om ded consilium, som här agiteras, att sätia den elste prince till konung i Böhmen*« (*Irmer*, II, č. 106. Nicolai Oxenstiernovi, Drážďany, 8. led. 1633).

⁷⁶⁾ Tak 8. pros. 1631 píše kurfiřt místodržicím království Českého (*Hallwich*, v *Forschungen* 21, 214, č. 5). Stejně odůvodnil vpád do Čech saský vyslanec, F. Vitzthum, dne

Kurfiřt tedy neváhal jednatí proti výslovné vůli Gustava Adolfa, ba on do jisté míry zneužil jeho plánu, plánu Thurnova, k vlastnímu prospěchu.⁷⁷⁾ Jest to první intrika Arnimova proti králi, první samostatný krok politiky saské v mladém ještě spolku se Švédy, první »nedorozumění«, jež mělo zahájití dlouhou řadu jiných. Kurfiřt a Arnim klamali Švédy, klamali neslýchaným způsobem emigraci, klamali i císaře, jehož ochoty k míru bezohledně dovedli využitkovati. Smlouvání jejich o vpád do Čech činí vskutku dojem jednání dvou pletichářů, osnujících cos zakázaného a obávajících se trestu. Proto bylo vše úzkostlivě tajeno, takže vpádem až na několik málo zasvěcených překvapen byl celý svět,⁷⁸⁾ proto ve vzájemné korespondenci ty nesmělé, opatrné návrhy, proto kurfiřt by rád vše ponechal Arnimovi, proto naopak Arnim žádá o rozkaz výslovný, proto připomíná vždy nemilosrdně, kdykoliv se zmiňuje o tažení do Čech, rozkazu kurfiřtova,⁷⁹⁾ proto dává si vyhotoviti veřejnou attestaci, že obrátil se do Čech po zvláštním rozkazu kurfiřtově⁸⁰⁾ a proto konečně od 21. října v korespondenci obou není o vpádu do Čech *ani zmínky*, proto se mluví jen v přikrytých slovech o »našem záměru« a ostatní vyjednává se

9. led. 1632 v Mohuči Gustavu Adolfovi (relace jeho kurfiřtovi, Lipsko, 3. ún. u *Irmera*, I, č. 44). Švédskému residentu v Drážďanech, Nicolaimu, uvedl Arnim sám za hlavní důvod vpádu (dne 30. pros. 1631), že tím chtěl dostati Tiefenbacha z Lužice, ježto nebyl dosti silen, aby jej mocí odtamtud vytlačil. Chtěl prý tak císařské vylákati za sebou do Čech (Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 5. led. 1632 u *Irmera*, I, č. 33). To jest odůvodnění nové a nepravdivé. Víme, že již kolem 20. října Tiefenbach na rozkaz císařův opustil Lužici, sám. Udává-li Arnim důvody nepravdivé, jest zřejmo, že pravé motivy vpádu byly takové, že by je nebylo radno pověděti švédskému zástupci. Arnim nemohl se přece pochlubiti, že hlavní příčinou byla snaha zmařiti plány Thurna, krále a Valdštejna. Arnim dále ujistil Nicolaiho, že chtěl se zmocniti původně pouze Litoměřického a Žateckého kraje, Ohře a Chebu. Na Prahu nemyslí nikterak.

⁷⁷⁾ Na to stěžuje si Thurn sám Gustavu Adolfovi 13. pros. 1631 z Prahy (*Hildebrand*, č. 3): *Der Edle von Zdehenis*, so khlain von Persohn, gross von Herzen, Gemuet und Treu, räst zue E. L., ist imb zu traun und glauben, khan erzellen, wher den Weg noch Böhem hatt preparirt, *das von der Churfh. Arme nit ist in das Herz khomen den algemeinen Wessen dadurch zu helfen, sondern auss meiner Eröfnung, so mit ain Consentirung Ihr Khunigh. M:t beschehen*, die Resolution gefäst, der saksischen Armé, so mit Mangel, Geldt und Proviandt disperirt (sic). Ist ihn das Khönigkraich Böhemb ganz verborgner Waiss fhuer mein Persohn gerückht *die Hungrigen zue contentiren und den Raub zu vertrusten . . . khombt nit khönigliche Hilff, so hab ich schlechten Trost, den da ist khain Lieb, nur Geiz vor Augen.*« Ve výkladu tohoto, ne zcela, jako mnohé listy Thurnovy, srozumitelného listu chce *Irmer* (I, XXXII, pozn. 2) opraviti *Lenze* (32, pozn. 2 a 41, pozn. 1). Jest však zřejmo, že Lenz mínil totéž, co chce *Irmer*, jenže to dosti jasně nestylisoval. Thurn si stěžuje, že jeho plánu, jež po vůli králové světil kurfiřtovi, Sasové užili pro sebe a provedli jej za zády Thurnovými. Dotčený »von Zdehenic« jest *Jiří Matouš z Těchenic* (»hrbovatý Štěchenice«) o němž srv. *Čelakovský*, I. c. str. 815 a *Rezek*, Děj. sas. vpádu, 62, 71.

⁷⁸⁾ Srv. list Nicolaiho Sadlerovi, Drážďany, 24. list. *Hildebrand*, č. 2.

⁷⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Lubij (Löbau), 1. listop. 1631: »*Auf E. C. D. befeilig habe ich mich auf die marche (do Čech) begeben . . .*« (*Gaedeke*, Die Eroberung, č. 25). Arnim kurfiřtovi, Litoměřice, 9. list.: »den je höher Er (Thurn) ihr D. intention, *dass sie mir diser ortten zu gehen anbefohlen*, improbiret, ie mehr« etc. (*Gaedeke*, č. 16).

⁸⁰⁾ Srv. výše pozn. 72.

III.

ústně.⁸¹⁾ Celý podnik vzbuzuje žalostný dojem a ten se stupňuje, uvážíme-li jeho průběh a hanebný konec.

Po všem tom, co praveno, není asi pravděpodobno, že vpád způsobily rady cizí, snad tajné dorozumění vévody s Arnimem — ukázali jsme, že myšlénka ta vyvíjela se v Arnimovi téměř od samé bitvy u Breitenfelda, že rostla z podmínek situace a politiky Arnimovy tak přirozeně, že není třeba hledati jejího vysvětlení jinde. O nějakém tajném dorozumění s vévodou není stopy.⁸²⁾ Konečně jest nepochybně, že Sasové měli v úmyslu zmocniti se pouze části Čech, Labe a Pooohří. To vše by bylo nemožno, kdyby Arnim jednal z popudu Valdštejnova. Protože již výše mohli jsme za pravděpodobné zjistiti, že vévoda chtěl vpádu Thurnov^u upřímně a že v tajném srozumění s Arnimem nebyl, můžeme již vysloviti resultát: *saským vpádem byl oklamán také Valdštejn!*

A nyní teprve mohl nastati okamžik, kdy by vévoda shledal prospěšným projevit ochotu k prosbám dvora. Vše bylo zmařeno — nezdařil se plán

⁸¹⁾ Arnim kurfiřtovi, Zhořelec, 30. října 1631: »Es wehre gutt der Gen. Banier ginge auff Schlesien, damit wirh unsser vohrrhaben so viel besser effectuiren undt einen gewissen Fuess erstlich sezen konten« (Gaedeke, Die Eroberung, č. 24.). Srv. výše pozn. 79 a stať následující.

⁸²⁾ Na list Valdštejnův z 18. říj. odpověděl Arnim teprv 30. říj. (srv. výše str. 73). S odpovědí tou souvisí zřejmě list jeho kurfiřtovi ze Zhořelce: »den bewussten Pass habe Ich zurucke geschickt, damit Er vollezogen, E. Ch. D. lassen solche Zusahmenkunfft sich gnedigst beliben, den Ich sehe, dass zu derselben Dienst darauss viel guttes erspriessen kan, wie E. Ch. D. Ich *müntliche* davon untertenigsten bericht tuhn werde.« (Gaedeke, č. 5.) List je bez data. Protože Arnim oznamuje tu, že povědomý pas poslal již zpět, t. j. Valdštejnovi, třeba jej datovati 30. neb 31. října. Tomu ale, zdá se, odporuje jak ukazuje *Lenz*, str. 47, pozn. 5) žádost Arnimova ke kurfiřtovi, aby schůzi dal si líbiti. Vévodovi oznamuje přece Arnim dne 30., že kurfiřt proti osnované rozmluvě není (»... Weil Ich vernehme, dass Ihr Durchl. sich solches nicht zuwieder sein lasen...« *Dudík*, 133). *Lenz* však sám připouští, že námitka tato nevylučuje ještě datovati list 30. října. Arnim asi do datečně radí kurfiřtovi k tomu, o čem již dříve bylo jednáno. *Gaedeke*, později (Eroberung, str. 241) datuje zmíněný list 27. října. Dokladu k tomu nemá. Že vskutku o osnované schůzi byly mezi Arnimem a kurfiřtem již před 30. říjnem konány porady, zřejmě z memoriálu Arnimova, podaného nejvyšším Löserem 21. říj. kurfiřtovi. Poslední punkt jeho zní: »so werden sich ihr Durchl. wegen des vornehmsten punctes inhabenden undt von mir über Reichten schreiben auch förderlich zu resolviren wissen, *masen der abgefertigette trompeter bey heren feldt Marschallen darauff warten thut*« (Gaedeke, Die Eroberung, č. 18). Trubač vévodův přibyl do ležení saského as 20., nanejvýš 21. října. Jeho se zřejmě poznámka tato týká. Kurfiřt odpovídá 25. října: »Wegen des lezeren Punkts haben Ire C. D. dem Obersten Löser Ihre meinung *mündlich* entdeckt, können weiter nichts dorbey thun, Sie haben mit dem Herrn Feldmarschall selbst draus geredet. (Gaedeke, Die Eroberung, č. 20.) Rozmluva tato, konala-li se, musila se týkati *Thurnových* návrhů, jež ovšem vyložil i účastenství Valdštejnovo v plánu. Jest také možno, že Arnim se sešel s kurfiřtem již po 20. říjnu, kdy trubač vévodův asi přibyl. *Gaedeke* (Die Eroberung, 240) mylí se asi, tvrdí-li, že 23. října byl v ležení Arnimově již *druhý* trubač vévodův. Byl to, jak souditi třeba, týž, jež v dnech 20—21. října list vévodův přinesl a do 30. října čekal odpovědi. Trubač nemohl také, jak míní *Gaedeke*, přiněsti pozvání ke schůzi do Fridlandu, protože s tímto plánem setkáváme se teprve od 28. října, od rozmluvy vévody s Rašínem. Jest ovšem patrno, že k bezpečnému úsudku listinný materiál zde nijak nedostačuje. — *Gaedeke*ova stať o těchto událostech (Die Erob. etc.) jest takový chaos starých a nových dat, že se v ní nelze znáti.

o vpád švédský, nezdařil se ani druhý o vpád emigrace. Arnim byl přelstil všechny, a s Arnimem vévoda srozuměn nebyl, Arnimův vpád vyšel z jiných příčin, měl jiné cíle, než jakých potřeboval vévoda. Z osnovaných plánů mimo nadání nebylo nic, a Valdštejn, nechtěl-li se spokojiti úlohou prostého soukromníka, chtěl-li si zachovati rozhodný vliv na vývoj událostí, musil asi to, co dříve energicky odmítal, uvítati s radostí.

Nemáme přece za to, že by tím byl obrat Valdštejnův cele vysvětlen, dostatečně motivován. I když předpokládáme, že mezi ním a Arnimem byla v době poslední nedůvěra, napjetí neb snad roztržka, nelze v tom viděti velikou překážku shody. Valdštejn mohl vystoupiti zajisté i bez zvláštních smluv s Arnimem. Nepřátelský vpád, bezbrannost Čech, bezmocnost a strach dvora, mohutný dojem švédských vítězství v zemi, žízňící po revoluci, samo jméno a moc Valdštejnova — vše bylo zárukou velikého, hrozného úspěchu! Byla to příležitost, již vévoda stále očekával a již podobné neměl se nikdy dočkati, příležitost, kterou měl na mysli Oxenstierna, když po létech pověděl o Fridlandském: Kdyby byl tomu kdy vážně chtěl, byl by to udělal za života vele-slavného krále! Valdštejn však — pomýšlel již na to přijmouti jeneralát! Nejblížeším podnětem, takřka záminkou obratu byl zajisté zmar plánů dosavadních, dovršený vpádem Arnimovým, ale kde hledati příčinu vlastní? Aby bylo všechno jeho jednání se Švédy pouhou nebezpečnou komedií, jež by měla střeštěnému hráci vynésti opětne velitelství — takovému povrchnímu výkladu jest na odpor vše v jednání tomto a v zrádných pletichách jeho vůbec. Vlastní příčinu obratu nalézáme ve Valdštejnově nerozhodnosti, bázlivosti, *zbabělosti*. Tak poznáme ještě několikráte tohoto muže, že právě v rozhodném okamžení, postaven tvářív v tvář veliké perspektivě povstání, couval zmateně zpět, nemaje odvahy! Nepřítel to ovšem vykládal v klam, protože, jak praví Schiller, snáze bylo pochybovati o Valdštejnově poctivosti, než o jeho moudrosti.

Zprávy o vpádu Sasů do království mohly dojíti do Prahy již 4. neb 5. listopadu. Dne 6. zmocnil se Arnim pasu nejdůležitějšího a dosud cíle své výpravy, Litoměřic. To mohlo býti známo v Praze již 7. Vévoda do 7. listopadu mohl zajisté míti jisté zprávy, že vpád je čistě saský, že neúčastní se ho ani pluky švédské ani emigrantské. Že ze snah Thurnových nic nebylo, musil poznati již z toho, že na schůzi ve Fridlandě se nečekalo, že Arnim patrně ještě dříve, než o ní zvěděl, plány Thurnovy skřížil hotovou událostí.⁸¹⁾ Konečně lze vy-

⁸¹⁾ Vévoda mohl i z jiné strany býti o vpádu zpraven. Fridlandský hejtman Jindřich z Riesselu, jenž měl od několika dní nařizeno vévodu o všem důležitějším ihned zpraviti, oznamuje z Fridlandu 28. říj.: Kurfiřt (má býti Arnim) přibyl 26. t. m. k Zhořelci s celou armádou, asi 18.000 mužů. Mluvil jsem s některými šlechtici, kteří ji viděli. Jízda jde prý dobře, ale jest velmi znavena. Pěší lid není prý právě nejlepší. »Ob sie aber in Schlesien rueken werden, kan man bis dato nit vor gewiss wissen, denn sie ihr consilia ganz in geheim halten.« (*Dudík*, Waldsteins Correspondenz, č. 11 v AKOG, 32 [1865], 343.) Také úřední obrana Pražanů (»Snešení paměti« atd., vyd. od *Erbena* v Čas. Čes. Musea, 1853, 501 a násl.) mluví od počátku o vpádu kurfiřtově, ne snad o vpádu emigrace: »Mezi tím časem... takový pokřik, že armáda kurfiřta Saského k hranicím království tohoto silně táhne... přišel, anobrž i to, že do království tohoto nepřátelským způsobem vpadnouti...

sloviti mínění, že Thurn pospíšil si o proradném chování Arnimově zpraviti co nejdříve vévodu a že k tomu užil — Rašina. Právě z 8. listopadu máme list, jenž jest již důkazem změny vévodových plánů. Dne toho píše z Prahy nejmenovaný, tušíme hr. Michna, nejmenovanému knížeti, patrně Eggenberkovi: Nemohu tajiti Vaší Kn. Mti, že Jeho Kn. Mt. vévoda Fridlandský *včerejšího dne*, když viděl, že nepřítel nyní opravdu napadl toto království a protože nikdo se mu na odpor nestaví, brzo by se zmocnil všech těchto zemí, vůči mně prohodil, že by nebyl neochoten — kdyby se mu od J. Mti. Cís. stala satisfakce v některých zcela možných a chvalitebných punktech — přijmouti znovu jeneralát. Jakož on se mnou dále všechny ty punkty umluví, abych je Vaší Kn. Mti. osobně přednesl, jak pak se já potom v několika dnech, jak jen budeme věděti, jak to s Prahou dopadne, odeběru do Vídně k Vaší Kn. Mti . . . Nepřítel se blíží s velikou mocí k Praze každou hodinou, a v celém království Českém není víc než sedm kompanií jízdy a asi 1100 pěších. Bojím se, že s tím nebude lze Prahy hájiti . . . ⁸⁴⁾

Tento účinek měla zpráva o vpádu na Albrechta z Valdštejna. Jak působila v kruzích švédských a v samých Drážďanech, poznáváme z listu Vavřince Nicolaiho, švédského residenta v Drážďanech, ze dne 24. listopadu. ⁸⁵⁾ Nicolai zmiňuje se předem o tom, jak byl vpádem překvapen. Čekal, že se Arnim obrátí do Slez. On však vtrhl do Čech, ale »tato rychlá a skoro ukvapená

úmyslu jest, se proslýchalo.« Odtud počínali bohatší sousedé ujížděti, a když Arnim vskutku zmocnil se Roudnice a Litoměřic, »ráčili« ujeti i Jich Msti. páni, páni místodržící J. Msti. C. Dne 7. listopadu přišla zpráva, že Arnim blíží se k Praze (str. 505). Srv. i *Rezek*, str. 78 a *Beckovského* II, 3, 105.

⁸⁴⁾ *Hallwich* v *Forschungen*, 21, 211, příl. č. 2. — V »Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury« bratří J. a H. *Jirečků* (Viedeň 1860, str. 81) vydán jest list hr. V. Slavaty hr. Michnovi z Vacinova, Vídeň, 8. listopadu, kde čteme: »S převelikým potěšením srdce mého z listku nejvyššího pana purkrabího (t. j. Adama z Valdštejna) jsem to porozuměl, že J. Mst. kníže z Fridlandu svou heroickou myslí učiniti a vedle milostivého J. Msti. C. vyhledávání za generalissima zase se potřebovati dáti chtěti ráčí, k čemuž J. Msti. mnoho štěstí a Božského požehnání služebně vinšuji.« Dle toho by musil vévoda projevit ochotu svou již asi 3. list. Máme za to, že v datum »8. listopadu« jest zde omyl. Vysvítá to z míst téhož listu: »Přežalostivě jsem s dvojího psaní V. Msti. porozuměl, jak vlasti naši milé tak velice zle se vede, že o statky a jmění naše tak mizerně přicházíme . . . Jak J. Mst. C. milostivě to ujímati ráčí, že ráčíte tam v Praze ještě zůstávati, z příležitího J. Msti. C. listu porozuměti ráčíte.« Ve dnech 1—4. listopadu nemohl si pan Adam z Valdštejna (dvojí psaní) stěžovati, že přichází o statky a jmění, nemohl zejména psáti do Vídně, že ač jiní z Prahy utíkají, on přes to tam zůstává. V Praze teprve 6. listop. počalo se utíkání (srv. předchozí pozn.). Tedy teprv tohoto, ještě spíše následujícího dne mohl se Adam z Valdštejna pochlubiti, že ještě v Praze vytrvává. Potom shodovalo by se sdělení p. Adama z Valdštejna s listem k Eggenberkovi, dle něhož vévoda vytoužený slib učinil 7. listopadu. Že vévoda dne 7. list. vyslovil se o své ochotě *poprvé*, zdá se z anonymního listu jasně vysvítati. Jak by mohl Slavata těšiti se ve Vídni již 8. list., že vévoda přijme jeneralát, když dne 10. list. oznámil *Questenberk*, vrátiv se právě z Prahy, císaři, že vévoda *odmítl*, což císař »mit sehr bestürzten Gemüth angehört«! (*Questenberk* vévodovi, Vídeň, 12. list. *Fürster*, II, str. 186.)

⁸⁵⁾ Nicolai Filipu Sadlerovi (*Sattler*, tajemník Gustava Adolfa, týž, o němž zmiňuje se Rašín), Drážďany, 24. listop. *Hildebrand*, č. 2.

III.

expedice mnohé zaráží«. Vykládá, že je armáda Arnimova slabá, že místa v Lužici, kurfiřtství a i v Čechách na Labi jsou jen nepatrně obsazena, takže by Tiefenbach snadno mohl za zády Arnimovými se jich zmocniti a Sasům cestu zpět uzavřítí. V Drážďanech se toho obávají, vždyť tam není více než asi 600 mužů posádky.⁸⁶⁾ Co se týče příčin vpádu, registruje vše, co se o tom vypravuje. Někteří míní, že *Valdštejn je původcem všeho* a že vše závisí na tajném srozumění s ním. Jiní praví, že král skrze Thurna kurfiřtu to poradil. Mnozí soudí, že Arnim sám, proprio motu, vše způsobil, část udává, že kurfiřt chce se zmocniti Litoměřického a Žateckého kraje, na kterém má zapsány své milionové pohledávky u císaře. »To jsou tak zdejších lidí judicia. Kurfiřt by asi rád hrál ‚proximus egomet mihi‘ a myslil snad na diadéma, o čemž se již počíná mluvit nepokrytě.«

Jak vidno, jsou tu shrnuty téměř všechny motivy, jež přímo či nepřímo, více či méně kurfiřta k překvapujícímu rozhodnutí přiměly. Nicolai není vpádem rozhořčen — zdá se, že o tom, co předcházelo a se osnovalo, nebyl ještě zpraven dostatečně. Přibyl totiž právě do Drážďan. Gustav Adolf však dal svou nelibost saskému vyslanci, Vitzthumovi, ku konci ledna zřejmě na jevo. Stěžoval si, že Thurn měl vpadnouti do Čech, že sám dal Čechům patenty k verbování, ale že jim to od kurfiřta nebylo povoleno.⁸⁷⁾ Ostřejší vystoupení proti tak důležitému spojenci sotva bylo možno.

Kázala-li králi politická opportunita vysloviti svou nespokojenost co nejopatrněji, neváhal zástupce jeho, starý hrabě Thurn, dáti svému bolu a sklamáni, svému hněvu a lítosti výraz co nejupřímnější. Vždyť vše bylo zmařeno: sen Thurnův, že v čele znamenitého vojska vtrhne do vlasti, jako osvoboditel, jako Messiaš a mstitel zároveň, nejvábnější sen jeho stárí! Zmařen byl i úkol jeho poslání v Dražďanech, kde došlo k opaku toho, čeho měl dosíci. Byl

⁸⁶⁾ Postrach ten líčí velmi živě kurfiřtová Magdalena Sybilla kurfiřtovi, Drážďany, 28. listop. (*Gaedeke*, Die Eroberung, č. 33). Dne 14. prosince prosí kurfiřta znovu pro Boha a pro lásku k ní a k dětem svým, aby jejich úpěnlivých proseb lehko nebral a nenechával Drážďan tak bez ochrany: »Ach, kdyby V. Láska přišla zase zpět do Drážďan, mohla by zde víc a lépe pořídit a pomoci, než v Praze.« Tedy plány na korunu, zdá se, zapudil strach i u Magdaleny Sybilly. Ale zášť její ke katolickým propuká tu divoce. Píše v tomto listu z 14. pros. o Tillym: »got steiher dem tihrannen und bluthundt, stirtze ihn fohlendt zum schlaftrunk ihn die grube die uns schuldt machen, das die gottlosen erkennen, das uns gott beistehet« (*Gaedeke*, Die Eroberung, č. 37).

⁸⁷⁾ Saský vyslanec Fr. V. Vitzthum kurfiřtovi, Lipsko, 3. ún. u *Irmery*, I, č. 44. Vitzthum si stěžoval »wegen der Bhömen seltsamem proceduren, so sich unnterstunden furzunehmen, dadurch dan dem wercke wenig geholffen, vielmehr aber ein gar weites aussehen ihrer hitzigen consilia hetten, so fast auf die vorigen (z r. 1618—20?), wen ihnen solche gebilliget undt zugelassen wurde, auslaufen dürfften«. Král na tuto stížnost, která mu mohla ukázati celou propast mezi cíli jeho a snahami kurfiřtovými, neodpověděl. Zmínil se naopak, že měl za to, že Thurnův vpád do Čech usnadní ujednaný postup Sasů do Slezska a že proto dal Čechům patenty k verbování. Vitzthum replikoval, že Češi sice tvrdili, že verbují pro krále, ale patenty prý nemohli se vykázati. Král konečně musil doznati, že kurfiřt měl příčiny k takovému zákazu, protože sám více vojska potřeboval. — *Irmery* (I, str. 116) pro-vází tuto část rozmluvy zajisté nesprávným registrem: Des Königs *Zustimmung* zu dem Auftreten des Kurfürsten gegen die Emigranten und Graf Thurn.

oklamán, podveden, zůstal nepovšimnut a nad to pln nejistoty, co vše to znamená a jak se to mohlo státi! A s ním byli oklamáni a podvedeni tisícové exulantův, byla zmařena příležitost, nad níž vábnější dosud nebylo, a kdož ví, bude-li ještě vůbec! V náladě té napsal Arnimovi list chvějící se rozhořčením a lítostí. S trpkou ironií počíná: »Urozený pane plní maršálku! Nejmilejší pane! *Ve všem tom, co směřuje ke cti Boží a k obecnému dobru a k zpět uvedení ubohých pronásledovaných a utištěných, kteří viru v Bohu a dobré svědomí si zachovali, necht Všemohoucí žehná dílo rukou Vaší Excellence . . .* Tajemství a myšlení srdce mého byly odkryty Jeho Kurf. Jsti. Kdybych byl mohl splniti smysl a mínění, byl bych to dokonal, jak náleží. Bylo se mnou od Jeho K. Jsti. zacházeno milostivě, ale vše, oč jsem prosil, jakkoliv to bylo dobré pro Jeho Jst., bylo mi odepřeno, a tento záměr do Čech byl zcela zdržen . . . *Běda nám poctivcům, kteří jsme tolik vytrpěli pro křesťanské náboženství, že máme býti takovýmto způsobem oloupeni, a to krásné království spustošeno!* Kdyby se bylo se mnou jednalo, jak mi od Jeho Král. Mti. bylo poručeno, byl by se nalezl způsob, jenž by se byl líbil Bohu a Jeho Kr. Mti a Kurf. Jsti. byl k nejvyššímu prospěchu. *Ubozí a zoufající dosáhli by svého, a byli by potrestáni a potlačeni bezbožní zemězrádci a tyrani!*« Připomíná alianci s králem, proti níž bylo jednáno zatajením tažení Arnimova, připomíná, co mu vlastnoručním listem krále bylo uloženo a slíbeno. »Kdyby se mělo od armády Vaší Exc. proti takové příповідi a ujištění díti cos protivného, bude na králi, aby to pokutoval!« Píše dále, že posílá k Arnimovi podplukovníka Steinäckra, aby ho přátelsky a laskavě vyslyšel — čehož by jemu samému snad dopřáno nebylo — a dal tajnou odpověď, zdaž kurfiřt chce se království Českého zmocniti či vtrhnouti jen na hranice, »soldatesce v kontentament je dáti a se obohatiti«. Posílá zároveň »milého poctivého« pana z Bubna v důvěrné záležitosti — patrně s listem hr. Trčky Arnimovi *stran schůze ve Fridlandě* a úmluvy o vpád do Čech — aby mu důvěřoval, jako vlastnímu srdci. A znovu jej ovládá myšlénka na opuštěnou, zrazenou emigraci: »*Stojí-li můj pan plní maršálek o křesťanské, poctivé a dobré, nebude samovolně souhlasiti, abychom my pronásledováni a utištěni, již jsme Bohu byli věrni zůstali, zbaveni byli takovýmto způsobem naděje, již nám Bůh spatřiti dal!*«⁸⁸⁾

Arnim na tento výbuch musil býti připraven. Nedotkl se ho zajisté v nejmenším.

* * *

Třeba vrátiti se ještě k Rašínovi. Opustili jsme jej při schůzi v Schleusingách, kde Gustav Adolf odkazoval Thurna k pomoci kurfiřtově. »To« —

⁸⁸⁾ Nedatovaný koncept listu toho u *Gaedeka*, *Aus den Papieren etc.*, č. 1, str. 286. List dán byl buď 1. list. v některém městě hornolužickém, buď 2. list. v Drážďanech, kam se Thurn, nenaleznuv Arnima, vrátil. Srv. Nicolai Sadlerovi, 24. list. (*Hildebrand*, č. 2): »Der H. Graf von Thurn ist dem Feltmarschalck Arnheimb bis in die Lausnitz nachgezogen. Da er ihn nicht gefunden, ist er widerumb hieher kommen und anfangs übel zu Frieden gewest, dass der Einfall in Böhmen geschehen ist ohne vorgehender consiliorum communication.«

pokračuje Rašín — »hrabě Thurn také učinil a byl v ležení u Arnima, jenž jej odkázal ke kurfiřtovi. A když Thurn přišel do Drážďan, provázelo jej ke dvoru mnoho českých emigrantů. Tam oznámil hrabě kurfiřtovi jakož i (dříve?) Arnimovi vůli a záměr králův, a co doposud se mezi ním a Fridlandským událo a v jakém způsobu se to ještě nalézá. Nepořídil však nic, podle všeho pro opačné rady Arnimovy. A kdyby hrabě Thurn tehdy byl dostal jen něco málo lidu, byl by vpadl do Čech s nadějí, že se tam s dostatek sesílí, neboť tenkrát nebylo v Čechách mimo dona Baltazara císařského vojska, ale ve Slezsku, a generál Arnim táhl se svou armádou do Šestiměstí k Žitavě.«⁸⁹⁾

Vše to, Thurnovy snahy a jejich nezdar, vypisuje tedy Rašín zcela dle pravdy. Poslyšme však dále, co vypravuje o své rozmluvě s vévodou z 28. října, kterou jsme na základě listinných svědectví již seznali: »Tu jsem přišel od krále zase k vévodovi a oznámil mu, proč mu král nemůže tentokrát vojska poslati. To vévodu vysoce zamrzelo, i pravil: Protože král nechce, a věc dospěla tak daleko, musí to jíti jinak — »musí se snažiti, aby sem vtrhl Arnim se saským vojskem. Jakož pak mne ihned vypravil k hraběti Thurnovi a vzkázal: protože se to nestalo, má generál Arnim co nejrychleji s kurfiřtským lidem *ne do Slez, ale do Čech táhnouti*, neboť jest veliký strach mezi lidmi« — a. t. d., jak jsme již výše citovali, s onou zmínkou o koruně, ku které Rašín sám poznamenává: »ačkoliv on sám předtím neřekl nikdy, že usiluje o korunu, ale Trčka sám zmínil se mi o tom«. Následují divoké výroky Valdštejnovy, jež Rašín uvádí slovy: »Tenkrát pravil Fridlandský mezi jinými ohavnými a potupnými řečmi také toto« . . . a uzavírá svou zprávu: »Odcestoval jsem na to opět do Drážďan k Thurnovi, a ten mne poslal k generálu Arnimovi, *jenž byl již v Šluknově*, s tím, co vzkazuje vévoda, totiž že má táhnouti do Čech. To jsem také Arnimovi oznámil; spozoroval jsem však dobře, že mu Fridlandský již něco musil psáti. Na to táhl Arnim do Čech. Dobył 5. listopadu Děčína, potom Litoměřic a Ústí, ale nechtěl dále k Praze jíti« atd.

Jest zřejmo ihned, že právě nejdůležitější udání Rašínova jsou tu *překročená*, že zpráva jeho jest na tomto místě vskutku *osnovou lži*. Víme, že vévoda Rašínovi neuložil, aby Arnim vtrhl do Čech, víme, že Rašín nic takového 31. října Thurnovi v Drážďanech neoznámil, víme, že Thurn byl saským vpádem dohnán téměř k zoufalství! A to všechno tvrdí Rašín pravdě směle vstříc, to stvrzuje svým podpisem a chce zaručiti tělesnou přísahou! A přece jest již jeho vypravování samo sebou s to, aby vzbudilo pochybnosti. Jak by byl mohl vévoda tak beze všeho vzkázati, skoro poručiti Arnimovi, aby vtrhl do Čech? Jak mohl vévoda vpád způsobiti, když Rašín praví sám, že zastihl Arnima v *Šluknově* — tedy již na půdě království? Tu ovšem pomáhá si poznámkou: Ale spozoroval jsem dobře, že mu již byl asi psal!

Budí pochybnosti i obsah řeči, jež Rašín tu vévodovi přičítá: Je veliký strach mezi lidmi, vše z Prahy utíká, ten huncfut don Baltazar nepočká taky, koruna jest již také z Prahy odvezena — to všechno přece nemohl vévoda

⁸⁹⁾ *Dvorský*, 25. *Gaedeke*, 317.

mluviti 28. října, kdy o vpádu do Čech nebylo stopy, kdy neutíkal z Prahy nikdo, kdy ani koruna odvezena býti nemohla. A v souvislosti s tím ona zmínka o koruně! Že Trčka s Rašínem těšili se naději, že vévoda stane se králem v Čechách, nelze zajisté pochybovati, ale pochybno jest, že by zmínka o tom uklouzla vévodovi samému, pochybno jest to tím více, že dotčené udání připoutáno jest tu k zprávám zřejmě lživým neb aspoň podezřelým.

A nad to nade vše — co vévoda s Rašínem dne 28. října vskutku mluvil, o tom Rašín mlčí úplně! Nemá zmínky o schůzi ve Fridlandě, kde vpád emigrace do Čech, pomoc saská a švédská měla býti umluvena, nezmiňuje se ani slovem, jak frivolně zneužil vévoda důvěry císařovy, vylákal Tiefenbacha z Lužice, jak mluvil o tom, že jednání s Arnimem je mu »krásnou zámlinkou«, nezmiňuje se o přísahách vévodových, že chce raději umřít, než aby zrušil slovo, jež byl dal králi!

To vše přece Rašín dne 28. října od vévody slyšel, a to by bylo obžalobou vážnější, než nepravda, že Valdštejn poslal k saskému maršálkovi žádat vtržení do Čech. Vždyť ve Fridlandu mělo se také jednati o vpád do Čech, o vpád ještě nebezpečnější, vpád emigrace! A zrada, jakou spáchal Valdštejn na císaři v jednání s Arnimem, byla pro Rašína materiálem neocenitelným. Rašín však — o všem tom mlčí!

Jest patrné, že tu prosté konstatování: Rašín tendenčně lže, vysvětlením není! Záhada zůstává i potom, tím větší, že Rašín osvědčil se posud svědkem spolehlivým. Že by byl za čtyři léta hlavních rysů jednání zapomněl, nelze se domýšleti — vždyť vylíčil jednání v létě s Gustavem Adolfem dosti podrobně, vždyť znal přesně dny svých audiencí! *Nezbude než domnívati se, že »připomenutí« Slavatova změnila zprávu na tomto místě k nepoznání.* Slavatovi šlo více o dokázání toho, co dosud dvůr kladl za vinu vévodovi, než o obvinění nová. A že vévoda vpád saský způsobil, bylo ve Vídni od února r. 1634 hlášáno i věreno.⁹⁰⁾ Rašín to tedy musil dosvědčiti. Snad věřil sám Slavatovu »připomenutí« — věděl-li dobře, že Thurn byl krokem Arnimovým rozhořčen, nemohl věděti, nebyl-li vévoda zatím v tajném srozumění s Arnimem. Myšlénka nebyla neuvěřitelná, a Rašín mohl se bona fide propůjčiti za jejího zastance. Neznal zajisté dobře vnitřní souvislosti všech těch pletich a záhadných událostí, jako jí neznali ve Vídni. Zde byli přesvědčeni pevně o zradě; vše ostatní bylo záhadou, tajemstvím. Víra v povolání Sasů do Čech je důkazem toho, pochybeným pokusem řešiti hádanku.

⁹⁰⁾ Srv. »Chaos«, str. 159: Fridlandus vero, quod cum Arnheimio pepegerat etc. Úřední »Obšlrná a gruntovní zpráva« z r. 1634 llet naproti tomu události zcela správně. Vypovídá, že měl Arnim táhnouti proti Tiefenbachovi. »Als aber Arnheimb etwann dem glück nicht trawen wollen, sondern gegen Böheimb, allorten die Winterquartier zu nehmen, vnd sein Volk zu erfrischen, sich gewendet...« (Murr, 212). I zde tvrdí se tedy, že vpád Arnimův stal se proti úmyslům vévodovým. Zpráva dokládá, že vévoda doufal z Tiefenbachovy armády, Arnimem poražené, prchající oddily získati a že v Moravě mělo býti zverbováno 10.000 mužů, k čemuž že byly již rozděleny patenty a mustrplacy. Udání tohoto prozatím nelze kontrolovati.

Lze konečně hájiti kombinace, která by otázku Rašínových lží značně vyjasnila. Soudíme totiž, že Thurn, zvěděv o neslýchaném skutku Arnimově, poslal Rašína se zprávou tou k vévodovi. Thurn nepochyboval asi o věrnosti vévodově, tušil snad, že vpád Arnimův je dílem samostatné saské politiky. Bylo nutno o důležité události zpravit vévodu. A vznikly-li v něm po hrozném sklamaní i pochybnosti o věrnosti vévodově, bylo třeba dopřít se jistoty, poznati stanovisko Valdštejnovo. K tomu byl užit sotva kdo jiný, než opět Rašín, jenž ve dnech 5.—9. listopadu mohl býti znovu v Praze. A že vskutku v této době s vévodou mluvil, dosvědčuje, zdá se nám, rozmluva, kterou bylo třeba klásti dosud k 28. říjnu. Neboť že by tato rozmluva byla vyhlášena — a kdyby měla náležitě audienci 28. října, *musila by býti v podstatě vyhlášena* — nechceme věřiti. Ale prohlášení vévodova hodí se výborně k dnům 5.—9. listopadu, kdy vskutku vše z Prahy utíkalo, kdy byl veliký strach mezi lidmi, kdy i koruna již byla nebo měla co nejdříve býti odvezena a kdy mohl nejspíše zvolati Valdštejn: Protože se to nezdařilo a věci tak daleko dospěly, musí to jíti jinak! Toto »jinak« znamenalo mu nyní přijetí jeneralátu. Ale přes to mohl právě nyní uložit Rašínovi, aby dal Arnimovi na srozuměnou, že z Prahy vše utíká, město že není obrany schopno, a že by bylo pošetilé spokojiti se Ohří a Labem, když možno se zmocniti největšího, hlavního a sídelního města císařova, proniknouti do srdce království!

Jest ovšem na snadě námitka: proč by Rašín dle toho události nevyličil? Ale on z nevysvětlitelných příčin zamlčel i pravdu o audienci z 28. října. Setkáváme se tu zkrátka se záhadou, již prozatím nelze proniknouti na dno. Tolik jen zdá se býti pravděpodobno, že v zmatení pravdy hrála zde velikou roli mylná připomenutí hr. Viléma Slavaty. Přesvědčíme se o tom dokonaleji ještě níže.

* * *

Zbývá zmíniti se o obrazu, v jakém tato sporná perioda valdštejnské historie jeví se v nejnovější literatuře. Lenz právem prohlašuje líčení Rašínovo za nepravdivé, ale nežaluje naň, že chtěl vinu vévodovu zvětšiti. Lenz totiž připouští, že vévoda byl v tajném srozumění s Arnimem, že mu k vpádu radil a že tedy klamal Švédy a Thurna. Ale připouští také, že Arnim mohl jednati z vlastní iniciativy.⁹¹⁾ Lenz by se byl zajisté rozhodl pro toto mínění, jako jedině správné, kdyby byl znal listy, jež potom vydal Gaedeke. Rezek, ač s rezervou, vyslovuje se podobně jako Lenz.⁹²⁾ Irmer, který již mohl, ale neužil Gaedekových listů o vpádu saském, přijímá z neurčité alternativy Lenzovy bez obalu mínění první a tvrdí, beze všeho důkazu, že vévoda Thurna klamal, nazývaje to mistrovským kusem jeho intrikánské politiky. Zprávu Rašínovu ovšem zavrhuje.⁹³⁾ Co však říci tomu, že Gaedeke, vydavatel dotčené

⁹¹⁾ Lenz, 45, 49. — ⁹²⁾ Rezek, 55.

⁹³⁾ Irmer, I, XXVIII. K vypravování o ironické zmínce vévodově vůči Rašínovi, že chce ve Fridlandě jednati s Bubnou o získání hr. Thurna císaři, připojuje Irmer zcela vážně poznámku, že myšlenka smít ti stranu emigrantskou s císařem zaujímá i později v kombinacích Valdštejnových místo vynikající. To je omyl, jak šife netřeba dovozovati. Hr. Kinský,

korrespondence mezi kurfiřtem a Arnimem z října a listopadu, trvá na mínění, že vlastním původcem saského vpádu je vévoda. Je-li z listů jím vydaných, nehledě k jinému, již to zřejmo, že Arnim navrhl vpád do Čech o deset dní dříve, než se dosud za to mělo, vyslovuje Gaedeke prostě mínění, že tedy vévoda byl o deset dní dříve v spojení s Arnimem.⁹⁴⁾ Gaedeke trvá zároveň na plné věrohodnosti Rašínově, tvrdě dokonce, že prý v Rašínovi není řeči o tom, že by vévoda mu byl uložil, aby Sasy povolal do Čech.⁹⁵⁾ Rašín přece opakuje to neméně než třikrát, a Gaedeke sám zprávu jeho z Dvorského spisu znova otiskl! Poslední konečně práce o valdštejnské otázce, Wittichova, praví, že udání Rašínových nelze tu kontrolovat! Míni, že se Rašín mohl vrátiti od Gustava Adolfa z Schleusing do 15. října, ještě před audiencí Oynhausenovi, a na mylném základě staví dále opět mylné vývody.⁹⁶⁾ A věci tyto byly dávno před tím Lenzem nepochybně zjištěny!

chtěje na jaře r. 1633 maskovati své jednání se Švédy a Francií před členy emigrace, přemlouval je, aby se podrobili a žádali pardonu od císaře. Pan z Roupova věřil, že Kinský to míní do opravdy, ale právě jeho chtěl Kinský zavést na nepravou stopu. Sr. zápis deníku Nicolaiho o rozmluvě s Kinským 4. čna. 1633 (*Irmer*, II, č. 165) a o rozmluvě s panem z Roupova 15. čna. (*ibidem*, č. 178).

⁹⁴⁾ *Gaedeke*, Die Eroberung, str. 235, 239, 241. Gaedeke odůvodňuje to velmi nedostatečně. »Od Gustava Adolfa odmítnut, odhodlal se Valdštejn spojit se se Sasy a použití jich k vlastním cílům.« Ale o odmítnutí Gustava Adolfa dověděl se vévoda *tepru 28. října*, 3 dny před saským vpádem. Proč by tedy již před 10. říjnem vstupoval v spojení s Arnimem? Dále praví Gaedeke: *Valdštejn se musil snažiti*, aby jeho statky byly uchráněny a radikální převraty emigrantům byly sabráněny. Proto prý žádal 12.000 *spolehlivých* švédských vojsk. Emigranti by byli mohli vzbuditi v Čechách povstání, *jež by znovu veškeré majetkové poměry v Čechách bylo směnilo. A to musil vévoda předejiti!* Gaedeke tu dokazuje, že stojí na téměř protixulantském stanovisku, jako r. 1631 stála vláda saská, ale dokazuje spolu, že postavení vévodovo pojímá od základu křivě. Gaedeke je o zrádných plánech vévodových z pomstychtivosti přesvědčen. Vévoda tedy chtěl s pomocí 10–12.000 Švédů postavit se v čelo povstání proti císaři. Tyto »spolehlivé« pluky švédské přivedl by do Čech *po žádosti vévodově* muž, jenž byl takřka vtělením restitučního programu emigrace, hr. Thurn. »Spolehlivé« ty pluky měly by mezi vůdci hojně emigrantů a provázeny by byly davy emigrace. Jest zřejmo, že za tak spolehlivé podpory nemohl vévoda na zachování svého vévodství bez dostatečných náhrad bývalým vlastníkům ani pomýšleti, že na ztráty byl připraven. Že pak z podpory švédské nebude nic, *to nevěděl vévoda opět před 28. říjnem*. Do 28. října musil doufati ve vpád švédsko-emigrantský, *doufati v to*, čeho by dle Gaedeka se vlastně *obával*. Dne 28. října byl pak vpád do Čech mezi kurfiřtem a Arnimem *dávno umluven*. Ukázali jsme však, zdá se, s dostatek, že vévoda trval na plánech svých i po 28. říjnu a že teprv 7. listopadu nastal obrat, k němuž by se snad vývody Gaedekovy hodily. I v nejnovější práci své (*Die Ergebnisse etc.*, str. 55) trvá Gaedeke na svém překvapujícím mínění. Citujeme: Falls Arnim . . . Schlesien occupirte, konnten die Emigranten mit geworbenen Truppen und jenen drei schwedischen Regimentern Böhmen mit Leichtigkeit besetzen, einen Aufstand hervorrufen und alles zu unterst und oberst kehren (!). Schon um dieses zu verhindern, musste Wallenstein die Sachsen hereinwünschen, die allein (!) die Ruhe aufrecht erhalten konnten (!!).

⁹⁵⁾ *Gaedeke*, Die Ergebnisse etc., 61, pozn. 1.

⁹⁶⁾ *Wittich*, str. 239, 248. Sledujeme Witticha: Odmítnutí Gustava Adolfa bylo pro vévodu sklamaním. Znamku obratu pozorujeme také již 15. října, v rozmluvě vévodově

4. Ztráta Prahy.

O tažení Arnimově do Čech má Rašín tuto zprávu: »Na to táhl Arnim do Čech. Dobyl 5. listopadu Děčína, potom Litoměřic a Ústí, ale neměl v úmyslu jíti dále ku Praze. Ale vévoda a hrabě Adam Trčka posílali bez ustání, abychom táhli přímo k Praze; že se chtějí založiti o hlavu, že císařští na nás nepočkají. A naposled poslali ještě praporečníka z pluku Trčkova, jenž byl dříve u pana Adama hofmistrem, na to však brzy rytmistrem se stal, rodem Peczka a vzkázali, že právě opouštějí Prahu. Tu teprv se Arnim obrátil k Praze, a vyšli nám Pražané, když jsme k Praze přitrhli, ihned vstříc a pražská města vzdali.«¹⁾

Předem třeba připomenouti, že zpráva jest nemálo zajímavá pro kritiku předchozích udání Rašínových. Nebo není-li důkazem, že udání tato jsou vyhlášena a nedosvědčují-li, že je způsobila cizí ruka? »Arnim nechtěl k Praze táhnouti« — to přece musí překvapiti, když jsme již byli slyšeli, že Rašín v Šluknově jménem vévodovým žádal Arnima, aby vtrhl do Čech, když mu, jak ze zprávy nutno souditi, vyličil, že vše z Prahy utká, že don Baltazar s posádkou uteče také. Proč by byl Arnim nyní, když již věděl, že císařští ho nevyčkají, že vévoda mu k útoku radí, nechtěl k Praze táhnouti? Vždyť dále Rašín motivuje pochod na Prahu pobídkou vévody, tedy něčím, čeho by již nebylo třeba! Máme tedy — a ještě níže míti budeme — v Rašínově zprávě samé důkaz, že předchozí udání o vpádu do Čech nesrovnávají se s pravdou. Rašín sám byl by se asi tak křiklavým odporům vyhnul. Ale vy-

s Oynhausenem (o chybě, že Rašín mohl se vrátiti ze Schleusing před 15. říjnem, jsme se zmínili; druhý omyl je zde v tom, že rozmluva, kterou připomíná Wittich, byla teprv při druhé audienci, 17. října). Vévoda radil Oynhausenovi, aby se zmocnil biskupství Verdenského a Brémského dříve, než to učiní král Švédský, jež by potom odamtud dostati bylo asi nesnadno. Vévoda chtěl Dány proti starým sokům, Švédům, popuditi. Politikou jeho bylo krále Dánského přivoditi v nepřítelství proti Švédům. *Tak snaží se Valdštejn nepřátely císaře mezi sebou navzájem poštvaťi, kdekoli to možno.* Nuže, zde jest již důležitý resultát, k němuž po dvou stranách úvah dostal se autor od fakta, že vévoda Kristiánu IV. radil, zmocniti se dotčených duchovních knížectví dříve, než to snad učiní Gustav Adolf. Pomineme-li toho, že základ, na němž spisovatel staví, je nedržitelný a položíme-li si jen otázku, co bylo cílem vévody, přemlouvajícího Oynhausena k zabrání Brém a Verdenu, nemůže zníti odpověď tak, jak ji čteme u Witticha. Ze zprávy Oynhausenovy vyčísti třeba, že vévodovi běželo o to, aby Kristian IV. Brém a Verdenu vskutku mocí si zpět vydobyl, nikoliv proti Švédům (o jejichž úmyslech na země ty nebylo stopy), ale *proti císaři. Vystoupení takové byli by Švédové uvítali, protože by znamenalo porušení Lübeckého míru, opovědění nepřítelství císaři!* Poznámka dotčená v řadě vývodů vévodových, opakovaných 15. a 17. října, zcela mizí, jest asi jen vedlejší důvodem. Resultát, k němuž Wittich zde došel, jest jaksi vůdčí myšlénkou jeho práce. Jaký rozumný cíl a jaký motiv mohla by míti politika štvátí nepřátely císaře mezi sebou a štvátí je zároveň proti císaři — jak Wittich vykládá?

¹⁾ *Dvorský*, 26, *Gaedeke*, 318.

kládáme-li je »připomenutími« Slavatovými, jest vysvětlení snadné. S pomocí Slavatovou byla zpráva sfašována, než sotva patrné stopy činu pozornosti pachatelů ušly. Okolnost tato ukazovala by sama sebou k spolehlivosti obvinění posledního — musíme však ovšem zabývatí se podrobněji otázkou ceny jeho.

Dne 1. listopadu 1631 vydal se Arnim z Lubije s veškerou jízdou a 4000 vybranými pěšimi do Čech. V listu, jímž to kurfiřtu oznamuje, máme zajímavý doklad, jak tajníkársky bylo mezi oběma o osnovaný projekt jednáno. *Arnim nezmiňuje se ani slovem o Čechách*, oznamuje tajemně, že doufá býti nazítří v místě, o němž zpravil již Vitzthum kurfiřta *ústně*.²⁾ Tedy i nejbližší cíl své výpravy uznal za dobré zamlčeti. Byl to nepochybně Šluknov, kde dne 2. listopadu Arnim asi byl, a kam náleží nepochybně jeden nedatovaný důležitý list jeho.³⁾ S listem tím posílá ke kurfiřtovi rytmistra Schönfelsra, připomínaje, že záležitost jím oznámená nestrpí nejmenšího odkladu, že musí sám s kurfiřtem mluvití. Slibuje, že chce býti zítra — v pondělí 3. listopadu — v Stolpenu, kam schůze obou již od 25. října byla umlouvána.

Víme, že Rašín tvrdí, že v Šluknově dostihl Arnima. Obsah jeho zpráv poznali jsme jako vylhaný, ale toto zevnější udání jest asi pravdivé. Kombinace, že Thurn vypravil za Arnimem mimo Steinäckra a Bubnu také Rašina, jenž nepochybně Bubnu provázel, jest na snadě.⁴⁾ Dle toho by žádal Steinacker v Šluknově jménem švédského vyslance vysvětlení o vpádu do Čech, dodal snad také známý zoufalý list Thurnův, a Bubna by zpravil Arnima o žádosti vévodově o schůzi v Fridlandě a dal mu toho se týkající list Trčkův. V důležitých těchto novinách můžeme také spatřovati podnět k dotčenému listu Arnimovu, k jeho mínění, že osobní rozmluva s kurfiřtem jest nevyhnutelná.

Kurfiřt vskutku večer dne 3. listopadu, provázen tajnými rady, do Stolpenu přibyl. Zde čekal naň již Schönfelser s listem Arnimovým a důležitými ústními vzkazy. Překvapuje, že kurfiřt v odpovědi⁵⁾ nevzpomíná v nejmenším novin Schönfelsrových, překvapuje i, že Arnim schůzi s kurfiřtem, již uznal za neodkladnou, stále odkládá, pospíchaje kvapně ku předu a v každém listu

²⁾ A. kurfiřtovi, Lubij, 1. list. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 2b a týž témuž, Zhořelec 26. říj. (*Gaedeke*, č. 21). Zde opět mlčí o cíli výpravy, ba o výpravě vůbec: »Dieweyll Ich vom Rittmeister Vitzthum E. Durchl. gedancken vernommen, wil Ich die anstellung machen . . . und die ganze Cavallerie *dazue* nehmen.«

³⁾ Tak kombinuje *Lenz* (50, pozn. 1) již na základě první sbírky Gaedekovy. Správnost toho potvrzují cele listy nověji Gaedekem vydané. Nedatovaný list Arnimův, s nímž posílá rytmistra Schönfelsra (*Gaedeke*, č. 14) došel do Stolpenu (Stolpno, Sloupno) v pondělí 3. list. Zmínka Arnimova, že chce »zítra« býti v Stolpenu, ukazuje k tomu, že list je z 2. list. — na 3. list. byla schůze umluvena — ukazuje k tomu dále list Arnimův daný již 3. list. ve 4 hod. dopol. v Chřibské (*Gaedeke*, Die Erober., č. 26), jenž jest pozdější než list nedatovaný. Dne 2. listopadu musil tedy býti Arnim asi v Šluknově. Odtud pak píše: »So erfordert es (osobní schůzi) dennoch die unumbgengliche Notturft, und kan dass Werck. davon Rittmaister schoenfelser bericht tuhn wirdt, gahr keinen auffschub leiden.«

⁴⁾ Rašín, jak níže poznáme, provázel i jindy buď pana z Bubna, buď Trčku v tajných posláních, třeba by sám zvláštního úkolu neměl.

⁵⁾ Kurfiřt Arnimovi, Stolpen, 6 list. (dopol. v 6 hod.). *Gaedeke*, Die Eroberung č. 28. Kurfiřt zmiňuje se také o jiném listu Arnimově, jež obdržel 4. list. v poledne.

se omlouvaje, že ke kurfiřtovi se dostaviti nemůže. Teprve ze dne 7. listopadu máme stopu toho, jak Thurnovy stížnosti a žaloby působily na kurfiřta. Kurfiřt zvěděl z listu Arnimova z Děčína z 3. a 4. listopadu, že maršálek obrací se neprodleně dále k Litoměřicům a Roudnici, a že tedy k osobní schůzi ještě dlouho nedojde. ⁶⁾ Proto posílá ze Stolpenu za Arnimem rytmistra Vitzthuma, žádaje dobrodzání Arnimova v některých punktech, z nichž nejdůležitější byl poslední: »Panu polnímu maršálkovi jest známo, čeho žádá hr. Thurn od J. K. J. Jeho K. Jst. by ráda mluvila o tom s p. maršálkem, ale odkládá to až k schůzi osobní. Kdyby však bylo zatím p. maršálkovi v tom cos poznamenati, chce to J. K. J. zvěděti, protože hr. Thurn a jeho krajané žádají o resoluci a tvrdí, že činí vše na rozkaz Král. Mti. Švédské, ale zdá se, *jakoby to směřovalo proti záměru p. maršálka.*« ⁷⁾

Odpověď na dotaz tento, v němž kurfiřt projevuje ochotu řídit se záměry *Arnimovými*, poslal Arnim kurfiřtovi z Litoměřic 9. listopadu: Záležitost hr. Thurna mám za věc tak velikého dosahu a důkladného uvážení, že s několika málo osobami nemohu se v tom rozhodnouti. Odkládám to tedy až k osobní schůzi s V. K. Jstí. Neboť čím víc on (Thurn) *neschvaluje záměr Vaší Jstí.* — sem jíti, *jak jste byl poručil* — tím více zdají se mi jeho věci býti podezřelými, a proto tím spíše bude třeba v díle *spěšně pokračovati.* ⁸⁾

Stojí za to tato nejasná a přikrytá slova podrobiti kritice. Vědomí provinění na Thurnovi a tedy i na Gustavu Adolfovi postřehujeme u kurfiřta i u Arnima, přistihujeme tu takřka oba protišvédské intrikány, jak navzájem na sebe svalují vinu. Kurfiřt umývá si ruce — on by nebyl proti žádostem Thurnovým, ale zdá se mu, že by to bylo proti záměrům *Arnimovým*. Arnim však neváhá kurfiřta co nejdříve a co nejdůtklivěji na pravý stav věci upomenouti, čest iniciativy mu ponechati. »Thurn *neschvaluje záměr Vaší Mti.,* že jste mi v tato místa *jíti poručil*« — poznamenává srozumitelně. Proto také nechce k ničemu raditi, neumí se rozhodnouti, odkládaje vše k osobní schůzi, již však se vyhýbá. Nespokojenost Thurnova jest mu podezřelá, ačkoliv ji prohlédati, její příčiny znáti musí, ale právě proto třeba bez meškání v díle mocně pokračovati, to jest snahy Thurnovy *zmařiti* dokonanou událostí!

Ale k záměrům Thurnovým byly připoutány i snahy Fridlandského o povstání, o nichž Arnim zpraven byl již dříve od Thurna, nyní znovu od Bubny, a za jejichž podporu žádán byl asi listem Trčkovým. Niče plán Thurnův podvracel Arnim i naděje vévodovy. Zdá se nám, že i tu jednal na základě promyšleného plánu, že snahy vévodovy stejně jako Thurnovy *zmařiti chtěl*. Bylo

⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, Děčín, 4. listop. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 27. Podává obsírnou zprávu o vzetí Děčína. Přeje si jen zmocniti se ještě Litoměřic a Roudnice; »alssdan wil bey tagk undt Nacht Ich mich zu E. C. D. begeben, den mirh auch solche sachen vohrkommen, welche E. C. D. notwendigk eroffnet werden müssen, damitt sie ihre Consilia darnach zu dirigiren«.

⁷⁾ Verzeichniss etlicher Puncten etc. (*Gaedeke*, č. 13), Stolpen, 7. listop. K datu srv. *Gaedeke*, č. 12. Thurn dlel asi v těchto dnech v Stolpenu.

⁸⁾ A. kurfiřtovi, Litoměřice, 9. list. *Gaedeke*, č. 16. *Gaedeke*, Die Ergeb., 60, vykládá slovo »improbiren« německým »billigt«. To je omyl. »Improbovati« je všude *neschvalovati*.

to prostou, přirozenou konsenkvencí jeho politiky o paralysování snah švédských a emigrantských, politiky, jež způsobila vpád do Čech. Chtěl-li Valdštejn vystupovati v spolku se Švédy a emigrací, bylo třeba jednati i proti němu. Zdar podniku byl triumfem zvláštní saské politiky, ale zároveň prospěchem císařství a zradou Gustava Adolfa. Proto to tajemnůstkářství v jednání kurfiřta a jeho maršálka, proto vyhýbají se tak úzkostlivě záznamům písemným, proto snaží se svaliti na sebe navzájem zodpovědnost, proto Arnim, duše všech těch plánů, hledí se krýti ve všem rozkazy kurfiřta.

A stopu nejistoty, jak zachová se nyní vévoda k Arnimovi, lze snad vyčísti z listu jeho vévodovi z 11. listopadu. List jest odpovědí na poslední psaní vévodovo, tedy asi na list Trčkův dodaný Bubnou a na žádost o schůzi ve Fridlandě. O tom všem se mlčelivý Arnim — vévoda touže dobou vychvaloval pánům Pražanům diskretnost Arnimovu — ovšem nezmiňuje. Odvolává se na poslední list, v němž vévoda žádá na rozkaz JMCís. ve veledůležitých věcech osobní schůze, připomíná svá dřívější prohlášení (nepochybně z 30. října), že se k schůzi dostaví, až pas dostane. Nyní však jej »ratio belli« přivedla do Čech, blízko k vévodovi, i ponechává mu nejpoddaněji, je-li ochoten, »*dass solches noch zu Werke gesetzt.*«⁹⁾ Arnim tedy připouští, že vévoda již nechce o věci jednati. To pochopíme, uvážíme-li, že Arnim mohl za vlastní cíl chystané schůze pokládati jen žádost o podporu Sas k vpádu emigrace. To bylo již překaženo, každá taková schůze, tedy i schůze v Fridlandu, byla zbytečnou. Že by vévoda chtěl snad jednati upřímně jménem císařovým, Arnim ovšem věřiti nemohl.

Arnim s panem z Bubna mluvil asi 2. listopadu. Vévodovi odpovídá teprve 11., teprve tehdy, když »dílo« bylo dokonáno, když měl v své moci Polabí až k Brandýsu a byl jist, že se zmocní bez překážek Poohří. Tak deset dní po opuštění Lubije byl zdar jeho plánů zajištěn. Snahy Thurnovy byly zmařeny, a saská armáda dobyla pevné posice v Čechách.

Zdálo by se, že Arnim nyní, spokojen, že dosáhl vytčeného cíle, na další postup pomýšleti nebude. Ale naopak — právě nyní pozorujeme u něho snahu odvážiti se dále. Již 9. listopadu dovozoval z Litoměřic, že třeba vší mocí a bez odkladu pokračovati, protože — Thurn je nespokojen. A o den dříve, maje již v moci Litoměřice a Roudnici — tedy města, po jejichž dobytí chtěl míti

⁹⁾ A. Valdštejnovi (Ústí), 11. list. *Förster*, II, 171. List tento měl zvláštní historii. Trubač Arnimův přibyl s ním k Praze v noci z 11. na 12. list., právě když město bylo plno zmatku nad tažením nepřítele. Sotva že u Písecké brány zatroubil, strhli v městě pokřik, že nepřítel stojí již před branou. Teprve po chvíli, když omyl byl poznán, byl trubač vpuštěn (*Rezek*, Beckovský, II, 3, 11.). Páni Pražané psaní *otevřeli*. Píší o tom vévodovi, datující ještě 11. list. (. . . kteréž v tom strachu, nevíme jakým způsobem [!], otevřeno a nám dodáno jest . . . *Dudík*, 149, pozn. 1). Vévoda odpovídaje z Pardubic 13. list., píše (německy), že to nezvzdě! »ohne besondere befröndung«, ale oznamuje dále, že již Arnimovi psal o čas a místo a žádá dodání nového listu Arnimovi (*Dudík*, 149). *Gaecke* (*Die Ergebnisse*, 64) se mylí, míní-li, že Staroměstští otevřeli psaní vévodovi z nedůvěry, protože prý se rozhlásilo, že chce se spojit s nepřítelem.

svůj úkol za skončený a vrátiti se ku kurfiřtovi ¹⁰⁾ — posýlal své pluky *dale* k Brandýsu, psal důtklivě kurfiřtovi o sesilování armády, nabízejí se sám půjčiti k tomu 10.000 tol., žádal důrazně konečného odeslání obou tělesných pluků kurfiřtových, navrhuje dokonce, aby posádky saské ze Šestiměstí byly povolány k armádě, a města byla obsazena lidem venkovským. ¹¹⁾

Cílem Arnimovým asi bylo dobyté postavení v Čechách co možná zajistiti a rozšířiti. Plány jeho sáhaly již dále než k Litoměřicům, Roudnici a Poohří. Kurfiřt Jan Jiří, zvěděv o tom od rytmistra Goldackra (v Stolpenu 8. listopadu ráno) odpověděl, že nechce maršálkovi překážeti, ale neopominul konstatovati, že *Arnim jedná s vlastní iniciativou*, maje opět za neodkladnou potřebu »o rozličných punktech« s ním ústně se domluvit. Ze souvislosti je zřejmo, že nejdůležitějším předmětem jednání má býti poměr k Thurnovi a tedy i k Valdštejnovi. ¹²⁾

Arnim tentokrátě žádosti kurfiřtově vyhověl. Dne 11. listopadu byl již zpět v Ústí, kam zve spěšně kurfiřta, dovozuje, že nemůže býti delší dobu vzdálen armády, která stojí již čtyři míle od Prahy. ¹³⁾ Odtud také poslal nepochybně trubače s uvedeným již listem k Valdštejnovi. Ale ještě téhož dne nastává důležitý obrat — Arnim odesílá náhle Janu Jiřimu po zvláštních kurýřích dva vlastnoruční listy stejného znění, oznamuje krátce, že ho právě došly zprávy o věcech, jež nestrpí nejmenšího odkladu, na nichž kurfiřtovi vysoce a mnoho záleží. Třeba tělesné pluky odeslati ihned, třeba osobní úmluvy a to co nejdříve. ¹⁴⁾

Co záhadné psaní toto znamená, dovidáme se teprv z listů maršáلكových z dne následujícího. Jsou datovány ještě v Ústí a Arnim v nich kurfiřta a jeho tajné rady takřka zasypává žádostmi, aby konečně oba tělesné pluky byly odeslány. »Prosím V. K. J. pro Boha, pošlete mi přece to vojsko. *Praha je v rukou V. K. J. Zmčkáte-li jen den, nenaskytne se nikdy taková příležitost*« — tak v úplném obsahu jeden z nich. ¹⁵⁾ Tajným radám stěžuje si do jejich liknavosti a nevěšmavosti ve věci, na níž prý záleží časné blaho kurfiřtovo a věčné blaho mnoha tisíc lidí ¹⁶⁾ A kurfiřtu opět píše: *Protože jsem obdržel zprávy, že se Praha nemůže dlouho brániti*, mám za to, že této pří-

¹⁰⁾ *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 27. Srv. výše pozn. 6.

¹¹⁾ A. kurfiřtovi, Litoměřice, 7. list. *Gaedeke*, Die Erob., č. 30. Že posýlá vojsko dále k Brandýsu, zřejmo jest teprve z odpovědi kurfiřtovy; Arnim sám píše *opět tajemně*: »Mitt E. C. D. Armees bin ich gestriges tags alhier angelangett, auch willens da es dem lieben Gott also gefellig, fürder an dem Orte, davon Rittmeister Goltacker wird bericht getahn haben, zu gehen.«

¹²⁾ Kurfiřt Arnimovi, Stolpen, 8. list. *Gaedeke*, Die Eroberung, č. 31.

¹³⁾ A. kurfiřtovi, Ústí, 11. list. *Gaedeke*, č. 17. Posýlá zároveň ke kurfiřtovi Vitzthuma.

¹⁴⁾ A. kurfiřtovi, Ústí, 11. list. *Gaedeke*, č. 18.

¹⁵⁾ A. kurfiřtovi, Ústí, 12. list. *Gaedeke*, č. 21.

¹⁶⁾ A. tajným radám, Ústí, 12. list. *Gaedeke*, č. 20. List plný důtklivých domluv a nářků končí se: »meine hochgeehrten herrn verzeihen mihrs, Ich eiffre gewiss auss getreuen hertzen«. Tajní radové, vpádu do Čech nepřejíce, asi úmyslně odchod kurfiřta zdržovali, chtějíce svaliti zodpovědnost za vše na Arnima.

ležitosti nikterak nelze opomenouti, a vracím se zpět.¹⁷⁾ Vitzthum, jenž spěchal od kurfiřta za Arnimem do Ústí, již ho nezastihl. Zvěděl jen, jak spěšně oznamuje kurfiřtovi, že posádka z Prahy vytáhla, a že konšelé vyšli již vstříc Arnimovi s klíči města, ale nenalezše ho, zase se vrátili. Arnim, nečekaje rozmluvy s kurfiřtem, ani jeho svolení, časně ráno dne 13. listopadu opustil Ústí¹⁸⁾ a v sobotu dne 15. listopadu stál již na Bílé Hoře před Prahou.

Vším tím jest zajisté potvrzeno, že *Arnim původně na Prahu nemyslíl*. Odvážil se dalekosáhlého kroku toho teprv tehdy, když zvěděl, že Praha je bezbranná, když obdržel téměř neuvěřitelnou novinu, že císařská posádka hlavní a sídelní město království — *opustila!*¹⁹⁾

Původcem a odesýlatelem těchto zrádných zpráv byl dle Rašína *Trčka* a *Valdštejn*. Časově jest udání to vskutku ku podivu případné. Právě na večer v pondělí dne 10. listopadu poslal vévoda Arnimovi císařský pas, který byl obdržel *již před čtrnácti dny*.²⁰⁾ Poslal jej právě v dobu, kdy sám Prahu opouštěl a kdy opouštěl ji i Marradas s císařskou posádkou.²¹⁾ Že právě tento okamžik uznal za nejvhodnější, bije tím více do očí, že před dvěma dny, v sobotu večer dne 8. listopadu, vypravoval vyslaným Pražanům, že »ho jeho nemoc nebolí tak, jako utíkáni místodržících, že Arnimova trubače, nedávno přibylého, pro posměch, který místodržící svým ujižděním učinili, zdržuje nashvál u sebe, aby druhé straně neprozradil, že páni království místodržící z Prahy odjeli a utekli«. ²²⁾ A dodavatelem pasu Arnimovi byl vskutku, jak praví Rašín, praporečník pluku Trčkova, Fridrich Oldřich *Březský*.²³⁾ V listu, jež Březský Arnimovi dodal, připomíná vévoda dvakrát, jak se zdá ne

¹⁷⁾ Arnim kurfiřtovi (Ústí?), 12. list. *Gaedeke*, č. 21.

¹⁸⁾ Vitzthum kurfiřtovi, Trnice, 13. listop. *Gaedeke*, č. 23. Vitzthum spěchal dále za Arnimem.

¹⁹⁾ To pravil Arnim později i Nicolaimu, přiznáváje se, že chtěl zmocniti se jen Žateckého a Litoměřického kraje. Doznal, že kdyby nebyl smlouvou města v moc dostal, *byla by síla jeho k dobytí Prahy nestačila* (Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 5. led. 1632, *Irmer*, I, č. 33): »På wägen bekom han breek, att alle dee förnembste wore wekne utur Prag uti störste consternation med förtröstning, der han komme med folck, ehuru ringa ded och wore, skulle alt stå öped. Derpå är han gången dijt ått. Och effter han inted war starck nog att forcera staden, tog han den in par accord.«

²⁰⁾ V. Arnimovi, Praha, 10. listop. *Förster*, II, 171 a *Dudík*, 146. *Förster* v příloze k 3. svazku, str. 121 datuje týž list 11. list. To připomínáje *Lens* (53, pozn. 4), soudí, že list odeslán byl až 11. listopadu. Ale *Valdštejn* později, 13. listop., píše znovu Arnimovi, zmiňuje se o tomto listu, pravě výslovně, že jej odeslal 10. listop. (*Dudík*, 150). Březský musil přibýti do Ústí, když již trubač Arnimův ráno dne 11. do Prahy vyslaný byl odejel. Oba listy se křížily na cestě. Březský mohl se zdržeti hledáním hlavního stanu, trubač Arnimův jel na jisto, přímo do Prahy.

²¹⁾ *Rezek*, Beckovský, II, 3, 109, 110.

²²⁾ *Ibid.*, 108. Zmíněný trubač odeslán byl s Březským.

²³⁾ Rašín má »Peczka«, čímž míněn jest patrně *Březský*. V listech vévodových Arnimovi z 10. a 13. list. psáno je jméno to »Bretzki« a »Bretzka«. Fridrich Oldřich Březský rytíř z Ploskovic byl r. 1623 z účastenství v povstání pardonován. Bratr jeho Václav byl pokutován ztrátou třetího dílu jmění (v kraji Píseckém). *Srv. Bilek*, Děj. konf. 42.

bez úmyslu, že posel je praporečník pluku *Trčkovou*, ano připojuje i kreditiv pro něho žádaje, aby mu Arnim plně důvěřoval. Předchozí poznámka, že Březský má jednati s Arnimem o místo a dobu schůze, je *nepravdivá* — o místo a dobu jedná se mezi vévodou a Arnimem *teprve později*, ve dnech 13–29. listopadu. Březský měl patrně důležité ústní vzkazy pro Arnima. A praví-li Rašín, že Březský oznámil Arnimovi, že císařští právě Prahu opouštějí, může to víru v jeho pravdomluvnost jen utvrditi. Březský musil zastihnouti saského vojevůdce v Ústí ještě během 11. listopadu. A z téhož dne máme Arnimovy veledůležité depeše kurfiřtovi, vyznívající konečně v zprávu Vitzthumovu, že Arnim se dozvěděl, že císařští Prahu opustili!

Mohli bychom snad přestatí na tom, co bylo pověděno, ale lze uvéstí /
svědectví jiná, na Rašínovi nezávislá.

zavata
Hr. Slavata píše počátkem r. 1634, že vévoda František Julius Sasko-Lauenburský, když ve Vídni posledně dlel (v prosinci r. 1633), zmínil se některým o listu, jímž vyzýval Fridlandský Arnima, aby jen přišel do Prahy, že místodržícím a Marradasovi nažene tolik strachu, že Sasové nenaleznou překážek.²⁴⁾ Víme vskutku, že vévoda František Julius neváhal ve Vídni učiniti důvěrná udání, Valdštejna velice kompromittující, ale zprávě o listu Arnimovi takového obsahu věřiti lze sotva. Mohly to býti vzkazy ústní, ale protože jest zřejmo, že by je byl vévoda musil oznámiti po někom ještě před 10. listopadem, jest to pravdě nepodobno, ačkoliv i Rašín zmiňuje se o *dřívějších* poselstvích Trčkových a vévodových, že chtí hlavy v sázku dáti, že císařští Sasů v Praze nevyčkají²⁵⁾ Musili bychom přece stopy zpráv těch pozorovati u Arnima před 11. listopadem. Na odhalení vévody Františka Julia založena jest asi zpráva jedné z pověsných relací Carettových z Plzně ze 27. února 1634, že »nyní potvrzuje se denně určitěji, že Fridland před dvěma léty pozval nepřitele do Prahy«, aby císař byl nucen jej znovu povolati k velitelství.²⁶⁾ Podobně jako vévoda František Julius svědčil ve Vídni důvěrník Kinského, muž vévodových pletich nad jiné znalý, nejvyšší Schlief. V listu hraběti Šlikovi z 2. dubna 1634 tvrdí, že Valdštejn vlastní rukou napsal na lístek z notesu vytržený, aby Arnim co nejrychleji se obrátil k Praze, že se zmocní města, neztratě ani jediného vojáka.²⁷⁾ Na udání tomto zakládají se asi zprávy

²⁴⁾ *Aretin*, pfl. č. 2.). Před tím stojí: »Artificiose per se suosque gravissimum tum locum tenentibus M. V. tum Commissario Marradas incussit metum, hostis vires, propinquitatem, ferocitatem exaggerando. Vbi locum tenentes discesserant, per »dar intendere«, eorum pusillanimitatem vehementer detestatus, quasi indignos nomine Boëmo et leporinis cordibus perstringendo, civibus promittendo se cum illis ad extrema etiam permansurum, è contra vero tri duo post . . . et Comitem Marradas ut abiret induxit et ipsemet non metu sed factione magis de nocte abscessit.«

²⁵⁾ Upozorňujeme však přece, že i Arnim mluví o listu: På wägen bekom han *breef* . . . Srv. výše pozn. 19.

²⁶⁾ *Förster*, III, str. 296.

²⁷⁾ To zaznamenává *Hurter* (110, pozn. 50), jenž list dotčený, dosud neznámý, v rukou míti musil. Že list ten dán byl 2. dubna 1634, patrně z poznámek protokolu o výslechu Schliefově dne 3. dubna (*Irmer*, III, 450). Praví se v úvodu, že Schlief, vyzván pověděti, jako rytířská osoba dobrého stavu, pravdu nepokrytě, slíbil tak učiniti a již *včera* hr. Šlikovi

v „Chaosu“²⁸⁾ a v úřední zprávě,²⁹⁾ dále otázky vyšetřovací komise kancléři Elzovi a vévodovi Františku Albrechtovi Sasko-Lauenburskému.³⁰⁾ Tento, bratr vévody Františka Julia, odpověděl, že o tom neví nic, že byl tehdy ve Vídni. Účastnil-li se Schliefových vpádů saského, nevíme — svědkem události, o níž vypravuje, nikterak býti nemohl. Jest možno, že slyšel tak vypravovati, ale přes to sotva lze uvěřiti, aby až k bázlivosti opatrný Valdštejn cos takového vlastní rukou napsal, třeba i diskretnímu Arnimovi. Ze zprávy Schliefovovy možno přijmouti jen tolik, že v společnosti v pletichy vévodovy zasvěcené se tvrdilo, že Valdštejn Arnima do Prahy zval.

A tak také zní určité a nepochybně hodnověrné svědectví, jež zůstalo dosud, protože jen česky bylo vydáno, úplně nepovšimnuto. Pochází od svědka, o nějž nám jde nad jiné, od Sezimy Rašína, z jediné dosud známé jeho výpovědi před komisí vyšetřující: »Pominulého léta 1634 in Januario, když jsem byl v Plzni, s Albrechtem Klusákem o těch věcech strany knížete z Fridlandu diškurs měvši, jemu jsem povídal . . . že kníže z Fridlandu nás tehdáž v ten první vpád kurfirstský léta 1631 do Čech uvedl, abychom k Praze táhli, že vzkazoval nám i Arnhamovi. Kdyby tehdáž knížete z Fridlandu nebylo, nemínil Arnham do Prahy táhnouti.«³¹⁾

Jest zřejmo, že je nemožno Rašínovi nevěřiti. Jedinou námitku, jež jest možna, uvádí Irmer, pravě, že býlo v Čechách dosti osob, jež by donesly nepříteli zprávy o bezbrannosti Prahy,³²⁾ ale námitka jeho proti určitým svědectvím, jimž nelze upřítí spolehlivosti, nikterak nedostačuje. Z chování Arnimova dne 11. listopadu vysvítá, že zprávy, jež obdržel, obdržel ze strany naprosto spolehlivé. I kdybychom neměli přímé obžaloby, naskytla by se již na základě hojných podezřelých momentů kombinace, že odesýlateli byli vévoda a Trčka — Trčka pak zajisté, jako vždy před tím a potom, byl vykonavatelem

o všem referoval. Dále ve výslechu (str. 454) odvolává se k písemnému memoriálu *včerejšího* dne hr. Šlikovi odevzdanému. *Lenz* (54, pozn. 1) shledává důkaz nespolehlivosti udání Schliefova zejména v tom, že list měl býti poslán Arnimovi do Slaného. Valdštejn byl prý dávno z Prahy pryč, když Arnim do Slaného přišel. To jest pravda, ale jest možno, že Valdštejn do Slaného ještě z Prahy lístek poslal. Mohl se domnívati, že posel zastihne Arnima u Slaného. Dne 8. listopadu byli Sasové již u Brandýsa — vévoda sotva věděl, že Arnim vrátil se v té době do Ústí. Ze zprávy Schliefovovy kurfiřtu Saskému (Viedeň, 12. říj. 1634. *Gaedeke*, č. 156), psané z vězení a vypočítané na možnost, že list bude zachycen, sotva lze na podezřelost všech udání jeho souditi. Irmer uveřejnil protokoly výslechu Schliefova, z nichž zřejmo, že prohnaný muž ten jen o to usiloval, aby *sebe* vši viny očistil, a pokud *sám* v pletichách byl účastněn, v tom že vytrvale lhal. Jinak však povídal rád vše, co věděl, i to, nač ani nebyl tázán. Že by vymýšlel nepravdivá udání k obžalobě vévody, toho se nenajde. Proto také máme za to, že v pravdivost dotčené zprávy sám věřil.

²⁸⁾ U *Murra*, 160: »Actum ita erat sum Arnheimio, cui in pugillaribus scripsit et Pragam versus sollicitavit.«

²⁹⁾ *Ibidem*, 212.

³⁰⁾ *Irmer*, III, 357 a 419. Výslechy tyto byly 10. a 26. dubna 1634.

³¹⁾ *Dvorský*, 16. Současný německý překlad téže výpovědi později u *Irmera*, III, 399.

³²⁾ *Irmer*, I, XXXIII.

důvěrné úmluvy předchozí, kryl vše svým jménem, jednáje jakoby na svou pěst — a poslem Březský z Ploskovic. A nejen vévodův palác v Praze, i trčkovské domy a statky chráněny byly hned na to saskými salvaguardiemi.³³⁾

Motivy zrádného jednání Valdštejnova není nsnadno nalézt. Arnim, ačkoliv znal záměry a žádosti vévodovy, nedbal jich, ano neváhal je zmařit. Vévoda s Arnimem srozuměn *nebyl* i musil se obávati, aby Arnim, nevšímající si jeho ujednání s Thurnem a Gustavem Adolfem, nečinil také v Čechách rozdíl mezi statky Valdštejnovými a statky jiných Sasům lhostejných pánů. Bylo třeba zavázati si Arnima k vděčnosti, bylo třeba Sasům prokázati napřed důležitou službu, přihlásiti se za jejich přitele a tak dosíci záruky, že Sasové navzájem budou šetřiti knížectví Fridlandského. Že snaha tato vedla vévodu po výtce k zrádným vzkazům jeho, zdá se vysvítati i z konceptu onoho dopisu z 10. listopadu, dodaného Arnimovi Březským. V nejstarší, v němž ještě za místo schůze navrhuje Fridland, chtěje poslati k Arnimovi svého radu Jindřicha Neumanna — téhož, jenž vedle Kinského, Trčky a Illova zahynul v Chebu — vsunuta jest obratně žádost, aby také »naše země« zůstala ušetřena. V druhém, pozdějším konceptu dává ostrovtipu Arnimovu již jen zdáli na srozuměnou, čeho si přeje a čeho se obává. Píše, že se ubírá do Pardubic, doufaje, že bude-li osobně blízko svého knížectví, ušetří císařští, kteří ze Slez do Čech táhnou, »z lepšího respektu« statků jeho. Jinak by prý lid Tiefenbachův zem jeho úplně vyplenil a zruinoval.³⁴⁾ Ve vyhotovení konečně není o všem tom zmínky, ale Březskému byly nepochybně dány určité vzkazy ústní — vždyť Arnim byl dávným důvěrníkem vévodovým.

Arnim sám nebylo třeba, neb císař sám si to přál
 snaha, aby ztrátou Prahy důnucen byl císař svěřiti vévodovi jeneralát stůj co stůj, působila, zdá se nám, na jednání Valdštejnovo teprve na místě druhém, působila-li vůbec. Podmínek, za kterých jeneralát přijal, byl by vévoda dosáhl i bez vpádu do Čech.³⁵⁾ Vždyť byl ještě před nedávnem Questenberk

³³⁾ Tak tvrdí Rašín v relaci, ve svědectví z vyšetřování a i Klusák (*Irmer*, III, 489).

³⁴⁾ Srv. výše str. 76, pozn. 45: »Ersuche derowegen den Herrn, Er wolle inmittelst der ohrten alles also anstellen, dass nit allein wir sicher reisen, sondern auch vnser Landt ohne gefahr bleiben möge«

³⁵⁾ Výminky druhého jeneralátu Valdštejnova nebyly nikterak tak neslýchané, jak tvrdili nezasyvěcí jeho vrstevníci a jak by dnes rádi dovodili jeho žalobci. Hlavním pramenem o nich byla původně t. zv. »Contenta deren Conditionen« etc., vytištěná již r. 1632 ve dvou letáčích (*Schebek*, Cap. 11), pak v *Theatrum E.*, *Khevenhillerovi* (s hrubými chybami), *Prioratovi* a j. a vydaná znova *Aretinem* z arch. mnich., *Dudikem* z vojen. arch. vid. a *Glühlichem* z Antelmiho. Až na text poslední shodují se v podstatě, uvádějíce, někde s naivní motivací, těžké výminky, že V. má býti také jeneralissimem koruny Španělské, že Ferdinand III. nemá býti při armádě, zajištění na děd. zem rakouskou jako řádnou odměnu (u Ant. pouze: un assurance sopra i paesi ereditarii), že země, jež okupuje, nejvyšší regál v říši (!?; Ant.: uno dei maggiori regali), výhradné udílení pardonů, vztahujících se na jmění atd. *Ranke* (přil., 1) došel resultátu, že podmínky tyto nelze míti za základ poměru mezi cis. dvorem a vév. Fridlandským, že sliby, jichž se mu dostalo, nebyly asi v smlouvu formulovány. Dnes však, po studii *Schebkově* »Die Capitulation W-s v Öst.-Ung. Revue XI) lze jíti dále a říci, že »Contenta« jsou, moderně pověděno, pouhé žurnalistické kombinace. Nelze je nikterak, jak míní *Gindely* (v úvod, pozn. 67), pokládati za požadavky

v Praze u něho, slibuje a přemlouvaje všemožně. Císaři pak nešlo jen o Sasy v Čechách, ale i o Švédý v říši, a tomu všemu nebylo lze pomoci jinak, než zřízením nové velké armády. A k tomu nebylo mimo vévodu vhodné osoby nikde. Známé jest pak, že o podmínkách jednáno bylo teprve v dubnu r. 1632, když bylo zřejmo, že vpád saský skončí se smutně, když nová armáda již

Valdštejnovy — autorita Khevenhillerova jim nedodává ceny, neboť Kh. otiskl i jiné bezcenné relace. Také ostatní vývody Schebkovy, jimiž vysvětluje nebo potírá výminky, jež Gindely sám, spoléhaje příliš na španělské depeše, shledal a hájil, jsou dobré — ovšem abstrahujeme-li od nešťastné fixní idey tušiti všude pletichy Slavatovy. Dbáme-li pouze spolehlivých pramenů, můžeme nabyti dostatečných vědomostí k poznání smluv mezi vévodou a dvorem, a konečný obraz bude pak ještě střízlivější, než míní Schebek. Velmi cennou pomůckou k tomu jsou depeše toskánského vyslance ve Vídni, *Sacchettiho*, registrované *Kollmannem* v Čes. Čas. Hist. 1895. Dne 10. list. 1631 vrátil se z Prahy Questenberk s odmítavou odpovědí Valdštejnovou (*Förster*, 186). Dne 11. žádal císař vévodu znovu, aby aspoň, odebera se blíže k Vídni, radil mu v tísní jeho, nechce-li již přijmouti velení (*Dudík*, 154). Brzo na to musil dojiti Eggenberka list Michnův, mluvící o ochotě vévodově a »zcela možných a snadných« výminkách (srv. výše str. 90). V. sám poslal 17. z Pardubic Breunera, patrně s příznivou odpovědí, neboť hned potom jedná se pouze o dobu a místo schůze (*Dudík*, 156 sq, 171, *Förster*, 189). V schůzi této, v Znojmě asi 12—14. pros., zastupoval císaře Eggenberk, jenž mimo listy císaře a krále přinesl zvláštní instrukci (*Förster*, 194 sq., *Dudík*, 173; veledůležité té instrukce Schebek nezná!). V listu králově i v instrukci je praveno výslovně, že *Ferd. III. sám má táhnouti do pole a V. mu assistovati*. Císař slibuje dále, že král bude dbáti vždy vévodových rad a bude obklíčen radami jemu milými, že *cis. spovůdník* aniž kdo jiný nebude smět plány Valdštejnovy křížiti neb domluvami a radami zdržovati, že vévodovi má býti dán od každého »aller giusto vnd satisfaction« a nikdo mu nemá býti na překážku, že *V. nedostane žádně zoldštní instrukce*, jako jí neměl dříve, ale že *císař chce »nochmalen alles Ihro gueten beywonender dexterität, treu vnd fleis committiren vnd anhaimbstellen«*. Chce-li V. náprav neb ujistění jiných, nechť svěří vše Eggenberkovi, jemuž uloženo vévodu »durch allerhand befindliche dienliche mittel« k velitelství »erhandeln«. — Zde máme již nejhlavnější a v následcích svých nejhroznější výminku: jeneralát in absolutissima forma, zde můžeme pozorovati, že po náhledu dvora měly býti výminky nového jeneralátu tytéž, za nichž sloužil V. do r. 1630, ale *doplněné odstraněním všeho, co tenkrát bylo předmětem stížností a hněvů vévodových*. Že *pod Ferd. III. V. sloužiti nemínil*, pochopíme beze všeho, a neznámá jednání s Eggenberkem v Znojmě skončila se tím, že V. přijal velení *sám*, ale jen *na tři měsíce*, do konce března. Z dalšího vývoje jednání je patrné, že v Znojmě konány porady jen o podřízených otázkách o organizaci nové armády a její finanční opatření. Výsledky jich jsou shrnuty v návrhu smlouvy o 12 bodech (*Dudík*, 181 sq.), jež máme za autentický. V. staral se potom zejména o vyunucení větších španělských subsidií (*Kollmann*) a tvrdil přes prosebné listy Eggenberkovy, že 1. dubna odstoupí (*Dudík*, 268, 346; *Förster*, 198 sq.). Když konec března se blížil a Eggenberk pro nemoc s vévodou jednati nemohl, byl 26. břez. vypraven do Znojma biskup víd. Antonín, aby s vévodou jednal »wegen Continuation in Ihro Maj. Kriegsdienste«, jak píše Ferd. III. vévodovi téhož dne (*Förster*, 202 sq. a zejm. *Kollmann*). Z toho a i z listu Eggenberkova z 20. ún. možno souditi, že plán, aby Ferd. III. táhl do pole, již *padl*, ač Sacchetti píše stále, že Španělé na plánu tom stojí vytrvale. Sacchetti mluvil s biskupem po jeho návratu ze Znojma, a dle toho mělo poslání biskupovo jen ten cíl, aby V. zůstal dotud, pokud s ním nebude moci Eggenberk sám jednati. Biskup pravil Sacchetimu, že má za to, že V. povolí, »učiní-li se mu něco po vůli, jak mu již bylo naznačeno: bude-li mu slíbena investitura některého velikého státu, rovnajícího se Meklenbursku, jehož by si prve dobyl zbraní« (*Kollmann*, S. 3. dub.). Zpráva tato jest zajisté spolehlivá a je důležitá k poznání fáse, k níž jednání dospělo i k poznání smýšlení dvora. Eggenberk vrátil se

vyčkávala rozkazů k vytržení do pole. Tedy ne asi zbytečná snaha o dosažení lepších výminek zvýšením tísně dvora, ale touha viděti svou škodolibost dovršenou a nasycenou, zajisté pak i zloba uraženého condottiera, pomýšlejícího snad dosud na zjevný odboj proti císaři, mohly spolupůsobiti, že Valdštejn usiloval, aby hlavní město království dostalo se do rukou nepřítelů.

z Hradce 2. dub. a 12. vydal se, aby »jednání počaté cele skončil« k vévodovi do Göllersdorfu u Hor. Hollabrunnu, kde prodlel ještě 12. a pak 13. dub. Z instrukce, kterou obdržel (*Zwiedineck-S.*, Eggenberg, 198), jest patrné, že bylo již rozhodnuto, aby V. byl jeneralissimem *sám*, bez krále, a ovšem s mocí absolutní, a že šlo jen o osobní zájmy vévodovy. Císař ukládá Eggenberkovi, *aby povolil beše všeho, kdyby V. chtěl snad hodnosti nebo vysnemenání pro své přátely. Císař není proti tomu, aby bylo za Meklenbursko dáno vévodovi »prosatím a hypothecae loco« kníž. Velko-Hlohovské nebo Lužice, nebo obojí.* — Z této instrukce plyne, že V. dosud svých osobních žádostí dvoru nenaznačil, že se choval tak, *že dvůr byl připraven i na velmi skromné požadavky* a že ve Vídni vůbec nepomyslili na to, že by V. chtěl odměny ceny neslýchané, nad slušnost a spravedlnost. V. v Göllersdorfu jeneralát definitivně přijal, a že podmínky, na jejichž základě se to stalo, byly cele v rámci nadějí dvora, zřejmě z gratulace biskupovy z 15. dub. vévodovi, po návratu Eggenberkově (14. říj.). Biskup v lichterovském listu svém píše, že se V. »heroicky prohlásil«, že se císaři »willig accomodirt« a že dokázal, že se umí přemoci (*Dudík*, 466). Neznámých jednání biskupových, Michnových a Werdenberkových s vévodou v dnech násled. můžeme pominouti, protože mohla se týkati jen doplnění úmluv, ne jejich základu, týkala-li se jich vůbec — uvedeme jen listiny, jež patrně s jednáním souvisí. Dne 15. dub. dána jest ve Vídni listina, kterou se vévodovi postupují všechny *konfiskované statky* v král. Českém i v říši (*Bilek*, Beiträge, 298), dne 16. jiná, kterou se daruje Valdštejnovi summa 400.000 *zl.*, jež dluhoval za koupené statky (*ibid.*, 126; k tomu *Dudík*, 415) a téhož dne konečně listina, kterou se mu dává v zástavu *knížectví Velko-Hlohovské, dokud nedostane zpět vév. Meklenburského, »nebo jiného knížectví stejné hodnosti a ceny«* (*Schebek*, Wallensteiniana, 41). O dva tři dny později byla mu dána plná moc jednati se Sasy o mír (*Dudík*, l. c.). — *To je vše.* Máme se Schebkem za to, že V. neobdržel nic více, než o čem vědí zprávy právě sebrané. Nejohrovnější výminkou bylo ovšem samostatné velitelství, ale tíhy její ve Vídni necitili, protože V. měl je de facto již dříve a protože spoléhali na jeho věrnost. Že by meze moci této byly přesně vytyčeny, pochybujeme, ale víme jistě, že císař. rozkaz podřízeným jeneralům platil jen tehdy, souhlasil-li s ním vévoda, že síla armády, obsazování míst plukovníků (ne jeneralů, jak tvrdí *Gindely*) záležely jen na jeho vůli, že měl právo vypisovati kontribuce, nebo aspoň jednati o ně se stavy. Konfiskace v říši měl již za prvního jeneralátu; nyní dostal i konfiskace v Čechách, ale jen na válečné výlohy. Že by měl výhradně velení nade všemi vojsky v říši, je omyl — to mohlo se státi jen se svolením ligy. Jiné zprávě *Gindely*ově, že zvláštní podmínkou bylo, že nemusí přísahati, nelze věřiti stejně, jako *Sacchettimu*, že se zavázal velikou přísahou. Také slibu o kurfiřtství nevěřime (a bude se nám tím níže zabývati). Možno jen, že slíbena mu Lužice, jež by panství jeho krásně zaokrouhlila, ale poměr k Sasku, jež V. chtěl získati, kázal tu asi tajemství. Že by měl V. moc jednati o mír kdykoli a s kýmkoli, jak věří *Schebek*, je *nepravda*: V. dostal 16. dub. jen plnou moc k jednání se Sasy; částí kapitulace, jak poznáme, to nebylo. *Jiné plné moci neměl*, a i tato byla na konečnou *ratifikaci císaře*. Srovn. jen místa, k nimž ukazuje příslušné místo rejstříku v heslu »Valdštejn« v zadu. Příměří mohl asi smluviti beze všeho — to byla věc vojenská.

5. Schůze v Kounicích.

K osobní schůzi vévody s Arnimem, o kterou psal Valdštejn poprvé dne 18. října, došlo teprve ke konci listopadu Arnim, obdržev 11. listop. (v Ústí) císařský pas a 15. na Bílé Hoře psaní vévodovo, žádající brzkého udání času a místa schůze nedaleko Pardubic, ¹⁾ odpověděl z Prahy 18. listopadu, že je ochoten vydati se ihned na cestu, ale dával na jevo, že by mu schůze nedaleko Prahy byla nejmilejší, protože by se mohl rychleji dorozumívati s kurfiřtem. Vévoda tedy slíbil, že odeběře se do Nimburka, a potom nechť Arnim určí nějaké místo mezi Nimburkem a Prahou. ²⁾ Když Arnim s tím souhlasil, zvolil vévoda 25. listopadu za místo schůze statek Trčkův v *Kounicích*, slibuje, že tam bude v sobotu časně ráno (29. listopadu). ³⁾ Arnim v sobotu v Kounicích byl, ale vévoda nepřijel, omlouvaje se z Nimburka malou churavostí, a odkládaje schůzi na druhý den ráno. ⁴⁾ V neděli dne 30. listopadu, v týž den, kdy v Praze v kostele Týnském za ohromného účastenství lidu byly pochovávány hlavy obětí »krvavé lázně pražské«, konala se v Kounicích pamětihodná schůze obou záhadných mužů.

Vévoda odeslal dne 2. prosince z Pardubic do Vídně Breunera, aby císaři o schůzi podal zprávu. ⁵⁾ Co Breuner referoval, nevíme. Rytmistr Vitzthum, jenž byl kurfiřtem Saským o něco později vypraven ke králi Švédskému, pověděl k otázce králově, že vévoda se v Kounicích na rozkaz císaře pouze vypytał, jsou-li na této straně ochotni jednati o mír, a že nepřednesl »nichts als generalia«. ⁶⁾

Dle oficielních zpráv neměla by tedy schůze kounická důležitosti, vévoda by se byl osvědčil svědomitým vykonavatelem vůle císařské, Arnim by se byl spokojil pouhým vyslechnutím vévodových otázek. Po všem tom, co jsme o Valdštejnovi a Arnimovi zvěděli, byl by to výsledek velmi překvapující.

¹⁾ V. Arnimovi, Pardubice, 13. list. *Dudík*, 150. *Rezek*, Beckovský, II, 3, 127 sq.

²⁾ *Förster*, 173 a V. Arnimovi, Pardubice, 20. list. *Förster*, 174.

³⁾ Arnim vévodovi, Brandejs, 23. list., V. Arnimovi, Pardubice, 25. list. *Förster*, II, 174 sq. Opravy čtení u *Dudíka*, 159. Zároveň žádal Valdštejn Tiefenbacha, aby mu v Nimburce obstaral nocleh.

⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Kounice, 29. list. *Gaedeke*, č. 30. Poznámka u *Irmera*, I, XXIX, že Arnim k chystané schůzi do Fridlandu ku konci listopadu odcestoval, ale vrátil se, vévodý tam nezastihnuv, je omylem.

⁵⁾ Valdštejn císaři, Pardubice, 2. pros. *Dudík*, 161.

⁶⁾ Kreditiv Vitzthumovi dán je v Praze 9. pros., instrukce dána jest o den později (*G. Droysen*, Die Verhandlungen über den Universalfrieden im Winter 1631/2 v ASG, 6, 209, pozn. 64). Audienci u krále v Mohuči měl Vitzthum 9. led. 1632. Relace Vitzthumova o tom dána je v Lipsku, 3. února (*Irmer*, I, č. 44). Také tajný rada kurfiřtův Miltitz píše z Prahy 2. pros. Jifímu z Werthernu: Arnim sei wieder von Wallenstein zurückgekehrt, würde über seine Verrichtung Bericht erstatten, wie er vermerke, seien es *nur Generalia* (*Irmer*, I, XXIX, pozn. 2). Arnim by dle toho před 2. pros. kurfiřtovi o schůzi nereferoval.

V pravdě měly se věci zcela jinak — *schůze kounická byla náhradou za zmařenou schůzi v Fridlandě*, kde se mělo umluviti nepřátelské tažení do zemí českých, *v Kounicích byl přítomen pan z Bubna a Rašín*, zde padla z úst vévodových slova, že se bude chovati tak, aby císař se vším svým domem s bolestí pocítil, že urazil kavalíra! Schůze kounická byla událostí velkého do-
sahu — tam jednalo se o důležitých otázkách poměru vévodova k Sasům, emigraci, Švédům a císaři, tam situace náhlým vpádem Arnimovým do Čech změněná a znejasněná měla vystoupiti vůči všem stranám v nových formách.

Dopídití se pravdy o úmluvách kounických jest tedy potřebou nevyhnutelnou, než právě v tom setkáváme se s ohromnými obtížemi. Máme sice o schůzi zpráv několik, ale ty si odporují tak, že kritika vstupuje jen s bázni v jejich beznadějný chaos. Slyšme prozatím zprávy hlavních svědků.

Rašín praví, že odebral se 30. listopadu s Arnimem a panem z Bubna do Kounic. »Vévoda žádal, abychom tam spolu přišli. A když jsme tam přišli, byl tam již Trčka a vyšel nám vstříc, ale vévoda přišel teprve po něm a mluvil s Arnimem několik hodin. Co to bylo, nemohu věděti. Když však Arnim obědval, měl u vévody audienci pan z Bubna. Když se z audience vrátil, pravil, že *se vévoda všecek změnil* a že mu řekl právě to, co byl vzkázal mně po hr. Trčkovi, totiž: *protože vojska od krále nedostal a saský lid vtrhl do Čech; že musí přijmouti jeneralát, a ta záležitost že musí býti provedena jiným způsobem. Bude potom míti regiment v rukou, a tak bude moci vykonati lépe, co byl dosud zamýšlel.*«

Dle Rašína se tedy vévoda svých plánů proticísařských vzdáti nemínil a přijetí jeneralátu motivoval tím, že odmítnutím královými a vpádem Sasů do Čech byly dřívější projekty v nic přivedeny a že zbývala jen jedna cesta k moci a vzpouře — přijmouti nabízené vrchní velení.

Zcela jinak zní zpráva, kterou o konferenci v Kounicích podal jeden z účastníků tajné porady — *maršálek Arnim*. Kurfírt vrátil se spolu s Arnimem 26. prosince z Prahy do Drážďan, a tu vyžádal si švédský zástupce v Drážďanech, častěji již jmenovaný Nicolai, u obou audience. Rozmluva s Arnimem byla 30. prosince, a o nejdůležitější části její zpravuje Nicolai 9. ledna 1632 šifrovaným listem tajemníka krále Filipa Sattlera.⁷⁾ Píše: Nemohu nepřipomenouti, co se mnou mluvil polní maršálek Arnim o dorozumění mezi J. Kr. Mtí. a Valdštejnem, před tím tajně praktikovaném, že ta »melée« byla na velmi dobré cestě, ale přerušena byla male agendo *panem hr. z Thurnu*, který *vitio naturae* — byla slova Arnimova — záležitost rozhlásil, nejdřív jednou damou *z Tirska*, již to p. hrabě byl svěřil, potom listem, v němž bylo obsaženo celé jednání plnými slovy a bez šifer, a v němž byl Valdštejn často jmenován. *List ten byl od císařských zachycen*, a vše tak zobecnělo, že to zvěděli v Praze Jesuiti a děti po ulicích s tím běhaly. Zmíněný Valdštejn při

⁷⁾ Dle *originátu* otištěno u *Hildebranda*, č. 4. *Irmer*, I, č. 34, uveřejňuje nešifrovaný *koncept* téhož listu, od vyhotovení poněkud se lišící. List došel krále ve Frankfurtu nad Mohanem 7. února.

poslední své »entrevue« s Arnimem velice proto si stěžuje pravil, že neví, jak jinak tomuto podivnému jednání rozuměti, než že pan hr. Thurn chtěl jej tak přivoditi v nesnáze, ano v úplnou zkázu a pád. Nyní, chce-li se zbaviti podezření a pohany, že to došlo tak daleko, že to musí učiniti ne pouze slovy, ale skutkem. Proto je nucen odebrati se k císaři, aby se, pokud možno, očistil zprvu omluvou ústní a potom realiter přijetím jeneralátu. Valdštejn prý však, jak mi dotčený Arnim dále oznámil, *protestoval a vysoce se zařikal, že chce, buď jak buď, v záměru svém a v dobré náklonnosti k J. Kr. Mti. stále setrvati a neučiniti aniž jiným učiniti dáti cokoli, co by bylo k praecjudiciu nebo nejmenší škodě J. Kr. Mti., nýbrž spíše všechno říditi k tomu, aby císař s celým svým domem bolestně spatřil a pocítil, že urazil kavalira*. Arnim pravil, že Valdštejn prosil, aby to J. Kr. Mti. nejpoddaněji oznámil a o tom jeho jménem ujistil, obtestando per omnia sacra, aby se to nestalo listem, ale aby Arnim, nemohl-li by to sám učiniti, vzkázal to po spolehlivé osobě *ústně*. Protože pak dotčený Arnim neměl jiné příležitosti, vyjevil to mně, jakožto pověřenému J. Kr. Mti., maje za vysoce nutné, aby J. Kr. Mt. tuto »intention« Valdštejnovu zvěděla čím dříve tím lépe, aby, až zví, že Valdštejn opět přestoupil na stranu císařovu, *neměla za to, že již úmysl svůj změnil, a tím uražena, tajných piklů⁹⁾ sama neprozradila*. Tím by byla špatně odměněna netoliko dosavadní oddanost Valdštejnova k J. Kr. Mti., v níž on chce stále vytrvati, ale byla by tím »suflaminována« nebo zcela zmařena skutečná servitia, jež doufá v krátkce *ve vhodný čas* osvědčovati. Arnim mne několikráte zapřisahal a prosil, abych v tom užil veliké opatrnosti a této »offerty« Valdštejnovy nezjevil nikomu jinému, než jen nejjasnějšímu králi našemu. Ujistil mne také přísahou, že *to nechtěl vyjeviti ani kurfiřtovi ani hr. Thurnovi*, aby to nevyšlo na jevo k neprospěchu J. Kr. Mti. a Valdštejnovi k necti a škodě. Co o této nabídce souditi a pokud na často jmenovaného Valdštejna spolehnouti možno, bude J. Kr. Mt. svým vysoce osvíceným rozumem zajisté dobře moci rozeznati. Mně bylo jen referovati, co mi bylo oznámeno . . .

Zdržme se prozatím všech poznámek o této zajímavé výpovědi, dle níž vévoda, přísahaje věrnost králi, obvinil ze zmaru svých plánů hr. Thurna, a uvedeme zprávy ostatní, v nichž k dovršení zmatku se tvrdí, že vše překazil — Arnim, že Arnim odvrátil Valdštejna od krále Švédského!

V aktech komise vyšetřující v procesu valdštejnském setkáváme se s otázkami: Co bylo jednáno v Kounicích pod rouškou jednání o mír o vpád do císařských dědičných zemí? *Jak a proč Arnim Fridlandského od jeho záměru a od Švédů opět odvrátil a přemluvil, aby přijal jeneralát?* Vévoda František Albrecht odpověděl, že neví nic, že v Kounicích nebyl, že slyšel jen od hr. Thurna, že *Arnim překazil křesťanské dílo, že je příliš císařský a že nevěří, aby Arnim byl ochoten učiniti císaři velikou škodu*. Nejvyšší Schlieff, jenž nepochybně udáním svým k otázkám těmto podal materiál, tázán byv později po příčině Arnimova jednání, jež ve Vídni překvapilo, odvětil, že jí nezná, že

⁹⁾ *Hildebrand* má: »die causam selbst entdecken möchten«. *Irmer* nepochybně správně: »die cabal(en) entdecken möchten«.

to však sotva bylo míněno k dobru císařovu.⁹⁾ Neznámé dosud původní svědectví o tom lze poznati asi z »Obširné a gruntovní zprávy«: Když však Arnim tam (do Kounic) také přišel a po čtyry hodiny s ním (Valdštejnem) sám mluvil, přemluvil jej k zcela jinému záměru, k tomu, aby všemožně o to usiloval, aby mu císařská armáda byla znovu podřízena, neboť potom že bude míti nejlepší příležitost netoliko se pomstiti, ale i štěstí své s větší jistotou (*protože králi Švédskému nelze důvěřovati*) nanejvýš povzněsti Rady té Fridlandský následoval a jednání se Švédy pod *záminkou*, že čas jest již promeškán, *také že se obává, že záměry jeho jsou odkryty* — prozatím náhle přerušil.¹⁰⁾

O rok později vyznal ve Vídni Albrecht Klusák, trčkovský hejtman, muž, jenž, jak ze všeho patrno, byl v rodině Trčkově důvěrníkem všech, takřka členem nejužší domácnosti: Adam (hr. Trčka) pravil v Pardubicích staré paní (matce Marii Magdaleně), *že Arnim knížeti v Kounicích povídal, že král Švédský je »ein karger Filz«, že neplní, co připovídá, aby mu kníže nedůvěřoval!*¹¹⁾

A tři roky po procesu valdštejnském, počátkem května r. 1637, píše starý Thurn, zvěděv radostnou novinu, že na rozkaz kancléře přepaden a jat byl pán z Arnimů, jakožto »usvědčený odpovědný nepřítel slavné koruny Švédské«, vypočítává jeho zrady: »Nebude-li to V. Exc. proti myslí, chci obširně vypsat, jak on se saskou armádou podnikl tažení do Čech, s jakým úmyslem a k jakému cíli on dobře intencionovaného knížete z Valdštejna přivedl na jinou cestu a cti, náboženství a víře na úkor království České spustošil . . .«¹²⁾

Není zajisté třeba vytýkati zvláště křiklavé odpory citovaných zpráv a ukazovati na obtíže, jež je překonati kritice, chce-li pouze dopátrati se odpovědi na některé otázky, nejdříve se hlásící, nercili poznati role kounických jednatelů podrobně. Počneme tam, kde lze dojíti jistých výsledků, třeba negativních, t. j. dovodíme nejprve, co pravda *není*. Sem náleží beze vší pochyby všechno to, co vypravoval Arnim Nicolaimu o Thurnově neopatrnosti, jako vlastní příčině zmaru plánu na povstání. Udání o nerozvážném listu Thurnově mohlo

⁹⁾ Irmer, III, 420, 476. Dotčený výslech Schlieffův byl 8. kv. 1634.

¹⁰⁾ Murr, 213. Hned před tím praví se, že schůze v Kounicích konána byla pod záminkou jednání o mír a že starý Thurn měl Švédy přiměti k ochotě k jednání, vskutku však že tam měl umluven býti útok na císaře, *jakož Fridlandský vždy ještě měl za to, aby Arnim udeřil na císařské, lešící u Nimburka*, a snažil se proto přemluvití Tiefenbacha, aby odvedl vojsko do zimních bytů. Ale Arnim k jinému vévodu přemluvil. — Zdá se snad z toho, že vévoda zmínil se dvoru o tom, že jednal v Kounicích i s Thurnem, neb jeho zástupcem, motivuje to ovšem nepravdivě. Že by v této době radil vévoda k rozptýlení císařských do zimních bytů, není pravda. Radil naopak Tiefenbachovi k postupu k Praze (*Dudík*, 161—168), nejspíše ovšem z toho důvodu, aby tak své vévodství zbavil nebezpečné blízkosti císařských.

¹¹⁾ Irmer, III, 495.

¹²⁾ Thurn G. Oxenstiernovi (bratru kancléře), Pernov, 5. čvna. 1637. *Hildebrand*, č. 66. Thurn dodává: »niemahls des sinns und gedanken gewehst dehnselben zu religion- undt landesfreyheit zu verhelfen undt zu erhalten.«

by býti pravdivé — Thurnovi se v létě r. 1633 podobná nehoda přihodila,¹³⁾ a neunavňý pletichář mohl list napsati úmyslně, aby Valdštejnovi ústup zne- možnil — ale nevěřme mu, protože je provázeno podrobnostmi očividně vy- bájenými, protože není nikde jinde o tom nejmenší zmínky a protože poměr Valdštejna k Thurnovi a emigraci, jak poznáme, se ani po schůzi kounické nezměnil. Co pak následuje dále — *proto* musí se vévoda sám císaři omluviti a přijmouti jeneralát — je tak pošetilá nepravda, že se jí netřeba zabývati.

Klamal Valdštejn těmito výmysly Arnima? Jaká by v tom byla ironie, aby vévoda snažil se přesvědčiti saského maršálka, jenž plány Thurnovy i jeho zmařil sám vpádem do Čech, že původcem nezdaru jejich je hr. Thurn! Proč by byl Valdštejn častoval těmito bájkami Arnima? Nebo proč by se byl s ním smluvil oklamati jimi Švédy? Chtěl-li se Gustavu Adolfovi omluviti, že přijímá jeneralát, mohl si vymysleti vhodnější záminku, na př. tu, že mu král slíbených pluků neposlal! Touto cestou bychom tedy vysvětlení se nedohledali, ale není-li možno, že Arnim staví starého Thurna na pranýř na svůj vrub, k tomu cíli, aby ho před králem diskreditoval a z toho důvodu, že ho nenáviděl?

Neboť Arnim Thurna nenáviděl! Jako již dříve byl Vitzthum poslán *stěžovat* si králi na emigraci, tak nyní Arnim, v téže rozmluvě z 30. prosince, odsuzuje neschopnost a násilnost Thurnovu a snaží se vylíčiti vynikajícího švédského jenerála před švédským diplomatem ve světle co nejnepříznivějším. Jeho splaše- nosti a neopatrnosti dává vinu zmaru velkých záměrů, viní jej, že prý v čele emigrace loupil a plundroval katolické domy v Praze i na venkově, což bylo proti obecnému náboženskému míru v celé říši i proti Arnimovu akordu s městy Pražskými, jehož salvo honore et conscientia přestoupiti nemohl. Thurn prý však ihned, netázaje se ani kurfiřta, zmocnil se kostelů, jednal proti právu a řádu, dal poraziti šibenici, na níž jména některých byla přibita, dal sejmouti a slavně pohřbiti hlavy r. 1621 popravených, ano i zemské desky a kancelář chtěl přenést, čemuž Arnim mocí zabránil!¹⁴⁾

¹³⁾ Thurn Oxenstiernovi, Lehnice, 12. září 1633. *Hildebrand*, č. 38.

¹⁴⁾ Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 5. led. 1632. *Irmer*, I, č. 33. Nicolai tu referuje ob- šírně o rozmluvě s Arnimem, jejíž tajnou část teprve po 4 dnech šířoval Sattlerovi. Místo Thurna a emigrace se týkající zní: »Med grefwen aff Thurn sade han (Arnim) sigh inted hafwa kunnad tractera, aldenstund han alt för ijfrig och hastig är, der till med hwad tyst och förborgad (wara) bör inted hemligen hålla kan . . . (následuje stručně známé udání o prozrazení plánů vévodových). Feltmarschalken klagade öfwer dee *Behmische exulantes calidis consillis*, att de strax i begynnelsen hafwa begynt, tumultuera och beswära sigh öfwer honom derföre, att han inted hafwer welad consentera till många handa deeras obil- lige procedures och särdeles till plundring på dee catholisches huus och háfwer i Prag och å landed, ded han duplica de causa inted hafwer kunnad approbera, först för den uprättade general religionsfred i Romersche rijked, der på ded evangelische krijged fon- derad är, sådan för den special accord, han hafwer giordt med staden, den han ju inted salvo honore et conscientia öfwerträda kunde. Grefwen hade strax i begynnelsen twert emot accorden intaged och occupered kyrkorna, churfursten outfrågad, violerad justitien (ejus formalia), låted kullkasta galgen, der på några anslagne woro, teslijkest nedertaga och med stort process och pompa funebri begrafwa dee 1621 excuterade herrars upsatte hufwun; hade och ändeligen welad förryckia landtafflen och cantzelijd, der han sådant med macht inted hindred hade.«

Tak mluví muž, který dle vlastního přiznání dovozoval pánu svému, že nadále nelze se chovati k císaři, než jako k nepříteli.¹⁵⁾ Jaké to nepřátelství bylo, zřejmo jest ze známého již saského odůvodnění vpádu do Čech, zřejmo z prohlášení kurfiřtových, když zvěděl o dobytí Prahy, že prý tím »tak dlouho želaný vzácný mír v milé vlasti náš německého národa tím spíše bude přivoděn a stabilován«,¹⁶⁾ zřejmo z podobného výroku Arnimova vyslaným Prahy před vzdáním měst Pražských¹⁷⁾ a z kurfiřtské omluvy místodržícím království Českého, že vpádem chtěl pouze tomu, aby země jeho byla chráněna útoků, válka byla ukončena, ztracená skoro a vyhaslá důvěra (k císaři) byla znovu získána a obecný stálý mír restaurován.¹⁸⁾ Byla to vojna, jak ji později charakterisoval Oxenstierna slovy, že Sasové válčí tak, že zůstává neznámo, kdo je přítelem, kdo nepřítelem.¹⁹⁾

A Arnim neváhá hájiti tohoto stanoviska před zástupcem krále, jenž chtěl restauraci v koruně České, jenž králem Českým uznával vypuzeného Fridricha.²⁰⁾ Arnim zapomíná, že jemu samému na Bílé Hoře před vyslanými měst pražských uklouzla slova, že chce, aby Čechy byly uvedeny pokojem v způsob předešlý,²¹⁾ a prohlašuje k těmž směřující snahy Thurnovy prostě za násilí,

¹⁵⁾ Obrana Arnimova z 11. května 1632. *Irmer*, I, č. 64 B.

¹⁶⁾ Kurfiřt Arnimovi, Lovosice, 16. listopadu. *Gaedeke*, č. 27.

¹⁷⁾ . . . Poněvadž s tímto mně světým vojskem ne jako nepřítel, ale jako přítel do toho království českého přicházím a *J. M. kurfiřt saský s J. M. Cskau skrze tento do téhož království přichos míní a chce pokoj učiniti.* *Resek*, Beckovského Poselkyně, II, 3, str. 128. O její důležitosti pro dějiny saského vpádu srv. *Resek*, S. F. Beckovsky's »Nuntia vetustatis« und ihr Werth für die deutsche Geschichtsforschung v *Forsch. z. d. Gesch.*, 21, 607 sq.

¹⁸⁾ Kurfiřt místodržícím, Praha, 8. prosince. *Hallwich* v *Forschungen*, 21, str. 216.

¹⁹⁾ *Irmer*, II, č. 116. Protokol o konferenci kancléře s braniborskou vládou v Berlíně, 9—12. února 1633.

²⁰⁾ Srv. v anonym. pojednání »Zur Geschichte Wallensteins« v *Mitth. des k. k. Kriegsarchivs*, 1882, 194, list »aus Khempten, 21. X^{br}«. Jsou to podmínky míru, Gustavem Adolfem kurfiřtu Bavorskému dodané v Ingolstadtě, 14. října 1631. Již třetí článek zní: »Sollen die Böhmisch, Mährisch vnd Schlessische Exulanten wieder eingesetzt werden.« Tytéž podmínky uveřejňuje *Irmer*, I, č. 51, jak byly z hlavního stanu králova oznámeny lantkrabímu Jiřímu Hessensko-Kasselskému. Datuje je: březen 1632. Punkt týkající se emigrace prováděn jest tu poznámkou: *Dieser punkt werde zwar der röm. kais. maj. und ihren ministris sauer eingehen, es sei aber hierin kein nachlass zu machen.* — Když za přítomnosti krále Fridricha u Gustava Adolfa ve Frankfurtě (ku konci února 1632) lantkrabí Jiří Fridrichovi titulu královského úmyslně nedával, povolal Gustav Adolf lantkrabího k sobě a odsoudil ostře jeho jednání. Srv. *Irmer*, I, č. 46.

²¹⁾ *Erben*, Sasové v Praze léta 1631 v *Čas. Čes. Mus.*, 1858, 519: ». . . že kurfiřt Saský . . . jako . . . přítel ke městům Pražským přichází . . . aby jak svatá Římská říše, tak i toto království České v předešlý způsob uvedeno a tudý veřejný pokoj způsoben byl.« U Beckovského, jenž čerpal přímo z diaria Včelínova (srv. *Resek* v *Forschungen*, 21, 607 sq.) zaznamenan jest výrok tento v podstatě jinak, bese slibu restituce poměrů předbělohorských (srv. výše pozn. 17). Erbenem citované »Snešení paměti« jest úřední zpráva císaři, z diaria Včelínova upravená, a tedy ne ve všem tak upřímná jako denník staroměstského kancléře. Přes to lze sotva pochybovati, že by Arnim dotčených slov nebyl užil, ale v souvislosti takové, že slib o navrácení v předešlý způsob byl mnoho podmíněn.

nezmiňuje se slovem o loupení a násilnosti vlastní armády i kurfiřta.²³⁾ Jen nenávisť k hr. Thurnovi mohla mu diktovati obviňování tato, táž nenávisť, která přiměla jej v Praze odpověděti vyslaným konšelům pražským, stěžujícím

²³⁾ Překvapuje nemálo, že i *Gaedeke* a *Irmer* stejně s Arnimem odsuzují jednání Thurnovo. *Gaedeke*, jehož zvláštní stanovisko měli jsme již příležitost poznati, nazývá kroky Thurnovy *násilnostmi* (*Ergeb.* 63) a i *Irmer* (*I.* XXXV) míní, že nejsou výtky Arnimovy zcela neodůvodněny, že Thurn a vůdcové emigrace v Praze jednali poněkud radikálně. A *Irmer* sám přece píše: »Und doch war die Reaction, welche Graf Thurn und seine politischen Freunde . . . nach der Eroberung Prags im Jahre 1631 in Scene setzten, eine vollkommen berechtigte, war es doch ihr eigenes Vaterland, um das es sich handelte und an dem Kursachsen keinerlei Eigentumsrechte besass, und Jedermann wird es verstehen, dass es des Grafen Thurn erste That war, jene Köpfe seiner politischen Freunde, die einst beim Prager Blutbade gefallen waren und noch immer über den Thoren Prags bleichten, abnehmen und bestatten zu lassen.« Arnim dovolával se před Nicolaim svého akkordu s městy Pražskými — jak se proti tomuto akkordu jednalo od Sasů, od kurfiřta samého, jak se v Čechách hospodařilo vůbec, toho nemůžeme neuvésti některá výmluvná svědectví. Kurfiřtova choť Magdalena Sybilla žádá nadmíru charakteristickým listem 1. prosince kurfiřta z Drážďan, aby *ndovolil, aby mu nejvyšší všechno brali před nose*, aby zejména drahocenné sbírky Rudolfovy v Praze nenechal, že by ji snadno mohl nějaký hudlať vyplundrovati (». . . den, wie ich sehe, E. L. obersten und befelichhaber weitte ermel haben und übele einforyhrer für E. L. sein. E. L. missen sorg und mihe haben, den unkosten ausstehen, *sie E. L. ahles für der nas weg nehmen*, hechlich darfon zu sagen, beitte firen, ist recht gestohlen gut . . . *ist nidt zu glauben, was aus behmen die obersten befelichhaber herausflogen . . .* E. L. lassen es doch nicht zuh, umb gotteswillen . . . *belanget die kunstkahmer, können E. L. mit gutem gewissen (!) neben dem Zeighaus nehmen*, werden E. L. doch ihres schadens darahn noch derjenige nicht haben . . . ich wihl E. L. für meine persohn dinstlich gebetten haben, E. L. die lassen jah nicht die kunstkahmer ihn prag, *nehmen sie jah weck, wer weiss, wes sich sonsten für schlimme hudeler nochfohlenüt plundern und eins hier das andere doch wegstehlen.*») Arcivévoda Leopold píše 10. břez. 1632 z Inšpruku Valdštejnovi: Sasové si dobře »korrektion« zasloužili, neboť plenění císařského hradu v Praze »*ist gar zu grob gewesen*« (*Dudík*, 456). Nicolai píše 23. břez. 1632 z Torgova Sattlerovi o řádění Sasů v Čechách, že ». . . die Städte ausgeplündert, insonderheit *dass vor diesem prechtige Prag, welche schöne Stadt nunmehr ein dorff ist, oder nur zum ledigen Steinhauften worden . . .*« (*O. Klopp*, Tilly, II, 477). Nejmenovaný diplomat píše: »Monsieur Steinaecker (známý nám švédský podplukovník z průvodu Thurnova) aura, je m'asseuré, communiqué avec vous en quel estat il a laissée les affaires de Boheme, et entre autres choses représenté les mauvais mesnages faits par les soldats de l'Electeur. Ils les continuent encores tellement, *qu'ils ont changé la premiere affection du peuple en une haine immortelle, accompagnée du mépris et du desir d'en prendre sa revenge, s'il peut*« (*ibidem*, 478). Kurfiřt žádaje nejvyššího Lösera (18. pros. *Hallwich*, v *Forschungen*, 21, 145), aby výplatu měsíčního žoldu laskavě vzal na sebe, motivuje to: Je nám dobře známo, že při této vojenské výpravě do Čech štěstí vám — jste toho též hoden a milostivě vám toho dopřáváme — tolik přineslo, že žádané můžete dobře splniti. Nicolai líčí Grubbeovi 5. ledna loupení Sasů v Praze obšírně, že důstojníci »vydělali« při tom 50, 60 až 100.00) a Arnim prý sám několik tun zlata a opakuje téměř slovně stížnosti právě citovaného francouzského listu, nepochybně jemu adresovaného (*Irmer*, I, č. 33). Že pak zprávy o »výdělcích« nejvyšších nejsou upřilíšeny, dosvědčuje sám Arnim, vykládaje kurfiřtovi (31. květ. 1632 Litoměřice, *Gaedeke*, č. 31) úmysl nejv. V. Hofkircha, chtějícího se poděkovati, za nevděčnost, protože Hofkirch minulé zimy v Praze vydělal *přes 100.000 tolarů!* V jakém světle jeviti se musí po všem tom obvinění Thurna z násilnosti? V jakém světle krásná slova Arnimova (list kurfiřtovi, 13. pros. 1631. *Gaedeke*, *Die Erober*, č. 36): »Sein Scopus sey, der Kirche Gottes und dem evangelischen Wesen zu dienen, von diesem scopo wolte er nicht abweichen?«

III.

si do jednání emigrace, že jak mu Bůh svědkem, ani on ani kurfiřt v to nesvolili, že to snad exulantům ještě jednou hořké a trpké bude, že kurfiřt s těmi emigranty nic činiti nemá a on, Arnim, že žádných komisařů nepotřebuje! ²³⁾)

Ukazují-li nám tato prohlášení, čím vlastně Sasům byla emigrace, jsou poslední slova vysvětlením nepřátelství Arnimova k Thurnovi. Thurn v Čechách vystupoval jako jenerální komisař krále Švédského. Víme, že byl králem ke dvoru kurfiřtovu splnomocněn, maje jej zastupovati zejména v záležitostech českých a v příčině tažení Sasů proti císařským. Thurn tedy byl v Čechách samostatnou mocí vedle Arnima a kurfiřta, a z různých snah obou stran, z nespokojenosti Thurnovy nad kroky Sasů, z překážek a zákazů, jež Arnim stavěl Thurnovi v cestu, nemohlo vzejíti než nepřátelství. Proto Thurnovy nářky, že Sasové mají na zřeteli jen zisk, že nechtí dobytí země, nýbrž jen loupežně se obohatiti, ²⁴⁾ nářky, jež po pěti letech, kdy motivy jednání Arnimova mu byly jasny, zaznívají ještě mocněji. Všechny záměry jeho že překazili, emigraci odevšad vyháněli, ano byli k němu tak hrubí, že mu hesla zatajovali, jemu, jenž v Italii, Francii a u velmocných stavů nizozemských docházel takové pocty, že guvernérů rad jeho žádali!

Arnimovo nepřátelství k vůdci české emigrace vysvětluje tedy nepravdivé zprávy Nicolaimu docela dobře, a projevy jeho ukazují výrazně, jaká propast zela mezi názory a snahami Arnimovými na jedné a stanoviskem Švédů a emigrace na druhé straně. Arnim si asi z nedůležité poznámky Valdštejnovy

²³⁾ *Erben*, 710. Rozmluva vyslaných s Arnimem byla 8. prosince.

²⁴⁾ Srv. výše str. 111, pozn. 12. 19. led. 1632 píše Thurn z Prahy, že Valdštejn, ano přítel i nepřítel posměšně mluví o tom, jak se víno, obilí a dobytek v neuvěřitelném množství odváží do Míšně: »Mit Prag wiertt elendigklich gehaust, khain Ersparung, daher unmueglich, das es ain Bestandt khönne haben. Der Hunger wiertt Bürger und Bauern töten und die Soldaten ihns Elendt jagen . . . Daher laicht where abzunemen, das man nit die Gedanken hatt zu besiegen, sondern siech nuer raubwais zu beraichen« (*Hildebrand*, č. 5). V citovaném již listu Oxenstiernovi 25. čna. 1637 (*Hildebrand*, č. 66) píše: »Es ist landtkundig, das ich mich unerboten dahmals sehntausent man zu werben undt in gar kurtzen auf den fus zu bringen . . . Das ist nicht angenommen worden, sondern wo sich die meinigen gesamblet, sie auß den quartiren getrieben; die stätt, so ich in nahmen meines allergned. konigs durch handtbrieffl aufgefordert undt sie sich mit den hochsten frewde der welt ergeben, da hat man die meinigen, so noch in keiner verfassung, herausser getrieben. Ich hett eine unfehlbaren überschlagk gemacht, eine grosse summ getreydes, von weiz, korn, habern auch gersten zu liefern; magasin in den stätten anzurichten, auch bier undt wein; undt wen die orden geschlossen, was auf man undt ross zu geben, das sie es nohtturftig haben werden; item lehgelder 20.000 alle mohnat, damit man keine uhrsach hette zu plündern, rauben undt tyrannisiren; dies wart alles nit angesehen, auch hatt man sich so grob undt unbescheiden jegen mich gehalten das man mir die lohsungk zu Prag nicht hat geben lasen, da doch alle geheimbe zeitungen keinem andren als mir sein gebracht worden, welches mir schmerzlichen wehe gethan, da ich doch in Italia, Frankreich undt bei den grohsmögender H. H. Staaden die überflüssige eher gehabt, das die gouverneures das wort von mir begehret haben« Že Thurn v Čechách vskutku něco vojska zverboval, patrně snad ze zmínky zbrojmistra saského, Schwalbacha, jenž mluví o »českých sborech«, jež z nedostatku potravy loupi všechno (Schwalbach kurfiřtovi, Litoměřice, 3. dub. 1632, *Hallwich* v *Forschungen* 156). O čtách selských, vedených emigranty, srv. *Rezek*, 150.

o Thurnově splašenosti a ukvapenosti sosoval sám obvinění, jímž chtěl Thurna před králem snížit. Třeba trvati na výkladu tom tím rozhodněji, protože víme, že vévoda v Kounicích a po schůzi kounické ještě v Praze *dal emigraci ujištěti, že na svých plánech trvá a že z vysokých svých slibův ničeho neopomene.*

Víme to z listů hr. Thurna, psaných okolo 1. a okolo 7. května 1632 — Arnimovi. Thurn jest tu zase dobrým přítelem Arnimovým, ujišťuje jej opět, že je u vévody ve veliké lásce a milosti. Poznáme ještě u hr. Thurna takovéto náhlé přechody — Thurn byl v tom, jako ve všem, opakem důsledného, vypočítavého, opatrného a mlčelivého Arnima. Jest však i možno, že chtěl Arnima o přátelství svém přesvědčiti, aby mohl proti němu jistěji intrikovati — stál právě s hr. Solmsem v čele strany, jež usilovala o svržení Arnima. Buď jak buď — počátkem května posílá mu zároveň se zprávami o pravděpodobných úmyslech Valdštejnových opis listu, který píše hr. Trčkovi. V něm čteme: »To, co bylo panem hr. Trčkou z rozkazu a poručení (Valdštejnova) uloženo panu Rašínovi a referováno na příslušné místo, spozoroval jsem [sic] v Praze k svému podivení dobrou pamět pana hraběte, že se k tomu netoliko přiznává, ale pamatuje i některé věci, jichž dotčený Rašín zapomněl.«²⁵⁾ Následuje stručně Trčkovu prohlášení, jež pak v pozdějším listu Thurnově čteme obšírněji. Arnim totiž Thurnovi odpověděl, že jeho zatemnělému psaní nerozuměl,²⁶⁾ a Thurn píše tedy znovu: »Nedivím se, že můj pan polní maršálek nemohl dlouho tomu temnému psaní panu Trčkovi porozuměti. Tohoto se to však týká, a může si vzpomenouti, co byl jménem principálovým (vévodovým) radil a jednal, také sám za sebe v Praze ústně slíbil v přítomnosti pana z Bubna a pana Rašina . . . Trčka dal silnou, nepochybnou naději, že principál neopomine ve svých vysokých slibech ničeho, že nemohl jinak, n.ž řídit vše k tomu, aby dostal armádu do své moci. Sesílil se s dostatek, aby to tak provedl bez vši pomoci. Také tato slova pravil, že kdyby principál chtěl snad »manegirovati«, že se císaři poděkuje a přestoupí na naši stranu. Zbytečno vyprávěti všechny podrobnosti.«²⁷⁾

Ujišťoval-li vévoda ještě po kounické schůzi vůdce emigrace, že v slibech svých ničeho neopomine, jest zřejmo, že vypravování Arnimovo je bájkou. Uvedené listy Thurnovy potvrzují zároveň, že *Rašínova* zpráva o schůzi kounické je věrohodná. Sliby Trčkovy v obou pramenech shodují se téměř do-

²⁵⁾ Listy ty uveřejnil *Gaedeke* v *NASG*, 7, 287 sq. (Aus den Papieren des kursächs. Gen. Lts. von Arnim). Chybné datování i čtení opravil *Lens*, 60, pozn 2.

²⁶⁾ Zřejmo teprv z násl. listu Thurnova Listu Arnimova neznámé.

²⁷⁾ *Gaedeke*, č. 4. *Gaedeke*, uváděje v předmluvě (str. 282) obsah listu tohoto, má omylem za to, že vévoda chtěl se poděkovati a k protestantům přestoupiti. V pozdější práci své (*Die Ergebnisse*, 66) vykládá místo toto ještě záhadněji: že »vévoda se císaři, kdyby (císař) vskutku chtěl »manegiren« (»es in die Hand nehmen«, překládá *Gaedeke*), poděkuje a přestoupí k straně evangelické«. Jest zřejmo přece, že *Trčka sám* slíbil vévodu opustiti, kdyby snad nechtěl jednati dle slibů svých. »Manegiren« znamená chovati se úskočně, dělati komedie, okolky. — O schůzi Trčky se zástupci emigrace v Praze srv. stať následující. Thurn dotýká se slibů Trčkových ještě později, 21. květ. 1632 (*Hildebrand*, č. 7). Srv. tamtéž.

slova. Nad to máme o událostech těch ještě jedno svědectví od Rašína, českou výpověď z procesu trčkovského. Zde se praví, že na Valdštejnovu žádost odebrali se pan z Bubna a Rašín s Arnimem do Kounic, kde vévoda rozmlouval dlouho s Arnimem a potomně s panem z Bubna; i mně po Trčkovi vzkázal, že ty věci musí jináče jíti a regiment, totiž jenerálství, zase přijíti.²⁸⁾ Z výpovědí Klusákových a Kuchelského máme zjištěno, že v Kounicích byl Bubna i Rašín, spolu s jiným emigrantem rázu Rašínova, Romhapem ze Suché a saským nejvyšším, emigrantem Vavřincem z Hofkirchu.²⁹⁾

Můžeme již zde několik důležitých resultátů na jisto postavit. V souhlase s našimi předchozími vývody tvrdí nyní Rašín, že saský vpád do Čech přispěl k zmaru Valdštejnových záměrů, že ho tedy vévoda způsobiti nemohl. Jest to tím zajímavější, že Rašín, jak víme, tvrdil výše opak toho. Zde máme ve vlastním díle jeho druhý falsátorem nepovšimnutý důkaz, že jeho zpráva o vpádu Arnimově je vylhána. Kritiku ostatních zpráv o schůzi kounické máme usnadněnu poznáním, že Arnimova odhalení, učiněná Nicolaimu, jsou z části nepravdivá a tedy vůbec podezřelá. Nejdůležitějším jest ovšem faktum, že Valdštejn sliboval emigraci i nyní, že na svých starých záměrech trvá a že jeneralát přijal proto, aby mohl jistě provésti, »co byl prve zamýšlel!«

Co byl prve zamýšlel, víme. Tento zvláštní muž byl by tedy připadl na hroznou myšlenku, vyrvati domu Rakouskému jeho země a podvrátiti moc jeho pomocí jeho vlastní armády! Pochybnost, lze-li uvěřiti v záměr tak závrtný, musí se ozvati. O její ceně netřeba ovšem zbytečně uvažovati — další vývoj událostí musí ukázati, kde je pravda — ale můžeme již zde proti nejbližšímu výkladu, že vévoda chtěl sliby svými sklamanou emigraci pouze ukonejšiti, poznamenati, že pochybujeme, aby byl vévoda, chtěje sloužiti věrně císaři, musil i na dále emigrovati a uspokojovati sliby, a k tomu sliby tak dalekosáhlými a nebezpečnými, že Trčka, jenž totéž sliboval, emigrace zajisté klamati nechtěl a že je pravděpodobno, aby Valdštejn, přijímaje jeneralát, zapomněl hněvů a záští, jež jej zrádcem učinily. Konečně shodují se v tvrzení, že vévoda nevzdá se svých plánů ani jako jeneralissimus katolických vojsk, v podstatě *všechny* zprávy o úmluvách kounických. Nezávažnějším svědectvím v té příčině jest však zpráva, kterou teprve uvedeme, a která ukazuje zároveň, která, pod jakou způsobou měly býti staré záměry provedeny.

Arnim referoval o schůzi kounické ovšem i kurfiřtovi, a dnes část referátu jeho, dle záznamu tajného rady kurfiřtova, dra. Timaea, již známe. Dle toho navrhoval Valdštejn v Kounicích takovéto podmínky *miru*: Úplné zrušení restitučního ediktu a restituce církevních i politických poměrů Německa, jak byly na počátku války. *Čechy mají býti zase volebním královstvím, a Falc má*

²⁸⁾ *Dvorský*, Doklady, 17; *Irmer*, III, 400.

²⁹⁾ *Irmer*, III, 488, 490. I Steinäcker dotvrzuje později, že v Kounicích byl Hofkirch (*Irmer*, III, 483, pozn. 2). V jednání však nepochybně účastenství neměl, stejně jako Romhap a Rašín.

býti vrácena dřívějším svým pánům. Valdštejn v to výslovně pojímal i restituci všech od r. 1618 skonfiskovaných statků, *mezi tím i vlastních statků Fridlandského vévodství!*³⁰⁾

Dokument tento jest asi nejdůležitější ze všech, jež o záměrech Fridlandského vydávajíc svědectví. Netoliko že dotvrzuje, že Valdštejn přijímal jeneralát s úmyslem císaře zraditi, on ukazuje zároveň, že plány jeho byly mnohem radikálnější, než chtí připustiti jeho nejnovější poloobhájci, že byly totožné s programem švédským a emigrantským a cele rozdílné od chabé proti ísařské politiky kurfirta Saského a jeho stoupenců. Valdštejn tu zajisté navrhuje — nezapomínejme, že *jménem císaře!* — mír, jímž měl dům Rakouský vzdáti se všeho, čeho v hrozném zápasu třináctiletém si vydobyl, vzdáti se i toho, k čeho zachránění byl válku započal! Je-li zřejmo, že mír takovýto mohl by býti uveden v skutek jen po úplné porážce císařově, víme-li, že Valdštejn chtěl dosud povstání proti císaři z pomstychtivosti, víme-li, že tvrdil, že přijímá jeneralát, aby provedl své staré záměry — musíme uzavírati ze všeho, že mír byl mu věcí vedlejší, že měl býti toliko prostředkem k cíli vlastnímu, konečnému: k zjevnému boji s císařstvím, k revoluci! Program míru, jež rozvinul Valdštejn v Kounicích, je vlastně programem chystaného povstání proti císařství a katolicismu. Jak pak byl ucelený, hotový, ukazuje žádost, aby bývalým majetníkům byly vráceny i konfiskované statky ve Fridlandském vévodství! Valdštejn nebyl takovým, aby pro pouhou čistou slávu upokojení Evropy vzdal se toho, co po léta chtivě shromažďoval — a žádost svobodné volby Českých králů může nás vésti na stopu, kde chtěl hledati náhrady. Jediná výminka navrženého míru, že Čechy mají býti volebním královstvím, by postačila, aby nebylo lze pochybovati, že vévoda stál tam, kde stál Gustav Adolf a hr. Thurn, že rozpor mezi ním a císařstvím dal se řešiti jen bojem na život a na smrt.

Ve svých plánech proticísařských byl hledal Valdštejn dosud pomoci Švédů a emigrace — v Kounicích poprvé snaží se dorozuměti se se Saskem. Vysvětlíme to asi bez obtíží tím, že budoucí postavení jeho jako jeneralissima vojsk císařských toho žádalo. V čele saské armády stál nyní starý přítel a důvěrník vévodův, Arnim, muž, jenž rozhodoval i o politice kurfirťově a v jehož přispění a dobrou vůli věřil Valdštejn přes mnohá sklamání do poslední chvíle. Smluviti se se Sasy, spojití svá vojska s armádou Arnimovou, spojením zajistiti nespolehlivé živly vlastní armády, potom dohodnouti se se Švédy a bezmocnému císaři diktovati, co by se spojencům uzdalo dobrým — takový tušíme byl jeho plán. Ani otázka po budoucím poměru vévodově k Švédům by nepůsobila rozpaků, kdyby jich nezbuzovaly některé zprávy o úmluvách kounických, jež jsme výše uvedli. Očekávali bychom zajisté, že Valdštejn své dalekosáhlé plány proti císařství vyjevil loyálně i Švédům, že je ujistil svou věrností k starým záměrům a zpravil o tom, že chystané jednání se Sasy o mír,

³⁰⁾ Veledůležitý dokument tento znám jest teprv od r. 1894 z registru *Irmerova* (Arnim, 154) Irmer ho bohužel nevydal. Sign. udává: (Archiv drážďanský) Cop. 916, str. 123 a 917, str. 133.

podnikané na žádost císařovu, má tytéž cíle, jako dřívější jednání s Gustavem Adolfem. Vždyť plány, jež vévoda odhalil Arnimovi v Kounicích, po pomoci švédské přímo volaly!

Pozor: ujeme vskutku, že skrze Arnima ubezpečuje krále svou nezlomnou věrností, že slibuje, že nepodnikne ničeho ku škodě jeho, ale že se bude chovati tak, aby císař se vším svým domem s bolestí pocítil, že urazil kavalíra! Tak mohli bychom asi uvěřiti dobře upřímnosti všeho toho, co Arnim dne 30 prosince o přísahách Valdštejnových vyjevil Nicolaimu. Všimneme-li si však referátu Nicolaiova o odhaleních Arnimových dokonaleji, neubráníme se pochybnostem a nedůvěře. Zdá se z něho zajisté vysvítati, že veliké sliby Arnimovy měly jedině ten cíl, aby bylo vykoupeno mlčení Gustava Adolfa o zrádných praktikách předchozích. Žádost takovou vyslovil Arnim přímo, v ní odhalení jeho vrcholí, jí jest takřka jeho posláni motivováno. To musí vzbuditi nedůvěru v upřímnost všeho, a pochybnosti lze vskutku vyčísti již z doslovu Nicolaiova. Ještě více však překvapuje, že *Arnim se nezminil residentovi ani slovem o dalekosáhlých výmínkách míru, jež byl Valdštejn navrhl v Kounicích*. Pověděl Nicolaimu pouze, a to teprv o několik dní později, že mluvil s Valdštejnem o míru obšírně, ale dotkl se jen toho, *vykládaje to jako své vlastní mínění*, že hlavní podmínkou by měla býti restituce říše v stav z r. 1618, že by pak císař musil se vzdáti svého právního nároku na Čechy a země přivtělené, jichž zatím dobyl si mečem v dědictví a že by musil splniti požadavky a nahraditi ohromné škody knížat a stavů říše. K tomu pak, mínil Arnim, nebude lze pohnouti císaře nikdy. Arnim prý také Valdštejnovi na veliké nesnáze tyto ukázal a nevěří vůbec v zdar chystaného jednání.³¹⁾

Z chování Arnimova musíme souditi, že důvěru v upřímnost slibů Valdštejnových v Nicolaim vzbuditi nechtěl. O přísahách vévodovy věrnosti retroval takovým způsobem, že musila býti vzbuzena ihned pochybnost o jejich upřímnosti, co by o upřímnosti této důrazně svědčilo, *samlčel*, ano označil Valdštejna takřka za zástupce dobře císařské politiky. V intencích Valdštejnových chování takovéto býti nemohlo — ať již chtěl pomocí Arnima Švédy o svých úmyslech klamati, ať mínil své sliby upřímně.

Otázku, která se nám zde naskytla, třeba řešiti ihned. Lenz a Irmer mají za to, že sliby vévodovy Švédům nebyly upřímně míněny. Hlavním důvodem

³¹⁾ Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 9. led. 1632 (*Irmer*, I, č. 35): Han (Arnim) swarade, sigh häröfwer wed den senaste congress i Böhmen med Fridland wijldlöftig hafwa talt och figurerad honom de difficulteter, som hindrandes warde, att den förslagna tractat kan winna någon god utgång. Han begynte tala om conditionerne, ibland hwilka han meente på k. m:tz sida dee principaleste wara, att alt sättes in imperio uti sin förra stat, som ded war 1618. Skulle ded nu skee, moste kaysaren först låta fara den egendommeliga rätts praetension, han nu hafwer öfwer Böhmen och dee andra incorporerade land, hwilka han sigh jure belli i medler tid erfligen acquirerad hafwer. Moste till ded andra contentera dee printzer, städer och ständer i römische rijked, som uti detta kriged obotelig skada lided hafwe, ibland hwilka Churbrandenburg alleena een stoor hoop millioner liquidera kan. Hwartill att beweka kaysaren, så länge han förmå röra sigh, hölt Arnheimb för omöjliged, därföre han och på bemelte föreslagne tractat inted facit göra kunde.

jest jim ta okolnost, že následující jednání o mír mezi Valdštejnem a Arnimem konáno bylo nejen proti vůli Švédů, ale že bylo nepochybně namířeno proti nim. Poznáme, že nespokojenost Švédů s jednáním tímto vznikala z mylného domnění, že Valdštejn chce zvláštnímu, dobře císařskému míru se Sasy a Branibory, že domnění toto bylo Arnimem úmyslně živeno a že protišvédskou povahu všeho jednání, která jeví se ostatně jen nejasně a neurčitě, třeba přičísti Arnimovi, nikoliv Valdštejnovi. Jest zajisté nepochopitelné, jak by mohl hlasatel takových záměrů, jaké byly odkryty Arnimovi v Kounicích, pomýšleti na politiku protišvédskou, jak by mohl odvážiti se dalekosáhlých nebezpečných slibů, jejichž smělá bezpodstatnost by měla býti po krátké době očividna. Mlčení si přece od nepřítele vyprošovati nemusil, a byl by to neučinil, jako to neučinil nikdy v létech potomních, když svým ústupem vzbudil na celé čáře rozhořčení evangelických — bylo zajisté v zájmu nepřítelů o zrádných praktikách pomlčeti. Omluvy, že přijímá jeneralát, jak míní Lenz, chtěl-li sloužiti věrně císaři, nepotřeboval — zejména ne vůči Švédům, jimž mohl vzkázati prostě, že král sám je vinen změnou jeho chování, protože mu slíbené pomoci neposlal! A jaký by v tom byl rozum omlouvati se křivými přísahami věrnosti?

Máme tedy za to, že ubezpečování Valdštejnovo o věrnosti ke králi bylo míněno upřímně, a že to byl Arnim, jenž postaral se o to, aby mu Švédové uvěřiti nemohli. Možno to tvrditi tím spíše, že v září r. 1633 zachoval se Arnim podobně, tím spíše, že zrádné jednání to bylo pouhým důsledkem jeho politiky, které šlo stůj co stůj o to, *aby shoda Fridlandského se Švédy byla překažena.*

Tvrzení toto budeme moci doložiti nepochybnými důkazy teprve níže, ale zajímavé doklady k němu lze nalézti již zde v svědectvích Klusákově, Thurnové a Schliefově o schůzi v Kounicích. Schlief měl své zprávy ovšem jen z doslechu, a jemu také přičísti třeba omyl, že Arnim Valdštejna přemluvil, aby přijal jeneralát. Schliefovi, jenž, jak zřejmo, věděl, že Arnim vévodu varoval spolku se Švédy a že zástupcové emigrace dozvěděli se teprve v Kounicích, že Valdštejn přijme jeneralát, se chybná kombinace téměř vnucovala. Také žaloby Thurnovy jsou příliš obecné, ač na dobré znalosti Arnima spočívají: Za to udání Klusákově vylučuje každou pochybnost, a shoda úřední zprávy: »protože králi nelze důvěřovati« a Klusáková: »aby vévoda králi nevěřil, že je největší skrbník« — dostačí, abychom nezůstali v nejistotě o roli, jakou hrál Arnim v Kounicích.

Po všem tom mohla by snad vzniknouti myšlénka, že vévodovy sliby o věrnosti k Švédům nemohly býti míněny upřímně. Přes to však máme za to, že třeba trvati na hořejším výkladu. Důvody tam uvedené jsou závažné, a zdánlivý odpor, zde se hlásící, lze vyložiti jiným způsobem. Chápeme-li dobře, proč Arnim v Kounicích vévodu Švédů varoval, pochopíme také, že s Valdštejnovými plány na povstání nepřátelství k Švédům se nedalo srovnati. Vévodovi musilo mnoho na tom záležeti, aby získal Arnima pro své záměry, a tak zajisté zachoval se k protišvédským výkladům maršálovým s obratností diplomata, jenž dává se zdánlivě přesvědčiti a získati. Něco se ovšem Arnimovi mohlo podařiti: otrásti důvěrou vévodovou v Gustava Adolfa. Arnim

znal krále Švédského velmi dobře, a zdá se, že jeho nepřátelství k němu tkvělo nejen v politických, ale i v neznámých osobních příčinách. Víme-li, že stěžoval si vévodovi do královny lakomosti a věrolomnosti, můžeme si z jiných projevů jeho domyslit, jak snažil se asi výmluvnými slovy — výmluvnost Arnimova byla prý podivuhodná — vévodu pro své názory získati. Ukazoval asi na sklamaní, jež vévodovi způsobil král, neodeslav slíbené pomoci, vinil jej z nesnášlivé panstvíchtivosti, jež nestrpí soupeře. Vyložil zajisté obsírně, za jaké neštěstí pokládá švédskou válku v Německu, jak říše spěje vstříc v hrozných válkách k jisté zkáze, jak stane se kořistí cizích národů. Sliboval asi účinnou pomoc Sas a Branibor, ukazoval k tomu, že spojená vojska císařská a kurfiřtská budou mocna dost, aby vůli svou provedla i proti upřílišeným požadavkům Švédů i proti císaři. Byly by to sliby lživé, ale byly by cele v duchu plánu, jež lze tušiti: vlákati vévodu na svou stranu, odkázati jej k sobě, dostati jej i s jeho záměry do vlastní moci, učiniti jej závislým na vlastním rozhodování, polapiti kořist, z jejíž chorobné touhy po odvetě dalo by se bohatě těžiti!

Z dalšího vývoje věcí musí vysvitnouti, jakou cenu mají tyto domněnky. Za jisté můžeme však míti, že v Švédech budil Arnim nedůvěru k Valdštejnovi, a ve vévodovi nedůvěru k Švédům.³²⁾ Arnim zachoval se opět zrádně ke

³²⁾ Úvahy posledních prací o úmluvách kounických jsou odleskem zmatku, jenž se jeví v pramenech. Protože se v nich nemohlo užiti všech zpráv, jež byly nám podkladem líčení — svědectví Thurnova, Klusáková, Schlieffova a ovšem i české výpovědi Rašínovy nezná žádná — dotkneme se jen, pokud se to již nestalo, nejdůležitějšího. *Zprávu Rašínovu* o schůzi kounické shledali jsme spolehlivější, než původní svědectví vlastních účastníků jednání. Ostatek vypravování Rašínova týká se věcí trčkovských. O slibech Trčkových v Praze, jak o nich píše Thurn (srv. výše str. 116), není zmínky; Rašín zaznamenává pouze výrok Trčkův, že Valdštejn chtěl v Praze dočkati Sasů, ale že Trčka jej od toho odvedl, poněvadž by mu to bylo k podezření, ne ke cti. Má-li Lenz (50, 61) za to, že tím má býti vina vévodova zvýšena, nemůžeme s tím souhlasiti. Ze slov Trčkových není ještě nutno vyvozovati, že vévoda chtěl se v Praze se Sasy spojit, vždyť pro pouhé podezření toho Prahu opustil! Vytýká-li Lenz dále (64), že Rašín mlčí o pletichách Thurnových proti Arnimovi na jaře r. 1632, v nichž sám dal se užiti, pověděl o tom již *Irmer* (I, XXXIX, 1), že to není důkazem Rašínovy nespolehlivosti, že Rašín měl psáti pouze o zrádných pletichách *Valdštejnových*. Co pak vykládá Lenz na str. 59, kde vzkazy přinesené Rašínem z Kounic jsou zaměněny s posláním Rašínovým z 28. října a hned na to s posláním z konce září (do Schleusing) je omyl, jež těžko lze vysvětliti. Ze zpráv, týkajících se Trčkových, zajímavá jest v této části Rašínovy relace tato: *Damals hat mir die Frau Trczkin nacher Prag geschrieben: Es komme ihr so wunderlich vor, gegen den Worten, die der Fürst hievor geredet und sich vermessen, Er wolle dem Kaiser nit mehr dienen, jetso krieche er wie ein Krebs wiederumb zurück; Sie sehe es sehr ungerne, dass das, was er mit dem Könige von Schweden angefangen, suruckh gehe. Sie hette sich dessen zum Fürsten nit versehen, dass Er das thun solle. —* Neodvažuje-li se Lenz, ukazuje k nedostatečnosti pramenů, kritiky zpráv o schůzi kounické, zejména referátu Arnimova, počínají si práce ostatní mnohem jistěji. *Gaedeke* (Die Ergebnisse, 36 sq.) věří vypravování Arnimovo do slova, nepozoruje odporu mezi zprávou Rašínovou a listem Nicolaiho a trvá zejména na tom, že list hr. Thurna paní Trčkové překazil všechno. Domnívá se, že byl 4. list napsán, 6. zachycen a 7. v Praze znám, kdy tedy Valdštejn rozhodl se generálát přijmouti. Vévoda odložil své plány o pomstu, ponechávaje si pro případ nových různic s dvorem cestu k sroz-

spojenci kurfiřtovu, králi Gustavu Adolfovi. Jest zajímavo, že svědectví zrady této, svědectví, z něhož zaznívá rozhořčení nad oklamáním vlastním, máme od samého Valdštejna. Na jaře r. 1633, když vévoda, podrážděn úmyslnými odklady Arnimovými v návrzích jeho o proticísařská jednání, odhodlal se v bezmocném potáčení svém od strany ke straně hledati zase pomoci u Švédů a u Francie, odpověděl zástupce jeho v Drážďanech, hr. Kinský, Nicolaimu na otázku kancléřem vévodovi podanou, co soudí o Arnimovi: »*Za šelmu že jej pokládá a říká to veřejně, zejména že se králi Švédskému zachoval jako osminásobný zrádce, což že někdy vévoda ukazuje na všech činech jeho od prvního dne od (bitvy u) Lipska. Dá naň málo nebo nic; život a čest jeho jsou bestoho v ruce Valdštejnových.*«³³⁾

Pro těžkou obžalobu tuto nenalezlo se dosud výkladu dostatečného; po vývodech hořejších rozumíme jí asi dobře.

6. První jednání s Arnimem.

Vznik záměru o jednání se Sasy a kus osudu jeho již známe. Víme, že návrh učinil Valdštejn, a to v zrádném umyslu, víme, s jakou ochotou chopil se ho dvůr. Naděje v prostřednictví vévodovo sklamaly ovšem hrozně — Sasové užili skutkem se osvědčující mírumilovnosti císařovy k vpádu do Čech. Po úmyslných odkladech, za situace mimo nadání zcela změněné, došlo konečně ke schůzi Valdštejna a Arnima v Kounicích. Zde navrhl Valdštejn mír, jakému chtěl císař shodou s kurfiřty *sabránuiti*, k jakému by mohl býti donucen jen

umění s nepřitelem otevřenu. *Irmer* (I, XXXV sq.) nepochybuje, že Valdštejn v Kounicích udal vše to Arnimovi, co tento oznámil Nicolaimu, ale nevěří, že indiskrece Thurnova byla příčinou změny vévodova jednání; příčinou toho bylo odmítnutí švédské pomoci a současně nabídky dvora. Ujišťování o věrnosti králi nemínil však vévoda upřímně. Nejzajímavější jsou vývody *Wittichovy* (250 sq.). Wittich neuzil všech pramenů, jichž užiti mohl, a soudí, slučuje mínění Gaedekovo a Irmerovo, že neopatrnost Thurnova, sama sebou prý nepopíratelná, byla jen záminkou obratu vévodova, že zabezpečování emigrace a Švédů byla pouze klamem, aby vévoda zatím zřízením ohromné armády nabyl převahy nad všemi nepřátely císaře. Hlavní důraz klade však Wittich na rozpor mezi udáním Rašínovým a Arnimovým, jež obě má za stejně věrohodné. Čechům Thurnovi a Bubnovi, praví, dovozoval vévoda nutnost *vystoupiti proti Sasům, vpadnuvším do Čech*, Arnimovi, vůdci Sasů, naproti tomu nutnost, postaviti se proti poštilosti českého hraběte Thurna. Dvojitá snaha jest z toho patrna. K snaze ubezpečiti všechny svým domnělým přátelstvím, pojí se úmysl je navzájem proti sobě poštvati, trhlinu mezi Sasy a Čechy co možná rozšířiti! Jest to druhý důkaz Wittichův, že chtěl vévoda nepřátely císaře mezi sebou poštvati. Má jen jedinou vadu: nikde není nejmenší známky toho, aby vévoda emigraci dovozoval — »nutnost, vystoupiti proti Sasům, vpadnuvším do Čech«.

³³⁾ Zápis Nicolaiho z 4. června 1633. *Irmer*, II, č. 165.

po nejhroznější porážce. Jde o to, zda vévoda v této frivolní velezádné hře pokračoval, pohybovalo-li se i další jednání se Sasy v okruhu záměrů, rozvinutých v Kounicích? Bude proto třeba, abychom snahám Valdštejnovým o získání Sas, o jejichž loyálních cílech se dosud pochybnost takřka neozvala, věnovali bedlivější pozornost.

Kounickou schůzí se jednání teprve počíná. Odtud vleče se přes celou zimu v delších přestávkách, vedeno jsouc velmi tajemně. Valdštejn dlel již v Znojmě, zaměstnán jsa zřizováním nové armády, Arnim byl obyčejně mimo Čechy, v kurfiřtství Saském nebo v marce, a jednání tedy vedl prostředník, jímž nebyl nikdo jiný než hr. Adam Trčka. Již 14. prosince zaslal Valdštejnovi z Pardubic neznámý list Arnimův, přinesený z Prahy. ¹⁾ Vévoda obdržev jej, vyzval ihned (16. pros.) Trčku k sobě, že chce po něm vzkázati Arnimovi jisté věci, na nichž císaři vysoce záleží a 19. prosince píše mu o totéž důtklivě, jak poznamenává, již po třetí. ²⁾ Trčka asi v týdnu přišel, a dne 26. prosince píše vévoda o pas pro něho, že jej chce poslati k Arnimovi, aby mu vyložil své záměry. Připomíná, že knížeti z Eggenberka o kounické schůzi obšírně referoval, ubezpečuje jej svou touhou po míru a vůlí císaře »pokoj a jednotu v říši« znovu založiti. Arnim nechť určí místo schůze, Trčka že jistě přijde. Téhož dne zpravuje o poslání Trčkově Tiefenbacha, žádaje, aby jej v čem třeba podporoval. ³⁾

Zde nás prameny opouštějí úplně, až v druhé polovici ledna nalézáme překvapující zprávu v jednom z listů Nicolaiho: Maršálek Arnim, ubíraje se odtud, světil mi, že Fridland mu předešlého dne dal důvěrnou osobou vzkázati a prosil ho, protože mu má oznámiti cos důležitého, co péru nelze svěstiti, aby se odebral při vhodné příležitosti na české hranice, kam chce Fridland vyslati svého švakra, hr. Trčku, a skrze něho maršálkovi ty záležitosti vyjeviti. Arnim pravil, že nabídnutí přijal a že Trčka nemůže býti nikdy tak »couvert« a lstivý, že chce (Arnim) poznati, zda Valdštejn se změnil, či zda setrvává v devoci k J. Kr. Mti. Slibil mi vše, co se udá při konferenci, jasně a ochotně vyjeviti. ⁴⁾

Arnim zajisté list vévodův z 26. prosince obdržel a věděl tedy již okolo 1. ledna o poslání Trčkově, jež nebylo ani tajné, ani se netýkalo záležitostí Arnimovi neznámých. Jest zajisté neuvěřitelné, aby vévoda neb Trčka tak tajemně žádali Arnima znovu o totéž, oč psal vévoda před čtrnácti dny zjevně, co byl oznámil i Tiefenbachovi. Arnim hraje tu asi dále roli, v které vystoupil ponejprv, když zkroutil před švédským residentem pravdu o schůzi kounické. Zde dává již na jevo, že pochybuje o věrnosti vévodově, že chce vyzkoumati o tom hr. Trčku. Má to býti asi ústup, příprava na napřed připravenou novinu, že Valdštejn odvrátil se od Švédů úplně.

¹⁾ *Dudík*, 255.

²⁾ *Ibid.* 256 a *Dudík*, Waldsteins Correspondenz v AKÖG, 32 (1865), 315, č. 16.

³⁾ *Förster*, II, 177 a *Dudík*, 258. Opravy čtení u *Dudíka*, 258, pozn. 1. Obsah listu doplňuje *Irmer* (Arnim, 155) dle archivu boitzenburského.

⁴⁾ Nicolai Sattlerovi, Drážďany, 22. ledna 1632. *Hildebrand*, č. 6. Celý list u *Irmera*, I, č. 39.

Asi dne 29. ledna vrátil se Arnim z Ústí, kde dne 28. rozmlouval s hr. Trčkou.⁵⁾ Ubíraje se přes Drážďany do Torgova ke kurfiřtovi, pozval k sobě Nicolaiho a pravil mu, že Trčka — se pouze tázal, zdaž na této straně jsou naklonění k míru? Arnim prý odpověděl, že jej otázka překvapuje, že jest přece Fridlandskému známo, že *s tím nemá kurfiřt nic činiti, dokud ſ. Mt. Kr., jako director supremus, se to nedozví*. A louče se s Trčkou, pravil prý Arnim: »Je mi líto, že byv dosud služebníkem Fridlandovým, musím nyní státi se nepřitelem jeho.«⁶⁾

Z toho nelze ovšem uvěřiti ničemu. Trčka by byl po dvou měsících po schůzi kounické, v rozmluvě přes měsíc vévodou chystané a tak důležité, že k ní poslal svého důvěrníka, hr. Trčku, že Arnim spěchal o ní podat zprávu přímo kurfiřtovi, neptal se nic víc, než zda jsou Sasové k míru ochotni? Na totéž dle Vitzthuma ptal se přece již vévoda v Kounicích! A Arnim by byl beze všeho Trčkovy návrhy o mír odmítl, poukázav na spolek kurfiřta se Švédy? Zde klame zajisté Arnim Nicolaiho opět, a lze-li obrat v prohlášeních jeho o Valdštejnově poměru k Švédům nějak vyložiti, lze to učiniti tak, že obrat ten jest jen zdánlivý, že Arnim se snažil systematicky důvěru ve Valdštejna v Švédech vyvrátiti.

Trčka nepřišel do Ústí jen s bezvýznamným dotazem, jak tvrdil Arnim Nicolaimu, ale s určitými a důležitými návrhy. Dle zprávy, kterou známe bohužel neúplně, a jež asi byla sepsána Arnimem samým, mluvil Trčka v Ústí obšírně o císařově ochotě k míru a sjednocení, k míru, jak se zde praví, *universálnimu*, a ujistil Arnima, že vévoda při poslední své rozmluvě s Eggenberkem vyrozuměl z řečí jeho, že císař jest ochoten odvoľati restituční edikt a dopustiti v tom návrat poměrů dřívějších.⁷⁾

Tak by byla základem jednání jen část podmínek přednesených v Kounicích a to právě ta část, kterou lze srovnati s politikou dobře císařskou. Ale na listinu citovanou nelze příliš spoléhati — pochází-li z pera Arnimova, jest v ní zajisté vše o proticísařských návrzích Trčkových zamlčeno. Poznáme, že v tom zůstal si Arnim důsledným, že i proticísařské plány z ledna r. 1634. před samou katastrofou, byly v listech jeho a kurfiřtových zcela zatajeny. Že by právě hr. Trčka — Arnim později píše, že *Trčka v Kounicích opakoval, co mluvil vévoda v Kounicích* a oč pak jednal »na rozkaz J. Mti. Cís.«⁸⁾ — byl poslán do Ústí s návrhy dobře císařského míru, lze sotva uvěřiti. K Valdštejnovi;

⁵⁾ Datování schůze na 18. u *Lenze*, 62, rozuměti jest dle starého kalendáře. Srv. pozn. u *Irmera*, I, XXXVIII, 2.

⁶⁾ Nicolai nejmenovanému, Drážďany. Nedat. koncept. *Irmer*, I, č. 43.

⁷⁾ Citováno u *Ranka*, 15⁹⁾, pozn. 1. *Gaedeke* opomenul důležitý výňatek ten pojmuti do své sbírky. Zůstal proto téměř nepovšimnut. Patrně to na př. u *Irmera*, I, XXXIX.

⁸⁾ Arnim Valdštejnovi. Nedat. koncept, náležející asi červnu r. 1632. *Gaedeke*, NASG, 7, č. 6.: Wass E. f. gn. (mit mihr *su Caunitz* geredet, *durch den heren graff Tirtzka widerholet*, undt entliche auff I. Kay. May. befehligk). Co je v závorce Arnim škrtl a opravil: zu anfangs selbsten persohnlich und hernach durch den heren Graff Tirtzka mit mihr vertraulich communiciren lassen, entlich ferner auf expressen befelig I. Kay. May. mitt mihr geredet . . .

vrátil se Trčka teprv asi 9. nebo 10. února. Tohoto dne píše vévoda Arnimovi, že mu Trčka dal zprávu o schůzi a Arnimův list, že Arnimovy návrhy oznámil do Vídně a že chce vyčkati odtud dalších instrukcí.⁹⁾

Jest pochopitelné, proč v *listu* tomto jeví vévoda péči o souhlas císaře, ale nechceme z něho vyvozovati více, než že jednání další znovu odložil. Máme jen jediný doklad z doby nejbližší následující, v listu Šafgočově z 3. března, že na dorozumění se Sasy pomýšlel i dále, a že císař vskutku byl ochoten zrušiti restituční edikt — to jest vzdáti se cele politiky let dřívějších, vzdáti se jí tehdy, když zřizována byla nová veliká armáda. Šafgoč píše v šifrách saskému nejvyššímu a švakru svému Kittlicovi, odvolává se k psaním dřívějším a přikládá císařův vlastnoruční list, že vévoda Fridlandský schvaluje horlivě mírumilovnost císaře, jenž chce zrušiti edikt, náboženství propustiti a kurfiřtu dáti dostiučinění a žádá ho, aby vyzvěděl u nejvyššího Tauba (jednoho z důvěrníků kurfiřtových), kterak by byl kurfiřt k míru ochoten? Poznává, jak srdečně po míru touží — ostatně: *wirdt sonsten noch wol zu thun geben.*¹⁰⁾

Z listu by se zdálo, jakoby vévoda, nespokojen s Arnimem, hleděl získati kurfiřta i jinou cestou, ale jest spolu zřejmo, že do polovice března jednání v listopadu započatá mnoho nepokročila. Nelze také na základě toho, co praveno, odvážiti se určitého soudu o jednání. Důvěrné rozmluvy ústní způsobují kritice obtíž nepřekonatelnou, a svědectvím listinným nelze vždy důvěřovati. Třeba obrátiti se k některým známým vedlejším a hledati, zdaž by z nich na vlastní úmysly vévodovy se nedalo souditi.

Předně lze stanoviti, že vévoda hledal dorozumění se Sasy upřímně a usilovně, snaže se přiměti kurfiřta k povolnosti i jinými cestami. Sem náleží především vyslání vévody Františka Albrechta Sasko-Lauenburského do Drážďan. Mladý vévoda Saský, jeden z typických vojenských dobrodruhů, vlastních době této, sloužil s bratry svými v císařských službách již za prvního jeneralátu Valdštejnova. Nyní, asi v posledních dnech r. 1631 se poděkoval, a již 5. ledna byl příchod jeho v Drážďanech očekáván.¹¹⁾ V polovici ledna dlel v Praze, kde stýkal se s hr. Thurnem. Tento spozoroval ihned, že vévoda má kurfiřta nakloniti k míru, nemoha přece nad vystoupením Františka Albrechta z armády císařské nevysloviti podivení, protože *»mezi vévodou Fridlandským a knížetem Saským byla vždy zvláštní láska a důvěrnost.«*¹²⁾ Tento intimní poměr obou vévod byl obecně znám, a kancléř Oxenstierna vytknul jej později slovy, že František Albrecht je *stůra* Fridlandského.¹³⁾ Dne 17. le-

⁹⁾ *Irmer*, H. G. v. Arnim, str. 156.

¹⁰⁾ Šafgoč Kittlicovi, Kolín, 3. února. *Hallwich*, W. u. A. v MVGDB, 17, č. 1 a pozn. Šafgoč žádá rychlé odpovědi, ale Taube posílá list jeho kurfiřtovi z Teplice teprv 6. břez. Zdá se nám tedy, že správné datum bude 3. března. Šafgoč mohl se snadno přepsati (počátkem nového měsíce), a zdržení listu o celý měsíc jest pravděpodobno.

¹¹⁾ Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 5. led. *Irmer*, č. 33.

¹²⁾ Thurn králi, Praha, 19. led. 1632. *Hildebrand*, č. 5.

¹³⁾ *Irmer*, II, č. 116, str. 43: Dem generalieutenant Arnheimb will er (Oxenstierna) seine armee noch wol vertrauen, aber herzog Franz Albrecht nicht: ist ganz eine creatur

dna oznamuje kurfiřt Arnimovi, že vévoda přišel a že »má posláni k nám od Fridlandského vévody«. ¹⁴⁾ Příchod vévody zajímal nemálo i residenta Nicolaiho, jenž téhož dne mohl již referovati, že vévoda měl dlouhou soukromou audienci u kurfiřta, že v rozhovorech dává průchod své nespokojenosti s císařem, ale při dvoře že se ukazuje dobře císařským, že chválí vysoce dobrotu císařovu a dokazuje, že lepšího císaře říše nedostane, nechť si vybírá jakkoliv. Po pěti dnech si již stěžoval, že od příchodu Františka Albrechta pozoruje při dvoře značné »alterationes«, že vévoda nepřinesl jistě nic dobrého a že mu je zajisté uloženo, ne-li odvrátiti kurfiřta od Švédů, aspoň jej chladným učiniti. ¹⁵⁾ Nicolai nestajil těchto obav ani před Arnimem (v rozmluvě z 29. ledna). Arnim, jak víme z listu kurfiřtova ze 17. ledna, o posláni vévodově dobře věděl, ale nyní »machte den herzog gar engelrein«, že s císařem již nemá nic činiti, že je vysoce zavázán kurfiřtovi a že to vše ví dobře. ¹⁶⁾ Máme tu opět důkaz, že Arnim Nicolaiho soustavně klamal.

Jak ze všeho vysvítá, měl František Albrecht disponovati kurfiřta k míru, a to, soudě dle obav Nicolaiho, k míru zvláštnímu, do něhož neměli býti Švédové pojeti. S koncem ledna však stesky Nicolaiho cele ustávají, a z února máme o Františku Albrechtovi jen tu zmínku, že někdy ku konci měsíce odeslal k Valdštejnovi trubače, patrně s listy nebo vzkazy. ¹⁷⁾ Důležité a překvapující zprávy máme teprv z března. Dne 13. března píše švédský zástupce v Norimberce, Martin Chemnitz, tajemníku Sattlerovi, že vévoda František Albrecht psal jisté osobě do Norimberka, aby mu oznámila, že chce vstoupiti do služeb — švédských! Že prý zvěděl, že jednání o mír, v nichž se dal císařem užiti, jsou *holým podvodem* a že směřují jen k tomu, aby bylo nabyto času a kurfiřti Saský a Braniborský byli od krále odtrženi, nebo aby byla aspoň nedůvěra mezi nimi a Švédy vzbuzena. Že odeběře se do Drážďan a do Berlína, bude kurfiřty varovati a pak že pospíší ke králi. ¹⁸⁾

Nevíme nic toho, že by byl František Albrecht kurfiřty varoval, ale počátkem května r. 1632 v Berlíně vskutku dlel. Jeho ujišťování z března o věrnosti ku králi buď nebylo věřeno, nebo vůbec krále nedošlo. Švédský resident v Berlíně, Transehe, dostáváje ode dvora zprávy, že vévoda jest dosud v službách císařských, *chtěl jej dáti zatknouti*, ale 6. května pozván byl ke kurfiřtové vdově, u níž se s vévodou setkal. František Albrecht stěžoval si tu

des herzog zu Friedlandt. Er hat Gustavi mortem Friedlando per literas notificiret und geschrieben, wie er in seinen armen gestorben, hat des königs blut auf seinem koller gezeigt. Von schwedischer nation werden sich nicht viel von ihm commendiren lassen. Ipse dixit duci ipsi, man könne ihm nicht trauen. Salutem suam et patriam huic non committet.«

¹⁴⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 17. ledna. *Hallwich* v *Forschungen*, 21, str. 151.

¹⁵⁾ Nicolai nejmenovanému, Drážďany, 17. ledna a Sattlerovi, 22. ledna. *Irmer*, I, č. 37 a 39. Píše také, že skrze Taubeho a dvorního kazatele dr. Hoého snaží se vliv Františka Albrechta paralysovati.

¹⁶⁾ Dotčený již nedat. list Nicolaiho, *Irmer*, č. 43.

¹⁷⁾ *Dudík*, AKÖG, 32, 369.

¹⁸⁾ Chemnitz Sattlerovi, Norimberk, 13. břez. 1632. *Irmer*, I, str. 169, pozn. 1.

obšírně na chyby saské vlády a zejména válčení, připomenul, že proto odmítl nabízené mu místo Arnimovo a že se musil brániti výčitkám, že je dosud oddán císaři. Souhlasil s residentem, že dům Rakouský nechce ničemu jinému, než vyhubení starých knížecích rodů v Německu, aby jeho jedině kvetl a ostatní na něm závisely. Slíbil, že vstoupí do služeb králových a vyžádal si od residenta pas pro svého rytmistra, ježž chtěl k tomu cíli ku králi napřed poslati.¹⁹⁾

Rytmistr tento, jménem Henning, byl po Valdštejnově zavraždění spolu s vévodou zajat císařskými, a z výpovědí jeho ve vyšetřování, doplněných vyznáním Františka Albrechta, lze vskutku usuzovati, že vévoda se snažil nedůvěru Gustava Adolfa k sobě zaplašiti a do služeb jeho vstoupiti.²⁰⁾ Někdy od první polovice září prodléval již v jeho okolí, a u Lützenu, kde bojoval po jeho boku, skončil mu smrtelně raněný král v náručí. Františku Albrechtovi vyneslo to hrozné podezření, v švédských plucích houževnatě hájené, že krále úkladně zavraždil!

Zašli jsme dosti daleko, a přece jak ze všeho toho jest nesnadno určití úkol vévody Františka Albrechta v jednání! Zdá se jen, že v lednu pracoval ve smyslu Valdštejnově; počátkem března nastává obrat, ohlášený listem Chemnitzovým. Zprávy ty nemohly býti vypočítány na klam, neboť kategorickým tvrzením tak důležitého svědka, jako byl vévoda, v jednání súčasťný, tvrzením, že vše jest jen holý podvod, snahy Valdštejnovy nijak podporovány býti nemohly. Vévoda konečně nebyl nepřitelem Švédů — odkud čerpalo své důvody nepřátelství krále a Švédů k němu, nevíme v nejmenším. Víme jen, že spřátelil se r. 1633 brzo s hr. Thurnem, že s ním a s Valdštejnem chtěl vystoupiti proti Arnimovi, že náležel k těm několika osobám, které neváhaly vytrvati při Valdštejnovi do poslední chvíle. A vévoda psal v březnu do Norimberka, že se dověděl, že snahy Valdštejnovy čelí k separátnímu míru s kurfiřty! Dle toho by byl dříve neměl nikterak uloženo pohnouti kurfiřta k míru zvláštnímu, nýbrž by pracoval o získání kurfiřta myšlence *míru vůbec*, v nějž by byli pojata i Švédové! Byl by snad vskutku obdržel od Valdštejna důvěrné posláni dosvědčiti kurfiřtovi jeho ochotu k takovému míru, jímž by bylo vyhověno všem požadavkům evangelických a jehož výminek chtěl by vévoda svou armádou hájiti i proti císaři? A počátkem března vzbuzeno by bylo v něm snad podezření — podezření mylné — že sliby tyto jsou jen záminkou, jen vábným klamem, jímž kurfiřti mají býti získáni pro mír zvláštní, podezření, že to, co vévoda udával za prostředek k obecnému poctivému míru, jest mu vlastně cílem konečným?

¹⁹⁾ Transehe králi, Berlín (Kolín n. Sprévu) 10. kv. 1632. *Irmer*, I, č. 62.

²⁰⁾ Protokoly výslechů u *Irmera*, III, 376 a 421 z 28. břez. a 26. dub. 1634. Dle toho dlel vévoda F. A. v květnu nebo červnu v Altenburku a pak v Řezně. Odtud byl vyslán Henning ke králi do Donauwörthu. Henning ovšem tvrdí, že byl poslán, aby pánu svému vyprosil pas na cestu do Itálie a Francie, ale hned na to praví, že král odvětil, chce-li vévoda sám k němu přijíti, že jej rád uvidí, ač prý dosud neměl horšího nepřitele nad něho. Pasu nedal a Henninga zpět nepropustil. Vévoda sám udal, že chtěl pas na cestu »domů do říše«, ale že odeslal Henninga hlavně k tomu cíli, aby krále ubezpečil, že je císař. služeb již prost. Král mu vzkázal, je-li tomu tak, že může přijíti sám.

Tak by snad mohlo býti chování vévody Františka Albrechta vysvětleno, ač jak zřejmo, není domněnka vyslovená nutným výsledkem předchozích úvah. Ale lze ji míti za pravděpodobnou, protože jest i odjinud patrné, že Valdštejn jednal *zcela samostatně, že snahy jeho se s úmysly císaře nikterak nekryly.*

* * *

Jen mimochodem zmiňujeme se o tom, že Valdštejn staral se usilovně, aby Arnimovi byl vyplacen starý nedoplatek z dob jeho císařských služeb v l. 1627—29. Lze-li to snad vysvětlovati snahou získati Arnima pro připravovaný mír, nemožno přece nevysloviti podivení nad tak zvláštním jednáním vůči veliteli nepřátelské armády, loupící v zemi. Peníze — v summě 41.388 zl. — byly někdy v dubnu Arnimovi vskutku vyplaceny.²¹⁾ Mělo-li to prospěti císaři nebo Valdštejnovi, poznáme níže; zde můžeme jen tvrditi, že na vlastní zisk vévoda při tom také spoléhal. V Kounicích totiž byla ujednána *formální smlouva*, že Sasové se Fridlandského »státu« netknou. Již dne 5. prosince stěžuje si vévoda Arnimovi, že *proti úmluvám poslední schůze* exulanti, podporováni Sasy, bouří poddané a úředníky na panstvích Nové Zámky, Bělá, Houska a Doksy a dosazují nové správce. Arnim slibuje, odpovídaje ihned, jménem kurfiřta zadostiučinění.²²⁾ Také saský podplukovník Schaumburg, ujišťuje fridlandskou vládu v Jičíně, že vévodova posádka v Nových Zámkách nemá se čeho báti, dovolává se uzavřené smlouvy.²³⁾ Jenerál Traun oznamuje dokonce 27. ledna vévodovi z Chlumce, že kurfiřt Saský splnomocnil zemské úřady ve vévodství Fridlandském, aby saské vojáky, již by vkročili do vévodství, ihned daly zatknouti.²⁴⁾ Když pak 1. března stěžoval si vévoda znovu na řádění rytmistra Bibriče v Doksích, odpověděl Arnim, že to zvěděl s velikou nevolí. »*Prosím nejpoddaněji, aby V. Kn. Mt. se nikdy o mně neráčila domnívati, že bych na svůj povinný respekt tak daleko zapomněl a chtěje neb vědomě dal ublížiti nejmenšímu poddanému Vaší Kn. Mti!*« Ujišťuje, že se i kurfiřt velmi pro to rozzlobil a rytmistra dotčeného poručil hned vyhledati. Tu prý se však shledalo, že rytmistr toho jména v saských službách není, a Arnim má proto za nepochybné, že to musil býti jeden z těch, kterým hr. Thurn z vlastní moci dal patenty k verbování, a z nichž někteří leželi u Jablonného. »*Jak jsem to zvěděl, myslil jsem si hned, že se staly insolencie; proto jsem poručil, aby nebyli dále v ničem podporováni.*«²⁵⁾ Že fridlandský

²¹⁾ Srv. listy Valdštejnovy Trčkovi z 3. břez., Středelovi z 11. ún. a 11. břez., Středelův ze Svídnice z 31. břez. a Lichtenštejnův z Pardubic z 16. dub. u *Dudíka*, 458 a *Hallwicha*, MVGDB, 17, 156 a *Forschungen*, 21, 152, pozn. 2. K tomu list Slavatův z 31. břez. v *Hist. Sbor.*, I, 317.

²²⁾ *Dudík*, 127, pozn. 2. — ²³⁾ *Ibidem*, 257, pozn. 2. — ²⁴⁾ *Ibidem*, 279.

²⁵⁾ *Dudík*, 459. *Hallwich*, MVGDB, 17, 157, č. 7. — Nové Zámky byly napadeny již v polovici list. a hejtman vévodův byl jat. V Mnichově Hradišti byl s povstalými sedláky srozuměn i hejtman. Vévoda podepsal 4. prosince ortel smrti jeho. Když jičínská komora 22. listopadu, ukazujíc k jednání exulantů, oznámila vévodovi, že viktualie k dvoru vévodovu ani měsíční kvota peněžní nemůže býti vyplácena, poručil vévoda hned 25. listop. z Pardubic, vzhledem k tomu, že mimo Nové Zámky a Doksy zůstávají všechna panství v starém způsobu, aby komora odváděla co dřívě. K listu připsal vévoda charakteristický

palác v Praze byl ušetřen a královský hrad vyloupen, jsme se již zmínili; podobně na žádost Valdštejnovu bylo nařízeno šetření domů kardinála Ditrichštejna a hr. Michny z Vacinova.²⁶⁾ Nedivno, že šetření vévodových statků zdálo se mnohým něčím více, než pouhou zdvořilostí, a že v království žárlivě hleděli ke klidu ve »vévodství«, v fridlandské »terra felix«. ²⁷⁾

Lze-li úmluvu vévody s Arnimem o šetření jeho statků do jisté míry omlouvat, není to možno u úmluvy jiné, již lze jen zradou vysvětliti. Zmínili jsme se již, že vévoda, odebrav se nedlouho před pádem Prahy do Pardubic, vyzýval Tiefenbacha k rychlému postupu k Praze. Píše mu o to 16. a 17. listopadu — když již zajisté věděl, že je pozdě — píše o totéž současně donu Baltazarovi, a z listu Desfoursova z 18. listopadu patrně, že k tomu vyzýval v těchto několika dnech Tiefenbacha neméně než šestkrát.²⁸⁾ Dne 17. zvěděl o kapitulaci Prahy, než přes to psal Desfoursovi, že Sasů jest asi 6000—7000, aby se jen Tiefenbach k Praze »inkaminoval«. ²⁹⁾ Kdyby byl vévoda rady tyto mínil upřímně, jednal by v plné shodě s císařem, jenž odtud neustal pečovat, aby Praha co nejrychleji byla zpět dobyta. Listy z 20. listopadu, 3. a 4. prosince donutil Tillyho odeslati rychle pomocný sbor 10.000 mužů do Čech, poručil veliteli jeho vytrhnouti proti Praze (dne 3. prosince) a nepříteli vypuditi, o totéž pak téhož dne psal Tiefenbachovi a vévodovi, žádaje ho, aby opatřil vše, co nutno k obraně království.³⁰⁾ Nešlo vskutku o nic jiného, než o kombinovaný útok na Prahu. Na východě stál Tiefenbach (hlavní stan v Chlumci) asi s 6000 muži, v Táboře Marradas, a dne 20. stál

dodatek: »Sehet, tractirt mich vor keine guts manle, den sonst pericultirt eur leib, ehr und gut, ich will die, so in Leipe vnd Hauska exorbitiren, baldt zu recht bringen, wen nur der vberrest von der Armada alhero anlangen wirdt . . . denn ich werde gewiss mit euch noch niemanden schertzen« (Dudík, 127, pozn. 2 a 169).

²⁶⁾ V. Arnimovi, Znojmo, 18. a 29. ún. a 10. dub. *Haltwich*, MVGDB, 17, 155. *Dudík*, AKÖG, 208.

²⁷⁾ Srv. *Dudík*, 228, pozn. 1. — Wolkensteinův »Typus modernus bohemicus« z ún. 1633 (*Schebek*, 555) líčí rozdíl mezi »terra felix« a »terra deserta« velmi poutavě, ukazuje k trvalému míru ve vévodství, prázdném průhledu a ubytování vojska, k podivuhodné administraci hospodářské a finanční. Není pochyby, že v brzku bude se vévodství protírat až k Labi, a tak nezbude snad císaři, než prosté uznání vévody jako svrchovaného pána v Čechách. Šetření vévodství žádal Valdštejn 19. pros. ze Znojma i od Tiefenbacha. List jest zajímavý tím, že vévoda doznává v něm snahu užití *jednání o mír také k zajištění klidu ve vévodství*. Ale z výtahu lze poznati, co je v něm klama a že vše vlastně jest zcela falešně vyličeno: Zvěděl jsem, že nedávno nepřítel zmocnil se Mladé Boleslavi. Tím jest stát můj ohrožen, protože Boleslav jest mu zcela blízko. Ačkoliv pak Arnim na mé psaní o ušetření vévodství zdvořileji, než jsem očekával, odpověděl, tož přece se obávám, že, až zví, že jsem se na čas znovu chopil díla (t. j. jeneralátu), že to nic nepomůže, zejména když kurfiřt může rozhodnouti jinak. Protože pak na rozkaz JMCís. mám v jednání o mír pokračovati, bylo by mi to vhod, aby tak mé vévodství něco bylo ušetřeno. Přece však, »weil ich dass gewisse suspielen alzeit am Besten zu sein erachte«, žádám pána tímto zcela přátelsky (napsáno vlastnoručně), aby s lidem a kusy vytrhl k Boleslavi. Saská posádka se zajisté vzdá beze všeho (*Dudík*, 256).

²⁸⁾ *Dudík*, 161—163, 163. — ²⁹⁾ Z Pardubic, 18. list. *Dudík*, 166.

³⁰⁾ *Dudík*, 202, 209, 212, 214.

Gallas se sborem 10.000 mužů již v Žebráku. Není pochybnosti, že by společného útoku této veliké přesily poměrně nepatrná sešlá pražská posádka nedovedla zadržeti, a doznal to sám Hofkirch výslovně.³¹⁾ Gallas také byl rozhodnut (20. prosince) postupovati ku Praze a obdržev právě zprávy o velikém zmatku v hlavním městě, vyslal k Praze ihned 2000 dragonů. Stejně radil Marradas,³²⁾ a Tiefenbach dokonce *sám* chtěl Sasy z Prahy vypuditi.³³⁾ Čemu všichni chtěli, za snadné to majíce, *tomu nechtěl — Valdštejn*. Dne 15. prosince stal se znovu jeneralissimem vojsk císařských, *dne 21. postup proti Sasům zakázal a poručil rozložit armádu do zimních bytů!* Jenerálové *váhali* vyhověti tomuto překvapujícímu rozkazu, a proto vévoda nařízení opakuje všem v dnech následujících několikráte. Motivace je všude stejná: aby se vojsko přes zimu zotavilo, nyní zbytečně netrýznilo a na jaře s tím větším úspěchem mohlo vytrhnouti do pole.³⁴⁾ Tiefenbach neposlechl přece pod různými záminkami — dne 6. ledna vévoda mu znovu skrze Illova přísně poroučí, aby poslechl neztrácejce minuty.³⁵⁾ Není divu, že Tiefenbach, jenž díky radám vévodovým hrál tak smutnou úlohu po přikázaném opuštění Lužice v minulém říjnu, žádal za propuštěnou.³⁶⁾

A klamání císaře postřehujeme zde již v prvních čtrnácti dnech Valdštejnova nového jeneralátu. Dne 27. prosince píše vévoda císaři, že poručil Gallasovi, *aby neopomenul nepřítel z Prahy nebo i z Čech vypuditi*, kdyby mohl cos užitečného proti němu podniknouti, kdyby však nikoliv, aby jej stísnil v jeho bytech.³⁷⁾ A týž Valdštejn poručil o dva dny dříve Marradasovi, aby Prahu vzal jen tehdy, kdyby nepřitelem *byla opuštěna docela!*³⁸⁾ Slovo »gantz« *vepsáno jest v koncept vévodou vlastnoručně!* Jak zvláštní vedení války! Nezní-li to jako výsměch všemu — udeřiti na Prahu, až ji nepřítel sám opustí?

³¹⁾ *Dudík*, AKÖG, 355, č. 31, 2, »Noviny z Prahy«, d. d. Augšpurk, 16. ledna, že Hofkirch nedávno v domě kněžny z Lobkovic mezi jiným pravil, že by byli císařští, kdyby před 14 dny na Prahu byli udefili (má býti zřejmě »ans Prag« místo »aus Prag«), byli pořídili, nyní že již jsou Sasové dobře zašancováni.

³²⁾ Gallas vévodovi, Žebrák, 20. pros. *Dudík*, 216—220.

³³⁾ Tiefenbach vévodovi, Chlumeč, 23. pros. *Dudík*, 229.

³⁴⁾ Valdštejn Gallasovi, Znojmo, 21. pros. *Dudík*, 225. Posílá zároveň s ústními vzkazy podplukovníka Contrerase. Dne 25. pros. nařizuje donu Baltazarovi, aby neztrácejce minuty rozdělil vojsko do zimních bytů (*Dudík*, 231). Podobně témuž 27. pros., Tiefenbachovi 24. a 28. pros. (*ibid.*, 232, 235) a Illovovi 8. led. (*ibid.*, 268).

³⁵⁾ Valdštejn Illovovi, Znojmo, 6. led.: Wir haben . . . mit Verwunderung verstanden, das der Tiefenbach *unterm praetext*, ob sich der Feind in Böhme moviren solle, bis dato das Volck in die Winterquartiere nicht vort geschickt . . . Alss erindern wir ihn nochmals etc. . . . (*Dudík*, 270).

³⁶⁾ Již 31. pros. oznamuje Questenberg k Vidně vévodovi: Dem v. Teuffenbach ist die licenz erfolgt. *Dudík*, AKÖG, 374, č. 30.

³⁷⁾ *Dudík*, 226.

³⁸⁾ Vévoda donu Baltazarovi, Znojmo, 25. prosince. *Dudík*, 227: . . . Als wirt er dies fals sich recht zu erkünden haben, vnd im fal es diesen, den von Questenbergk mir zugeschickten auisen nach sich verhalten, vnd besagtes Prag *gantz* quitirt sein solte, dasselb alsbald hinwider occupiren, Im wiedrigen aber das Volck nicht aufhalten etc.

Proto tedy musil Gallas s 10.000 muži do Čech, aby tu nečinně zimu strávil, aby třetina království zbytečně byla obdařena hrozným nadělením zimního ubytování, a aby Tilly v říši, o velký sbor oslabený, tím snáze mohl býti Švédy dorazen! Proto tedy mělo dovoleno býti Sasům, aby loupili po celou zimu dál, kde co ještě zbylo, aby obraceli dále sídelní město císaře, největší a nejkrásnější město jeho země, tuto »nádhernou Prahu«, v bidnou vesnici a hromadu kamení! Vévoda Fridlandský o *svůj stát* uzavřel s kurfiřtem smlouvu neutrální — a království to mělo odnésti! Císaři se přece nepodařilo dosíci podobné smlouvy o šetření Čech — ale vévoda o ni vyjednával!

Co pak přimělo vévodu takto se chovati? Snad snaha usnadniti jednání o mír? Vždyť takto se neodvážil odůvodniti své rozkazy ani císaři! Jednal i tu na *základě důvěrné úmluvy s Arnimem*. Jest to zřejmo i z chování Arnimova. Saský maršálek opustil v druhé polovici prosince Čechy a dlel odtud téměř výhradně, k nemalému podivení Gustava Adolfa, mimo ně.³⁹⁾ Neměl patrně nejmenší příčiny se obávati, že bude třeba jeho přítomnosti, že císařští na Sasy udeří. A jaký dojem způsobilo jednání vévodovo na straně nepřátelské, poznáváme z listu Thurnova králi z Prahy. Thurn zvěděl novinu od vévody Františka Albrechta a oznamuje tedy radostně králi, jak bylo již smlouveno z dvou stran napadnouti Prahu a jak Valdštejn ukázal ihned svou absolutní moc a vše překazil. A můžeme ovšem tušiti, jak si to Thurn vykládá. Netajená škodolibost vyznívá z ironického doslovu listu jeho: »Tak se již císař zbavil vši starosti a práce, svému generálu veškerou moc odevzdal! Mladý král může býti figliol de bon tempo, a honiti a kousati . . .«⁴⁰⁾

První opatření vévodova mohla tedy sotva vzbuditi při dvoře radostné naděje. Ale nikdo se neodvážil kritiky — vždyť si vévodu k velitelství vskutku vyprosil. Co chce kníže, to se státi *musí*, píše tou dobou Slavata Martinicovi.⁴¹⁾ Odvážil-li se kdo vysloviti pochybnost o účelnosti vévodových opatření, zřejmo, že pohnutka k tomu musila se jeviti veledůležitou. Tak Tilly neváhá 21. února dovozovati vévodovi, že Sasové míní z jednání o mír jen těžiti a své posice v Čechách zajistiti, a má za radno, aby Praha byla bez odkladu z dvou stran napadena. Čím déle se s tím bude váhati, tím pro nás bude hůře — v ten smysl končí se upřímně míněný list starého vojévůdce.⁴²⁾ Podobně píše 10. března vévodovi arcikníže Leopold, že si Sasové

³⁹⁾ Gustav Adolf stěžoval si v únoru 1632 saskému vyslanci Einsiedlovi »dass der Herr Feldmarschall, nachdem ohne das so wenig Generalofficiere wären, jetziger Zeit, da der Feind sich vermuthlich wieder regen würde, von der Armee abwesend wäre, wie er dessen gewisse Nachricht zu haben vermeinte«. Einsiedel Werthernovi, Frankfurt, 9. ún., *Droysen*, Die Verhandlungen etc. v ASG, 6, (880), 249.

⁴⁰⁾ Thurn Gustavu Adolfovi, Praha, 19. led. 1632. *Hildebrand*, č. 5: »Also hatt siech der Keysser aller Sorg und Geschäft begeben, seinem General alle Macht und Gewalt überlassen Der junge Khönig khan Figliol de bon Tempo sein, jagen und beissen. Gott gebts zue ihrer Ruina.«

⁴¹⁾ Z Vídň, 31. břez. *Hist. Sborník*, I, 316.

⁴²⁾ Tilly vévodovi, Nördlingen, 21. února 1632. *Dudík*, 343.

dobře zasloužili vytrestání. Neschvaluje jednání o mír, ano praví přímo, že *jednání s Arnimem bylo mu vždycky podezřelé*. »Arnim je zlý kalvinista, ale zejména veliký politikus«, a arcikníže dává dosti zřejmě prosvítati obavě, aby Arnim vévody neoklamal.⁴³⁾ Vévodu ovšem rady a výstrahy tyto od plánů jeho zvrátiti nemohly.

Tím však není nikterak vyčerpána míra takových opatření Valdštejnových, jež byla k prospěchu nepřítelů. Snad nejzávažnější doklad, jak úmyslně poškozoval věc císařství a katolicismu, máme v chování jeho k žádostem kurfiřta Maxmiliána a Tillyho, když Gustav Adolf se vši svou mocí napadl Bavorsy.

Když v únoru r. 1632, po zmaru francouzského úsilí o smlouvené neutrality mezi Švédý a ligou, zahájil maršálek Horn útokem na Bamberk akci proti Bavorům, jal se kurfiřt naléhati na císaře a jeho jeneralissima o pomoc. Byl si asi předem vědom toho, že bude těžko jí dosáhnouti — pudilo-li jej co vážné k smíru se Švédý, byla to obava, že Valdštejn jej nenávidí a že jej proti nepříteli dostatečně podporovati nebude. Valdštejn také, jak zvěděl o jednání o neutralitu, poručil beze všeho Aldringenovi (6. února), aby odvedl ihned všechno císařské vojsko z říše do Čech.⁴⁴⁾ Po několika dnech obdržel jisté zprávy, že kurfiřt na neutralitu nepomyšlí, i psal ihned Aldringenovi a Gallasovi, že *při kurfiřtovi třeba státi do poslední kapky krve*, že nutno mu pomáhati všemi silami. To by bylo zajisté jediné správné stanovisko — význam spolku s Bavorskem musil znáti vévoda velmi dobře, mohl-li napsati před několika léty: Bude-li Bavorsko pevně při nás státi, jsme pány nejen v Německu, ale ve vši Evropě⁴⁵⁾ — kdyby z téhož listu Gallasovi nehlásila se pochybnost o jeho upřímnosti. Vévoda totiž vykládá slibovanou pomoc »všemi silami« pouze na pomoc od císařského vojska *v říši*; jest sice ochoten odeslati pomoc i z dědičných zemí, ale jen »něco lidu« na »několik dní«!⁴⁶⁾ Když pak v první polovici února žádal kancléř Donnersberg, kurfiřtem k císaři vypravený, aby vévoda poslal Tillymu a Aldringenovi vydatný sukkurs, naznačuje nesměle, že by bylo lépe, aby vojska v zemích císařských postupovala konečně proti Sasům,⁴⁷⁾ a když kurfiřt sám vyzýval Gallasa, aby se sborem svým přitřhl k Tillymu, odepsal vévoda Gallasovi, že by kurfiřtu pomohl tak rád, jak rád má vlastní žití. Ale má tak málo vojska v Čechách, že nemohl dosud proti nepříteli nic poříditi, *ani Prahy spět dobyti*.⁴⁸⁾

⁴³⁾ Arcivévoda Leopold vévodovi, Inšpruk, 10. března. *Dudík*, 456.

⁴⁴⁾ Srv. list Aldringenův vévodovi z Nördling, 10. ún. u *Dudíka*. 293 sq. Ald. prosí sám, aby V. na rozkazu tom netrval.

⁴⁵⁾ Chlumecky, Regesten, I, 67.

⁴⁶⁾ V. Gallasovi, Znojmo, 13. února. *Dudík*, 301 sq.

⁴⁷⁾ Zpráva Donnersbergova císaři, zasláná 23. ún. Qwestenberkem Valdštejnovi. *Dudík*, 323 sq.

⁴⁸⁾ V. Gallasovi, Znojmo, 26. ún. *Dudík*, 333 sq. Vévoda upozorňuje naopak Gallasa, že v případném útoku nepřítelů na Čechy musí k sobě povolati císařovo vojsko v Falci a i sbor Aldringenův. — Dne 23. ún., *dokud ještě o žádostech bavorských nevěděl*, psal V. Desfoursovi, že chce shromáždit vojska z Dol. Rakous, Moravy a Slezska a *spojiti je s Tillym*, aby zá-

Můžeme souditi již z tohoto směle nepravdivého odůvodnění, že vévoda kurfiřtovi zúmysla pomoci nechťel. Zvěděl-li kurfiřt o odmítnutí, nevíme — počátkem března dal se v žádosti s novým úsilím. Vypravil do Vídně a do Znojma jednoho ze svých rad, Kurze ze Senftenau, a 10. března žádal vévodu důtklivě o silný sukkurs jízdný i pěší, ukazuje k znepokojujícím zprávám, že Gustav Adolf sám má udeřiti na Dunaj.⁴⁹⁾ Vévoda vskutku dne 12. března, ještě dříve, než o žádostech těchto zvěděl, odepsal Tillymu na prosbu jeho z 6., že *již poručil* velícímu jenerálu v Čechách, donu Baltazarovi, *odeslati do říše asi 2000 koní, jimž v krátce má následovati 3000 jiných.*⁵⁰⁾ Tilly žádá na to 26. března o rychlé odeslání slíbených 5000, a také kurfiřt děkuje (18. března) vévodovi vroucně za jeho slib, uznávaje horlivost, s níž vévoda k prospěchu císaře, říše a světa katolického ujímá se nepadného, ale bohdá slavného řízení války.⁵¹⁾ Ale již po desíti dnech jest nucen opakovati své prosby důtklivěji, protože místo 5000 přišlo do Falce pouze 300 jezdců.⁵²⁾ Tilly píše 30. března z Neumarku, líče nebezpečí své situace, že ho dosud nedošla pomoc *pražádná.*⁵³⁾ Dne 27. března oznamuje Gallas, že »některé« pomocné sbory nastoupily již pochod z Plzně k hranicím,⁵⁴⁾ Valdštejn sám ubezpečuje 3. dubna, že pomoc 5000 jest již na cestě,⁵⁵⁾ a kurfiřt zmiňuje se vskutku 1. dubna o *přiblížení* 2000 jezdců,⁵⁶⁾ ale z listu Aldringenova dovídáme se, že první pomocné sbory byly *bez vyšších důstojníků*⁵⁷⁾ a z listu Marradasova, že se musily z části pro nebezpečí od nepřítele *vrátiti* a hledati jinou cestu k Tillymu.⁵⁸⁾ Zatím to, čeho se děsil kurfiřt, již nastalo: Gustav Adolf se vši svou mocí stál ve Francích a spěchal k Dunaji. Kurfiřt líčí dne 1. dubna vévodovi, jak celý ten přival obrací se proti zemím jeho a žádá o pomoc, o pomoc větší než *slíbených* 5000 mužů.⁵⁹⁾ Přes všechny žádosti tyto pomoc nepřicházela. Dne 5. dubna stálo z ní *na hranicích* všeho všudy 15 kompanií, to jest asi 1000 mužů — k Tillymu nepřitřhl ani jediný muž! A Valdštejn v této situaci neváhal ještě klamati kurfiřta sliby, v jejichž upřímnost není možná uvěřiti — psal 5. dubna, že Marradas shromáždí u Chebu 20.000 mužů a že spojí se s Tillym.⁶⁰⁾ Když Švédové pak stáli již před Donauwörthem, prosil kurfiřt zase snažně, aby ho vévoda »v tomto nejvyšším nebezpečí a nouzi nenechal bez pomoci«, jeho, který proto, že se nedal zí-

mysly nepřítele proti Horní Falci byly zmařeny (*Dudík*, 335). Císaři psal V. 29. ún. o žádostech bavorských v ten smysl, že jim *vyhověl*. Zmínil se totiž pouze o žádosti »travaglovati« Sasy v Čechách, ale ani slovem o žádosti o sukkurs! (*Dudík*, 331.)

⁴⁹⁾ Kurfiřt vévodovi, Mnichov, 10. břez. *Dudík*, 351 sq.

⁵⁰⁾ Tilly vévodovi, Lauffen, 6. břez. a odpověď ze Znojma z 12. břez. *Dudík*, 383 sq. a 389.

⁵¹⁾ Hurter, 137. *Dudík*, 367. Hurter registruje více listů, než zná Dudík, ale zprávy jeho třeba přijímati opatrně, neboť mýlí se nezřídka v datování a také obsah listů nepodává vždy přesně.

⁵²⁾ Kurfiřt vévodovi, Mnichov, 28. břez. *Dudík*, 391. Srv. i *Dudík*, AKÖG, 36, č. 176.

⁵³⁾ *Dudík*, 394. — ⁵⁴⁾ *Dudík*, 393. — ⁵⁵⁾ List kurfiřtovi. *Dudík*, 393 a AKÖG, č. 184.

⁵⁶⁾ *Dudík*, 397.

⁵⁷⁾ Aldringen vévodovi, Berngriess (u Eichstädtu). 2. dub. *Dudík*, 404.

⁵⁸⁾ *Dudík*, str. 406, pozn. 1. — ⁵⁹⁾ *Dudík*, 397. — ⁶⁰⁾ Hurter, 139. *Dudík*, 411 sq.

III.

skati proti císaři, je nyní trestán od Švédů. ⁶¹⁾ Ale již dne následujícího padl Donauwörth, a sukkurs byl opatřen tak, aby vůbec nepřišel neb aspoň nemohl pomoci. Teprve 3. dubna píše Marradas vévodovi, že sbory určené k pomoci do Falce táhnou k Plzni. Poznává však, že mu kurfiřt a Tilly píší o 5000 jízdy, on však že ví jen o 30 kompaniích (asi 2000 mužů), »wie E. F. G. mir gnedig geschrieben!« ⁶²⁾

Tak bylo dne 12. března slíbeno 5000 mužů, a teprve 3. dubna ubírá se z tábora k Plzni — 30 kompanií! Ale ani těchto 30 kompanií nemělo se ještě Tillymu dostati — když dne 4. neb 5. dubna přibyly do Plzně, táže se Gallas, *co s nimi činiti*, kam je položit, když by, vyslány do Falce, kam s takovou mocí táhne král Švédský, byly vydány jisté záhubě! ⁶³⁾

Marně prosil Tilly (11. dubna), aby mu vévoda s celou armádou neprodleně přispěl, aby jej zachránil, marně odeslal nejvyššího Mohra z Waldtu, aby vyložil vévodovi, že bez rychlé pomoci věc katolická vůbec jest ztracena, marně snažil se kurfiřt přiměti k pomoci Gallasa samého, takřka bez vědomí vévodova, marně poslal svého radu, Wolfa z Thöringu, žádat o pomoc císaře. ⁶⁴⁾ Tento by byl zajisté rád pomohl, ⁶⁵⁾ ale pánem byl nyní Valdštejn, a ten pomoci nechtěl! Kurfiřt šel tak daleko, že dal svou chotí a svým kancléřem ubezpečovati Valdštejna, že on nebyl příčinou sesazení vévodova v Řezně, ⁶⁶⁾ než přes to viděl vévoda v kurfiřtovi jen kořist, která měla vrchovatou

⁶¹⁾ Z Ingolstadt, 5. dub. *Dudík*, 407.

⁶²⁾ Marradas vévodovi, Tábor, 3. dubna. *Dudík*, 413.

⁶³⁾ Gallas Valdštejnovi, Plzeň, 5. dubna. *Dudík*, 413.

⁶⁴⁾ Srv. listy Gallasovi z 7.—8. dubna, Gallas vévodovi 10. dub. v AKÖG, 36. č. 192, 195—197 a *Hurter*, 139. Slavata oznamuje Martinicovi 14. dubna: »Srozumívám, že J. Mt. kníže z Frydlandu dobrou naději J. M. Cské. dává, předně, že chce J. Mti. kurfiřtu Bavorskému *nejméně 20 tisíc jízdného a pěšho lidu ihned na pomoc postati* a že ještě dosti lidu válečného mítí bude, kdyby Švéd se vši svou mocí proti J. M. Cské. . . chtěl jeti« (*Tischer*, I. c. 32). Vévoda však psal 5. dub. kurfiřtovi pouze, že chce dona Baltazara s 20.000 muži postavit u Chebu, *aby dal pozor na nepřitele*, a kdyby třeba bylo a nepřitel odtamtud obrátil se proti Tillymu, spojil se s tímto (*Dudík*, 412). A i to byl prázdný slib. Pozorujeme však, jak klamné naděje byly rozšířeny při dvoře.

⁶⁵⁾ Dne 8.—10. dub. poručil Questenberkovi, aby se otázal Valdštejna, jaká opatření k pomoci jsou učiněna (*Dudík*, 417, pozn.). Dne 11. psal kurfiřtovi: »S lítostí bylo mi slyšeti, že Švédové blíží se zemím pana bratra. Můj pan bratr má dobré srdce — Bůh ho neopustí! A nechť můj pan bratr na mne spolehne, že proň učiním vše, co káže můj císařský úřad a čeho třeba očekávati od věrného upřímného přítele a bratra; jakož jsem *poručil(!)* i vévodovi z Meklenburka, aby pomoc urychlil, k čemuž že on jest nakloněn, ochoten a žádostiv, jistě vím« (*Arétin*, 83). Nic nemůže ponižující bezmocnost císařovu tak charakterisovati, jako tento list. Srv. i listek Questenberkův z 10. dub. AKÖG, č. 202.

⁶⁶⁾ Alžběta Bavorská kapucínu P. Valerianovi, Mnichov, 20. března. *Dudík*, 377. List psán jest sice mnichu důvěrníku, ale určen vlastně vévodovi samému, v jehož ruce se také dostal. »Ich verdiene grossen dank, diese aperturn gemacht zu haben«, poznává, nepochybně ironicky, Questenberk, píše o podobném ubezpečování bavor. kancléře (21. ún. *Dudík*, 343). Snahy kurfiřtovy o usmíření vévody neušly ani Slavatovi, jenž píše 13. břez.: »J. Mt. churfiřt ukazuje J. M. knížeci z Friedlandu velkou konfidenci a dává J. Mti. titul: knížeti Mechlburskému, ježto v Řezně žádý z J. Mti. kurfiřtův ten titul J. Mti. knížeci dávati nechtěl« (*Tischer*, 314).

měrou užiti jeho pomsty. Ujistil znovu 13. dubna kurfiřta, že ho nenechá bez pomoci,⁶⁷⁾ ale vše byla holá slova, prázdné sliby, tím frivolnější, že Tilly a kurfiřt musili po týdny a měsíce zakládati své taktické dispoice na tomto klamném předstírání. Když dne 15. dubna došlo k bitvě u Lechu, byl sukurs dosud nepřišel.⁶⁸⁾ V listu, jež píše odtud za hřmění děl, prosí oň kurfiřt znovu,⁶⁹⁾ prosí oň znovu z Ingolstadtu 17. a 22. dubna,⁷⁰⁾ a prosí oň konečně v posledním listu svém vévodovi, nedlouho před svou smrtí, raněný Tilly.⁷¹⁾ Prosby tyto táhnou se dále v květnu a červnu — jaký měly úspěch, lze poznati z toho, že v polovici května *nařídil vévoda Aldringnovi, aby se svými pluky vrátil se od Dunaje do Čech!*⁷²⁾

Jednání vévodovo důležitějšími plány jinými nelze ani omluviti ani vysvětliti — jednal stejně i roku následujícího, posílaje, když Švédové vpadli do zemí kurfiřtských, prostých takřka úplně katolického vojska, na pomoc — 30 kompanií na hranice k Chebu! Vévoda musil si býti důsledků toho dobře vědom, a proto třeba souhlasiti úplně s Kloppem, jenž tuto poslední zrádu ligu a Tillyho odsuzuje po zásluze.⁷³⁾ Než jaké naděje budil za takových okolností s takovým jásosem v katolickém světě přivítaný opětný jeneralát vévodův? Co dobrého mohlo vzejíti ze zášti vévodovy k Bavorům pro obecnou věc císaře a katolicismu? A jak trapné musilo býti postavení císaře mezi neupřímnou odmítavostí Valdštejnovou a mezi oprávněnými žádostmi kurfiřtovými! A nejednal-li vévoda dosud zcela dle slibů svých, jež Arnimem dal vzkázati Nicolaimu: že nechce učiniti aniž jiným učiniti dáti cokoliv, co by bylo ke škodě J. Mti. krále Švédského?

Jest zajisté s dostatek patrnó, že vévoda choval se zcela samostatně, i proti vůli a prospěchu císařovu, a že tedy jest oprávněno podezření, že ani

⁶⁷⁾ *Dudík*, 414.

⁶⁸⁾ Gallas píše vévodovi z Plzně, 10. dub., že sukurs odtáhl. *Dudík*, 417, pozn. Vévoda mu byl 6. dubna přísně poručil, aby dbal, aby pomoc na Dunaj vypravená neutrpěla žádně škody od nepřitele! (Ibidem.) K urychlení pomoci to jistě míněno nebylo.

⁶⁹⁾ Dáno »im Felde, eine Stunde oberhalb Rain«, 15. dub. *Dudík*, 420.

⁷⁰⁾ *Dudík*, 423, 428.

⁷¹⁾ Tilly vévodovi, Ingolstadt, 23. dub. *Dudík*, 430. Oznamuje zároveň novou ztrátu — pád Augsburga. Srv. i listy v AKÖG, č. 20, i, 215, 223—226.

⁷²⁾ »Diskurs« (v. úvod, p. 21), Úřední zpráva a *Hurter*, 149. Aldringen neslychaného rozkazu toho — V. měl v Čechách 40.000 mužů proti asi 12.000 Sasů — *neprovedl*, udává 26. kv. důvody toho (*Hurter*, l. c.), a při tom zůstalo. Teprv ku konci června obrátil se vévoda proti Švédům do říše.

⁷³⁾ *O. Klopp*, Tilly, II, 429. Žaloby »Diskursu« a úřední zprávy (*Murr*, 214 sq.) v této příčině jsou cele oprávněné, a jak zřejmo, lze je doložiti ve všem listinnými důkazy. Tvrdil-li vévoda, že úmyslem jeho jest naléhati na Sasy a tak Gustava Adolfa donutiti, aby jim přispěl k pomoci a Dunaj opustil, anebo Sasy, od Švédů opuštěné, získati císaři (kurf. Maxm. císaři, 27. břez. *Dudík*, 373) — poznáme, že to musilo býti klamným předstíráním, jako r. 1633. Valdštejn válčil se Sasy v Čechách tak, aby jim mnoho neublížil, aby je bez velké škody jejich ze země vytlačil. Byv odmítnut v Drážďanech se svými návrhy, mohl dále proti nim postupovati a domnělý plán svůj uskutečniti, ale tu obrátil se do Frank proti Švédům.

III.

jeho jednání s Arnimem nepohybovalo se v mezích, jež kázala věrnost k císaři. Že prostředníkem byl hr. Trčka, muž, jenž zajisté nejméně si přál dobra domu Rakouského, může podezření to jen utvrditi. A byl to právě hr. Trčka, jenž buď na cestě do Ústí, buď vracaje se odtud, prodlel v Praze a ujišťoval Thurna, Bubnu a Rašína vévodovy ochoty uskutečniti staré záměry pomocí císařské armády.⁷⁴⁾ Trčku do Ústí doprovázel, jak tvrdí v své relaci — a není příčiny o tom pochybovati — Rašín, a dle svědectví jiných mluvil v Ústí Trčka také se svým švakrem, hr. Kinským.⁷⁵⁾ Rašínovi prý však nesvěřil Trčka nic, praviv pouze, že *vše půjde dobře*. A z listů Thurnových z počátku května víme, že ještě v této době čekal Thurn splnění Trčkových slibů, že jej na ně upomenul, žádaje stručné odpovědi: ano nebo ne, »chtějí-li státi v pravdě, či sami sobě dáti znamení hanby, nevěrnosti a nepoctivosti, jíž Bůh nikdy bez trestu nenechá«. ⁷⁶⁾ A ještě 21. května píše Thurn z Drážďan Gustavu Adolfovi: »Nebude-li katolický hrabě Trčka státi v svém slovu, jež dal v přítomnosti mé, pana z Bubna a pana Rašína, bude škoda jeho, a Bůh bude musit nad vévodou Fridlandským nařkati!« ⁷⁷⁾

* * *

Sledujeme-li jednání mezi Valdštejnem a Arnimem dále, poznáme vskutku, že se dá sloučiti se sliby Švédům a emigraci, nikoliv však s věrností k císaři. Po delší přestávce ujímá se vévoda v březnu jednání znovu. Císař mu je byl úplně svěřil. Tak ujišťuje vévodu již 10. února skrze hr. Mansfelda Eggenberk,⁷⁸⁾ a po konečném přijetí jeneralátu posláno bylo vévodovi z Vídně (asi 20. dubna) i formální plnomocenství.⁷⁹⁾ Zatím již asi v polovici března byl vévoda odeslal k Arnimovi nového svého plnomocníka, nejvyššího Arnošta Jiřího ze Sparru, krajana Arnimova a luterána, jenž v dubnu minulého roku padl v švédské zajetí a teprve nedávno byl propuštěn výměnou za nejvyššího Kniphausena.⁸⁰⁾

⁷⁴⁾ *Lenz*, 59, míní, že Trčka dlel v Praze již v prosinci 1631. Bude nepochybně správnější předpokládati, že císařský nejvyšší Trčka bez pasu Arnimo a nemohl se do Prahy odvážiti. Pas ten mohl míti Trčka teprv počátkem ledna (srv. výše str. 123). Že Trčka prodlel v Praze teprv na cestě do Ústí, tedy v lednu, zdá se vysvitati i ze svědectví Kuchelského z 22. břez. 1635 (*Irmer*, III. 499). Někdy mezi 29. lednem a 1. únorem, vracaje se z Ústí, dlel Trčka v Praze jistě. Staroměstští konšelé svěřili mu list císaři (*Rezek*, Beckovský, II, 3, 167).

⁷⁵⁾ Kuchelský u *Irmera*, III. 499 a *Hallwich*, Töplitz, 341, pozn. 48.

⁷⁶⁾ Srv. výše str. 116. Za tím následuje: »Sein sie Feindt, so khan man sich darnach richten, Bleiben sie Freundt, so werden sie es geniessen.« V prvním listu čteme: »Nuen begher Ich nichts mher alls wahres Ja oder Nein zuer Nachricht; Gott wierth sein vorgesetztes Werkh aussfhueren, das khan weder Teufel noch sein Anhang wehren, man khan zuem segcn Gottes oder Fluech greiffen« (*Gaedeke*, NASG, 7, 289).

⁷⁷⁾ *Hildebrand*, č. 7. Katolickým nazývá Thurn hr. Adama na rozdíl od bratra jeho Viléma, o němž srv. str. 36, pozn. 10.

⁷⁸⁾ Mansfeld vévodovi, Vídeň, 10. ún. *Hallwich* v Mitth., 17, 154, č. 2.

⁷⁹⁾ *Dudík*, 470.

⁸⁰⁾ Srv. o něm *Förster*, III, pfil., str. 67 a *Irmer*, III, str. 40.

Arnima, který rozmrzen na kurfiřta, právě — lze dobře užiti slova: stávkoval,⁸¹⁾ zastihl Sparr v Berlíně. Arnim píše po schůzi kurfiřtovi, že mu Sparrový návrhy oznámí sám. Z listu dovídáme se pouze, že Fridlandský »vrgiret den Friden noch hartt«. ⁸²⁾

Jak důležité však byly úmluvy berlínské, můžeme tušiti z listu Sparrova z 15. dubna. Píše Arnimovi, že vévodu jeho vzkazy nadmíru potěšily a že ihned odeslal kurýra k císaři a jiného k velícím jenerálům v Čechách s rozkazem, aby se nic důležitějšího proti nepříteli nepodnikalo. Ale aby nevzniklo podezření, že běží o mír partikulární, mají »malé partie« proti sobě postupovati, to jest mají se sváděti malé šarvátky, má vedena býti *drobná válka na oko*. Co se týče míru, píše Sparr dále, třeba kouti železo, dokud jest žhavé a věci nezdržovati. Vévoda chce co nejdříve sejíti se osobně s Arnimem a ubezpečuje jej, že netouží, podobně jako Arnim, po ničem, než *aby byla strestána zpupnost na některých místech a v říši byl učiněn mír*. Sparr sám za sebe dodává, že rád bude nápomocen, aby »zpupnost byla trestána«. ⁸³⁾

Může býti míněna zpupnost císaře nebo Švédů, ale spíše obrací se výhrůžky listu proti Švédům, jak ukazuje rozhodnutí vésti válku na oko, aby nevzniklo podezření o mír postranný, jak ukazuje i odpověď Arnimova Sparrovi, aby mu pro Bůh, nechce-li ho uvrci v zkázu, takových listů neposýlal! Arnim asi mluvil se Sparrem ve smyslu protišvédském a projevoval ochotu jednati na takovém základě. Bylo by se mu již podařilo vlákati vévodu na cestu politiky protišvédské, či předstíral Valdštejn diplomaticky souhlas s tím, s čím nesouhlasil? Nevíme — víme jen, že vévodovi a Sparrovi šlo o co možná nejrychlejší smlouení všeho, o brzkou schůzi s Arnimem. Arnim dlel tou dobou již v Čechách (kam se byl odebral přes Lipsko, vyhnuv se Drážďanům), a psal odtud vskutku 24. dubna, obdržev Valdštejnem zaslanoú císařskou resoluci neznámého obsahu, kurfiřtovi, prose ho o schůzku někde na hranicích a o dovolení jednati dále se Sparrem. ⁸⁴⁾ Ale brzo na to pospíšil do Drážďan, a téměř po tři neděle není pak stopy po nějaké opravdové snaze jeho o splnění vévodových žádostí. Netrpělivost a nespokojenost Valdštejnova odklady těmito zatím rostla. Dne 26. dubna píše z Tábora, že zdá se mu povážlivým, čekati na osobní schůzi déle než 3—4 dny, a Sparr zasílaje list jeho 3. května Arnimovi, oznamuje, že čeká na rozmluvu s ním již deset dní, a že přece jednání nesměřuje než k nejlepšímu Římské říše a k pomoci utištěnému obecnému

⁸¹⁾ Srv. *Irmer*, Arnim, 160. Arnim hrozil odstoupením již od 12. března, žádaje větší péče kurfiřtovy o sesílení a zaopatření armády, samostatné velení a zřízení vojenské rady. Dne 18. odebral se přes Berlín na svůj statek Boitzenburk, nechtěje vrátiti se do Drážďan. Dne 26. břez. opakoval kurfiřtovi, že velení nepodrží, leč do konce května.

⁸²⁾ Arnim kurfiřtovi, Bernau, 23. břez. *Hallwich*, MVGDB, 17, č. 8. Neodeslal-li Arnim zprávy o rozmluvě se Sparrem písemně, mohl kurfiřt býti o ní zpraven teprv při příchodu jeho do Drážďan ku konci dubna.

⁸³⁾ Sparr Arnimovi, Žďár (Saar), 15. dubna. *Hallwich*, l. c., 159, č. 9 (o datu tamtéž 160, pozn. 47). Jest to list, jenž později ještě s odpovědí Arnimovou a jiným listem jeho byl otištěn v letáku »3 Kopien Schreibens so vom Obersten Sparren etc.«

⁸⁴⁾ *Irmer*, Arnim, 168.

dobru. ⁸⁵⁾ Totéž opakuje po dalším marném čekání 8. května. ⁸⁶⁾ Když konečně čekání bylo bezvýsledné, odvolal vévoda 11. května Sparra do Plzně, ale obdržev o dva dny později list Arnimův, slibující neodkladné přibytí maršálkovo, poslal jej zpět do Prahy. ⁸⁷⁾ O těchto událostech zpravuje Arnim kurfiřta 16. května, již z Čech, z Teplice a nemůže zatajiti radosti, že se mu podařilo *nepřítele ještě — zdržeti.* »Jest patrnó z toho, že Pán Bůh ještě Vaši K. Jst. ostříhá, neboť kdyby nepřítel byl nyní dále postupoval, nebylo by to bez velikého nebezpečí.« ⁸⁸⁾

K schůzi Arnima se Sparrem došlo konečně v Lounech 17. května. Arnim neoznamuje o ní kurfiřtovi nic víc, než že vyslechl Sparra v přítomnosti nejvyšších Tauba a Klitzinga, že vévoda chce míru, dobrou kurfiřtů Saského a Braniborského a že žádá o osobní schůzi. Arnim ovšem věren své metodě o zdržování věci žádá kurfiřta o dovolení k tomu, ale doporučuje je proto, že vévoda má plnou moc a že tedy bude výhodno poznati, *jak daleko chce se spustiti.* ⁸⁹⁾

Kdyby nebylo této poznámky, ukazující, že na mír Sasové nemyslili tak, jako na to, jak daleko chce se vévoda odvážiti — slovo jest asi pro návrhy jeho významné — nedověděli bychom se o lounské schůzi téměř ničeho. Že by Sparr nebyl slíbil nic určitého, že by byl přišel s pouhými frásami, nemůžeme uvěřiti, a máme tu jen nový doklad, jak na základě opatrných zpráv Arnimových, nejdůležitější vždy zamlčujících, nesnadno jest dohledati se pravdy. Na štěstí máme o schůzi lounské obšírný referát, založený na zprávě jednoho z účastníků schůze, nejvyššího Klitzinka, a veledůležitý tím, že *dosvědčuje proticísaršskou povahu vévodových jednání s Arnimem.* Poněvadž dokument ten souvisí do jisté míry s událostmi, s nimiž k dokonalejšímu poznání situace nutno se seznámiti, učiníme tu odchylku.

Byl-li Gustav Adolf již vpádem Sasů do Čech a opuštěním emigrace rozmrzen, nedal jak víme, znáti to zřetelně, propustiv Vitzthuma v lednu milostivě. ⁹⁰⁾ Zcela jiného přijetí dostalo se druhému saskému vyslanci ke králi, appelačnímu radovi Kurtovi z Einsiedlu, jenž prodlel při dvoře králově od 14. února do polovice března. ⁹¹⁾ Kurfiřt Saský, jemuž vítězný a smělý postup Gustava Adolfa nijak nebyl po chuti, byl by rád chtěl míru; král Švédský stál ovšem na stanovisku opačném. Říkal sice, že ten, kdo by neučinil vše pro mír, nebyl by ani člověkem, ani křesťanem, ale mír neměl za včasný,

⁸⁵⁾ Srv. *Haltwich*, I. c., č. 11 a 12.

⁸⁶⁾ *Ibidem*, č. 13. Přílohou posílá Arnimovi list vévodův z Blatné, 5. kv., kde se činí zmínka o neznámém omluvném listu Arnimově a ukládá se Sparrovi *pozdravovati nejvyššího Hofkircha a jiné saské důstojníky* (*Ibidem* č. 14).

⁸⁷⁾ *Haltwich*, I. c., č. 17, 18 a 19.

⁸⁸⁾ *Ibid.*, č. 18.

⁸⁹⁾ *Ibid.*, č. 20.

⁹⁰⁾ Srv. výše str. 91.

⁹¹⁾ O poslání Einsiedlově srv. *G. Droysen*, *Die Verhandlungen über den Universalfrieden im Winter 1631/32* v *ASG*, 6 (1880), 192 sq.

protože katoličtí jsou dosud mocni a mohli by slibům svým nedostáti.⁹²⁾ Měl tedy za to, že v boji třeba pokračovati, až by katolíci byli poraženi tak, aby i pro budoucnost byl pokoj zajištěn. Chtěje přece ukázati ochotu k jednání a spolu asi postaviti mu největší překážku v cestu, žádal, aby prvním bodem traktátů bylo dostiučinění Švédům. A této nesnadné výmince právě chtěl se kurfiřt zatím vyhnouti. V instrukci Einsiedlově nebylo o této otázce slova, jen vyzvání, aby se vyslanec snažil názory královny o tom vyzkoumati. Gustav Adolf nestal proto Einsiedlovi hned v první audienci svého rozhořčení, jež rozšířilo se ihned na poměr kurfiřta k němu vůbec, na neupřímné chování saské vlády, zatajování důležitých zpráv, chabé vedení vojny a jednání Arnima s vévodou Fridlandským. Omluvy Einsiedlovy přijímal král s ironickými poznámkami, ano s výsměchem. Privil mezi jiným, *pozoruje-li tak s dále tu vojnu v Čechách, že mu vlasy na hlavě vstávají!* Stěžoval si, že neví, co vlastně kurfiřt chce, a konečně necht' prý si činí cokoli, on sám, co již byl započal, že doufá s pomocí boží také dokonati.

Znepokojující zprávy Einsiedlovy docházely kurfiřta právě, když v Torgově jednal s kurfiřtem Braniborským o podmínkách a prostředcích k míru a o důraznějším vedení války.⁹³⁾ Dovedly přece kurfiřta a rady jeho přiměti k pokusům nápravy. Kurfiřt ihned dal psáti Einsiedlovi (28. února), aby králi oznámil, že *podezření jeho, jakoby kurfiřt chtěl se smluviti s katolickými, bolí jej nemálo* a že prosí, aby nehodné podezření takové pustil z mysli.⁹⁴⁾ Nicolai byl volán do tajné rady, kde konány byly porady o lepší korrespondenci se Švédy, ano staráno se i o lepší opatření armády a vojny vůbec,⁹⁵⁾ k čemuž nepochybně vydatně působila i rozmrzelost Arnimova, jenž dvora se vzdaloval a hrozil poděkováním, nebude-li žádostem jeho vyhověno.

Nepřítomnost Arnimova byla důležitá i v jiném směru. Kurfiřt, jak píše Nicolai, byl jeho chováním nemálo rozezlen. Čtyři neděle bylo na Arnima čekáno, porady s rytířstvem zůstaly bez něho téměř bezvýsledny, a Arnim, nedbaje zvláštních posílů kurfiřtových, nepřicházel, nýbrž odebral se počátkem dubna ze svých statků, vyhnul se Drážďanům, do Čech.⁹⁶⁾ V to přišly zprávy, že mu byl vyplacen vévodou starý rest jeho z dřívějších služeb — Nicolai praví, že 10.000 říš. tolarů — a švédská strana při dvoře neváhala z toho těžiti proti maršálkovi. Kolovaly již zprávy o tom, že vstoupí do služeb císařských,⁹⁷⁾ a kurfiřt prý sám stěžoval si důvěrně, že jest Arnimovi za rok jeho služeb dlužen již 183.000 tolarů.⁹⁸⁾ Hlavní však při všem tom bylo, že kurfiřt byl

⁹²⁾ Srv. vývody Oxenstiernovy u *Droysena a Irmera*, I, č. 101.

⁹³⁾ Tak udává cíl schůze Nicolai z Torgova 23. břez. *Irmer*, I, č. 53. Kurfiřti jednali v Torgově od polovice února do 14. března.

⁹⁴⁾ *Droysen*, 239.

⁹⁵⁾ Nicolai Grubbeovi, Drážďany, 3. dubna, *Irmer*, I, č. 55.

⁹⁶⁾ Nicolai Grubbeovi, 3. dubna, Wechelovi 8. dubna a Schwallenberkovi asi 20. dub. *Irmer*, I, č. 55, 56, 57, 59 a *Irmer*, Arnim, 168 sq.

⁹⁷⁾ *Irmer*, I, LXV, pozn. 1.

⁹⁸⁾ Fr. List, vysl. hessensko-darmstadtský v Drážďanech lantkr. Jířimu, 20. dub. 1632. *Irmer*, I, LXIV, pozn. 5. — Srv. str. 127, výše, co pravil František Albrecht, že mu byla

na dlouhý čas zbaven vlivu Arnimova, vlivu o politice jeho rozhodujícího, a nyní, jsa proti němu zaujat, dával se snadno lákati do tábora druhého, švédského. Tak možno si jen vysvětliti, že v rozmluvě se zvláštním vyslancem Gustava Adolfa, hr. ze Solmsu, nedávno přibývším, prohlásil se horlivě pro návrhy jeho, ačkoliv příkře odporovaly politice saské vůbec. Souhlasil se sekularisací duchovních knížectví, pravil dokonce, že jest nutno, aby *imperium bylo přelito v jiný model*. Sliboval krále věrně podporovati a radil vzíti starou ústavu říše a z ní, co jest lepší a co se rýmuje se spolkem Švédska se Sasy, ponechati a ostatní vyhoditi! ⁹⁹⁾

Solms i Nicolai měli se však brzo přesvědčiti, že Arnim zůstává vždy pánem situace! Počátkem května vrátil se konečně Arnim do Drážďan. Jednal tu mimo jiné zajisté i o dovolení k osobní schůzi se Sparrem, který již dlouho čekal naň v Praze. Právě za pobytu jeho v Drážďanech dostala se švédské straně do rukou zbraň, kterou doufala nenáviděného maršálka jistě zničiti. V čele této strany stáli nyní hr. Solms, hr. Thurn a v saské armádě velitel pražské posádky, Vavřinec z Hofkirchu. Hofkirch náležel k nejschopnějším důstojníkům kurfiřtovým, a Arnim za prvních dnů saského vpádu chválil opětovně jeho výtečné služby, navrhuje kurfiřtovi, aby mu dal panství Děčinské odměnou. ¹⁰⁰⁾ V otázkách politických stál ovšem emigrant Hofkirch na jiném stanovisku než Arnim, na stanovisku Thurnově, a tak dal se snadno užiti tímto proti Arnimovi. Hofkirchovi se podařilo Sparru v Praze úplně opiti a vylákati mu opisy tří listů z korespondence mezi ním a Arnimem. Nejdůležitější byl známý nám list Sparrův z 15. dubna, kde se mluví o nutnosti potrestati zpupnost v říši, kde se praví, že třeba vésti válku na oko, aby nebylo vzbuzeno podezření o mír postranný. Prostřednictvím podplukovníka Steinäckra ¹⁰¹⁾ odeslal Hofkirch zachycené listy hr. Thurnovi. Tomuto a vyslanci hr. Solmsovi byla zrada Arnimova patrna — Thurn viděl vzcházetí dobu pomsty za opuštění emigrace při vpádu Saském.

Hr. Solms chtěl rozhodné vystoupení opatrně připravit. Zpravil o všem kvapně krále a chystal se zakročiti mocí proti Arnimovi. V tom oznámili mu (10. května) tajní radové saští, že kurfiřt se rozhodl osobní schůzi Arnima se

nabízena charge Arnimova. O příčinách nespokojenosti Arnimovy srv. výše pozn. 81 a Arnimův memoriál kurfiřtovi z 13. pros. 1631 (*Gaedeke*, Die Erob. č. 36). Arnim žádá tu za propuštěnou zejména z toho důvodu, že poměry jsou čím dál tím neutěšenější, že nemá mimo od Boha assistance od nikoho, nepřítel že se sílí, kurfiřt pak nemá více než 9700 mužů, a ti valem hynou a mrznou. Žádá, aby mohl po vlastním uznání sám nový lid verbovati, sám nejvyšší jmenovati, mustřplacy natizovati, aby zřízena byla řádná vojenská rada a jiné požadavky menšího významu.

⁹⁹⁾ Nicolai Schwallenberkovi, Drážďany, asi 20. dubna. *Irmer*, I, č. 57.

¹⁰⁰⁾ Arnim kurfiřtovi, 12. list. 1631. *Gaedeke*, č. 22.

¹⁰¹⁾ *Irmer*, Arnim, 173. Steinäcker byl, jako Rašín, Thurnem v tajných posláních často užíván. Tak 21. května v důležité neznámé záležitosti vypravil Thurn Steinäckra do Prahy (*Hildebrand*, č. 7), a Rašín vyřídil důvěrná udání Hofkirchova Thurnovi v červnu (*Hildebrand*, č. 8). *Lenz*, 65, pozn. 1, mluví o účastenství Rašínově v piklech těchto, ukazuje i na rozkaz kurfiřta z 23. kv. (*Gaedeke*, č. 34) do Prahy, »dass man sich des Rayschins wol versichere«. Není tu zajisté míněn Rašín, nýbrž »Hradschine«, Hradčany.

Sparrem dovoliti. Když námitky vyslancovy proti tomu byly marny, vystoupil Solms se zachycenými listy a předložil je kurfiřtovi. Byla svolána ihned tajná rada, a Arnim, jak píše Solms, byl pohnán k zodpovídání. Solms chtěl býti přítomen, ale to bylo odmítnuto.¹⁰²⁾ Solms vlastní příčiny odmítnutí tohoto neznal; dnes však je známe. Výslech Arnima nebyl ničím, než pouhou komedií: Kurfiřt byl dotčené listy viděl a četl dříve než Solms a Thurn, *kurfiřt byl o korespondenci se Sparrem zpraven do nejmenších podrobností!*¹⁰³⁾

Tak lze si průběh výslechu Arnimova dobře domyslit a pochopiti jistotu, s jakou Arnim v obšírné obraně proti »donášečům a udavačům« vystupuje. Připomíná své poctivé služby a rady kurfiřtovi, snaže se dovoditi pochybenost výkladu Solmsova, ukazuje k tomu, že nemůže za to, co mu psal Sparr, že ho výslovně žádal, aby mu takových listů, nechce-li mu způsobiti nesnázi, neposýlal. K svým snahám o mír zná se horlivě, a z upřímných nepochybně slov jeho hlásí se se vsí silou nepřátelství k cizím národům, loupícím milou vlast: »Bídna fundamenta, jež oni uvádějí, nedokáží jim zajisté nic více, než že bych rád viděl úspěch křesťanského, stálého míru. K tomu znám se bez obalu a trvám na tom, že bude-li válka déle trvati, upadne římská říše v zkázu a snad v úplnou záhubu! Kdo pak má upřímnou poctivou mysl, toho to musí boleti, a je-li mysl takových starostí plna, třeba si zajisté milého míru s velikou touhou žádati. Tak tomu je u mne, a proto jsem nikdy neopominul příležitosti, kdekoliv jsem ji našel, ať u přítele nebo nepřitele. Jak pak se vyskytla ta záležitost s nejvyšším Sparrem, dovozoval jsem mu, jak jen možno, jak přesmutná ta válka jest, kdyžť my Němci, netoliko souvěrci, ale bratr bratra, ano otec syna a syn otce by často uškrtil, a *dopadlo-li by to nejlépe, stalo by se milé Německo loupeží a kořistí cizích národů a politování hodným zrcadlem hrůzy celému světu . . .*«¹⁰⁴⁾

Jak zřejmo, nesnažil se Arnim ve výmluvné a rozhořčené obraně této dovoditi svou přichylnost k Švédům — brání se jen proti výtce, jakoby byl

¹⁰²⁾ Solms Gustavu Adolfovi, Drážďany, 24. května. *Irmer*, č. 64, str. 170 sq. Jest to obšírná relace o průběhu krise od 10. května, s četnými přílohami.

¹⁰³⁾ Tak patrně již z relace o zprávách Klitzinkových (srv. níže). Po roce přiznal se k tomu Arnim Nicolaimu otevřeně, stěžuje si znovu na Thurna a Solmse, že jej chtěli zbaviti života a cti. Srv. přílohu k listu Nicolaiho Solmsovi, z Drážďan, 31. května 1633. *Irmer*, II, č. 162.

¹⁰⁴⁾ *Helbig*, W. u. A. str. 10 (u výtahu); *Irmer*, č. 64, příl. B. Arnim připomíná, že mohl zůstat v císařské armádě s dobrou reputací, velkou oblibou a prospěchem. Jedině věrnost k svatému božím slovu přiměla prý jej k resignaci. Vyčítá se mu, že *vévoda Fridlandský pravil, že jej miluje jako vlastní duši. »Das hat er schon für 4 oder 5 jharn gethan; wan ich nicht auffrichtig gedienet, vielleicht würde er es von mir so wenig sagen als von andern.«* Dále píše: »Darumb hätte ich mich erfreuet, wie ich gespüret, dass ihre fürstl. gnaden der herr general sich umb den frieden vormhaln so fleissig angenommen, betrübte mich aber an itzo, dass er so gantz still davon, wolte wünschen, dass er das gelücke, dadurch friede und rhu wiederumb gestiftet. Ob nun diese christliche erinnerung wieder die kirche gottes, des heil. Röm. reiches und ew. churfürstl. durchl. wie auch allen evangelischen stenden wolffahrt oder vor eine gefährlicher practicen zu achten, dadurch ew. churfürstl. durchlaucht verrhaten und verkaufft, da mag jeder ehrlibender mann von (?) judicirn.« *Die Irmera*, Arnim, 176, zaslal Arnim zvláštní obranu i králi.

osnoval cos zrádného *proti říši*, náboženství a kurfiřtovi, a zmínka o cizích národech namířena jest přímo proti Švédům. Na adresu švédského vyslance jest také obrana psána, ne kurfiřtovi, jehož srozumění s inkriminovanou korespondencí Arnim moudře zamlčuje. Solms ovšem odpovědi nesmlčel a v listu kurfiřtovi z dne následujícího dovolává se okázale královy ochoty k míru, jenž však jest nesnadný a nevhodný, táže se, smí-li vůdce tajiti před svým pánem důležité listy nepříteli, táže se, kdo měl býti zbaven podezření válkou na oko, táže se, zda »pýchou v říši« není míněno vítězné procedere jeho pána a krále? Výklady Arnimovými se mýliti nedá a varuje jej nedotýkati se nešetrně jeho osoby, cum regibus longe sint manus! Radí naposled kurfiřtovi, aby si dobrý pozor dal, a protože za takových poměrů nemůže zůstat, žádá za propuštění. ¹⁰⁵⁾

Přes energické, hrozné vystupování Solmsovo nepovažoval kurfiřt situaci za kritickou. Dovolil Arnimovi, aby v přítomnosti nejvyšších Taubeho a Klitzinka vyslechl vzkazy Sparrovy — a Arnim proto asi 14. nebo 15. května vydal se do Čech ¹⁰⁶⁾ — dal Arnimovi attestaci, kterou jej vši viny prostým prohlašuje ¹⁰⁷⁾ a i králi psal 15. května v ten smysl, že ústní a písemnou obranou Arnimovou považuje věc za odbytu. ¹⁰⁸⁾ Arnim zvítězil úplně, a v listu kurfiřtově králi z 15. května patrně jest i vítězství jeho zásad. Polovici jeho vyplňuje slzavý nářek nad rozervaností říše a potřebou míru, zcela jak v obraně Arnimově. Kurfiřt nemluví již o přelití říše v model jiný, ale o zachování starých ústav a řádů. Ale i zásluhy krále o záchranu utištěné německé svobody se vroucně uznávají a slibuje se horlivě, že kurfiřt nezapomene královy »věrné assistance, heroického hrdinství a vítězné statečnosti, jež zajisté jako momentum immortalitatis bude dochována potomstvu.« List pokračuje i končí srdečným ujišťováním kurfiřtovy lásky a věrnosti. ¹⁰⁹⁾

Nezdá se, že by tyto sliby byl mínil kurfiřt neupřímně. Nespokojenost, již dal Gustav Adolf na jevo Einsiedlovi, rozhodné vystupování Solmsovo, který radil králi dokonce, aby se přísežně ujistil saskými důstojníky, hrozba Gustava Adolfa, že pospíší do Drážďan a zmaří násilím záměry Arnimovy, a hlavně asi vědomí švédské moci byly by dovedly zachovati kurfiřta švédské alianci, i kdyby byl snad chtěl od krále se oddělit. Tvzení, že tomu tak nebylo, bude snad překvapující, ale tušíme pravdivé. Sasy hrály mezi císařem a Švédy podobnou hru, jako — puzeno ovšem více okolnostmi než vlastní vypočítavostí — Bavorsko mezi císařem a Francií. Bylo politické živiti v ne-

¹⁰⁵⁾ Solms kurfiřtovi, Drážďany, 12. května. *Irmer*, I, č. 64, píl. C.

¹⁰⁶⁾ Dne 16. května byl již v Teplici. Srv. výše str. 138.

¹⁰⁷⁾ D. d. 15. května. *Irmer*, I, č. 63.

¹⁰⁸⁾ *Irmer*, I, č. 64, píl. E.

¹⁰⁹⁾ Kurfiřt píše dokonce: Dass ihre königl. maj. bei dieser ihrer christlichen, tapfern jobwürdigen kriegsexpedition anders nichts, dan die ehre gottes, trost der christlichen kirche, rettung der beträngten und teutschen libertet, erquickung der nothleidenden und des heiligen römischen reichs bestes, auch erlangung eines aufrechten, allgemeinen wohlversicherten universalfriedens und *kein privatum suchen*, dessen halten sich seine churf. durchl. versichert . . .

příteli naději, že shodě s ním se chce a pěči spojencovu podněcovati hroz· bami odpadnutí. Proto na př. Švédově, kdykoliv jednal Valdštejn pouze s Arnimem o mír proticísařský, o mír, s nímž by mohli sami dobře souhlasiti, *nezvĕděli o výminkách jeho z Drážďan ani slova*, proto slibuje vévoda František Albrecht, *týden před chebskou katastrofou*, že se vypraví do Řezna žádat Švédy o rychlou pomoc k Chebu, ale že jim nepoví víc, než co věděti mají: *nevyvede je z klamu, že Sasové jednají s Fridlandským proti nim!*¹¹⁰⁾ Proto dovolil kurfiřt Arnimovi jednati s Valdštejnem dále, a neprozradiv švédským zástupcům nejmenšího o obsahu jednání, spokojil se slibem, jenž se zřetelem k dalšímu trvání tajných traktátů nemohl zaplašiti nedůvěry. Privil Solmsovi (11. května), že na jednání s Fridlandským nedá nic. »Papeženci a jejich sluhové jsou všichni šelmy; *chtějí mne podvésti: já se jim stejnou odměním!*« Po dvou dnech ubezpečili Solmse stejně tajně radové.¹¹¹⁾

Vyslanec těmto slibům nevěřil příliš, jak poznáme, neprávem. Dostav propuštění, byl by vskutku s hr. Thurnem Drážďany opustil a odebral se do Chebu vstříc králi, chtějícímu táhnouti do Čech, kdyby ho králův rozkaz, aby zůstal, nezdržel. Svou relaci králi z 24. května o průběhu krise skončil tímto úsudkem o kurfiřtovi: Takového »caput heteroclitum«, jako má tento kurfiřt, jsem věru dosud neviděl!«

V těchto dnech bouře proti Arnimovi dostalo se hr. Solmsovi také zprávy o schůzi Arnima se Sparrem v Lounech. Dodal ji Solmsovi 22. května *hr. Thurn*, jak byla sepsána na základě důvěrného rozhovoru nejvyššího Jana Kašpara z Klitzinku, tedy svědka rozmluvy lounské, s dvěma pány v Drážďanech dne 20. května. To praví se hned na počátku zprávy a ku konci ujišťuje Thurn znovu Solmse o její spolehlivosti, žádaje, aby zaslána byla králi: »neboť bylo vskutku a jistě tak mluveno v přítomnosti dvou znamenitých kavalírů a pak ihned napsáno.«¹¹²⁾

Dle toho navrhoval vévoda Fridlandský tyto podmínky: »Císařský edikt o restituci duchovních statků má především býti zrušen, a exercitium evangelického náboženství v římské říši, *také v Štýrsku, Korutanech a v jiných zemích* v předešlý stav býti uvedeno, také mají býti všem evangelickým *konfiskované statky zpět vráceny*. Od kurfiřta Saského bylo žádáno depositio armorum, a kníže z Valdštejna chce to též učiniti; *kdyby římský císař s tím nechtěl býti srozuměn, chce se odvážiti, aby vedle plné moci J. Mtí. Cís. nejen*

¹¹⁰⁾ Frant. Albrecht Illovovi, Plzeň, 18. ún. 1634. *Irmer*, III, č. 461: »Ich will meine rais in namen gottes vor mich nemben, ihnen aber nichts mehres sagen, als was sie wissen sollen, nicht so weit, dass sie wissen, dass nichts gefährliches, wie sie dan gänzlich meinen, von den Saxischen gegen sie traktirt wird.«

¹¹¹⁾ Relace Solmsova.

¹¹²⁾ Relace Solmsova. Příl. K. Solms sám o ní poznamenává: »Uf dieses schickt mir der alte graf von Thurn einen discours von dem obristen Glitzing geführt, lit. K.«

*ji věrně se řídil, nýbrž také jako říšské kníže statum říše dobře měl na zřeteli a usiloval o to, aby v dřívější stav byla uvedena.*¹¹³⁾

Jak zřejmo, *jest to totéž, co byl prohlásil Valdštejn v Kounicích*, jenže jest to opatrněji a diplomatictěji řečeno, totéž, s čím setkáváme se později v jednáních r. 1633 a 1634. Z obou důvodů třeba zprávě Thurnově-Klitzinkově důvěřovati, a konečně i opatrná stylisace místa citovaného a pravdivost ostatních jejích udání — že Klitzing vrátil se do Drážďan 19. května, že hned po něm přibyl mimo nadání Arnim a zdržev se několik hodin, zase se vrátil k schůzi s Valdštejnem, že zachycené listy Sparrovy byly již dříve kurfiřtu známy (toho Solms posud nevěděl) — jsou důkazem její věrohodnosti, tím spíše, že nějakého klamu nelze se tu domýšleti. Opírajíce se o dokument tento, o předchozí určité sliby Valdštejnovy a Trčkovy a o pravděpodobné předpoklady, hlásící se z dosavadního i pozdějšího chování vévodova, můžeme tvrditi, že Valdštejn chtěl svůj zrádný mír uvésti ve skutek již v prvních měsících svého nového jeneralátu, nepochybně ještě do té doby, dokud Sasové budou míti v moci část království Českého. Stav věci upomíná mnoho na situaci ze zimy r. 1634. Jako tenkrát tak i nyní zaplaveny byly dědičné země fridlandskou soldateskou, jako tenkrát stáli Švédové na Dunaji, takřka na prahu císařského sídla, jako tenkrát chtěl i nyní vévoda stůj co stůj dorozuměti se s Arnimem a kurfiřtem, jednáje s ním, jakoby jménem císaře, o pokoj, jehož dalekosáhlých výmink bylo lze obhájití toliko společným tažením proti císaři. Jako tenkrát tak i nyní věřil vévoda, že Sasové budou ochotni podporovati jeho záměry — a tak i nyní měl býti sklamán a podveden!

Vláda saská návrhů Valdštejnových, výmink míru tak neskonale výhodného nepřijala. Neváháme vysvětliti to krátce tak: *Vláda saská nechtěla míti s pomstychtivými plány Valdštejnovými na mír, jež byly konečně plány na revoluci proti císaři, nic společného.* Nemáme-li v této fási jednání pro tvrzení své důkazu, budeme jich moci uvésti řadu v jednáních následujících. Valdštejn později navrhl ještě čtyřikrát neb pětkrát Sasům mír bez zřetele k císaři

¹¹³⁾ *Irmer*, I, č. 64 K. Jména dotčených Thurnem dvou kavalírů lze snad poznati z konečné poznámky, jinak nesrozumitelné: »Herr Schlawater und herr Gerstorf (a?) Klitzing muss sich wieder willens meines herrn sohns (hr. Solms?) und meiner entschlagen, weil der hofstaht allhier ein grosses aufsehen haben.« Také nejasnost zmínky o žádaném složení zbraně třeba patrně přičísti stylistické neumělosti Thurnově, již ostatně stížena jest celá zpráva. O výrocích vévodových, že papež, až zví, že císař restituční edikt zrušil, dá jej nepochybně do klatby, relace poznamenává: Solches soll ihm der obriste Sparr im vertrauen communicirt haben.« Klitzink pravil také: Der Feldmarschall Arnheim soll unlenget geredt haben, als ihn ihr. churf. durchl. wegen des mit dem feinde gewechselt schreiben sauer angesehen (*ungeachtet dessen, dass mit derselben wissen geschehen*): Gottes sacrament, er darf mich nit lang sauer ansehen, sonst gehe ich zum Schweden und will ihn wohl sauer sehen lehren!« S tím srv. zprávu sestry kurfiřta Saského ze Štětína, z 8. dub.: »hier gehet die sage gar starck, als wenn der FeldtMarschall . . . soll gesagt haben, der König in Schweden traue ihm nicht, er (Arnim) wehre der ienige, der von herzen begerte frieden zu werden . . . wolte der König nicht Friede machen, so wolte er sein Feind sterben, das ist nicht ohne . . . Weil Arnim aber ein listiger witziger Kopf ist, kan mann nicht wissen, wie er die reden will verstanden haben.« (*Gaedeke*, č. 32).

neb přímo proti císaři a byl vždy buď odmítnut přímo, buď byly učiněny pokusy, aby záměry jeho byly zavedeny na cestu jinou.

Třeba tu však rozeznávat. Arnim, jak za to máme, musil býti o upřímnosti snah Valdštejnových dokonale přesvědčen, musil vévodu prohlédati, byl od něho přímo, podrobně a několikráte zpraven, znal všechna dosavadní jeho jednání — a Arnim vědomě o zmar snah Valdštejnových pracoval, protože snahy tyto byly obráceny proti jeho politice. Ale Arnim přece s vévodou jednal, v jednání jej lákal, aby Valdštejn nebyl nucen vrhnouti se v náruč Švédům a Francii, a aby v tomto spolku, jehož se Arnim nejvíce obával, nebyly pochovány jeho veliké, ale snad nevhodné myšlenky o potřebě zachování silného a mohutného císařství, zachování staré ústavy říše proti cizím národům, proti Švédům a Francii. Z jednání s vévodou těžil Arnim ostatně i vojensky.

Kurfířt Jan Jiří, jak se zdá, nebyl prodchnut politikou třetí strany tak dokonale, jako jeho maršálek. Kurfířt by byl ochoten i k plánům proticísařským, třeba i revolučním, kdyby jeho tajná rada a Arnim zejména nedovedli mu vstřípiti své mínění. Poznali jsme za sporu s hr. Solmsem, jak kurfiřtovo rozmrzení na Arnima a nedlouhá vzdálenost maršálkova byly bezmála s to, aby saskou politiku změnilo ze základu. Poznáme také za jednání plzeňských, že kurfiřt se těšil vévodovým plánům na revoluci, přeje si jen, aby míněny byly upřímně, a že byl ochoten v podpoře jejich jíti dále, než Arnim. Jemu šlo jen o to, aby Valdštejn Sasů neoklamal, a vyslovujeme mínění, že právě této obavy dovedl užiti Arnim. Arnim se nepochybně obával, že by kurfiřt, přesvědčen jsa tak, jako on sám, o Valdštejnově upřímnosti, neváhal vévodu podporovati, že by dal padnouti výsrahám doktrin Arnimových o nebezpečí revolučního převratu v Čechách, o oslabení neb vyhnání císaře a sesílení posice švédské a francouzské. Výrok kurfiřtův k hr. Solmsovi zdá se ukazovati k správnosti tohoto řešení. Arnim dovedl ovšem později získati kurfiřta i pro svou politiku chytrého a vědomého odmítání.

Arnim jednal nyní jako za vpádu saského, jako ve schůzi v Kounicích, jako i potom za všech jednání pozdějších — budil ve Valdštejnovi klamné naděje, aby z ochoty a nečinnosti jeho mohl těžiti vojensky, zapřísahal se svou touhou po poctivém míru a za původce odmítavosti kurfiřtovy vyličoval švédskou stranu při dvoře, aby naděje v spolupůsobení Sasů s vévodou pro budoucnost vždy mohla býti živena, a propast mezi Valdštejnem a Gustavem Adolfem se rozšiřovala. Arnim, jediný muž, jenž ve víru mnohonásobných křížujících se snah a intrik dovedl se znáti, vévodu podváděl.

Lze to ostatně ukázati na jednání samém. Vraceje se z Drážďan k osobní schůzi s vévodou, posílá Arnim kurfiřtovi (z Teplice 20. května) list vévodův z 18. května. Valdštejn těše se, že kurfiřt schůzi dovolil, dovozuje tu, že chce míru, jednotě a shodě v říši, že chce zabrániti, aby skrze míru nepřející turbatores pacis publicae (to jsou asi Švédové, a jak poznáme i krajní strana císařsko-katolická) nebyla říše dále zmítána, a tato příležitost k obecnému míru pomínuta. Dva dny chce v Rakovnicích na schůzi čekati, a nejlépe by bylo,

kdyby sám mohl sejít se s kurfiřtem. ¹¹⁴⁾ Z listu hlásí se tedy pevná naděje, že k míru dojde, ale Arnim provází dopis vévodův výkladem, z něhož vysvětluje, že *na mír nemyslel v nejmenším*. Radí sice, aby kurfiřt schůzi s vévodou slíbil, ale *proto, aby se saské vojsko mohlo sesílití*. Ostatní obsah listu vyplněn jest dotazy, týkajícími se pouze postupu armády. O míru nezmiňuje se slovem — ví, že z něho nebude nic. Stejného rázu jest list jeho z dne následujícího, psaný před odjezdem k Rakovníku, ke schůzi s vévodou. Táže se, má-li se odvážiti bitvy, navrhuje soustředění armády u Litoměřic a připravuje kurfiřta na ztrátu Prahy. ¹¹⁵⁾ Stanovisko toto ozývá se i z instrukce, kterou byl Arnim k jednání obdržel. Nebylo mu uloženo více, než aby návrhy Valdštejnovy vyslechl, snažil se, aby byly dány písemně, ale závazným slibům aby se *vyhnul*. ¹¹⁶⁾

Schůze, v kterou vévoda tolik kladl nadějí, byla ještě 21. května v Rakovníku, neb někde mezi Rakovníkem a Louny. Bohužel, že máme o ní pouze zprávu od Arnima, který zajisté to nejdůležitější zamlčuje. Zdá se mu, že Sparr byl poněkud štedrý ve své zprávě, než přes to prý vévoda ujišťoval, že má plnou moc jednati — kterou i Arnimovi ukázal — že je vysoce míru žádostiv a že má za to, že bude lze jej učiniti na ten způsob, aby *všichni*, kdož chtějí jednati, byli zůstaveni při zemi a lidech, cti a důstojnosti, také při úplném držení duchovních statků, ať již byly zabrány po smlouvě pasovské nebo před ní, aby pak svoboda náboženství byla propuštěna a *to všechno bylo co nejjistěji zabezpečeno*. Podmínky tyto jsou příliš obecně a široce udány, aby z nich s jistotou o povaze návrhů vévodových dalo se souditi. Se zprávou Klitzinkovou dají se ovšem srovnati, a i z neurčitých Arnimových zpráv prosítá cos v jejím smyslu. Vévoda pravil Arnimovi, že je u Jesuitů v takovém podezření, jako byl Arnim sám u švédských vyslanců. Vévoda tedy asi naznačuje, že mír jím žádaný nemá býti po chuti ani Švédům, ani Jesuitům. Valdštejn žádal o odpověď do čtyř dnů, do 25. května. ¹¹⁷⁾

¹¹⁴⁾ Valdštejn Arnimovi, Rakovník, 18. kv. *Hallwich*, I. c., č. 22.

¹¹⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Teplice, 20. května. *Hallwich*, I. c., č. 21. List ze dne 21., psaný ještě před schůzí s vévodou, jest také výmluvný: »Nur bitte Ich vnderthenigst, E. Cuhrf. Durchlt. wollen bey Kegenwertigen mihr notificiren, ob Ich auch edtwas aufs glück setzen soll, den allem ansehen nach wirdt in *Entstehung des Friedens* es doch müssen noch ein mahll gewaget sein« (Ibid., č. 24).

¹¹⁶⁾ *Irmer*, Arnim, 177.

¹¹⁷⁾ *Helbig*, 12 (Opr. u *Hallwicha*, I. c., 168, pozn. 57). *Nepřítelství k Jesuitům* vévoda nyní, považuje P. Lamormaina za předního původce svého sesazení, netajil. V lednu pravoval vév. Frant. Albrecht v Praze hr. Thurnovi: »Noch diessen ist man auf Jesuwider khommen, wie Herzog von Friedland ain grosser Feindt derselben, sie weder bai siech noch umb sich gedulden wollen. als der Ausszueg von Prag wahr, auf der Jesuwitter Guetter selbst anbevohlen zue lossiren, wail sie die Larmablasser und Ursocher des Unglueckhs. Des ansehlich Gebeu, so die Jesuwider zue Wien erbaut, dabai 2 statliche Thuern, sein wunderlicher Wais nieder gefallen mit der Spiez ihn das Colegio, der ander auf die Kirchen; da solches der Herzog von Sassen dem General Walstein erzelt, sagten dieselb: *Schad wher es, das die Thuern nit vol mit Jesuwidern wehren gestekht und der Pater Lemermon suhöchst oben*« (Thurn králi, 19. ledna *Hildebrand*, č. 5).

Jaká bude kurfiřtova odpověď, Arnim předem věděl. Šlo mu pouze o to, aby vévodu zdržel. Valdštejn svá přátelská osvědčování stupňoval, oznamoval Arnimovi, co píše král Dánský císaři, co navrhují francouzští vyslanci, ano zpravoval jej i o pohybech vlastní armády. Dne 23. května píše mu ze Smečna, že chtěl sice jinam se obrátiti (k Labi, aby uzavřel Sasy v Čechách?), ale zanechává toho a vytrhne zítra k Praze. Zapřísahá se znovu »při Bohu, k němuž se modlím, že *vysoce toužím po rozmluvě s p. kurfiřtem*, aby vše, co jest nutno k obecnému míru v říši, bylo ujednáno.«¹¹⁸⁾ Jest to táž žádost, která ozývá se po dvou létech prosebně z listů Kinského, na útěku Valdštejnově do Chebu.

Valdštejn, nedostav do úterý 25. května odpovědi, vzal Prahu téhož dne, ale nepochybně již den na to obdržel resoluci kurfiřtovu, danou 23. května v Drážďanech. Kurfiřt ukázal krátce na svůj spolek s Gustavem Adolfem, jehož musí šetřiti.¹¹⁹⁾ *Tím byly vévodovy návrhy odmítnuty.*

Dal-li se Valdštejn přes odmítnutí toto v jednání, v prosby a žádosti s novým, houževnatým a takřka horečným úsilím, pochopíme to snáze, víme-li, že šlo o zdar neb zmar záměrů, jež určovaly jeho chování od r. 1630, k nimž připoutána byla jeho budoucnost, že šlo o beznadějnou otázku, co počítí potom, když se plán nezdaří! Ačkoliv z Bavor byl denně zasypáván žádostmi, aby konečně obrátil se do říše, ačkoliv mohl nepatrnou saskou sílu jedním mohutným úderem z Čech rázem vypuditi, zahájil jednání, spojené opět se zdvořilým šetřením saského vojska, se zvýšeným úsilím. Dne 28. května byl nejvyšší Sparr *snovu* u Arnima v Litoměřicích. Chtěl jménem vévody míru, chtěl, aby kurfiřt, nestačí-li mu navržené podmínky, *položil si jiné sám, dle libosti*. Vévoda že chce povolití ve všem, co jen možno!¹²⁰⁾

Arnimovi nemohlo ovšem nic býti vítanějším — pomýšlel pouze na to, jak by z vévodovy naléhavé snahy mohl nejvydatněji těžiti. Odpověděl Sparrovi směle, aby Valdštejn svou mírumilovnost osvědčil skutkem, t. j. zastavil postup proti jeho armádě.¹²¹⁾ Vévoda odpovídaje, praví, že toho přece učiniti nemůže — strčiti ruku do pytle a ani míru neučiniti, ani ve válce nepokračovati — že by to nemohl zodpověděti císaři a jiným, ale dovolává se spásy své duše, že touží po tom, aby obecnému dobru a zejména kurfiřtovi bylo po-

¹¹⁸⁾ *Helbig*, str. 11. Arnim zasílaje list tento kurfiřtovi z Litoměřic, 24. května, píše: »Habe vermainet, ihn noch in edtwas aufzuhalten, aber Ich sehe, er gehet fort« (*Hallwich*, I. c., č. 26).

¹¹⁹⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 23. května. *Gaedeke*, č. 34.

¹²⁰⁾ Arnim Janu Jirímu, Litoměřice, 28. kv. *Hallwich*, I. c., č. 27.

¹²¹⁾ Tamtéž. K prodloužení směřovala patrně i jiná žádost Arnimova, aby Sparr neodvažoval se k němu bez pasu. Ostatek dlouhého listu vyplněn je vývody o *potřebě sestlení armády*. Zajímavo jest, jak řeší otázku, kde vzíti peníze? Ukazuje na Valdštejna: »Der Herzog von Fridelandt hatt auff 130 Regimenter geltt ausgeben; die wirdt weder der Romische Kaiser noch das Romische Reich, auch halb Europa nicht bezalen können; darumb ist die rechnung dahin nicht anzulegen. Es ist auch kein officirer, auch kein schlechter soldat, der sich hoffnung machete, dass er von seinen Herrn wollte richtig bezalet sein.«

moženo. Naznačuje opět, že na císařské straně jsou proti němu zaujati mnozí, kteří míru nechťí. ¹²²⁾

Arnim zatím dovozoval kurfiřtovi, že je třeba sesliti armádu a získati čas. Jen z toho důvodu poslal Sparrovi pas k nové cestě do Litoměřic. Kurfiřtovi psal sice, že již tuší, že to vévoda as myslí vážně, a že by si mohl Gustav Adolf jednání oblíbiti, neboť výhra evangelických není ještě jista — ¹²³⁾ ale vše mělo patrně jen způsobiti, aby kurfiřt svolil k dalšímu protahování věci. Kurfiřt odpovídaje odvolal se sice k tomu, že bez králova svolení se v jednání vůbec dávatí nemůže, ale ponechal zároveň Arnimovi, *at jedná po vlastním usnání.* ¹²⁴⁾

Sparr přibyl do Litoměřic 31. května. Jeho nabídky musily býti nyní větší, ale z listů Arnimových nezvídáme o nich nic, než že vévoda byl ochoten ustati v nepřátelství, když Arnim se ještě jednou ve věcech míru odeběře ke kurfiřtovi. ¹²⁵⁾ Pozorujeme, v jak osudném klamu žil vévoda, věře pevně, že Arnim dorozumění chce, že chce získati pro ně kurfiřta. Schůze Arnimova s kurfiřtem v Perně, o níž se vévoda domníval, že jest věnována poradě o jeho návrzích, týkala se vskutku jen otázky obrany. ¹²⁶⁾ V Perně napsal Arnim kurfiřtovi pamětný spis, v němž obšírně radí a zároveň rozhoduje, co třeba počítí: Armáda saská vévodovi odolati nemůže, a když tedy vévoda žádá schůze s kurfiřtem, bylo by radno, aby kurfiřt, ovšem s vědomím Švédů, odebral se blíže k postavení císařských, vyslechl jeho návrhy a pak se rozhodl tak, aby z toho byla patrna jeho snaha o blaho říše. *Tim vším by se vévoda poněkud zdržel, a zatím by bylo možno se značně sesiliti.* ¹²⁷⁾

Kurfiřt byl ochoten zachovati se, jak radil maršálek. ¹²⁸⁾ Dne 5. června oznámil to Arnim v Lovosicích Sparrovi, slíbiv, že se kurfiřt k schůzi vypraví. ¹²⁹⁾ Sasové téhož dne, tísnění jsouce ze všech stran nepřitelem, ustoupili k Ústí. O slíbené schůzi kurfiřta s vévodou není odtud zmínky, a s netrpělivou naléhavostí Valdštejnovou míší se již rozhořčení. Dne 7. června píše vévoda, *že vše může býti smluvno za hodinu*, ale tak, jako dosud, že jednati nelze.

¹²²⁾ V. Arnimovi, Praha, 29. kv. *Helbig*, 13.

¹²³⁾ Arnim kurfiřtovi, 30. května. *Hallwich*, č. 29.

¹²⁴⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 13. květ. *Hallwich*, č. 31.

¹²⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Litoměřice, 31. květ. *Hallwich*, č. 32: *»wehre bej itziger beschaffenheit auch nicht rahtsamb, dem Kegentheil alle Hoffnung zu benehmen.«*

¹²⁶⁾ *Ibidem*. Arnim mluví o slabosti a nedostatcích armády, že nemá od kurfiřta dostatečných rozkazů a že vzhledem k přesile nepřitele nelze na štěstí spolehnouti. *»Dieses alles richtig abezureden erfordert die unumgenckliche Notturft, dass zu E. Cuhrf. Durchlt. Ich komme.«* S tímto vypočteným klamáním vévody srv. Arnimův list z téhož dne, obsahující jen stížnosti na Hofkircha: *»Ich glaube der teuffel sezet sich selbsten wider mich undt fertiget die leutte ab, weil er sehet, dass ich nirgent anders alls zum Seligen Friden rahte, mich darvon abzuschrecken...«*

¹²⁷⁾ Memoriál Arnimův, odevzdaný v Perně 3. června 1632. *Gaedeke*, č. 36.

¹²⁸⁾ Resoluce u *Hallwicha*, č. 35. Jest z největší části slovným opakováním memoriálu Arnimova.

¹²⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Litoměřice, 5. června. *Hallwich*, č. 36. O den později píše z Ústí, že vévoda sám je žádostiv *příměří* (*Hallwich*, č. 33).

»Minim to věruě a poctivě.«¹³⁰⁾ Vše to s novým úsilím opakoval Sparr Arnimovi 11. června v Petrovicích. Vévoda chtěl dáti kurfiřtovi *bílý list*, aby si sám *výminky stanovil*, ale poznamenal zároveň, že doufá dojíti štěstí spíše válkou než mírem,¹³¹⁾ a pohrozil, že nedostane-li jasné odpovědi, *bude musiti jednati tak, jak mu káže služba jeho pána.*¹³²⁾ Arnim slíbil odpověď do 16. června, získav zase několik dní, v nichž mohl dšlo obratného ústupu Sasů z Čech, ústupu beze ztrát a takřka bez boje, klidně dokonati.¹³³⁾ Odpověď ovšem v stanovené lhůtě nedošla, a zdá se, jakoby v Drážďanech na ni ani nepomýšleli, dokud by nepoznali, obrátí-li se Valdštejn do říše nebo do Míšně, dokud by nenabyli jistoty v znepokojující otázce, nepotáhne-li se vši svou mocí na Drážďany?¹³⁴⁾ Obava tato musila se brzo na to ukázati bezdůvodnou, takže k žá-

¹³⁰⁾ Listy z Běfkovic a z Brozan 6. a 7. června. *Hallwich*, č. 37 a 39: ... dann, was wir thun sollen, das kan alles in einer stundt gericht werden, *vnd ein ieder wierdt wissen, an wehm er ist*, dann auf diese weis das werck zu treiben lest sichs weiter nicht. *Ich meins trey vndt erbar.* Citovaný list jest *vlastnoruční*, a v křiklavém *bohemismu* »an wehm er ist« máme zajímavý doklad, jak málo vévoda, přes korespondenci téměř výhradně německou, Němcem byl. Dokladů k tomu dalo by se v listech jeho shledati více.

¹³¹⁾ Zcela naopak soudí Arnim v listu z téhož asi měsíce, i jinak zajímavém. Projevuje mínění, že císař doufá více v mír než ve válku: »Solchergestalt würde auch er (Valdštejn) *seines eigenen Interesses halber* mehr versichert sein, da seine recompens ihm *nicht allein der Krieg, sondern auch ein guter Frieden* verspreche.« Protože prý však se obává, že král Švédský při velikém svém štěstí k tomu sotva bude ochoten, chce zkusiti to *zprvu* s kurfiřtem Saským, *doufaje, že král dá se pohnouti pak k témuž, co dříve oblibil si kurfiřt a jiní evangeličti* (*Helbig*, 12). Arnim zde tedy *chce popřiti, že by Valdštejn chtěl míru separátnímu, mír se Sasy má býti jen mostem k míru se Švédy*. Pozoruhodno jest, že i ve vlastním prohlášení vévodově i v listu Arnimově udává se *osobní interes Valdštejnův za vůdčí motiv jeho jednání*.

¹³²⁾ O posláni Sparrově Arn. kurfiřtovi, Perno, 12. čna. *Hallwich*, č. 41: »so hatte man dadurch (přijetím vévodových návrhů) *nicht alleine die Freiheit der Religion, sondern auch alle geistliche guetter*, die vohr und nach den Passawschen Verträge wehren einbezogen, erhalten *vnd also dass Röm. Reich in seinen vorigen Stande und guetter ruhe wieder seccen* können.« — O ochotě Valdštejnově dáti Sasům »ein Plancket« zpravil Sparra hr. Michna z Vacinova, v pravém slova smyslu stvůra vévodova. K dokonalejší charakteristice muže toho třeba uvést, že ve Vídni vůči přívržencům bojovné katolické strany mluvil zcela jinak Hr. Slavata píše 12. června Martinicovi (*Hist. Sborník*, II, 93): »Já se vždy tím těším, co mně p hrabě z Vacinova zde pravil, totiž že J. M. knížecí nepřestane s kurfiřtem o pokoj traktirovati, tak aby nemohlo řečeno býti, že není k pokoji nakloněn, ale že má tu naději, že Pán Bůh neráčí dopustiti, aby k tomu přijíti mělo, nýbrž *srdce téhož kurfiršta tak zatvrditi, aby žádný slušný conditiones nepřijímal, tak aby s pomocí boží raději mocí přemožen byl a skrze to jak víra svatá katolická k většímu rozmnožení přišla*, tak také Jeho M. Cské. autoritas tím vzácněji zachována byla, tak jakž až posavad se to spatřuje.« (!) Máme tu zároveň příležitost poznati sílu a upřímnost slepého fanatismu některých rádců císařových. O schůzi v Petrovicích zpravil opět tajně a zcela správně hraběte Thurna Hofkirch, listem z Gottlebenu z 14. června, jehož dodání prostředkoval *Rasín* (Thurn králi, Freiberg 15. čna. *Hildebrand*, č. 8).

¹³³⁾ Arnim vévodovi (Kysibl), 14. června, *Hallwich*, č. 42. Ještě dne 14. a 15. čna. píše Sparr Arnimovi z Brozan, že vévoda poručil Schauenburgovi, když zvěděl, že vtrhl do Lužice — ačkoliv měl přikázáno jí se netknouti — zemí kurfiřtských šetřiti (*Hallwich*, č. 43 a 46).

¹³⁴⁾ Srv. list kurfiřta tajným radům z 15. června. *Hallwich*, č. 45.

dostem Sparrovým bylo lze chovati se ještě bezohledněji. Marně žádal Sparr Arnima 16. června o nový pas,¹³⁵⁾ marně čekal odpovědi, marně 25. června hrozil dalším postupem Marradasovým, nedostane-li jí do večera.¹³⁶⁾ Teprv dne 29. června došla toužebně očekávaná resoluce kurfiřtova do Litoměřic, odkud ji nejvyšší Desfours posílá vévodovi. *Fest roshodným zamitnutím vévodových návrhů*: Kurfiřt chce návrhy o mír oznámiti králi Švédskému a jiným interessentům, připojených hrozeb se nebojí¹³⁷⁾ — tak formulována krátce a stručně odpověď na dalekosáhlé žádosti Valdštejnovy, znovu a znovu opakované v posledních šesti měsících.

Horečné úsilí vévodovo, připomínající naléhavé žádosti, posílané Arnimovi z Plzně před samou katastrofou, skončilo se tedy nezdarem, rozbilo se o neochotu kurfiřtovu, či spíše o důvodný, chytře promyšlený odpor Arnimův. Obraz upřímné a usilovné snahy Valdštejna, chtějícího spojení s kurfiřty stůj co stůj na jedné a obratného kořistění z výhodné situace, protahování všeho, vypočteného klamu na straně druhé opakuje se potom v historii Valdštejnově ještě několikrát.

Arnim ovšem zůstal si důsledným. V listu vévodovi, jenž jest jaksi závěrečnou úvahou o nezdaru jednání, píše: »Protože pak láska k vlasti vedle přemnohých milostí, jež jsem byl obdržel od V. Kn. Mti, mne k tomu pobádá, dosvědčuji se Bohem, jak vysoce byl jsem žádostiv sekundovati statečné a chvalitebné intenci V. Kn. Mti., co bych svou maličkovostí mohl přispěti. Jak sinistre bylo to však přijato, snad také od některých zlomyslně vykládáno, bude V. Kn. Mti. dobře známo.« Jest proto nucen vzdáti se díla, staviti podezření a pomluvy, *protože vidí, že mocným interponentům svoboda náboženská a politická jest jen sáminkou, již směřuje se k čemus zcela jinému. Byl by však šťasten, kdyby vévoda při dřívější své resoluci setrval . . .*¹³⁸⁾

¹³⁵⁾ Z Brozan. *Hallwich*, č. 47. Dne 18. žádá Sparr z Ústí o pas znovu, »aby konečně v těch věcech byl učiněn pravý počátek neb konec« (*ibid.*, č. 48). Dostal li jej a došlo-li k opětné schůzi Arnima se Sparrem, nevíme.

¹³⁶⁾ Sparr Arnimovi, Litoměřice, 25. června (*Hallwich*, č. 49). Adresa zní: A Son Exell. Son Exellentz de Arnimb, Marichall du Campe. Cito, Cito, Cito, Cito, Citissime. Bey tag vnd nacht fort zu helfen.

¹³⁷⁾ Desfours vévodovi, Litoměřice, 29. června. *Hallwich*, č. 53. Valdštejn obdržel list 5. července v Lintachu u Amberka, na tažení k Norimberku. Resoluce je dána ve formě listu Arnimovi z Drážďan, 28. června (*Hallwich*, č. 55). Táž odpověď, ale šífe rozvedená a smírně vyznívající měla býti zaslána Sparrovi již 27. června z Perna, jak píše Arnim po úmluvě s kurfiřtem z 26. června. Ale na listu jest poznamenáno: *Ist nicht abgangen* (*Hallwich*, č. 50 a 51). Ještě dne 29. čna. z Chebu snažil se Valdštejn Arnima přesvědčiti, že Schauenburgův vpád do Lužice stal se jen nedopatřením. Vysvětlení Arnimovu o nemilých událostech v Lubiji chce věřiti do slova (*» . . . das ich denselbigen bericht . . . so festicklich glaub, als wenn ich selbsten persönlichen darbey gewest wehre, denn mir sein erbars vndt aufrichticks gar zu wol bekant ist«*). List tento zaslal Sparr, jemuž byl adresován, 1. čerce. ze Žitavy Arnimovi. *Hallwich*, č. 52 a pozn. 72. Jednal-li Sparr s Arnimem ještě dále, nevíme.

¹³⁸⁾ Arnim vévodovi. Nedat. koncept. *Gaedeke*, NASG, 7, č. 6.

Holá slova, jichž cílem je vléci vévodu dále v klamně víře v Arnimovu ochotu, snad i skrytá narážka na neupřímnost vévodových přísah o touze po míru, »jímž směřuje se k čemuž zcela jinému«, zajisté pak pokus svaliti nezdar jednání na Švédů. Vše, všechno se pak opakuje ještě několikrát, s tímiž sliby Arnimovými, s touž prosbou, aby Valdštejn při dosavadních svých záměrech setrval, a s touž mistrovskou hrou podvodné diplomacie. Jednání z června a z října r. 1633 a pak z ledna a února r. 1634 jsou v podstatě totožná s tímto prvním vyjednáváním, a jako toto jsou soustavným klamem vévodovy důvěry. ¹³⁹⁾

¹³⁹⁾ V ún. 1633 projevil Oxenstierna v Berlíně mínění, že Arnim r. 1632 jednal s Valdštejnem »prudenti consilio«, aby ho odvrátil od vpádu do Míšně (*Irmer*, II, str. 40). Výklad tento *Irmer* (I, LXII) potírá, maje za to, že Arnim vskutku chtěl smluviti zvláštní mír s císařskými a odděliti se od Švédů. *Irmer* ovšem neměl příležitosti poznati chování Arnimovo v jednání tomto podrobněji, i mohli bychom se snad vzhledem k hořejším svým vývodům spokojiti jen registrováním jeho soudu. Doplňujeme však přece hojný materiál, na němž založen jest náš úsudek, dvěma zajímavými doklady. V obraně své z 11. kv. píše Arnim: »Wen geleich die intention zum Frieden nicht gewesen, were es den eine unerhörte sache, dass man gegen seinen feindt so woll list als gewalt brauchen mag?« Dne 21. dubna psal A. z Mostu kurfiřtovi: »Wenn der Feind gethan hätte, oder thäte es noch diese Stunde, was ihm gehört zu thun, so würde E. K. D. nicht allein aller Orte in Böhmen quitt, sondern ihr Land und Leute wären in dem grössten Elend!« (*Irmer*, Arnim, 167). V poslední své práci hájí konečně *Irmer* obšírně téhož stanoviska, které byl prve potíral (Arnim 167, 179, 181), maje však přece za to, že jednání s Valdštejnem mnil Arnim upřímně. Starší své soudy o Arnimovi mění zde autor vůbec měrou velmi velikou. Není to vždy na prospěch pravdy — jevily-li výklady jeho ve »Verhandlungen« nestrannou snahu o proniknutí věci, vystupuje v knize o Arnimovi příliš zřetelně úmysl psáti obranu stůj co stůj. Nejpatrněji jeví se to ve způsobu, jakým řeší *Irmer* otázku poměru Arnimova k Švédům. Chtěl-li dříve, snad ukvapeně, připustiti, že Arnim byl ochoten odvrátiti Sasy od Švédů, snaží se nyní dokázati, že všechno podezření, všechny žaloby Švédů na Arnima byly bezdůvodné a křivé. Není nezajímavá, kterak si tu někdy počíná. Zmíniv se o tom, že Arnim nepověděl Nicolaimu celé pravdy o schůzi kounické, hájí toho takto: »Dazu war er als Träger der kursächsischen Politik weder berechtigt noch vespflichtet« (Arnim, 154). Toto »Träger der sächsischen Politik« nebo »Sonderpolitik« vyskytuje se zde velmi často jako vysvětlení nebo omluva, ač přece nemůže býti pochybnosti, že Arnim nebyl nástrojem této politiky, nýbrž její duší. Tak i konflikt se Solmsem vylíčen je tak, jakoby byl Arnim býval cele nevinný. Hlavní oporu pro své stanovisko nalézá *Irmer* v dokumentu, který vskutku překvapuje. Někdy ku konci června dal Valdštejn slíbíti Arnimovi, že chce býti ochoten ke všemu již v tom případě, kdyby kurfiřt spokojil se obranou vlastní země a neposlal pomoci Švédům. (To zaznamenává jen *Helbig*, W. u. A., 13; *Irmer* se o tom nezmiňuje.) Dne 6. čerce. podal pak Arnim kurfiřtovi dobré zdání o návrhu tom v tento smysl (spojujeme výtahy *Helbigův* a Arnimův): Valdštejna třeba upokojiti prohlášením, jež by jej přesvědčilo o dobré vůli saské vlády k obecnému míru, ale králi nutno pomoci bez sřetele k tomu, že Sasko bude na čas vydáno v šanc nepříteli. Bude-li zachráněn král, bude lze ztracených zemí vlastních zpět dobytí; bude-li však jeho armáda zničena, ušetří kurfiřt svých zemí jen na několik neděl a potom se octne v největším nebezpečí. Kdyby král pomoci nepotřeboval, bylo by lze vpadnouti do císařských zemí (Slezska). Na základě tohoto listu odmítá *Irmer* (181 sq.) najednou všechna udání a podezření o Arnimově politice proti-švédské, i výrok Valdštejnův z poč. r. 1633 (srv. str. 122, pozn. 33). Kdyby proti citovanému dokumentu nebylo lze užiti hojných jiných listů Arnimových, velikého množství jiných svědectví a všeho chování Arnimova, pokud je nám bude sledovati (srv. v rejstříku vzađu

Co zbývalo nyní? Vrhnutí svá vojska do Míšně a ztrestání kurfiřta? Či dáti se v jednání se Švédy? Či obrátiti se proti Švédům? Naskytuje se tu možnost řada, a jak nesnadno jest proniknouti k příčinám vévodova rozhodnutí! Jen na to asi třeba položit důraz, že Valdštejn musil býti odmítnutím Sas překvapen a zmaten v svých záměrech. Vyslovili-li jsme výše domněnku, že doufal shodnouti se s Arnimem a kurfiřtem o své dalekosáhlé plány a připraviti jejich uskutečnění spojením s armádou Arnimovou, dokud by Sasové stáli ještě v Čechách a pak pokusiti se o shodu se Švédy — mohli bychom nyní míti za pravděpodobné, že neočekávaným nezdarem sklaman a zmaten, neviděl před sebou jiné cesty než tu, na niž jej volala přání dvora, prosby Bavorska, naděje všeho katolického světa a snad i vlastní zloba nebo ctižádost. S Gustavem Adolfem bojovati musil, leč by byl chtěl ihned vsaditi vše na jednu kartu a postaviti se v čele armády proti císaři. K tomu však potřeboval cizí pomoci a tu viděl jen v právě odmítnutém spojení se Sasy. Některé zprávy pak nasvědčují, že tušil v Gustavu Adolfovi soka svého štěstí a své slávy vojenské, že žárlil na jeho moc a jeho úspěchy, jež vytouženému prvenství jeho byly překážkou.¹⁴⁰⁾ Jako všichni, kdož ze stavu věcí chtěli kořistiti, mohl i on naučiti se znenáhla nenáviděti toho, jenž chtěl míti všechno sám! Tak mohlo se podařiti vlastnímu sobectví, co se sotva podařilo pobádání Arnimovu.¹⁴¹⁾

Rozličné v motivech, shodné v cílech, potkaly se v létě a na podzim r. 1632 v dokonalé shodě snahy císaře a jeho jeneralissima. Krátká doba několika těch měsíců jest až na malou ještě výminku pozdější jedinou, kdy vévoda jedná zevně po přání dvora. Než ani tu ne cele — i tu má velká akce protišvédská vedlejší cíl: zničití co možná země kurfiřta Bavorského. Přes prosby a naléhání Maximiliána čekal vévoda v hradbách svého tábora zcela

součet sem náležejících odkazů u hesla »Arnim«, bylo by jej lze snad vykládati tak, jak činí Irmer, ač by i pak bylo smělé vyvozovati z něho dalekosáhlé závěry. Tak však nemůžeme ho vyložití jinak, než že Arnimův návrh vychází nikoliv z péče o krále, nýbrž *pouze z péče o kurfiřta*. Kdyby na zachráněni králově nezáležela spása zemí kurfiřtových, Arnim by neradil Švédům pomoci. Jest to snad z uvedeného listu zřejmo s dostatek. Když později v říjnu vyzval kurfiřt Arnima, aby opustě své slezské výboje, pospíšil Švédům a Míšni, pustošené hordami Holkovými, ku pomoci, nebylo lze maršálka k tomu přiměti. Irmer sám píše, že Arnim »sich nur widerstrebend zur Vereinigung mit dem schwedischen Heere anschickte« a že byl rozhořčen švédskou politikou, jež umlouvá již spolky s Turky a Tatary (Arnim, 194 sq.).

¹⁴⁰⁾ Srv. výše str. 68, pozn. 2. Rašínovi pravil vévoda v dubnu 1633, mluvě o svém poměru ke Gustavu Adolfovi: »Dva kohouti nesnesou se na jednom smetišti!« (Zpr. Rašínova.) Arnimovi psal 23. list. 1627 z Frankfurtu n. O.: »den Schweden will ich gern zum freindt haben, aber das er nicht gar zu mächtig ist, denn amor et dominium non patitur socium« (Förster, I, č. 81).

¹⁴¹⁾ Srv. co psal Valdštejn Arnimovi 23. kv.: »der König von Schweden wolle sich aus Baiern zurückbegeben und sein Heil dieser Orten versuchen; er (Vald.) hoffe sein Heer auch zusammenbringen und damit dem Könige, wie sich gegen einen solchen grossen Potentaten gebührt, auf den Dienst zu warten« (Helbig, 11). Důležitá jest také žádost vévodova z konce června, aby Sasové Švédům neposlali pomoci (srv. pozn. 139 výše). Bohužel jsme o tom zpraveni nedostatečně.

III.

nečinně iniciativy nepřítele.¹⁴²⁾ Opomíjel k podivení všech i operací, jež velí základní pravidla válečnictví.¹⁴³⁾

Boj s Gustavem Adolfem svědectvím věrnosti Valdštejnovy není, nedokazuje, že Valdštejn se svých záměrů o povstání vzdal, jako toho nedokazuje, jak poznáme, útok na hr. Thurna u Střavy roku následujícího. Plány byly odloženy na vhodnou příležitost, ale Valdštejn nezapomínal. Přijetí jeneralátu a rozhodnutí, že pod zástěrou hájení zájmů císařských budou staré záměry v skutek uvedeny, musilo způsobovati takové nebo podobné situace.

7. Pokusy Gustava Adolfa o nové jednání na podzim r. 1632.

Smělý útok, podniknutý v dnech 1.—3. září evangelickými vojsky na opevnění tábora Valdštejnova u Norimberka, byl krvavě odražen. Gustav Adolf setkal se s překážkou, před kterou musil bezmocně ustoupiti. Jak poklesla jeho sebedůvěra neúspěchem tímto, patrně z toho, že byl ochoten jednati o mír. Gustav Adolf, jenž nechtěl dosud slyšeti o pokoji, leč by podmínky jeho mohl *diktovati*, byl nyní ochoten o ně *vyjednávat*.

Přes to třeba pochybovati, že by byl měl na mysli jednání *s císařem*. Vysvítá ze všeho, že chtěl jednati pouze *s vévodou Fridlandským*. Mohl přece doufati, že vévoda, jenž před rokem tak usilovně žádal švédské pomoci k tažení proti císaři, nebude ani nyní dalek plánů proticísařských. Byla-li pak i jednání vévodova s Arnimem, před dvěma měsíci ukončená, v jádru svém proticísařská, a zvěděli-li král Arnimem žárlivě strážené tajemství, že proticísařská *byla*, pak byly naděje v získání vévody tím oprávněnější.

Král mohl býti zpraven o zvláštní povaze Valdštejnových návrhů ze zprávy Thurnovy-Klitzinkovy. Ale mohl býti zpraven i ze strany jiné, autentické a spolehlivé, a můžeme za to míti, že odtud také zpraven byl.

Arnošt Jirí ze Sparru, hlavní prostředník v jednáních s Arnimem, zatím na jenerálního strážmistra *povýšený*, byl dne 9. srpna vyslán z tábora k Freistadtu, aby zamezil zpáteční cestu švédskému sboru pod velením Taupadla, vracejícímu se od dobytí Freistadtu. Potkal se se Švédy u Burgthannu a v nastalé bitvě dostal se do rukou nepřítele (10. srpna) Zajatí muže, jehož listy Arnimovi, hlásající potřebu potrestati švédskou pýchu, byly obecně známy

¹⁴²⁾ Srv. výmluvné doklady k tomu u *Droysena*, Gustav Adolf, II, 605, pozn. 2. a u *Arelina*, str. 84. Srv. i »Diskurs«, a úřední zprávu (*Murr* 216 sq.).

¹⁴³⁾ Gustav Adolf byl z počátku *daleko slabší* než Valdštejn. Nečinností vévodovou *umožněno teprve přivolání 28.000 rozptýlených vojsk. Vévoda se ani nepokusil spojení překaziti neb jen znesnadniti*. Dne 21. srpna píše Camerarius: »jedermann wundert sich über die Unthätigkeit Wallensteins. Unterdessen können sich unsere Heere vereinigen.« A dne 27. srpna: »Es ist Hoffnung, dass Gott ihn bald ganz mit Verwirrung schlagen werde« (*Droysen*, Gustav Adolf, II, 619).

(zachycená korespondence vyšla tiskem), a jež tolik pobouřily švédskou veřejnost, bylo uvítáno s jásotem. ¹⁾ Král ještě téhož dne dal Sparra předvésti k sobě, a jak vypráví anonymní relace, *téhož dne* 10. srpna v Norimberce daná, vytýkal mu přísně, že zrušil slovo, dané před svým propuštěním ze švédského zajetí před několika měsíci, že nebude proti králi sloužiti, a hrozil mu okamžitou popravou, neodpoví-li pravdivě na všechny otázky, jež mu podá. »Nejmilostivější králi — jsem chudý kavalír; co povím V. Kr. Mti, povím dle pravdy,« odpověděl Sparr. Král odvedl jej stranou a mluvil s ním francouzsky; pak pravil směje se: »ostatní se již nalezne.« ²⁾

Víc nevíme, ale na snadě jest asi domněnka, že Sparr dotvrdil králi, že mír, jaký navrhoval vévoda, nemohl by císař nikdy podepsati. Mnoho na to ovšem nelze stavěti, ale důležito jest, že již týden po nezdařeném útoku »u staré tvrze« vypravil král Sparra s návrhy míru do nepřátelského tábora. Propustil jej na čestné slovo, že se do 24 hodin vrátí.

Dne 10. září jednal Sparr s vévodou. O den později zpravuje Valdštejn obšírně o návrzích jeho císaře. Dovídáme se odtud, že král byl ochoten dáti se v jednání o mír, dáváje vévodovi na vybranou, chce-li, aby k tomu byli z obou stran deputování jistí komisaři, či aby Oxenstierna odebral se do císařského tábora, či aby král sám s vévodou vyjednával. Valdštejn prý odpověděl, že to *oznámil kurfiřtu Bavorskému* a že v shodě s ním chce vyčkati konečného rozhodnutí císařova. ³⁾

Odpověď tato byla by zajisté s to, aby vzbudila pochybnost o pravdivosti vévodovy relace, kdybychom nepoznávali odjinud, že Valdštejn vskutku zachoval se tak, jak byl psal císaři. Oxenstierna později několikráte pravil, že vévoda ukázal na to, že se mu nedostává plné moci k jednání, a měl proto naděje, *Sparrem samým usilovně živené*, že se vévodu získati podaří, za liché. ⁴⁾ Z listu králova z 9. října víme dokonce, že vévoda podmínil vše souhlasem kurfiřta Bavorského, což krále nejvíce překvapilo. ⁵⁾

Dle toho by k jednání, odkázanému k rozhodnutí císařovu, nebylo vůbec došlo. Odpověď na list vévodův z 11. září dána jest totiž ve Vídni teprve *31. října!* ⁶⁾ Otázka rozbírá se tu obšírně a rozvláčně. Ukazuje se, jak dosud

¹⁾ Nicolai Wechelovi (Drážďany), 20. srp. *Irmer*, I, č. 87.: »Allhie finden sich etliche, die über diesen fang bestürzt, lieber wünschen solten, dass Sparr were, da der pfeffer wechst, als beim könige...«

²⁾ Relace z Norimberka, z 10. srpna. Drážď. archiv. Srv. *Droysen*, Gustav Adolf, II, 624.

³⁾ Vévoda císaři, tábor u Norimberka, 11. září *Förster*, II, č. 363.

⁴⁾ Relace vyslanců hessensko-darmstadtských, Königshofen, 1. list. *Irmer*, I, č. 101. Protokol o konferenci v Berlíně, *Irmer*, II, č. 116, str. 29.: »ja der könig hette sich gegen dem herzogen von Friedland bei Nurmberg er bieten lassen, dass er mit ihm im felde zuer unterredung zusammen kommen wolte, aber der herzog zu Friedland hette dem könige durch den obersten Sparren sagen lassen, dass er, mit ihm zu tractiren, keine plenipotenz hette.

⁵⁾ Srv. níže pozn. 9.

⁶⁾ Ve výtahu v *Miscellen etc.* str. 497 a u *Förstra*, II, 241 sq. V *Mitth. des k. k. Kriegsarchivs*, 1882, 181, snad omylem, datován spis ten 3. října.

nepřítel těžil z ochoty císařovy k míru, a vypočítávají se podmínky, jež asi bude klásti. Přes to vše nechce císař nabídky královny odmítnouti, ale žádá dříve dobrozdání vévodova o výminkách nepřítel. Potom teprve chce mu zaslati *potřebné plné moci*. Uvádí k informaci jeho i výminky, jež sám chce učiniti. ⁷⁾

Vyhověl-li vévoda žádosti císařově a podal dobrozdání, nevíme. Učinil-li tak, mohla ho plná moc dojiti až po smrti králově, tedy pozdě. *Zatím však bylo jednáno mezi králem a vévodou dále*. Gustav Adolf přes nemilou odpověď, přinesenou Sparrem 10. září, nevzdal se svého plánu, ano ujal se ho ještě rozhodněji. Po návratu Sparrově vyzval hr. Thurna, aby mu udal cestu, jak by bylo lze jednati s vévodou. Jméno Thurnovo postačí, abychom se způsobu rad jeho domyslili. Thurn srážel krále s toho, aby vyjednával přímo a nabízel mír sám, protože by to nebylo obecné věci k prospěchu. Lépe by bylo, kdyby k vévodovi byla vyslána osoba, která by quasi aliud agendo učinila potřebné návrhy. Thurn nenavrhuje k tomu nikoho jiného než — pana z Bubna. Zřetelně naznačuje také, o jaký mír má býti jednáno: *Vévoda byl od domu Rakouského tak pohaněn, že se vysoce zapřísáhl hledati odvetu; nyní má v rukou moc, autoritu a převahu, podobně jako král. Kdyby tedy král s vévodou byli jedné mysli, bylo by lze snadno míru dojiti. A protože by oba k vynucení míru takového podnikli mnoho námah a útrat, musili by se smluviti, co chtějí v odměnu v rukou podržeti*, aby jim zůstala moc proti budoucím rušitelům míru. ⁸⁾

Jest to návrh míru mezi vůdci a majetníky obou armád bez zřetele ke komukoliv, návrh, s nímž po půl létě vystoupil vévoda sám. Nevíme, zachoval-li se král po radě Thurnově — poznáme jen, že pan z Bubna všechno prostřednictvím v záležitosti této odmítl — Sparrovi však asi za druhého poslání bylo uloženo, vévodovi směr Thurnových rad naznačiti. Sparr odeslán byl znovu k císařským někdy počátkem října, a z listu Gustava Adolfa patrně, že měl vévodovi oznámiti kancléřem sestavené podmínky míru, ubezpečiti jeneralissima plnou důvěrou královou a vysloviti pochybnost, zdaž nutno dočekávati se k chystanému jednání souhlasu kurfiřta Bavorského. Mluvílo se také o delším příměří. ⁹⁾

⁷⁾ Mezi podmínkami evangelických uvádějí se: Zrušení restitučního ediktu, restituce duchovních statků, restituce falckrabího Fridricha a vévod Meklenburských, restituce všech konfiskovaných statků v říši a v zemích dědičných, zrušení procesů contra rebelles et reos laesae Majestatis a jenerální amnestie. Císař naproti tomu žádá: postoupení katolických kurfiřtství a zemí, náhrady škod a útrat válečných, *snovunabyti obou Lužic* a Horních Rakous ze závazku k Bavorsku, reální záruky, že nebude kdokoliv sub praetextu libertatis et religionis proti arcidomu v říši verbovati a opatření císaře a říše proti švédským a jiným invasím.

⁸⁾ Thurn Gustavu Adolfovi, Rothenburg na Taubeře, 27. září. *Hildebrand*, č. 9. Thurn, jsa churav, dal list psáti hr. Filipu Reinhartu Solmsovi. Srv. tamtéž, pozn. 2 a *Irmer*, I, XLI, pozn. 2.

⁹⁾ Vlastnor. postskriptum v listu Gustava Adolfa kancléři, 9. října (u *Droysena* II, 625, pozn. 2). Podmínky dotčené jsou dle *Witticha* (267, pozn. 2) tytéž, jež mezi jiným uvádějí »Anonyme Aufzeichnungen« z 16. září u *Irmera* (I, č. 93) a jež v plném znění uveřejněny byly nedávno v Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling, I (1888)

O pořízení Sparrově jsme bohužel zpraveni nedostatečně. Vraceje se od vévody byl Sparr 13. října ve Würzburku, dne 19. v Donauwörthu. Král stál s armádou nedaleko odtud, u Rainu na Lechu, a odtud vyzval Sparra, aby spěšně se odebral k němu. Rozmluvy a porady krále se Sparrem trvaly tak dlouho, že hessenští vyslanci nemohli obdržeti audience dříve, než pozdě dne následujícího.¹⁰⁾

Zdálo-li by se z toho vysvítati, že Valdštejn neodmítl opětovaných návrhů krále, že Sparrem přinesené vzkazy byly důležité, vyvrací domněnku takovou prohlášení kancléře Oxenstierny k dotčeným hessensko-darmstadtským vyslancům téměř úplně. Sparr prý přinesl od vévody to, co u něho byl nechal, a Sparr vůbec není vhodnou osobou, jež by záležitost tuto mohla vésti se zdarem. Císařští chtí prý jen podváděti, jakož právě ze zachycených listů jest zřejmo, že Valdštejn z jedné a Pappenheim z druhé strany mají na krále udeřiti, kdežto Holk a Gallas mají rozkaz ničiti země kurfiřta Saského. »In summa král nebude již důvěřovati a bude tak dlouho s nimi zápasiti, až je srazí k zemi, koleno na krk jim přitiskne a kord na hrdlo postaví! Potom teprv řekne: tak a tak učiníš nyní mír!«¹¹⁾

Král by tedy, soudě dle slov kancléřových, vzdal se dalšího jednání. Sparr mohl sice přinést od vévody nějaké sliby, ale Oxenstierna považoval za moudré nedati jim žádné víry. Bylo rozhodnuto pokračovati v boji.

Tot vše, co víme o zajímavé episodě této z pramenů listinných. V zprávě Rašínově máme k tomu cenný doplněk: U Norimberka, praví Rašín,¹²⁾ byl by král rád znovu počal s vévodou jednati. Když byl od Norimberka vytrhl (18. září), poslal hr. Solmse k panu z Bubna a vzkázal mu: že by rád viděl, kdyby sám o své újmě odebral se k vévodovi, jenž má jej nad jiné v oblíbě, a dal mu na srozuměnou, aby jednání s králem znovu zahájil, a aby jej ujistil, že král poskytne mu assistance, aby se stal Českým králem a aby se v tom udržel. Ale Bubna nechť tenkrát k Fridlandskému jíti a pravil,

540 (Publikace této nemohli jsme užiti). Podmínky jsou mírnější, než podmínky naznačované. Švédy jako nevyhnutelné ještě před nedávnem: Dobyté Pomohi chce král po smrti vévodově podržeti pro sebe a své nástupce a státi se tak stavem říše. Rovněž žádá knížectví duchovních Magdeburka a Halberstadtu pro Sasy a Branibory. »*Dem von Wallsteine* chce náhradou za vévodství Meklenburské dáti vévodství Franky a Würzburk. Kurfiřt Mohučský má býti restituován, ale i kurfiřt Falcký. Evangeličtí stavové musili by býti zajištěni v náboženství, edikty císařské tomu se protivící musily by býti zrušeny a to, co král dal evangelickým odměnou, jim býti ponecháno a potvrzeno. Vojska evangelická nebyla by z říše odvedena dříve, dokud by druhá strana vojska nerozpustila.

¹⁰⁾ Jiří B. z Hertinghausenu a dr. S. Happel, vyslaní hessensko-darmstadtští, lantkrabímu Jiřímu z Würzburku 11. říj. a z Nördling 21. říj. *Irmer*, I, č. 97, 99. Sparr vracel se spolu s vyslanými ke králi. Vypravoval jim, že je Valdštejnem zmocněn jednati s králem o dobu a místo, kam by byli pozváni císařští a bavorsští zástupci jednat o mír. Valdštejn má prý od císaře plnou moc jednati o některých bodech, mezi nimiž jest i svoboda náboženství že zpráva tato se se skutečností nesrovnává, zřejmě z listu císařova z 31. října citovaného výše).

¹¹⁾ Relace týchž vyslanců, Königshofen, 1. list. *Irmer*, I, č. 101.

¹²⁾ *Dvorský*, 28; *Gaedeke*, 320. Srv. i pozn. 1. u *Dvorského* na téže straně.

že Fridlandský jest tak chytrý, že by dobře poznal, že mu to asi král uložil. Tak pak se to protáhlo, až došlo k bitvě u Lützenu, v níž král zahynul: *Kdyby se to nebylo stalo, byla by se jednání počala znovu.*

Je-li tato zpráva dokladem Rašínovy snahy po pravdomluvnosti vůbec — jaká by tu byla příležitost obrátiti vše na ruby, vylíčiti vévodu jako původce jednání a žalosti o korunu! — seznamuje nás asi také dobře s konečným osudem pokusů o nové tajné smlouvy proticísařské, k nimž nepochybně na obou stranách mezi nadějí ve vítězství a obavou před porážkou bylo stejně ochoty jako neochoty. Zdráhání Bubnova by snad překvapovalo, kdyby ho nebylo lze vysvětliti na základě chování jeho v době pozdější. Bubna nemiloval křivých stezek a steziček diplomatických, intrikánem býti nechtěl. Jednal vždy přímo, jak poznáme níže, při květnové schůzi jeho s vévodou roku následujícího na zámku Jičínském. Poznáme také, jak usilovně a prosebně musil jej Rašín nedlouho před katastrofou chebskou přemlouvati, než jej přiměl k podpoře vévodových žádostí u švédského kancléře. Bubna, jednou oklamán, nechtěl již důvěřovati.

Rašín praví: Kdyby nebylo smrti královny, byla by se jednání znovu počala. Víme z výroku kancléřova k vyslaným hessensko-darmstadtským bezmála opak toho. Kancléř hlásal boj bez milosrdenství. A přece bylo z pověděného patrné, že Sparr nepřinesl odpovědi odmítavé, že neměl prostřednictví své za skončeno. Nedostatečnost pramenů nedovoluje tu jistého úsudku, ale z pozdější zprávy víme, že král ještě několik dní před svou smrtí mluvil s vévodou Františkem Albrechtem, nebylo-li by lze *svěsti Valdštejna k pomstě proti císaři.*¹³⁾ Dle toho nebylo, podobně jako dle svědectví Rašínova, vyjednávání s vévodou ještě přerušeno, jak byl kancléř Oxenstierna, veden asi politickou snahou zachovati důvěru spojenců v švédskou moc, hlásal vyslancům lantkrabí Jiřího.

Dáti se v úvahy o tom, jak se chtěl nebo mohl zachovati Valdštejn k těmto snahám Gustava Adolfa, bylo by bezvýsledné — nevíme ani, byl-li mu návrh, k němuž radil hr. Thurn, vskutku učiněn. Zatím spěly věci rychle k rozhodnutí, z něhož nejdůležitějším byla nenadálá smrt Gustava Adolfa. Byly-li výše naznačené domněnky o osobním nepřátelství vévodově ke králi Švédskému správné, mohl by smrtí královou nastati obrat v poměru Valdštejnově k Švédům. Vskutku již ku konci roku oznamuje vévoda Gallasovi, že chce Sparra (jenž nebyl trestán, ačkoliv jeho pluk utřil si u Lützenu »hanbu nesmazatelnou«) poslati — ke kancléři Oxenstiernovi!¹⁴⁾

¹³⁾ Protokol o výsledku vévody Františka Albrechta, 1634, 2. dubna, *Irmer*, II, 419. das wissen ihre fürstl. gn. (Fr. Albr.), dass der könig in Schweden sich verwundert, dass Fridland nach seiner Regensburgischen licentiirung das carico wider übernommen, weilener's so hoch verschworen, und ob nicht ein mitl wäre, denselben dahin zu bringen, dass er seine revange wegen des beschehenen torto suchen sollte; so ungefehr 8 oder 9 tag vor des königs tod beschehen.

¹⁴⁾ Valdštejn Gallasovi, Praha 20. pros. 1632. *Förster*, II, č. 381.

8. Stav věcí počátkem r. 1633.

V chlubném sebevědomí dokonalé převahy psal Valdštejn po odtažení Švédů od Norimberka: Doufám, že v krátkce bude po králi veta! Den 16. listopadu naděje tyto sklamal Chlubil se sice i vévoda vítězstvím, ale jeho spěšný ústup do Čech ukazoval, že byl poražen, neb aspoň že se bál porážky. Není dosud vše jasno o této bitvě u Lützenu. Když soumrak večerní učinil konec boji, a vojska na obou stranách opustila bojiště, přibylo od Halle šest pěších pluků Pappenheimových pod velením Merodea a Reinacha. Reinach chtěl udeřiti na ustupujícího nepřítele neb aspoň obsaditi bojiště — vévoda rozhodl ústup k Lipsku. V Lipsku bylo poručeno ustupovati ještě dále, ke Kamenici, k spojení s Gallasem, a konečně zůstáno na tom, aby císařští opustili Míšeň až na některé pevnosti vůbec a zachránili se do Čech. ¹⁾

Nedostatek výživy pro zemlenou armádu, zpráva o blížícím se vojsku kurfiřta Saského a vévody Lüneburského, nebezpečí, že nepřítel ústup zamezí, ztráta mnoha lidu — vše to se uvádělo za příčiny ústupu. Smíme nepochybně odůvodnění tomuto důvěřovati, ale právě z něho jest patrné, že Lützen byl porážkou císařských. Z armády, která před nedávnem s ohromným úsilím byla zřízena, v kterou bylo kladeno tolik nadějí, zbývaly trosky, jež prchaly do Čech. Tak skončil se prvý rok vévodova nového jeneralátu.

Ačkoliv ve Vídni na jaře r. 1632 sotva by se byl kdo nadál, že země české a rakouské musí znovu vytrpěti všechny hrůzy zimního ubytování armády, stalo se to, čeho se každý obával, přece: císařské pluky měly opět vyssávat země císařské. Důvěry v jeneralissima opatření toto stupňovati nemohlo: vévoda buďto zvítězil, a potom byl neodůvodněn ústup do Čech, anebo byl poražen — v tom i v onom případě byla dána příčina pochybovati o jeho nenahraditelnosti. Přes to přese všechno slavil katolický svět jeho *vítězství* — v Madridě dokonce za ohromného návalu lidu byla dávána hra: »Smrt Gustava Adolfa«. Zde byla zajisté projevena příčina radosti nejupřímněji: smrt obávaného krále sama sebou zdála se katolíkům vítězstvím neocenitelným. Doufalo se namnoze, že s vítězným vůdcem protestantského světa, jenž bezděky vzbuzoval vzpomínku na hrozného vůdce-dobývatele dávných Hunů nebo Gotů, bořících letem staré říše a trůny, klesne v hrob i věc jím hájená.

Smrt krále, k jehož štěstí a slávě pojilo se tolik obav a nadějí, byla však věci evangelické — snad lépe řečeno proticísařské — nejen ztrátou, nýbrž i ziskem. Jako osvobozena od nesnesitelného břemene oddechla si Francie, byli spokojeni zajisté i »spojenci« v Drážďanech, a s nimi v nitru duše byla spokojena řada evangelických knížat a stavů, jejichž zvláštní sobecké zájmy

¹⁾ Srv. *Hurter*, 173, zajímavé zprávy o Holkovi (Fidelis veraque Relatio eorum, quae ab Anno 1632 sub Holcka contigere, u *Aretina*, příl. č. 21; k tomu *Dvorský*, Dokl., 28—29, pozn.) a Valdštejn Aldringenovi, Lipsko 17. list. *Aretin*, příl. č. 20. Zde ještě projevuje vévoda úmysl postavit se po spojení s Gallasem znovu proti nepříteli.

nemohly se dosud ozvati vůči cizí moci, jež jdouc bezohledně a vítězně za vlastními velikými cíli, strhovala je v bezmocné podruží. Jako Francie a Sasy doufali nepochybně i Valdštejn, že nyní nadejde doba jeho. Pokusil-li se vévoda Fridlandský vskutku dle toho jednati, splnily-li se z části i naděje Richelieuovy, byli Sasové a jim podobně se chovající stavové říšští v doufání svém cele sklamáni. Kancléř Oxenstierna, jenž po smrti Gustava Adolfa ujal se řízení švédské války a politiky, jeden z těch nečetných, jimž plnou měrou náleží chvála velikého státníka, nebyl mužem, jenž by byl chtěl cos sleviti z programu králova.

Zpráva o smrti královně stihla jej na cestě do Ulmu, kam byli svoláni zástupci krajů hornoněmeckých, aby jednali o tužší vojenskou organizaci a o spolek se Švédy. Vůle zemědělného krále, ctizádost, rostoucí s velikostí úkolu mu připadajícího, příkazy politické nutnosti nemohly jej zůstaviti na rozpacích, že třeba pokračovati v započatém díle. Šlo předně o to zajistiti si v pustém víru křížujících se snah stran, států a knížat bezpečné postavení, sraziti živly v hlavních otázkách spolu souhlasící neb aspoň příbuzné v pevnou organizaci a zabezpečiti své vlasti — Oxenstierna rád slova toho užíval — na vývoj událostí ten vliv, jakého vyžadovaly oběti krví královnou dovršené. Kraji hornoněmeckými mohl si býti jist — naléhavější bylo zachovati si důležité spojení severní, kurfiřty Saského a Braniborského. Proto byl odložen konvent ulmský, a kancléř se odhodlal k cestě do Drážďan a do Berlína.

Dne 20. prosince přibyl do Altenburka, kde měl nový prozatímní velitel jádra královy armády, vévoda Bernard Sasko-Výmarský, svůj hlavní stan. Již zde měl příležitost poznati nové cíle saské politiky. Do Altenburka přišel totiž Arnim, který i nyní vykazoval politice kurfiřtově cesty, jež měl za nejvhodnější. Jaký pak byl program jeho nyní, poznáváme z dobrozdání jeho, obšírné politické úvahy, kterou si hned po Lützenu kurfiřt vyžádal. Arnim jeví se tu zastancem týchž zásad samostatné politiky, jak jsme jej již poznali. Jde o to, vykládá, *třeba-li dále pokračovati v spolku se Švédy, či se od Švédů oddělit?* V duchu Gustava Adolfa ve válce pokračovati *nelze*, protože k tomu by bylo potřebí pomoci zahraničných národů, a v spolku se Švédy vůbec radno jíti jen tehdy, *je-li cílem švédské války v říši mír*, mír neškodný říši a cti a povinností kurfiřtů. Odpověď na namítnutou otázku tuto dána není, ale lze ji dobře tušiti z části další, kde se obšírně uvažuje o samostatném postupu Saska *beze Švédů*. V tom případě, píše Arnim, bylo by nutno, aby kurfiřt *svolal konvent všech evangelických stavů v říši, zřídil první spolek a spolkovou armádu, ponechal si »directorium«, vrchní řízení všeho, podporován jsa vojenskou radou složenou z jenerálů a státníků, zvolených od stavů. Konventu by náleželo rozhodnouti o míru a válce, ale míru třeba dáti buď jak buď přednost, »i nejspatnějšího míru třeba si vážiti více, než nejlepší a nejšťastnější války«.* Především pak jest nutno — aby spojení Švédové a Sasové vtrhli do království Českého a nedopřáli nepříteli času se zotaviti. ²⁾

²⁾ Arnim kurfiřtovi, Drážďany, 30. list. 1632. Jsme bohužel nuceni udávati obsah důležitého memoriálu dle register u *G. Droysena*, Bernhard von Weimar, I, 77 a u *Helbiga*,

Tato bojovná žádost vpádu do Čech, a to spolu se Švédy, hned po dovozování o potřebě míru a nespolehlivosti Švédů překvapuje nemálo, ale třeba ji asi vyložiti ze snahy, aby vojsko vyvedeno bylo na zimu do cizích bytů, z téže snahy, která před rokem vedla od počátku k vpádu Sasů do Čech. Z ostatních rad jeho jest patrno, že není neochoten oddělit se od Švédů, leda by tito podřídili se »direktoriu« Sas. Spolupůsobila tu snad osobní ctižádost — Arnim si nepochybně přidělil předem důstojenství vrchního velitele budoucí spolkové armády, ale jinak přiznati třeba, že rady jeho ze stanoviska německo-vlasteneckého byly vysoce politické, ze stanoviska saského zejména. Dávný sen Arnimův: zříditi pevnou organizaci evangelických stavů s nejpřednějším knížetem říše, kurfiřtem Saským, v čele a pracovati o upokojení těžce zkoušené vlasti jak proti císaři, tak proti cizím národům,³⁾ vystupuje tu jako určitý návrh. Jen jednoho Arnim, trvajíc s neústupností doktrináře na zásadách těchto, zapomíná — že ten kurfiřt, jemuž tak vynikající místo chtěl vyhraditi, byl k provedení úkolu tak dalekosáhlého a tak nesnadného naprosto neschopným.

Arnim měl asi v Altenburku směr plánů kancléřových vyzvěděti a jej aspoň k vpádu do Čech, jemuž byl chtěl hned po bitvě u Lützenu, přiměti. Bylo mu však nepochybně zřejmo ihned, že propast mezi názory stran nedá se vůbec překlenouti. Vpád do Čech zamítl kancléř rozhodně, a současně dovozoval v Drážďanech vévoda Bernard nemožnost jeho kurfiřtovi.⁴⁾ A z ostatních projevů Arnimových mohl kancléř bezpečně poznati, že práce jeho v Drážďanech bude nepochybně marnou.

Dne 25. prosince přibyl do Drážďan. Ubytoval se — jest to podrobnost asi zajímavá — nikoliv v připraveném bytě v zámku, nýbrž v domě pana Zdislava Hrzána z Harasova.⁵⁾ Porady, konané v přítomnosti Arnima a několika tajných rad, protáhly se až do vánočních svátků. Hlavním jejich předmětem byly otázky vpádu do Čech, míru a tvaru příští organizace. Na vpádu do Čech trvali Sasové houževnatě; kancléř neméně rozhodně, z důvodů zhola vojenských, dovozoval, že je nemožný. Ukazoval, že armáda jest oslabena,

W. u. A., 15. V sbírce *Gaedekově* mělo se mu zajisté dostati místa, také *Irmer* v své knize o Arnimovi se o něm nezmiňuje.

³⁾ Z péra saského, ne-li Arnimova, pochází zajisté i úryvek politické úvahy, citovaný *Droysenem*, 94: »es sei zu beklagen, dass das römische Reich *das theatrum sein müsse, darauf Auswärtige die tragödia spielten, dass sich robur imperii in andern Händen befinde . . .*«

⁴⁾ O tom srv. *G. Droysen*, Die evangelischen Kurfürsten und der Reichskanzler A. Oxenstiern nach G. Adolfs Tode v Zeitschrift für Preussische Geschichte, 1879 a *Irmer*, Arnim, 203.

⁵⁾ Nicolai Hempelovi, Drážďany, 21. pros. 1632. *Irmer*, II, č. 105. V Drážďanech nepochybně seznámil se kancléř i s jinými členy české emigrace, jako panem *Vilémem Kinským*, panem z Roupova atd. Kinského doporučuje hrabě Thurn kancléři již ku konci listopadu (*Irmer*, II, č. 103.): »Herr graf Wilhelm Khinski, welches euer eccelenz wollen unbeschwert, bitt ih, lessen (sic). *Diesser cavaglier khun und wiertt grosse ding thun, recommendir ihn sieherlich.*« Thurn posílá patrně kancléři list Kinského, adresovaný snad Thurnovi samému. Listu neznáme.

zadržováním slíbeného zoldu rozmrzena, že potřebuje zotavení, že nepřítel má v Čechách pevné postavení a že všichni velitelé švédští vyslovili se proti navrženému tažení.⁶⁾ Zde tedy shody nebylo dosaženo, a odklad jednání byl zamítnutím. V bodu druhém, za rozprav o míru, tázali se tajní radové, zcela ve smyslu Arnimova dobrozdání, *co bylo cílem králova tažení do říše*, jaké dispoice učinil pro případ své smrti, a vykládali ovšem potřebu míru. Kancléř byl nemálo překvapen, že nyní, když již válka léta trvá, táží se v Drážďanech po jejím účelu, a odpověděl-li tak nepokrytě a upřímně, jako brzo na to v Berlíně, zněla odpověď v ten smysl, *že král nechtěl původně více, než zabezpečiti svou říši a Baltické moře, osvoboditi ohrožené země a pak pokračovati, jak by dovolily okolnosti*. Tak daleko jíti původně nemyslel — momenta temporum přinášela vždy rozhodnutí. Není pravda, že by míru byl nechtěl — poctivý mír byl jeho cílem, ale takového míru bude lze sotva dosíci jinak, než mocí. A k tomu jest právě třeba pevné organisace, společné ústavy všech míru žádostivých. Bez takového zřízení jsou všechny porady o vedení války a o zjednání pokoje »pro nihilo«.

Tím došlo se k bodu nejdůležitějšímu, k otázce budoucí organisace. Zde sporné názory střetly se nejprudčeji. Nejen kancléř, i kurfiřt požadoval vedení nové evangelické unie. Kancléř prohlašoval, že jest povinen trvati na své žádosti vzhledem k své vlasti, záměrům, výbojům a obětem velikého krále a k prospěchu celku. Podmínkou každého spolku Gustavova s říšskými stavy bylo, aby mu bylo vyhrazeno vrchní vedení války, a kancléř nevidí, jak by bez toho i nyní mohla obecná věc trvati. A kurfiřta naopak pudila k téže žádosti ctižádost zaujmouti místo jedině jemu náležející, snaha vymaniti se z švédského vlivu a ze švédské radikální politiky, kterou řídil obyčejný šlechtic švédský a jejíž vojska vedlo několik německých vévod bez vévodství. Jaké výše spor stran tu dostoupil, můžeme poznati z výhrůžného výroku kancléřova, že bude v započatém díle pokračovati, třeba by se oddělili ještě dva nebo tři, *třebas by se kurfiřt spojil s císařem!* Kancléř hrozil i odcestováním, ale konečně rozvaha státníka zvítězila nad rozhořčením stranníka — vyloživ klidně situaci, ukázal, že možno voliti jen několik určitých cest a ponechal tajným radům, aby se rozhodli pro kteroukoliv. Budoucí zřízení může býti vtěleno pouze v tyto tvary: 1. spolek všech evangelických stavů pod direkci Švédska; 2. utvoření dvou spolků, jednoho pod řízením Švédska, druhého pod správou Jana Jiřího a smluvení pevné aliance mezi nimi; 3. spolek evangelických stavů bez Švédska. K tomu prohlásil se kancléř cele ochotným — nežádá si ničeho tolik, než aby se ctí, neprohřešuje se ničím proti cílům, šlechtnosti a drahocenné krvi králově, mohl německou půdu opustiti. Ale v tom případě jest nezbytno, aby Švédsku byla dána náhrada, náhrada ne kupecká, ale knížecí. Stavové sami musili by v díle mocně pokračovati, ale kancléř nemůže zamlčeti obavy, že to nepůjde »absque maximo praeiudicio et periculo communis

⁶⁾ O poradách drážďanských vůbec srv. uvedený již článek *Droysenův*, protokol o konferenci kancléře s radami braniborskými v Berlíně u *Irmery*, II, č. 116, str. 26—44 a *Droysen*, B. v. W., I.

causac«. Konečně snad zbývá cesta, aby každý postupoval o sobě, »pro re nata«. V tom případě byla by zkáza neodvratna.

Jest patrné, že kancléř, předkládaje tyto návrhy a ponechávaje kurfiřtovi volbu, byl se svého požadavku o všeobecné direktorium téměř již vzdal. Kurfiřt mohl se rozhodnouti pro formu druhou nebo třetí — tato srovnávala se vlastně s radami Arnimovými, k ní nesly se přání saské politiky. Ale zdá se, že nyní, když kancléř k ní připojil žádost knížecí satisfakce a neutěšenou vyhlídku, že Švédové rádi ponechají břímě války spojencům samotným, vystoupily nesnáze její před saskými ministry ve vší síle. Zbývala tedy jen cesta druhá, ale ani tu nebylo nic formálně ujednáno. Kurfiřt odložil své rozhodnutí na úradu s kurfiřtem Braniborským, který měl proto přibytí do Drážďan. Co však kancléři slíbil, ukazovalo asi, že věci se vyvinou ve smyslu druhého návrhu. Slíbil, že chce zůstatí ve spolku, učiněném s králem a korunou Švédskou, že chce krve královny mstiti, *nic nevyjednávati s nepřitelem bez předchozího oznámení* a v stálé korespondenci zůstatí.⁷⁾

S tím odcestoval Oxenstierna 6. ledna zpět k armádě. Dojem, jež si z Drážďan odnášel, nebyl příznivý. »Electorem Saxoniae esse adorandum, non quod prosit, sed ne noceat« — tak vyslovil se počátkem ledna.⁸⁾ V Berlíně sice později doznal, že kurfiřt Saský má upřímné německé srdce, a že nedoufá, že se oddělí od společné věci, ale z kritiky saské války v Slezsku — nechť císaře uraziti a zem mu vzíti — a z podrobného uvažování budoucích kroků pro případ, že by kurfiřt smluvil mír s císařem, jest zřejmo, že pomýšlel a připraven byl na všechno.

V měsíci lednu uspořádal nutné záležitosti vojenské a počátkem února odebral se do Berlína. Ve dnech 9.—12. února konal tu s braniborskými ministry porady podobné vánoční konferenci v Drážďanech. S překvapující upřímností, věcně, střízlivě a jasně vyložil politickou situaci, své plány, obavy a naděje. V Berlíně ovšem mohl se nadíti jiného přijetí než v Drážďanech — kurfiřt Braniborský sledoval politiku daleko skromnější, a scházela-li jí rozhodnost a důslednost jako politice saské, byla přece ochotna dopřáti Švédsku místa mu náležejícího. Trvajíc již svazky příbuzenské s Vasovci, a naděje sňatku mezi kurprincem a dědičkou trůnu švédského tu ovšem spolupůsobily.

V Berlíně vylíčil kancléř neutěšené porady drážďanské a vyložil stejně jako v Drážďanech všechny eventuality příštího zřízení, v pevné důvěře, že kurfiřt zachová se k prospěchu obecnosti. Žádal jen, aby kurfiřt svého lidu vojenského nespojoval se saským, jakož ani on sám nechce se odvážiti, aby svěřil některý svůj sbor saskému velení. Ostatek konferenci vyplnily úvahy o míru, o operacích vojenských, poměrech zahraničných, o způsobu direktoria atd. Zde také vyslovil kancléř nepokrytě konečný cíl »královské švédské války v Německu«: *císaře jakožto tyрана a nepřitele svobody a vlasti vyhnati ze země* a donutiti k tomu, aby musil jednati o vrácení vlastních zemí.⁹⁾

⁷⁾ Irmer, II, str. 28.

⁸⁾ Droysen, I, 81, pozn. 3.

⁹⁾ Irmer, II, str. 41.

Kancléř nepochybně nesliboval si mnoho od porad s oběma kurfiřty, chtěje jen způsobiti, aby se od Švédů neoddělili. Toho dosáhl, a nyní šlo o to dokončiti dílo, započaté ještě za živobytu krále, získati stavy čtyř horních krajů k pevnému spolku pod správou Švédska. Po zdaru toho mělo býti jednáno o stejné výminky s kraji dolno- a hornosaským. Konvent, ustanovený původně do Ulmu, byl nyní vypsán do *Heilbronn*. Sešel se v polovici března, a přítomni byli i vyslanci francouzský (Feuquières) a anglický. Kancléři podařilo se tu dosíci všeho, čeho dosíci mohl. Dne 23. dubna uzavřen byl spolek evangelických stavů s korunou Švédskou, nová unie, jejíž řiditelem stal se kancléř, jmenovaný zatím říšskou radou švédskou »plnomocným legátem koruny Švédské při říšské říši a všech armádách, cum plena potentia et commissione absolutissima«. ¹⁰⁾ Francouzský vyslanec v říši Feuquières přispíval slovem i penězi k uspěšení jednání, obnoviv zároveň spolek mezi Francií a Švédskem, jímž Francie se zavazovala k jednomu milionu ročních subsidí. Z Heilbronn ubíral se do Drážďan a do Berlína, chtěje oba kurfiřty spolku získati.

Tak zajistil si kancléř během nedlouhé doby rozhodující postavení v říši, dříve než Sasové, chtějící svolati konvent všech evangelických stavů, byli hotovi s poradami o pouhé vypsání jeho! Rozhořčení nad úspěchem kancléře bylo ovšem v Drážďanech nemalé, a bylo naříkáno na porušování starých ústav říše, na cizí diktaturu, kterou Švédsko v říši trvale zakládá. ¹¹⁾ Bez-mocná politika saská musila na těchto nářcích přestati, ale nedůvěra a žárlivost rostly vždy víc a více.

Zatím byla konference obou kurfiřtů, na kterou byly Sasy odložily konečné rozhodnutí, ač trvala celý měsíc — kurfiřt Braniborský přibyl do Drážďan 22. února a odcestoval odtud 24. března — zůstala bezvýslednou. Porady týkaly se ještě žádosti Sas o vpád do Čech, svolání obecného konventu, ale hlavně otázky míru a organisace evangelických stavů. V tom stál Jiří Vilém v podstatě na stanovisku Oxenstiernově, varoval nebezpečí, jež přináší stálá péče o pokoj pro odhodlanost a vytrvalost ve válce, varoval oddělovati se od Švédů a popírati jim právo na direktorium a ukazoval na druhý návrh kancléřův jako nejvhodnější. Konvent evangelických, má-li býti vypsán, nechtě vypíše se v souhlase s kancléřem. Kurfiřt saský naproti tomu nechtěl o vůdcovství Švédska ani slyšeti. Prohlásil, že nechce se sice od Švédů oddělit a souhlasí s druhým návrhem kancléřovým, ale že nerozumí tomu tak, aby v saském spolku mimo Sasy nebylo nikoho, aby vše ostatní spravovali Švédové. ¹²⁾ Ostatně dostaly se na přetřes i otázky náhrady Švédsku, restituce Meklenburska, Falce a království Českého. Dovádáme se odtud zajímavou podrobnost, že Sasy již nyní nežádaly více, než

¹⁰⁾ Jeho plná moc a instrukce (d. d. 23. ledna) u *Chemnitze*, II, 11.

¹¹⁾ Srv. Nicolai kancléři, Drážďany, 4. břez., 19. dub., list jeho z 3. květ. (*Irmer*, II, č. 122, 136, 145) a zachycený list z Drážďan, poslaný nejv. Goltzem 22 květ. Valdštejnovi (*Haltwich*, č. 436).

¹²⁾ *Droysen*, B. v. W., I, 95.

propuštění náboženství v zemích českých, nikoliv změn »in statu politico« — *aby prý moc císařova nebyla příliš seslabena.*¹³⁾ Ale v ničem nebylo shody dosaženo. Všechno zase bylo — *odloženo* k obecnému konventu evangelických. O místě, době a způsobu vypsání jeho nedošlo však také k rozhodnutí žádnému!

Vedla-li tu polovičatost a nehotovost saské politiky na konec k fiasku, hrála neméně ubohou úlohu v pokusech o smlouvením míru, zahájených mimo jiné nejdůrazněji Dánskem. Dánsko, žárlivé od počátku na úspěchy Švédů, nabízelo se již za života krále zprostředkovati mír. Nyní, po smrti králově, ujalo se myšlénky se vši rozhodností. Již v prosinci r. 1632 byli vypraveni poslové a listy k císaři a k Valdštejnovi. Císař uvítal rád dánské návrhy,¹⁴⁾ kurfiřt Saský po nich toužil! Do jaké míry, můžeme poznati z obšrné úvahy Arnimovy ze 7. ledna, z doby odjezdu kancléřova. Kancléř byl žádal kurfiřta důtklivě o peněžitou pomoc na útraty válečné, ovšem bez výsledku.¹⁵⁾ Arnim neopominul této příležitosti, aby nevyložil kurfiřtovi znovu potřebu míru a nespolehlivost spojenců. Nedostatek peněz k vedení války, hrozící vzpoura armády jsou východistěm úvah jeho, a zajímavá jest sledovati postup jeho myšlének. Peněz není, praví, dobrých zimních bytů také ne, Švédové do Čech jíti nechtí, a na to jest již pozdě, a nekyne tedy pomoc leč od mocností zahraničních. Kurfiřt však může bez nebezpečí žádati přispění *jen od takové moci, která má s ním stejné cíle, totiž: ochranu křesťanské církve a zachování říše.* Takovou není zajisté Francie, jež chce potlačení evangelického náboženství a zničení domu Rakouského, a bylo by nebezpečno se jí v čem zavázati. Stavové nizozemští chtí také předem porážce Habsburků, aby sami se zabezpečili, a i tu budil by spolek nesnáze. O Turcích a Tatarech Arnim ani mluvit nechce, protože nemůže srovnati se svým svědomím zásadu činiti zlé, aby z toho vzešlo dobré. Nezbyvá než Dánsko — (na Švédy Arnim úplně zapomněl!). K pomoci válečné se však Dánsko nedá pohnouti — má trpké poučení z let nedávných, a nad to by nesvolili dánští stavové. A kdyby i bylo Dánsko ochotno, byl by přece výsledek nejistý. Arnim pak nechce raditi cesty nesnadné a nejisté, ale dobré a užitečné, a to jest vždy 1. mír, 2. podržení zatím zbraně v ruce. Míru lze dojíti dvěma cestami: buď mocí, buď smírným jednáním, nejlépe prostřednictvím cizího panovníka. *Vévoda Fridlandský* — jest patrné, že Arnim má na mysli tři cesty k míru: 1. jednání, 2. válku, 3. Valdštejna, a že mír s vévodou pokládá za mír *zvláštního rázu* — *nenasytil by se asi slávou, že skrze něho byla říše znovu v pokoj uvedena, ale měl by zajisté i tížádst, aby zanechal potomkům věčnou památku, buď rozšířením své země nebo zvýšením svého stavu, a proto zbývají jen dvě cesty.* Mocí míru hledati není radno, protože se nepřítel již sesílil a zorganizoval, a nejjistější cestou tedy jest jednání, k němuž za prostředníka hodí se

¹³⁾ Srv. Ranke, 190 a Nicolai kancléři, Drážďany, 18. břez. *Irmey*, II, č. 125.

¹⁴⁾ Jer. Pistorius z Burgsdorfu, agent hessensko-darmstadtský ve Vídni lantkrabimu Jiřimu, 1°. led. *Irmey*, II, č. 110.

¹⁵⁾ *Droysen*, B. v. W., I, 84.

nejlépe král Dánský. Arnim končí žádostí, aby kurfiřt krále o prostřednictví požádal, a podává zároveň návrh příslušného listu.¹⁶⁾

Zdá se, že Arnim, podávaje kurfiřtovi tento spisek, o úmyslech Kristiána IV. již zpraven byl — návrh krále císaři dán jest 11. prosince 1632,¹⁷⁾ 3. ledna oznamuje král svůj záměr také kancléři¹⁸⁾ a současně asi i Janu Jirímu. V polovici ledna přibyli do Drážďan dánští vyslanci, Detlev z Rewentlowa a hr. Wartensleben. Tento ubíral se dále do Prahy k vévodovi a do Vídně a když, vrátiv se, v prvních dnech března v Drážďanech zemřel, vypraven byl k Valdštejnovi, císaři a kurfiřtu Bavorskému znovu Rewentlow. Císař „dal si líbiti“ návrhy královny, stejně kurfiřt Maxmilián, vévoda prý mnohými slovy dosvědčoval svou ochotu k míru a snahu podporovati dánské pokusy.¹⁹⁾ Můžeme-li důvodně pochybovati, že by byl vítal jednání, jež by nebylo řízeno jím samým, máme snad v touze jeho po zachování důvěrných styků s Dánskem, jež byla před půldruhým létem zašla tak daleko, vysvětlení pro překvapující ochotu k dánským posílům Vyjednával i nyní skrze svého maršálka a zvláštního oblíbence Holka, dříve dánského nejvyššího, důvěrně s králem Dánským a hleděl se mu zavděčiti všemožně, podporuje zejména jeho žádosti stran cel na Labi.²⁰⁾

Na straně katolické přijata byla tedy dánská interposice ochotně — Švédové ovšem, kteří chtěli mír vynutiti a císaře, jak v Berlíně bylo pověděno, ze země vyhnati, byli jiného mínění. Kanclér mluvil již počátkem února o dánské interposici tak, že bylo zřejmo, že mu mila není, ani že jí nevěstí úspěchu.²¹⁾ Sasové za to neváhali situace hned využítkovati — žádali, aby král vyjednal s vévodou Fridlandským *příměří*, tolik potřebné k nápravě neutěšených poměrů v saské armádě²²⁾. Máme zde příležitost spatřiti zase dvojličnost saské politiky ve vsí nahotě: na kancléře naléhalo se o vpád do Čech, na stranu druhou o příměří! Však nedosti na tom: v Drážďanech bylo usilováno o to, aby ještě dříve, bez dánského prostřednictví, připravila se cesta k míru s císařem. Duší myšlenky byl kurfiřtův zet, lantkrabí Jiří Hessensko-Darmstadtský, jenž se snažil již minulého léta mír prostředkovati. Nevedly ho ovšem nezištné motivy — chtěl se asi učiniti důležitým, aby zachoval svému

¹⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, Drážďany, 7. ledna 1633. *Hallwich*, II, č. 1032, str. 247—255.

¹⁷⁾ Král Dánský vévodovi. *Förster*, III, 53. Datum poznáváme z listu vévodova králi, Praha, 31. ledna, *Hallwich*, I, č. 98.

¹⁸⁾ *Irmer*, II, str. 34.

¹⁹⁾ Srv. listy Nicolaiho u *Irmera*, II, z 25. ledna (č. 111), 18. února (119), 4. března (121), 13. dubna (135).

²⁰⁾ Srv. list krále Valdštejnovi z 24. led. (*Hallwich*, č. 55), Valdštejna biskupu Antonínovi z 16. dubna (*Hallwich*, č. 317), Valdštejna králi z 27. dubna (*Hallwich*, č. 316), krále Valdštejnovi z 25. květ. (*Hallwich*, č. 440, 441), krále Valdštejnovi z 9. června (*Hallwich*, č. 461) a krále Holkoví z 8. června (*Hallwich*, č. 503.)

²¹⁾ *Irmer*, II, str. 35, 44.

²²⁾ Král Dánský vévodovi, Fridrichsburg 20. ún. *Hallwich*, č. 125. Odpovědi Valdštejnovy na žádost tuto neznáme — vévoda odkazuje krále k ústním zprávám vyslance Rewentlowa. Srv. vévoda králi, Praha, 1. dub. *Hallwich*, č. 274.

státečku jakési výminečné postavení, šetřené oběma stranami.²³⁾ Od počátku roku vyjednával nyní s císařem a kurfiřtem Saským, a podařilo se mu přiměti vídeňský dvůr k odeslání dvou předních ministrů, zajisté ne náhodou oblíbenců vévodových, biskupa Antonína a Hermanna Questenberka (bratra známého příznivce vévodova), k důvěrné konferenci s lantkrabím, ujednané do Litoměřic na 23—25. března. Konference jest důležitá tím, že se dovídáme, kolik chtěl císař povolit požadavkům evangelických. V bodu prvním o dosti učinění Švédům připustili císařští ministři pouze, že je císař může mlčky trpěti, nikoliv sám nabízet, protože král byl v Řezně prohlášen nepřitelem říše. V otázce restituce Falce byli ochotni k částečnému vydání odňatých zemí, také by byli chtěli vrátiti duchovní knížectví, ležící v územích evangelických, až snad na Halberstadt a Magdeburk, a nezavrhovali zásadně ani žádaného obsazování komorního soudu a říšské dvorní rady stejným počtem rad z obou vyznání. Rozhodně však opřeli se žádosti, aby takto opatřena byla i tajná rada, a *aby mělo cos býti měněno v Čechách*, nebo aby byla dokonce žádána svobodná volba Českého krále.²⁴⁾

Lantkrabí Jiří podal podrobný referát o schůzi pouze kurfiřtu Saskému; kurfiřtu Braniborskému, který také souhlasil s jeho cestou do Litoměřic, ač vůči Švédům nechtěl se k tomu znáti,²⁵⁾ podal pouze povrchní skizzu, jako residentu Nicolaimu.²⁶⁾ Zdá se vysvítati ze všeho, že cílem konference byla průprava míru mezi císařem a Janem Jiřím, a jak se tu již pokročilo, patrně ze slibu císařova z 30. dubna, že o soukromých požadavcích kurfiřtových má se jednati především, a ze slibu, že vzdá-li se kurfiřt plánů na vpád do Čech, nebude proti němu od císařských také nic podnikáno.²⁷⁾ Nevíme, že by o těchto důvěrných slibech byli zpraveni ostatní spojenci — těm bylo oznámeno pouze, že císař přijal prostřednictví dánské, k němuž má býti odloženo vlastní jednání. Dánští vyslanci dospěli zatím k tomu, že strany se shodly o místo a dobu traktátů. Sjezd vyslaných byl ustanoven na den 23. července do Vratislavi.

Poznáme, že ani z těchto rozsáhlých jednání nebylo nic — kurfiřt Saský dosáhl tím jen toho, že vzbudil znovu hněv spojenců. Nejen Švédové, i Francie a Anglie pracovaly proti snahám těm, a Feuquières nabízel se v červnu Nicolaimu k společné akci proti praktikám saského dvora.²⁸⁾ Jak o všem tom soudil Nicolai sám ze svého stanoviska, poznati lze z listu jeho z posledního května, určeného loňskému vyslanci královi v Drážďanech, hr. Solmsovi: »Macerují se« zde ještě stále a stále jednáními o mír, a oznamuje důvěrný

²³⁾ Gustav Adolf obvinil jej tenkrát počátkem března r. 1632 (ve Frankfurtě) přímo a veřejně z úmyslů nepoctivých. Srv. *Irmer*, II, č. 131 a 157.

²⁴⁾ Relace hessenských rad, Drážďany, 27. břez. *Ranke*, str. 192.

²⁵⁾ Listy u *Irmera*, II, č. 137 a, č. 127.

²⁶⁾ *Irmer*, II, č. 131, 137 a.

²⁷⁾ Císař lantkrabímu Jiřimu, Vídeň, 30. dub. Obsaženo v memoriálu Arnimovi, Drážďany, 18. ún. 1631 (*Gaedeke*, č. 134), a *Ranke*, str. 193. Můžeme zároveň pozorovati, jak rychle jednání pokračovala, nevedl-li je — Valdštejn!

²⁸⁾ Relace Nicolaiho kancléři 14. června. *Irmer*, II, č. 177.

korrespondent z Vídně, že papeženci tam mnoho vzdychají po mřu... Chlubí prý se netoliko tam, ale i na jiných papežských místech, nadmíru interposicí krále Dánského, činí sobě a všem velikou nadějí, ne tak na mír, ale na separaci, již očekávají mezi korunou Švédskou a Sasy, nebo aby novos motus inter regem Danum et regnum Sueciae způsobili... Ostatek nemůže status rerum zde při dvoře a při armádě býti Vaší Mti lépe vylíčen, než »remembrancí« toho, co jste zde viděl a zkusil minulého léta, neboť nynější consilia a actiones rovnají se tehdejšími jako ovum ovo, s tím rozdílem, že ti, *kteří mají dosud v nadrech císaře*, od přemutného skonu nejslavnějšího krále hubu něco více otvírají a své úmysly směleji na jevo dávají, jakož jednomu služebníkmu kurfiřtovu před nekolika dny ve Würtzenu v přítomnosti mnoha lidí uklouzla slova: »Jest bohužel až příliš pravda, že Švédové mohutní na německé půdě, ale pamatujte na mne — a již se jistě o to jedná — že budeme míti v brzku pohromadě v zemi císařské a saské vojsko, aby se vši mocí zahnal Švédy zpět do jejich země. Dokud se to nestane, nedosáhne římská říše pokoje!« Haec ille...²⁹⁾

* * *

Přecházejíce k stručnému vylíčení poměrů v podstatě vojenských, začneme nejprve se situací pro rozvoj událostí nejdůležitější, se stavem věcí v Slezsku.

S větším dílem saské armády vtrhl Arnim minulého roku, vypuzen byv z Čech, do jiné korunní země české, do Slezska — předem z toho důvodu, *aby Slezsko nestalo se kořistí Švédů*³⁰⁾ — a dobyl tu, podporován menšími sbory braniborským a švédským, velikých úspěchů. Dne 6. srpna zmocnil se Velkého Hlohova, po měsíci důležitého pasu na Odře, Stínavy, pak Vratislavi a donutil zbytky císařských ustoupiti až k Opolí a Nise.

Později působil vpád Holkův do Míšně a chystané tažení na pomoc králi na výboje škodlivě, ale Arnim přece dosáhl toho, že Slezsko opustiti nemusil a větší díl jeho zachránil. Počátkem r. 1633 setkáváme se se saským lidem vojenským mezi Olavou a Břehem, s částí pak v Lužici u Budišína; nová císařská armáda slezská pod Gallasem soustředěna byla okolo Nisy. V Žitavě, již se Arnimovi nepodařilo dobytí, velel císařský nejvyšší Goltz.³¹⁾ Na výslovný rozkaz Valdštejnův neměl Gallas proti nepříteli nic vážnějšího podnikati, spokojiti se pouze »travaglováním« jeho skrze Chorváty a Poláky.³²⁾ Tak po celou zimu mimo vydání Břehu Saským a dobytí Grodkova od Sasů nestalo se na bojišti slezském nic význačnějšího — vojska měnila svá postavení v krajině mezi Nisou, Střelínem, Břehem a Falkenbergem, v občasných šarvátkách lehké jízdy a dobývání nepatrných míst.

Důležitější byly poměry v táboře evangelických vojsk slezských. V Slezsku stála tři evangelická vojska — »vojsko« musí tu znamenati i sbor několika

²⁹⁾ Irmer, II, č. 162.

³⁰⁾ Irmer, Arnim, 186.

³¹⁾ Srv. Hallwich, č. 5, 11, 22, 27, 52.

³²⁾ Vévoda Gallasovi, Praha, 13. ledna, Hallwich, I, č. 53.

tisíc mužů — saské, braniborské a švédské. Jednotného vedení nebylo, armády poslouchaly se pouze »ze zdvořilosti«. ³³⁾ Sasům velel Arnim, povýšený zatím na jenerallieutenanta, polním maršálkem místo něho stal se vévoda František Albrecht. Sboru švédskému velel plukovník Duwald, odvážný voják, ale dle výroku vévody Františka Albrechta »brantweinsaufer« a dle kancléřova nadto ještě vyděrač peněz, muž, jenž byl předmětem stálých stížností. ³⁴⁾ Kancléř byl aspoň v tom odhodlán k nápravě: v únoru svěřil »direkci války a státu v slezských a moravských kvartýrech« — starému *hraběti Thurnovi*. ³⁵⁾ Chtěl tím způsobiti, jak pravil v Berlíně, aby vše bylo řízeno »pochtivě a správně«, ³⁶⁾ a jak z instrukce Thurnovy patrno, také připoutati úže slezské stavy k Švédsku a vymaniti je z vlivu saského. Thurn, jeden z předních stavů království Českého, byl dle názoru kancléřova nevhodnější osobou k jednání se Slezany a ovšem mělo jeho jmenování také význam vzhledem k emigraci. Byl to takřka první krok k provedení jejího restitučního programu.

Kancléř nepochybně tušil, že jmenování Thurnovo vzbudí v Drážďanech bouři. Arnim byl doufal, že velení nad všemi vojsky v Slezsku dostane se jemu. Vždyť Gustav Adolf před nedávnem nabídl mu komando velikého sboru, ³⁷⁾ Arnim pak sám 7. ledna naléhal na kurfiřta, že jest třeba, aby mu byly pluky Duwaldovy podřízeny, ³⁸⁾ ano žádal kancléře (14. února) o vrchní velení přímo. Nyní nenadále viděl své snahy zmařeny, viděl, že velitelství v Slezsku dáno bylo jeho starému protivníkovi, muži, s nímž za vpádu do Čech a pak v květnu minulého roku dostal se do nejtrapnějších sporů. V Drážďanech jali se pronášeti obavy, že za takových okolností nutno očeká-

³³⁾ Oxenstierna na konferenci v Berlíně, *Irmer*, str. 42.

³⁴⁾ *Gaedeke*, č. 42, a *Irmer*, II, str. 48.

³⁵⁾ Instrukce Thurnovi dána jest 19. února (*Chemnitz*, II, 37). Tamtéž, 55 zmínka o tom, že 8. března přibyl Thurn do Lehnice. Téhož dne 19. února oznamuje kancléř z Halle kurfiřtu Saskému, že Thurna, »allss einen renomirten General vnnnd dapffern Cauallier« poslal jménem koruny Švédské do Slezska, uděliv mu direktorium v politických i vojenských záležitostech (*Gaedeke*, č. 41). O jmenování Thurnově bylo jednáno hned po smrti králově, jak zřejmo z listu Thurnova kancléři z konce listopadu r. 1632 (u *Irmera*, II, č. 108).

³⁶⁾ *Irmer*, II, str. 42: Mittel des alten grafen von Thurn ist zwar da, den er hinschicket, der schwedischen armee vorzustehen und zu sehen, dass alles richtig und redlich zugehe. Seine intention, respect und unverdrossenheit ist auch wol bekant, aber der haubtfehl ist hiemit nicht geändert. Není nám zřejmo, jakou chybu kancléř míní. Snad povídavost, splášenost, která dle Arnima byla Thurnovým »vitium naturae«?

³⁷⁾ Bylo to v první polovici října, když král poslal do Drážďan zvláštního vyslance, hr. Brandensteina, z jehož instrukce (z 7. října; *Irmer*, I, č. 95) jest patrno, jak záleželo králi nyní na spojení se Sasy. V jiné instrukci (z 9. října; *Irmer*, I, č. 96) bylo Brandensteinovi uloženo ujistiti Arnima přízní krále a získati jej k podpoře vyslancových žádostí. Měl Arnimovi slíbiti, že mu bude svěřeno absolutní komando nad zvláštní armádou, závislé pouze na rozkazech krále samého, po případě povýšení do stavu panského neb hraběcího a splnění jeho pretensí na statky v Pomorí. Zdá se vysvítati z tohoto slibu, že Švédové, zabravše Pomorí, Arnimových nároků k některým pohledávkám a statkům nedbali (srv. výše str. 80 pozn. 55), a že v tom byla vlastní příčina nespokojenosti Arnimovy s Gustavem Adolfem, vysvětlení slov, jež padla v Kounicích, že král »je ein karger Filz«.

³⁸⁾ *Hallwich*, II, č. 1092 a Arnim kancléři, Grodkov, 14. února (*Irmer*, Arnim, 211).

III.

vati v řízení armád slezských velké nesnáze. Příčina nespokojenosti byla ovšem hloub než v této obavě. Arnim měl míti po boku samostatnou armádu švédskou, s níž se ještě měly spojit pluky braniborské, armádu, na níž by byl závislým, vedle níž by nemohl pokračovati ve všem tak v duchu své politiky, jak byl zamýšlel. Vykládal si opatření kancléřovo, a zajisté správně, v ten smysl, že v Thurnovi má se mu dostati nepohodlného strážce, že Slezsko má býti vyrváno Sasům.

Tak již po měsíci musil kancléř, zpraven byv z Drážďan o nelibosti, vzbuze-
né jmenováním Thurnovým,³⁹⁾ dovozovati kurfiřtovi, že nezamýšlel v nejmenším omezovati práva Arnimova, že chtěl pouze prospěchu obecnosti.⁴⁰⁾ Kurfiřt braniborský také uznával nevhodnost jmenování — pravil aspoň Nicolaimu, že by mu byl zabránil, kdyby byl dříve spory Arnimovy s Thurnem znal. To způsobeno bylo osobním vlivem Arnima, jenž zvěděv o jmenování Thurnově pospíšil pln rozhořčení z horního Slezska do Drážďan (25. února) a vymohl tu od kurfiřta Braniborského aspoň tolik, že kurfiřt slíbil — v opak slibu danému dříve kancléři — podřídit své pluky v Slezsku nikoliv Thurnovi, ale Arnimovi.⁴¹⁾ Boj mezi spojenci planul tedy na celé čáře, a jen prohnané pokrytectví doby mohlo způsobiti, že vůči Švédům hleděl Arnim své rozmrzení zakrýti. Nicolaimu pravil, že chce dbáti více obecného dobra než soukromých sporů, Thurna že pokládá za starého, zkušeného a poctivého kavalíra, jímž by rád chtěl býti komandován, zejména když se Thurn tak dobře snáší s vévodou Františkem Albrechtem. K vůli němu že kancléř velení jinému nemusí dávat.⁴²⁾ Také Thurn se snažil dáti na jevo, že není Arnimovým nepřitelem, a sliboval vyhýbat se každému sporu,⁴³⁾ ale vzpomeneme-li, jak před rokem Arnim sám a před tímž Nicolaim zahrnul Thurna řadou těžkých obvinění, jak pak psal o něm po záležitosti se zachycenými listy Sparrovými, že mu ukládal o čest a život, a jak na druhé straně viděl Thurn v Arnimovi ničitele svých nejkrásnějších nadějí, pochopíme, že pod rouškou lichotného ujišťování o přátelství stará zloba kypěla dále. Kurfiřtovi psal Arnim ovšem upřímně: Toho jsem se obával dávno a proto byl bych rád viděl,

³⁹⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 4. břez. *Irmer*, II, č. 122.

⁴⁰⁾ Oxenstierna kurfiřtu Saskému, Heilbronn, 20. břez. Gaedeke, č. 43.

⁴¹⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 26. břez. *Irmer*, II, č. 128 a týž, Arnim 211, 214. Nicolai oznamuje, že Arnim splnomocnil nejvyššího von Heydena, aby oznámil kancléři, že v zájmu obecného dobra chce dřívějších urážek zapomenouti. K dvornímu kazateli, dru. Hočovi (vůdci švédské strany při dvoře kurfiřtově a tedy protivníku Arnimovu — Hoč varoval v této době Thurna mocných, lstivých nepřátel, kteří mu léčky strojí; *Irmer*, str. 113, pozn. 1.) projevil Arnim *spokojenost* nad jmenováním Thurnovým!

⁴²⁾ O tom zmiňuje se i Nicolai 26. března a 13. dub. *Irmer*, II, č. 128, 129 a 135.

⁴³⁾ Thurn Františku Albrechtovi, Lehnice, 6. květ. *Irmer*, II, č. 147: »Gegen ew. fürstl. gn. thue ich mein confession, als wenn ich es vor gott thete, dass ich von den ersten ansehen und kundschaft, so ich mit herrn Arneimb in Berlin gehabt, mich inamorirt hab glücklich geschetzet, zu dienen. Dies ist also blieben bis vor Praag . . . auch mein allergnädigster, gottseliger könig es nicht so übel verstanden, sondern als ein hochweiser, erleuchteter herr besser davon geurtheilet, auch diese wort aus ihrem königlichen mund (!) gesagt: »Arneimb ist nicht so böß, als man's vermeint!« . . .

aby V. K. Jst. se opatřila tak, *aby nemusila žíti z milosti jiných lidí.*⁴⁴⁾ Ku konci dubna, když konečně odhodlal se vrátiti se k armádě, způsobil novou nevoli, předloživ Thurnovi devět punktů o urovnání možných sporů, z nichž musil Thurn vyčísti nejvyšší nedůvěru k sobě. Odpověděl na ně svým způsobem: sebevědomě a přímo, dovolávaje se s hrdostí kavalíra své poctivosti a poctivosti svých úmyslů.⁴⁵⁾ »Nejsem zvyklý křivým cestičkám, chci cti a poctivosti,« psal kancléři, shrnuje v upřímném pathosu všechn svůj program ve veliká slova: »Mein instruction, hercz und gemuett ist den Keysser umb alles zu bringen.« Sloužil jsem 42 let jako vojenský velitel, a toto jest můj první spor,« psal 9. května Transeheovi Vévodu Františka Albrechta, s nímž vskutku se spřátelil, a jenž prý také neschvaloval punktů Arnimových, žádal, aby hleděl vyrvati ze srdce Arnimova zlé mínění o něm, doznal, že s listy Sparrovými před rokem Arnimovi křivdil, a dovolávaje se svého neposkvrněného jména, žádal od Arnima buď upřímného přátelství buď otevřeného nepřátelství.⁴⁶⁾ Vůči tomuto slavnostnímu osvědčování vlastní upřímnosti nelze zamlčeti, že několik dní před tím žaloval kancléři, odvolávaje se na nedávný list Arnimův, že Arnim nechce připraviti císaře o zem a lidi nebo jeho poddané sváděti k neposlušnosti.⁴⁷⁾ Roztrpčení Thurnovo zvyšováno bylo ještě tím, že pluky braniborské nebyly podřízeny jemu, nýbrž Arnimovi.

Nepřátelství mezi vůdci vojsk slezských nebylo zajisté na prospěch společné věci, ale ještě méně jí prospěti mohl současný konflikt jiný, mnohem vážnější a pro poměry v saském táboře neméně charakteristický: *spor Arnima s kurfiřtem.* V listech Nicolaiho, líčícího hned s uštěpačnou satirou, hned s rozhorlením muže poctivých snah všecku tu bídu saské politiky a válčení, setkáváme se již počátkem ledna mezi poznámkami jako: Zde jde vše jako dříve, a žije se při dvoře po starém, každou noc skrz na skrz v stálém chlastu až do bílého dne . . .⁴⁸⁾ Armády saské den co den ubývá . . . V Slezsku jde vše račím krokem . . . také se zprávou, že Arnim chce se poděkovati. Za důvod

⁴⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Boleslav, 29. dub. *Hallwich*, II, č. 1098.

⁴⁵⁾ Punkty i odpověď jsou častěji vytištěny (srv. *Theatrum Europaeum*, III, 61), nejnověji u *Gaedeka*, č. 54. Uvádíme jen výňatky z odpovědi: . . . habe vielleicht in so viel continuirlichen Jahren zugkordnung und Battaglien gelernet . . . Wir ziehlen zu einem zweck ganz vnzweiffich, begehren nicht zu schonen noch lieb zu kossen dem kaysser. *Ich bin vor, da Ich allein Commandirt hab, nach Wien gangen, dahin weis ich den weg, auch gar an das Meer, wenn Gott das glück vorleihet. . .*

⁴⁶⁾ Listy Thurnovy z Lehnice 30. dub., 6. kv. a 9. kv. u *Irmera*, II, č. 144, 147 a 150.

⁴⁷⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 30. dub. *Irmer*, II, č. 144: Den wie khönnen zwen general befelichshaber etwas fruchtbarliches aussrichten! Mein instruction, hercz und gemuett ist den keysser umb alles zu bringen — herr Arnhaimb hatt's gereth auch geschriben vor Breslau, das er den keysser umb dero landt und leith nit begert zu bringen, die unterthanen auss den gehorsam zue seczen und ihn dero regalien des biergeldt aingriff zu thuen.

⁴⁸⁾ Nicolai Sattlerovi, Drážďany, 18. led. *Irmer*, II, č. 108. 25. ledna (*Irmer*, II, č. 111). O polském vyslanci, Magnovi Arnoštu z Dönhoffu a přijetí jeho v Drážďanech píše Nicolai 19. dubna (*Irmer*, II, č. 137): »Nach gehabter audience hat er (Dönhoff) mit ihr durchl. tafel gehalten und stilo curiae ein haubtrausch davon gebracht.« V Paříži vybrali za vyslance do Drážďan opatrně jen takové diplomaty, kteří byli známi jako stateční pijáci. Srv. *Fagniez*.

udává Nicolai zanedbaný stav armády. ⁴⁹⁾ Ten byl vskutku ubohý, a jak o tom smýšleli velitelé, ukazuje list maršálka vévody Františka Albrechta nejvyššímu Schliefovi do Drážďan z počátku února: »O procedere při dvoře nechci ani slyšeti. Jsem nešťasten, že jsem vstoupil do té služby. Kurfiřt musí zvoliti si jiný způsob vedení války, neboť ani já aniž kdo jiný chce zůstat. Arnim přísahá, že by byl sem nepřišel, kdyby to nebyl učinil k vůli mně.« ⁵⁰⁾ Také Nicolai podává v listu z 29. března zdrcující kritiku saského vojenství. ⁵¹⁾ Nikdo neuznával více oprávněnosti těchto stížností než Arnim sám a proto, nepobýv dlouho na bojišti, žádal osobně a důrazně od kurfiřta nápravy. Za ním vracela se řada plukovníků a podplukovníků, a 11. dubna přibyl konečně i vévoda František Albrecht. ⁵²⁾ Ani úsilí Arnimovo, ani výklady vévodovy neměly patrně účinku — Arnim aspoň rozhodl se užití vydatněji své dřívější taktiky. Dne 12. dubna napsal kurfiřtovi dlouhý list, jenž obsahoval řadu stížností a jmenoval výminky jeho setrvání. Za svou věrnou službu, píše, spojenou s námahou a téměř nesnesitelnou prací, dostal od kurfiřta jen nevděk a neoprávněné výčitky, jako na př. že více dbá vévody Fridlandského než kurfiřta samého. K vůli svaté věci, již slouží, snesl by ještě nevděk ten, ale již nemůže, vidí-li, že se dobře míněných rad jeho nic nedbá. A přece nepomůže-li Bůh, spěje vše k zkáze. Proto žádal již několikrát o propuštění, ale přes to vše vážne, nic se neverbuje, pluky se nesesilují, ano kurfiřt pravil mu dokonce, že nemůže nikomu nic dáti. Tak ubozí věrní vojáci pomrou hladu, a armáda pohyne. Kdyby to nebylo na škodu obecnosti, odešel by od armády ihned. Prozatím odkládá to na nějaký čas, ale žádá peněz pro vojsko, nového verbování, sesilování starých pluků, řádné instrukce a slibu, že rozkazy jeho nebudou tak potupně rušeny, jako nedávno. Vyhoví-li kurfiřt těmto žádostem, vrátí se k armádě, ale beze všeho závazku, že zůstane. Na to vše žádá písemné odpovědi. ⁵³⁾

Podobnou »resoluci« podal Arnim tajným radům. Tu mu však vyčetl kurfiřt, že se v Drážďanech zbytečně zdržoval a tím propásl, že Žitava nebyla císařským odňata. Arnim nanejvýš rozhořčen, nepozdraviv ani kurfiřta, dne 13. dubna demonstrativně k nemalému překvapení kurfiřtovu Drážďany opustil. Odebral se do Zhořelce, kde chtěl vyčkati odpovědi na své ultimatum. ⁵⁴⁾ Následovalo nové jednání mezi Zhořelcem a Drážďany, jež prostředkoval i vévoda František Albrecht, ubírající se zatím na prosby kurfiřtovy znovu k armádě. ⁵⁵⁾ Po týdně vskutku kurfiřt Arnimovi slíbil písemně, že po lipském trhu nějakou summu na armádu obětuje, že se postará i o sesilování a ver-

⁴⁹⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 8. led. a Janu Spiringovi 8. led. (*Irmer*, II, č. 106, 107). Arnim žádal o propuštění již poč. říj. 1632. Srv. *Irmer*, Arnim, 194 sq.

⁵⁰⁾ Z Olavy 7. ún. *Haltwich*, II, č. 1093.

⁵¹⁾ Nicolai Erскеinovi, Drážďany, 28. břez. *Irmer*, II, č. 129.

⁵²⁾ *Irmer*, II, č. 134, 135.

⁵³⁾ Arnim kurfiřtovi, Drážďany, 12. dubna, *Gaedeke*, č. 46.

⁵⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Drážďany, 13. dub. *Gaedeke*, č. 47.

⁵⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Zhořelec, 16. dub. a František Albrecht kurfiřtovi, Zhořelec 16. dub. *Gaedeke*, č. 48 a 49.

bování pluků a žádal ho, aby mu byl i nadále skutkem a radou pomocen.⁵⁶⁾ Arnim odpověděl, že se tedy ujme na čas velení, ale že nemůže raditi nic jiného, než aby kurfiřt buď učinil mír, buď chopil se věci důkladněji.⁵⁷⁾

Tím byl spor na venek na nějakou dobu odklizen — jen podrážděný tón nespokojenosti, provázený vývody o potřebě míru, zní v listech Arnimových dále: Jste odkázán k milosti jiných lidí, od nichž nedojdete pomoci, nezavážete-li se jim k ústupkům, kterými béře škodu Vaše čest . . . Protože však V. K. Jst. tolik toho na se vzala, že se nedostává prostředků, radím V. K. Jsti. z hloubi srdce — tak, jak bych to zodpovídal před spravedlivým Bohem — : nezmeškejte minuty, aby jí nebylo použito k přípravě křesťanského, poctivého míru, a učíte takové výminky, aby jich bylo lze dosíci — ⁵⁸⁾ píše mu jednou a jindy opět: Nejlepší jest nebýti s nikým ve spolku, býti sám dosti mocen, aby nebylo třeba cizí pomoci. Proto se sesilujte, jednejte důvěrně s Dánskem a popohánějte dílo, k němuž jsem radil. Budou-li k tomu křesťanské a bezpečné cesty, smluvte co nejrychleji všeobecný mír a nedejte se mýliti těmi, již k němu nepřistoupí. Jinak vidím zkázu Vašeho slavného domu.⁵⁹⁾ A 31. března píše: Cizím spojencům nelze důvěřovati, neboť i kdyby se podařilo sesaditi J. Mt. Cís., nebude tím věci nijak pomozeno. Katolíci se proto nevzdají svých nároků. Tak mocného domu jako Rakouského, nebude lze tak rychle porazit, *a mohlo by se státi, že by s ním vsala zkázu i říše. A potom hrozí — absolutní domínium cizinců v říši.*⁶⁰⁾ Když konečně počátkem května přibyl do tábora a poznal, že Thurn místo slibovaných 12.000 mužů má u sebe jen asi 2500, žádal znovu důtklivě o propuštění: Švédové sami nemohou nic pořídit, proto žádají spojení s námi. *Tak by se Vaše Mt. musila spojením s nimi tolik zaplésti, že by nevěděla, jak opět ven z toho se dostat. Proto třeba míru,* a nebude-li se oň jednati, nechám toho všeho, neboť jediný mír může zachovati Vaši Jst. Ať to ostatně skončí jakkoliv, vždy běží Vaši Jsti. o země a lidi. Žádné štěstí v této válce nemůže býti tak velké, aby prospělo Vaši Jsti!⁶¹⁾

Tak psal Arnim 11. května. Nečetná armáda scházela, při mustruňku objevovala se třetina slíbeného počtu vojska, nespokojeni byli vůdcové i muž-

⁵⁶⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 20. dub. *Gaedeke*, č. 50.

⁵⁷⁾ Vitzthum kurfiřtovi, Zhořelec, 25. dub. *Gaedeke*, č. 51. Vitzthum přibyl do Zhořelce s odpovědí kurfiřtovou dne 23. dubna; dne 25. dubna dostavil se tam z bojiště i vévoda František Albrecht. Arnim slíbil odebrati se 26. dubna blíže k armádě, do Boleslavi. Zde zůstal ještě několik dní — odtud také skrze nejvyššího Schliefa referoval kurfiřtovi o jisté neznámé záležitosti. Dne 3. května vydal se na cestu k armádě. Kurfiřt přál mu štěstí a úspěchů, ujišťuje jej mnohými slovy o své důvěře a spokojenosti (*Gaedeke*, č. 53.)

⁵⁸⁾ Arnim kurfiřtovi, Zhořelec, 24. dub. a Boleslav, 29. dub. *Hallwich*, II, č. 1037, 1038.

⁵⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Boleslav, 2. květ. *Hallwich*, II, č. 1100. Arnim za důvod potřeby míru udává *mohutněti Švédů v Slezsku, již chtí, aby i tam Sasové na nich sdviseli a s milostí jejich musili živi býti.* »*Das schreibe ich, so wahr mir Gott helfen soll, mit welchem ich mich auch diesen tag ausgesöhnet, nicht ohne thränen, das ich solches hohes Haus, daraus so viel tapffere Helden entsprossen, womit ich es auch so hertzlichen guth meine, schon sehe vor meinen augen zuscheitern gehen. . . .*«

⁶⁰⁾ Výňatek listu u *Helbiga*, 13.

⁶¹⁾ Arnim kurfiřtovi, 11. května, *Gaedeke*, č. 55.

stvo, jeden velitel chtěl císaře o vše připraviti, druhý chtěl míru s ním bez zřetele k Švédům — takový byl stav slezských armád evangelických, když Valdštejn jal se stahovati do Slezska vybrané pluky svých armád v síle 45.000 mužů!

* * *

Na bojištích v říši byly poměry zcela jiné.

Po Lützenu, kde vévodě Bernardovi Sasko-Výmarskému připadla tak důležitá úloha, šlo vítězi o očistění Míšně od císařských posádek. Lipsko dostalo se brzo po bitvě Istí do rukou jeho, 1. prosince dobyt bylo Kamenice a 12. Pleissenburgu. Císařským zbývala již jen pevná Cvikava, a i ta vzdala se 4. ledna, dříve než mohl Holk jí z Čech od Rakovníka přispěti ku pomoci. V Altenburku, kde od 8. ledna dlel kancléř u Výmarského, umluveny byly další dispoice. Menší polovici armády odevzdal kancléř vévodě Bernardovi, větší, as 12—14.000 mužů, vévodovi Jiřímu Lüneburskému, jež s maršálkem Kniphausenem vyslal na Vezeru a Emzi, aby sevřeli nepřítel ve Vestfálsku a v Dolnosaském kraji a spojení s císařskými na Rýnu mu překazili. Na tomto operačním území stál ještě na dolním Rýnu Baudissin, ohrožuje neustále kurfiřta Kolínského, a lantkrabí Vilém v Hessensku. Jimi zevšad sevřen nucen byl velitel sboru císařsko-ligistického, hr. z Gronsfeldu, zeslabený nad to pomocí, kterou byl odvedl Pappenheim k Lützenu, přestati na obsazení pevných míst. K žádostem o pomoc a k nářkům kurfiřta Kolínského ⁶²⁾ odpovídal Valdštejn, že pomoci poslati nemůže. Stav věcí na tomto bojišti byl ještě znesnadněn poměry hollandsko-španělskými. Infantka Isabella, místopředsedkyně španělského Nizozemí, poslala pomoc Kolínu proti Baudissinovi, ale tu jali se hroziti Hollandané obsazením arcibiskupství a spojením se Švédy. ⁶³⁾

Bylo-li tedy na bojišti severozápadním postavení císařských nanejvýš neutešené, bylo tomu ještě hůře na bojišti hornorýnském. Celý Elsas byl ku konci r. 1632 v rukou Horna a Rýnského hraběte Oty Ludvíka; jen veledůležitá pevnost Breisašská ještě odolávala. Posádce — zbytku to trojnásob většího sboru Montecuculiho a markrabího Viléma Bádenského — velel tu markrabí; Montecuculi dlel ve vévodství Lotrinském, jednajе s vévodou Karlem a infantkou Isabellou o pomoc. Tato ji odmítla naprosto; vévoda slíbil tajně 2000 jízdy, ale s tím nemohl Montecuculi nic poříditi. Když pak na jaře došly zprávy o tažení Francouzů proti Lotrinsku, měl Montecuculi delší prodávání u vévody za bezúčelné i chtěl se vrátiti do Lindauu k Bodamskému jezeru,

⁶²⁾ Kurfiřt Bavorský vévodovi, Braunau, 9. led. *Hallwich*, č. 37, relace kurfiřta Ferdinanda Kolínského Valdštejnovi, Kolín, 18. břez. (*Hallwich*, č. 232), list hr. Gronsfelda kurfiřtu Kolínskému, Hildesheim, 4. břez. (*Hallwich*, č. 233) a Valdštejn Gronsfeldovi, Jičín, 14. květ. *Hallwich*, č. 406. Vévoda oznamuje, že udeří na nepřítel dvěma silnými armádami ve Slezsku, a maršálkové *Holk a Aldringen* se potáhnou do Švédb na vévodu Výmarského, »vermittelst dessen denn alle der im Niedersechsischen Crais vnd der ohrten anietzo sich befindender überrest leicht von dannen diuertiret vnd facies rerum baldt geändert wirdt!«

⁶³⁾ Kurfiřt Kolínský Valdštejnovi, Kolín, 18. břez. *Hallwich*, č. 232.

aby zachránil z venkovských zemí rakouských, co se ještě zachrániti dalo.⁶⁴⁾ Elsas a země venkovské s Tyrolskem vůbec náležely arcivévodkyni Klaudii, vdově po nedávno zemřelém (17. září 1631) arcivévodu Leopoldovi, a ta ovšem neustávala zasypávati žádostmi o pomoc císaře i Valdštejna. Šlo předně o Breisach, jehož ztráta znamenala ztrátu všeho, i ohrožení Tyrolska. Ale vévoda choval se k důtklivým žádostem arcivévodkyně, k žádostem kurfiřta Bavorského i císaře naprosto odmítavě. Psal znovu, že nemůže poslati pomoci žádně, že z Čech je to daleko, nechť arcivévodkyně verbuje sama a hledá pomoci u Aldringena.⁶⁵⁾ Zatím ku konci ledna podařilo se dostat do Breisachu větší zásobu proviantu,⁶⁶⁾ ale v březnu stouplu nebezpečí znovu. Aldringen, jenž stál ve Švábsku, měl pomoc za nevyhnutelnou; sám však pomoci nemohl bez nebezpečí, že mu cesta zpět bude uzavřena.⁶⁷⁾ Valdštejn nečinil víc, než že jmenoval v Elzasu nové velitele (Montecuculiho a maršálka Schauenburka)⁶⁸⁾ a sliboval v červnu vytrhnouti do říše, čímž prý všemu najednou bude pomoheno.⁶⁹⁾ Breisach se sice držel, opatřen byv v dubnu znovu zásobami potravin, ale stálé nebezpečí jeho pádu musilo k důrazné akci povzbuditi mocnost, které na Breisachu záleželo ještě více, než arcivévodkyni Klaudii. Španělsko obávalo se důvodně, že po ztrátě Breisachu bude míti Francie volnou cestu nejen do Elzasu, ale i k Milánu, že důležité spojení mezi Milánskem a španělským Nizozemím po Rýnu bude přetrženo a država španělská na obou stranách ohrožena. Tak bylo počátkem dubna v Madridě, kde se dosud zanášeli plánem vypraviti nejmladšího bratra králova, kardinála-infanta dona Fernanda, se silným vojenským průvodem do Nizozemí, aby přejal místodržitelství z rukou Isabelly, ustanoveno usilovati předem o to, aby zvláštní španělská armáda, za jejíhož velitele byl vybrán místodržitel Milánský, duca di Feria, vypravena byla do říše k záchraně venkovských zemí, Breisachu a ostatních pasů porýnských.⁷⁰⁾ Osudem a významem tažení tohoto bude se nám zabývati níže — zde třeba poznamenati, že císařský jeneralissimus, dokud šlo pouze o cestu kardinála-infanta, byl ochoten ji podporovati, ale jinak úplně schvaloval ostrou odpověď Aldringenovu, když španělský resident z Inšpruku mu důtklivě psal, aby všeho nechaje, pospíšil zachránit Breisach.⁷¹⁾

⁶⁴⁾ Montecuculi vévodovi, Faucogney, 11. led., týž témuž, Remiremont, 18. led., hr. Hermann A. Salm témuž, Hagenau, 30. led. *Hallwich*, č. 45, 61, 95. List Montecuculiho, zařaděn u *Hallwicha* pod č. 130 a datovaný 11. února jest slovným opisem listu jeho z 11. ledna, otištěného a zařaděného *správně* pod č. 45.

⁶⁵⁾ Vévoda Stadionovi, Praha, 4. led., císař vévodovi, Vídeň 8. led., arciv. Klaudivévodovi, Inšpruk, 9. led., vévoda Aldringenovi, Praha, 12. led., vévoda Klaudii, Praha, 17. led., vévoda Aldringenovi, Praha, 17. led. *Hallwich*, č. 14, 26, 36, 48, 56, 57.

⁶⁶⁾ *Hallwich*, č. 79 a 110.

⁶⁷⁾ Ald. vévodovi, Memmingen, 8. břez. (*Hallwich*, č. 198).

⁶⁸⁾ V. Schauenburkovi, Praha, 1. dub. (*Hallwich*, č. 276).

⁶⁹⁾ V. Aldringenovi, Praha, 19. dub. a Montecuculimu, Praha, 27. dub. (*Hallwich*, č. 323, 347).

⁷⁰⁾ O tom srv. monografii *Fr. Weinitze*, *Der Zug des Herzogs von Feria nach Deutschland im Jahre 1633* (Heidelberg, 1882).

⁷¹⁾ V. Aldringenovi, 2. ún., Ald. vévodovi, Weilheim, 4. ún. a V. Aldringenovi, Praha, 11. ún. (*Hallwich*, č. 108, 110, 128).

Hlavním jevištěm boje byly země kurfiřta Bavorského. Zde po celou zimu vojska obou stran odpočinula si nejméně. Většímu sboru císařských a ligistů velel tu Aldringen, položen jsa v horním Švábsku, v bytech na Illere. Proti němu stál Bannér se Švédy a Virtemberskými; v Horní Falcí byl malý sbor ligistický pod Janem z Werthu. Počátkem ledna poslal vévoda Aldringenovi z Čech „sukkurs“, 4 pluky, jež po měsíci konečně k armádě přitrhly.⁷²⁾ Zatím byl Horn na žádost Bannérovu obrátil se z Elzasu do Švábska a spojil se v první polovici ledna s Bannérem, položiv se mezi horní Illerou a Lechem.⁷³⁾ Aldringen byl nucen ustoupiti za Lech, ale když v únoru přibýly pluky vyslané z Čech, postoupil ke Kemptenu a zatlačil Horna až za Dunaj. Během měsíce nabyl však Horn znovu, sesílen byv sbory z Elsas pod Rýnským hrabětem, převahy, a Aldringen musil ustupovati až za Illeru. Situace byla proň tím hrozivější, že na sesílení armády, ač mu bylo posláno z Prahy sto patentů k verbování, pro nedostatek peněz, potravin i času pomýšletí nemohl, a že od severu bylo se obávati spojení vévody Výmarského s Hornem.⁷⁴⁾

Vévoda Bernard byl totiž 22. ledna vytrhl z Altenburku, maje uloženo položit se na Mohanu, udržovati spojení s Hornem a po případě hájiti Sas. Po námahavém přechodu zasněženého Durynského Lesa dostihl 7. února Mohanu a již po dvou dnech zmocnil se bez boje města i biskupství Bamberku.⁷⁵⁾ Šlo především o to, aby lid byl položen do zimních bytů a zotavil se po námahách pochodu k vydatnější kampani na jaře. Tři cesty tanuly tu vévodovi na mysli: útok na Čechy, podporovaný současnou operací slezské armády k Hradci Králové (k tomu radil zástupce Arnimův v Slezsku, František Albrecht, v polovici února),⁷⁶⁾ pochod na nejdůležitější pevnost dunajskou, Řezno, a konečně spojení s Hornem. První dvě uznány byly brzo za nevhodné a nejisté — ač útok na Řezno zůstával vlastním cílem operací Výmarského na Dunaji — k třetí radil důrazně Horn, a nenadále přepadení pevnosti Rainu na dolním Lechu od bavorských posádek okolních přivedilo její uskutečnění. Dne 27. března vytrhl Bernard z Bamberka a přes Norimberk a Anspach — nedaleko něhož rozprášíl směle útočící jízdu Jana z Werthu — táhl k Donauwörthu. Mezi Donauwörthem a Augšpurkem spojil se 8. dubna s Hornem.

Kurfiřt Maxmilián, jakmile zvěděl o přibytí nepřitele do Bamberka, byl přesvědčen, že udeří na Horní Falc. Jal se prositi vévodu o pomoc, kterou

⁷²⁾ *Hallwich*, č. 48, 90, 106, 111, 161.

⁷³⁾ Ald. kurfiřtu Bavorskému, Kempten, 23. led., týž vévodovi, Kempten, 9. led., týž Valdštejnovi, Stetten, 28. led. (*Hallwich*, č. 93, 88 a 89).

⁷⁴⁾ Ald. Valdštejnovi, Riedlingen, 22. ún., týž Valdštejnovi, Leutkirchen, 17. břez., V. Aldringenovi, Praha, 19. led., Ald. vévodovi, Weilheim, 4. ún., týž vévodovi, Riedlingen, 22. ún. (*Hallwich*, č. 161, 230, 63, 111).

⁷⁵⁾ *G. Droysen*, B. v. W., I, str. 90, 111 a násl.

⁷⁶⁾ František Albrecht Bernardu Výmarskému, 20. ún. a 9. břez. *G. Droysen*, B. v. W., I, 119, 131. Plán ten podporoval i hrabě Thurn a nemálo byl rozhořčen váhavostí Arnimovou. Psal vévodovi Františku Albrechtovi z Lehnice 18. dub.: Das Procrastiniren, das man von Tag zu Tag thut, macht einen zweifelhaftig und sorgsam (tamtéž, 132, 133).

mu byl Valdštejn pro případ vpádu nepřítele slíbil, a která může rychle a vydatně býti poskytnuta, protože Holk ze svých pluků, rozložených podél západních hranic českých, může v krátkce u Chebu shromážditi značnou armádu.⁷⁷⁾ Vévoda odpověděl, že *pomoc do Falce je čirou nemožností*. Nemůže jí poslati pro nepřítele v Slezsku, Lužici a Mišni, který prý ohrožuje království. Ostatně nepřítel nepotáhne do Falce, ale chce pouze u Bamberka přezimovati.⁷⁸⁾

Tak jako motivace tohoto odmítnutí nesrovnávala se ve všem se skutečností — nepřítel pouze v Slezsku postupoval proti Gallasovi, u Budišína ležel tiše,⁷⁹⁾ a Míšeň přece vévoda Bernard opustil — tak i předpovědi vévodově o švédských u Bamberka nemohl kurfiřt věřiti. Psal znovu 26. února, že nepřítel se chystá k odchodu z Bamberka, že pomýšlí nepochybně na slabě obsazené Řezno, že *není* nebezpečí pro Čechy, a prosil důtklivě o pomoc: K radám Valdštejnovým, že nutno dopřáti vojsku odpočinku, nemohl míti jiné odpovědi, než že to při stálém postupu nepřítele není možno. »Jak by mne to také bolestně stihlo, kdybych jen proto, že se pečuje o sesílení a zotavení vojska, měl malý zbytek své země, v minulém létě ještě nespustošený, vydati v šanc a sedem belli sám snést, když jsem přece při jeho Mti. Cís. dosud tak věrně stál a skoro vše obětoval!«⁸⁰⁾ Kurfiřt vyslal i do Vídně kancléře Donnersberka, aby vymohl vydatnější pomoc, ale ani zde nemohl dosáti více, než slibu, že císař doufá, že jeneralissimus neopomine ničeho, co by bylo nutno a užitečno. Císař vévodovi poručiti nemohl, a jak část jeho rádců šla slepě za vévodou, patrno z listu Questenberkova, jenž nazývá Donnersberkovu žádost »dlouhým žvastem« a nechce jí proto ani vévodovi poslati.⁸¹⁾ Zatím se ukázalo, že obavy kurfiřtovy byly odůvodněny a předpoklady vévodovy klamny. Valdštejn totiž ještě 21. března psal císaři, že nemá za to, že by vévoda Výmarský chtěl se spojit s Hornem. Tím prý by vojsko své jen marně týral.⁸²⁾ Než ještě téhož týdne Výmarský od Bamberka vytrhl, a po několika dnech bylo zřejmo, že směřuje k Hornovi. Kurfiřt to již 30. března oznamuje vévodovi, naléhaje znovu na pomoc.⁸³⁾ Zatím vrátil se z Prahy vyslanec kurfiřtův, nejvyšší komisař Ruez. Rozkazy, které od vévody přinesl, naplnily kurfiřta zděšením. Pomoci dosud vévoda poslati nemůže, ale poroučí, *aby Aldringen dal Lech v šanc*, položil se na Dunaji u Ingolstadtu a tam se hájil tak dlouho, až bude možno poslati z Čech pomoc větší. Tak bude moci udržovati spojení s hlavní mocí v Čechách a zamezí nepříteli cestu po Dunaji

⁷⁷⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 7. ún. *Hallwich*, č. 121. Dne 10. února vypraven k vévodovi ještě nejvyšší Ruez (*Aretin*, Bayerns auswärtige Verhältnisse, č. 68).

⁷⁸⁾ V. Aldringenovi, Praha, 7. ún., týž kurfiřtovi, Praha, 22. ún., týž kurfiřtovi, Praha, 15. ún. (*Hallwich*, č. 120, 160, 134).

⁷⁹⁾ Goltz vévodovi, Žitava, 12. led. *Hallwich*, č. 52.

⁸⁰⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 26. ún. *Hallwich*, č. 178.

⁸¹⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň 16. břez., císař vévodovi, Vídeň, 17. března, vojenská dvorní rada Donnersberkovi, Vídeň, 17. břez. *Hallwich*, č. 225, 227, 1096.

⁸²⁾ Valdštejn císaři, 21. břez. *Hallwich*, č. 244

⁸³⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 30. břez. *Hallwich*, č. 271.

III.

k Řeznu. *Bavory budou tím sice vydány nepříteli*, ale vévoda se u císaře postará, aby kurfiřtu byly škody nahrazeny.

Jest nanejvýš nesnadno souditi platně o větší neb menší ceně vojenských plánů operačních, ale v tomto případě oprávněn jest i laik k úsudku, že vévodovi nešlo o nic jiného, než o zlomyslné dráždění kurfiřta. Záchrana vlastní země musila přece býti kurfiřtovi vedoucí zásadou — jako byla i vévodovi samému, jenž právě zabezpečení dědičných zemí udával za důvod, nechtěl-li kurfiřtovi pomoci — zejména v dobách této hrozné války, kdy nepřátelská okupace země znamenala její zničení. Valdštejn sám dopustil minulé zimy nepříteli loupiti Prahu a čtvrtinu království, jen aby nebylo ublíženo ani jedinému fridlandskému kuřeti! A nyní měl kurfiřt vydati jádro zemí svých, Horní a Dolní Bavorsy, všechno až k Innu, v šanc Švédům! A slíbená náhrada? Kurfiřt správně odpovídá: Tak by nepřítel mohl loupiti, pleniti a páliť až k Innu, má sídelní města Mnichov a Landshut v popel obrátiti. Nevím, kdo by mi má města znovu vystavět a takovou škodu nahradil. Vlastní vojsko dal jsem k dispozici Aldringenovi a nyní ho nemohu použiti ani k obraně vlastní země! Jest přece snazší zdržovati nepřitele od země, než jej, když již byl vše spálil a spustošil, odtamtud vypuzovati. A na konec připojuje hrozbu: Budu-li se zeměmi a lidmi nechán tak bez pomoci za kořist zuřícímu nepříteli, budu nucen hledati jiných záchranných prostředků.⁸⁴⁾ To znamená: opustiti císaře a vrhnouti se v náruč Francii!

Vše bylo marno — pomoc poslati nemožno, Aldringen musí spokojiti se defenzivou — tak zněla odpověď vévodova.⁸⁵⁾ Ale rozkaz jeho o tažení k Dunaji přece nebyl uveden v skutek. Jak neslýchaným byl, zřejmo z toho, že Aldringen, jenž plnil vždy ve všem přání vévodova, bez ohledu na opačné žádosti kurfiřtovy, jednal tentokráte dle přání Maxmiliánova. Důvodům jeho možno přece důvěřovati, a Aldringen dovozuje, že by odtážením k Ingolstadtu zmocnil se nepřítel všeho až k Innu, ano snad až do Horních Rakous. Proto ustoupil k Isaře, k Mnichovu. Tak bude moci hájiti Bavor, armádu lépe zachovati a v nouzi ji zachrániti k Dunaji k Deggendorfu, nebo i do Čech.⁸⁶⁾ V této době stál vévoda Výmarský, spojen s jižní armádou, mezi Lechem a Isarou a jal se dobývati pevností na Lechu.

Po této ostré srážce nastává v poměru mezi jeneralissem a kurfiřtem na nějakou dobu obrat k lepšímu. Z listu kurfiřtova z 13. dubna, plného díků, dovídáme se, že vévoda slíbil poslati pomoc 10.000 mužů.⁸⁷⁾ Snad spolupůsobila k tomu domluva císařova, jenž 12. dubna radil znovu poslati Aldringenovi asi 6000 mužů.⁸⁸⁾ Dne 16. dubna slíbil vévoda 10 pluků pěších a 2 jízdné a vskutku několik pluků komandoval ihned do Bavor.⁸⁹⁾ Ale ani

⁸⁴⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 2. dub. *Hallwich*, č. 279.

⁸⁵⁾ V. kurfiřtovi, Praha, 5. dub. *Aretin*, Bayerns auswärtige Verhältnisse, č. 71.

⁸⁶⁾ Aldringen vévodovi, Mnichov, 12. dub. *Hallwich*, č. 307.

⁸⁷⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 13. dub. *Hallwich*, č. 311.

⁸⁸⁾ Císař vévodovi, Vídeň 12. dub. *Hallwich*, č. 304.

⁸⁹⁾ V. kurfiřtovi, Praha, 16. dub. *Aretin*, Bayerns ausw. Verhältnisse, č. 73.

tu nešlo to bez překážek. Pomocné pluky — zajisté ani polovice slíbeného počtu — dostaly rozkaz nejíti dále než k Řeznu. Na žádost kurfiřtovu vévoda 25. dubna rozkaz odvolal,⁹⁰⁾ ale ještě 2. května nebyla pomoc ani u Řezna, ačkoliv již v dubnu čekal nepřítel jejího příchodu, maje upřílišené zprávy o 12—17 plucích.⁹¹⁾ Zatím vyvinul se znenáhla spor nový, jenž měl pro další vývoj věcí nabyti důležitosti intensivní.

Dne 20. dubna zmocnil se Bernard Landsberku na Lechu a vytrhl odtud dolů přes Augšpurk k důležitému a pevnému Rainu, jenž v Švábsku jediný zůstával v moci nepřítel. Kurfiřt zvědév o tom, měl pomoc Rainu za nevyhnutelnou. Jest to klíč k Bavorům, psal vévodovi. Kdyby byl zůstaven bez pomoci, nevytrvala by posádka nikde, a bylo by obtížno ho znovu dobytí. Aldringen sesílil se s dostatek verbováním vlastním a pluky zverbovanými v Tyrolích od arcivévodkyně. Může tedy pomoci, ale nechce, odvolává se k rozkazu vévodovu, že nemá nic »hazardovati«. Jest proto třeba, aby vévoda Aldringenovi »otevřel ruku«, aby odvolal své rozkazy, znesnadňující každý postup, a dopřál jemu a Aldringenovi úplné volnosti. Kurfiřt slibuje, že bude jednati nanejvýš opatrně a nic »nehazardovati«. ⁹²⁾ Podobně psal Aldringen, jenž postupu nepřítel na Dunaj odpovídal tažením dolů po Isaře k Lands-hutu, že pomoci Rainu *chce* a že bude dbáti, aby nebylo nic hazardováno. ⁹³⁾

Odpověď na tyto žádosti ⁹⁴⁾ přinesl z Prahy do sídla kurfiřtova, Braunau na Innu, podmaršálek Scherffenberk. Zněla: Aldringen má se položit na bezpečném místě, *spokojiti se defensivou, nic nehazardovati a ničeho se neodvážiti.*⁹⁵⁾ Význam ordonance poznáme nejlépe z obšírné kritiky, kterou jí věnuje v dlouhé stížnosti vévodovi sám kurfiřt. Žádosti jeho tedy dosti učiněno nebylo, píše. V Koburku mu přece vévoda slíbil, že mu bude ponecháno vrchní velení nad císařskou pomocí v jeho zemích, a nyní mu toho odpírá. A on přece svou věrnost k císaři s dostatek skutkem ukázal a má také tolik rozumu, aby s armádou dovedl postupovati opatrně a nic neriskoval. Takto však musí země jeho živiti přítele a nepřítel, proti němuž se nic nesmí podniknouti, ač tomu chce vojsko samo, ač si na nečinnost armády nařikají stavové. Nad to nepřítel ví, že Aldringen má poručeno do ničeho se nepustiti, a může tedy směle, kam mu libo, postupovati a země jeho dále dobývati. A Aldringen je přece nyní počtem i jakostí vojska ve výhodě proti nepříteli a mohl by jej bez nebezpečí zahrnati zpět, zejména kdyby se spojil s Holkem. Tím by ope-

⁹⁰⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 20. dub. (*Hallwich*, č. 328); V. kurfiřtovi, Praha, 25. dub. (*Hallwich*, č. 314).

⁹¹⁾ Kurfiřt Holkovi, Braunau, 2. květ. (*Hallwich*, č. 378), Výmarský Oxenstiernovi, 23. dub. a Františku Albrechtovi z Augšpurku 24. dub. (*G. Droysen*, B. v. W., I, 144, pozn. 4).

⁹²⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 28. dub. *Hallwich*, č. 349.

⁹³⁾ Aldr. Valdštejnovi, Isareck, 30. dub. *Hallwich*, č. 352.

⁹⁴⁾ Kurfiřt žádal zároveň císaře o podporu a Holka o tažení k Chebu. Srv. Questenberk vévodovi, Vídeň, 30. dub., kurfiřt vévodovi a Holkovi, Braunau, 2. květ. (*Hallwich*, č. 355, 364, 378).

⁹⁵⁾ Tak ji formuluje Aldringen v listu císaři, Řezno, 22. května (*Hallwich*, č. 1103).

race v Slezech byly přece podporovány neobyčejně, ale takto musí jej nepřítel cele zruinovati. Aby tedy vévoda pravdivá slova tato přátelsky uvážil a nevydával země jeho v šanc záhubě. Nechť Aldringena odkáže k němu a je ubezpečen, že bude jednati opatrně. Chyba by přece stihla jej především.⁹⁶⁾

Nemůže býti pochybnosti, že právo jest na straně kurfiřtově. Opatření vévodovo musilo se mu zajisté zdáti neslýchaným — země jeho živila armádu, dostatečnou k boji, a on nesměl jí použití k obraně země! K čemu tedy měla býti pomoc, poslaná minulého měsíce z Čech, než aby Bavyry měly více strážníků? K čemu rozkazy ze zimy, aby lid nebyl týrán pochody a zotavil se pro jarní tažení, když nyní, na jaře, poručeno ležeti nečinně dále? Marně bychom pátrali po neobyčejných taktických plánech, vysvětlujících rozkazy, jež neznamenaají nic jiného, než snahu strestati kurfiřta. A vévoda také přes všechny nářky na svém rozhodnutí setrval. Když si mu Aldringen, Scherffenberkem o smýšlení vévodově patrně poučený, stěžoval, že kurfiřt se domnívá, že má a musí jíti na nepřítel a dělati veliké věci, že se jeho chování při dvoře bavorském haní, a že mu za takových okolností nepadno jest podržeti velení,⁹⁷⁾ odpověděl Valdštejn z Jičína, aby Aldringen se řídil pouze jeho rozkazy, pomluv nedbal a *nedal se žádným způsobem odvrátiti radami těch, kteří věci nerozumějí*. Tak by prý císař i oni sami již dávno byli zruinováni.⁹⁸⁾ Schválil úplně, že Aldringen neposlal pomoci obleženému Eichstättu a *sakázal mu pomoci Rainu* — nepřítel prý toho bez toho nechá sám.⁹⁹⁾ Na stanovisku tomto setrval, i když mu dal císař opatrně na jevo, jak by byl potěšen, kdyby kurfiřtu dostiučinil.

Kurfiřt byl se totiž znovu uchýlil s žádostmi svými k císaři, od něhož jedině mohl doufati pomoci. Questenberg sice radil, aby se vévodovi o tom nedala ani zpráva — táhne nyní proti nepříteli, *a není radno vzbuzovati v něm nelibosti!*¹⁰⁰⁾ — ale císař přece nebyl ochoten zachovati se tak bezohledně k nejdůležitějšímu spojenci. Z odpovědi jeho zřejma jest však všeska jeho malomocnost, zřejmo, že jediným a absolutním pánem byl Fridlandský vévoda, a že císaři nezbývalo, než aby podoben nesmělému poddanému zdvořile na žádosti Bavor upozornil. »Přijal bych,« psal vévodovi, »s nejmilostivějším zalíbením, kdyby V. Láska byla ochotna kurfiřtu k vůli to učiniti!«¹⁰¹⁾ Téhož dne dal psáti kurfiřtovi, že se dověděl »s obzvláštní lítostivou soustrastí«, že nepřítel řádí tolik v zemi jeho, a že Aldringen nesmí proti němu nic podniknouti. Rozkazů daných Aldringenovi nezná, ale dá si je vyložiti a

⁹⁶⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 12. květ. *Hallwich*, č. 396 a 410, kurfiřt císaři, 5. květ. *Aretin*, str. 89. Odpověď kurfiřtovu oznamuje vévodovi (d. d. Arnsberg, 10. květ.) s vzácnou v této době stručností Scherffenberk (*Hallwich*, č. 393). Srv. i *Hurter*, 259.

⁹⁷⁾ Ald. vévodovi, Abensberg, 7. květ. *Hallwich*, č. 382.

⁹⁸⁾ V. Aldringenovi, Jičín, 13. května. *Hallwich*, č. 399. Srv. i *Hurter*, 260.

⁹⁹⁾ V. Aldringenovi, Jičín, 16. květ. *Hallwich*, I, č. 416.

¹⁰⁰⁾ Questenberg vévodovi, Vídeň, 14. květ. *Hallwich*, č. 409 (s přílohou stížnosti kurfiřtovy z 6. květ.).

¹⁰¹⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 14. květ. *Hurter*, 261.

zařídí vše, co nutno k záchraně bavorských zemí, jsa přesvědčen, že to bude kurfiřtovi k dostatečné oblibě. Kurfiřt zajisté ví, jak se ho vždy ujímal — necht' jest ubezpečen i nadále jeho asistencí.¹⁰²⁾

Valdštejn obdržel opisy všech toho se týkajících listů na tažení do Slez, v Smiřicích 18. května. Odpověděl Aldringenovi krátce, že zůstává při tom, co bylo poručeno skrze Scherffenberka, a kurfiřtovi, že jeho tažení do Slez přinutí nepřítele opustiti Bavorsy a obrátiti se proti Holkovu.¹⁰³⁾

Kurfiřt tedy byl odmítnut naprosto, a při tom zůstalo. Země bavorské měly i dále živiti obě armády, býti jevištěm války, v níž silnější,¹⁰⁴⁾ protože nemá vítězství úplně jisto, spokojuje se pozorováním nepřítele, defensivou. Taktiky této musil nyní ovšem hájiti i Aldringen. Zpravil císaře o ordonanci vévodově a vyložil, že nezakazuje postupu proti nepříteli i v tom případě, kdyby se cos s jistým zdarem mohlo podniknouti,¹⁰⁵⁾ a totéž dotvrdil vévoda.¹⁰⁶⁾ O to konečně kurfiřtovi nešlo — on chtěl, aby Aldringen byl odkázán k němu, a aby se proti nepříteli postupovalo. Skládati naděje v podniky, jež lze vykonati beze škody armády, nemohl by zajisté nikdo a nemohl ani kurfiřt. Jemu musila taktika, shrnující se v stále opakovaných rozkazech: »nic neohrožovati«, »úmysly nepřítele pozorovati«, znamenati trvalé hubení vlastních zemí. Valdštejn však byl neoblomný, přes to, že kurfiřt i *Aldringen* ukazovali znovu na slabost nepřítele, jež jest zárukou úspěchu, na potřebu, aby se něco podnikalo, aby Holk vyslal aspoň část svého vojska k Aldringenovi.¹⁰⁷⁾ Holk totiž stál — a to cele nečinně — na hranicích u Chebu, Tachova a Kynžvartu se samostatnou armádou,¹⁰⁸⁾ ale vévoda mu 26. května z Kladska poručil, odvoláváje se k zprávám o domnělém tažení Kniphausenově do Čech, aby v Čechách zůstal a hranic žádným způsobem nepřekročil.¹⁰⁹⁾

Císař zatím, nezvídaje ničeho o obsahu rozkazů daných Aldringenovi, odeslal k vévodovi nejvyššího St. Juliena, vyslovuje přesvědčení, že vévoda nezakázal Aldringenovi postup proti Švédům, kdyby snad oblehli Rain, Mnichov nebo Landshut. Valdštejn odpověděl, že Aldringena podřídil vrchnímu

¹⁰²⁾ Císař kurfiřtovi, Vídeň 14. květ. *Hallwich*, č. 411.

¹⁰³⁾ V. Aldringenovi, Smiřice, 18. květ. *Hallwich*, č. 421 a týž kurfiřtovi téhož dne u *Arctina*, č. 74.

¹⁰⁴⁾ Aldringen sám považoval se za silnějšího, než nepřítel. Praví v listu z 22. květ. (*Hallwich*, č. 110), že *dříve* jej nepřítel mocí daleko převyšoval, a vykládá dále, jak od té doby zeslábl.

¹⁰⁵⁾ Ald. císaři, Řezno, 22. květ. Týž vévodovi, Řezno, 28. květ. *Hallwich*, č. 1108 a 457.

¹⁰⁶⁾ V. kurfiřtovi, Němčí, 5. června. *Hallwich*, č. 467.

¹⁰⁷⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 26. a 28. květ a Aldr. vévodovi, Řezno, 5. června (*Hallwich*, č. 448, 456, 468).

¹⁰⁸⁾ Holk vypočítává ji sám na 4800 jízdy o 7000 pěších. Srv. list jeho Valdštejnovi, Vseruby, 26. květ. *Hallwich*, č. 449.

¹⁰⁹⁾ V. Holkovu, Kladsko, 26. květ. *Hallwich*, č. 414. Holk 6. května stěžoval si vévodovi z Prahy (*Hallwich*, č. 377): Sonsten ist mir vor nichts leidt als vor Ihr Churfürstl. Durchl. in Bayern disgusto vnndt vbeln nachredt am kayserl. Hoff; überschicke desswegen, was mit mir anfangen zu expostalieren. Ich habe, wie Ihr fürstl. Gnaden mir anbefolen, Ihr aufs höfligste geantwort.

velení kurfiřta Bavorského.¹¹⁰⁾ Byla to vskutku pravda — vévoda totiž poručil Aldringenovi říditi se rozkazy kurfiřtovými, ale — *neprohrěšiti se v ničem proti jeho dřívějším ordonancím, nepustiti se v žádné obléhání a nic ne-hazardovati.*¹¹¹⁾ Znělo to jako výsměch. Holc dostal znovu rozkaz hranic českých neopouštět.¹¹²⁾ Vévoda bude prý *v krátce tak nebo onak s nepřitelem v Slezsku vypořádán, a všechny věci v řiši i jinde se brzo změnit.*¹¹³⁾

Z poznámky této lze vyčísti předpověď nějakého nenadálého, velikého převratu. V jiných psaních mluví vévoda o tom zřetelněji. Již 19. dubna psal Aldringenovi, že do polovice června hodlá býti hotov s nepřitelem v Slezsku a potom že vytrhne do říše, to opakoval Montecuculimu téhož měsíce, chtěje tu mít nepřitele s krku již během května,¹¹⁴⁾ a Aldringena, kurfiřta Bavorského i Questenberka kojil nadějí, že operacemi jeho v Slezsku bude Výmarský nepochybně přinucen opustiti Dunaj a obrátiti se na pomoc do Slez, nebo proti Holkovi do Čech.¹¹⁵⁾ Kurfiřt ovšem nechtěl uvěřiti, že Švédy napadne opustiti důležité postavení na Dunaji,¹¹⁶⁾ a poznáme, že se nemýlil. Poznáme také, jaké ceny byly sliby, že nepřítel v Slezsku bude brzo odstraněn, a jak potom se potáhne do říše, sliby, na nichž založeny byly naděje všech vojsk císařských v říši.¹¹⁷⁾ Poznáme, jaké byly vlastní přčiny překvapujících rozkazů posílaných na Dunaj, majících prý zabrániti, aby kurfiřt nezruinoval sebe i císaře. Poznáme, k jakému cíli byly stíženy dědičné země císařské těžkými kontribucemi, k jakému cíli byla šetřena, sesilována a nově organizována velká armáda, k jakému cíli tekly 4. února na staroměstském náměstí podruhé proudy krve. Vévoda Fridlandský opouštěje dne 17. května s králov-

¹¹⁰⁾ Císař Aldringenovi, Vídeň, 31. květ. *Hallwich*, č. 1106. (List Aldringenův o tom z 22. květ. z Řezna došel do Vídně teprve 1. června. *Hallwich*, II, str. 270.)

¹¹¹⁾ Ald. vévodovi, Řezno, 12. června (*Hallwich*, č. 474) a týž kurfiřtovi, Řezno, 14. června. (*Hallwich*, č. 1111): Weilen aber Ihr fürl. Gd. des Herzogen zu Mechelburg Friedlandt lezte erfolgte erkhlehrung dahin zuuerstehen, *das Eur Churfür. Dt. gnedigisten Verordnung Ich mich in vnderthenigstem gehorsamb bequemen, dem Feindt allen möglichsten abbruch thun, aber mich in kaine belegerung einlassen, viell weniger also impegnieren solle, etwas wagtlichs suhasardieren: Alss pitte etc.*

¹¹²⁾ Gallas (jménem vévody) Holkovi, tábor u Minsterberka, 1. června. *Hallwich*, č. 463.

¹¹³⁾ Valdštejn Holkovi, Kladsko, 26. květ. (*Hallwich*, č. 444)

¹¹⁴⁾ V. Aldringenovi a Montecuculimu, Praha, 19. a 27. dubna. *Hallwich*, č. 323, 347.

¹¹⁵⁾ Valdštejn Aldringenovi, Praha, 2. května (*Hallwich*, č. 359). Srv. i *Hurter*, 259, 261, listy Questenberkovi z 25. a 26. května a kurfiřtovi z 18. května (u *Aretina*, Bayerns ausw. Verh., č. 74).

¹¹⁶⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 28. května (*Hallwich*, č. 456).

¹¹⁷⁾ Patno to na př. z listu Aldringena císaři z 22. května (*Hallwich*, č. 1103): Vévoda mi častokráte a i skrze podmaršálka Scherffenberka poručil, abych nic nepodnikal, »sondern auch(?) an einem guetten vnnd sicheren posto so lang halten solle, bis das Ir fürstl. Gnaden durch verleichung Göttlicher gnade vnnd Segen ihre vorhabende impresa vortgesetzt, alssdann verhoffentlichen der feindt von selbsten sich von denen herobigen orthen wegg begeben vnnd die occasion sich zeigen werde, mit sicherheit etwas fruchtbarliches zu verrichten.« A níže: »Dass sicherste vnnd fürstraglichste, so noch zuer Zeitt dieser orthen fürzunehmen, ist, das man den feindt hieroben auffhalte, in etwas die Zeitt gewinnen vnnd des verhofften glikklichen success in Schlesien erwartte.«

skou nádherou — 40 dvořanů ze šlechty a 120 služebníků v nových livrejích v barvách valdštejnských bylo v jeho průvodu, 14 šestispřežných karos mimo řadu vozů nákladních bylo k dispozici dvora — hlavní město svého vévodství, jehož již neměl spatřiti, zamýšlel vskutku přivoditi veliké rozhodnutí v Slezsku, ale rozhodnutí to znamenalo zkázu — císaře!

9. Plány z jara r. 1633.

Jdeme-li po stopách Valdštejnových plánů v době od bitvy u Lützenu až do jara 1633, dojdeme přes skrovnost svědectví k poznání, že vévoda váhal, kolísaje v rozpacích mezi cestami dvěma.

Ku konci roku 1632 chtěl se nepochybně dáti v úmluvy s kancléřem Oxenstiernou, t. j. pokračovati v jednání, počatém u Norimberka. Nevíme o tom více, než že chtěl poslati ku kancléři generála Sparra, jenž byl v obou dosavadních jednáních prostředkoval, a jehož užil vévoda i později v důležitém diplomatickém poslání. Okolnost tato a snad i neobyčejné oznámení všeho Gallasovi¹⁾ vylučuje domněnku, že se mělo jednati o věci nedůležité, snad o vydání zajatých. Oxenstierna dlel v této době v Drážďanech, a Sparr poslán byl vskutku do Drážďan, ale nikoliv ke kancléři, který byl již hlavní město saské opustil, nýbrž ke *kurfiřtu a Arnimovi*.

Předpokládáme-li, že Sparr měl jednati s kancléřem o shodu se Švédy, znamená poslání jeho ke kurfiřtu Saskému změnu záměrů vévodových. Neboť nemůžeme pochybovati, že poslání Sparrovo mělo tytéž cíle, jako na jaře r. 1632. Ukazovali jsme, že snahy ty byly vlastně proticísařské — postřehněme-li to i v tomto jednání, budeme míti o vážný důvod pro své tvrzení více. Vskutku pak vystupuje zde zvláštní tendence vévodových návrhů ještě zřetelněji.

Švédský resident v Drážďanech oznamuje 18. ledna, že Sparr měl u kurfiřta slyšení, že obcuje mnoho s kurfiřtovým důvěrníkem, nejvyšším Taubem, a denně hovoří v soukromí s Arnimem. Dodává, že doufá zvědět cíl poslání jeho od kurfiřtova tajemníka Jana Palma, jenž za švédské peníze zrazoval saská tajemství.²⁾ Po týdně Nicolai očekávané informace již má: Sparr oznámil

¹⁾ Srv. výše str. 157 pozn. 14: »... den Ob. Sparr, wenn er kommen wird, will ich zu dem herrn Reichskanzler schicken, er wird aber seine Sachen beim Regiment wol disponiren müssen, auf dass er durch zaghafte officier nicht wiederum wie vor Lützen mit seinem Regiment einen unauslöschlichen Spott bekommt.« Jest zajisté zvláštní, že týž důstojník, o němž vévoda se domnívá, že z obavy před trestem (vévoda, jak známo, dal několik důstojníků pro zbabělé chování v bitvě zatknouti a některé z nich 4. února popravit) jest na útěku, má býti vyznamenán posláním tak důležitým.

²⁾ Nicolai Sattlerovi a kancléři, Drážďany, 18. ledna. *Irmser*, II, č. 108, 109.

kurfiřtovi, že by vévoda Fridlandský, kdyby si kurfiřt mír oblíbil a získal proň ostatní evangelické stavy, *přiměl císaře, třebas proti jeho vůli, aby přijal spravedlivé podmínky.*³⁾

Kritika nemá asi proč pochybovati o spolehlivosti tohoto udání. Týž prostředník, jako na jaře r. 1632, týž plán dosvědčený nyní se strany jiné, od člena rady kurfiřtovy, týž překvapující plán, jenž po několika měsících objevuje se znovu se vsí určitostí. Tak by žil vévoda dosud v okruhu záměrů, jichž východiskem byla schůze kounická a jež v květnu minulého léta byly předmětem tolikerého úsilí. Tenkrátě potkaly se snahy jeho s nezdarem, a zdá se, že i nyní nepořídil Sparr ničeho. Neznáme odpovědi kurfiřtovy — Nicolai píše, že se velice tají — ale z nedostatku zpráv o stycích dalších, z pokusů z jiné strany o znovuzahájení smluv nutno vyvozovati, že posláni Sparrovo bylo *bezvýsledným*. Příčiny neúspěchu vévodova byly zajisté tytéž, jako v jednání z r. 1632.

Stejnou dobou, co dlel Sparr v Drážďanech, navazoval na slezském bojišti styky s vévodou Fridlandským vévoda František Albrecht. Asi 16. ledna setkal se v Břehu s Šafgočem, i jal se tu dovozovati, *že vstoupil do saských služeb jediné proto, aby pomohl smluviti dobrý mír, že oba protestantští kurfiřtové si míru přejí, a že i Švédové budou srozuměni — vše záleží jen na císaři. Na žádost maršálkovu oznámil Šafgoč rozmluvu tuto Gallasovi, a ten Valdštejnovi.*⁴⁾ Vévoda odpověděl ihned (19. ledna), a odpověď Gallasova překvapila. Nejen že vévoda zapověděl jakékoliv jednání s nepřítelem (Gallas jednal s vévodou Březským o vydání Břehu), jakožto nanejvýš škodné, ale zavrhoval i jednání o mír. Psal, *že sbraně a nikoliv traktáty budou rozhodovati.* »Věřím rád, že si Švédové přejí míru, neboť chtějí domů a mají proč. Oba kurfiřtové vidí sami, v jakém se octli bludišti, ale před rokem míru přijmouti nechtěli — proto jest jim nyní occasio calva.« Františku Albrechtovi nechtě Gallas přátelsky odpoví a dá mu na srozuměnou, aby dopsal jemu samému.⁵⁾

Poznáváme tu, jak Valdštejn dovedl hromaditi nepravdy, hlásati bez nejmenšího rozpaku opak toho, co zamýšlel. Boj prý se rozhodne zbraní — a nedávno vyslal Sparra do Drážďan, aby získal kurfiřta míru! Vévoda zavrhuje jednání o mír — a právě z této doby máme řadu svědectví, že nechtěl ničemu tolik, jako jednání s nepřítelem. Také víra v touhu Švédů po pokoji nemohla býti míněna upřímně — Valdštejn zajisté věděl, že opak jest pravda. Tak nelze asi list jeho vyložiti jinak, než že chtěl Gallasu uvésti v omyl o svých cílech a jednati s Františkem Albrechtem *přimo*.

³⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 25. ledna. *Irmer*, II, č. 111. O Sparrově posláni zmiňuje se i Antelmi v depeších z 15. a 29. led. a 5. ún. Sparr prý měl ubezpečiti kurfiřta ochotou císařovou i vévodovou k smíru a zároveň jednati o výměnu zajatých za (švakra vévodova) hr. Harracha (AKÖG, 28, 364 sq.). Harrach byl však v švédském, ne v saském zajetí. Byl propuštěn brzo za Torstensona. Ku konci dubna nařídil mu Valdštejn, aby psal vlastní rukou kancléři Oxenstiernovi (*Aretin*, 90, pozn.).

⁴⁾ Gallas vévodovi, Friedewalde, 17. led. *Hallwich*, č. 58.

⁵⁾ Valdštejn Gallasovi, Praha, 19. led. *Förster*, III, 20.

Gallas se zachoval, jak radil vévoda. Vyzval 24. ledna saského maršálka, jakoby z vlastního popudu, aby dopsal vévodovi, že mu to nebude nemilo, »zejména když jest mi velmi dobře známo, že J. Mt. Kn. Vaší Kn. Mti. upřímné, statečné, knížecí německé mysli vždy a stále mnoho si vážila.«⁶⁾ František Albrecht, jenž byl zatím psal znovu Gallasovi, že si přeje toužebně, aby válka se skončila a šla do Itálie neb do Francie, odpověděl, že váhá Valdštejnovi dopsati, nevěda, bylo-li by mu to milo, že však zmocňuje Gallasa, aby mu to oznámil.⁷⁾ O tom zpravuje Gallas Valdštejna 31. ledna: »Já mu psal sice srozumitelněji, ale mám za to, že nechtěl rozuměti.«⁸⁾

Další vývoj této korespondence lze sledovati jen částečně. Z listu vévody Františka Albrechta z 14. února dovidáme se, že Valdštejn jej ubezpečil svými snahami o mír, že i Gallas psal podobně. František Albrecht dosvědčuje znovu, že nežádá si na tomto světě ničeho tolik jako míru a že chce o to pracovati ze všech sil. Nyní jest jakási naděje, protože král Dánský poslal k císaři své vyslance.⁹⁾

Ze závěru tohoto dalo by se snad vyvozovati, že saský maršálek chtěl styky s Gallasem ukončiti, odkazuje k návrhu interposice dánské. Vskutku nenalézáme stopy, že by byl dopisoval dále císařským. Ale možno snad hájiti mínění, že muž tento, jenž nikterak nesdělil politických zásad Arnimových a jenž po třech měsících vystupuje jako jeden z osnovatelů veliké proticísařské konspirace, nemínil mírem, po kterém tolik toužil, mír, jaký by mohl císař schváliti. Vévoda František Albrecht nepochybně již věděl, jak se Valdštejn bude chovati, a jeho listy neměly as jiného účelu, než vévodu upomenouti, vyzvati, povzbuditi.

Než v době této, v únoru a březnu, není známky o nějakých snahách vévodových v tomto smyslu.¹⁰⁾ Máme jen dosvědčeno, že při každé příležitosti osvědčoval svou mírumilovnost a dovozoval potřebu míru. »Hledám míru jako spasení,« pravil prý v březnu k dánskému vyslanci Rewentlovu, hroze zároveň, že neochotné zasáhne na tak citlivém místě, že je to bude boleti.¹¹⁾ Ohlas smýšlení jeho stopovati můžeme i v dobrozdání některých císařských tajných rad z jara r. 1633. Práví se tu: Kdyby V. Cís. Mt. dobyla i desíti

⁶⁾ Gallas vévodovi Františku Albrechtovi, Friedewalde, 24. led. *Gaedeke*, č. 40.

⁷⁾ Vévoda František Albrecht Gallasovi, Olava, 24. a 27. led. *Hallwich*, č. 101 a 102. František Albrecht oznamuje zároveň vše kurfiřtovi (27. led. *Gaedeke*, č. 39).

⁸⁾ Gallas vévodovi, Friedewalde, 31. led. *Hallwich*, č. 100.

⁹⁾ František Albrecht Gallasovi, Grodkov, 14. února. *Hallwich*, č. 143.

¹⁰⁾ Možno snad zmíniti se pouze o listu Gallasově vévodovi z Nisy, z 23. února s vlastnoručním postskriptem: Harnaim a fato dire al Eletore, come mi uièen referto, che se l'imperatore in 6 setimane non aceta la pace, che he segnio di non volerla et de venir inganiati (*Hallwich*, č. 164). Gallas přikládá list, jež právě od Arnima (ze Střelína, 21. února, *Hallwich*, č. 165) obdržel, a jenž týkal se vydání zajatých. Gallas, jak se zdá, má svou zprávu za důležitou, ale nelze s ní nic počítí. Mimo listy citované vyměněny byly v této době mezi vévodou Františkem Albrechtem a vévodou a Gallasem ještě dopisy jiné, týkající se nedůležitých věcí, a plné poklon a zdvořilostí. Srv. *Hallwich*, č. 74, 122, 142.

¹¹⁾ Nicolai Thurnovi, Drážďany, 9. dub. *Irmer*, II, č. 133.

vítězství, není nic vyhráno — nepřítel může se vždy vlastní silou a pomocí sousedů zotaviti; kdyby však naproti tomu prohrála V. Cís. Mt. jednu jedinou bitvu, není náprava možna, ale vše jest ztraceno! ¹²⁾

Valdštejn tedy snažil se dovoditi, že není naděje na úplný triumf nad nepřítelem, že třeba pomýšleti na mír, to jest na koncese a ústupky. V měsíci dubnu přistihujeme pak jej znovu při snahách o *získání Sas.* Dne 24. dubna oznamuje Arnim kurfiřtovi ze Zhořelce, že ho vévoda Fridlandský dal *ústně* požádati o *osobní schůzi*. Arnim, jak píše, neslíbil nic, čekaje svolení kurfiřtova, ale radí, aby se žádosti dosti učinilo, protože neprospěje-li to, uškoditi to nemůže. ¹³⁾ Že v těchto dnech bylo znovu mezi Arnimem a vévodou tajně vyjednáváno, máme doloženo i odjinud, ¹⁴⁾ ale můžeme míti za nepochybné, že opět bez výsledku. K žádané osobní schůzi nedošlo, o nějakých jiných úmluvách není nejmenší zmínky, a i z překvapující změny Valdštejnova chování nutno souditi, že také opětovný pokus z měsíce dubna potkal se s neúspěchem. Jal-li se vévoda právě v této době připravovati dalekosáhlá jednání jiná, hledal-li nových cest pro staré své záměry, můžeme snad tušiti příčinu toho právě v soustavném odmítání, jímž úsilí jeho odpovídala Arnimova neupřímná politika.

* * *

»Po bitvě u Lipska,« vypravuje Rašín, »když hr. Thurn přijal jeneralát nad vojskem ve Slezsku a švédské armádě tam velel, obdržel jsem opět psaní od hr. Adama Trčky skrze hr. Viléma Kinského, jemuž je nepochybně přinesl Vavřinec Kunz, jenž stále byl poslán sem a tam. ¹⁵⁾ Zároveň poslal mi pas od vévody a žádal, abych ihned přišel k němu do Čech. A Kinský věděl tenkrát již o všech těchto věcech. Obsah psaní pak byl: že má se mnou cosi mluvíti, na čem obecné věci mnoho záleží, a byla připojena hrozba, že mně bude třeba přičítati, kdybych nepřišel, a tím cos bylo zmeškáno. Přišel jsem proto 26. dubna k vévodovi do Prahy. Ten mluvil se mnou o všem, co se před tím stalo, znovu obsírně . . . ¹⁶⁾ A dále v témže slyšení asi v 11 hodin

¹²⁾ Förster, III, 93.

¹³⁾ Hallwich, II, č. 1097. Srv. výše str. 172. Poslem vévodovým k Arnimovi mohl býti nejspíše Sparr. List vévodův Gallasovi z 2. dubna (Hallwich, č. 278) potvrzuje domněnku tu nemálo.

¹⁴⁾ Srv. níže rozmluvu Nicolaiho s neznámým G. N. dne 14. květ. (Irmer, č. 152) a Hurter, 259, kde je nejasná zmínka o listu kurfiřta Bavorského, prý ze 7. května, v němž se kurfiřt odvolává k zprávě Valdštejnově, že chce osobně sejíti se s Arnimem.

¹⁵⁾ Drobnost tuto lze doložiti pod čarou. S Vavřincem Kunzem setkáváme se vskutku u Hallwicha (č. 180) pod jménem »Hans Lorenz, Terzkischer Mitreuter« (má býti patrně »Kunz«) a u Irmera v protokolech procesu Trčkova (Irmer, III, 481, 506), kde Klusák i Věžník vypovídají, že Kunz nosil psaní mezi rodinou Kinského a Trčkovou.

¹⁶⁾ Na tomto místě uvádí Rašín, co s ním mluvil vévoda o dobytí Prahy v květnu minulého roku: . . . mit mir geredet und auch der Pragerischen recuperierung gedacht und gesagt: er habe den Hofkirch wol abziehen sehen, hette ihn auch wol schlagen können, hatte ihn aber passieren lassen: sonsten aber hat sich der von Hofkirchen verlauten lassen: Er wolle sich auf den letzten Mann wehren und ehe alles in Brandt stecken, ehe er ab-

v noci pokračoval v své rozmluvě a pravil: Mnoho se změnilo za jeden rok, a je to pro nás lépe; nyní má teprv pravou příležitost k tomu, co byl zamýšlel, a počal krále Švédského chváliti, jak znamenitým byl vojákem. *Stalo se však zcela dobře, že tak zahynul, neboť dva kohouti nesnesou se na jednom smetišti.* Tak má nyní také hrabě Thurn švédskou armádu v Slezsku v své moci, takže ty věci mohou nyní jíti mnohem snáze než dříve. Bubna musí přijíti k němu — chce jej poslati k Oxenstiernovi. Polní maršálek Holk byl tenkrát, když jsem přišel, také v Praze; pan Trčka mi pravil, že ví o mně, že jsem sem přišel, a tak že ví také o všech těchto věcech a jednáních. Vzkázal mi pak také Holk po něm, Trčkovi, že by rád se mnou mluvil, že však musí nyní z Prahy odcestovati a že těší se z toho všeho a že chce sám věrně k tomu pomáhati. Na to odebral jsem se opět k hr. Thurnovi do Lehnice a oznámil mu všechno. Tu vypravil mne ihned s panem z Bubna k vévodovi, a když jsme přibyli do Dymokur, přišel k nám pan Trčka a cestoval s námi do Jičina, a byli jsme hned večer — před tím měli u vévody slyšení velký převor a Volf z Vřesovic, pobývše tam také několik dní — předpuštění k vévodovi. « 17)

Zde můžeme opustiti Rašína a užiti neocenitelného svědectví Bubnova, obšírné relace o audienci jičínské, sepsané panem Janem z Bubna pro kancléře Oxenstiernu. 18) Veliká cena Bubnovy zprávy vysvitne z jejího obsahu — v ní máme jeden z nejhlubších a nejinteressantnějších výhledů do tajemství plánů Valdštejnových a do smýšlení české emigrace. Relace, pokud možno v přímou řeč převedená, zní:

Když jsem s panem Jaroslavem Rašínem *na žádost a pas vévody Fridlandského* a s oblibou a schválením Jeho Exc. pana hr. z Thurnu jel do Čech, přibyl jsem v noci okolo 10 hodin do Jičina a měl jsem tam vedle pana Rašína slyšení, v přítomnosti pana nejvyššího hr. Trčky, jemuž jsem byl poručen.

Zpočátku za přívětivého, laskavého přijetí praví vévoda žertem: *Jsmo přátelé či nepřátelé?*

Bubna: Přišel jsem na rozkaz V. Kn. Mti., k Vašemu nejlepšímu, co mi poručiti ráčíte.

Vévoda: *Nejsme-li největší hlupáci, že si navzájem rozbijíme hlavy k vůli jiným, když přece si můžeme učiniti mír dle libosti, protože máme armády ve své moci?*

Bubna: Kdyby bylo lze na vaší, nepřátelské straně, důvěřovati všem tak, jako Vaší Kn. Mti., bylo by možno snadno toho dosíci. Ale i Vaše Kn. Mt. podléhá smrti. Slavná koruna Švédská a tedy i my nechceme o císaři nic

ziehen wolle. Ich (Rašín) muthmasse aber, der Arnheimb so einen tag oder zwei vorhero mit dem Friedländer zu Smetschna beisammen gewest, habe sich also mit dem Friedländer unterredet. Ferner hat in selbiger audiencz ungefähr umb 11 uhr etc.

17) *Dvorský*, 31, *Gaedeke*, 321.

18) Její *originál* ze švédského říšského archivu uveřejnil *Hildebrand*, č. 15. Rozmluvu uvádí Bubna sám z největší části v řeči přímé.

vědět ani slyšet. Neboť i kdyby snad chtěl splniti, co slibuje, jest přece tak a tolik zaujat svými papeženci, že musí žíti po jejich vůli a činiti to, co oni chtějí. Máme víc než jedno exemplum a příklad na sobě, jak nám byl zachován majestát, udělený císařem Rudolfem. Kdyby však Vaše Kn. Mt. ráčila to, co jí Jeho Exc. pan hr. Thurn *před nemnoha dny skrze pana Rašina písemně zaslal, si oblibiti a českou korunu vzíti*, byla by skrze osobu Vaší Kn. Mti. lepší cesta k míru. S císařem jest všechno marné — jakož pak i přeslavný a svatě paměti hodný král Švédský to Vaší Mti. přál přede všemi jinými a chtěl Vaší Mt. v tom udržeti a podporovati. To všechno jest Jeho Exc., panu švédskému kancléři a panu hraběti z Thurnu a tedy i mně známo.

Vévoda: *Co se týče koruny, to by byl velký šelmovský čin.*¹⁹⁾ Jest sice pravda, že císař jest hodný pán, ale dává se sváděti skoro od každého papežence a pecivala. My bychom však musili jim v tom zabrániti. *My sami můžeme si učiniti dobrý mír, my, kteří armády máme v rukou, a takový mír, jenž by byl k obecnému prospěchu nejen té neb oné straně, ale jednomu každému, jak evangelickým tak katolickým a jako katolickým tak evangelickým k nejlepšímu, se stejnými právy a spravedlnostmi. A co my, kteří máme armády ve své moci, vyjednáme a smluvíme, to by musili i ostatní přijmouti a si oblibiti, třeba by nechtěli* Jak pak bychom se o dobro obecné srovnali a umluvili, při tom by také cele, plně a stále zůstalo.

Bubna: K jakému cíli jest vše to míněno, když přece císař má i dále zůstatí?

Vévoda: *Císař s tím nemá nic činiti, nýbrž my sami chceme vše vésti, a co námi bude zařízeno a učiněno, na tom musí také tak zůstatí.* Papeženci natahují struny slabo, jsou války syti a rozmrzelí — ti by musili býti a byli by rádi tiše. Takový mír (jak se vévoda vysoce zavazuje a zapřísahá) má býti učiněn pouze k nejlepšímu obecného dobra a k restituci každému, kdo trpí křivdu. Nemíním-li to věrně a upřímně, nedej a nepropůjč Bůh duši mé spasení. Kdybych to poctivě nemyslí, nemluvil a nezmiňoval bych se vám o tom. Znáte mne také již dlouhá léta . . . Třeba byste chtěli vésti válku

¹⁹⁾ Dotkneme se na tomto místě zvláštního výkladu slov těchto u Witticha, 404. Táže se, není-li možno, že Valdštejn šelmovským kusem mínil *jednání Ferdinandovo*, který pobádán svými papeženci a radami svobodě nepřejícími prohlásil proti všemu právu za neplatný nejen majestát, ale i svobodnou volbu Českého krále? Důvody uvádí Wittich dva: výkladem tímto vzniká teprv srozumitelná souvislost (*Co se týče jednání koruny v Čechách*, to je šelmovský čin; ačkoliv císař sám je hodný pán, dává se přece atd.) a výrazu »koruna« užívalo se častěji v smyslu »vláda«, »dvůr«, »království«. K tomu třeba odpověděti: Z nejasné souvislosti v relaci Bubnově nelze činiti závěrů — jest tu nesouvislost, myšlenkové skoky i na jiných místech, tak zejména výše, kdy Bubna ze zmínky o smrtelnosti vévodově přichází přímo na program koruny Švédské a emigrace. Že by se užívalo slova »koruna« ve smyslu »vláda«, vládnutí, *jednání vlády*, bude lze asi těžko dovoditi. Kdyby výklad Wittichův měl platiti, musil by vévoda říci: to jest šelmovský čin, nebo: to byl šelmovský čin; on však praví: *das wäre ein Schelmstück*, a praví to ihned po žádosti Bubnově, aby přijal českou korunu. Souvislost s předcházejícím zde tedy jest, patrná souvislost a důležitá. Dle výkladu Wittichova nedostal by Bubna na nabídku svou od vévody ani odpovědi.

ještě dlouho, nemáte hlavy. Kurfiřt Saský měl by býti mezi vámi v říši nejvznešenější. Ale jaké je to hovado a jaký vede život! Mluvím bezpečnou pravdu a ujišťuji vás, že kurfiřt dopsal císaři, že chce v říši vyspati konvent. Ačkoliv pak pochybuje, že se sejde, činí to přece, ale jen z obyčeje, neboť nepřijdou-li (stavové evangeličtí), bude mítí záminku přestoupiti k císaři. Za Slezany bude se u císaře přimlouvati také jen pro forma. Kurfiřt Braniborský jest také nestálý, a Její Král. Mt. princezna Švédská nebude moci vlády v říši vykonávati. Obracíte-li pak své úmysly na krále Francouzského, nespravíte v tom také nic, neboť ačkoliv se on nyní také do toho míchá, jest přece tak jezovitský, jak by císař nikdy býti nemohl.

Bubna dovozoval, že evangeličtí mají hlavu, zkušenou a osvědčenou, kancléře Oxenstiernu, a že ani vojenské síly Švédska nejsou ještě vyčerpány.

Vévoda chválil mnoho krále Švédského, uváděje zejména, že král chopil se zbraně jen k tomu cíli, aby pomohl utištěným a potlačeným, jen pro věc obecnou. »Nyní však nelze tomu zlu jinak pomoci — chci to na se vzítí, a budou-li obě armády spojeny, na čem se snesou, to by musilo vše vskutku se státi a zůstatí. Pan hrabě Thurn je starý, velmi zasloužilý voják a byl nejvyšším již tenkrát, když jsem byl ještě mladým pánem a nikde nesloužil. Nepochybuji, že hrabě nebude od toho a mohl by býti jenerallieutenantem, a vévoda František Albrecht Saský polním maršálkem. *Kurfiřt Saský a Bavor musili by sypati peníze a býti navštíveni.*²⁰⁾ O Jeho Exc. panu švédském říšským kancléři vím, že je znamenitý, vysoce rozumný pán, a doufám, že Jeho Exc. bude také toho mínění a té myslí, aby všechny věci skončily se k obecnému prospěchu, aby každému bylo pomozeno, náboženství aby bylo na obou stranách propuštěno a staré svobody a spravedlnosti byly obnoveny.

Bubna: Oznámím to Jeho Exc. panu hr. Thurnovi. Více tu svým jménem mluvití nejsem zmocněn. Víím však, že pan hrabě oznámí to J. Exc. panu říšskému kancléři a že nemůže bez svolení jeho sám nic podniknouti.

Druhého dne ráno poslala J. Kn. Mt. ke mně pana hr. Adama Trčku se vzkazem: že má za to, jakobych byl Její Kn. Mti. dobře neporozuměl, a opakovala tedy tyto naše předchozí řeči.

K tomu jsem odpověděl: *Rozuměl jsem všemu velmi dobře, a jde o to, aby císař přece pánem zůstal;* a kdybychom dosáhli dosti učinění, mohli by papeženci císaře znovu poštvati, jakož oni beztoho svých kousků nenechají, dokud tento dům bude panovati.

Trčka: *Co se týče císaře, nemá on v této záležitosti pranic činiti a jednati, ale pouze my, armády samy,* a oč my se shodneme, to by musilo tak zůstatí. Nepřičítejte mi jen jiných myšlének — chraň mne Bůh, abych svému starému příteli cos jiného měl mluvití. Jeho Kn. Mt. byla by ráda, kdybyste pro churavost (vévodovu) oznámil vše panu říšskému kancléři. Bude záležeti na rozhodnutí Jeho Exc., chce-li se s ním osobně vyhledati, či skrze jisté osoby o to dáti jednati. Co pak v té příčině rozhodne pan hrabě (Thurn), nechť oznámí neprodleně Jeho Kn. Mti. pan Rašín.

²⁰⁾ Vlastně: Der kurfirst v. Sachsen und der Baier misten geldt her *schwitsen* . . .

Valdštejnova prohlášení v tajné schůzi jičínské seznamují nás s jeho záměry dostatečně. Netřeba zajisté vykládati, že ukazují nám vévodu jako zrádce, ale nemožno přece nestanouti v podivení před zajímavým obrazem *této* zrady. Muž, jemuž císař odevzdal v důvěře téměř veškerou svou moc, aby triumfoval nad jeho protivníky, povolává k sobě zapřísáhlé nepřátely císaře, muž, jenž byl nadějí katolického světa, naslouchá klidně řečem dýsícím nesmířitelnou nenávistí katolicismu a císařství, první zástupce císaře denuncuje před českým emigrantem saskou politiku, že hledá míru s císařem, císařský jeneralissimus chválí Gustava Adolfa a chce se podejmouti jeho veliké myšlénky, vůdce katolických armád slibuje pomstu hlavě katolické ligy, podáváje konečně nepříteli návrh míru, do kterého císaři nic býti nemá!

«Císař s tím nemá nic činiti!» Významná slova opakují se několikráte se vším důrazem, že nemůžeme o jejich smyslu pochybovati. Valdštejn chtěl míru, jenž by byl smluven *beze všeho ohledu na císaře*. Vzpomeneme-li jeho návrhů na schůzi kounické, pochopíme ovšem, že tomu jinak býti nemohlo, vzpomeneme-li jednání s Arnimem na jaře r. 1632 a v lednu r. 1633, nabudeme takřka jistoty, že i ona musila býti vedena stejným úmyslem. Potvrzují-li tedy důležité jičínské projevy oprávněnost našich vývodů hořejších, poskytují nám vysvětlení i v jiné, velmi důležité otázce. Poznáváme zajisté, že Valdštejn stavěl své úmysly a naděje na spojení s nepřitelem, *na spojení svých vojsk s armádou nepřátelskou*. Spojená vojska měla sama stanoviti výminky míru.

Co potom? Na *tuto* otázku nedává Bubnova relace žádné odpovědi. Lze ji však tušiti nalézti velmi snadno. Smluvil-li by se Valdštejn se Švédy a snad i s částí saské armády o výminky míru bez ohledu na císaře, bylo-li by v těchto výminkách propuštění náboženství v dědičných zemích, náhrada za skonfiskované statky, svobodná volba Českých králů, restituce Falce a strestání kurfiřta Bavorského — že takovýmto výminkám vévoda chtěl, nemůžeme dle známých již projevů jeho pochybovati — byl by Valdštejnem smluvený mír namířen jedině proti císaři a katolicismu. Takovéhoho míru nepodepsal by pak Ferdinand II. *nikdy* — »raději by své země s bílou hůlkou v ruce opustil,« pravil později jeden z vévod saských ve Vídni — byl by asi prchl protestuje, nebo dal se v zoufalý zápas proti zdrcující přemoci. Došlo by k tažení spojených armád fridlandsko-evangelických proti Vídni, k vítězné válce odvetné, o níž snila emigrace, a jejíž podrobnosti líčil Valdštejn Rašínovi a Trčkoví velikými slovy v oné tajné schůzi po bitvě u Breitenfelda.

Domněnka tato nespočívá nikterak na ukvapené nebo fantastické kombinaci — tak si vývoj věcí představoval později Arnim, ²¹⁾ muž, jenž zajisté znal Valdštejna nejlépe. V Jičíně však nezmiňuje se vévoda o důsledcích svých návrhů ani slovem, nedotýká se v nejmenším veliké otázky o dalším poměru svém k císaři. Mluví jen o míru, o spravedlivém, poctivém pokoji, o restituování starých práv a spravedlností, o odstranění křivd a o prospěchu obecného dobra. Zástupce emigrace slibuje mu českou korunu, ale vévoda ji

²¹⁾ Srv. *Irmer*, III, č. 453.

odmítá: »To by bylo veliké darebáctví!« »Císař je sice hodný pán, ale dává se sváděti od papeženců — *proto si musíme dobrý mír sami učiniti!*«

Jak velikým byl by tento zrádce, kdyby byl vskutku stál na tomto povzneseném, ideálním stanovisku! Můžeme-li mu však uvěřiti? Máme za to, že nikterak. Netřeba se dovolávat jiného svědectví Arnimova, kde se vykládá, že mír skrze vévodu Fridlandského třeba zavrhnouti, protože by původce jeho chtěl jím dosáhnouti rozšíření své země nebo povýšení svého stavu ²²⁾ — ze samých projevů jičínských možno souditi, že Valdštejn Bubnovi odhalil jen část svých záměrů, že mu pověděl jenom kus pravdy. Je-li významné již to, že se vyhnul otázce, jak se zachová císař k příštímu proticísařskému míru, jest ještě významnější, že nenaznačil znovu — *co za to chce!* Byl by se spokojil slávou nezištného původce pokoje? Byl by vydal bez bohaté náhrady vévodství Meklenburské a Fridlandské původním majetníkům? Byl by nepočítal předem s nutnými důsledky svého míru, byl by v očekávaném boji s císařem neviděl vlastní svůj cíl a v české koruně vysněnou odměnu?

Přestaneme prozatím na tomto projevu pochybnosti — k správnému rozluštění otázky poskytne další chování Valdštejnovo látky dosti. Zde je ještě vzetí české koruny šelmovským činem — jako by tímtež nebylo smluvení míru beze všeho ohledu na císaře — ale poznáme ihned, že zástupce vévodův v Drážďanech soudil o tom jinak, a že po třech měsících byl upřímnější i vévoda.

Byla to snad právě odmítavě vyhýbavá odpověď vévodova k veliké nabídce Bubnově, jež Bubnu naplnila nedůvěrou. Z Bubnovy relace hlásí se trpkost a nespokojenost, vzhledem k dalekosáhlým projevům Valdštejnovým zajisté překvapující. Jest možný tušíme jen jediný výklad její: Bubna myslil, že Valdštejn se přizná k svým plánům na korunu zjevně. Je-li charakteristické, že doufal získati vévodu programem, jehož summou bylo: »Císaře o všechno připraviti«, byla by důvěra, s níž do Jičína se ubíral, pro soud jeho o vévodovi neméně významná. Že pak nespokojenost Bubnova netýkala se vévodových slibů o výminkách míru, že mizela cele proti velikým nadějím, jež vzbudila rozmluva s Valdštejnem, zřejmě z listu jeho z konce května, *aby se exulanti pilně modlili k Bohu, aby propůjčil své požehnání věci, o níž se jedná a již by všem utištěným bylo pomoheno.* ²³⁾

V jedné věci se jičínská prohlášení Valdštejnova liší velice od dřívějších jeho projevů a snah: *kurfiřt saský jest počten mezi nepřátele připravovaného převratu!* Také kurfiřt Jan Jiří, stejně jako nenáviděný Maxmilián Bavorský, má sypati peníze a býti strestán; o Arnimovi se nemluví, jen vévoda František Albrecht, saský maršálek, pokládá se za přívržence a jednoho z vůdců chystaného spiknutí. Nelze jinak, než míti za to, že *opětovaná neochota Sas k vévodovu lákání byla příčinou tohoto náhlého obratu.*

Zpráva Bubnova jest důležitá i pro citovanou část Rašínových udání. Bubna, žádaje od vévody, aby přijal českou korunu, odvolával se k písemné

²²⁾ Srv. výše str. 164.

²³⁾ Zápis Nicolaiho z 15. června. *Irmer*, II, č. 178.

nabídce, přinesené Rašínem před nemnoha dny. Může tím býti míněna pouze Rašínova cesta do Čech, jež vedla k audienci z 26. dubna. Ale Rašín nezmiňuje se tu ani slovem o nabídnutí koruny!

Okolnost tato, pro kritiku zprávy Rašínovy zajisté významná, zaujímá v studii Lenzově důležité místo. Může-li býti větší protivy? U Rašina není ani slova o nějakém návrhu vévodovi. Naopak — vše vychází od Trčky a Kinského, kteří spolu s vévodou zahynuli v Chebu. Tak Lenz,²⁴⁾ jenž na tomto místě nalézá hlavní důkaz pro vůdčí myšlenku své práce, že iniciativy k zrádným jednáním nedával vévoda, ale emigrace. Ale i tento zdánlivě nejzávažnější důkaz Lenzův nedostačuje. Lze namítnouti, jak již učinil Gaedeke,²⁵⁾ že Thurn teprve když zvěděl, že Rašín byl znovu k vévodovi povolán, tuše vévodovu snahu o obnovení jednání, užil té příležitosti, aby po Rašínovi nabídku české koruny opakoval. Bylo by to asi přirozené, a nepochybujeme, že tomu tak bylo, zejména když můžeme uvést svědectví, že Rašín k dubnové své cestě do Čech měl pas »s podpisem vlastní ruky J. M. Kn.«²⁶⁾ Ale otázka výše vyčtená jest tak důležitá, že zasluhuje pozornosti větší. Soud, že jediné emigrace to byla, jež činila první kroky, jež Valdštejna lákala naději na královskou korunu znovu a znovu na cesty plánů svých, soud ten, jenž táhne se jako červená nit vývody Lenzovými a potom doznívá v Irmerovi, nutno zkoumati v platnosti jeho co nebedlivěji.

* * *

Nicolai zaznamenává v denníku svém, že 14. května (tedy dva dny před tajnou schůzí v Jičíně) navštívil jej G. N. Počal ihned mluvit o Arnimovi a měl za to, že bylo opět jednáno mezi ním a Valdštejnem. Arnim psal nedávno kurfiřtovi, má-li poskytnouti nepříteli příležitosti k bitvě? Kurfiřt odpověděl hněvivě: Co se tolik ptáti! Jest přece již umluveno, že se bítí nebudeme! Z toho bylo by možná tušiti, že ujednali mezi sebou, než se rozešli, cosi tajného; také by se s tím shodovalo, co pověděl nejvyšší Schlieff, »že by se jen lidem huby otevřely, kdyby snad nedošlo k boji«. Fridlandský přijde brzo osobně do Nisy, anebo jest již tam. Tázal se, zdaž hrabě Thurn nepsal nic Jeho Exc. říšskému kancléři? Nicolai odpověděl, že o tom neví. G. N. zmínil se o listu vévody Bernarda a měl za to, že byl při tom list

²⁴⁾ Lenz, 386.

²⁵⁾ Gaedeke, Die Ergeb., 75.

²⁶⁾ Zprávu děkujeme laskavosti p. dra. J. V. Šimáka. V archivu města Turnova, v jednom z purkmisterských rejstříků z r. 1633 (I, Ch, č. 6) čteme zaznamenáno mezi daty 19. dubna — 23. dubna:

»Od zapůjčení třech koní panu Rašínovi jízdných, který s podpisem vlastní ruky J. M. Kn. patent sobě daný měl, dáno . . . 1 kopa, 42 gr., 6 den.«

»Poslu, který jezdil a cestu ukazoval panu Rašínovi až do Libáně, dáno 20 gr., 4 den.« Turnov byl jedním z měst Fridlandského vévodství. Srv. i výpověď Klusákovu (Irmer, III, 483), že Rašín, poslán Thurnem a Bubnou, ubíral se ze Žitavy přes Dymokury a Kounice do Prahy, *maje pas vévodův*, a níže pozn. o vypravování hr. Kinského Nicolaimu dne 4. června.

kancléři. *Přišel tak znovu k tajnému traktátu, jež měla J. Kr. Mt. s Valdštejnem, že slíbila mezi jiným, že mu vrátí netoliko vévodství (Meklenburské), ale že jej učiní i Českým králem. Tázal se, kdyby byl Valdštejn ještě nyní pohnut k této věci, zdaž by koruna Švédská a jiní spojenci byli srozuměni, aby jednání s Fridlandským bylo znovu počato, a kdyby svolil v jejich požadavky, jak by jej chtěli ujistiti?*

Nicolai odpověděl, že sice nezná mínění kancléřova, ale že má za jisté, že kancléř proti tomu nebude, naopak, že bude pomáhati, aby Fridlandský nebo někdo jiný království České uchvátil — což však jest jako ježek, jehož se bez rukaviček nelze chopiti. Dvě otázky zejména třeba tu míti na zřeteli: Zdaž Fridlandský s tím bude srozuměn? a: Zdaž čeští stavové povýší za krále toho, jenž stavem je části jich roven a vůči velké části jest rodu nižšího?

G. N. odpověděl, že vévoda dá s sebou jednati. *Vi, že jest tak ctižádostivý, že by neodmítl, kdyby věděl, že dncs neb sítra může dosíci toho, aby byl položen s korunou do hrobu!* Stavové, co se týče druhé otázky, olizovali by si po tom prsty, neboť vidí, že takto musí země jíti vstříc úplné zkáze. Valdštejn je z dobrého rodu, zem má již ve své moci, jest re a facto císařem, děti míti nebude, takže říše ihned spadne na jiného, o náboženství se mnoho nestará, je zapřisáhlým nepřítelem Jesuitů a stojí v slovu. Mluvil (G. N.) o tom s vévodou Františkem Albrechtem, jenž odpověděl, že by dal za to svůj malík, kdyby se to bylo již stalo. Vévoda by rád souhlasil: jest u Valdštejna v úctě, má několik tun zlata, ano skoro celé své jmění v Čechách (svěřil je jedné paní, které byl užíval a již by jistě pojal za choť, kdyby jí muž umřel) a pak doufal by tím zajisté zbohatnouti. Byl by odměněn od obou stran: od Valdštejna dvěma neb třema knížectvími ve Slezsku, Svídnici, Hlohovem, Zaháňskem atd., od evangelických jiným z, úsobem. Ostatně chce ručiti za to, že vévoda myslí to s evangelickými věrně a dobře. Chce to podniknouti a o věc se pokusiti; chopí-li se jí on (František Albrecht), jest hotova. On (G. N.) založil přátelství mezi vévodou Františkem Albrechtem a hrabětem Thurnem, u vévody zde, u hraběte písemně.

»Tázal se (G. N.) na moje mínění — kdyby se návrh líbil na této straně, jak má býti Fridlandský zabezpečen? Odpověděl jsem, že to nebude říšskému kancléři a jiným mým principálům proti mysli, ale naproti tomu že jest se jim tázati, kterak Fridlandský zajistí nám, co slibuje? Odpověděl: To by se musilo ihned ukázati skutkem, že by svá vojska odvolal ze všech míst ze zemí evangelických, *císaře vyhnal do Štýrska neb do Tyrol* a nechal jej tam seděti — měl by tam dosti z čeho, jako velký pán, žíti — a tak neb onak dal jiného římského císaře zvoliti a smluvil s evangelickými v celé říši mír, jenž, jak on mínil, nezávisí na nikom jiném než na vévodovi.«

Nicolai pravil, že si to v noci rozmyslí a potom že chce o to psáti a pracovati, pokud jen možno. G. N. slíbil, že chce totéž činiti, ale zaříkal Nicolaiho vysoce, *aby šetřil jeho jména*, že ví dobře, že by, kdyby se doneslo císaři, že osnuje takové věci, přišel o celý zbytek, který má ještě v Čechách nezkažený. Ostatně měl za to, že tato praktika s Fridlandským, i kdyby se nestala skutkem, nám neb obecně dobré věci nikterak uškoditi nemůže.

III.

Nicolai poznamenal, že na evangelické straně nemůže o to pracovati nikdo jiný, než hr. Thurn. G. N. měl za to, že Thurn sám jednati nemůže — vévoda František Albrecht musí to také věděti. ²⁷⁾

O této tajemné rozmluvě máme *ještě jednu zprávu*, a to rovněž od Nicolaiho, *v listu* jeho ze dne 17. května, šifrovaném kancléři Oxenstiernovi, tedy zprávu úřední. ²⁸⁾ Pozoruhodno jest, že *tato relace od zásnamu v denníku značně se liší*. V hlavní věci — neznámý žádá mínění residentova, zdaž by říšský kancléř byl ochoten podporovati Valdštejna, kdyby odpadl od císaře — se sice kryjí, ale překvapuje, že Nicolai se kancléři *ani slovem nezmiňuje o tom, že neznámý žádal důrazně spolupůsobení vévody Františka Albrechta v chystaném převratu*. To bude snad lze vysvětliti — víme, že František Albrecht byl prohlašován Gustavem Adolfem i kancléřem za nepřítele Švédů, za stvůru Valdštejnovu, že pluky švédské měly jej v podezření, že zavraždil úkladně jejich krále. ²⁹⁾ Nicolai se ve zprávě své o něm nezmínil, nechtěje asi vzbuditi v kancléři nedůvěru k celé záležitosti. Jest zřejmo zároveň, že Nicolai z rozmluvy s neznámým G. N. nabyl přesvědčení, že žádost jeho jest míněna poctivě, neboť by byl sotva zamlčel důležité části rozmluvy, jež v kancléři mohly vzbuditi obavy, obavy, které Nicolai sám měl asi za neodůvodněné. Z listu jeho vyčísti lze vůbec, že věren slibu svému, snažil se kancléře osnované záležitosti získati. V čelo listu klade obšírný úvod o povinnostech vlastence, jenž nemá opominouti žádné příležitosti, kde by své vlasti mohl prospěti, a ku konci vykládá, jak by provedením učiněných návrhů získala obecná věc a zejména švédský stát, a jakou škodu by vzal dům Rakouský, škodu i tehdy, kdyby se nepodařilo více, než *starou ránu znovu otevřítí* a Valdštejna císaři učiniti podezřelým.

Ale rozdíl mezi oběma zprávami Nicolaiho nalézáme *i v jiném*. Osoba tajemného hosta residentova ze dne 14. května jeví se v listu ke kancléři *v zcela jiné podobě, než v zápisu denníku*. V denníku čteme: Dne 4. května *navštívil mne G. N. . . .* Počal mluvit *opět* o tajném jednání . . . Referoval jsem (mu) o zprávách z Vratislavi — v listu pak: »Některé osoby, jež dobře znají jenerála Fridlanda a netoliko u něho jsou oblíbeny, ale v celém království

²⁷⁾ Zápis denníku Nicolaiho k 14. květnu. *Irmer*, II, č. 152. Doplňujeme jej ještě překladem části méně důležité: Referoval jsem o zprávách z Vratislavi. Odpověděl (G. N.), že si může snadno domysleti, jak se věci mají. Vévoda František Albrecht měl mnoho peněz a věcí . . . v Řezně. Bavyry se o tom dověděly, a jakmile vstoupil do saských služeb, chtěly se toho zmocniti. Fridland předešel to tak, že varoval jeho bratra, vévodu Jindřicha Julia, jenž to pak dal odpraviti. Ty peníze, jak mnil (G. N.), to jsou; a netřeba se tomu příliš diviti, neboť císař není skoupý — pro několik tisíc dukátů by si vévodu Františka nerozhněval, ale hleděl by spíše skrz prsty, aby jej získal. Uvedl za příklad, že to císař již dříve jednou učinil s několika tunami zlata, jež Valdštejn ukradl ze stavovské berně moravské, jež ihned nahradil. (Míni se tu uloupení vojenské pokladny moravských stavů r. 1619 a dopravení její císaři do Vídně).

²⁸⁾ Jest to obšírné, vlastnoručně šifrované postskriptum k listu Nicolaiho z 17. května z Drážďan (*praesentatum Sachsenhausen 22. května*), otištěné dle originálu u *Hildebrandta*, č. 11 (zde ještě neurčité datum 7/17?) a znovu z konceptní knihy Nicolaiho u *Irmera*, II, č. 153.

²⁹⁾ Srv. výše str. 125, pozn. 13 a 127 a *Irmer*, II, XXVI, pozn. 1.

Českém mají veliký vliv, per obliquum skrze svého důvěrníka daly mi vyjeviti plán, který osnují, totiž Fridlanda učiniti králem, bezpečně doufajíce, že jej přimějí k odpadnutí od císaře a k přijetí koruny, kdyby jej mohly jen ubezpečiti pomocí a souhlasem Švédska a jeho spojenců. « Dále: »Stavěl jsem se, jakobych byl před tím nikdy o tajném jednání s Valdštejnem nevěděl ani neslyšel, ani nevěřil, že bylo jakési tajné srozumění mezi Kr. Mti. a Valdštejnem. On odvolal se k listu Kr. Mti., jež mu Valdštejn nedávno sám ukázal, a jehož obsah uměl nazpaměť,³⁰⁾ jakož i mnoho vyprávěti o nabídce, kterou k tomu král připojil, zejména skrze hr. Thurna . . . Když jsem ze všeho jeho hovoru vycítil jen vážnost a také *spozoroval, kdo jej vyslal*, dal jsem jako soukromník a bez závazného slibu dobré utěšení a slíbil, že o tom budu Vaší Exc. psáti a ze všech sil to podporovati. Slíbil mi totéž jménem svých principálů . . . S tím odešel *zpět do Prahy*, chtěje se vrátiti ku konci tohoto měsíce, neb jakmile bude mnou vyzván . . . «

O tom všem není v denníku zmínky a v listu není zmínky o tom, že neznámý žádal snažně zatajení svého jména. V listu také Nicolai jména jeho neuvedl a v denníku jen písmena G. N. Krátce: ze zprávy v denníku jest patrno, že neznámá osoba, jež 14. května Nicolaiho navštívila, byla již dříve s ním známa, rozmluva obou že byla důvěrná rozmluva dvou *známých*;³¹⁾ v listu pak vylíčeny jsou věci tak, jakoby osoba Nicolaimu dříve zcela neznámá byla z Prahy do Drážďan vypravena, Nicolaimu jménem svých »principálů« (tedy osoba nevelikého významu) učinila své návrhy, k nimž choval se resident s náležitou diplomatickou zdrželivostí, a potom opět do Čech se vrátila.

Poukazujeme obšírněji na různost obou zpráv z toho důvodu, že na jejím základě bude lze rozluštiti otázku dosud nesprávně řešenou a k dokonalejšímu poznání Valdštejnova jednání veledůležitou — *kdo byl onen tajemný host Nicolaiho?*

Wittich — abychom počali s výkladem patrně nesprávným — má za to, že hostem Nicolaiho byl »ohne Frage« nejvyšší Antonín Schlieff. Již Irmer upozornil na to, že na Schlieffa nikterak mysliti nelze: neznámý G. N. dovolává se v rozmluvě s Nicolaim sám listu Schlieffova.³²⁾ Lenz hádá na

³⁰⁾ »Han referade sigh på ett k maj:ts bref, ded Wallsten sielf icke länge säden honom teđt hade, dess contenta han viste memoriter att recitera . . . « *Gaedeke*, 21, vykládal poslední slova na Valdštejna, že V. znal list králův z paměti, *Lenz*, (24, pozn. 1) na prostředníka G. N. Gaedeke (*Die Ergeb.*, 49) trvá na svém, dovolává se znalců švédštiny. Na věci asi nezáleží, ale máme za to, že pravdu má Lenz, neboť z listu Nicolaiho zřejma jest snaha ukázati, že nejmenovaný prostředník byl muž Valdštejnových záměrů dobře znalý a zpravodaj spolehlivý. O listu dotčeném srv. výše str. 55 a 61.

³¹⁾ »Dne 4. kv. navštívil mne G. N. . . . Přišel tak *znovu* k tajnému traktátu . . . Referoval jsem o zprávách z Vratislavi . . . «

³²⁾ *Irmer*, II, XXII. *Wittich*, str. 235, 400 sice i proti tomu trvá na svém, tvrdě, že poznámku o Schlieffovi třeba přičísti Nicolaimu samému, nikoliv neznámému G. N. Bylo by zajisté zvláštní, že by Nicolai najednou jmenoval plným jménem téhož, jež důsledně označuje pouhou šifrou. Ostatně na Schlieffa nelze mysliti z jiných důvodů. Víme sice, že byl důvěrníkem vévody Františka Albrechta (*Irmer*, II, str. 13, 250, 388, 393; *Hallwich*, II,

Rašína. Lenz neznal ještě zápisu denníku, a i otazník u data listu Nicolaiova u Hildebranda svedl jej s cestý. Nevěda, že datum 17. května jest správné, měl za to, že list náleží samému počátku května, a rozmluva neznámého s Nicolaim že byla kolem 1. května.³³⁾ Tak by se snad dala domněnka jeho srovnati s itinerářem Rašínovým. Překvapuje však, že Lenzova mínění zastává se i Irmer.³⁴⁾ *Vlášina* známek z obou dokumentů ukazuje prý k Rašínovi. Itinerář Rašínuv ovšem nedopouští možnosti, aby Rašín byl 14. května v Drážďanech — Rašín byl 13. v Svídnici, v noci ze dne 15. na 16. v Jičíně, 17. na zpáteční cestě do Lehnice v Smiřicích³⁵⁾ — ale neshodu tu chce Irmer vyložiti domnělou chybou v datování u Nicolaiho.

Nehledíme-li k tomu, že předpoklad takový jest obyčejně velmi pochybné ceny, nemůžeme přece uvěřiti, aby Nicolai datoval chybně i v denníku i v listu, aby byla chyba i v praesentatum! Nemožnost toho vysvitne ještě patrněji, ukážeme-li na některá místa zpráv residentových, jež nikterak nepřipouštějí domněnky, že by hostem švédského residenta z 14. května byl Rašín. Jak mohl Rašín založiti přátelství mezi vévodou Františkem Albrechtem a Thurnem, a to v Drážďanech s vévodou ústně, s Thurnem písemně, když přece nelze pochybovati, že styky Rašínovy s vévodou Františkem Albrechtem — nevíme o nich naprosto ničeho! — nikdy nemohly dosáhnouti takové důvěrnosti, a když Rašín Thurnovi dopisovati nemusil, prodlévaje obyčejně v jeho okolí?³⁶⁾

č. 1093, 1094; *Gaedeke*, č. 68), ale není stopy po nějakých jeho stycích s hr. Thurnem. Schlief dále nebyl a nemohl býti tak důvěrně znám s Valdštejnem, jako byl neznámý G. N. a nemusil se obávati ztráty svých statků v Čechách, protože tam *nic neměl*. Statek jeho Warnsdorf uznal r. 1628, když Schlief pro náboženství zem opustil, vévoda Julius Jindřich Sasko-Lauenburský (bratr Františkův) za svůj a dal jej spravovati pro Schliefa svým jménem. Srv. list Schliefa Valdštejnovi z Drážďan, 12. října 1633 u *Hallwicha*, I, č. 730.

³³⁾ *Lenz*, 386, pozn. 3.

³⁴⁾ *Irmer*, II, XXI—XXIV.

³⁵⁾ V prvních dnech května byl Rašín v Drážďanech, odkud asi 3. května vydal se s listy od Nicolaiho zpět do Lehnice k Thurnovi (*Irmer*, II, č. 149). Do Drážďan přibyl nepochybně 2. května — aspoň na něho hodí se zpráva Nicolaiho z 3. kv., že 2. kv. přibyl do Drážďan rytmistr ze Slezska s listy od hr. Thurna a Františka Albrechta (*Irmer*, II, XXIII, pozn. 5). Dne 6. kv. mohl tedy býti znovu u Thurna v Lehnici. Dne 13. kv. dává Thurn v Svídnici list Valdštejnovi, žádaje propuštění zajatých švédských důstojníků — pana rytmistra z Hodějova, kapitána lieutenanta Myšky, jeho dvou strýců a Rudolfa Dobříkovského (*Hallwich*, I, č. 404). Můžeme považovati list za záminku k vyslání Rašína do Jičina a míti tedy za to, že 13. kv. Rašín (s Bubnou) vydal se do Čech. (Srv. *Lenz*, 14). V noci z 14. na 15., spíše ještě v noci z 15. na 16. byla audience jičínská (ibidem; *Irmer*, III, 487 a list Valdštejnuv Aldringenovi z 16. kv. o vydání zajatých Thurnem žádaných u *Hallwicha*, I, č. 414) a dne 17. kv. dává Adam Trčka v Smiřicích pas pro svého trubače Doležala, jenž na rozkaz Valdštejnuv provází pana Jaroslava Rašína (*Hallwich*, I, č. 420). Jest to nepochybně týž trubač, jenž později ve vyšetřování vypovídá, že (r. 1633) Jaroslava Rašína provázel až do Broumova, kde velel tenkrát nejvyšší Buttler (*Irmer*, III, str. 513).

³⁶⁾ Rozsudek konfiskační komise o osobách, provinivších se při saském vpádu 25. ledna 1634, jmenuje Rašína služebníkem Thurnovým. Docházel — praví se tu — denně do jeho domu, stál při něm a při jiných adherentech, pomáhal domy pleniti a dal několikráte uloupené věci do Míšně vyvézti. Byl velmi škodný a zhoubný. Srv. *Schebek*, Wallensteiniana, 45. Konfiskované Rašínovi jmění není v tomto rozsudku vytčeno (*Bílek*, Děj. konf., I, 453).

Rašín by také nemohl mluvit o hrozící ztrátě svého jmění v Čechách, když zajisté věděl, že to, co mu ještě zbylo, neodvratně propadlo konfiskaci. Rašín by zajisté nežádal tak snažně o zatajení svého jména — věděl, že nemůže nic ztratiti. Jemu také by sotva Nicolai vyprávěl o zprávách z Vratislavi, jeho návštěvu by sotva uvedl tak prostě slovy, jako návštěvu starého známého.

Neznámým hostem residentovým z 14. května nebyl nikdo jiný, než hrabě *Vilém Kinský*. Ze zpráv vydaných Irmerem vysvítá to zřetelně, a Irmerovi nebyla by mohla věc ta uniknouti, kdyby se nebyl dal zmýliti úřední zprávou Nicolaiho z 17. května. Irmer na Kinského pomýšlel, ale shledal, že on to býti nemůže, protože jako státní zajatec saský Drážďan bez svolení kurfiřtova nemohl opustiti a tedy se nemohl ani vrátiti do Prahy, protože by dále, zaujímaje postavení tak vynikající, nemluvil o »principálech«, kteří jej poslali, a konečně prý proto, že byl dosud v nezkráceném držení svých českých statkův.

Prvé dva důvody byly by dostatečny, kdybychom jen mohli Nicolaimu uvěřiti, že host jeho se skutečně vrátil do Prahy, že byl osobou podřízené důležitosti, pouhým poslem. Obě tyto zprávy pocházejí z listu Nicolaiho, a ukázali jsme již na jeho tendenci. Třeba je zamítnouti naprosto: Nicolai, jako si byl dovolil zatajiti kancléři důležité zprávy o vévodě Františku Albrechtovi, stejně a úmyslně, vyhovuje naléhavé prosbě Kinského, vylíčil kancléři věci tak, aby ani on pravého jména se nedopídil. Dovolil si to tím spíše, že v osobě a postavení Kinského měl záruku, že věc míněna jest poctivě — což by při nějakém neznámém emisaru z Čech přece mohlo býti pochybno. Co se týče třetího důvodu Irmerova, nepraví se, že by neznámý přišel o zbytek svých statků v Čechách, ale o zbytek, který má ještě v Čechách *nezkašený*.³⁷⁾ To je něco jiného, z čeho není nutno vyvozovati, že by část statků neznámého byla již propadla konfiskaci.

Hrabě Vilém Kinský, jenž již přes rok prodléval s celou rodinou v Drážďanech jako emigrant a spolu jako saský zajatec, byl s Nicolaim dobře, ano důvěrně znám. Z prvních měsíců r. 1633 nemáme sice zpráv o jeho rozmluvách s Nicolaim, protože záznamy denníku residentova z té doby scházejí, ale že rozmluvy takové byly, svědčí slůvko »igen« — přišel *opět* k tajnému traktátu atd. — v denníku z 14. května. Z června máme v denníku *několik zápisů* o rozmluvách s Kinským. Vztahují se k rozmluvě z 14. května, dosvědčující, že jedině Kinský byl jejím účastníkem, a jsou nad to důležitý pro poznání dalšího vývoje záležitosti.

Dne 1. června navštívil Nicolai Kinského. Po delším rozhovoru o hr. Thurnovi³⁸⁾ pravil hrabě, že zvěděl, že nejvyšší strážmistr z Bubna odcestoval ke

³⁷⁾ »... dá skulle han komma om all den rest, han ännu hafwer ofürderfwad i Bohemen ...«

³⁸⁾ Kinský vyprávěl residentovi, že jej navštívil Bodenhausen, saský důstojník a stranník Arnimův. Počal ihned mluvit o Thurnovi, že jest již stár, že nemůže veleti, a že by bylo lépe, aby v Slezsku bylo uděleno velitelství jedinému jenerálu. Kinský odpověděl, že Thurn jest sice stár, ale tím zkušenější, tělem churavý, ale (rozumem) dobře opatřený, zmužilý

kancléři. Je-li tomu tak, jest přesvědčen, že má od hraběte (Thurna) vzkazy *v záležitosti s Fridlandským*. Nicolai odvětil, že Bubna se vskutku 25. května spěšně Lipskem ubíral ke kancléři. »Tak je to,« pravil Kinský, »nejinak! *Známa věc* již dobře se počala. Spolehlivými osobami bylo to předneseno Fridlandskému, a oznamuje se tolik, že mu to není nepřijemno, a protože nemohl dobře spolehnouti na první zprávu, žádal, aby hrabě Thurn vypravil k němu nejvyššího z Bubna. To se i stalo, a na to byl Bubna ihned poslán ke kancléři.« Kinský měl za to, že bude moci brzo pověděti o tom více.³⁹⁾

Jest zřejmo, že tu mluví s Nicolaim osoba táž, která s ním mluvila 14. května, tedy hr. Kinský. Tam mluvil o úmyslu přivábiti Valdštejna znovu nabídkou koruny na stranu švédskou. Zde již oznamuje, že emigrace s vévodou jednala, že vévoda není neochoten, že *známá věc* dobře se počala.

A 4. června zaznamenává v denníku Nicolai: Dal jsem se ohlásiti u hraběte Kinského. Přišel sám a navštívil mne. Ukázal jsem mu resoluci kancléřovu (odpověď na zprávu Nicolaiho ze 17. května! — Nicolai, jak ji obdržel, spěchá ji ukázat Kinskému!). Radoval se, že jsem učinil počátek, a že kancléř je nyní tak dalece disponován, než přijde (k němu) pan z Bubna. Měl za to, že ta věc bude pokračovati a ubezpečoval, že v několika dnech *bude se moci čímsi vykázsati, nač lze spolehnouti*.⁴⁰⁾

a muž horlivé, činuchtivé vůle. Na to namítl Bodenhausen, že *hrabě jest cizinec*. Kinský odpovídá: »Der graf ist zwar ein frembder, aber der cron Schweden wegen der grossen (wohlthaten), so er von dem könig empfangen, hochlich verobligirt, hette auch darin das vierte theil von seinem leben, nemblich seines sohnes frau und kinder, wüste auch wol, wann der graf so schwach were, dass er nicht aufsitzen könnte, er solle sich uf's pferd heben lassen und auf den feind gehen, wenn sich die occasion präsentirte. *Ich muss den grafen von Thurn vertheidigen, darumb dass ich weiss, dass er redlich und aufrichtig ist und zudem auch mein landsmann!*«

³⁹⁾ Irmer, II, č. 163. Záznam denníku z 1. června.

⁴⁰⁾ Při této příležitosti zmínil se Kinský i o *dubnové cestě Rašínově* do Čech. S Rašínem prý se nechtěl vévoda daleko pustiti, žádaje vyslání Bubny. Kinský podal také Nicolaimu *zprávu o jičínské konferenci*, jak o ní poučen byl nepochybně od Trčky nebo od Bubny samého, zprávu pro srovnání s relací Bubnovou důležitou: Referade, att Radskin (Rašín) hade först warid hoos Friedland, med hwilken han inted mycked sigh hafwer welad inlåta, utan hafwer sielf begärt ofwersten Sbusna. Emot honom hafwer han sigh förklared och sagt: »Seind wir nicht narren, dass wir einander todt schmeissen wollen, da wir doch den fried in unsern händen haben? Wan der graf von Thurn mit der armee zu uns stosset, so wollen wir euch Böhmen alle mit einander wieder in Böhmen setzen!« Der obriste (Bubna) hat darauf gesagt: »Wan er mit dem kaiser brechen wolle, so hofte der graf, dass nicht allein seine, sondern mehr andre schwedische armeen ihme helfen und zur hand gehen solten. *Aber eine öffentliche ruptur mit dem kaiser und Spanien müsste geschehen*, und er wider sie sich öffentlich erklären, *sonsten were es etwa ein jahrs galgenfrist für die Böhmen, und ein rechter griff, dieselben wieder in des kaisers klauen zu bringen*.« Wallenstein: »Der kaiser soll euch nichts thuen, wir wollen's ihme wol wehren, und wan der Bayer sich mausing machen will, wollen wir ihm auf solche weis, wan wir mit euch einig sein, woll schuhriegeln.« Na to následuje poznámka (pocházející od Nicolaiho samého?): Takovou a podobnou rozmluvu, *na niž nelze spolehnouti* (som inted att byggia på), měl prý Valdštejn s nejvyšším, aby to Thurnovi oznámil a opatřil jeho resoluci. Thurn prohlásil, že musí vyslechnouti dříve mínění kancléřova, a proto ustanoveno, aby Bubna odebral se ke kancléři. — Vime

Poznáváme-li ze slov těchto Valdštejnova zástupce a jednatele v Drážďanech, čekajícího od vévody určitých prohlášení, poznáváme jej neméně v další části rozmluvy. Kancléř byl Nicolaimu na list jeho ze 17. května odpověděl, že záměr nejmenovaným emisarem vyslovený schvaluje a že má zdar jeho za veledůležitý — jde jen o to, bude-li jej lze uvést v skutek? Chtěje plán v podrobnostech poznati, podal residentovi několik otázek, na něž žádal odpovědi.⁴¹⁾ V rozmluvě z 4. června předkládá Nicolai punkty tyto i Kinskému, a *Kinský ihned na ně odpovídá*, a to takovým způsobem, že nemůže býti pochybnosti, že byl zpraven přímo od vévody nebo z jeho nejbližšího okolí.

Zajímavá tato výměna otázek a odpovědí zní v podstatě takto:

Kancléř: Čím dokáže druhá strana, že to míní upřímně a vážně?

Kinský: Upřímnost nutno dokázati skutkem, jak jsme byli žádali, veřejným manifestem, a s armádami jíti tam, kam by bylo umluveno.

Kancléř: Kterak je známá osoba (Valdštejn) ubezpečena, že záležitost lze v skutek uvést?

Kinský: Valdštejn jest sám s dostatek zajištěn. Má takovou moc, že mu císař nemůže odolati.

Kancléř: Chce-li ležeti s armádou tiše, až věc bude smluvena, či miní-li postupovati, aby to tím spíše bylo utajeno?

Kinský: K tomu nemohu odpověděti — *chci co nejdříve opatřiti si o tom resoluci*.

Kancléř: Na které císařské důstojníky může spolehnouti a které podezírá?

Kinský: Na všechny, neboť se ho bojí, a nikdo by se neodvážil odporu. *Zejména ti na přiloženém lístku* jsou mu oddáni jako jeho stvůry. Jest možno, že má několik Vlachů a Španělů v podezření, ale ti by se neodvážili vystoupiti.

Kancléř: Jak chce v tom případě zachovati se k *vévodovi Bavorskému*?

Kinský: Vyhoditi jej chce a na něj jíti, peníze mu vzíti, neboť ví dobře, kam byl svůj poklad uschoval, a je beztoho *jeho zapřísáhlým nepřitelem*.

Kancléř: V jakém poměru je k Saskému kurfiřtu a k Arnimovi, a pokud má ten neb onen býti v díle účastněn?

Kinský: O kurfiřtu Saském nemohu odpověděti.⁴²⁾ *Aruima však pokládá za šelmu* a říká to zjevně, zejména že se ku králi Švédskému zachoval jako osminásobný zrádce, což někdy vévoda ukazuje na všech činech jeho od

naopak, že ještě v Jičíně žádal Trčka Bubnu samého, aby se ke kancléři odebral. Sdělení Kinského důležito jest tím, že se zdá, že spojením armád mínil vévoda *spojení své armády s pluky Thurnovými*, a že dále vévodovy snahy o restituci emigrace jsou tu určitěji dosvědčeny, než v všeobecných slibech relace Bubnovy. V podstatě se obě zprávy kryjí — až na to, že Kinský nezmiňuje se o nabídce Bubnově v příčině koruny a o protisaských prohlášeních vévodových. Zpráva Bubnova jest ovšem autentická.

⁴¹⁾ Odpověď kancléřova (d. d. Frankfurt, 26. kv.), již se Irmerovi nepodařilo nalézt, byla uveřejněna r. 1893 neb 1894 v Historisk Tidskrift. Zvěděvše o věci v poslední chvíli, kdy již nebylo možno opatřiti si ze Štokholmu časopis, jehož nemají ani pražské ani vídeňské knihovny, nemohli jsme jí užiti. Její obsah podáváme dle zprávy Nicolaiho hr. Thurnovi z 8. června (*Irmer*, II, č. 171).

⁴²⁾ Srv. níže pozn. 43.

prvního dne od Lipska. Dá naň málo nebo nic; život a čest jeho jsou beztoho v rukou Valdštejnových. ⁴³⁾

Kinský žádal residenta, aby to vše choval v tajnosti. Ku konci zmiňuje se Nicolai o rozmluvě s Kinským »v předposlední naší konferenci«. ⁴⁴⁾ Hovory s Kinským byly tedy dosti časté. Přes to se Nicolai v listech svých o nich *nikomu ani slovem nezmiňuje*.

Co bylo uvedeno, asi postačí, abychom nemohli pochybovati, že důležité návrhy z 14. května učinil Nicolaimu hrabě Kinský. Otázka, kterou jsme se výše obírali, vrací se znovu v formě určitější. Jednal Kinský o své újmě, jako vynikající člen emigrace a po dorozumění s vůdci jejími, či jednal s vědomím nebo na výslovnou žádost vévody Fridlandského? Z některých míst v uvedených rozmluvách jde na jevo, že Kinský se snažil všemožně vzbuditi v residentovi mínění, že osnovaný plán vychází od emigrace a od nespokojenců v Čechách, a že Valdštejn *teprv proň získán býti má*, nebo již získán jest. Ale z těchže pramenů se dovídáme, že se Nicolai nedal mýliti. V listu kancléři píše, že poznal, kdo vyslal k němu nejmenovaného prostředníka, maje na mysli patrně vévodu Fridlandského, a i Oxenstierna byl téhož mínění. ⁴⁵⁾ Nemohlo býti jinak: Nicolai nemohl přece uvěřiti, že hr. Kinský jedná jménem emigrace, když Kinský sám vypravoval o své nedávné rozmluvě s vévodou, při níž mu byl ukázán i list Gustava Adolfa, když Nicolai, zajisté na výslovnou žádost Kinského, se o odhaleních jeho nezminil *ani hraběti Thurnovi*, když Kinský žádal zachovati mlčení i před členy emigrace, *vůči níž vcdl si dokonce, aby zakryl své pikle proticísaršské, jako stranník císařův!* ⁴⁶⁾ Kancléř Oxenstierna, domnívaje se buď, že Thurn o všem ví, buď nechťe, aby mu bylo cos tajeno, uložil residentovi, aby oznámil jeho odpověď také Thurnovi. *Nicolai pak byl nucen vyličit počátek jednání nepravdivě!* ⁴⁷⁾

⁴³⁾ Srv. výše str. 122, pozn. 33.

⁴⁴⁾ Zápis denníku Nicolaiho k 4. červnu 1633. *Irmer*, II, č. 165.

⁴⁵⁾ *Irmer*, II, XXVII.

⁴⁶⁾ Kinský žádal Nicolaiho, aby mlčel *zejména před panem s Roupova*, tedy nejednějším z emigrace. Necht mu nic nesvěřiti, ani kdyby si počínal jako posedlý a tvrdil, že mu Thurn o tom psal (Zápis z 4. června, *Irmer*, II, str. 175). Zajímavý výhled v praktiky Kinského v Drážďanech a zejména v poměr jeho k panu Václavu z Roupova poskytuje pak zpráva Nicolaiho o rozmluvě s p. z Roupova z 15. června (*Irmer*, II, č. 178). Roupov pravil, že Bubna odebral se do Frankfurtu jednat cosi tajného s kancléfem. Nicolai (věren slibu danému Kinskému) *mu to vymluvil* a ujistil jej, že Švédové nikdy nesvolí v jednání s Valdštejnem. Pan z Roupova odvolával se k listu Bubnovu jednomu z dobrých přátel jeho, o němž srv. výše str. 190. Dověděl prý se také, že Kinský chce se odebrati do Čech na ujištění vévodovo. Kinský pracuje o to a *přemlouvá jej a jiné exulanty, aby se poddali a žádali milosti*. To však Roupov na věky neučiní, neboť Valdštejn bude chtíti tak se souhlasem císaře exulanty za nos voditi, aby se zmocnil jejich osob; ačkoliv slibuje, že jim vrátí jejich statky, neučiní to nikdy. Nelze přece se domýšleti, že se sám zřekne statků, jež si byl přivlastnil, nebo že vezme svým švagrům a příbuzným, co byl vzal zástupu exulantů.

⁴⁷⁾ Nicolai Thurnovi, 8. června. *Irmer*, II, č. 171: Resident líčí průběh věci takto: Der herr obrist z Bubna ist den 15. huj (25. kv.) durch Leipzig fort auf Franckforth gereist. Seine negotiation *hab ich für mich selbst albereit im winter nachgedacht*, ob die sache möchte practicabel sein, *auch schon vor vier wochen mein geringfühiges gutachten communicirt mit*

Máme však i kladný důkaz, že Kinský jednal s residentem na základě předchozí úmluvy s Valdštejnem. Bylo by lze dovoditi to z některých míst citovaných rozmluv — Kinský odpovídá na otázky kancléřovy, slibuje v některých brzo opatřiti resoluci, má seznam věrných důstojníků fridlandské armády atd. — ale ještě zřejměji vysvitne to, srovnáme-li výpovědi Kinského v Drážďanech dne 14. května a 4. června s prohlášeními Valdštejnovými v Jičíně 15. května. Dle Valdštejna má mír smluven býti se Švédy a vévodou Františkem Albrechtem proti kurfiřtu Saskému a tedy i proti Arnimovi; dle Kinského nemůže převrat býti proveden bez vévody Františka Albrechta a musí býti namířen i proti »osminásobnému zrádci«, jenerallieutenantu Arnimovi! ⁴⁸⁾

Tato shoda nemůže býti nahodilá, protože týká se věci tak důležité a překvapující — Valdštejn chce učiniti mír proti kurfiřtu Saskému! Není zhoła možno, aby Kinský beze všeho uhadl, že Valdštejn se zanáší tímto záměrem — Kinský jednal v Drážďanech dle úmluvy s císařským jenerallissimem.

A srovnajme s tím vším jiné výmluvné faktum: Kinský to byl, jenž *v tíže době*, kolem 25. května, navštívil nedávno do Drážďan přibývšího *francouského vyslance v řiši, markýze Feuquièra* a pravil mu, že, jak má za to, nebyl by Valdštejn neochoten shodnouti se se stavy heilbronnského spolku, *kdyby mu chtěli pomoci k Českému království*. Valdštejn má prý špatnou náhradu od domu Rakouského, k němuž chová opovržení pro odměnu, již se mu bylo dostalo za jeho veliké služby. Nad to má malou naději, že s ním bude zacházeno lépe v budoucnosti, zejména nebudou-li ho více potřebovati. Kinský jako Nicolaimu učinil i Feuquièrovi svá odhalení »comme de lui mêmes«, tvrdil, že jej vedou k tomu jen vlastní dohady a úvahy — ale jak Nicolai tak nevěřil Feuquières, protože Kinský »zdál se býti tak dobře zpraven o tajných myšlénkách vévody Fridlandského, že nebylo pochybnosti, že jest v tom něco více, než co chtěl hrabě namluviti.« ⁴⁹⁾ Nemůžeme ovšem uvěřiti Kinskému ani dnes. S emigrací smluven nebyl, pouze o své újmě věcí tak daleko-

des herrn reichscanclers exc., welche mir auch stracks dero antwort darauf zugeschickt, die ich billig hier beifügen müßte, da ich wüsste, was ew. exc. für notas arcana (šifry) zu schreiben aus der königlichen canzlei mitgenommen haben. Odpovědi kancléřovou míní Nicolai resoluci z 26. květ. s dotčenými šesti otázkami; svým dobrozdáním pak důležitou relaci z 17. květ. Je pozoruhodné, že Nicolai volil raději lháti, než prozraditi Thurnovi iniciativu Kinského. Poznáme, že zamlčování pravého stavu věcí mělo i vůči kancléři zajímavé důsledky (srv. stať násl., pozn. 79). Možno tu poznamenati, že kdyby neznámým G. N. z 14. kv. byl Rašín, musil by Thurn o všem dávno věděti.

⁴⁸⁾ Na otázku kancléřovu, v jakém poměru je vévoda ke kurfiřtu Saskému, Kinský odpovéděti nechtěl, pravě, že odpovědi dáti nemůže. Proč, poznáváme z listu Feuquièrova králi z 22. srp. (*Lettres*, II, str. 68): »Je lui ai donné des addresses sûres . . . pour ne point donner de suspicion au Duc de Saxe, qui est tout ce que ledit Comte (Kinský) appréhende.« Kinský dbal úzkostlivě toho, aby v kurfiřtovi nevzbudil nedůvěry k sobě, aby loyalita jeho byla povýšena nad pochybnost. Příkladů budeme míti ještě níže.

⁴⁹⁾ Listu, kterým Feuquières (jenž do Drážďan přibyl 19. květ.) rozmluvu s Kinským králi oznámil, *neznáme*. Stalo se to však listem z 27. květ., jak z odpovědi královy z 19. června jest patrnó (*Lettres*, I, 253). Obsah odhalení Kinského zaznamenávají memoiry Richelieuovy

sáhlých a nebezpečných na účet vévodův vyjednávati by se neodvážil, a tedy i tu zbývá jako vlastní původce — vévoda sám!

Kinský byl členem rodu, jemuž bylo nepřátelství k císařství takřka vrozeno.⁵⁰⁾ Otec jeho Jan hájil proti Rudolfovi II. stavovských privilegií tak bezohledně, že byl zbaven úřadu purkrabství Karlštejnského. Byv zapleten brzo potom v proces pro falšování listin, »podvedení zemských desk«, ušel potupě odsouzení jen náhlou smrtí, prý sebevraždou. Nejstarší syn Václav byl divoká, démonická povaha, mistr nemravné intriky, muž, jemuž jeho neobyčejné schopnosti politické, užité však jen v službách vášnivé mstivosti a panstvíchtivosti, zajistily veliký a neblahý vliv na vývoj dějin českých v l. 1608—1611. Neprávem vychloubal se po r. 1611, že se pomstil Rudolfovi II. za otce i za sebe, jak byl od mládí zamýšlel, že Matyáše učinil králem. Jeho další pikle proti Matyášovi, jeho výhrůžky stavům a celé zemi, jeho proces pro velezrádu, uvěznění, útěk a nové vystoupení v zápase mezi Ferdinandem II. a českou revolucí podává zajímavý i odpuzující obraz pohnutého života neobyčejného muže, jež jeho vášnivá mstivost, spojená s nenasytnou hrabivostí, a jeho frivolní pletichářství, neopovrhující žádným prostředkem, činí chorobným symptomem soudobé šlechtické společnosti české a takřka předobrazem Valdštejnovým. Stav se katolíkem a vetřev se v důvěru Ferdinandovu zachránil přece část kořisti, veliké korunní panství Chlumecké, jež mu bylo dáno odměnou za svržení Rudolfa II.⁵¹⁾ Jeho bratr Vilém neopustil naproti tomu nikdy věci stavovské a evangelické. Za vpádu pasovského stál po boku Václavově v čele stavovského hnutí a za povstání zaujímal vedle svých bratří Oldřicha a Radslava, kteří náleželi k vůdcům revoluce, místo neméně vynikající. Byl zvolen direktorem, ale zanedbávaje příliš svých povinností vzdal se hod-

(Petitot, VII, 344), »Relation du voyage« (srv. úvod, pozn. 46) a zajisté i Lepré-Balain. U Petitota se dodává: »Ledit sieur de Feuquières ne désapprouva pas cette proposition, mais ne sy engagea pas aussi et principalement quand il sût, que Walstein traitoit de la même affaire avec Oxenstirn par le comte de la Tour.« — Hallwich, (W's Ende, II, CLVIII a pozn. 223; Töplitz, 351; Allgem. d. Biographie, 15, 779) líčí věc tak, jakoby *iniciativa vyšla od Feuquièra*, trojím rozličným způsobem Kinského ochotu vykládaje: 1. rodová zášť k domu Rakouskému (W's Ende), 2. úmrtí syna, jež hrabě přičítal vyhnanství a císaři. »V den smutku přišel k němu pokušitel,« Feuquières (Biogr.), 3. »jsa přesvědčen, že přirozeným během věcí nedosáhne již jistého a trvalého užívání svého dědictví,« osnoval násilí proti vládnoucímu régimu (Töplitz). Odvolává se k *Auberymu*, II, 137, že Feuquières dostal k cestě do říše také plnou moc k jednání s Valdštejnem (o tom bude promluveno níže) a i k *Roepelbovi*, str. 241 sq., který *naopak* mínění, že prvý krok učinil Feuquières, vyslovené již *Förstrem* (III, 409, 454) prohlašuje za překroucené a rozhodně je potírá. Stručnou poznámku svou Hallwich končí apodikticky: »Von einer Initiative Wallensteins bei dem ganzen Handel kann unter keiner Bedingung die Rede sein.«

⁵⁰⁾ Srv. pro následující článek *Hallwichův* v Biogr., 15, Töplitz, *J. Zahna* v Notizenblatt zum AKÖG, VIII, 411, *Menčíkův* feuilleton v Hlase Národa, 1893, č. 214, téhož článek v »Ruchu« (1887) 71 sq. a *Dvorský*, A. z V., 93, pozn.

⁵¹⁾ *Hallwich*, (W's Ende, II, CLIX) praví, že Václav Kinský i Ferdinandovi II. odměňoval se jen nesmířitelnou záští. V spisech jím na tomto místě citovaných se však nic takového nenalézá.

nosti ve prospěch bratra Radslava a nevolil ani kurfiřta Falckého, nýbrž Jana Jiřího Saského. Přes to byl kompromittován dosti, aby jako jiní přišel o všechno, kdyby nebylo mocných přímluv bratra Václava a tchyně Vilémovy, staré paní Trčkové, spříbuzněné s nejvyšším kancléřem, Zdeňkem z Lobkovic. Kinskému šlo nejen o sebe, ale i o bezdětného strýce Radslava († 1619), jehož rozsáhlé statky měl by nyní zdědit sám. Dlouho bylo mu zůstávati v nejistotě: teprve 12. června 1628, ačkoliv nevinu své zcela neprokázal, byl zůstaven z milosti při všech svých statcích⁵²⁾ a v náhradu za summy, jež měl za císařem a českou komorou (dohromady 360.000 kop), i při dílech bratří Radslava a Oldřicha, propadlých konfiskaci. Brzy po tom dostalo se mu ujištění, že důchody ze statků mají mu býti ponechány, i kdyby zem pro náboženství opustil, a 2. července byl povýšen — do stavu hraběcího! Vyznamenání, po všem, co se událo, tolik překvapující, vysvětliti lze jen tím, že od srpna r. 1627,⁵³⁾ kdy mladý Trčka pojal za choť Maxmiliánu Harrachovou, sestru vévodkyně Fridlandské, byl příbuzným všemocného Albrechta z Valdštejna.

Kinský zůstal přes to věren luteránskému vyznání a vystěhoval se do Drážďan, kde v společnosti emigrace i při dvoře zajistilo mu jeho jméno a bohatství brzy místo vynikající. Kurfiřt vážil si Kinského zejména pro jeho znalost lovectví — kurfiřt byl velikým přítelem této zábavy, a Kinský mohl ji znáti, zastává v Čechách hodnost nejvyššího lovčího. R. 1631 přesídlil do Perna⁵⁴⁾ a nedlouho před vpádem saským vrátil se do Čech, kde po tři neděle hájil proti Sasům nově opevněného zámku svého Doubravské Hory. Musil se konečně vzdáti a byl, ač nestál ve službách císařských, zajat a odveden do Drážďan.⁵⁵⁾ Že v té obraně i v tom zajetí bylo mnoho líčeného, můžeme se asi právem domýšleti — kurfiřt jednak choval se k hraběti víc jako ku příteli, než zajatci,⁵⁶⁾ a Kinský na druhé straně dobře věděl o tajných jednáních vévodových s Gustavem Adolfem, jejichž neúspěchu si jistě nepřál.⁵⁷⁾ Jeho choť pak, »paní Bětu,«⁵⁸⁾ dceru energické staré paní Trčkové, známe jako horoucí vyznavačku emigrantských snah po odvetě a restituci — byla to ona, již psával její bratr, aby přiměla svého muže k podpoře nových jednání proticísařských, ona, jež oplakala smrt Gustava Adolfa, posílajíc na paměť nebo-

⁵²⁾ Byly to statky: Teplice, Benešov, Hanšpach, Kamenice, Rumburk, Záhořany a Tašov. Srv. *Bilek*, Děj. konf., str. 857.

⁵³⁾ Datum u *Hallwicha*, Töplitz, 332, pozn. 29.

⁵⁴⁾ Zde zemřel mu 16. září syn Jan Jiří, narozený v červenci r. 1629 v Drážďanech. Tamtéž narodil se mu v prosinci 1630 syn Vilém.

⁵⁵⁾ *Hallwich*, Töplitz, 338, pozn. 339. Kinský vzdal prý se 27. pros. a dne 2. pros. žádal prý kurfiřta, aby šetřil jeho statků. Bude zde nepochybně omyl v datu. Dle téhož pramene nabídl se Kinský zverbovati pro svá panství dostatečné posádky. Arnim s tím souhlasil pod výminkou, že noví vojáci budou přísahati věrnost kurfiřtovi.

⁵⁶⁾ Byl i kmotrem dětem jeho. *Hallwich*, l. c.

⁵⁷⁾ Srv. výše str. 61.

⁵⁸⁾ Tak ji nazývá Kinský sám v německém listu Polyxeně z Lobkovic, z Prahy, 29. čerce. 1621 (*Hallwich*, l. c., 325, pozn.)

hého krále své matce medaillon s podobiznou jeho — ⁵⁹⁾ a můžeme i v jejím vlivu hledati doklad, že Kinský smýšlel podobně. »Dieser Cavalier kann und wird grosse Ding thun!« — píše o něm Thurn kancléři v listopadu r. 1632, ⁶⁰⁾ a události právě vylíčené zjevují nám jej v plné práci. Jest ze všeho patrné, že se před 14. květnem musil osobně buď s Trčkou, buď s vévodou samým sejíti. Nemáme sice nikde zprávy o takové schůzi, ale lze míti za to, že Kinský sůčastnil se pohřbu své tchyně, Marie Magdaleny z Lobkovic, známé nám již »staré paní« Trčkové († 8. ledna 1633), ⁶¹⁾ nebo že užil průvodního listu vévodova, daného 25. února regentu panství Kinského, Jáchymu Víseckému z Vísky, ⁶²⁾ k tajné cestě do Čech.

Po všem tom nemůže důležitý úkol, jenž byl vévodou dán Kinskému, překvapiti. Jest zřejmo, že v historii valdštejnské náleží hr. Kinskému místo důležitější, než se dosud za to mělo. ⁶³⁾ Poznáme to ostatně i za jednání následujících.

Resultát, k němuž jsme dospěli, lze formulovati tak, že počátek proticísařských jednání nečinila emigrace, ale Valdštejn sám. Bubna byl pozván do Jičína vévodou, Kinský v Drážďanech jednal po předchozí úmluvě s vévodou a bez vědomí emigrace a i o dubnové cestě Rašínově máme dosvědčeno, že ji předcházel vlastnoruční pas vévodův pro Rašína. V této příčině ukazuje se tedy Rašínovo udání cele spolehlivým, jako vývodů Lenzovy, opakované Irmerem a Wittichem, mylnými.

* * *

Cíle rozsáhlé konspirace chápeme již jasněji. V Jičíně přestal vévoda na prohlášení, že císaři do míru nic mluvíti nebude, že armády samy budou platně rozhodovati. Ukazovali jsme, že důsledky tohoto plánu musily ponížiti císaře — v Drážďanech udal vévodův jednatel konsekvence ty výslovně. V jeho odhaleních nemluví se o míru, ale o ctižádosti a o pomstychtivosti vévodově, o povstání proti císaři pomocí Švédska a Francie, a předem určenou odměnou Fridlandskému jest česká koruna. Čteme o spojení armád, o veřejném mani-

⁵⁹⁾ Srv. níže list Trčkův Kinskému z 26. pros. 1633 a protokoly procesu Trčkovského u *Irmera*, III, str. 488 a 497. Dle toho byla také paní Kinská za návštěvy královny Švédské v Drážďanech královnou přijata a obdarována sobolinami.

⁶⁰⁾ Srv. výše str. 160, pozn. 5.

⁶¹⁾ Smrt její oznamuje Trčka vévodovi českým listem ze Světlé 8. ledna (*Haltwich*, I, č. 33. Text je velmi zkomolen). — Jak v relaci své zmiňuje se mimochodem Rašín, pravil Thurn, zvěděv o úmrtí staré paní Trčkové, že nyní již celý Trčkovský rod zajde, a želel smrti paní Magdaleny vysoce.

⁶²⁾ *Haltwich*, I, č. 175. Překvapuje zajisté, že správce Kinského statků v Čechách dostává pas k cestě do Čech k nutné inspekci zanedbaných a sešlých hospodářství.

⁶³⁾ Míni-li *Lenz* (471, pozn. 1), že Kinský v tom lišil se od hr. Thurna, že maje dosud panství v Čechách, k nimž se mohl navrátiti, stál na méně radikálním stanovisku (podobně *Irmer*, II, XXIX), jest zřejmo, že se *mýlí*. Kinský byl zajisté nebezpečnější než hr. Thurn. — K doplnění obrazu o povaze Kinského důležit jest rozkaz jím v květnu r. 1633 z Drážďan regentu Víseckému zasláný, aby dva uprchlí a znovu chycení poddaní z panství Rumburského (»treulosen, verloffenen Buben«) byli potrestáni tak, »dass . . . Jedem ein paar finger

festu, o zahnání císaře do Štýrska neb do Tyrol. Nezašel-li snad Kinský příliš daleko, nežádal-li a nesliboval-li, veden záští k vídeňskému dvoru, více, než vévoda byl ochoten učiniti? Otázku tuto musí si dáti kritika. Obhájcí odpovídají na ni kladně, kladně s největším důrazem.⁶⁴⁾ Ale tolik přece zůstane nepochybně, že Kinský v srozumění s vévodou byl, že *vlastní žádosti vévodově přičísti nutno aspoň zahájení styků se Švédskem a Francií, otázku, zdaž obě mocnosti budou vévodu pro případ vystoupení proti císaři podporovati?* Víme-li to, můžeme připustiti, že výklady Kinského o vévodově ctižádosti, pomstychtivosti, o vyhnání císaře a české koruně pouze jemu třeba přičísti. Víme-li, že vévoda chtěl provésti mír bez ohledu na císaře, že žádal k tomu pomoci Švédska a Francie, můžeme tvrditi, že by po dosažení shody došel původní plán, chtějící *snad* jen poctivému míru, přirozeným tlakem okolností k těm cílům, o nichž mluvil Kinský. Společná akce vévody, Francie, Švédska a emigrace o mír, akce, jež by především čelila proti císaři, vedla by zajisté konečně ke korunovaci vévodově. Opakujeme: možno věřiti, že by byl vévoda na tyto konce svého míru nepomýšlel?

Leč ještě tak neznáme květnového plánu v celém rozsahu. Z prohlášení vévodových v Jičíně a z rozmluvy Kinského s Nicolaim z 14. května jsme odvozovali, že v chystaném převratu přidělena byla důležitá role i saskému polnímu maršálku, vévodě Františku Albrechtovi. Domněnka ta ukazuje se správnou, a neznáme-li než nedostatečně tajná ujednání o tom, můžeme přece doplniti plán konspirace některými podrobnostmi, svědčícími o nových pletichách a nových zradách.

Nedlouho před 9. dubnem navštívili francouzského residenta v Drážďanech, pana du Hamel, dva neznámí prostředníci (jedním z nich byl nepochybně nejvyšší Jan Ota z Steinäckru) a vypravovali, že vévoda František Albrecht je v saské službě nespokojen, že mají za to, že by se dal získati pro služby francouzské, a že *by jej tam následoval veliký díl armády*. Du Hamel odpověděl, že Francie má vojenského lidu s dostatek. Prostředníci vykládali si odmítavou odpověď vyslancovou nedůvěrou a dostavili se proto následujícího dne⁶⁵⁾ znovu, určitě prohlašující, že jsou zmocnění Františkem Albrechtem,

auf der Bank durch den Henker sollen herausgehauen, sie dann gewürget und also Anderen zum Exempel gestrafft werden«. Vísecký váhal hrozný rozsudek tento dáti vykonati, a Kinský konečně, »weil ich durch mein Gemahl so inständig gebeten worden«, dal jim milost (*Hallwich*, Töplitz, 351). Paní Alžběta Kinská vystupuje i při jiné příležitosti jako přímiluvkyně za ubožáky, propadlé hněvu manželovu, jsouc v té příčině opakem své matky, nenáviděné sedláky »paní Mandy«. *Srv. Mitth. des nordböhm. Excursionsclub*, 10, str. 228.

⁶⁴⁾ Z obhájců vlastně jen *Hallwich*, ale připouští to i *Lenz* i *Irmer*. Förster snažil se dovoditi, že Valdštejn chtěl Feuquièra přelstíti a nepříteli rozdvójiti (III, 407 sq.). Minění to má za pochybené sám *Schebek* (Kinský, 2. S výkladem Schebkovým (*srv. úvod*, 24) nemůže pak souhlasiti ani *Hallwich* (Töplitz, 351).

⁶⁵⁾ Zápis denníku Nicolaiho z 5. říj. 1633 o rozmluvě s Hamelem (*Irmer*, II, č. 272), Steinäcker Oxenstiernovi Drážďany, 12. říj. 1633 (*Hildebrand*, č. 52) a král Feuquièrovi, Fontainebleau, 25. dub. 1633 (*Lettres*, I, 185).

aby nabídl Francii jeho služby. Vévoda chce v záruku věrnosti všechno své jmění — milion tolarů v hotových penězích — dopravit do Francie. Du Hamel slíbil zpravit o všem králi.

Hr. Kinský se s du Hamelem stýkal,⁶⁶⁾ mohl se od něho o všem dovědět a z toho čerpat naději. Ale poznáme ihned, že František Albrecht učinil podobnou nabídku i Valdštejnovi, a že mezi ním, Thurnem a vévodou byla jakási úmluva.

Král odpověděl 17. května Feuquièrovi v ten smysl, aby — má-li za to, že věc bude prospěšná, a že užitek bude větší, než zastrašení a nevole kurfiřta Saského — oznámil maršálkovi, že by prokázal králi největší službu, kdyby se spojil s protestantskými knížaty heilbronského spolku. Vojsko jím převedené bylo by opatřeno společným nákladem. Vévodě samému nechť nabídne vyslanec roční »pensi« 6000—10000 tolarů.⁶⁷⁾

Feuquières váhal zachovati se dle rozkazů těchto. Chtěl dříve nabyti jistoty o spolehlivosti vévodově a o poměru jeho k jiným stranám. »Jest pravda,« píše králi 25. června, »že mu jeho vlastnosti, jeho vážnost a liberální povaha zjednaly v armádě kurfiřta Saského takovou důvěru a význam, že jest s to, aby vojsko přiměl k tomu, co sám uzná za dobré. Ale poněvadž zamýšlí přestoupiti buď přímo k Vaší Mti., buď k vévodovi Fridlandskému — jestliže, jak on věří, okáže císaři záda — nevidím příležitosti, jak bych mu snadno a s dostatek dosti učinil, neboť Vaše Mt. nechce ho přijmouti zřejmě do svých služeb, a hnáti jej do tábora vévody Fridlandského jest věc v každé příčině nebezpečná. Chci se tedy cele vystřici toho, abych s ním co ujednal, leda že bych měl k tomu zvláštní rozkaz Vaší Mti.«⁶⁸⁾ V téže depeši praví Feuquières, že jej hr. Kinský, »jenž trvá na tom, že jest lépe zpraven o záměrech vévody Fridlandského než kdokoliv jiný«, ujistil, že Fridland se snaží, aby se Arnim nedověděl o jeho vyjednávání s Thurnem a vévodou Františkem Albrechtem.⁶⁹⁾ V listu z 17. června odvolává se znovu na nejmenovaného svědka, jenž jej ubezpečil, že František Albrecht, zpraven byv důvěrně o záměrech Fridlandského, slíbil, že bude při něm státi.⁶⁹⁾ Můžeme tedy účastenství vévody Františka Albrechta v osnovaném spiknutí považovati asi za nepochybné. Spojením jeho pluků s švédskými a císařskými měla povstati veliká armáda, jež měla dáti Evropě mír, t. j. jíti v boj za vynucení míru proti císaři.

Ještě jednu otázku: Do které doby třeba klásti první počátky této rozsáhlé akce? Valdštejn musil povolati Rašna k sobě — zajisté již s úmyslem pozvati Bubnu do Jičína a vypravit jej k Oxenstiernovi — někdy v první polovici dubna. Tu pak naskytuje se zajímavá kombinace: Dne 9. dubna byl

⁶⁶⁾ Nicolai píše v denníku k 15. dubna 1633, že zastihl u Feuq. Kinského a p. z Roupova, ani mluvili »de coq al asne«, t. j. o všem možném (*Irmer*, II, XXIX).

⁶⁷⁾ Král Feuquièrovi, Fontainebleau, 25. dub. *Lettres*, I, 185.

⁶⁸⁾ Feuquières králi, Drážďany, 25. června. *Lettres*, I, 266.

⁶⁹⁾ Feuquières králi, Drážďany, 17. června *Lettres*, I, str. 246. Feuq. opakuje zde, že Arnim se tajemství smluv vévody Fr. Albrechta s Valdštejnem již dopídil a že poví vše kurfiřtovi.

dodán vévodovi v Praze list krále Francouzského, oznamující příchod nového francouzského vídeňského residenta, Charbonnièresa, do Prahy, aby vévodu ubezpečil úctou královou a pověděl mu, že král schvaluje jeho dobré úmysly, čelící k obecnému dobru, *o nichž mu byla dána zpráva.*⁷⁰⁾ Domněnka, že odtud třeba datovati — Charbonnières přibyl do Prahy nepochybně zároveň s listem, jenž jest kreditivem pro něho, nebo brzo po tom — počátky velezrádného jednání, jest na snadě. List králův dán jest 3. února; zprávy o úmyslech Valdštejnových, jichž se král dovolává, musily by tedy býti dány v Praze neb v Drážďanech ku konci prosince r. 1632 nebo počátkem ledna. Dne 31. prosince psal Valdštejn, že chce poslati Sparra ke kancléři Oxenstiernovi.⁷¹⁾ Není snad smělá ani kombinace, že list tento v souvislosti s předpokladem, hlásícím se z listu králova, ukazuje k posledním dnům prosince r. 1632, jako době, v níž rozhodnuto bylo jednati s nepřitelem.⁷²⁾

* * *

V nejnovějších pracích o valdštejnské otázce připojeny jsou k jednáním vévodovým z měsíce května některé úvahy, s nimiž nelze souhlasiti.

Všichni badatelé po Rankovi⁷³⁾ hledají příčinu velezrádných snah Valdštejnových v jeho napjatém poměru k Španělsku, způsobeném prý pokusem

⁷⁰⁾ Ludvík XIII. Valdštejnovi, St. Germain en Laye, 3. ún. (*Hallwich*, I, č. 109): »... et combien ie loue les bons sentimens, que l'on ma fait entendre, que vous aués pour le bien public.« In tergo pozn., že dáno k reg. 9. dub. Hallwich dodává, že list zaslal vévodovi 5. dubna nejr. purkrabí Adam z Valdštejna (odkud?). Vévoda odpovídá králi z Prahy 13. dub. zdvořilým listem, z něhož jest pozoruhodna snad jen věta: »... wie Ich dan auch insonderheit Eür Kön. Würden... annehmlich zu dienen beständigstes verlangen trage.«

⁷¹⁾ Srv. výše str. 157, pozn. 14 a str. 182, pozn. 1.

⁷²⁾ List králův vévodovi jest z téhož dne, kdy byly dány instrukce Feuquièrovi. *Aubery*, II, 137, vyčítá mezi kreditivy, jež dostal Feuq., i kreditiv pro vévodu. Míni se tím nepochybně citovaný list — agenti francouzští v říši byli podřízeni Feuquièrovi, a Charbonnières jednal tedy s jeho vědomím a takřka jeho jménem. Vyslali francouzského vídeňského residenta k vévodovi zdálo se zajisté nejvhodnějším, a Feuq. sám mohl sotva k tak nápadné návštěvě se vypraviti. *Hallwich* ovšem ze zprávy Auberyho vyvozuje, že podnět k jednání dal Feuq. sám (srv. výše pozn. 49). Jakým způsobem snaží se Hallwich svého stanoviska obhájeti, zřejmo z toho, že Feuquièrovo »comme de lui même« (srv. výše str. 200) překládá: »Aus eigenem Antriebe!« (str. CLIX; neméně křiklavého zkrucování dopouští se *Förster*, III, 409 v téže otázce). Snesitelný doklad pro svůj soud mohl nalézt Hallwich v poznámce depeše Feuquièrovy z 25. června z Drážďan: »... le sr. du Hamel, qui a commencé cette négociation...« (*Lettres*, I, str. 265; *Fagniez*, II, 151 cituje tuto depeši z *Griffeta*, II, 417—0). *Fagniez* praví o tom: »la démarche de Kinski ne fut que la conséquence d'une mission secrète du baron du Hamel à Prague, auprès du généralissime, et cette mission succédait elle même à des communications sur lesquelles la lumière n'est pas encore faite.« Nevíme, zakládá-li se tvrzení autorovo na pouhé kombinaci, či na zprávě neuvedeného pramene. První máme za pravděpodobné. Kinský učinil Nicolaimu svá odhalení 14. května; příjezdu Feuquièrova sotva tušil a sotva čekal, a navštívil tedy asi stejnou dobou i du Hamela. Že du Hamel beze všeho podnětu z druhé strany v jednání se nedal, jest patrné i z *Fagnieza*, a jest to tušíme samozřejmé. Srv. o počátku jednání i pozn. 17 na str. 39 výše.

⁷³⁾ *Ranke*, 200 sq.

madridského dvora postaviti v říši vlastní armádu. »Pokusy španělské diplomacie při dvoře vídeňském, aby Španělsko, opírajíc se o vlastní vojsko, dobylo znovu svého starého vlivu na německé půdě, byly Valdštejnovi brzo známy, a čím bližší byla mu obava, že z uskutečnění těchto španělských plánů vzniknou pro něho i pro jeho dosud neobmezenou plnost moci vážné zápletky, tím odmítavěji se choval k španělské zájmové politice. V dubnu r. 1633 byl vévodův poměr k španělskému vyslanci Castañedovi takový, že bylo již hrozeno úplným přerušením dosavadních styků.«

Tak píše Irmer, podobně Gaedeke a Wittich.⁷⁴⁾ Ale přihlédneme-li lépe k tvrzení tak houževnatě opakovanému, najdeme jeho nicotnost. Úmysl postaviti v říši armádu pod vévodou Feria oznamuje Filip IV. Valdštejnovi z Madridu 12. dubna.⁷⁵⁾ List mohl dojíti vévody ku konci května, a možná, že den 11. června, kdy byl dán k registratuře, jest dnem jeho doručení. Vévoda Feria zvěděl o rozkazu svého krále okolo 10. května, dne 11. května píše o tom Valdštejnovi.⁷⁶⁾ Ve Vídni dověděli se o plánu teprve 25. května, o den později píše o tom císař a Questenberk vévodovi.⁷⁷⁾ Listy tyto obdržel vévoda 31. května nebo 1. června, a jak z odpovědi jeho z téhož dne patrně,⁷⁸⁾ byla to *první zpráva* o celé záležitosti, jež ho dosud došla. Do června vévoda o plánu s Feriou *vůbec nevěděl* a nemohl tedy jím řídit se v dubnu a v květnu. Praví-li Gaedeke, že vévoda »zajisté« obdržel zprávu dříve, a praví-li Irmer, že o tom byl zpraven »velmi brzo«, žádáme důkazu; žádáme důkazu, že *vůbec* bylo *možno*, aby novina, jejíž první stopy postihujeme v Madridě 12. dubna, došla vévody ještě před koncem dubna, to jest před povoláním Bubny a před úradou s Kinským.

Co se týče Irmerem dotčeného sporu s markýzem Casteñedou, netýkal se on přímo vévody. Běželo o správné splácení slíbených španělských subvencí, a toho se týká zpráva Questenberkova vévodovi, že 28. dubna došlo mezi knížetem z Eggenberka a vyslancem k ostré rozmluvě, v níž kníže pohrozil, že Valdštejn nebude jednati s ním, ale *přímo s královským dvorem* španělským.⁷⁹⁾ Konečně jest ze zprávy této zřejmo, že neshody s vyslancem

⁷⁴⁾ Irmer, II, XVII, Gaedeke, Die Ergeb., 72, Wittich, 394.

⁷⁵⁾ Filip IV. Valdštejnovi, Madrid, 12. dub. Hallwich, I, č. 305. »Zur Rg. geben 11. Juny 1633.«

⁷⁶⁾ Feria Valdštejnovi, Milán, 11. kv. Hallwich, č. 394. List dán byl k registratuře 8. července.

⁷⁷⁾ Císař a Questenberk vévodovi, Vídeň, 27. kv. Hallwich, I, č. 451 a 453.

⁷⁸⁾ Plnomocník Valdštejnův Questenberkovi, Minsterberk, 1. června. Hallwich, č. 465.

⁷⁹⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 30. dub. Hallwich, č. 355. Dne 2. kv. píše Eggenberk z Vídně vévodovi (Hallwich, I, č. 365): Der Reggente Villani (španělský resident u vévody Fridlandského) verriast nunmehr widerumb zu Euer Liebden. Von demselben werden Euer Liebden vernemen, wie hohes Vertrauen sein Khönig in Euer Liebden Persohn setet. Bisheru hab Ich nicht penetrieren khönnen, das ainer von den hiesigen spanischen ministris etwas darvon wais. Na podzim r. 1632 byly styky mezi Valdštejnem a Španělskem tak intimní, že Španěly chtěly s vévodou učiniti smlouvu, jejíž podmínky měly i císaři zůstatí tajny (srv. Wittich, W. u. die Sp., 23, str. 24). Srv. i o oznámené cestě Villaniho a ohromných plných mocech jeho níže.

nebyly vykládány z příčin politických, a že vévoda na ochotu krále samého mohl spoléhati. Má se přece odvolati od vyslance ku králi! Ostatně by spor z konce dubna nemohl míti vlivu na chování vévodovo počátkem dubna.

Musíme tedy státi na tom, že velezrádné kroky vévodovy nelze vysvětlovati domnělým konfliktem se snahami španělské politiky, jako jich nelze vykládati domnělými spory s císařem a jeho nejbližším okolím, jak má za to Wittich. Co se o tom vyprávělo na straně protestantské, nebyly, dle slov Irmera samého,⁸⁰⁾ než prázdné tlachy diplomatů. O nějakém příkoří vévodovi ze strany Španěl neb Vídně nevíme nic, a vysvítá ze všeho, že ho nebylo, že o omezování svrchované moci vévodovy a podobném do počátku června nemůže býti řeči. Víme však naopak, jak choval se vévoda k žádostem císaře, arcivévodkyně Klaudie a kurfirta Bavorského o pomoc Breisachu, jak neslychaně choval se zejména k poslednímu. Třeba konečně poznamenati, že obrana a vysvětlování zrad vévodových neshodami se Španělskem jest ceny velmi pochybné. Madridský dvůr chtěl vysláním vévody Feria do říše zajisté věci katolické a věci domu Habsburského prospěti; bylo by se dosáhlo větší naděje v potření nepřitele, a nebezpečí, vznikajícímu ze zasahání Španěl v poměry říše, dal se vždy hrot zlomiti. Nevidíme, proč by císař neměl býti oprávněn užiti na půdě říše cizí mocnosti, krále vlastního rodu, proti nepříteli, který neznamenal nic bez pomoci *cizích* mocí, Švédska a Francie. A jenerallissimus domu Rakouského, vůdce katolických armád, nedbal by po výkladu svých obhájců prospěchu obecné věci v nejmenším, viděl by jen své absolutní panství, jež se mu zdá ohroženo, počítal by pouze svou škodu a svůj prospěch, a při první příležitosti navrhl by nepříteli mír proti císaři! A hledají-li se ještě menší neshody než pokus s Feriou, aby jednání Valdštejnovo bylo vysvětleno, pak vypadá Valdštejn obhájců ještě malicherněji.

Panstvichtivost Španělska, intriky protifridlandské strany při dvoře ve Vídni, nepřátelství Jesuitů atd. — vše to uváděno bývá obhájci na vysvětlenou proticísařských snah vévodových. Třeba položití důraz na to, že konspiraci květnovou *nic z toho nepředcházelo*, že nikde není stopy po čemsi podobném, že krátce v tomto případě zrady vévodovy musí míti motiv jiný. Podvrací-li faktum to celý systém obrany téměř úplně, ukazuje také k příčině vlastní — *k ctižádosti a pomstychtivosti* vévodově, k plánu pomsty zakořeněnému v duši od řezenské schůze. Jiného vysvětlení není, a nemůže tedy býti omylu, zejména když faktum máme s dostatek dosvědčeno od mužů vévodovi tak blízkých, jako byl Vilém Kinský. Slova, jež Rašín klade vévodovi do úst: Nyní mám teprve pravou příležitost k tomu, co jsem byl obmýšlel . . . Dva

⁸⁰⁾ *Irmer*, II, XV. Zaznamenáváme zde zprávy ty, jež namnoze mají pečeť výmyslu na čele. Nicolai zmiňuje se 8. břez. kancléři o pověsti, že vévodu má ve velitelství nahraditi francouzský princ (! *Irmer*, č. 123). Dne 1. dub. píše témuž, odvolává se na dopis z Vídně, že Valdštejnova moc jeví se již císaři a radám jeho hroznou, a že vévodu podezírají z úmyslů na českou korunu. Valdštejn rozvrhl kontribuce na všechny přední ministry i na Eggenberka a dává je i vojensky vymáhati (*Irmer*, č. 131). Dne 25. dub. píše Feuquières z Heilbronnu králi, že mluví se o neshodách mezi Valdštejnem a císařskými radami (*Lettres*, I, 150). Srv. i listy Nicolaiho z 23. a 27. září 1633 (*Irmer*, č. 256, 261).

kohouti nesnesou se na jednom smet ští — jsou nepochybně mnohem blíže hledané pravdě, než všechny vývody těch, kdož chtějí vylíčiti vévodu Fridlandského jako korouhvičku, která se točí dle toho, jak postupuje kurfiřt Bavorský nebo duca di Fera. ⁸¹⁾

Vracejíce se ještě k Rašínovi, vytýkáme předem důležitou okolnost, že nejtěžší obvinění, jímž jej stihla kritika Lenzova, ukazuje se nepravdivým. Iniciativa vyšla vskutku od vévody a nikoliv od emigrace. Lenz však — mimo některé výtky menšího významu ⁸²⁾ — nalézá v téže části zprávy hlavní důkaz pro jiné své tvrzení: Rašín je svědkem tendenčním, úmyslně pravdu překrucujícím. O rozmluvě vévody s Bubnou v Jičíně píše totiž Rašín takto: Tu Fridlandský *předešlá jednání opakoval*, znovu se odhodlal pokračovati v svém záměru a ihned poslal Bubnu k švédskému kancléři Ochsensternovi do Frankfurtu se vzkazem, že chce nyní, co před tím byl zamýšlel, skutkem provésti a *králem Českým se státi*. Zdaž může spolehnouti, že Ochsenstern se svými spojenci chce jej v tom podporovati? Na tu cestu dal vévoda Bubnovi 1000, mně pak 500 dukátů. Potom odebral jsem se s Bubnou k Thur-

⁸¹⁾ *Wittichův* výklad Valdštejnových snah (l. c., 410) prostě zaznamenáváme. Vévoda prý byl, rozmlouvaje s Bubnou v Jičíně, veden snahou *odvrátiti Čechy, to jest emigraci, od Švédů a státi je zároveň proti císaři a Bavorsku*. Nebylo by nepochybně třeba ukazovati na pochybenost tohoto soudu, kdyby i *Irmer* (II, XXXV) nebyl o konferenci s Bubnou pronesl úsudek: Vévoda chtěl zbaviti Čechy důvěry v dosavadní jejich spojence, aby je tím snáze mohl získati *pro vlastní plány*. Tážeme se: čím byla emigrace bez Švédů? K jakým plánům a jak chtěl neb mohl užiti vévoda emigrace, odvrátivši se od Švédů? Mohl-li soudný kdo se domnívati, že emigrace, závisející vším na Švédsku, dá se od Švédů oddělit? Výklad vévodových slov vůči Bubnovi o nedostatku pevné organizace evangeliků, zejména Švédů, o nespolehlivosti kurfiřtů a Francie může býti, jak za to máme, jedině ten, že vévoda chtěl ukázati evangelickým nejistotu naděje na vítězství a potřebu míru. Pod vlivem této snahy jsou jeho vývody. Valdštejn *posílá Bubnu k švédskému kancléři*, Kinského k Nicolaimu, aby jednali o spolek se Švédy, spolek proti císaři — Wittich však praví, že Valdštejn chtěl odvrátiti emigraci od Švédů!

⁸²⁾ Lenz (387 sq., 468) vytýká zejména, že nelze věřiti Rašínovu udání o Holkovi. Máme však s dostatek svědectví, jež ukazují k opaku Nicolai tázal se 4. čna. Kinského, věří-li, že by byl Holk schopen takové felonie? Kinský odvětil, že Holk od císaře nemá nic, že závisí na vévodovi a že mu jest úplně oddán (*Irmer*, č. 165). Bylo to vskutku pravda — vévoda z Holka, druhdy dánského nejvyššího a luterána, učinil svého oblíbence, polního maršálka a říšského hraběte. Holk vedl vévodovo jednání s Dánskem, Holk byl u vévody vším. Jeho tajemník Neumann vstoupil přímo do služeb vévodových, a jest to též rytmistr Neumann, jenž vedle ostatních v Chebu byl *zavražděn*. Ze srpnového plánu na revoluci víme, že vévoda byl si Holkem jist, a v latinské relaci nejmenovaného nejvyššího, podřízeného Holkovi, nezbuzující nedůvěry, máme celou řadu svědectví, že Holk stál v službách zrádných úmyslů Valdštejnových. Počátkem ledna r. 1633 v Přísečnici, když v spité společnosti důstojníků vytýkali mu švédští zajatí jeho věrolomnost (že vstoupil do císařských služeb), odpověděl jim dánsky, že za jediný den může v této službě více evangelické věci prospěti, než v službách švédských za celý svůj život. Holk byl by se, jak relace uzavírá, stal daleko nebezpečnějším věci císařské, než Trčka a Illo. (*Arétin*, příl., č. 21, *Hallwich*, č. 374 a str. 3, pozn. 4.) Ostatní výtky Lenzovy jsou nedůležité. Srv. i *Gaedeke*, Die Ergeb., 7¹⁾, pozn.

novi a oznámil všechno. Odtud Bubna spěšně ve dne v noci cestoval ke kancléři . . . ⁸³⁾

Postačí vzpomenouti jen slov Valdštejnových: »Co se týče koruny, to by bylo darebáctví!«, abychom poznali rázem, že vypravování Rašínovo bije směle pravdě v tvář. Lze si dobře vysvětliti, že Lenz klade veliký důraz na tuto lež, neboť na jediném takřka místě, kde lze Rašínova udání o Valdštejnových úmyslech na korunu kontrolovati, ukazuje se, že autentický svědek tvrdí opak pravdy. Máme tu podobný případ, jako výše v zprávě Rašínově o slyšení u vévody ze dne 28. října 1631. Rašín opět mlčí o zrádných projevech Valdštejnových, jichž svědkem byl, zaznamenáváje místo toho smělou nepravdu. Ukázali-li jsme tam, že převrácení pravdy nelze vytýkati Rašínovi samému, můžeme tak učiniti i zde. Lenz totiž nepovšimnul si svědectví, jež samo sebou vysvětlení podává. Dle vlastní výpovědi ve vyšetřování pravil Rašín v lednu r. 1634 v Plzni trčkovskému regentu, Jindřichu Strakovi z Nedabylic, vypravuje o poslání Bubny z Jičína ke kancléři, »to všechno tehďáž že již kníže *na to šel, aby byl králem*, i v Slezsku taky«. ⁸⁴⁾

Pozorujeme, že Rašín svědčil ve Vídni pravdivě a svědomitě, a můžeme tedy míti za to, že i relace jeho v původní své podobě byla vědomých nepravd prosta, tím spíše, že víme, že později vskutku byla znešvařena dodatky, na jednom místě směle proti pravdě sfašována! Rašínova vina je v tom, že tato »připomenutí« Slavatova zastává svou autoritou, stvrzuje svým podpisem. Rašín byl přesvědčen, že záměry vévodovy směřovaly konečně k české koruně — snad se mu nezdálo býti zločinem doložití své přesvědčení vylhaným projevem vévody samého. Pochybnost, lze-li věriti v upřímnost slov Valdštejnových o »velkém darebáctví« musili jsme sami projeviti. ⁸⁵⁾

⁸³⁾ *Dvorský*, 30. *Gaedeke*, 322.

⁸⁴⁾ *Dvorský*, 17: »Těž jsem mu oznámil, že prvotně dávno, jak jsem knížeti jezdíval do Čech a *pod způsobem pokoje traktirování* . . .« V současném něm. překladu u *Irmera*, III, 400 praví se: »dass er, fürst, damal *drauf gangen*, dass er könig in Böhmen werden wollen, wie auch hernacher in Schlesien.«

⁸⁵⁾ V následujících dvou kapitolách budeme míti pro to dokladů s dostatek. Lze však citovati již zde některé zprávy, táhnoucí se k jednáním vylíčeným. V úřední okružní relaci švédského tajemníka, V. Grubbea z Frankfurtu z 7. čerce (*Hildebrand*, č. 27) praví se o *poslání Bubnově*: »Wallenstein hafver för thetta H. Excel. igienon Gen. majorem Sbubenow (p. z Bubna) om fridhen hembligen låtet besökia, således att armeerne motte coniungeras och kejseren thertill tvingas. Han synes till satisfaction vilja hafva för sig Behmen, män praesenterar fäderneslandet framför recompens.« Anglický jednatel Curtius píše v září 1633: »que depuis le mois de May le Baron de Bubna avoit porté telle assurance, que Fridland ne respiroit *que la restitution des libertés de sa patrie* et la repatriation des exilés: que Mr. le Chancelier ne désavoua pas, qu'on ne luy ait parlé de telle chose« (*Ranke*, 211, pozn. 2).

10. Jednání za prvního příměří slezského.

Dne 19. května překročil Valdštejn se svými pluky hranice českoslezské za Náchodem a po delším nečinném prodávání v Kladsku ¹⁾ spojil se 31. května se sbory Gallasovými u Minsterberka. Spojená slezská armáda jeho měla mimo posádky a artilerii na 45.000 mužů. ²⁾ Nepřítel neměl ani polovice tohoto počtu ³⁾, a nad to znám byl císařským velmi dobře bídny a neutěšený stav jeho armády. ⁴⁾ Zde byla příležitost, aby vévoda ve smyslu svých chlubných slibů, daných velitelům armád v říši, ⁵⁾ jedním rázem přivodil rozhodnutí.

Od 31. května stála obě vojska, soustředěna a hotova k boji, v krajině mezi Minsterberkem a Frankensteinem. V Minsterberku byl hlavní stan vévody, hlavní stan Arnimův byl v Petrovicích, dvě míle od Frankensteina. Bitva zdála se nevyhnutelnou, ale nedošlo než k potyčkám lehké jízdy.

¹⁾ V Kladsku datuje V. od 20. do 28. kv. (*Hallwich*, č. 431—455). *Hurter*, 189, nazval to »nevysvětlitelným jednáním«. *Hallwich* praví, že V. byl nemocen a musil odpočívati (II, LXIII), ale necituje žádného svědectví. *Hallwich* sám otiskuje z Kladska šest vévodových listů, z nichž v žádném není o nemoci zmínky. Teprve v ležení u Minsterberka a u Heidersdorfu jest V. nemocen, ale tu vydává listy Gallas nebo Trčka.

²⁾ Dle podrobných seznamů v státním archivu (*Hallwich*, I, str. 324, pozn. 1) táhlo celkem do Slezska 25.600 mužů pěších, 2620 dragonů, pravidelné jízdy 13.770 mužů a lehké jízdy 3250 mužů, dohromady všech 45.240 mužů, s artilerií 46.220 (*Hallwich*, II, LIX, pozn. 66).

³⁾ Gallas vévodovi, Nisa, 23. ún. (*Hallwich*, č. 164) píše, odvolávaje se na zprávu propuštěného nejvyššího Roztoka, že nepřítele je na 20.000 m. Thurn sám udává kancléři 10. června počet svých ani ne na 4000 (*Hildebrand*, č. 18). Nicolai píše tajnému radu braniborskému Knesebeckovi 9. září (*Irmer*, č. 239), že Švédů není přes 1200, dohromady všech ne přes 12.000. Soldateska je nahá a umírá hladu. Nechybíme zajisté, budeme-li počítati počátkem června spojená vojska evangelická sotva na 20.000. — Okolnost, že vévoda své zdrcující přesily proti nepříteli neužil, byla od počátku jednou z největších překážek obhájčům. *Förster* (III, 27) znal obyčejné udaje, čítající evangelických 24.000, císařských 40.000, a snažil se tedy dovoditi, že Valdštejn tolik míti nemohl. *Hallwich*, jenž sám, ač v poznámce, podrobná úřední data o síle fridlandské armády uveřejnil, dal se na cestu daleko nešťastnější. Vykládá (II, LVI), že spojením s »armádním sborem« Thurnovým a pluky braniborskými vzrostla saská »hlavní moc« náhle na více jak 39.000 mužů! K smělému tomuto tvrzení dovolává se jakéhosi letáku (»Ein Flugblatt des J. 1633«), kde jakýsi list krále Dánského, »jak se zdá z nejlepšího pramene«, počítá evangelické v Slezsku na 278 komp. čili 39.200 mužů! (Dle našeho počítání by 278 komp. se rovnalo as 18.000 m.). A o několik stran níže otiskuje *Hallwich* sám list vévodův z 1. června, z ležení u Minsterberka, kde mezi »přílišnými« čísly o síle nepřítel počítá se Arnim »bereits über 24.000 mann effective stark« (*Hallwich*, č. 465). K takovýmto důkazům musila se utíkati obrana!

⁴⁾ Gallas Valdštejnovi, Nisa, 20. ún. *Hallwich*, č. 158. Illo témuž, Králové Hradec 3. kv. (*Hallwich*, č. 367) a jiný list Gallasův (*Hallwich*, II, LVI). Srv. i list Arnimův kurfiřtovi ze Sobotky z 11. června (*Gaedeke*, č. 56) a Thurnův kancléři z Lehnice z 10. června, jenž jest samý nářek na bídu armády.

⁵⁾ Srv. výše str. 181.

Příčina této šetrné války tkvěla v nových pokusech o přátelskou shodu.⁶⁾ Kdo učinil první krok, jistě nevíme, ale zdá se, že to byl — Arnim. Dne 31. května neb 1. června psal Valdštejnovi, aby poslal k němu hr. Trčku k důvěrné rozmluvě. Trčka odpovídá jménem vévodovým (2. června z Frankensteinu), že přání Arnimovu bude ochotně dosti učiněno, a žádá o pas. List tento došel do hlavního stanu saského asi 3. června, a jej asi mluví Arnim ve své zprávě kurfiřtovi z 4. června, kde však o předchozím listu jeho samého vévodovi *není ani zmínky, a kde záležitosť jest vyličena tak, jakoby podnět k jednání byl vyšel ze strany císařské*. Trubač Valdštejnův prý mu oznámil, že vévoda si přeje s ním mluvit, nebo že chce, kdyby Arnim váhal v žádost svoliti, poslati k němu hr. Trčku. Arnim, jak dále píše, poradil se zprvu s jenerály — hr. Thurn ležel tou dobou nemocen daleko od bojiště, v Lehnici, za stupován jsa, jak se zdá, panem Kolonou z Felzu — a potom s některými nejvyššími, a když bylo usneseno, aby nabídka Valdštejnova odmítnuta nebyla, poslal žádaný pas.

⁶⁾ K násl. srv. dva dříve neznámé listy Trčkovy, dotčené *Irmarem* (Arnim, 221, sq.) a list Arnimův kurfiřtovi z 4. června, *Hallwich*, č. 1107. Arnim zmiňuje se o žádosti vévodově mimochodem, *ku konci listu*. Z toho by bylo třeba uzavírati, že se tu setkáváme s prvou stopou jednání. *Hurter*, 190 však udává, že vévoda již v Kladsku čekal dlouho od Arnimova odpovědi na své návrhy o mír a v Münsterberku že obdržel list Arnimův toho obsahu, že si snažně přeje, aby smutnému stavu v říši byl konečně mírem konec učiněn, a že se proto odeběte znovu ke kurfiřtovi přimět jej k jednání. *Hurter* nepraví, odkud zprávu má, a poznámka jeho zůstala nepovšimnuta. Nyní v protokolech procesu Valdštejnova (*Irmar*, III, 361) setkáváme se ve výsledku vévodova kancléře Jana z Elzu s tvrzením: *Jednání slezská počala se v Kladsku (bei Glaz) na psaní Arnimovo, jehož se Elz dotekl již ve své deposici ze 7. dub. 1631 (té neznáme)*. Důležitá jest také výpověď Šafgočova (*ibid.*, 428: »Noch bei Heutersdorf hette Terzko ime, herrn Schaffgotschen, discurrendo gesagt, ob er wisse, was der feind zu Glas dem Friedland offerirn lassen.« Z dalšího zřejmo, že to byla královská koruna. »Worüber sich aber Fridland bestürzt und solches damaln ihrer kaiserl. maj. notificirt (!) und nit annemen wollen.«) a zprávy zajímavého záznamu bratří Veselých, Baltazara (fideleho vojenského kancléře) a Eliáše (vojen. tajemníka), že v Kladsku předstíral V. nemoc, aby proti nepříteli nemusil postupovati a že již v této době »unterschiedene Abschickungen durch des Tertzka und andere von ihm subordinirte Personen zum Feind vorgegangen« (*Förster*, W. als F. u. L., 453 sq.). Otázky, odkud vyšla iniciativa, nelze ovšem ani pomocí těchto zpráv s jistotou řešiti. Co se týče Šafgočem dotčené nabídky, mohl ji v Kladsku Valdštejnovi opětovati Rašín, jenž, vrátiv se s Bubnou z Jičína, měl neprodleně s Thurnovou odpovědí přijíti zpět k vévodovi (srv. výše str. 18'). Rašín se vskutku i o této cestě zmiňuje, ale za její cíl vyličuje pouze Thurnův vzkaz, »dass unsere Schwedische Armada sich mit der Sachsischen bei der Schweidnitz conjugire«. V. prý dal Thurnovi odvětit, že také brzo vytrhne a že pomýšlí na osobní rozmluvu s Thurnem. (Zde zajisté Rašín hlavní zamlčuje; proti výtkám Lenzovým, l. c., 391, třeba však poznamenati, že Rašín nepíše, že zastihl Valdštejna ještě v *Čechách*, že mu Valdštejn nepověděl, že vytrhne z *Čech* a že, spojily-li se evang. slezské armády již v polovici května u *Břehu*, může Rašín mluvit svým vzkazem postavení a spojení jich u *Svidnice*). Kterak by však mohl Trčka klásti důraz na nějakou nabídku, přinesenou Rašínem do Kladska, když tutéž nabídku učinili vévodovi Rašín a Bubna již 26. dub. v Praze a pak 16. kv. v Jičíně, nelze pochopiti. Či by byly míněny nějaké podobné sliby Arnimovy? — Arnim končí svou zprávu kurfiřtovi z 4. června: »Werde aber gegen den graeff Tirtzka mich nichts auslaessen, alss wass zu E. Cuhrf. Durchl. hohen autoritet vnd des gemeinen Evangelischen besten gereicht.«

Dne 4. června obdržel nový list Trčkův, v němž hrabě přijetí pasu potvrdzoval, žádaje o udání místa k tajné rozmluvě a pak *mlčení* o celé záležitosti. Byla-li žádaná schůze ještě téhož neb následujícího dne, nevíme — Valdštejn vzav a spáliv ještě 4. června městečko Němčf (Nimptsch), postupoval proti evangelickým, již stanuli konečně na východních svazích hory Sobotky (Zobten) u vsi Dlouhé Olešnice. Malou míli odtud, u Heidersdorfu, sešikovali se 6. června císařští k bitvě. Za střelby z obou stran a šarvátek jízdy vydal se Trčka k nepříteli a oznámiv Arnimovi vévodovy vzkazy, vrátil se zpět. Ještě téhož dne objevil se však znovu v saském táboře — jak Arnim měl za to, z-toho důvodu, že prý se Valdštejn obával, že vzkazy jeho nebyly vyřízeny cele po přání jeho ⁷⁾ — a žádal snažně, aby Arnim se vypravil k vévodovi osobně. Zprávy Trčkovy byly tak důležité, že Arnim měl za nutné žádosti neodmítnouti. Tak došlo ještě 6. června k rozmluvě mezi vévodou a Arnimem, jíž účastnil se také, jak se zdá, braniborský nejvyšší Burgsdorf. ⁸⁾ Valdštejn mluvil o *míru* a o zastavení nepřátelství mezi armádama, a podmínky, jež k tomu navrhl, shrnul opatrný Arnim následujícího dne v jedno, žádaje zvláštním listem potvrzení, že vévodovi dobře porozuměl. ⁹⁾ Vévoda dal odpověděti skrze Gallasa ještě téhož dne, vyhnuv se obratně žádanému výslovnému stvrzení, že zaznamenání výminek schvaluje a že ujišťuje Arnima *nevyhnutelným splněním všeho, co by bylo vyjednáno* ¹⁰⁾ mezi vévodou nebo *Gallasem* na jedné a Arnimem na druhé straně. Vedle toho vyslal pak do saského ležení Gallasa a Trčku, kteří v přítomnosti předních zástupců všech tří vojsk prohlásili, že Arnimův záznam tlumočí věrně rozmluvu a pravé

⁷⁾ Arnim kurfiřtovi, Sobotka, 11. června. *Gaedeke*, č. 56. *Teprve s tímto listem odeslal Arnim list ze 4. června.*

⁸⁾ Z listu Arnimova z 11. a ze 7. června (adr. Valdštejnovi; *Gaedeke*, č. 57; o datu *Lenz*, 393, pozn. a *Irmer*, II, XLIX, pozn. 1) by se zdálo, jakoby Arnim s vévodou byl rozmlouval sám («hat er *míhr* sein gedanken entdeckt» atd.). Kurfiřt Braniborský, zpravený Burgsdorfem a Arnimem, píše však 27. června kancléři (*Irmer*, II, č. 193), že Arnim vzal s sebou k rozmluvě s vévodou, jenž seděl v nosítkách, pana z Felsu, nejvyššího Vitzthuma a nejvyššího Konráda z Burgsdorfu. U vévody dleli Gallas a Trčka. Nicolai píše 24. června, že Arnim vydal se k vévodovi, provázen jsa předními z důstojníků, a mluvil s Valdštejnem «abseits und allein» (*Irmer*, II, č. 191). Zpráva Hermanna Cloppinga z Velkého Hlohova z 30. června zmiňuje se pouze o rozhovoru Arnima a Burgsdorfa s vévodou (*Irmer*, II, č. 198). Zpráva u *Haltwicha*, II, č. 1108, oplývající podrobnostmi a psaná patrně od očitého svědka, jmenuje v průvodu Arnimově *Burgsdorfa* a pana *s Felsu* a uvádí i, co Burgsdorf s vévodou mluvil. Pravdou asi bude, že Arnim vyjel k vévodovi, provázen jsa důstojníky všech armád, ale rozhovoru účasten byl sám; po něm asi mluvil vévoda s Burgsdorfem. To udává také *Rašin*: «... und hat er Fürst in die zwei Stundt lang swol mit dem Arnheimb, als auch ihm *Purkersdorff* geredet. Wir aber sein nit weit davon gestanden.»

⁹⁾ Arnim vévodovi, 7. června. *Gaedeke*, č. 57 (dříve u *Helbige*, Wallenstein u. Arnim, 18) a *Haltwich*, č. 470. Žádost omlouvá Arnim dne následujícího (*Haltwich*, č. 471): dass Ichs aber zu pappier gesezt, ist darumb geschehen, damit Ich den Herrn Obersten [so vielen es zu wissen gebührt] vorzeigen konte, wass vnssere Vnterredung gewesen vnd Ich nicht aufs neue in suspicion gerahen mochte.

¹⁰⁾ Gallas Arnimovi, Heidersdorf, 8. června. *Gaedeke*, NASG, 9, 291. *Haltwich*, I, č. 472, otiskl nepodepsaný koncept listu toho, přičítaje jej Trčkovi. Z originálu uveřejněného *Gaedekem* jest zřejmo, že list podepsán jest *Gallasem*.

smýšlení vévodovo.¹¹⁾ Zároveň bylo jednáno o příměří, *vévodou navrženém*, jež pak bylo rozšířeno z desíti původně zamýšlených dnů na dva týdny (do 22. června). Svolili v ně velitelé všech tří vojsk evangelických, Arnim pak měl užiti ho k cestě k oběma kurfiřtům, aby je získal pro vévodovy záměry.¹²⁾

To jest zevnější rámec jednání — o *obsahu* Valdštejnových návrhů zpraveni jsme z pramene původního. Arnim sám zaznamenává projevy vévodovy takto: »aby nepřátelství bylo zastaveno, a obě armády aby užily *conjunctis viribus, bez ohledu na kohokoliv*, zbraní proti těm, kdož by chtěli statum imperii dále ‚turbovati‘ a tísniti svobodu náboženskou. Čemuž pak tak rozumím, dodává, že vše v svaté římské říši má býti uvedeno v ten stav, jak to bylo před touto nešťastnou válkou r. 1618, každý pak že má býti zachován při cti, důstojnosti, privilegiu, imunitě a svobodě, předně pak náboženství v svobodném průchodu, a tudy *celá římská říše nezměněně při dřívějších ústavách*.¹³⁾

O výkladu proposicí těchto nemůže býti asi pochybností — jest to totéž, co navrhl Valdštejn Bubnovi. Armády mají se spojití proti těm, kdož chtějí svobodu náboženství utlačovati — to znamená proti císaři, a mír má býti smluven »ohne Respect einiger Person« — to znamená bez ohledu na císaře. Těmi, kdož chtějí »statum říše turbovati«, mohli by snad býti míněni i Švédové, ale uvážíme-li, že mír tento byl navržen nejen sasko-braniborským, ale i švédským plukům, že vévoda dal jednati právě s kancléřem Oxenstiernou a vládou francouzskou, nemůžeme vykládati slova ta, jež ostatně i na císaře dobře možno vztahovati, jinak než opět na císaře. Všechny pochybnosti zbavuje nás konečně zmínka kurfiřta Braniborského o návrzích vévodových, vyložených mu Arnimem, v listu kancléři z 27. června: »Protože však máme jistou zprávu, že *srovna* takové návrhy byly pánu (t. j. kancléři) učiněny *skrze pana z Bubna*, pokládali jsme za zbytečné opakovati obšírně všechna particularia, jež se

¹¹⁾ List Arnimův kurfiřtovi z 11. června.

¹²⁾ Arnim v návrhu odpovědi na proposice vévodovy (z 21. června; u *Gaedeke* špatně zařaděno pod č. 77) klade důraz na to, že příměří schválili *všichni* nejvyšší, i braniborští i švédští.

¹³⁾ Arnim vévodovi, 7. června: »... vnd sie (armády) allerseits die Waffen conjunctis viribus, ohne respect einiger Person, wieder dieselben, so sich vnterfangen würden *den statum Imperii noch weiter zu turbiren vnd die Freyheit der Religion zu hemmen*, gebrauchen wolten...« Uvádíme znění listu dle opisu, přiloženého Arnimem samým k listu jeho kurfiřtovi z 11. června (*Helbig*, 18 a *Gaedeke*, č. 57). *Haltwich* (I, č. 470) otiskuje *týž list v znění odchylném* (dle opisu ve voj. archivu ve Vídni), majícím se k prvnímu jako vyhotovení ke konceptu, a v důležité věci rozdílném. Scházíjí v něm totiž slova »ohne respect einiger Person«, a věta »und also das ganze Röm. Reich bey vorigen löblichen Verfassungen vnuorenderlich solte gehalten werden«. *Irmer* soudí, že odchylky tyto nejsou důležité, ale přes to třeba míti za jisté, že vytčený rozdíl nevznikl náhodou. Že slib hájení míru »ohne Respect einiger Person« byl *vsuktu sdvažnou částí vévodových návrhů*, patrně zřejmě z instrukce Arnimovy, Arnimem samým sepsané (21. června), jež uvádí proposice vévodovy znovu takto: Da er (vévoda)... versprochen... sich dahin zu bemühen... damit der unruhe gesteuert, friede und guetes vernehmen also wider aufgerichtet... mitt dem *hochbeteuertlichen Erbieten wieder alle diejenige, so sich dem entgegen sezen sollten, ohne einige unterscheidt, seine waffen zu wenden, auch nich eher nachzulassen, biss solcher gewünschter Zweck erreicht* etc. (*Gaedeke*, č. 77).

naskytují při takové rozmluvě.«¹⁴⁾ Po všem tom třeba pokládati proticísařskou tendenci nově navrženého míru za nepochybnou. Omylu býti nemůže — vévoda dal skrze Gallasa a Trčku Arnimovi prohlásiti, že to jest jeho »pravé mínění.«¹⁵⁾

¹⁴⁾ Kurfiřt Braniborský Oxenstiernovi, Berlín, 27. června (*Irmey*, II, č. 193). Stejně píše kurfiřt 8. čer. Janu Albrechtovi vévodovi Meklenburskému (*Irmey*, II, č. 203).

¹⁵⁾ Podmínky vévodou 6. června navržené známy jsou od r. 1850, kdy *Helbig* uveřejnil list Arnimův kurfiřtovi z 11. června (W. u. A., 18). Před tím byly citovány pouze proposice, jež vyskytují se tištěny poprvé r. 1639 v třetím díle *Theatra Europaea* (str. 71), odkud přešly do *Chemnitz* (II, 136), *Khevenhillera* (Ann. Ferd., XII, 578), *Puffendorfa*, *Carveho* *Itineraria* atd., a s nimiž setkáváme se již 30. června 1633 v listu tajemníka Heřmana Cloppinga z Velkého Hlohova (*Irmey*, II, č. 198), kdežto část jejich, obsahující postuláta kurfiřtů a vévody Fridlandského, nalézá se v papírech Arnimových (opsána jeho sekretářem a vydána *Gaedeke*, č. 158), Oxenstiernových, Fridricha Jindřicha Oranienského a Šlika v Kopidlně (srv. *Gaedeke*, *Die Ergeb.*, 80, pozn. 3 a týž, *NASG*, 7, 157 sq.). Netřeba se již o jejich obsahu ani zmiňovati — jsou to naivní kombinace osoby, jež vůbec nedovedla politicky mysliti, ačkoliv něco o jednání asi věděla. *Ranke* je ovšem odmítl (l. c., 329), a dovozuje-li *Irmey* (II, XLVII) znovu, že jsou bez ceny, činí tak snad proto, že *Gaedeke* (*Die Ergeb.*, 80, pozn. 3) pokusil se jich obhájeti. Jinak soudíme o druhé zprávě o návrzích Valdštejnových, rozšířené také již r. 1633 po Německu (srv. *Arétin*, 94, pozn. 1). V naší době vydal ji *Ranke* (l. c., 330) z arch. magdeburského a potom s nepatrnými odchylkami *Hallwich* (II, č. 1108) dle opisu ze 17. stol. v exped. aktech dvorní vojenské rady s názvem: »Bericht auf 4 (sic) Wochen abgehandleten Fridens zwischen der Cron Schweden, Chur Sachsen und Brandenburg. Armee den 6. Junij Ao. 1633«. Zpráva jmenuje také již formulované výminky, ale rozuměti jim třeba nepochybně tak, že teprve pisatelem samým byla prohlášení vévodova v ně shrnuta. Jest zajisté i ze záznamu Arnimova patrné, že vévoda nejmenoval určitých podmínek ve formě několika punktů; mluvil pouze o míru a o tom, jak si jej představuje, a Arnim teprve potom shrnul jeho myšlenky v určitou formuli, jsa přece ještě v pochybnostech, rozuměl-li dobře. Hledíme-li z tohoto stanoviska na dotčenou relaci, nenalezeme nic, co by svědčilo o její nespolehlivosti. Záznam o rozmluvě mezi tábory jeví dokonalou znalost zevnějšího průběhu (na př. společný oběd Arnima a Trčky (Rašín), zaznamenání podmínek Arnimem a otázka vévodovi, rozuměl-li dobře), obsahem srovnává se s tím, co o stanovisku vévodově víme nebo právem se můžeme domnívati, a vystihuje spolu zvláštní ráz Valdštejnova vystupování. Z té okolnosti, že odpovědi Arnimových není tu dotčeno a uvádí se jen rozmluva mezi vévodou a Burgsdorfem, máme za to, že záznam pochází z okolí Burgsdorfova neb od Burgsdorfa samého. S Arnimem mluvil vévoda nepochybně delší dobu zvlášť, mezi čtyřma očima, s Burgsdorfem stručněji. Dle zprávy počal vévoda mluvit takto: Demnach es seinem Kaysser vnd den Reichsfürsten nunmehr *an Milt mangeln* wolte, den Khrieg verner zu continuieren, auch bey Gott nicht mehr verantworttlichen mehr Christen Bluett zuuergiessen, alss wolte er einen solchen Friden schliessen helfen, bei welchem *diejenigen Puncta allain, so sie selber vorschlagen wurden, eingegangen werden sollen*. Hat auch hierzue nachuolgende vorzuschlagen angefangen: 1. Dass in dem ganzen Römischen Reich ein algemeiner durchgehender Friden solle geschlossen werden; 2. dass alle religionen meniglichen freygelassen vnd vnturbiert werden vnd verleben sollen; 3. dass alle vnd Jede, so von den Irgen veriagt vnd vertriben worden, genzlichen restituiret werden solten; 4. dass die Cron Schweden . . . mit ansehentlichen örtern vnd Recompens contentieret werden solte . . . Burgsdorf na to poznamenal, že míru jest si sice pfáti, ale že nelze slibům katoliků věřiti. »Darauf Herr General Walnstainer geantwortet: Will dann der herr die Cathollischen so gar von den Euangellischen aussschliessen?« Burgsdorf odvětil, že miní jen Jesuity, »worzue der General Walnstainer gesagt: »Gott schendt! weiss der Herr nicht, dass Ich den Jesuitem, den Hundtsfüttern, so gram bin?

III.

Vévoda zůstal si tedy důsledným: *armády samy učiní mír bez ohledu na císaře*, a na čem se armády snesou, při tom musí zůstatí nevyhnutelně. Jen v jednom postřehujeme důležitý rozdíl: v Jičíně 15. května chtěl vévoda míru protisaskému, a v Drážďanech 4. června vyprávěl Kinský, že Valdštejn považuje Arnima za osminásobného zrádce, váže si ho málo nebo nic a máje v rukou svých život a čest jeho. A neuplyne ani týden od těchto projevů, a vévoda jme se znovu jednati se zrádcem Arnimem a dožadovati se míru s kurfiřtem, o němž v rozhovoru s Bubnou padla z úst vévodových slova plná pohrdání! Co přimělo vévodu k tomuto podivnému obratu? Odpověď zní dosud, ač soudobé prameny podávají i jiné vysvětlení, veskrze: *Španělsko*.

Dne 30. května zvěděl vévoda v Minsterberku poprvé o žádostech španělského dvora o tažení vévody Feria do říše.¹⁶⁾ Španělský vyslanec ve Vídni markýz Castañeda žádal, aby 6000 mužů, propůjčených vévodou místokráli Neapolskému, bylo užito k průvodu kardinála infanta, aby byly dány Španělům v dědičných zemích muštrplacy k verbování 8000 mužů a aby Aldringen byl podřízen se svým sborem vévodovi Feria. Feria sám měl se sborem 20.000 pěších a 4000 jízdy vzít na se obranu Elzasu, Švábska, Frank a Burgundu, aby rebelové v říši byli snáze donuceni k poslušnosti, vévoda Lotrinský a kur-

Ich wolte, dass der Teuffel die Hundtsfütter schon lengst geholt hete. Ich will die Hundtsfütter alle auss dem Reich vnd zu dem Teuffel jagen. Item er bezeuge es mitt Gott vnd so war er wüntschent thette, ein Khindt Gottes zuwerden, ja dass Gott kain Taill an seiner Seellen haben solte, wann er es anderst im Herzen meine, alss die Wortt lauten; vnd will der Kaysser nicht Friden machen vnd die Zuesage halten, so will Ich ihn woll darsue bringen. Der Bayrfürst hat dass Spill angefangen, Ich will ihme kain Assistenz laisten. Ich wolte, dass die Herr sein ganzes Landt dermassen ruiniert hetten, dass weder Hennen noch Hann noch einicher Mensch mehr darin zufinden were; wierd er nicht Friden machen, so will Ich in selbst helfen bekhriegen. Den Ich will ein aufrichtigen, ehrlichen vnd beständigen friden stifften vnd nachmals mit beiderley Armeen wider den Türkhen gehen vnd den hundtsfütter alles wider nemben, wass er von Europa entzogen, dass ander mag er behalten.« Projevy Valdštejnovy připomínají svým rázem mnoho zprávu Rašínovu o rozmluvách ve valdštejnské zahradě a pak 28. října r. 1631. *Schebek*, 148, vidí hlavní známku podvrženosti relace ve vévodových prohlášeních o chystané válce s Turky (: vše toužilo po míru, a nyní by měla býti stipulována nová nedohledná válka), ale můžeme úmysl doložit z vlastních listů vévodových. Dne 17. kv. 1628 píše Valdštejn z Opočna Arnimovi: »zu deme weis der herr mein intencion, das ich gern den krieg wieder den Türcken transferiren wolte vndt hab allbereitt den Kayser vndt alle die ministri wie wol etlich mitt harter mühe, darzu disponirt« (*Förster*, I, č. 191) a témuž píše 9. září 1628 z Griepswalde: denn so wahr ich selig begehre zu werden, so verlange ich den frieden, auch denn ich wollte gern die arma gegen den Türken transferiren, darzu ich denn den Bapst, Kayser undt alle Kayserliche ministros disponirt hab (ibid., č. 244 a podobně ibid., č. 255. Srv. i výše str. 39, pozn. 17). — Citovanou zprávu o rozmluvě mezi tábory, datovanou v Philippsburku 10. července 1633 a podepsanou jakýmsi Kašparem Beuchem *saslal Aldringen v době té kurfiřtu Bavorskému*. List byl nepochybně jeho vojáky zachycen. Srv. *Arctin*, str. 93.

¹⁶⁾ List císařův o to, daný ve Vídni 27. května, byl dán k registratuře 30. května. List *Questenberkův* stejného data dán byl k registratuře teprve 1. června, ačkoliv došly nepochybně oba zároveň. Srv. *Hallwich*, I, č. 451 a 453.

III.

řiti Bavorský a Kolínský byli zabezpečeni, a výbojně snahy Francie a Hol-
landu překaženy. 17)

Císař byl ochoten býti žádostem těmto po vůli. Psal vévodovi, že se
»sice věc ta sama sebou zdá poněkud nesnadnou«, ale vyslovil přesvědčení,
že se moudrosti a zkušenosti vévodově podaří zaříditi vše tak, aby se králi
Španělskému dosti učinilo a skutkem byla projevena vděčnost za mnohé
a časté znamenité služby, prokázané jemu a všemu arcidomu. 18) Z listu
Questenberkova z téhož dne poznáváme, kterak chtěl císař své svolení ob-
meziti. Žádaných 6000 neapolských mělo býti povoleno, a místo verbování
8000 mužů v Solnohradu, Brixenu a Tridentu měl za španělské peníze býti
doplněn tento počet verbováním ze zbytku sboru Schauenburkova a Monte-
cuculiho v Elzasu. Připojí-li se k tomu 3 pluky arcivévodkyně Klaudivie z Tyrol,
bude lze shromážditi sbor 14.000 pěších a 4000 jízdy, jenž bude svěřen
císařskému jenerálu, nejlépe Aldringenovi. K tomu mohou Španělé z Italie
a Burgundu vyslati svých 6000 mužů. Kdyby se pak ještě spojil Holk s Al-
dringenem, bylo by lze vyrvati nepříteli celé horní Německo. 19)

Tímto způsobem dalo by se nebezpečí, jaké se mohlo pro nezávislost
říše v žádostech španělských tajiti, zajisté předejiti. Questenberk měl vevodu
pro plán získati, ale vykládá-li sám vévodovi, kterak by vtržením Španělů
na říšskou půdu nalezla Francie teprv pravou příčinu zasahati do německých
záležitostí, jako ochránkyně německé svobody proti Španělům, jejichž pouhé
jméno jest vůbec nenáviděno, kterak by z tažení Feriova snadno mohlo po-
vstati »universal commotion« veškeré říše — nelze v něm nespatriovati bez-
ohledného stranníka Valdštejnova, vědoucího, že vévoda Španěly nenávidí,

17) Dle přílohy k listu Questenberkovi z 27. května: Anbringen des königl. spanischen
Potschaffters Marchese de Castañeda. *Hallwich*, č. 454.

18) Císař vévodovi, Vídeň, 27. kv. *Hallwich*, č. 451.

19) Questenberk vévodovi, Vídeň, 27. kv. *Hallwich*, č. 453. Z důležitého postskripta
listu poznáváme zároveň, v jak trapných *nesnáslích finančních* ocitovala se císařská vláda.
Od papeže došlo 50.000 říš. tolarů, z nichž polovice měla býti dána kurfiřtu Bavorskému.
Druhou polovici žádal Questenberk na armádu, ale ostatní ministři dovozovali, že jest
předem nutno opatřiti lépe hranice proti Turkům. Questenberk píše o sporu tom, tituluje
císaře pouze »der Kaiser«: Als Ich heut abermalen den khayser diser 25.000 taller wegen
angeredt, antwortete er mir, das *er selbst noth tät leiden* vnd dennochter von disem
geld kainen pfenning für sich behalten, alles auff die granicz appliciren lassen wolte; er
wüste ja nit, wie ihme zue thuen; *wär versichert, Euer fürstl. Gnaden wurden selbst
compassion tragen* . . . er hette doch aus den lendern kain einkombens, die jezt auch durch
die Kriegs contributionen dermassen erschöpfft wurden, dass so baldt hernach auch nichts
draus zue erheben sein wurd. Ich solte Euer fürstl. Gn. nuer recht zue gemüet füren, sy
wurden für sich selbst von disem vmb der so scheinbarer noth willen weichen vnd dises
also lassen geschehen. Ich hab darbey anzaigt, dass Ich wüste, wie Euer fürstl. Gnaden
nit mehr dan 9000 fl. in der Cassa gehabt hetten, da sy zue feldt sein getzogen. Euer
fürstl. Gnaden hetten begert, Ihr *monatlich 200,000 fl.* richtig zue verschaffen, dessen
erfolge bis dato nichts; vnd solt nun dises wenige auch auf diseiten gehen, *wurd grossen
Vnlust geben* vnd die Vnerkandtnus Euer fürstl. Gnaden weher thuen dan die contentia
vnd Vermanglung selbst. Der khayser hat abermal seine noth widerholt, vnd er wüste,
Euer fürstl. Gnaden wurden, da sy das elend erckentden, nichts draus machen.

a tomu přizpůsobujícího své výklady. Musilo přece býti známo i jemu, že Francie vydává ročně na boj proticísařský miliony, že vůdcové švédských armád jsou v jejím žoldu, a že vyslanci její pobádají všemi prostředky stavy říše, ať katolické ať evangelické, k vzepření proti císaři. Válka nabývala vždy více povahy války francouzsko-španělské — ale císařský tajný rada, zapomínaje všeho toho, odmítá nabízenou velikou pomoc spříbuzněného dvora. Záminkou jest mu nutnost nedrážditi ještě více stavy říšské — z nichž evangeličtí stáli vesměs v zjevném boji s císařem, a z katolických ti, kteří stáli při císaři, pomoci španělské musili býti vděční — vlastní příčinou přesvědčení, že Valdštejnova nedůtklivá panovačnost bude uražena.

Questenberk také podal listem svým vévodovi materiál k rozhodnému odmítnutí španělského záměru. Pochybnosti jeho opakují se věrně v odpovědi vévodově z 1. června, promíseny pouze řadou vědomých nepravd a nadmíru upřílišeny — po jiné, vlastní myšlénce není stopy. Že by snad plán Španělů čelil proti kapitulaci, smluvené při převzetí jeneralátu,²⁰⁾ nepraví se zde v nejmenším, ale vévoda vykládá, že tažením Feriovým Francie a »jiní cizí potentáti« budou pohnuti k vpádu do Elzasu, že katoličtí i nekatoličtí stavové budou dohnáni v »nejvyšší zoufalství« a k obecnému povstání, chystané jednání o mír že bude znesnadněno a vše k nebezpečným koncům přivedeno. »Ti, kteří k tomu radí, nerozumějí buďto věci, nebo nedbají vůbec prospěchu Jeho Mti. Cís.« Nepřítel v ohromné síle (50.000 mužů!) strojí se táhnouti na pomoc evangelickým do Slezska, a proto nemůže postrádati vévoda ani jediného pluku, naopak, pluky v Tyrolích zverbované musí se spojit s Aldringenem. Třeba více dbáti prospěchu celku, než soukromých zájmů jednotlivce. Krátce: *tažením Španělů rozvíceno by bylo obecné neštěstí v říši*, ale bude-li toho moudře zanecháno, a budou-li jen v Slezsku věci vyřízeny, bude lze všemu pomoci a všech míst v Elzasu a jinde snadno dobytí.²¹⁾

²⁰⁾ Tak odůvodnil odmítnutí císaře (teprve 19. června) »en toda confianza« Trautmannsdorf Castañedovi (*Gindely W's Vertrag*, 28, pozn.). Z Castañedovy zprávy (»... que entre lo capitulado con el Duque de Fridlant havia sido, que en el imperio no havia de haver general ni armas, que no estuvieron a su orden«) lze souditi pouze na to, že Valdštejnovi bylo slíbeno, že císař nepostaví v říši armády, jež by nebyla podřízena rozkazům vévodovým. Vyzovovati z toho zvláštní výminku: vrchní velení nad vojsky všech císařových spojenců v říši (*Gindely*, l. c.), máme za ukvapené. Liga byla samostatná, a tažení Španělů do říše záviselo na svolení císařově. Dokonce pak nesrovnatelná s tím jest domnělá výminka, že vévoda byl i jeneralissimem španělské koruny. Proč by se byl V. k tomu neodvolal? Kterak to, že by Castañeda o tom neměl tušení? Co pravil o tom Kinský Nicolaimu (srv. str. 219 níže), musí tedy, jak za to máme, spočívat na pouhé domněnce hraběte samého, čerpané snad ze známých letáků o výminkách druhého jeneralátu, rozšířených po vší říši (Srv. výše str. 105, pozn. 35).

²¹⁾ Valdštejnův zástupce (Gallas?) Questenberkovi, Minsterberk, 1. června. *Hallwich*, č. 465. Udává-li vévoda, že vév. Bernard Výmarský má 24.000 mužů, s nimiž chce táhnouti na pomoc Arnimovi, nalézáme v listu Holkově z Všerub z 24. května (Hallwich, č. 437) pramen této zprávy. Tvrzení, že by Kniphausen byl silen na 25.000 mužů a že by chtěl také táhnouti na pomoc Arnimovi, nemohl vévoda věřiti sám, dáme-li i tomu, že dostal takovou zprávu. Proč tedy neudeřil na nepřitele v Slezsku dříve, dokud byl ve veliké menšině, nesesílen ještě domnělou ohromnou pomocí?

Jsmo zpraveni odjinud, že vévoda takřka zuřil, obdržev listy Questenberkovy, ²²⁾ a Kinský mohl vyprávěti 13. června Nicolaimu, že vévoda volal v hněvu: Toho nikdy neučiním! Král Španělský nechť nezapomíná, že jsem já jeho jeneralissimem v říši, a jiného jenerála neuznám, nechť si přijde odkudkoli! ²³⁾ A od Kinského zpraven byl o všem i *Feuquières*, jenž již 11. června v odpovědi na některé otázky Kinského užil tažení vévody Feria jako hlavní páky k získání vévody, maje za zbytečné žárlivost vévodovu ještě rozmnožovati. ²⁴⁾ Později v srpnu označil vévoda sám tažení Feriovo za pohnutku svých snah o povstání, a třeba tedy míti za to, že španělské žádosti rozčilily Valdštejna tak, že možno je považovati za jednu z příčin jeho proticísařských úmyslů.

Nutno však dáti důraz na to, že odpor Valdštejnův nekotvil v příčinách politických, nýbrž *osobních*. Jednal ze žárlivosti, z uražené svrchovanosti, jak můžeme na základě svědectví Kinského a Feuquièra a na základě pozdějšího prohlášení vévody samého souditi bezpečně. Není také možno uvěřiti, že by minil odkaz k nebezpečí většího nepřátelství Francie a všech stavů říšských poutivě, když již před měsícem vyjednával s touž Francií a s týmiž stavy a Švédy o pomoc *proti císaři*, když sám, nechávaje úmyslně katolické kurfiřty bez pomoci a dáváje je v šanc Švédům, projevil tak málo zájmu o zachování jich věci císařské, že Maxmilián Bavorský musil hroziti spolkem s Francií! Z tohoto stanoviska jeví se odpověď jeho Questenberkovi přímo frivolní, jako jsou frivolní její vědomé nepravdy a konečný závěr, že v Slezsku bude boj s nepřitelem vyřízen, a pak že bude lze snadno dobytí Elzasu. Dbáme-li pak toho, že i hlavní důvody proti španělské pomoci, jak se v nich shodovali Questenberk a vévoda, nesrovnávaly se nikterak s politickou situací, dbáme-li toho, že z císařem navrženého obmezení španělských žádostí neplynulo nebezpečí ani říši ani absolutnímu velení vévodovu a konečně toho, že Valdštejn sám svou tvrdošíjnou odmítavostí o pomoc Breisachu byl zakročení Španělska způsobil — nemůžeme zajisté v tažení Feriově shledávati příčinu zrady, ale *sáminku*, které dávnou zlobou naplněná mysl užila k utvrzení a ospravedlnění svých záměrů. ²⁵⁾

²²⁾ *Wittich*, W. u Sp., 27, na základě relace Castañedovy z 25. června, a dotčená již výpověď bratří Veselých (*Förster*, W. als F. u. L., 454: »worauf von dem Friedländer nichts als ein unaufhörliches Fulminiren zu hören, auch von selbiger Stund an mehr Begierde als nie mit dem Feind zu tractiren zu verspüren gewest«).

²³⁾ Z denníku Nicolaiho z 13. června (*Irmer*, II, č. 176).

²⁴⁾ *Memoire Feuquièrův* z 11. června.

²⁵⁾ Lepší poznání poměru Španělska k vévodovi v této době vede k soudu, že o snahách španělské politiky, aby moc vévodova byla obmezena, nemůže býti řeči. Počátkem května vydal se z Vídně k vévodovi španělský vládní rada Ottavio *Villani* (Eggenberk vévodovi, 2. května — srv. výše str. 207, pozn. 79 — císař vévodovi 3 kv., Questenberk vévodovi 4. kv., u *Haltwicha*, č. 365, 366, 369, 370), maje uloženo dodati vévodovi plnou moc královu, plnou moc nedozírného dosahu. Dle toho měl býti vévoda *zmocněn smluviti jménem královým s kýmkoliv ligu nebo spolek, učiniti mír nebo vypověděti válku, komukoliv by uznal za dobré* (*Wittich*, 26). Kdy *Villani* s vévodou se setkal, nevíme; ze zprávy Castañedovy z 25. čvna. víme pouze, že zmíněné plnomocenství chtěl ukázati vévodovi v *Kladsku*, právě když vévoda zuřil nad zprávou o tažení Feriově (30. května? — 31. května byl již vévoda

Vracíme-li se nyní k otázce o příčině náhlé změny Valdštejnových plánů, bude odpověď asi ta, že žádosti Španělů ji sotva mohly způsobiti.²⁶⁾ Působily-li snahy tyto na rozhodnutí vévodovo, mohly přece přivoditi tím důraznější setrvání při květnovém projektu, při osnovaném spolku se Švédskem a Francií. Není dobře zřejmo, proč by místo toho pudily vévodu k vyrovnání se Sasy, »s nejbližšími nepřátely«, jak praví Irmer.²⁷⁾ Nebo by snad nyní, stroje se vážně k boji s Vídní, měl vévoda za nebezpečné vylučovati z osnovaného míru přední moc evangelickou v říši a uznal za nutné jednati v shodě *se všemi*

v Minsterberku). Těžká nemoc, jež právě v Kladsku Villaniho stihla, nedovolila mu jednati s vévodou osobně, ale Villani uznal za nutné plnou moc vévodovi poslati »jakožto bezpečnou záruku, že záměry Jeho Kr. Mti. jsou daleky toho, čeho se obává vévoda, a že veliká královna důvěra k němu zavazuje jej i k důvěře v krále«. Užil k tomu přiděleného sobě Antonia de Castro, jenž přibyl nepochybně 7. neb as 10. června k vévodovi do tábora u Heidersdorfu (srv. *Weinits*, 18, pozn. 1). De Castro jal se vévodovi plnou moc předčítati, ale vévoda, rozvášněn hněvem, nedal mu ani dočísti a listiny nepřijal (dle zprávy Castañedovy). Dne 15. června opustil Villani Kladsko, chtěje se vrátiti do Vídně (Villani vévodovi, Kladsko, 15. června. *Hallwich*, č. 1112), a tu teprv rozvážil vévoda své jednání a poslal za Villanim, žádaje vydání zmíněné plné moci. Zatím však Villani na cestě *semřel*, a služebnictvo dopravilo s mrtvolou i jeho papíry do Vídně. Listiny vzal k sobě Castañeda, jenž byl o hněvu vévodově již zpraven a proto tak dalekosáhlé plnomocenství vévodovi svěřiti váhal. Po úradě s druhým vyslancem španělským ve Vídní, paterem Diegem de Quiroga, a s tajemníkem vyslanectví Giacomem Bruneo (Bruneau) bylo usneseno plné moci vévodovi nevydati (dle zprávy Castañedovy u *Witticha*, 27). — Castañeda věděl již 25. května o žádosti o tažení Feriova a v rozmluvě z téhož dne s Eggenberkem mohl poznati, že dvůr nabídkou královou potěšen nebude. Eggenberk ukázal hned na to, že Valdštejn s tím nebude spokojen. Vyslanec dovozoval, že tažení Španělů do říše není nic nového, že Gonzalo de Cordova minulého roku vytrhl z Flander do Dolní Falce, poslouchaje jedině svého krále, a zmínil se o tom, že Valdštejn jest pouze císařovým služebníkem a vasalem. Eggenberk odvětil, že císař vévody nechce uraziti stůj co stůj (*Gindely*, W's. Vertrag, 25). Dne 4. června oznámil Castañedovi hr. Šlik a Questenberk odmítavou odpověď vévodovu. Markýz netajil svého podivení nad ochotou císaře k vévodovi, ukazoval, že Francouzi přece také derou se do říše, že jsou pány Treviru, Met a jiných míst (tamtéž, 26, pozn. 1). Dne 13. června obdržel Castañeda odmítavou odpověď císařovu písemně. Žádal potom, aby Feriovi bylo tažení povoleno jakožto císařskému generálu, ale i to odmítl 18. června císař z toho důvodu, že Feria neměl býti podřízen rozkazům Valdštejnovým. Nespomohlo ani, že Castañeda odvolával se k tomu, že Bavorsy a jiní katoličtí stavové jsou tažení Feriova žádostivi (*Gindely*, W's. Vertrag, 27, 28). — *Wittich* v starší své práci (W. u. die Sp. 30) praví o dosahu snah španělských: »Was den Franzosen wenig später von den Deutschen selbst im Elsass überliefert ward, zu keiner Zeit ist es ihnen wieder entrissen worden (psáno r. 1869). Nur Frankreich hat damals uns dauernde Verluste zugefügt, und immerhin lässt sich sagen: Spaniens beabsichtigte Festsetzung, so beschämend an sich, hätte ein Mittel werden können die Franzosen in ihrem Umsichgreifen, ihrem Vordringen gegen den Rhein aufzuhalten.«

²⁶⁾ V tom případě, že by jednání s Arnimem zahájeno bylo ještě v Kladsku (srv. výše pozn. 6), *nemohlo by býti ovšem vůbec o vlivu španělských žádostí řeči.*

²⁷⁾ *Irmer*, II, XXXIX. Irmer mluví také, zajisté poněkud ukvapeně, o »pokusech Španělska podkopati vévodovu neobmezenou moc« a »Valdštejn si nepřál, aby Španělé, stejně jako kterýkoliv jiný cizí národ, učinili německou říši hříčkou své vůle«. Čím byl vévodovi interes říše, když jednal s Francií a Švédskem o pomoc proti císaři? *Gaedeke* (*Die Ergeb*, 73) žádosti španělské udává přímo za příčinu šlezských jednání.

III.

nepřátely císaře? Výklad ten byl by možný, ale hlásí se i jiná vysvětlení. Hr. Kinský tvrdil v Drážďanech Feuquièrovi, že Valdštejn smluvil příměří proto, *aby se Arnim nedopátral tajného srozumění mezi ním, Thurnem a vévodou Františkem Albrechtem*, že chce jen usnadniti dřívější jednání a nejednati s nikým jiným, než s králem Francouzským a korunou Švédskou.²⁸⁾ Svědectví Kinského jest závažné — víme, že hrabě jednal v srozumění s vévodou a že byl v stálých stycích s jeho okolím. Kinský na příklad věděl v Drážďanech první o uzavření příměří!²⁹⁾ Než jak nejisté jsou naše vědomosti, jak nenasnadno dohledati se pravdy v tomto víru pletich, patrně z práce Lenzovy, kde se naopak dochází výsledku, že v jednáních za prvního příměří *klamali vévoda a Arnim Thurna*, že oba vojevůdcové pracovali o mír, který by se od snah Thurnových úplně lišil.³⁰⁾

Pokusíme se ukázati, že ani jeden ani druhý výklad nesrovnává se s pravdou.

* * *

Feuquières zpraven byv v posledních dnech května hr. Kinským o dalekosáhlých záměrech Valdštejnových, obrátil se přímo k vévodovi. Zaslal mu po hraběti obšírný list, v němž, šetře ovšem předstírané iniciativy Kinského a mluvě jakoby jménem nejoddanějších přátel a nejvěrnějších služebníků vévodových, dovozuje mu nutnost záhuby, zůstane-li v službách císařských a slibuje korunu, opustí-li císaře.³¹⁾ Potupy, praví Feuquières, jež byla odměnou za neocenitelné služby, vévoda zajisté nezapomněl. Povolal-li jej dům Rakouský znovu v čelo armády, učinil tak proto, že ho nemohl postrádati. Vévoda může tedy hleděti jen s nedůvěrou do budoucnosti. Zvítězí-li nepřítel, zahyne vévoda v obecné ruině své strany; zvítězí-li sám, vzbudí žárlivost strany protivné, živěné španělskými zásadami a obávající se jeho odplaty. Vévoda vniká s dostatek v tajemství osudu, aby neviděl, že vzchází podvečer zkázy, zkázy bez záchrany. Všichni králové a knížata a státy protihabsburské jsou k dlouhému a houževnatému boji zorganizováni — vévoda může spoléhati jen na armádu, jež není bez vad a nedostatků, na niž byl obětoval zbytek svého kreditu, a již nářky dědičných zemí nedovolují řádně zásobovati. Po všem tom třeba se diviti, že vévoda, jenž byl ochoten smluviti se s Gustavem Adolfem, který v své žárlivosti nestrpěl vedle sebe nikoho znamenitějšího, pomíjí přítomné krásné příležitosti, aby netoliko své štěstí

²⁸⁾ Feuquières králi, Drážďany, 17. června (Lettres, I, 226 sq.): Skrze švakra hr. Kinského dal jsem mu (vévodovi) dodati odpověď, kterou zasílám Vaší Kn. Mti. Týž (t. j. Trčka) oznámil jmenovanému hraběti, že Valdštejn pravil v jeho přítomnosti hraběti z Thurnu, že si přeje vyjednávat *jen s Vaší Kr. Mti. a korunou Švédskou*. Podobně i v listu z 21. čvna. projevuje Feuquières přesvědčení, že vévoda jedná s nadějí ve zdar s hrabětem Thurnem, a 25. června odvolává se na Kinského, že vévoda smluvil příměří jen proto, aby tím bezpečněji mohl jednati dále s Thurnem (Lettres, I, 260, 262 sq.).

²⁹⁾ Denník Nicolaiho. *Irmer*, č. 176.

³⁰⁾ *Lenz*, 400 sq.

³¹⁾ *Memoire par forme d'avis*, dressé par Mons. de Feuquières à Fridland (Lettres, I, 155). List byl z opatnosti psán jazykem vlášským (*Fagniez*).

upevnil a v dosavadní autoritě, hodnosti a důstojnostech se udržel, ale *vyšinul se ke koruně*, jež by mu byla zajištěna podporou přátel tak mocných, že by se nemusil báti nezdaru, ale doufati v úspěchy ještě větší.

Výmluvný a obratně složený — není v něm na př. nejmenší zmínky o Francii — list tento zaslal Feuquières prostřednictvím důvěrného přítele a služebníka vévodova, patrně Kinského, Valdštejnovi, odkazuje stran podrobnějších zpráv o výhodách a jistotách plánu k témuž prostředníku. Dne 10. června podal hr. Kinský vyslanci písemně šest otázek, v kterých, nyní již zřejmě jménem vévodovým, žádal naučení.³²⁾ Otázky připomínají punkty kancléřovy, o nichž byl Kinský mluvil s Nicolaim 4. června. Feuquières odpověděl v obšírném memoriálu hned 11. června. Na otázku první o záruce, která král ochrání vévodu proti mocnému domu Rakouskému, odpověděl vyslanec, že se vévodovi prohlášením a ochranou celé unie prostřednictvím královým dostane podmínek, jakých si jen bude přát. Jakého prohlášení žádá král od vévody? Má armáda jeho na oko postupovati nebo ležeti tiše? — byly otázky druhá a třetí. Nežádáme jiného, praví Feuquières, než aby vévoda zajistil si panství v Čechách, vrhl svá vojska do Rakous a *táhl na Vídeň*. Než dojde odpověď králova, může klidně ležeti, ubezpečen pomocí evangelických proti možné vzpouře ve vlastní armádě. Nejchoulostivější byla otázka následující, jak má se vévoda zachovati k Bavorsku, přednímu chráněnci Francie. Feuquières zajisté již znal Valdštejnovu zášť ke katolickému kurfiřtovi — později bylo mu dosvědčeno, že žádost pomsty na kurfiřtovi jest nejsilnější vášní vévodovou³³⁾ — i odpovídá diplomaticky: Král neučinil dosud smlouvy bez kurfiřta Bavorského, a jest tedy pochybné, že jej beze všeho opustí. Kurfiřt však vážil si dosud tak málo nabídek přízně královy, setrvává věrně při domu Rakouském, že by král nedbal nic toho, kdyby po vyhnání císaře byl i kurfiřt za svou neochotu dostatečně potrestán, aby však, pokud možno, nevzalo při tom škodu katolické náboženství. Kancléře, vykládá Feuquières o otázce další, bude nutno zpravit o všem napřed, *nikoliv však kurfiřty Saského a Braniborského, již by si předem činili nároky na části Čech nebo Slezska*. Třeba poznamenati, že již z odpovědí předchozích jest patrné, že Feuquières předpokládá jednotný postup se Švédý. Mluví o zárukách heilbronského spolku, o pomoci evangelických vojsk, jež přece na Francii přímo nezávisely. Z poslední otázky vysvítá konečně, že si tak vykládali jednání i na straně vévodově — Kinský se táže, má-li vévoda po uzavření smlouvy obdržeti velení nad spojenými armádami? Feuquières přisvědčuje rozhodně, používaje té příležitosti k důraznému vyzvání, aby vévoda neváhal své plány

³²⁾ O datu srv. poznámku u *Schebka*, K. u. F., 50.

³³⁾ Dne 22. čvna. pravil Nicolai Feuquièrovi, že Valdštejn kurfiřta Bavorského *nevidí na smrt*. Feuquières však nedal na sobě znáti, že mu na zachování Bavor záleží (*Irmer*, č. 187). Dne 25. června píše Feuquières králi (*Lettres*, I, str. 265), že vévoda Fridlandský, jedná-li upřímně s hr. Thurnem, přeje si volnosti, aby se mohl pomstiti kurfiřtu Bavorskému. *Jest to jeho na tomto světě nejmocnější vášeň*. Valdštejn prý ví, že mu v tom nemůže odporovati nikdo, leč král Francouzský, a to by jej mohlo pohnouti, aby jednání s králem odložil, až ukojí svou vášeň.

provésti: Odpadne-li Valdštejn od domu Rakouského, není mimo něj nikoho, v jehož schopnosti, šlechetnou mysl, náboženské vyznání a neobyčejnou vážnost mohl by král míti více důvěry. V zájmu krále, chtějícího nabyti co možná největšího vlivu v říši, bude zajisté, aby neopominul ničeho, čím by vévodu mocným učinil. Služebníci vévodovi znají žárlivost, vzbuzenou příchodem vévody Feria a žádostmi jeho, a nepochybují, že jest předmětem podrobných úvah vévodových. »Obávají se však, že *veliké pochybnosti, jež Jeho Jst. poji se svými úvahami*, poskytnou jeho nepřítelům, kteří již ze všech stran rozšiřují o něm rozličné nepříznivé pověsti, času k útokům na jeho osobu, neboť vědí, že stojí tak pevně, že jiným způsobem nemohou postavením jeho otřásti.« Především pak jest třeba, aby bylo zmařeno chystané jednání ve Vratislavi, kde mohou státi se usnesení jen ke škodě vévodově. Služebníci vévodovi jsou ochotni kdekoliv a kdykoliv ústně se s ním dohovoreti.³⁴⁾

Poslední věta listu tohoto vztahuje se nepochybně na hr. Kinského. List mohl dojíti do fridlandského tábora 16.—18. června, a *vskutku asi 17. června žádá Valdštejn Kinského, aby se odebral z Drážďan k němu do ležení.*³⁵⁾

Takový byl průběh jednání s Feuquièrem v měsíci červnu. Povaha jeho svědčí rozhodně proti výkladu, jakoby vévoda chtěl se smluviti pouze s Arnimem. Odeslání uvedených šesti otázek z tábora do Drážďan spadá zajisté do dnů 3.—6. června, tedy do doby, kdy bylo o příměří jednáno. To by pak snad nasvědčovalo výkladu Kinského, že vévoda, potřebuje jednak pro jednání s Švédskem a Francií klidu zbraní, jednak chtěje své úmysly před Arnimem zatajiti, rozhodl se pro příměří. V tom případě však *měl by o plánu tomto věděti především hr. Thurn.* Feuquières vskutku oznamuje 17. června králi, že Trčka psal Kinskému, že vévoda v Thurnově a Trčkově přítomnosti prohlásil se *pouze pro jednání s Francií a korunou Švédskou.* O tomtéž zmiňuje se 21. června a 25. června odvolává se k určité výpovědi Kinského, že pod ochranou příměří jedná vévoda s Thurnem dále, a že sotva lze pochybovati, že odpadne od císaře.

Z listů Thurnových poznáváme však, že Thurn neměl o plánu, líčeném Kinským, *ani tušení*, že pojímal stav věcí tak, že v dosavadní proticísařská jednání vévodova s Oxenstiernou jsou nyní pojaty *i Sasy a Branibory.* Dne 9. června oznamuje kancléři poprvé příměří, připojuje k prosté zprávě o tom novinu, že si *Valdštejn přeje s ním mluvíti* a poznámku: »Jenerallieutenant Arnim ví nyní o těch tajemstvích; přeje té osobě štěstí nejen k těm zemím,

³⁴⁾ *Aubery* v *Relation du voyage a Le Vassor*, IV, 267.

³⁵⁾ Dne 21. června píše František Albrecht z Břehu kurfitfovi, že *dne 17. června* poslal k němu vévoda Trčka a Piccolominiho, aby prodloužili příměří o čtyři dny (do 25. června). »Ich bin baldt nach gemachten Stillstandt bey dem Hertzog zu F. vnd M. vnd anderen hohen officierern gewesen, da dann I. Ld. mich gebeten, an E. G. zu schreiben vnd zubitten, das *dieselbe Herrn Wilhelm Grafen von Kunitz und Tettaw zu denselben gnedig verlauben wolten.*« Vévoda sám žádost tu snažně doporučuje (*Haltwich*, č. 1115). Srv. i list vévody Františka Albrechta nejmenovanému (Schliefovi?) z 17. června *Armer*, č. 182, str. 204). V listu Thurnovi z 21. června zmiňuje se František Albrecht také o žádosti vévodově, poznamenávaje, že Kinskému to oznámil po zvláštním kurýru (*Hildebrand*, č. 20).

ale aby toho bylo ještě více. Následuje zmínka o toužebném očekávání návratu Bubnova, jež opakuje se v listu z dne následujícího ³⁶⁾ a v listu z 16 června, kde Thurn shrnuje výsledek své důvěrné rozmluvy s vévodou takto: *»Zůstává nezměněno, co pan z Bubna oznámil Vaši Ex.; vše je v dobrých termínis.* Pan Arnim oznamuje, že jej jistě znovu za šelmu vykřičí, také Jeho Kn. Mt. Františka Albrechta. Nyní se tam ubírám a udobřím je.« ³⁷⁾ A dne 25. června, po návratu Bubnově, píše kancléři: *»Jenerallieutenant Arnim jest známé osobě nadmíru dobře nakloněn, aby obdržela nejen to, nýbrž ještě více.* Pan Arnim oznamuje, že před rokem nebyla pravá příležitost, nyní však že jest to a tempo.« ³⁸⁾ Thurn doufal, když se po příchodu Bubnově nic nestalo, i od návratu Arnimova od kurfiřtů v kýžený obrat a ještě po zmaru jednání neopominul vroucně pochváliti kancléři obratnost, kterou osvědčil Arnim při útoku císařských na Svidnici.

O upřímnosti těchto chval Arnimových lze souditi zajisté rozličně, ale tolik jest jisto, že o nějakém jednání mezi Thurnem a Valdštejnem *proti Arnimovi* nemůže býti řeči. Thurn naopak kladl důraz na to, že Arnim jest získán záměru, o nějž jednal právě s kancléřem pan z Bubna. Výklad Kinského třeba tedy *samítuouti*. Povstal nepochybně vlastní kombinací Kinského, jenž, opíraje se o dřívější úmluvy s vévodou, nemohl uvěřiti, že by vévoda chtěl jednati s týmž Arnimem, jež ještě nedávno jmenoval šelmou a osminásobným zrádcem!

Jinak ovšem nemohou citovaná místa listů Thurnových nevzbuditi pochybnosti. Poznali jsme Arnima a Thurna jako nepřátele. Ještě nedávno, v měsíci březnu a dubnu, zahrnovali se navzájem těžkými žalobami, a ustal-li spor na venek, nemohlo to znamenati smír obou mužů, rozdílných cele nejen politickým stanoviskem, ale i povahou. Thurnovo vychvalování Arnima, jeho věrnosti a ochoty budí tedy nedůvěru. Ještě více překvapuje pak opětované tvrzení Thurnovo, že Arnim přeje vévodovi *»k těm zemím«* štěstí. V ústech Thurnových nemůže to zajisté znamenati nic jiného, než že Arnim přeje vévodovi království Českého. Tu třeba se tázati: Byl by vévoda v jednáních červnových žádal pro sebe českých zemí? Byl by žádost tu pronesl před Arnimem? Byl by Arnim s tím souhlasil? Byl by tím potěšen? Jsou to otázky, na něž již na základě dosavadní známosti osob a situace možno odpověděti záporně. Vzpomeňme jen vyhýbavé odpovědi Valdštejnovy v Jičíně a jeho opatrnosti, jež takové přiznání téměř vylučuje! Arnim sám se konečně nikde o čemsi podobném nezmiňuje. Než přece — v listu kurfiřtovi z 9. července,

³⁶⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 9. a 10. června (*Hildebrand*, č. 17 a 18). Postskriptum k listu z 9., vztahující se nepochybně k jednání, jest naprosto nesrozumitelné. O svém zdraví píše Thurn: *Ohn mir ist von ain drey Wochen her nichts gesundes alss des Herz und der Kkopf.* Listy od kancléře přinesl mu 8. června večer podplukovník Šafman.

³⁷⁾ Thurn kancléři, Lehnice 16. června (*Hildebrand*, č. 19). Thurn dodává, jakoby vše již bylo smlouveno: *»Zue Wien aber werde ich den geringsten lob und vertraun haben. Hett zwar viel zu schraiben, wail ich aber hoff zue Gott, dass diesse sach mir auss viel obligen und mangel wiert helfen, wail ich schwaigen.«*

³⁸⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 25. června (*Hildebrand* č. 22).

kde líčí rozbití jednání, píše takto: »Valdštejn trval stále na svém nabídnutí, že chce v říši mír učiniti, ale spozoroval jsem, že se nechce namáhati zadarmo — chce za odměnu místo Meklenburska *Dolní Falck*«³⁹⁾ Z toho jest patrné, že Thurnovy zprávy o Arnimově radostném souhlasu s vydáním české říše vévodovi *nejdou pravdivy*.

Hr. Thurn tedy klamal kancléře Oxenstiernu. Není nesnadno to vysvětliti a omluviti. Thurn znal nedůvěru kancléře k Arnimovi — a byl se sám několikrát přičinil, aby tato nedůvěra byla utvrzena — nyní pak šlo mu o to, *aby všechno podceřeni zaplašil*. Viděl znovu vzházeti naději na politický převrat v Čechách ve smyslu plánů emigrace i nelekal se žádného prostředku, kterým by možný nezdar jeho zažehnal. Záleželo mu na tom, *aby kancléř proti slezskému příměří nevystoupil*, i hleděl vzbuditi důvěru jeho tvrzením, jež spočívalo pouze na ukvapené vlastní kombinaci nebo na vědomé nepravdě.

Lenz má za to, že Arnim se vskutku hr. Thurnovi zmínil o své ochotě k plánu o korunu, taje zatím před ním odchylné cíle jiné. Jednání to, máme-li nu rozuměti, předpokládalo by tomu odpovídající úmluvu s Valdštejnem, jinými slovy, že vévoda jednal s Arnimem v jiném smyslu a s Thurnem také v jiném smyslu. Ale z předchozího jest patrné, že překvapující tvrzení Thurnova v listech ke kancléři lze dobře vyložiti, aniž třeba cos takového předpokládati, nad to pak z jednání mezi Thurnem a vévodou vysvítá zřejmě, že *Valdštejn jednal se Švédy upřímně*.

Hr. Thurn ležel v době smluv o příměří nemocen v Lehnici. Zpráva z tábora, že Valdštejn jedná s Arnimem o příměří, musila jej zajisté překvapiti a naplniti obavami — čekal přece právě od kancléře odpovědi na vzkazy Bubnovy, dle nichž chtěl vévoda míru *proti* Arnimovi. Poslal zajisté někoho k vévodovi anebo Trčkovi, aby se o stavu věcí poučil. Poslem tím jmenuje se sám *Rašín*. Rašín vypravuje vskutku, že Thurn jej poslal k vévodovi, protože *nedůvěřoval jednání s Arnimem*. Měl vyzvěděti podrobnosti o jednání, upomenouti vévodu na sliby dané Bubnovi a oznámiti, že Thurn očekává návratu Bubnova každou chvíli. S Valdštejnem se setkal míli od městečka Němčí, »jež vévoda dal právě předchozího dne spáliti«, tedy 5. června. »To je dobře, že jste přišel,« pravil prý vévoda, »zítra chci poslati Trčku k Arnimovi, aby vyjednal příměří; zatím vrátí se Bubna od Oxenstierny. Chci však nicméně táhnouti vám s armádou »mezi oči« a zde se položit, abych neupadl u dvora v podezření, ale aby každý měl za to, že jsme nepřátelé. Přes to nechci vašemu vojsku nic uškoditi.«⁴⁰⁾

Rašín vypravuje dále správně o zevnějším průběhu jednání mezi tábory, jemuž byl přítomen v průvodu hr. Trčky. Naivní zprávy jeho o rozmluvě s vévodou nelze kontrolovati, a z prohlášení vévodových nedá se také vyčísti určitá odpověď na jeho otázky. Chtěli-li bychom ji hledati přece, musili bychom

³⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Svídnice, 9. července. *Gaedeke*, č. 61.

⁴⁰⁾ *Dvorský*, 31; *Gaedeke*, 322.

vykládati příměří tak, že bylo smlouveno pouze proto, aby se mohlo čekat klidně na návrat Bubnův. Rašín však i zde, jako na jiných místech, nepodává o projevech vévodových zprávy úplné. V císařském táboře prodlel, jak z relace jeho patrno, do 8. června; dne 9. června mohl býti nazpět v Lehnici u hr. Thurna. Z tohoto dne pak máme list Thurnův kancléři, oznamující poprvé příměří a udávající zároveň, že vévoda v důležité záležitosti žádá rozmluvy s Thurnem.⁴¹⁾ Jest na snadě se domnívati, že tuto zprávu přinesl Thurnovi Rašín a že tedy Rašín přinesl i jinou novinu v témže listu se vyskytující: Generallieutenant Arnim ví nyní o těch tajemstvích . . . O tom však a o tom, kterak vévoda nebo Trčka opětné jednání s Arním vysvětlovali, stalo-li se to tím způsobem, jak kancléři líčil potom hr. Thurn, nepraví Rašín ničeho.

Příchod Thurnův do císařského tábora udává Rašín na 12. červen. Thurn byl také v bytu vévodově u jídla, ale před jídlem byli oba dva po dvě hodiny sami v komnatě a mluvili spolu, a hr. Thurn pravil mi potom, že *u vévody jest vše v dobrém způsobu*, jen kdyby Bubna se brzo navrátil! V naprosté shodě s tím píše Thurn sám kancléři z Lehnice 16. června: »Jeho Kn. Mt., vévoda Fridlandský, žádal velmi přátelsky, abychom se spolu spatřili, a protože se říká, že libost a láska k něčemu činí snadným ostatní, vydal jsem se na cestu, a chvála Bohu, také se z toho uzdravil. Bylo by dlouho Vaší Exc. popisovati, jak velmi znamenitě byl jsem přijat a vším způsobem nadměru traktován a vyprovozen. Jaká byla krásná konverzace, chci při jisté příležitosti ještě obsírněji vypravovati. *Zůstává nezměněno, co pan z Bubna Vaší Exc. referoval; vše je v dobrých termínis.*«⁴²⁾

Z toho zajisté sotva lze vyvozovati, že Valdštejn chystal jednání s Arním, odchýlná od proposicí jičínských. Naopak — měl-li Thurn dosud nějakou nedůvěru k obratu věcí, zaplašila ji tato rozmluva s vévodou úplně. Všechnu *upřímnost chování Valdštejnova k Thurnovi* a tedy i poctivost jeho smluv se Švédy poznáváme pak hned potom, při návratu Bubnově. Bubna byl 7. června opustil Frankfurt⁴³⁾ a spěchal přes Erfurt a Lipsko přímo do

⁴¹⁾ Srv. výše pozn. 36.

⁴²⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 16. června (*Hildebrand*, č. 19). O schůzi vévodově s Thurnem ví i vyslanec republiky benátské ve Vídni, Antelmi, ví dokonce, že měla býti již 9. června, ale pro nemoc Thurnovu byla odložena. O jejím účelu píše v depeši z 18. června: *Credeasi che fosse per parlar degl' interessi de Capi di Svecia, o perchè non restino dal trattato isvantaggiati, o a mira più tosto d'intorbidarlo, onde a particolare avedutezza si preparava il Generale nell' udír li discorsi di lui* (*Gliubich*, 381).

⁴³⁾ Fischer radům braniborským, Frankfurt, 11. června (*Irmer*, II, č. 175). Fischer se mnoho zajímal o cíle poslání Bubnova, ale nevěděl více, než že Valdštejn a Bubna jsou staří přátelé, což mu Bubna sám dotvrdil. Fischer znal Bubnu již z dob dřívějších; navštívil jej 2. června, zastihnuv jej právě, an psaní Thurnovo překládal z češtiny do němčiny, aby je mohl okázati kancléři (Fischer z Frankfurtu 4. června. *Irmer*, 167). Překlad tohoto listu, v němž Thurn pro Boha prosí, aby se Bubna staral o rychlé vyřízení, protože nemožno zmeškati hodiny, uveřejnil *Irmer* (č. 156; Thurn Bubnovi 21. května). Na rubu jest napsáno rukou Bubnovou: »Copierschreiben von ihr excell. herrn grafen von Turn, verdietscht.« *Tím vyvrací se samo sebou zakořeněné mínění, že hr. Thurn česky psáti neuměl* (srv. na př. *Dvorský*, A. z Valdštejna, 101, pozn. 29). Že by se Thurn byl pokládal za

Lehnice. Sem přibyl 18. června, ⁴⁴⁾ a hned téhož neb následujícího dne vypravil jej hr. Thurn s opisem vlastnoruční odpovědi kancléřovy na návrhy ze schůze jičínské do císařského ležení. ⁴⁵⁾

Odpověď tato byla již nazvána mistrovským kusem diplomatické vybranosti a břitkosti. ⁴⁶⁾ Jest to kus analyzy vévodových snah, rozvíjející jasně a logicky jejich nutné důsledky. Proti napověděným a nedopověděným, vždy příliš obecným a podmíněným prohlášením jeho máme zde střízlivé, jasné, věcné a klidné vyložení situace a z ní plynoucích požadavků. Celek pak prochvívá tón přátelské náklonnosti, jež dotýká se nás zejména tam, kde kancléř mluví o nutnosti restituce exilujících kavalírů a staré české svobody. Kancléř mluví zde jako ochránce a zástupce české emigrace a jejím jménem podává vévodovi českou korunu. Postup myšlének jeho jest tento:

Z listu pana jenerála hr. Thurna a ze zprávy pánovy (Bubnovy) srozumívám, že pan císařský jeneralissimus není neochoten smluviti se se mnou a s námi všemi a pomoci založiti zdárný mír. Netajím, že moji představení, švédská vláda a pak J. Mt. Kr., nyní v Pánu odpočívající, jsou stálého bezpečného míru žádostivi. Jak však míru dojíti, aby byly spokojeny obě strany, k tomu bez obtíží a nesnází není cesty. Z relace pánovy nemohl jsem srozuměti, usiluje-li pan císařský jeneralissimus o obecný, naprostý mír, kterým by nynější zápas po jednání obou stran byl ukončen, či chce-li sám *in particulari*, jako jeneralissimus, jenž má císařskou armádu v moci, s námi jednati a tak konečně ne-

Němce, svědectví Dvorským na témže místě uvedené nedokazuje, připouštějíc výklad jiný, vzhledem k chybnému psaní Thurnovu asi správnější (»nás lid vojenský německé národnosti«). K tomu srv. list druhého velitele švédského sboru v Slezích, Jakuba Duvalda, z Lehnice 10. srpna 1633: »Sonsten des herrn grafens von Thurn excell. nit eine besondere affection zu andern ausser ihrer nation haben und statt der degradirten pommerschen, märkischen und schlesischen cavalliers die Böhmen promoviren (sic, Irmer, č. 219). V nepodepsaném listu z Vratislavi z 6. kv. (*Hildebrand*, č. 10) čteme: »Die Böhmen kommen heuffig beim Hn. Grafen v. Thurn an, desswegen ein anderer muss zurückstehen. Die Sachen werden durch 2 Böhmen ausgefertigt, deren einer vor diesem sein Secretarius gewesen, der ander ist diesem adiungiret.« — Bubna přibyl do Frankfurtu 1. června (*Irmer*, č. 167 a *Hildebrand*, č. 19), ale přes prosby Thurnovy o rychlý návrat odejel odtud teprve 7. června. Z tohoto dne jest i kancléřova resoluce.

⁴⁴⁾ Srv. *Irmer*, č. 169, 173, 174, 181; zpráva z Vratislavi (*Hildebrand*, č. 23) a *Lenz*, 18, pozn. 3. — Nicolai poslal poštmistru v Lipsku lístek pro Bubnu (z 10. června), žádaje, protože mu má oznámiti důležité věci, za rozmluvu. Dne 17. června se táže, zdaž Bubna list obdržel, a z toho třeba souditi, že k rozmluvě prozatím nedošlo

⁴⁵⁾ Dne 19. června podepisuje Gallas pas pro Trčkova trubače Doležala k cestě k Thurnovi do Lehnice (*Hallwich*, č. 480). Jest na snadě domněnka, že Doležal provázal vracějícího se Bubnu, podobně jako před měsícem jej provázal z Jičína. O opisu kancléřovy resoluce srv. *Lenz*, 402, pozn. 1. *Lenz* má za to, že resoluce kancléřova byla adresována Thurnovi. Na rubu konceptu jest však poznámka: »An den hern v. Spubena«, a trvá-li *Lenz* přes to na svém mínění, postačí ukázati k poslední větě resoluce: »Hiermitt wünsche ich Ihm eine beständige gesundheit, gute leibes kreft, glückliche reise und gewünschete verrichtung . . .« a dále k větě první: »Aus des hern generals grafen v. Turn L. schreiben undt meins hochgeehrten herrn communication verstehe ich« etc.

⁴⁶⁾ *Lenz*, 402. Resoluci uveřejnil *Hildebrand*, č. 16, dle vlastnoručního konceptu kancléřova v švédském říšském archivu.

přímo mír založiti a císaři a lize podmínky předepsati. Chci o obou cestách pověděti své mínění. O způsob první mnozí se namáhají, a přejí si a chci o to usilovati, aby se to mohlo zdařiti. Ale věc týká se mnoha intereso-
vaných z obou stran, a spory jsou nadmíru spleťty; poměry na obou stranách dají se stěží napravit, leda by ten neb onen ustoupil a se poddal. Mimo nesnáze tyto nelze o takové věci jednati bez náležitě plné moci a instrukce představených. Po zvyku a způsobu stavů římské říše bylo by třeba dlouho pracovati o odstranění těchto překážek, a jest možno, že by mnozí stavové a země byli zničeni dříve, než by k takovým jednáním došlo, nerci-li než by byla ukončena.

Co však se týče druhého způsobu, že pan císařský jeneralissimus chtěl by s námi jednati *in particulari*, to zdá se býti pravou cestou k míru. Úmysl mého neboho krále jest mi povědom, a neznám rychlejší cesty k tomu, než kdyby jeho Jeho Kn. Mt., která má v rukou císařské zbraně a přemůže snadno bezmocnou ligu, chtěla se s námi zvláště srovnati. *A protože bez restituce exilujících kavalírů z koruny České a z císařských dědičných zemí a bez obnovení starodávné české svobody jak ve věcech náboženských tak politických nelze smlouvy učiniti*, protože však toho nelze nikterak od císaře a domu Rakouského očekávati — nemluvě o jiných stížnostech knížat a stavů říše — bylo by nutno, aby základ smlouvy naší k tomu čelil, aby pan císařský jeneralissimus se s námi smluvil *à part*, ovšem s vyloučením císaře a ligy, a mělo-li by se díla býti řádně chopeno, *bez odkladu nebo prodlévání zmocnil se koruny České a zemí přivtělených a dal se od stavů dotčené koruny korunovati*. V tom případě nejen že by mu nebylo očekávati od nás překážek, *ale byl bych jménem své vlasti ochoten s Jeho Kn. Mt. se spojití a v spolek vejíti*, jeho úmysl siliti, promovovati a podporovati, a byly-li by mu tu neb tam činěny překážky, pomáhati dle toho, jak bychom se smluvili — s tou výminkou, aby se Jeho Kn. Mt. *nynější mé mladé královně a mé vlasti podobně zavázala, že si dá také na jejím slaru záležeti*, že pomůže jí zastávati proti nepřítelům a při příštích jednáních bude pečliv toho, aby jí bylo dosti učiněno, jakož i že bude pomáhati k dobrému výsledku obecnosti jiných spojených stavů v římské říši. Kdyby pak Jeho Kn. Mt. k tomu byla ochotna, měl bych za dobré, abychom si nejdříve skrze mlčelivé spolehlivé osoby vyjevili navzájem své myšlenky, a kdyby nic jiného nebylo míněno, potom aby prostřednictvím deputovaných nebo osobní schůzí bylo dílo spěšně smlouveno a vykonáno. Pak bude mír dobře sám sebou následovati, a všemu bude konec učiněn.

Memoriál tento dal Bubna čísti vévodovi, a Valdštejn jej — píše Thurn kancléři 25. června — »velmi pilně a s úvahou přehlédl, vysoce chválil a také musil vyznati, že nelze nalézti ani vymysliti cesty lepší, jistější, rychlejší a stálejší, než jak Vaše Exc. s dobrým úmyslem navrhl«. ⁴⁷⁾ »Principální osoba,« píše Thurn kancléři *o dva měsíce později*, »moudrý návrh Vaší Exc. přečetla,

⁴⁷⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 25. června. *Hildebrand*, č. 22.

porozuměla mu dobře a přátelsky, také vyznala tenkrát, že není bližší, lepší a jistější cesty, ale — *nechtěla tenkrát dáti se k tomu pohnouti.*«⁴⁸⁾

Přiznání toto, zrazené Thurnem teprve po dvou měsících, otvírá nám rázem výhled *v změněnou situaci*. Můžeme je doplniti zajímavým a výrazným svědectvím Rašínovým, po tom, co uvedeno, zajisté spolehlivým. »*Fistě,*« pravil dle toho v přítomnosti Bubnově a Rašínově vévoda, »*to psaní má hlavu i patu! Ochsenstern musí býti rozumný muž! Ale ještě není čas! Až bude čas, chci všechno učiniti!*«⁴⁹⁾

Tedy *odklad*, nevysvětlitelný odklad všeho právě v tom okamžení, kdy toužebně očekávaný Bubna oznámil souhlas, povzbuzení a sliby kancléře! Vévoda tedy prozatím jednati nechtěl, nechal všeho, co v záležitosti bylo doposud podniknuto, uzavřev krátkou fási dalekosáhlých snah, vzbudivších tolik nadějí v nedohledné převraty v nejbližší budoucnosti, prostým: Ještě není čas! Než proč to vše — kde hledati příčinu nového obratu? Nezpůsobily-li ho ony »veliké pochybnosti, jež vévoda spojuje se svými úvahami,« pochybnosti, jichž dle Feuquièra obávali se oddaní přátelé vévodovi, a jež lze vysloviti snad kratším slovem: strach? Prameny podávají nám jen jedno vysvětlení tohoto náhlého ústupu, jež prozatím prostě zaznamenáváme. Rašín ve své relaci, zmíniv se o odkladu vévodově, vypravuje dále: »Pan z Bubna však stěžoval si Adamu Trčkovi, že vévoda znovu proti svému původnímu rozhodnutí změnil své smýšlení. On, z Bubna, že u kancléře Oxenstierny zůstane ve lži! Dal by mnoho za to, kdyby se byl k němu nebyl odebral a takových věcí mu nepřednesl, neboť tak by se nemusil státi lhářem! On, Trčka, že ví, co mluvil vévoda v jeho přítomnosti a že nás snažně do Jičina žádal! Tu se Trčka zapřísahal, aby jej všichni čerti vzali, že *vévoda to miní upřímně, ale že těm hvězdářům tolik věří! Hvězdáři mu toho tolik předpovídají, jak velikým pánem má se státi . . . Všechno se stane, jen až přijde čas!*«

Ještě dne 19. června vypravil vévoda Bubnu a Rašína zpět do Lehnice k hr. Thurnovi.⁵⁰⁾ Na den 21. června umluvena byla schůzce mezi Thurnem a Trčkou v poloviční vzdálenosti mezi táborem a Lehnicí, v městě Střehomi (Striegau), kde měl Thurn, jak sám oznamuje, dáti odpověď na zprávu Bubnovu o pořízení u vévody.⁵¹⁾ Od Rašína dovídáme se o schůzce, že Trčka prohlásil, že vévoda *chce v záměru svém stále trvati, než že ještě není čas!* Thurn píše kancléři pouze: »Pana hraběte Trčku přivedl jsem tak daleko, že

⁴⁸⁾ Thurn kancléři, Svidnice, 22. srpna. *Hildebrand*, č. 30.

⁴⁹⁾ *Dvorský*, 12; *Gacdeke*, 324. Slovo těchto užil, nepochybně z Herchenhahna, *Schiller*, ve »Valdštejnově smrti«: Wallenstein (nachdem er gelesen): Der Brief hat Händ und Füß. Es ist ein klug verständig Haupt, Herr Wrangel, dem ihr dienet.

⁵⁰⁾ Zpráva z Vratislavi (srv. výše pozn. 44 a 45).

⁵¹⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 25. června (*Hildebrand*, č. 22): Herr graf Trzaska ist von den fuerst von Walstein zuerukh khomen bis nach Strziga anzuhören den hern general z Bubna, was ich auf sein referiren werde zuer antwort geben. *Lenz*, 407, pozn. 1, vyvozuje z těchto slov, že Thurn v Střehomi nebyl, nýbrž pouze Bubna, ale výklad takový, opírající se pouze o citovanou nejasnou větu, může sotva obstáti proti udání vratislavské zprávy z 25. června, proti Rašínovi a konečně proti dalšímu místu téhož Thurnova listu.

má sám za to, že jeneralissimus nemůže se tomu vyhnouti, ale učiniti, co Vaše Exc. navrhla, a čeho jsem byl já vždy žádal a hledal. Co jeho se týče, chce pilně o to pečovati.«

Více Thurn nepraví, a list jeho byl by nesrozumitelným, kdybychom nevěděli, že důležité rozhodnutí již padlo. To přiznává Thurn kancléři teprve 22. srpna. Jest patrné, že doufal dosud, že od návratu Arnimova čekal příznivé změny, že nechtěl kancléře pravdivým vylíčením všeho připraviti o veškeru důvěru a přiměti snad k ráznému zakročení proti jakémukoliv jednání vůbec. Ale na sklamání připravuje jej přece. Psal-li 16. června radostně: »Vše je v dobrých termínis,« píše nyní: »To však, co Jeho Kn. Mti. z Fridlandu vězí v hlavě, jest zbytečno a při této příležitosti nejisto Vaší Exc. vypisovati, neboť (sic) to tušíte svým osvěceným rozumem. Kdybychom však horem pádem se do toho spustili a spojili se bez jistého srozumění, nemohli bychom to zodpověděti Bohu, Vaší Exc., římské říši, království a zemím. Tu platí: *disce caute mercari.*«⁵²⁾

Dne 19. června bylo tedy o osudu tajných jednání prozatím rozhodnuto. Vévoda, nečekaje ani návratu Arnimova, vzdal se dalších kroků v akci tak dlouho osnované a tak daleko pokročivší. Klademe důraz na toto důležité faktum, jež nám ukazuje jednání za prvního příměří v novém světle. Vévoda ustoupil v době, kdy od Oxenstierny i od Feuquièra došel netoliko souhlas s jeho plány, slib ochotné a vydatné podpory, ale kdy z obou stran, od kancléře také jménem nebohého krále, byla mu podávána královská česká koruna. Vévoda uznal, že návrhy učiněné vedly by nejrychleji a nejbezpečněji k míru, ale dále o nich jednati prozatím nechtěl. A co je zejména důležité — *toto své rozhodnutí oznámil loyálně hr. Thurnovi.*

Okolnost tato jest s dostatek výmluvná, abychom nemohli pochybovati, že jednání se Švédskem mínil upřímně, a že tedy o odchylných smlouvách s Arnimem za zády Thurnovými *nemůže býti řeči*. Spíše zdá se, že vévoda sám viděl těžisko jednání v stycích s Francií a Švédskem. Jeho rozhodnutí aspoň *nedbá v ničem toho, že Arnim dosud se nevrátil s odpovědí obou kurfiřtů*, tak že se zdá vskutku, jakoby mu na jednání s nimi záleželo málo nebo nic, jakoby byly návrhy o mír učiněny jim na oko, aby tím bezpečněji mohla býti skoncována akce hlavní, zahájená v měsíci květnu. Přes to, zdá se nám, nutno výkladu tomuto upříti oprávněnost z důvodů, jež jsme již vložili, a z nichž rozhoduje ten, že Thurn čekal i nyní od návratu Arnimova obratu ve smyslu svých přání a že po konečném sklamání byl domnělou věrolomností vévodovou nanejvýš rozhořčen. Trčka asi budil v Střehomi jakési naděje v té příčině. Že byly nejisté a pochybné, poznati lze z listu Thurnova z 25. června, v němž jest rozhodnutí vévodovo zamčeno, a z něhož mluví nedůvěra.

⁵²⁾ List z 25. června. Na jakou cestu vztahují se poslední slova Thurnova: »Ich bin, Gott Lob, gesundt, heindt räss ich nahner bey den Freunden undt Feinden zue sein, wiel mir alles treulich lassen angelegen sein« — lze jen hádati. Nepochybně do ležení saského, k vévodě Františku Albrechtovi.

Ukázaly-li se oba uvedené výklady Valdštejnova návratu k Arnimovi pochybenými, nezbyvá než vysvětlení, že vévoda chtěl v okruh svých plánů proticísařských, navržených Francií a Švédsku, pojmouti nyní i oba kurfiřty. Kterak však tato změna se udála, nevíme. Snad měl vévoda za nebezpečné vylučovati ze svých plánů evangelickou moc, proti jejímž vojsku právě stál, a spojovati se svými záměry rozvrat v protestantské jednotě. Snad poznal, že Thurn hrstkou svých vojáků nemůže mu býti podporou, že jsou pochybné i naděje v pomoc Františka Albrechta. Úvahy takové mohly zajisté na jeho rozhodnutí působiti, ale vlastní příčinu obratu tušíme hlouběji. Valdštejn vrací se znovu a znovu k záměru, jenž jeví se takřka základní součástí jeho plánů, k snaze *získati Arnima a spojití se s jeho armádou*. Ať již třeba jeho jednání se Švédy a Francií datovati od konce prosince r. 1632 neb od počátku dubna — v té i v oné době jej přistihujeme při pokusu navázati nové styky s Arnimem. Musíme pak přiznati, že v poměru vévodově k Arnimovi jest něco záhadného, něco, co zdá se čeliti předpokladům zdravého rozumu, co se vymyká kontrole kritiky. V květnu jmenuje vévoda Arnima zrádnou šelmou — a v červnu s ním jedná v plné důvěře; v květnu onačuje jej jako nepřítele Švédů, zná jeho protišvédskou politiku — a v srpnu posílá jej s návrhem evropského boje protihabsburského k Oxenstiernovi; pak dává znovu vzkazovati kancléři, že Arnim nenávidí Švédy více, než sám císař — a poslední, zoufalé jednání jeho s nepřítelem vyznívá konečně v usilovné, až prosebné hledání shody — s Arnimem! Vyloučení Sas z chystaného míru, jemuž chtěl vévoda v květnu, zůstává osamělou výjimkou v jeho plánech — v každém jednání následujícím je získání Arnima v popředí. Nelze souditi asi jinak, než že tato zvláštní, takřka chorobná důvěra v Arnima, že toto přesvědčení o jeho nezbytnosti tkvělo opět — v nějakých předpovědech Arnimovy nativity, jako důvěra Valdštejnova v Piccolominiho. K této mystické víře v neklamnou mluvu hvězd třeba v této temné historii konečně vždy přihlížeti. Vévoda musil se přesvědčiti, že jej Arnim klamal — v zprávě Kinského z 4. června máme asi nepochybný důkaz toho — a přece vracel se k němu znovu a znovu. Ukazovali-li jsme výše, kterak Arnim vévodu podváděl, kterak jeho politické zásady vzpíraly se jakékoliv pomoci vévodovým snahám proticísařským, můžeme právě ze stanoviska jeho v této době, z jednání za prvého příměří, podati k tomu doklady *nejvýmluvnější*.

* * *

Arnim byl slibil hned po smluvení příměří, dne 8. června, že se vydá na cestu. »Vidím rád,« psal toho dne vévodovi, »že mohu vyjeti ještě dnes, aby dílo bylo urychleno a čas neplynul zbytečně.«⁵³⁾ Ale ještě 11. června byl v poblíž tábora, v Sobotce, a *toho dne teprv* odeslal nejvyššího Vitzthuma se zprávou o příměří a o návrzích vévodových do Drážďan. Po Vitzthumovi navrhl kurfiřtovi zároveň osobní schůzi někde v půli cestě mezi Drážďany

⁵³⁾ Arnim vévodovi, 8. června, »praes. 8. Junii, hor. 8 mat. zu Heydersdorff«. *Hallwisch*, č. 471.

a táborem. Jest asi významné, že vykládá v témže listu, že *válka* musí býti »postavena na jiný fundament«, že třeba peněz na vojsko, a že ti, kteří kurfiřtovi namlouvají opak, jsou buď lidé nepoctiví a zrádci, buď největší ignorantí na světě. Bude-li se kurfiřt řídit dále hlasy lichotníků, spadne při prvním nárazu všechno na hromadu. ⁵⁴⁾

Vitzthum přibyl do Drážďan dne 12. června k večeru. ⁵⁵⁾ Kurfiřt byl pryč, smíme-li věřit zprávám tajných rad Nicolaimu ze 14. června, zaražen, že Arnim podnikl něco tak závažného bez jeho svolení. ⁵⁶⁾ Zdá se vskutku, že v Drážďanech dbali více příměří než vévodových návrhů. Arnim ostatně vložil po Vitzthumovi nutnost příměří řadou důvodů, a to ze stanoviska *pouze vojenského*. ⁵⁷⁾ Kurfiřt odpověděl teprve 15. června, navrhuje za místo schůze zámek v Chmelen u Ortrandu. ⁵⁸⁾ Dne 18. června dopoledne přibyl do Chmelen a přijal ihned Arnima. Generallieutenant opakoval odpoledne své noviny tajným radům Milticovi a Timaeovi, kteří vyžádali si o všem písemného dobrozdání. ⁵⁹⁾ Dobrozdání toto, dané 19. června v neděli svatodušní, se nám zachovalo, ⁶⁰⁾ a poznáváme v něm celého Arnima, čemu chtěl jako politik, jak jednal jako diplomat, poznáváme zejména jeho poměr k Valdštejnovým záměrům.

Záležitost, počíná Arnim, jest nadmíru důležitá a žádá veliké opatrnosti. »Měli-li bychom se poněkud do toho spustiti,« třeba dbáti 1. aby se dobré nabídce příliš nedůvěřovalo, aby nenastalo rozdělení stavů, 2. aby se v ni nekladly veliké naděje, 3. aby se nepropásla dobrá příležitost, 4. aby taková příležitost nevzešla nepříteli ze ztráty času, 5. aby mysle na naší straně nebyly zmateny, 6. aby vojáci, zvěděvši o přípravách míru, nebyli dohnáni k zlé resoluci, 7. aby se nevzbudila nelibost krále Dánského, jemuž bylo především prostřednictvím vyhrazeno, 8. *aby Jeho Mti. Cís. nebyla dána příčina si stěžovati,*

⁵⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Sobotka, 11. června. *Gaedeke*, č. 56. Dle *Helbiga*, 19, vyslal Arnim současně ke kurfiřtovi nejvyššího Kalksteina, aby žádal důtklivě sesílení vojska, munice a chleba. »Wo solches wie obengedacht innerhalb 14 Tagen nicht geschehen möchte, wollte Ihre Exc. der Herr General Leuttenambt die Armee nehmen, allhier vor Dresden damit rücken, stehen lassen und darvon gehen.«

⁵⁵⁾ *Irmer*, II, XLII, praví bez dokladu, že Vitzthum přibyl do Drážďan odpoledne 13. června. Nicolai však udává (14. června) určitě, že Vitzthum přijel do Drážďan 12. června pozdě na noc. To opakuje v listu panu z Černhausu (*Irmer*, č. 177, 186).

⁵⁶⁾ Srv. *Irmer*, č. 177, 186.

⁵⁷⁾ Jsou to důvody: 1. že saská jízda jest stálými nájezdy Chorvatů a lehké jízdy uherské seslabena a z části bez koní; také pýchota potřebuje nutně oddechu; 2. že lze snáze vyčkati příchodu slíbené posily; 3. že nepřítel bestoho boji se vyhýbal; 4. za příměří lze dokončiti opevnění tábora; 5. opatřiti se proviantem; 6. obdržeti 3000—4000 Rákoczym slíbených uherských jezdců; 7. soldateska nabyla zmužilosti pozorujíc, že nepřítel sám žádá příměří. *Irmer*, č. 180 a 195.

⁵⁸⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 15. června. *Gaedeke*, č. 58.

⁵⁹⁾ Protocollum, was bey der mit dem herrn General Lieutenant Hans Georg von Arnim die Pfingst Feyertage über gehaltene Conferenz fůrgangen. Drážďany, 23. června. *Gaedeke*, č. 60.

⁶⁰⁾ Arnim kurfiřtovi, Ortrand, 19. června. *Gaedeke*, č. 59.

že pod zástěrou, jakobychom byli na této straně ochotni k sjednocení, a před jednáním nebo za něho, praktikuje se proti ní cos nebezpečného.

Na druhé straně třeba neméně zrale uvážit:

1. Kdyby vévoda Fridlandský pozoroval, že návrhy jeho jsou nám nemily, domníval by se snad, *že se spustil příliš daleko, a že by mu z toho vzešly nesnáze a stíhal by proto, aby se očistil ze všeho podezření, V. Kurf. Jst. usilovněji než kdy před tím a než koho jiného, a užil by nejkrajnějších prostředků, aby zničil V. K. J. a její země.*

2. *Nebo by se snad také chopil rad nebezpečnějších a spojil se se stranou nejsilnější (t. j. se Švédy a Francií!). Potom by byla římské říši odňata všechna naděje na mír.*

3. Třeba také uvážit, že všechna jednání a smlouvy jsou marny a zbytečny, není-li on jim nakloněn, nebo chce-li se jim opřít; neboť armáda, jak generálové tak důstojníci a vojáci, závisejí jedině a pouze na něm.

Maje vše to na mysli radí Arnim, aby s ním *něco* bylo smluveno. Tím by byla usnadněna všechna jednání a, tají-li *nebezpečné úmysly*, byl by od nich *odvrácen*. Jak by se zavázal k něčemu určitému, *byla by cizozemcům vsata naděje, že se jim podaří uskutečnití své praktiky*. Tak by mohla říše dosíci snazší cestou dobrého míru.

Kdyby kurfiřt s návrhem souhlasil, bylo by třeba pečovati především o to, *aby nebylo vzbuzeno podezření Francie a Švédů*, aby rozmluvami s Fridlandským byla vyzvěděna jistá a pravá cesta a vlastní podstata, »kterou pak bychom se k jednání vždy přibližovali, ale s konečnou smlouvou poněkud *váhali*. Zatím by bylo nutno *pluky sesilovati*, příměří zrušiti pod *zámkou*, že toho třeba, aby nebylo vzbuzeno podezření, nebo ještě lépe je od týdne k týdnu prodlužovati, *aby musil stále býti v strachu* a nemohl se sesilovati. Teprve když bychom s ním byli *stejně silni*, učinili bychom smlouvu, dávali dobrou naději jeho návrhům a zbavili jej všeho podezření. Po učinění smlouvy však naléhali bychom na něho mocí, aby to, co slíbil, ihned provedl skutkem, a řídili bychom vše tak, *aby moc jeho byla stále mezi evangelickými uzavřena.*«

Tak Arnim kurfiřtovi dne 19. června. Z návalu myšlének, jež vzbuzuje pamětihodný memoriál tento, dere se v popředí Arnimův soud, že nemá býti nic nebezpečného praktikováno proti Jeho Mti. Cís., že nemá ani podezření toho býti vzbuzeno! To hlásá vrchní velitel vojska stojícího v zjevném boji s císařem, týž Arnim, který 30. prosince 1631 vyřizoval od vévody Nicolaimu, že císař s celým svým domem s bolestí pozná a pocítí, že urazil kavalíra! Arnim, dává na jevo, že vévoda chce míru proti císaři, naznačuje v neurčitých slovech, co musil vědět určitě. Radí-li s Valdštejnem jednati, radí tak proto, že jej chce od jeho záměrů *odvrátiti*, a pak proto — *aby se vévoda nespojil se stranou nejsilnější, to jest s korunou Švédskou a králem Francouzským*. Co jsme z dosavadních projevů Arnimových mohli jen odvozovati, máme zde jasně a světle vysloveno. Arnim radí k jednání s Valdštejnem nerad a jen proto, že není vyhnutí. Promyslí vše s vlastní sobě důkladností do nejmenších podrobností, a došel výsledku, že *něco* se musí slíbiti. Ale to, co navrhuje, je *oklamati* vévodu. Konejšiti Valdštejna, slibovati a protahovati, a až se kur-

fríská vojska počtem mu vyrovnají, donutiti jej k tomu, co byl sliboval, a co dle Arnimových výkladů má znamenati asi poctivý mír, nikoliv proti císaři, ale *proti cizincům v říši*. Nezdá-li se tu, že Arnim neuvážil, je-li také možno naznačený plán provésti, je-li na příklad možno, aby se sasko-braniborské pluky vyrovnaly fridlandské armádě? Jak mohl Arnim věřiti v zdar tohoto poněkud naivního záměru? Není-li z toho patrné, že Valdštejnovy chytrosti a obratnosti mnoho si neuvážil? A Arnim náležel přece k těm několika málo osobám, jež mohly Valdštejna poznati dokonale a jež byly schopny dost, aby jej i poznati mohly. To vše opět nasvědčuje asi výkladu, že viděl záhadné povaze té takřka na dno duše, že znal principy jejího jednání a věděl, jak daleko možno se odvážiti, aby bylo možno ji ovládati a klamati.⁶¹⁾

Chtěl-li Arnim vévodu obelstít, ale jednati přece, nechtěli tajní radové o jednání s vévodou vůbec slyšeti. Arnim zaslal své dobrozdání po nešporách kurfiřtovi, jenž je ještě večer dodal tajným radům. Druhého dne (20. června) podali v přítomnosti kurfiřtově i Arnimově tajní radové své zdání v ten smysl, že záležitosti rozumí pan generallieutenant nejlépe, že zná »humor« vévody Fridlandského i jiné okolnosti, sami pak že mohou klásti důraz na to, aby nebylo opomíjeno jednání, prostředkovaných králem Dánským, o jejichž zdar byl kurfiřt dosud tolik pečoval. Kdyby se chtěl kurfiřt nyní dávat v jednání jiná, nebylo by lze toho omluviti. Návrhy vévodovy lze vyslechnouti a pátrati při té příležitosti, *jak daleko chce se odvážiti*. Příměří jest věc zohla vojenská, jež záleží jen na kurfiřtovi a Arnimovi.⁶²⁾

Arnim odpověděl, že pouhými rozmluvami nelze věci vyříditi. Vévodovi nutno odpověděti něco určitého, jinak by měl za to, že jej Sasové chtějí jen zdržovati a klamati. Tajní radové však trvali na soudu, aby se odpovědělo jen »per generalia«. Že se protivili jednání vůbec, patrné z toho, že slova »kdož chtí říši dále turbovati« vykládali na *Švédy*, a ukazovali na nebezpečí, aby kurfiřt, chtěje si učiniti z nepřítele přítele, nenalezl konečně v dosavadních přátelích nepřátely. Záznam Arnimův o Valdštejnových návrzích a jeho dobrozdání vylučovaly zajisté jakoukoliv pochybnost v této příčině, a zdá se, že překvapující obavy tajných rad byly způsobeny jen nelibostí, kterou vzbudilo

⁶¹⁾ Pro kritiku posledních prací o valdštejnské otázce jest asi důležité poznati výklady jejich o Arnimově memoriálu. *Gaedeke* (Die Ergeb., 81) dí, že Arnim »war ganz für das Project eingenommen«, o jeho dobrém zdání nezmiňuje se slovejn, líče věc tak, jakoby jen odpor tajných rad zmařil jeho dobré úmysly. *Lenz* (395), zaznamenává stručně Arnimovy vývody, vynechává místo o možném podezření císařově a o praktikách proti němu a stanoviska Arnimova vůbec necharakterisuje. Stejně *Irmer* ve své publikaci. V práci o Arnimovi nedotýká se nejdůležitějšího kusu memoriálu, pravě jen to, že Arnim, nedůvěřuje vévodovi, varoval »sich durch die Versprechungen Wallensteins in Sicherheit wiegen zu lassen« (str. 230). *Wittich* (63, 413) praví jen: Arnim sah voraus, dass Friedland's Vorschläge in Wien sehr böses Blut machen würden und dem Kaiser der Verdacht kommen könnte, als ob »etwas Gefährliches wider ihn praktizirt werde«. Tak ovšem nebylo lze Arnimově politice porozuměti.

⁶²⁾ Protocollum etc. *Gaedeke*, č. 60. Srv. k radě: »pátrati, jak daleko chce se odvážiti«, *týž návrh z jednání z r. 1632*, str. 138.

příměří u Feuquièra a Nicolaiho. Na nelibost tuto aspoň poukázali v poradě výslovně. ⁶³⁾

Večer vrátil se Arnim z Ortrandu do Chmelen, žádaje od tajných rad, aby mu dali své rozhodnutí *písemně*. Miltitz a Timaeus se však *omluvili*, že to neučiní, protože by prý potom záležitost tajnou nezůstala. Kurfiřtovi rádcové nechtěli s věcí vůbec nic míti, a Arnimovi nezbylo, než aby si resoluci kurfiřtovu napsal *sám*.

Druhého dne (21. června) odpoledne Arnim odpověď přinesl, a kurfiřt ji podepsal. Jest to rozvláčný výklad, složený jako instrukce pro Arnima, a pokoušející se sloučiti odmítnutí kurfiřtových rádců se lstivou ochotou Arnimovou. Vykládá se tu obširně, jak byl kurfiřt nucen chopiti se zbraně proti tomu, pro jehož důstojnost a zachování tolik byl bojoval, a jak jest svatá římská říše vydána v šanc zkáze. Proto přijal kurfiřt ochotně návrh dánské interposice a ze snažné ochoty k míru, již osvědčuje jeneralissimus, čerpá naději, že *i jeho představení budou se ve Vratislavi chovati podobně*. Arnim *může* vévodu ujistiti, že kurfiřt, »třebas by na této straně mohli býti někteří, kdož by chtěli odporovati křesťanským a chvalitebným prostředkům (k míru),« k míru je ochoten, ale nechť Valdštejna přiměje, *aby s traktáty sečkal, až jak se skončí jednání ve Vratislavi*. O zrušení nebo prodloužení příměří nechť se poradí se svými jenerály a nejvyššími. ⁶⁴⁾

Odpověď tato neobsahovala tolik, co byl žádal Arnim od tajných rad. Znamenala *nepřijetí* návrhů ze 7. června, ano prohlašovala se *proti nim*. Naděje, že císař nepochybně přijme s podobnou ochotou návrhy o mír, poznámka o straně mezi evangelickými míru nepřející — vše to mělo ukázati vévodovi, že i nyní bylo jeho úsilí marné. *Sasové o proticísařských návrzích jednati nechtěli*.

Z Chmelen vrátil se kurfiřt 21. června večer zpět do Drážďan. Arnim spěchal dále ke kurfiřtu Braniborskému, s nímž setkal se po celonoční jízdě v poledne druhého dne v Peitzu (Picni). ⁶⁵⁾ Jiří Vilém *přijal návrhy Valdštejnovy ochotně*. Nesouhlasil s odpovědí kurfiřta Saského, protože, jak píše, odpověď taková vévodovi stačiti nemůže, zejména když obecné dobro žádá, *aby císařský jenerál nebyl odvrácen od svých úmyslů*, a aby se dosáhlo jistého a stálého míru, *jehož lze skrze něj dojíti »brevi manu«*. Žádal pouze obširnější zprávy o vévodových výminkách, šetření nároků braniborských, vyloučení Bavor z kollegia kurfiřtů a *restituce koruny České »v dřívější svobodu jejího stavu a práv«*. Mimo to dotekl se i satisfakce vévodovi samému, maje za

⁶³⁾ »So viel hetten wir wohl von dem frantzösischen und Engelländischen gesandten sowohl Schwedischen Residenten vernehmen können, dass die Aufrichtung des Stilstandes bey Ihnen ein gross nachdencken und argwohn verursacht.«

⁶⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, 21. června. *Gaedeke*, č. 77 (omylem zařaděno bez data jako »Instruction für Arnim« mezi listiny ze září 1633. Srv. *Lenz*, 396, pozn. 1).

⁶⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Peitz, 23. června. *Gaedeke*, č. 63. Téhož dne zaslal Arnim list Valdštejnovi (schází), omlouvaje své prodlení. Vévoda odpovídaje 26. června z Heidersdorfu, žádá o urychlení jeho návratu a posílá mu pas (*Haltwich*, č. 489). Srv. *Lenz*, 396, pozn. 2.

prospěšné, aby jeho soukromé požadavky byly udány výslovně. K jednání o to dal Arnimovi plnou moc.⁶⁶⁾

Arnim, prodáv v Peitzu ještě dne následujícího (23. června), vydal se zpět k armádě, do Břehu. Přibyl tam 28. června,⁶⁷⁾ po třídnedlní cestě, jež vyžadovala opětovného prodloužení příměří o několik dní, až do posledního června. Dne 30. června odejel do Střelína, chtěje nedaleko odtud s vévodou se sejít. Valdštejn však se omluvil churavostí a pozval jej přímo k sobě do tábora do Heidersdorfu.⁶⁸⁾ O této rozmluvě s vévodou zpravuje Arnim kurfiřta *teprve po devíti dnech*, 9. července, a to povrchně a nedbale, jakoby se rozumělo samo sebou, že věc jinak skončiti se nemohla: »Vévoda sám měl za radné, aby došlo ke dni položenému do Vratislavi. *Ostatně trvá na své nabídce stále, že chce jediné míru a pokoji v svaté římské říši.* Spozoroval jsem však přece, že se nechce namáhati zadarmo — chce místo Meklenburska v odměnu Dolní Falc. Mluvil se mnou o prodloužení příměří a vyslal o to také své (zástupce) do Střelína.«⁶⁹⁾ Z pozdějšího jednoho listu Arnimova dovidáme se ještě, že v poradě střelínské jevil se Valdštejn velmi »alterovaným«.⁷⁰⁾

Jest zřejmo, že vévodova rozmluva s Arnimem byla obšírná a důležitá, ale jak nejasně jest vylíčena v stručné zprávě saského generallieutenanta! Lze-li se na základě této zprávy odvážiti nějakého úsudku, může odpověď Valdštejnova vzbuditi jen ten dojem, že vévoda vyslechl vše s jakousi lhostejností. »Měl sám za radné, aby jednání vratislavská k místu přišla« — tomu přece sotva můžeme věřiti, víme-li, že vévoda byl nejméně ochoten dáti si z rukou vyrvati rozhodnutí o míru. Nepochybně neupřímné prohlášení to podobá se ostýchavému souhlasu sklamaného slabocha, jenž oddává se s resignací v zdánlivou nezbytnost, a připomíná mnoho podobný výrok vévodův v říjnu r. 1631 k Rašínovi: Vévoda sám uznává, že král větší pomoci nemůže poslati, a ještě jiný pozdější, z jednání plzeňského.⁷¹⁾ Víme-li, že již 19. června přerušil Valdštejn všechno jednání, můžeme ovšem jeho lhostejnost pochopiti. Jako tam však, tak i zde neopominul prohlásiti, *že na svých myšlénkách trvá*, a můžeme v ochotě čekati na smlouvy vratislavské viděti termin dalšího odkladu. Odpověď o Dolní Falcí způsobila asi otázka Arnimova, založená na žádosti kurfiřta Braniborského, aby vévoda udal své osobní požadavky. Byla-li cele

⁶⁶⁾ Kurfiřt Jiří Vilém Oxenstiernovi, Berlín, 27. června a resoluce kurfiřtova Arnimovi, Peitz, 22. června. *Armer*, č. 1:3, 148. Kurfiřt poznamenává, že k sjezdu do Vratislavi nedostalo se mu dosud ani pozvání.

⁶⁷⁾ Tak Vitzthum kurfiřtovi z tábora u Svídnice 8. července (o datu srv. *Lenz*, 407, pozn. 2). *Gaedeke*, č. 67.

⁶⁸⁾ Vitzthum kurfiřtovi 8. července a Valdštejn Arnimovi, Heidersdorf, 29. června (*Haltwich*, č. 492).

⁶⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Svídnice, 9. července. *Gaedeke*, č. 64.

⁷⁰⁾ Arnim vévodovi, Svídnice, 19. července 1633. *Haltwich*, č. 542: »Weil bej den iungsten tractaten zu Strela Euer fürstl. Gnaden Ich sehr alteriret gespühret . . .«

⁷¹⁾ Srv. výše str. 76.

III.

upřímná, byl-li by vévoda tak odpověděl i hr. Thurnovi, byl-li by tak odpověděl po měsíci za nového jednání, můžeme pochybovati.⁷²⁾

⁷²⁾ O měsíc později (5. července) píše vskutku o plánu vévodově na Dolní Falci i španělský vyslanec ve Vídni, Castañeda. Vévoda těší se prý nadějí na dosažení Falce a kurfiřtské důstojnosti, kterou mu císař udělí po smrti Maxmiliána Bavorského. Jakkmile bude míti v Slezsku volné ruce, odeběře se k Rýnu a dobude si Falce mocí, nedbaje toho, že si na ni činí nároky Španělsko a že Anglie žádá restituce synů Fridrichových (*Ranke*, 205, pozn. 1. a *Wittich*, W. u. die Sp., 33). Z citovaného úryvku listu nevysvítá, odkud vyslanec zprávu čerpal. Nejprve překvapuje, že Castañeda zapomíná domnělých dřívějších vévodových snah o náhradu, o nichž počátkem roku 1633 psávalo se ze španělského vyslanectví z Vídně se vši určitostí. Papežský nuncius Rocci oznamuje kardinálu Barberinimu z Vídně již 17. dubna 1632, že Valdštejnovi bylo slíbeno kurfiřtství Braniborské nebo Saské. Dne 27. března 1633 čten byl v španělské státní radě list dra. Navarra (špan. residenta v císař. táboře) P. Quirogovi (zповědníku České královny a členu víd. špan. vyslanectví), dle něhož Valdštejn sám pravil Navarrovi, že žádá, maje od císaře slíbeno *první kurfiřtství, jehož dobude*, Braniborska (Sasko chce ponechat arcivévodu Leopoldovi!) a že dříve nevytrhne do pole, dokud mu nebude uděleno, jakož již žádal císaře, aby jej kurfiřtstvím tím tajně investoval. Potom v čele 100.000 mužů způsobí zvolení krále Ferdinanda císařem. Podobně píše 22. led. 1633 z Vídně jiný člen špan. vyslanectví, Bruneau (*Gindely*, W's Vertrag, 31 sq.). Po uvedení obou plánů jest zřejmo, že na španělském vyslanectví stálosti záměrů vévodových mnoho necenili, mohli-li v červenci přičítati mu plán zcela jiný, než v lednu, anebo že vévoda sám nemínil své záměry na Braniborsko příliš vážně, mohli-li po pěti měsících vystoupiti s úmyslem jiným. Podvrací-li již to význam zpráv vyslaneckých z ledna (list Navarrův Quirogovi vypraven byl nepochybně současně s listem tajemníka Bruneaua, 22. led.), podvrací jej i jejich obsah. Třeba zajisté položití důraz na to, že není možná uvěřiti, aby plány vévodovi přičtené byly hlášány vážně politikem jen poněkud seriousm. Jak možno uvěřiti, že by vévoda, jehož vůdčím cílem zůstává získání Sas a Branibor míru proticísařskému, jenž na shodu se Sasy a Branibory stavěl, jak víme, všechny naděje, jehož hlavní námitka proti tažení Feriovu záležela v tom, že by se Francii pracovalo do rukou, že by mohlo utiskováním »německé svobody« povstati »universal com. motion« v říši, byl chtěl vyhladiti oba kurfiřty! Byli-li by kdy ve Vídni mohli vážně pojmuti plán vykofeniti dva starodávné kurfiřtské rody, přední knížata říše a nedávné spojence císařovy? Třeba souhlasiti s *Schebekem* (*Die Capitulation*, 40 sq.), jehož důvody jsou zde z části opakovány, a jenž pošetilosti listu Bruneauova kritizuje podrobně, že v domnělých vévodových plánech na Braniborsko uvěřiti nelze. Jak potom vyložiti list Navarrův, který odvolává se k autentickému prohlášení vévodovu, a na němž zřejmě jsou založeny zprávy Bruneauovy? Schebek i v tomto případě hájí své utkvělé myšlénky, že vše způsobil Slavata (Slavata prý do záсылky do Madridu *vpašoval falšovaný* list Navarrův). Máme-li v úřední zprávě Navarrově dotvrzeno, že vévoda sám se zmínil, že žádá kurfiřtství Braniborského, nezbyvá prozatím, než abychom uvěřili a hledali pro překvapující faktum vysvětlení. Vévoda buďto z prázdné zpupné chlubitosti hrál si před španělským residentem s dalekosáhlými skvělými plány, buďto sledoval určitý cíl — chtěl snad vzbuditi mínění, že náleží k radikálním stranníkům císařismu a katolicismu. Neboť vyložené plány o Sasy předpokládaly muže takých snah, jakým byl na př. hr. V. Slavata (srv. výše str. 149, p. 132), předpokládaly program o založení absolutního katolického císařství v říši, jenž by byl svědectvím Valdštejnova nadšení pro věc domu Rakouského. Nechtěl-li vévoda vzbuditi mínění, že jeho věrnost stojí na pevném základě, na jeho vlastní hrabivosti a ctižádosti? To by bylo snad jediné možné vysvětlení, ač jest zřejmo, že by po několika měsících musil vévoda taktiku tuto zase opustiti, vysloviv se s takovým rozhořčením proti tažení Feriovu. Přes to třeba se v záhadné otázce této spokojiti uvedenou domněnkou, dokud korespondenci španělského vyslanectva a její cenu nebudeme znáti dokonaleji. List nuncia

Marsáلكové Holk a Trčka, vyslaní vévodou do Střelína jednat o příměří, žádali prý, aby byla císařským vydána všechna místa na levém břehu Odry k rozšíření bytů pro armádu. Arnim to odmítl ukazuje nepochybně, že evangeličtí sami strádají nedostatkem míst k výživě vojska. Vyslaní žádali tedy aspoň postoupení knížectví Svidnického a Javorského, ale i to bylo (2. července) odmítnuto. Přes to chtěl vévoda *prodloužení příměří* o několik dní, a teprve, když Arnim i tuto žádost odmítl, bylo příměří zrušeno. Valdštejn dal ještě večer téhož dne 2. července udeřiti se vším úsilím na město Svidnici.⁷³⁾ Saská posádka hájila se však statečně, a rychlé přikvapení Arnima od Břehu s celou armádou přimělo konečně vévodu k ústupu. Císařští zakopali se v táboře, a ač Arnim 5. července sesíkoval své pluky v otevřeném poli k bitvě, *nedal se vévoda k boji pohnouti*. Vojska ležela proti sobě nečinně dále.⁷⁴⁾

Roccioho náleží době, kdy se právě jednalo o podmínkách definitivního převzetí jeneralátu, ale považujeme i jeho tvrzení z důvodů již vyložených za výmysl, jenž, jak zřejmo z dotčeného listu Slavatova (srv. výše str. 149, pozn. 132), mohl vzniknouti v hlavách fanaticků katolicismu velmi snadno. I plán o Dolní Falc máme jen za dočasný, pomíjející, nebo za podobný klam, jaký si dovolil vůči Navarroví Valdštejn koncem r. 1632. Z plánu o povstání proti Habsburkům ze srpna r. 1633 vysvítá, že Falce vévoda náhradou chtíti nemohl, a v jednáních plzeňských prohlašuje Valdštejn výslovně, že Falc má býti vrácena synům zimního krále.

⁷³⁾ Vitzthum kurfiřtovi, lež. u Svidnice, 8. čerce., Arnim kurfiřtovi, Svidnice 9. čerce. (*Gaedeke*, č. 67, 64) a anon. zpráva z Vratislavi z 5. července (*Haltwich*, Thurn, 32, příl. 3). Tato zpráva z Vratislavi jest patrně z velmi dobrého pramene, i neváháme doplňovati jí kusé a nejasné relace saské z ležení do Drážďan. Vévoda, pravi se tu, žádal na Arnimovi, aby *švédský sbor táhl k Magdeburku a Halberstadtu, Sasové do Šestiměstí, on sám že vytrhne do Elzasu*. (Jakkoliv překvapující jest tato žádost, máme za to, že zakládá se v podstatě na skutečnosti. O totéž asi jednalo se potom v říjnu. Přestáváme prozatím na této zmínce; o věci bude možno pojednati v stati o jednáních říjnových.) Konečně se rozhodl poslati Gallasa do Střelína, aby vyjednával s Arnimem a Thurnem dále (že Thurn byl jednatel v Střelíně přítomen, zřejmo jest z přílohy další na témže místě, listu Thurnova od Svidnice z 7. čerce. knížeti Jiřímu Rudolfovi Lehnickému). Vyslaní vévodovi (spolu s Gallasem?) Illo, Trčka a Colloredo žádali postoupení Javoru a Svidnice. »Dass ist ihnen stracks rundt abgeschlagen worden. Drauf ist Hr. Graf Trzka zum Hn. von Friedlandt, welcher bald wieder kohmen vnd das der Fürst von dieser resolution nicht weichen woldt, vermeldt, doch auf ein paar tag Stillestandt begert. Sindt also von einander gezogen. dess andern Tags der Fürst von Friedlandt zu wissen abermals begert, wie es mit dem begerten Stillstandt sey, drauf ihm zur Antwort worden, man wiste gar nit, zue wass endt der stillstandt sollte fortgehen, dorüber schickt dess andern Tags (znamenalo by 3. čerce., má ovšem býti 2.) der von Friedlandt einen Trompeter mit vermeldung, er wolte hirmit den Stillstandt aufgehoben wissen.« — Z listu Arnimova kurfiřtovi z 16. srpna dovidáme se, že kurfiřt se zlobil, že Arnim v jednáních z 30—2. července nevyžádal si od něho instrukci.

⁷⁴⁾ List Vitzthumův z 8. a list Arnimův z 9. července. Hr. Thurn píše (list jeho z Břehu o rozbití jednání, o němž se zmiňuje, schází) 17. čerce. o obraně Svidnice kancléři obšírně (*Irmer*, č. 208). Nápadny jsou tu chvály Arnima: »Solches hat herr general Arnheimb ansehnlich und schön vorbracht, dem sein alle ehrlichen herzen beigefallen.« V listu ze 7. čerce. knížeti Lehnickému píše Thurn: »Was grosse ungelegenheit vnd verhindernuss bey so vielen Pässen het der Feindt vnss thuen können, sicherlich aufzuhalten vnd ein gelegenes Orth zuer Schlacht ausssehen zu seim höchsten avantaggio. Diess hat er vbersehen, dann er war mit Blindtheit geschlagen.«

III.

Více mimo tyto necele jasné zprávy o konci jednání nevíme. Vévoda patrně boji se slabším nepřítelem *nechtěl* a nemohl-li dobře za nastalé změny prodloužití příměří a dosíci slušných podmínek jeho, volil prostředek jiný — *nečinné ležení proti nepříteli*.⁷⁵⁾ V tento dobrovolný klid zbraní vyzněla dalekosáhlá jednání, započatá v dubnu se všemi nepřátely domu Habsburského. Neznamenal nic jiného, než *čekání vytožené příležitosti*.

* * *

Jednání vévodova *nezůstala* nikterak *tajna* — byla po celé říši předmětem hovorů, úvah, obav a nadějí. Obraz, jež podává souhrn soudů takových, jest dosti pestrý, všude pak převládá nedůvěra k vévodovi a všude patrna jest neznalost neb jen nedostatečná znalost věci. To pak platí netoliko o úsudcích mužů jednání vzdálených, ale částečně i o názoru blízkých účastníků smluv. Většine jejich byly návrhy Valdštejnovy známy jen z jedné stránky, a neznámá jednání jeho se stranou druhou budila nedůvěru. Snad jediný Arnim, jenž věděl i o cílech posláni Bubnova, prohlédal situaci. Příležitost k tomu měl ovšem i hr. Thurn, jenž vskutku tvrdil, že ví, co vévodovi »im Kopf steckt«,⁷⁶⁾ ale byl to právě hr. Thurn, jenž zavinil, že na straně švédské pravdy o návrzích vévodových se dohledati nemohli a nevěřili. Jeho zprávy kancléři a jiným byly buď zřejmě upřilíšené, buď líčily pravý stav věci křivě nebo kuse, buď byly tak záhadné, že se v nich nikdo nemohl znáti. Ukvapenost úsudku osvědčil opět po zmaru jednání. »Až přijdou Uhři (Thurn doufal v pomoc od Rákoczyho), budeme s pomocí boží moci dáti Valdštejnovi poslední papežské pomazání. Spravedlivý a milostivý Bůh nenechá takové faleš bez trestu, a chci jej k tomu horlivou modlitbou povzbuditi.« Tak psal kancléři 17. července ze Svidnice,⁷⁷⁾ jako by nevěděl, že odpověď kurfiřta Saského *byla naprosto odmítavá*. Zdá se vskutku, že důležitého fakta toho *neznal*, že buď od Arnima zpraven nebyl, nebo že byl zpraven nedostatečně. Stěžoval si i Nicolaimu a »lamentace« tyto ukázal Nicolai 14. července hr. Kinskému.⁷⁸⁾ Od Thurna měl Nicolai nepochybně i zprávu, že vévoda podvedl i své vlastní důvěrníky, kteří měli jeho úmysly na korunu za nepochybné.⁷⁹⁾

⁷⁵⁾ Nicolai píše o tom 15. čerce., že Fridlandský se zakopal v táboře, »in willens ein campo fermo daselbst zu machen und die *Nurnbergische tragoedia wie vergangen jahr zu agiren*«. Dne 22. píše opět: »Aus Schlesien hört man gar nichts, und will hier bei hofe niemand wissen, ob darinnen krieg oder stillstand ist.« *Irmer*, č. 207, 209.

⁷⁶⁾ Srv. výše str. 230.

⁷⁷⁾ Thurn kancléři, Svidnice, 17. čerce. *Irmer*, II, č. 208. Poznámává: »Fürst von Wallenstein hat sich in einer senften nacher Reichenbach tragen lassen.«

⁷⁸⁾ Z denníku Nicolaiho u *Irmeru*, II, č. 206.

⁷⁹⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 29. července. *Irmer*, II, č. 210: Hned na to následuje: »Hvad min böhmiske correspondent om denne handel skrifver, utvisar copia sub lit. F.« Tato příloha F. je Nicolaim označena jako »relace korrespondenta z Prahy z 10. července« (srv. *Hildebrand*, č. 28). Vskutku jest to slovo od slova »zpráva z Vratislavi« z 5. července, vydaná dle opisu v drážď. archivu *Ilallwiche* (Thurn, 32) a námi již citovaná (srv. výše pozn. 73). Rozdíl je ten, že v příloze listu Nicolaiho mluví o událostech v Slezsku vzdálený, jakoby pražský dopisovatel, kdežto v zprávě z Vratislavi mluví korrespondent v první

V společnosti Thurnovi nejbližší, mezi českou emigrací, doufalo se ovšem se vši silou nadějí, jež živila horoucí touha po návratu do vlasti. Dotčený již list Bubnův z konce května jest tklivým k tomu dokladem.⁸⁰⁾ Ale víme také, jak nepokrytě týž Bubna odsoudil potom vévodovo váhání. V Drážďanech pak byla část emigrace Kinským úmyslně o snahách vévodových klamána,⁸¹⁾ a z řad ostatních exulantů můžeme uvést i hlas nedůvěry. Pan Ladislav Velen z Žerotína píše později, že na jednání vévodovo nedal nic, protože jest mu známa osoba, s kterou se jednalo, a protože neviděl, jak by mohla své sliby skutkem provést. Jednání zplodilo prý jediný užitek: mohly se poznati úmysly nepřítelů, jeho podvody a lsti.⁸²⁾

Z diplomatů dlících v Drážďanech důležitě jest seznati mínění Kinského, Feuquière a Nicolaiho. Soud jejich nemůže ovšem býti považován za platný,

osobě (*wir sindt auch aufgebrochen* etc.). Protože jest pravdě nepodobno, aby list byl zaslán ze Slez do Prahy a odtud, jakoby pražským korrespondentem psán, byl v změněné úpravě expedován Nicolaimu do Drážďan (list jest psán ze stanoviska evangelického), máme za to, že tento »český korrespondent« byl *fikci*. Irmer zmiňuje se o tom (II, XXI), že Nicolai jmenuje jednou svým českým korrespondentem neznámého G. N., jenž mu byl učinil důležitá odhalení ze 14. května. Poznámka ta může se vztahovati jen na list Nicolaiho kancléři z 28. června (Irmer, II, č. 194), kde N. píše, že od svého českého korrespondenta dosud nic nezvěděl, než že se odebral k Valdštejnovi a že očekává na otázky z dřívějšího jednání konečné odpovědi. Vztah na neznámého G. N. jest tu zřejmý, a je-li náš důkaz, že to byl hr. Kinský, správný, měl by tento český korrespondent, odebravší se k vévodovi, býti také Kinský. Jest tomu vskutku tak — poznáváme to jednak již z toho, že Nicolai dovolává se předložených otázek, jež, jak víme z denníku jeho, byly podány Kinskému (srv. výše str. 198), a jednak z toho, že Kinský v době této v táboře u vévody býti měl (srv. níže). Ale čtyři dny po listu z 28. června, dne 2. čerce., píše N. v denníku: Dne 2. (čerce.) navštívil mne hr. Kinský; pravil, že nemá naděje, že bude moci k Valdštejnovi se odebrati. Kurfiřt o tom mlčí (atd.; z dalšího jest patrné, že kurfiřt nechce Kinskému dáti dovolení). Nicolaim několikrátě dotčený »český korrespondent« jest tedy hr. Kinský. Vysvětlení tohoto překvapujícího fakta doplňuje velmi dobře naše vývody o neznámém G. N. Nicolai byl kancléři jméno Kinského zamlčel (srv. výše str. 196), vylíčil věci tak, jakoby z Prahy byl přišel jakýsi emisar. Ale s tímto mužem bylo třeba jednati dále, a Nicolai, nechtěl-li se ke lži přiznati, musil v klamu pokračovati, musil kancléři mluvit o českém emisaru neb korrespondentu. Nicolai tak také činí; v denníku však píše správně a pravdivě: hr. Kinský. Proto také mluví teprve v listu z 28. června o tom, že jeho český korrespondent odebral se k vévodovi o odpověď na kancléřem položené otázky — my však víme, že tuto odpověď slyšel z úst Kinského již 4. června. Nemohl jí však oznámiti ihned kancléři, nechtěl-li vzbuditi domněnku, že domnělý emisar musí dlíti v Drážďanech. Ve smyslu klamu ze 17. května bylo nutno nejdříve o neznámého vyslance do Prahy psáti, otázky kancléřovy mu předložit a vypraviti jej o odpověď k vévodovi. Aby existenci svého českého korrespondenta ještě více ubezpečil, upravil na jeho jméno některé listy, pocházející vlastně odjinud. Osvědčil tím svému představenému zároveň horlivost své snahy, svá rozsáhlá spojení, jež, jak snad dále možno myšlénku rozvíjeti, vyžadují ovšem nemalých obětí finančních. Že by snad Kinský sám dodával takové listy Nicolaimu, jest neuvěřitelné. Nebezpečného spojení se Slezskem přes Prahu by zajisté nevolil, a není zřejmo také, proč by jeho dopisovatel v Praze neudal, jak to bylo zvykem, že zpráva došla ho z Vratislavi, k níž obsahem přece zřejmě ukazuje.

⁸⁰⁾ Srv. výše str. 190.

⁸¹⁾ Srv. výše str. 199.

⁸²⁾ L. V. z Žerotína Oxenstiernovi, Vratislav. 9. srpna. Irmer, č. 218.

protože nevíme, pokud byli v tajemství traktátů zasvěceni a pokud chtěli povědět pravdu. Výklad Kinského i jeho pochybenost jsme již poznali; v rozmluvě s Nicolaim z 2. července uvedl hrabě výklad jiný, zcela opačný. Privil, že nevěří, že vévoda svůj první návrh míní vážně. Viděl prý list od jednoho vynikajícího pána ve valdštejnské armádě, dle něhož jde jen o získání Sas a Branibor, a pak prý se má spojenou mocí udeřiti na původce všeho zla, jež král Švédský způsobil v říši, to jest na Francouze (sic), a jej vyhnati.«⁸³⁾ Bylo-li toto tvrzení, přičítací se všemu, co o vévodových cílech jsme zvěděli, míněno upřímně, musilo býti omylem, jako dřívější výklady Kinského Feuquièrovi, omylem, jenž vznikl asi z nesprávně vykládaného ústupu vévodova z 19. června. Zdá se také, že Kinský byl již po nemnoha dnech jiného mínění. Když mu 14. července ukázal Nicolai lamentace Thurnovy o vévodově věrolomnosti, odpověděl, že má v táboře tři zpravodaje a že doufá v několika dnech obdržeti o Valdštejnových úmyslech jistou zprávu.⁸⁴⁾

Čekali bychom, že Kinský, který zahájil jménem vévodovým v Drážďanech tak rozsáhlé a důležité jednání, bude o záměrech Valdštejnových dobře zpraven, ale nepozorujeme ani, že by byl na příklad věděl o přijetí, jehož se dostalo v táboře 19. června Bubnovi. A o tom mohl přece býti zpraven od Bubny neb od Trčky! Kinský však kombinuje, hádá a doufá v své zpravodaje, jako kdokoliv jiný, jednáním cele vzdálený. Způsobil tuto neznalost věci zármutek nad úmrtím dcery, jež právě v těchto dnech (20. června) byla pochována?⁸⁵⁾ Pravděpodobnější jest asi, že v táboře očekávali denně příchodu Kinského, majíce proto za zbytečné jej zvláště zpravovati. Žádost vévodova o příchod Kinského jest ze 17. června,⁸⁶⁾ dne 22.—25. mohla dojíti do Drážďan. Dne 28. června píše Nicolai, že jeho »český korrespondent« odebral se již k vévodovi, ale brzo na to, 2. července píše v denníku, že Kinský, jak byl sám prvil, nemá naděje v kurfiřtovo svolení. Kurfiřt k žádosti Valdštejnově, podporované vévodou Františkem Albrechtem, neodpovídá, a Kinský naléhati nechce, aby nevzbudil zdání, že na věci mnoho záleží. Jest však odhodlán jeti, ať svolí kurfiřt nebo ne.⁸⁷⁾ Z dotčené výše rozmluvy s Nicolaim z 14. července jest patrné, že do té doby se Kinský na cestu nevydal a že na ni již ani nepomýšlel.

Překvapuje nemálo, že o této záležitosti, jež přece nepochybně souvisí s jednáním s Francií, nezmiňuje se Feuquières ani slovem. Kinský ho asi nemohl zpravit proto, že vyslanec *zatím již odcestoval* do Berlína (25. června).⁸⁸⁾

⁸³⁾ Z denníku Nicolaiho, 2. července. *Irmer*, II, č. 199.

⁸⁴⁾ Z denníku Nicolaiho, 14. července. *Irmer*, II, č. 206.

⁸⁵⁾ Wilh. Jan A. sv. p. v. *Tettau*, Urkundliche Geschichte der Tettau'schen Familie in den Zweigen Tettau und Kinsky. Berlín 1878. Str. 447. Srv. *Schebek*, Kinsky, 131.

⁸⁶⁾ Srv. výše str. 223, pozn. 35.

⁸⁷⁾ *Irmer*, II, č. 199.

⁸⁸⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 28. června. *Irmer*, II, č. 194. Protože Feuquières již 25. června opustil Drážďany, musí zápis denníku Nicolaiho o rozmluvě s ním, zařazený *Irmerem* k č. 192 s datem: Juni 17/27? náležeti době o několik dní dřívější, jak se zdá —

Feuquières má ještě v posledním svém listu z Drážďan z 25. června výklad Kinského o výhradném jednání vévody s Thurnem, čelícím prý zejména proti kurfiřtu Bavorskému, za nejsprávnější.⁸⁹⁾ Že však sám věřil velmi málo tomuto výkladu, zdá se vysvítati z toho, že vůči Nicolaimu dával na jevo okázalou nedůvěru k jednáním Arnima s Valdštejnem. S uzavřením příměří byl nanejvýš nespokojen a varoval prý tajného radu Miltice velmi vážně jménem svého krále, aby kurfiřt nepomýšlel na jakýkoliv mír proti společné věci evangelické.⁹⁰⁾ Když mu tajní radové o úradách v Chmelen nic nechtěli povědět, byl prý odhodlán proti kurfiřtovi zakročiti. Jakým způsobem, naznačil Nicolaimu 22. června. Dnes, pravil, nechá je (tajné rady) s pokojem, ale nepřijdou-li k němu dnes večer nebo zítra ráno, poví jim, co uzná za nutné. Má v ruce prostředek, kterak by největší a nejlepší díl saské armády dostal na svou stranu.⁹¹⁾

Feuquières narážel zřejmě na nabídku vévody Františka Albrechta. S hrozbami svými nemínil to však asi vážně, neboť ještě 25. června žádal krále o odklad doporučeného vyjednávání se saským vévodou.⁹²⁾ Závěru o Feuquièrově soudu o snahách Valdštejnových nelze se tedy odvážiti — zdá se, že nedůvěra, již tak horlivě osvědčoval, měla švédského zástupce přesvědčiti pouze o shodě francouzského stanoviska se švédským a zakrytí tajná jednání Francie s Valdštejnem. V této příčině, jak poznáme, byla by francouzská politika jednala ráda na svůj vrub a svým způsobem.

Nevíme-li, jak vlastně smýšleli o jednání Kinský a Feuquières, víme jistě, že Nicolai nedůvěřoval. O slezském příměří dověděl se asi dne 13. června od Kinského⁹³⁾ a již následujícího dne naznačil tajným radám kurfiřtovým, že

protože ze zápisu vysvítá, že to byla první rozmluva o příměří v Slezích — ještě do doby před 22. červnem, kdy zaznamenává Nicolai jinou rozmluvu s Feuquièrem (*Irmer*, II, č. 187).

⁸⁹⁾ Feuquières králi, Drážďany, 25. června. *Lettres*, I, 262 sq.

⁹⁰⁾ Z denníku Nicolaiho z 14—29. června. *Irmer*, II, 192. Feuquières vyzvídal i u Arnima noviny o jednání. Arnim o tom píše kurfiřtovi 23. června z Peitzu (*Gaedeke*, č. 63): »In meiner ankunft habe ich schon cinen, so vom französischen gesanten anhero geschickt, vohrgefunden; forschet fleissig nach meiner Verrichtung. *Du er nichts weiteres alss von mir erfahret, wirdt er wenig zu berichten wissen.*« Srv. i list Nicolaiho Thurnovi z 23. června (*Irmer*, č. 189).

⁹¹⁾ Z denníku Nicolaiho z 22. června (*Irmer*, II, č. 187). Z této rozmluvy jest patrné, že Nicolai o jednání Kinského s Francií neměl dosud tušení. Feuquières mluvil o podezření proti vévodovi ve Vídni, o jeho zášti k Bavorskému kurfiřtovi, a když mu tuto Nicolai stvrdil, vyslovil Feuquières mínění, že by bylo nejlépe, aby Valdštejn, chce-li již něco provésti, táhl přímo do Vídně na císaře a »dělal, jakoby k tomu jménem svého pána chtěl statečně pomáhati«. Srv. i list Nicolaiho Thurnovi z 23. června, *Irmer*, č. 189.

⁹²⁾ Srv. výše str. 205.

⁹³⁾ Srv. výše pozn. 55. Dne 14. června v relaci kancléři (*Irmer*, II, č. 177) zmiňuje se jen o přibytí Vitzthuma a o *domuñce*, že zavřeno příměří; dne 14. odpoledne oznámeno mu bylo příměří tajnými rady úředně (*Irmer*, č. 180). Přes to píše 20. června panu z Černausu, že mu bylo příměří známo již 12. června při otevření brány (*Irmer*, č. 183) a švédskému vyslanci na dvoře brunšvickém, dru. J. Steinbergovi píše 28. června (*Irmer*, č. 195), že vše zvěděl již večer ten den před příchodem Vitzthumovým, tedy večer 11. června. Bude nepochybně pravdou, že jej o příměří zpravil prvý Kinský 13. června (*Irmer*, č. 176).

vévodovi jde o separátní mír s kurfiřty.⁹⁴⁾ Mohl tušiti, že příměří souvisí nějak s plánem květnovým, ale nevěděl nic jistého, nevěděl ani, souhlasili-li Thurn s příměřím čili nic. Thurn ho o věci nezpravil, a když Nicolai tázal se tajných rad na jednání v Chmelen, bylo mu odpověděno nanejvýš neurčitě, více posuňky než slovy.⁹⁵⁾ Za to Thurn mu obšírně vylíčil skvělé přijetí, jehož se mu dostalo u vévody 12. června.⁹⁶⁾ Nicolai odpovídaje přál mu sicc, aby se splnily jeho naděje, ale i »aby za těmito tak neobyčejnými líbánkami netajil se podvod, dle známého přísloví: Qui me caresse plus, qu'il ne souloit, ou tromper m'a voulu ou tromper me voudroit.«⁹⁷⁾ Nicolai vykládal chování Valdštejnovo tak, že vévoda chce získati čas a převésti pluky podél Labe do Lužice.⁹⁸⁾ Dne 12. července dozvěděl se, že se jednání rozbila.⁹⁹⁾

V Drážďanech tedy převládala asi nedůvěra, ač nebyla vylučována oprávněnost všech nadějí. Odsuzovali-li diplomaté švédští, bojišti vzdálenější, jednání co nejrozhodněji, byla příčinou toho *nedůvěra k Arnimovi*. Transehe píše z Berlína 19. června žertovně o »ukrutně krásných podmínkách míru«, jež vévoda tajně vyjevil Arnimovi,¹⁰⁰⁾ a okružní relace švédského sekretáře Grubbeho z Frankfurtu ze 7. července útočí prudce na sobeckou a neupřímnou saskou politiku. Příměří prý bylo smluveno bez vědomí Švédů, Bubnovi prý neodpověděl kancléř nic určitého, a ač se zdá, že návrh Valdštejnův není bezpodstatný, mohou prý Švédové nadíti se jen nevděku. Valdštejn jest příčinou toho všeho, provádí nyní ještě drzeji to, co prováděl již za života Jeho Kr. Mti. Ale kancléř stojí na stráži a chce do Slez poslati jenerála Bannéra, aby se spojil s Thurnem a vojskem braniborským a mohl se jim (Sasům) vyrovnati.¹⁰¹⁾ Vévoda Bernard Sasko-Výmarský nechtěl naopak uvěřiti, že by Sasové osnovali cos proti společné věci, ale nařikal na škody příměří a na to, že v Slezsku chtějí mír uzavřiti a *ostatní k němu prostě donutiti*.¹⁰²⁾ Úsudek tento prozrazuje dokonalejší známost jednání — Výmarský byl patrně zpraven přímo od vévody Františka Albrechta.

Říšský kancléř netajil se svou nedůvěrou od první zprávy o příměří. »Aliquid monstri alunt«, pravil. A v sobotu 25. června, vypravuje při stole znovu o příměří, obrátil se k hr. z Hodic, pravě: »Smluví-li mír takto, zů-

⁹⁴⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 17. června. *Irmer*, č. 180.

⁹⁵⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 28. června. *Hildebrand*, č. 24, *Irmer*, II, č. 194.

⁹⁶⁾ Listem z Lehnice z 16. června, jak poznamenává Nicolai. Není zřejmo, byl-li to známý list téhož data adresovaný kancléři (srv. výše str. 226) neb list jiný.

⁹⁷⁾ Nicolai Thurnovi, Drážďany, 28. června. *Irmer*, II, č. 189.

⁹⁸⁾ Nicolai Steinbergrovi, Drážďany, 28. června. *Irmer*, II, č. 195. Podobně píše Nicolai téhož dne Grubbeovi (*Irmer*, č. 196).

⁹⁹⁾ Nicolai Martinu Hempelovi (písaři lipského poštmistra), Drážďany, 12. července. *Irmer*, č. 205.

¹⁰⁰⁾ J. Transehe Erskainovi (residentu v Erfurtu), Berlín, 19. června. *Irmer*, č. 185.

¹⁰¹⁾ Okružní relace Grubbeova z Frankfurtu, 7. čerce. *Hildebrand*, č. 27.

¹⁰²⁾ Vév. Bernard Františku Albrechtovi, Würzburg, 31. čerce. *Röse*, Bern. v. Weimar, I, 450; *Förster*, III, 41: »... Es muss aber entweder diese Art aus einem bösen Vertrauen gegen uns oder aus einer Verachtung geringer importanz herrühren.«

stanou páni Češi vyloučení!«¹⁰³⁾ I tehdy, když obdržel list kurfiřta Braniborského, jevící přece důvěru k vévodovi, a opis návrhů učiněných 6. června Arnimovi, mluvil o návrzích Valdštejnových »quasi per jocum«. Vyprávěl, že vévoda chce *sobě ponechati Čechy a Sasům dáti Slezsko*, tázaje se: »Chcete snad ještě více míti neb věděti?«¹⁰⁴⁾ Kancléř mínil, že vévoda užije příměří k tomu, aby Holk mohl vtrhnouti do Durynska nebo do Frank. Dne 4. července psal Hornovi, že mu o slezských jednáních nebylo nic jistého oznámeno.¹⁰⁵⁾

Ve Frankfurtě hovořilo se o návrzích Valdštejnových po všech ulicích,¹⁰⁶⁾ v Drážďanech, jak píše Nicolai, po všech butykách a krámech. Vedle propuštění náboženství, spojení armád, restituce emigrace a náhrady Švédům uvádělo se ovšem také, že Valdštejn chce se státi Českým králem.¹⁰⁷⁾

V říšských městech vypravovalo se, že Valdštejn chce se státi Českým králem — čeho očekávali od slezských jednání ve Vídni? Jak vyložil vévoda

¹⁰³⁾ Jan Fischer, branib. agent u Oxenstierny, braniborským tajným radům, Frankfurt, 28. června. *Irmer*, č. 197. Hodic odpověděl kancléři: »Es gefiele ihme, dem grafen, nicht, dass herr Sbusna bei dem Wallensteiner gewesen, denn sie alte bekante, und herr Sbusna were dem Wallensteiner viel zu einfeltig. Herr Rascha (Křištof Ludvík, rytíř z) antwortete, dass solches nur eine particularfreundschaft und dem publico et communi bono unpräjudicialich were, als deme Sbusna überaus wol affectionirt; und hiermit stimmten sie alle ein.« Z dalšího, z rozmluvy mezi kancléřem a Fischerem, jest zřejmo, že kancléř líčil nedůvěru i tam, kde vskutku jednal a smýšlel jinak. Kancléř vyprávěl, že Valdštejn před Bubnou dělal, jakoby byl alterován a nespokojen s císařem, čemuž prý však kancléř *neuvěřil*. Bubna žádal, aby kancléř poslal vévodovi psaní, čemuž se Oxenstierna, moha obecné věci prospěti, nevzpíral.

¹⁰⁴⁾ Fischer G. R. z Kalkhunu (Leuchtmarovi), Frankfurt, 2. července. *Irmer*, č. 200. *Irmer* (str. 242, pozn. 1) má za to, že list kurfiřtův kancléři, Fischerem v tomto dopisu dotčený, jest list z 27. června o výsledku porad s Arnimem v Peitzu (srv. výše pozn. 14). To jest omyl, jak již z toho patrno, že v čtyřech dnech nemohl dojeti kurýr z Berlína do Frankfurtu. S listem z 28. června přibyl do Frankfurtu teprve 7. čerce. večer rytmistr Birinck. Kancléř dal čísti 8. čerce. list, jenž jevil nemalé naděje ve vévodu, v tajné radě (Fischer Kalkhunovi, 9. čerce. *Irmer*, č. 204).

¹⁰⁵⁾ Oxenstierna Hornovi, Frankfurt, 4. čerce. *Hildebrand*, č. 26.

¹⁰⁶⁾ Fischer Kalkhunovi, 2. července. *Irmer*, č. 200.

¹⁰⁷⁾ Nicolai Thurnovi, Drážďany, 23. června. *Irmer*, č. 189: »Bisher hab menniglichen ich die sache aus dem sinn geredt und mittel gefunden andere impressio des herrn generalmajors (z Bubna) negociation zu Franckforth zu machen. *Jetzt fengt man von diesem handel allhie nicht allein bei hof sondern auch in allen boutiquen und laden der stadt offentlich zu reden*, dass der fürst von Friedland wolle einen universalfrieden machen auf folgende conditionen etc. . . . Ich halte dieses alles für conjecturen und muthmassungen, bis von ew. gräfl. gn. und excell. mit gewisserer und mehr particularbericht ich begnadet werde.« Podobně anon. zpráva ze Sobotky z 8. června, *Irmer*, č. 172 (»dass man dem general die böhmische cron aufsetzen wolle, wann er beim kaiser resigniren und sich auf diese seiten geben wolte, welches er nun acceptirt haben soll«), list Berbisdorfův z Lipska z 18. června lantkrabímu Vilémovi Hessensko-Kasselskému (*Irmer*, č. 183) a list Sten Bielkea, švédského legáta a jenerálního guvernéra v Pomohí ze Štětína z 4. června kancléři (*Hildebrand*, č. 13). Bielke zvěděl vše od nejvyššího Krockova, ten zase od *pana v Žerotína*. Srv. i *Hildebrand*, č. 21.

své chování císaři? V odpovědi na tuto otázku nelze potlačit podivení, jak směle dovedl vévoda dvůr klamati. Ve Vídni, jak víme, doufali, že vévoda bude, jak byl sliboval, s nepřítelem v Slezsku brzy vypořádán a pak že se se vsí silou obrátí do říše. Zpráva o příměří musila tedy býti dvoru překvapením velmi nemilým. Ale překvapení musilo vzrůst v úžas, když asi 11. června od vracujícího se z ležení nejvyššího S. Giuliana ve Vídni zvěděli,¹⁰⁸⁾ že přední podmínkou osnovaného míru má býti restituce stavu z r. 1618. Vévoda dověděl se o tom z listu Questenberkova i dal neprodleně psáti S. Giulianovi, že se mu nikdy o ničem podobném nezmínil a že naopak, když Arnim žádal návratu k stavu z r. 1618, *kategoricky to odmítl.*¹⁰⁹⁾

S jakým povděkem byla tato lež ve Vídni přijata, poznáváme z listu Questenberkova z 18. června: Právě nyní přišlo od pana Gallasa psaní knížeti Eggenberkovi. Obsah jeho zde »nadmíru velmi rádi« zvěděli a obsahovalo ono všechno vysvětlení.¹¹⁰⁾ A Eggenberk píše o dva dny později: »Učinil jste *velmi dobře a vysoce rozumně*, že jste poslední předchozí psaní nejvyššího S. Giuliana tak dobře a dokonale vyložil; dal jste tím jistě veliké dosti učinění!«¹¹¹⁾

Tak klamal Valdštejn císaře právě v tom okamžení, když hr. Thurnovi a panu z Bubna upřímně a loyálně vyložil, že prozatím není k proticísařským jednáním vhodné příležitosti! Podmínky příměří, jež byly známy ve Vídni, hlásaly téměř opak toho, co ve skutečnosti bylo Arnimovi navrženo; co bylo navrženo Bubnou kancléři nebo Kinským Feuquièrovi, o tom všem neměli ve Vídni tušení, ač věděli, že vévoda jednal také s vévodou Františkem Albrechtem a hr. Thurnem.¹¹²⁾ Návrhy míru upravené pro Vídeň udávaly za normu restituce poměrů rok 1622. Arnim prý žádal rok 1618, ale vévoda odmítl to slovy, že by to znamenalo jíti příliš daleko zpět, také prý odmítl snahy o zasáhání do poměrů zemí dědičných, dávaje naději satisfakce jen co se týče zrušení restitučního ediktu, propuštění náboženství, vrácení statků

¹⁰⁸⁾ S. Giuliano byl 30. května poslán císařem z Vídně k vévodovi a zatím od tohoto zase zpět vypraven (*Haltwich*, I, str. 401, pozn. 1). Dle *Antelmiho* byl S. Giuliano vypraven k vévodovi v příčině žádostí o tažení Feriovo (dep. z 11. června, *Gliubich*, 378).

¹⁰⁹⁾ Plnomocník Valdštejnův (Gallas) S. Giulianovi, Heidersdorf, 15. června. *Haltwich*, č. 476. List Questenberkův byl psán S. Giulianovi, ale vévoda jej — S. Giuliano se zatím vrátil do Vídně — otevřel.

¹¹⁰⁾ Questenberk Valdštejnovi, Vídeň, 18. června (*Haltwich*, č. 479). Dodává: »Montags sol mans beim Fürsten von Ecquenberg proponieren vnd Ich drauf gleich zue E. F. g. expedyret werden.« Dne 25. června píše Antelmi, že Questenberk se již vypravil do ležení (l. c., 383).

¹¹¹⁾ Eggenberk Valdštejnovi, Vídeň, 20. června (*Haltwich*, č. 482). »Der von Questenberg wiert *Euer Liebden begeren gemess* sich alsbald auf den weeg machen und die Ziffer mitbringen.«

¹¹²⁾ Jest to patrnó z právě citovaného listu Eggenberkova: »... wie auch das, so von Herzog Franz Albrechtens Liebden vnd dem Grauen vom Thurn mit Euer Liebden negociert worden...«

a obecného pardonu.¹¹³⁾ Skutečně nabídky vévodovy byly vůbec vyloženy jako požadavky Arnimovy. Valdštejn sám dal psáti kurfiřtu Bavorskému, že podnět k jednání vyšel od nepřítele.¹¹⁴⁾ Teprve když císař vyzval vévodu, aby o jednání s nepřítelem zprávu podal, informoval (6 července) jeneralissimus císaře o svých dalekosáhlých snahách z minulého měsíce. *Kterak* se to stalo, lze se již domyslet, a můžeme zprávu vévodovu, výmluvnou vši svou prázdnotí, povrchností a neupřímností, položit bez poznámky na konec stati této:

Jakož konečně Vaše Cís. Mt. ráčí mi milostivě poroučeti, abych podal zprávu o minulém mém vyjednávání s kursaským jenerallieutenantem z Arnimu, nechci nejpoddaněji tajiti, že jsem, jakož i Arnim, nesměřoval v té věci k ničemu jinému, než *k často dotčené traktaci* (o dánské interposici) a povolil k *lepšímu jejímu usnadnění* příměří a zatím s dotčeným Arnimem, pokud jen možno, a parte jednal. To příměří pak bylo umluveno nejdříve na 14 dní, aby měl pan z Arnimu příležitost a čas odebrati se osobně k oběma kurfiřtům Láskám; potom, když v té době nemohl se vrátiti, bylo ještě na 6 dní prodlouženo, konečně však, když nebylo lze se shodnouti o byty, byla druhé

¹¹³⁾ *Antelmi* I. c. Antelmi píše o jednáních mnoho, ale vše jest chaos pravdy, klamných zpráv a domyslů. Obsah smluv je slučitelný s politikou dobře císařskou a podává asi kusý obraz názoru, jež o jednáních měli ve Vídni (srv. *Glubich*, 379 sq.). Za to zajímavá vlašská relace, vydaná *Höflerem* (sr. úvod, pozn. 63), jež líčí slezské tažení od jara až do prvních dnů října r. 1633 a jež pochází od některého vlašského důstojníka císařské armády, jest o jednání zpravena dokonaleji. Můžeme z ní poznati, co o jednáních soudili císařští důstojníci, v tajemství nezasvěcení. Že tušili zrádu, jest odtud patrné s dostatek, ač autor asi úmyslně pravdu jen naznačuje. Dle toho měla říše býti restituována ve stav z r. 1612. Thurn žádal propuštění náb. luteránského v zemích dědičných (není tu praveno, svolil-li vévoda). Armády mají se spojití a vypuditi z říše vojska, jež nebudou chtít k míru přistoupiti. Sasko dostane Magdeburk a Halberstadt, Braniborsko Pomohí. Arnim, František Albrecht a Thurn stanou se říšskými knížaty a obdrží veliké statky. Důstojníci císařské armády budou poděleni z konfiskací ve Slezsku. Valdštejn obdrží za Meklenburk Württembergsko a Baden-Durlach, snad i díl Dolní Falce — »e che (vévoda) sarebbe stato a spada tratta protettore di privilegi e prencipi dell' imperio e mantentore della sicura pace e fede publica per interesse proprio *contra ogni mutatione, che potesse fare qui la corte.*« Bavorsky spokojí se Horní Falcí a hodností kurfiřtskou (doživotně) a ne-li, budou k tomu *donuceny moci*. Hollandu by prospělo, kdyby Španělsku byla odňata naděje na Dolní Falc. Když se jeden z *věrných* sluhů J. Mti. Cís., praví relace, tázal vévody Františka Albrechta, bude-li mír, dostal v odpověď, že jest k tomu naděje, ale že slovu císařovu nelze důvěřovati, tím méně pak slibům krále Uherského, jenž jest Španěl a Bavor. *Proto by bylo dobře, aby vévoda moci své armády způsobil mír bez souhlasu a vědomí císařova.* Císařský důstojník prý poznamenal, že neví, kdy by byl císař v slovu nestál. František Albrecht odpověděl, že to přece nelze popírati, *protože to sám jednou slyšel z úst Valdštejnových!* (Máme tu asi ukázkou, *kterak* se mezi cís. důstojnictvem připravoval obrat.)

¹¹⁴⁾ Gallas kurfiřtu Maximilianovi, Heidersdorf, 8. června (*Arelin*, příl., č. 22). Gallasova vynikající účast v jednání dosvědčuje, že vévoda naň cele spoléhal a že Gallas se svou ochotou k záměrům Valdštejnovým netajil. Zpráva právě citovaná vlašské relace; že jednání červnová vedl pouze Trčka, nikdy Gallas, jest, jak víme, mylná. Překvapuje to tím více, že její autor, jak ze všeho zřejmo, stál blízko Gallasovi a Piccolominimu, na něž se často odvolává proti vévodovi.

straně každá další lhůta odmítnuta a bylo rozhodnuto nyní zbraní pokračovati. Co dále se stane, nechci opominouti V. C. Mt. o tom od případu k případu nejpoddaněji zpravovati . . . ¹¹⁵⁾

* * *

Smělá prázdnota a prolhanost zprávy z 6. července jest s to, aby vzbudila otázku o účelnosti vévodova jednání. Valdštejn zachoval se k císaři tak bez-

¹¹⁵⁾ V. císaři, lež. u Svidnice, 6. čerce. *Hallwich*, č. 509. — V poznámce o výkladech posledních prací o jednáních z května a června třeba předem vytknouti, že shodují se v odvozování snah Valdštejnových ze španělského záměru stran tažení Feriova a v nepochopení stanoviska Arnimova. Tím i výkladem *Lenzovým* jsme se již zabývali. Co se týče *Rašína*, možno s *Lenzem* souhlasiti jen v tom, že zpráva jeho o jednáních červnových jest nejasná a nedostatečná (l. c., 400). *Lenz* však dovozuje z toho, že *Rašín* jest svědek nespolehlivý a tendenční. Na pochybenost tohoto stanoviska bylo již částečně ukázáno (srv. výše str. 121, pozn. 32); tendenčnost zprávy vidí *Lenz* v tom, že *Rašín* se nezmiňuje o posláni *Arnimově* ke kurfiřtům, aby prý protiva k posláni *Bubnovu* nebyla patrna. Výtka spočívá ovšem na mylném předpokladu, že posláni *Bubnovo* mělo jiné cíle než *Arnimovo* (ač *L.* doznává, že *V.* oběma diplomatům učinil v podstatě stejné návrhy), ale jest i jinak neodůvodněná. *Rašín* pomíjí jednání s *Arnimem* vůbec, jednak proto, že o něm psáti neměl a jednak asi proto, že v ně nebyl zasvěcen. V jednáních srpnových nepraví *Rašín* také nic o cílech posláni *Arnimova* ke kancléři, ač měl *Arnim* navrhnouti Švédům a Francii evropský útok na dům Habsburský! *Lenz* v závěru své studie projevuje mínění, že *Rašín* šetřil v své zprávě *Thurna* a *Bubnu*, aby jich prý nezbažil cele naděje na návrat do vlasti. *Nikoliv* — *Rašín šetřil Arnima*. Domněnky této bylo by lze hájiti již vzhledem k mlčení *Rašínova* o cílech cesty *Arnimovy* do *Gelnhaus* v září, a vzpomeneme-li, že *Rašín*, než se vydal r. 1635 do Vídně, poradil se v *Boitzenburku* s *Arnimem*, že *Arnimovi* samému šlo o to, aby nebyl usvědčen z nebezpečných praktik proti císaři, osnovaných pod zástěrou jednání o pokoj — později hájil se zjevně, prohlašuje, že byl proti zrádným plánům *Valdštejnovým* — pochopíme její oprávněnost. Jak spolehlivým a důležitým svědkem jest *Rašín*, zřejmě jest právě z jeho zprávy o jednáních červnových. *Rašín jediný* poučuje nás o důležitém obratu z 19. června, dotvrzeném *Thurnovým* listem z 22. srpna (jehož si bohužel *Lenz* nepovšimnul). S listy *Thurnovými* se shoduje také, co praví *Rašín* o hněvu *Thurnově* po nezdaru jednání v *Střelíně* (». . . worab sich der Graf dermassen disgustiert befunden, dass er gegen den Trczka gesagt: weil anjetzo auss den Sachen nichts worden sei, so wolle er darmit, wanns der Fürst schon gern haben wollte, weiter nichts zu thun haben; wiewol er hievor öfters gesagt: Er wolle dem Friedländer die behemische Kron selbst auf den Kopf setzen!« Srv. s tím mínění *Lenzovo*, že *Rašín* šetřil *Thurna*), a jak je spolehlivý v podrobnostech, ukazuje srovnání s vlašskou relací, vydanou *Hijlerem* (l. c., 30). Zaznamenává-li pak *Rašín* o odpovědi kancléřově z 7. června, že kancléř se obával, aby ho *V.* neoklamal, jako byl oklamal jeho krále, spatřujeme v tom pádný důvod proti výkladům o tendenčnosti *Rašínově* vůbec. Zde jest zajisté připuštěno, že vévodova jednání s nepřítelem mohla býti vypočtena na klam. — *Irmer* zapomíná v svém resumé o jednáních červnových (l. c., II, L sq.) vytknouti, že *V.* chtěl svůj mír provésti beze všeho ohledu na císaře a že důsledky tohoto plánu musily se krýti s tím, co *Kinský* sliboval *Nicolaimu*. Má-li *Irmer* dále za to, že *V.* chtěl vytrhnouti na *Rýn* proti *Francouzům* (slova *Kinského* z 2. července), soudíme, že je to výklad naprosto nemožný. Boj ve spolku se Švédy proti *Francouzům* je nemyšlitelný, z jednání květnových i srpnových jest zřejmo, že *V.* žádal sám *francouzské pomoci*, a *Francie* konečně dosud války nevpověděla. *Irmer* také opírá své mínění doklady, vzatými z doby pozdější, z jiné situace. — *Wittich* (l. c., 68, 410 sq.) hájí i zde svého soudu, že *V.* chtěl nepřítele poštvaťi mezi sebou a zároveň proti císaři. Vykládá, že *V.* jednal s *Arnimem* à part, bez vědomí Švédů, a jednání s *Bubnou* bylo prý

ohledně, že mu o úmluvách s nepřítelem nedal zprávy žádné. Psal, že jest odhodlán udeřiti konečně na nepřítele — vskutku však ležel proti němu nečinně dále. Neuvážil-li, že vše to musí ve Vídni vzbuditi nedůvěru, rozmrzelost, hněv, podezření? Na druhé straně dal se v rozsáhlá jednání se všemi nepřátely domu Rakouského, chtěl v čele spojených proticísařských armád vynutiti mír proti císaři — a když Francie i Švédsko ubezpečily jej podporou, když mělo dojít k činu, ustoupil malomyslně, pravě, že ještě není čas! Přes to žádal prodloužení příměří, a byv s žádostí odmítnut, nechtěl ani bojovati ani vyjednávat, oddávaje se v nevysvětlitelnou, ku všemu lhostejnou resignaci! Tvrzení, že jednal nemoudře, pošetile, bude nepochybně správné a vhodné, ale nebude vysvětlením: vznikne otázka, kterak mohl muž tak chytrý a prohnáný pošetile jednat? Tu pak, majíce ovšem na paměti i potomní neobyčejné chování vévodovo, nemůžeme se uchýliti k výkladu jinému, než k tomu, ježž dle svědectví Rašínova udal hr. Trčka. Pověřivost vévody, jeho víru v závislost lidského osudu na věčném chodu hvězd, máme doloženu spolehlivými svědectvími a nesmíme si jí málo vážiti.¹¹⁶⁾ Nesmíme zapomínati, že Valdštejn byl synem své doby, ježž nejmohutnější povahy a duchové nejosvícenější ztráceli konečně úsudek zdravého rozumu v mlhách mysticismu. Třeba vzpomenouti jen Komenského, jeho pevné víry v prorocství visionářů. Tento tajemný rys vévodovy povahy jest především příčinou její záhadnosti, zdrojem obtíží, jež skytá kritice. V něm ale můžeme nalézt částečné vysvětlení vévodova tajemného a znovu se opakujícího: »Ještě není čas!«, v něm můžeme nalézt kus výkladu jeho náhlých odkladů, plných nerozhodného a nečinného čekání, jevících stopy duševního zápasu. Vedle bolestí tělesných zmítaly tímto

naopak tajeno Sasům a Braniborům! Z toho všeho není *nic* pravda — mezi Švédy a Sasy byla stará nedůvěra — a bylo třeba pomíjeti listiny a libovolně vykládati jiné, aby se hotového resultátu došlo. Že Branibory o posláni Bubnově věděly, srv. výše str. 214, že o tom věděl i Arnim, str. 223. Zpráva o smlouvách s Arnimem »a part« vzata jest z listu vévodova císaři z 6. července. Výklad listů Thurnových z června je nemožný, a dovolávání se toho, že Nicolai pravdy o jednáních nechtěl prozraditi, spočívá na nedostatečné znalosti pramenů a povrchním výkladu jejich. Nicolai mlčel, protože to bylo jeho povinností a že ho o to žádal Kinský (srv. výše str. 199), doklady o jeho zamlčování týkají se jen českých exulantů a *Feuquerra* (*Irmer*, č. 173, 186, 189), *ne Sas neb Branibor*. Nicolai sám píše 23. června Thurnovi: *Bisher hab menniglichen ich die sache aus dem sinn geredt . . . jetzt fengt man von diesem handel allhie . . . offentlig zu reden* (*Irmer*, II, č. 189). *Wiltich* však praví: »Die Geheimhaltung beruhte hier also auf Gegenseitigkeit«. Všemi omyly a krivými výklady této práce nemůžeme se obráti.

¹¹⁶⁾ Srv. již dotčenou vlašskou relaci: »Mentre ducò la tregua d'Haiderstorff, è certo che niuno di noi sperò mai la pace; anzi havendo mandato il Sgr. Generale un Giovan Battista Sceni suo astrologo a Vratislavia per conferire con un altro della medesima arte di quella città a Sapere se si poteva sperare la pace, tornò con poca buona risposta e ne pattì per alcuni giorni l'indignatione del duca Generale« (*Höjler*, 31). Srv. i stížnosti na vévodu v t. zv. »An expediat« (*Schebek*, 577: »Quod dux Fridlandiae . . . in rebus arduis contra ordinationem Dei nullum consilium admittat, solis magis aliquot confidat et astrorum vanam inclinationem Dei creatoris infallibili providentiae praeferat«) a žádost Valdštejna Arnimovi, aby mu vyzvěděl dobu narození Gustava Adolfa k postavení horoskopu (*Förster*, I, č. 195).

mužem, jak se zdá, i strážně, boje a bolesti duševní. Jest zajisté významné, že právě v době této nečinné přestávky mezi prvním a druhým příměřím vyskytují se v Drážďanech pověsti o *duševní chorobě* vévodově.¹¹⁷⁾

11. Jednání za druhého příměří.

Jen z ustáleného obyčeje a pro lepší přehled zahajujeme novou kapitolu. S povahou věci srovnávalo by se lépe shrnouti jednání vévodova od května až do září v obraz jediný, aby jejich vnitřní souvislost, jednotnost jejich plánu a jeho stupňování vystupovalo názorněji. Poznáme zajisté na rozdíl od líčení dřívějších,¹⁾ že Valdštejnovy smlouvy s nepřitelem za druhého příměří jsou přímým pokračováním jednání dosavadních, že souvisí se starými plány, kotvice v nich a rozvíjejíce se z nich ve vlastní podobě.

Jako nebylo příměří, 2. července formálně zrušeného, ve skutečnosti téměř porušeno, tak i po 2. červenci trvalo jednání mezi veliteli vojsk dále. Jest zajisté pro to, co bylo právě pověděno, významné, že hledající počátky nového jednání musíme se vrátiti až k 1. červenci, tedy k předposlednímu dnu prvního příměří. Toho dne žádá Arnim vévodu, aby mu poslal pas pro brandenburského nejvyššího Burgsdorfa, jež chce »in angelegenen sachen« vypraviti do císařského tábora.²⁾ Vévoda druhého dne pas posílá, poznamenávaje, že o příchodu Burgsdorfově zvěděl velmi rád.³⁾ Téhož dne se však jednání v Střelíně rozbila, a s příchodem Burgsdorfova proto asi sešlo. Vévoda se sice pokoušel, aby příměří bylo prodlouženo, ale Arnim v to *nesvolil*, odvoláváje se k zamítavému rozhodnutí kurfiřtovu.⁴⁾ Valdštejn tedy dal 9. července psáti

¹¹⁷⁾ Nicolai Oxenstiernovi, Drážďany, 5. srpna. *Irmer*, II, č. 212.

¹⁾ *Lens*, 411: »und sicherlich waren diese Triumphe der evangelischen Partei (vítězství Kniphausenovo 8. čerce., úspěchy vévody Bernarda, hrozící vystoupení Rákoczyho) geeignet, Wallenstein, indem sie seine Stellung bei Hofe tiefer untergruben, zu neuen Schritten des Verrathes zu bewegen«. *Gaedeke*, Die Ergeb., 90 sq. *Irmer*, II, IV: Für Wallenstein wird mit ein Grund zu dieser Anknüpfung neuer Verhandlungen mit dem Feinde wiederum in seiner damaligen Stellung zu Spanien, die in eine neue Phase getreten war, zu suchen sein. *Wittich*, HZ, 69, 10.

²⁾ Arnim vévodovi, Břeh, 1. čerce. *Hallwich*, I, č. 499. Žádá odeslání pasu přímo po trubači, »damit der Herr Obrister Burgksdorff, wellicher zue Strehlen abwarten wirdt, bey E. F. G. sich desto zeitiger morgen Sonnabents einstellen möge«.

³⁾ Vévoda Arnimovi, Heidersdorf, 2. čerce. *Hallwich*, č. 501.

⁴⁾ Srv. výše str. 238 a důležitý, ale dosud nepovšimnutý list Arnimův, jehož (vlastnoruční) nedatovaný koncept uveřejnil *Gaedeke* (NASG, 7, 290, č. 7): Co V. K. M. upomenula u mne stran příměří mezi armádou císařskou a kursaskou, *dal jsem hned přečísti* J. K. Jsti. V. K. Mti. jsou mé skromné myšlenky o tom dostatečně známy, nemohu v tom však více učiniti, než pokud jsem vyložil své důvody. »Dieweyll den nuhn I. C. D. Erklerung

Arnimovi, že zanechává toho při tom, co bylo psáno, a že jej ujišťuje přes nezdar jednání přátelstvím.⁵⁾ Odtud styky mezi oběma vojevůdci, jak se zdá, ustaly. Teprve ze 17. a 18. července známe dva listy vévodovy k saským velitelům nedůležitého obsahu;⁶⁾ v obou však setkáváme se se zdvořilou frásí, že vévoda vždy bude »k takové i jiné službě« ochoten. Odpověď Arnimova, daná po dvou dnech ve Svidnici, jest již obsažnější a důležitá. Činí ovšem ochotně zadost žádosti vévodově, souvisící s jednáním vratislavským, a pokračuje: Co se mne tkne, přeji si ze srdce, aby předobrotivý Bůh ráčil propůjčiti k jednání své božské milosti, aby mohlo býti znovu založeno dobré srozumění

nochmalen darauf beruhet, es bey deme, wessen sie g. striges tages sich gegen dero geheimbte rehte in dissen puncto erkleret, verbleiben zu lassen, hat voher dissmahl weiter nichts bey derselben konnen erhalten werden. Were es aber noch müglich, dass die kaiserlichen herrn subdelegirten zur subscription der abgeredten puncten zu disponiren. Ob es gleich mit dem reservat, das es alles zu beiderseitig hohen principalen ratification aussgesetzt, geschehe, wollte Ich hoffen, I. C. D. (kurfiřt) wurden sich doch noch entlichen zu einem anderen bewegen lassen.« Jde předně o to, náleželi-li záhadný list tento do prvních dnů července. »Císařští subdelegovaní« mohou býti zajisté vyslaní vévodovi k jednáním ve Střelíně, a také žádost vévodova o příměří, kterou kurfiřt odmítl, může náležeti jen jednáním těmto a žádným jiným (srv. výše str. 238, pozn. 73), jak konečně vysvítá i z listu Gallasova Arnimovi z 9. července (ibid. č. 8), jenž zdá se býti odpovědí k dopisu Arnimovu (E. E. Schreiben habe ich durch gegenwärtigen Trompeter zu recht empfangen . . . So viel nun den Stillstand der Waffen betrifft, wollen I. F. Gn. es bei dem beruhen lassen, was bereits geschrieben ist.« Zařazení listu do prvního týdne července odporuje však příkře, že z listu zdá se patrné, že Arnim, odesílaje jej, dlel buď přímo u kurfiřta, buď nedaleko od něho. Nezaslal zajisté vévodova listu o příměří kurfiřtovi, ale dal mu jej *ěstli* a zmiňuje se o *věřejším* prohlášení kurfiřtově k tajným radám. Nejrychlejší kurýr z Drážďan do Svidnice potřeboval však dva dny! Že by Arnim na rychlo vypravil se do Drážďan, nevíme, a není to pravděpodobno; neznáme sice Arnimových listů z 2.—8. července, ale v prvních dnech měsíce, kdy vévoda dal udeřiti na Svidnici, byl zajisté na bojišti, a z 9. máme list jeho kurfiřtovi, daný ve Svidnici, v němž líčí události na bojišti od svého návratu, tedy od posledního června. To by bylo sotva možno, kdyby v dnech 4.—8. července sešel se osobně s kurfiřtem. Také není stopy po tom, že by kurfiřt v dnech těchto odebral se blíže k ležení — 8. července píše Nicolai, že kurfiřt od 12 dní ze Slez zpráv neobdržel (Irmer, II, č. 202). I kdyby list Arnimův byl odpovědí na druhou žádost vévodovu o příměří (ještě po listu Gallasově z 9. července), není přece ani v týdnech následujících stopy, že by Arnim jednal osobně s kurfiřtem. List Arnimův obsahem svým hlásí se do července, a nelze prozatím, nechceme-li se dáti v nejisté kombinace, než skončiti: Non liquet. Že vévoda žádal Arnima o další příměří, k dotvrzení toho postačí list Gallasův z 9. července (srv. pozn. 73 v stati předchozí); list Arnimův jest důležitý tím, že z něho patrné, že kurfiřt další příměří odmítl, že dále vévoda žádal, aby v smluvných punktech byla vynechána klausule o *dotatečné ratifikaci suverénů na obou stranách!* Důležito jest také, že Arnim vyslovuje naději v svolení kurfiřtovo v této příčině, kdežto o svatodušních svátcích radil kurfiřtovi proti takovému praktikám proticísařským výslovně. Dle listu v archivu boitzenburském, dotčeného Irmerem, psal dne 8. července Arnim Valdštejnovi *o místo schůze*. Srv. Irmer, Ar., 233, pozn. 3.

⁵⁾ Gallas Arnimovi, ležení u Svidnice, 9. čerce. *Gaedeke*, NASG, 7. — Dne 7. července psal vévoda Arnimovi, že císař určil Vratislav za místo jednání o mír (*Förster*, III, 49 a *Kirchner*, 268). *Irmer* nejnověji (Arnim, 231) tvrdí, ač bez dokladu, že v těchto dnech sešel se Arnim s Gallasem.

⁶⁾ Valdštejn Arnimovi, lež. u Svidnice, 17. čerce., a týž vévodě Františku Albrechtovi, 18. července. *Hallwich*, I, č. 537, 539.

mezi vysokými hlavami a údy v svaté římské říši, a všechno v předešlý šťastný stav bylo uvedeno. Doufám, pokud svou maličností v tom mohu spolupůsobiti, že se budu tak o to namáhati, aby byl každému zřejmý můj dobrý úmysl, jež jsem měl vždycky. *Mnoho dobrého mohla v tom vykonati rozmluva s panem nejvyšším Burgsdorfem.* Protože (však) při posledním jednání v Střelíně jsem pozoroval, že Vaše Kn. Mt. jest velmi »alterovaná«, nevěděl jsem, bylo-li by jí to ještě příjemno. Proším nejpoddaněji, aby Vaše Kn. Mt. neráčila se do mne domnívati nic jiného, než že toužím ze srdce Vaší Kn. Mti. sloužiti, pokud jen po svědomí a cti jest to možno . . . 7)

List překypuje vroucností a přátelstvím a přece vzbuzuje jen ten dojem, že vévoda má býti znovu vlákán do dlouhých jednání, z nichž bude moci Arnim těžiti. Arnim vévodu prohlédal a věděl, že stačí paprsek naděje, aby se ho vévoda v své trapné situaci chopil křečovitě. Valdštejn vskutku *hned 21. července* odpověděl, že jak o cestě Burgsdorfově dostane zprávu, pas mu pošle *ihned*. Směřuje to k usnadnění a dosažení míru, o nějž chce vévoda pracovati s největším úsilím, jak jen lidským silám možno! Na něm v tom nikdy nestačovati nebude! 8)

Byl-li list Arnimův z 19. července upřímným, měl by býti Burgsdorf vypraven k vévodovi ihned. Arnim však neposlal Burgsdorfa k vévodovi, nýbrž *pryč z tábora!* Dovídáme se to z listu Arnima samého z 28. července, dovídáme se i, že trčkovský podplukovník Rauchhaupt musil Arnima o vyslání Burgsdorfa — týden po listu vévodově z 21. července — upomenouti. Arnim slíbil, že nejvyšší bude ve třech dnech zpět, a jakmile se vrátí, že bude poslán k vévodovi. Nechť vévoda zatím pošle proň pas. 9) Valdštejn poslal pas hned dne následujícího 10) — Arnim odpověděl, že očekává Burgsdorfa každou hodinou. 11) Vévoda psal 30. července znovu, že na Burgsdorfa čeká — Burgsdorf nepřicházel! Vévoda čekal týden, čekal čtrnáct dní — Burgsdorf poslán nebyl! Vévoda dosáhl jen rozmluvy hr. Trčky s vévodou Františkem Albrechtem, jež byla dne 2. srpna. 12)

7) Arnim Valdštejnovi, Svidnice, 19. čerce. *Hallwich*, č. 542.

8) Valdštejn Arnimovi, lež. u Svidnice, 21. čerce. *Hallwich*, 548. Není nezajímavé, kterak vévoda odmítá domněnku Arnimovu, že za jednání v Střelíně byl alterován. V konceptu zní stat toho se týkající: »Belangendt, wass der Herr in seinem schreiben meldung thut, alss wen Er vns bey den jüngsten tractaten zu Strelen alterirt gespüret, kann sich der Herr versichert halten, das vns einige alteration *im haubtwerck* nicht beygefallen . . .« (*Hallwich*, I, 457, pozn. 1). Charakteristická slova: »*im haubtwerck*« jsou v hotovém listu *vynechána*. Škrtnuto jest také, že vévoda pas »*alss baldt*« pošle.

9) Arnim vévodovi, Svidnice, 28. čerce. *Hallwich*, č. 571.

10) Valdštejn Arnimovi, 29. čerce. *Hallwich*, č. 572.

11) Arnim Valdštejnovi, Svidnice, 30. čerce. *Hallwich*, č. 575.

12) Valdštejn Arnimovi, ležení u Svidnice, 30. čerce. *Hallwich*, č. 576. *Förster* (III. 49) cituje z listu tohoto v uvozovkách slova: »den von Burgsdorf persönlich bei sich zu sehen«. Věty té tam není. *Hurter*, 221, dovolává se listu vévodova Arnimovi z 31. čerce., v němž byla vyslovena žádost o rozmluvu s vévodou Františkem Albrechtem. *Hallwich* listu toho nezná. Doplňkem k tomu lze uvést zprávu Antelmiho ve vídeňské depeši z 13. srpna: *M'aggiungono dette lettere, essersi il Co. Ferzica (Trčka) abboccato alli 2 del corrente*

Bylo asi zřejmo, že Arnim záležitost úmyslně protahuje, aby vévoda v naději na jednání ležel s armádou nečinně dále. Šlo tedy o to, aby nepřítel k ochotě byl donucen. Vévoda prostředek k tomu znal a také ho užil. Dne 4. srpna dal hr. Holkovi, stojícímu se sborem asi 14.000 mužů v západních Čechách, rozkaz, aby vtrhl neprodleně se vším svým vojskem do saských zemí *Fojtlandu a Míšně*.¹³⁾ Rozkaz opakoval důrazně 9. a 10. srpna: účinek

(2. srpna) *col Duca Fran° Alberto di Sax a mezzo camino fra ambi l' Armate, et che un Amb° di Brandemburgh (patrně Burgsdorf) habbi fatto chieder salvocondotto al Volestain di passarcene a lui, quale glie lo concesse (Gliubich, 389). Víme-li, že vévoda sám rozmluvy s Františkem Albrechtem si žádal, bylo v armádě rozšířeno mínění, že iniciativa vyšla od nepřitele. Srv. i vlašskou relaci vydanou Höflerem (l. c., 33).*

¹³⁾ Valdštejn Holkovi, lež. u Svidnice, 4. srpna. *Haltwich, I, č. 596. G. Droysen (Holcks Einfall in Sachsen im Jahre 1633 v NASG I (1880), 31 sq.)* vidí příčinu Holkovy vpádu v poměru vévodově ke kurfiřtu Bavorskému a snaží se dovodit, že s vévodovým jednáním slezským nebyl v nijaké souvislosti. Uváděje proto stručně historii červencových a srpnových jednání, praví, že návrh osobní schůze vyskytuje se teprve v listu Arnimově z 10. srpna, tedy dávno po rozkazu Holkovi, a že ze všeho jest patrné, že o nějakém nátlaku na Arnima vpádem do Míšně nemůže býti řeči. Níže (str. 162 sq) ukazuje k tomu, že kurfiřt zvěděl o vpádu teprve 16. srpna, psal Arnimovi o pomoc 18. srpna, tedy v době, kdy příměří v Slezsku bylo již připraveno. Také list Arnimův nasvědčuje, že příčina příměří byla jinde, než ve vpádu Holkově. Také *Irmer (II, LVII)* v souhlase s těmito vývody obrací se proti výkladu, jakoby vpád Holkův byl článkem v řetězu politických kombinací vévodových, dodáváje, že Valdštejn sám před 10. srpnem prosil Arnima skrze vévodu Františka Albrechta o rozmluvu, a že Arnim později právě ve vpádu Holkově našel největší překážku, když chtěl od kurfiřta svolení k novým jednáním s vévodou. — Co praví *Irmer*, postrádá podstaty naprosto: přehlíží se tu, jako i v studii *Droysenově*, dlouhá a přece konečně marná námaha o rozmluvu s Burgsdorfem, a pak vychází se od nesprávného předpokladu, že žádosti o rozmluvu s Arnimem vylučují současný nepřátelský podnik takového dosahu, jako byl vpád Holkův. Vévoda mohl přece, jak vskutku se zachoval několikrát, nabízet jednání o mír s mečem v ruce, dodávati svým žádostem důrazu. Není pravda, že vpád byl největší překážkou k svolení kurfiřtovu k jednáním s vévodou — Arnim jednal s vévodou bez svolení kurfiřtova, příměří smluvil také bez vědomí kurfiřtova, a v listu, jehož se *Irmer* dovolává, stojí naopak, že odvolání Holka z Míšně přesvědčilo kurfiřta, že vévoda míní to vážně. Poslání Holkovo mohlo tedy míti již ten účel, aby odvoláním jeho dokázal vévoda upřímnost svých návrhů. Je pravda, praví-li *Droysen*, že motiv vpádu do Míšně byl v poměru vévodově k Bavorsku — to poznáme níže dokonaleji — může býti pravda, že byl i v potřebě Čechy na nějakou dobu od hrozného ubytování vojska sprostiti (takto a nemožností pomoci kurfiřtu Bavorskému motivuje vévoda rozkaz svůj sám Holkovi), ale to nevylučuje, že příčina byla i v jednáních slezských. Vévoda zajisté chtěl tou dobou Arnima k jednání získati — současný vpád do Míšně musil na jednání se Sasy míti vliv buď prospěšný neb škodlivý. Poslal-li tedy vévoda Holka do Míšně, musil předpokládati, že mu to v snahách jeho prospěje. Má sice *Droysen* dále pravdu, že působení vpádu na jednání slezská není nijak patrné, že Arnim se mohl o vpádu z Drážďan dověděti teprv tehdy, když již příměří bylo téměř vyjednáno. Ale není-li možno, že zvěděl Arnim o vpádu mnohem dříve a to — od vévody samého? Nemáme pro to sice dokladů listinných, než z těch o obsahu rozmluv mezi jenerály v Slezsku v dnech těchto mimo vlastní návrhy vévodovy nedovídáme se *vůbec ničeho*. Poznáme-li pak dokonaleji situaci v Slezsku, pochopíme dobře, kterak chtěl vévoda vpádem do Míšně na jednání působiti. Vévoda musil se domnívati, že Arnim váhá mu vyhověti pro odpor kurfiřtův. Tedy ne Arnima, *ale kurfiřta chtěl přiměti k povolnosti*, a k tomu nemohl zajisté vyvoliti lepší cesty, než loupežný vpád do jeho zemí. Z citovaného listu Arnimova jest patrné — a níže poznáme to ještě lépe — že tento úkol vpád Holkův vskutku vykonal.

měl býti tím hroznější, čím rychleji a nenadáleji měla býti Míšeň zaplavena. ¹⁴⁾ Svě úsilí o jednání s Arnimem současně zdvojnásobil. Uložil Trčkovi, aby v rozmluvě s Františkem Albrechtem dal na jevo, že by se rád sešel osobně s Arnimem. Dne 10. srpna zmiňuje se o této žádosti Arnim, ale píše, že jí bohužel nemůže dosti učiniti, protože je nemocen. Vévoda by snad mohl svěřiti záležitost jiné osobě; ostatně nebude-li naň paroxismus silně naléhati, chce se naztří sám k rozmluvě dostaviti. ¹⁵⁾ Vévoda odpověděl ihned, téhož dne 10. srpna, kdy Holkovi rozkaz o vpád do Míšeň byl důtklivě opakován, že příchod jeho rád uvidí. Omluvil se pro den následující (11. srpna), prose, aby Arnim dostavil se až pozítří. Kdyby politování hodná nemoc jeho toho nedopustila, pošle k němu raději hr. Trčku, jenž jest nyní sice nepřítomen, ale vrátí se ve dvou dnech. ¹⁶⁾ Arnim se zachoval dle vévodova pokynu: dne 12. srpna se k schůzi nedostavil, žádaje prozatím posláni hr. Trčky. ¹⁷⁾

Konečně tedy došlo k schůzi mezi Arnimem a Trčkou (16. srpna). Arnim to oznamuje téhož dne na konci delšího listu, jako věc neveliké důležitosti, kurfiřtovi. ¹⁸⁾ Poradě s Trčkou následovala ještě 16. nebo 18. srpna nebo v obou dnech schůze s vévodou samým, k níž přibyl Arnim do císařského tábora. ¹⁹⁾ Z listu Arnimova z 22. srpna dovidáme se ještě o rozmluvě mezi Arnimem a Trčkou dne 21. srpna ²⁰⁾ a z listů Thurnových ²¹⁾ o poradě, jíž účastnil

¹⁴⁾ Valdštejn Holkovi, lež. u Svidnice, 9. srpna a též témuž 10. srpna. *Hallwich*, č. 605, 610. V rozkazu posledním je zajímavo, jak dovozuje potřebu co možná nejrychlejšího vytržení do Míšeň. »Aldieweiln nun *zu besorgen* (srovnej s tím tolikrát upomínání o schůzi s Burgsdorfem a Arnimem a o příměří), das bey angehender Friedens handlung vor allen dingen *wegen bewilligung eines armistitii*, wie ich denn insonderheit in denen gedanken, das . . . Arnim, weil er dahier sehr bedrängt, drauf gehen werde, begriffen, *vom gegentheil werde tractiret werden*, auf welchen Fall er dahier im Vortheil liegen bleiben würde: Als erinnern wir etc.« Jakoby se vévoda staral, aby nepřítel nezůstal v Slezích ve výhodě, jakoby Holkův vpád měl tomu zabrániti!

¹⁵⁾ Arnim vévodovi, Svidnice, 10. srpna. *Hallwich*, č. 608.

¹⁶⁾ Valdštejn Arnimovi, lež. u Svidnice, 10. srpna. *Hallwich*, č. 603. *Irmer* (Arnim, 235) praví o listu Valdštejnově z 10. srpna: In einem Schreiben vom 10. August regte Wallenstein bei Arnim den Gedanken zu einer vertraulichen Zusammenkunft unter Vermittlung des Grafen Trčka von Neuem an. V pozn. má odkaz: Hausarchiv Boitzenburg, Repert. Může tím míněn býti asi jen list, vydaný Hallwiche, a pak by ovšem byl obsah jeho udán chybně. *Irmer* v těchto jednáních publikace Hallwichevy cele pomíjí, zaviňuje tím kusost a nesprávnost své práce přes některé nové příspěvky pramenné.

¹⁷⁾ Arnim vévodovi, Svidnice, 12. srpna. *Hallwich*, č. 626.

¹⁸⁾ Arnim kurfiřtovi, Svidnice, 16. srpna. Výňatek u *Helbiga* W. u. A., 26; celý list u *Gaedeka*, č. 69. Srv. dále *Irmer*, Arnim 235, pozn. 5.

¹⁹⁾ Srv. *Irmer*, Arnim, 235.

²⁰⁾ Arnim Valdštejnovi, ležení u Svidnice, 22. srpna. *Hallwich*, I. č. 638.

²¹⁾ O listech těch (*Gaedeka*, Aus den Papieren etc., č. 11 a 12) srv. *Lenz*, I. c. 418, pozn. 1. Thurn píše o tom: »Was gegen Ihr F. Gn. herr Feldtmarschalkh (Františku Albrechtovi) herr Graf Schlickh gereth, Ist aines Thons; Ihr. f. Gn. (Fr. Alb.) haben schön und ansehlich geantwortet; Gott mieste straffen, wen man ain solches Schemlmbstueckh *ohn Schweden* erweisen wolt, deren Khuenig sein Bluedt hatt vergossen, dem Römischen Reich zu helffen. Wie lobwirdig Euer Excelenz (Arnim) auf solchen schlag gereth, Ist unoth zu repetiren.« Bavorská zpráva z ležení ze 17. srpna oznamuje: »Ist *gestrigs Tags* das escarmouchiren *bei Leibstraff* verboten worden. Man hat den Grafen Tertschka zum

se Thurn, vévoda František Albrecht, Arnim a hr. Šlik, jenž právě přibyl do ležení, aby získal vévodu některým důležitým žádostem císaře a povzbudil jej k rozhodné akci proti nepříteli. Porada ta byla asi v dnech 18—21. srpna, a z přítomnosti Šlikovy možno souditi, že týkala se jen výminek příměří, a že přítomni byli i jiní vyšší důstojníci z obou stran. Příměří pak učiněno bylo konečně dne 22. srpna a vydána o něm temná a nejasná úřední listina, stylisovaná tak z úmysla, aby mohla býti poslána i do Vídně.²²⁾ Zápis tento byl určen pro veřejnost — vedle něho však byl smluven a podepsán zápis jiný, *tajný*, jenž týkal se *obsahu* Valdštejnových návrhů. V zápisu shrnuli Arnim a Thurn návrhy vévodovy původně v prohlášení, že Valdštejn je *odhodlán »vejíti v alianci, jež jest k prospěchu svatě římské říše sřízena právě mezi evangelickými kurfiřty a stavy a korunou Francouzskou a Švédskou«*.²³⁾ List tohoto obsahu poslali vévodovi, aby jej podepsal. Učinil-li tak Valdštejn, nevíme, ale můžeme o tom asi pochybovati a domnívati se, že byla koncipo-

Feind hinüber geschickt, vndt vermeint, ess würde der Arnheim auch herüber khommen; derselb aber ist ganz vbel auf. *Ist derowegen der Herzog selbst zu Ihnen hinüber gewesen.*« (Aretin, 59, pozn. 1). Z toho by se zdálo, že rozmluva vévody s Arnimem byla vskutku 16. srpna, jak se dosud za to mělo, a že 18. srp. mohla býti schůze druhá. O rozmluvě Františka Albrechta s Trčkou (2. čerce) praví vlašská relace, že Trčka odebral se k ní provázen mnohými ze svých důstojníků a krajanů, kteří všichni byli přátelé a souvěrci nepřítelů (Höfler 34). Tak lze pochopiti, jak mohl i Rašín v průvodu Trčkově býti účasten jednání o první příměří.

²²⁾ Kirchner, 410. Förster, III, 50. Hlavní místo je: »Da aber allerhöchstgedachte (není však výše dotčena) I. K. M., catholische und evangelische Stände im Reich einen allgemeinen Stillstand bis zu gänzlicher Vollziehung diceses christlichen Werks belibien wollte, soll auf zeitlich beschehene Notificirung beiderseits also verfahren werden, dass jedes Theils friedliebende Intentionen zu Reducirung allgemeiner Einigkeit und Wohlstandes sur Genüge daraus erscheinen könne« V závěru je ohlášen podpis vévodův a Arnimův, ale listina je podepsána i Thurnem. Dne 23. srpna odesílá vévoda podmínky příměří, nepochybně tuto listinu, Aldringenovi (Hallwich, č. 633). Dne 9. září píše biskup Antonín vévodovi z Vídně: Ich schicke hiemit das Original des anstands zurug; vnd weyl ich schon vorhero von E. L. die rechte copia empfangen gehabt, hette es dessen nit bedörft (Hallwich, č. 664). Že do Vídně odeslána byla listina, uveřejněná Förstrem, jest patrnó i ze zpráv Antelmiho, jenž v listu z 3. září překládá uvedené místo o obecném příměří (Gliubich, 393). Holkovi byla asi odeslána listina druhá, tajná, neboť Holk píše z Greizu (v Fojtlandu) 5. září: »weilln indess Stillstandes accord aller adhaerenten auch gemeldet wirt« (Hallwich, č. 653). Ale i v listině první je nejasná zmínka, že vojska císařská a kurfiřtská, nebo jim »assistirende Partheien« nemají příměří porušovati.

²³⁾ S touto druhou listinou seznamuje nás teprve Irner (Arnim, 238), ač jen stručně a ve výtahu, jak jsme výše přeložili. V pozn. k tomu praví Irner: »Konzept im Hausarchiv Boitzenburg von Arnims Hand. Das Aktenstück trägt die Aufschrift: ‚Unmassgebliches Bedenken, wie der Herzog von Friedland seine Erklärung setzen könne wegen der Traktaten und seines Erbietens, damit es bei Andern keine Suspizion gebe.‘ Es fand sich in demselben auch anfänglich eine Stelle, in welcher die Mitwirkung Frankreichs, Schwedens und Hollands ausdrücklich noch einmal angezogen war. Arnim hatte dazu die Bemerkung angefügt: Denn ich zweifelte daran, ob's Frankreich, Schweden und den Staaten allein um solchen Frieden in Deutschland und nicht vielmehr darum zu thun, wie das Haus Oesterreich . . . (hier bricht das Schriftstück ab), sie aber später wieder ausgestrichen.«

III.

vána listina nová,²⁴⁾ v níž bylo výslovného jmenování Francie a Švédska pomínuto, a v níž se zavazoval Valdštejn pouze k tomu, že spojí se s *kurfiřty a jejich spojenci*. Hr. Thurn totiž, vzpomínaje patrně této listiny, píše Arnimovi: »Je to příliš obecně udáno: »*Kurfiřti se svými spojenci*«. Jeho K. Jst. v Sasích nespojila se ještě tak těsně s královstvím Švédským a Francií a s Hollandskem nespustila se vůbec. Kdyby nechtěla dbáti Boha, evangelických a blaha celku, mohla by se dobře oddělití.«²⁵⁾ A na počátku listu píše: Co jsem Vaší Excellenci oznámil, stalo se proto, že v složeném spisu *není jmenováno* království Francouzské a Švédsko a Holland. To nemohu v srdci svém shledati ani dobrým ani jistým, a bude to také nadále zle vykládáno a rozuměno. *Neboť, když jest to míněno upřímně, poctivě a dobře*, netřeba před tím míti žádného ostychu, starosti a obavy.

Dotčený záznam Arnimův, listy Thurnovy a pak zpráva podaná Arnimem kancléři Oxenstiernovi jsou předními zřídly našich vědomostí o plánu, jež rozvinul vévoda Arnimovi a Thurnovi. V tom nalézáme podstatný rozdíl od jednání za prvního příměří, kde měli jsme o zevnějším průběhu smluv i o obsahu podmínek celou řadu více méně spolehlivých zpráv. Nyní kdy v táborech na obou stranách zvykli si schůzím důstojníků a častým poradám jejich, nebudilo jednání zvláštní pozornosti, a zdá se také, že nyní bylo dbáno více mlčelivosti. »Živá duše nemá o těchto věcech vědomosti mimo pana Arnima a mne« — píše Thurn kancléři 23. srpna. Co je podstatou a obsahem »těchto věcí« můžeme z listů jeho z 22., 23. a 27. srpna²⁶⁾ jen tušiti a se dohadovati. V nesouvislých těch listech, hned v tajemných, nejasných slovech, hned plně a nepokrytě dává Thurn výraz jásavé radosti, že Valdštejn přijal návrh kancléřův z měsíce června a že evangelická vojska v Slezsku, vydaná jistě záhubě, jsou zachráněna. »Dochází k moudrému návrhu, jež V. Exc. vlastní rukou napsala a panu z Bubna dodala, že nepřítel žádal bez nutné příčiny *příměří*, jež bylo přijato s tisící radostí, jako zvláštní dar boží. Pan generál Arnim žádá si toužebně přijíti k Vaší Exc., aby o všem podal zprávu . . . Až V. Exc. dostane pravé vylíčení, bude se nás moci vedle svého vysokého rozumu zastati a dáti podnět, aby se to přičetlo slitování božímu, jež nás zachovalo a jež své přepodivně vede a spravuje, že třeba vyznati: Bůh to učinil! . . . *Resoluce jest, že on, V(aldštejn), chce to na se vzítí*. Sám naznačil, jaké těžké, nezodpověditelné podmínky mají býti navrženy . . . i vyhnání Jesuitů z celé římské říše, což císař až k smrti bude cítiti — *ten musí jíti do Španěl!* Ně-

²⁴⁾ Srv. s tím domněnku vlašské relace (l. c., str. 35): »Ma per quanto corse la voce cummune pare che sin' hora no se ne habbia total artezza, anzi dalli effetti seguiti si può probabilmente congetturare, che si siano diverse volte mutati o alterati.«

²⁵⁾ Thurn Arnimovi (*Gaedeke*, NASG, 7, č. 11).

²⁶⁾ Thurn kancléři, Svidnice, 22. a 23. srpna a Lehnice, 27. srpna. *Hildebrand*, č. 30, 31, 32. Jak z dat prvých listů zřejmo, dlel Thurn v době jednání v saském táboře, nikoliv v Lehnici. Dne 22. srpna děkuje mu Valdštejn v stručném vlastnoručním lístku za pozdrav, vyřízený Arnimem (*Hildebrand*, str. 51, pozn. 1; srv. list Thurnův Arnimovi u *Gaedeke*, NASG, 7, č. 12). Do Lehnice vrátil se Thurn teprve 27. srpna (*Hildebrand*, č. 32).

kterým plukům nemůže V. věřiti. *Žádal nás, abychom byli připraveni mu pomoci a je přiměti k poslušnosti.* Psal Holkovi vlastní rukou, aby vše zařídil stejným způsobem s vévodou Vilémem a vévodou Bernardem. Známa osoba spěchá pokud možno nejrychleji, aby vše se stalo ještě před zimou ... *Vaše Excellence nepochybujte v nejmenším — jest rozhodnuto císaře zahnatí do Španěl!* ... Toto příměří stalo se s mým svolením. Třeba Bohu na kolenou za to děkovati, jenž nám život a čest zachoval. Nás bylo *všeho všudy* sotva 12.000 v hladu a scházení. Tu přijde přepodivný Bůh, že záležitosti dříve započaté se obnoví a to takovým způsobem, že nemohou se nezdařiti. ²⁷⁾

Z nesouvislých zpráv těch třeba tolik vyvozovati, že vévoda navrhl mír ve smyslu resoluce Oxenstiernovy ze 7. června, mír v srozumění se všemi mocnostmi protihabsburskými. »Císař bude vyhnán do Španěl« — v slovech těchto, jež starý náčelník českého povstání s divokou radostí a v horečném chvatu píše kancléři, byla by signatura situace!

Vůči Thurnově již s dostatek poznané ukvapenosti, přílišné důvěřivosti a přepínání nadějí byla by snad oprávněna pochybnost, měly-li se věci vskutku tak, jak jest naznačeno v listech jeho. Máme na štěstí i v záznamu o návrzích vévodových a pak zejména v listu Oxenstiernově vévodovi Výmarskému z 12. září, kde kancléř podává zprávu o rozmluvě s Arnimem, přisedším k němu do Gelnhaus ²⁸⁾ oznámit vévodovy plány a žádosti, o smlouvách srpnových zprávu obšírnou a spolehlivou, zprávu, která Thurnovy noviny v hlavních bodech *potvrzuje úplně.*

Kancléř zaznamenává Arnimovy projevy takto:

Zpočátku mne zpravil o příčinách, proč smluvil předešlé příměří, chtěje se očistiti všech nepříznivých domněnek. Nemám za nutné o tom psáti. Na to vypravoval, kterak byl dlouho mnohým posláním důtklivě žádán o rozmluvu s vévodou Fridlandským, než byl ochoten svoliti. Konečně, když byl k tomu přemluven a když k tomu bylo raděno od jiných, mluvil s vévodou Fridlandským mezi oběma tábory. (Vévoda) mluvil zpočátku mnoho o jednáních o mír ve Vratislavi a o podmínkách pokoje. Prvního *neschvaloval*, ale při výminkách připomenul, že *Jesuité by měli býti z říše vyhnáni. Bylo vzpomenu to také koruny České, že jí má býti vráceno právo svobodné volby.* Privil

²⁷⁾ Podobně píše švédský resident Heiden kancléři z Berlína 9. září: »Burgersdorf vermeint ja sie haben den Friedlander undt seine Officirer also gehembt, das sie nicht wieder zue Rücke werden können« (*Hildebrand*, č. 36).

²⁸⁾ Vých. od Frankfurtu n. M., sídla kancléřova. List tento, jeden z hlavních — do nedávných dob — dokumentů o zrádě Valdštejnově, znal již *Chemnitz*, a zaznamenal dle něho Valdštejnovy návrhy. *Dudík* jej našel v arch. štokholmském a otiskl neúplně v svých *Forschungen in Schweden*, 441. Úplná kopie Dudíkova dostala se (ještě s jinými) do hrab. arch. Valdštejnského v Praze. Odtud ji uveřejnil *Schebek* (*Lösung*, 235), snaže se dovoditi, že je vše »eitles Geschwätz«. *Hildebrand* prohlédl list znovu. Poznává, že jest to opis, pořízený písařem, jenž listy kancléřovy obyčejně mundařoval. O autentičnosti listu, jak praví a jak vzhledem k celé řadě jiných svědectví ani poznamenávati netřeba, nemůže býti pochybnosti (*Hildebrand*, č. 37). O chybném datu listu neb o mylném udání »gestriges« srv. *Lens*, 423, pozn. 1 a *Irmer*, II, LXI, pozn. 1. *Irmer* uveřejnil znovu věrnou kopii listu (*Irmer*, II, č. 242).

také mezi jiným, že císař byl by ochoten jednati o mír s kurfiřtem Saským a Braniborským a těmi knížaty a stavy v říši, kteří se dosud neukázali příliš nepřátelskými, ale o koruně Švédské a o Francii a také o několika jiných knížatech a stavech že nechce ani slyšeti.

Když tak generallieutenant o tom dlouho byl rozmlouval, přišel konečně k věci hlavní, pravě, že vévoda Fridlandský *ještě nezapomněl urážky, jež se mu stala před třemi roky*, není také v nejlepším konceptu ve Vídni a zlobí jej vysoce, že duca di Feria byl povolán do říše, jen proto, aby jej držel na uzdě. Jest proto odhodlán *hledati odvetu*, kdyby jen věděl, že mu stůj co stůj budeme pomáhati. Dal také (Arnim) tolik na srozuměnou, že vévoda Fridlandský má za to, že může spolehnouti na Holka a Gallasa, jakož i na většinu důstojníků — *některé podezřelé důstojníky již odstranil* a pokračuje v tom ještě denně, chtěje býti zbaven těch, jimž nedůvěřuje. Měsíční příměří učinil proto, aby Arnim mohl snáze odcestovati a záležitost tuto u mne podporovati, a uložil mu žádati, *kdyby některé pluky pod Holkem se proti tomuto záměru postavily, aby Vaše Kn. Mt.* (vév. Bernard) *se svou armádou přitáhla tak blízko, aby na vyzvání Holkovo mohla pomoci a protivící se k poslušnosti přiměti*. On, Fridlandský, chce Arnimovi podřídit šest svých pluků, jimž nejméně důvěřuje. Má pak za to, že by ustoupil, kdyby naší pomocí mohl si býti jist, se svou armádou *do Čech a odtud postupoval do Rakous a Štýrska. Vaše Kn. Mt. měla by s Holkem jíti na vévodu Bavorského a činiti co možná, aby byl zničen. Pan maršálek Horu měl by se postaviti proti vévodě Feriovi; bylo by také dobře hledati způsobu, jak by král francouzský byl pohnut k nové válce se Španělskem v Italii* a tak dále . . .

Takový tedy plán rozvinul císařský jeneralissimus v polovici srpna r. 1633. Jest to záměr *obecného útoku vojsk protihabsburských a fridlandské armády na dům Rakouský a ligu katolickou*, týž záměr, který vévoda v slovech zloby a vášně rozvíjel přede dvěma léty v bubenečské zahradě valdštejnské, týž záměr, jehož podrobnosti vykládal hr. Kinský v květnu a červnu v Drážďanech. Tu nelze říci eufemisticky, že Valdštejn nastoupil cesty nebezpečné²⁹⁾ — to, co navrhl, byla rebellie, revoluční plán veliké koncepce a nedozírných následků. A plán tento odhaluje vévoda ne snad prostřednictvím Trčky, Kinského, Rašina neb Bubny, ale *sám* a to — Arnimovi, přijímá za své, přímo a zjevně, záměry, o kterých blouznila emigrace, žádostivá odvety!

Co zejména jest tu důležité, jest totožnost tohoto srpnového projektu s plánem o pomstu z r. 1631 a s plány vyloženými Kinským v květnu a v červnu v Drážďanech. Všude setkáváme se s charakteristickou a vlastní podstatu snah vévodových s dostatek označující známkou: zmocniti se Čech a pak vtrhnouti do Rakous a Štýrska, všude je v popředí *nikoliv myšlénka míru, nýbrž boj, vojenské tažení proti císaři*. Všechny ty plány doplňují se navzájem a jsou si měřidly pravdy, a můžeme i odtud čerpati bezpečný důkaz, že Kinský

²⁹⁾ Ranke, 217.

jednal v květnu v plném srozumění s vévodou, že osnova povstání, jak byla v srpnu navržena, není náhodná, náhle zvolená a episodická, ale že *promyšlena a hotova byla v celém rozsahu již aspoň počátkem jara r. 1633.*

Okolnost tato jest důležitá — postačila by zajisté sama sebou, aby vyvrátila mínění, že srpnové návrhy vévodovy způsobeny byly náhle vlivem nepříznivých rozhodnutí vídeňského dvora o tažení Feriově. Ale soud ten platí dosud obecně, zastáván jsa svorně od žalobců i obhájců, a třeba mu tedy věnovati bedlivou pozornost.

* * *

Pravili jsme již, že markýz Castañeda se marně namáhal, aby dosáhl svolení císařova k tažení Španělů do říše.³⁰⁾ Věrní zastanci vévodovi ve Vídni, Questenberk a Eggenberk, oznamují to 20. června do císařského tábora s patrným potěšením. Questenberk píše, že císař setrval při svém rozhodnutí přes trojí repliku španělského vyslance, jenž utíká se nyní k žádostem menšího dosahu,³¹⁾ a Eggenberk, dotýkaje se chystané cesty Questenberkovy a nejvyššího Ossy do tábora, vyslovuje naději, že jejich zprávy budou vévodovi dostiučiněním.³²⁾ Questenberk vydal se k vévodovi 23. června;³³⁾ tři dny potom vytasilo se španělské vyslanectví s překvapující novinou, že Valdštejn své stanovisko k jeho žádostem *změnil* a že je ochoten tažení Feriovo podporovati. Na důkaz toho předložilo list španělského residenta v táboře dra. Navarra z 14. června, psaný Feriovi, toho obsahu, že vévoda, byv zpraven de Castrem o španělských žádostech, zmocnil dra. Navarra k odpovědi, že děkuje za zprávu o úmyslu Jeho Kr. Mti., že těší se příležitosti moci sloužiti Feriovi a staré svazky přátelské obnoviti, aby branná moc obou panovníků byla zvýšena dobrou shodou a sjednocením. V to doufá vévoda a slibuje si od statečnosti a moudrosti Feriovy nejlepších úspěchů. »Plním,« končí list, »rozkaz pana vévody Meklenburského, přeje Vaší Exc. zdar.«³⁴⁾

Z listu z 26. června, jímž biskup Antonín oznamuje vše vévodovi, vyčísti lze překvapení, jež způsobil list dra. Navarra. Věc je velikého dosahu, píše biskup, a »mohla by nepochybně způsobiti v říši, ve Francii, Hollandu a jinde nová consilia a motus«, a císař proto žádá vévodova dobrého zdání, co konečně o důležité záležitosti soudí.³⁵⁾

List došel vévody 30. června.³⁶⁾ O den později odpovídá Valdštejn: Takové myšlenky mi *nikdy* nepřišly na mysl. Trval jsem stále, jako dříve tak i nyní, na odůvodněném již soudu, že by dotčené tažení oběma panov-

³⁰⁾ Srv. výše pozn. 25.

³¹⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 20. června. *Hallwich*, č. 483.

³²⁾ Eggenberk vévodovi, Vídeň, 20. června. *Hallwich*, č. 482.

³³⁾ Questenberk vévodovi, Vídeň, 22. června (*Hallwich*, č. 484): »Morgen früe rais Ich von hinnen«. Srv. výše str. 245, pozn. 110, 111.

³⁴⁾ Copia de carta del Dotor Nauarro al S^o duque de Feria. Del campo Ces^o en Edersdorff (Heidersdorf), 14 de Junio 1633 (*Hallwich*, č. 491).

³⁵⁾ Biskup vévodovi, Vídeň, 26. června. *Hallwich*, č. 490.

³⁶⁾ Dle poznámky na rubru: »zur Reg. geben 30 Juny Ao. 1633«.

níkům k nejnebezpečnějšímu praejudiciu způsobilo hnutí v říši. Dru. Navarrovi neporučil jsem psáti nic jiného, než co patrno z přiloženého opisu listu Feriovi.³⁷⁾ V listu tomto píše vévoda, že vskutku Navarra zmocnil k odpovědi, že však se dovídá, že resident *psal jinak, než mu bylo poručeno*. Následují zdvořilosti, upominající na citovaný list Navarrův z 14. června, ale dále vykládá se obsírně, co již známe z listů Questenberkových a vévodových — tažení Španělů způsobilo by obecnou bouří k veliké škodě císaře i krále a nenapravitelnou zkázu obecnosti.³⁸⁾

S listem tímto a s jiným listem biskupu vídeňskému odejel kurýr z tábora 2. července, v den, kdy se rozbilo jednání o příměří v Střelíně — dne následujícího přibyl jiný s listy z Vídně, jež věstily úplný obrat v záležitosti s Feriou. Přinesl list císaře z 1. července³⁹⁾ a list kardinála-infanta z 20. června z Milána, adressedovaný císaři. V dopise tomto připomíná se císaři, že cestu kardinálovu do Flander byl schválil a slíbil podporovati, že následkem toho se kardinál vypravil do Milána, kde shromáždil 10.000 mužů, a že doufá, že s touto zbrojnou mocí mu Ferie cestu do Nizozemí vybojuje. Císař nechť jen vydá patenty předepsané říšskými zákony a postará se o slíbené zverbování posily. Tak bude lze dávný záměr skutkem učiniti k prospěchu křesťanstva a užitku celého domu Rakouského. Ferie *bude poddán rozkazům císaře a jeho jeneralissima*.⁴⁰⁾

Ani slova o tažení *do říše*, dobytí Elzasu a Burgundu a podřízení Aldringena Feriovi! V Miláně jakoby se plánu z jara úplně vzdali a chtěli pouze provéstí záměr starší — vybojovati nástupci regentky Isabelly cestu do Nizozemí, záměr, jež byl císař a vévoda již počátkem roku slíbili podporovati.⁴¹⁾ Bylo-li to míněno upřímně, či nezdá-li se, že mladý kardinál i nyní chtěl témuž, oč usiloval Castañeda od 25. května, že cesta do Nizozemí byla již jen záminkou? Tak třeba zajisté souditi, ale císař užil rychle zdánlivého obratu, aby mohl králi dosti učiniti. Dal ihned vyhotoviti potřebné patenty a dopsal Valdštejnovi o rozkazy stran podpory tažení kardinálova⁴²⁾ O jeho souhlasu jakoby ani nepochyboval — vždyť k cestě do Nizozemí byl vévoda ujistil Feriu podporou, a nad to bylo nyní určitě slíbeno, že Ferie bude poddán rozkazům Valdštejnovým.

³⁷⁾ Valdštejn biskupovi, Heidersdorf, 1. června (*Hallwich*, č. 495).

³⁸⁾ Vévoda Feriovi, lež. u Heidersdorfu, 2. čerce. (*Hallwich*, č. 500). Vévoda píše, že poručil Navarrovi odpověděti, obdržev list Feriův d. d. Milán, 12. květ. List tento dán byl k registr. 16. června (*Hallwich*, č. 397), ale mohl dojíti o dva tři dny dříve. Že by Navarro námítky vévodovy pominul prostě mlčením, jest sotva pravděpodobno; spíše by bylo možno, že na španělském vyslanectví ve Vídni v opisu listu Navarova (jenž od 14. června do 26. nemohl ovšem vykonati cestu ze Slezska do Milána a zpět do Vídně) passus ten prostě vynesali. Schebek (*Die Cap.*, 49) má i tento list za podvržený. Připomínáme proti tomu, že u vévody nebylo neobyčejným i ve věcech nejdůležitějších něco určitě slíbiti a pak to směle popřítí. Poznáme to níže při poslání Šlikově v polovici srpna.

³⁹⁾ Byl dán k registratuře 3. čerce. List kardinála-infanta byl přílohou.

⁴⁰⁾ Kardinál-infant císaři, Milán, 20. června (*Hallwich*, č. 494).

⁴¹⁾ Srv. výše str. 174.

⁴²⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 1. července (*Hallwich*, I. č. 493).

Vévoda odpověděl po dvou dnech, dne 5. července, a nedbaje v nejmenším změny plánu, jakoby listu císařova a kardinálova ani nebylo, vystoupil znovu důrazně proti »*tažení do Německa*«. Setkáváme se tu zase s upřílišeným líčením o popuzení Francie a říšských stavů, o znesnadnění jednání o mír, vzbuzení nových bojů a záští. Na cestu kardinála do Nizozemí jest prý již *pozdě*, a mohlo by letos sotva cos řádného býti vykonáno, také verbování vyžaduje aspoň 5—6 měsíců času a od armády nelze naprosto poskytnouti pomoci. »Proto prosím Vaši Cis. Mt. znovu nejpoddaněji, aby nejmilostivěji zařídila vše tak, aby dotčené tažení pana kardinála infanta a vévody Feria Lásky do Německa bylo *zastaveno* a nenapravitelnému zlu, jež by jinak z toho vzniklo Vašemu nejslavnějšímu arcidomu a obecnému dobru, bylo zabráněno.«⁴³⁾

S takovou houževnatostí bránil se Valdštejn zámyslu, jež přece musil by vysoce prospěti věci katolické a císařské! Opakuje znovu řadu svých z části nadsazených, z části bezpodstatných důvodů, z nichž každý možno omeziti do té míry, že pozbude své platnosti. A hledíme-li na vývody tyto se zřetelem na jeho jednání proticísařská, musíme je nazvati znovu frivolními. Ale z tohoto stanoviska zároveň dán jest klíč k jejich porozumění — Valdštejn tušil, že v tom okamžení, kdy v čele oddaných pluků vystoupí proti císaři, nalezne v Feriovi vůdce vojsk v pravdě císařských a katolických a v sboru jeho koncentrační bod pro všechny věrné pluky císařské, pro všechny přívržence katolicismu. Valdštejn strojí zradu — co bylo bližšího, než viděti v tažení Španělů bezpečnostní opatření proti tomu? A *tomu* mělo býti zabráněno, a proto ten vytrvalý, houževnatý a — pošetilý odpor. Neboť nebylo-li by moudřejší líčiti ochotu a povolnost, ubezpečiti dvůr věrností a v srozumění s nepřitelem učiniti rázem Feriu neškodným? Ale zrádné pletichy Valdštejnovy mají již tu vlastnost, že náležejí k nejpošetilejším.

Na pošetilosti jednání vévodova založil také Castañeda svůj úspěch ve Vídni. Císař po novém odmítnutí vévodově z 5. července žádostem španělským souhlasu *odepřel*, ale když den ode dne stav vojsk císařských v říši byl povážlivější, když z Elzasu přicházely zprávy o hrozící ztrátě Breisachu, od Vezery pak zvěst o velké porážce sboru Gronsfeldova,⁴⁴⁾ když vévoda na všechny strany pomoc odířkal, leže nečinně před slabším nepřitelem a znesnadňuje i na Dunaji postup proti Švédům, a když Castañeda, ukazuje k všemu tomu,

⁴³⁾ Valdštejn císaři, lež. u Svídnice, 5. čerce. *Hallwich*, č. 505. Zároveň odeslal do Milána ke kardinálovi a k Feriovi jeneral-kvartýrmistra Diodatiho, aby důvody proti tažení vyložil osobně (oba kreditivy jeho z 5. a 8. čerce. u *Hallwicha*, č. 506, 515). Na cestu dostal Diodati 200) zl. (*Hallwich*, I, str. 430, pozn. 1).

⁴⁴⁾ Právě ze dne 22. července máme list císaře vévodovi, s obšírným, téměř prosebným postskriptem o pomoc Breisachu a s přílohami věsticemi nejvyšší nebezpečí (*Hallwich*, č. 51) sq.). Dne 23. čerce. oznamuje vévoda císaři porážku Gronsfeldovu u Hammeln (*Hallwich*, č. 355). List mohl dojiti do Vídne již 26., zpráva sama ještě dříve od kurfífta Kolínského neb Mohučského. Vévoda píše zároveň, že na zprávu tu poručil Holkovi, aby byl připraven k tažení do Slez, k případné pomoci. I to musilo býti ve Vídni sklamaním, protože od zakročení Holkova byla očekávána úspěšná akce Aldringnova *na Dunaji*.

vytasil se i s novinou, že také Anglie vystoupí činně na bojiště⁴⁵⁾ — císař *povolil*. Dne 27. července oznamuje to biskup Antonín vévodovi krátce slovy, že císař konečně nemohl jinak, než *dáti pas k tažení španělského a vlašského vojska skrz říši do Nizozemí*.⁴⁶⁾

Ohlas kroku toho máme ve vévodově rozkazu Aldringenovi z 1. srpna. Před několika dny byl Valdštejn konečně na mnohé naléhání císařovo Aldringenovi poručil, aby k zásobení Breisachu vypravil silnou pomoc; nyní rozkaz náhle *odvolává*, protože prý Breisach bude zachráněn — vévodou Feria! Valdštejn dává svou nevoli na jevo nepokrytě: zanechává prý tažení Španělů na svém místě a svěřuje úsudku kohokoliv, bude-li jím prospěno míru v říši. Není prý pochybnosti, že Francie a jiní »aemuli« budou se nyní do toho míchatí.⁴⁷⁾

To jest historie zápasu o tažení Feriovo do říše, zápasu, jenž v spisech obhájců vylíčen jest jako porážka vlasteneckých a politických výstrah vévodových nekalými praktikami osobních nepřátel Valdštejnových ve Vídni,⁴⁸⁾ a jenž v pracích ostatních zaujímá důležité místo jako vlastní příčina zrádných plánů srpnových. Pro výklad tento by snad svědčilo, že vévoda sám udal Arnimovi postup Feriův za příčinu svého hněvu. Ale vysvětlení toto jest uvedeno na místě posledním — na místě prvním stojí důvod jiný, daleko závaž-

⁴⁵⁾ Srv. o tom *Wittich* (W. u. die Sp. 35). Co bylo pravdy na Castañedových zprávách o Anglii, pronášených, jak se zdá, s dávkou podezření, nevíme; že však věc se dostala k sluchu vévodovu, patrně z listu biskupova vévodovi z 22. srpna: »*Der spanischen pottschaft hab ich referiert, dass aus Engelandt sich bei E. L. noch niemandt angemeldt, der sagt, das ihm zwahr vber das vorige ain duplicat zue kommen(?), es sol aber in Engelandt sich eine grosse reuolution erregen*« (List, pominutý Hallwiche, vydán byl od A. Kopfa, Anton Wolfradt, Fürstbischof von Wien, ve výr. zprávě gumpendorfské realky v 6. okr. vídeň. r. 1893, str. 43, pozn. 70.).

⁴⁶⁾ Biskup Antonín vévodovi, Vídeň, 27. čerce. *Hallwich*, č. 569. Dle listu nepovoleno tažení do říše, nýbrž »*durch das Reich nach Niderlandt*«. Také tyrolské pluky Ossovy, jimž poručeno (od císaře) Feriu podporovati, mají se »*alspaldt nach verichitem Durchzug*« vrátiti. Biskup žádá při této příležitosti za darování nějakého statku z konfiskací. Na rubu listu pozoruhodna jest snad poznámka: »NB. Ihr Fürstl. *bey sich gehabt vndt ad Reg. geben 29. 7bris.*«

⁴⁷⁾ Valdštejn Aldringenovi, lež. u Svédnice, 1. srpna. *Hallwich*, č. 584.

⁴⁸⁾ Srv. *Hallwich*, II, CXX. Hallwich spokojuje se stručným nahromaděním kusých citátů z listů vévodových — »*und jedes seiner Worte ist von besonderer Bedeutung*«. Tato slova mají nahraditi úvahy o oprávněnosti odporu vévodova a žádostí španělských. Dovídáme se ještě, že tažení Feriovo »*musste alle seine (vévodovy) Plane durchkreuzen*« a že Castañeda »*wie gleichsfalls bereits bekannt*«, byl »*unversöhnlicher Gegner der Wallenstein'schen Politik und Wallenstein's selbst*«. »*Wallenstein war von den Spaniern überlistet, ja vollständig geschlagen*«. Nemůžeme smlčeti, jak líčí Hallwich chování vévodovo po povolení tažení. Cituje výše uvedenou poznámku z listu Aldringenovi z 1. srpna praví: »*Die Geschichte der zweiten Hälfte des dreissigjährigen Krieges gab ihm wortwörtlich Recht*« (bylo zjevně vystoupení Francie do boje proticísařského následkem tažení Feriova?). »*Was Breisach betraf, hielt Wallenstein für selbstverständlich, dass nun der Zug Scherffenbergs dahin nicht mehr geboten sey*«. Takto se tedy hájí jednání, jež, jak níže poznáme, mezovalo se zradou. Že vévoda svůj rozkaz o pomoc Breisachu přímo *odvolal*, o tom se Hallwich *nesmiňuje*.

nější, *důvod, jenž teprve odpor k tažení Feriovo vysvětluje*, a bez něhož naopak bychom nechápali, jak mohl vévoda žádostem španělským se protiviti, jak celá ta záležitost významu celkem podřízeného mohla v něm vzbuditi touhu po vyvrácení moci domu Rakouského, důvod konečně, jenž pro snahy jeho podává jediný vysvětlení dostatečné a jež Arnim shrnuje v slova: Nezapomněl ještě urážky, jež se mu stala před třemi léty! Jmenoval-li vévoda mezi motivy svého jednání i tažení Feriovo, a víme-li vskutku, že tažení to pobouřilo jej měrou velikou, mohli bychom snad v snahách španělské politiky hledati popud, jímž vévoda, váhající a odkládající, byl burcován k činu, jímž bylo způsobeno, že myšlénka vtělovala se v skutek. Ale ani s tímto výkladem nebude lze souhlasiti. První zprávy o žádostech Castañedových došly vévodu posledního května, v době, kdy jednání se Švédskem a Francií bylo se již dávno počalo. Posledního června zvěděl vévoda o listu dra. Navarra, 3. července o tom, že císař chce dovoliti průchod kardinála-infanta říší — ale právě v těch dnech se jednání s nepřitelem rozbila. Prvního srpna došla zpráva, že císař Španělům dosti učinil, ale vévoda pokračuje klidně v svých snahách o srozumění s Arnimem, *zahájených dříve*, v době neúspěchu snah Castañedových. Tažení Feriovo můžeme tedy zařaditi jen do skupiny vlivů, jež Valdštejna v snahách jeho utvrzovaly, a v nichž vedle jiných známějších a přirozenějších — ctižádost, zášť ke kurfiřtu Bavorskému, působení Trčkovo a Kinského — zaujímá snad *finanční nesnáze dvora* a nevyplácení peněz na armádu ⁴⁹⁾ místo ještě důležitější, než duca di Feria.

⁴⁹⁾ Vévoda jednal o peníze na armádu již s Questenberkem v ležení počátkem července. Dne 23. píše mu o 100.000 tol., »zumaln Wir sonst fast keinen courier mehr zu bezahlen haben« (Hallwich, č. 516). Questenberk odpovídá 30., že císař právě poslal o to k španělskému vyslanci, »der sich aber nit anderst wollen erclären, dan dz er alle stund von Maylandt aines curriers erwartte, der er verhoffe dz guete prouiggion werde mitbringen. Er habe nichts Voraths der Zeit. Alhier ethwaz interim zum weeg zue richten, seyn keine mittl umb der allcsugrosen armut vnd egestet«. Konec listu vzhledem k předchozímu působí zvláštním dojmem: »Ihr Mt. haben mihr disess abendt spat mit grosen affectu clagt, wie lait es Ihro, nit wegen Ihres dienst als sonsten laith seye, dz E. f. G. mit der tertiana dopia behafft vnd sonderlich bey diser hitzigen Zeit« (Hallwich, č. 577). Dne 31. čerce. odeslal vévoda císaři žádost všech důstojníků, aby se jim stalo zadost v tom, co jim bylo slíbeno. V. připomíná, že vojsko vytrhlo do pole jen na jeho kredit a přívověď (Hallwich, č. 580). Zároveň psal v téže záležitosti Questenberkovi. Tento líčí 1. srpna výrazně své marné námahy (»Ich trincke den Sauerbrunnen vnd schlacht darzue aller Vnlust, dass man so hart negociiren mues...« Hallwich, č. 591). Dne 9. srpna V. odpovídá, žádaje znovu brzkého opatření peněz. Nepřijdou-li peníze ihned, nebude se moci v poli udržeti! (V původním konceptu listu byla dokonce vyslovena hrozba, že mu nezbude než »alles stehen lassen vndt aus dem Veldt . . . siehen müssen . . .« Hallwich, I, č. 606. Srv. výše str. 232, pozn. 54.) Z rozkazu vévodova z 7. srpna pokladníku Falchettimu jest patno, že taká nouze o peníze v táboře nebyla. V. dává si vyplatiti svůj měsíční »Generalat deputat« za 3 měsíce (dohr. 18.000 zl.) a na srážku vojenských útrat na místě císařově 9000 zl. (Hallwich, č. 599). Pozorujeme zároveň, jak finančně závislý byl císař na Španělsku, a jak bylo nemoudré, odpovídal-li vévoda slušným žádostem jeho tvrdošlým odporem. Pochopte také, že španělští ministři nebyli ochotni dávatí statisíce na armádu, která ležela *nečinně* proti nepříteli. Antelmi, zmiňuje se o příchodu nejvyššího Gropella do Vídně o opatření peněz (v pol. srp.), praví to přímo: »Questi Ministri Spagnoli rispondono liberamente,

I námitku, že s ochotou císaře k žádostem Castañedovým stoupala snad míra a dosah vévodových zámyslů proticísařských, musili bychom prohlásiti za bezdůvodnou. Bylo by lze užiti proti ní výkladů Kinského Nicolaimu v květnu, ale můžeme uvéstí ještě svědectví jiné, svědectví, že již před 1. srpem byl Valdštejn odhodlán jednati o své plány — s *Francií*, a že tedy projekt toho dosahu, jak rozvinut byl v dnech 16.—21. srpna, byl hotov v mysli vévodově již v *červenci*. Svědomí to vyvrací samo sebou všechny výklady o vlivu rozhodnutí císařova z konce července na chování vévodovo v srpnu. Ujíjeme ho jako úvodu k vyličení dalších jednání Kinského s Feuquièrem.

* * *

Dne 26. července odeslal hr. Adam Trčka z císařského tábora v Slezsku hr. Kinskému do Drážďan tento list: ⁵⁰⁾

Kníže vzkazuje pánu své služby a byl by rád viděl, kdyby byl pan švagr na list vévody Františka Albrechta Saského k němu přišel. Protože se to však tenkrát, snad z důležitých příčin, nestalo, prosí jej, aby neráčil opomenouti k němu přijíti, neboť bude s ním *o všem* mluvití, a *bude lze potom dáti počátek k dobrým jednáním*. Jestliže pan švagr nepřijde, jest pochybno, že bude co počato, tím méně že bude naděje v dobrou smlouvu. Kníže má s ním mluvití o velmi nutných věcech, *nikomu jinému důvěřovati nemůže, a záleží na tom všemu křesťanstvu*. Spoléhaje cele na příchod pana švakra, zasílá přiložený pas. Prosim pána za sebe pro Boha, aby neráčil cesty odkládati, pokud jen trochu to možno, ale užil všech možných prostředků, aby se na ni vydal co nejdříve, *neboť může skrze něho býti vykonáno veliké a užitečné dílo*. Není také jiného prostředku — *kníže nechce se nikomu jinému svěřiti a v žádná jiná jednání se dáti, než skrze něho*. Pan švagr může tuto cestu vykonati dobře beze všeho podezření, pod záminkou, že jede navštívit našeho starého pana otce (t. j. starého hr. Rudolfa Trčku), jenž leží těžce nemocen. Chci mu tam pak přijíti vstříc.

List s přiloženým pasem vypraven byl do Drážďan zajisté oklikou přes Čechy, a mohl tedy dojíti Kinského asi ve dnech 1—3 srpna. V té době byl již Feuquières znovu v Drážďanech, kam se byl navrátil 23. července po měsíčním pobytu v Berlíně. Dne 26. července píše do Paříže, že hr. Kinského,

haverle destinate (měsíční příspěvky) il Cattolico a uso della guerra, non a provecchio dellí Capi d'essa et adhaerenti loro« (*Gliubich*, 389, dep. z 20. srp.). Císař však na žádosti Gropellovy odpověděl slibně a konejšivě (22. srpna), ale ještě 12. září peníze nebyly opatřeny. Srv. *Haltwich*, č. 635 a 1149. Srv. také výše str. 217, pozn. 19.

⁵⁰⁾ Současný překlad z češtiny u *Gaedeka* NASG, 1886 (?), 161. »Datum Weisseroda (nedal. Svidnice) Anno 1633.« V nadvodu datuje Gaedeke: »Juli 1633«, v průvodním textu »16 (26) Juli«. Odkud toto datum, není patrné. Jest však správné, neboť pas pro Kinského, k listu přiložený, datován jest 26. července (*Helbig*, W. u. A., 28). Omylem jest, co Gaedeke na témže místě praví, že dřívější vyzvání vévodovo o příchod Kinského (srv. výše str. 223) bylo z 26. června (6. července n. st.), ještě hrubším omylem jest udání, že pohnutkou k listu Trčkovu (z 26. července) byl příchod hr. Šlika do tábora. Ten přibyl do ležení přece teprv 18. srpna! O důležitém listu Trčkově nezmiňuje se po Gaedekovi *žádná* práce.

III.

od něhož očekává dokonalejších zpráv o úmyslech vévodových, dosud neviděl.⁵¹⁾ Můžeme míti za to, že sešel se s Kinským brzo potom, asi v dnech 26—28. července. V souhrnné zprávě pozdější píše vyslanec o této rozmluvě takto: Po mém příchodu do Drážďan navštívil mne hr. Kinský a pravil, že obdržel od vévody Fridlandského psaní s prosbou, aby vyzvěděl ode mne, trvám-li dosud při těch dispoicích, jaké jsem navrhoval, když (Kinský) obdržel mou odpověď na své návrhy.⁵²⁾

Svou odpovědí míní Feuquières memoriál z 11. června. Ten došel vévody asi 15—17. června; tohoto dne povolal vévoda Kinského k sobě. Mohl zároveň dáti napsati list toho obsahu, jak se o něm zmiňuje Feuquières, jest však i možno, že Kinský, maje nyní za bezúčelné mluvíti o žádané a nepovolené cestě k Valdštejnovi, spokojil se otázkou se stavem věcí nejvíce se srovnávající: zdaž je Feuquières dosud ochoten jednati?

Otázka nemusila předpokládati odpovědi naprosto přisvědčivé — vévodovo jednání vzbudilo konečně v Feuquièrovi nedůvěru, jež byla utvrzována zejména tím, že od 10. června byl od vévody nedostal odpovědi.⁵³⁾ Vyslanec Kinskému své nespokojenosti také nesmlčel. Vévoda, pravil, jedná s ním s velkou finessou. Z jeho mlčení musí usuzovati, že chce z jednání jen těžiti a způsobiti neshody mezi králem a jeho spojenci. Tak však se vydává v nebezpečí, že mu nebude králem a uiní pomozeno proti jeho nejnebezpečnějším nepřátelům, u nichž svým chováním důvěry nevzbudí aniž zmenší jejich žárlivost. Chce-li se s králem upřímně smluviti, může býti jist, že král mu učiní po vůli všechno ale s Kinským nebude jednati potud, pokud nedostane odpovědi na svá prohlášení (z 11. června).

Podmínku tuto možno snad vysvětliti nejen nedůvěrou, ale i potřebou odkladu — Feuquières byl totiž na své depeše z 17. června nemohl dosud obdržeti z Paříže odpovědi a byl by tedy v dalším jednání s vévodou odkázán pouze k vlastnímu úsudku. Zatím byl však Kinský obdržel list Trčkův z 26. července, ježž pak Kinský vyslanci ukázal »*osm dní po první rozmluvě*«. Feuquières píše, že list právě došel, a klademe-li tedy prvou rozmluvu asi na den 27. července, byla druhá dne 3. srpna, což s dobou dodání listu dobře se shoduje.

Obsah listu Trčkova, jak jej zaznamenává Feuquières, nesrovnává se cele se skutečností. Trčka prý jménem vévody uložil Kinskému, aby oznámil kurfiřtu Saskému, že vévoda pro případ vyjednávání se Sasy uzná za prostředníka pouze hr. Kinského. K tomu poslal Kinskému pas (ježž hrabě Feuquièrovi ukázal) a prosil ho, aby se k němu odebral.⁵⁴⁾

⁵¹⁾ Feuquières Bouthillierovi (přítel Richelieuův od mládí, náležející se svým bratrem a P. Josefem ke kroužku několika málo mužů, kteří řídili francouzskou politiku) a P. Josefu, Drážďany, 26. července. *Lettres*, II, 18 sq.

⁵²⁾ Feuquières králi, Erfurt, 22. srpna. *Lettres*, II, 68.

⁵³⁾ Srv. výše str. 222. Také z Berlína psal list nedůvěry: »L'on voit tous les jours de grands feux: Walstein n'a proposé cet accomodement (příměří červnové) que pour en tirer avantage et tromper son ennemi; l'on croit, qu'on pourra bien livrer bataille« (L., I, 273). Dne 10. července oznamuje konec příměří.

⁵⁴⁾ Depeše z 22. srpna. Osmi dny, o nichž se Feuq. zmiňuje, jest asi míněn *týden*.

III.

Vyložíme omyl Feuquièrův nepochybně správně tak, že mu Kinský obsah českého listu Trčkova jen stručně naznačil, klada důraz na místo, jež samolibosti Kinského musilo lichotiti: kníže nechce se nikomu jinému svěřiti a v žádná jiná jednání se dáti, než skrze něho. Myšlénka, že tedy i možné jednání s kurfiřtem má vésti pouze Kinský, byla na snadě, a jest pravděpodobno, že Kinskému připadlo na mysl, že by této okolnosti mohl užiti, aby vymohl si svolení kurfiřtova k cestě k vévodovi. Ukázal-li Kinský Feuquièrovi na tuto okolnost, mohlo při nedostatečné znalosti listu Trčkova vzniknouti ve vyslanci snadno přesvědčení, že jest to v listu vytčeno výslovně.

Důsledně v mezích svého omylu líčí Feuquières králi další vývoj věci. Přišlo prý mu hned na mysl, že příkaz vévodův jest jen záminkou, aby Kinský mohl se k němu odebrati (toho přece i dle Feuquièra žádal vévoda přímo) a podati mu zprávu o jednání s Feuquièrem.⁵⁵⁾ Proto poradil hraběti, aby list kurfiřtovi ukázal, že nepochybuje, že kurfiřt ve své horlivé snaze po míru bude ochoten ke všemu. Jak jsem předpokládal, píše Feuquières, tak se stalo: kurfiřt netoliko že schůzi schválil, ale *vysval Kinského, aby se na cestu vydal ihned.*

Že Kinský list Trčkův ukázal kurfiřtovi, můžeme souditi již z toho, že německý překlad jeho je v drážďanském archivu. Víme to konečně i ze zápisu tajného rady kurfiřtova dra. Timaea, jenž týká se žádosti Kinského o povolení cesty k vévodovi a jenž jest zároveň zajímavým dokladem Kinského opatrnosti a prohnosti. Kinský tvrdil Timaeovi (6. srpna), že v svých soukromých záležitostech k vévodovi jeti nechce, a jest prý i z listu Trčkova patrno, že vévoda s ním chce mluvit o věcech, týkajících se obecnosti. *K tomu on však není ochoten, neboť takové záležitosti jsou proň příliš vysoké,* a on jim nerozumí. S jednáním in generalibus terminis by se vévoda nespokojil, chtěl by znáti podrobnosti — kdyby mu je kurfiřt naznačil, byl by Kinský ochoten k prospěchu kurfiřtovu odjeti k vévodovi. Jinak však zůstane v Drážďanech, neboť by snadno mohla býti uvalena vina na něho, kdyby se o tom něco proneslo ke škodě kurfiřtově.⁵⁶⁾

Píše-li Feuquières, jenž prodlel v Drážďanech do 7. srpna,⁵⁷⁾ že kurfiřt Kinského k cestě k vévodovi pobídl, není asi proč tomu nevěřiti, zejména když z Feuquièrovy depeše z 22. srpna vysvitá, že vyslanec učinil některá opatření, jež cestu hraběte do Čech nebo do Slez předpokládají. Uložil Kinskému, aby jednání vévody s kurfiřtem protahoval do nekonečna a zpravoval jej o kurfiřtových úmyslech, dal mu dále adressy několika kupců, jimž měly býti posílány listy, určené jemu samému, a *zpravil jej konečně v hlavních rysech o důležitých resolucích, jež ho právě došly z Paříže.*

⁵⁵⁾ Feuq. odůvodňuje svou pochybnost takto: »n'étant nullement à croire, qu'il (Valdštejn) se voulût servir dudit Comte de Kinski vers l'Electeur de Saxe, avec lequel il savait qu'il est mal au dernier point«. O této kyselosti mezi Kinským a kurfiřtem nevíme odjinud nic.

⁵⁶⁾ Protokol Timaeův k 6. srpnu (*Irmer*, III, str. 85, pozn. 2).

⁵⁷⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 9. srpna. *Irmer*, č. 216.

Listy ty — odpovědi na depeši Feuquièreovu z 17. června — přinesl pan du Bois dne 3. srpna.⁵⁸⁾ První, list krále vévodovi d. d. Chantilly 16. července, projevuje potěšení nad účastenstvím, jaké jeví vévoda pro obecné dobro a přání, aby z něho vzešly *skutky*. List jest zároveň kreditivem pro zvláštního vyslance k vévodovi, jehož osobu ponecháno zvoliti Feuquièreovi, a jenž má oznámiti vévodovi mínění a názory krále o záležitostech německých. »Viděl bych rád zdar dobrých záměrů, jež chováte, abych je mohl upevniti proti těm, kdož by je chtěli rušiti« — těmito dosti srozumitelnými slovy a ujištěním, že zájmy vévodovy platí králi tolik, jako zájmy vlastní, končí se list.⁵⁹⁾

Ještě důležitější jest listina druhá, memoriál smluvený 16. července v conseil d'état⁶⁰⁾ a obsahující ve formě instrukce pro Feuquière odpověď na punkty, předložené Kinským 10. června a vyslancem předběžně již zodpověděné. Z ohromných nabídek a slibů jeho možno poznati, jakou váhu přičítal Richelieu možnosti, že vévoda povstane proti císaři, možnosti, jež by jej rázem přenesla k cíli dlouholetých snah jeho politiky.

Otázka prvá o zajištění vévodově zodpověděna jest nejobšrněji. Prohlásí-li se vévoda proti císaři, užije král všeho svého vlivu u spojenců, aby jej svými vojsky podporovali. Král sám počíná právě zřizovati v Graubündtenu sbor 9—10.000 mužů, aby uhájil cest a tvrzí a zabránil nebo znesnadnil tažení Španělů. Jiná velká armáda francouzská postupuje právě k hranicím říše, a možno jí užití proti Španělům v Elzasích, nebo k sesílení sborů švédských. Konečně jest oprávněná naděje, že i Hollandsko vystoupí brzy činně na bojiště, a vévoda tedy může býti jist (takový jest zajisté cíl těchto výkladů), že spojenci protihabsburští mají dosti moci, aby věci jeho uhájili. Potřebuje-li Fridland (tak veskrze sluje zde vévoda) peněz ihned, může mu Feuquières nabídnouti 100.000 tolarů, a je-li nutno, ještě více, až 500.000 franků. Zaváže-li se vévoda smlouvou, že postaví proti domu Rakouskému 30.000 pěších a 4—5000 jízdy, bude mu král vypláceti ročně milion livrů, z nichž polovice bude splatna ihned a polovice po šesti měsících, vždy předem. Smlouva potrvá potud, pokud budou toho žádati společné zájmy, a král se postará, aby k ní přistoupili všichni jeho spojenci v říši a jinde. Vévodu nechť Feuquières navzájem zaváže, že bude hájiti králových interessů, ale spolu, je-li to možno, nechť uváží, že by bylo vhodnější získati Fridlanda pouhou nabídkou královy

⁵⁸⁾ Du Bois d'Avaugour vypraven byl z Paříže 18. čerce. (*Lepré-Balain*, cit. u *Fagnieza*, II, 161). Přibyl do Drážďan 3. srpna (Relace v *Auberym*, str. 193. Feuq. 22. srpna píše, že přibyl »le lendemain au soir« po rozmluvě s Kinským. Dle toho by druhá rozmluva s Kinským byla 2. srpna). Dle Fagnieza přinášel i list P. Josefa Valdštejnovi a list krále Kinskému (tento list je v *Lettres*, I, 290). Text listu králova vévodovi v *Lepré-Balainovi* liší se dle téhož pramene od textu v *Lettres* a je nepochybně návrhem koncipovaným P. Josefem. D'Avaugoura odeslal Feuq. zase zpět (pana du Hamel byl vypravil do Paříže již v červnu právě v této záležitosti), nechťeje, jak praví, vzbuditi podezření kurfíta Saského, čehož se Kinský nejvíce obává.

⁵⁹⁾ Lettre du Roi pour le Duc de Fridland du 16 Juillet 1633. *Lettres*, I, 290.

⁶⁰⁾ Mémoire envoyé par le commendement du Roy au Sr. de Feuquières, touchant l'affaire résolu au conseil d'état. A Chantilly le 16 Juillet 1633. *Lettres*, II, 1.

podpory a sumou 100.000 tol. nebo 500.000 livrů, než zavázati krále k nanaččené smlouvě. Kdyby však Fridland bez smlouvy nebyl k ničemu ochoten, nechť vyslanec aspoň zdrží její konečné vyhotovení.

Co se tkne druhé otázky (způsobu vystoupení), nechť vévoda zmocní se Čech a vtrhne do Rakous. Může si vyvoliti jakýkoli vhodný způsob, kterak by osvědčil veřejně své odpadnutí od domu Rakouského. V otázce o příměří uváží Feuquières, že jest nebezpečno je povolovati, leč na krátko a s jistotou, že po vypršení jeho vystoupí vévoda ihned. Bude pak snad užitečnější hnáti Fridlanda k tomu strachem, že nelze věci dlouho odkládati.

Odpověď na důležitý bod čtvrtý zní: Jeho Mt. učiní co jen možno, aby byl vévoda Bavorský přiveden do náležitých mezí, t. j. aby se neprotivil zájmům a úmyslům Fridlanda a jeho spojenců, v kterémžto případě bude J. Mt. potěšena, aby jako katolický kníže a spojenec byl zachován. Nezaněchá-li však přes naléhání královo své aliance s císařem proti Fridlandovi a jeho spojencům, nechce J. Mt. protiviti se tomu, co bude moci Fridland v nastalé příležitosti proti Bavorsku podniknouti. Mluviti v smlouvě drsněji o Bavorsku přičilo by se důstojnosti králově. Feuquières, není-li si vévodou plně jist, nechť bod tento vynechá. K otázce páté odpovídá král, že by bylo výhodnější, aby v smlouvě mělo Švédsko od počátku účastenství, aby tak Francie, Švédsko a Fridland doctly se v možnosti, aby ostatní se k nim připojili dobrovolně pro dobro obecné. Jinak bylo by vše oznámeno Oxenstiernovi po podepsání smlouvy.

Odpověď na otázku poslední obsahuje pouze nedůležité ujištění, že král bude srozuměn s tím, co vévoda uzná za nejlepší a že pohne k souhlasu i své přátely, ale k ní připíná se zároveň místo nejvýznamnější: »Dle toho, jak jasně bude dotčený pan de Feuquières v této záležitosti viděti, dá řečenému vévodovi na srozuměnou, že Jeho Mt. má za užitečné pro obecné dobro, aby se vévoda stal Českým králem, ano království bylo proti zákonům zemským od domu Rakouského zabráno. Král se nabízí užiti k tomu všeho, co na něm bude záviseti, a založiti a udržeti Fridlanda brannou mocí v té důstojnosti.«

K instrukci této netřeba komentáře. Jest to v podstatě totéž, co byl po Bubnovi odpověděl Valdštejnovi kancléř. Rozdíl snad jest jen v tom, že odpověď Oxenstiernova vzbuzuje dojem větší upřímnosti a poctivosti než instrukce tato, jevíci všude stopy pletichářské politiky. Jaká jest v své prosté velikosti žádost kancléře, aby vévoda za pomoc švédských zbraní »dal si na blahu mé vlasti a mé mladé královny záležeti«, a jaké jsou proti tomu rady a žádosti Francie, nabízející miliony! Jako odpověď kancléřova tak Richelieuova předpokládá buď vyloučení obou kurfiřtů z předběžného jednání, buď prostý souhlas jejich za podřízeného účastenství — jak dobře se obával a tušil vždy Arnim. V poměru k Bavorsku jest ovšem rozdíl zásadní — instrukce Feuquièrovi žádá nového vyjednávání s Bavorskem a jeví vůbec snahu zachrániti je proti vévodovým plánům odvetným. Valdštejn, jak víme, snahou tou nedal se mýliti v rejmějším — dle plánu srpnového měl Holk spojený se Švédý kurfiřta zničiti. Můžeme z toho souditi na sílu jeho nesmířitelné zášti.

III.

Feuquières obdržel zároveň plnou moc k jednání s Valdštejnem v mezích své instrukce, ač mu byla ve volbě cest a prostředků a případných změn ponechána velká samostatnost. Kinskému pověděl z došlých instrukcí jen to, co k jeho poučení pokládal za nevyhnutelné, a dotkl se, aby jej povzbudil, i jeho soukromých zájmů, jež jsou, jak píše, dosti skromné.⁶¹⁾

S tím odebral se Kinský nepochybně do Čech, snad k schůzi s hr. Trčkou. Nemáme sice nikde změnky o jeho cestě, ale vzhledem k určitému tvrzení vyslancovu a k naléhavosti žádosti Trčkovy možno míti za to, že k ní došlo.⁶²⁾ Není také stopy, že by v druhém neb třetím týdnu srpna dlel Kinský v Drážďanech. Zajisté ještě před 22. a snad před 16. srpnem zvěděl vévoda přímo od něho nebo od Trčky, že Francie jest ochotna nasaditi vše, aby vévoda boj svůj s císařem vybojoval vítězně a lesk moci své zvýšil královskou korunou. V tuto pobídku závratné ceny a kouzla vyznívaly obě odpovědi, jež v létě tomto tlumočil vévodovi jménem koruny Švédské pan Jan z Bubna a jménem Francie hr. Vilém Kinský.

* * *

⁶¹⁾ Depeše z Erfurtu z 22. srpna: »... y ajoûtant ses intérêts particuliers, pour lui donner plus de chaleur, lesquels ne consistent qu'en son retablisement en tous ses biens de Bohême, qui sont très-grands, et quelques titres d'honneur, qu'il désireroit dans son pays«. Jak patrně, nebyl Feuquières o soukromých poměrech Kinského zpraven dobře.

⁶²⁾ Podplukovník Steinäcker, vypravený v září kancléřem do Slez, aby se informoval o poměrech a zejména o jednáních s vévodou, ale za nastalého přerušení traktátů v Drážďanech zůstavší, zpravuje odtud 4. října kancléře i o stycích Kinského s Feuquièrem. Píše, že Feuq. ukázal Kinskému psaní královo vévodovi a svou plnou moc. *Kinský to oznámil vévodovi*, ale ten *zakázal* hraběti s Francií jednati a byl od té doby nějaký čas tiše. Za posledního příměří prosil však Trčka jménem vévodovým Kinského pro Boha, aby k němu přišel. Kinský poslal list i přiložený pas kurfiřtovi, ale v tajné radě byla žádost jeho *odmítnuta*, ač se za ni přimlouvali i Arnim i vévoda František Albrecht. »Ich arbeite itzo darahn« (*Hildebrand*, č. 49). Zdá se, že Steinäcker tu zaměňuje žádost vévodovu z června se žádostí z července. Vévoda Fr. Alb. se přimlouval 21. června za prvou žádost vévodovu o propuštění Kinského k němu — že by i v červenci tak byl učinil, nevíme. V červnu žádal vévoda vskutku Fr. Albrechta o dopsání kurfiřtovi, v červenci obrací se Trčka přímo ke Kinskému. Víme také, že v červnu byla žádost kurfiřtem zamítnuta (srv. výše str. 241, pozn. 87) — Steinäcker však o tom neví, nebo aspoň zaměňuje to s druhou žádostí. Že zpráva podplukovníkova jest zmatená, zřejmo jest i z toho, že ukázání plné moci a listu králova klade někdy do doby prvního příměří, před zákaz vévodův, po němž teprve by měl dán býti list Trčkův. Instrukce Feuquièrovi s plnou mocí a listem královým došla vyslance přece 3. srpna, a z listu Trčkova z 26. čerce. vysvítá světle, že vévoda do 26. července jednání s Francií *nikterak nezakázal*. Nelze-li tedy zákaz vévodův položit před 26. červenec, nelze ho ani položit do měsíce následujícího, do doby nejmělejších plánů vévodových, kdy i Arnimovi bylo uloženo, aby vyjednával s Feuquièrem. Poznáme, že se stanoviskem vévodovým lze sloučiti podobný zákaz teprve od polovice září. Z uvedených důvodů třeba považovati za nespolehlivé také Steinäckrovo udání, že (druhá) žádost o příchod Kinského byla odmítnuta. Jest pravděpodobné, že Steinäcker mylí se s odmítnutím prvním z června. V ten smysl třeba opravit poznámku u *Irmery* (III, 85, 2). Kinský konečně mohl opustiti Drážďany tajně, bez dovození kurfiřtova, jak byl již 2. čerce. prohlásil residentu Nicolaimu (srv. výše str. 241).

III.

Francií a Švédskem mohl si býti Valdštejn jist — jemu šlo však také o získání Sas a Branibor. Chtěl-li se dáti v jednání o mír, aby nevzbudil ve Vídni podezření, musil především vyjednávat s oběma kurfiřty, s nimiž asi také především jednati chtěl. Bylo třeba dlouhého úsilí, než Arnim v jednání svolil, a bylo třeba vpádu do Míšně, aby kurfiřt byl učiněn povolnějším. Konečně v polovici srpna dostavil se Arnim k rozmluvě s vévodou, v níž mu bylo dáno na jevo, že vévoda chce v čele koalice protihabsburské vystoupiti proti císaři a vyhnati jej z jeho zemí.

V úvahách o významu fakta toho pomíjeno bylo dosud důležité okolnosti, jež jeví se nám jednou z nejinteressantnějších záhad otázky, totiž vytčení stanoviska Arnimova. Arnimovi, jenž před dvěma měsíci o svatodušních svátcích na schůzi v Chmelen měl za nemožné podporovati vévodu v jakýchkoli plánech proticísařských, svěřil vévoda osud svých plánů na zničení moci císařské; muži, jenž dle vlastního doznání vyjednával s Valdštejnem jen proto, aby jej odvrátil od shody se Švédskem a Francií, uložil vévoda získati svým záměrům Oxenstiernu a snad i Feuquièra!

Co vévody se týče, ukázali jsme již na neobyčejnost jeho důvěry k Arnimovi ⁶³⁾ — svědectvím nejvýmluvnějším jest zajisté, že právě jej zvolil si za důvěrníka. Než jak mínil se zachovati v této situaci Arnim? Jak vůbec zachovati se mohl? Mohl zajisté užiti jednání k tomu, aby Valdštejna klamal dále. Jeho plány měl nyní v své moci, a možno říci, že měl v svých rukou i osud jeho. Byl obdržel klid zbraní, jehož evangelická vojska tolik potřebovala, na několik týdnů, a mohl jej protahovati do konce doby, kdy vojska v poli mohla operovati. Mohl klidně jednati a jednání vléci, až by rok uplynul, a vévoda učinil se nemožným svou nečinností, nevysvětlitelností svého chování a neúspěchy na bojišti i v diplomacii. Mohl snad dále chtíti míru upřímně, ale nikoli takovému míru, jakému chtěl vévoda, a připravovati vše k tomu, aby po konečném spojení vojsk byl vévoda nucen jednati podle přání jeho, »tak aby moc jeho byla stále uzavřena mezi evangelickými«. Tento prostředek navrhoval, jak víme, o svatodušních svátcích kurfiřtovi, a tak asi nebo i ve smyslu prvního plánu — oba lze zajisté spolu spojit — vyzníval by výklad, jímž bychom jeho stanovisko mohli vysvětliti. Celkový obraz chování Arnimova poskytne snad dosti látky ke konečnému úsudku. Prozatím třeba vylíčiti jednání jeho s kurfiřty a s kancléřem.

V listu kurfiřtovi z 16. srpna, kde zmiňuje se stručně o žádosti Valdštejnově o nové jednání, píše ještě: *Neučini-li V. K. J. s ním míru, prospějí úmluvy vratislavské velmi málo.* Nemohu aspoň pochopiti, co z toho jednání může býti . . . Vedle své instrukce chci s ním o podmínkách míru hovořiti. Počátek chci sice učiniti, ale Vaše K. Jst. nechť pošle lidi, kteří by s ním, je-li k tomu ochoten, vše smluvili. ⁶⁴⁾

⁶³⁾ Srv. výše str. 231.

⁶⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Svídnice, 16. srpna. *Gaedeke*, č. 69.

Arnim, který byl tak dlouho se zdráhal žádostem vévodovým dosti učiniti, radí tedy nyní k povolnosti a míru, radí k tomu důrazně, obrací se s nebyvalým rozhorlením proti nedbalosti kurfiřtově. »Nemohu se nic jiného domýšleti,« píše, »než že V. Kurf. Jst. jest přesvědčena, že lze vésti válku beze všech prostředků, neboť nedal jste mi po dlouhý čas, po celý rok ani nejmenšího. Žádný nádenník nedá se odbyti suchým chlebem a vodou, a vojáci Vaší K. Jsti konali by rádi své služby, kdyby jen to mohli míti. *Vždyt já musím při této válce lřešiti!* Budto musím ubohého vojáka nechati hladem umříti, nebo chudáky dát oloupiti! Měl-li bych k tomu všemu mlčeti, nevím, nevím, kdo by mne omluvil ve velký den soudný. Stav armády není nic jiného než holá bída. Pozoruji však dobře, že mé počínání musí býti posuzováno ode všech, a proto by bylo nejlépe, aby Vaše K. Jst. poslala sem někoho jiného, jenž by si v tom počínal lépe, po vaší libosti. *Neboť já mám té věci z hloubi duše dost.* Byl jsem vstřčen v dílo tak nadmíru obtížné a nebezpečné, největší moc nepřítel má na krku a proti velkému množství nepřátel dostanu trochu lidu, žádný chléb, žádné peníze, žádnou municí! A přece mám mnoho vykonati, a dopadne-li to nešťastně, za vše odpovídati!« Následuje zmínka o nabídnutém Valdštejnem jednání, a list končí se slovy: »Nechť si to směřuje k válce nebo míru — já toho nechám!« ⁶⁵⁾

⁶⁵⁾ Možno se tu zmíniti o podobných listech Arnimových kurfiřtovi z první polovice července, souvisících do jisté míry ještě s vévodovým projektem z května. Dle něho, jak známo, měl vév. František Albrecht s částí saských pluků spojití se s vévodou, po případě i proti kurfiřtovi. Arnim, zvěděv něco o dorozumění mezi Valdštejnem, Františkem Albrechtem a hr. Thurnem (srv. výše str. 205, pozn. 69), oznámil to v první polovici června po nejv. Kalcksteinovi kurfiřtovi, nepochybně určitě slovy, že František Albrecht s hr. Thurnem *chtí kurfiřta připraviti o armádu*. Kalckstein váhaje zprávu kurfiřtovi přednésti, tázal se nejvyššího komořího Tauba o radu. Ten radil mlčeti, ale Kalckstein po několika dnech pověděl přece vše kurfiřtovi i jiným. Věc ovšem vzbudila sensaci, ale i rozhodné popření od vévody Františka Albrechta, jenž prohlásil šířitele takových pověstí za lehkomyšlné šelmy a utrhače. Srv. list vévodův Schlieffovi a denník Nicolaiho z 15. čvna. a z 14. čerce. *Irmr*, č. 178, 206. Dobrou shodu s Thurnem vysvětloval Frant. Alb. poznáním, »dass er's redlich, aufrichtig und guet meint«. Nezapíral však (co pravdou bylo) nejen vévoda, ale i Arnim. V témže listu z 9. čerce., kde vypisuje rozbití příměří a obranu Svídnice, píše: »Gott hatt mein herztz bisshero noch so gnediglich regiret, dass er noch allewege über mein maull geherrschet, habe auch biss auff diese Stunde die behutsamkeit gebraucht, dass mit E. Curf. Durchl., deroselben herrn geheimbten rehten kein wort von importans ich geredet oder E. Ch. D. durch andere vohrtragen laessen, dass Ich nicht mit eigener handt alleseit fleissig notiret . . . Gesetzt aber, Ich hette E. Ch. D. auss getreuen herten edtwa berichten laessen, dass der h. graff von Turn sich bei I. F. Gn. zimblich hart insinuirte . . . Ich auch fürchtete, dass hirunter eine separation zwischen uns gesucht . . . dass getraue Ich mir zu verandtwortten . . . werden E. Ch. D. mir in ungnaden nicht aufnehmen, dass ich hinfurder schweige. Von mir werden Sie auch nichts mehr erfahren, es gehe wie es wolle, zum schaden oder zu frommen. Ich will hiemit aussgerihten undt aussgeredet haben.« Nejvyššímu Kalcksteinovi píše o den později (*Gaedeke*, č. 65), že mu žádného takového rozkazu nedal a pokračuje: »Ich habe mir mein lebe tage keine Einbildungen von gueter Freundschaft am Dressischen Hoffe gemacht . . . bei erster gelegenheit aber, dass entweder ein langer Stilstand von allen seitten gemacht (psáno týden po uplynutí prvního příměří!) oder Ich sonsten sehe ohne Verletzung meiner Ehren eine guette occasion zu überkommen, So zihle ich

Citovali jsme zajímavý list tento obšírněji, protože z něho zdá se vysvítatí, že Arnim své naléhání o mír mínil upřímně, že jeho rozhořčené výklady o bídě armády mají býti jen folií k zastrčené zprávě o snahách vévodových. Arnim chtěl asi kurfiřta donutiti, aby v jednání s vévodou svolil: poznali jsme z porad v zámku chmelenském, že tajní radové saští odmítali jednání o zrádné plány *všbec*, ač Arnim radil k chytré povolnosti. Že bylo vskutku třeba kombinovaného útoku, aby kurfiřt schválil příměří, lze vyčísti i z omluvy vévody Františka Albrechta, že nebyti příměří, nebyla by se udržela saská armáda v hradbách tábora ani tři dny.⁶⁶⁾ Spolupůsobila asi i stará rozmrzelost Arnimova nad zanedbáváním armády, pozoruhodno jest však přece, že Arnim na počátku nových dalekosáhlých jednání dovozuje s nebyvalou rozhodností potřebu — lépe opatřiti a sesílití armádu! Vzpomeneme-li rad, v něž vyznívalo jeho dobré zdání v Chmelen, mohli bychom souditi, že i nyní cílily jeho plány k tomu, aby dostal Valdštejna do své moci.

Arnim, snaže se touto cestou působiti na vládu drážďanskou, nevěděl ještě asi, že vévoda se byl sám již o povolnost její postaral. Holkovy sbory překročily hranice míšeňské v třech proudech dne 14. srpna. Kurfiřt zvěděl o vpádu dne 16. srpna,⁶⁷⁾ Arnim nemohl by býti z Drážďan zpraven dříve, než pozdě 18. srpna. Jest však pravděpodobno, že jej o vpádu Holkově zpravil vévoda sám v schůzích z 16.—21. srpna. Arnim byl se přece vždy dosud zapřísahal svou ochotou, již máří jen tajná rada a kurfiřt sám — což bylo přirozenějšího, vyslovil-li i nyní obavy v té příčině, než že mu Valdštejn oznámil, že se již o překonání jich byl postaral? Vpád Holkův mohl mu pak v jednání i dále prospívati — odvoláním Holka z Míšně by dokázal, že míní své návrhy vážně, a mohl je udati spolu za cenu kurfiřtovy povolnosti.

Smluvení příměří oznamuje Arnim kurfiřtovi *teprve dne 25. srpna*. Zdržení tak důležité zprávy překvapuje tím více, že Arnim musil již několik dní míti v rukou list kurfiřtův z 18. srpna o vpádu Holkově, žádající rychlé pomoci. S listem z 25. odesílá pak Arnim zároveň dotčený již *list z 16. srpna*. To lze sotva vyložiti náhodou, nebo uvěřiti omluvě Arnimově, že čekal, až k čemu budou Valdštejnovy návrhy směřovati.⁶⁸⁾ Nemohli-li bychom se domnívati, že Arnim, zvěděv od vévody o vpádu Holkově, neměl za nutné, aby kurfiřtovi dovozoval potřebu příměří a jednání o mír, ponechávaje klidně úkol ten řádění císařských v Míšni a Fojtlandu?

V listu z 25. se Arnim o vpádu Holkově nezmiňuje slovem, ač mohl již před 22. srpnem upokojiti kurfiřta zprávou, že Holk obdrží rozkaz, aby

davon . . . den Ich bleibe nicht und wenn mir I. D. Ihr halbes land zu geben wollten, denn ein stuck brott mit friden gessen ist mir liber als alle 'Ehre und Reichtuhm dieser welt, wiewol dass Ich bey diesem dienste der keines erworben, sondern villmehr daran zugesetzt. Rozumí se, že Arnim zůstal.

⁶⁶⁾ František Albrecht kurfiřtovi, ležení u Svidnice, 1. září. *Gaedeke*, č. 72. Srv. i list Thurnův Arnimovi z 17—21. srpna (*Gaedeke*, NASG, 7, č. 11).

⁶⁷⁾ Srv. citované již pojednání *G. Droysena* v NASG, I.

⁶⁸⁾ Arnim kurfiřtovi, lež. u Svidnice, 25. srpna. *Hallwich*, č. 1120.

11. Jednání za druhého příměří.

země saské *ihned* opustil. To píše kurfiřtovi teprve po třech dnech; 25. žádá pouze, protože záležitost s vévodou jest »tak vysoké importance, že se musí V. Kurf. Jsti. dáti co nejdříve úplná zpráva«, aby kurfiřt vypravil tajné rady do Ortrandu, kam se právě sám vydává. Dne 28. srpna je již na cestě, u Radeburku, odkud píše znovu o schůzi, tentokráte s kurfiřtem samotným, ne již v Ortrandu, ale v Grossenhainu. Žádá kurfiřta, aby se do Grossenhainu odebral hned dne následujícího. Třeba mu spěchat, aby mohl co nejdříve mluvit s Holkem. Byl by nejraději u něho již zítra, aby vyklizení Míšeň bylo urychleno.⁶⁹⁾

List Arnimův z 25. srpna došel do Drážďan 27. srpna. Mimo prosté faktum, že je smluveno příměří, nezvěděli v Drážďanech ničeho. Dne následujícího vypraven byl k Arnimovi do Senftenberku kurýr se vzkazem, že kurfiřt vydá se 29. do Grossenhainu.⁷⁰⁾ Zde sešel se kurfiřt se svým jenerallieutenantem ještě téhož dne⁷¹⁾ — dne 31. srpna byl Arnim již v Lipsku. O jednání v Grossenhainu nevíme nic,⁷²⁾ než co Arnim 30. srpna psal Valdštejnovi: Zpozoroval jsem sice zpočátku, že J. K. J. jest rozčílenu pro náhlé přepadení a řádění p. maršálka Holka. Když jsem ji však zpravil o chvalitebné nabídce Vaší Kn. Mti., a ona seznala opravdovost věci i ze skutku, že císařské vojsko z jejich zemí již vytáhlo, *dala si to libiti*. Pozoruji také tolik, že až se navrátím od pana říského kancléře Oxenstierny, nebude to míti zvláštních nesnází, ale že co od Vaší Kn. Mti. *o sjednocení armád a o ostatním* bylo navrženo, bude moci dobře uskutečnění *na jistý způsob* dojíti.⁷³⁾

V listu z 25. srpna praví Arnim, že Holk má na jeho pokyn Míšeň vykliditi — zde tvrdí se, že císařští tak předem učinili. Oč měl tedy Arnim s Holkem jednati? Víme již z listu Thurnova z 23. srpna, že prý vévoda

⁶⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, u Radeburku, 28. srp. *Droysen* v NASG, I, 165; *Gaedeke*, č. 70.

⁷⁰⁾ Denník Nicolaiho z 27. srp. *Irmer*, č. 224.

⁷¹⁾ Nicolai píše v denníku, že kurfiřt odebral se do Grossenhainu 30. srpna a téhož dne že se vrátil (*Irmer* č. 226), ale v listu kancléři z 2. září (*Irmer*, č. 228) tvrdí, nepochybně správněji, že kurfiřt vypravil se do Grossenhainu 29. srpna. Také v listu Knesebeckovi z 9. září (*Irmer*, č. 233) píše, že schůze kurfiřta s Arnimem byla 29. srpna a že Arnim ještě večer téhož dne spěchal přes Torgov k Lipsku.

⁷²⁾ Tajní radové Miltitz a Timaeus vypravovali Nicolaimu, že kurfiřt jednal s Arnimem sám, ještě před jejich příjezdem do Grossenhainu, a že tedy nevědí o Arnimových novinách ničeho (Nic. kancléři 2. září. *Irmer*, č. 228). O upřímnosti tajných rad lze ovšem pochybovati.

⁷³⁾ Nedatovaný vlastnoruční koncept uveřejnil *Gaedeke* v NASG, 7, č. 9. Že list je z 30. srpna, patrně z lístku Arnimova kurfiřtovi z 30. srpna (z Torgova?); srv. *Droysen*, I, c., 166. V listu vyslovuje Arnim také obavu, že se nebude moci vrátiti *v umluvené lhůtě*. — *Förster*, III, 67 cituje z neznámého listu vévodova Arnimovi z 2. září »aus dem Feldlager von Steinau« větu: »Ich bedaure, dass der Herr in das Reich reisen will, denn auf diese Weis kann das Werk keinen Bestand haben.« Za slova: »in das Reich« interpoluje »zu Oxenstierna« a za »das Werk«: »der Stillstand«. Třeba litovati, že *Förster* neuvěřil celého listu, aby o pravém smyslu vytrženého citátu bylo lze souditi spolehlivěji. List jest podezřelý již tím, že datum »v lež. stínavském« jest *nesprávné*. Vojska ležela přece u Svidnice. O témže listu zmiňuje se *Irmer* (Arnim, 242), odvolává se k repetitoriu v Boitzenburku, ale neuvádí z něho více, než co známe z *Förstra*.

Holkovi poručil, aby vše jako v Slezsku zařídil i s vévody Výmarskými.⁷⁴⁾ Pokud se zpráva týká příměří, jest pravdiva: vévoda Holkovi rozkázal jednati se Švédy o příměří; stran Arnima, který prý odejel *do Drážďan*, dal mu na srozuměnou, že by rád viděl, kdyby se s ním sešel a ujednal skutečné šetření a provedení výminek příměří.⁷⁵⁾

»Skutečné šetření a provedení výminek příměří!« Proč to nevyjednal vévoda s Arnimem sám, ještě v Slezsku, a nedal Holkovi potřebných rozkazů? Bylo by to asi kratší a bezpečnější. Co měl jednati Arnim s Holkem o příměří, když Holk nestál proti vojsku saskému, ale proti Švédům? V Míšni bylo všeho všudy několik set saských vojáků! Takový tedy účel, jak naznačuje vévoda, měla schůze Holka s Arnimem sotva. Víme-li však, že po plánu Valdštejnově měl se Holk spojit s vévodou Výmarským a jíti na kurfiřta Bavorského, dojdeme snadno k vysvětlení pravděpodobnějšmu: Arnim měl *připraviti srozumění* mezi Holkem a vévodou Bernardem ve smyslu plánů vévodových! Pověděl to ostatně Arnim kancléři v Gelnhausenech po několika dnech nepokrytě. Stojí za to Arnimovo jednání v té příčině vyličiti podrobně — třeba jen míti stále na mysli, že byl vyslán vévodou pracovati o plán obecného útoku na dům Habsburský.

Arnim přibyl 31. srpna ráno do Lipska.⁷⁶⁾ Odtud vypravil posla k Holkovi, aby zvěděl, kde dlí, a nejvyššího Vitzthuma k Oxenstiernovi, aby vyprosil kancléře vstříc sobě do Fuldy.⁷⁷⁾ Dne 1. září vydal se dále, v noci dorazil do Naumburku, odkud spěchal ráno do Gery. Sem přibyl v pátek večer 2. září. Holk byl zatím hledal Arnima ve Weidě; v Geře zastihl jej teprv v neděli 4. září. Oba jenerálové rozmlouvali spolu hodinu hned po příchodu Holkově; odpoledne dostavil se Arnim ještě na půl hodiny do bytu Holkova, načež ihned pokračoval v své cestě směrem k Jeně.⁷⁸⁾

O jednání v Geře zpravují nás dva listy Holkovy a dva Arnimovy. Právili-li jsme výše, že Arnim měl jednati s Holkem ve smyslu plánu na povstání,

⁷⁴⁾ Srv. výše str. 256.

⁷⁵⁾ Valdštejn Holkovi, u Svídnice 22. srpna. *Hallwich*, č. 636. Douška je: »Sonsten wird der herr andere particularia von Rittmeister Becken vernehmen.« O jednání se Švédy nepíše tedy vévoda nic, ale bylo to patrně uloženo Beckovi. Holk píše vévodovi 5. září z Greizu: »Betreffent den Stillstand zwischen den schwedischen weymarschen vnd vnserm Volck, habe Ich zue mahll an dem Hertzogk von Weymar geschrieben« (*Hallwich*, č. 503).

⁷⁶⁾ O itineráři Arnimově srv. *Droysen*, I. c., 166 sq.; *Lenz*, 423, pozn. 1 a *Irmer*, II, LX, pozn. 3. Právili-li Irmer, že Arnim přibyl do Lipska 1. září, jest to omyl. *Droysen* cituje (168, pozn. 78) list z Lipska z 1. září, dle něhož Arnim přijel do Lipska časně ráno 31. srpna, a *Hallwich* (II, 299, pozn. 1) otiskuje list Arnimův kurfiřtovi z Lipska z 1. září: »Ich habe mich gestrigs tages alhier aufgehalten, weil Ich nicht gewust, wo der Felttmahrschalcke Holcke anzutreffen.«

⁷⁷⁾ Arnim kancléři, Lipsko, 1. září. *Hildebrand*, č. 33.

⁷⁸⁾ *Zeitung* etc., *Irmer*, č. 234. *Droysen* vydal tyto noviny před Irmerem, z tištěných letáků v drážď. archivu (Holcks Einfall, 169 sq.). Holk píše vévodovi 5. září, že dostal se do Gery s velikým nebezpečím, protože Výmarsští vpadli do Weidy a zabili několik lidí z průvodu Arnimova, miníce, že jest to Holk. Zastřelili také trubače Valdštejnova s konvoji 10 koní, ač měl pas Arnimův.

třeba poznamenati nyní předem, že po čemsi podobném nenalézáme stopy — Arnim se naopak přičiňoval, aby Holka rozladil a naplnil *nedůvěrou*. Holk píše o tom 5. září vévodovi: Naše schůze byla hned od počátku velmi podivná, protože pan Arnim chtěl, abych opustil všechna místa a Míšeň a nepoložil se ani ve Fojtlandu do míst kurfiřtských. Naproti tomu nechtěl mi vrátiti Děčína (jenž od vpádu z r. 1631 zůstával v moci saské), ale psal o to teprve včera kurfiřtovi do Drážďan. Tak, než dojde odpověď, mine znovu pět nebo šest dní — a měl přece dosti času, aby to v Drážďanech (má býti: v Grossenhainu) vyjednal! ⁷⁹⁾

Z hněvného tonu listu vysvítá, že Arnim s Holkem jako s budoucím spojencem nejednal. Nejednal s ním však ani poctivě! Z listu Holkova Hatzfeldovi patrně, že Arnim jistil, že kurfiřt vydání Děčína dopustí, ⁸⁰⁾ ale kurfiřtovi psal Arnim naopak ještě z Gery: »Co se týče toho, co maršálek Holk žádá stran zámku Děčína, mám za to, že netřeba se ukvapovati, neboť jím je císařským Labe uzavřeno ještě v Čechách, takže se po vodě do zemí V. K. Jsti. nemohou dostat. *Bylo by dobře odložit to až k mému návratu od pana říšského kancléře.*« ⁸¹⁾

S tímto klamem byl by se Arnim s Holkem rozloučil, ale Holk žádal sám od Arnima více: jeho prostřednictvím o vyjednání příměří s vévody Výmarskými. Holk psal vévodě Bernardovi dvakráte, ale odpovědi vůbec neobdržel. ⁸²⁾ Z listů těch známe jen jeden, daný v Plánici 29. srpna. Holk v něm oznamuje příměří a žádá, aby i Švédové zůstali »in terminis defensivis« a nepostupovali proti němu, jak byl on sám poručil svým plukům vzhledem ke Švédům. ⁸³⁾ List tento obdržel vévoda Bernard 3. září večer a zpravil ještě téhož dne o překvapující události kancléře, maršálka Horna a kurfiřta Saského. ⁸⁴⁾ Hornovi psal, že za tím bude jen holý podvod a že patrně není u císařských všechno v pořádku, a chtěl proto táhnouti přímo do Čech na Holka. Holk prý chce nepochybně nabytí příměřím času, aby žně mohly se klidně skončiti. ⁸⁵⁾ Kancléf, jenž obdržel tímto způsobem první zprávu o slezském příměří, byl rovněž nemálo překvapen a rozhněván, zejména na Arnima. Vévodu Viléma žádal (4. září), aby v Drážďanech způsobil, aby

⁷⁹⁾ Holk vévodovi, Greiz, 5. září. *Hallwich*, č. 653. Z listu Holkova by se zdálo, jakoby žádost o opuštění Míšeň přednesena byla Holkovi teprve Arnimem. Ale z listu Arnimova kurfiřtovi z 28. srpna jest zřejmo (*Droysen*, 166 a *Gaedeke*, č. 71), že měl rozkaz o to vyříditi rytmistr Beck, odeslaný 23. srpna vévodou k Holkovi. Ostatně byl Holk již 22. srpna rozhodnut do Čech se vrátiti (*Hallwich*, č. 637).

⁸⁰⁾ Holk Hatzfeldovi, Greiz, 5. září. *Hallwich*, č. 661.

⁸¹⁾ Arnim kurfiřtovi, Gera, 4. září. *Hallwich*, č. 1142.

⁸²⁾ Srv. *Droysen*, B. v. W., I, 242.

⁸³⁾ Holk vévodě Bernardovi, Plánice (u Cvikavy) 29. srpna. Obsah listu u *Droysena*, B. v. W., I, 242. Dne 2. září odeslal Taupadel list Holkův z Zeilu vévodovi do Würzburgu.

⁸⁴⁾ Vév. Bernard kurfiřtu Saskému, Würzburg, 3. září (*Droysen*, *ibid.*, 243, pozn. 1), Hornovi téhož dne (*Hallwich*, č. 1140) a kancléři téhož dne (*Hallwich*, č. 1144, s chybným datem; lépe *Irmer*, č. 230).

⁸⁵⁾ Z listu kancléři. Zde navrhuje se útok na Holka skrz Falc a vpád do Čech po Labi.

taková škodná consilia pro budoucnost zůstala vyvarována, a vévodě Bernardovi si stěžoval, že Arnim se odvažuje bez vědomí všech interessovaných kroků tak dalekosáhlých. Stran tažení na Holka pobízel k opatrnosti a radil k vyhýbavé odpovědi na žádost o příměří.⁸⁶⁾ O den později srážel s vpádu do Čech obšírně,⁸⁷⁾ a i vévoda Bernard změnil asi toho dne své smýšlení, zvěděv novou překvapující zvěst — že Arnim jest v Fuldě a že spěchá ke kancléři!⁸⁸⁾

Za takových okolností Holk ovšem uspokojivé odpovědi obdržeti nemohl. Žádal Arnima o prostředkování. Arnim však odpověděl, že to není v jeho moci. »*Odmítl mi to beze všeho,*« píše Holk vévodovi, »že za to nemůže! Vzal však s sebou několik Chorvátů, chtěje dnes (5. září) o tom ve Výmaru s vévodou jednati a zítra mi poslati resoluci.«⁸⁹⁾

Ale nejen klam a neochota řídila chování Arnimovo v Geře — Arnim se pokusil vzbuditi v Holkovi *i nedůvěru k Švédům*. Holk píše o tom: »Ostatně nechal vše státi až k resoluci pana kurfiřta o Děčín, Výmarského o příměří, a že chce po rozmluvě s panem kancléřem Oxenstiernou na zpáteční cestě se mnou znovu mluvit, ja však ve velikých pochybnostech, že Švédští dají se k čemu pohnouti, *nebude-li lze se z toho nadíti škody naší a jejich velikého prospěchu.*«⁹⁰⁾ Po všem tom nelze se diviti, že Holk shrnuje vévodovi dojem rozmluv v Geře v slova: »Nepříteli nelze důvěřovati, zejména proto, *že v tomto malém počátku hledá nesnázi*; a lze s dostatek pozorovati, že chce, nepůjde-li vše po jeho vůli, proniknouti se vši mocí do Čech a snad i do Moravy.«⁹¹⁾ Hatzfeldovi pak píše podobně,⁹²⁾ a Hatzfeld sám o dva dny později zmiňuje se v listu ke Colloredovi o jednání s Arnimem ještě příkřeji: Toto jejich příměří není vypočteno na mír, ale na šelmovský podvod! Basta!⁹³⁾

Pozorujeme, že Arnim nejednal v Geře ve smyslu vévodových záměrů, ale *proti* nim! Co se týče Holka, jest nesnadno usuzovati, tušil-li cíl příměří a jednání a byl-li ochoten jíti za vévodou čili nic. Z rozhořčení jeho na Arnima, z poznámky o nesnázích již při tomto malém počátku zdálo by se, že v plány vévodovy zasvěcen byl. Svědčila by pro to snad i ta okolnost, že chce se *sám* v těchto dnech odebrati spěšně k vévodovi, aby »všechny a pravé

⁸⁶⁾ Kancléř vévodě Vilémovi a Bernardovi, Frankfurt, 4 a 5. září. *Droysen*, B. v. W., I, 244, pozn. 1. *Hallwich*, č. 1143, *Irmer*, č. 232. — V postskriptu píše o útoku na Čechy: »*Ew. fürstl. gn. consilium halte ich sehr guet.*«

⁸⁷⁾ Oxenstierna vévodě Bernardovi, Frankfurt, 6. září. Obsah u *G. Droysena*, B. v. W., I, 245.

⁸⁸⁾ Bernard Výmarský Hornovi, Würzburg, 6. září (*Hallwich*, č. 1146).

⁸⁹⁾ List z 5. září (*Hallwich*, č. 653).

⁹⁰⁾ *Ibidem*.

⁹¹⁾ *Ibidem*.

⁹²⁾ Holk Hatzfeldovi, Greiz, 5. září. *Hallwich*, č. 661.

⁹³⁾ Hatzfeld Colloredovi, u Plavna (bei plan) 7. září. *Hallwich*, č. 660. V postskriptu píše: »*Ich hab vor 8 tagen (31. srpna) einen trommeter zu herzoch bernard geschickt wegen dis Treues; der kombt nicht wider.*«

rozkazy* od něho obdržel.⁹⁴⁾ Úmyslu tomu zabránila ovšem jeho náhlá smrt, nastalá po několika dnech.⁹⁵⁾

Arnim spěchal 4. září z Gery přes Jenu do Výmaru, kde 6. září setkal se s vévodou Vilémem — že by však snažil se jej nebo skrze něho vévodu Bernarda získati pro příměří, jak byl slíbil Holkovi, o tom nemáme zprávy nejmenší⁹⁶⁾ — a dále přes Vacha, Hünfeld, Fuldu⁹⁷⁾ a Steinau do Gelnhaus. Sem přibyl pozdě na noc 9. září, očekáván jsa již kancléřem. Rozmluva obou byla dopoledne dne 10. září. V poledne téhož dne vydal se Arnim na cestu zpáteční.⁹⁸⁾

Obsah odhalení Arnimových známe. Třeba pouze poznamenati, že hrabě Thurn byl žádal Arnima, aby kancléře zbavil všech pochybností. »Vaše Excellence může však vedle svého Bohem nadaného rozumu zbaviti Jeho Exc. panu říšskému kancléři záležitost všech pochybností a *panu francouzskému vyslanci dáti contentament.*«⁹⁹⁾ Že Arnim zachoval se zcela opačně, můžeme již právem se domnívati. Kancléř píše o tom vévodě Bernardovi: Mluvil jsem s ním, Arnimem, o tom i o onom, abych vyzvěděl pravou podstatu věci, ale počínal si po své povaze a po svém způsobu velmi tajemně. Jen tolik pověděl, že *musí sice pochybovati*, ale že ví jistě, že je Fridlandský značně disgustován, zejména pro příchod vévody Feria; je-li však vojskem tak mocen, jak si myslí, o tom že velmi *pochybuje*. On, Arnim, že byl také u Holka a mluvil s ním *na žádost Fridlandského* — nemůže však říci, kam se Holk kloní; odpověděl mu velmi vtipně; neví, lze-li mu důvěřovati čili nic!¹⁰⁰⁾

Jak patrně, budil Arnim nedůvěru systematicky: Holka varoval důvěřovati příliš Švédům a kancléře varoval důvěřovati Holkovi! Z listu Thurnova, citovaného výše, jest patrně, že Arnim *měl mluvíti i s Feuquière*m — bohužel nevíme bezpečně, zda k tomu došlo. Feuquières vskutku do Gelnhaus s kan-

⁹⁴⁾ List z 5. září.

⁹⁵⁾ Hatzfeld zpravuje 7. září Colloreda o onemocnění Holkové obšírně: (Was dis michen for ein krankheit, weis ich nicht; allein mutmasse ich, es sej die pest, weilen meists sein gesind gestorben). Smrt Holkovu oznamuje Colloredo vévodovi z Chebu 9. září (Haltwich, č. 665): »Disse vergangene nacht vmb zwen Vhr nach mitternacht ist der Veldtmarschalk Holkhe in Gott verschüden. *Ihr Kays. Majt. vnnd Ihr fürstl. Durchl. haben ain treuen vnd verstendigen Soldaten verlohren. Gott geb im die ebige rhue.*« List *došel vévody 12. září. Chemnitz* (II, 212) zaznamenává, že Holk se nakazil od svých »Damen«; totéž tvrdí současné veršované skládání. Smrt maršálkova jest předmětem několika brožur a letáků, plných fanatické zufivosti. Jeden nekrolog praví stručně: Pestis Misniae peste periit.

⁹⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, 6. září (Výmar?). Dotčeno *G. Droysenem*, I. c., 173, pozn. 87.

⁹⁷⁾ Z Fuldy psal 8. září kancléři, že právě zvěděl od vracejícího se (od kancléře) Vitzthuma, že kancléř 8. září na večer přibude do Gelnhaus. Omlouvá se, že nebude mu možno, i kdyby jel celou noc, v čas tam býti. *Hildebrand*, č. 35.

⁹⁸⁾ Hessensko-kasselští tajní radové lantkrabímu Vilémovi, Frankfurt, 13. září. *Irmer*, II, č. 214 a braniborský kancléř Götz 16. září z Frankfurtu (*Irmer*, č. 248).

⁹⁹⁾ Srv. níže pozn. 234.

¹⁰⁰⁾ Kancléř vévodě Bernhardovi, 12. září (srv. výše str. 256, pozn. 28).

cléřem přijel, ¹⁰¹⁾ ale kdežto memoiry Richelieuovy tvrdí, že k schůzi s Arnimem byl pozván, a uvádějí i obsah Arnimových zpráv, ¹⁰²⁾ píše braniborský kancléř 16. září, že Arnim Feuquièra ani neoslovil, čímž prý byl vyslanec nemálo rozmrzen. Ale kancléř Götz 10. září v Gelnhausech nebyl, a zpráva jeho může tedy býti omylnou. Má-li však pravdu, illustrovalo by to způsob jednání Arnimova nejvýmluvněji.

Z dotčeného již listu kancléřova vévodě Bernardovi jest také patrné, jaké stanovisko zaujal kancléř k návrhům císařského jeneralissima. »Je-li to vážné míněno, tož jsme vyhráli! Zdá se mi to však velmi podezřelým; *nevím, co o tom souditi*. Mám za to, že toto jednání nemůže nám škoditi, neuchýlíme-li se od svých úmyslů, ale užijeme-li všeho k svému prospěchu. Je-li to vážné míněno, nemůže se nám naskytnouti nic vytouženějšího; *je-li to žert, byl by to žert příliš hrubý a nemožný*; musil by vzbuditi na druhé straně žárlivost a nám by nemohl škoditi.« ¹⁰³⁾

Podobně zaznamenává později úsudek kancléřův dotčený již Götz. Kancléř prý pravil, »že se v úmyslech generála Valdštejna nemůže znáti. Má cele za to, že mu nelze důvěřovati. Přece však musí vyznati, že ta záležitost zdá se mu býti pro žert příliš velikou — třeba uvážiti, že někdy užili takového podvodu milcové, aby získali větší přízeň svého pána; zde však není tomu cele tak, protože má moc v rukou a mohl by se snadno státi dvoru podezřelým.« ¹⁰⁴⁾ Vyslaní hessensko-kasselští oznamují naopak již 13. září, a nepochybně z dobrého pramene, že kancléř, po soudu všech, byl po rozmluvě s Arnimem *velmi spokojen*. ¹⁰⁵⁾ O odpovědi, kterou dal Arnimovi, píše sám vévodě Bernardovi: *Arnim má vévodu hnáti dále a jej ujistiti, že od nás*, bude-li v svém úmyslu pokračovati, *nebude opuštěn*. Bude-li Holk potřebovati přispění, nemá ho vévoda Výmarský nechati bez pomoci. ¹⁰⁶⁾

¹⁰¹⁾ Fischer píše Leuchtmarovi (Frankfurt, 13. září; *Irmer*, č. 245): »Es befand sich zwar monsieur de Feuquières auch zu Gelnhausen, hat aber mit mehr ermeltem herrn feldmarschalk nicht begehrt zu reden.« Srv. i Götz kurfiřtu Branib., Frankfurt, 16. září (*Irmer*, č. 248).

¹⁰²⁾ Zprávy této povšimnul si jediný *Roepffel* (l. c., 284). Jím citované místo Richelieuových memoirů udává z Arnimových zpráv jen důvody proticísařských snah Valdštejnových: »Peu de jours après que le dit Sieur de Feuquières fut arrivé à Francfort, il reçut avis de la part du general Arnheim d'une trêve, qu'il avoit renouvelée avec Walstein et en même temps *le prioit de lui vouloir accorder une conference avec lui pour affaires très importantes pour la cause commune. La lui ayant accordée, il dit à son retour au sieur de Feuquières que le dit Walstein n'avoit mis en avant la proposition d'un traité général que pour avoir lieu de s'ouvrir avec lui sans donner soupçon à l'empereur*; qu'il voyoit bien que la maison d'Autriche le vouloit maltraiter, que le duc de Feria venoit prendre sa place, qu'il étoit averti de bonne part qu'il y avoit des entreprises contre sa personne; qu'il croyoit que son adjonction au parti de l'union ne lui seroit point peu avantage, qu'il desiroit savoir quelles sûretés il pourroit recevoir des conditions qu'on stipuleroit avec lui et des assistances, qu'il avoit a en attendre« (Mémoires, VII, 348).

¹⁰³⁾ List vévodě Bernardovi z 12. září.

¹⁰⁴⁾ *Irmer*, č. 248.

¹⁰⁵⁾ *Irmer*, č. 244.

¹⁰⁶⁾ List vévodovi Výmarskému z 12. září.

III.

Mohli-li jsme z jednání v Geře a v Gelnhausech poznati, že vévodův plnomocník přičiňoval se spíše o nezdar než o zdar jeho záměrů, můžeme z dalších kroků jeho souditi na totéž. Již 6. září navrhl kurfiřtovi, aby dal jízdu rozložití více od sebe, aby země byla ušetřena a jízda sama mohla užiti příměří k odpočinku.¹⁰⁷⁾ Bylo to opatření proti podmínkám příměří. Ale výminky tyto chtěl Arnim porušiti ještě bezohledněji. Bylo ustanoveno, že žádná strana nemá za příměří povolávati k sobě posily — Arnim však píše dva dny po schůzi s kancléřem, 12. září, z Eisenachu kurfiřtovi: »Nevyhnutelná, svrchaná potřeba žádá toho, aby V. K. J. všechen lid jízdný i pěší vypravila neprodleně do Horní Lužice na Zhořelec. Jízda musí tam všechna nevyhnutelně. *Kdyby potom z jednání nic nebylo*, byli bychom všude tak připraveni, že by nepřítel nám mohl málo uškoditi. Také J. K. Jsti. v Branibořích jsem psal, aby všechno vojsko poslala do Slezska. Neboť, *nebude-li z jednání nic*, dojde jistě k bitvě. Proto prosím nejpoddaněji V. K. Jst., odešlete své vojsko ihned, neboť bez toho nemůže nikdo své cti v takovém nebezpečí déle ponechati. Záleží na tom vysoce.«¹⁰⁸⁾ A o den později píše z Eckartsbergy: »Prosím znovu nejpoddaněji, V. K. Jst. poručíš plukům ihned odtáhnouti, *aby nás snad v Slezsku nestihlo neštěstí*. Ať dojde k jednání nebo k boji, *prospěje to v obém*, a bez toho si nedůvěřuji, že co pořídím. Nestane-li se to však, nemohu se déle přetvařovati, ale musím Vaši K. Jsti. říci nyní přímo, že k armádě se nemohu vrátiti. Neboť nyní musí dojiti k hlavní resoluci — jinak mám vše za ztraceno, nebo aspoň Vaši K. Jst. v největším nebezpečí. Panu polnímu maršálkovi psal jsem v přiloženém listu, aby dal vojsko znovu stáhnouti; proto by bylo vysoce nutno, aby Jeho Kn. Mt. byl (list) odeslán ve dne v noci.«¹⁰⁹⁾ Oznamuje opatření tato z Eisenachu kancléři, žádá Arnim i jeho, aby poručil vévodu Výmarského sesíliti vojskem od Vezery, »kdyby se snad potkalo nadcházející jednání poněkud s obtížemi, aby Jeho Kn. Mt. položila se tak blízko Holkovi, aby z té strany nebylo se čeho obávati.«¹¹⁰⁾

¹⁰⁷⁾ Arnim kurfiřtovi (Výmar?) 6. září. *G. Droysen*, *Holcks Einfall*, 173, pozn. 87, 174.

¹⁰⁸⁾ Arnim kurfiřtovi, Eisenach, 12. září. *Gaedeke*, č. 159: »Auss des H. Fellt-Mahrschalcken letztes (t. j. listu) habe Ich ersehen, dass es Ihr F. g. der Herzog von Friedlandt *edtwas aufs pochen setzen wollen, darumb* etc.

¹⁰⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Eckartsberga, 13. září. *Gaedeke*, č. 160.

¹¹⁰⁾ Arnim Oxenstiernovi, Eisenach, 17. září. *Hildebrand*, č. 39. Kancléř odpovídá 16. září z Frankfurtu (*Gaedeke*, č. 162), že opatření Arnimova jsou »ein nützlich und guthes werck«, ale že Výmarský vzhledem k císařským na Dunaji a tažení Feriově obranu Míšně cele na zřeteli míti nemůže. Proto neradí odvolati z Míšně všechny pluky do Slezska. »In dem übrigen *erwarte ich mit grossem Verlangen, wie die bewussten sachen mit dem Herzog von Friedtlandt ablaufen möchten* undt ersuche den herrn General Leutenandt *höchlich* (alss mir gleich ohne das nicht zweifelt), *Er wolle das werck ihme getreulich recommendirt sein lassen* undt nach seiner hohen autoritet alles dahin richten, wie er es dem allgemeinen Evangelischen wesen verträglich undt diensam zu sein ermsen wirdt.« — Z Erfurtu psal Arnim Holkovi 13. září (*Hallwich*, č. 690), že se s ním, jak byl slíbil, sejiti nemůže; »wil aber gelegenheit suechen, *durch eine vertraute Persohn förderlichste meine Verrichtung E. Excell' berichten zu lassen*« (Arnim ještě nevěděl, že Holk je mrtev). To předpokládá asi zasvěcení Holka v návrhy vévodovy. List Arnimův zaslal Colloredo 19. září z Chebu vévodovi.

Jednání Arnimovo bylo nepoctivé — zdá se, jakoby návrhů Valdštejnových chtěl užiti pouze k vynucení reorganisace armády, a z naléhavých žádostí jeho o posláni všeho vojska do Slezska jest patrnó, že s vévodou nemínil to upřímně. Svolení kancléřovo již měl, svolením kurfiřtů mohl býti jist, ale přes to připravoval vše ne k míru, ne k společnému postupu s fridlandskou armádou do Čech a k Vidni, *ale k boji proti ní!* Tu jest jen dvoji vysvětlení možné: buďto věděl, že z jednání nebude nic, t. j. věděl, že zdar jeho sám buď již zmařil neb teprve zmaří — anebo chtěl míti vévodu úplně ve své moci.

Z Eisenachu a Eckartsbergu psal Arnim kurfiřtovi, aby se vypravil s tajnými radami do Grossenhainu, že tam sám doufá býti ve čtvrtek 15. září. Přibyl tam 16. odpoledne; kurfiřt však vyjel z Drážďan pouze do Moritzburku. Arnim vrátil se tedy do Moritzburku a v noci z 16. na 17. radil se s kurfiřtem. ¹¹¹⁾ O noční schůzi této — Arnim již ve 3 hodiny ráno spěchal dále ke kurfiřtu Braniborskému ¹¹²⁾ — bohužel zpráv nemáme; náleží sem však nepochybně nedatovaný Arnimův list tajným radům, z něhož jest patrnó, že žádosti o opatření armády jevíly se i nyní Arnimovi důležitějšími než jednání o plánu vévodově. »Prosím ještě jednou vysoce ctěné pány, aby J. K. Jsti ráčili nepoddaněji přednésti, čeho jsem se dnes dožadoval. Neboť na jednání tato nelze ještě dáti tolik, aby se mělo za to, že další »ústavy« není více potřebí. Soudím naopak o tom tak, že jí nikdy nebylo potřebí více.« Doplní-li se pluky, upokojí žoldem, municí a proviantem, bude se každý chovati jako poctivý. »Nestane-li se to, nebude již nikdo tak nerozvážený a pošetilý, aby své služby dále prostitoval.« ¹¹³⁾

O zlepšení stavu armády naléhal v této době na kurfiřta i vévoda František Albrecht — tento se zřejmým úmyslem, aby se kurfiřt jednáním s vévodou neprotivil. ¹¹⁴⁾ Zdálo se mu snad, že i nyní lze se obávati od kurfiřta odmítnutí? Vzhledem k jednání kurfiřtovu v době dřívější mohli bychom se toho domýšleti, ale nemajíce zpráv o jeho poradě s Arnimem, nevíme, zdráhal-li

¹¹¹⁾ Nicolai Oxenstiernovi, Drážďany, 16. září, *Irmer*, č. 249; týž témuž 20. září, *Hildebrand*, č. 45, *Irmer*, č. 251. Kurfiřt vrátil se do Drážďan 17. září časně ráno. Sem přibyl zároveň z ležení vévoda Frant. Albrecht a *spěchal neprodleně za Arnimem do Peitzu*.

¹¹²⁾ *Hildebrand*, č. 45 (*Irmer*, II, č. 254).

¹¹³⁾ Arnim tajným radům. *Gaedeke*, č. 161.

¹¹⁴⁾ Vév. František Albrecht kurfiřtovi, Svídnice, 1. září (*Gaedeke*, č. 72). Dne 6. září píše kurfiřtovi znovu (*Hallwich*, č. 1147) o bídě armády, o potřebě určitého rozkazu, co činiti, budou-li vévodovy návrhy zamítnuty, neboť tak mocnému nepříteli nelze se ubrániti, zejména že *mor* hrozně se šíří (*»die Pest aber von tage zu tage heftiger einreisset vndt die giftt in Lager sich vermehren thut, wiewol Ich mich, Gott lob, in wenigsten nicht darvor scheue, dennoch aber die alten Knechte, die so heuffig vnd elendiglich dahin fallen, mich rewen thun«*). Dne 7. odesílá kurfiřtovi psaní pro Arnima, *na němž »evangelické věci vysoce válečné«*, s prosbou, aby bylo odesláno Arnimovi ve dne v noci (*Gaedeke*, č. 74. Snad jest to týž list, o němž zmiňuje se Arnim 12. září v Eisenachu, že vévoda »etwas aufs pochen setzen« chce). Dne 11. stěžuje si Schleinitzovi na nerozhodnost kurfiřtovu a zanedbávání armády, také na to, že kurfiřt otevřel psaní Arnimova, jedno svědčící jemu, druhé Trčkovi (*Gaedeke*, č. 76). *Proč se odebral v těchto dnech do Drážďan a spěchal za Arnimem, nevíme.*

se i nyní, či jakým způsobem podařilo se Arnimovi jej získati. Totéž asi platí o stanovisku Arnima samého: musíme se spokojiti domněnkou, že si zůstal důsledným a srážel i nyní s »praktik« proti císaři. Ale resoluce kurfiřtova, jak přirozeno, otázky této výslovně se nedotýká. Připomínajíc zpočátku relace Arnimovy v Grossenhainu a schválení kancléřova, uvádí dále znovu, že kurfiřt chopil se zbraně jen na obranu a k tomu cíli, aby v říši byl mír náboženský a politický postaven na pravý základ. Protože však za 70 minulých let vzniklo mezi stavy tolik nedorozumění, sporů a roztržek, že jich rychle nelze srovnati (táž motivace, jako v odpovědi kancléřově Bubnovi), »jest J. K. J. ochotna dáti si pilně záležeti, aby v tom bylo možno se smluviti a spojití se s výše dotčeného vévody Fridlandského Kníž. Mtí. Zatím J. K. J. dopouští, aby armády císařská a Jeho K. Jsti. *se spolu srovnaly* a pomáhaly si k upokojení svaté římské říše a redukování jejich základních zákonů a německé svobody věrně *kooperovati*«. ¹¹⁵⁾ Arnim byl sliboval ještě 30. srpna vévodovi *spojení* armád — re oluce kurfiřtova dopouští pouze kooperace.

Z Moritzburku spěchal Arnim 17. září do Peitzu, kde doufal sejiti se s kurfiřtem Jiřím Vilémem. Zastihl jej teprve 19. září v Beeskově. ¹¹⁶⁾ Resoluce braniborská je ovšem také pro jednání. Mluví se v ní stejně opatrně jen o restituci míru náboženského a politického a o upokojení říše, ukazuje se k svolení Švédska a Sas a konečně se dopouští, aby se pluky braniborské srovnaly vedle jiných k podpoře chvalitebného cíle s vojskem císařským a pomáhaly spolu s ním spásnému dílu pokoje. Podrobnější výminky a jednotlivosti mají býti umluveny v dalších poradách s vévodou. ¹¹⁷⁾

Z Beeskova odeslal Arnim 20. září dva listy: jeden kancléři Oxenstiernovi, druhý kurfiřtu Saskému. Oba listy, shrnující jaksi úsudek a dojem Arnimův o dosavadním jednání, jsou důležité; jsou důležitý již svou naprostou rozdílností, ukazující znovu, jak nesnadno jest o tomto »nevyzpytatelném muži« souditi vůbec a o roli jeho v srpnových a zářijových jednáních zvláště.

Kancléři píše Arnim o naději, že korespondence Sas se Švédy bude v budoucnosti důvěrnější. Co se tkne vévody Fridlandského, nezavázal se prý kurfiřt Saský *k ničemu*, ale vše bylo odloženo *k další rozmluvě s kancléřem*, a Arnim doufá, že se s ním k tomu cíli brzo v Erfurtu sejde. (Kancléř přece Arnimovi jednání doporučoval, ¹¹⁸⁾ čemuž nejméně mohlo prospěti, že kurfiřt se nezavázal *k ničemu* a že má dojiti k nové schůzi, jež by zdržela všechno zase o měsíc.) Kurfiřt jen dovolil, aby se stal opatrně počátek k dorozumění mezi armádami (resoluce kurfiřtova mluví určitěji a slibněji), čímž by byl vévoda »poněkud dále engažován« (táž slova jako o svatodušních svátcích

¹¹⁵⁾ »Vollmacht für Arnim«, Moritzburg, 16. září. *Hallwich*, č. 1150.

¹¹⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, Beeskov, 20. září. *Gaedeke*, č. 80.

¹¹⁷⁾ Kurfiřt Braniborský Arnimovi, Beeskov, 19. září. *Gaedeke*, č. 79. Pozoruhodna jsou snad slova: »dennoch aber etwas Zeit darüber hinlaufen möchte, ehe wan es zu obgedachter vollkommener richtigkeit in vorgedachtem pacificationswesen bringen könnte.« Nemáme-li tu doklad, že Arnim radil kurfiřtům i nyní totéž, co byl navrhoval o svatodušních svátcích Janu Jiřimu?

¹¹⁸⁾ Srv. výše pozn. 110.

v Chmelen!). Arnim doufá, že se kancléř nebude tomu protiviti, neboť může býti jist, že Arnim nechce způsobiti škodlivé separace, ale jí zabrániti a *namáhati se víc a více o pevnější spojení*, »jakož pak chci doufati v Boha, že skutkové objeví záměr mého srdce zcela jiným, než dosud šířila nevděčná judicia. Snášel jsem je dílem trpělivě, dílem s úsměchem, vše spravedlivému soudu Božímu ponechávaje.«¹¹⁹⁾

Čemu chce Arnim tímto listem? Píše přece, jakoby psal Janu Jiřimu, ne Oxenstiernovi, zeslabuje dosah kurfiřtovy resoluce, omlouvaje se takřka za jednání s vévodou, a ujišťuje jej konečně, že jednání s Fridlandským nesměruje k oddělení od Švédů! Vždyť byl sám dalekosáhlé cíle jednání kancléři vyložil, a kancléř je tedy znal, je schválil, byl jimi potěšen! Má list vzbuditi nedůvěru k Valdštejnovi a důvěru k Arnimovi? Má býti přípravou na novinu, že jednání se rozbila a že Arnim odmítl protišvédské návrhy vévodovy? Lze jej vyložiti jako ohlas nejistého svědomí? Nenalézáme jasného vysvětlení.

Kurfiřtovi však píše v slavnostním tonu list oplývající dalekosáhlými nadějemi: Těším se ze srdce, vida, jak shodné jsou myšlenky. Čerpám z toho dobrou naději, že dílo pochodí od milého a předobrého Boha, a ač se snad dosud zdá zrakům mým a mnohých jiných nesnadným, že Bůh to přece bude řídit ke cti svého nejsvětějšího jména, k dobru křesťanské církve a k založení náboženského míru. Přeji si toho z celého srdce proto, aby Vaše K. Jst. v dobrém pokoji a stálém míru své slavné panování křesťansky ku konci dovedla a své země a poddané znovu viděla v blahobytu a zkvětání. Co mne se tkne, nemá se námahy a věrné píce jistě nedostávati . . .¹²⁰⁾

* * *

»Živá duše nemá o těchto věcech vědomosti mimo pana Arnima a mne,« psal Thurn kancléři po smluvení příměří,¹²¹⁾ a Nicolai píše z Drážďan v září: »Každý žije zde v pochyb plné naději o výsledku slezského jednání s Fridlandem, jež chová se v takové tajnosti, že ani nejtajnější rada nic nechce věděti,«¹²²⁾ — ale brzo dovidáme se z téhož péra: »*Rozneslo se to široko daleko; doufá se obecně, že Fridland okáže císaři záda a spojí se s našimi,*« a dovidáme se odjinud, že kupci Norimberští píší o všem do Frankfurtu, že v Frankfurtu mluví se o věci po celém městě, a že se činí sázky o sta a tisíce tolarů, odpadne-li Valdštejn od císaře čili nic!¹²³⁾

¹¹⁹⁾ Arnim kancléři, Beeskov, 20. září. *Hildebrand*, č. 43.

¹²⁰⁾ Arnim kurfiřtu, Beeskov, 20. září. *Gaedeke*, č. 80.

¹²¹⁾ Thurn kancléři, Svidnice, 23. října. *Hildebrand*, č. 31.

¹²²⁾ Nicolai Oxenstiernovi, 20. září. *Hildebrand*, č. 45; *Irmer*, č. 254.

¹²³⁾ Götz z Frankfurtu kurfiřtu Braniborskému 16. září. *Irmer*, II, č. 248 a Fischer Leuchtmarovi 27. září: »Er (hr. Kratz) soll fürgeben, dass der general Wallenstein sich auf unsere seiten begeben werde; *hiervon gehet auch ein allgemein geschrei in der ganzen statt herumb, so gar dass auch die kaufleute darüber weltungen zu etlich 100 thalern anstellen.* Es soll auch herr graf von Brandenstein solches maintainiren und m/30 (30.000) gegen m/10 sezen wollen. Sit fides pene autores, mihi nondum fit verisimile.«

Tak vskutku věc zobecněla, že možno říci, že v září r. 1633 obráceny byly zraky všeho Německa k císařskému ležení u Svidnice, odkud bylo očekáváno heslo k povstání proti hegemonii domu Rakouského, vítězné skončení dlouholeté vojny. Než optimistické naděje tyto ovládly pouze kruhy širší, událostem vzdálené; diplomaté, státníci a jenerálové, zejména švédští, pokládali za moudré předstihovati se v projevech nedůvěry. Jak zvláštní výklady vévodova jednání byly hledány — nabídka jeho zdála se býti zajisté neslýchanou — poznali jsme již z listů kancléře a vévody Výmarského; tento náležel k těm, kteří věřili nejméně i tehdy, když byl kancléřem o plánech Valdštejnových zpraven. Odpovídaje psal kancléři, že pochybuje velice, že vévoda jest si důstojnictva tak mocen. Kdyby jen třetina jeho prohlásila se pro císaře, bylo by nemožno provésti převrat, leč by pluky jeho byly se švédskými tak smíchány, že by je vždy bylo lze opanovati. Pochybuje také, že Gallas bude k tomu ochoten. Uváděje dále celou řadu možných operačních plánů vévodových, končí domněnkou, že Valdštejn chce jen nabyti času. FERIA jest příliš daleko od něho, aby to něco znamenalo, ač táhne do říše proti jeho kapitulaci Švédům to sice nemůže uškoditi, ale bylo by dobře upozorniti Sasy, aby v podvody Valdštejnovy nadějí nekladli.¹²⁴⁾ S podobnou neznalostí neb kusou znalostí situace posuzoval návrh vévodův (oznámený také kancléřem) lantkrabí Vilém. Nemůže prý dosud pochopiti příčiny, jež by byla přiměla Arnima k příměří, které prospívá přece nepříteli.¹²⁵⁾

Mínění kancléřovo známe, a víme-li, že — patrně následkem známosti jednání dřívějších a styků s emigrací — zajímal se o plán vévodův vroucněji, šířeny byly z okolí jeho úsudky nepřívznivé. Tajemník kancléřův Grubbe v okružní relaci z 17. září naznačuje stručně odhalení Arnimova v Gelnhausech a soud o nich shrnuje v slova, že jest to velmi podezřelý, že to však Švédům nemůže uškoditi.¹²⁶⁾ Dle zprávy braniborských vyslanců nařikal prý kancléř velmi na příměří, jež maří mnohé a dobré záměry, ale měl za to, že do Fridlanda lze se nadíti čehos podobného.¹²⁷⁾ Náladu v okolí kancléřově

¹²⁴⁾ Vévoda Bernard kancléři, Donauwörth, 19. září. *Irmer*, č. 253. Část listu dle opisu *Dudíkova* v valdštejnském archivu v Praze u *Schebka*, 287. Dudík nemohl těžko čitelný šifrovaný list cele rozluštit.

¹²⁵⁾ Lantkrabí Vilém kancléři, Werjes (?), 26. září. *Irmer*, II, č. 259.

¹²⁶⁾ Okružní relace Grubbeova z Frankfurtu, 17. září. *Hildebrand*, č. 41. List jest důležitý proto, že v něm máme o návrzích vévodových, jak o nich Arnim v Gelnhausech zpravil kancléře, zprávu *úřední*: »Therpå (po smluvení příměří) ähr general lieutenanten Arnheimb såsom i dag otta dager sedan kommen medh H. Exc. uthi Gelnhausen till tals och ther först iustificerat stilleståndet, sedan therhos remonstrerat hertigen af Friedlands disgusto, förorsakat så af förre affronter som enkannerligen nu, att Duc de FERIA, som uthur Italien ankommer, blifver honom satt vid sidan hans actioner att contraminera, theröfver äntå föregifs att han deponeras och en annan till generalaten förordnas skall, hvarföre han sinnadh vore sigh opå keysaren att revengera och med oss att conjugera, om han vore af oss om bistånd försäkrat: så endoch man här holler thenne handelen mächta suspect, doch ligväll efter ingen skadha theraf föllia kan.«

¹²⁷⁾ Götz kurfiřtu Braniborskému, Frankfurt, 16. září. *Irmer*, č. 218. Kancléř sám vyslovuje mínění, že kurfiřt bude o všem zpraven již od Burgsdorfa, »die sache auch dem Fridländer *susutrauen*, als will« etc.

označují snad nejlépe slova listu Fischerova z 4. října: »Parturiunt nejde mi dosud z mysli, dokud nevidím dítěte; nebude-li to ridiculus mus, chraň Bůh, aby z toho nebyl serpens in sinu. Počíná se zde sice tomu trochu věřiti, ale vyadává to přece dosud spíše jako frigida opinio než fides historica.«¹²⁸⁾ Frankfurt utvrzovaly ve víře k vévodovi nejvíce zprávy z Vídně, že vévoda jest dvoru podezřelým, a že pomýšlí se na změnu v jeneralátu, a v nedůvěře účastenství Arnimovo v jednání.¹²⁹⁾ Kancléř dal prudkou nevoli proti tomuto muži na jevo hned na první zprávy o příměří,¹³⁰⁾ a téměř současně psal jiný švédský diplomat, Transehe v Berlíně, rozhořčeně: Nové slezské příměří způsobí dobrému stavu evangelických škodu nenahraditelnou. Neboť každý, kdo jest zdravého rozumu, může z chování nepřítele, z nynějších poměrů, z těch osob, jež smluvily dřívější a nynější krásné slezské příměří, s dostatek srozuměti, že vše míněno jest k dobru a nejlepšímu nepřátelského domu Rakouského a ligy. Třeba klásti za veliký div, že Arnim může předstírati, jakoby to myslil s obecností evangelických ze srdce dobře, když toho dosud žádným stálým, statečným, pronikavým skutkem nedokázal! *Vím jistě a jako že doufám k Bohu přijíti, věřím ze srdce pevně, že Arnim jest a zůstane odpovědným nepřítelem švédského jména!*¹³¹⁾

Nejdokonaleji jsme zpraveni o stanovisku residenta Nicolaiho. Z hojných zpráv jeho z měsíce září můžeme sledovati téměř krok za krokem vývoj jeho úsudku, boj zakořeněné nedůvěry s množícími se doklady spolehlivosti a marný shon po jasném a dostatečném vysvětlení. Již 27. srpna, v den, kdy do Drážďan došla první zpráva o příměří, zaznamenává pověsti o tajném srozumění Arnima s vévodou.¹³²⁾ »Každý poctivý jest ohromen slezskými záležitostmi,« císařští chtějí jen získati čas, aby Feria mohl se dostatí pohodlně do říše¹³³⁾ —

¹²⁸⁾ Fischer Leuchtmarovi, Mohuč, 4. října. *Irmer*, II, č. 270.

¹²⁹⁾ Hessenský tajný rada Antrecht tajným radám v Kasselu, Frankfurt, 17. září. *Irmer*, č. 252. Srv. i Götz z Frankfurtu, 24. září (*Irmer*, č. 257).

¹³⁰⁾ Götz zaznamenává 16. září (*Irmer*, II, č. 248) Oxenstiernovy výroky o Arnimovi z rozmluvy z 12. září takto: »... und were dieses noch das grosseste ungelück, dass der churfürst zu Sachsen an den generallieutenant, den von Arnimb, gerathen were. Zwarten könne er ihme nictes böses zumessen, er hielte es auch wohl davor, dass ihm an denen beschuldigungen, als wann er in der Schlesien sein deivoir nicht genungsamb in acht genommen und dem feinde abbruch, wo er wohl gekunt, gethan hette, unrecht geschehe... Das allein müsse er beklagen, dass der generallieutenant Arnimb so gar tectus und irresolut in allen sachen were; das were auch die vornembste ursache gewesen, worumb der könig hochlobseligster gedechtnüss nicht mit ihme sich recht vergeleichen können. Dann überall, auch wenn nur approchen zu machen und allen andern vorfallenden dingen weren bei ihme lautere difficulteten, aber keine resolution gewesen.«

¹³¹⁾ Transehe Erskainovi do Erfurtu, Berlín, 9. září. *Irmer*, č. 238.

¹³²⁾ Nicolai kancléři, Drážďany, 27. srpna. *Irmer*, č. 225.

¹³³⁾ Nicolai panu z Čirnhausu, Drážďany, 30. srpna. *Irmer*, č. 227. »... Ob der herr graf v. Thurn zu dem gemachten stillstand eingewilliget hat, kan ich nicht wissen, das ist mir aber wol bewust, dass der herr reichscanler den vorigen stillstand sehr hoch empfunden hat, den herrn grafen remonstriren lassen, wie hochschädlich derselbe der gemeinen sache gewesen ist, derowegen für rathsamb gehalten, der her graf wolle hinfüro zu keinem lengern oder kurzen stillstand [sich] verstehen.«

to byl jeho první dojem. Brzo však zvěděl o cestě Arnimově ke kancléři, slyšel tajemné zprávy o velikých slibech a nabídkách Valdštejnových, obdržel od Thurna nesrozumitelné listy, hájící příměří, a od tajných rad saských bylo mu dotvrzeno, že stav evangelických vojsk byl tak zoufalý, že nebylo lze jednání odmítnouti. Kurfiřt prý se sázel, že do čtyř neděl bude mír — ale Nicolai přese vše má za to, že císařští chtějí se jen sesliti a své záměry buď par amour neb par force provést. ¹³⁴⁾ Dne 18. dostávají všechny nové nebo k Drážďanům stažené pluky rozkaz k spěšnému tažení do Slezska. »Soudí se, že se připravuje něco důležitého a velikého.« ¹³⁵⁾ Nicolaiho docházejí podrobnější zprávy o jednání, listy od Thurna prozrazují veliké naděje, z Frankfurtu se oznamuje, že kancléř byl zprávami Arnimovými potěšen a že dal dobrou resoluci, a Nicolai počíná se již chlubit, že vedle Thurna měl o plánech Valdštejnových první zprávy, že s vědomím kancléřovým pracoval o ně již na jaře. Ale přece — »že Valdštejn bude jednati vážně a splní, co slíbil, to není článkem víry a proto zůstanu Tomášem a neuvěřím, dokud neuvidím, věda a doufaje, že to neuškodí mému spasení«. Hlavním důvodem mu jest, že není patrné, proč by Valdštejn nyní dostal svým slibům, když *za stejných okolností jim nedostal dříve*. ¹³⁶⁾ Ale nepochybuje již, že by Fridlandský byl toho neschopen: »Rozneslo se to široko a daleko,« píše Transeheovi 27. září, »obecně se myslí a doufá, že Fridland okáže císaři záda, stane se zrádcem vlastního pána a spojí se s našimi. Co nás se týče, můžeme to strpěti. Kdyby však mělo k tomu dojít, nebyla by to událost tak neslýchaná, a nemohu to také míti za absurdní, vidím-li míru ambice a ctižádosti, quae nihil pro illicito ducit, religionem et jura omnia violare insuper habet, quae nemini agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad praeturam perducta, nec haec grata est, si deest consulatus, nec hic quidem satis est, si unus est, ultra se cupiditas porrigit et felicitatem suam non intelligit, quia non, unde venerit, respicit, sed quo tendat, jak mudřec na jednom místě velmi pěkně píše. Jeho

¹³⁴⁾ Nicolai kancléři 2. září (*Irmer*, č. 228), týž Wechelovi do Lipska 6. září (*Irmer*, č. 236), týž Knesebeckovi 9. září (*Irmer*, č. 239), týž Transeheovi 13. září (*Irmer* č. 246: »Interim ersetzt er (Valdštejn) durantibus indutiis, so sehr er kann, seine mangel, stärkt sich mächtig« etc), týž Wechelovi 13. září (*Irmer*, č. 247), týž kancléři 16. září (*Irmer*, č. 249), týž Wechelovi 16. září (*Irmer*, č. 250), týž kancléři 20. září (*Hildebrand*, č. 45; *Irmer*, č. 254: *Grefwen af Thurn förmåler fulle någod uti sine bref till migh, mån så mystice, att een Oedipus ded näpligen förstå kan, läter derhoos merckia sin ytersta trängtan, att förnimma, hwad generallieutenanten von Arnheim hoos e. excell. för resolution bekommed hafwer*).

¹³⁵⁾ Nicolai Wechelovi, 20. září (*Irmer*, č. 255).

¹³⁶⁾ Nicolai Grubbeovi, 23. září (*Irmer*, II, č. 256), týž Wechelovi 27. září (*Irmer*, č. 262), týž panu z Čirnhausu 30. září (*Irmer* č. 265); týž Salviovi do Hamburku 30. září (*Irmer*, č. 267: »*Pretium perfidiae skulle wara kongerijked Böhmen . . . Ut nemo doceat fraudis et sceleris viam, regnum docebit*«), týž nejmenovanému po 22. září (*Hildebrand*, č. 46: *Migh, som näst grefven af Thurn förste ouverturen af desse förslag igenom en wallensteinisk confidant (tedy ne od neznámého emisara z Čech, srv. výše str. 239, pozn. 79) haft och alla reda för 7 månader sådan, medh Riks Cantzlerens villia och godtyckie uthi den sak arbetad hafver*«).

Exc. (kancléři) jest záležitost ta velmi podezřelá, jest in quencunque eventum ad utrumque paratus, *neboť jedním tímto aspoň tolik se získá, že Fridland před poctivým světem stane se šelmou — buď k svému pánu, buď k nám!*¹³⁷⁾

Mínění toto, ohlas výroků kancléřových, bylo nepochybně vhodné — na toto rozcestí se vévoda dostal!

Můžeme uvést ještě jeden hlas nedůvěry a to — z české emigrace. »Nemohu nijak uvěřiti,« píše pan David z Čirnhausu Nicolaimu, »že J. Exc. si oblibuje jednání Valdštejnská, a divím se, že i naši exulanti si ho (Valdštejna) tak vysoce váží a rádi by jej ještě výše povznesli. Děje se nyní mnohé, co bude jednou zodpovídati před Bohem a lidmi. Nepřítel pokládá se za přítele a přítel za nepřítel, a platí tu zajisté: De l'amy foux me garde dieu, l'ennemy je crains en tout lieu!« Ze souvislosti jest patrné, že slova tato jsou asi stížností na hr. Thurna.¹³⁸⁾

Thurn ovšem šířil jiné naděje, mluvě o pošetilcích, kteří příměří vykládají ve zlé, a těše se, že Bůh dá všemu takový výsledek, že příměří bude slaveno, dílo chváleno a ti, již v tom pracovali, milováni.¹³⁹⁾ Hr. Kratz, vypravený Thurnem se zprávou o jednáních do Frankfurtu,¹⁴⁰⁾ vypravoval cestou, že vévoda Fridlandský, jsa přesvědčen, že mu císař nemůže zaplatiti útrat válečných, a sám že stárne, chce vzíti si odměnou českou korunu, i kdyby měl býti králem jen pět hodin.¹⁴¹⁾ V ten smysl ovšem vyznívá celá řada zpráv, z nichž část opírá se výslovně o zprávy Kratzovy.¹⁴²⁾ I Nicolai se zmiňuje o koruně, a resident Salvius píše z Hamburka 7. října: »Obdržel jsem včera list z Berlína, že oba kurfiřti i kancléř dali všem slezským vojskům rozkaz, aby přitřhla k Valdštejnovi a řídila se jeho rozkazy, že Valdštejn dal převézt českou korunu z Budějovic do Prahy a že chce se dáti korunovati Českým králem. *Ten pokřik je zde a v Hamburku na burse tak silný; že v těchto dvou*

¹³⁷⁾ Nicolai Transeheovi, Drážďany, 27. září. *Irmer*, č. 261.

¹³⁸⁾ David z Čirnhausu Nicolaimu, Lieberose, 6. září. *Irmer*, č. 235. Píše o chystaném vpádu části vojska saského do Čech a o přemlouvání z některých stran, aby se ho účastnil: »darzu musste ich nicht wissen, was ich weiss, und weiln ich's weiss, thete ich unweislich, hoffnung zu haben auf dem, wo nichts zu hoffen ist . . . pitte, mein herr lasse mich hirin die nachricht wissen, ob der oberste Cratz mit bewilligung ihr. excell. zum feltmarschalk über die schlesische schwedische armada angenommen sei« (Kratz byl hr. Thurnem k nemalému překvapení všech jmenován maršálkem).

¹³⁹⁾ Thurn Arnimovi, Lehnice, 1. září. *Gaedeke*, NASG, 7, č. 13.

¹⁴⁰⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 12. září. *Hildebrand*, č. 38.

¹⁴¹⁾ Zpráva z Lukavy v Sasku z 10. září. *Irmer*, II, č. 241: »In summa, sagte er (Kratz), man würde seltzame ding, so zuvor unglaublich und nicht zu vermuthen gewesen, erfahren, und were es mit diesem frieden ganz gewiss, *man sollte es ihme nachsagen.*« Kratz přibyl do Frankfurtu v sobotu 24. září, v neděli mluvil s kancléřem (*Irmer*, II, č. 276, příloha 3. a č. 260). K výroku Kratzovu srv. podobný výrok Kinského výše str. 192.

¹⁴²⁾ Fischer Leuchtmarovi, Frankfurt, 27. září (*Irmer*, č. 260); Cornelius Pauw jenerálním státním z Frankfurtu z 6. října (*Irmer*, 274) a přílohy k listu holandských vyslanců v Kolíně z 8. října, dané ve Frankfurtě 24., 25. a 26. září. — *Snad bylo Kratzovi Thurnem uloženo tajemství jednání pokud možná všude zrazovati*, aby zvěst se roznesla až k Vidni a znemožnila snad vévodovi jakýkoliv ústup. Krätze dovolává se i anonym. zpráva z 4. října (*Hildebrand*, č. 50).

dnech byly tu velké summy na to prosázeny, a radují se všichni vyhnání Čechů nadmíru, majíce za to, že restituce jejich jest nepochybná. ¹⁴³⁾ Také vyslaný jenerálních států hollandských, Cornelius Pauw, píše 6. října z Frankfurtu o nastávající volbě Českého krále a o slavném převezení koruny do Prahy a o nadcházejících velkých změnách v Čechách, kde bude nový král, svoboda náboženství a restituce emigrace. ¹⁴⁴⁾ Ještě určitěji píše 29. září z Mohuče trevírský tajný rada Duen kurfiřtu trevírskému: *Certum est, imo certissimum, že vévoda Fridlandský s 12.000 od císaře odpadl, a bude mu dáno království České. Koruna jest již z Karlštejna do Prahy odvezena, a vše jest připraveno k brzké korunovaci. Ergo vere iam Austriace domus summus instat interitus! Sensační depeši této, dané v 8 hodin ráno, následovala ve 2 hodiny po poledni jiná, obsahující důvody jednání vévodova. Mimo pomstu kurfiřtu Bavorskému a vévodovi Feria uvádí se i hněv na knížete Eggenberka a že Valdštejn »jako český pán nikdy nemohl schváliti, že chtějí českým stavům vzíti svobodnou volbu krále«. Vévoda obdrží České království, a sjednocená nyní římská říše a Francie budou jej v tom podporovati. »Pan de la Grange pravil mi výslovně, že již před dvěma měsíci odeslal králi vlastnoruční listy vévody Fridlandského v této záležitosti.* ¹⁴⁵⁾

Nejdále jde francouzská zpráva z 24. září z Frankfurtu, oznamující, že Valdštejn již proti císaři se prohlásil a s evangelickými se spojil. *»Mluví se po celém městě, že Valdštejn obrátil se do Sas. Pan Rotleben mi právě pravil, že přišel osobně do Drážďan s 3000 jízdy a 2000 pěších. Má býti králem Českým; celá armáda má jej následovati. Plukovník Kratz pravil, že byl při počátku jednání... C'est le commun bruit dont tout le monde parle...* ¹⁴⁶⁾

Ve všech zprávách těchto, ať oplývají nedůvěrou nebo nadějí, ať jeví znalost poměrů nebo jsou ukvapenými kombinacemi, setkáváme se *bez rozdílu* s jedním pozoruhodným zjevem: nikde není pochybnosti, že by Valdštejn zrady nebyl schopen, ano Nicolai právě v nezřízené ctízádnosti vévodově nalézá moment, v němž bylo by mu lze pochopiti jeho návrhy. Také obecné rozšíření zvěsti, že Valdštejn stane se Českým králem, jest charakteristické — ukazuje zajisté, že možnost ta nezdála se současníkům tak neslýchanou a nepřirozenou, jako dnes mnohým obhájcům, že žilo v kruzích politických živé vědomí událostí z r. 1618—1621, a že právě ustanovení o dědičném království bylo považováno za nejtěžší křivdu, jež se stala Čechům od domu Rakouského.

¹⁴³⁾ Salvius tajemníku Gyldenklouovi, Hamburk, 7. října.

¹⁴⁴⁾ Pauw jenerálním státům, Frankfurt, 6. října. *Irmér*, č. 274, a též týmž 9. října (*Irmér*, č. 279): *»Immers vreemde discoursen worden vant humeur ende disseinen van den general Walstein voorgebracht ende dat sulckx wel groote veranderinge in Bohemen mocht geven, een nieuwen coninck, vryheyt van religie, de verjaechden int haer herstellt ende by gevolch een aenhanck van veele saecken die daer opsien, waervan vermits de groote onseckerheyt noch weinich is te schryven.*«

¹⁴⁵⁾ Duen kurfiřtovi, Mohuč, 29. září. *Irmér*, II, č. 264.

¹⁴⁶⁾ Příloha k listu R. Hughense a van Beaumonta, hollandských vyslanců u kurfiřta Kolínského a falckrabího Neuburského jenerálním státům z 8. října z Kolína. *Irmér*, č. 276.

Pokud pak zprávy o vévodově korunovaci vycházely od maršálka Kratze, třeba jim přičítati důležitost větší: z výkladů jeho můžeme odvozovati, jak si vývoj věci představoval hr. Thurn.

Z nedůvěry švédských diplomatů na upřímnost neb neupřímnost návrhů Valdštejnových souditi nelze — pochopíme ji z nezdaru dosavadních jednání (odmítnutá resoluce Sas z června zajisté známa nebyla), z neznalosti poměrů na bojišti slezském, z ohromnosti nabídek Valdštejnových, nemajících přesvědčující motivace, a zejména z nedůvěry k Sasům a k Arnimovi. Nedůvěra nepřítele k Valdštejnovi byla jmenována od počátku mezi hlavními svědectvími jeho nevin. Důkaz z nedůvěry přesvědčoval by však teprve tehdy, kdyby se ukázalo, že vévoda *chtěl* užiti jednání k oklamání nepřítele, že z nich těžil pro sebe, že to byly pouhé praktiky na zmatení druhé strany. Víme, že mezi Švédy byly takové domněnky pronášeny — soudilo se, že Valdštejn chce nabyti času, sesiliti se atd., ano i že chce usnadniti tažení Feriovo do říše. Výklady podobné činí nemožnými již faktum, že vévoda neužil své dvojnásobné přesily v Slezsku ani k jedinému útoku na nepřítele. Jejich bezpodstatnost poznáme ještě patrněji, všimneme-li si jeho vedení války, jeho poměru k dvoru a ke kurfiřtu Bavorskému v této době.

* * *

Všechna pozornost Valdštejnova soustřeďovala se asi k jednáním s nepřítelem — císařských armád na Vezeře, v Elzasu a na Dunaji jakoby ani nebylo. Vévoda chtěl snad pouze, aby v mezích jeho dřívějších rozkazů, jichž summa byla: nic neohrožovati, zůstat v defenzivě, dokud sám neobjeví se v říši, staraly se o sebe samy. Na stanovisku tomto trval důsledně — všechny žádosti o změnu, o pomoc, o postup proti nepříteli setkávaly se se stručnou odpovědí: Nemožno! V tomto prostém odpírání vrcholila také vévodova vůdcovská péče o armády v říši: šlo o to, aby síla armád císařských v říši byla spoutána v chorobnou nečinnost vojsk slezských, šlo o mstu kurfiřtu Bavorskému, jejíž nezřízená žádostivost žádala vždy více potravy, šlo o nezdar tažení Feriova. Pokusíme se postavití proti kusému a falešnému náčrtku, jejíž o těchto snahách nakreslil přední Valdštejnův obhájce,¹⁴⁷⁾ obraz úplnější a věrnější.

V červnu požádal kurfiřt Aldringena, aby táhna vzhůru po Dunaji udeřil na Švédy obsazený Neuburk a pak na Aichach.¹⁴⁸⁾ Kurfiřt to neporoučel, nýbrž žádal, a již z toho jde, že vévodovo tvrzení, že Aldringena odkázal ke kurfiřtovi,¹⁴⁹⁾ pravdou nebylo. Dalekosáhlejší byla jiná žádost kurfiřtova: aby Holk postoupil z Čech do Frank a spojil se s Aldringenem. Dohromady budou *dvakrát silnější nepříteli*, jemuž potom zajisté, jak kurfiřt dovozuje, nebude možno pokusiti se o útok na Čechy neb do Slez.¹⁵⁰⁾ O prvé žádosti

¹⁴⁷⁾ *Hallwich*, II, CXIX sq.

¹⁴⁸⁾ Aldringen vévodovi, Burglengenfeld, 1. čerce. *Hallwich*, č. 496.

¹⁴⁹⁾ Srv. výše str. 180.

¹⁵⁰⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 13. června. *Hallwich*, č. 475.

píše Aldringen vévodovi 12. a 19. června, že se k Neuburku »impegnovati« nechce, ale že bude dbáti dřívějších rozkazů, dne 1. července však oznamuje, že již chtěl učiniti kurfiřtovi po vůli, když nepřítel se náhle obrátil od Donauwörthu do Horní Falce a dobyl důležitého Neumarku (30. června). Obává se, aby nepřítel nezmocnil se i Amberku a neznemožnil jeho spojení s Holkem. Proto, vykládá vévodovi, *jest nutno, aby Holk postoupil z Čech do Falce* a spojil se na několik dní s jeho pluky. Podobně píše Holkovi, žádaje ho o schůzi a vyslovuje naději, že spojenými silami zajisté nepřítel buď porazí, buď mu způsobí velkou škodu.¹⁵¹⁾

Holk obdržev list tento (1. července) psal ihned Valdštejnovi, že má sice rozkázáno Čech neopouštěti, ale že se k rozmluvě s Aldringenem odeberé, a bude-li lze cos s jistotou pořídit, učiní to, jsa předem jist jeho svolením. Dne 6. července píše však, že se sice odebral do Pfrimtu, ale jen proto, aby Aldringenovi a vyslanému kurfiřta, jenž jej »denně trápí listy o pomoc«, dal na jevo — že by nebylo dobře nechati Čech bez ochrany, přestoupiti rozkaz vévodův a »impegnovati se« příliš daleko. Také 9. července píše o žádostech kurfiřtových tónem úsměšným, vytýkáje, jak se zdá, i Aldringenovi, že s nimi souhlasí.¹⁵²⁾

List Holkův z 6. července potěšil Valdštejna nadmíru. Dal odpověděti maršálkovi ihned, že je s jednáním jeho spokojen a že mu vyslovuje »ein sonderbares vergnüegliches gefallen«. Této neobyčejné pochvaly dostalo se Holkovi přes to, že vévoda sám dne 6. července, kdy obdržel list Aldringenův z 1. července, žádosti Aldringenově *vyhověl* a Holkovi dovolil, aby s 8—10.000 muži žádané tažení podnikl.¹⁵³⁾

Konec historie jest zajímavý. Vévoda oznámil své svolení jak Holkovi tak Aldringenovi. Holk však listu toho neobdržel,¹⁵⁴⁾ ale dostal jej (v Řezně 10. července) Aldringen, zároveň s opisem listu Holkovi. Aldringen dopsal ihned Holkovi, že vévoda s odesláním 8—10.000 mužů k spojení do Falce *souhlasí*, a že jest tedy možno Neumarku znovu dobytí. Tím bude jednak zabezpečena Falc, jednak České království, nepříteli budou zmařeny žně a pevnosti Witzburg a Lichtenau budou opatřeny potravinami. Vše to lze provésti v několika dnech — necht jen Holk postoupí k Amberku, aby dílo bylo rychle

¹⁵¹⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 12. a 19. června a týž Holkovi, 29. června (*Haltwich*, č. 474, 481, 498). Aldringen byl již 5. června navrhoval vévodovi: »Bey der Abwesenheit aller Capí vnnd verrugung tailss Vollkh were zuuerhoffen etwas zu verrichten, wan die Zeit vnnd Lauffe zulassen wolten, das herr Veldtmarschalckh Holckh, wo nicht gar, doch nur mit tailss Volckh zu mir stossen kondte« (*Haltwich*, č. 468).

¹⁵²⁾ Holk vévodovi, Vseruby, 1. čerce., Pfmida, 6. čerce. a Plzeň, 9. čerce. (*Haltwich*, č. 497, 513, 521). V posledním listu píše: »Mir hat man *angemuetet*, Ich sollte auss Böhmen, wan Ich schon die Prouiant in der Pfaltz liesse nachführen, entlichen, weilln die Churfürstl. Ráthe *vndt* herr Altringer, *als* der *numehr* von Ihre Churf. Durchl. Ordínants *dependiret*, sich besorgten, München möchte angegriffen werden.«

¹⁵³⁾ Valdštejn Holkovi, ležení u Svídnice, 11. července a Aldringenovi, 6. července, *Haltwich*, č. 529, 510. V. si jen vymínil, aby se Holk brzo vrátil a daleko se nepustil.

¹⁵⁴⁾ Soudíme tak z toho, že se ho později nedovolává, nýbrž jen dopisu a přílohy Aldringenovy.

vykonáno.¹⁵⁵⁾ List došel Holka v Plzni 13. července. Maršálek, jsa jist svolením vévodovým a přesvědčen asi o prospěšnosti věci, neváhal Aldringenovi dostiučiniti. Oznámil vévodovi, že s 5000 pěších a as 3000 jízdy vydává se na 9—10 dní k Amberku. Holk na to vypravil se vskutku až k Amberku, odkud, nepohodnuv se s Aldringenem, vrátil se s nepořízenou zpět.¹⁵⁶⁾

Vévoda dostal Holkovu zprávu o tomto tažení dne 19. neb 20. července; dne 24. července obdržel Holk v Plzni odpověď: »Nechtěli bychom se ovšem protiviti, aby pán, moha cos se zdarem zachrániti, vydal se na pochod, ale musí se nás vysoce dotknouti, že se chtěl ujmouti znovudobyti Neumarku nebo nějakého obléhání. *Tim se překáží službám Jeho Mt. Cís.*, a naše četné rozkazy — což se nám dosud nepříhodilo, co komandujeme armády nejvýš dotčené Jeho Msti. — jsou tím opomíjeny a dbá se více *namlouvání* hraběte Aldringena. Pánu bude zodpovídati praejudic z toho plynoucí!« K listu připojil vévoda vlastnoruční postskriptum: »Všeho jiného byl bych se nadál, než že se pán bude k vůli naléháním některých lidí, nepřímou vypraktikovaným, tak impugnovat a mým zvláštním hojným rozkazům jednati napříč.«

Holk odpověděl ihned: Neměl jsem nikdy v úmyslu protiviti se rozkazům V. Kn. Mt. Jsem k tomu příliš nepatrný a zasloužil bych dobře největšího potrestání, kdybych vyvedl takovou pošetilost. Prosím proto nejpoddaněji, V. Kn. Mt. račiž od svého hněvu a zlého smýšlení o mně upustiti, neboť jsem nevinný a chtěl jsem pouze, protože V. Kn. Mt. poručila, abych s částí vojska přitřhl k Aldringenovi, lidem, kteří mne vykřikují veřejně za zbabělce ano i za zrádce, zacpati hubu. Nešel jsem také dále, než abych mohl býti zpět každou hodinou.¹⁵⁷⁾

Vévoda odpovídá 29. července, že hněvu k Holkovi nechová, že chtěl pouze způsobili, aby se Holk nedával v žádné obléhání, »z příčin, jež mu byly připomenuty dříve«, a dovoluje »ovšem«, aby se spojil s Aldringenem, kdyby nepřítel cos podnikl proti němu, nebo kdyby byl Aldringen na blízku a kdyby cos se zdarem bylo lze vykonati. Pustiti se daleko od Čech nebo dáti se v obléhání není nikterak na čase. V jiném listu z téhož dne zakázal útok na Neumark ještě jednou, protože prý kurfiřt Bavorský »dbá svých záležitostí více než jiných, my však musíme na všechno míti bdělé oko a povážiti, aby naším opomenutím nebyla J. Cís. Mt. připravena o země a lidi«. Aldringenovi byl již dříve poručil, aby se řídil tím, co on sám nařizuje, nikoliv pak tím, co mu namlouvají vyslaní kurfiřtovi.¹⁵⁸⁾ Vzpomeňme, že Aldringen byl dle výslovného prohlášení vévodova odkázán ke kurfiřtu Bavorskému!

¹⁵⁵⁾ Aldringen Holkovi, Řezno, 10. července. *Hallwich*, č. 532. O totéž píše znovu téhož dne vévodovi (*Hallwich*, č. 526).

¹⁵⁶⁾ Holk vévodovi, Plzeň, 13. a 23. července (*Hallwich*, č. 531, 557). Holk přikládá list Aldringenův z 10. července.

¹⁵⁷⁾ Valdštejn Holkovi, ležení u Svídnice, 20. července a Holk Valdštejnovi bez data (k regist. dáno 31. čerce). *Hallwich*, č. 545, 559.

¹⁵⁸⁾ Valdštejn Holkovi, ležení u Svídnice, 29. července (*Hallwich*, č. 573), týž témuž (č. 574) a V. Aldringenovi, 11. července. *Hallwich*, č. 528. Zmiňuje se o zákazu jakého-

Episoda tato je pro chování vévodovo typická. Císařský generál uzná dobytí Neumarku za nutné a žádá pomoci Holkovy. Vévoda svolí, ale sotva že Holk se zachová, jak kázala »služba Jeho Mti. Cís.«, vyslovuje mu vévoda svrchovanou nevoli. Oba generálové dovozují, že podnik nemůže se minouti velkého užitku, že lze vše vykonati v několika dnech, že království České nebude tím ohroženo — vévoda vytýká rozhořčeně Holkovi, že se prohřešil proti *zájmům císařským*, a píše pohrdlivě o »namlouvání« hr. Aldringena!

O neupřímnosti tvrzení Valdštejnova, že Aldringena odkázal ke kurfiřtovi, mohli jsme se přesvědčiti již z vévodova listu z 12. července. List jest z téhož dne, kdy kurfiřt, žádaje Aldringena o znovudobytí Neumarku, odvolával se na to, že mu vévoda již »ruku otevřel«. ¹⁵⁹⁾ Kurfiřt však byl asi o nicotnosti těchto slibů dobře přesvědčen, neboť již 19. července vypravil k vévodovi pana Ruepa, žádaje znovu, aby rozkazy Aldringenovi byly relaxovány, maršálek aby byl odkázán k němu a aby Holk vypravil Colloreda aspoň s 4000 mužů do Falce. ¹⁶⁰⁾ Současně prosil o podporu císaře, dovozuje mu, že za dosavadního stavu jest mu sbor Aldringenův víc na škodu než na prospěch a že i ten nebude brzo míti z čeho se živiti, nebudou-li rozšířeny jeho byty, čehož však nelze bez pomoci od Holka dosíci. Císař na to (1. srpna) dopsal vévodovi, že si přeje, aby kurfiřt byl zachován v dobré vůli a že nemůže jinak než vévodu »znovu milostivě upomenouti«, aby žádanou relaxaci Aldringenovi zaslal a jej ke kurfiřtovi odkázal. ¹⁶¹⁾

Valdštejn odpověděl na žádost kurfiřtovi dříve, než tento list došel do Slez, po příchodu Ruepově dne 2. srpna psal krátce kurfiřtovi, že Ruep mu vyloží osobně, že žádosti *vyhověti nelze*, »protože status rerum toho dosud nestrpí«. Současně psal Holkovi, že kurfiřt chce více lidu, a aby jím »po své libosti mohl disponovati«, že by sice rád vyhověl, ale že armády ubývá k vůli časnému vytržení do pole (!), že Gronsfeld byl poražen a je obava, že Kniphausen obrátí se do Čech neb do Slez. Proto mu připomíná, aby, kdyby jej někdo, *at jest to kdokoli*, přemlouval k odeslání pomoci, nedal se k tomu pohnouti žádným způsobem. Vyžaduje toho služba Jeho Cís. Mti. a »ragion války!« ¹⁶²⁾

Den dva dny po odeslání těchto listů (3—4. srpna) musil Valdštejn obdržeti přímluvný list císařův z 1. srpna. Odpověděl tím, že (4. srpna) poručil Holkovi, aby vtrhl do — Fojtlandu a Míšně. Císaři psal o tom teprve 12. srpna, že by rád kurfiřtu assistoval, pokud jen lidským silám možno, ale vyhově jeho žádosti (mluví pouze o odeslání pomoci; o odkázání Aldringena ke kurfiřtovi

koliv obléhání dotýká se Valdštejn »důvodů, jež mu (Holkovi) byly připomenuty«. Jaké by to důvody byly, se nedovídáme a nemůžeme si vůbec domyslíti.

¹⁵⁹⁾ Kurfiřt Bavorský Aldringenovi, Braunau, 12. čerce. *Hallwich*, č. 558.

¹⁶⁰⁾ V listu kurfiřtovi z 2. srpna (*Hallwich*, č. 592) zmiňuje se vévoda o kreditivu Ruepově z 19. července. Obsah žádostí Ruepových poznáváme z přímluvného listu císařova z 1. srpna.

¹⁶¹⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 1. srpna. *Hallwich*, č. 583.

¹⁶²⁾ Vévoda kurfiřtovi a Holkovi, ležení u Svídnice, 2. srpna. *Hallwich*, č. 592, 598.

se *uczmiňuje!*) uvrhl by dědičné země v »největší nebezpečí«. Nepřítel po vítězství nad Gronsfeldem, »není-li jinak smysla zbaven«, se jistě obrátí »sem nahoru«. Aby však přece kurfiřtovi pomohl, poručil Holkovi, aby vpadl do Míšně, takže Švédové budou musiti jíti na pomoc Sasům. Tak bude válka od Bavor odvrácena, a kurfiřt Saský bude snáze k míru ochoten. ¹⁶³⁾

Máme tu zase příležitost přistihnouti Valdštejna v prohnané pletiše. Vpádem Holkovým do Míšně zmařil každou naději na pomoc kurfiřtovi, ale neváhá vylíčiti týž vpád císaři jako skutečnou pomoc ve prospěch Bavorska! A aby nevzniklo podezření, že list z 1. srpna způsobil rozkaz z 4. srpna, odpovídá naň teprve 12., jakoby jej byl obdržel později! ¹⁶⁴⁾

Kurfiřt byl tedy oslyšen a musil se dáti v žádosti znovu. Dne 11. srpna píše zase o pomoc od Holka, nevěda ještě, jak se zdá, o Holkově tažení k severu. Stejnou dobou císař, odesílaje do ležení hr. Šlika, uložil mu, aby dal vévodovi na jevo, že jest jeho konečnou vůlí, aby kurfiřtovi bylo dáno v žádostech jeho dostiučinění. Přání císařovu, projevenému s takovým důrazem, mohl se vévoda vzpírati stěží, ale neopakoval hr. Šlikovi, jak bychom čekali, výkladů listu z 12. srpna, nýbrž *ujistil jej, že již Aldringenovi poručil, aby se řídil rozkazy kurfiřtovými, vyjímaje nějaké větší obléhání.* Jak se Šlik do Vídně navrátil, pospíšil si císař zpravit o této novině bavorského místokancléře Richela, jenž dlel ve Vídni v záležitosti žádostí kurfiřtových od konce července. ¹⁶⁵⁾

Zdálo by se zajisté, že tím byla věc vyřízena, že Valdštejn povolil, že není možno, aby nevážil si císaře tak, aby zvláštnímu vyslanci jeho tvrdil nepravdu do očí! A přece se stalo, co zdá se nemožným. Dne 29. srpna obdržel Richel zprávu o zdárném výsledku zakročení Šlikova, a dne 10. září píše Aldringen vévodovi: Nemohu tajiti Vaší Kn. Mti., že J. Kurf. Jst. v Bavořích poslala ke mně a vzkázala, *že se jí oznamuje z Vídně, že V. Kn. Mt. udělila mi již jinou ordonanci, že mám s císařskými sbory záviseti prostě na J. Kurf. Jsti. Já však nevím, byl-li dán takový rozkaz* — mimo listy V. Kn. Mti. z 12. a 23. srpna *neobdržel* jsem od V. Mti. dosud jiného. V ten smysl jsem také J. Kurf. Jsti. nejpoddaněji odpověděl. ¹⁶⁶⁾

Lze pochopiti rozhořčení, jaké musilo opanovati kurfiřta, když zvěděl, jak se věci vskutku mají, a třeba plně ospravedlniti žádosti, jež vyložil v ob-

¹⁶³⁾ Valdštejn Holkovi, ležení u Svídnice, 4. srpna (srv. výše pozn. 13) a císaři 12. srpna. *Hallwich*, č. 596, 618.

¹⁶⁴⁾ Že tento výklad nebyl míněn upřímně, zřejmo z toho, že V. poručil Holkovi do Míšně vpadnouti, ale rychle se vrátiti, dokud nedostanou Sasové posily (4. srpna). Dne 9. srpna radí Holkovi uspíšiti tažení z toho důvodu, že císař žádá, aby Holk pomohl kurfiřtu Bavorskému (*Hallwich*, č. 605). Tak byl sliboval V. i na jaře kurfiřtovi, že jeho tažení do Slez přinutí Švédy opustiti Dunaj. Kurfiřt nedal si ujíti, aby 13. června neprojevil vévodov. ličeného podivení, že Švédové nechť se dle předpovědění jeho zachovati (*Hallwich*, č. 475).

¹⁶⁵⁾ Kurfiřt vévodovi, Braunau, 11. srpna (*Hallwich*, č. 614), instrukce Šlikovi v MKA, 1882, 197 a císařská intimace Richelovi, Vídeň, 29. srpna (*Hallwich*, č. 1134).

¹⁶⁶⁾ Aldringen Valdštejnovi, Burgheim, 10. září. *Hallwich*, č. 666.

širném listu místokancléř Richel dne 16. září císaři. Richel vzpomíná vlastnoručních listů císařových, psaných vévodovi, aby žádosti kurfiřtově nebylo odpřáno, vzpomíná posláni Šlikova a odpovědi, kterou byl přinesl, a konečně vše to v nic obracejícího prohlášení Aldringenova. *Kurfiřt mi proto poručil*, praví Richel, *abych si stěžoval »über dies widerwärtige procedere«* Fridlandského vévody a prosil Vaši Cís. Mt., aby Aldringena přímo a ihned — protože vévoda byl dal své svolení již Šlikovi — simpliciter a totaliter odkázala ke kurfiřtovi a zároveň mu — pro případ, že by vévoda chtěl potom část vojska nebo všechny císařské pluky od kurfiřta odvolati nebo jinými inhibičními ordonancemi dotčené odkázání zmařiti — poručila, aby nebyl povinen poslechnouti! Kurfiřt nechce hleděti si pouze svého prospěchu, ale obecného dobra a nabízí se spojití se s největším dílem svého vojska s Feriou, aby byl konečně zachráněn Breisach. Kdyby však byla záležitost znovu odkázána vévodovi, nelze se kurfiřtu nikterak, jak zkušenost ukazuje, naděti satisfakce. ¹⁶⁷⁾

Zakročení kurfiřtovo nezůstalo tentokráte bez účinku na císaře, a můžeme z toho poznati, že i dvoru zdálo se jednání Valdštejnovo neslýchaným. Dne 18. září poručil císař Aldringenovi, odvolávaje se na prohlášení vévodovo k hr. Šlikovi, aby se řídil prozatím, vyjímaje větší obléhání pevných míst, rozkazy kurfiřta Bavorského. Se zprávou touto vypravil ke kurfiřtovi a Aldringenovi hr. Walmeroda a zároveň psal hr. Trautmannsdorfovi, dlicímu právě v táboře, aby o všem zpravil vévodu a naléhal, aby rozkaz Aldringenovi ve smyslu slibu daného Šlikovi byl vydán co nejdříve. ¹⁶⁸⁾

Zatím obdržel vévoda list Aldringenův z 10. září. Smělost, s jakou naň odpověděl (19. září), nemůže po tom, co uvedeno, již překvapiti. Neodkázal prý Aldringena nikterak ke kurfiřtovi ani k vévodě Feriovi, ale *ke Gallasovi*, jehož ordonancí má tedy dbáti. ¹⁶⁹⁾ Gallas byl totiž poslán vévodou *před několika dny* na místo zemřelého Holka s hodností generallieutenanta a s velením nad všemi armádami v říši. ¹⁷⁰⁾ Byl ošem podřízen vévodovi, a tak lze v novém Valdštejnově opatření spatřovati jen nový úskok. O den později při-

¹⁶⁷⁾ Richel císaři. Praesentatum 16. září 1633. *Hallwich*, č. 1151.

¹⁶⁸⁾ Císař Aldringenovi, Ebersdorf, 18. září (*Hallwich*, č. 1152), »Memorial für Rheinhardt von Walmerode wegen anweisung an chur Bayern der Aldringischen Armada«, Ebersdorf, 18. září (*Hallwich*, č. 1153) a císař Trautmannsdorfovi, Ebersdorf, 18. září (*Hallwich*, č. 1154). Zde je in marg. konceptu poznamenáno: »Ob er dem general notificiren solle, wessen sich ihre Majt. anietzo von newem erklert? Item de Walmerode misso.« Císař píše přece určitě, že se znovu rozhodl, aby Aldringen poslouchal ordonancí kurfiřtových, a také Aldringenovi téhož dne oznamuje, že *spravuje o rozkazu Walmerodovi vévodu* (»dero wir von gedachter Vnsserer gegen dem bayrischen abgesandten gethaner erklärung vor diesem parte geben«). V konceptu listu Trautmannsdorfovi posláni Walmerodova výslovně dotčeno *není*.

¹⁶⁹⁾ Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svídnice, 19. září. *Hallwich*, č. 688.

¹⁷⁰⁾ Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svídnice, 16. září (*Hallwich*, č. 681). Téhož dne totéž kurfiřtu Bavorskému s dodatkem, že Gallasovi poručeno *dbáti obrany a zachování semi kurfiřtových* (*Aretin*, Bayerns ausw. Verh., 326 s chybným datem). Kurfiřt děkuje 5. října všele za »beharrliche affection« (*Hallwich*, č. 741).

pomenul vévoda Aldringenovi znovu, aby věc obecnosti na naléhání kurfiřtovo neb Feriovo neuváděl v nebezpečí. ¹⁷¹⁾)

Dne 21.—23. září musily Valdštejna dojíti zprávy o císařově překvapení, že vévoda se nezachoval, jak byl slíbil Šlikovi, a že jest již Aldringenovi poručeno z Vídně, aby dbal rozkazů kurfiřtových. Otázka, jaké stanovisko k tomu zaujal, nemůže býti vzhledem k předchozímu nezajímavá. Píše o tom císaři 22. září stručný list, z něhož se dovídáme najednou, že »jsou to záležitosti, jež třeba chovati v tajnosti«. Poručil proto Piccolominimu, aby jeho mínění oznámil v šifrách nejvyššímu Gropellovi (který byl vévodou koncem července vypraven ku dvoru), jenž potom podá zprávu císaři. ¹⁷²⁾)

Listu Piccolominiho, jenž by nás poučil o této nové vytáčce, neznáme. Ale známe asi současný list Piccolominiův Aldringenovi, kde se jménem vévodovým poručí žádostem kurfiřta a vévody Feria *nevyhovovati*, protože prý chce kurfiřt jen osvobození své země a hledí si pouze svého prospěchu. ¹⁷³⁾) Vévoda tedy uchýlil se k tomu, aby žádosti kurfiřtovy vylíčil jako bezpodstatné, sobecké a škodlivé. Byla to zajisté výmluva nešťastně volená, neboť císař byl přesvědčen o opaku. Císař se také mýliti nedal a 22. října opakoval Aldringenovi výslovně, že při svém rozkazu trvá a že ho bude v tom chrániti proti každému nebezpečí. Rozkaz jest zostřen překvapujícím způsobem nařízením novým, žádosti Richelovy z 16. září téměř cele splňujícím: Aldringen má, kdyby se mu od Valdštejna dostalo rozkazu jiného, jej ihned spolu se svým dobrozdáním a *dříve než bude uveden v skutek*, zaslati císaři. ¹⁷⁴⁾) Byl-li Ferdinand nucen vydati tuto ordonanci, třeba souditi, že chování vévodovo k Bavorsku již i v jeho očích přesahovalo všechnu míru.

Od konce září byl stav věcí v podstatě jiný, ale že zášť vévodova zůstala neotřesená, že Gallas měl hráti starou úlohu Holkovu a žádosti Bavor zdvořile odmítati, patrně jest z vévodova rozkazu z 6. října, aby Gallas řídil se tím, co on poručí, a nedal se másti nikterak »namlouváním dotčeného kurfiřta

¹⁷¹⁾) Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svídnice, 20. září. *Hallwich*, č. 691.

¹⁷²⁾) Valdštejn císaři, ležení u Svídnice, 21. září. *Hallwich*, č. 699. Vévoda zde sice odpovídá na list císařův z 13. září (dán k registr. 22), kde se radí, aby Aldringen postoupil ku předu po Dunaji vzhůru a při příležitosti, »ohne impegnir: oder formal belägerung« zmocnil se »al passando« Donauwörthu a Neuburku a pak Feriovi poslal asi 70 kompanií jízdy a 3000 pěších; dobře by také bylo poručiti Holkovi, aby šel dále ke Kronachu, Bamберку a Forchhaimu (*Hallwich*, č. 668) — ale můžeme se domnívati, že dne 22. byl již z jiné strany zpraven o rozhodnutí císařově z 18. září. O zprávách Trautmannsdorfových zmiňuje se císaři teprve 29. září, píše, že ve všem dal Trautmannsdorfovi vysvětlení (*Hallwich*, č. 717). Tenkrát byla již situace naprosto změněna.

¹⁷³⁾) Srv. *Hurter*, 269. Hurter udává pouze obsah — *Hallwich* listu toho nezná. List musí náležeti před 26. září, kdy vévoda spojení s Feriou poručil. Dne 10. října, již po spojení s Feriou, píše Aldringen vévodovi, odpovídaje na list z 29. září: »Will nicht vnderlassen, dasjenige in acht zunehmen, was E. fürstl. Gn. mir in ainem vnnd anndern in gnaden anbeuohlen, auch durch den herrn General Wachtmaistern Grauen Piccolomini andeuten lassen« etc. (*Hallwich*, č. 764).

¹⁷⁴⁾) Císař Aldringenovi, Vídeň, 22. října. Téhož dne zpravuje o tom vévodu (*Hallwich*, č. 807, 1179).

Lásky, zejména je-li mu s dostatek známo, že kurfiřtu jde vždy více o prospěch jeho ziskuchtivosti, než o dobro obecné.«¹⁷⁵⁾

Císař, jak zřejmo, měl mezi oprávněnými žádostmi kurfiřtovými a tvrdošjnou a nepoctivou odmítavostí vévodovou postavení nesnadné a císaře nejméně důstojné. V situaci ještě horší byl Aldringen, a pochopíme dobře, proč žádal v létě za propuštěnou.¹⁷⁶⁾ Není nezajímavé, jak Aldringen sám v jednom z listů vévodovi z konce září líčí své postavení: Z posledního psaní V. Kn. Mti. jsem srozuměl, že jste mne nikdy neodkázal úplně k J. K. J. v Bavořích, tím méně k panu duca di Feria. Nyní však chtěla J. Mt. Cís. míti za to, že toto odkázání se vskutku stalo, a že se mám ve všem, vyjímaje větší obléhání, řídití rozkazy kurfiřtovými, a poručila mi nejmilostivěji znovu, abych toho šetřil. Ale nyní bylo by mi od V. Kn. Mti. poručeno něco zcela jiného, takže se musím nemálo starati, že mi buď zde neb onde vzejde zodpovědnost a s ní nebezpečí. Protože jsem však nyní odkázán k panu generallieutenantu hr. Gallasovi, chci čekati, co on mi ráčí poručiti; zatím však budu se konformovati rozumu a pečovati o to, *aby se stalo zadost*, pokud jen trochu možno, *Ť. Cís. Mti. a V. Kn. Mti. zároveň.*¹⁷⁷⁾

Závěr vzbuzuje úsměv, ale Aldringen mínil to asi velmi vážně.

*

Jsou-li uvedená svědectví dostatečným důkazem, že vévodovy vojenské dispozice neřídila ani válečná raisona, ani »služba J. Mti. Cís.«, nýbrž zášť ke kurfiřtu Bavorskému a ne-li více, aspoň lhostejnost k zájmům císaře, spojená s klamem a úskokem, lze stejného poznání dojíti z řady listin o pomoci Breisachu a o podporu tažení Feriova. Již 10. července píše Aldringen: Elsas a zejména Breisach je ve velikém nebezpečí; pan polní maršálek Schauenburk jest tam takměř blokován. Doufám, že Pán Bůh propůjčí V. Kn. Mti. proti nepříteli ve Slezsku požehnání a milosti, aby pak i na těchto stranách mohlo býti pomoheno.¹⁷⁸⁾ O šest dní později líčí císař sám, přikládaje list arcivévodkyně Klaudie, »každou hodinu rostoucí nejvyšší nebezpečí« Breisachu, líčí ohromnou škodu, plynoucí z možné ztráty pevnosti pro dům Rakouský a nesnadné její znovudobytí. Dne 22. července píše znovu, že se nepřítel zmocnil již všech míst kolem Breisachu, že posádka jest uzavřena ze všech stran a že jest tedy nutno, aby Aldringen tam vyslal aspoň 5000 mužů. Feria v Italii dosud neshromáždil svého sboru, a odtud tedy nelze se nadíti brzké pomoci, ale spojili se Holk s Aldringenem, jak o tom již do Vídně zprávy došly (!), bude Aldringen i po odeslání pomoci silnější než 22.000 spojených Švédů. Zaznamenává pak v postskriptu právě došlé poplašné noviny, končí: Jakož

¹⁷⁵⁾ Valdštejn Gallasovi, Pilgramsdorf, 6. října. *Hallwich*, č. 748. Gallasovým jmenováním mělo dle slov vévodových býti zabráněno sporu o kompetenci mezi kurfiřtem a Aldringenem (vlašská relace u *Höflera*).

¹⁷⁶⁾ Žádost jest z 25. července. Císař v odpovědi (z 18. srpna) vyslovuje naději, že Aldringen na žádosti nebude trvati (*Hallwich*, č. 1126).

¹⁷⁷⁾ Aldringen vévodovi, Waldsee, 28. září. *Hallwich*, č. 715.

¹⁷⁸⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 10. července. *Hallwich*, č. 526.

pak z takového stavu věcí zřejmě jest největší nebezpečí a potřeba, aby tento pas byl neprodleně zachráněn, zejména že by, kdyby se dostal v moc Francouzů, vzešla mému domu nenahraditelná škoda a ztracení vši naděje v znovudobytí venkovských zemí patrimoniálních, kladu ve Vaši Lásku svou nadějnou důvěru, že opatří co nejdříve vše, aby se toto zlo předešlo ještě v čas vydatnou pomocí. « 179)

Jakmile Valdštejn list obdržel, odeslal jej (25. července) i s přílohami Aldringenovi, poroučuje »něco jízdy« odeslati ihned do Elzasu. O den později píše o to Aldringenovi podrobněji, poroučuje mu odeslati podmaršálka Scherffenberka s 20 komp. jízdy a všemi dragony, aby Breisach opatřil potravinami a pak se neprodleně vrátil zpět. Císař může sám poručiti nejvyššímu Ossovi, aby vydal se k Breisachu s vojskem rozloženým v Tyrolích a v Švábsku. Aldringen sám nechť zatím setrvá v defenzivě, protože nesmí doufati v pomoc od Holka, který vytrhne do Slez. 180) Rozkaz ten oznamuje vévoda současně císaři, s tím však, snad nedůležitým rozdílem, že prý poručí odeslati mimo dragony 2000 koní. Aldringenovi píše pouze o 20 *kompaniích*, a kompanie plného počtu mužstva nikdy neměly. Císař psal o pomoc 5000 mužů — vévoda odpovídá, že víc, než co poručil, poslati nelze. 181)

Rozkazy tyto byly vypraveny z tábora 27. července. Co se pak stalo, již víme. Dne 30. neb 31. obdržel vévoda zprávu, že císař v tažení Feriovo svolil, a ačkoliv před několika dny zvěděl, že sbor jeho dosud není ani zorganizován, 182) že do přibytí jeho do říše musí tedy uplynouti ještě aspoň půldruhého měsíce, ačkoliv věděl, jak vysoce záleží na zachování Breisachu císaři, jeho domu a věci katolické vůbec, neváhal rozkaz Aldringenovi ihned *odvolati!* Stojí za to nový rozkaz ten i vývody jeho, jež ilustrují výrazně všechnu nepoctivost a prohanost jeho jednání, citovati obšírně: Ježto se nám nyní z Vídně oznamuje, že J. Cís. Mt. již povolila, aby duca di Feria Láska v svém tažení vzhůru do Německa pokračoval a aby nejvyšší Ossa s 6000 muži v hrabství Tyrolském se s ním spojil, neshledáváme již nutným, aby pán vedle naší poslední ordonance podmaršálka Scherffenberka poslal k Breisachu, zejména že by se v tažení jeho mohla udáti *všelijaká impedimenta a kurfiřt Bavorský byl by také příliš oslaben* (vévoda dovolává se prospěchu kurfiřtova!), a tím by se obecnému dobru mnoho škody způsobilo — proto chtěli jsme to pánu oznámiti, aby za takových okolností neodesýlal pomoci, ježto *dotčená převnost*

179) Císař vévodovi, Vídeň, 16. července. *Hallwich*, č. 535, 536 (list arcivévodkyně Klaudie na základě zpráv z Elzasu z 27. a 28. června) a týž témuž 22. července. *Hallwich*, č. 549. Přílohou jest »Des Herrn Teutschenmaistrs discours vnd Fürschlag«, kde se navrhuje zříditi sbor z císařských vojsk v Bavořích, Švábsku, na Bodamském jezeru, v Elzasu a v Tyrolích a připojiti k němu 6000 mužů od Holka. S tím by bylo lze dobře nepříteli vyhnati.

180) Vévoda Aldringenovi, ležení u Svídnice, 25. a 26. července. *Hallwich*, str. 471, pozn. 1 a č. 567. List druhý byl odeslán 27. července.

181) Valdštejn císaři, 26. července, u Svídnice. *Hallwich*, č. 566.

182) Srv. výše str. předchozí (k pozn. 179).

Breisašská bude nepochybně bližším se španělským vojskem beztoho osvobozena. ¹⁸³⁾

Dokument tento mluví s dostatek za sebe, než aby jej bylo třeba komentovati. Císaři ovšem vévoda opisu neposlal.

Na prvý vévodův rozkaz (z 25. a 27. července) odpovídá Aldringen 1. srpna. Píše, že Scherffenberka, jak bylo poručeno, odeslal ihned a že požádal i kurfiřta, aby k jeho podpoře propůjčil všechny dragony. Vyslovuje pak pochybnost, bude-li lze s tak malým počtem vojska, i kdyby se připojil Ossa, k Breisachu se dostat: spíše jest pravděpodobno, že pomoc sama octne se v nebezpečí. *Breisachu může pomoci již jen armáda.* V Elzasu se poměry změnily — co bylo lze dříve podniknouti s malým počtem lidu, na to dnes třeba celé armády. ¹⁸⁴⁾

Pět dní po odeslání tohoto listu, v němž tají se výtka, že na pomoc Breisachu se pomýšlí teprve, když jest pozdě, došel Aldringena odvolávající rozkaz z 1. srpna. Aldringen odpověděl klidně, že Scherffenberkovi, jenž jest již tři dny na pochodu, poručil se zastavit a v Bavořích někde u Weilheimu se opevniti. Nechá jej tam několik dní, až se ukáže, co zamýšlí část nepřítele, táhnoucí směrem ku Kemptenu. S Breisachem však má se to velmi nebezpečně a je nejvš na čase, aby bylo brzo pomozeno. »Dá-li se to však poříditi vojskem španělským, třeba vyčkati!« ¹⁸⁵⁾

V slovech těchto třeba asi spatřovati opatrnou námitku, a zdá se vysvítati i z té okolnosti, že Aldringen poručil Scherffenberkovi se zastavit, nikoliv se vrátiti, že čekal od vévody změny rozkazu ve smyslu původním. Bylo přece pravděpodobno, že vévoda nemůže na ordonanci z 1. srpna trvati již vzhledem k nebezpečí Breisachu i vzhledem k císaři. Tak také vskutku, když 8. srpna přibyl do ležení u Svídnice důstojník maršálka Schauenburka, aby vévodovi nouzi Breisachu obšírně vyložil — týž vyslaný žádal dříve pomoci u císaře ¹⁸⁶⁾ — vydal Valdštejn Aldringenovi rozkaz, aby v záležitosti té učinil, co uzná za dobré sám, že »celou věc remittuje známé diskreci pánově«. ¹⁸⁷⁾ Vedle rozkazu z 1. srpna vyjímají se slova listu tohoto, aby Aldringen pomýšlel na záchranu dotčené pevnosti »na níž Jeho Mti. a obecnosti katolické tolik záleží«, ovšem podivně. Když pak obdržel vévoda list Aldringenův z 6. srpna, odpověděl 12., že dovoluje, aby Scherffenberkovi bylo přidáno ještě několik kompanií, mohou-li býti postrádány. Na pomoc od Holka nechť však maršálek nespolehá, protože ten táhne do Míšně. Téhož dne zpravil o těchto rozkazech císaře, neopomíjeje však psáti na rozdíl listu Aldringenovi o 2000 jízdy místo o 20 kompaniích. Poručil prý vypraviti sukkurs »každým způsobem a ihned« (v listu Aldringenovi nic toho není), přes to, že Aldringen 1. srpna uvedl ob-

¹⁸³⁾ Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svídnice, 1. srpna. *Hallwich*, č. 581.

¹⁸⁴⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 1. srpna. *Hallwich*, č. 586.

¹⁸⁵⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 6. srpna. *Hallwich*, č. 598.

¹⁸⁶⁾ Císař jej odeslal 5. srpna z Wolkersdorfu k vévodovi (*Hallwich*, str. 501, pozn. 1), 8. byl již v ležení.

¹⁸⁷⁾ Vévoda Aldringenovi, ležení u Svídnice, 8. srpna. *Hallwich*, č. 601.

tíže, s jakými bude pomoc spojena.¹⁸⁸⁾ O tom se tedy vévoda zmiňuje — o *svém* rozkazu z 1. srpna ovšem nikoliv. Císař 22. srpna vévodovi opatření tato pochválil, poznamenáváje, že neopominul potěšiti zprávou o nich arcivévodkyni Klaudii, »jež záležitost Breisachu se týkající u nás tak vytrvale sollicituje«. ¹⁸⁹⁾

Vévoda tedy dal se pohnouti k pomoci, ale nesmíme zapomínati, že se to stalo teprv tehdy, když od Aldringena zvěděl, že Breisachu prozatím již — pomoci nelze! Co Aldringen byl 1. srpna pouze naznačoval, to nyní, 21. srpna, po posledních rozkazech ze Slezska, tvrdí se vši určitostí. Bylo by sice třeba, píše, vyslati odtud více lidu k pomoci Breisachu, ale Horn a Výmarský leží dosud pospolu u Donauwörthu, takže není radno oslabovati naše postavení; dále jest pochybné, bude-li kurfiřt chtíti svoliti v odeslání většího počtu vojska, a s malým sborem se nic nepořídí, většího však nelze postrádati. *Musti tedy býti čekáno příchodu vojska španělského.* Proto jsem poručil Scherffenberkovi, aby zůstal u hor při tyrolském vojsku, *dokud nepřijde duca di Feria.* ¹⁹⁰⁾

Nuže — totéž tažení do říše, jež císařský jeneralissimus neustával líčiti jako počátek zkázy říše a domu Rakouského, jež ještě 1. srpna v listu Aldringenovi podrážděně odsoudil, totéž tažení má nyní císařský maršálek za nevyhnutelné, aby se pomohlo pevnosti, na níž »Jeho Mti. a obecnosti katolické tolik záleží«!

Odpovědi na list Aldringenův z 22. srpna neznáme, a jak se zdá, *nebylo jí vůbec* — pomoc ohroženému Breisachu zůstala odkázána k vévodě Feriovi. Valdštejn, nemoha již důvodně proskribované tažení odsuzovati, spokojil se mlčením. Po celý měsíc aspoň nemáme od něho na listy císařovy, Feriovy a Aldringenovy o podporu Španělů a o pomoc Breisachu, až na jedinou výjimku, jež jest vskutku potvrzením pravidla, odpovědi *žádné!*

*

Sbory Feriovy vydaly se teprve v druhé polovici srpna z Milánska k severu. Císař byl již 12. srpna uložil hr. Šlikovi, aby u vévody podporu tažení vymohl, ¹⁹¹⁾ a jak jde z listu jeho z 27. srpna, dostal Šlik v té příčině »gutmeinende erklärung«, s nímž byl císař spokojen. ¹⁹²⁾ Víme z chování vévoda, že jeho sliby hr. Šlikovi neznamenal nic, ale císař našel v nich přece oporu pro své snahy o zdar španělského podniku. Když ku konci srpna došla do Vídně zpráva, že FERIA postoupil do Tyrol, dopsal císař Aldringenovi, aby Feriovi ve všem assistoval a Ossovi poručil, aby se ihned s Feriou spojil a řídil se jeho rozkazy, dokud vévoda Fridlandský nenařídí něco jiného. ¹⁹³⁾

¹⁸⁸⁾ Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svidnice, 12. srpna a císaři téhož dne. *Hallwich*, č. 619, 620.

¹⁸⁹⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 22. srpna. *Hallwich*, č. 635.

¹⁹⁰⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 21. srpna. *Hallwich*, č. 631.

¹⁹¹⁾ Instrukce Šlikovi v Mitth. des Kriegsarchivs, I. c.

¹⁹²⁾ Císař vévodovi, Vídeň, 27. srpna. *Hallwich*, č. 615.

¹⁹³⁾ Císař Aldringenovi a Ossovi, Vídeň, 29. srpna. *Hallwich*, č. 1133, 1135.

Zatím byl, ještě z Milána, psal Feria Aldringenovi, aby mu poslal asi 2—3000 jízdy. Žádost opíral o list kardinála-infanta, dle něhož prý Valdštejn poručil Aldringenovi, aby nechaje všeho s celou armádou pospíšíl pomoci Breisachu.¹⁹⁴⁾ Zprávy kardinála-infanta byly, jak zřejmo, klamné nebo mylné, ale při požadavku 2—3000 pomoci zůstalo. Císař 3. září upozornil Aldringena, že Scherffenberk jest vlastně již k Feriovi odkázán, a poroučel mu, aby pěstoval s Feriou přátelské styky a »poněkud více byl vyžádané assistenci podporou«. Určitěji psal Valdštejnovi kardinál-infant 1. září z Milána, žádaje spojení Aldringena s Feriou nebo silné pomoci jízdné.¹⁹⁵⁾

Aldringen, obdržev list Feriův z 21. srpna, nevěděl co činiti. Rozkazu Feriou dotčeného ovšem neměl a žádost Španělů mohl si vyložit jen domněnkou, že v Miláně nevědí ještě o poslání Scherffenberkově. Byl již dříve ukazoval k tomu, že nemůže více bez nebezpečí sbor svůj oslabiti. Kdyby nyní, psal vévodovi, měl odeslati ještě 2—3000 koní, nezbyla by mu jízda žádná. Nezbývá, než aby mu vévoda dal *jasnou a určitou ordonanci*, co činiti?¹⁹⁶⁾

Den dva dny po odeslání tohoto listu došla Aldringena zpráva o slezském příměří spolu se žádostí — *aby kurfiřt jednal se Švédy na Dunaji také o podobné výminky*.¹⁹⁷⁾ Bylo to asi zlomyslné dráždění — Valdštejn musil věděti, že kurfiřt, jenž stále naléhal na postup proti nepříteli, jenž chtěl své země zbaviti morové rány vojsk, nemůže chtíti měsíčním příměřím, jež by utáboření soldatesky na Dunaji stabilisovala, že nemůže jim chtíti zejména nyní, kdy do říše táhne Feria, aby po dlouhém »pozorování nepřitele« a po pouhém »nehazardování ničeho« zahájil boj tak vytoužený. Aldringen také staví klidně v své odpovědi proti této chicaně potřebu opatření zcela jiného — *spojení svého sboru s Feriou a tažení na nepřitele*. Kdyby pak, vykládá, chtěl se nepřítel proti spojeným vojskům katolickým postaviti, musil by se bít s největším neprospěchem nebo opustiti Švábsko a Franky. Tím by byl Breisach sám sebou sukkurován, bylo by dobyto tolik země, že by se armáda mohla zachovati, a *byla by naděje v dosažení lepších podmínek míru*.¹⁹⁸⁾ Co byl dosud vévoda všelijak hleděl zmařiti, to Aldringen na zlomyslnou žádost o příměří prohlašuje za *nejprospěšnější*.

Valdštejn odpověděl 5. září, ale nikoliv na list tento, nýbrž na předchozí (z 28. srpna), a odpověděl nesrozumitelně. Aldringen chtěl jasný a určitý rozkaz, jak se zachovati k Feriovi — vévoda mu píše, že si dá jeho návrh o pomoc Breisachu líbiti! To se může snad vztahovati jen k Aldringenovu výkladu z 22. srpna, že Breisach lze zachrániti jen pomocí Španělů. Ale i tak byla

¹⁹⁴⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 28. srpna a Feria Aldringenovi, Milán, 21. srpna. *Hallwich*, č. 646, 647.

¹⁹⁵⁾ Císař Aldringenovi, Vídeň, 3. září (*Hallwich*, č. 1139) a infant Ferdinand vévodovi, Milán, 1. září (*Hallwich*, č. 650). List dán k registr. 25. září, v den, kdy jednání se rozbila a kdy (26. září) vévoda nařídil spojení Aldringena s Feriou.

¹⁹⁶⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 28. srpna. *Hallwich*, č. 646.

¹⁹⁷⁾ Vévoda Aldringenovi, ležení u Svidnice, 23. srpna. *Hallwich*, č. 639.

¹⁹⁸⁾ Aldringen vévodovi, Řezno, 30. srpna. *Hallwich*, č. 649.

by odpověď nejasnou: Valdštejn podotýká, že Aldringen *má uloženo brániti země kurfiřtovy* (po všech těch ordonancích proti kurfiřtovi!), aby se tedy choval tak, aby nedal kurfiřtovi příčiny k stížnosti. ¹⁹⁹⁾ Nejasnost odpovědi není zajisté náhodná — charakterisuje výborně vévodovu nerozhodnost a nejistotu, jak vyváznouti ze zmatené situace, aby se nemusilo pomoci *ani kurfiřtovi ani Feriovi!* Stejně nejasně odpovídá dne následujícího na list z 30. srpna — o návrhu Aldringenově o spojení s Feriou ani slova! ²⁰⁰⁾

Tak byl Aldringen po měsíc v nejistotě, jak se chovati k španělským žádostem. Vévoda nepsal nic, a když jej 10. září Aldringen znovu upomenul, odpověděl pouze podrážděně (19. září) k jiné části listu — že neodkázal maršálka ani ke kurfiřtovi ani k Feriovi, ale ke Gallasovi. ²⁰¹⁾ Odpověď měl Aldringen teprv v listu z dne následujícího, kde se oznamuje krátce, že k Aldringenovi byl již před několika dny vypraven nejvyšší Diodati, že jeho vzkazy má se maršálek ve všem řídit a *se španělskými se nikterak nespouštěti*. Dne 1. října vytrhne prý vévoda sám do říše. ²⁰²⁾

Aldringenovi bylo tedy konečně žádané spojení s vévodou Ferie *sakázáno*. Rozkaz o to dostal maršálek po Diodatim asi 20. září — o několik dní později musil přibytí z Vídně hr. Walmerode s novinou, že císař odkazuje Aldringena k ordonancím *kurfiřta Bavorského*. ²⁰³⁾

Ovoce protišpanělských a protibavorských pletich vévodových dozrávalo — vznikala krise, v níž se mělo ihned ukázat, že autorita císařská platí přece více, než veliká moc Valdštejnova. Aldringen sliboval sice poslouchati obou stran, ale jest patrné, že *řídil se vlastně rozkazy z Vídně*. Byl by se toho sotva odvážil, kdyby nebyl přesvědčen, že nesmyslné válčení vévodovo na Dunaji je obecné věci na škodu, že principem jeho je toliko stará nenávisť.

¹⁹⁹⁾ Vévoda Aldringenovi, ležení u Svídnice, 5. září. *Hallwich*, č. 652.

²⁰⁰⁾ Valdštejn Aldringenovi, lež. u Svídnice, 6. září. *Hallwich*, č. 654. List z 30. srpna jsme obdrželi. »Allermassen wir nun in diesem werck (v jakém?) Ihrer kaysl. Mayst. Gesandten des Herrn Graven von Trautmannsdorff dahier heint oder morgen gewärtig sein vnd bey desselben anherokunft hierunter diss, was höchst gedachter Ir. Mayst. vnd des gemeinen Wesens Dienst erfordert, resolviren, auch folgendes dem Herrn, wessen er sich weiter zu verhalten, durch eigenen curier avisiren werden: Als haben Wir Ihme solches inmittels zur nachricht nicht verhalten wollen.« To jest odpověď na Aldringenův list z 30. srpna!

²⁰¹⁾ Aldringen vévodovi, Burgheim, 10. září. *Hallwich*, č. 666. Sr. výše str. 292.

²⁰²⁾ Vévoda Aldringenovi, ležení u Svídnice, 20. září. *Hallwich*, I, č. 691. V postskriptu je: »Ich vermeine gewiess denn 1. Octobris nach dem Reich zu marchiren vnd die winter quartier zu nehmen daselbsten, wo der Diodati dem Herrn angedeut hat... Solte Ich daselbst die quartier nicht haben, so müste Ich Ihr. Mayst. lannde widerumb hernehmmen; Ich zweifel aber nicht, dass der Herr zu diessem nicht würdt khommen lassen, *die weil Er weiss, wass darauss uolgen müste*.« Máme za to, že i tento důtklivě důvěrný rozkaz byl namířen proti kurfiřtovi a Španělům. Šlo asi o to, aby jediná nepřátelská země — V. má na mysli *Virtembersko* — kam vojska jihoněmecká ze zemí bavorských bez velikých nesnází mohla se uchýliti, byla jim uzavřena. Ve Vídně později vykládali zákaz tak, že V. chtěl Virtemberska ušetřiti, protože je chtěl dostati, ale tušime neprávem.

²⁰³⁾ Sr. níže pozn. 204 a str. 292. Dne 13. září žádal císař vévodu znovu, aby Aldringen poslal pomoc Feriovi (sr. výše pozn. 172).

Dne 20. září odeslal Diodatiho zpátky, aby Gallasovi a vévodovi vylíčil nebezpečí, jež hrozí Breisachu a Kostnici (obležené Hornem od 8. září), a po dvou dnech psal vévodovi již — o schůzi s Feriou v Schongauu (21. září), o tom, že se s ním radil, jak oběma pevnostem pomoci, a že bylo usneseno táhnouti k Bodamskému jezeru.²⁰⁴⁾ Nezmínil se sice o spojení s Feriou, ale z listu jest patrné, že k Bodamskému jezeru má se táhnouti společně. Z listu Aldringenova *císaři*, daného téhož dne, možno poznati, že maršálek jednal samostatně, *proti* rozkazům vévodovým, řídě se pouze potřebou tou dobou nejdůležitější — aby bylo pomozeno Kostnici a Breisachu. Píše výslovně, že táhl k Landsberku *jen proto, aby byl bližší Feriovi*, že přesvědčil kurfiřta o nutnosti spojení jeho sboru s Feriou a že v Schongauu bylo vše, čeho třeba k spojení obou armád (jež má býti 29. září u Ravensburku) *již umluveno*.²⁰⁵⁾

Pozorujeme, že Aldringen, chtěl-li Breisachu vskutku pomoci, musil to učiniti téměř *bes vědomí císařského jeneralissima*. Zpráva vévodovi z 22. září upřímná nebyla, tím méně, že Aldringen se stavěl, jakoby chtěl řídit se pouze jeho rozkazy,²⁰⁶⁾ zamlčuje přece, že jeho pohyby v posledních týdnech neměly jiného cíle, než *spojení se španělským vojskem*. Tak došlo 29. září konečně k spojení obou armád — a císařský jeneralissimus to nevěděl! Ještě 28. září slibuje Aldringen vévodovi, že se bude řídit rozkazy přinesenými Diodatim a že se nebude pouštět do ničeho, leč co by se týkalo Breisachu. Smluvené již *spojení* s Feriou obchází obratně těmito slovy: »Vytrhnu ráno k Ravensburku, *u něhož bude také pan duca di Feria* s španělským vojskem; chci spolu míti péči o to, co se dá poříditi, aniž bych se impegnoval; při tom pak budu toho pilen, zdaž a jak by se dalo oběma místům, Kostnici a Breisachu, pomoci.«²⁰⁷⁾

Zatím byl 26. září vydal vévoda v Slezsku rozkaz, aby — se Aldringen spojil s Feriou.²⁰⁸⁾ Příčina překvapujícího nařízení jest v změně situace v slezských táborech, již bude se nám zabývatí níže. Změny v poměru vévodově k Španělům a ke kurfiřtovi to, jak poznáme, neznamenal a nemění to také nic na resultátu našeho líčení, že totiž Valdštejn klamal císaře, pronásledoval

²⁰⁴⁾ Aldringen vévodovi, Weil u Landsberku, 20. září a Mindelheim, 22. září. *Hallwich*, č. 695, 702.

²⁰⁵⁾ Aldringen císaři, Mindelheim, 22. září. *Hallwich*, č. 1157, str. 329. Zmiňuje se o svých listech císaři z 27. a 28. srpna a o císařových listech z 29. srpna a 3. září. Korrespondence jeho s dvorem stávala se tedy čilejší.

²⁰⁶⁾ »Herr Duca di Feria,« píše vévodovi 22. září, »hatt an mich begert, das . . . Ich solchen carico (polního maršálka) auch bey erfolgender coniunction bey dem spanischen Volckh exerciren wolle. Ich habe ime darauff zuer antwort geben, das ime Ich willig vnnd gern in allem assistiern vnd dienen wolle, weilen Ich aber nicht mir selbsten gehoere« etc. (že se může řídit jen tím, co mu dovolí císař nebo vévoda). Vévoda mu také 6. října *sakásal* hodnost přijmouti (*Hallwich*, č. 746).

²⁰⁷⁾ Aldringen vévodovi, Waldsee, 28. září. *Hallwich*, č. 715.

²⁰⁸⁾ Valdštejn Gallasovi, ležení u Svidnice, 26. září. *Hallwich*, č. 710: » . . . *wodurch verhofentlich dem werckh baldt geholffen* vnd das Gegentheil, wass ihm auss den vorgegangenen *wortheilhaftigen* proceduren für nuz entstehen werde, im werckh erfahren wirdt.«

svou záští kurfiřta Bavorského, protivě se tvrdošjně opatřením, na nichž v zájmu domu Rakouského a věci katolické nejvíce záleželo.

Nemožno se na tomto místě nezmíniti o způsobu, jakým jest poměr Valdštejnův k žádostem císaře, Španělů a kurfiřta Bavorského vylíčen v spisech obhájců, předem ve veliké publikaci Hallwichově. Dokumenty zde otištěné jsou téměř výhradným pramenem pro předchozí vypravování, ale jak jest jich zde užito, proti tomu třeba v zájmu historické kritiky protestovati. Hallwichův výklad dosud nebyl podroben revisi, i shledáváme se s ním ve větší neb menší míře ve všech pozdějších pracích o Valdštejnovi. Dovídáme se z něho o ochotě Valdštejnově ke kurfiřtovi, nad níž prý větší býti nemohlo, o nepřátelství kurfiřtově k vévodovi, o jeho sobeckých plánech a nekalých pletichách, o řádění bavorských a španělských agentů ve Vídni, krátce o všem, co by obraz vytrvalého a nenáhlého podkopávání postavení Valdštejna u dvora, organisovaného chytře řadou osobních nepřátel jeho, lidí obmezeného rozhledu a veliké nenávisti, mohlo vhodně doplniti.²⁰⁹⁾

²⁰⁹⁾ Bylo by třeba — a bylo by to snadno — potírati vypravování Hallwichovo krok za krokem, ale musíme se z nedostatku místa obmeziti na nejnnutnější. Episoda o pomoc Neumarku líčena jest dosti obšírně, ale tak, jakoby *kurfiřt* chtěl vlákati Holka lživě proti nepříteli až někam za Norimberk, »zu den ausschweifendsten Kriegsunternehmungen«. Jest zamlčeno, že to byl *císařský maršálek*, který vymohl svolení vévodovo, že řadou důvodů prospěšnost a snadnost tažení dovozoval, není vyloženo, proč Holka dostal důtku, když vévoda nemohl sám nic proti žádostem Aldringenovým (nikoliv kurfiřtovým, jak líčí H.) namítati! Vztahy vévodovy ke kurfiřtovi nestaly se prý tím intimnějšími — »durch wessen Verschulden: das zu beurtheilen, sey dem denkenden Leser überlassen« (str. CXIX'. Přecházejí k žádostem kurfiřtovým, aby Aldringen byl podřízen jeho rozkazům, praví Hallw. (CXXV): »Wie konnte Wallenstein, ohne auf jede entscheidende Stellung zu verzichten, nun auch noch die Schaffung einer *dritten* unabhängigen Armee im Reiche zugestehen! Wer hatte dann, von der politischen Führung ganz abgesehen, die einheitliche Leitung der Kriegsoperationen in der Hand? . . . Und *wer* — wenn es unter solchen Umständen jemals zum Frieden kam — wer dictirte diesen Frieden? Baiern und Spanien; nur nicht der Kaiser. Man durfte ihm zumuthen, seinem Souverain jedwedes persönliche Opfer zu bringen; der Vortheil eines Dritten konnte ihn zu gleicher Selbstaufopferung weder rechtlich noch moralisch zwingen.« Kdyby žádané podřízení Aldringena kurfiřtovi musilo dospěti k takovému koncům, pak bychom snad chápali, proč by se mu vévoda vzpíral, ale bylo by nepochopitelné, proč by *těchto* důvodů se stejným důrazem neuvedl? Vévoda jich vskutku neuvedl, ba co víc, on již na jaře »sebe sama obětoval«, dovoliv, aby Aldringen řídil se rozkazy kurfiřtovými, neb aspoň slíbil to dvoru. O všem tom, čeho se hrozí H., nemůže býti řeči, předpokládáme-li, že vévoda zůstal věren císaři. S touto otázkou zde všude se setkáme — kdyby byl vévoda věren, nebylo by vůbec k žádostem kurfiřtovým došlo, protože by byl Aldringen na Dunaji proti nepříteli postupoval. Vévoda však poroučel »nichts hazardiren«, »sich nicht impegniren«, »sich in keine belagerung einlassen«, a to bylo vskutku tolik, jako »nichts thun«. Proto kurfiřt se dal v žádosti, a to zpočátku jen, »aby byla Aldringenovi otevřena ruka«. Vévoda »ruku otevřel«, ale zároveň opakoval dřívější rozkazy. Kurfiřtovi nezbylo, než aby žádal podřízení Aldringena sobě. Jen v této souvislosti možno žádosti kurfiřtovy posuzovati. Všechna libovolnost Hallwichových vývodů patrna jest v líčení poselství Šlikova. Hallwich zaznamenává (CXXVI), že Šlik přinesl do Víd. ě zprávu, že vévoda poručil Aldringenovi říditi se rozkazy kurfiřtovými. »Wir werden gleich sehen,« pokračuje, »inwieweit diese Nachricht Schlick's authentisch war.« Zde jest

Tato legenda o intrikách protifridlandské strany při dvoře jest ovšem daleko starší, než »placet«, jehož se jí dostalo od novodobých obhájců. Hned po smrti vévodově šířili ji ti, kdož ve vinu jeho nechtěli uvěřiti. Zavraždění *nevinného* jeneralissima přece jinak nebylo lze vysvětliti. Dnes, chce-li ji kdo zastávati, musí se utíkat ku křivému výkladu pramenů. Strany zajisté při dvoře byly, když však Valdštejn přijal podruhé jeneralát, byl stav věcí takový, že vedle stranníků vévodových, stranníků stůj co stůj, radujících se ze svého úspěchu, nebylo oposice *žádné*. Bývalí její zastanci neviděli také v hrozícím úpadku jiné záchrany, než aby Valdštejn ujal se řízení armády, ²¹⁰⁾ a chovali-li

vyslovena pochybnost o autentičnosti zprávy Šlikovy: čekáme slíbeného důkazu, než nenalzáme ho. Ani slova o listu Aldringenově z 10. září, ani slova o listu jeho kurfiřtovi, že rozkazu ve smyslu Šlikových prohlášení *dosud neobdržel!* H. přes to neváhá hned na to psáti: »Kam war Diodati bei Aldringen angelangt . . . als abermals ein Courier, und zwar mit wohlgeharnischter Instruction, an Richel geschickt wurde, um sich *nach klüglichem Einvernehmen mit Castañeda* bei Ferdinand II. zu melden. Er warf dem Herzog-General *in harten Worten vor*« (etc., míní se stížnost Richelova z 16. září; srv. výše str. 292). To jest *zřejmé skrucování věci*. Záležitost jest jasna: 29. srpna oznámil Richel z Vídně kurfiřtovi, že dle zpráv Šlikových jest Aldringen odkázán k němu. Kurfiřt dopsal Aldringenovi, Aldr. odpověděl (10. září), že *žádného* rozkazu o to *neobdržel*. Kurfiřt dal psáti Richelovi do Vídně, aby si »über dies widerwärtige Procedere« stěžoval, a Richel tak 16. září učinil. Vše to jest Hallwiche *samlčeno*, a do citované věty jest pak vsunuta poznámka: »Kam war Diodati bei Aldringen angelangt, um diesem zu bedeuten, dass seine Unterordnung unter den Kurfürsten sowol als Feria durchaus als eine *bedingte* zu betrachten sey und bleibe, als abermals ein Courier« etc. (srv. citát výše). Nejasnou zmínkou touto chce vzbuditi H. mínění, že 1. Vald. sice Aldringena odkázal ke kurfiřtovi, ale nikoliv naprosto (slíbený důkaz: Wir werden gleich sehen, inwieweit diese Nachricht Schlick's authentisch ist?), 2. že kurfiřt přes to spěchal neprávem stěžovat si u císaře. Z hořejšího jest zajisté s dostatek patrna bezpodstatnost těchto domněnek, ale opakujeme: Dne 10. září táže se Aldr., je-li pravda, že byl odkázán ke kurfiřtovi? Vévoda odpovídá 18. září (odesláno 19.; srv. Hallwich, č. 688): »Aldiweiln nun dergleichen anweisungen (ke kurfiřtovi a Feriovi) von vns *keines weges* beschehen, besondern« etc. O den později píše témuž (20. září): »Ich hab den Herrn nie *völlig* auf den Churfürsten, nochweniger auf den Duca di Feria remittirt, sonndern auf den Graf Gallas.« Z tohoto »*völlig*« čerpá asi H. důkaz, že vévoda neodkázal Aldringena ke kurfiřtovi výhradně. Jest ovšem z listu předchozího (»*keines weges*«) i z téhož listu z 20. patrné, že toto »*völlig*« nemá významu, ale dáme-li i tomu, že vévoda mínil nějaké podmíněné odkázání ke kurfiřtovi (o němž ovšem také Aldr. nic nevěděl), jest přece zřejmo, že vzkazy tyto mohly dojíti Aldringena *teprv ku konci září*. Ale H. vzbuzuje domněnku, jakoby je byl Aldringenovi přinesl Diodati! Ale připustme i to — ač z listu z 20. září zřejmo, že Diodati byl poslán se zprávou jinou, a ač vévoda, odesílaje jej, o otázce Aldringenově, ke komu vlastně jest odkázán, věděti ještě nemohl — a poznáme přece, že Diodati přibyl k Aldringenovi *teprv 19—20. září* (Hallwich, č. 691, 695) a že tedy vzkazy jeho na kroky kurfiřtovy z 11—13. září (stěžoval-li si Richel ve Vídni k rozkazu kurfiřtovi 16. září, musil rozkaz tento dán býti v dnech 11—13. září, patrně hned po obdržení listu Aldringenova z 10. září) *vlivu zhola míti nemohly*. Tvrzení takových, jako ono: »nach klüglichem Einvernehmen mit Castañeda« se ani nedotýkáme. Jednoho z úvahy Hallwichevy přece lze užití: citují se tu slova listu Valdštejnova: »Wenn wir Kur-Baiern recht auf unserer Seite haben, *so sind wir patroni nicht allein von Deutschland, sondern von ganz Europa!* (Srv. výše str. 132.) Slova ta, výmluvný důkaz, jak nepolitická byla zášť vévodova k Maximiliánovi, a jakým zároveň byl Valdštejn frásistou, jsou ovšem z r. — 1626!

²¹⁰⁾ Srv. výše str. 90, pozn. 85.

pochybnosti přece, nebylo radno s nimi vystoupiti, když císař sám musil slíbiti, že nebude trpěti, aby ani jeho vlastní zpovědník opatření vévodova kritisoval. ²¹¹⁾ Záleželo jen na vévodovi, aby byly pochybnosti tyto umlčeny úplně. Co se však stalo? Sasové byli ponecháni v Praze a v Čechách do května roku následujícího, jednání s kurfiřtem Saským skončila se neúspěchem, kurfiřt Bavorský v oprávněných žádostech byl bezohledně oslýchán a pak následovala porážka u Lützenu, ústup trosek armády do dědičných zemí, potřeba nové organisace, spojená s velikými kontribucemi. A císař se vším souhlasil, vyznamenával vévodu, projevoval stále svou důvěru a přízeň! O stížnostech »protifridlandské strany« proti vévodovi dosud ani stopy! Přišel rok 1633. Nová armáda hnula se z Čech teprve ku konci května, následovalo — příměří, znovu neúspěšné jednání a po něm nečinné ležení proti dvakrát slabšímu nepříteli; na Dunaji se nesmělo nic podniknouti, kurfiřt Bavorský byl před zraky císaře chicanován a podváděn, tažení Španělů setkávalo se s tvrdošíjným odmítáním — *který svědomitý rádce císařův mohl s vším tím souhlasiti?* V kom neozvaly by se pochybnosti, kdo by neuznával za svou povinnost přednésti je císaři? Nepřítel vítězil, postupoval, nejdůležitější pevnosti byly v největším nebezpečí, a císařský jeneralissimus dal se prositi, aby bylo pomozeno! Lze tu mluvit o nekalých pletichách osobních nenávistníků u dvora? A víme-li, co zatím navrhoval Valdštejn nepříteli, víme-li, s jakou opatrností a šetrností, téměř bázní oznamoval císař své žádosti, rady a pokyny vévodovi, lze se jen diviti, že »rejdy a pikle« protifridlandské strany ve Vídni neměly dosud většího úspěchu, že se jejím snahám ani nepodařilo dopíditi se pravdy o tajných jednáních Valdštejna s nepřítelem! ²¹²⁾

Pravili jsme již, že konečné vystoupení císařovo ve prospěch žádostí kurfiřtových může býti jen dokladem, že škodlivost vévodova jednání musila býti patrna. V té příčině jest důležité posláni hr. Šlika z Vídne do ležení (12. srpna). ²¹³⁾ Bylo to v době, kdy Valdštejn ani po prvém příměří nepodnikl nic proti nepříteli, kdy hr. Gronsfeld byl u Hammeln poražen a kdy vévoda psal, že to nic neznamena, ²¹⁴⁾ kdy i kurfiřti Kolínský a Mohučský stěžovali si císaři na vévodovu nečinnost, na to, že nepřítel se sílí, postupuje a vítězí a že všechno břímě války spočívá na dědičných zemích a zemích kurfiřta Bavorského. ²¹⁵⁾ Tak bylo uloženo Šlikovi, aby Valdštejnovi vylíčil,

²¹¹⁾ Srv. výše str. 106, pozn. 35.

²¹²⁾ A přece — ještě nyní obávali se se stížnostmi vystoupiti právě ti, již jsou obhájeci líčení jako náčelníci spiknutí protifridlandského při dvoře — *P. Lamormain a Castañeda*, ač byli přesvědčeni, že hrozí »obecné riziko« věci císařské. Srv. o tom *Wittich*, W. u. d. Sp., 34.

²¹³⁾ Datum u *Aretina*, 99. Instrukce v MKA, 1852, 197, d. d. Wolkersdorf, 10. srpna.

²¹⁴⁾ Vévoda císaři, lež. u Svidnice, 23. čerce. *Hallwich*, č. 555. V. oznamuje, že nepřítel včera večer vytáhl se vším lidem před tábor a třikrát vystřelil salve. Oslavoval vítězství u Hammeln. »Es seye aber darmit bewandt, wie es wolle, so giebt solches . . . nichts zu schaffen.«

²¹⁵⁾ Kurfiřti Anselm Kazimír Mohučský a Ferdinand Kolínský císaři, Kolín, 14. čerce. *Hallwich*, č. 1121.

jak nepřítel po své libosti a beze všeho odporu všude řádí, jak místa za místem, pasu za pasem po vodě i na zemi dobývá, takže »v celé římské říši naše císařská Výsost a autorita téměř vyhasla«. Vévoda nechť přenese zbraně císařské opět ve vsí síle do říše.²¹⁶⁾

Co se stalo, víme — Šlik musil býti svědkem smluvení nového, ještě delšího příměří!

Jak dopadlo posláni Šlikovo stran kurfiřta Bavorského a tažení Feriova, bylo již pověděno. Vévoda uspokojil Šlika v obou případech neupřímnými sliby. Snad jen v jedné žádosti byl vévoda ochoten císaři dostiučiniti, v žádosti, aby dědičné země byly příští zimy ušetřeny vojenského ubytování.²¹⁷⁾ Žádost jest významná: slavného válečníka, od něhož se očekávalo pokoreni říše a Švédů, nový vítězný rozmach zbraní císařských, žádá císař, aby zabránil možnosti, která byla známkou slabosti a ústupu, neb aspoň hrozné, vlastní země zničující defensivy!

Ještě jedna věc byla uložena Šlikovi: aby vévoda císaře zpravil, »jak je to asi daleko s těmi traktáty, co byly mezi ním a Arnimem a mnoho-li lze na to spolchnouti?« Jak patrně, vévoda byl císaři o tom, mimo prázdnu zprávu z 6. července, neoznámil ničeho. Že ani o novém jednání nereféroval do Vídně pravdivě, rozumí se samo sebou, ačkoliv nevíme, jakou zprávu hr. Šlik o tom z tábora přinesl. Víme jen, že vévoda psal, jakoby jednal pouze se Sasy a Branibory,²¹⁸⁾ a jest pravděpodobno, že udal za motiv znovu usnadnění snah dánských.²¹⁹⁾ Jaké zprávy o podmínkách byly šířeny ode dvora, po-

²¹⁶⁾ K tomu možno uvést zprávy bavorských vyslanců z Vídně. Kancléř Donnersberg píše 8. června: E. ch. D. haben sich allhier keiner ferneren Remedirung zu getrüsten, und wie gern Seine Majestät auch wollten, so könnten Sie hierin nicht vorgreifen, wenn ich auch noch viele Wochen sollte allhier verbleiben, ist doch alles Sollicitiren umsonst. Man weiss und sieht, dass er Friedland mit der Ordinanz übel daran; man darf aber nichts dagegen vornehmen; soweit hat er seine Gewalt gebracht (Aretin, 96). Richel zaznamenává 14. září výrok Castañedu: »der Respect und die Furcht vor dem Friedland war noch zu gross, der Kaiser zu gut und die Mehrzahl der Minister zu viel friedländisch« (ibid., 101).

²¹⁷⁾ Srv. výše str. 299. Neudané místo vybrané k zimním bytům jest Virtembersko. V září vzkazoval vévoda do Vídně po Trautmannsdorfovi, že zamýšlí přezimovati ve Virtembersku a proto že nerad vidí tažení Španělů (Hurter, 203). Toho týká se zřejmě i list biskupa Antonína vévodovi z 9. září (Hallwich, č. 664): Herr Obr. Cropel hat mir alles communiciert, was E. L. ihme so wol durch hern Veldtmarschalcken Gallas als hern Piccolomini befehlen lassen, so ich auch alles ihrer Kay. Mayet. gehorsamist referiert: die werden alsopaldt des spanischen volks halber wegen der untern Pfalz und Wirtenberg die notturft ahn den Duca di Feria gelangen lassen.

²¹⁸⁾ Valdštejn císaři, 13. září (Hallwich, č. 669). Srv. níže.

²¹⁹⁾ Vysvítá to z odpovědi císařovy z 27. srpna (Hallwich, č. 645), dané po návratu Šlikově, jež dotýká se všech věcí, o nichž měl hrabě s vévodou jednati, ale v části o traktátech s nepřitelem zmiňuje se pouze o jednáních vratislavských. Císař slibuje tu na žádost vévodovu, že jeho vyslaní se do Vratislavi vypraví (srv. i list jeho z 26. srpna ibid., č. 643). Vyslaní hr. Trautmannsdorf, H. Questenberg a dr. Gebhard opustili Vídeň 4. září. Gliubich, l. c. 322). — Instrukce Šlikovi, jak ji v listech kurfiřtovi zaznamenává na základě zpráv biskupa Antonína místokancléř Richel (Aretin, 97), liší se od originálu známého z archivu kopidlenského. Shoduje se s ním jen ve dvou bodech (dostiučiniti kurfiřtovi a podporovati Feriu), z části v bodu prvním (tažení do říše). Místo ostatního jsou tu tyto punkty: Šlik

znáváme ze záznamu (z 17. září), jenž vedle jiných důležitých listů vídeňské vlády byl zachycen švédskými vojáky v říjnu v Elzasu.²²⁰⁾ Dle toho mělo býti Německo restituováno ve stav z r. 1615, vyjímaje Falc, v dědičných zemích mělo býti propuštěno jen náboženství katolické, Valdštejn měl dostati odměnou část Falce, markrabství Durlašské a skonfiskované statky v sousedství, *vojsko saské mělo se spojití s císařským pod Valdštejnem jako jeneralissimem a Arnimem jako jeho zástupcem a vypuditi z říše Švédy a ostatní cizí panovníky* atd.²²¹⁾

se má poučiti o stavu slezských armád, o položení táborů, proč vévoda nemůže na nepřítel udeřiti a nedá-li se jím klamati? »Zum fünften endlich soll er in höchster Geheim und unvermerker Dinge den Graf Gallass, Piccolomini und andere hohe und vornehme Offiziere dahin disponiren, dass S. K. M. auf den Fall, wenn mit dem Herzog von Friedland seiner Krankheit halber oder sonst eine Veränderung folgen sollte, deren standhafter Treue und Devotion versichert seien.« Bylo by snad možno, že Šlik dostal v této věci ještě instrukci zvláštní, tajnou, již dosud neznáme, ale je také možno, že biskup, který náležel přece k přátelům vévodovým, klamal Richela, jen aby jej upokojil a přesvědčil o bdělosti císařově. Připomínáme přece, že i Antelmi (dne 20. srpna. *Gliubich*, 389) mluví o cílech poslání Šlikova podobně, ač nikoliv tak určitě. Pozoruhodna jsou slova jeho o výsledku poslání Šlikova v listu z 3. září: »Ho penetrato portar il Conte, che il Generale, prevenendo gl' ufficij suoi, gl' habbi mostrato ogni prontezza di rimetter la carica, quando ciò sij del servitio o del gusta di Sua Maestà; che s' habbi scusato di non rapresentar qui anticipatamente l' intero delle cose per non perder li vantaggi della segretezza; che, se bene non habbi esso Slich voluto parlar a parte con alcuno degl' altri Capi dell' armata per non insospetir il Generale, ha nondimeno nei publici discorsi riportato da loro testimonianse abbondanti et uniformi d' ardore et di fede nel servitio della M^{te} Sua.« Antelmi však stýkal se s španělským vyslanectvím a čerpal zprávy své namnoze z téhož pramene, jenž živen byl zprávami Richelovými. Dle listů Richelových pravil Šlik po svém návratu, že kdyby byl přibyl o den dříve do ležení, byl by zmařil příměří; že se také o to namáhal, a konečně protestoval (*Aretin*, 100). Dne 14. září píše Richel kurfiřtovi o své rozmluvě s Castañedou: »Man habe verhofft,« pravil vyslanec, »Graf Schlick werde viel ausgerichten und mitbringen: Der Herzog habe ihm aber wenig oder schier nichts von seinen consiliis und Tractaten vertraut, handele alles für sich allein, communicire dem Kaiser nichts; als seine Majestät solches gegen ihn ahnden lassen, habe er sich entschuldigt, er berichte darum nichts, weil am kaiserlichen Hof alles gleich auskomme und daher auch dasjenige, was er mit dem Arnim tractire, frühzeitig, und ehe es gar geschlossen, geoffenbart würde. Er Ambassador habe an Seine Majestät selbst und an die Rätthe begehrt, ihm zu communiciren, was doch Friedland mit dem Arnim tractire; aber sie haben versichert, dass sie es selbst nicht wissen. Wittich (W. u. d. Sp., 37, pozn.) praví podobně, že Castañedovi byl úspěch, vlastně neúspěch Šlikův zatajován jako Richelovi. — Jak zřejmo, nelze tu tvrditi nic určitě, dokud nebude o tom známo více zpráv. Odpověď císařova z 27. srpna zdá se býti svědectvím *plné důvěry*. Pověsti dotčené *Slavatou* (Votum etc. u *Aretina*, příl. 85) a *Khevenhillerem* (XII, 590), že vévoda litoval, že nedal Šlika zavraždit, že mu hrozil zastřelením a poslal za ním vrahy atd., třeba snad uvéstí jen k vůli úplnosti.

²²⁰⁾ Zachycen byl s listem císaře vévodovi Lotrinskému z 17. října a s listem Walmeroda Aldringenovi z Ebersdorfu z 19. října. Oxenstierna zasílá opisy všeho kurfiřtu Saskému 29. října z Frankfurtu. Srv. *Gaedeke*, NASG, 10, č. 3—6.

²²¹⁾ Ostatní výminky jsou: V říši bude znovu dopuštěna svoboda vyznání, rest. edikt bude zrušen a bude také nutno, aby arciv. Leopold vydal zpět biskupství Magdeburské a ostatní, čeho se byl zmocnil. Lužice má býti vrácena císaři, jenž vyplatí kurfiřtu dlužné summy. Knížata a města říšská, jež chtějí k míru přistoupiti, mají v něj beze všeho býti

Bylo by na snadě pověděti o výmyslech těchto, že jsou kombinací některého vídeňského diplomata, poznáváme však, že jimi *klamal dvůr vévoda sám*. V dnech 12—13. září udal Valdštejn vyslanci dvora, hr. Trautmannsdorfovi, výminky tyto jako podklad svých jednání s Arnimem! ²²²⁾ Jest z nich patrné s dostatek, jak ohromná propast byla mezi snahami císaře a jeho jeneralissima, mezi mírem, jak si ho mohli přátí ve Vídni, a jak jej byl navrhl vévoda. Jsou dále důkazem, že ve Vídni stále nevěděli a netušili ničeho, že důvěřovali a kojili se nadějemi, když stejnou dobou daleko na severu bylo jednáno o tažení spojených armád fridlandsko-evangelických na Videň, o závrtný plán, jenž měl způsobiti převrat tak dalekosáhlý, jakého Evropa po staletí neviděla!

A vzpomeňme nyní té houževnaté nedůvěry švédských jenerálů a diplomatů, jež hledala vysvětlení ohromných nabídek vévodových v snaze o uspěšení tažení španělského, o sesílení vojsk, získání času, ukolébání evangelických v bezstarostnou bezpečnost — a poznáme, že domněnky ty neměly *ani stínu podstatnosti*. Naopak: vévoda se vši váhou své autority vzpíral všemu, co by postavení císařských v říši mohlo polepsiti. A domněnky ostatní? Víme, jak hrozný byl stav armád evangelických v Slezsku z listu Arnimova z 16. srpna, víme, že Thurn chtěl Bohu na kolenou děkovati za příměří, jež zachránilo zbytky jeho sboru, hynoucího »v hladu a scházení«, že proti 40 000 fridlandských zbývalo v Slezsku jen 12.000 evangelických, »nahých a bosých, umírajících hladem jako mouchy« a nemajících ani čisté vody k napití. V den, kdy bylo smlouveno příměří, nebylo v saském táboře více než 5 centů prachu! »Bůh to tak opatřil — jinak bychom byli ztraceni,« píše Thurn kancléři znovu 12. září. ²²³⁾ František Albrecht píše, že se, bude-li obnoveno nepřátelství, neudrží v zákopech ani tři dny, že nepřítel jest dosti silen, aby jej vyhladověl a cele zruinoval a že to ví dobře! U děl není koní, prachu do mušket není skoro žádného, luntů není víc než 30 centů — a nad to vše šíří se hrozný

pojata. Budoucích konfiskací bude užito k opatření armády a odměně jenerálům. S Arnimem budou učiněny účty a bude mu zapláceno vše, co mu dluhuje císař a kurfiřt Saský. Záznam je vlašský.

²²²⁾ *Gaedeke* je označuje v nadpisu jako: Wallensteins Friedenspropositionen für den Kaiser. Činí tak jen na základě předpokladu, že vévoda musil svá jednání uváděti dvoru ve shodu s císařskou politikou. *Antelmi* píše však 17. září o první rozmluvě Trautmannsdorfově s vévodou v císařském ležení: »Gli ha dato il Generale una modula d'alcuni Capitoli da lui divisati con l'Arnen, che è stata mandata dal Traumstorf a Cesare. Il suo contenuto, qual riuscitori d' haveve, aggiungo alle presenti . . .« Punkty tyto *Antelmi* vskutku příkládá. Vydavatel (*Gliubich*, 394) uveřejňuje z nich pouze punkt 7., a ten je slovně týž, jako v záznamu vydaném *Gaedekem*, ano i datum se kryje! Zpráva *Antelmiho* zní tak určitě, že jí lze sotva nedůvěřovati, zejména víme-li, že *Antelmi* byl pravidlem zpraven dobře, že zpráva jeho o vévodově rozmluvě s Trautmannsdorfem jest spolehlivá (srv. níže) a že podmínky zachycené v Elzasích byly nepochybně úřední zprávou dvora vévodovi Lotrinskému.

²²³⁾ Nicolai Knesebeckovi, Drážďany, 9. září a Thurn kancléři, Lehnice, 12. září (*Irmer*, č. 239) a *Hildebrand*, č. 38).

III.

mor den ode dne více!²²⁴⁾ A co činil vévoda? Nic, naprosto nic, zakazuje každý útok na nepřítele, odmítaje všechny rady v té příčině, protože prý se nechce dáti v střestěné podniky!²²⁵⁾ Než snad chtěl, jak byl předstíral před rokem u Norimberka, nepřítele vyhladověti, »konsumovati«, jak vskutku psal císaři 23. července?²²⁶⁾ Ale proč volil tento dlouhý a vlastní armádu oslabující proces, když mohl zničit nepřítele bez nebezpečí? Proč, když dosáhla nouze nepřítele v polovici srpna, následkem vytrvalých drobných nájezdů chorvatské jízdy, nejvyššího stupně, zachránil jej novým příměří? Máme celou řadu stížných zpráv o této zdánlivě nevysvětlitelné nečinnosti, o opomíjení příležitosti, o úmyslném šetření nepřítele, jež od počátku náležely k nejdůležitějším a také nejoprávněnějším bodům obžaloby.²²⁷⁾ Arnim užil druhého příměří k sesílení svých vojsk, k nápravě zuboženého stavu armády, kdežto fridlandská armáda se oslabil. ²²⁸⁾ Hr. Trautmannsdorf píše císaři 12. září ze Slezska: »Oznamuji Vaší Cís. Mti. na základě pravdy, že vojáčků, ač jsou zmužilí a ochotní, musí pro velkou nouzi, kterou trpí, ubývati. Neboť i důstojníci pijí z nedostatku peněz špatnou vodu a k jídlu nemají nic než chleběček. Tak také mor zuří velice, a není již v celé zemi místa, jež by bylo zdrávo.«²²⁹⁾

K těmto koncům tedy spělo tažení podniknuté z jara s takovou pompou, s chlubným slibem, že během června bude po nepříteli v Slezsku veta! Dne 10. července byl psal Aldringen Valdštejnovi: Doufám, že Pán Bůh propůjčí V. Kn. Mti. proti nepříteli v Slezsku milosti a požehnání, aby pak i na těchto stranách mohlo býti stíněným pomoci . . !²³⁰⁾

* * *

²²⁴⁾ Frant. Albr. kurfiřtovi, Svidnice, 1. a 6. září. *Gaedeke*, č. 72. *Hallwich*, č. 182. Dne 17. června psal (Schliefovi?) (*Irmer*, č. 182) po své návštěvě v císař. ležení: »Ewig hette ich mir nicht eingebildet, dass der Feind solche schöne und grosse armada hette sollen haben.« Srv. výše str. 255, 256, 279.

²²⁵⁾ Srv. zejména vlašskou relaci o tom výborně zpravenou (*Höfler*, I. c., 32, 33).

²²⁶⁾ Valdštejn císaři, ležení u Svidnice, 23. července. *Hallwich*, č. 555.

²²⁷⁾ Nejdokonaleji citovaná vlašská relace: ch' avendo il Sgr. Generale riprobato con tanto senso la prima proposta di tregua fatta avanti che fusse tempo d'operare con l' arme (vévoda tedy musil na jaře Dánskem navržené příměří zamítnouti; srv. výše str. 165 a i str. 183; důvod jest velmi případný), si voleva mantenere li suoi veri fondamenti col executione, ne doveva perdere tant' occasioni, ch' ha havuto di disfare il nimico in Silesia, no solo in una battaglia campale, ma con picciole parti dell' essercito del nimico con tanta sicurezza, vantaggio e commodità . . . è ben da credere, ch' egli haverebbe promosso più facilmente il fine della pace e così molto maggior vantaggio nell' accordo d' essa, quando, havesse continuato li trattati o nel medesimo tempo li progressi dell' armi . . . Si egli . . . voleva conseguire il suo fine col negotiato e distruggere il nimico con la fame e con la peste, quest' effetto è stato venduto vano dalle tante tregue fatte« (*Höfler*, I. c., 37). Srv. dále *Rasina*, »An expediat (*Schebek*, 516), Iudicia, wie der Herzog etc. (*Schebek*, Wallensteiniana, 31), Votum eines kais. Kriegsraths (*Arctin*, pfil. č. 30), Exhortatio Angeli Prov. (ibid., 95), vlašské dobrozdání z ledna 1634 (ibid., 101), Chaos, 166, a zejména úřední zprávu, str. 222 sq.

²²⁸⁾ Vlašská relace udává ztrátu na 10.000 mužů.

²²⁹⁾ Trautmannsdorf císaři, Peterswalde, 12. září. *Hallwich*, II, č. 1119.

²³⁰⁾ Srv. výše pozn. 224.

V leženích slezských bylo zatím čekáno návratu Arnimova. Zprávy z těchto týdnů nečinné zahálky uprostřed nouze a moru jsou dosti sporé,²³¹⁾ a také vévoda Fridlandský nevystupuje nikde z pochmurného stínu, jehož temný obraz roste v mysli z mlčení jeho a z mlčení pramenů. Víme jen, co hr. Thurn psal 12. září kancléři: *Ť. Kn. Mt. z Valdštejna trvá na tom* (co byl kancléři oznámil hr. Kratz a Arnim) *nesměnitelně.*²³²⁾

Stanovisko hr. Thurna nezdá se býti cele jasným. V nedatovaném listu Arnimovi, v němž dával na jevo svou nespokojenost s novým zápisem o návrzích Valdštejnových,²³³⁾ psal dále: »První myšlenky jeneralissima vévody Fridlandského byly, a dosud v srdci věřím (že jsou), aby se zřekl Francie a Švédska, spojil se s armádami obou kurfiřtských Jstí. a římskou říši uvedl v předešlý stav — z čehož třeba souditi, aby odmítl spojení se Švédy a Francií ukázal dvéře. Zdaž pak tímto způsobem dojde se k obecnému dobrému míru, ukáže čas — abychom se nedostali z bláta do louže!«²³⁴⁾

Můžeme tento projev nedůvěry, jemuž, jak víme, nelze upřítí poměrné oprávněnosti, jenž však přece překvapuje u hr. Thurna, vysvětliti jen z nepochopené opatrnosti Valdštejnovy²³⁵⁾ a asi i z nedůvěry, kterou byl dal Thurnovi na jevo Arnim sám. Neboť pochybnosti Thurnovy jsou jen úvodem k žádosti, aby Arnim se pokusil přesvědčiti kancléře *o upřímnosti a spolehlivosti* vévodových návrhů — později stěžoval si Thurn, že Arnim se zachoval

²³¹⁾ O vévodě Františku Albrechtovi víme, že byl několikrát v cís. ležení u Valdštejna a že si pilně dopisoval s Arnimem (srv. výše pozn. 108 a 114). Thurn zmiňuje se o dvou listech Arnimových, jichž neznáme (11. září; NASG, 7, č. 13). Dne 13. září poslal Thurn ke kancléři ještě pana z Felzu (*Irmer, Arnim, 241*).

²³²⁾ Thurn kancléři, Lehnice, 12. září. *Hildebrand, č. 38*.

²³³⁾ Srv. výše str. 255.

²³⁴⁾ Thurn Arnimovi (18–23. srpna), NASG, 7, 202, č. 11. Za tím následuje: »Diesses khönte und wurde Chur Brandenburg nit thuen wollen und khönnen. Die Welt lebt lhn sospeti, respeti et dispeti, Ich auch nit so eloquent bien diese sach ainzubilden, das es treulich und ungeferlich von der andern Seithen gemaint ist. Euer Excelenz khienens aber durch Ihren von Gott hochbegabten verstandt *die sach wol Ihr Excelenz hern Reichs Canzler allen scrupel benemen und on main massgebung den herrn französischen abgesandten contentament geben.*« — Nový výklad *Irmerův* (Arnim, 236), opírající se zejména o tento list, že srpnové návrhy Valdštejnovy pohybovaly se dvěma směry, z nichž prvý, za přítomnosti Šlikovy, čelil k spojení vojsk císařských s evangel. ve Slezsku *proti Švédům a Francií* (byl prý hájen *vévodou a Šlikem* a bylo prý snad dotčeno i svobodné volby Českých králů!), kdežto druhé, důvěrné jednání počalo se teprve po odjezdu Šlikově — je pravdě nepodobný a nelze ho z pramenů nikterak odůvodniti. Víme jen o jednání s Arnimem a Thurnem až do 22. srpna, tedy za přítomnosti Šlikovy, víme, že jen Šlik žádal vyloučení Švédů (srv. výše pozn. 21), ale nemáme nikde zprávy, že by tomu byl chtěl i vévoda, a z výše citovaného listu Thurnova jest zřejmo jen, že Valdštejnův původní plán, *dle domněni Thurnova*, směřoval *asi* proti Švédsku a Francií, a že Valdštejn *snaž dosud* naň pomýšlí. Překvapující názor tento vykládáme výše. Srv. výše poznámku Arnimovu (pozn. 23), z níž hlásí se odpor Arnimův proti jednání s Francií a Švédskem.

²³⁵⁾ »Den weil es aufrichtig, redlich und wol gemaint ist, sol man desen khein scheuch, sorg und furcht haben . . .« v téžte listu. Slova se vztahují na zdráhání vévodovo podepsati prvý zápis. Srv. výše str. 255.

právě naopak!²³⁶⁾ Thurnovi šlo především o to, aby nebyl nespokojen Oxenstierna, aby se neprotivil jednání a příměří,²³⁷⁾ a aby Arnim, na němž nyní všechno záleželo, byl zachován při dobré vůli a přesvědčen, že Thurnu cele důvěřuje, že je jeho přítelem. Proto setkáváme se v listech jeho znovu²³⁸⁾ s ostentativním vychvalováním Arnima. »Bůh vyvolil,« píše kancléři v prvé zprávě o příměří, »k provedení tohoto díla pana generallieutenanta Arnima, jenž to vedl velmi moudře, rozumně a rozvážně a o všem mne věrně zpravoval, ježž milovati, chváliti a jemuž děkovati máme vesměs příčinu.«²³⁹⁾ Později píše podobně hr. Kinskému²⁴⁰⁾ a Arnimovi samému slibuje, že ho bude hájiti »ústý i životem před celým světem, že záležitost tu vedl horlivě, srdečně a rozumně a že příměří musilo stůj co stůj býti smluveno.«²⁴¹⁾ To opakuje téměř slovně 11. září, dáváje Arnimovi příslovím »Servir e non agradir c'e una cossa de morir« naději odměny a svého souhlasu s ním.²⁴²⁾ Že upřímnosti chval a slibů těchto mnoho si vážiti nelze, rozumí se asi samo sebou. Rašín, tedy svědek, jenž mohl býti dobře zpraven, praví dokonce, že posláni Arnima ke kancléři se Thurna nemile dotklo, že si Thurn stěžoval, že jako švédský jenerál byl v tom pomínut, že nezdaru jednání »nemohl se Thurn dosti podiviti, *ale přece se těšil, že porážení Arnimovo u Fridlandského skončilo se tak špatně.*«²⁴³⁾

Svědectví Rašínovo dává nám zase nahlédnouti hlouběji v stav věci, poznati skrytá osobní záští, spodní proudy rozbouřeného moře pletich, snah a vášní. Že Thurn byl rozmrzen, že posláni ke kancléři nebylo svěčeno *jemu*, můžeme se právem domnívati, a dotýká se toho v nejasných slovech, jež mají býti asi výrazem líčené spokojenosti s rozhodnutím Valdštejnovým, Thurn sám v listu k Arnimovi.²⁴⁴⁾ Co se tkne druhé zprávy Rašínovy, možno ji asi vykládati tak, že po návratu Arnimově těšil se Thurn neshodě mezi vévodou a Arnimem, doufaje, že Valdštejn *s ním* nebo s vévodou Františkem Albrechtem bude jednati dále. V době té opustil Rašín Lehnicu a přinesl do Drážďan zprávy, že *se jedná dále* a že se zdá, jakoby Arnim,

²³⁶⁾ *Hildebrand*, č. 66. Srv. níže.

²³⁷⁾ Srv. výše pozn. 133.

²³⁸⁾ Srv. výše str. 224.

²³⁹⁾ Thurn kancléři, Svidnice, 22. srpna. *Hildebrand*, č. 30.

²⁴⁰⁾ Thurn Kinskému, Krautheim, 13. ledna 1634. *Hildebrand*, č. 57: »Herr Generalleutenant Arnheimb, so listig, wizig, vorsichtig undt misstrausam gehet (wie ess die jezige welt erfordert), hatt sich doch einen sehr weiten weg schigken lassen, sincere referirt undt mit solcher volkhommenheit die resolutionen gebracht, dass man khen mehrerss hatt desideriren khönnen.«

²⁴¹⁾ Týž list, jenž citován výše (pozn. 234, 235).

²⁴²⁾ Thurn Arnimovi, Lehnicu, 11. září. *Gaedeke*, NASG, 7, č. 12.

²⁴³⁾ *Dvorský*, 33; *Gaedeke*, 325.

²⁴⁴⁾ Často citovaný list z 18.–23. srpna: »Der 70jährige Man Ist aussgeschlossen auss ainer untichtig ursach des schraibens, Ist es Ihn solcher importanz, so darf der 50jährige nit schonnen; besser die Rach (Sach?) ergehen lassen, jez alls khuenftig. Herr General Wachtmeister z Bubna geschicht gerath so vieler und grues alls mir, der siech desen nit lamentirt.«

chtěje sám míti z jednání čest, *starał se více o jeho smar než prospěch.*²⁴⁵⁾ Soud ten byl zajisté ohlasem výroků Thurnových, plodem nedůvěry k Arnimovi, jež brzo potom vzplanula novou silou²⁴⁶⁾ a vyvinula se znenáhla v záštíplné nepřátelství. V listech z roku 1637, z doby, kdy byla Thurnovi role Arnimova v jednáních valdštejských jasna, svaluje se nezdar vévodových plánů na Arnimovu »nepřízeň, závist a zlobu«. Thurn žaluje tu s lítostí a rozhořčením na Arnimovu nevyzpytatelnost, na jeho ďábelské praktiky, podvody a falše a vytýká mu také, že kancléři (v Gelnhausech) *zdráhal se dáti ujištění, že vévoda to míní vážně.*²⁴⁷⁾ Přes to jest asi i možno, že mínil svá osvědčení lásky a důvěry k Arnimovi tou dobou, co je psal, upřímně. Nestálost, těkavost a splašenost myslí jeho nemá snad příkladu.²⁴⁸⁾ Co souditi o muži, jenž r. 1621 v listu své choti vyslovuje podivení, že nebyl císařem pardonován, a hrozí vítězům, že jim nedá rady, až jí u něho budou žádati?²⁴⁹⁾

Dne 18. září poslal Thurn k vévodovi Jaroslava Rašína. Pověřil jej stručným »služebným pozdravným lístkem« s prosbou, aby mu Valdštejn zachoval milost a lásku a vyznamenal jej svými rozkazy.²⁵⁰⁾ Vévoda po čtyřech dnech odpovídá, že žádost o vydání jatých důstojníků u armády Aldringenovy od rytmistra Rašína zvěděl a že jest jako v tom tak v jiném ochoten Thurna »gratifikovati«. V postskriptu píše: »*Doufám, že sám brzo přijdu do říše a Aldringena se otážu, proč jich (zajatých) na mé první psaní (z 16. května) nepropustil, neboť žádám si sloužiti pánu netoliko v tomto, ale i ve všem jiném, co jest mi možno.*«²⁵¹⁾ Vskutku píše Aldringenovi ještě téhož dne, aby jmenované důstojníky ihned dal propustiti, a to bez výkupného, které se zavazuje *sám nahraditi.*²⁵²⁾

Vydání jatých emigrantů bylo asi *sáminkou* cesty Rašínovy — Rašín byl zajisté poslán v záležitosti tajných jednání, podobně jako v prvních dnech

²⁴⁵⁾ Steinäcker kancléři, Drážďany, 12. října. *Hildebrand*, č. 52.

²⁴⁶⁾ Srv. kapitulu následující.

²⁴⁷⁾ Thurn Gabrielu Oxenstiernovi, 5. června 1637 (*Hildebrand*, č. 66).

²⁴⁸⁾ List Kinskému z 13. ledna (srv. výše pozn. 240) třeba zajisté považovati za upřímný. Dokladem k neopatrnosti, ale snad i k pletichářství Thurnovu (šlo asi o to, aby V-ovi rozhlášením jeho zrady byl ústup znemožněn) možno uvést, co Thurn sám píše kancléři 23. srpna (*Hildebrand*, č. 31): »Fuerst von Walstein hatt etwas ursoch gehabt auf mich zue zuernen: es ist meiner schraiben aines von feindt interceptirt worden, des ich auss cordoglio geschriben, wail ich auch das schiefer gehabt. Ist aber alles sehr guett, tott und ab. Hatt mir von sich selbst mit agner Handt geschriben (snad lístek z 22. srp. Srv. výše pozn. 26). Podobně píše témuž 12. září (ibid. č. 38): »Fuerneme und genöttige Schraiben, so ich gethan, hatt der Feindt bekhomen, darundter zwar wahre Wortt wahren, die der Fürst von Walstein empfinden muessen. Es ist aber verglichen, wie das baigelegte Handbriefl des Generalissimi ausswaist.« Srv. i výše str. 109.

²⁴⁹⁾ *Gindely*, Gesch. des 39jährigen Krieges, IV, 86.

²⁵⁰⁾ Thurn vévodovi, Eichholz (u Lehnice), 18. září. *Haltwich*, I, č. 637.

²⁵¹⁾ Valdštejn Thurnovi, ležení u Svidnice, 22. září. *Haltwich*, č. 701.

²⁵²⁾ Valdštejn Aldringenovi, ležení u Svidnice, 22. září. *Haltwich*, č. 700. O prvním psaní v téže věci srv. výše str. 195, pozn. 35.

června, kdy šlo o to, přesvědčiti se o směru plánů vévodových. Rašín sám píše o této cestě do císařského tábora takto: »Potom byl jsem opět poslán od hr. Thurna k Svidnici, abych vymohl propuštění jednoho Čecha šlechtice od bavorského vojska. Tu pravil mi (Valdštejn) znovu, že se nyní, co se předtím mělo státi, *jistě skutkem stane*, jakmile se jen generál Arnim vrátí od Oxenstierny. Zůstal jsem tenkrát u něho po tři dny; mezi jinými řečmi zmínil se i slovně takto: Oni a císař sám vědí o vás, že ke mně přicházíte, já však vypisuji císaři všechno jinak, jakobych chtěl učiniti nejlepší mír pro něho. Nyní pak dostal jsem císaře tak do rukou, že bez mé vůle nemůže pardonovati nikoho, aniž komu dáti statek. Kdybych chtěl, mohl bych s vámi zatočiti po libosti, ale hraju si s vámi jako kočka s myší. Aldringen mohl by dobře v tomto létě v říši něco vykonati, dávám mu však rozkazy, aby nedělal nic, a z toho můžete poznati, že to s vámi myslím upřímně. Při tom pravil s úsměvem: »Trautmannsdorf a ten druhý mají jednati o mír, leží tam v nějaké vesničce a jsou ubytováni na místě, kde mor silně řádí — uměli jim již tři služebníci« — zrovna jakoby chtěl říci, že je tam úmyslně ubytoval.

Co předně třeba vytknouti uvedené výpovědi, jest asi, že Rašín pravý cíl svého poslání zamlčuje. Právi-li, že zůstal u vévody po tři dny, shoduje se to s daty listu Thurnova a odpovědi vévodovy, ale to, co vkládá Valdštejnovi do úst, celý ten passus od slov »Oni a císař« až »myslím upřímně«, musí, tušíme, vzbuditi pochybnosti. Věci se tak vskutku měly, než právě ta okolnost, že se tu podává jako vlastní přiznání Valdštejnovo souhrn nejtěžších výtek, z nichž dvůr čerpal později vlastní důkazy zrady, je podezřelé. Nelze se dobře smířiti s myšlénkou, že by byl mluvil vévoda takto, ale možno ovšem vysloviti tyto pochybnosti jen s rezervou, tím spíše, že snad lze vyložití zvláštnost zprávy patrnou naivností Rašínova vypravování. Za to věta o Trautmannsdorfovi a »tom druhém« ukazuje k takové znalosti poměrů, že na »připomenutí« Slavatovo nikterak mysliti nelze. Císařští vyslaní k jednáním vratislavským, Trautmannsdorf, H. Questenberg a dr. Gebhard, opustili Vídeň 4. září, ²⁵³⁾ 10—12. mohli býti v Slezsku. Dne 13. píše vévoda, že již s Trautmannsdorfem mluvil, dne 20. oznamuje hrabě ze vsi Petrovic, že spolu s Questenberkem pro rostoucí nebezpečí náказы, jež usmrtila také několik jeho sluhů, uchýlil se do Petrovic, kde jest to stejně nebezpečné a ohavné. ²⁵⁴⁾ List tento obdržel vévoda 21. září, a téhož dne neb o den později mluvil s Rašínem! Shoda jest tedy do očí bijící, tím více, že Rašín mluví o Trautmannsdorfovi a o »tom druhém« — třetí, dr. Gebhard, nebyl v Petrovicích, ale v táboře, kde aspoň do 20. čekal na pas od Thurna, aby se mohl odebrati do Vratislavi. ²⁵⁵⁾

²⁵³⁾ Antelmi v dep. z 3. září (*Gliubich*, 392).

²⁵⁴⁾ Valdštejn biskupovi, ležení u Svidnice, 13. září a Trautmannsdorf a Questenberg vévodovi, Petrovice (Peterwitz) 20. září (Ad Reg. 21. ejusdem). *Hallwich*, č. 671, 696.

²⁵⁵⁾ Dne 17. září žádá Valdštejn Thurna o pas pro jednoho z komisarů, vypravených do Vratislavi (*Hallwich*, I, str. 572, pozn. 1). Dne 20. odpovídá Thurn, že pas již poslal (*ibid.*, str. 575, pozn. 1).

Zde tedy Rašín mluví pravdu. Ale je-li pravdou také, že vévoda jej ujistil, že nyní vskutku dojde k tomu, co se mělo dříve státi? Thurnovi přece píše vévoda 22. září, a to v listu, ježž patrně dodal v Lehnici Rašín, že chce táhnouti brzo *do říše*. Do říše, nikoliv do Čech a k Vídni, jak bylo umluveno v srpnu s Arnimem! To ukazuje k radikální změně plánu, nebo co chtěl vévoda podnikati v říši, chtěl li se spojití ještě se Švédy a Francií proti císaři? Není-li list dokladem, že Rašín opouštěl fridlandské ležení s přesvědčením, že vévoda na svých návrzích ze srpna již netrvá, není-li již posláni Rašínovo k Valdštejnovi dokladem, že Thurn zvěděl o změně úmyslů vévodových a právě proto vypravil starého prostředníka do císařského tábora? Neprovedl-li vévoda náhle ústup, podobný onomu z prvního příměří, a neoznámil-li ho loyálně hr. Thurnovi? A nezamlčuje-li to Rašín?

To jsou otázky, na něž lze stěží dáti odpověď zápornou, neboť víme bezpečně, že Valdštejn *na projektu srpnovém již netrval, že byl odhodlán obrátiti císařské zbraně — proti Švédům!*

* * *

Jako blesk z čista jasna, tak padá v klidný průběh událostí rozkaz vévodův hr. Trčkovi, dlícímu někde v Čechách, ze dne *14. září*: »Protože na dodání přiloženého psaní mnoho záleží, žádáme ho, aby je zaslal neprodleně a in continenti Haugvicovi.« A k listu připisuje vévoda vlastní rukou: »*Z pokoje nebude nic! Hleďte, prosím, se vypraviti a bez odkladu zde zase bejtí!*«²⁵⁶⁾

Slova tato jsou psána česky — vzácný to případ u vévody v této době a doklad, že chtěl svému švakru oznámiti něco důvěrného. »*Z pokoje nebude nic!*« — překvapující rozhodnutí ohromné důležitosti, oznámené pouze hlavnímu spoluosnovateli tajných plánů, bez důvodů, stručně jako náhlá resoluce, na níž nelze změnití ničeho! Jiného, víc úředního rázu, jest přiložený list Haugvicovi: »Ježto z docházejících nás rozličných avis pozorujeme tolik, že úmysly nepřítelů nejsou nakloněny míru, a proto podle všeho bude na těchto stranách třeba více proviantu, než jinde,« nechť shromáždí Haugvic u Broumova na tři měsíce zásob pro armádu *k tažení do říše*. Téhož dne dán jest rozkaz ve dvou exemplářích v největším spěchu vypravený za *Illovem*, aby se ničím na světě nedal zdržeti a přibyl neprodleně do tábora, protože s ním musí vévoda mluvití o věcech nanejvýš důležitých.²⁵⁷⁾

O den dříve píše vévoda císaři, že pomoc proti Rákoczymu, o kterou byl žádán, pošle, že pošle několik tisíc koní, dva pluky pěší a 20 komp. dragonů.²⁵⁸⁾ Tato nebývalá ochota ukazuje již k obratu, zejména že dle návrhů Thurnových měl i Rákocy býti požádán o účastenství v fridlandsko-evropské koalici, že vévoda sliboval, že proti uherské jízdě pošle císaři na pomoc jen

²⁵⁶⁾ Valdštejn Trčkovi, ležení u Svídnice, 14. září. *Hallwich*, I, č. 678.

²⁵⁷⁾ Valdštejn Haugvicovi (H. byl jener. proviantmistrem) a Illovovi, u Svídnice, 14. září. *Hallwich*, č. 679, 677.

²⁵⁸⁾ Valdštejn císaři, ležení u Svídnice, 13. září. *Hallwich*, I, č. 669.

20 kompanií, »a nic víc«. ²⁵⁹⁾ Valdštejn však píše v témže listu dále: »Doufám, že jak se jen skončí jednání se Sasy a Branibory, bude protivníkům V. Cís. Mti. kompas spleten a jejich záměry že budou v nic uvedeny!«

²⁵⁹⁾ Získání Rákoczyho bylo po celé léto jednou z předních starostí Thurnových. Nelze říci, že by naděje jeho v té příčině byly příliš dobrodružné — Rák. vyjednával již dříve s mocnostmi protihabsburskými, zejména s Gustavem Adolfem, jenž vyslal v květnu 1631 do Uher tajného radu Pavla Strassburgra. V r. 1633 máme první stopu jednání v listu téhož Strassburgra Arnimovi z Bělehradu z 1. března, v němž si stěžuje, že Rák. nabídl »konfederovaným potentátům a stavům« pomoc, ale odpovědi dosud nedostal. Žádá ho, aby věc tu kurfiřtovi doporučil (*Haltwich*, č. 1095). Strassburger se nepochybně dovolával odpovědi i u Oxenstierny, a tento podepsal vskutku 17. dubna v Heilbronnu obšírnou instrukci pro Strassburgra (otišt. u *Alex. Szildgyiho*, G. Rákóczy I, 1630—1640, Pešt, 1883, 6:), již dal zaslati do Uher hrab. Thurnovi. Thurn asi stejnou dobou dovozoval kancléři důležitost spojení s Rák. ve zvláštním memoriálu (*Irmer*, II, str. 124, pozn. 1) a vyslal sám ke knížeti sedmihradskému jednatele. Dne 21. května píše aspoň kancléři, že právě přibyl od Rák. dvě osoby s resolucí a s listy od Strassburgra, »welche resolution ist nach unserm herzlichen wunsch. Dann sie von dem Arnheim auch (!) von dem churfürsten zu Sachsen abgetreten und (zu) uns neben andern conföderanten sich halten wollen«. (Omylem vztahuje *Irmer* později (Arnim, 220) zprávu tuto na *Valdštejna*.) Jeho protivníci při dvoře Rák. jsou poraženi a sedí ve vězení (*Irmer*, č. 156). Thurn odpověděl knížeti velmi slibně, omlouvaje se spolu kancléři, že se toho odvážil bez rozkazu (*Hildebrand*, č. 17). Thurn totiž listů Oxenstiernových a instrukce Strassburgrovi dosud neobdržel; teprv 8. června dodal mu je podplukovník Šofman, a Thurn ovšem neopomenul je poslati dále do Trenčína, kde přijímal je služebník Rák. (*Hildebrand*, č. 17; srv. i *Lens*, 416, pozn.). Odtud pokládal Thurn přibytí pomoci asi 4—5000 mužů od Rák. za nepochybné (srv. *Irmer*, č. 210). Dne 26. června dán jest ve Svidnici list Rák., podepsaný dvanácti českými emigranty, Thurnem, Kolonou z Felsu, dvěma Bubny, Rašínem, Romhapem atd., v němž odkazují na zprávy Strassburgrovy, doufajíce v brzkou pomoc (*Krebs*, Šafgoč, 177, pozn. 29). Také Arnim udal mezi důvody příměří čekání na slíbených Rák. 3—4000 jezdců (srv. výše štr. 232, pozn. 57). Ve Vídni ovšem nespustili hrozícího nebezpečí s očí a jednali s Rák., doufajíce, že nepřátelství mezi Rák. a Betlény odvrátí povstání (Questenberk 11. května. *Haltwich*, č. 395: Die pfaffen in Hungarn wollen ihrer arth und natuer nach lieber haben dan geben). V srpnu však došly ze Sedmihrad zprávy, že jednání jsou marna a že Rák. asi vytrhne proti císaři (*Haltwich*, č. 657). Dne 7. září žádal proto císař Valdštejna o opatření proti Rák. (zřejmě z listu z 13. září. *Haltwich*, č. 669). Tím více stoupaly naděje Thurnovy, jenž v srpnu obdržel od Rák. samého lístek a nepochybně i určitý slib pomoci. Za jednání o příměří ve dnech 17—21. srpna píše Thurn Arnimovi (*Gaedeké*, NASG, 7, č. 12): »Das Creditif Briefß, so Herr Ragozi geben, Ist khuerz doch krefftig Wortt, Eurer Exc. wollens lessen . . . Die Ungrische hiefl khombt unselbar.« (List Thurnův asi překvapuje, můžeme-li se z listu jeho z 21. května domnívati, že na jaře intrikoval v Prešově proti Arnimovi.) Uvažuje dále, co činiti s pomocí uherskou, »So Gott dies Jez vorgehende Werkh vorgeldt? Má za to, že nebude-li třeba pomoci »So miessen sie doch Ersucht werden, Ansehliche gesandte durchzubringen, damit sie als Confoederirte den tractaten khöntten beiwohnen . . . und Ihn die desiderirte Alians mit Frankhreich, Schweden, Churf. Durchlechtigkeiten, dem Römischen Reich stech mit ainswerleiben. V listu kancléři z 22. srpna (*Hildebrand*, č. 30) udává Thurn obavu před příchodem Uhrů za příčinu vévodových návrhů o mír a 27. srpna píše (ibid., č. 32): »Palatinus auss Ungern schraibt umb Hilf, das Ragozi imb Vortzug. Herzog von Fridtland wiel imb seine 2 Compagnie Ungern zur Asistenz schieckhen und nit mher.« To nepochybně Valdštejn Thurnovi slíbil — v listu z 13. září, kde vévoda slibuje proti Rák. několik tisíc koní a dva pluky pěchoty, pozorujeme obrat. — Článek *Sabóa* v Történelmi Tár z r. 1891 jsme užiti nemohli.

Můžeme však po stopách obratu jíti ještě dále, až ke dnu 12. září. Tohoto dne obdržel vévoda z Chebu stručnou zprávu — o smrti Holkově. Odpověděl Colloredovi neprodleně, že o úmrtí maršálkově zvěděl s největší bolestí. Proti nepříteli nechť Colloredo sice nic nepodniká, ale vše bedlivě opatří, aby k blížícímu se 22. září, kdy se končí příměří, nestala se mu od nepřítelů, zejména od Švédů, nějaká pohana. »Neboť nepochybujeme sice,« pokračuje, »že Sasy a Branibory budou s mírem srozuměny, to se však snad nebude líbiti Švédům, protože dle došlých zpráv dělí se navzájem o duchovní statky.«²⁶⁰⁾

Co se stalo? Máme uvěřiti důvodu, jenž byl naznačen Haugvicovi, neb onomu, o němž zmiňuje se Valdštejn Colloredovi? Z listů Holkových²⁶¹⁾ mohl vévoda sice ve dnech 8—10. září zvědět, že Výmarský na žádost o příměří neodpověděl, že Holk se vracel od schůze s Arnimem sklaman a rozhořčen. Ale Valdštejn píše, jakoby pouze neochota Švédů byla příčinou obratu, jakoby na kurfiřty bylo lze cele spolehnouti! To, jak víme, nesrovnávalo se se skutečným stavem věcí, a z odporu ve výkladech vévodových i z jejich patrné pravděpodobnosti musíme souditi, že Valdštejn psal opět neupřímně. Proč — pochopíme dobře, známe-li rozhodnutí z 14. září: Z pokoje nebude nic! Vévoda sám se rozhodl odstoupiti od svých návrhů, byl sám příčinou zmaru všeho, ale tak nemohl císaři vývoj záležitosti vylíčiti. Učinil-li nepříteli návrhy na mír, nemohl po tak dlouhých jednáních, po tolikeré ztrátě času a peněz najednou prohlásiti, že pokoji nechce. Musil svaliti vinu na nepřítelů, a v listech z 12. a 13. září máme ukázky, jak to připravoval. Líčil naději v brzkou shodu s kurfiřty — Trčkovi psal však prostě: Z pokoje nebude nic!

Na straně evangelické zajisté viny obratu hledati nemůžeme. Hledáme-li pak jinde, kombinujeme a hádáme-li na základě neurčitých zpráv a nejasných známek, nenalzáme také uspokojivého vysvětlení — vše zahaleno jest v tajemství, v tajemství takřka úmyslné, nezrazené okolím vévodovým a strážně pečlivě vévodou samým, jenž vztyčuje se jako němý stín před zraky všech, již jsou žádostivi odpovědi. Z pohnutek, jež na rozhodnutí vévodovo mohly spolupůsobiti, zaznamenává asi nejdůležitější Rašín. Rašínovi vyprávěl později hr. Trčka, že »u Svidnice to nebylo možno, protože tenkrát přišel k vévodovi hr. Šlik s hr. Trautmannsdorfem, že vévoda měl podstatnou příčinu, proč to nebylo lze v skutek uvéstí, a dal by každý příčinám těm za pravdu.«²⁶²⁾ Podobně píše 4. října, patrně na základě zpráv hr. Kinského, z Drážďan Steinacker, že u vévody byl Questenberk a ještě jedna z jeho kreatur a ti prý

²⁶⁰⁾ Valdštejn Colloredovi, Svidnice, 12. září. *Schebek*, Wallensteiniana, č. 8. Dotčené rozdávaní duch. statků týká se asi udělení vévodství Franckého Bernardovi Výmarskému (v polovici srpna). Nicolai píše 26. srpna Bannérovi, že to vzbudilo nemalé pohnutí při dvoře drážďanském (*Irmer*, č. 223).

²⁶¹⁾ Srv. výše str. 275.

²⁶²⁾ *Dvorský*, 31; *Gaedeke*, 327. V jménech vyslanců jest tu *omyl*: hr. Šlik přibyl do ležení 17. srpna, a v září s Trautmannsdorfem byl vyslán *Hermann Questenberk*, nikoliv Šlik. Omyl jest ovšem vysvětlitelný a není spolehlivosti zprávy závadou.

*jej od úmyslů jeho odvrátili.*²⁶³⁾ Opírajíce se o svědectví tato, můžeme vystoupení Trautmannsdorfa a Questenberka na slezském bojišti pojmuti do řady příčin, jež Valdštejna přiměly k ústupu. Můžeme se asi domnívati, že Questenberk oznámil důvěrně vévodovi, že u dvora se mu počíná *nedůvěřovati*, že císař jej podezřívá a pomýšlí na nápravu nebo na obranu. Ve vévodovi bylo asi vzbuzeno *přesvědčení o potřebě obratu*, rehabilitace. List císaři z 13. září lze uvést za oporu této domněnce — Valdštejn spěchá hned po rozmluvě s Trautmannsdorfem ujistit císaře, že nepříteli brzo kompas splete, spěchá se přihlásit za věrného, o zdar věci císařské starostlivého jenerála!

Vedle zpráv o podezření při dvoře mohla spolupůsobiti náhlá smrt Holkova. Dne 12. došla o ní zvěst do tábora, dne toho mluvil vévoda asi s Trautmannsdorfem a Questenberkem, a z dne toho máme první známky o jeho změně. Ztratil jenerála, na nějž v plánech svých spoléhal nejvíce, jemuž chtěl přidělit roli po vlastní nejdůležitější — útok na kurfirta Bavorského a snad i na Aldringena. Jak mu záleželo na sboru Holkově, zřejmo jest z toho, že nyní (16. září) jmenoval jeho velitelem Gallasa, jež byl označil za muže, na kterého lze spolehnouti. A můžeme i míti za to, že smrt Holkova rázem vzbudila v něm pochybnost, zda si jest tak armády jist, jak byl pověděl Arnimovi? Tu ovšem bylo by třeba předpokládati, že se o získání důstojnictva tak nepostaral, jak toho vyžadoval dalekosáhlý záměr jeho, že i tu nepřipravoval se bezohledně k činu. A předpoklad tento nepochybně srovnává se se skutečností. Nevíme sice, jak starali se o získání svých soudruhů Trčka, Illo, Šafgoč a jiní důvěrníci vévodovi, ale z konečného výsledku plánu jest zřejmo, že i v této příčině jednalo se pošetile!

Snad dostačí, co bylo uvedeno, k povrchnímu vysvětlení, ale ovšem nesmíme zapomínati i vévodovy závislosti na tajemných výkladech hvězdářů, závislosti, které ústup vévodův v červnu přičetl muž, jenž mu stál nejbliže, a kterou se i nyní vykládalo jeho jednání. Pudí k tomuto výkladu i neurčitost, s jakou se v společnosti vévodovi nejbližší vysvětluje jeho chování. Pochopíme zajisté, proč by zde vliv astrologie na vévodu zatajovali. Neboť podlehl-li vévoda v chvílích nejdůležitějších tajemným výstrahám nebo pobídkám hvězd — jakou záruku mohl míti nepřítel, že s tímto mužem lze vůbec jednati, že naposled neodvolá a v opak nezvrátí vše, jakou záruku, že kompaciscentem je myslící, cíle si vědomý muž a ne měnivě konstellace nebeských hvězd?

Vévoda při svém rozhodnutí z 12—14. září setrval. Nevíme, jak se k němu zachovali Trčka a Illo, na kvap povolání do ležení, a nepadno jest také

²⁶³⁾ Steinäcker Oxenstiernovi, Drážďany, 4. října (*Hildebrand*, č. 49). K zprávě v listu vévodově Colloredovi (výše pozn. 260) srv. též list: O příčinách vévodova ústupu není nic jiného známo, »als das er zwahrt sich zu coniungiren begehret, man solte aber mit ihme zugleich in Francken und anderer ohrter die schwedischen ausschlagen helfen, als dan guter Frieden zu machen wehre, dan sie zufohren *alle geistliche guhter wieder haben müsten*«. Že Steinäcker psal nepochybně na základě informací Kinského, srv. níže. Romhap, vypravený později z Plzně k Feuquièrovi, tvrdil, že V. v Slezsku nemohl se zachovati jinak, že si nebyl jist důstojníky. *Lettres*, II, 211.

sloučiti s ním list vévodův hr. Thurnovi z 22. září. Na klam nelze tu pomyslet, a snad bude pravdě nejbližší domněnka, že věci sběhly se asi tak, jako po návratu Bubnově. Víme, že Thurn doufal i po kategorickém: Ještě není čas! z 19. června dále. Tak bychom také neznámý cíl pověření Kustošova z 24. září k hollandskému residentu v Hamburce²⁶⁴⁾ vykládali tím způsobem, že Kustoš měl oznámiti vévodův ústup od návrhů prve učiněných, a tak bychom i v tuto dobu položili vévodův *sákas hr. Kinskému, aby s Feuquièreem dále nejednal.*²⁶⁵⁾

Odríkaje se takto všech styků s Švédskem, Francií a Hollandskem, snažil se na druhé straně utvrditi důvěru císařovu a připravit vše k rozhodujícímu boji, k tažení do říše. Otázal se císaře, co činiti, kdyby Arnim nechtěl jednati jinak, leč za opětného příměří,²⁶⁶⁾ s hr. Trautmannsdorfem byl v čilém spojení (vzpomeňme tu jeho výroku k Rašínovi!) a 21. září psal mu i o jednání s nepřítelem, o naději brzkého a výhodného dohodnutí.²⁶⁷⁾ K Aldringenovi vypravil Diodatiho se zprávou, že potáhne do říše a že žádá Virtemberska pro zimní byty.²⁶⁸⁾ Jen v jednom nedovedl se zapřít — tak aspoň tušíme nutno to vyložit — poručil znovu Aldringenovi poslouchati nikoliv kurfiřta, nýbrž Gallasa a zapověděl jakékoliv engažování s vévodou Feria.²⁶⁹⁾ Na dny 28. září až 1. října ustanovil tažení do říše.

* * *

²⁶⁴⁾ Valdštejn Aizemovi, u Svidnice, 24. září. *Hallwich*, I, č. 705. Styky Valdštejnovy s hollandským diplomatem jsou staršího data. Již r. 1629, po dobytí Herzogenbuschu, udal mu za svůj politický program ochranu německé svobody proti dominátu habsburskému a zejména proti Španělům. Srv. *Wittich*, W. und die Sp., I. c., 22, 424 a *Gindely*, Waldstein.

²⁶⁵⁾ Srv. výše pozn. 62.

²⁶⁶⁾ Dotaz učinil ve Vídni jménem vévodovým nejvyšší Gropello, odeslaný z ležení 29. srpna (*Hallwich*, č. 648). Protože císař odpovídá teprve 18. září, jest zřejmo, že vévoda uložil Gropellovi věc tuto později, písemně, asi ve dnech 10—14. září. Císař byl pro povolení dalšího příměří, až na 2—3 měsíce, ale jen v tom případě, kdyby byla jistá naděje, že jednání se v krátce *zdaří*; jinak by chtěl »viel lieber den ausschlag vnsserer gerechten sach Gott vnd denen Waffen befehlen« (*Hallwich*, č. 685, 1155).

²⁶⁷⁾ *Hallwich*, č. 672, 696, 706. — *Hurter*, 196, zmiňuje se obsírně o konceptu instrukce Trautmannsdorfovy a Questenberkovy, než z nejasných výkladů jeho o tom jen to zdá se pozoruhodným, že vyslanci měli vévodovi vymluviti žádost o náhradu (sic) za Meklenbursko, »mit dem Bemerken, als vernünftiger Fürst werde er durch verweigerte Rückgabe (sic) an die Herzoge den Frieden doch nicht hindern wollen«. Hurter zmiňuje se dále o zprávách Trautmannsdorfových o rozmluvách s vévodou — *neznáme však listin těchto ani dotčené instrukce*. Důležité jsou i depeše *Antelmiho*. Již 17. září píše o rozmluvě Trautmannsdorfově s vévodou, a vše, co zaznamenává, doplňuje kusý obraz vévodova chování k dvoru velmi vhodně: »Meno si crede, che Sassonia e Brandemburg sijno per assentir a molti d'essi articoli, particolarmente a quello d'unir le loro con le armi Cesaree contra le potenze straniere, che sono in Imperio . . . L'Arnen, che lo ha risaputo, s'è conferto in persona ad abocarsi con esso Oxesterne per giustificarsi e scoprire i suoi sensi« (!) (*Glübbich*, 391).

²⁶⁸⁾ Srv. výše str. 29J.

²⁶⁹⁾ Srv. výše str. 299.

V sobotu dne 24. září vrátil se Arnim z daleké své cesty do ležení a odebral se téhož dne večer k vévodovi.²⁷⁰⁾ Tento prý započal rozmluvu dosvědčující horlivě žádostivost míru a žádaje písemně podmínek smlouvy. Arnim prý ukázal k tomu, že především třeba ujednat, co se má vykonati nejdříve, ale vévoda odpověděl, že nezbývá, než aby obě spojené armády táhly *do říše*. Odpověď tato vzbudila v Arnimovi nedůvěru i jal prý se vykládati, že není jasno, k čemu by prospělo tažení do říše, chce-li se vévoda spojit s evangelickými. Švédové v říši odolají nepříteli sami, a mělo-li by snad tažení směřovati proti nim, došlo by se tak sotva míru, protože by Švédové byli nuceni přijmouti tolikrát nabídnutou pomoc od Francie a žádati i pomoci Hollandska. Říše by se tak stala jevištěm nových větších bojů.

S tím skončila se rozmluva dle — neobyčejně stručného — líčení Arnimova.²⁷¹⁾ Mnoho jest tu zajisté *zamlčeno*, ale mimo domněnku tuto nelze jistiti nic. Co vlastně mezi oběma záhadnými muži tu bylo jednáno, nevíme; zdá se jen, že rozešli se v hněvu. Arnim, nechtěje prý dále s Valdštejnem jednat, poslal k němu dne následujícího vévodu Františka Albrechta.

František Albrecht vyličil své jednání s vévodou později ve Vídni dosti obsírně.²⁷²⁾ Dle záznamu tohoto, jež máme za cele spolehlivý, žádal Valdštejn hned zpočátku *spojení armád*. Když se maršálek tázal po cíli spojení, odpověděl vévoda, že *musí býti nejprve vypuzena z říše vojska cizích mocností, Španělska, Francie, Lotrinska a Švédska, aby říše byla znovu uvedena v stav z doby císařů Rudolfa a Matyáše*. S kterou z cizích mocí začít, na tom nezáleží, ale Švédové jsou nejbližší, a třeba tedy neprodleně spojenými silami vytrhnouti proti nim.

S tím vrátil se František Albrecht zpět k Arnimovi, aby si vyžádal informaci. Arnim líčí to v svých listech tak, jakoby byl vévoda teprve Františku Albrechtovi výslovně pověděl, že chce táhnouti proti Švédům, a znamená obsírně svou *prý zhola odmítavou odpověď*. Uložil prý Františku Albrechtovi, aby Valdštejnovi oznámil, že by bylo *šelmovským čincem* odplatiti se takovýmto způsobem Švédům za to, že král jejich po Bohu první evangelikům znovu na nohy pomohl a krví svou své snahy spečetil, že kancléř projevils svůj souhlas s mírem vévodou navrženým a že *Švédové nechtějí pokoji překážeti*, nýbrž jej fedrovati. Tak píše Arnim jenom kurfiřtu Braniborskému, hr. Thurncvi a kancléři, *nikoliv ovšem Janu Fírřimu*, jež o švédské politice

²⁷⁰⁾ Zápis denníku Nicolaiho z 9. října. *Irmer*, č. 280: »När von Arnheimb war kommen tillbaka, hade han incontinent om lögerdagen, den 21. [sept.], besökt ock funned Friedland vacillant och changerad.« Dne 21. září st. st. (1. října nov. st.) byla vskutku sobota, ale tehdy byla jednání již dávno rozbita. Trváme-li na hodnověrnosti zprávy Nicolaiho (měl ji od nejv. Vitzthuma) potud, že aspoň den v týdnu je udán správně, bude se cele se situací shodovati přijetí soboty předchozí, t. j. 14/24. září.

²⁷¹⁾ Máme několik zpráv Arnimových o rozbití jednání — nejobšírnější poměrně jest list kurfiřtu Braniborskému z ležení u Kout (Kanth) z 27. září (*Röse*, I, 452 a *Förster*, III, 72 sq.), ale o rozmluvě s vévodou neposkytuje žádná uspokojivého obrazu.

²⁷²⁾ Dotčeno již nedokonale *Hurterem*, 232. Listinu uveřejňuje *Irmer* (III, str. 423) jako přílohu k protokolu výsledku Františka Albrechta z 26. dubna 1634,

Arnimově musil býti dobře zpraven.²⁷³⁾ Jsme oprávněni vzhledem k celé řadě Arnimových výkladů, v nichž Švédové jsou vyliční jako živel míru říše nejškodlivější, udáním těmto *nevěřiti*. Že vskutku tak zhola odmítavá odpověď Arnimova *nebyla*, poznáváme ze zprávy Františka Albrechta. Dle toho dal Arnim vévodovi vyfíditi, že na navrženém základě ovšem jednati nemůže, ale že chce dostiučiníti žádostem vévodovým takto: Generalissimus nechť odeběře se s císařskou armádou skrze Čechy k Chebu. Saští a braniborští vytrhnou skrze Lužici a Míšeň také na hranice říše. Obě armády zůstanou na svém území, ale knížatům a stavům říše se oznámí, že se kurfiřtská a císařská vojska spolu spojila za účelem míru, a všichni budou vyzváni, aby přistoupili k pokoji. Učiní-li vévoda počátek se Španěly, aby je po dobrém nebo po zlém z říše vypudil, chtí kurfiřtští dáti Švédům na jevo, že smluvili s císařským jeneralissimem mír, že Gustav Adolf dle vlastních svých prohlášení chtěl knížatům říše pomoci jen k starým privilegiím a náboženské svobodě, že nyní kurfiřti, když jim takový mír byl nabídnut, jeho odmítnouti nechťejí nikterak a že tedy doufají, že Švédové dají se k témuž pohnouti a po dostatečné satisfakci že opustí říši. Kdyby v to svoliti nechťeli, vidouce raději válku. »*potom mají se obě armády spojití a uchopití sbraně za jeden muž proti všem těm, kdož by se chťeli protiviti míru námi učiněnému.*«

Zde poznáváme zase Arnima. Před několika dny ještě zapřisahal se kancléři, že chce usilovati o pevnější spolek Sasů se Švédy, že nedopustí stůj co stůj škodlivé separace,²⁷⁴⁾ nyní pak, odesílaje na všechny strany kurýry s novinou o rozbití jednání, píše zнову o šelmovském činu, jímž by bylo opuštění Švédů, píše o králi, který své šlechtné snahy krví spečetil! A v jednom dechu se vším tím nabízí konečně vévodovi spojenj slezských vojsk *beze Švédů*, jest ochoten i k spojenj *proti Švédům*, nebudou-li chťiti souhlasiti beze všeho s mírem, jak jej navrhnou vévoda a Arnim! Jsme zase u »osminásobného zrádce«!

K návrhům Arnimovým odpověděl prý Valdštejn Františku Albrechtovi s velikou nevolí, že to není nic. Nechce svoliti v nic jiného, než aby se vojska spojila *ihned* a ihned táhla na Švédy a na ostatní, již budou v říši zastíženi. Žádal také absolutního vrchního velitelství. František Albrecht poznamenal, že s tím Arnim nebude souhlasiti. Vévoda se rozzlobil. Budiž, pravil, zbývající tři dny příměří chce ještě poctivě dodržeti, než jak uplynou, ví již, co učiniti: že jest mu ze srdce líto, že Arnim tu záležitost zнову tak znesnadňuje,

²⁷³⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému (»Ich habe ihne seines Vorigen erbietens erinnern lassen, das er sich *auch mit Schweden in allians geben wolte* undt zu gemüht geführet, das solches bei Gott vndt den Menschen gar nicht verandtwortlich, der löblichen Krohn Schweden etc. König, der etc. . . . mit solchen dank abzufertigen, Sie wehren auch nicht die Jenigen, welche einen algemeinen frieden hindern . . .«), Thurnovi, 27. září (*Hildebrand*, č. 48) a kancléři, 26. září (*Hildebrand*, č. 47). *Kurfiřtu Saskému však píše 26. září* (*Gaedeke*, č. 163): »dieweill ich da davon keinen befehligh gehabt, Habe Ich mihr Ein solches auch nicht unterwinden dorffen, Habe es E. Ch. D. wollen untertenigst berichten, achte auch woll davohr, dass sie hochbedencken tragen würden ein solches zu bewilligen.«

²⁷⁴⁾ Srv. výše str. 281.

že nic jiného a nic vroucněji si nežádal, než upřímného, poctivého míru v říši, míru se ctí kurfiřtů a knížat! Na konec pravil: »Ew. Liebden, mein dienst!«

S tím se oba muži rozešli. Vévoda František Albrecht pokusil se ještě působiti na Valdštejna prosbami, připomínati mu, co to stálo práce a námahy, než se Arnimovi a jemu podařilo kurfiřta přiměti k povolnosti. Než nic již nepomohlo. »Tak se traktáty zcela rozbily.«²⁷⁵⁾

Z listů Arnimových lze tento obraz jednání z 24—26. září doplniti dvěma podrobnostmi. Dne 27. září píše Arnim kurfiřtovi: »Jestliže snad dnes znovu (vévoda) nepošle, nezamyšlejší (císařští) zajisté nic jiného, než holý podvod.«²⁷⁶⁾ Arnim tedy přes hotovou již roztržku nepokládal možnost dalších návrhů vévodových za vyloučenou. Téhož dne uzavírá generallieutenant list kurfiřtu Braniborskému poznámkou: »Upomenul jsem jej také na jeho návrhy. *Pravil, že jest ještě toho mínění, ale to že si chce nechati naposled!*«²⁷⁷⁾

Slova tato jsou jediným srozumitelným projevem, jenž nám dává nahlédnouti poněkud v tajemství vévodova ústupu. Valdštejn se svých plánů nevzdal; on je pouze odložil. Byla to podobná změna jako o svatodušních svátcích, kdy bylo heslem: Ještě není čas! Tenkrát přestal vévoda na nečinném, záhadném čekání lepší příležitosti — nyní mínil vyplniti meziaktí programem, jenž byl založen na zásadách Arnimových, a jenž vmísil se již několikrát v jeho mnohotvárná jednání s nepřítelem. Že i tento program musil by konečně vésti k povstání, netřeba snad znovu dovozovati.

Jest pozoruhodno, že o důležitém prohlášení vévodově zmiňuje se Arnim pouze kurfiřtu Braniborskému — jenerálu Schwalbachovi a kurfiřtu Janu Jirímu píše, že vévoda se o svých dřívějších návrzích *ani nesmínil*, kancléři pak, že se jich dotkl jen málo.²⁷⁸⁾ O *svých* návrzích, přednesených Fran-

²⁷⁵⁾ V *Theatrum Eur.*, III, 124, jest rozbití jednání vylíčeno velmi dramaticky. Na to upomínají poněkud zprávy, jež 9. října podal Nicolaimu nejvyšší Vitzthum. Nicolai zaznamenává v denníku (*Irmer*, č. 280), kterak Arnim, jat podezřením, k vévodovi již jeti nechtěl a jak druhého dne žádal František Albrecht určitého prohlášení: »Han (Valdštejn) hade skakad hufwuded och sagt: Ich acceptire die conjunction, aber dergestalt, dass man erst vor allen dingen mit einander hinaus gehet ins reich und vertilged *dess reichs feinde, das ist Bayern und die Schwedische!* Hertig F. A. hade forijfwrad sigh och swarad: Das wäre der abrede nicht gemäss. Einem cavaglier gebeut (es) sein Wort zu halten und viel mehr einem fürsten. Friedland geantworted: Was? Ein fürst ist ein cavaglier, ein alter cavaglier wäre so gut als ein junger, und ein junger fürst so gut als ein alter. Wie gefällt euch dies!?» (Mohla by to býti narážka na jednání vévody Františka s Francií.) Hertig F. A.: Wenn es nicht anderst gemeint ist, so seie es; wer weiss, wen's erst gereuen wird, so wollen wir einander tapfer uf den dienst warten. Ófwer sådan discours är Friedland än schieffrigare worden och h. F. A. ijfrigare worden: dermed dee äre skilde át. — Na zprávu o plánech vévodových proti Bavorům nelze vzhledem k její osamělosti prozatím spolehnouti.

²⁷⁶⁾ Arnim kurfiřtu Saskému, lež. u Kout, 27. září. *Gaedeke*, č. 164.

²⁷⁷⁾ L. c.: »Ich habe ihme auch seiner Vorschläge erinnert. sagte: Er sey noch der meinung, aber das wolte er zuletzt sparen. Nun wirdt es am meisten daran mangeln, das Keiner ist, der es ihme glaubet.«

²⁷⁸⁾ Arnim Schwalbachovi, ležení u Kout, 27. září (*Irmer*, č. 263), kurfiřtovi 26. září (l. c.) a kancléři (l. c.).

tiškem Albrechtem, nezmiňuje se *nikomu ani slovem!* Přes to neváhá jíti v svém pokrytectví tak daleko, že vylučuje kancléři nepřijetí Valdštejnových návrhů za důkaz věrného spojenectví kurfiřtova, neostýchá se psáti Thurnovi, že boj proti Švédům odmítl beze všeho. »Tak ukazuje konec,« dodává, »že má nedůvěřivost není tak velkým zlem; škodí mi méně, než kdybych se byl dal od něho oklamati. *Nebyl bych se co živ dal s ním v jednání, kdyby toho byl nevyžadoval náš stav.* Podvod však škodí víc svému vlastnímu pánu: dej Bůh, aby on všem falešným srdcím mohl býti zrcadlem! My jsme s ním jednali upřímně — doufám, že mu to bude ještě ostnem ve svědomí!« Schwalbachovi pak píše: »Mám nyní s ostatními za to, že katolíkům nelze věřiti za mák, ani kdyby přísahli před oltářem, že chtějí státi v slovu. Vévodu Fridlandského pokládám jsem ještě za nejpoctivějšího, ale jak pánu vědomo, co živ jsem mu mnoho nedůvěřoval. Nyní mohou všichni evangelíci míti za jistou zásadu, že kdo katolíkům věří, ten nepochybně bude podveden!« ²⁷⁹⁾ Jak vysvítá z Arnimova chování k Švédům, neměli si oba jenerálové v tom nic vyčítati.

Snad nejzajímavější v uvedených listech Arnimových jsou pokusy výkladů o ústupu Valdštejnově. »Nevím, zda snad dostal dobrou zprávu od nich z říše, nebo zda se vyptal lépe na náš stav, že myslí nás vyplatiti. *Že jsme se sesílili, o tom neví slovem!*« — tak píše kurfiřtu Braniborskému 27. září a podobně v listech ostatních. Po dvou dnech píše opět: »*Přisahám Bohu, že nemohu vymysleti, jaké tím hledal finessy! Neboť on ztratil za příměří na 8000 mužů, naše jízda však jest z milosti Boží znovu v takovém stavu, jako byla počátkem léta. Soudím, že se stalo jen z rozmarného vrtochu* (durch eine boutade), *že se jinak rozmyslil.* Nechtě však jest tomu jakkoli, jde z toho s dostatek, že s tím mužem nelze bezpečně jednati, neboť není tu stálosti. Chvála Bohu, že uškodil nejvíce sobě, nikoliv nám.« ²⁸⁰⁾ »Jeho nativita mohla by mu jednou sklapnouti; očekává v listopadu vítězství« ²⁸¹⁾ — píše Schwalbachovi. A zaznamenává výrok vévodův, že při dřívějších návrzích trvá, ale to že chce si nechati až naposled, dodává: »*Tu bude však nejvíc toho se nedostávatí, že nebude nikoho, kdo by mu uvěřil!*«

Prozrazují-li tyto projevy znovu, že o výkladech, jakoby byl Valdštejn chtěl příměřím nabyti času, se sesíliti atd., nemůže býti řeči, prozrazují zároveň, že Arnim znal vévodu nejlépe. »Ich halte, es ist nur durch eine boutade geschehen« — v tu větu shrnul svůj úsudek a dostal se zajisté pravdě nejbliže. Ale Arnim ví ještě více, zná tajemnou povahu vévodovu ještě dokonaleji — čeká, že Valdštejn bude chtít jednati *dále*. Poznáme, že ani v tom se nemýlil!

Užívá-li Arnim přes to slova »podvod«, vytýkáje vévodovi faleš a věrolomnost, jest zřejmo, že je musí míniti v podstatě v jiném smyslu, než Nicolai v Drážďanech, který vskutku měl za to, že Valdštejn chtěl příměřím získati

²⁷⁹⁾ Srv. dotčené již listy I. c.

²⁸⁰⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému 29. září z lež. u Kout (*Förster*, III, 76).

²⁸¹⁾ Ibidem. Srv. s tím stejnou zprávou Vitzthumovu Nicolaimu z 9. října (*Irmer*, č. 280).

čas. Ale na rozdíl od zmaru jednání za prvního příměří nezbudily nyní zprávy Arnimovy tolik rozhořčení a tolik výtek věrolomnosti jako dříve. Snad zdálo se Švédům dostiučiněním, že obávaný Arnim návrhy protišvédské odmítl, snad přehlušila stížnosti potřeba rychlé a společné obrany, snad spolupůsobily po několika dnech se vyskytnuvší zprávy o novém vyjednávání.

V Drážďanech zvěděli o rozbití jednání 30. září ²⁸²⁾ a věnovali odtud pozornost výlučně obraně země a shánění pomoci; kancléř pak, zpraven byv o náhlém obratu z Drážďan v noci ze 7. na 8. říjen (v Mohuči), spokojil se odpovědí — snad neupřímnou — že ho to nepřekvapilo! »Neboť ačkoliv zdála se poslední jednání býti více »apparentními«, *byly přece nabídky tak veliké a neslýchané*, že jsem mohl lehkou mírou za to, že pod vším se skrývá jen holý podvod.« ²⁸³⁾ Ale prosté konstatování podvodu nebylo ještě vysvětlením, i setkáváme se s pokusy výkladů podstatnějších. Feuquièrův vyslanec do Drážďan, pan du Hamel, vyprávěl 5. října Nicolaimu, že má za to, že mezi císařskými a saskými ministry jest tajné srozumění a že se vše připravuje k tomu, aby kurfiřt byl přiveden do úzkých a donucen ku zvláštnímu míru s císařem. ²⁸⁴⁾

V naprosté nejistotě o směru Valdštejnových záměrů byl i hr. Kinský, v nejistotě tím trapnější, že z Frankfurtu právě přibyli k němu vyslaný Feuquièrův, pan du Hamel, a vyslaný kancléřův, podplukovník Otto Steinäcker. Tento se měl o poměrech v Slezsku přesvědčiti na vlastní oči, *hledati příležitosti k osobní rozmluvě s Valdštejnem*, vyzvěděti podrobnosti o jeho plánech a o způsobu jejich provedení, a míní-li to vévoda upřímně, *nabídnouti mu netoliko české království, ale všechny země, jichž na císaři dobude* — ²⁸⁵⁾

²⁸²⁾ Nicolai panu z Černhausu, Drážďany, 30. září. *Irmer*, č. 265.

²⁸³⁾ Oxenstierna kurfiřtu Braniborskému, Mohuč, 8. října (*Irmer*, č. 276).

²⁸⁴⁾ Z denníku Nicolaiho, 5. října. *Irmer*, II, č. 272.

²⁸⁵⁾ Výtah z instrukce Steinäckrovoy u *Chemnitzu*, II, 193. Výtah tento obchází poslední nabídku všeobecným slibem »getrewlich bey Ihm halten, Ihm nach eussersten vermögen beyspringen vnd sein vorhaben secundiren«. Jistotu o ní podává však cele opominutá zmínka listu Feuquièrova z 1. března 1634 (*Lettres*, II, 221). O posláni Steinäckrově a Hamelově vůbec podává řadu zpráv v tom rovněž nepovšimnutá »Relation du voyage«, 413. Dle ní zastihl Feuquières, vraceje se z Drážďan do Frankfurtu, v Freiburku dne 28. srpna pana du Hamel, přinášejícího nové listy a instrukce o jednání s Valdštejnem a majícího rozkaz odebrati se po případě k samému vévodovi. Feuquières uznal za nutné poraditi se dříve s Oxenstiernou. Porada tato konala se hned v první rozmluvě s kancléřem (30. srpna) v Frankfurtě a vzhledem »en suite de ce, qui s'estoit passé entre ledit Sieur de Feuquières et le Comte de Kinsky, par où *les fourbes* dudit Valestein se rendoient trop manifestes« usneseno, neposlati k vévodovi *nikoho*. Teprv když přibyl do Gelnhausu Arnim (10. září) s dalekosáhlými novinami, rozhodl se kancléř poslati do Slez »plukovníka« (patrně Steinäckra), aby byl přítomen jednáním mezi vévodou a Arnimem (instrukce zní jinak). Feuquières vypravil zároveň s plukovníkem pana du Hamel se stejným posláním, uloživ mu však, aby obmezil se na pouhé sledování traktátů a hleděl zabrániti, *aby protestanté nezužitovali plánů Valdštejnových jednostranně na škodu krále a věci katolické*. O odesláni švédského plukovníka a du Hamela do Slez zmiňuje se Feuquières ještě v memoiru pro p. Dufřena z 3. března 1634 (*Röse*, I, str. 461). Feuquières vrátil se 22. září z Frankfurtu do Paříže, aby králi osobně o poselstvích svých referoval (*Lettres*, II, 126).

ale zvěděv počátkem října o rozbití jednání, zůstal v Drážďanech, spoléhaje na informace Kinského. Du Hamel přišel ke Kinskému přímo v staré záležitosti vévodových jednání s Francií. Kinský však nevěděl nic, a pan du Hamel byl nepochybně uvítán zprávou, že Valdštejn další jednání s Francií zakázal. Ale hned na první poplašné zprávy ze Slezska poslal hrabě posla do ležení s dotazem po příčinách obratu a 2. října jiného se zprávou, že vyslání kancléřův a Feuquièrův čekají u něho.²⁸⁶⁾ Poslové byli vypraveni nepochybně k hr. Trčkovi, od něhož doufal Kinský zvěděti »fundament«. Dne 12. října přibyl do Drážďan od hr. Thurna Rašín a dotvrdil čekajícím, že prý jednání trvá dále, že Valdštejn i po roztržce psal několikrát hr. Thurnovi. Zprávy ty vzbudily v Steinäckrovi, očekávajícím netrpělivě návratu odeslaných poslů, nové naděje; *vinu nezdaru minulých jednání dával Arnimovi*, stěžoval si do staré falše Sasů, *žádaje kancléře, aby se mohl pokusiti jednání s vévodou vyrvatí z rukou Arnimovi!*²⁸⁷⁾

Viděti tu znovu jasněji do stavu věcí: jako Arnim jednal s vévodou proto, aby jej odvrátil od dorozumění se Švédy a Francií, tak snaží se plnomocník kancléřův přes všechny výčitky podvodu a klamu vyrvatí vévodu z rukou Arnimových! Dočkal-li se Steinäcker poslů Kinského, nevíme — dne 26. října přišel ze Slezska syn Kinského, mladý hr. Václav, a ten přinesl potvrzení zprávy o — porážce u Stínavy.²⁸⁸⁾

Zbývá zmíniti se o tom, kterak vylíčil vévoda zmar jednání dvoru. V listu jeho Gallasovi ze dne 26. září máme obraz toho nejúplnější, ovšem obraz nových klamů, lží a nepravd, na základě skutečných událostí obratně upra-

²⁸⁶⁾ Vše to dle listu Steinäckrova kancléři, d. d. Drážďany, 4. října (*Hildebrand*, č. 49):

• »So ist zwahrt von Mons. Vieckier gleicher partii, jedoch das Frankreich den nahmen und prioritet vohr andern haben wolte dem von Walstein zu afsiren, mit Kinsky gehandelt worden, auch schreiben von Kohnigk aus Franckreich, schreiben ahn Walstein und plenipotens von Mon. Vieckier dem Grafen gewiesen worden, welcher es dem Friedland zu verstehen geben, der aber dem Grafen mit Frangkreich zu schaffen zu haben verboten.« Zdálo by se, jakoby se tu podávala kancléři poprvé zpráva o jednáních Francie s vévodou, ale odjinud lze doložit, že Nicolai zpravil o tom kancléře již aspoň koncem měsíce června. Bouthillier píše 31. července z Paříže Feuquièrovi: *Nicolai . . . a donné avis au Chancelier de ce qui s'est passé entre vous et Kinsky touchant Fridland, ainsi que ledit Chancelier a dit au Sr. de la Grange et lui a donné à connoître, que cette affaire avoit été entamée dès le vivant du roi de Suède. Práví se dále, že hr. Solms, který bude vyslán kancléfem do Sas a Slezska, má rozkaz s Fridlandem jednati, »s'il y echeoit«* (*Lettres*, II, 27—30). Poslání Solmsovo bylo vskutku asi do polovice července zamýšleno (srv. Nicolai Thurnovi, Drážďany, 5. srpna. *Irmer*, II, č. 213), ale sešlo s něho. V září vyslán za týmž účelem Steinäcker a teprv na podzim hr. Solms. Srv. pozn. 68 v stati násl.

²⁸⁷⁾ Steinäcker kancléři, Drážďany, 12. října. *Hildebrand*, č. 52: »Diese stadh (Drážďany) ist, wie lengst, in falschen terminis, im hertzen feind, im munde freundt. Des Kintcki botte ist alle stunde zu erwarten, welcher mich auch zu warten uber alle masse animiret. Hoffet gewisse das fundament zu erfahren, da die tractaten gewisse noch gerichtet werden . . . *Wehre gudh, kontes man ihme (Arnimovi) aus der hand reussen, worzu mir vertrohungte geschehen, wan nuhr«* etc.

²⁸⁸⁾ Z denníku Nicolaiho, 26. října. *Irmer*, III, č. 299.

vený. Vévoda píše: Oznamujeme tímto pánu, kterak zde, když jsme měli za to, že vše jest již připraveno a vyřízeno, abychom s oběma armádami táhli do říše, učinili znovu mír a postavili se proti těm, již by se mu osmělili překážeti, přišla druhá strana s novotami a nám namlouvala, abychom zůstali s armádou u Chebu a ve Fojtlandu a pozorovali, jak to dopadne s hr. z Aldringen a španělským vojskem proti Gustavu Hornovi a jeho adherentům. Když pak jsme v takovou žádost z důležitých příčin nikterak nechtěli svoliti — ježto by to bylo obecnému dobru nejen na pohanu, ale i k největší škodě — dal nám pan generallieutenant Arnim vzkázati, že o nic jiného nemá od kurfiřta rozkazu. Jakož pak my vše to a zejména *strátu čtyř měsíců*, jež jednáním byly ztráveny, zanecháváme na svém místě, jsouce nepochybné naděje, že dostane se těm, kteří nejednají tak, jak předstírají, zaslouženého trestu, tak jsme nyní odhodláni neuděliti po uplynutí tohoto měsíce ani hodiny lhůty, ale se vším důrazem na protivnou stranu naléhati. Napomínáme proto pána, aby s armádou sobě podřízenou v těch končinách stejně postupoval, *vtrhl do země kurfiřta Saského*, království České kryl a při tom dal si záležeti, aby nepominul ničeho, čeho žádá služba Jeho Mti, jakož pak stejným způsobem i maršálek *Aldringen* na rozkaz pánem v tom vydaný *spojí se s duca de Feria Láskou* a oba spojenou mocí půjdou na nepřítele, čímž nepochybně dílu bude brzo pomozeno a strana druhá pozná skutkem, jaký zisk jí vzejde z minulých výhodných procedur . . . ²⁸⁹⁾

Podobně píše *po třech dnech* císaři; dne 26. září, posílaje hr. Trautmannsdorfovi opis listu Gallasovi, poznamenává v postskriptu: Nemohu si představit, že by spravedlnost boží nechala takové falše bez trestu. Nepochybují proto, a se mnou celá armáda, o úplném vítězství. Podvod tento, jenž se mi od nich stal, není sice prvý, má však býti jistě posledním! ²⁹⁰⁾

Obě strany si tedy vyčítaly věrolomnost, a nelze říci, že by jen jedna z nich měla pravdu. Že by snad bylo mezi Arnimem a vévodou od počátku dorozumění ve smyslu vévodových žádostí z 26. září, tomu nijak nelze uvěřiti, již vzhledem k tomu, že obrat postřehujeme teprve v dnech 12—14. září. Jen Valdštejnovo rozhořčení nad neochotou Arnimovou, jak hlásí se z listu Gallasovi a Trautmannsdorfovi, může býti upřímné. Víme aspoň, že Valdštejn

²⁸⁹⁾ Valdštejn Gallasovi, lež. u Svídnice, 26. září. *Hallwich*, č. 710.

²⁹⁰⁾ Valdštejn Trautmannsdorfovi, u Svídnice, 26. září. *Hallwich*, č. 711. Trautm., jenž byl ještě před rozbitím jednání (24. září z Petrovic) psal vévodovi: »Aber ich glaub, den handel mit den Oxenstern werden E. f. G. mit dem Degen vnnd nicht wier (deputovaní k jednání o dánskou proposici) mit den Worten oder Feder ausstragen müssen. Disses ist eine rechte reversina: die bellicosos Saxones *haben E. f. G.* mit tractaten vnndt der ragion *gewunnen*, (!) den Schreiber werden sie mit denen Waffen bezwingen« (*Hallwich*, č. 706) — odpovídá nyní z Opočna 27. září: »Mich bedünkht, der Arnheim vnd seine Principalls wolten gern des von Kolobratts mainung folgen: bey deme verbleiben, so gewinnen wirdt; aber E. f. G. werden sehen, dass sie sich noch accomodiren werden vnndt den Horn vndt das spanische Volckh durch ein armistitium wollen separiren, damit die 2 Churfürsten nicht strax ab uno extremo ad aliud sollen müssen schreiten. Gott verleite E. F. G. völlige victoriam, an dero ich nicht zweifle« (*Hallwich*, č. 712).

nyň zнову varoval Švédy před Arnimem, že vyslanci kancléřovu pravil do očí, že koruna Švédská nemá zapřísáhlejšího nepřitele nad — Arnima! ²⁹⁾)

* * *

V tento stín vzájemné nevráživosti halí se konce dalekosáhlých jednání, zahájených na jaře r. 1633, před šesti měsíci. Vévoda sám počítá ztrátu času na čtyři měsíce, a počet jeho prozrazuje, že v několikerych a rozličných jednáních svých v době právě minulé viděl pouze jednání jedno, vedené jednou snahou. V celkové charakteristice třeba zajisté okolnost tuto, jednotnost a nepřetržitost vévodových snah, vytknouti především. Noční audience v Jičíně, odhalení Kinského v Drážďanech, jednání s Arnimem počátkem června, marné pokusy o příměří o měsíc později, žádost o příchod Kinského z 26. července, rozmluvy s Arnimem z 16—18. srpna a konečně z 25. září — vše to jsou články jediného řetězu, kroky vedené jedinou myšlénkou a jediným cílem, dokumentující se tím význačněji, čím neshodnější a nepodobnější jsou návrhy, jimž jest základem. Odhalení hr. Kinského a plány srpnové strhují roušku s tajemství vévodových cílů, ukazujíce, že Valdštejn chtěl evropské koalici protihabsburské, obecnému povstání proti císaři, že i snahy o spravedlivý mír bez ohledu na císaře, jak byly vévodou dotvrzeny Bubnovi, pak Arnimovi a ku konci září vévodě Františku Albrechtovi, mají spíše za konečný cíl to, co přivoditi musí — a to jest zjevný boj s císařem — než to, co vévoda sám za cíl udává — spravedlivý mír.

V poměr vévodův k plánům těmto, takřka ke dnu celé záhady proniknouti — v tom záležela od počátku podstata problému, vlastní tajemství a nesnáze veliké otázky. Vévoda zajisté v rozhodném okamžení ustoupil, stoje již na prahu rozhodnutí, couvl a prchal zpět. V tom jest otázka, záhada, tajemství, jež marně pokoušel se proniknouti bezprostřední zájem vrstevníků a historický interes potomků. I my hledali pravděpodobné příčiny obratu, a mohli naléztí jen vysvětlení povrchní, neuspokojující. A přece není třeba více, než abychom ústupy tyto, tato odřikání a zapírání vlastních snah, postavili přímo proti vévodovým plánům a návrhům, a poznáme rázem Valdštejna celého, budeme mu viděti v hlubiny duše! Třeba jen proti velkolepým projektům, rozvinutým v nočním slyšení v Jičíně a šířeným Kinským v Drážďanech, postaviti malomyslné »Ještě není čas!« ze svátků svatodušních, třeba proti ohromujícímu plánu ze srpna, proti zapřísáháním pro Boha o příchod Kinského, postaviti pozdější zákaz vévodův a konečné: »Jsem ještě toho mínění, ale to si chci nechati naposled!« — a vysvětlení záhady, rozluštění otázky bude se samo hlásiti o slovo. A může to býti jen toto vysvětlení: Malomyslný slaboch, muž závratných plánů a malé odvahy, muž velkých slov a velké nerozhodnosti, váhavosti, zbabělosti, povaha, jež v chvilkovém vzplanutí energie schopna byla všeho, již však naprosto nedostávalo se energie vytrvalosti, mysl potácející se mezi neslučitelnými stanovisky, štvaná z místa na místo a podléhající vlivům nejmalichernějším.

²⁹⁾ Srv. pozn. 68 v stati násl.

Jest asi na snadě otázka, lze-li povahu známou svou bezohledností viniti z nerozhodné váhavosti a bázlivosti, ale na snadě jest také vysvětlení, jež jest zároveň zkouškou správnosti výpočtu, měřidlem jeho pravdy. *Valdštejn stal se slabochem, zbabělcem od té doby, co jal se osnovati zrádu.* Jeho nejisté a malomyslné potáčení a ustupování jest důkazem jeho zrádných plánů a zrády jeho naopak jsou vysvětlením jeho zbabělosti. Zjev ten jest psychologicky známý dobře a dobře pochopitelný u povah, jež nemají — dosti tuhé svědomí! Valdštejn nenáležel již k těm, kteří bez ostychu a skrupulí stoupají přes překážku poslední, již poruší a umlčí povinnosti a příkazy nejsvětější. Chtěl zbaviti trůnu a zemí panovnický rod, posvěcený staletým trváním a tradicemi mnohých pokolení. Měl odvahu závratný plán rozvinouti, znovu a znovu k němu se vraceti, ale neměl dosti odvahy v něm setrvati, přikročiti k jeho provedení.

A tím teprve je srozumitelným, kterak vlivy tak podřízené, jako byly výstrahy přátel vévodových u dvora nebo smrt Holkova nebo proročké výpočty hvězdářů mohly přivoditi rozhodnutí tak dalekosáhlé. Na povahu pevnou, hotovou a odhodlanou ke všemu by působiti nemohly, ale v rozháraném nitru slabocha, chvějícího se před závratností vlastních plánů, našly půdu úrodnou, staly se záminkou obratu, ku kterému plachá mysl bázlivého revolucionáře byla v základě disponována.

Vysvětlení toto nemá asi v sobě nic hledaného, nepřírozeného a přece nemohlo proniknouti, lze říci, že se ani neozvalo. Příčiny jsou očividny — víra půltřetího století utvrzovala všechny v předsudku, že Valdštejn byl muž tak veliké prohnanosti politické, že nemohl jednati nikdy nemoudře, poštilo. Nikdo se neodvážil sáhnouti na tuto legendu, a všechny odpory, překvapující obraty, nevysvětlitelné a zdánlivě nemoudré kroky jeho nesmely býti uznány za poštilé a nemoudré, ale byly činěny pokusy navázati je na jakýsi neobvyčejný základní plán, v jehož taktice jevily by se nedostižným vzorem obratnosti. Poukazujeme jen na nejnovější práci o Valdštejnovi, na pojednání Wittichovo. Měli-li jsme příležitost ukazovati již v jednáních z r. 1631 a 1632 na skrovnost vévodovy prozíravosti a samostatnosti, musili-li jsme jinému muži, Janu Jiřímu z Arnimu, dáti svědectví duševní superiority nad vévodou, musíme i zde s největším důrazem vytknouti nepolitickou neprozíravost a skutečnou poštilost Valdštejnova jednání. Nebyl-li to vrchol nemoudrosti jednati po půl léta s nepřítelem o velezrádné plány a dvakrát v té době důvěru jeho sklamat i zároveň nevysvětlitelným chováním buditi nedůvěru dvora, na obou stranách se desavouovati a kompromittovati, obě strany rozhořčiti, obě naplniti nedůvěrou? Jednati pro obě strany a proti oběma, slibovati oběma a obě sklamat? Vždyť pro budoucnost té nebo oné strany potřeboval! Kdyby byl chtěl dáti se na stranu císaře, nebylo by nic ztraceno, ale on chtěl postaviti se proti němu, potřeboval důvěry nepřítele a tu již — projednal!

Jeho jednání musilo hnáti dvůr k časným bezpečnostním opatřením, musilo odvrátiti od něho nejhorlivější stranníky, musilo armádu naplniti nedůvěrou k slavenému vůdci, připravit ji o víru v jeho schopnosti, o naději slávy a kořisti, musilo i důstojníky, kteří zrádu tušili a byli by ji ochotni

podporovati, zbaviti důvěry v spolehlivost záhadného muže a ve zdar velikého projektu — jeho pošetilé jednání musilo na celé čáře připravovati katastrofu!

Pokud lze tuto nedůslednost, váhavost, rozháranost, tento záhadný zmatek vykládati tajemnými vlivy astrologickými, nemůže stanoviti sebe pečlivější analýsa: musíme se zastaviti bezmocně na rozhraní, za nímž se počíná anarchie slepé pověrčivosti nebo duševní choroby.

S otázkou touto příbuzna jest asi i jiná: odkud vysvětliti ono měnění fronty, kolísání mezi Švédy a Francií na jedné a Sasy a Branibory na druhé straně? Jedno jest zřejmo: otázka souvisí nějak s poměrem Arnima k vévodovi, s jeho vlivem na Valdštejna. Resultát schůze kounické mohli jsme charakterisovati v ten smysl, že Arnim vévodu s jednáním se Švédy srážel. V okruhu těchto rad jedná vévoda až do počátku r. 1633, kdy najednou dává vzkazovati Švédům, že Arnim zachoval se k nim jako osminásobný zrádce, kdy chce jednati pouze s nimi a Francií a proti Arnimovi! Až potud lze chování jeho vysvětliti a odůvodniti, ale co pak následuje, svádí s cesty úplně. Následují společná jednání s Arnimem a se Švédy, a v srpnu jest vypraven Arnim jednat o povstání protihabsburské se Švédskem a Francií. Plán starší o proticísařská jednání se Sasy a Branibory beze Švédů ustupuje do pozadí, ale neztrácí se přece úplně — Thurn jej tuší na samém počátku traktátů, a od polovice září vystupuje znovu s celou silou v popředí. Arnim ho neodmítá, ale odmítá jeho okamžité provádění, chtěje nepochybně oň teprve jednati a zajistiti si znovu na několik týdnů vévodovu nečinnost. Valdštejn se v tato nová jednání vskutku dal, a to prý — k radě Arnimově, dal se klamati znovu. Nelze než odkázati k tomu, co o této záhadné důvěře v Arnima bylo praveno výše.²⁹²⁾

²⁹²⁾ Srv. výše str. 231. — Poslední práce, díky hojnosti a určitosti zpráv, podávají o druhém příměří obraz jednotnější, než o jiných částech jednání. *Gaedeke, Lenz* i *Irmer* shodují se v tom, že V. vystoupil se záměrem protievropské války proti domu Rakouskému, Lenz pak přes neurčitost svých výkladů neváhá tvrditi, že V. naznačil v nejasných slovech i své plány na korunu (str. 421). Rašina se Lenz sotva dotýká, tvrdě jen, že uvádí nás v jednání nedostatečně a že je opakem pravdy, co vypráví o Thurnově žárlivosti na Arnima. V této věci pokusili jsme se Rašína obhájití. Výtka prvá je pravdivá, ale právě v tom vidíme důkaz Rašínovy netendenčnosti. Hlavní v té příčině jsme uvedli (srv. str. 247, pozn. 115); lze dodat, že R. zaznamenává svědomitě slibné projevy hr. Kratze, nepovažuje se za nejlépe zpraveného ani v okolí Thurnově, že nezamlčuje, že V. chtěl, aby Arnim s ním táhl na Švédy, a že udává věrně obsah listu Arnimova Thurnovi. Srv. s tím naopak, co jsme pravili výše o rozmluvě Rašínově s vévodou ok. 22. září. O *Irmerovi* nutno poznamenati, že pokouší se (Arnim, 245 sq.) ukázati nespolehlivost zprávy věv. Fr. Albrechta o rozbití příměří, aby očistil Arnima z podezření intrik protišvédských. Máme pokus ten za naprosto pochybený: praví-li I., že Arn. nemohl navrhovati tažení do Mišně, protože chtěl buď jak buď zachrániti Slezske, poznáme hned v stati následující; jak kvapně Slezske opustil; praví-li, že výpovědi Fr. Albrechta ve vyšetřování jsou podezřelé, že F. A. zmenšoval vinu Valdštejnovu, nechápeme, jak to může souviseti s návrhy *Arnimovými*. Opakujeme, že záznam Fr. Albr. nutno považovati za cele věrohodný: poznáme, že V. na těch žádostech, jak píše F. A., vskutku stál, poznáváme z listu Valdštejnova Gallasovi z 26. září, že Arn. vskutku podobné návrhy, jak píše Fr. Albr., činil, a setkáme se s těmito návrhy a plány ještě u Valdštejna samého (srv. i str. 238, pozn. 73 výše). Že by Fr. Albr. psal ne-

Byl spojen se srpnovým plánem vévodovým i plán na českou korunu? Víme, že počátkem července označil Valdštejn Dolní Falc za náhradu, již žádá; také v podmínkách, jež byly v září oznámeny dvoru, jest jmenována část Falce a markrabství Badensko-Durlašské. Netřeba asi dovozovati, že něco takového s projektem srpnovým, z něhož je patrno, že koruna česká měla býti domu Rakouskému vyrvána, srovnati nelze. Vévoda spojuje se se Švédskem a Francií, v jejichž programu bylo i osvobození Čech, přistupuje dle slov Thurnových na návrh kancléřův z měsíce června, jehož konečným požadavkem byla korunovace vévody králem Českým, mluví o uznání české volební svobody, chce táhnouti do Rakous a Štýrska. Kinský, důvěrník a *plnomocník* vévodův v Drážďanech, mluví o nutnosti učiniti vévodu králem zjevně. Vložili jsme již, že důsledky Valdštejnových plánů vedly by samy sebou ke korunovaci vévodově a že jest pravděnepodobno, aby vévoda k nim předem nepřihlížel. Zde však lze jíti dále, zde lze říci, že z plánu srpnového lze souditi na vévodovu snahu po koruně téměř bezpečně. Valdštejn se sice sám ani slovem o tom nezmiňuje, ale právě toto mlčení jest významné a výmluvné. Neboť komu mělo se dostati království Českého, ne-li Valdštejnovi? A nejevili se vzetí koruny české vévodou přirozenou částí projektu o evropský spolek protihabsburský, samo sebou se rozumějící, mlčky uznanou a přijatou jeho podmínkou? Nevzbudily-li návrhy vévodovy již v současnostech od počátku přesvědčení o plánech jeneralissimových na českou korunu? Jsou to otázky, na něž výmluvnost advokátská může sice žádati odpovědi záporné, než přes to předsvědčení o oprávněnosti jejich zvíklati nedovede.

pravdu, ze zprávy jeho nikde tušiti nelze, Irmerovi však musilo jíti v systému jeho obrany o to, aby nepohodlné zprávy se zhostil. Dotýká-li se I. dále v pozn. (II, XV) na základě listů Nicolaiových (č. 256, 261; srv. výše pozn. 136) toho, že Nic. již v lednu neb únoru jednal o plánu Valdštejnova povstání s kancléřem, nelze tomu již vzhledem k listu jeho kancléři z 17. kv. (srv. výše str. 193) nijak věřiti. Zcela nové líčení podává *Wittich* (I. c., 6°, str. 1 sq.): V hněvu nad vměšováním se Feriy do vojenských záležitostí v říši a nad chystaným posláním hr. Šlika učinil V. návrhy z 16. srpna, ale posláni Šlikovo mělo přece překvapující, nepopíratelný, neuvěřitelný úspěch. Dva tři dny po 16. srpnu slíbil V. Šlikovi neodporovati tažení Feriovu a odkázati Aldringena ke kurfiřtu Bav. Přes to, že poslední koncese se ukázala později zdánlivou, třeba trvati na tom, že V. mnil sliby Šlikovi vážně. *Bylo třeba pomoci Breisachu, a proto V. povolil.* »V tom okamžiku, kdy Šlik od něho byl odeslán, stala se nabídka, učiněná Arnimovi, již neplatnou.« Zatím však V., nemoha ukvapených, hněvem vzbuzených projektů zrady již odvolati a kompromittován jimi před přítelem, mstil se mu tím, že jej *podváděl!* Tak na dvaceti stránkách Wittich — a níže hledá motivy ústupu Valdštejnova z 21—26. září! Odmítá ty, jež byly dosud uváděny: hlavní byla nutnost *sachrániti Breisach* a celou rýnskou linii. Švédy a Francouze musil V. nenáviděti a zejména Švédy, kteří Elsas již předem prodali Francii. Jednání jeho z 25. a 26. září bylo takřka směrem za 16. srpen. Vévoda rastoupil zase normální cestu . . . Nebudeme nic z toho vyvracet.

III.

12. Jednání říjnová. Stínava.

»Nemohu si představit, že by spravedlnost boží takové falše nepotrestala! Jsem odhodlán neudělit po uplynutí tohoto měsíce ani hodiny lhůty, ale se vším důrazem na protivnou stranu naléhati. Nepochybuji o úplném vítězství« — tak psal Valdštejn na všechny strany dne 26. září. Zdálo by se, jakoby chtěl nyní rázem nahraditi, co bylo promeškáno pololetní nečinností, jakoby chtěl konečně své veliké převahy užiti k zdrcující ráně proti evangelickým. Gallasovi bylo vskutku poručeno vpadnouti po stopách Holkových do Mišně, Aldringenovi pak spojit se s Feriou. Zejména tento rozkaz, jenž jest v tak příkré protivě k dosavadní politice zášti k španělské armádě, ukazoval by nevymluvněji k zásadnímu obratu.

Víme však již, že velká slova, sliby a hrozby Fridlandského nejsou spolehlivými tlumočníky jeho myšlének, a v tomto případě, jak poznáme, mají cenu nejmenší. Můžeme se právem domnívati, že vévoda sotva byl ochoten rozloučiti se se snahami, jež vedly činnost jeho po tolik měsíců a jejichž vytrvalé opakování jest důkazem jejich houževnatosti. Vévoda shrnul v poslední své rozmluvě s Františkem Albrechtem svůj program v žádost »konjunkce armád proti cizím mocnostem, Španělsku, Francii, Lotrinsku a Švédsku, aby říše znovu byla uvedena v stav z dob císařů Rudolfa a Matyáše«, přihlásiv se znovu k starému plánu proticísařskému a protišvédskému zároveň. Jeho diplomatické i vojenské kroky pohybovaly se pak i po 26. září cele v okruhu plánu tohoto.

Co byl Arnim 27. září napověděl, ¹⁾ stalo se vskutku — již 6. října, tedy deset dní po hněvivém rozchodu z 26. září, dopsal Valdštejn vévodě Františku Albrechtovi o příchod do císařského tábora a poslal mu hned pas. ²⁾ Poněvadž se byl František Albrecht (7. října) odebral zatím od armády do Berlína, ³⁾

¹⁾ Srv. výše str. 319.

²⁾ List Frant. Albrechtovi schází, ale dovidáme se o něm z listu Fr. Albta. z 21. říj. (*Hallwich*, č. 803). Pas je d. d. Pelhřimovice (Pilgramsdorf), 6. října (*Hallwich*, č. 750) a zní tak, *jakoby žádost o schůzi vyšla od Frant. Albrechta*. Téhož dne poručil V. Isolanovi, veliteli lehké jízdy chorvatské, aby příchod vévodův usnadnil (*Hallwich*, č. 749: »obzwar kein Friede, auch keine suspension der hostiliteten accordiret . . .«).

³⁾ Den udává Steinäcker v listu z Drážďan 12. říj. (*Hildebrand*, č. 52). Z listu Nicolaiho z 14. říj. (*Hildebrand*, č. 53; *Irmer*, č. 286) zřejmo, že F. A. opustil armádu v Budišíně, kde večer 6. října mluvil krátce s Steinäckrem. Tento píše vskutku, že upozoroval, že se maršálkovi »dilo« nelíbí a že chce vstoupiti do francouzských služeb. Zmiňuje se krátce o historii úmyslu tohoto (srv. výše str. 204 sq), dodává, že du Hamel, vrátiv se do Drážďan (srv. výše str. 321), jal se o to znovu jednati a že mu dal v té věci list pro vévodu (srv. i denník Nicolaiho, z 5. října, *Irmer*, č. 272, z něhož patrně, že du Hamel vyjevil vše Nicolaimu). Jakou dostal odpověď, nevíme — Steinäcker píše o tom neurčitě, ale okolo 12. října pověděl Nicolaimu »konfident« vévodův, nejvyšší Schlieff, že F. A. se odebral do Berlína proto, aby tam uložil v bezpečí své drahocennější věci, a že chce vstoupiti do franc. služeb (*Irmer*, č. 283, 286). Příčiny hněvu Františka Albrechta lze hádati ze zmínky listu

obdržel list s pasem (v Budišíně nebo v Biskupicích) Arnim. Arnim oznamuje to 9. října kurfiřtovi jako nedůležitou událost, bez nejmenšího překvapení několik slovy, poznamenávaje, že list i pas poslal do Berlína za vévodou, uloživ mu však, aby se k Valdštejnovi neodebral dříve, dokud kurfiřt v tom nerozhodne. ⁴⁾

Lze sotva pochybovati, že žádost o znovupočetí jednání vyšla, jak z listu Arnimova zřejmo, od vévody samého, ale pochopíme, že Valdštejn musil dvoru tvrditi opak. Již dne 5. října (o den dříve, než list a pas Františku Albrechtovi odeslal!) píše Gallasovi, že prý vévoda František Albrecht *denně* mu dopisoval o nové jednání, ⁵⁾ podobně píše o den později nejvyššímu purkrabímu Adamovi z Valdštejna, ⁶⁾ a nejpozději, 8. října, císaři. Tomuto oznamuje, že Františku Albrechtovi na mnohé žádosti do císařského tábora přijíti *dovolil* a že jednání neodmítl, ačkoliv příměří nepovolí buď jak buď. ⁷⁾ List Gallasovi zajímavý jest i v jiném — vévoda mu poroučí pospíšiti k Labi, »aby tak byla jednání usnadněna a nepřítel byl tím dříve přiveden k rozumu«. Taktika tato po měsíčních příměřích z léta zajisté překvapuje — dříve jí marně žádal kurfiřt Bavorský, marně ji nesměle naznačoval císař, dříve platilo: nepřítel musí býti šetřen, aby nebyl dohnán k zoufalství, aby mír byl usnadněn. Ona však znamená i *opuštění plánů z 26. září na potření nepřítel* a na odplatu za neslýchanou prý věrolomnost jeho, ba co víc — ona jest vůbec líčena: Vald-

Arnimova kurfiřtovi z 11. října (*Hallwich*, č. 1172): »Was S. F. gn. herzogk Fr. Alb. an mich schreiben, haben E. C. D., wie auch die vberschickte beilagen (schází) hierein zu entpfangen. E. C. D. werden woll sehen, wie Ihr f. g. zu contentiren. *Vermeine, ein 6000 Thlr. kan viel dabey tuhn.*« — K jednáním Feuquièra s Fr. Albrechtem srv. i relaci v Auberym, kde se praví, že Feuq. nedůvěřoval Fr. Albrechtovi pro jeho velikou náklonnost k Valdštejnovi a breve královo na roční pensi 18.000 fr. mu nevydal. Feuq. se prý obával, aby F. A. listiny neužil k zvýšení své důležitosti a obliby u Valdštejna.

⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Biskupice, 9. října. *Hallwich*, č. 1168: »Hatt heuten *wiederum* einen tromper mitt schreiben vnd einen pas« etc. Není nutno odvozovati z toho, že V. psal F. Albrechtovi o příchod po druhé. Listem prvním může Arnim míniti list Valdštejnův vévodovi z ležení u Rosy z 4. října, týkající se převezení mrtvol prince dánského (*Hallwich*, č. 736).

⁵⁾ V. Gallasovi, Pelhřimovice, 5. října. *Hallwich*, č. 740. Zpráva jest uvedena v čele listu a odvolání Gallasa k Litoměřicům jest jí motivováno.

⁶⁾ V. Ad. z Valdštejna, Pelhřimovice, 6. října. *Hallwich*, č. 745. Zpráva vyznívá v žádost, aby v Čechách při hranicích lužických byly shromážděny zásoby proviantu. *K žádosti této dostává se vévoda takto*: Fr. Albr. žádá si znovu jednati. Jest to k službě J. M. Cís. a k dobru obecnosti, a proto, shledáme-li to prospěšným, chceme »darüber schliessen«. *Až se to stane, potáhneme s cis. armádou a vojskem saským a braniborským do říše a budeme odporovati těm, kteří chci mír »turbovati*«. Protože musíme jíti do říše skrze království, žádáme etc. — A vše to píše vévoda v týž den, kdy teprv žádost o nové jednání Sasům odeslal! Byla tato jistota o zdárném průběhu všeho líčenou, aneb psal vévoda upřímně? To by snad ukazovalo k nějakým slibům Arnimovým v této příčině.

⁷⁾ V. císaři, Pelhřimovice, 8. října. *Hallwich*, č. 758. *Hallwich* (II, CI), jenž vydal sám list Arnimův z 9. října, neví o odporu mezi ním a listy Valdštejnovými ničeho. *Hallwich* považuje »entgegen der gräulichen Entstellung« vévodovy historie pravdivost tvrzení Valdštejnových povýšenu nade vsi kritiku. Proto snad nemá ani za nutné zmíniti se o dokumentu, jenž jest svědectvím opaku a ježž sám otiskuje.

III.

štejn byl rozhodnut znovu Arnima naprosto *šetřiti!* V témže listu z 5. října píše: Nepřítel ustupuje k Labi. »Stiháme jej sice vši mocí, ale obáváme se, že ho nedostihneme.« Jak pokryteckou nepravdou byla tato slova, možno poznati z té okolnosti, že vévoda zůstal s hlavní silou armády v Pelhřimovicích, odkud byl 5. října uvedený list odeslal, ležeti čtyři dny, do 9. října, a že Arnima *vůbec nenásledoval!*

Vojenské dispozice vévodovy z doby této jsou vůbec důležité — jednak proto, že dokazují, že Valdštejn jednal cele ve smyslu programu navrženého 26. září, jednak proto, že třeba v těchto dnech, do nichž zasahají počátky krise již patrněji, sledovati vévodu v každém kroku jeho.

Hned po rozbití jednání, dne 27. září, psal Arnim, že k boji dojíti musí. »Nepřítel jest ještě silen effective na 30.000 mužů. Bůh jest však ještě silnější, jemu chceme důvěrovati a ostatek činiti, jak se na poctivé sluší« — tak psal v zbožné důvěře kurfiřtu Braniborskému, žádaje ho však přece o rychlé odeslání lidu, určeného do Slezska.⁸⁾ I z listu Schwalbachovi jest zřejmo, že chtěl v Slezsku co nejrychleji vše soustřediti a nepříteli se postavit, a v Drážďanech také v tomto smyslu instruovali švédského residenta.⁹⁾ Arnim psal sice i o potřebě rychlé pomoci od Švédů a o spálení drážďanských předměstí,¹⁰⁾ ale zdá se, že nejbližší nebezpečí pro Míšeň viděl v sboru Gallasově, stojícím u Chebu. Ale již po dvou dnech *změnil své plány úplně* — jak oběma kurfiřtům píše, z toho důvodu, že list, jež obdržel právě od kancléře, vylučuje téměř každou naději ve vydatnou švédskou pomoc. Dne 29. září oznamuje do Berlína, že Valdštejn se nepochybně spojí s Gallasem a půjde mocně na krk Švédům, něco také že pošle proti kurfiřtu Braniborskému. V tom případě *nebude mu možno* ho zadržeti, nad to nelze v dosavadních místech armády déle žít. Proto rozhodl se jíti na pomoc kurfiřtu Braniborskému, *opustiti Slezsko* a zanechat tu mimo sbor švédský jen něco lidu pod velením hr. Thurna.¹¹⁾ V listu kurfiřtu Saskému udává Arnim tento počet v Slezsku zanechaných kurfiřtských vojsk na 3000 pěších a 2000 koní v pevnostech Hlohově, Lehnici, Vratislavi a Břehu. Thurn sám prý má 6000 mužů.¹²⁾

⁸⁾ *Röse*, I. c., I, str. 452 a *Förster*, III, č. 388. *Röse* má správně: Der feindt ist noch effective . . . *Förster* chybně: nicht effective etc.

⁹⁾ Srv. *Irmer*, III, č. 263, záznam denníku Nicolaiho z 1. října a listy jeho z 14. a 17. října. *Irmer*, č. 268, 286, 287.

¹⁰⁾ Ibidem. Již 1. října sdělena byla Nicolaimu žádost o silný sukkurs oficiálně.

¹¹⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému, ležení u Kout (Kant), 29. září. *Röse*, I, str. 453; *Förster*, III, č. 389.

¹²⁾ Arnim kurf. Saskému, ležení u Lehnice, 1. října. *Hallwich*, č. 1164. Zde motivuje rychlé vytržení ze Slez malou nadějí na pomoc švédskou a zprávou, že Piccolomini byl s několika pluky poslán do Horní Lužice. Valdštejn »soll auch willens sein, sich mit der gantsen Armee nach dem Reiche zu wenden«. V listu kurfiřtu Saskému, nepochybně z téhož dne (došel do Drážďan 2. října »unter der predigt«), jež známe ze zpráv Nicolaiových (*Irmer*, č. 265, 269 a 271 z 2—4. října), psal však Arnim jinak než do Berlína. Oznamoval, že nepřítel ustupuje zpět ke Kladsku, k Čechám, a odtud že chce *do kurfiřtství* a že proto uznal za nutné mu »costoyer«, jíti po boku, a vraceti se s armádou k Labi. Prvé zprávy

Výklad tento není zajisté jasný — nepochopitelno jest, proč nutno sukurovati Braniborsku, když Valdštejn pošle proti němu jen něco lidu a s ostatní silou obrátí se na Švédy do říše, nejasno jest, co vlastně bylo Thurnovi zanecháno, a nebyly-li dotčenými 5000 muži míněny staré posádky v dobytých městech, překvapuje, že Arnim ví, že Valdštejn bude Sasů šetřiti! Postrádáme také úvahy o možných jiných úmyslech císařského jeneralissima, úvahy o osudu u Odry zanechaného Thurna, zda a jak bude moci své posice tam uhájiti? Arnim však víc nepíše a již dne 1. října stojí na zpátečním tažení ze Slez u Lehnice, 7. je v Budišíně, 9. a 10. v Biskupicích. Odtud píše o rychlé zbudování lodního mostu přes Labe, aby ještě zítra mohl se dostat na druhou stranu.¹³⁾ Dne 11. října opustil Biskupice, a v obou dnech následujících přepravovala se armáda nad Drážďany přes Labe a položila se táborem ve výhodném postavení obranném mezi Drážďany a Pernem.¹⁴⁾ Mimo posádky v slezských a lužických městech a nepatrný sbor Thurnův na Odře nebylo na pravé straně Labe evangelického vojska. Chorvátí Isolánovi mohli bez odporu projížděti až k dostřelu děl drážďanských.

Disposice Arnimovy byly tedy rázu obranného, opatřením pro každý případ i proti možnému útoku císařských na kurfirty. Valdštejn vskutku v prvních dnech po 26. září na útok proti kurfirťům *pomyšlel* — zcela napříč domněnkám, jež pronášel o Valdštejnově nepochybném tažení *proti Švédům* Arnim. Hned 26. září poručil Gallasovi vtrhnouti do Míšně, »jsa toho předsevzetí udeřiti se vši vážností na nepřítele«. ¹⁵⁾ Ale již po třech dnech rozkaz Gallasovi *odvolal* — došla prý ho zpráva, že v Míšni řadí silně mor, země že jest pustá, opuštěná a prostá vojska, takže by diverse na tu stranu nebyla výhodnou a zničila jen vlastní armádu. Tento odvolávací rozkaz byl

Arnimovy z 1. říj. oznámeny byly Nicolaimu drem. Timaeem 5. říj. a byly vykládány tak, jakoby 5000 zanechaných Sasů v Slezsku, pod Františkem Albrechtem, mělo se spojití s 6000 švédskými (denník Nicolaiho z 5. říj., *Irmer*, č. 273). Jak mohl Arnim psáti, že zanechal v Slezsku 5000 mužů, když později, 14. ledna 1634, ujišťoval Schwalbacha, že nikdy neměl více vojska, když byl nejsilnější, než 7000 mužů, se Švédy a Branibory dohromady ne přes 11.000 mužů (*Gaedeke*, č. 107), jest nepochopitelno. Nad to počítá Steinäcker *vrazející se* armádu u Drážďan dne 12. října na 6000 koní a 5000 pěších (*Hildebrand*, č. 52). Máme tu řadu momentů, jež jsou s to, aby o Arnimově domnělé péči o zachování švédských na Odře vzbudily pochybnosti.

¹³⁾ Arnim kurfirťovi, Biskupice 9. a 10. října. *Hallwich*, č. 1168 a 1171. Arnim radí zároveň, kterak si nakloniti Branibory, aby svých pluků nyní neodvolaly. Kurfirť má do Berlína dopsati, že chce »dem evangelischen wesen zum besten« jíti na Gallasa, aby se Gallas spolu s bavorským a španělským vojskem nevrhl na Švédy. Máme v tom také příspěvek, kterak Arnim věděl, že dobro evangelické obecnosti vyžaduje podpory Švédů, kterak však uměl přihlásiti se k němu, když šlo o zvláštní prospěch Sas, užiti ho jako lákadla k získání jiných.

¹⁴⁾ Arnim kurfirťovi, ležení u Biskupic, 11. říj. (*Hallwich*, č. 1172: »werde aber wegen des eingefallenen schnees schwerlichen Dressden heute erreichen können, da die armen Soldaten viel barfuess gehen«), list Gallasův z Litoměřic z 14. října (*Hallwich*, č. 784) a Nicolai Transeheovi, 17. října (*Irmer*, č. 287). Nic. vytýká zejména, proč Arnim nepoložil se u Zhořelce neb Žitavy, aby tamtudy nemohl nepřítel přes hory proniknouti.

¹⁵⁾ Srv. výše str. 323.

již napsán, když vévoda v postskriptu připojil novou ordonanci: právě prý ho dochází zvěst, že kurfiřt posílá všechny posádky z Míšně do Slez k sesílení Arnima, že má něco Švédů a Braniborů zároveň přibýti, a proto nechť Gallas s 8—10.000 nejlepšího vojska vytrhne směrem *k němu, aby se co nejdříve s ním spojil*. U Chebu nechť nechá pouze Colloreda s takovým počtem lidu, aby se mohl ubrániti vévodě Vilému Výmarskému.¹⁶⁾

I tento rozkaz předpokládá srážku s vojskem kurfiřtským, a to ještě na slezské půdě. Vévoda ovšem hned 29. září neb o den později musil zvědět, že Arnim opouští tábor u Svídnice, ustupuje k Lehnici a nepochybně ze Slezska vůbec. Téhož dne 29. září dal spáliti obojí ležení u Svídnice a vytrhl směrem k Vratislavi. Dne 2. října byl hlavní stan v polovici cesty mezi Svídnicí a Vratislaví, u Domanze. Zde již byl jeneralissimus zpraven o dispoicích nepřitele — píše císaři i Gallasovi zcela dobře, že Arnim, zanechav v Slezsku hr. Thurna se švédskými a trochou lidu saského, táhne k Míšni, a dodává, že jest mu v patách.¹⁷⁾ Odtud také dána jest nová, již čtvrtá ordonance hr. Gallasovi — vše prý ukazuje k tomu, že Arnim chce se spojit s vojskem, jež prý má přijíti z dolnosaského kraje, v Drážďanech překročiti Labe a po druhé (levé) straně jeho vraziti do Čech. Nechť proto Gallas neprodleně pospíš od Chebu k Litoměřicům, Arnima předejde, vpád jeho překazí a po případě se spojí s hlavní armádou. Oznamuje dále, že proti nepříteli v Slezsku zůstávšimu zanechal Šafgoče, za Arnimem že vyslal lehkou jízdu Isolanovu, aby se na ustupujícího nepřitele »zavěsila«, jej pohromadě držela a stále »travaglovala«, sám pak že s hlavní silou v patách ho následuje. »Doufám,« píše císaři, »že budu s nepřitelem v krátkce vypořádan a že potom budu přezimovati s armádami v zemích obou kurfiřtů, v biskupstvích Halberstadtském a Magdeburském a v Durynsku; zatím jsem musil Gallasa povolati na druhou stranu Labe, abychom mohli po obou stranách jeho postupovati a pasů na něm se zmocniti.«¹⁸⁾

Doposud tedy, jak nepochybně, týkají se všechna opatření Valdštejnova boje s Arnimem — v Slezsku proti Thurnovi na obranu země má býti zanechán jen menší sbor pod Šafgočem.¹⁹⁾ Co může jen v rozkazech vévodových vzbuditi podivení, jest zajisté povolání Gallasa k Litoměřicům, žádosti o spojení s ním! Valdštejn přece věděl, že v Slezsku zůstal Thurn a saské posádky, musil vědět, že zbývající sbory Arnimovy mohou tvořiti sotva třetinu jeho početné síly, že Arnim nemůže vtrhnouti do Čech bez nebezpečí, že vévoda za jeho zády bude ohrožovati Drážďany nebo že seveř s pomocí Gallasovou Sasy v Čechách ze všech stran! A přece se setkáváme ve všech listech jeho z dnů těchto s výroky o nepochybné offensivě Arnimově proti Čechám, opakovanými znovu a znovu s neobyčejnou jistotou, pozorujeme, jak proti 8—10.000 Sasů shání přesilu trojnásobnou, a to s nebezpečím, že

¹⁶⁾ Valdštejn Gallasovi, u Svídnice, 29. září. *Hallwich*, č. 719.

¹⁷⁾ Valdštejn císaři, ležení u Domanze (Domano), 2. října. *Hallwich*, I, č. 728.

¹⁸⁾ V. Gallasovi, lež. u Domanze, 2. října. *Hallwich*, č. 729 a též císaři, l. c.

¹⁹⁾ Patent pro Šafgoče u *Hallwicha*, č. 737, d. d. lež. »bei Rosa«, 4. října.

země kurfiřta Bavorského budou po Gallasově odtažení od Chebu ze všech stran obrany a pomoci zbaveny! Nebyla snad *tato* perspektiva vlastní příčinou překvapujícího opatření a tvrdošjného předstírání o hrozícím vpádu Sasů do Českého království? Gallas naň ovšem marně a zbytečně čekal u Litoměřic.

Z Domanze obrátil se vévoda vskutku za Arnimem k západu. Dne 4. října stál u Střehomí, o den později v Pelhřimovicích u Goldberka.²⁰⁾ Zde pozorujeme obrat, o němž byla řeč výše — saskému maršálku píše vévoda o nové jednání, Gallasovi o obavě, že nebude moci nepřítele dostihnouti, ačkoliv již vůbec za ním nepostupuje. S plánem o nové jednání spojena jest již patrně taktika dřívější — nechati Arnima prozatím s pokojem. Přece však dosud neobrací svých úmyslů proti zbylému na Odře sboru Thurnovu: dne 5. října posílá do Jičína rozkaz o dopravení 23.000 korců žita do Žitavy, stavům v Lužici, Hlohově a v Zahání poroučí co nejdříve opatřiti zásoby potrav za příčinou brzkého příchodu svého v ty strany a 8. října omlouvá císaři své zdržení v Pelhřimovicích čekáním na příchod Gallasa k Litoměřicům a opatřováním proviantu. Zavěsil však na nepřítele prozatím sedm pluků Uhrů a Chorvatů, a až hr. Gallas přibude na druhou stranu (Labe) a já s této strany se tam také »inkamínuji«, a potom půjdeme na obou stranách řeky, bude on (nepřítel) snadno přemožen.«²¹⁾

Rozkaz o spojení s vévodou (z 29. září) obdržel Gallas v Chebu v noci z 4. na 5. října a večer 5. října nový rozkaz o pochod k Litoměřicům (z 2. říj.). Slíbil vytrhnouti hned dne následujícího. Ve dnech 6.—9. října opouštěly pluky jeho Cheb; dne 11. oznamuje již vévodovi, že přibyl do Litoměřic.²²⁾ Okamžik, jenž byl ustanoven vévodou jako počátek rozhodné akce proti Sasům, již nadcházel. Stalo se však něco zcela jiného.

Sotva že list z 8. října o společném postupu po Labi proti Arnimovi byl do Vídně odeslán, oznámil vévoda dne následujícího, ještě z Pelhřimovic, plán zcela opačný: Nepřítel se rozdělil. Arnim táhne k Budišínu, hr. Thurn uchýlil se k Stínavě. Jsem odhodlán odebrati se s armádou *k Stínavě* a pronásledovati nepřítele na obou stranách *Odry*.²³⁾

Ze záměrů o sevření Arnima nebylo tedy prozatím nic — Valdštejn se rozhodl vrátiti se zpět, k Odře, a zničiti nepatrný sbor Thurnův u Stínavy! Nové rozhodnutí vzniklo zřejmě teprv 8. neb 9. října; o všeobecně rozšířeném výkladu, jakoby Valdštejn na útok na Švédy pomýšlel od počátku a tažení jeho za Arnimem bylo pouhým manévrem, nemůže na základě uvedeného vyličení situace býti řeči.

²⁰⁾ *Haltwich*, č. 739. Dne 4. října datuje Valdštejn »Im Veltlager Rosa« (*Haltwich*, I, č. 735—738). Bude to nepochybně Gross-Rosen u Střehomí.

²¹⁾ *Haltwich*, I, str. 614, pozn. 2, 624, pozn. 1, č. 751 a 758.

²²⁾ Srv. listy Gallasovy vévodovi z Chebu z 5. a 9. října a list z 11. října. *Haltwich*, č. 742, 743, 756, 765.

²³⁾ List schází, ale zmiňuje se o něm císař v své odpovědi z 18. října z Ebersdorfu, udávaje jeho obsah. Srv. *Haltwich*, č. 793.

Dne 10. října byl hlavní stan v Grosskrichenu, 3 míle západně od Stínavy. Šafgoč s 80 komp. jízdy a 80 komp. dragonů měl poručeno dostati se na *pravý* břeh Odry a sevřít nepřítele z druhé strany.²⁴⁾ Dne 11. přibyla armáda k Stínavě²⁵⁾ a o den později píše Valdštejn již na všechny strany zprávu o »vítězství«. Oznamuje, kterak Šafgoče vyslal za Odru a kterak sám se »inkaminoval« k Stínavě. »Jakmile to nepřítel zpozoroval, akkordoval ihned s námi, složil všechny praporce a kornety, vydal všechna děla a munici a slíbil, že všichni prostí vojáci budou sloužiti zde a zařadění budou do této armády. Důstojníkům však, kteří nechtěli sloužiti, zejména *hr. z Thurnu* a Duwaldovi bylo dovoleno odejiti, s tou podmínkou, že všechna místa v Slezsku, jež jsou obsazena od Švédů, mají býti odstoupena a vydána; oni pak sami, dokud se to všude nestane skutkem, budou u nás ponecháni v záruku. My však potom obrátíme se k Hlohovu, abychom se zmocnili tohoto místa a i Krosna a tak zabezpečili celé Slezsko. Po vyřízení toho chceme se odebrati proti Míšni . . .«²⁶⁾

Zpráva jest vojensky stručná a prostá, ale jak ukazuje neprodlené oznámení její celé řadě knížat, státníků a diplomatů, jakož i sebevědomé výroky vévodovy z dnů následujících, byla tato střízlivost referátu pouze maskou, pod níž měla tím výrazněji vystoupiti vévodova vůdcovská superiorita. A přece jak musí klesnouti význam tohoto vítězství, ukáže-li se jen k tomu, že bylo Arnimovi s hlavní silou nepřítele dovoleno uniknouti, že mu byl ponechán čas k zotavení, po případě k dostatečnému sesílení pluků a k shledání pomoci, jen aby zničen byl nepatrný sbor na Odře, odkázaný k defensivě i proti pouhému sboru Šafgočovu! Valdštejn zajisté v zprávě své počtu svých vojsk u Stínavy a počtu lidu Thurnova neudává — proč, pochopíme, víme-li. že dobyl vítězství svého převahou 25.000 proti 4—5000, že na tuto hrstku vrhl se bezmála s celou svou silou!²⁷⁾

Než úspěchem byl den 12. října přece, *prvním* úspěchem v celém roce, a zdál se býti zároveň důkazem vévodovy věrnosti a péče o věc císařskou. A zůstane asi nepochybně, že vévodovi šlo předem a pouze o důkaz takovýto, že chtěl utvrditi kolísající důvěru dvora, přesvědčiti jej znovu o štěstí fridlandských zbraní a oživit jejich blednoucí slávu. Ovšem i tu jednal v mezích pro-

²⁴⁾ *Hallwich*, č. 762, 763.

²⁵⁾ Srv. list ze Stínavy, 12. října (nejmenovaný jakémus zpovědníkovi) u *Hallwicha*, č. 1173. »*Mit volliger Armees*,« praví se zde, přitáhli císařští na hr. Thurna.

²⁶⁾ *Förster*, III, str. 81, *Hallwich*, č. 767. Zpráva byla zaslána králi Polskému, kurfiřtům Bavorskému, Mohučskému a Kolínskému, biskupům Würzburgskému a Vídeňskému, vévodovi Lotrinskému, Adamu a Maxovi z Valdštejna, Martinicovi, Trautmannsdorfovi, Questenberkovi, St. Giulianovi, palatinu Esterhazymu, Schmidtovi (do Cařhradu) atd.

²⁷⁾ »*Das war ein glänzender, in seinen Folgen überaus bedeutsamer Erfolg*,« praví *Hallwich* (II, LXXII). Neprozrazuje také početného rozdílu vojsk. V dotčeném již listu nejmenovanému zpovědníku vypočítány jsou pluky švédské se všemi kompaniemi. Dle toho bylo u Stínavy všeho vsudy 79 kompanií, t. j. 4—5000 mužů, možná že ještě méně. *Chemnitz* aspoň (II, 215) praví, že Arnim zanechal Thurnovi 4 pluky, jež však měly spíše pouhé jméno assistence, neboť *dohromady* byly silny — 300 mužů! Arnim, jak víme, psal o 5000 mužích! Thurn měl u Stínavy 11 děl, Valdštejn 70 (*Chemnitz*, II, 271).

gramu v koncích svých naprosto od cílů císařových se různího. Rozhodli se neobráti se proti Arnimovi, jak byl dříve sliboval, musil hledati cíl útoku na jiné straně, *musil konečně něco vykonati*, aby se nepřipravil o všechnu důvěru! Spolupůsobil nepochybně i ohled na oba kurfiřty, jež měl úspěch stánavský naplniti obavami a přiměti k ochotě v navrženém jednání. Proti řadě těchto důvodů stála jen ta neutěšená vyhlídka, že to musí býti právě hr. Thurn, jenž má býti obětí, týž Thurn, s kterým společně po víc jak dvě léta proticísařské plány osnoval! Vznikla-li v něm obava, že za vlastních snah proticísařských v nejbližší budoucnosti nebude mu lze na pomoc Švédů spoléhati, mohlo ji snad zaplašiti přesvědčení, že Švédové, půjde-li to doopravdy, nebudou moci přes všechna sklamaní minulá nedohledné výhody vzpoury Fridlandovy nikdy odmítnouti. Vévoda pak i u Stínavy jednal tak, aby cesta k dorozumění se Švédy nezůstala zatarasena. Zůstane pravdou, co praví Rašín, že vévoda s Thurnem akkordovati nemusil — švédští u Stínavy byli by se musili vzdáti bez akkordu a bez podmínky na milost a nemilost. Vévoda však volil smlouvu, aby mohl Thurnovi zaručiti volný odchod.²⁸⁾ Překvapuje-li, že jej nutil výhrůzkami a hrozbami stěti k nečestnému skutku — Thurn dal se donutiti²⁹⁾ — chápeme, proč jej, muže, po němž Vídeň nejmíc

²⁸⁾ *Dvorský*, 34: »Er Graf von Thurn ist selbst unter dem Schein eines accords zum Fürsten kommen; damals war es ganz nicht von Nöthen gewesen, dass der Fürst einen accord etc. . . . Damals soll der Friedländer auch gesagt haben: Von den Gefangenen allen, so er bey Steinau bekommen, soll dem Kaiser keiner zu Theil werden.« *Chemnitz* (II, 272) praví výslovně, že švédští vzdali se *na milost*, a že vévoda z milosti důstojníkům život daroval. Vypravování jeho jest od úřední zprávy Valdštejnovy naprosto rozdílné.

²⁹⁾ Zprávy o tom jsou příliš zmatené, než aby je bylo lze zde probrati. *Chemnitz*, 272, vypravuje, že již po smlouvě jal se V. tvrditi, že velitelé švédští skrze své vyslané nejvyšší Stössla a Bayera slibili vzdáti slezské pevnosti. Když to bylo odepřeno, dal je uvězniti a rozkaz komandantům pevností vynutil. Tak to líčí i hr. Thurn v nedatov. listu kancléři (*Irmer*, č. 301), že popíral, že by byl podobný slib učinil a zdráhal se vykonati nečestný skutek, žádaje si raději smrti. Tu prý jali se ho nejvyšší a přátelé slzavě prositi, aby zbytečně života neobětoval, velitelé pevností že beztoho vynuceného rozkazu dbáti nemohou. Thurn dal se pohnouti — »auch dieser feller, wie man ihn rächte (sic) khan, bringt mich vor der zeit ihn's grab«. Orig. ordonnance Thurnovy »dem Unvermeidlichen sich zu fügen, keinen Widerstand zu leisten« je v aktech valdštejnských (*Hurter*, 234). Arnim na první zprávy o porážce spěchá v obšírných listech svůj soud o tom projevit a se *ospravedlniti*. Dne 19. říj. píše Vilému Výmarskému, vlastně asi Švédům vůbec, ale výklady jeho *nepřesvědčují* nikterak — lze z nich jen čerpati podezření proti němu samému (*Irmer*, III, č. 202). O den později píše kurf. Saskému: Vidím již, co se stane: řekne se, že kdyby armáda nebyla odtáhla (ze Slez), nebylo by k tomu došlo! »Ich hoffe, er (kancléf) wirdt nuhmehr so befinden, wie Ich ihm neulich saget, dass es wahr sey, Wer schwere lasten tragen will, dass der muss ein grosses und starckes vermügen haben« (*Gaedeke*, č. 88). Slova ta vztahují se nepochybně na neschopnost Thurnovu, a tak by byl Arnim *své rozmluvy v Gelnhausech použil i k diskreditování vůdce českých emigrantů*. Zvědév o rozkazu Thurnově a Duwaldově o vydání pevností, píše Arnim kurfiřtovi (22. říj. ze Spremerku; *Hallwich*, č. 1180): »Also ist Gott wunderlichen in seinen gerichtten, dass diejenigen, so mihr vohr diessen vntrew beymessen vnd vmb meine Ehre mich bringen wollen, dass diese selbst die hechste und gröseste vntreue, dergleichen Ich meine lebelangk nicht gehoret, ihrem Herrn erweisen vnd sich zu vnhren bringen.« Kurfiřt Saský soudí ještě

toužila, propustil po osmi dnech na svobodu.³⁰⁾ Není pravdě nepodobno, co zaznamenává Rašín, že prý vévoda Thurnovi ještě něco daroval »a jej se

příkřeji: »Wie soll ein solcher man, der weder ehr noch gewissen bedenckett, alss Thurn, glück haben!« (z 6. list., *Haltwich*, str. 350, pozn. 1). Úsudek muže Thurnovi nakloněného máme od Fr. Albrechta: »Ich kans nicht ausdenken alles, was vorgangen. *hatte ihn Ewigkeit dem alten grauen dieses Nicht zu getrauwett!*« (*Gaedeke*, č. 87). Sr. i relaci z Vratislavi z 22. říj. u *Gaedeke*, č. 95 o bezstarostnosti švédských velitelů a list Fischera z Frankfurtu z 5. listopadu (*Irmer*, III, č. 307). Hlasy švédské dávají naopak *Arnima* v obžalobu. Nicolai v Drážďanech již 14. října vyslovuje obavu, že *Valdštejn vrhne se na opuštěné Švédý v Slezsku* (*Irmer*, III, č. 286). To opakuje obšírněji Transeheovi 17. října a vyslovuje pochybnost, že na obranu země zůstalo 11.000 Arnimem oznámených. »Viel redlicher leut können die ursachen nicht ausgründen« (*Irmer*, č. 287). O tom, že Arnim zavinil porážku Thurnovu opuštěním Slezska, byl přesvědčen i kancléř a kruhy švédské vůbec (sr. *Gaedeke*, č. 90, *Irmer*, III, č. 302, 303), a Thurn sám, odpovídaje na výtky Arnimovy, píše kancléři: »Man wierth alssdan sehen, wher übel gehandelt hatt. Böhem hat er verlassen, Schlesing verlassen, der gefahr aussgewichen« (*Irmer*, č. 304). Dotčená již relace z Vratislavi, která také na Thurna si stěžuje, vzpomíná trpce Arnimovy skvělé řeči z července, kdy se zapřisahal slezským stavům, že jich neopustí! Zpráva M. Schlomecha, jednoho z důstojníků švédských v Slezsku, líčící události s překvapující znalostí věcí a osob, ač z krajního švédského stanoviska, hájí se rozhořčeně výtkám o nedbalosti a opilosti některých a praví o Arnimovi »Menniglich, so unparteiischen herzens . . . judiciren davon, *dass es ein abgeredter handel zwischen dem von Wallenstein und Arnimb sei*. Ja der feind selbst stellt es nicht in abrede und habe es der von Arnimb eine geraume Zeit vorher gegen den grafen von Thurn ungescheut gestanden, seine intention nemblich sei beharrlich dahingangen und noch, dass er zwar den frieden in Deutschland wieder bringen, *aber auch den römischen kaiser bei seiner hoheit und landen conserviren und erhalten wollte*, welches dann seiner meinung nach nicht wohl zu praktisiren sein werde, wann die Schweden und deren confederierte so gross, als sie eine zeitlang durch gottes gnade gewesen, bleiben sollten.« Zpráva uzavírá, že Arnim buďto musí otevřeně přejíti k nepříteli, nebo býti postaven před vojenský soud (*Irmer*, č. 308). Podobně asi smýšlil o Arnimovi zpráva Kr. Alese, hájící zejména Duwalda a ukazující obšírněji, že ještě před odtážením Arnima ze Slez bylo v poradě důstojníků Arnimovi vykládáno, že potom vrhnou se císařští na zbylé Švédý. Arnim odpověděl, že toho se netřeba obávati, že V. bude jej jistě následovati, a hr. Thurn se v tom Arnima zastával proti Duwaldovi (*Irmer*, č. 315; o této poradě zmiňuje se i Schlo-mech). Nelze se nám dáti v úvahy o tom, na které straně byla pravda nebo pokud byla na obou. Klademe jen důraz na to, že při posuzování porážky Thurnovy třeba míti na zřeteli početný rozdíl vojsk a při posuzování útěku Arnimova ze Slezska, že Sasům bylo šíření švédské moci v Slezsku trnem v očích, že si zničení sboru Thurnova mohli dobře přáti. Chování Arnimovo jest vskutku podezřelé. *Irmer* (Arnim, 249 sq.) líčí věci tyto velmi tendenčně ve prospěch Arnimův, odmítaje žaloby na Arnima jako výplody nesvědomitě agitace, určené pro dav a štítící se důkazů — bez důkazu, ano beze zmínky o jejich obsahu.

³⁰⁾ Často setkáváme se s tvrzením, že propuštění Thurna bylo jednou z hlavních příčin nedůvěry dvora k Valdštejnovi. Vzhledem k zprávě z 12. října nezdá se nám to oprávněným. Vévoda přece psal, že byl důstojníkům zaručen volný odchod. Ve Vídni tedy nemohli býti v pochybnostech, jak vévoda se zachová. Vskutku vyskytují se stížnosti na propuštění Thurna teprve v době mnohem pozdější, za roztržky. Úřední zpráva z r. 1634 praví, že V. Thurna »den *Haupt Rebellen*, aber doch *seinen alten vornehmsten Confidenten* . . . (den er auch inmittels gar wol tractirt, *vielmals mit jhme in seiner Kutsch herum geführt vnd sonders zweiffel alles mit jhme abgeredt vnd beschlossen*) sampt viel andern mehr vnd noch darzu *mit einer verehrung* wiedervmb loss gelassen« (*Murr*, 231). Že je to pravděpodobno, sr. výše str. 22, pozn. 75.

III.

všemi jeho věcmi velmi znamenitě a s reputací na bezpečná místa dal doprovoditi, nikoliv jako nepřítel JMtiCís., ale jako svého nejmilejšího přítele.«³¹⁾

Ostatně lze uvést k vývodům těmto svědectví Valdštejna samého. Vyslanému kancléře Oxenstierny tvrdil vévoda sotva měsíc po srážce stínavské, že na svých plánech ze srpna *trvá* a že na hr. Thurna, Arnimem opuštěného a v šanc vydaného, se vrhnouti musí, *nechtěl-li upadnouti v podezření ze císaře!*³²⁾

Tvrzení toto, náležející době, kdy vévoda mohl býti zpraven o bezvýslednosti svých nejnovějších snah, může býti cele spolehlivé, doplníme-li je výkladem, že Arnima chtěl Valdštejn ušetřiti. Nyní ještě jedná důsledně tak, aby byl útok proti hlavní síle vojsk kurfiřtských odložen. Sama zpráva o vítězství stínavském podává doklad k tomu: v konceptu v konečné stati o budoucích dispozicích stálo původně: »Potom chceme jíti proti Arnimovi. Doufáme býti brzo nahore *v říši* a učiniti konec všemu.« Slova tato jsou však *škrtnuta*, a místo nich čteme v listu hotovém: »Potom půjdeme k Hlohovu a zmocníme se ho i Krosna a tak zajistíme cele Slezsko. Potom chceme *do Mišně.*«³³⁾

Tedy nejbližším cílem je zajištění Slezska vsí silou armády, a Arnim má býti nechán s pokojem. Proto také obrací se vévoda od Stínavy proti *švédským* posádkám v Hlohově a Krosnu, a Gallasovi, čekajícímu u Litoměřic marně na předpověděný vpád Arnimův do Čech, píše dále o pravděpodobnosti vpádu tohoto a poroučí dbáti obrany země, nanejvýš »travaglovati« nepřítel. ³⁴⁾ Hlohov vzdal se akkordem 15. října, brzo potom i Krosno, a Valdštejn psal již 14. října — ještě před dobytím obou míst a před dobytím důležitých pevností Opolí, Břehu a Vratislavi vůbec —: *celé Slezsko jest zpět dobyté*, a doufám také býti brzo vypořádán s Arnimem. Pak tu něco vojska nechám a chci jíti tam nahoru a ukázati *Francoizu cestu do jeho království*. Podobně píše téhož dne císaři a po pěti dnech slibuje chlubně poslati v brzku do Vídně ještě více praporů, než co bylo dobyté u Stínavy. ³⁵⁾ Dne 20. října píše Gallasovi, že v rychlých denních pochodech pospíší k němu, aby spojenými silami vrhli se na Arnima. ³⁶⁾

Tento spěch jeví se však pouze v citovaných listech — ve skutečnosti jedná vévoda právě opačně. Pohybuje se pomalu po dva dny od Hlohova

³¹⁾ Srv. předchozí pozn. Mohli bychom snad uhadnouti, kolik Thurn dostal. Dne 15. října dostal Falchetti rozkaz vyplatiti hr. Trčkovi 2000 dukátů »zu unterschiedlichen notturften in Ih. Mai. diensten« (*Hallwich*, II, str. 13, pozn. 1). Ze zprávy Schlomechovy dodati třeba, že v jednání o akkord vyslán byl od Thurna k vévodovi mladý hr. *Václav Kinský*, syn Vilémův, jenž pak 20. vrátil se do Drážďan (*Irmer*, III, č. 299, 308).

³²⁾ Srv. o tom níže pozn. 68.

³³⁾ Srv. *Hallwich*, I, str. 633, pozn. 1 a *ibid.* č. 767.

³⁴⁾ Srv. z korespondence s Gallasem v dnech 13—27. října u *Hallwicha*, II, sem náležejících 16 listů mezi č. 770—826.

³⁵⁾ Valdštejn Aldringenovi, Raušvice (u Hlohova), 14. října, týž téhož dne císaři a Queenstenberkovi z Gersdorfu, 19. října. *Hallwich*, č. 779, 780, 798.

³⁶⁾ Valdštejn Gallasovi, Gersdorf, 20. října. *Hallwich*, II, č. 801.

ke Krosnu,³⁷⁾ a z listu z Hlohova z 17. října dovidáme se, že armáda bude u Krosna tři až čtyři dny odpočívati. Vskutku prodlel vévoda u Krosna až do 22. října,³⁸⁾ a slíbené rychlé denní pochody odtud dopadly tak, že cesta z Krosna k Budišínu — v přímé čáře 14 mil — byla vykonána za 15 dní, to jest míli denně! Dne 23. října jest hlavní stan v Starém Sedle, kde zůstává i dne následujícího. Valdštejn píše odtud o úmyslu táhnouti přímo na Arnima, a armádní rozkaz daný téhož dne káže vše k boji připravit³⁹⁾ — ale místo toho obrací se přes Forst a Mužákov k Zhořelci, ježž Illo 30. října vzal útokem; sám, jsa churav, ubírá se zpět do Zaháně, kde prodleává tři dny, aby teprv 2. listopadu přibyl k Zhořelci.⁴⁰⁾ Zde jest i dne následujícího, 4. datuje z Reichenbachu a odtud leží nečinně u dobytého Budišína od 6. do 11. listopadu, to jest *pět dní!*⁴¹⁾ Ale ještě výmluvnějším než toto nečinné táboření jest list císaři z 3. listopadu, z něhož jest patrno, že vévoda vzdal se úmyslu o tažení na Arnima *vůbec a otevřeně*. Oznamuje, že po dobytí Budišína chce vši silou jíti po pravé straně Labe a »postupu hr. Mansfelda v marce sekundovati«. Mansfeld byl vyslán do zemí braniborských, a podařilo se mu vkrátce dobytí značných úspěchů vzetím Frankfurtu a Landsberku. Nyní — po hrozbách o vyhnání Francouzů z říše a zničení Arnima — chce vévoda se spokojiti pouhým podporováním Mansfelda! *Ale ani to nečini* — a příčinu lze vyčísti z téhož listu z 3. listopadu. Vyslovena jest tu naděje, že František Albrecht přijde brzo k němu do tábora a jednání s oběma kurfiřty že skončí se po přání.⁴²⁾

Jednání zatím jako dříve byla odkázána k poradám s kurfiřty. List Valdštejnův z 6. října, »reassumování« traktátů žádající, obdržel František Albrecht v Berlíně 13. října.⁴³⁾ Dne 15. vydal se s nejvyšším Burgsdorfem do Drážďan

³⁷⁾ Dne 14. datuje z Raušvic u Hlohova, 15. z Břehu (Brieg; ves 15 km sz. od Hlohova), 16. z Zelnigu. *Hallwich* opravuje v *Zöllnig*. Gross- a Klein-Zöllnig (Celníky) je v skutku 4 míle sev. od Břehu, ale *města* Břehu, tedy v končinách, kde tou dobou hlavní stan naprosto býti nemohl. Valdšt. táhl ke Krosnu a zde někde musí dotčený »Zelnig« býti. Srv. *Hallwich*, č. 779—787 a II, str. 16, pozn. 1.

³⁸⁾ Illo Piccolominimu, hlavní stan »Schweinnichen«. *Hallwich*, II, str. 17, pozn. 1 a č. 793, 801, 802, 805. Hlavní stan byl v Gersdorfu, 5 km jv. od Krosna.

³⁹⁾ Srv. *Hallwich*, II, č. 809, 816, 818. Staré Sedlo (Starzeddel) leží 30 km jz. od Krosna, 12 km jv. od Gubinu. Tak mohl 23. datovati vévoda i »im Velt bei Guben«. Srv. u *Hallwicha*, č. 827.

⁴⁰⁾ V Forstu (Borszcz) datuje V. 25. října, v Mužákově (Muskau) 26. října, v Zahání 28—31. října. Srv. *Hallwich*, č. 819—836. Dne 1. listopadu byl v Rauscha, uprostřed mezi Zahání a Zhořelcem. *Hallwich*, II, str. 45, pozn.

⁴¹⁾ Srv. *Aretin*, Ausw. Verhältnisse etc., str. 328 a *Hallwich*, II, č. 842—875.

⁴²⁾ Valdštejn císaři, hlavní stan u Zhořelce, 3. list. *Hallwich*, č. 842.

⁴³⁾ Fr. Albr. Valdštejnovi, Zaháně, 21. října. *Hallwich*, č. 806 a Rorté Feuquiérovi, Berlín, 15. října. *Lettres*, II, 139. — Nicolai ví 18. října o listu Valdštejnově z 6. a dne 14. října píše kancléři i o podobném listu Arnimovi, udávaje obsah jeho: »De kundskaper, som kombne äre om victorien wedh Costnitz (do Drážďan došla mylná zpráva z Frankfurtu z 8. října, že Horn dobyl Kostnice), skall förmodligen giöra Fridland perplex, och till efwentys wara orsak, att han åter hafwer skrifwed v. Arnheimb och feldmarskalken hertig Frantz Albrecht till, ded honom i siälen förtryter, att tractaten dem emellan är så

a přibyl tam 17. večer. Dne 18. října ráno, v týž den, kdy došly do Drážďan první nejasné zprávy o porážce u Stínavy,⁴⁴⁾ vypravil se po poradě s kurfiřtem přes Zhořelec a Zahán za Valdštejnem. Ze Zaháně psal 21. října vévodovi o udání místa k rozmluvě, omlouvaje se zároveň, že příchod jeho byl se tolik zdržel.⁴⁵⁾ Téhož nebo následujícího dne došlo v ležení u Krosna k rozmluvě obou vévod: ⁴⁶⁾ František Albrecht píše o tom dne 24. října obšírný list Arnimovi, pozoruhodný jen tím, že o projevech a chování vévodově není v něm téměř zmínky: referuje pouze o vojenských dispozicích nepřítele, o jeho postavení a o nepochybnosti útoku na Sasy, kteří snad jen v pevnostech mohou se hájiti. Ostatek vyplňuje úvahy o »neštěstí« u Stínavy, jež Františka Albrechta, jak z listu zřejmo, nemálo pobouřilo. »Vévoda však nemluvil se mnou o tom ani slova — dělá, jakoby na to nedal nic!«⁴⁷⁾

To jest jediná zpráva o rozmluvě — z ostatního možno vyvozovati, že naděje maršálkovy v shodu s Valdštejnem byly velmi skrovné. »S mírem nemám to za nic; pozoruji, že nepřítel chce na vás jíti,« píše Arnimovi. Více nepraví, poznamenáváje pouze, že přikládá návrh Valdštejnův o mír, jak byl vévodou *písemně* učiněn.

Františkem Albrechtem dotčenou přílohu známe; jest to návrh smlouvy v podstatě tohoto obsahu: Kurfiřti Saský a Braniborský z jedné a JMCis. jeneralissimus vévoda Fridlandský z druhé strany, uváživše spustošení a záhubu římské říše a pomyslivše na prostředky k její záchraně *před sloupením od cizích národů*, smluvili se tak, aby zbraně obou kurfiřtů byly spojeny

plötzlich sändergangen, begörandes man wille den reassumera, med offerte, *att ingå ihnen selbst beliebende conditionen, dann er von keinem krieg mit ihnen mehr wissen will* (Irmer, č. 286).

⁴⁴⁾ Irmer, III, č. 288, 291. Nicolai panu z Čirnhausu a Wechelovi, 18. října.

⁴⁵⁾ Srv. Gaedeke, č. 87 a výše pozn. 43. Zajímavou otázku z výslechu vévody Fr. Albrechta z 26. dubna 1634 ve Vídni (Irmer, III, str. 408) můžeme jen uvést, nemohouce o věci podati vysvětlení: »Was sie zwischen Gerlitz und Pausen an den Fridlender geschrieben, was des Arnhaimbs mitüberschickte brief in sich begriffen, dass ihr. fürstl. gn. gebeten, Friedländer wolte sich darüber nit alterirn, Arnhaimb maine es sonsten von hersen guet und sei doch allzeit sein brauch, gar zue vorsichtig zu gehen, und auf was für einer rais ihr. fürstl. gn. damalen gewesen?« Vévoda odpovídá všeobecně o vévodově návrhu, nedotýkaje se listu, o který byl tázán, ani slovem. Máme snad v tom doklad, že vévoda byl na Arnima vskutku rozhořčen. Totéž tvrdí Rorté 15. října (pozn. 43 výše).

⁴⁶⁾ Lenz, 433, pozn. 5 kladl schůzi na základě kombinace z listu Fr. Albr. z 24. říj. (Gaedeke, č. 8.) a listu Gallasova z Litoměřic z 27. října (Hallwich, č. 827) na den 23. říj. do lež. u Gubina (Staré Sedlo), nevylučuje přece možnosti, že byla o den dříve. Vskutku je v nepovšimnuté výpovědi bratří Veselých (Förster, W. als F., 455; znovu v MVGDB, 6, 222) rozmluva položena do ležení u Gersdorfu u Krosna, kde byl hlavní stan až do 22. října. List Valdštejnovi z Litoměřic z 23. říj. (Hallwich, č. 812), kde se Gallas dovolává tvrzení vévody Fr. Albrechta a trubače Valdštejnova o postavení Arnimově, oznámeného mu Valdštejnem 21. října od Krosna, ukazoval by k tomu, že rozmluva byla 21. — lze-li uvěřiti, že by F. A., jenž 21. datuje ze Zaháně, urazil 6 mil cesty do Krosna a ještě téhož dne mohl mluvit s vévodou. — Že Fr. Albrechta provázal Burgsdorf, známo bylo dosud jen z listu Rortého Feuquièrovi z 4. listop. (Lettres, II, 146). Výpověď bratří Veselých to potvrzuje a konečně zmiňuje se o tom sám Valdštejn později. O tom níže.

⁴⁷⁾ List d. d. 24. října u Gaedeke, č. 89.

s císařskými a poddány komandu pana jeneralissima, protože mají k němu zvláštní důvěru, že chce dotčený záměr v skutek uvést, a aby bylo tak spojenou mocí způsobeno obnovení náboženského a světského míru, jak byl v době Rudolfa, Matyáše a pak za vlády nynější Cís. Mti. před povstáním tohoto nepokoje, a bylo obhájeno proti těm, kdož by jej dále zatvrzele chtěli »turbovati«. ⁴⁸⁾

Jest to totéž, čeho byl žádal vévoda od Arnima a vévody Františka Albrechta v dnech 24.—26. září, v podstatě totéž, oč byl jednal po schůzi kounické, oč pak v lednu r. 1633 poslal Sparra do Drážďan. Probleskovala-li tam protišvédská tendence jednání méně jasněji, máme ji zde dokumentovanu slovy »jakby říše a údy její byly zachráněny zloupení cizích národů«, měli-li jsme tam svědectví, že smluveného míru chtěl jeneralissimus brániti třebaš proti císaři, musíme ovšem i návrh ten stejně vykládati. Cizími národy v říši byli jminí nejen Švédové a Francouzi, ale i *Španěle a Lotrinsko*, císař mohl jen poražen svoliti v návrat ku stavu z doby císaře Matyáše, ⁴⁹⁾ obecná stylisace této podmínky připouští i restituci koruny České v prvotní stav jejich způsobů a práv ⁵⁰⁾ a poznámka o těch, kdož by mír dále chtěli turbovati, může čeliti zrovna tak proti Švédům neb Španělům jako proti císaři. Jest to týž obrat, jehož bylo užito v červnu ve smyslu zřejmě proticísařském. ⁵¹⁾ Opak jest konečně vzhledem k historii dosavadních i následujících jednání vůbec nemyslitelný, a netřeba dovozovati, že by poctivé jednání o mír musilo býti zcela jiné. Ale vévoda v svém návrhu ani císaře nevzpomíná, nabízí mír vlastním jménem, beze vší zmínky o císařské ratifikaci, a mír tento má býti spojenou mocí »manutenován« proti komukoliv!

Tážeme-li se, jak souvisí tyto říjnové projekty — a s nimi nepochybně i všechny podobné záměry dřívější — s vévodovými plány, vede na stopu od-

⁴⁸⁾ *Hallwich*, č. 1185; znovu *Gaedeke*, č. 92 (zde v 5. řádku zdola, před slovem »die jenige«, schází »gegen«; u H-a. má býti: »vndt dan (ne »den«) bei ietziger K. M.« etc.

⁴⁹⁾ Na listinu tuto naráží Slavata v své pozdější žalobě na vévodu (Votum etc., *Arctin*, str. 81: »praeter secreta ultimium ipsius publicum scriptum...«). Návrh vévodův z října byl tedy Vídní znám. Že by o něm byl referoval V. sám, nevíme (srv. *Lenz*, 439, pozn. 1). Dne 23. října zaslal jej však Gallasovi (*Hallwich*, č. 827), a 12 list. zná jej ve Vídni již benátský resident *Antelmi*, posílaje domů latinský překlad jeho (l. c., 401). Srv. s tím, co píše Arnim z Lehnice 1. říj. kurfiřtovi (*Hallwich*, č. 1164): Es wirdt bestendig berichtet, Ihr Kay. Maj. hetten dem Questenberg, welcher zu den Bressloschen tractaten verordnet, gahr hartt befohlen, wan der Herzog von Frideland edtwas schliessen wurde, so sollte er zwahr, wass nicht gahr zu praejudicirlichen, approbiren, aber, do er die *Freiheit der Religion* bewilliget, dawider solenniter protestiren. Srv. i co zaznamenává 21. pros. Richel (*Irmer*, č. 320), že vév. Fr. Julius zmínil se ve Vídni o výroku kurfiřta Saského, že by císař raději s žebráckou holi své země opustil, než aby svolil v to, co V. sliboval kurfiřtům.

⁵⁰⁾ Vzhledem k výslovnému vytčení doby »tempore Rudolphi, Matthiae« nejsou tomu snad další slova »vndt dan bey ietziger Kaysserl. Majt. vor diessem entstandenen Vnwesenn Kayssl. Regierung« na odpor. Vykládáme je — obrat jest zajisté úmyslně zkroucen — jako Arnim: »wie es tempore Rudolphi und Mathiae, auch vor erstandener unruhe itziges kaisers regirung gewesen«, t. j. v době Rudolfa a Matyáše, před nepokojem, jenž vznikl za panování nynějšího císaře.

⁵¹⁾ Srv. výše str. 214.

povědi podstata návrhu: aby vojska obou kurfiřtů s císařskými *se spojila*. Tutéž žádost učinil Valdštejn v červnu, v době jednání se Švédskem a Francií, a byla ona zajisté vlastní pohnutkou onoho křečovitého úsilí ze zimy a jara r. 1632. Proč tyto tvrdošíjně, vytrvale opětované žádosti o *spojení* s vojsky kurfiřtskými? Proč nejedná Valdštejn ani jednou s kurfiřty o mír bez spojení vojsk, proč nejedná ani jednou o *neutralitu*? Po tolikerém odmítnutí a nezdaru byl by ústup k žádosti o neutralitu přirozený, výsledek slibnější, a vévodovi by pak zůstalo víc než s dostatek sil k potření Švédska. On chce však vždy *spojení* — a chce je proto, aby si jím zajistil vlastní armádu, aby mohl kurfiřtských pluků užití po případě proti bouřícím se plukům vlastním, aby proti císaři a Vídni vůbec stál pevněji a bezpečněji, až v shodě s kurfiřty bude klásti podmínky míru takového, jakému chtěl císař skrze armádu fridlandskou zabrániti, aby v případě císařova protestu mohl každým okamžikem vytrhnouti proti němu, aby krátce přechod z císařského jeneralissima k vůdci proticísařské koalice vyvíjel se znenáhla, jakoby přirozeně, aby přechod ten znenáhla prodělala i armáda, aby konečné vystoupení nejevilo se neslýchanou zradou pomstychtivého ctižádostivce, ale neodvratnou nutností, vzešlou z konfliktu s císařem v hájení zájmů nejvyšších a nejideálnějších — svobody a blaha říše a svobody svědomí!

Jest přirozeno, že by za takového stavu věcí směřovalo slibované nebo požadované obrácení zbraní proti cizím národům spíše proti spojeným s císařem Španělům, než proti Švédům, k nimž pudila Valdštejna sama podstata jeho záměrů, od nichž odvracely jej pouze příkazy taktiky. Nelze se domnívati že by byl chtěl vésti absurdní válku proti císaři a Švédům zároveň. Hlásal-li program takový přece, spolupůsobil asi především ohled na Arnima — bylo třeba dáti vlastním plánům formu takovou, aby v muži, k němuž se vévoda znovu a znovu důvěřivě utíkal, v jehož součinnosti spatřoval takřka záruku zdaru všeho, byl získán rozhodný spojenec. Poznáme, že takto se zachoval Valdštejn i v poslední fási svých jednání, zde pak lze domněnku tuto vysloviti tím spíše, že zdá se býti pravdou, že vévodovy návrhy říjnové byly učiněny vskutku *k radě Arnimově*. Lze-li s tím stěžít sloučiti domněnku o rozhořčení, dělicím oba muže od zmaru smluv svídnických, máme to přece dosvědčeno samým vévodou a můžeme i z jiných známek tajného srozumění mezi Valdštejnem a Thurnem proti Švédům v Slezsku se domýšleti.⁵²⁾ Bylo-li tomu vskutku tak, byl by obraz chování Arnimova k vévodovým žádostem obrazem dokonalé zrady.

Hned k první stručné zprávě o žádosti Valdštejnově o rozmluvu s vévodou Františkem Albrechtem připojuje Arnim poznámku: »Oblíbí-li si to V. K. J., může k tomu dobře dojíti; zatím však není radno promeškati ani minuty. Kéž by nám Bůh ráčil zatím popřáti štěstí — jednání byla by tak mnohem snazší a bezpečnější. S tím pánem nelze jednati jinak, než na stejné váze — jinak mu nedůvěřuji.⁵³⁾

⁵²⁾ Srv. výše pozn. 5, 12, 29.

⁵³⁾ Arnim kurfiřtovi, Biskupice, 9. říj. *Hallwich*, č. 1168.

Jak mohl třikrát slabší a z dosahu přemoci císařských kvapně pospíchající Arnim projevovati naděje v úspěch proti Valdštejnovi, jest ovšem nepochopitelno. Rada o povolení schůze jest cele v duchu dosavadní taktiky Arnimovy, jež chce jednati, jednání protahovati a důvěry Valdštejnovy zneužívat. Víme i odjinud, že tentokráte užil Arnim znovu svého vlivu, aby kurfiřta, všech jednání s Valdštejnem sytého a »několika tisíci sakramentů« se zapřísáhnuvšího, že s tím již nic míti nechce,⁵⁴⁾ přiměl k povolnosti. »Musíme jej slyšeti,« dovozoval kurfiřtovi.⁵⁵⁾ To jest tedy přirozeno, přes zapřísáhání z 27. září, že již nechce Valdštejnovi věřiti, a že evangeličtí mohou míti za nepochybnou zásadu, že katolickým v ničem věřiti nelze. Když však obdržel písemný návrh vévodův, obrátil se neprodleně *proti* němu. Posílaje dotčenou listinu 25. října kurfiřtovi, píše: »Na takové vítězství jest to veliká žádost. Jest na V. K. Jsti. se v tom rozhodnouti. J. Kn. Mt. (František Albrecht) vzkazuje mi ústně, že nepřítel jest vskutku přes 30.000 mužů; půjde na nás, a Gallasovi poručil z druhé strany rovněž tak učiniti. Zdá se to sice nebezpečné, on však spoléhá na svou moc. My chceme spolehnouti na jméno Pána Boha našeho. Snad dostane rány dříve než my.«⁵⁶⁾

Podobně, ale obsírněji píše o den později kurfiřtu Braniborskému, a třeba zajímavé vývody jeho uvéstí podrobněji. Ospravedlňuje svá opatření v Slezsku a svaluje na Thurna vinu porážky stínavské pravi: Vítězství to jest konečně příliš špatné, než aby vévoda Fridlandský mohl od obou V. K. Jsti. žádati tolik, aby lid svůj podřídily jemu. Nezavazuje se však v nejmenším, že ho chce užiti k zachování náboženského a světského míru, předpokládaje pouze, že V. K. J. má k němu dobrou důvěru. A byť tomu tak bylo, zůstalo by na něm, chce-li také dle toho jednati. I kdyby to nebudilo pochybnosti, není přece dosud nic navzájem smluveno, a evangelickým bylo by málo prospěno takovým obecným prohlášením, že to má zůstatí tak, jak bylo tempore Rudolphi a Mathiae a před nepokojem vzniklým za panování nynějšího císaře, neboť právě v té době se katoličtí nároku na duchovní statky nevzdávají. Bylo by také skoro neslýcháno, aby mezi největšími nepřáteli najednou měla nastati taková důvěra, abychom mu propůjčili své zbraně a tak dali všechnu svou spásu v dispošici těch, u kterých dosud platí za zásadu pravidlo, quod evangelicis non sit servanda fides. Když pak jsme s dostatek toho ujistěni, že by zbraně ty nebyly obráceny nikam jinam, než proti těm, kteří církví boží a evangelickým byli prokázali tak znamenité služby, bylo by se třeba obávati, že by to trestal Bůh v nebesích, kdyby i nikdo z lidí toho nehanil! A jaká nouze měla by V. K. J. k tomu do-

⁵⁴⁾ Srv. zprávy slezského vyslance v denníku Nicolaiho z 12. října, zprávy dra. Hoča a list Nicolaiho kancléři z 14. října (*Irmer*, č. 282, 284, 286).

⁵⁵⁾ Srv. zprávy pana z Roupova Nicolaimu z 19. říj. a list Nicolaiho kancléři z 25. říj. *Irmer*, č. 293, 294. Tento list Nicolaiho kancléři jest nepochybně jeho listem *posledním*. Poslední záznam denníku jeho je z 26. říj. (*Irmer*, č. 299). Ještě v říjnu zemřel Nicolai morem.

⁵⁶⁾ Arnim kurfiřtovi, Ortrand, 25. říj. *Hallwich*, II, č. 1184.

hnati? Máte přece dosud tutéž dobrou věc a totéž křesťanské fundamentum své války, jež jste měl na počátku; týž Bůh, který porazil a rozptýlil armádu Tillyho, o něco znamenitější než jest tato, žije doposud, ruka jeho jest ještě nezkrácena a tak všemohoucí, jako byla dříve. Proč bychom měli vzdáti se nyní, když tolik armád stojí ještě v dobrém stavu, té důvěry v Boha, kterou jsme měli prve, kdy nebylo téměř nikde lidské pomoci? Oni mají, pravda, velikou moc, ale jest to přece jen tělesné rámě; s námi však jest Pán, náš Bůh, a nejsme to my, kteří zápasíme, ale jest to Bůh; u něho jest síla pomoci a pád dopustiti. Nechť si nepřítel funí a se sápe — J. K. Jst. v Sasích mu to přece na věky nepovolí...! ⁵⁷⁾

Jak těžko by bylo souditi o tomto muži, kdyby byl psal list tento z poctivého přesvědčení! Srovnávejme jen: Arnim, který tolikrát výmluvnými ústy, řadou důvodů, pobídek a výtek svrchovaného rozhořčení dovozoval nutnost míru, zavrhuje nyní jednání o mír a limine, Arnim, který tolikrát osvědčil se střízlivým politikem, počítajícím svědomitě s poměry, nedbá jich nyní v nejmenším, spoléhaje jediné na pomoc boží, Arnim, který neustal tajně praktikovati proti Švédům, nepřátelům říše, a který ještě před měsícem byl ochoten k míru po případě protišvédskému, mluví nyní o trestu božím, jenž by musil stihnouti snahy protišvédské, a dovolává se konečně posledního útočiště protestantských fanatiků o katolické zásadě o non servandae fidei! Ale Arnim dovede nejkrásnějších slov a plamenné výmluvnosti užití k předstírání přesvědčení, jež s vlastními názory jeho stojí v příkré protivě. Arnim psal podobně po rozbití jednání zářijových a psal nepravdu! Po dvou měsících jednal opět s kurfiřtem Braniborským v stejné záležitosti — a tu zase neméně výmluvnými slovy a přesvědčivými důvody vyvracel to, co píše nyní a co mu kurfiřt na obranu svého stanoviska uváděl! Jedno jest zřejmo — že chce stůj co stůj odmítnutí vévodových návrhů, a že odpor tento netkví ani v klidném uvázení situace ani v důvodech vlastního přesvědčení. Potom i kritika návrhů vévodových, zdánlivě vhodná, musí vzbuditi pochybnosti. Jsme oprávněni se domnívati, že Arnim o poctivosti úmyslů vévodových byl přesvědčen, že věděl, kam směřuje žádost o spojení vojsk. ⁵⁸⁾ Buďto tedy vedla kroky jeho nebyvalá osobní rozhořčenost na vévodu, podporovaná snad tím, že Valdštejn nejednal již s ním, nýbrž s Františkem Albrechtem, ⁵⁹⁾ buďto ani v tomto obratu plánů vévodových, kryjících se vlastně se snahami jeho, nebyl ochoten Valdštejna podporovati, ale vésti jej na cestě, na kterou jej sám byl vlákal, od porážky k porážce.

⁵⁷⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému, Bollersdorf, 26. říj. *Irmer*, III, č. 300.

⁵⁸⁾ Srv. výše str. 145.

⁵⁹⁾ Srv. co píše Arnim kurfiřtovi 20. říj. (*Gaedeke*, č. 88): »Ihr f. gn. herr felttmarschalck ist zum herzog von Fridelandt. Ich besorge, diess Ding wird ihn edtwas übermütig gemachet haben, doch hat er die herteste nuss noch zu beissen. Gott gebe, dass er dran beisse, dass ihm die Kienbacken drüber zerspringen.«

Proč Arnim uznal za nutné raditi kurfiřtům tentokráte proti míru a v opak od dřívějšího stanoviska svého s jednání srážeti, pochopíme asi z toho, že mohl se obávati, že neutěšená vojenská situace bude kurfiřty hnáti k povolnosti. Zejména kurfiřt Braniborský, jehož země byly císařským cele otevřeny, zejména po pádu Frankfurtu a Landsberku, měl nejméně příčin shodu zámítati. Jiří Vilém stál však horlivěji než jeho soused při spolku se Švédy a neváhal se přese všechno vysloviti proti návrhu, jenž zdál se přímo proti Švédům býti namířen. Svopil sice v cestu vévody Františka Albrechta k Valdštejnovi,⁶⁰⁾ ale když po jeho návratu dne 26. října — František Albrecht odebral se přímo od Valdštejna do Brandenburka ke kurfiřtovi — poznal návrh míru, psal Arnimovi i kurfiřtu Saskému, že Valdštejn chce patrně kurfiřty od Švédska oddělití, zbraně jim vyrvati z rukou, je podrobiti a o vše připraviti. Vévodu Fridlandskému dal odpovědětí, že nemůže neschváliti jeho dobrého záměru, ale že prostředky, které vévoda byl navrhl, nemá za vhodné. Bude o tom, píše, jednati dále s kurfiřtem Saským a jinými spojenci, a bylo by proto k nemalému užitku, kdyby vévoda povolil měsíční příměří a zastavil svůj postup do jeho země.⁶¹⁾

Odpověď jest vypočtena jen na zadržení postupu císařských, a jest pro větší poctivost nebo menší zkušenost braniborské diplomacie významná, že kurfiřt má za nutné tento klam Sasům omluviti. Oznamuje Janu Jiřímu 26. října odpověď, již vzkazuje Fridlandskému, dodává: »Nevěříme sice, že tím čehos dosáhneme, a necháváme to při záhubě naší země, dokud nepřijde pomoc. Protože však se neostýchá imputovati nám a vám tak dětinské věci, praktikujeme stejně.«

Kurfiřt Saský, k jednání s Fridlandem od počátku neochotný, byl by snad neváhal tentokráte povoliti, kdyby Valdštejn místo šetření Sas byl vedle slibů svých s Gallasem k Drážďanům přitrlh, a kdyby Arnim byl k povolnosti radil. V Berlíně se vskutku z počátku obávali, že kurfiřt »skok ten učiní«. ⁶²⁾ Ale nestalo se ani prvé ani druhé, tak že došlo i tu — nemáme mimo kusé poznámky Nicolaiho žádných zpráv o jednání v Drážďanech —

⁶⁰⁾ Srv. list kurfiřta Braniborského Arnimovi, Berlín, 14. října (*Irmer*, č. 285) a list Rortého z 4. listop. (*Lettres*, II, 146). V listu prvému píše, že uložil vévodě Fr. Albr., aby Valdštejnovi připomenul: »Dabei denn auch das von sr. liebden (Fr. Albr.) wol könnte hingehenkt werden, dass sie (Valdštejn) von uns allerseits so viel wol verstanden, dass wir selbst ungern sehen würden, dass noch mehr frembde den fuess auf des reichs boden setzen solten; da es uns von unsern assistirenden aber auch gar zu nahe gelegt werden solte, würde man endlich alle hülfe annehmen, wo man sie auch her haben könnte.« To znamená: budu se musiti vrhnouti cele v náruč Švédska a Francii. Arnimovi nemohlo nic býti nemilejší než tato možnost, již svým chováním jak k Valdštejnovi tak ke kurfiřtu Braniborskému učinil pravděpodobnější. Poznáme, jak v posledních jednáních v únoru r. 1634 napíná všechny síly, aby kurfiřta od užšího spolku se Švédy odvrátil, aby zažehnal nebezpečí, jemuž svými listy z října byl neopatrně připravil půdu.

⁶¹⁾ Memoriál kurfiřtův vévodě Fr. Albrechtovi z 26. října (*Gaedeke*, č. 93), list jeho kurfiřtu Saskému, Brandenburk, 26. října (*Hallwich*, č. 1186, *Gaedeke*, č. 91) a Arnimovi téhož dne (*Irmer*, č. 301).

⁶²⁾ Rorté Feuquièrovi, Tangermünde, 4. list. l. c.

k odmítnutí, jež oznámil pozdě, dne 10. listopadu, František Albrecht z Drážďan Valdštejnovi písemně. Odpověď jest nepochybně z péra Arnimova, upomínajíc mnoho na podobné resoluce z doby předchozí.⁶³⁾ Vévoda omluviv svou pozdní odpověď pokračuje, že oba kurfiřti si snažně míru přejí a že k zbraním sáhli toliko z nutnosti a jen k tomu cíli, aby říše byla zachráněna a upokojena. Jistých a spravedlivých prostředků k míru neodmítnou proto nikdy, ale nyní, kdy ještě nic není smlouveno a kdy hrozí možnost, že po smrti vévodově nastoupil by na místo jeho velitel jiný, jenž by mohl sledovati jiné cíle, a když i králi Švédskému bylo v podobné žádosti odepřeno dosti učiniti, mají za nebezpečné svěřiti svou moc správě cizí. *Bude jim však mílo, zůstane-li vévoda při své resoluci* — neboť větší slávy dosíci nemůže, leč když v nebezpečí jsouc vlast upokojí — a kurfiřti ničeho neopominou, čím by mohli k tomu přispěti.

Potud odpověď kurfiřtů. Vévoda František Albrecht dodává sám, že si přeje, aby Valdštejnovi nebylo »extremitami«⁶⁴⁾ zabráněno v jeho dobrém záměru, a on nebyl donucen k nebezpečné resoluci. »Vaše Láska jest vysokého rozumu, takže jí nemusím mnoho důvodů uváděti, a může mnohem zraleji přemýšleti o těchto věcech, než bych já mohl připomenouti. Měl bych za to, že by se vše skončilo po přání, kdybychom se nejdříve o jistých punktech míru spolu srovnali.«

Odpověď jest zdvořilým sice a opatrným, ale úplným odmítnutím — svých vojsk kurfiřti vévodovi svěřiti *nemohou*. Co znamená tajemný závěr Františka Albrechta, lze snad uhadnouti — vévoda varuje Fridlandského útoku na vojska kurfiřtská. »Vysokému rozumu V. L. netřeba motivy uváděti« — to znamená asi, že Valdštejnovi bylo připomenuto výslovně, že bez vojsk kurfiřtských nemají jeho plány naděje v úspěch. Může to býti i hrozba, a chápeme potom onen klid Arnimův proti trojnásobné přesile nepřítelů. Arnim, jenž se skrovnou silou lidu svého stál od saského vpádu neustále (vyjímaje půl léta r. 1632) proti hlavní moci nepřítelů a *nikdy v té době nedostal se k boji s ním*, věděl, že Valdštejn v plánech svých spoléhá především na pomoc jeho armády a proto jí zničení nemůže. Tak bylo lze hráti si s nebezpečným protivníkem, zmítajícím se bezmocně v osidlech vlastních zrádných úmyslů. Valdštejn pravil v září Rašnovi, že hraje si s evangelickými jako kočka s myš. Vskutku byl opak pravdou

Ojmitavé rozhodnutí kurfiřtů mohl obdržeti vévoda ještě 11. listopadu v Budišíně,⁶⁴⁾ kde nepochybně zdržel se tak dlouho, aby konečně odpovědi

⁶³⁾ František Albrecht Valdštejnovi, Drážďany, 10. listop. Opis u *Hallwicha*, č. 871 s poznámkami na rubu: »zur Registratur geben 13. ejusdem. Original ist Ihr Kays. Majt. zugeschickt worden«. Po pěti letech vydal nedatovanou kopii listu toho z drážď. archivu *Gaedeke* a zařadil ji do jednání plzeňských, k prvním dnům února r. 1634 (*Gaedeke*, č. 117). Že odpověď stylisována jest tak, aby odpovídala klamu, jakoby žádost o jednání vyšla od Sas, srv. *Lens*, 440, pozn. 1.

⁶⁴⁾ Opis dán jest k registratuře dne 13. list., kdy V. byl v Šluknově (srv. pozn. předchozí a *Hallwich*, č. 880). V. však mohl míti odpověď dříve o den dva dny.

se dočkal. Co chtěl učiniti nyní? Byl znovu utrpěl porážku a dožil se zase zmaru snah, jimž byl věnoval půldruhého měsíce, k vůli nimž stávil na všech stranách důrazný rozmach svých zbraní, k vůli nimž obětoval hr. Thurna a s ním takřka i naději v budoucí dorozumění se stranou v jednání nejspolehlivější — se Švédy a Francií! Co chtěl počítí? Smíme věřiti udáním, obyčejně nepravdivým, v jeho listech dvoru? Dne 9. listopadu píše císaři, že musí se spojití s Gallasem u Litoměřic a hleděti, jak by Arnima přiměl k bitvě — tedy plán z 3. listopadu, že půjde do marky sekundovati Mansfeldovi, zase padl — píše o naději v zaslání většího počtu kornet a praporů, než po Střnavě.⁶⁵⁾ O den později, zvěděv o tažení Arnimově, prý směrem k Budišinu, poroučí Gallasovi v nevysvětlitelné téměř nedůvěře ve vlastní svou převahu rychlou pomoc a dne 11., odpovídaje na list arcivévodkyně Klaudivie, poznamenává, že když kurfiřti k míru ochotni nebudou — jakož on doufá v opak — skončí věc násilím, a že potom dá se asi kurfiřt Saský po příkladu Braniborského na cestu do Hamburka.⁶⁶⁾ Odtud nastává okamžik, kdy musil každou chvíli obdržeti odpověď vévody Františka Albrechta. Dne 12. nalézáme hlavní stan v Ketlicích u Lubije, patrně na cestě do Čech, dne 13. v Šluknově — odkud poslán jest Gallasovi opis saské odpovědi — dne 14. v Chřibské, odkud vévoda píše císaři, že vytrhne — *směrem k Chebsku*, aby přijal jak se patří *Švédy*, táhnoucí prý k Chebu do Čech.⁶⁷⁾

Jest zajisté nesnadno souditi při této téměř denní změně nejbližších plánů a při oprávněné nedůvěře v upřímnost zpráv vévodových o cílech jeho bezpečně. Jen jedno jest zřejmo: dokud odpovědi saské neobdržel, slibuje a hrozí na všechny strany zničití kurfiřty, ale potom nenalézáme již o postupu proti Arnimovi ani zmínky! A ještě jeden zajímavý detail — posílaje dne 13. listopadu ze Šluknova Gallasovi odpověď Františka Albrechta, dodává: »Jsme ze srdce rádi, že se to tak rozbilo; neboť doufáme nepochybně, že z toho vzejde mnoho dobrého!«

Jsou to táž slova, jež psal 14. srpna 1630, zvěděv o svém sesazení: »Co bylo v Řezně umluveno, jest mi milo z celé duše, protože se dostanu z velkého labyrintu.« Jak začal, tak skončil — nepravdou!

Či by byl snad vskutku aspoň část výroku svého mínil doopravdy, byl by věřil, že z odmítnutí Sas »vzejde mnoho dobrého«? Co by byl mínil? Porážku kurfiřtů nikoliv, protože hned 14. rozhodl se táhnouti k Chebsku. Neměl-li na mysli nové jednání, na nejšířším základě, podobně jako v minulém srpnu, a především se Švédskem a Francií, po případě i bez kurfiřtů? Bylo to právě v těchto dnech, mezi 11.—14. listopadem, co prohlásil před zvláštním vyslaným kancléře Oxenstierny, přinášejícím mu ujištění, že koruna Švédská chce mu pomoci nejen k Českému království, ale ke všem zemím, jichž na císaři dobude, že na svých návrzích ze srpna trvá, že zmarem všeho

⁶⁵⁾ Valdštejn císaři, u Budišína, 9. list. *Hallwich*, č. 860.

⁶⁶⁾ Valdštejn Gallasovi, u Budišína, 10. list. a arcivévodkyni Klaudivii, 11. list. *Hallwich*, č. 863, 874.

⁶⁷⁾ Srv. *Hallwich*, č. 878, 879, 880, 882.

vinen jest jedině *Arnim*, a že Švédý muže tohoto, nenávidícího je více než císař, vážně varuje.⁶⁹⁾ Nebyla-li všechna činnost jeho od tohoto okamžiku

⁶⁹⁾ Srv. co výše bylo pověděno o posláni Steinäckrově a o jeho rozmluvě s Fr. Albr. v Budišíně 6—7. říj. str. 321, pozn. 285 a str. 328, pozn. 3 výše. Potom mizí jméno jeho z pramenů úplně, až v lednu r. 1634 setkáváme se s tímto dokumentem, psaným vlastní rukou Arnimovou a doplněným důvěrníkem Arnimovým při dvoře braniborském, Burgsdorfem (*Irmer*, č. 340): Hr. Filip R. ze Solmsu pravil (braniborskému) kancléři Götzovi, že má od Oxenstierny uloženo, aby varoval kurfiřta Braniborského před Arnimem, neboť naskytují se tu zrady. Kurfiřta Saského má též povzbuditi k opatrnosti. Oxenstierna byl k Fridlandskému vypravil jednoho podplukovníka. Tomuto oznámil Fridland: 1. Že jednání se rozbila, není vinen on, nýbrž *Arnim*. 2. *Arnim odvedl saskou armádu ze Slezska proto, aby vydal Švédý v nebezpečí, jakož byl několikráte Švédý tak položil, že by je byl dobře a dávnou, kdyby byl chtěl, mohl poraziti. Této příležitosti, když byli nyní sami, nesměl opominouti, ale musil na ně jíti, aby neupadl v podezření u císaře.* 3. A štěstí to (u Stínavy) poskytl mu tolik příležitosti, že zmocnil se Frankfurtu a Landsberku a mohl se zmocniti i Štětína, Štralsundu a jiných míst, protože měl v nich dobré zpravodaje a styky a jistou zprávu, že tam jsou slabé posádky. Nechal však toho úmyslně, aby evangelických nezruinoval. 4. *Zůstává ještě při své resoluci, jak se byl nabídl Arnimovi a jak tento byl oznámil kancléři. Švédové však nemají horšího nepřítele nad Arnima, neboť on bude proti nim kontraminovati, kde jen bude moci. Proto varuje kancléře před Arnimem, neboť Švédové nemají většího nepřítele, než jest Arnim, a dům Rakouský není na ně tak rozhořčen, jako Arnim.* 5. A on pomýšlí jistě na to, jak by oba kurfiřty od evangelických odvrátil, nebo, nebylo-li by to možno, obě jejich armády převedl císaři, nebo získal pro něho. 6. *Neboť on mu byl sám poradil, aby žádal od obou kurfiřtů, aby mu vydali své armády, načež on dodal takový písemný návrh vévodě Frant. Albrechtovi Saskému a nejvyššímu Burgsdorfovi. — To jest t. zv. »denunciace« Solmsova v Berlíně z první pol. ledna. Solms vypraven byl do Berlína 3. prosince (*Chemnitz*, II, 237); je-li udání jeho aspoň v hlavním pravdivé, musil dotčený švédský podplukovník mluvit s vévodou v první pol. list. neb koncem října. Je na snadě kombinace, že to byl Steinäcker. Jde o to, do které doby možno uvedená odhalení Valdštejnova položiti. Terminus a quo je předem 21. říjen — V. mluvil o svém písemném návrhu vévodě Fr. Albrechtovi. Musíme však termin a quo posunouti ještě dále. V. zmínil se prý, že mohl se zmocniti Štětína a Štralsundu, že tam měl dobrou korespondenci. *Vskutku shledáváme se u Hallwicha s listem Valdštejna purkmistru a radě města Štralsundu, d. d. u Budišína, 8. listopadu, v němž zmiňuje se V. o došlých zprávách o nespokojenosti města s panstvím Švédů a o touze po dřívější svobodě, a slibuje všechnu ochranu a milosti, když město se zhostí švédské posádky násilím (*Hallwich*, č. 855 a dále list z 9. list. »an einen Professor zu Greifswalde« v téže záležitosti, č. 856). Okolnost sama přispívá nemalou měrou k utváření vřvy v pravdivost zpráv Solmsových — čemuž nasvědčuje i jmenování Burgsdorfa jako průvodce Frant. Albrechta (srv. výše pozn. 46) — a stanoví term. a quo asi na 8—9. listopad. Term. ad quem nelze posunouti dáleko odtud již proto, že podplukovník (Steinäcker) musil se do konce list. vrátiti z Drážďan do Frankfurtu, aby Solms v prvních dnech pros. zpráv jeho mohl užiti. Steinäcker dlel zajisté v Drážďanech, a byl by se odtud nedával na dalekou cestu za V. do Čech, ale užil nepochybně příležitosti, kdy vévoda ležel týden u blízkého Budišína (do 11. list.). Na nejvýše mohli bychom jíti k 12—13. list., do Kitlic neb do Šluknova. V těchto dnech a v těchto místech — tak lze zajisté kombinovati — Steinäcker s V. mluvil. Bohužel, že o rozmluvě jeho s vévodou zprávy dosud nemáme — musila zajisté býti obsažnější a širší, než je to, co známe z udání Solmsových. Co obsahu jejich se týče, máme za to, že možno mu cele věřiti. Že Arnim byl zásadním nepřítelem Švédů, víme, víme, že V. již jednou dal totéž Švédům vzkázati; Steinäcker mohl přijíti k vévodovi současně s odmítavou odpovědí saskou z 10. list., a tak bychom chápali hněv vévodův ještě lépe. Co bylo praveno o odtážení Arnimově ze Slez, srv. výše; V. pak zde projevuje jen vlastní mínění. Tendenčně upřilišeno je, co se tvrdí**

III.

jedinou přípravou konečného vystoupení, nebyla-li učiněna v těchto dnech pevná resoluce, že se nyní chopí záležitosti doopravdy a »odloží maškaru docela« ?

Otázce této věnována jest stať následující.

13. Krise.

Kurfirť Bavorský splnil, co byl 16. září ve Vídni slíbil: že Aldringena, bude-li naň odkázán, pošle se vši svou mocí k Feriovi, na pomoc Breisachu. Ukázal předem k tomu, že je možno, že jeho země potom, obrany zbaveny, mohou býti útoku Výmarského vydány, ale právě nedbaje tohoto nebezpečí chtěl dovoditi, že co učinil, učinil propter bonum publicum. Dne 23. září oznámil císaři, že dovolil Aldringenovi odtáhnouti nejen s císařským vojskem, ale i s největší částí svého lidu, vyslovuje ovšem naději, že císař vzhledem k jeho ochotě a obětovnosti v případném budoucím nebezpečí o pomoc se postará. ¹⁾

Kurfirť vedla v jeho péči nepochybně i naděje, že spousty vojsk obrátí se potom od Dunaje, od jeho zemí k Rýnu. Přes to nelze popřít, že ochota jeho byla sebezapřením. Jest zřejmo, že kurfirť neměl na zřeteli výhradně svého prospěchu, ale to, čemu Valdštejn říkal »das hauptwerk«. To ovšem nepřekáželo Valdštejnovi, aby své zlomyslné nepravdy nevrhal dále do světa, aby jich neopakoval v tom okamžiku, když kurfirť byl svou ochotou přiveden na pokraj záhuby.

Sbory Aldringenovy a Feriovy — asi 20.000 mužů ²⁾ — spojily se 28. září u Ravensburku a hnuly se odtud ke Kostnici, obležené Hornem. Tento marně

o Arnimových plánech na vydání armád kurfirťských císaři nebo Valdštejnovi — ale můžeme dobře uvěřiti, že V. i to vyslanému pověděl. Pravil-li Valdštejn, že na svých plánech ze srpna trvá, třeba asi věřiti nejen, že to řekl (Jsem ještě toho mínění etc.), ale i že to mínil upřímně. Víra v upřímnost slov těch jest prostou výslednicí celkového přehledu jeho chování od r. 1630. Pravil-li Irmer (Arnim, 251, pozn. 1): »Die dort (v cit. zprávě) angegebenen Verdächtigungen Arnims durch Wallenstein stehen auf derselben Höhe der Glaubwürdigkeit und des Werthes, wie die, welche seiner Zeit Graf Kinsky an Nicolai überbracht hatte« — a nic více, není co vyvracetí neb potírati. Irmer pronáší podobné apodiktické soudy i na jiných místech své práce, jen aby zachránil — falešný obraz svého hrdiny. A níže musí vypravovati obšírně, kterak Arnim zasvětil zbytek svého života nenávisti Švédů!

¹⁾ Srv. výše str. 292 a listy kurfirťovy císaři z Braunau z 23. a 24. září (Hallwich, č. 1159, 1161).

²⁾ Obvyčejně udává se 25—30.000; 12.000 Feriových a 18.000 Aldringenových s konečným trainem, ale z listu kurfirťova císaři z 24. září jest zřejmo, že Aldr. sám počítal Španěly sotva na 8000 (Hallwich, č. 1161). Zmenšíme-li v stejném poměru 18.000 Aldringenových, obdržíme dohromady asi 20.000. Jak toto jádro armády vzrůstalo v kronikách

napjal poslední síly k útoku — dne 2. října musil před blížícími se katolíckými od města odtrhnouti. Dne 4. října stál Aldringen již v Kostnici. Odtud obrátila se armáda k Tuttlingám, kde doufala zastihnouti samotného Bernarda Výmarského. Zde však čekaly hotovy k boji spojené švédské sbory Výmarského, Horna a Birkenfeldského, počtem o něco silnější než katoličtí.³⁾ Útoku neodvážila se žádná strana, a když Švédové konečně ustoupili přes Dunaj do Virtemberska, vrátili se i katoličtí do Messkirchen a rozhodli se postupovati dále přes Waldstädte k Breisachu. Zatím co Švédové, neznajíce vlastních cílů nepřítelů, nevěděli kam se obrátiti, vzali císařští Waldshut, Laufenberk a Säckingy, 15. října překročili Rýn a o dva dny později zmocnili se Reinfelden. Dne 18. a 19. táhla armáda těsně pod hradbami Basilejskými, a již dne následujícího vstoupily sbory Aldringenovy do Breisachu. Rýnský hrabě Otta Ludvík, sám veliké přemoci císařských odolati nemoha a marně vyčkáraje Horna, spálil 16. ležení a ustoupil ke Kolmaru.⁴⁾

Tak bylo konečně odvráceno nebezpečí, jež hrozilo po celý rok věci katolické a habsburské — Breisach byl zachráněn! Šlo nyní o to, aby byl opatřen s dostatek potravinami a potřebami k obraně, aby Elsas byl vyčištěn od nepřítelů a zemdlená a scházející armáda se zotavila. Vlastního cíle tažení Feriova a Aldringenova bylo dosaženo — tento úspěch na bojišti hornoněmeckém vedle rozprášení sboru Thurnova na Odře znamenal dvojnásob.

Poměr Valdštejnův k tomuto tažení do Elzasu lze asi označiti slovy, že císařský jeneralissimus podnik trpěl, jako nevyhnutelné zlo. Styk jeho s Aldringenem přestával na pouhých zákazech. O jednom z nich — nedotýkati se Virtemberska — jsme se zmínili, jiným bylo Aldringenovi nařizeno nepřijímati Feriou mu nabídnuté hodnosti polního maršálka v španělském vojsku.⁵⁾

do statistiků, o tom poučuje výrazně vypravování mnicha Šeb. Bürstera (srv. *Weinits*, IX a 47, pozn. 3): Den 30. Sept. ist dess Altringerss und Ducis de Feria armada disser orten ankomen, alls wolten sie Constanz entsetzen, in allem uff die 100.000 Personen . . . Alle Dörfer, alle flecken, alle örter ist alless voll gelegen, hab vermaint, ess hab sonsten kain andere welt mehr, alle menschen seyen gegenwertig allda vorhanden; wie würdss dan erst an dem jüngsten tag nit sein! hab oft vermaint, sie schliefen und krüechen, wie die mayen käferen auss der erden heraus; ach lieber gott, wass wunderschön und wohlgebutzess volk . . .!

³⁾ Srv. pozn. u *Droysena*, Bernhard von Weimar, I, 268, 2.

⁴⁾ Srv. list Aldringenův z 9. říj. z Messkirch (Gallas Valdštejnovi z Litoměřic z 18. říj. *Hallwich*, č. 794), *Droysen*, str. 269 sq., Aldringen císaři, Laufenberk, 15. říj. a Heiteren u Breisachu 21. říj. (*Hallwich*, č. 1174, 1178). — O hrůzách takového tažení podává obraz krátká zmínka *Theatra Europaea* (III, 125): » . . . doch war des Trosses eine grosse Menge und erlagen viel unter wegens, also dass alle Strassen voll todter Ross, Menschen, Viehe und Gewehren lag.«

⁵⁾ Srv. výše str. 239, 300, pozn. 236. K zákazu prvému srv. prohlášení vévodovo z 2. říj., že bude přezimovati v zemích obou kurfiřtů a v Durynsku, str. 332 výše, *Hallwich*, č. 764, *Hurter*, 204 a poznámku listu císařova Aldringenovi z 22. říj., po návratu Walmerodově: »Wie es aber mit dem Land zu Württemberg obsequirt werden solle, könnt Ihr Euch bey gedachtes Herzogen zu Mechlburg L. Beschaidts erholen vnd erkundigen, ob er noch *der vorigen Meinung* seie vnd auf solchen Fall Euch darnach verhalten« (*Hallwich*, č. 1176). Feria byl dotčenou hodnost nabídl Aldringenovi již v rozmluvě v Schongau, a

V této věci dostal se vévoda v rozpor s císařem a vskutku také po nějaké době zákaz odvolal. Okázalá ochota tohoto odvolání spadá do doby vítězství stfnavského, kdy Valdštejn sliboval chlubně císaři, že s nepřitelem v Slezích bude brzo vypořádán a potom že ukáže Francouzům cestu z říše. Víme již, že sliby tyto neznamenal nic, ale projevoval-li vévoda v této době ve své snaze po rehabilitaci aspoň líčenou ochotu k přáním dvora, nastal brzo i v tom obrat, jehož příčiny, jak se zdá, byly právě v povolnosti císařově ke kurfiřtu Bavorskému.

V listu Valdštejnovi, daném 25. října, vzpomíná Questenberk ⁶⁾ posledního, nám neznámého, dopisu vévodova, kde byla vyslovena stížnost, že se dávají ode dvora Aldringenovi rozkazy *bez jeho vědomí*, a překvapuje nemálo, co sám k tomu dodává. Praví, že tušil předem, že Valdštejn bude tu expedici mstítí, ale zařiká se, že ani on ani hr. Šlik tenkrát, když expedice byla poručena, ve Vídni nebyli, a že Šlik, jakmile o věci zvěděl, pravil, že Valdštejn toho nenechá bez odvety. ⁷⁾ Touto »expedicí«⁸⁾ míní Questenberk nepochybně posláni hr. Walmeroda k Aldringenovi (18. září) s rozkazem, aby maršálek řídil se budoucně ordonancemi kurfiřtovými. Nevíme jistě, zprávil-li císař tenkrát vévodu o tomto posláni ⁶⁾ — z listu Questenberkova zdálo by se, že nikoliv — ale vévoda musil se o všem dovědět z listu Aldringena z 28. září. ⁹⁾ List tento mohl dojít do Slez teprve 15.—20. října, i můžeme stížnosti vévodově rozumět. Lze se domnívati právem, že vévoda byl vším — zejména nebyl-li zpraven o posláni Walmerodově — nemálo rozhořčen a že odpověď Questenberkova byla s to, aby rozhořčení nedůtklivé a popudlivé mysli jeho ještě utvrdila. Doznávala zajisté jeho oprávněnost. Brzo na to došel z Vídně list jiný, projevující ještě větší nedůvěru v budoucí chování Valdštejnovo k Aldringenovi. Císař žádal 22. října na vévodovi, aby vzhledem k obavám katolických kurfiřtů, že spojené sbory Feriovy a Aldringenovy, jež slibují v krátce tolik užitečného na Rýnu vykonati, budou roztrženy a z části odvolány, podal dříve než Aldringena cele neb s dílem vojska od Rýna

Aldr. psal ihned vévodovi, že bez jeho neb císařova rozkazu jí nechce přijmouti (*Hallwich*, č. 702). Zákaz vévodův z 6. října byl odpovědí. Zatím však uchýlili se Španělé se žádostí přímo k císaři, a Castañeda chtěl, aby císař sám a přímo poručil Aldringenovi maršálství přijmouti. Císař to učinil, oznamuje zároveň vše vévodovi a poznamenává výslovně, že to učinil, aby získal čas a z vysvětlitelné snahy po ochotě králi Špan. (*Hallwich*, č. 732, 733). Císař ještě nevěděl, že vévoda to předem zakázal, a když se o zakazu dověděl, byl zatím V. již svou ordonanci odvolal. Dne 10. října psal Aldringenovi, že »aus gewissen bedenken«⁸⁾ má nyní za to, aby nabídky neodmítal, a o čtyři dny později psal mu, jak udává, po čtvrté, aby maršálství *přijal*, ježto to shledal prospěšným službě JJ. Mtí. Cís. a Král. (*Hallwich*, č. 763, 780). Žádal jen tolik, aby španělské maršálství Aldringenovo platilo potud, pokud budou armády spojeny, což císař 24. říj. slíbil. Aldr. obdržel svolení vévodovo teprve poč. list. v Elzasu (*Hallwich*, č. 814, 839).

⁶⁾ Questenberk Valdštejnovi, Vídeň, 25. října. *Hallwich*, II, č. 822.

⁷⁾ Pozoruhodno jest dovolávání se hr. Šlika, jakoby tento náležel k stranníkům vévodovým.

⁸⁾ Srv. výše str. 292, pozn. 168.

⁹⁾ Srv. výše str. 294.

odvolá, o tom své dobrozdání do Vídně a počkal s konečným rozkazem až do odpovědi císařovy.¹⁰⁾ Byl to zajisté pokus vázati vévodovi ruce, omezovati jeho volnou disposici sbory Aldringenovými svolením císařovým, byl to výraz obavy, že Valdštejn bude chtíti proti přáním císaře a prospěchu Španěl odvoláním Aldringena postup Feriův na Rýnu ochromiti. Nedůvěra ta překvapuje tím více, že vyslovena jest v prvních dnech po »šťastném successu« u Stínavy. Můžeme míti za nepochybné, že vratká ochota Valdštejnova k přáním dvora byla tím nadobro podvrácena, že i líčená snaha o prospěch císařský měla ustoupiti znovu projevům staré zloby. Vévoda mohl se domýšleti, jak císařův list Aldringenovi z téhož dne asi zněl — zněl: Zůstávám při svém rozhodnutí, že se máte řídit rozkazy kurfiřta Bavorského. Kdyby od vévody Fridlandského přišla jiná ordonance, oznamte mi ji, ale prozatím neprovedte! K rozkazu tomuto připojeno bylo významné ujištění, že císař chce Aldringena v tom nejmilostivěji chrániti!¹¹⁾

Nevíme, že by byl Valdštejn cos na to císaři odpověděl, nebo že by byl dal v nejmenším svou nespokojenost znáti. Ale že se mstil, poznáme, a poznáme, jak hrozným způsobem.

* * *

Bernard Výmarský, odděliv se od Horna a Birckenfeldského a zvěděv, že Aldringen dobývá na horním Rýnu města za městem, spěchal k Šafhúzám, aby pokroky jeho stavil. Tu nedaleko Šafhúz obdržel dne 14. října list kancléřův z Mohuče z 10. října, že jednání v Sleziích se rozbila, Valdštejn že ohrožuje Sasy, a že třeba mocné diverse, aby bylo nebezpečí odvráceno na jinou stranu. Nechtě se vévoda proto vrátí k svému dřívějšímu záměru, vytrhne k Dunaji, spojí s roztroušenými tam sbory nejvyššího Sperreutra, generál-majora Kaggeho a nejvyššího Taupadla a vrazí buď do Čech nebo do Bavor.¹²⁾

Vévoda Bernard nebyl od prvního okamžení na rozpacích, kam se vrhnouti. Nikoliv Čechám, Bavorsku, vlastně Řeznu, dávnému cíli jeho snah, měl platiti jeho útok. Obrátil se ihned zpět k Bahlingám a ještě téhož dne 14. října psal do Norimberka o informace o stavu věci v Řezně, o opatření dopisovatele v Pasově, ano i o jednání se sedláky v Horních Rakousích. V dnech 19. až 21. října prodlel u kancléře v Frankfurtu a po několika dnech byl již u Ulmu, spojil se s Sperreuterem, Kaggem a Taupadlem a v síle asi 10.000 mužů spěchal přes Donauwörth k Neuburku. Zmocnil se bez nesnáží této pevnosti, obsazené 25 mušketýry, dal postavit most přes Dunaj, přepravil část lidu pod

¹⁰⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 22. říj. *Haltwich*, II, č. 807.

¹¹⁾ Císař Aldringenovi, Vídeň, 22. říj. *Haltwich*, č. 1179. Aldr. byl asi své obavy v této příčině dal Walmerodovi na jevo. Rekreditiv Aldringenův pro Walmeroda dán jest dle zmínky právě citovaného listu dne 5. říj. Dne 19. říj. píše již Walmerode z Vídně Aldringenovi (NASG, 10, str. 40), jak z listu vysvítá, krátce po návratu. Pozoruhodno jest, že připomíná, že Valdštejnovi bylo dáno na jevo, »uff keynerley weiss mit den Arnimb sich inn neuen Stillstandt einzulassen«.

¹²⁾ List je u *Gaedeke*, č. 85. O ostatním srv. *Droysen*, I, 276 sq.

jenerálmajorem Courvillem na druhou stranu a spěchal dále po obou březích Dunaje. Z pevností Ingolstadtu a Eichstettu neučiněno nejmenšího pokusu, aby dalšímu tažení bylo zabráněno, a tak stáli Švédové již 31. října u Kelheimu a 5. listopadu před Řeznem, obsazeným slabě asi 1500 muži. Na den 7. listopadu byl ustanoven první útok.¹³⁾

»Čeho jsem se obával, již se stalo« — tak asi počínají se listy kurfiřta Bavorského věstící spěšně na všechny strany novou hroznou ránu, namířenou proti zemím jeho. Obavy jeho lze vskutku stopovati zpět k samému dni, kdy Aldringena téměř se vším byl k Rýnu odeslal a vlastní země nechal bez obrany.

Již 24. září psal císaři, že by vévoda Vilém Výmarský mohl snadno obrátiti se z Frank k Donauwörthu a spojití se s nepřitelem v těch stranách, a že jest tedy třeba, aby od sboru Gallasova, stojícího u Chebu, byla k Dunaji komandována vydatná pomoc. Toho však třeba rychle, a proto necht císař přímo z Vídně zašle rozkaz o to Gallasovi — vévoda Fridlandský bude s tím, až bude o poměrech zpraven, zajisté srozuměn. Zároveň žádal o pomoc Gallasova přímo.¹⁴⁾

Císař odpověděl 1. října, slibuje určitě, že kurfiřt v jeho pomoc může vždycky spolehnouti. Gallasovi jest prý již poručeno odebrati se se svým lidem v Francích nahoru do země.¹⁵⁾ O to byl vskutku císař Gallasovi 28. září dopsal,¹⁶⁾ ale víme již, že Gallas byl tou dobou jeneralissimem od Chebu odvolán. Pravili jsme, že odvolání toto jest alespoň svědectvím naprosté bezstarostnosti vévodovy o osud zemí bavorských¹⁷⁾ — později bylo v Plzni hlášáno znovu a znovu z nejbližšího okolí vévodova, že Valdštejn Gallas *naschvál povolal k Litoměřicům*, aby kurfiřt zůstal bez pomoci.¹⁸⁾ Dne 16. září byl přece vévoda kurfiřta ujistil, že vlastním cílem postavení Gallasova u Chebu jest ochrana kurfiřtských zemí,¹⁹⁾ a dvoj- až trojnásobné přesile jeho pomoci od Gallasova potřebí *nebylo*. Valdštejn věděl, že Aldringen táhne k Rýnu, že Dunaj jest útoku nepřitele vydán, a mohl věděti, že nepřítel pokusí se toho vykořistiti, jako se toho obával Gallas. Dne 4. října píše Gallas císaři, že od vévody dostal rozkaz, aby vtrhl do Míšně (pozdějších rozkazů tou dobou ještě neměl). Váhá však poslechnouti, protože v Míšni nelze nic poříditi a *zatím by se mohli Švédové u Ulmu spojití a jíti do Bavor*. Kurfiřt ho naopak žádal

¹³⁾ Srv. *Droysen*, I. c., 277 a list Výmarského Oxenstiernovi, d. d. klášter Priefling u Řezna, 4. list. (*Hallwich*, č. 1192).

¹⁴⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 24. září a Gallas Valdštejnovi, bez data. *Hallwich*, č. 1161, 731. Tento list, v němž se Gallas o žádosti kurfiřtově zmiňuje, byl dán k reg. 7. října.

¹⁵⁾ Císař kurfiřtovi, Vídeň, 1. říj. *Hallwich*, II, č. 1162.

¹⁶⁾ List schází, ale zřejmě to z odpovědi Gallasovy z Chebu z 4. říj. *Hallwich*, č. 1166.

¹⁷⁾ Srv. výše str. 332 sq.

¹⁸⁾ O tom níže.

¹⁹⁾ Valdštejn kurfiřtovi, ležení u Svídnice, 16. září *Arctin*, Bayerns ausw. Verh., 326 (o datu *Hallwich*, I, str. 571, pozn. 3). Dne 5. říj. kurfiřt vévodovi děkuje (*Hallwich*, č. 741).

o postup do Frank k Norimberku,²⁰⁾ nebo aspoň o poslání 1000 koní a vřech dragonů. řádaných 1000 jízdy poslal ihned,²¹⁾ ale s celou mocí do Frank táhnouti nemůže, protože prý Kniphausen směřuje »sem nahoru« a také Výmarský (Vilěm) sbírá posily, a on musí krýti království. Proto nezachová se ani dle rozkazu vévodova ani po řádosti kurfiřtově, ale položí se tak, aby, bude-li potřeba, mohl tu i tam zakročiti.²²⁾

Gallasův výklad zdá se býti věcným a vhodným — až snad na obavu před Kniphausenem, který prý (po kolikátě již!) obrací se proti Āechám — ovšem již v noci nejbliže následující obdržel jenerallieutenant rozkaz o rychlé tažení do Slez a večer dne 5. řřřna rozkaz o spěšný pochod k Litoměřicům, jehož musil dbáti. Zanechav Colloreda — který nyní s hrstkou svěho lidu k obraně Āech proti Kniphausenovi a Výmarskému *dostařoval* — s posádkami v Chebu a Lokti, posýlal svě sbory již od 6. řřřna k Litoměřicům, kam sám přibyl 11. řřřna a kde ležel odtud — s třemi čtvrtinami svěho lidu zcela zbytečně — děle jak měsíc.

Kurfiřtovu řádost o pomoc oznámil Gallas ovšem i vévodovi a psal, že ji vyřřřdil odmítavě. Valdštejn odpověděl ihned, že Gallas uřřřnil »gar recht und wol« a dodal, aby se jen »nedal mýliti nikterak namlouváním dotčeného pana kurfiřta Lásky, jakož jest mu s dostatek známo, že jemu vřdy více záleží na vlastním zisku, než na obecném prospěchu«.²³⁾

Tak skonřily se řádosti kurfiřtovy o pomoc ze zřřř. Kurfiřt byl nejen odmítnut, ale zbaven ochrany ze vřech stran, a císařský jeneralissimus popuzoval svě jenerály proti němu!

Prozatím vřak vskutku nepřítel na Dunaji obav nevzbuzoval. Smělým útokům jízdy Jana z Werthu se podařilo švédskou jízdu Sperreutrovu dvakrát zahnat i rozprášiti,²⁴⁾ a jevil-li kurfiřt nějaké obavy, týkalo se to pouze menřho sboru Vilěna Výmarského v Francích, jehož možnou posilou od severu byla ohrožena Horní Falc. Proto řádál 14. řřřna císařě podruhé, aby hr. Colloredovi, zbylému u Chebu, dán byl rozkaz o případné spojení s jeho sbory, a císař to o několik dní dřřve byl již uřřřnil.²⁵⁾ Kurfiřt po čtrnácti

²⁰⁾ Z listu Gallasova vévodovi z 5. řřř. (*Hallwich*, ř. 712) zřřřmo, že o totěž dopsali Gallasovi duca di Feria a Aldringen.

²¹⁾ Později v listu z 15. řřř. vévodovi (*Hallwich*, ř. 789) jmenuje G. asi *tuto* pomoc jen »partají«: »Alss ich von Eger aussgezogen, habe ich *eine Parthei* gegen Cronach *zu battiren* aussgeschickt . . . damit Ihr. Churf. Dhlt. in Beyern *in etwas contentiret* . . .«

²²⁾ Gallas císaři, Cheb, 4. řřřna. *Hallwich*, ř. 1166. Srv. s tím list jeho vévodovi z 5. řřřna. *Hallwich*, ř. 742.

²³⁾ Gallas Valdštejnovi, bez data. *Hallwich*, ř. 731 a Valdštejn Gallasovi, Pelhřimovice, 6. řřřna. *Hallwich*, ř. 748.

²⁴⁾ Srv. Troibreze Valdštejnovi, Řezno, 13. řřřna. *Hallwich*, II, ř. 778.

²⁵⁾ Srv. *Hallwich*, II, str. 349, pozn. 1 a list kurfiřtův císaři z 21. řřřna (*Hallwich*, ř. 1176). — Takě arcivévodkyně Klaudie řádá 26. zřřř z Inřpruku císařě nalěhavě, aby Holkova armáda vytrhla okamžitě do Frank proti Výmarskému (*Hallwich*, ř. 752). Císař posýlá její list Valdštejnovi těhož dne 7. řřřna (*Hallwich*, ř. 751), kdy dle listu kurfiřtův poslal dotčený rozkaz Colloredovi.

dnech za to děkoval, ale musil poznamenati, že i Colloredo se se svým zbytkem *obrátil jinam*, a že tedy se nemůže nadíti pomoci odnikud. Upomíná císaře velmi důtklivě na dřívější sliby, že Gallas vždy ku pomoci přispěje a v Francích se položí, a líčí své neutěšené postavení. ²⁶⁾

Nazítří po odeslání tohoto listu, psaného u vědomí naprosté opuštěnosti, došla kurfiřta z Biberachu Jobova zpráva, že vévoda Bernard Výmarský s 11 pluky obrátil se z Černého Lesa zpět a že míří k Dunaji, že již minul Ulm a spěje k Donauwörthu! Zároveň došly noviny, že od Schweinfurthu nahoru táhne 5 pluků, a Sperreuter že své roztržité sbory znovu sebral a shromáždil. Byla to táž hrozivá zvěst, jako před půldruhým létem, když Gustav Adolf zamířil náhle do Bavor. Tenkrátě však měl kurfiřt k obraně armádu Tillyho — nyní neměl téměř ničeho!

Kurfiřt oznamuje ihned (23. října) došlou novinu na všechny strany; prose snažně o pomoc. Aldringenovi poroučí, aby se neodkladně se vším svým vojskem vrátil zpět, nejlépe přes Virtembersko, čímž snad bude nepřítel donucen k návratu. Feria, jak doufá, vrátí se s ním, protože ví, že k vůli Španělům a jejich záměru upadl kurfiřt do tohoto nebezpečí. Dodává že ani Mnichov ani Řezno se nemohou dlouho brániti, že od Fridlandského pomoci čekati nelze. ²⁷⁾ Rozkaz tento byl dán v prvním okamžení postrachu — kurfiřt věděl, jak záleží císaři a Španělům na zdaru výpravy hornorýnské, věděl, že se tu obtíže vyskytnou, ne-li jiné, již ta, že nebude možno, aby Aldringen přispěl rychle od Rýna na Dunaj. ²⁸⁾ Proto píše zároveň Valdštejnovi, prose o co možná nejrychlejší vydatný succurs, píše Gallasovi a císaři, jemuž připomíná jeho určitých slibů, žádaje, aby hned z Vídně poručil Gallasovi a Colloredovi pomoci a vévodovi Fridlandskému ochranu a zajištění zemí jeho nejnaléhavěji doporučil. Nestane-li se to, má nepřítel volnou cestu k Pasovu a do Horních Rakous! ²⁹⁾

Císař obdržel poplašný list kurfiřtův 27.—28. října. Dne 28. posílá jej vévodovi a dotýkaje se slibů kurfiřtu daných a jeho ochoty o pomoc Breisachu praví, že má za nevyhnutelnou potřebu „dátí vévodovi na ruku, *aby snad nemohl*“ od svého neb od Gallasova sboru poslati 20 kompanií jízdy a dostatečný počet dragonů na Dunaj. V Slezsku není nyní čeho se obávati, a nepochybuje tedy, že Valdštejn žádosti dosti učiní. ³⁰⁾

²⁶⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 21. říj. *Hallwich*, II, č. 1176.

²⁷⁾ Kurfiřt Aldringenovi, Braunau, 23. říj. *Hallwich*, II, č. 867.

²⁸⁾ Kurfiřt proto dne 30. října rozkaz z 23. říj. *odvolal*, „aby dokázal svou horlivost o službu J. Mti. Cís.“ Žádal jen pomoci 2000 koní (*Hallwich*, č. 868). První rozkaz, jež Aldr. obdržel okolo 2. list. v Elzasu, přivodil separaci obou armád: Feria nechtěl se vrátiti, a Aldr. musil kurfiřta poslechnouti. Na zpát tažení obdržel Aldr. list z 30. říj. a vrátil se proto k Breisachu (srov. list jeho z 10. list. císaři a vévodovi, *Hallwich*, II, č. 866).

²⁹⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 23. října (dán k reg. 2. listop.) a císaři téhož dne (*Hallwich*, č. 811, 1182). List Gallasovi schází, ale víme o něm z odpovědi Gallasovy kurfiřtovi z Litoměřic 25. říj. (*Hallwich*, č. 1183).

³⁰⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 28. říj. *Hallwich*, č. 829.

Gallasovi dodal zvláštní kurýr bavorský list Maxmiliánův v noci na 25 říjen. Jenerallieutenant odpověděl hned druhého dne, že by pomohl rád, ale bez zvláštního rozkazu že *nemůže*, zejména že jest mu poručeno býti hotovu k útoku na Arnima. Poslal však kurýra neprodleně dále k vévodovi a dopsal Illovovi o přímluvu. Jakmile rozkaz od vévody dostane, může odeslati pomoc každé chvíle. Konečně má za to, že Výmarský bude musiti jíti na pomoc kurfiřtům.³¹⁾

Odpověď Gallasova jest tedy dosti slibná a ochotná — ale jak tendenčně referoval o ní (teprv dne 26.) Valdštejnovi! Kurfiřt, píše, poslal ke mně zvláštního posla a dal mi obsírně vyložiti, že nepřítel je nyní ve Virtembersku a že by mohl velmi snadno jeho zemí znovu vpádem se dotknouti (streifen). Kdyby nebyla pomoc odeslána odtud, musil by prý odvolati Aldringena od Rýna a brániti se sám. Odpověděl jsem, že táhnete nyní proti nepříteli a že se tak všechno brzo změní.³²⁾

Neznáme listu kurfiřtova Gallasovi, ale tak, jak píše Gallas, kurfiřt psáti *nemohl*. Gallas chce vylíčiti vévodovi žádost Bavor za bezpodstatnou nebo nedůležitou, chce se přihlásiti za horlivého vyznavače Valdštejnova nepřátelství ke kurfiřtovi. Líčí oddanost na obě strany a klame jednu z nich neb obě zároveň.

Ale ještě před tímto listem musil přibýti k vévodovi zvláštní posel kurfiřtův s listem z 23. října. Dne 25 v noci nebo ráno dne 26. mohl býti dobře v hlavním stanu v Mužákově.³³⁾ Vévodovy odpovědi neznáme — ano víme, že prozatím neodpověděl *ničeho*.³⁴⁾ Ale v rozkazech jeho ze dne 26. října lze postřehnouti stopy odpovědi v jiném smyslu — toho dne poručí Gallasovi, aby si nechal pouze 22 kompanií Chorvátů a *všechny ostatní poslal k němu*, protože prý jich potřebuje. Zároveň vyslovuje přání, aby se Gallas osobně k němu odebral.³⁵⁾

Zdá-li se býti již tu oprávněno podezření, že zeslabení Gallasových vojsk a žádost o osobní rozmluvu souvisí s prosbou kurfiřtovou, můžeme z dalšího tvrditi to s větší jistotou. Dne 29. odpovídá Valdštejn Gallasovi na zprávu jeho o bavorských žádostech takto: »Ježto pak z pánovy zprávy nemůžeme

³¹⁾ Gallas kurfiřtovi, Litoměřice, 25. říj. *Hallwich*, II, č. 1183.

³²⁾ Gallas Valdštejnovi, Litoměřice, 26. října. *Hallwich*, II, č. 825.

³³⁾ Urazil-li kurýr ten cestu z Braunau na Innu do Litoměřic (v přímé čáře 37 mil) ve dvou dnech s listem z 23. října, musil, byv odtud neprodleně dál poslán, stihnouti přes Žitavu za den do Mužákova (v přímé čáře 16 mil). Měl zajisté poručeno nešetřiti sebe ani koní. Z č. 812 a 813 u *Hallwicha* jest patrné, že list z Krosna do Litoměřic vypravený dne 21. došel adresáta dne 23. v 5 hod. odpol. Nebyl pak vypraven zvláštním kurýrem, nýbrž z Krosna do Žitavy (sem došel 23. ráno v 5 hod.), odkud jej komandant poslal dále do Litoměřic. Z Žitavy do Litoměřic jel tedy posel 12 hodin, z Žitavy do Krosna 24 až 36 hodin. Z Žitavy do Mužákova jest však v přímé čáře o 7 mil méně, než z Žitavy do Krosna.

³⁴⁾ Nejen že odpovědi neznáme, ale z listů kurfiřtových jest zřejmo, že *první* odpověď vévodova došla ho teprve 8. list. a byla dána 3. list. Srv. níže pozn. 40.

³⁵⁾ Valdštejn Gallasovi, Mužákov, 26. října. *Hallwich*, II, č. 823.

míti za to, že nepřítel podnikne cos podstatnějšího v dotčených zemích Jeho Lásky, leč snad nějaký »streif« — kterému nemůžeme brániti, protože musíme mítí pozor na »hauptwerk« — proto nechť Gallas dbá ordonance dřívější, v Chebu nechá 1500 pěších a 5 kompanií jízdy, v Lokti 500 mužů a v Žatci a v Lounech něco pěchoty, vše ostatní pak povolá k sobě do Litoměřic. Vévoda jest odhodlán »förderlichst zum hauptwerk greifen« a doufá nepřítelē co nejdříve poraziti. Protože s Gallasem má o veledůležitých věcech mluvití, nechť se jenerallieutenant vydá *k němu co nejrychleji.*³⁶⁾

Valdštejn tedy, jakoby žádosti kurfiřtovy (z 23. října) byl vůbec neobdržel, jakoby byl teprve od Gallasa o ní zpraven, odvolává se na list Gallasův a chytaje se slova tam úmyslně užitého, slova »streifen«, odmítá krátce malicherné žádosti kurfiřtovy. A v souvislosti s tím slib konečného útoku na nepřítelē a žádost o nejrychlejší příchod Gallasův do hlavního stanu. Kurfiřtu nebylo ještě odpověděno nic — Valdštejn čekal patrně na rozmluvu s Gallasem, kterého po dvou dnech, již vstříc do Zhořelce, kam Gallas zatím přibyl, poučil znovu o svém stanovisku v této záležitosti. Musí prý se chopiti »hauptwerku« a nedati se mýlití diversemi (zde tedy vévoda najednou ví, že Švédové chtějí diversi do Bavor, ne pouhému »štráfu«). »Nepřítel by nás rád odvrátil diversemi od tohoto podniknutí, ale sklapne mu; pán povolejž všecken lid k sobě do Litoměřic a nechejž již těch, kteří nedělávají nic jiného, než že vždy křičí o své vlastní zájmy.« Na den následující ustanovil svou schůzi s Gallasem.³⁷⁾

Že odvolání Chorvátů od Gallasa z 26. října, že rozmluva s Gallasem a dispoce vévodovy z těchto dnů vůbec s prosbami kurfiřtovými souvisely, krátce, že vévoda činil vše, aby pomoci poslati nemusil a neposlání její jakž takž mohl omluviti, ukazuje list vévodův císaři z 3. listopadu, z druhého dne po rozmluvě s Gallasem. Valdštejn zajisté věděl, že kurfiřt uchýlil se se svými žádostmi k vídeňskému dvoru, a šlo tedy o to, aby úmyslné opuštění Bavor bylo císaři jakž takž odůvodněno. Přímluvný list císařův z 28. října obdržel vévoda nepochybně již 31. října, nejpozději 1. listopadu. Dne 3. naň odpovídá:³⁸⁾ V Slezsku nejsou všechna místa na nepřítelē dobyta, nýbrž jen Lehnice a Hlohov.³⁹⁾ Vratislav chce vyjednávatí, Opolí a Břeh vzdorují a proto musil jsem tam zanechatí jenerála jízdy Šafgoče se značným počtem jízdy, dragonů a pěších. Hr. Mansfelda jsem poslal s armádou do marky, aby nepřítelē odřízl dovoz potravin a zmocnil se některých míst, aby na zimu nemusil býti všecken lid vojenský položen zase do dědičných zemí. Protože za takových okolností nemám sám dosti moci, abych se postavil v poli Arnimovi, povolal jsem k sobě Gallasa a radil se s ním, co by bylo dále podniknouti; při čemž bylo konečně usneseno, že mi dá ze svého lidu zbytek

³⁶⁾ Valdštejn Gallasovi, Zaháň, 29. října. *Haltwich*, II, č. 831.

³⁷⁾ Valdštejn Gallasovi, Zaháň, 31. říj. *Haltwich*, č. 836. Cit. dodatek je vlastnoruční. Schůze měla býti v Rauscha.

³⁸⁾ Valdštejn císaři, hl. stan u Zhořelce, 3. listopadu. *Haltwich*, II, č. 842.

³⁹⁾ Srv. s tím výše list Aldringenovi, str. 337.

Chorvátů, 41 kompanií jízdy a tři pluky pěší, *takže mu nezůstaně více, než 2000 koní a 3—4000 pěších*, aby v případě nepřátelského vpádu do Čech mohl mu odolat až do mého přispění. Nyní vezmu Budišín, a pak chci jíti po pravé straně Labe a sekundovati postupu hr. Mansfelda v marce, a kdyby nepřítel chtěl do Čech, také v čas pomoci Gallasovi. Za takových *pravdivých* poměrů, protože *nyní jest již nemožno*, nějaký lid poslati odtud nahoru (t. j. na Dunaj), nad to pak, když vévoda Bernard Výmarský táhne s armádou sem dolů (po Dunaji), může Aldringen dobře — jakož Breisach jest bezpochyby již osvobozen a Aldringen má za takového rozdělení a odtažení nepřítelů u sebe více lidu než nutno — také něco pod zvláštním velitelem sem dolů poslati a vlastnímu lidu kurfiřtovu, v zemi zůstalému, pomáhati. Proto prosím, aby to V. M. Cís. nejmilostivěji uvážila a mne u kurfiřta omluvila, že mu prozatím sukkursu poslati nemohu. Doufám, že vévoda František Albrecht brzo ke mně přibude a záležitost s kurfiřty dosáhne kýženého konce. Potom pošlu k pomoci nejen Gallasa, ale potáhnu sám tam nahoru, a země kurfiřtské budou snadno zabezpečeny.

Poněkud rozdílně píše téhož dne kurfiřtu Bavorskému, *odpovídaje teprve na list z 23. října*. Nepraví *nic* o roztrfštění svých sborů, o poradě s Gallasem atd., ale klade hlavní důraz na jednání se Sasy a Branibory, jako vlastní příčinu, proč nutno pomoc odmítnouti. Vévoda František Albrecht počal prý s ním znovu vyjednávat, očekává prý příchodu jeho každou hodinou, a dohodnutí s oběma kurfiřty dojde vytouženého konce. Potom pošle na pomoc nejen Gallasa, ale přijde sám. Zatím by mohl pomoci Aldringen — z Lužice nelze poslati ničeho. Třeba malého strpení. V konceptu listu škrtnuta jest ještě jedna námitka proti pomoci na Dunaj: kdybych nyní odeslal odtud něco vojska, dodal bych kurfiřtům zmužilosti a přivodil snad jejich neochotu k míru.⁴⁰⁾

Bylo již pověděno, kterak důležitý list tento jest dokladem vévodovy snahy o šetření Arnima a jeho rozpaků o budoucích operacích — zde nutno vytknouti s důrazem jinou stránku jeho: jeho proľhanost. Prý sám se nemůže Arnimovi postaviti! Počítáme-li, že Šafgoč a Mansfeld měli u sebe po 6—7000 mužů — což však jest mnoho počítáno — zbývalo přece vévodovi asi 15.000 mužů, tedy síla nejméně o 4000 větší vojska saského, jak se zdá, dvakrát tak veliká. Nad to byl Valdštejn počátkem října poslal 40 kompanií jízdy pod Morzinem na uherské hranice proti Rákoczymu. Dne 7. bylo mu z Vidně od císaře i od biskupa Antonína oznámeno, že jízdy této není více třeba, že s Rákoczym byl umluven pokoj.⁴¹⁾ Měl tedy od 11.—12. října mimo nadání o 2—3000 jízdy více k dispozici, než se mohl předem domnívati. Proč neposlal těchto na Dunaj? A uvažujme dále: Protože prý se počtem Arnimovi

⁴⁰⁾ V. kurf. Bavorskému, hlavní stan u Zhořelce, 3. list. *Aretin*, Bayerns ausw. Verh. 327. K tomu srv. *Hallwich*, II, str. 51, pozn. 1.

⁴¹⁾ Srv. listy u *Hallwicha*, č. 723, 738, 744, 753, 757. Dne 28. říj, právě ze Zaháně, poručí vévoda Mortzinovi, vrátivšímu se již do Boleslavi, poslati 6 komp. Šafgočovi a ostatek k armádě, k Zhořelci (*Hallwich*. č. 830).

nerovná a potřebuje posily, dává si od Gallasa postoupiti asi 4000 mužů, *ale nikoliv aby jich užil proti Arnimovi, — nýbrž ku pomoci Mansfeldovi v Branibořích!!* A v jednom dechu tvrdí, že chce jíti do marky, tedy dolů k severu od Čech, a že chce zároveň usnadniti případnou pomoc Gallasovi k Litoměřicům. A víme dále, že z tažení po Labi do marky nebylo nic, že Valdštejn *zůstal zcela nečinně ležeti skoro týden u Budišína*, že již po šesti dnech oznámil do Vídně jiný úmysl — spojití se s Gallasem u Litoměřic a přiměti Arnima k bitvě.⁴²⁾ Proč tedy dával si zcela zbytečně od Gallasa postupovati tolik vojska, proč pluky ty táhly od Litoměřic k Budišínu, aby pak vracely se zpět s ostatními k Labi? A nebezpečí na Dunaji jakoby ani nebylo, jeneralissimus nedotýká se v nejmenším možných následků švédských vítězství na Dunaji, spokojuje se poznámkou, že Aldringen bude zajisté schopen pomoci, jakoby odvolání Aldringena od Rýna dalo se provésti v několika dnech. Stejně nedbale píše kurfiřtovi, že jednání s Františkem Albrechtem se brzo skončí, a on sám že potom vytrhne do říše, jakoby nevěděl, že ke skutečnému skoncování jednání nebylo by třeba ještě několika týdnů, ale měsíců!

Vysvětlení této osnovy klamů zdá se býti jediné toto: Od Gallasa žádali z Bavor i z Vídně odeslání vydatného sukkursu na Dunaj. Šlo tedy o to se slabiti Gallasa tak, aby na pomoc od něho nebylo pomyslení. Proto musil Gallas, když došla první žádost kurfiřtova, odeslati své Chorváty, když došel list císařův, asi 4000 mužů. Vévoda s nimi ležel několik dní nečinně u Budišína a pak je vedl zase zpět k Litoměřicům. Ale cíle bylo prozatím dosaženo — kurfiřt nedostal ani jediného muže!

Kurfiřt Bavorský zatím čekal netrpělivě vyřízení svých snažných žádostí. Když odpověď odnikud nepřicházela a nebezpečí rostlo, jal se psáti nové naléhavé listy. Psal císaři 28. října, znovu pak 31. října, že Výmarský spojil se s Kaggem, Sperreitem a Taupadlem, dobyl Neuburka a že chce zřejmě do Horních Rakous, Pasov že jest téměř bez obrany, a on sám že nemá ani tolik, aby uhájil svých pevností, pokud nepřijde pomoc.⁴³⁾ Dne 2. listopadu došla ho odpověď Gallasova z 25. října, že mu bez zvláštního rozkazu nic nelze učiniti. Kurfiřt poslal neprodleně znovu k vévodovi a psal císaři: Tak nebude mi možno zabrániti nebezpečnému záměru nepřítelů o vtržení do země nad Enzí a dotýká se mne neočekávaně a bolestně, že proto, že jsem poslal celou svou armádu s dělostřelectvem jediné k službě V. Mti. a Vašeho slavného domu nahoru do Breisgauu a k Rýnu, zůstal jsem se svými zeměmi v tomto nebezpečí zcela bez obrany. Nadto mám jakýsi počet svého lidu ještě u vévody ve Slezsku a přes to přese všechno jsem nechán tak bez pomoci a sukkursu. A nejde přece o tolik vojska — kdyby jen 3000 pěších a 2000 jízdy bylo bývalo, nebo aspoň bylo nyní, bylo by vpádu nepřítelů

⁴²⁾ Srv. výše str. 346.

⁴³⁾ Výtah z listu prvního, ličícího smutnou situaci na Vezefe, u *Hallwicha*, č. 845 (jak jej císař 4. list. zaslal vévodovi), list druhý ibidem, č. 1187. Císař poslal oba listy vévodovi, a byly 12. list. dány k registr. Zároveň psal kurfiřt o přímělu hr. Šlikovi. Srv. *Rudhart*, 22.

zabráněno. Vévoda Meklenburský nebyl by také takovým sukkuresem tak oslaben, aby nezůstal v převaze nad Saskem. Sám uznáte, že to není k službě Vaší Mti., aby se nepřítel jen na jedné straně setkal s odporem a na druhé aby mu zůstalo vše otevřeno a nehájeno. Nepřítel nedá se postupem vévodovým v zemích kurfiřtských odvrátiti k Míšni; on chce naopak vraziti do zemí mých a Vašich, aby Sasům uvolnil a nepřítel od nich odvedl (kurfiřt věřil, že Valdštejn na Arnima vážně naléhá!). Proto nutno poslati přímo z Vídně Gallasovi a Colloredovi určitý rozkaz, aby sukkurs byl bez repliky a prodlení, jak jen rychle možno, vypraven okamžitě. Jest summum periculum in mora! Vévoda Fridlandský s tím bude zajisté srozuměn. V postskriptu připojena jest právě došlá zpráva, že nepřítel mří *na* — *Řezno!* Pak, dodává kurfiřt, jest cesta do Horních Rakous volna úplně!⁴⁴⁾

Tohoto rázu jsou všechny listy kurfiřtovy o marně očekávanou pomoc, listy, jež přesvědčují svou věcností a jasností, plně trefných důvodů, výčitek, nářků a prosb. Po pěti dnech potvrzuje již císaři, že *Řezno jest vskutku obleženo* a že musí padnouti, nepřijde-li sukkurs co nejrychleji. Dne následujícího (8. list.) zvěděl z listu Valdštejna samého (z 3. list.), že pomoc — jest odmítnuta docela!⁴⁵⁾

Kurfiřt byl ovšem již dříve psal několikráte vévodovi — tak 30. října o vzetí Neuburku a spojení Švédů na Dunaji.⁴⁶⁾ Když dne 2. listopadu došla neutěšená odpověď Gallasova, poslal k Valdštejnovi zvláště svého radu Jana Kašpara Eglofa a psal zároveň o přímluvu Illovovi a Trčkovi⁴⁷⁾ — nejvýmluvnější doklad, jak trapný byl poměr jeho k Valdštejnovi, když pyšný kurfiřt musil snižovati se k prosbám o přímluvu u vévodových oblíbenců! Dne 8. listopadu oznámil vévodovi, že nepřítel již *Řezno* oblehl, a v listu z následujícího dne, daném po obdržení odmítavého rozhodnutí vévodova z 3. listopadu, žádal znovu snažně o rychlou pomoc jen asi 3000 mužů, nikoliv již k záchraně *Řezna* — jež považoval za ztracené — ale k zastavení *dalšího* postupu nepřítel. Vyložil zejména obšírně, že na pomoc od Aldringena není naděje. Breisach je sice osvobozen, ale armáda tam musí zůstat, aby jej opatřila potravinami. Nepřítel pak všechny cesty a pasy za katolickými zasekal a obsadil, takže z jeho čtyř kurýrů, během posledního měsíce do Elzasu vypravených, neprošel dosud ani jediný! Než by pomoc odtamtud probíla si cestu skrz osazené pasy, padne *Řezno*, a Švédové vrazí do Rakous. Nad to jest pochybno, bude-li chtíti Feria Elsas opustiti a sem se vrátiti, a Aldringenu samotnému nebude lze vojsky nepřátelskými se protlouci. Ze všeho jest zřejmo, že k včasné pomoci od Rýna není nejmenší naděje. Pomoc možná jest jen

⁴⁴⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 2. list. *Hallwich*, II, č. 1189.

⁴⁵⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 7. listop. a list kurfiřtův císaři z 8. listop. u *Hallwicha*, II, č. 1195, 873.

⁴⁶⁾ *Hallwich*, II, č. 835. List byl dán k registr. 6. listop.

⁴⁷⁾ Zřejmo z listu Valdštejnova kurfiřtovi z 9. list. (*Hallwich*, č. 861) a z odpovědi obou jenerálů z 9. listop. (*Rudhart*, 22 sq.). Téhož dne 2. listop. píše kurfiřt svému agentu v táboře, Roggemu, aby na příslušném místě nepravdivou »kalumnii« o domnělých jeho *jednáních s Francií* dementoval (*ibid.*, č. 2).

ze Slezska a dostačí prozatím rychlé odeslání asi 2500 jízdy a 500 dragonů, pluky pěší mohou následovati.⁴⁸⁾

Císař, jak pověděno, byl již 28. října psal Valdštejnovi o rychlou pomoc na Dunaj. Dne 4. listopadu psal znovu, že hrozí ztráta dvou znamenitých krajů v říši. Nepochybuje, že vévoda již nařídil, čeho potřebí, aby kurfiřt nebyl nechán zcela bez pomoci a bez útěchy. Nechci, praví, disputovati, je-li to, co píše kurfiřt, pravda, ale tolik je jisto, že na těch stranách země jsou bez ochrany, a že Výmarský by mohl učiniti silnou diversi. O dva dny později, přikládaje list kurfiřtův z 2. listopadu a ostatní zprávy z Bavor, píše po třetí, připomínaje, že je vázán slovem kurfiřtovi, že ho nenechá bez pomoci!⁴⁹⁾ Zároveň píše Gallasovi, aby se u Valdštejna přičinil o odeslání pomoci, protože císařská vojska na Labi proti Arnimovi *postačí*. Vyslovuje naději, že »dexteritě«⁵⁰⁾ Gallasově se podaří od vévody sukkursu dosáhnouti.

Takového tedy úsilí a takových prostředků bylo třeba, aby císařský jeneralissimus dal se pohnouti k tomu, co bylo jeho povinností. Ale sukkurs nepřicházel dosud — místo něho došla odpověď ze Zhořelce (z 3. list.), že nic nelze poslati. Císař odpověděl ihned (9. list.), že důvody Valdštejnovy sice uvážil, ale právě že dochází zpráva, že Výmarský táhne na Řezno. Proto posílá čtvrtého zvláštního kurýra o nejrychlejší pomoc. Je v tom také *můj* zájem, praví, Aldringen je daleko, nikde není pomoci, a není vhodné, aby, když na severu nepříteli pas se uzavírá, jinde se mu cele otevřel. Hrozí nebezpečí již i Pasovu. Téhož dne psal znovu Gallasovi a Aldringenovi poručil, aby vypravil vše, čeho lze v Horním Švábsku postrádati, neprodleně do Bavor.⁵¹⁾ Od vévody nebylo odpovědi dosud, ani 9., ani 10., ani 11. listopadu. Tu konečně vzmušil se císař a poslal Gallasovi sám rozkaz (11. list.), aby poslal pomoc obleženému Řeznu, aby ji poslal neprodleně, nečekaje poručení Valdštejnova.⁵²⁾ O tom zpravil téhož dne jeneralissima, odůvodňuje rozkaz Gallasovi nejvyšším nebezpečím z prodlení a vyslovuje přesvědčení, že vévoda s ním bude souhlasiti. Jest již jisto, že Výmarský s 10.000 oblehl Řezno z obou stran, že zajíždí až k Štraubinku a že nebezpečí je svrchované.⁵³⁾ V jak trapném položení byl císař, jenž marně prosil a marně poroučel, lze poznati z toho, že uchyloval se k přimluvě známých přátel a stranníků vévodových u dvora, aby konečně pomoci dosáhl. Dne 14. listopadu, čekav dosud marně odpovědi, poručil kn. Eggenberkovi, aby dopsal Valdštejnovi »v záležitostech, týkajících se netoliko našeho domu, ale skoro jeho zachování!⁵⁴⁾

⁴⁸⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 8. a 9. list. *Hallwich*, č. 857, 862. *K registratuře dáno 12. list. a druhý list 14. list.*

⁴⁹⁾ Císař Valdštejnovi, Laxenburk, 4. a 6. list. *Hallwich*, č. 844, 848. Oba listy dány jsou 12. list. k reg.

⁵⁰⁾ O listu tomto zmiňuje se jen *Hurter*, 275.

⁵¹⁾ Císař Valdštejnovi, Laxenburk, 9. list. (*Hallwich*, č. 859; dáno 14. k reg.), *Hurter*, 275 a císař Aldringenovi, 9. list. (*Hallwich*, č. 1196).

⁵²⁾ *Hurter*, str. 277. Kam se tyto listy, jež Hurter znal, poděly?

⁵³⁾ Císař Valdštejnovi, Laxenburk, 11. list. *Hallwich*, II, č. 872.

⁵⁴⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 14. list. *Hallwich*, II, č. 881.

Jest pro poznání povahy Valdštejnovy nanejvýš poučno sledovati krok za krokem chování jeho v těchto dnech, přihlédnouti pozorněji k tomu chaosu nepravd, přetvářky, lži a úskoků druhu nejobyčejnějšího, jehož obrazem jest korespondence jeho o pomoc Bavorům. Dne 6. listopadu, odpovídaje na list z 30. října, odmítá žádost kurfiřta Bavorského — nyní beze zmínky o blízkosti míru, ale naopak s obšírnými nadějemi na *poražení* Arnima — v celém rozsahu znovu a opis odpovědi posílá do Litoměřic hr. Gallasovi⁵⁵⁾ — patrně proto, aby Gallas byl o tvrdošijnosti jeho odporu poučen dokonale. Po třech dnech, dne 9. listopadu, obdržel list císařův z 4., a zároveň přibyl do Budišína zvláštní vyslanec kurfiřtův, Eglolf, jenž přinášel také listy Illovovi a Trčkovvi. Valdštejn tedy odpovídá téhož dne i císaři i kurfiřtovi. Císaři píše, že Výmarský pouze na Dunaji »hin und wieder vagiere«, aby jej odvrátil od Branibor a Sas. Že by myslel na Řezno, není pravděpodobno, protože má za zády Ingolstadt, a není zvykem dobývatí pevností přes tak veliké řeky. Za to zde jest naděje na vítězství nad Sasy: »doufám v krátkce V. Mti. více praporů a kornet zaslati.« Aby však kurfiřt Bavorský nezůstal bez pomoci, poručil Gallasovi vyslati k Dunaji *asi 20 kompanií jízdy* a dragonů (t. j. asi 1500 mužů) pod hr. Strozim. Půjde-li Výmarský přes Dunaj (t. j. do Bavor vlastních), přepraví se Strozzi též přes Dunaj a bude kurfiřtovi pomáhati, dokud nepřijde pomoc od Aldringena (na tom tedy vévoda trvá). Kdyby však Výmarský táhl na této straně Dunaje — a zdá se, že se chce obrátiti vskutku proti Čechám a nikoliv proti Bavorům — zůstane Strozzi také na těchto stranách, aby zabránil vpádu nepřitele.⁵⁶⁾

Tak píše vévoda 9. listopadu císaři. Téhož dne píše kurfiřtovi: Vévoda Bernard stojí na této straně Dunaje, Courville s málem vojska je na oné straně. Z toho se nezdá, že chtí napadnouti Řezno; Výmarský, »*jak mne o tom docházejí rozličné správy*«, půjde k Chebu do Čech, aby mne odvrátil od Branibor. Proto jsem poslal hr. Strozziho asi s 20 kompaniemi jízdy a dragonů k Chebu, aby zabránil vtržení nepřitele do Falce nebo do Čech. Ostatně bude nyní Aldringenovi možno poslati na Dunaj vydatný sukkurs, a tak bude záměr nepřitele zmařen.⁵⁷⁾

Pomiňme toho, co píše Valdštejn o úmyslech Výmarského odvrátiti jej od Sas nebo dokonce od Branibor — mělo by býti správněji od nečinného zahálení u Budišína — a poukažme jen na zřejmý rozdíl mezi oběma listy. Nepatrná a takměř bezvýznamná pomoc dvaceti kompanií vypravena jest dle listu do Vídně *k Dunaji*, po případě až za Dunaj, a jen kdyby Výmarský chtěl k Čechám, má státi »na těchto stranách«, poblíže Čech, ale v listu do Braunauu poslán jest Strozzi *pouze k Chebu*. *Vskutku poručeno Strozsimu jíti jen na hranice!* Dne 10. listopadu, tedy nazítří po odeslání listů z 9., píše Valdštejn Gallasovi vlastní rukou: »Chci se založiti o hlavu, že Výmarský

⁵⁵⁾ V. kurfiřtovi, lež. u Budišína, 6. list. *Arétin*, Bayerns ausw. Verh., 328. Srv. i pozn. u *Hallwicha*, II, str. 56.

⁵⁶⁾ V. císaři, lež. u Budišína, 9. list. *Hallwich*, II, č. 860.

⁵⁷⁾ V. kurfiřtovi, hlavní stan u Budišína, 9. list. *Hallwich*, č. 861.

půjde k Chebu. Prosím, poručte Strozzimu, jak mu milá čest jeho, aby se příliš daleko odtamtud nevzdálil.« Rozkaz opakuje stejně přísně dne 11. listopadu, protože prý má *jistou* zprávu, že vévoda Bernard chce jíti na Chebský kraj.⁵⁸⁾ Dne 12. listopadu píše Gallasovi po třetí, opět ve vlastnoručním postskriptu: »Nechť hr. Strozzi nemá s sebou více, i s kompaniemi ležícími u Chebu, než dohromady 25 kompaní jízdy a 5 komp. dragonů a nechť se s nimi naprosto neubírá přes Dunaj, dokud Výmarský se vším svým lidem řeky nepřekročí. Já však chci založiti se o svou čest, že Výmarský nepůjde do Bavor, ale do Míšně nebo do Čech, a proto by nebylo dobře, aby Strozzi se pustil dále, třeba by k tomu byl přemlouván jakkolivěk.«⁵⁹⁾ Co toto psal, mohl vévoda z listu kurfiřtova z 8. listopadu již věděti, že Řezno jest obleženo!⁶⁰⁾ Gallas se zachoval ovšem, jak poroučel vévoda. Slibuje to Valdštejnovi 11. listopadu a 14. píše opět: Strozzimu jsem znovu poručil přísně, aby se stůj co stůj nedával přes Dunaj nebo daleko k Norimberku, ale držel se mezi Čechy a Horní Falcí, a jak se obrátí Výmarský sem, ustoupil ihned do Čech.⁶¹⁾

Tak bylo konečně místo vydatného rychlého sukursu vypraveno asi 2000 jízdy — k Chebu! To znamená, že *kurfiřt opět neobdržel pomoci žádné*, že postavení Strozziho na hranicích bylo takřka výsměchem jeho žádostem. A císaři neostýchal se Valdštejn psáti smělou nepravdu, že Strozzimu jest poručeno jíti po případě až i přes Dunaj! Je-li tu možno, aby to vše nedálo se od něho ze zlé vůle?

Dne 9. listopadu tvrdil, že docházejí ho »rozličné zprávy«, že Bernard Výmarský nechce do Bavor, ale do Čech. Z těchto »rozličných avis« víme jen o jednom, o listu Gallasově z Litoměřic z 6. listopadu, že »všechny noviny a avisa kontinuují«, že Výmarský táhne »po obou stranách Dunaje dolů k Čechám«. Gallas dodává, že tomu nechce věřiti, ale že Strozziho poslal k hranicím.⁶²⁾ Již však dne následujícího píše Gallas vévodovi znovu: »Právě dostávám listy d. d. 3. t. m., že Výmarský na této straně Dunaje, generál-major Corvill pak na druhé straně, táhnou *dolů k Řeznu*, jakož se již zmocnili městeček Neustadtu, Abensberku a Kelheimu. Odjinud se mi oznamuje, že nepřítel se neobrací do Čech, ale *do Bavor*.«⁶³⁾ List tento, jenž jiných zpráv neobsahuje, obdržel Valdštejn o den později, dne 8. listopadu. Víme tedy, že ze spolehlivé strany byl 8. o tažení Švédů k Řeznu a do Bavor již zpraven! On však píše 9. jak císaři tak kurfiřtovi, že Výmarský půjde »*allem ansehen und umständen nach*« k Chebu, píše, že ho o tom došly »rozličné zprávy«! Jak patrně, jest to opět nepravda!

⁵⁸⁾ Valdštejn Gallasovi, u Budišína, 10. a 11. list. *Hallwich*, II, č. 863, 875.

⁵⁹⁾ Valdštejn Gallasovi, hlavní stan Ketlice, 12. list. *Hallwich*, č. 878.

⁶⁰⁾ Srv. výše pozn. 48.

⁶¹⁾ Gallas Valdštejnovi, Litoměřice, 11. a 14. list. *Hallwich*, č. 877, 884.

⁶²⁾ Gallas Valdštejnovi, Litoměřice, 6. list. *Hallwich*, II, č. 850.

⁶³⁾ Gallas Valdštejnovi, Litoměřice, 7. listop. *Hallwich*, č. 852. »zur Reg. geben S. ejusdem«.

A píše přece 10. listopadu znovu Gallasovi, že se chce založiti o hlavu, že Výmarský nepůjde do Bavor, píše 11., že má o tom *jistou* zprávu, píše 12., když již mohl míti v rukou list kurfiřtův z 8. s určitou zprávou o obležení Řezna, že chce *svou čest dáti v sázku*, že Výmarský půjde do Čech, nikoliv do Bavor! Víme však, že již 8. měl *jistou* zprávu, že Švédové táhnou na Řezno, že není možná, aby po 8. listopadu, když již Řezno tři dny bylo obleženo, mohla dojíti odněkud jistá zpráva jiná, víme, že mimo své přísné rozkazy, aby Strozzi, jak mu jeho čest milá, dále se neodvážil a aby víc s sebou nebral než 30 kompanií, *poslal ještě Piccolominiho ke Gallasovi s určitým rozkazem nepomoci kurfiřtovi*,⁶⁴⁾ víme, že 10. listopadu, odvolávaje se na Gallasem oznámené tažení Sasů, prý k Budišínu, poručil mu s dílem vojska k němu se přiblížiti a s ním se spojit, ⁶⁵⁾ jakoby sám nemohl domnělému útoku Arnimovu se postavit, *jakoby byl již 1. listopadu, aby prý se mohl vyrovnati Arnimovi, 4000 mužů od Gallasa k sobě neodvolal!*⁶⁶⁾ Chtěl, jakož zřejmo, seslabiti Gallasa tak, aby přísné rozkazy o pomoc na Dunaj, z Vídně přímo Gallasovi posílané, provedeny býti nemohly, aby Gallas mohl říci: Není možná, nemám ani tolik, kolik bych potřeboval! *K tomu vskutku došlo* 15. listopadu, když Gallas obdržel rozkaz císařův z 11. list. Odpověděl císaři: Nemohu odtud poslati nic, nemám u sebe více než 2 jízdné a 2 slabé pěší pluky a kdybych cos poslal, zmocní se Litoměřic Arnim.⁶⁷⁾ A ještě i v tom je nepravda — i kdyby byl Gallas se vším odtrhl od Lito-

⁶⁴⁾ Důležitá zpráva ta u *Höflera* v *Österr. Revue*, 1867, 82, ale v poněkud nejasné stylisaci, takže není zřejmo, na kterém listě se zakládá (příspěvky Höflerovy založeny jsou na nálezu části Gallasovy korespondence [324 listů] v Clam-Gallasovské knihovně v Praze): »Der Herzog ertheilte auch dem Grafen Gallas die *bestimmten* Befehle, den Churfürsten von Bayern *nicht zu unterstützen*, sondern sich auf die Vertheidigung Böhmens zu beschränken; Befehle, welche dem Generalleutenant im Namen des Herzogs durch den Grafen Piccolomini zukamen (5. October 1633). Der Herzog wolle nicht, *dass auch nur Ein Mann in's Feld ziehe*, wohl aber gedenke er Arnheim und den Herzog Fr. Albert zu ihm günstigen Tractaten zu nöthigen, und zwar wenn sie nicht gutwillig darauf eingingen, zuletzt mit Gewalt.« Datum posláni Piccolominiova dotvrzuje přibližně zmínka listu Gallasova Valdštejnovi z 11. list. (*Hallwich*, č. 876) »Euer fürstl. Gn. werden *von dem Hn. Graff Piccolomini gnedig vernommen haben*, wass hiesiger Orthen passiret« etc. a poznámka u *Hallwicha*, II, str. 81, dle níž psal Gallas vévodovi 11. listop., že Piccolomini k němu přibyl a vyřídil vév. rozkazy. Datum Höflerovo: 5. října musí tedy býti mylné.

⁶⁵⁾ V. Gallasovi, u Budišína, 10. list. *Hallwich*, II, č. 863. V. potahuje se na list Gallasův *Trčkovi*, jenž *schází*.

⁶⁶⁾ Srv. výše str. 346.

⁶⁷⁾ Gallas císaři, Litoměřice, 15. listop. *Hallwich*, č. 1197. *Gallas zde píše rovněž, že Strozzi byl poslán »gegen dem Donaustrom«* a líčí obšírně, kterak jeneralissimus na zprávu o tažení Arnimově k Budišínu většinu jeho vojska povolal k sobě. O tom, že sám byl již 11. listop. vévodovi oznámil, že zprávy o hnutí Arnima k Torgovu nebo k Budišínu jsou *mylny*, že jízda saská pošinuta byla naopak na západ, k Freiberku (*Hallwich*, č. 876), že dále 14. list. zvěst o tažení Sasů k Freiberku potvrdil (*Hallwich*, č. 883), *nezmiňuje se zde slovem!* — Listu kurfiřta Bavorského (Gallasovi?) z 11. list., o němž se v listu tomto Gallas zmiňuje, neznáme. Gallas zároveň posílá k císaři svého hejtmana M. Ballingra, »umb von allem *bessern und ausführlichern bericht einzubringen*«. Nebylo-li hejtmanu uloženo, naznačiti ve Vídni pravdu?

měřic k Dunaji, byl by Arnim se Litoměřic jistě nezmocnil. I kdyby byl na vpád pomýšlel, nemohl ho ve skutek uvést, již proto, že vévoda sám s celou silou stál 15. listopadu již v Čechách, dva denní pochody od Litoměřic.

Může-li po všem tom zůstatí pochybnost, že Valdštejn své ostentativní sázky o hlavu a čest mínil upřímně? Bylo ovšem třeba velkých slov, aby svou úmyslnou neochotu, aby odepření pomoci zakryl a omluvil — a Valdštejnovi nikdy na slovu nezáleželo!

Sledujme však jeho jednání dále. Jak byl odpověděl 12. listopadu kurfiřtovi, oznámivšímu oblehnutí Řezna, že Výmarský jen »hin und wieder vagire« a že přes to poslal na pomoc 30 kompanií *k Dunaji*,⁶⁹⁾ tak odpověděl císaři 14. z Chřibské na list z 9. listopadu a tak znovu kurfiřtovi. Bylo mu oznámeno, že Výmarský oblehl Řezno, ale Valdštejn přes to tvrdí, že se mu nezdá, že by Výmarský na Řezno pomýšlel. Není obyčejem dobývati pevností přes tak veliké řeky a je to marno, více k vysmání než na pováženou. Nepřítel chce tak způsobiti jen »allarma«, odvrátiti jej od Branibor a pak spojití se s Arnimem (jakož mu právě Gallas oznamuje, že Arnim vytrhl směrem k Freiberku) a jíti na Chebsko. »Inkaminuje se« s armádou také tam k té krajině a přijme jej tak, že asi na vpád do Čech zapomene.⁶⁹⁾ V listu kurfiřtovi z téhož dne není o tomto tažení k Chebsku *ani smínky*; vévoda jen opakuje, že Strozzi již táhne *k Dunaji*.⁷⁰⁾

Pomiňme toho, že Valdštejn se tu ještě dovolává svých úmyslů na Branibory, ač byl již 9. listopadu oznámil záměr jiný — jíti na Arnima,⁷¹⁾ pomiňme, že oznámené Gallasem hnutí Arnima na západ k Freiberku uvedeno jest jako příčina nového plánu operačního, kdežto zpráva Gallasova ze 7. listopadu, že Švédové táhnou na Řezno, zůstala ignorována — ale co v těchto listech musí zarážeti, jest, že jeneralissimus vůči žádostem císařovým a kurfiřtovým odvolává se na skutkem provedené odeslání pomoci pod Strozim! A dne následujícího, dne 15. listopadu přibyl do hlavního stanu ve Velké Bukovině pátý kurýr císařův s určitou zprávou, že Švédové oblehli Řezno z obou stran. Valdštejn odpověděl, že jak již byl psal a zejména jak psal včera, jest Strozzi s 30 kompaniemi odeslán *k Dunaji*, aby kurfiřtu assistoval a dalšímu postupu nepřítel zabránil (!) a že více netřeba opakovati.⁷²⁾

Víme, že Strozimu bylo nejpřísněji zakázáno jíti k Dunaji, že měl státi na českých hranicích, že ani od těchto nesměl dále se odvážiti. Jest zřejmo, že listy Valdštejnovy z 12.—15. listopadu, z dnů, kdy o obležení Řezna nemohl již pochybovati, jsou bezohlednou, frivolní lží.

⁶⁸⁾ Valdštejn kurfiřtovi, Ketlice, 12. listop. *Aretin*, Bayerns ausw. Verh. 329, č. 78.

⁶⁹⁾ Valdštejn císaři, Chřibská, 14. list. *Hallwich*, č. 882.

⁷⁰⁾ Valdštejn kurfiřtovi, hl. stan v Chřibské, 14. list., *Aretin*, Bayerns etc., 330, č. 79.

⁷¹⁾ Srv. výše str. 316.

⁷²⁾ Valdštejn císaři, Velká Bukovina, 15. list., *Hallwich*, č. 883.

Téhož dne, 15. listopadu, *Řezno kapitulovalo*, a o den později slavili Švédové v řezenském chrámu nejsv. Trojice výroční památku vítězství a smrti svého krále. Ohromný dojem, jež způsobil pád Řezna, ukazuje k jeho významu — staré říšské město, stojící na prahu císařských zemí, město, v němž Gustav Adolf byl prohlášen za nepřítele vlasti a říše, padlo do rukou evangelických! Také Valdštejn měl slaviti výroční den Lützenu ⁷³⁾ — ironie náhody zakročila však co nejrozhodněji!

Dne 16. listopadu oznámil Valdštejn, že spěchá s celou armádou zachránit Řezno. ⁷⁴⁾

* * *

Kurfiřt Bavorský byl již 12. listopadu o pádu Řezna takřka přesvědčen. Přibyl posel z obležené pevnosti, žádaje rychlé pomoci vysílené a slabé posádce, a téhož dne vrátil se konečně kurýr od Rýna od Aldringena s novinami, z nichž bylo zřejmo, že na pomoc odtamtud není naděje, přibyl jiný z Lužice od Valdštejna, jenž pomoc odmítl podruhé. ⁷⁵⁾ Po třech dnech (15. list.) psal kurfiřt Valdštejnovi o pomoc znovu, ⁷⁶⁾ dne následujícího obdržel ze Štraubinku zprávu, že Řezno se vzdalo. S překvapujícím klidem, bez výčitek a nářků, psal o tom ihned císaři. Třeba čekati, vykládá, kam se nyní nepřítel obrátí, ale jest jisto, že dědičným zemím hrozí nebezpečí. Proto doufá že Gallas, který na jeho žádost a na rozkaz císařův a Valdštejnův jest prý již na pochodu, pospíší co možná, aby další postup nepřítel byl zastaven. Sám chce vše připraviti k obraně Innu. ⁷⁷⁾ Tak asi psal téhož dne i Valdštejnovi. O den později dozvěděl se z Vídně, že mu k pomoci byl vypraven nikoliv velký sbor pod Gallasem, ale — 30 kompanií pod Strozim, že jeneralissimus nevěří v tažení Výmarského do Bavor a že jej odkazuje k pomoci od Aldringena. ⁷⁸⁾ Kurfiřt vyvrací ihned obšírně a případně obě námitky vévodovy a prosí znovu o sukkurs, jenž by se vyrovnal Výmarskému v poli a zahnal jej zpět. ⁷⁹⁾ Téhož dne děkuje císaři za jeho přísné rozkazy Gallasovi z 11. listopadu, ukazuje na nutnost větší pomoci, na rostoucí nebezpečí situace a dodává: Dříve bylo 5000 mužů dosti, jen kdyby byli na mé včasné žádosti posláni — nyní již nestačí. Právě se dovídám, že se mi posílá pouze

⁷³⁾ Srv. list biskupa Antonína Valdštejnovi z 15. list. *Hallwich*, č. 892.

⁷⁴⁾ Valdštejn císaři, lež. u V. Bukoviny, 16. list. *Hallwich*, č. 895. Srv. níže.

⁷⁵⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 12. list. *Hallwich*, č. 887: P. S. »Auch, allgerenedigister, lieber Herr vnd Vetter, ist mir gleich jeczť von des Herczogen zue Mekhelnburg etc. vnderm dato 6. diss schreiben zuekhomben, darinnen sye sich des begehrtten soccors halb nochmahlen allerdings entschuldigen; ob sye nun damahlen Euer kayserl. Majt. *ordonanz* (!) schon gehabt oder nit, kan ich noch zumahl nit wissen.«

⁷⁶⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 15. list. *Hallwich*, č. 889. V listu mluví kurfiřt o naději, že vévoda s *povolným* sukkursem 7 *pluků jízdných* a 18 komp. Chorvátů, 11 *pluků pěších* a dragony Gallasovými pospíší. Odkud tato nepravdivá zpráva kurfiřta došla, nevíme.

⁷⁷⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 16. listopadu. *Hallwich*, II, č. 1199.

⁷⁸⁾ Zřejmo z listu kurfiřtova císaři ze 17. list. (*Hallwich*, II, č. 1202).

⁷⁹⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 17. list. *Hallwich*, č. 900. Týž list u *Arctina*, 331, č. 81 s chybným datem 27. listop.

30 kompanií. Můžete sám uvážit v jakém nebezpečí ocitují se takovým prodléváním země moje i Vaše. Bolí mne, že *proti* vůli V. Mti. jsem uvržen v takovou ruinu a nechán bez pomoci. Třeba přikázati Gallasovi sukkurs s jiným důrazem. Nestane-li se to, můžete celý Dunaj až k Linci pokládati za ztracený. Nepřítel byl podceňován, a poznáte toho následky.⁸⁰⁾

Za několik dní došly zprávy o tažení samého Valdštejna k Dunaji. Velitel v Amberku, Wahl, ví o tom již 20. listopadu,⁸¹⁾ a kurfiřt 22. vévodovi vřele děkuje, že táhne sám »k záchraně jeho země«. Pro kurfiřtovu znalost lidí jest zajisté významné, že vévodu zároveň prosí, aby v záměru svém, ač Řezno již padlo, *nedal se sdržeti*, protože může nepřítele cele rozptýliti a zruinovati a všechno přivesti v jiný způsob. K dokonalejší informaci o věcech na Dunaji posílá k němu tajemníka Teisingra.⁸²⁾ Kurfiřt, jak se zdá, ani nyní, když oprávněnost obav a žádostí jeho hrozně byla dokázána, ve vévodovu ochotu příliš věřiti nemohl. Také již po třech dnech, když po pomoci dosud nikde nebylo stopy, když nepřítel zmocnil se již Štraubinku a oblehl Degendorf, když stál takřka pod branami Pasova, musil si stěžovati císaři znovu. Dověděl se totiž teprve nyní a to od hr. Strozziho samého, že mu bylo *zakázáno* hnouti se od českých hranic. A kurfiřt píše, že kdyby byl Strozzi aspoň postoupil k Dunaji a spojil se s hrstkou jeho lidu, mohlo býti další tažení Švédů od Řezna zastaveno. Výmarský míří k Pasovu — já ho zastaviti nemohu! tak končí list svůj z tohoto dne.⁸³⁾ V skutku již po několika dnech může vévodovi oznámiti, že vzat je Degendorf, že nepřítel vrhl se na Isaru, Wertha zapudil, že co nejdříve dobude Vilshofenu, odkud jsou jen dvě mile do Pasova! Psal, že vše k přibytí armády jest připraveno, tři mosty na Dunaji že mohou v krátkce býti postaveny; ať Valdštejn jen pospíší sám, nebo ať pošle pomoc, která by se s Výmarským v poli mohla měřiti. Pomoc nepřicházela. Dne 3. prosince vypravil kurfiřt k Valdštejnovi svého radu Starzhausena.⁸⁴⁾

Do Vídně přišla zpráva Valdštejnova z 9. listop., že poslal k Dunaji Strozziho s 20 kompaniemi, dne 14. listopadu. Císaře to ovšem spokojiti nemohlo. Proti výkladu Valdštejnovu, že Výmarský půjde k Chebu, ukázal prostě k faktu, že dobývá Řezna, přiložil právě došlé zprávy o novém sesilení nepřítele a po novém kurýru tázal se jeneralissima, co míní dále činiti?⁸⁵⁾

⁸⁰⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 17. list. *Hallwich*, II, 1202.

⁸¹⁾ Wahl Valdštejnovi, Amberk, 20. listop. *Hallwich*, II, č. 906.

⁸²⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 22. list. *Hallwich*, II, č. 912.

⁸³⁾ Kurfiřt císaři, Braunau, 25. list. *Hallwich*, č. 941: »... der feindt (hette) aufgehalten werden können, da der Obrist Strozzi . . . sich heraus an die Donaw auanziert vnd mit meinem wenigen Volckh conjungiert hette, inmassen Ich ihme darumben . . . ersuechen lassen; er hat sich aber darüber in andtwort erklärt, es sey ihme verboten vund habe gemessene ordinanz, sich von den behaimischen Gräniczen nicht zu mouiren.«

⁸⁴⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau, 29. a 26. listopadu. *Hallwich*, č. 935, 927, *Arctin*, Bayerns etc., 333, č. 83. Kreditiv pro Starzhausena z 3. pros. u *Hallwicha*, č. 947.

⁸⁵⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 15. listop. *Hallwich*, č. 886. Pfilohou je list kurfiřtův z 12. list. (*ibid.* č. 887). Listy dány k registr. 20. list.

Nebyl to rozkaz, ba téměř ani žádost, a zdá se, jakoby císař v své snaze o pomoc na Dunaj, jež způsobila 11. list. ostrý rozkaz Gallasovi, ochaboval. Příčina bude asi v chlubném slibu Valdštejnově z 9. list., že nastává co nejdříve boj, t. j. vítězství nad saskou armádou. O den později (15. list.) psal aspoň císař Aldringenovi, že každou hodinou lze čekati srážku Valdštejna s Arnimem, že proto jeneralissimus nemůže dobře na Dunaji pomoci, nechť sukuruje Aldringen.⁸⁶⁾ Po třech dnech, dne 19. list., dolétla do Vídně zpráva o pádu Řezna, a zpráva o nějaké bitvě na Labi ovšem nedošla. Situace se změnila, a císař poslal neprodleně k vévodovi. Jde zřejmě, psal mu, o systematický útok na jeho země. Jest nutno, aby vše opatřil, aby poslal silný sukkurs.⁸⁷⁾

Vytoužená odpověď Fridlandského, že táhne proti Výmarskému s celou armádou, došla do Vídně pozdě dne 20. listopadu⁸⁸⁾ a po několika dnech její potvrzení. Trapné dni marného, úzkostného čekání a marně opakovaných, nedůstojných žádostí zdály se býti ukončeny. »S neobyčejnou libostí,« psal císař dne 23., zvěděl o resoluci Valdštejnově,⁸⁹⁾ a můžeme se domýšleti, že i dvoru musilo se rozhodnutí jeneralissimovo, pomoci nenáviděnému Bavoru celou armádou, zdáti překvapujícím, velikým úspěchem. Uplynul však víc než týden — a císař byl nucen na prosby kurfiřtovy psáti o pomoc znovu.⁹⁰⁾ Byla totiž nepřišla doposud — *a neměla přijíti vůbec!*

* * *

Vrátíme se k vévodovi.

Dne 9. listopadu byl císaři oznámil, že spojí se s Gallasem u Litoměřic a půjde na Arnima.⁹¹⁾ Dne 12. list., nepochybně již po obdržení odpovědi saské z 10., opustil Budišín a přes Ketlice (12. list.), Šluknov (13. list.) a Chřibskou (14.) přibyl 15. listopadu do Velké Bukoviny.⁹²⁾ Z Chřibské byl 14. list. mimo nadání oznámil záměr táhnouti nikoliv po Labi dolů proti Arnimovi, ale k Chebsku proti Výmarskému, s kterým se prý Arnim chce spojit. Na odporu proti větší pomoci kurfiřtu Maxmiliánovi trval neoblomně, tvrdě stále, že Výmarský na Řezno nepomýšlí, a odpověděl císaři v tom smyslu i 15. listopadu z Velké Bukoviny, přes to, že toho dne přibyl z Vídně čtvrtý neb pátý zvláštní kurýr s žádostí o pomoc a opětovným ujištěním, že Řezno jest obleženo. Téhož dne 15. listop. dány jsou Valdštejnem dvě důležité žádosti — jedna do Horšova Týna hr. Trautmannsdorfovi, aby se vypravil k němu k důležité rozmluvě, druhá do Vídně Questenberkovi, aby císař odvolal Aldrin-

⁸⁶⁾ Císař Aldringenovi, Vídeň, 16. list. *Hallwich*, II, č. 1198.

⁸⁷⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 19. a 21. listop. *Hallwich*, II, č. 902, 904. Kurfiřtovi oznamuje císař 19. list., že Valdštejnovi po novém kurýru pomoc *poručil* (*Hallwich*, č. 1203).

⁸⁸⁾ Císař kurfiřtovi, Vídeň, 21. listop. *Hallwich*, II, č. 904.

⁸⁹⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň 23. listop. *Hallwich*, II, č. 915.

⁹⁰⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 1. pros. *Hallwich*, II, č. 940, s přílohami listů kurfiřtových z 25. listop. (ibid. č. 941, 942).

⁹¹⁾ Srv. výše str. 346.

⁹²⁾ *Hallwich*, II, č. 878, 880, 882, 888; *Arztin*, Ausw. Verh., 329, 330; *Rudhart* l. c.

gena od Rýna na Dunaj.⁹³⁾ Obě žádosti třeba považovati za symptomy nejvyššího rozčilení proti dvoru, za známky pevné odhodlanosti proraziti svou vůli proti vůli dvora, nehledíc k prospěchu císaře a věci katolické vůbec. Rozmluva s Trautmannsdorfem, ku které po desíti dnech došlo, byla v jádru svém jediným výbuchem hněvu proti Vídni, a Valdštejn hned na začátku prohlásil, že nikdy nepovažoval se za tak uražena, jako nyní; pokus odvolání Aldringena — a to skrze císaře, jakoby Valdštejn sám neměl mu již nic poručiti — byl namířen přímo proti Španělům, musil uraziti a zasáhnouti snahy jejich na místě nejcitlivějším a císaře znovu přivesti do trapných rozpaků. Tak by stál dne 15. listopadu Valdštejn takřka v zenithu odporu proti přáním císaře, Španělska a Bavor na celé čáře!

Dne následujícího, 16. listopadu, byl hlavní stan ještě ve Velké Bukovině, a z téhož dne dán jest vévodou list císaři, ukazující, jak se zdá, k zásadnímu obratu. »Vaše Cís. Mt.,« píše, »zvěděla z mých rozličných listů, že jsem hr. Strozziho s 25 kompaniemi jízdy a 5 komp. dragonů poslal na pomoc kurfiřtu Bavorskému (!). Právě nyní zanechávám zpět bagage a těžkou artillerii a inkaminuji se v rychlých denních pochodech proti Výmarskému. Doufám v Boha, že mu dám co proto, *budu-li ho moci zastihnouti*. Hr. Gallas zůstane v Čechách, aby dal pozor na Arnima; obrátí-li se však Arnim k Výmarskému, aby se s ním spojil, může (Gallas) také ke mně přitřhnouti, jakož pro všechny případy se s ním znovu v Čechách (t. j. u Litoměřic) spojím.«⁹⁴⁾

Zpráva jest zajisté neočekávaná. Zde zřejmě nemíní se tažení k Chebsku, odpovídající postupu Arnimovu k Freiberku, jak byl psal vévoda dne 14., nýbrž pochod *na Dunaj*. A nenalézáme nikde zřejmého podnětu, jenž tento obrat ve 24 hodinách přivodil. Dne 16. nedošly listy z Vídně ani od kurfiřta, v nichž by bylo lze dohledati se vysvětlení. Poslední, velmi důrazný rozkaz došel od císaře dne 15. list., a na ten odpověděl Valdštejn naprosto odmítavě, ano tvrdil s neobyčejnou smělostí, že poslal pomoc, které neposlal! A kterak srovnati rozhodnutí z 16. s nepochybnými projevy hněvu z 15. list.? Byl to návrat k povolnosti a horlivosti ve prospěch císaře? Dne 16. zajisté se odvolání Aldringena nezřekl, ač táhl k pomoci sám. Či byla to opět jen maska, pod kterou připravil jiné, zase proticísařské a protišpanělské rozhodnutí? Či jen náhlý rozmar, boutade, který po několika dnech měl ustoupiti základní dispošici dřívější?

Vévoda *opakoval* v dnech nejbliže následujících, že vytrhne na pomoc se vším svým lidem. Dne 17. list. přibyl k němu do hlavního stanu Gallas, jenž pak navrátiv se do Litoměřic oznámil do Vídně, že jeneralissimus vytrhne s 125 kompaniemi koní, 6000 mužů pěších, všemi Chorváty a dragony a 30 malými kusy bez bagage spěšně *k Řeznu*.⁹⁵⁾ To opakoval vévoda 18. list. z Encovan císaři, právě v den, kdy obdržel zprávu o kapitulaci Řezna.

⁹³⁾ Oba listy *scházely*, ale známe odpovědi na ně — Trautmannsdorfovu z 19. listop. z Horšova Týna (*Hallwich*, č. 903) a Questenberkovu z 23. list. z Vídně (*Hallwich*, č. 919). O tom zmiňuje se téhož dne císař v listu Valdštejnovi (*ibid.*, str. 115).

⁹⁴⁾ Valdštejn císaři, Vel. Bukovina, 16. list. *Hallwich*, II, č. 895.

Píše, že jest odhodlán nepromeškati minuty, že potáhne rychlými pochody, a že Výmarský, *bude-li dále chtít se o cos pokusiti*, se v krátkce ztratí. »Ujistuji V. M. Cís., že chci ve dne v noci spěchati a *Výmarskému zase ukázati cestu zpátky*« — připisuje vlastnoručně v postskriptu.⁹⁶⁾ Slib jest tak určitý a závazný, že by snad bylo smělé pochybovati o jeho upřímnosti — ač zvláštní výminky v listu z 16. (»bude-li jej lze zastihnouti«) a i v listu tomto jsou s to, aby vzbudily nedůvěru hned na počátku.

V Litoměřicích chtěl býti vévoda již 18., ale přibyl tam teprve 19. a zůstal po celý následující den, vytrhnuv teprve 21. k Lounům.⁹⁷⁾ Již tu zřejmo, že prohlášení o spěchu »ve dne v noci« náleží k známé řadě Valdštejnových slibů. Dne 21. byl v Lounech, 22. v Ličkově.⁹⁸⁾ Odtud odpověděl kurfiřtu Bavorskému na list z 15. listopadu. Odpověď tato není bez zajímavosti — poskytuje příležitost v záhady nejnovějších cílů vévodových poněkud nahlédnouti. Jsem v plném rychlém pochodu, píše, abych postup Výmarského zastavil. »Doufám, že bude nepřítel litovati, že šel na Řezno (I), *bude-li chtíti táhnouti zpět po této straně Dunaje*.«⁹⁹⁾ Jak tomuto záhadnému a spletenému obratu rozuměti? Vévoda zřejmě slibuje v nejasných slovech, že vrhne se na Výmarského, bude-li pouze na této, na levé straně Dunaje. Budou-li Švédové na pravé straně, nemají vedle znění listu čeho se obávají. Nad to slíbeno pouze postaviti se proti dalšímu pochodu nepřítel, nikoliv snad vyrvati mu to, co má, čeho již dobyl. A jak vévodovi na těchto obrazech záleželo, zřejmo z toho, že jsou *opravovány a měněny* v konceptu. V konceptu je škrtnuto: »doufám, že bude (nepřítel) v krátkce litovati svého tažení k Řeznu, *jestliže jej snad v těch místech zastihnu*«, a škrtnuta také poznámka, že armáda přibude za hranice značně zeslabena. Pozorujeme tedy, jak Valdštejn svou pomoc vždy úže obmezoval, jak místo obecného »v těch místech« položil užší a určitější »na této straně Dunaje«, a z těchto záhadných, nejasných, znovu měněných a vybíraných obrátů můžeme pozorovati, že to s jeho snahou o pomoc a o boj s Výmarským stálo již velmi *podezřele*. Dne 18. psal, že Výmarskému ukáže cestu zpět, dne 22. chtěl již psáti: »budu-li jej snad moci v těch místech zastihnouti...!« Císaři píše téhož dne a udáváje za cíl svého pochodu také jen zastaviti *další postup* Švédů, ubezpečuje jej, že o země vlastní nemusí se obávati.¹⁰⁰⁾

Dne 23. listopadu byl v Rakovníce. Odtud píše o příchod Questenberkův a o rozmluvu s ním,¹⁰¹⁾ patrně asi stran týchž stížností a záležitostí, jež měly vésti k rozmluvě s hr. Trautmannsdorfem, a odtud *sakazuje* hr. Mansfeldovi v marce udeřiti na Berlín. Takových škodných útoků nechť zanechá

⁹⁶⁾ Gallas Questenberkovi, Litoměřice, 18. list. *Hallwich*, II, str. 99, pozn. 1.

⁹⁷⁾ Valdštejn císaři, Encovany, 18. list. *Hallwich*, č. 901. O kapitulaci Řezna nepraví více, než že nemůže zamlčeti podivně nad nedbalostí posádky Ingolstadtské, jež nezabránila dopravě lodí určených k zbudování mostu.

⁹⁸⁾ *Hallwich*, II, č. 896 a str. 104, pozn. 2.

⁹⁹⁾ *Hallwich*, II, č. 907, 909—911.

¹⁰⁰⁾ Valdštejn kurfiřtovi, Ličkov, 22. list. *Hallwich*, II, č. 910.

¹⁰¹⁾ Valdštejn císaři, Ličkov, 22. list. *Hallwich*, II, č. 909.

¹⁰²⁾ Scházl, ale zřejmě z listu Questenberkova z 30. list. (*Hallwich*, č. 939).

a drží se pouze Odry.¹⁰²⁾ Stojíme zase u úkazu nenadálého — ještě před čtrnácti dny chlubil se vévoda, že kurfiřt Braniborský »se retiroval« do Prus, chtěl sám Mansfeldovi sekundovati a nyní mu poroučí nic nepodnikati, zůstatu u Odry, t. j. hájiti dobytého a zdržeti se další offensivy. Jak se zdá, zaujato bylo k Braniborsku zase jiné stanovisko. Téhož dne 24. listopadu — Valdštejn zůstal v Rakovnici ve svých »starken tagreisen« »ve dne v noci« 23. i 24. listop. — odpovídá kurfiřtu Bavorskému na list ze 17., že při svém úmyslu o tažení proti Výmarskému setrvává. *Ale* — »právě jsem obdržel dvě avisa, že Arnim se obrací od Torgova opět k Čechám«. Gallas nemá s posádkami víc než 4000 mužů — proto jest nutno, aby Aldringen sem poslal více vojska, než se dosud stalo.¹⁰³⁾

Co jsme z listu z 23. mohli jen tušiti, jeví se v listu ze dne 24. již téměř nepochybným. Hrozí vpád do Čech, a proto třeba pomoci od Aldringena! Rozumějme dobře tomuto chytrému myšlenkovému skoku! Ten znamená: Hrozí vpád do Čech, *proto nebudu moci jíti na Dunaj!* Tam musí pomoci Aldringen. Že Aldringen nemá jíti do Čech proti Arnimovi, nepotřebuje zajisté výkladu. A další resultát musí býti jako výše, že totiž neupřímnost, hledanost a nejistota těchto kroucených obrátů ukazuje k nejistému svědomí, k vědomé a úmyslné neochotě pomoci. O dotčených avisech o Arnimovi nevíme nic, a nepoznali-li jsme již s dostatek, poznáme ještě, že Valdštejna docházela »avisa«, jakých právě potřeboval.

Dne 25. listopadu datuje vévoda z Královic, dne následujícího večer přibyl do Plzně, odkud vytrhl teprve ráno dne 28.¹⁰⁴⁾ V tento plzeňský pobyt spadá jak důležitá tak zajímavá rozmluva s hr. Trautmannsdorfem, o kterou byl Valdštejn psal již 15. a k níž přibyl Trautmannsdorf z Horšova Týna do Plzně před několika dny.¹⁰⁵⁾ Dne 27. listopadu podává, ještě z Plzně, císaři o všem obšírnou zprávu.¹⁰⁶⁾

Vévoda, píše Trautmannsdorf, obdržel krátce před mým příchodem dopis z Vídně, jenž jej velmi vzrušil a rozčilil. Psalo se mu, že se tam všude jeho jednání, a to i od vznešených ministrů, odsuzuje, že se přičítá pouhému štěstí, vykonal-li co dobrého, ostatní jeho nedbalosti. Ode dvora posílají se hr. Aldrin-

¹⁰²⁾ Valdštejn Mansfeldovi, Rakovník, 24. list. *Hallwich*, II, č. 922: »Wie vns nun dies, was er wegen angreiffung solches ohrts (Berlína) meldet, *nicht wenig wunder nimpt, su maln wir nicht absehen, su was ende*, es were denn, das nur die plünderung der stad dadurch gesucht werde, *solches angesehen* (!): Als etc.«

¹⁰³⁾ Valdštejn kurfiřtovi, Rakovník, 24. list. *Aretin*, Bayerns etc. 331, č. 80 (bez postskripta) a úplný koncept u *Hallwicha*, č. 921. *Téhož dne* píše Valdštejn Mansfeldovi a v listu tom zmiňuje se o Mansfeldově zprávě (z 14. listop.), že nepřítel (Arnim) obrací se *k Odře!* Ještě zajímavější jest, že vůči domnělému tažení Arnimovu poroučí Mansfeldovi spokojiti se defensivou, ač počet Mansfeldovy armády udával sám na 12.000 mužů (srv. níže zprávu o rozmluvě v Plzni).

¹⁰⁴⁾ *Hallwich*, II, č. 925, 926. Data níže dotčené relace Trautmannsdorfovy a listek Valdštejnův kurfiřtu Bav. z 27. list. u *Hallwicha*, II, str. 126, pozn. 2.

¹⁰⁵⁾ Srv. list Trautmannsdorfův vévodovi, Horšův Týn, 23. list. *Hallwich*, II, č. 917.

¹⁰⁶⁾ Trautmannsdorf císaři, Plzeň, 27. listop. *Förster*, III, str. 92 sq.

genovi a hr. Strozsimu rozkazy, vévoda jest opomíjen, přes to, že nikdy ne-
jedná proti rozkazu J. Mti. Cís., že vždy své protidůvody předkládá. Že hr.
Trčka má tolik pluků, není vinou jeho.¹⁰⁷⁾ *Co živ nepokládal se vévoda za
tak uražena jako nyní* — nechce své charge déle podržeti. »Promluvil jsem,«
dodává hrabě, »několik slov, abych zmírnil jeho pohnutí; ostatně nechal jsem
jej se vybouřiti.«

Na to mluvil vévoda o stavu Vaší Cís. Mti. *Nebude-li mír, má všechno
za straceno.* Uváděl znovu všechny důvody pro mír, jež teprve na jaře V. C. Mti.
byly předneseny, že totiž není vyhráno, i kdyby V. Cís. Mt. dobyla desíti
vítězství; nepřítel může se vždy vzpamatovati, ale ztratí-li V. C. Mt. jen je-
dinou bitvu, není cesty k záchraně, ale vše jest ztraceno! Vévoda se zapří-
sáhá, nebude-li učiněn pokoj, že odejde s 8—10 osobami do Gdanska, kde
chce konce všeho se dočkati... Tu zmínil se Trautmannsdorf o jednání vé-
vody Františka Julia Sasko-Lauenburského,¹⁰⁸⁾ s nímž Valdštejn v Litomě-
řicích pro churavost nemohl promluvit. Vévoda odpověděl, aby císař žádné
nabídky k jednáním neopominul. Možno i Františka Julia vyslyšeti a snažiti
se, aby traktáty co možná brzo byly zahájeny.

K tomu podotýká Trautmannsdorf sám: V této příčině, nejmilostivější
císaři, mohlo by býti vévodovi ponecháno, aby budoucně jednal jménem
V. C. Mti. a v jednotlivostech byl zpraven o záměrech jejich od císařských
komisarů; ¹⁰⁹⁾ nebo kdyby sám nechtěl neb nemohl jednati, aby vyjednávali
komisaři s jeho vědomím a o všem mu dávali věděti. I kdyby se jednalo
přímo ode dvora, měl bych vždy za radné, aby důležitější body byly dříve
projednány s ním, a aby bylo požádáno jeho dobrozdání, tak aby říšští sta-
vové v tomto díle i jeho námahu a účastenství skutkem poznali.

Přecházejí na statum belli presentem, pokračuje relace, dovozoval vé-
voda v přítomnosti maršálka Illova velikými důvody, proč musil zanechati
v Braniborsku 12.000 mužů a proč odtamtud nemohl nic odvolati.¹¹⁰⁾ V Slezsku
a Lužici méně vojska než jest, býti nemůže, jinak by celé Slezsko, straníc
beztoho nepříteli, bylo opět ztraceno. Gallasovi mohl vévoda k ochraně hranic
dátí jen 5000 mužů, kdežto Arnim jest skoro třikráte tak silen a denně z Dol-
ních Sas očekává pomoci. *Proto musí zanechati v plzeňském kraji Illova*

¹⁰⁷⁾ »... dass er herzog sovil Regimenten den Gr. Terzka gäbe, da doch solches allein
zu E. K. M. Diensten, wegen des G. Tertzka credit vnndt Mitteln soldaten Zubekommen
beschehe. der G. Tertzka auch sich der werbungen beschwäre Vnnd davor bite.«

¹⁰⁸⁾ Vévoda František Julius, císařský nejvyšší, bratr Františka Albrechta, byl o své
újmě tou dobou zahájil informační posláni stran vyjednávání míru mezi císařem a kurfiřty.
V prosinci přibyl do Vídně s ujištěním o mírumilovnosti obou kurfiřtů. Srv. četné doku-
menty u *Irmera*, III, a u *Haltwicha*, II.

¹⁰⁹⁾ Hrabě miní komisaře, určené k jednání o interposici dánskou ve Vratislavi, tedy
sebe, H. Qwestenberka a dra. Gebharda.

¹¹⁰⁾ Číslo jest nejméně dvakrát větší, než počet sboru Mansfeldova ve skutečnosti.
Ale třeba na to upozorniti, aby pak vystoupilo v náležitém světle pozdější tvrzení vévo-
dovo, že musí vrátiti se na pomoc proti Arnimovi do Slezska. Die líčení jeho vůči hr.
Trautmannsdorfovi musilo by býti zanecháno v Lužici, Slezích a marce asi 18.000 mužů,
tedy *dvakrát tolik, co měl Arnim.*

s největším dílem pěchoty, s děly, 25 kompaniemi jízdy a vši bagagí, aby mohl, bude-li třeba, pomoci. Vévoda sám zítra, dne 28., podnikne se stem kompanií nejlepší jízdy, se všemi dragony a Chorváty a 1600 vybranými z pěchoty kavalkádu k Štraubinku, kde nepřítel nepochybně bude. Strozziho s 30 kompaniemi jízdy posílá přes Dunaj k lidu kurfiřtovu a pokusí se, zdaž by mohl s pomocí boží učiniti nepříteli škodu. Dávati se v dobývání ztracených míst vévoda za nynější zimní doby nemůže — tak by zruinoval armádu a pro nedostatek proviantu a bytů nemohl by ani v poli ležeti. Proto nemohou království a země V. Cís. Mti. býti prosty zimních bytů, a to nebude lze změnití cele potud, pokud trvá válka. Vše to dal uvážiti vévoda ve vojenské radě přítomných jenerálů a nejvyšších, a všichni to schválili jednomyslně.

Dnes odpoledne, končí Trautmannsdorf, byl vévoda opět u mne asi čtvrt hodiny a opakoval vše to, co byl mluvil včera. A co se týče jednání o mír, nechce se zaneprazdňovati těmi partikulárními punkty. Nechť si je jednání u dvora nebo jinde — bude mu milo, když JMCís. vyslechne o důležitých bodech i jeho zdání, aby dosáhl u říše favoru, že byl také trochu nápomocen k jejímu upokojení.

Čemu chtěl, co mínil způsobiti Valdštejn těmito výklady? Předně asi šlo o to, aby jakž takž odůvodnil svá nová dalekosáhlá rozhodnutí vojenská. Osobní schůze s předním rádcem císařovým zdála se býti k tomu důraznějším prostředkem, než pouhý sebe obšírnější list. Trautmannsdorfovi byla oznámena tedy nejprve hrozná — slovo to jest zde na místě, jak poznáme z ozvěny, již způsobilo prohlášení Valdštejnovo ve Vídni — zpráva, že armáda musí býti na zimu rozložena do zemí císařských. O toto »musí« mohl býti ovšem spor — víme, že Valdštejn slíbil v srpnu císaři, že dědičné země kvartýrů ušetří, že ještě před měsícem chtěl přezimovati v zemích obou kurfiřtů a v Durynsku, že si byl dříve vyvolil pro chystané tažení do říše Virtembersko. Nyní tažení do říše, slibované již na červen, konečně podnikal, ale vzdal se zároveň všech starších záměrů v této příčině. O tom, že kdyby byl dříve vážně chtěl, mohl si dobytí zimních bytů, buď na severu, buď ve Virtembersku, nelze pochybovati, ale jest pochybno, že by i za nynějšího stavů věcí jinde bytů obdržeti nemohl. Zaplavení dědičných zemí vojskem zdá se býti spíše trestem za nespokojenost dvora, projevem vévodovy svrchované moci na vzdor císaři, prostředkem ukázati znovu hrůzy války a nakloniti mysli míru stůj co stůj. Uvedeno pak v souvislost s plány na povstání, bylo by jasné a pochopitelné cele — bylo třeba, aby království České a země sousední byly v moci fridlandské soldatesky.

S rozhodnutím o zimní byty příbuzno jest prohlášení, že ztracených pevností nelze již dobývati. To ovšem po listech vévodových z 22.—24. listopadu nepřekvapí: vzhledem k listům těmto hlásí se otázka, zda vévoda chtěl vůbec proti Výmarskému táhnouti? Hr. Trautmannsdorfovi bylo to ještě dosvědčeno, ale již takovým způsobem, že můžeme za to míti, že to byla příprava ke konečnému prohlášení pozdějšímu, že ani proti Švédům na Dunaj táhnouti nelze. Vévoda zajisté rozhodl se nechati Illova s 5000 muži v Čechách,

v Plzeňsku, a jen ostatku užiti ke »kavalkádě« k Štraubinku. Byla to nejlepší cesta, aby mohl se omluviti, že moc jeho proti Švédům nedostačí. K tomu pak vskutku došlo.

Druhým a neméně důležitým cílem vévodovým bylo přesvědčiti dvůr o potřebě jednání o pokoj. Pomiňme Valdštejnových frásovitých slibů z dnů nedávných, že pošle brzo více kornet a praporů, než bylo ukořistěno u Střnavy, že kurfiřt Saský »vezme cestu« do Hamburka, jako se Braniborský »retiroval« do Prus, že Francouzi ukáže cestu z říše a Výmarskému cestu zpátky — vévoda vskutku chtěl »míru«, ovšem zcela jinému než chtěli ve Vídni, a zaříkání jeho o potřebě pokoje třeba také takto vyložit. Šlo o to, aby se o mír jednalo, třeba přímo ode dvora — Valdštejn by byl pak již našel příležitost, jako za jednání o interposici dánskou, aby o své újmě a přímo traktáty »usnadňoval«. ¹¹¹⁾ Bylo toho třeba tím více, protože vévoda byl nezdarem celoročních jednání o mír, jež způsobily tolik oprávněné nespokojenosti, kompromittován ve Vídni s dostatek, než aby se mohl dáti v nová jednání beze všeho, bez předchozího, aspoň formálního získání dvora. Jak mu na věci záleželo, patrně z toho, že hrozí každoročním ubytováním vojsk v zemích císařských, dokud nebude mír, z toho, že druhého dne navštěvuje Trautmannsdorfa znovu a znovu mluví o míru, a konečně i z toho, že Trautmannsdorf musil z rozmluvy s vévodou nabytí přesvědčení, že na věci vskutku velmi záleží. Přimlouvá se zajisté obšírně, aby jednání vévodovi bylo svěřeno. Pokrytectví, jakého tu Valdštejn užil, šíře rozbíratí netřeba — postačí, řekneme-li, že by se byl úlohou jednáním vzdáleného rádce a pisatele dobrozdání nespokojil za celý svět. Tak i zde jsou žádosti vévodovy — předpokládáme-li, že se znovu chtěl dáti v proticísařské dorozumění s nepřitelem — srozumitelné, a chování vévodovo jest v světle tomto jasno úplně. Co se týče rozhořčených stížností z počátku rozmluvy, provázených prohlášením, že nikdy nebyl tak uražen jako nyní, a hrozbou o složení jenerálátu, jest cíl toho asi zřejmý: pustiti trochu hrůzy, aby žádosti ostatní na odpor nenarazily. Třeba však přece připomenouti, že vévoda zahazuje tím novou taktiku — dosud, do 15. listopadu, hleděl vždy aspoň zdání shody s dvorem zachovati, neprotivil se zřejmě a otevřeně, ano v měsíci září a říjnu snažil se, jak jsme ukazovali, zalíbiti se dvoru, utvrditi se znovu v jeho důvěře. Nyní nastupuje na cestu hrozeb a takřka zřejmého nepřítelství. I to by ukazovalo k pevnému rozhodnutí skoncovati starou svou při s dvorem stůj co stůj.

Ještě z Plzně dne 27. listopadu slíbil Valdštejn kurfiřtu Bavorskému další tažení. Psal, že v šesti dnech doufá býti nedaleko Dunaje. ¹¹²⁾ Že však již na boj se Švédy nepomýšlel v nejmenším, zřejmo z toho, že ještě z Plzně odeslal barona de Suys s děma pluky pěšími a 5 kompaniemi jízdy do Pasova. ¹¹³⁾

¹¹¹⁾ Srv. výše str. 246.

¹¹²⁾ Valdštejn kurfiřtu Bavorskému, Plzeň, 27. list. *Arctin*, Bayerns etc., 332, č. 82. Jest to odpověď na kurfiřtův list z 22. list. a na ústní vzkazy tajemníka Teisingra.

¹¹³⁾ Valdštejn kapitule pasovské, Plzeň, 27. list. *Haltwich*, č. 929.

Nešlo již o boj s Výmarským, ale jen o obsazení hranic, aby další postup Švédů byl zastaven a vojsko bylo rozloženo do zimních bytů. Gallas má již 28. listopadu rozvrh ubytování sborů v Čechách, na Moravě a v Horních Rakousích pohotově! ¹¹⁴⁾ Přes to hraje vévoda svou neupřímnou roli dále. Dne 29. je ve Vserubech, odkud píše veliteli bavorské jízdy, Janu z Werthu, že táhne k Řezné. Necht' Werth jen udrží nepřitele na této straně Dunaje — »ich will schon sehen, wie ich mit ihm werde auskommen«. S tímto záhadným slibem srovnává se jiný, jenž byl zaslán téhož dne kurfiřtovi: »Chci táhnouti k Řezné a odtud dále podniknouti, čeho bude potřeba žádati.« ¹¹⁵⁾ Než ani toto tažení k Řezné *nebylo míněno do opravy*. Dne následujícího (30. listopadu) stál Valdštejn již na bavorské půdě, v městečku Brodě. Píše odtud Gallasovi téhož dne: »Zvěděl jsem, že nepřítel (Arnim) obrátil se k Frankfurtu nad Odrou a že se ho prý již zmocnil. Obsadte českou hranici proti Míšni a »inkaminujte se« k Lužici a Slezsku, k spojení s Mansfeldem. »Budu hleděti, jak bych se co nejrychleji vrátil!« ¹¹⁶⁾

Nuže, zde máme konečně výslovně potvrzeno, co po mnoho dní skrývalo se v záhadných, nejasných obrazech. Jakmile se Valdštejn octl na bavorské půdě, na místě, kde měl konečně pomoci — h'edí, jak by se vrátil co nejrychleji! A za důvod udává pád Frankfurtu, zprávu naprosto nepravdivou, zprávu, o níž třeba vysloviti pochybnost, že ho vůbec mohla dojíti. V listu kurfiřtovi z 24. list. obracel se Arnim od Torgova k Čechám, a proto bylo záhodno od tažení do Bavor upustiti; ¹¹⁷⁾ nyní obrací se Arnim dále od Čech, a jest nutno opět z Bavor se vrátiti. A Švédů na Dunaji, od Řezna k Vilshofenu, jakoby ani nebylo!

Tím však není vévodova taktika nejobyčejnější lži ještě ukončena. Jediné Gallasovi se přiznává, že chce zpět — *do Bavor, píše dále, ještě téhož dne 30. listopadu* o svých »velikých denních pochodech«! »Zítرا zavěsí se na nepřitele 4000 Chorvátů, já pak jim v patách následuji« — tak píše Janu z Werthu. ¹¹⁸⁾ Ale zároveň má za nutné připravit císaře na dávno zralé rozhodnutí. Píše mu, že Arnim se obrátil proti Mansfeldovi a zmocnil prý se Frankfurtu. Předvídal jsem, že to tak dopadne. Táhnou nyní *sice* proti Vý-

¹¹⁴⁾ Gallas Illovovi, Louny, 28. list. *Hallwich*, č. 1208. Illo posílá 29. list. rozvrh ten z Plzně Trčkovi, podotýkáje, že s ním *nesouhlasí* (*Hallwich* č. 1209).

¹¹⁵⁾ Valdštejn Werthovi a kurfiřtovi, Vseruby, 29. list. *Hallwich*, č. 931, 932. Stejně téhož dne Ruepovi: *dass Wir in vollem marche mit starcken Tagreisen gegen den Regen begriffen* (*Arétin*, Bayerns etc. 334, č. 84).

¹¹⁶⁾ *Vlastnoruční list* vévody Gallasovi, lež. u Brodu, 30. list. *Förster*, III, č. 394. Z doslovu listu — vévoda žádá, aby Šafgoč a Mansfeld psali jemu přímo, nikoliv hr. Trčkovi — zdá se, že novina o domnělém pádu Frankfurta došla (došla-li vůbec) hr. Trčce. Jest zajímavé, že dne 10. list dozvěděl se V. od Trčce také naprosto *nepravdivou* novinu, že Arnim obrací se k Budišínu, novinu, jež způsobila, že byl Gallas povolán do Lužice. Srv. výše str. 363 (*Hallwich*, č. 863).

¹¹⁷⁾ Srv. výše str. 370.

¹¹⁸⁾ Valdštejn Werthovi, Brod, 30. list. *Hallwich*, č. 938. *Vlastnor. P. S.* Jak z ostatního patrně, neměnila by na věci nic ani možnost, že list byl dán dříve, než došla zpráva Trčkova (srv. pozn. 116).

marskému, ale obávám se, že pořídím málo, neboť on se odeběře na druhou stranu Dunaje, a já nemám tolik vojska, abych je rozdělil na obě strany řeky. Proto je nutno, aby se Aldringen s armádou sem ihned odebral. Dopustíte-li, aby Aldringen se engagoval tam nahore (na Rýnu), pak je vše uvedeno v nebezpečí. ¹¹⁹⁾

Zde již lze chápati, proč v listu z 22. list. bylo »na této straně Dunaje«, proč v listech dřívějších opakují se slova: »bude-li jej možno zastihnouti«, proč Illo s tolika vojska nechán v Plzeňsku. A v souvislosti s tím žádost o odvolání Aldringena, o něž vévoda psal poprvé 15. listopadu, na něž narážel již v prvních dnech měsíce. Lze pozorovati všude, že vévoda jedná od počátku listopadu důsledně, v jednom duchu, že premissy pro jeho jednání z konce měsíce a počátku měsíce následujícího naléztí lze již v prvé polovici listopadu, že celek, vystupující určitěji a určitěji, veden jest jedinou myšlénkou. Důležité je, že v listu z 30. jest jako hlavní příčina, jež ohrožuje postup na Dunaj, uvedeno domnělé vítězství Arnimovo na severu.

Bylo vskutku již rozhodnuto dále z Brodu se nehnouti, a Valdštejn užil neobvyklého dříve prostředku, dobrého zdání jenerálů, aby nemožnost dalšího tažení měl jaksi úředně potvrzeno. Večer dne 1. prosince konala se porada důstojníků, v níž však bylo usneseno, jíti na městečko Koubu, osazené půl tisícem švédských jezdců, a přispěje-li Výmarský na pomoc, *bíti se s ním*. Vojenská rada *rozhodla se tedy pro boj a pro další tažení!* Tu jal se Valdštejn dovozovati, že většinu péchoty a dělostřelectva poslal zpět Gallasovi, že v těch horách zde nelze živiti armády, že nutno dbáti i věcí slezských, že Arnim prý se zmocnil Frankfurtu. Jenerálové musili ovšem souhlasiti s důvody jenerálissima, a tak ustanoven — *návrat zpět, bez jediného výstřelu!* ¹²⁰⁾

Dne 3. oznamuje Valdštejn rozhodnutí toto z Brodu císaři a kurfiřtovi. V. Cís. Mti. jest známo, píše prvému, že jsem s jízdou a něco dragony táhl proti Výmarskému, doufaje, že jej zastihnu na této straně Dunaje a úmysly jeho překazím. Nyní však překročil Výmarský Dunaj a položil se nad Isarou, takže se naň nijak nemohu dostat. Zatím se Arnim zmocnil Frankfurtu, a Banér s 10.000 muži jej následuje. Tak také se mi z jiných stran oznamuje, že Kniphausen směřuje ke Kulmbachu a že chce vraziti u Chebu do Čech — proto nechci-li všechny věci V. Mti. »vsaditi v compromess«, musím se obrátiti zpět k Čechám a hleděti, kde třeba nepříteli odporovati. Do Horních Rakous jsem poslal mimo dva dřívější ještě dva pluky pěší a 5 kompanií jízdy. Strozzi s bavorskou jízdou budou míti asi 80 kompanií a budou moci jíti defensive. Je-li dílu pomoci od základu, jest nutno, aby Aldringen vrátil se k Dunaji

¹¹⁹⁾ Valdštejn císaři, Brod, 30. list. *Hallwich*, II, č. 936.

¹²⁰⁾ O poradě této srv. list Wahla (jenerálního strážmistra ligy) kurfiřtovi z Brodu 2. pros. a list cís. nejv. Lorenza del Maestro dru. Gigliovi z téhož dne u *Aretina*, příl., č. 23, 24. Wahl poslal již 1. pros., po poradě, svého adjutanta ke kurfiřtovi se zprávami o důvodech vévodových. »Darff der Feder nit alles verthrauen«, píše.

zpět, neboť armáda se zde ani nepříteli počtem nevyrovná, ani tu nemůže žítí. Aldringen nechť se vrátí rychle, dříve než nepřítel učiní větší pokroky.¹²¹⁾

Vše, co zde Valdštejn vyložil, aby odůvodnil své rozhodnutí, jest *vy-
lháno*¹²²⁾ — ale kurfiřt Bavorský nedostal mimo 30 kompanií Strozziho *ani
jediného muže*, a Aldringen musil se vraceti k Dunaji!

¹²¹⁾ Valdštejn císaři, Brod, 3. pros. Velmi porušený originál u *Hallwicha*, č. 945. List kurfiřtovi, ibid., č. 945 a dříve u *Aretina*, Bayerns etc., str. 334.

¹²²⁾ Důkazy lze hromaditi. »Mitt der Cavaleri vndt etlichen drachonen,« píše V., že vytrhl proti Výmarskému. Z listu Trautmannsdorfova víme, že 28. mělo z Plzně vytrhnouti 100 komp. jízdy, všichni dragoni a Chorváti a 1600 pěších (srv. výše). Illo z Královic oznamuje kurfiřtovi (*Rudhart*, č. 6), že V. táhne k Štraubinku s 3000 koní, 2000 dragonů, 1500 pěších a *všemi* Chorváty. Maestro píše 2. pros. z Brodu, že Valdštejn přibyl na hranice s 4000 jízdy, něco dragony, 1500 Chorváty, 1500 pěších a 6 kusy (*Aretin*, č. 24). Vévoda sám píše 30. list. Werthovi, že zavěsí na Švédy 4000 Chorvátů (srv. výše). Tedy aspoň Chorváti a pěchota do 3. prosince *smizeli*. V. píše, že doufal zastihnouti Výmarského na *levém* břehu Dunaje, že však Švédové jsou již na *pravé* straně řeky. Téhož dne 3. pros. obdržel však Valdštejn list kurfiřtův z 29. list., v němž se tvrdí, že nepřítel je z části i na *levé* straně Dunaje, a že aspoň na tuto část může vévoda ihned udeřiti (*Hallwich*, č. 935). Kurfiřt psal, jak víme, již dříve, že tři mosty přes Dunaj jsou připraveny (srv. výše str. 366). Za porady důstojnictva dne 1. pros. byly ovšem v Brodě zprávy, že nepřítel leží na pravé straně Dunaje (»che l' inimico è loggiato tutto di là dal Danubio« — list Maěstrův, srv. výše pozn. 120), ale *přes to* byla rada *pro* útok na Koubu, kde byla silná posádka nepřítel. Arnim prý se zmocnil Frankfurtu. Co za posledních dnů neodvážil se V. uváděti jako faktum (psal vždy: Arnim *soll* F. einbekommen haben), to paraduje zde se vsí určitostí. Třeba pochybovati, že by byl V. zvláštní zprávě této věřil, ano lze s jistou pravděpodobností dovoditi, že jí vůbec neobdržel. Co o podezřelém prostřednictví Trčkové v záležitosti této bylo pověděno, srv. výše v pozn. 116; zde lze uvésti podrobnosti o zprávě samé a o její cestě. Dne 28. listop. píše Gallas z Loun Illovi do Plzně: Gleich in diesem momento bekomme ich schreiben von . . . *Manssfeldt*, dz der Feind mit 11 Regt. zu Ross, vielem Fussvolckh vnd 8 stucken *zu Frankfurt* ankommen sei (*Hallwich*, č. 1203). List tento posílá Illo z Plzně 29. listop. za hr. Trčkou *do Brodu* (*Hallwich*, č. 1209). Trčka obdržel list Gallasův patrně 30. list., referoval asi o něm vévodovi a — vévoda najednou téhož dne píše, že prý Arnim se *zmocnil* již Frankfurtu! Alarmující novina vznikla patrně teprv v Brodě. Nad to pak téhož dne 3. pros., kdy V. pád Frankfurtu oznamuje již jako faktum, došel do Brodu jiný list Illovův z Plzně z 2. pros., kde na základě listu Mansfeldova z Landsberku z 22. listop. se znovu oznamuje, že Arnim k Frankfurtu *přitrhl* (*Hallwich*, č. 944, »zur Registratur geben 3. ejusdem«). Není to oprava původní zprávy, snad o pádu Frankfurtu — o tom v listech Mansfeldových, Gallasových a Illovových *vůbec není stopy* — ale prostě opakování zvěsti Gallasovy z 28. listop. Kurfiřt Bav. tvrdí později, že obdržel jistou zprávu, že V. *věděl ještě v Brodě*, že novina o pádu Frankfurtu *není pravdivá* (kurfiřt Richelovi, 22. pros., *Aretin*, č. 27). — Bannér s 10.000 muži prý Arnima následuje, a Kniphhausen táhne ke Kulmbachu, aby vrazil u Chebu do Čech. Noviny tyto mohou patřiti ke kombinacím, o jejichž bezpodstatnosti V. mohl býti přesvědčen nejlépe. Tento Kniphhausen, jak víme, objevil se vždy blízko českých hranic, když šlo o to, aby Holk nebo Gallas nemusili kurfiřtovi pomoci. Ostatně v téže zprávě Illovově, došlé do Brodu 3. pros., pravi se na základě listu Mansfeldova, že při armádě Arnimově u Frankfurtu dlí i *Kniphhausen*. Jaké ceny všechny tyto zprávy byly, zřejmě nejlépe z listu Arnimova z 30. list. od Küstřina: Šafgoč prý táhne na nás; bylo by dobře, aby se Bannér poněkud přiblížil (*Irmer*, I. c., III, č. 314). Dne 3. pros. byl již *Kniphhausen* u Kulmbachu, ale dne 2. pros. věděl V. pouze o shromažďování se *nepřítelů* u Kulmbachu (srv. list Gallasův Valdštejnovi z Loun z 5. pros., *Hallwich*, č. 957). Jak mohl Bannér v listu Valdštejnově najednou vzrůsti na

Proti chlapeckým lžím a vytáčkám vévodovým v listech z 3. prosince máme list Octavia Piccolominiho Gallasovi ze dne 2. prosince, jenž jedním rázem trhá tento klam, poskytuje výhled v záhady vlastních cílů vévodových, podává pravdu.¹²³⁾

Piccolomini oznamuje, že vévoda poručil k vůli ochraně Slezska zpáteční tažení do Čech. Můžete si pomyslet, praví, jaký dojem způsobí ústup vojsk ve Vídni a v Bavořích, jak smělost nepřítele vzroste! Vévoda došel přesvědčení, že není lepší cesty k službě císaře a pro armádu, než *dáti se v nová jednání o mír* a přeje si, abyste místo vévody Františka Julia přejal prostřednictví v jednání sám a *stavěl se, jakobyste to činil z vlastního popudu*.

Již to dostačilo by k poznání pravdy o ústupu z Brodu v dnech 30. list. až 3. prosince — obratnou stylisací listu, tvrzením, že Valdštejn chce míru jen k službě JMCís. a k prospěchu armády, nemusili bychom se zajisté dáti mýlit. Ale Piccolomini, aby Gallas nebyl o cílech vévodových v pochybnosti nejmenší, přepisuje k listu vlastní rukou: *Jeho Nejjasn. Výsost chce stůj co stůj, aby byl učiněn pokoj, protože se obává, když upadl v tak veliké podezření u dvora, aby nečinili nějakého rozhodnutí, a protože myslí nyní více než kdykoliv jindy na jednání u Svidnice, jež jej uvádějí v největší hněvnou zdumčivost. Psal bych o tom Vaší Exc. více, ale vím, že V. E. tuší myšlénky Jeho Výsosti lépe, než já . . .*¹²⁴⁾

* * *

Dne 4. a 5. prosince byl Valdštejn již na zpátečním tažení, ve Všerubech. Churav prodlel skoro týden ve vsi Srbicích u Chuděnic, teprv dne 14. prosince datuje z Plzně, kam byl na zimu položen hlavní stan.¹²⁵⁾ Nešlo mu již

10.000 mužů, nad tím nemohli ironického podivu nevysloviti ani ve Vídni (*Hallwich*, č. 1210; srv. níže). A při těchto obavách o Slezsko a o marku zapomíná V. úplně na své tvrzení Trautmannsdorfovi v Plzni, že *zanechal Mansfeldovi 12.000 mužů!* — Tento resultát vydá kritika pouhé zprávy z 8. pros. sama o sobě — netřeba se ani uchylovati k faktu předem dovozenému, že dávno před 3. pros. V. již nepomýšlel na boj se Švédy a že teprve důvody toho shledával. Důležito jest, že nemotivuje tu svého návratu nemožností postupu v pozdní době roční (jen na konci, jako vedlejší důvod, uveden jest nedostatek potravin — tuto námitku kurfiřt 16. pros., jak píše Richelovi, s dostatek vyvrátil. Srv. list jeho z 18. pros. u *Irmera*, III, str. 71), nýbrž předem domnělým postupem nepřítelů v Slezsku a ohrožením Čech. Uvidíme níže, kterak později vynalezena byla motivace zcela jiná.

¹²³⁾ *Obsah* a citát z listu u *Höflera* v *Oesterreichische Revue*, 1867, str. 83. *Hallwich* o listu tom *neví nic*. — Rozumí se, že obraz, jež podává o těchto věcech *Hallwich* (str. CXXX sq.), jest od našeho rozdílný. Vyvracetí nebudeme z toho nic. Líčení *Hallwichovo* ovládlo bohužel širší literaturu. Hlavní myšlénky jeho jsou, že V. věřil, že Výmarský půjde do Čech a že pak proti němu nebylo lze táhnouti. Také starší vypravování *Hurterovo* je kusé a nejasné.

¹²⁴⁾ S. A. S. vuole a tutte le maniere vedere fare la pace, ch'è entrato tanto in sospetto della corte dubita non fassino qualche rissoluzione et adesso più che mai a le cose di Swainicz in testa le quali lo fanno stare in una grandissima malinconia colerica.

¹²⁵⁾ *Hallwich*, II, č. 954, 955, 1212, 960, 963, 966, str. 144, p. 1 a 160, p. 1. Dne 13. pros. píše z Plzně Rogge kurfiřtovi (*Rudhart*, č. 7): »Man sagt, der Herzog werde *heut* in der sänfften alhero gebracht werden vnnndt vollends vf Prag wollen«.

o nic jiného, než aby vojsko rozloženo bylo do zimních bytů,¹²⁶⁾ a i předstírané tažení do Slez pustil nyní cele z mysli.¹²⁷⁾ Jen opakované žádosti o příchod Questenberkův a o rozmluvu s Gallasem¹²⁸⁾ ukazují, že si byl vědom vážnosti situace.

Bylo to asi v prvních dnech vévodova plzeňského pobytu, kdy přihnala se z Vídně bouře, rozpoutaná rozmluvou s hr. Trautmannsdorfem a pak zejména listem vévodovým z Brodu z 3. prosince. V dnech právě minulých nedošlo z Vídně nic důležitějšího, leč snad kreditivy k poselstvím Trautmannsdorfovu a Questenberkovu¹²⁹⁾ a list císaře z 5. prosince, v němž bylo ukázováno na škodlivé následky vévodou žádaného zpět povolání Aldringena a navrženo, aby se vévoda spokojil ustoupením Aldringena a Feriy do Württemberska.¹³⁰⁾ V dnech 8.—12. prosince mohl také hr. Trautmannsdorf zpravit Valdštejna o zatímné odpovědi císařově na svou relaci z Plzně z 27. listopadu.¹³¹⁾ Byly tu krátce — o důležitých bodech měl s vévodou jednati dále Questenberk (jenž byl vypraven z Vídně 3.—5. prosince) — odmítnuty výtky, že ode dvora dávají se generálům rozkazy bez vědomí Valdštejnova,¹³²⁾ že jednání vévodovo při dvoře se haní,¹³³⁾ a ukázáno k tomu, že návrhů o mír císař dosud nikdy neodmítl a že právě posílá proposice vévody Františka Julia, žádaje dobrého zdání, jak Valdštejnovi, tak Trautmannsdorfovi. Ostatní vyřídí osobně Questenberk. Dne příchodu Questenberkova určitě neznáme, ale dne 14. prosince byl již nepochybně v Plzni. Toho dne měl vévoda asi i odpověď císařovu na list z Brodu z 3. prosince a zvěděl asi také, co o tom bylo z Vídně uloženo hr. Trautmannsdorfovi. Předem třeba se zmíniti o cílech poslání Questenberkova, jak je udává jeho instrukce.¹³⁴⁾

¹²⁶⁾ Srv. *Hallwich*, č. 944, 954, 957, 1208, 1209, 963 a u *Förstra*, č. 398 (s chybn. datem).

¹²⁷⁾ Srv. list Gallasovi z Brodu z 30. listop. (výše pozn. 116), list Gallasův z Loun z 5. pros. (*Hallwich*, č. 957) a list vévodův Gallasovi z 7. pros. (ibid. č. 960): »*Allermassen nun vnuonnoethen sein würdt, ds sich der herr weiters gegen Schlesien auansiere . . . als*« etc.

¹²⁸⁾ Valdštejn Questenberkovi, Všeruby, 5. pros. (*Hallwich*, č. 955). Asi 8. pros. žádá V. Illova, aby, je-li Questenberk již v Plzni, poslal jej přímo k němu (ibid. č. 963). Druhá žádost jest z 7. pros. *Hallwich*, č. 960.

¹²⁹⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 6. a 3. pros. *Hallwich*, č. 958, *Förster*, III, str. 117. Dne 4. byl Questenberk ještě ve Vídni (*Hallwich*, II, str. 144, pozn. 1).

¹³⁰⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 5. pros. *Hallwich*, č. 952. Císař motivuje svou žádost odkazem na možnou potom neochotu Španěl přispívati na útraty válečné.

¹³¹⁾ Císař Trautmannsdorfovi, Vídeň, 3. pros. *Förster*, III, č. 392, str. 97.

¹³²⁾ »So weiss ich mich auch einiger ordinanz im wenigsten zu erinnern, welche dem Grafen Strozzi durch mich sollte jemahls sein ertheilt worden, auch keiner andern an den Feldmarschallieut. (sic; Aldr. byl již maršálkem) Grafen von Aldringen, als derjenigen, davon Ich Seiner des Herzogen Liebden allzeit parte gegeben hab.«

¹³³⁾ »Nun weis Ich im ersten wegen der angedeuteten Discursen der Sachen nicht zu thun, weil mir nicht namhaft gemacht wird, wer dieselben von ihrer Ldn. gethan habe; da Ich aber dasselbe, oder auch sonst wissen wurde, wer dergleichen *Unnothwendigkeiten* für ihre Ldn. gebracht hatt, wollte ich nicht unterlassen, darüber fürzunehmen, *was von Recht und billigkeit darauf gehören würd.*«

¹³⁴⁾ *Förster*, II, č. 306, str. 114 sq. Listina vydaná Förstrem je bez data. K instrukci byl přiložen návrh ubytování armády *mimo dědičné země*. Otištěn u *Hallwicha*, č. 1211.

Chtěli jsme právě, počíná císař, pohnuti soustrastí nad škodami dědičných zemí v zimách posledních, poslati k Jeho Lásce Questenberka o ušetření jich v zimě této, když z listu J. Lásky témuž Questenberkovi jsme zvěděli, že s ním o zimních bytech žádá si jednati osobně. J. L. bude se pamatovati, kterak ubytování vojska v našich zemích způsobilo obtíže a stížnosti, a kterak ještě nedávno jsme ubezpečili stavy, že budou toho v budoucnosti ušetřeni.¹⁴⁵⁾ Kdybychom nyní měli jednati proti svému císařskému slovu, vzbudilo by to nejen malomyslnost a zoufalství, ale i nebezpečí, protože jsou v zemích našich dosud mnozí ne právě zdravých myslí, *kteří se domnívají, že chceme šlapati po jejich svobodách a způsobiti jejich záhubu*. Není tu ani peněz ani lidu a doufáme, že J. L. ráčí uvážiti podrobněji, zda by ubytování vojsk nebylo jinde možno, a jest Questenberkovi i hr. Trautmannsdorfovi uloženo o tom s J. L. pojednati obšírněji. Kdyby však mimo nadání J. L. v úmyslu svém ráčila setrvati, má Questenberk záležitost vyříditi tak, aby J. L. v dědičných zemích a kvartýrech nevydala dotud žádného rozkazu, dokud nám svých úmyslů v té věci jasně a podrobně neoznámí, abychom se mohli se stavy o tom poraditi a vyříditi vše po právu, ne pak, aby *země byly zaplaveny hned, jakoby per modum violentae executionis!* Tím by byla zmenšována naše autorita u stavů, a u cizích panovníků *mohlo by býti vzbuzeno podezření, že máme takřka spolukrále při ruce, že nám nezůstala již volná dispozice v našich vlastních zemích*, a že věrní poddaní jsou neslýchaným způsobem, beze všeho milosrdenství, ruinováni a ničení. Nežádáme si tím nikterak, aby J. Lásce bylo cos ubíráno v hodnosti a plné moci, jež byla jí od nás propůjčena — ona však může naproti tomu též uvážiti, že na slzavý nářek našich zemí a poddaných nemůžeme ani sebe ani své císařské autority obmezovati a vázati. Je v tom zajisté i zájem našeho arcidomu, a *není takovou škodou ani neúspěch našich vojsk proti nepříteli, jako úplné zruinování našich zemí*. To tedy on, Questenberk, vedle své dotčené »diskrecie« a dobrého rozumu oznámí J. Lásce.

Lze odtud poznati, kterak z vévodových prohlášení z 26. listopadu jedině rozhodnutí o zimních kvartýrech způsobilo nespokojenost, kterak asi hospodařila fridlandská soldateska v dědičných královstvích a zemích v létech minulých, kdy nikdo se neodvážil se stížností vystoupiti. Instrukce snaží se sice zachovati ton nejzdvořilejší, ale na místě o násilné exekuci a o spolukráli propuká nespokojenost s celou silou, ukazujíc výmluvně, že poměr dvora k jeneralissimovi změnil se již naprosto. A není tu ani slova o Valdtejnových stížnostech, o hrozbě, že složí jeneralát, o tom, že co živ nebyl tak uražen jako nyní! To již zřejmě neimponovalo, a Valdštejn se přepočítal! Ale způsobilily-li již zprávy Trautmannsdorfovy takové rozčilení, co mělo nastati tehdy, když se ve Vídni dozvěděli, že 3. prosince obrátil se jeneralissimus před tvář nepřítelů zpět do Čech, že odmítl neslýchaným způsobem to, oč prosili a zapřísahali kurfiřt i císař znovu a znovu po celé dva měsíce!

¹⁴⁵⁾ Srv. o těchto prosbách a stížnostech zemí list místodržících království Českého z 23. pros. a 27. led. u *Haltwicha*, č. 984 a 1018 a výrazné »Klageschreiben aus Prag« z 25. led. 1634 v *Theatru Europaeu*, III, 160 a u *Förstra*, III, č. 395.

Ve Vídni zvěděli novinu dne 9. prosince. Císař dal psáti ihned vévodovi přímo, vedle toho uložil Trautmannsdorfovi, aby novými žádostmi jeho stůj co stůj prorazil. Valdštejnovi píše: Nerad jsem zvěděl, že z obavy vpádu Kniphausenova vracíte se zpět do Čech, čínice proti Výmarskému jen obranná opatření a pronásledování jeho odkládajíce až do vyžádaného příchodu Aldringenova. Zanechávám úvahy a důvody, jež uvádíte, při jejich ceně, nepochybuje, že si dáte záležitosti, aby oprávněnost jejich byla dokázána skutkem. Protože však nebezpečí od Dunaje dotýká se přímo mého arcidomu a takřka srdce mé císařské Výsosti, naproti tomu není nikde místa, jež by nepříteli zadrželo — leč snad na krátkou dobu Pasov — a nepříteli tedy bude vždy možno, vraziti do mých zemí po libosti, kdežto na návrat Aldringenův nelze spoléhati — proto bych se byl nadál, třeba byste byl jinde proti nepříteli zaměstknán, že přeče *s lásky ke mně* a k mým zemím pospíšíte zpět. To však se ještě může státi, a proto nemohu opominouti V. Lásku tímto nejmilostivěji vybídnouti, abyste nutnost tuto uvážil a na to pomyslel, jak by nepřítel byl zastaven, zeslaben a vyhlazen dříve, než se sesílí, nebo jak by z dobytých míst byl vypuzen. Svě tajně radě hr. Trautmannsdorfovi jsem uložil V. Láscé *tuto mou konečnou resoluci* a mínění šře vyložiti. A jest zejména při tom má nejmilostivější *žádost a touha*, aby V. L. tuto impresi podporovala, a třeba byste se již vrátil do Čech, armádu ihned obrátila k Pasovu nebo proti Výmarskému, jej pronásledovala a zahнала. Potom bude záležitosti na dalším uznání V. Lásky, kam se chcete obrátiti. A jest toto *mé konečné rozhodnutí*, při němž cele setrvávám a zůstávám, přes to, že mne právě došel jiný list V. Lásky z 5. v téže záležitosti. Nad to mám za to, že pluky poslané V. Láskou do země nad Enží mohou s větším užitkem táhnouti s ostatním vojskem proti nepříteli, než aby zde zásoby trávily a sedláky povzbudily k nové rebelii. Proto jsem dal nejvyššímu Suysovi eventuální rozkaz, aby je položil do dalšího poručení Vašeho směrem k Innu, nepochybuje, že totéž mu poručíte. ¹³⁶⁾

Hr. Trautmannsdorf obdržel list téhož asi obsahu, ¹³⁷⁾ vedle toho pak instrukci, jež kus po kuse vyvracela vévodovy »důvody« z 3. prosince. Tažení do Bavor, praví se tu, jest snadné, protože Valdštejn má více vojska než Výmarský, a protože kurfiřt slíbil opatřiti proviant a jiné potřeby. Kdyby mělo dojiti jen k obraně proti Švédům, měl by císař nepříteli stále přede dveřmi. Na hr. Aldringena čekati nelze: tím by se promeškala nejhodnější příležitost, a nepřítel by se mohl sesíli. Nad to, vrátí-li se Aldringen na Dunaj, přivleče s sebou i nepříteli, a tak bude celá moles belli v zemích bavorských. Kurfiřta bavorského nyní opustiti nelze a nelze ho dáti zničiti. Proti Arnimovi zůstalo by v Čechách a v Slezsku lidu dosti; nelze se pak domnívati, aby Bannér, jenž měl prve 4000 mužů, tak rychle vzrostl na 10.000. Také není lze se domýšleti, že by Kniphausen opustil Vezeru a vojsko od-

¹³⁶⁾ Císař Valdštejnovi, Vídeň, 9. pros. *Hallwich*, II, č. 695. Dotčený rozkaz Suysovi dán jest *téhož dne*. *Hallwich*, č. 1216.

¹³⁷⁾ Císař Trautmannsdorfovi, Vídeň, 9. pros. *Hallwich*, č. 1215.

tamtud vedl do Čech. V nebezpečí může konečně armáda vždy vrátiti se do Čech. »Proto jest ještě jednou *můj vášný, kategorický rozkaz a soud*, jehož se nemohu vzdáti, aby byl Výmarský především pronásledován!«¹³⁸⁾

Nemáme zpráv o jednání Questenberkově a Trautmannsdorfově s Valdštejnem, ale již z vévodova listu z 15. prosince¹³⁹⁾ dovidáme se, že žádosti a rozkazy císařovy podal vojenské radě, jež shledala, že *jest nemožno je provésti*. Dobrozdání jenerálů a nejvyšších, jehož se vévoda dovolává, jest obšírný výklad, datovaný 17. prosince. Praví se tu v úvodu, že maršálek Illo předložil vojenské radě císařskou instrukci, danou Questenberkovi, a list císařův z 9. prosince, a že jeneralissimus žádal v tom dobrého zdání nejvyšších. Je nám líto, pokračují fridlandští nejvyšší, dědičných království a zemí, a rádi bychom skutkem vykonali vše, co v listech dotčených je uvedeno a žádáno, ale jest to nejen nesnadno, nýbrž přímo nemožno a to z těchto důvodů: V zimní době nynější nelze s našimi pluky zeslabenými morem a denní námahou opustiti dědičné země a jíti proti nepříteli, tam, kde nebude ani proviantu ani peněz. Zbývající část vojska by tím zahynula nebo byla by aspoň dohnána k zoufalství. Vzítí zimní byty mimo dědičná království a země, vedle návrhu císařova, jest nemožno. Jakmile bychom opustili dědičné země, vtrhl by nepřítel do Čech a do Rakous, a armáda, ze všech stran ohrožená a sevřená, musila by upadnouti v zkázu. »Ačkoliv pak dala se J. M. Cís. přemluvití, že v tomto čase je prospěšnější, aby Její armáda od nepřítele trpěla (a tak naše čest, reputace a živof byly uvedeny v nebezpečí, což dotýká se nás nikoliv bez příčiny velmi bolestně, že jsme za své nejpoddanější nasazování statku a krve nic jiného a lepšího nezasloužili), než aby Její země trpěly nepřijemnosti války, tož přece pokud J. M. Cís. nebude míti míru, nebo pokud — což by bylo J. Cís. Výsosti na velký praejudic — se nepřátelům svým nepoddá (v kterémžto případě sedes belli nemůže býti odvrácena), zajisté pozná, oč je lepší království a země nutnými dávkami obtížené, než docela ztracené« — zejména že v zemích J. Mti. Cís. je mnoho nezdravých myslí, a nebude-li náležitého opatření, nalezne nákaza příležitosti, aby se dále šířila. Proti Výmarskému táhnouti nelze, protože má Dunaj v moci, a v zimě není možno se proti němu udržeti, a bylo by to i proti všemu raisonu války. Jaká pak by nenahraditelná škoda vzešla armádě z toho, když by jádro lidu bylo zničeno, důstojníci »disgustováni«, (protože nedostali ani trojměsíčního žoldu, slíbeného před rokem, ani peněz na verbování, ani nařízeného opatření, a nyní by, ztratíce naději, že konečně něco dostanou, byli dohnáni k zoufalství), může každý snadno si vypočítati, a bylo by nám také srdečně líto viděti *Jeho Cís. Mti. v takových »extremítách«*. Proto také třeba tyto věci poddůstojníkům a prostým vojákům cele zamlčeti, aby bylo zabráněno hrozcí

¹³⁸⁾ Instrukce Trautmannsdorfovi (Vídeň, 9. pros.). *Hallwich*, č. 1210.

¹³⁹⁾ Valdštejn Suysovi, Plzeň, 15. pros. *Hallwich*, II, č. 971. Kdy porada jenerálů a nejvyšších byla, nevíme; dokumenty ukazují k 16. neb 17. pros. Jest možno, že v dotčeném listu odvolává se na usnesení, k němuž teprve mělo dojiti.

obecné vzpouře. Máme tedy za nejprospěšnější, aby armáda byla nyní sesílena a upokojena a země byly zabezpečeny. Nejmilostivější kníže a pane! Předkládající toto dobré zdání, prosíme nejpoddaněji, abyste tuto naši dobře míněnou upřímnou *výstrahu* J. Cís. Mti. nejposlušněji vyložil, nás a našich ubohých vojáků, jak vždy se dalo nejchvalněji od V. Mti., milostivě se ujal a u nejvýš dotčené J. Mti. Cís. svým prostředkováním způsobil, aby armáda takto beze všeho užitku nebyla malo proposito zruinována, ale jisté jinak záhuby zachráněna, nám pak aby nedoplatek z minulého roku byl zaplacen, a tento rok abychom byli opatření nutnými zimními byty a výživou, aby ubozí vojáci trochu opět se vzpamatovali a ošatili, důstojníci své kompanie sesílili, aby mohli v létě službu J. Mti. Cís., jak se sluší, opatřiti.¹⁴⁰⁾

Jak obratně! — z dobrozdání císařských generálů o žádostech a rozkazech císaře učiněna obratem ruky stížnost, stížnost proti dvoru jménem celé armády, stížnost proložená hrozbami a výstrahami císaři! A jaký duch vane z listiny této! To jest sebevědomá, pevná a rozhodná mluva moci, vědomé své síly a převahy, moci stojící buď jak buď na straně Fridlandského. Důvody, jež se uvádějí proti tažení na Výmarského, jsou ovšem nadmíru jednostranné a upřílišeny, ale přes to jsou daleko šťastnější, než byly dřívější vývody Valdštejnovy. Zde jest položen důraz na to, že armádu v zimě voditi do boje, je tolik, jako voditi ji na jatky, že jest to proti všemu »ragionu« války; zde z chlapeckých lží, kterými si pomáhal Valdštejn 3. prosince, není uvedena žádná! O tom, že mluva dobrozdání jest více než smělá, že se chápe neobratného a zajisté zle nemíněného obratu Questenberkovy instrukce k útoku proti dvoru, že Valdštejn svěřuje instrukci tuto v originálu jenerálům a nejvyšším měl v úmyslu přivoditi rozpor armády s dvorem, že sebe na ni svaliti část odpovědnosti, o tom všem nelze ovšem pochybovati, jakož ani o tom, že v důvodech proti válečným operacím v zimě je mnoho pravdy. Ale to neospravedlňuje Valdštejna v nejmenším, ani mu nedává za pravdu — on 3. prosince této motivace neznal, on 3. prosince vrátil se do Čech ne proto, že musil, že dále jíti nemohl, ale proto, že dále jíti *nechtěl*. Dne 17. prosince byla ovšem snad již zima, snad mohlo býti již na tažení pozdě. Ale dne 1. prosince byla táž vojenská rada, která nyní dokazuje nemožnost boje s Výmarským, *pro boj s ním*, a jediný vévoda zvrátil její rozhodnutí! Tak jedná Valdštejn i zde, kryje se tímto dobrozdáním, neupřímně a lživě.

Sebevědomým klidem a stěží tajeným dosti učiněním posílá vévoda dne 17. prosince neslýchané to »dobré zdání« císaři a kurfiřtovi, jako svou odpověď. V listech, jimiž dokument provází, neví o svých dřívějších výkladech a o nebezpečí hrozcím prý Čechám již pranicého, zde již chápe se případné hlavní námitky vojenské rady. Praví, že sám zodpovědnosti nechtěl na se vzíti, a slibuje tím užitečnější služby v létě.¹⁴¹⁾

¹⁴⁰⁾ U *Förstra*, III, č. 399, str. 121 sq. Návrh císařův o zimní byty mimo dědičné země potírá se podrobně.

¹⁴¹⁾ Valdštejn císaři, Plzeň, 17. pros. *Förster*, III, č. 400, str. 127. List kurfiřtovi z téhož dne u *Arctina*, příl. č. 25.

Téhož dne referuje hr. Trautmannsdorf o výsledku svého posláni císaři. Oznamuje, že vojenská rada prohlásila splnění císařských žádostí za naprostou a čirou nemožnost, že v zachování armády záleží všechna spása vojska a císařova arcidomu. Nemilostivé chování dvora k soldatesce mohlo by snadno vzbuditi nespokojenost. Trautmannsdorf, jak píše, upozornil po vývodech těchto vévodu, že z téhož důvodu nebylo dobře dáti císařskou instrukci čísti tak veřejně v shromáždění důstojníků. Valdštejn odpověděl, že jinak učiniti nemohl, že váhal zodpovědnost sám převzítí a že nechtěl ztratiti u vojska důvěry, jakoby nedbal zachování armády. Jeho autorita ve vojště jest prý však bohudík tak veliká, že může vždy uzdu přitáhnouti. Aby neúspěšnost zimních tažení dovedl příkladem, ukázal na Arnimovo obléhání Frankfurtu — že je to marné, že Arnim již ve dvou výpadech ztratil velikou část lidu a že tím armádu zruinuje. My ho, pravil, nechceme v tom napodobovati.¹⁴³⁾

Jak se tu Valdštejn v svých klamech dál a dále zaplétá! Před čtrnácti dny bylo přitřzení Arnima k Frankfurtu — prý již pád Frankfurtu — uvedeno za příčinu návratu armády do Čech, ba až do Slezska — zde najednou jest vytčen týž podnik Arnimův jako příklad zbytečného a nesmyslného maření sil!

Tento naivní výklad o Arnimovi u Frankfurtu opakuje císaři 19. a 20. prosince z Plzně i Questenberg,¹⁴³⁾ přimlouvaje se za povolnost a shovívavost s vévodou.¹⁴⁴⁾ Píše, že jeneralissimus poslal kurfiřtu Bavorskému ještě — 11 kompanií jízdy, že chce místodržcím ponechat, aby po jednotlivých krajích sami si určený počet vojska rozložili, že chce Prahu, jak bylo žádáno, ušetřiti ubytování. Žádá jen, aby Dolní Rakousy za to, že ubytování zůstanou prázdný, zaplatily zase 700.000 zl., jichž zde jest tolik třeba. Některé pluky jsou tak sláby, že se rovnají kompaniím. Munice je málo, v pokladně není nic, kancelisti nedostali po šest měsíců ani pfeniku! Všichni, medicí, chirurgi, poštímistr, kancelář a jiní mne prosí, že nic nedostali. Jak tento dvůr zvykl býti spendido, tak jest nyní misero, a nic nezbývá a se neudrží, než respekt a velká observance. Zde mohou pomoci jen španělstí ministři, kteří také slíbili při mém odchodu, že peníze hned opatří. Ale nyní se dovídám, že dosud nic neposkytli, a vím přece, že mají peníze, nebo že si je mohou brzo opatřiti. To budí nadmíru nelibost vévody Fridlandského. Prosim znovu, aby byl poněkud zachován »při gustu« a španělským ministrům aby stran těch peněz bylo přís-

¹⁴³⁾ Trautmannsdorf císaři, Plzeň, 17. pros. *Hallwich*, II, č. 1222.

¹⁴³⁾ Questenberg císaři, Plzeň, 19., 24. a 25. pros. *Hallwich*, II, č. 1224, 1231, 1232.

¹⁴⁴⁾ »Eüer Mayt. wollen dem Generalissimo darumb trauen; er habe deroselben noch wenig vergeben; das werckh wirt den Maister loben vnd zue erkennen geben, wan der Früeling herbej kombtt, was Eüer Mayt. dienst fürtreglicher gewest seye, den Winter vber malo proposito zue travalieren oder die Soldatesca ruehen vnd sich zue refreschieren zuelassen; quod caret alterna requie, durable non est. Der Generalissimus pit Eüer Mayt. gehorsamist, Sie wollen Sich nicht verlaiten lassen, durch dergleichen ordinanzen dass werckh vndt sich selbst zu praecipitieren.« Dne 30. pros. poroučí V. konfiskačním komisařům dáti Questenberkovi propadlé vsi »Kilmes« a »Raabissgrün« (*Hallwich*, II, str. 180, pozn. 1).

něji domluveno. Třeba 100.000 zl., zbývajících na tento rok, a na rok 1634 aspoň předem za čtyři měsíce (400.000 zl.).

Questenberk osvědčil se tedy věrným přívržencem vévodovým i v této době krise, a snad by bylo došlo k smírnému vyřízení konfliktu, kdyby byl vévoda všeho svého vzdoru a vší své zpupnosti neužil právě nyní proti císaři měrou nejbezohlednější. Dne 15. prosince dozvěděl se z listu císařova z 9. a z listu Suysova z Lince z 11. prosince,¹⁴⁵⁾ že císař Suysovi do jeho dalšího rozkazu poručil táhnouti s pluky, jež byly poslány do Horních Rakous, na pomoc kurfiřtovi k Innu. Psať neprodleně Suysovi, aby v Horních Rakousích *sůstal*, a připojil k ordonanci vlastní rukou: »Pán nechť hledí, aby se ze země nad Enží nehnul stůj co stůj, neboť vím, že kurfiřt bude mnoho naléhati a vše »facilitovati«; jak to však potom chodívá, je pánu známo! Hradu Ortenburka může dobytí.« Téhož dne zvěděl, že dotčený hrad Ortenburk neleží na Innu, ale v Bavořích, i posílá ihned druhého kurýra k Suysovi s rozkazem zbytečného Ortenburka nechat, země nikterak neopouštěti a lid rozložiti do zimních bytů.¹⁴⁶⁾ S jakým horečným úsilím vytrvával v tomto zatvrzelém a malicherném vzdoru, s jakou takřka chorobnou snahou vrhl se na vynucení své vůle, zřejmě z toho, že opisy uvedeného rozkazu posílá téhož dne nejvyšším pluků pod Suysem stojících, Ladislavu z Valdštejna, Webelovi a Kehrausovi, že jim dne následujícího znovu poroučí poslechnouti jeho »konečného mínění« i tenkrát, kdyby Suys chtěl zachovati se dle rozkazu císařova! Totéž poroučí ještě přísněji téhož dne Suysovi po třetí.¹⁴⁷⁾ Dne 14. prosince opětoval císař z Vídně svou ordonanci, žádaje již, aby Suys šel přes Inn a spojil se se Strozziem.¹⁴⁸⁾ Valdštejn zvěděl o tom dne 19. a nařídil Suysovi ihned »*vážně a naposled*« v Rakousích zůstatí a jen 11 kompanií, možno-li, poslati Strozzimu. Opisy rozkazu jsou opět poslány Suysovým plukovníkům. Dne 20. vypravil vévoda pátého kurýra s týmž rozkazem k Suysovi, obmezuje i povolení dotčených 11 kompanií.¹⁴⁹⁾ Vyslaný císařův neměl se hnouti od Suysa dotud, dokud generál neslíbí, že zachová se dle

¹⁴⁵⁾ Srv. výše str. 380 a Suys Valdštejnovi, Lince, 11. pros. *Hallwich*, č. 968. Suys přikládá opis císařovy ordonance a děkuje zároveň za *porýšení* na jener. polního strážmistra. Téhož dne děkuje za totéž císaři, poznamenává, že rozkaz z 29. *splnil okamžitě* (*Hallwich*, č. 1217).

¹⁴⁶⁾ Valdštejn Suysovi, Plzeň, 15. pros. *Hallwich*, č. 971 a 972. »... sonst sehe der herr, dz er sich auss dem ländt ob der Ens nicht mouire auf kainerley weisse, dan ich waiss, dz der Churfürst wirdt grosse instanze machen vnnd alles facilitiren . . . Drumb nehme der Herr diese ordianz woll in acht vnnd komme ihr vnfarblich nach.«

¹⁴⁷⁾ Srv. *Hallwich*, II, str. 160, pozn. 1; 161, pozn. 2, V. Kehrausovi, Webelovi a Lackovi z Valdštejna, Plzeň, 16. pros. a Suysovi téhož dne. *Hallwich*, č. 974, 975.

¹⁴⁸⁾ Císař Suysovi, Vídeň, 14. pros. *Rudhart*, č. 8. Císař musil již odpor vévodův tušiti, neboť připsuje v postskriptu: »Lieber de Suis, dieweiln diese ordianz Zu meiner vnd meiner hinder liegenden Landen sicherheit gedeyet, so wollet sollicher, (*wan auch schon anderwärts andere Ordianzen wehre ertheilt worden vnd auch ertheilt werden möchten*) in Allem allsbaldt nachkommen, den hieran mein aigentlicher vnd entlicher Willen erfüllet wird.« S listem poslán byl k Suysovi sekretář vojenské rady, J. F. Fischer. Císař oznamuje, co Suysovi poručil, téhož dne skrze Trautmannsdorfa Valdštejnovi (*Hallwich*, č. 1219).

¹⁴⁹⁾ Valdštejn Suysovi, Plzeň, 19. a 20. prosince. *Hallwich*, č. 979, 981.

vůle císařovy. Suys slíbil,¹⁵⁰⁾ ale Valdštejn zakázal znovu, a Suys jednal konečně dle jeho rozkazů, nikoliv po přání císařově. Pluky zůstaly v Horních Rakousích.

Není asi v dějinách příkladu, jenž by se podobal této neuvěřitelné srážce panovníka s podřízeným jenerálem. Vévoda jednal snad v mezích své plné moci, již se mu dostalo, když se ujal jeneralátu, ale v právu nebyl! Tato plná moc předpokládala zajisté výminku, která mlčky v ní byla obsažena, která se rozuměla sama sebou, výminku, že jeneralissimus bude vždy jednati v zájmu a v prospěchu císaře. Valdštejn tvrdil sice i nyní, že rozkazy jeho jsou k službě J. M. Cís., ač dvůr, ač kurfiřt Bavorský, ač nejvěrnější stranníci jeho při dvoře byli již přesvědčeni o opaku. Že plným právem, netřeba připomínati — Valdštejn pod heslem »služba J. Mti. Cís.« připravoval proticísařskou revoluci.

Tím však není míra zpupnosti vévodova jednání v těchto dnech ještě vyčerpána. V bezohledném chování svém v záležitosti Suysově dovolával se aspoň domnělého prospěchu císařova — vůči kurfiřtu Bavorskému nepovažoval ani to za nutné, ale přijímal žádosti jeho se zlomyslným výsměchem. Počátkem prosince vypravil kurfiřt do hlavního stanu svého radu Starzhausena, o pomoc na Dunaj.¹⁵¹⁾ Vyslanec zastihl vévodu ovšem již na tažení do Čech, a na žádost o sukkurs dostal v odpověď, že nelze poslati ani muže, že soldateska jest již rozdělena do zimních bytů. Starzhausen žádal dále, aby vévoda aspoň velitele a důstojníky znuzené a scházející armády Aldringenovy povzbudil k činnosti a napomenul k malé trpělivosti. I to Valdštejn krátce odepřel — *necht prý to učiní kurfiřt sám, když Aldringen byl se svým sborem od císaře k němu odkázán!* Na tom neměl však jeneralissimus dosti a připojil posměšně, že Aldringen jest již ve Virtembersku. Toho byl totiž kurfiřt dříve žádal, ale Valdštejn to několikrátě výslovně zakázal!¹⁵²⁾

Do doby této, posledních dnů prosince, spadají dvě důležité události.

Dne 25., na hod boží vánoční, dán jest v hlavním stanu pas pro — vévodu Františka Albrechta k cestě do Plzně.¹⁵³⁾ Dne následujícího odesílá hr. Adam Trčka z Plzně hr. Kinskému do Drážďan tento list:

¹⁵⁰⁾ To zaznamenává 21. pros. Richel, odvolává se přímo na zprávu Fischerovu (*Irmer*, III, č. 320). Suys prý, zdráhaje se, pravil »er muess des herzogon von Friedland ordinanz in acht nemen, sonst kost es ihme den kopf«.

¹⁵¹⁾ Srv. výše str. 366.

¹⁵²⁾ Kurfiřt líčí to obsírně Richelovi, d. d. Braunau, 18. pros. *Irmer*, č. 319. Dodává, že hr. Trautmannsdorf snažil se Starzhausenovi posměšnost odpovědi Valdštejnovy zastítni, tvrdě, že se před časem na byty ve Virtemberku vskutku pomýšlelo, »da man doch«, odporuje kurfiřt, »hingegen für gar gewiss weiss, dass der Herzog von Fr. aller möglichkeit nach sich befeist, Würtemberg als seines, vor sich erküesten stück erdreichs zu verschonen«. Dodává, že prý dostal již na zem tu cís. investituru.

¹⁵³⁾ Pas u *Haltwicha*, II, č. 989. Jest stylisován tak, jakoby žádost o cestu do Plzně vyšla od Františka Albrechta.

Posledně psal jsem své paní sestře (t. j. hr. Alžbětě Kinské), aby na žádost vévodovu pána *přiměla*, aby přišel co nejdříve do Teplice nebo na některý jiný svůj statek. Jeho Kn. Mt. na to ještě čeká a posílá také k tomu cíli pas pro vévodu Františka Albrechta, žádajíc si, aby k ní přišel co nejdříve, aby všechny její záměry s ním byly umluveny. Neboť on (Valdštejn) *jest odhodlán smluviti se nejen s oběma kurfiřty, Saským a Braniborským, ale i se Švédskem a Francií*. Francouzského vojska nebudeme asi potřebovati, spíše však jeho peněz. Pán pospěš sem co nejdříve, aby nebylo nic zmeškáno, neboť snažíme se, abychom ve čtrnácti dnech vojsko shromáždili, a *jsme nyní odhodláni odložit maškaru zcela a s pomocí boží dáti dílu gruntovní počátek*. Bylo by nevhodnější a nejjistější, aby pan Arnim sám sem přišel. Bude-li však se rozpakovati, nechť přijde vévoda František Albrecht a pán — má pak to s málo osobami býti umluveno. Bude-li to zanedbáno, nevyskytne se *taková příležitost* na věky. Může ještě této zimy mnoho dobrého býti provedeno. Pán jest chytrý — nechť nezanedbá usilovati o dobro všeho křesťanstva! ¹⁵⁴⁾

Ve Vídni o den dva dny později prohlásil císař před některými důvěrníky, že *se rozhodl Fridlandskému generálát vsítí!* ¹⁵⁵⁾

Třeba obě události dokonaleji vysvětliti.

* * *

Nové zahájení tajných smluv s nepřátely domu Rakouského spadá do dnů 15.—25. prosince. ¹⁵⁶⁾ První otázka, jež se vyskytne, bude, co vévodu ke kroku tomu přimělo, z čeho jej třeba vyložit, jak souvisí s podobnými

¹⁵⁴⁾ Trčka Kinskému, Plzeň, 26. pros. Současný překlad z češtiny vydal poprvé Helbig, Der K. Ferdinand etc., str. 7; znovu Gaedeke, č. 102.

¹⁵⁵⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 31. pros. (Irmer, III, č. 329). Srv. níže.

¹⁵⁶⁾ Srv. poznámku u Lenz, 447, 1. Kombinace Lenzovy potvrzuje list Schwalbachův kurfiřtovi Saskému, d. d. Drážďany, 26. pros., dle něhož navštívil 26. pros. Kinský Schwalbacha, žádaje si rozmluvy s kurfiřtem (Irmer, III, č. 323). Můžeme se tedy domnívati, že dne 25.—26. pros. obdržel Kinský Trčkou dotčený (v listu z 26.) starší list, adresovaný jeho choti. Protože známý nám list z Plzně z 26. pros. došel Kinského v Perně 30. až 31. pros., t. j. po 4—5 dnech, byl prvý neznámý list dán asi 21. pros. Jest možno však, že vyměněno bylo listů více (srv. poznámky v stati následující). Lenz ukazuje i na rozhodnutí císařské, d. d. Vídeň, 21. pros., kterým se Kinskému na »upomenutí« vévodovo konečně potvrzuje, že může po pět let žíti na svých statcích v Čechách (Schebek, 582). Mínil-li však Lenz, že »upomenutí« vévodovo možno datovati asi 19. pros., nemůžeme s tím souhlasiti. Listy z Plzně do Vídně dopravovány byly obyčejně *jest* dní (srv. list vévodův z 17. pros. s dobrozdáním nejvyšších, jež znám byl ve Vídni 24. pros., dále Hallwicha, č. 1027, 1045, 1250 atd.), *nejrychleji* čtyři dny (známe jen dva případy: Hallwich, č. 952; č. 953 dané téhož dne došlo však o tři dny později; a zmínku v č. 965). Upomenutí vévodovo nestalo se zajisté zvláštním rychlým kurýrem, ve Vídni si také sotva pospíšili vyříditi záležitost podřízeného významu okamžitě, a tak nutno list Valdštejnův o to datovati 10.—15. pros. a snad ještě dříve. Lenz v posunutí data na dobu pozdější veden jest snahou ukázati, že nové návrhy vévodovy nepříteli vyšly přímo z konfliktu, způsobeného instrukcí Questenberkovou a Trautmannsdorfovou. Listu Piccolominiho z 2. prosince Lenz nezná, a *neznají ho poslední práce vůbec*.

snahami z doby dřívější? Sledovali jsme vévodu krok za krokem s největší pozorností po víc než dva měsíce, abychom v této otázce dohledali se pravdy.

Jest známo, že ve výkladech obhájců jest vylíčeno rozhodnutí vévodovo jako obrana, jako opatření proti úmyslu císařovu, aby byl vévoda podruhé zbaven jeneralátu. Hallwich s velikou určitostí tvrdí na př., že vévoda věděl již před 25. prosincem, že dvůr chce mu velitelství vzíti. Byl ochoten, praví, své místo opustiti, ale ne dříve, dokud by nesplnil svého úkolu a nepřivodil míru. Jen mírem mohl dojíti splnění slibů, jež mu byly dány císařem. Hanby opětného propuštění, bez odměny a děků, bez plného dostiucnění svého a svých důstojníků, nechce a nemůže strpěti. Chce tedy míru, ale se souhlasem nebo bez souhlasu císaře! Byl dosud vévodou z milosti boží, byl jím tím více v tom okamžení, kdy císař svazky s ním zpřetrhal! Propuštěn jednou ze služby císařské, byl pánem vlastním, jako knížata říšská, stojící v otevřené vojně s hlavou říše. Zdálo se mu dobrým právem brániti se potupě, právem, jež si troufal vybojovati i proti císařství. ¹⁵⁷⁾

Pomíňme těchto advokátských sofismat ¹⁵⁸⁾ — jde o to, věděl-li vévoda před 20. prosincem, že má býti zbaven jeneralátu? Hallwich uvádí svědectví, že to věděti *mohl*, ale svědectví to se ukazuje při bedlivějším přihlídnutí bezcenným. ¹⁵⁹⁾ Kdyby v Plzni již 20. prosince věděli, že císař se odhodlal

¹⁵⁷⁾ Hallwich, II, CLIV.

¹⁵⁸⁾ Lze je odmítnouti prostě — na př.: Nebyl ochoten svého místa opustiti, nebyl ještě propuštěn ze služeb císař., nebyl vévodou z milosti boží, nemohl jedině mírem dosáhnouti slíbené odměny, neměl práva navrhovati mír bez souhlasu císaře atd.

¹⁵⁹⁾ Hallwich, II, CLIII, zmiňuje se o zprávě Richelově z 31. pros., že císař se již rozhodl o změnu v jeneralátu, a pokračuje: »Bei aller Spürsucht (! — zde zapomíná H., že dle jeho líčení byl pád vévodův výsledkem španělských a bavorských, t. j. Richelových rejdů) kam Richel ziemlich spät zur Kenntniss dieser Thatsache. Schon vor ihm hatte unter Anderen (?) Walther Butler durch Octavio Piccolomini Nachricht, dass »etwas Wichtiges mit Qualitätspersonen vorgefallen« dürfte. Von alledem wusste aber auch Wallenstein. Wir sind beim entscheidenden Momente angelangt.« K soudu »Von alledem« etc. neuveden jest doklad žádný a veledůležitě tvrzení není ničím dokázáno. K zprávě o Buttlerovi cituje H. Schebka »Wallensteiniana«, 12. Tam nalézáme Buttlerův list Piccolominimu z Kout (u Domažlic) z 21. pros. tohoto obsahu: »Euer Excell. Schreiben habe ich empfangen, und bin sehr wohl zufrieden, dass ich unter Deroselben Commando bin. Auch weil ich dieses Regiment habe, habe ich allzeit Justitia gehalten und solche laut Rechtens vollzogen. Sollte aber künftig etwas Wichtiges mit Qualitäts-Personen vorgefallen, will ich nit unterlassen, mich bei Euer Excell. um Bericht zu erkundigen. Auch berge ich Euer Excell. gehors. nicht, dass, wie ich am nähern zu Pilsen gewesen, hat Herr Feldmarschall Illows in Abwesenheit Euer Excell. ermeldet, dass ein Obrister zu Fuss einen Obristen von Dragonern commandiren könnte, ob er schon älter wäre, als der zu Fuss. Welches ein Grosses wäre« etc. (list pokračuje v námitkách proti Illovovu výroku a končí se stížnostmi na zlé byty, zruinované již dříve Chorváty). Jest na první pohled patrné, že výkladu, jež H. svému kusému citátu dává, úplná věta v ostatním rámci listu ještě nijak nepřipouští. Znění listu ukazuje k tomu, že Buttler míní změnu v charchích důstojnictva. Ostatně třeba připomenouti, že dotčená slova, kdyby H. měl pravdu, bylo by lze vykládati toliko tak, že Buttler se přihlašuje za pomocníka v násilných opatřeních proti Valdštejnovi, a tu netřeba ani vyvozovati, že jest naprosto nemožno klásti takovou nabídku do prosince r. 1633. Právi-li H. níže, že Valdštejn měl zajisté tajné korrespondenty ve Vídni, jako kurfiřt Bavorský (?), kteří jej o osno-

vévodu sesaditi, musilo by býti rozhodnutí o to učiněno ve Vídni aspoň 16. prosince. O tom však nemůže býti ani řeči, jak jest již z toho patrné, že v každém případě musil dvůr s takovým úmyslem sečkat do té doby, dokud nepřijde z Plzně odpověď na list císařův z 9. prosince a na instrukce poslané Trautmannsdorfovi, jimiž bylo žádáno návratu armády proti nepříteli. Kdyby byl vévoda žádostem těmto dosti učinil, nemohlo o sesazení býti zmínky. Odpověď však, odmítavá odpověď, došla do Vídně teprve 24. prosince, spolu s hrozeb plným dobrozdáním důstojnictva,¹⁶⁰⁾ a touže dobou docházely od Suysy zprávy, že Valdštejn mu přísně zakazuje, zachovati se vedle císařských ordonancí. Vskutku oznamuje Richel teprve 28. prosince, že císař vážně pomýšlí na změnu v jeneralátu, dne 31. zaznamenává, že to císař prohlásil určitě, ale po mnohých obavách z dnů dalších, aby vše nezůstalo při starém a přátelé Valdštejnovi nevítežili, může teprve v polovici ledna svou zprávu z 31. potvrditi.¹⁶¹⁾ Ale plzeňský plán o jednání s nepřitelem třeba datovati nejpозději od 20. prosince. Jest tedy vidno, že tvrzení Hallwichovo postrádá základu, že obrana v tomto směru jest nemožná na-prosto.

Postavme se však na stanovisko obhájců a hledejme místo pochybené obrany této obranu jinou. Snad by bylo lze potom říci: Vévoda, obdržev listy z 9. prosince, jež svědčily o největší nespokojenosti s jeho jednáním, o nedostatku vši důvěry k němu, poznal, že jeho postavení jest nedržitelné, že konflikt může se jen stupňovati, nikoliv zmírniti, a rozhořčen hrozivými, nezaslouženými výtkami dvora, jal se pomýšleti na případnou obranu vlastní, hledaje cesty k dorozumění s nepřitelem. Bylo by možno jednání jeho takto hájiti? Zajisté nikoliv — Valdštejn nebyl říšským knížetem z milosti boží, nýbrž z milosti císařovy, nebyl nikterak v tom poměru k hlavě říše, jako snad kurfiřt Braniborský nebo vévoda Výmarský, zůstal v službách císařských a neměl nikdy práva císařovy armády, císaři přísahavší a císařskými penězi chované, užiti k vlastním záměrům, a to dokonce proti císaři — ale bylo by lze je snad tak vyložiti, bez zřetele k morální a právní stránce jeho. Vedle tohoto výkladu zbývá ještě výklad, že Valdštejn jednal na základě *dávneho, dávno osnovaného a připraveného plánu*, že od počátku povstání proti císaři chtěl, a že nejnovější konflikt s dvorem byl mu pouze — buď vítanou, buď úmyslně vzbuzenou — *příležitostí, aby konččně provedl, co byl dávno obmýšlel.*

Nelze býti na rozpacích, v které z těchto možností jest pravda, a možno tu hoditi na váhu listinné dokumenty. Třeba jen opakovati některé výroky z listu Trčkova z 26. prosince — Jsme *nyntí* odhodláni maškara *zcela* od-

vaném sesazení mohli zpraviti, lze se tázati jen, jak bylo možno, že tito tajní zpravodajové neoznámili mu nic o patentu z 21. ledna, o rozkazu o exekuci, o tom, že Gallas, Piccolomini a Aldringen jej zrazují, že nevytrhli ho z naprosté nevědomosti o krocích dvora proti němu? V. přece *do 18. února* o zrádč Gallasa a Piccolominiho a jiných nevěděl *ničeho!*

¹⁶⁰⁾ Srv. odpověď císařovu z toho dne (*Fürster*, III, č. 401, str. 123).

¹⁶¹⁾ Srv. podrobné vpravování níže.

ložiti a s pomocí boží dáti dílu gruntovní počátek . . . Bude-li to zanedbáno, nevyskytne se *taková přilicžitost* věčně — a poznáme ihned, že jde pouze o provedení starých záměrů, že Trčka ohlašuje Kinskému *pouze rozhodnutí o konečnou akci v známých plánech*, že list jeho znalost těchto plánů předpokládá a na nich mlčky staví poslední resoluci. Vzhledem k naší znalosti dřívějších vévodových jednání zdá se ovšem zbytečným vše to připomínati, ale chceme, aby nemohlo býti pochybnosti. Tu pak možno ukázati dále ještě k ohlasu listů Trčkových u Kinského, k totožnosti listu jeho z 26. prosince s listem z 26. července 1633,¹⁶²⁾ k tomu, že v listech, posílaných z Plzně vévodě Františku Albrechtovi, připíná se poslední rozhodnutí také k jednáním dřívějším, že tak mluví později vévoda sám s nejvyšším Schliefem, že konečně list Piccolominiho Gallasovi z 2. prosince jest tu důkazem nejvýmluvnějším. Vévoda myslí více než kdykoliv jindy na jednání u Svídnice! Jednání ta týkala se evropské války proti domu Rakouskému — a dne 2. prosince přece nebyly instrukce Questenberkovi a Trautmannsdorfovi a list z 9. prosince ještě na světě!

V listu Piccolominiho jest však přece zmínka o podezření, v něž upadl jeneralissimus u dvora, a podezřením tím má se dosti patrně vyložití jeho návrat k plánům svídnickým. Byla v tom zajisté taktika vévodova — a jest dosud taktika moderních obhájců — že své osobní plány o moc a o pomstu odvozoval z »disgusta«^o ode dvora, zapomínaje pošetilé neupřímnosti a dětinské nedostatečnosti takového odůvodnění zrady. Ale přihlédněme pozorněji k této farisejské a smělé stížnosti, že upadl u dvora — to jest neprávem — v podezření. Byla by zajisté srozumitelná, kdyby byl Valdštejn v době právě minulé jednal v intencích dvora, nebo kdyby přes dobrou vůli jeho nebylo možno žádostem císaře a kurfiřta dosti učiniti, kdyby rozhoření, jež jej stihlo při návratu do Plzně, bylo nezasloužené. My však víme — vyložili jsme průběh událostí podrobně — že Valdštejn sám jednáním právě neslýchaným spor způsobil, že on to byl, jenž od 15. listopadu neustával zasazovati císaři i kurfiřtovi ránu za ranou, že on to byl, jehož zpupnost a vzdor neznaly mezí, stejně jako škodlivost jeho podnikání, že choval se zlovlně a neupřímně, že korespondence jeho z těchto dnů jest jedinou osnovou lži a klamu! A Valdštejn přece musil věděti, že jeho počínání vzbudí odpor a nespokojenost, musil věděti, že jedná proti zájmům císaře, musil věděti, že vyzývavé rozhodnutí o návrat do Čech bude po všech těch prosbách, nářcích a žádostech o pomoc políčkem v tvář!

Ale chování toto vede zároveň na stopu pravdy, dává nahlédnouti v cíle vévodovy taktiky. Že vévoda chtěl opakovati svídnické traktáty, t. j. znovu připravovati proticísařskou revoluci, víme z listu Piccolominiova, a netřeba ani vzpomínati výroku vévodova z konce září: »Jsem ještě toho mínění, ale to si chci nechati naposled!«, a prohlášení učiněných 10.—13. listopadu před Steinäckrem. Potom pochopíme, proč před svými jenerály stěžoval si do —

¹⁶²⁾ Srv. výše str. 263; o ostatním níže v stati násl.

domnělých — opatření dvora proti němu, proč dával na jevo, že shodou s nepřítelem musí hrozící nebezpečí předejít. Potřeboval k provedení svých starých plánů, aby holou pomstychtivost a ctižádost mohl vkusně maskovati, konfliktu s císařem, potreboval v něj strhnouti armádu, připoutati ji k své osobě, k svým plánům a k svému stanovisku, zbaviti ji důvěry v císaře a vštípati jí zášť k němu, aby z přechodné průpravy této vyšla armáda z přesvědčení proticísařská. Pohlédneme-li zpět na chování jeho od 15. listopadu, poznáme, že nepřekročuje nikde mezi této taktiky, že všechny činy vévodovy hlásí se jako resultáty dvojí snahy: *předně způsobiti bouři, rozpor s císařem, kurfiřtem a Španěly a pak dostati v tento konflikt armádu*, namluviti jí, že vše co učinil, učinil k jejímu prospěchu!

Ve světle výkladu tohoto rozumíme všemu. Od okamžení, kdy vévoda obdržel odmítavou odpověď obou kurfiřtů a kdy zvěděl od vyslaného kancléřova, že koruna Švédská zavazuje se znovu pomoci mu nejen k Českému království, ale ke všem zemím, jichž na císaři dobude, od okamžiku toho vévoda konečné vystoupení připravuje.

Není asi třeba na jednotlivých opatřeních jeho z doby poslední pravdivost soudu tohoto obšírně demonstrovati. Stačí upozorniti na to, že první kroky o dorozumění s nepřítelem z 20.—25. prosince ukazují zpět k listu Piccolominiovu z 2. prosince, tento že vede ještě dále zpátky, k rozmluvě s Trautmannsdorfem z 26. listopadu, kde vykládal vévoda tolik o potřebě míru a o kterou žádal již 15. listopadu. Konečná rozhodnutí plzeňská třeba tedy datovati již od první polovice listopadu. Souvislost se vzkazy přednesenými Steinäckrem v dnech 10—13. list. není zajisté náhodná, ale skutečná, a jest to též obrat plánů, rozhodnutí o velikou akci, jako na jaře r. 1633, kdy od české emigrace byla slíbena česká koruna a kdy zdráhání Sas přivodilo udání o »osminásobném zrádci« Arnimovi. Jako tam, tak i zde vyzněla konspirace konečně předně v hledání shody — s Arnimem! V rámci lži, jimiž častoval vévoda císaře a kurfiřta v této době, nelze ani slib z 16. listopadu o vyhnání Výmarského, kontrastující tolik s patrnou neochotou pomoci z dnů předchozích i následujících, považovati za upřímný. Později ostatně tvrdí souhlasně Kinský, Trčka i vévoda František Albrecht, že Valdštejn Řeznu nepomohl úmyslně, aby Výmarský měl volnou cestu k Čechám — k případné pomoci!¹⁶³⁾

* * *

Hledáme-li pak vysvětlení důležité události druhé, císařova rozhodnutí o vzetí jeneralátu vévodovi, musíme dojíti také k výsledkům rozdílným od těch, jež byly dosud hájeny.

Ukázali jsme výše, kterak nečinnost vévodova ve Slezsku, kterak zejména jeho nepřátelství ke kurfiřtu Bavorskému přivodilo a přivoditi musilo změnu císařova poměru k jeneralissimovi. Jest cele srozumitelné, proč císař nemohl míti dřívější neobmezené důvěry k vévodovi, proč v zanedbávané a zmatené

¹⁶³⁾ Srv. stať následující.

poměry na jihoněmeckém bojišti zasáhl ve prospěch oprávněných žádostí Bavor vlastní rukou. V té době byl již také prolomen otvor do hradeb dosavadní nedotknutelnosti vévodovy — kritika jeho jednání směla se ozvat i v okolí císařově a byla to asi z velké části kritika nepřívzná. Depeše Antelmiho poučují o této nenáhlé změně dosti názorně,¹⁶⁴⁾ a již z konce srpna nebo z první polovice září máme svědectví, že v okolí Českého krále byla navrhována v zájmu věci císařské a katolické změna v jeneralátu.¹⁶⁵⁾ Stejně asi době náleží častěji dotčená vlašská zpráva o slezském tažení, vyznívající v odsouzení ano i v pochybnosti o poctivosti vévodových úmyslů,¹⁶⁶⁾ a charakteristické jest, že také v tento čas vytýká se za cíl posláni Šlikova i ujištění věrnosti důstojníků.¹⁶⁷⁾ Kterak tenkrát byl donucen Maxmilián Bavorský vystoupiti proti ošemetnému jednání Valdštejnovu, bylo pověděno, podobně kterak bylo španělské vyslanectví vévodovým odporem k tažení Feriovu a jeho nečinností v Slezsku, nečinností na Dunaji, neúspěchy na Rýnu a na Vezeře hnáno přes opačné instrukce z Madridu v konflikt takový, že hrozilo až odepřením subsidií.¹⁶⁸⁾ Lepší poznání stanoviska španělských vyslanců ve Vídni a poměru jejich k vévodovi dostačí, aby byla zřejma všechna bezpodstatnost tak vytrvale hájené legendy, že pádem Valdštejnovým jest vinna především zášť španělské strany při dvoře vídeňském, nebo dokonce, že vzepření se jeneralissima proti dvoru jest následek boje mezi nezřízenými snahami evropské politiky španělské a mezi vlastenecko-politickým programem vévody Fridlandského.

Bylo připomenuto, kterak madridský dvůr usiloval od počátku o nepřátelštější styky s Valdštejnem, kterak v plné důvěře k němu byl ochoten rozmnožiti a utvrditi moc jeho způsobem opravdu neslýchaným.¹⁶⁹⁾ Instrukce Castañedovy byly tohoto smyslu, ale bylo přirozeno, že vyslanec byl zřejmým odporem vévodovým k žádostem Španěl puzen také v nepřátelství. Po všem tom, co Valdštejn podnikl proti tažení Feriovu, nebylo lze jinak, než že Castañeda projevoval nad jednáním vévodovým největší nespokojenost, jež, jak při-

¹⁶⁴⁾ Srv. zejména depeše z 13. a 20. srp., 24. září, 15. říj., 5. list., 12. list. (č. 129) a násl. *Gliubich*, str. 389 sq.

¹⁶⁵⁾ »Judicia, wie der Herzog von Friedland könnte bewogen werden, sein Generalat zu resigniren und das römische Reich vom Feind und Ruin erlediget und in seinen vorigen Flor wieder gebracht werden,« u *Schebka*, Wallensteiniana, 34. Vévodovi se vytýká zejména, že vítězství nezužítkuje, příležitosti opomíjí, po své hlavě jediné jedná a říšská knížata císaři odcizuje. Radí se, aby v milosti a přátelskou domluvou byl pohnut k resignaci. Král Ferdinand má se státi jeneralissimem, hr. Šlik jeho zástupcem, Gallas, Aldringen a Holk mají zůstatí maršálky.

¹⁶⁶⁾ *Höfler*, l. c. Citujeme závěrečná slova: »Finisco dicendo che da questo io non concludo essere mancamento alcuno di fedeltà nel Sg. Generale (Dio guardi), ma bene, che l'altezza et instabilità de suoi pensieri ne possa caggionare simili effetti e che però egli sia necessitato di appoggiare le speranzee fondamenti nelli elettori e principi non cattolici nell' imperio.«

¹⁶⁷⁾ Srv. výše str. 304, pozn. 219.

¹⁶⁸⁾ Srv. výše str. 304, pozn. 219.

¹⁶⁹⁾ Srv. výše str. 219, pozn. 25.

rozeno, šířila se brzo na politiku a vystupování vévodovo vůbec. V svých depeších do Madridu a Milána hromadil proti vévodovi stížnost na stížnost, psal o jeho libovůli a podezřelých úmyslech,¹⁷⁰⁾ ale, jak víme, neměl vůči císaři dosti odvahy, aby svá podezření a pochybnosti přednesl se stejným důrazem. Musil se spokojiti nenáhlým a namáhavým zastáváním přání svého dvora, o něž potom císař sám dával se v trapná vyjednávání s Fridlandským, aby konečně oznámil jeho svolení vyslanci jako neobyčejný úspěch.¹⁷¹⁾

V Madridě však s těmito stížnostmi na Valdštejna *spokojeni nebyli*, přičítali neshody vyslancově neobratnosti a přemrštěné horlivosti, pochybovali o pravdivosti jeho relací a konečně se odhodlali poslati na důležité místo ve Vídni vyslance mimořádného, hr. Oñate, aby místo kompromittovaného Castañedy ujal se řízení záležitostí. Oñatovi bylo uloženo přátelské styky s Valdštejnem obnoviti a *císaře nepřátelských kroků proti němu vystříhati*.

Ještě na cestě do Vídně, v Inšpruku ku konci října, stihla Oñateho zpráva o vítězství stínavském, jež ovšem byla s to, aby oprávněnost instrukcí jeho a snahu po nápravě toho, co byl pokazil Castañeda, vzpružila. Také ve Vídni způsobila táž novina převrat takřka úplný a umlčela rázem všechny pochybnosti a výtky.¹⁷²⁾ Počátkem listopadu přibyl Oñate do Vídně, proniknut nejpřímnější snahou obnoviti shodu s vévodou.

Přibyl právě v době, kdy již bylo jisto, že Bernard Výmarský táhne na Řezno, kdy naléhavé žádosti Bavorska o pomoc téměř denně stíhaly do Vídně. Musil se ujmouti žádostí těchto s největším důrazem, protože se obával, aby nebylo konečně poručeno Aldringenovi vrátiti se na Dunaj a tím aby nebyly rázem zmařeny naděje v úspěchy Feriovy na Horním Rýnu. Pobádal císaře k odeslání kurýrů k vévodovi — co se stalo, víme. Odmítnutí stihalo odmítnutí, a již 9. listopadu došla odpověď, kterou se pomoc na Dunaj odkazovala k Aldringenovi, po několika dnech jiná, která prohlásila útok. Švédů na Řezno za nemožný, více k vysmání než na pováženou. Oñate prosil sám vévodu o rychlou pomoc,¹⁷³⁾ ale Valdštejn psal, že potáhne — do Branibor, sekundovati Mansfeldovi! Dne 19. došla zpráva, že Řezno kapitulovalo, a skoro současně list vévodův, aby císař poručil Aldringenovi vrátiti se zpět na Dunaj.

Že pád Řezna, jenž významem svým rovnal se veliké porážce v poli a zatlačil úplně do pozadí osvobození Breisachu i úspěch Stínavský — jemuž konečně na základě pozdějších spolehlivějších zpráv ubylo mnoho význam-

¹⁷⁰⁾ Srv. *Wittich*, W. u. d. Sp., 40 a *Gindely* v Sitz.-Ber. vfd. akademie, 1862 (39), 14. Vypravování následující založeno jest vůbec na listinách, dotčených Wittichovou prací.

¹⁷¹⁾ *Wittich*, 40. Srv. výše str. 303, pozn. 212.

¹⁷²⁾ Srv. vypravování *Khevenhillerovo* (XII, 594) a list Navarrův z tábora (». . . die Angelegenheiten der Religion, Eurer kaiserl. Majestät und des Hauses Oesterreich werden zu einer Höhe emporgehoben werden, welche sie bisher noch nie erreicht« — cit. u *Hallwicha*, II, LXXII dle *J. B. Schelse* v Oesterr. militär. Zeitschr., 1843, 10). *Gindely* líčí ve svých malých dějinách třicetileté války (III, str. 17) účinek nenadále noviny na císaře velmi dramaticky, ale nevíme, lze-li co počítati se zprávou jeho, uvedenou beze všeho odkazu.

¹⁷³⁾ *Wittich*, str. 42. Tuto práci srv. i pro nedoložené zprávy další.

nosti i ve Vídni ¹⁷⁴⁾ — musil otrásti důvěrou k Valdštejnovi, jest přirozeno a stejně jest přirozeno, že žádost Valdštejnova o zpětpovolání Aldringena musila se dotknouti španělského vyslance nejtrapněji. Oñate byl již zpraven o »známém a zjevném« nepřátelství vévodově ke kurfiřtu Bavorskému, ale přes to nepodkládal mu dosud zlých úmyslů, vinu jeho viděl pouze v omylu a psal výslovně: Fridlandovi *nepřátelé* obviňují vévodu, že chtěl, aby Aldringen musil se odloučiti od vévody Feria. Bůh mu odpust, že si tak málo vážil podniknutí Výmarského! Přes tuto neutrálnost byla důvěra Oñatova k vévodovi již naprosto podkopána, a mysl přístupna podezřením, která se byla během času ustálila v přesvědčení Castañedově, a v jejichž světle bylo tak mnohé, co záhadným se zdálo, srozumitelným, srozumitelným v celé hrozné možnosti vévodových nepoctivých úmyslů. »Jednání Valdštejnovo jest k neváznosti císaře a všech evropských knížat a u poddaných vzbuzuje zášť proti císaři, protože mají za to, že císař dá se jedním z nich tyranisovati« — tak asi psal o několik dní později.

V tom 20. a pak 23. listopadu došla zpráva, že Valdštejn táhne s celou armádou proti Výmarskému, zpráva, jež »velice pozdvihla ducha J. M. Cís. a dvora«. ¹⁷⁵⁾ Byl to okamžik, kdy důvěra a naděje mohly znovu zapustiti kořeny, ovšem jen aby bylo tím hroznější sklamaní. Dne 9. prosince ohromen byl dvůr novinou, že armáda vrací se z Brodu zpět k Plzni, že prý proti Švédům pro nebezpečí hrozící Čechám nic nelze podniknouti! Oñate mluví dosud o strategických »chybách« vévodových, ale zaznamenává znovu podezření, které se dralo na mysl, a o němž jej zpravil *sám král Ferdinand* — že slyšel, že všechny Valdštejnovy »tergiversaciones« směřují jen k tomu, aby Španělé byli donuceni opustiti Německo, nebo aspoň aby byla armáda jejich zničena, že Valdštejn předstírá, jakoby Španělé chtěli říši si podmaniti a učiniti ji dědičnou v domě Habsburském. Oñate *má již za nevyhnutelnou potřebu zakročiti proti Fridlandskému*, ale přes to, že i z jiných stran se o to na něho naléhá, váhá dosud vystoupiti, zdráhá se vlastní osobu a zájmy svého krále v choulostivé záležitosti engagovati. Píše o tom 14. prosince: Zdálo se mi však, že v tak důležité věci jest nutno jednati velmi opatrně a že vždy — třeba by bylo zřejmě prospěšno ano nutno obmeziti moc vévody Fridlandského nebo mu cele vzíti zbraně — bude radno neukázati při tom rukou a autority krále Španělského otevřeně. Nuže — na toto stanovisko dostal se za jediný měsíc týž Oñate, který měl císaře nepřátelských kroků proti Valdštejnovi varovati!

Jak jest zřejmo, způsobila konečnou změnu stanoviska Oñatova vévodova zpráva z Brodu z 3. prosince. Tatáž pobuřující novina probudila konečně odvahu i v starém táboře protifridlandském, u kurfiřta Bavorského. Z téhož dne, kdy došla do Braunau zvěst, že Fridlandský vrací se do Čech, neposlav

¹⁷⁴⁾ Srv. Antelmiho depeši z 19. list. *Gliubich*, str. 401.

¹⁷⁵⁾ Antelmi 26. list. *Gliubich*, 405.

proti Švédům ani muže, dána jest instrukce místokancléři Richelovi k zvláštnímu poselství k císaři. Instrukce, spis velmi obsádný,¹⁷⁶⁾ skládá se ze dvou částí: první týká se záchranu sboru Feriova a Aldringenova, druhá poměru kurfiřtova k Valdštejnovi. Feria a Aldringen, praví se tu, se zase spojili a táhnou zpět na Dunaj, doufajíce pod Ulmem na obou březích řeky vzítí zimní byty. Armády jejich jsou v stavu nanejvýš ubohém, a nebude-li jim brzo pomozeno, zahynou a rozptýlí se docela. Třeba jim rychle pomoci a předem bude nutno opatřiti pro ně zimní byty. Nesnáze v této věci zavinil nemálo Valdštejn, poručiv Aldringenovi Virtemberska se nedotknouti. Jeho vinou jest také, že obě armády jsou přinuceny vraceti se na Dunaj.

Richel má dále oznámiti císaři, že Valdštejn ubírá se zpět do Čech a do Slezska a že buď nic nebo jen něco málo lidu zanechává na Dunaji. Kurfiřt žádal sice hned po svém vyslanci Starzhausenovi, aby mu byl zanechán aspoň silný sbor pod dobrým velitelem, ale Richel má i ve Vídni naléhati na totéž a ukázati na velikou důležitost věci. Má zároveň vložiti znovu, že nejde především o zajištění a záchranu rakouských dědičných království a zemí — k čemuž vévoda Fridlandský řídí vždy své záměry — ale o to, aby Švédové a jejich spojenci byli napadeni, dobytá města a země byly jim vyrvány a zejména aby veledůležité Řezno bylo osvobozeno dříve, než nepřítel se tam lépe opevní. Zároveň má se Richel s oběma španělskými vyslanci tajně a zcela důvěrně poraditi, jak by byl z velevázných příčin vévoda Fridlandský buď cele svého jeneralátu zbaven nebo aspoň tak obmezen, aby velel toliko v císařských dědičných královstvích a zemích a nikoli v říši. Od vyslanců nechť Richel žádá o podnětu kurfiřtově v této příčině nejprísnejšího mlčení.

Pozorujeme stejné rozpaky a obavy jako u hr. Oñateho, snahu o nejlojálnější výklad vévodova chování, pozorujeme, jak přes to, že škodlivost opatření Valdštejnových byla všem zřejma, přes to, že podezření o úmyslném jejich hrotu proti Španělsku i Bavorsku bylo více než oprávněné, bojí se obě mocnosti vystoupiti. Tak hrozná byla dosud moc vévodova, tak veliký strach před jeho pomstou! Kurfiřt dokonce celý odstavec instrukce o protivaldštejnských poradách ve Vídni prostě škrtnul!¹⁷⁷⁾

Rozhodl se znovu žádati vévodu o pomoc, o vydatný sbor pod zvláštním velitelem. Psal mu o to 8. prosince a o den později oznámil vše Richelovi, poroučuje mu podporovati žádost u císaře a zároveň vymoci, aby snad nebyl i hr. Strozzi se svou jízdou — od Dunaje odvolán!¹⁷⁸⁾ Při chorobné zášti Valdštejnově k vévodovi bavorskému bylo by snad i toto odvolání Strozziho možným, ale zdá se, že kurfiřt uchýlil se se žádostí svou přece jen k diplo-

¹⁷⁶⁾ D. d. Braunau, 6. pros. Vydána cele *Irmerem*, III, č. 316. — List Valdštejnov z 3. došel kurfiřta teprve 8. neb 9. pros. (ibidem, č. 317), ale již v této instrukci zmiňuje se kurfiřt o došlých zprávách o návratu do Čech. Kurfiřt byl totiž již zpraven o výsledku porady z 1. pros. Srv. výše pozn. 120.

¹⁷⁷⁾ Pozn. u *Irmera*, III, str. 59.

¹⁷⁸⁾ Kurfiřt Valdštejnovi, Braunau 8. pros., a Richelovi, 9. pros. *Hallwich*, č. 964 a *Irmer*, III, č. 317.

matické lsti, že chtěl obavou před možností téměř nemyslitelnou dáti dvoru na jevo, čeho jest Valdštejn schopen. Podobný asi cíl má ostatní část rozkazu Richelovi: aby vzhledem k obecné bídě a beznadějnosti situace navrhl dvoru jednání o mír s nepřítelem *prostřednictvím Francie!* Že Fridlandský jest především vinen neutěšenými poměry, nepotřebovalo výkladu, a navrhoval-li kurfiřt, týž kurfiřt, který náležel k vůdcům bojovné strany katolické, jednání o pokoj, chtěl nepochybně ukázati, že stav věci je beznadějný nanejvýš, že tedy i vina Valdštejnova jest bezměrná, chtěl snad zároveň pohroziti shodou s Francií.

Richel přibyl do Vídně v pondělí dne 12. prosince.¹⁷⁹⁾ Jest z toho patrné, že na ostré rozkazy a instrukce do Plzně 29. prosince nemohl míti vlivu. Z neochoty Oňatovy ke krokům protifridlandským vysvítá, že ani z této strany nebylo nátlaku, a z první relace Richelovy konečně jest patrné, že vše vyšlo přímo z nejbližšího okolí císařova, *od předního stranníka vévodova*. Zpáteční tažení vévodovo, vyprávěl *kn. Eggenberk* Richelovi, vzbudilo nejvyšší nelibost J. M. Cís., a je to také nejskodnější, nejnebezpečnější a nejnerozvážnější dílo, jež vévoda kdy učinil. J. M. Cís. poručila mu velmi vážně a ostřejším způsobem, praeter solitum stylum, aby bez průtahů a odkladů vedl armádu zpět proti nepříteli, jej pronásledoval a dobytých míst znovu se zmocnil.¹⁸⁰⁾ Císař chce nyní čekati, zda vévoda rozkazu, jak se zde doufá, poslechne; kdyby se to však mimo nadání nestalo, pak se rozhodne a zachová tak, aby každý viděl, že *Ť. Mt Cís. je pánem a vévoda sluhou*. K vůli vévodě Fridlandskému nedopustí J. M. Cís., aby její dům a J. Kurf. Jst., jakožto její nejbližší přítel a věrný kurfiřt, byly přivedeny v záhubu. Rozhodnutí Fridlandova, že ustoupil stoje takřka tváří v tvář nepříteli, nemůže nikdo schváliti. Mne považovali sice za fridlandského, a byl jsem jeho dobrým přítelem a jsem doposud, ale tu platí: »Amicus Plato, amicus Socrates, amicior autem religio et patria!«

Nuže — nikoliv od osobních nepřátel, intrikujících tajně a prohnaně, ale od nej přednějšího stranníka vévodova slyšíme tu *poprvé* hrozbu proti vévodovi, můžeme pozorovati, kterak nikoliv rejdy a pletichy nekalých osobních záští, ale pouze škodlivost Valdštejnova jednání obrat přivedila. Jak ubohými se jeví domnělé pikle kurfiřtovy, když vyslanec jeho neodvažuje se dosud vystoupiti se svými instrukcemi i vůči projevům tak rozhodným, když spokojuje se pozorováním a vyzvídáním, čekaje stále jistější příležitosti! Rozhodnutí císařovo, jak zřejmo ze zpráv Eggenberkových, bylo odloženo na odpověď k žádostem a rozkazům poslaným 9. prosince do Plzně.

Kurfiřt Bavorský měl odpověď již dříve. Již 17. nebo 18. prosince vrátil se Starzhausen se zprávou, že vévoda nemůže poslati na Dunaj ani jediného

¹⁷⁹⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 14. pros. *Irmer*, III, č. 318.

¹⁸⁰⁾ Richelovi byly koncepty rozkazů z 9. pros. a instrukce Trautmannsdorfovy ukázány. »Es ist alles auf das best,« píše Richel, »und ernstlich gestellt, und hat der *fürst von Eggenberg*, wie ich in dem concept gesehen, die feder *selbst* auch angesetzt und die *beste clausulas* eingerückt.«

muže, že žádosti jeho odbyl posměchem.¹⁸¹⁾ Současně vrátil se jiný vyslaný od armády Aldringenovy, přinášeje jen nářky nad hrozící zkázou vojska, jež nemá ani peněz ani potravy ani oděvu ani místa k ubytování, jež jest ohroženo nepřitelem a decimováno hladem a morem. A všemu tomu, píše kurfiřt Richelovi,¹⁸²⁾ mohlo se zabrániti, kdyby se bylo jeho včasných výstrah a žádostí více dbalo, kdyby jimi nebylo pohrdáno! Tolik prosil o sukkurs a o pomoc, tolikrát bylo mu to císařem slíbeno, tolik námahy a práce, psaní a posílání to vyžadovalo, a když konečně vévoda dal se pohnouti k pomoci, vrátil se hned na to beze vší příčiny zpět do Čech! A není pravda, že se mu nedostávalo proviantu, není pravda, že Arnim vtrhl do Slezska, není pravda, že dobyl Frankfurtu! A nepřítel sám šel mu vstříc ke Koubě, tak že si nic lepšího nemohl přát! Aby mu byla konečně přece nějaká pomoc poskytnuta, vypravil k vévodovi Starzhausena, a ten se vrátil s odpovědí odmítavou, ano posměšnou! Za takových okolností, píše kurfiřt, jest očividno, že ze zatvrzelého a nepřátelského jednání Fridlandova a z jeho zloby k nám vzniká věrným kurfiřtům, stavům a vší obecnosti nejvyšší škoda a nebezpečí. Fridlandský dobře míněným pokynům a žádostem místa nedává, ba ani dopisů a kroků J. M. Cís. nedbá, své »privatpassiones« jediné vládnouti necháváje a jen dle své hlavy, domněnek a nápadů jednáje; při tom však nic nepořídí, mnoho znamenitých příležitostí opomíjí a z rukou pouští, čas, peníze a proviant nadarmo tráví, soldatesku zahálkou oslabuje ano zcela hubí, země císařské i naše v zkázu vrhá, nepříteli větší a větší pokroky usnadňuje! Tak roste nebezpečí den ode dne výše, a naše svědomí nám ukládá »den dekel anist von dem hafen thuen« a přednesí J. Mti. Cís. všechny tyto věci i co ti je o tom od dřívějška známo, bez ohledu na fridlandské favority, pěkně německy, bez bázně a zjevně. Richel má tedy císaře ve zvláštní audienci snažně prositi, aby tyto okolnosti, na nichž záleží záchrana obecnosti, zrale uvážil, těm, kteří z vlastního zisku *škodlivé akce vévodovy* zastírají rozličnými zbarvenými důvody, sluchu nedával, své císařské autority užil a správu vojenství jiným způsobem upravil. Jen tak možno hrozící zkázu odvrátiti a cestu z labyrintu znovu nalézti. Dříve však má Richel vyzkoumati ministry k straně Fridlandově nenáležící, zejména hr. Šlika, španělské vyslance a snad i P. Lamormaina, zda se již jedná o změnu v jeneralátu. Kdyby tomu vskutku tak bylo, má se svými žádostmi *pomlčeti* a dopustiti záležitostem volný průběh. Kdyby však na změnu nebylo naděje, má s tím, co mu bylo uloženo, skromně, ale důrazně vystoupiti a zároveň žádati, aby císař vše zachoval v tajnosti.¹⁸³⁾

¹⁸¹⁾ Srv. výše str. 385. O posměšném odbytí Starzhausena zmiňuje se i relace Navarova z Plzně. Srv. *Wittich*, 48.

¹⁸²⁾ Kurfiřt Richelovi, Braunau, 22. pros. *Aretin*, č. 27, str. 74 sq.

¹⁸³⁾ Srv. obšírný list kurfiřta Richelovi, Braunau, 18. pros. *Irmer*, III, č. 319, str. 69 až 78. Kurfiřt zde mluví znovu o potřebě míru, ale nezmiňuje se o francouzském prostřednictví, *žádá předem shody se Sasy a Branibory*, z vlastenecko-německého stanoviska, upomínajícího mnoho na vývody Arnimovy: »... dass doch das römische reich solcher gestalt unfehlbarlich zu grund gehen und den ausländern zum raub werden muess... Dass es nunmehr mit der teutschen loblichen, bishero so theuer erhaltenen libertet so weut kom-

Ještě dne 19. dopsal kurfiřt do Plzně hr. Trautmannsdorfovi, prose ho, aby aspoň tolik u vévody provedl, aby něco lidu mu bylo posláno na pomoc a zároveň poručil Suysovi, aby s pluky svými vytrhl z Rakous k Pasovu.¹⁸⁴⁾ Odtud dne následujícího přišla odpověď, že to Valdštejn právě dvěma kurýry přísně zakázal,¹⁸⁵⁾ dne 21. nebo 22. došel z Plzně list vévodův s přiloženým dobrozdáním nejvyšších důstojníků ze dne 17. prosince. Kurfiřt zaslal vše neprodleně Richelovi ukazuje k tomu, jak Valdštejn respektuje císařské rozkazy, jak všechnu pomoc odmítl, a jak již i Amberk s Falcí je ohrožen. Tomu nutno pomoci a praví-li Valdštejn, že v tuhé zimě v poli operovati nebo měst obléhati nelze, připouští kurfiřt, že je v tom kus pravdy, ale dodává, že Valdštejn zavinil vše sám svým tažením zpět, a že konečně není příčiny, proč by císařští nemohli podnikati totéž, co činí nepřítel. Vhodná jest také kritika vévodou zasláného dobrozdání. Jest ku podivu, píše kurfiřt, že Valdštejn žádal dobrého zdání důstojnictva, když jest známo, že jindy netáže se nikoho a jedná jen po své hlavě. Chce tak zřejmě se sebe svaliti a »kolorovati« hrozící nelibost císařovu, věda, že nejvyšší touží po zimních bytech a jemu odporovati nebudou nebo nesmějí. Jest to nejlepší cesta k povstání armády, a zdá se, že dalekosáhlé vývody a narážky listiny té cílí k takovému zlu. Ukazuje se přece k možné nespokojenosti soldatesky, a protože u těchto lidí jest tajnost velice vzácná, měl Valdštejn spis ten zavrci a ostře pokárati a ne se jím takovýmto způsobem oháněti. Ku konci šíří se list v obsáhlou úvahu o situaci a o válčení a o jednání vévodově vůbec. Císař, píše, musil se svými zeměmi stejně jako my přispěti vším a činiti všechno. Za ta dvě léta poznali jsme bohužel s dostatek, jak to chodilo, jak málo bylo pořízeno, jak vše spělo v nejvyšší nebezpečí, a jak celý příval vojny zúžil se ještě v těsnějším kruhu kolem našich zemí. A nenedostávalo se při tom znamenitých armád, nutných prostředků a příležitostí, ale chyběla jen správa vojenství, volná resoluce, chybělo zanechání škodných příměří a traktátů, zejména však a předně boží požehnání, jež jest od vévody takřka nohama šlapáno. Zbožný císař nechť pováží sám, jaké štěstí a požehnání může míti od Všemohoucího ten, který neustále uráží jeho mocnost tak hroznými a neslýchanými, starými a nově nalezenými kletbami a láteřením a rouháním, jak známo jest obecně, který svá jednání a spásu katolického náboženství zakládá více na podvodné astrologii, než na důvěře v Boha. Kurfiřt proto nemůže než císaře znovu věrně vystříhati a raditi, aby neodvratnou a očividnou hrozící zkázu všeho předešel a řiditelství války jinak opatřil. Richel má vše to přednésti náležitým způsobem a skromně a vy-

men, dass cur- und fürsten sich von einem auslendischen schwedischen edelmann und privatperson mehrer constringirn, regirn und beherschen lassen, als sie von vülen römischen kaisern nit gelütten.«

¹⁸⁴⁾ Kurfiřt Trautmannsdorfovi, Braunau, 19. pros. a téhož dne Suysovi. *Haltwich*, č. 1223, 983. Suys posílá opis listu kurfiřtova dne 21. z Lince Valdštejnovi, dodáváje: »mentre vostra altezza serenissima commanda non mi mouerò di guj, bench' io hauesse ordine d' altroue.«

¹⁸⁵⁾ Suys kurfiřtovi, Paierbach, 20. pros. *Aretin*, č. 26, str. 72.

prositi si zejména, aby císař — nikomu se o tom nezmiňoval a nevzbudil tím u Valdštejna ještě většího rozhořčení. ¹⁸⁶⁾

Zatím došly plzeňské odpovědi ze dne 17. prosince i do Vídně. Zněly nejen odmítavě, ale provázeny byly dobrozdáním, jehož výstrahy nemohly zůstativi dvora v pochybnostech o povážlivosti Valdštejnova jednání. Oňate píše v dnech těchto, že nápravu nutno způsobiti stůj co stůj, že Valdštejn nemohl jednati více ke škodě císaře, i kdyby byl býval odpovědným zrádcem jeho. ¹⁸⁷⁾ Zároveň hrnou se ze všech stran zprávy, jež dosavadní chování vévodovo líčí již jako vědomě proticísařské a Valdštejna viní ze *zrádných úmyslů*. Oňate dovolává se ku konci prosince »velmi vynikající osoby, jež obcuje důvěrně s císařem, je nezištná a dbalá jeho prospěchu«, že mu tvrdila určitě, že dne 10. září byl kdosi vyslán Valdštejnem do Francie, kde měl dlouhá slyšení u krále a u Richelieua, a že maršál francouzský Toiras ubírá se do Plzně, pod záminkou, že upadl v nemilost francouzského krále a chce vstoupiti do služeb císařských. Mnozí prý mají za to, že skrze něho chce se státi Valdštejn Českým králem a dům Rakouský v Německu vyvrátiti, jakož pak jiní neochotu Valdštejnovu k podniku Feriovu vykládají ze zrádného úmyslu dopřáti Francii času k podmanění Lotrinska. ¹⁸⁸⁾ Proti mlhavým a zřejmě pochybným zprávám Oňatovým může Richel v této době podávati o piklech vévodových zprávy podstatnější. Dne 21. prosince zaznamenává novinu, že saský vévoda František Julius, meškající právě ve Vídni ve věcech míru, zmínil se o výroku kurfiřta Saského, že *Valdštejn slíbil jménem císaře takové věci, že vědí dobře, že k tomu neměl rozkazu ani plné moci, a že by J. M. Cis. raději s bílou hůlkou v ruce opustila své země a lidi, než by v to svolila*. ¹⁸⁹⁾ Po desíti dnech podezřívá znovu jednání vévodovo s Arnimem, ¹⁹⁰⁾ posílá kurfiřtovi protifridlandské spisy a dobrá zdání tajných rad, jež obviňují Valdštejna ze zrady přímo, ¹⁹¹⁾ a dává si naopak od kurfiřta posílati důkazy

¹⁸⁶⁾ Srv. list kurfiřtův Richelovi, Braunau. 22. pros. *Aretin*, č. 27, str. 73—79.

¹⁸⁷⁾ *Wittich*, Wallenstein u. die Spanier, 48.

¹⁸⁸⁾ *Wittich*, str. 46. O tom zmiňuje se stručně i Richel 31. pros. (*Irmer*, III, str. 96). O maršálu Toirasovi srv. *Schebek*, K. u. F., 116, pozn. a násl. Udání nelze prozatím kontrolovati.

¹⁸⁹⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 21. pros. *Irmer*, III, č. 320.

¹⁹⁰⁾ Richel kurfiřtovi, 31. pros. (*Irmer*, č. 329): »So komen auch von denen sachen, welche der herzog mit dem Arnheim tractirt, je lenger je mehrere herfür, welche *directe wider den kaiser und das haus Österreich seind*, und vermainen vil, wan dem herzog sein gewald benomen und sein person also versichert werde, dass er niemands mehr schaden könd, dass alsdan erst die rechte stücklein an tag kommen werden.«

¹⁹¹⁾ Jest to předem t. zv. »Votum cuiusdam secreti Consiliarij«, pocházející od Slavaty (*Aretin*, č. 29). Slavata dotýká se z počátku staršího svého dobrozdání (jež prý mu uškodilo), aby Český král obdržel velitelství armády, a pak podrobuje chování Valdštejnovu od počátku, od studií v Košumberce, kritice. Kritika tato postrádá širšího rozhledu a vyššího stanoviska (jaké má na př. vlašská relace vydaná *Höflerem*) a prozrazuje výmluvně všechnu duševní prostřednost svého autora. Slavata vytýká mezi jiným, že Valdštejnovi již za mládí bylo říkáno, »der dolle von Wallstein« a zaznamenává, že V. chtěl v srpnu

vévodovy viny nebo neschopnosti. Nejvýmluvnější z nich byla zpráva o chování Valdštejnově k Bavorsku v letech 1632—1633.¹⁹¹⁾

Pokud všechen tento materiál obžaloby, v němž ovšem pravda střídá se s domněnkou, kombinací a podezřením, působil na rozhodnutí císařovo, nevíme. Zdá se, že koloval jen v dvorských kruzích — v nejbližším okolí císařově byli na rozpacích, co podniknouti. O situaci máme zprávy vlastně jen od Richela, ale poučují v podstatě dosti názorně. Richel píše, že zvěděl od hr. Šlika a markýze de Grana, kteří oba mu dosud horlivě pomáhali, že o poměru k Valdštejnovi bylo jednáno několikrát v přítomnosti císařově, že změna byla většinou považována za nutnou a bylo navrženo, aby do pole táhl král Český. Dosud však oba nejpřednější ministři (Eggenberk a biskup Antonín?) císaře zdrželi, tak že věc jest dosud in suspensio. Ale ani tito neodvažují se chyb vévodových hájiti. Šlik a Grana naléhali tedy, aby Richel přednesl, co mu bylo uloženo kurfiřtem, jinak že věc zase uvázne, a nabízeli se přiměti i španělské vyslance ku kooperaci. Richel váhal, ale dal se konečně pohnouti a přednesl císaři žádost o změnu v jeneralátu.¹⁹²⁾ Dostal v odpověď, že císař již na to pomýšlel a o to se radil a že chce ještě v čas »remedovati«. Císař mu zároveň poručil, aby vše oznámil Eggenberkovi. Richel byl na rozpacích, má-li se tak zachovati — považoval patrně Eggenberka doposud za obhájce Valdštejnova — ale když konečně se k tomu odhodlal, dostal podobnou odpověď jako od císaře. Kníže pouze dodal, že císař čeká návratu Trautmannsdorfova a jeho podrobnějších zpráv, potom dá o všem znovu jednatí a bude hledati nápravy — buď změny v direktoriu armády,

r. 1633 hr. Šlika dáti zavraždití. Pozoruhodno jest opět dovolávání se výroků vévody Fr. Julia o povolání Sasů r. 1631 do Prahy a pak zejména: »Insuper et hoc retulit confidenter, Electorem Saxoniae sibi dixisse: *Caesarea Maiestas tantum spei et confidentiae in Fridlandum collocat, tantumque ei fidit, cum tamen in orbe intensiore et majorem hostem ipso non habeat, multoque minus à me, quam ipso periculi immineat.*« Tvrzení je pravdivé, a nemožno pochybovati, že vévoda František Julius v tom smyslu ve Vídni musil mluviti. *Překvapuje pouze, že Valdštejna mohl takto zrasovati, že v Drážďanech, bylo-li mu již vše oznámeno, nebylo mu uloženo mlčeti!* Arnima obviňuje Valdštejn před Švédy ze zášti k nim a zrady, a Sasové udávají ve Vídni zrady Valdštejnovy! Není snad v tomto chaosu perduellionis nemožno, že v Drážďanech nebyli neochotni císaři pravdu naznačiti, že syti byli té únavné hry, kterou Arnim tři léta s Valdštejnem provozoval. — V lednu zaslal Richel kurfiřtovi ještě vlašské dobrozdání nejmenovaného rady, kritisující především Valdštejnovo vedení války (*Aretin*, č. 30, A), a pak bombastické »Exhortatio Angeli Provincialis ad Imperatorem et Reges Austriacos«, u *Aretina*, č. 30, B. Valdštejnem navržený mír na základě stavu z r. 1612 jmenuje se zde »abortivum monstrum pacis«.

¹⁹²⁾ Dne 18. pros. zasílá kurfiřt Richelovi zachycený list vévody Lüneburského, kde se líčí, kterak mohl jeneralissimus úspěchu stínavského využítovati (*Irmer*, III, č. 319), a 3. ledna »*Diskurs über des Friedlandts actiones und gegebene ungleiche ordnanzen*« (u *Aretina*, Bayerns etc., 337 sq.). Výklad tento, jenž jest ku cti věcnému a nestrannému líčení kanceláře kurfiřtovy, vypravuje stručně o poměru Valdštejna k Bavorsku, klada důraz zejména na chování Valdštejnovo v létě a na podzim r. 1632 a pak na podzim r. 1633.

¹⁹³⁾ Tak líčí vše sám, ale k listu kurfiřtovu z 22. pros., kde se mu poroučí přednésti císaři, co byl kurfiřt 18. pros. mu uložil, připsuje po straně poznámku: »Dises hab ich dem Kayser also angebracht den 11. Jan. Ao. 31. vesperi zwischen 4 vnd 5.« Zdá se, že v prosinci vystoupil pouze se všeobecnou žádostí o »remedování«.

buď jiné cesty. Náprava však musí se státi buď jak buď, protože takto nelze to déle nechati. Vévoda Fridlandský má sice s dostatek ingenia, ale málo trpělivosti; jedná pouze po své hlavě a proto častěji chybuje. Hr. Oñate s ním mluvil o tom také velmi obšírně a usilovně naléhal o nápravu.¹⁹⁴⁾ Tu již může Richel dodat, že dovídá se v největší důvěrnosti, že císař již slíbil *Valdštejna jeneralátu zbaviti*, a že jde nyní jen o způsob toho. »To jsou však summa secreta, a není radno je prozraditi, dokud se vše nestane skutkem . . .«

Novinu tuto opakuje Richel po třech dnech, 31. prosince, a poznamenává, že proto na radu hr. Šlika *dalších* žádostí kurfiřtových o vzetí jeneralátu vévodovi prozatím nepřednesl. Věc jest bez toho v dobrých terminis, ale kdyby se v budoucnosti vyskytly překážky, bude lze tím po soudu Šlikově císaře v jeho úmyslu utvrditi. Odtud také se dovídáme, kterak se stalo, že Richel neznal ještě 28. prosince dobrozdání fridlandských nejvyšších, ač bylo již několik dní v rukou dvora, kterak teprv ze zásilky kurfiřtovy o něm zvěděl. Hr. Šlik nestalil Richelovi svého podivení, že Valdštejn se neostýchal dobrozdání, »jímž více než vším jiným ukázal svou zlou vůli«, zaslati kurfiřtovi. »Zde,« pravil, »styděli se o tom krásném dobrozdání vás zpravit!«¹⁹⁵⁾

Z téhož dne, kdy tento list byl odeslán, dána jest Richelem jiná zpráva, jež potvrzuje již se vši určitostí, že jest rozhodnuto Fridlandskému jeneralát vzíti. Císař prohlásil se o tom *tajně* k některým, *již k fridlandské straně nenáležejí*, a je již v plné práci, aby dříve než rozhodnutí své vyhlásí veřejně, ujistil se předními jenerály a armádou vůbec. Hr. Wolkenstein byl již poslán ke Gallasovi, hr. Walmerode k Aldringenovi, oba však pod jinými záminkami. S jinými jenerály, kteří příliš nezávisejí na Valdštejnovi, bude se také tajně jednati, a kardinál z Ditrichštejna má uloženo vyjednávatí s císařskými důstojníky na Moravě. Budou-li získáni nejnuzněnější, budou ostatní následovati. Co se týče vévody samého, neví císař, co podniknouti. Jest na pováženou nechati jej na svobodě; vzíti jej do vězení, jak někteří a zejména jeden z rad císařských navrhuje, má také své nesnáze. Proto usneseno čekati zatím dobrého zdání jenerálů. O těchto věcech však, jak mi Šlik pravil, nevědí favorité vévodovi ničeho, a *v radě o tom také nebylo jednáno, ale pouze ad partem inter paucos confidentes*. Pomýšlí se také na to, aby Trautmannsdorf byl dříve o všem tom informován, aby tyto záměry mohl svou relací a svými vysvětleními, na které strana fridlandská vše k svému prospěchu byla odložila, podporovati. Trautmannsdorf však tu dosud není . . .¹⁹⁶⁾

¹⁹⁴⁾ K tomu dodává Richel: »und sagt mir der Onate selbst, das er von seinem Khönig im beuelch habe omni modo possibili dahin zuetrachten vnd zue laboriren, das der Hörtzog von Fridlandt von dem Generalat gar amouiert vnnd solches dem Khönig ybergeben werde.« To, jak víme, *nebylo pravda*.

¹⁹⁵⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 31. pros. *Irmer*, č. 323.

¹⁹⁶⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 31. pros. *Irmer*, č. 329.

Lze říci, že kostky byly již vrženy! Ještě v prosinci vidíme, jak rozestírá se z Vídně na všechny strany síť tajné akce, aby z rukou Fridlandského byla vyrvána fridlandská armáda, slyšíme z úst císaře slova, že Valdštejn to s ním věrně nemínil! Co vše se musilo státi, aby došlo k tomuto rozhodnutí! Co se musilo státi po oněch dnech úzkosti, když Gustav Adolf stál s vítěznými vojsky na prahu Čech, po dnech, kdy z Vídně byly posílány k vévodovi císařské prosby! Ale mezi Breitenfeldem a pádem Řezna ležela dvě léta, dvě léta nebyvalé vojenské trýzně, dvě léta trapné závislosti na Valdštejnovi, dvě léta tajených nespokojeností s jeho jednáním, dvě léta nejistoty o jeho úmyslech, dvě léta rostoucí bídy a neúspěchu na všech stranách! A přes to přese všechno bylo by vše zůstalo i dále při starém, kdyby Valdštejn byl neuznal za dobré zanechat dřívější taktiky o skutečnou neb aspoň předstíranou povolnost, kdyby nebyl vši svou bezohledností bil císaře přímo v tvář, kdyby se nebyl tvrdošjně a hrozivě postavil proti dvoru na obranu věci, jejíž škodlivost byla očividna. A ještě i tu zdržovala bývalá autorita a moc konečné rozhodnutí, ale již nezadržela. Tak padl — nikoliv obět pletich a intrik nepřátelské strany při dvoře, ale obět vlastní bezohlednosti, bezohlednosti takového dosahu, že mu mohla odvrátiti nejpřednějšího stranníka při dvoře — císaře samého! Jest přirozeno, že ti, kteří ode dávna sledovali okem podezření a nepřátelství kroky vévodovy, zde nasadili své páky, aby oprávněnost svého stanoviska dovedli, jest přirozeno, že vášně a aspirace osobní vystoupily i zde na kolbiště, zejména od toho okamžení, kdy rozhodnutí padlo a lev přestal býti nebezpečným. Již zde jest obraz odporu proti vévodovi zakalen tajnými úmluvami *mimo* shromáždění rady, zjevně přiznanou snahou žádati od Trautmannsdorfa, aby relace své z Plzně stanovisku protifridlandskému přizpůsobil. Víme, že dle slov Eggenberkových mělo býti teprv návratu Trautmannsdorfova čekáno, a pozorujeme, že rozhodnutí učiněno bylo dříve, *bez něho*. Tajné a vynikající spolupůsobení Šlikovo a Carettovo — nikoliv zajisté Španělska a Bavorska, jež stojí v pozadí, váhají a nejvýš jako nástroj mají býti užity — vrhá na celou akci své stíny již zde, později pak, kdy ona byla vedena jediným heslem, *dissimulare*, a kdy i císař snížil se pod jeho jho, daleko více. Projevovati tu morální rozhořčení není na místě, leda by se chtělo obrátiti proti duchu doby vůbec. Třeba ohavnou tu tajnou hru prostě konstatovati, jako ji bylo tolikrát konstatovati u Valdštejna. Vévoda pracoval těmito prostředky po celá tři léta a užíval jich k zamýšlenému útoku a zločinu — dvůr se jich chopil k obraně, chopil se jich jako jediné cesty, jež slibovala úspěch.

14. Poslední jednání.

Hr. Vilém Kinský meškal v prosinci 1633 v Perně, kam se byl uchýlil před morem drážďanským. Již o vánočních svátcích věděl o nejnovějších záměrech plzeňských, zpraven byv o všem prostřednictvím své choti, nebo přímo od hr. Trčky.¹⁾ Listů toho se týkajících neznáme; můžeme však souditi o jejich obsahu z psaní, jež odeslal Kinský 27. prosince hr. Thurnovi: »Přál bych si z hloubi duše mluvití aspoň půl hodiny s Vaší Exc. Zpozoroval jsem — nejen z pouhých slov, ale určitěji a spolehlivěji — že známá osoba a principál touží *svoliti ve vše, čeho jsme si dříve byli přáli*. Má li to V. Exc. za dobré a přijatelné, naznačte mi stručně, jakým způsobem chci v to svoliti (t. j. na straně švédské); chci potom sám rád k tomu přispívati a řídit se rozkazy Vaší Exc. Ta věc musí však býti vyjednána nikoliv obyčejnými a nemlčelivými lidmi, ale v úzkém kroužku, rychle a »destramente«, »das gleichsam knall undt fall einss steg«. V. Exc. ví lépe než mohu psáti, čeho k takovému jednání jest zapotřebí . . .²⁾

Kinský byl tedy přesvědčen, že *vévoda Fridlandský připravuje povstání ve smyslu plánů emigrace*. Šlo předně o kurfiřtovo svolení k žádané cestě do Teplice do Čech, a hrabě se proto vrátil do Drážďan, kde (26. prosince) požádal skrze zbrojmistra Schwalbacha kurfiřta o rozmluvu. K té došlo nepochybně v dnech nejbliže následujících — kurfiřt v žádanou cestu *svolil* a dal Kinskému pas.³⁾ Dne 30. nebo 31. prosince byl Kinský již zase v Perně, stroje se jeti dále do Teplice, když tu obdržel z Plzně známý nám list Trčkův z 26. prosince a *vlastnoruční lístek od vévody samého*.⁴⁾ Přeložil

¹⁾ Srv. prot. o výpovědi Schliefově (*Irmer*, III. str. 452): »Als vermelter Kinzki noch vor selbigen festtagen von Pirna, alda er sich der infection halber aufgehalten, auf Dresden angelangt, hab er ine, Schlieffen, zu sich kommen lassen und ime angezaigt, wasmassen derselbe von seinem schwägern Terzka schreiben empfangen, auf Teplitz zusammen zu kommen und sich mit einander zu unterreden« a výše str. 386.

²⁾ Kinský Thurnovi, (Drážďany) 27. pros. *Hildebrand*, č. 55. Na počátku listu zmiňuje se o nemoci své choti: »Ich hab ein Zeit her viel ungelegenheiten ausgestanden. So ist mein liebes weib lenger als acht wochen gar geferlich lagerhaft gewesen. Der fromme gott hatt es aber zur besserung geschickt.«

³⁾ Schwalbach kurfiřtovi, 26. pros. *Irmer*, III, č. 323 (Schwalbach píše z té příčiny, že pro nemoc nemůže vycházeti — to k pozn. u *Lenze*, 448, 2). Nedatovaný pas Kinskému u *Irmera*, III, č. 324. Zní prostě na »eine reise in Böheimben« a dán jest v kanceláři Schwalbachově.

⁴⁾ Schwalbach kurfiřtovi, Drážďany, 31. pros. *Gaedeke*, č. 101. — Stejně píše *Rušin ve své relaci*: »in Decembri anno 1633 alss ich mich zu Pirna aufgehalten, hat der Fürst dem Graf W. Chinsky mit eigener Handt zugeschrieben und gebeten: er wolle zu ihm

list Trčkův do němčiny a vrátiv se znovu do Drážďan, žádal opět po Schwalbachovi tajné rozmluvy s kurfiřtem (31. prosince).⁵⁾ Z listu tajného rady Miltitze z 4. ledna dovidáme se, že rozmluva tato byla dne 2. ledna v drážďanské zbrojnici, a že Kinský činil kurfiřtovi »přepodivné návrhy«. »Ze všeho,« píše, »zdá se vysvítati tolik, že mají větší chuť k takovýmto soukromým jednáním než k podstatným traktátům, což se mi nezdá radným . . .«⁶⁾

Vysvětlíme asi dobře Kinského opětovné uchýlení ke kurfiřtovi úzkostlivostí, jež chtěla se krýti autoritou saské vlády. Bylo mu také nepochybně z Plzně uloženo v Drážďanech půdu připravit. Lze se ovšem tázati, bylo-li prohlášení o chystané shodě se Švédskem a Francií vhodným prostředkem k tomu; působil-li Kinský na kurfiřta v tomto smyslu, neznal-li neupřímného poměru Sas k oběma spojeným královstvím, či spoléhal-li na osobní smýšlení kurfiřtovo proti radám Arnima a některých tajných rad? Víme, že po několika dnech byla do Drážďan jako přednost nových snah Valdštejnových líčena ta okolnost, že generalissimus chce se držeti pouze kurfiřtů a *nejednati se Švédy ani s Francií*, a přední rádce kurfiřtův, Miltitz, dal ihned na jevo, že nesouhlasí s »přepodivnými návrhy« Kinského a smělymi, »soukromými« plzeňskými plány. Víme však také, že Kinský právě v těchto dnech staré styky se Švédskem a Francií zahájil s novým úsilím, a že mu nešlo již o pouhé vyjednávání, ale o konečné *podepsání smlouvy*. Prohlásil zajisté jménem Valdštejnovým, že svoluje ve všechny výminky, jež byly navrženy.

Co byl psal hr. Thurnovi 27. prosince, opakuje ještě určitěji 3. ledna. Píše, že má »dlfo« za tak jisté, že o něm nelze pochybovati. »*Jen když my sami ho nepropaseme, máme vyhráno! V. Exc. pracujtež v tom pro dobro vlasti. Co se mne týče, soudím, kdyby to bylo uloženo vévodě Bernardovi, jenž jest na blízku, že by to tím spíše mohlo býti smluveno.*«⁷⁾

O dva dny dříve, dne 1. ledna 1634, píše Kinský Feuquièrovi:⁸⁾ »Vaše Exc. bude se nepochybně pamatovati na poslední rozhovor a na resoluci,

nacher Pilsen kommen; So er auch, und zwar mit des Churfürsten Verwilligung gethan, hat auch vom Churfürsten einen Pass bei sich gehabt. Damals hat der Chinsky zu mir gesagt: *Nunmehr glaub er dem Friedlandt, dass es ihm ein Ernst sey, weiln er nunmehr sein eigene Handt da hätte.*« Jak zřejmo, jest Rašín zpraven *výborně*. Listu Valdštejnova zde dotčeného neznáme.

⁵⁾ *Gaedeke*, č. 101 (dříve u *Helbiga*, Kaiser Ferdinand etc., str. 6).

⁶⁾ Miltitz Jiřímu z Werthern, Drážďany, 4. ledna 1634. *Irmer*, III, č. 335.

⁷⁾ Kinský Thurnovi, 29. dec./3. jan. (sic). *Hildebrand*, č. 56. Datum listu má býti nepochybně ^{24. dec.} _{3. jan.}, jak patrně ze zprávy, že Kinský se v těch dnech odeběře do Teplice. Překvapuje přece, že Kinský motivuje odeslání tohoto druhého listu Thurnovi tím, že dosud nedostal na poslední svůj list (z 27. prosince?) odpovědi. Nevíme sice, kde tou dobou Thurn dlel, ale z listu jeho z 13. ledna (*Hildebrand*, č. 57), daného v Krautheimu u Výmaru, zdá se vysvítati, že byl v kancléře v Mohuči, tedy tak daleko od Drážďan, že v šesti dnech odpověď na list z Drážďan sotva mohla dojiti. Thurn odpovídá na list z 27. prosince teprv 13. ledna.

⁸⁾ Kinský Feuquièrovi, 1. ledna. *Röse*, I, 454, uveřejnil vlašský opis listu z rukopisu pařížské bibliotéky »*Mémoires du Règne du Roi Louis XIII de l'an 1634*«. K listu jest

kteřou jste ráčil učiniti a mně před svým odchodem z Drážďan doporučiti. Neopominul jsem užiti v té věci všeho k službě krále a mého pána a učinil jsem s pomocí Boží takový pokrok a vyzkoumal, že hlavní osoba je odhodlána akkomodovati se *ve všem* přáním V. Exc. a článkům od ní mně navrženým. *Nechybí tedy již, než aby V. E. ráčila vydati rozkaz s plnou mocí, aby smlouva byla potvrzena a ratifikována.* K tomu cíli vypravil jsem na rychlo tohoto šlechtice, abych to oznámil a ostatek zůstavil dobrému úsudku a rozhodnutí Vaší Exc., již líbám ruce. Dílo záleží cele v rychlosti a hbitosti, a doufám proto v neodkladnou odpověď Vaší Exc.⁹⁾

Zde netřeba vysvětlivek — připomínáme pouze, že Kinský připíná své nové styky přímo k jednání s Feuquièrem z prvních dnů měsíce srpna r. 1633, kdy došla do Drážďan obšírná instrukce z 16. července a kdy jednalo se v ležení u Svídnice o protihabsburskou koalici.¹⁰⁾ Jde-li z toho jednak, že Valdštejn tenkrát na návrhy Feuquièrovy neodpověděl — činí to zajisté teprve nyní — jest zároveň odtud patrno, co vysvítá z listu Trčkova z 26. prosince, z listu Piccolominiho z 2. prosince a odjinud, že totiž nejnovější plány Valdštejnovy nejsou nic nového, že to jsou staré známé záměry, k jejichž provedení po několika pokusech dřívějších naskytuje se nyní *vhodná příležitost*. Abychom dosah listu Kinského z 1. ledna pochopili, třeba připomenouti, k čemu se jím Valdštejn zavazoval. Bylo to: postaviti asi 35.000 mužů, zmocniti se Čech a vtrhnouti do Rakous nebo osvědčiti jiným zjevným způsobem nepřátelství proti domu Rakouskému. Zmínka Kinského k hr. Thurnovi, že by bylo nejlépe svěřiti vyjednávání vévodě Bernardovi v Řezně, ukazuje, jak se i zde pomýšlelo na přechod od slov k činu.

Dne 4. ledna opustil Kinský Drážďany, v pondělí dne 9. přibyl do Plzně.¹¹⁾ Sem provázela jej jeho choť, Rašín a nejvyšší Antonín Schlieff, známý

poznámenáno: »le duc de Fritland rechercha encore une fois la protection du Roy *resolu qu'il estoit de quitter l'empereur*. Ce fut a cette fois par le moyen du comte de Quinsquy qui escrivit la lettre suivante en cet idiotisme à Son Eminence. Cette copie est prise sur l'original.«

⁹⁾ *Ranke*, 273, datuje list tento 10. ledna, patrně omylem místo 11. led., jakoby datum listu »1. janu.« bylo dle starého kalendáře. *Lenz*, 449 ukazuje, že datum »1. led.« musí býti dle nového stylu, protože úřední odpověď Feuquièrovi ze St. Germain en Laye z 1. ún. (*Röse*, 455, č. 44) má o listu Kinského: »en date du 1. Janvier«. K tomu možno dodati, že z depeše Feuquièrovy z 1. března z Frankfurtu je zřejmo, že Kinský odeslal list ještě z Drážďan, kde prodlel jen do 4. ledna. (To k mylné pozn. *Wittichově*, HZ, 72, 428.)

¹⁰⁾ Srv. výše str. 266 sq.

¹¹⁾ Srv. list Miltitzův z Drážďan, z 4. ledna (*Irmer*, č. 335). Dne 5. led. byl Kinský v Perně, odkud psal znovu Schwalbachovi, posílaje mu originály dvou listů, došlých z Plzně a týkajících se přání Valdštejnova o rozmluvu s Arnimem (*Irmer*, č. 337—339). Den příjezdu do Plzně udává Schlieff později ve vyšetřování: »Mit dem Kinsky und seiner gemahlin wäre er, Schlieff, nacher Pilsen abgereist, niemandts ander sonsten mit inen gewesen, alda sie im januario an *einem montag* (als der 9.) nach den weinachtsferien ankomen und tag und nacht hingezogen« (*Irmer*, III, str. 454). Vévoda sám udává v listu Trautmannsdorfovi z 9. ledna (*Hallwich*, č. 1003) příchod Kinského na 8. leden. Schlieff pamatuje si dny svých příjezdů, odjezdů a audiencí velmi dobře.

III.

Valdštejnovi již z mladých let jeho, jež hrabě vzal s sebou pro případná důvěrná posláni do Dráždan.¹²⁾

Příchod těchto českých emigrantů do hlavního stanu k znovuzahájení proticísařských jednání připadá právě v dny shromáždění fridlandských vyšších důstojníků, jež se skončilo t. zv. plzeňským zápisem. Než přejdeme k této významné události, třeba se vrátiti k líčení výše opuštěnému, zmíniti se o stavu věcí při dvoře a o dalším vývoji poměru vévodova k císaři.

* * *

Dvůr byl se pokusil již v posledních dnech prosince, ujistiv se předních generálů, o opatření proti jeneralissimovi. Bylo to opatření pro případ, že by dvůr chtěl vévodu jeneralátu zbaviti, opatření, aby skutečné provedení císařské vůle bylo možné. Krok ten ukazuje jen všechnu nepřirozenost poměru císařova k podřízenému jenerálu; on nebyl rázu útočného, nýbrž obranného, přes to že pravdivá i nepravdivá odhalení, podezření a podezřívání donášena byla již ze všech stran k uchu císařovu.¹³⁾ Smírné srovnání konfliktu bylo vždy ještě možné, a zdálo se vskutku, jakoby k tomu mělo dojiti. Questenberk, jak víme, namáhal se o to ze všech sil, a zdálo se, že i vévoda chce vzdáti se svého vyzývavého odporu. Dal 30. prosince po Questenberkovi psáti císaři, že barona de Suys povolává do Plzně, dávaje tím jaksi na jevo, že chce vyříditi trapnou srážku o pomoc kurfiřtovi z Horních Rakous, a ujistoval, že co se týče žádaného tažení proti nepříteli, učiní vše, co bude nutno a možno, byť i proto »krepíroval«.¹⁴⁾ Císař odpověděl ihned (3. ledna) delším listem, v němž prohlásil — že stran svých nedávných žádostí zanechává všeho prozatím cele při mínění vévodově. Projevil souhlas a ochotu ke všem Valdštejnovým opatřením a slíbil 100.000 zl. a veliké zásoby proviantu pro znuzenou armádu.¹⁵⁾ Nelze asi pochybovati, že v tomto ústupu od dosavadního odporu, v zdánlivém zapomenutí všeho, co se proti jeho autoritě a vážnosti v posledním měsíci bylo stalo, musíme shledávati první stopu obmyslného klamání jeneralissima. Spokojenost císařova byla zajisté líčená, byla známkou, že strojí se ve Vídni něco, co v Plzni nesmějí tušiti. Přes to máme z dnů těchto zprávy, jež svědčí o uvážnutí akce o změnu v jeneralátu, ano víme jistě, že vhodná příležitost k smírnému rozřešení krise se naskytá.

¹²⁾ Tak Rašín sám v své relaci, pravě, že Trčka psal Kinskému, aby Kinský jej vzal s sebou. Jest to možno — s mnohých listů, jež v dnech těchto Trčka s Kinským vyměnil (srv. výpovědi Fr. Albrechta, *Irmer*, III, str. 402, 403), známe jen jediný z 26. pros. Schlief ovšem tvrdí (srv. pozn. předch.), že mimo něj a Kinského s chotí nejel nikdo. To však neznámá mnoho — víme, že Kinský měl s sebou mnoho služebnictva. Z výpovědi Klusákových zdá se vysvětlati, že již 9.—10. ledna Rašín v Plzni dlel (*Irmer*, III, č. 494). — Schlief ve vyšetřování ovšem tvrdil vytrvale, že do Plzně jel jen za svými soukromými záležitostmi (*Irmer*, I, c., 454).

¹³⁾ Srv. výše str. 398 sq.

¹⁴⁾ Questenberk císaři, Plzeň, 30. pros. 1633. *Förster*, III, č. 406. Zároveň s tímto listem vypraven list vévodův z 29. pros. (*Förster*, III, č. 407) podobného obsahu.

¹⁵⁾ *Förster*, III, č. 409. Znovu u *Hallwicha*, II, č. 1244.

Již 3. ledna oznámil Castañeda Richelovi, že dvůr zvěděl cosi o jednáních Bavor s Francií a že se obává odpadnutí kurfiřta od domu Rakouského. Stranníci vévodovi hledí prý obav těchto zůžitkovatí a ukazují, že je proto nutno ponechati Valdštejnovi velitelství.¹⁶⁾ Nevíme, srovnávalo-li se tvrzení Castañedovo s pravdou — jest možno, že markýz chtěl Richela pobídnouti pouze k důraznější podpoře žádostí o sesazení jeneralissima. Bratr Maxmiliánův, kurfiřt Kolínský, vyjednával tou dobou vskutku o spolek s Francií, ale jak Richel, tak kurfiřt Bavorský podobné úmysly rázně popřeli, ano kurfiřt, aby dokázal svou spolehlivost, zmocnil 17. ledna Richela, aby dal císaři na jevo, že svěří všechno vojsko ligy velení Ferdinanda III., bude-li král jmenován jeneralisimem v říši.¹⁷⁾ Že vskutku akce proti Valdštejnovi hrozila uváznouti, zřejmo jest i z výroku králova, zaznamenaného 9. ledna Richelem: »Nehne-li tím kurfiřt Bavorský, nehne tím nikdo!«¹⁸⁾ Zdá se, že obavy vévodových protivníků byly upřilišeny — dne 10. ledna večer prohlásil biskup Antonín jménem císařovým Richelovi, že o »remedování« věci s Fridlandským se již pilně pracuje¹⁹⁾ — že týkaly se jen možného obmezení moci Valdštejnovy nebo rozdělení velitelství,²⁰⁾ ale cele bezdůvodny nebyly. Španělské vyslanectvo ve Vídni, v němž došly snahy o sesazení jeneralissima v poslední době nejhorlivější podpory, vyjednávalo totiž právě s vévodou, a záleželo pouze na Valdštejnovi, aby si z Oňateho a Castañedy učinil znovu přátele.

Na podzim r. 1633 zemřela regentka španělského Nizozemí, infantka Isabella, a cesty kardinála-infanta dona Fernanda nebylo tedy lze déle odkládati. Dne 17. prosince vyzval kardinál z Milána Oňateho, aby stůj co stůj vymohl pomoci císařovy k chystanému podniku.²¹⁾ To znamenalo ovšem získati pomoc Valdštejnovu, a tak byl dne 31. prosince vypraven do Plzně člen španělského vyslanectví ve Vídni a zpovědník České královny, P. Quiroga, »který hájí doposud velice procedur Fridlandského cum offensione španělských ambassadorů a i Uherského krále.«²²⁾ Císař podporoval žádosti jeho

¹⁶⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 4. ledna. *Irmer*, č. 336. O něco později mluvil o tom v Plzni i Valdštejn, jak vypovídá ve vyšetřování 22. ún. Scherffenberk (*Irmer*, III, 446).

¹⁷⁾ Kurfiřt Richelovi, Braunau, 10. a 14. ledna. *Irmer*, III, č. 344, 355.

¹⁸⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 9. ledna. *Irmer*, III, č. 343.

¹⁹⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 11. ledna. *Irmer*, III, č. 346. Richel byl 9. led. obdržel od kurfiřta obšírný pamětný spis o chování vévodově k Bavorsku, častěji dotčený »Diskurs« etc., jež podal neprodleně císaři. Dne 10. večer povolal biskup Richela k sobě a oznámil mu jménem císaře, že uznává spravedlivost stížností, že však se vše to dálo proti jeho vůli. »Weil sie (císař) derwegen selbst für die höchste nothdurft befinden, diesen sachen zu remedirn, so seind sie damit allbereit in völligem werk und wollen's auch solcher gestalt thun, dass ew. curfürstl. durchl. ein contento und consolation daraus haben werden; allein müssen sie *etwas gemach und behutsam* damit umgehen und sie versichern, dass es also erfolgen werde.«

²⁰⁾ O možnosti té píše Richel obšírně 9. ledna. Kurfiřt odpovídaje na list Richelův z 25. ledna uvažuje o eventualitách jejich ještě 2. února (*Irmer*, III, č. 407).

²¹⁾ *Ranke*, str. 256.

²²⁾ Tak Richel kurfiřtovi 31. pros. (*Irmer*, č. 323). Oznamuje zároveň, že žádosti španělského vyslanectva o tažení kardinálově se tají. Tím lze nepochybně vysvětliti hojně mylné výklady o poslání Quirogově. V Legatio apostolica P. A. Carafae (*Ginzel*, 170) tvrdí

vlastnoručním listem. Quiroga měl dosíci od vévody pomoci asi 6000 jezdců, kteří měli spojit se s Feriou a provésti kardinála Elsasem a dále podél Rýna, anebo — kdyby tato cesta pro nebezpečí od Francouzů byla nemožná — připojit se k Feriovi u Chebu, odkud si dle dobrozdání císařských ministrů měli probít cestu Durynskem, dolnosaským krajem a Vestfálskem ke Kolínu.²³⁾

Quiroga přibyl do Plzně 5. ledna. V nejdvořilejších slovech ubezpečoval vévodu přízní svého krále a vyložil příčiny svého posláni. Vévoda odvětil neméně zdvořile, uznal brzké vypravení kardinála do Nizozemí za nevyhnutelné, ale jal se hned mnohými důvody vykládati, proč sám pomoci *nemůže*. Důvody tyto, rázu zhoľa vojenského, opakoval vyslanci obsírněji v obou dnech následujících, spojuje s nimi ujištění, že svěřuje všechno konečnému rozhodnutí císařovu a zapřísahaje se neustále, že se jeneralátu vzdá.²⁴⁾ Ostatně slibil přes námitky Quirogovy, že podá otázku o možnosti žádaného podniknutí některým důstojníkům. Quiroga více rozmrzen než přesvědčen výklady Valdštejnovými, odkládajícími vše na dobu příhodnější, opustil v neděli (8. ledna) Plzeň a 14. vrátil se do Vídně.²⁵⁾

se, že Q. měl pohnouti vévodu k dobrovolnému ustoupení. *Khevenhiller* (XII, 1181) zaznamenává, že pomoc Španělům byla jen záminkou, že Quirogovi bylo uloženo vypátrati »fundament« konspirace. Dle *Höflera* (l. c., 84) psal nejvyšší Gropello 2. ledna (v datu musí býti chyba) z Plzně Gallasovi, že Q. přišel jednat s vévodou o rozdělení jeneralátu, tak aby král Ferdinand velel v dědičných zemích, Valdštejn v říši. Obrácený poměr má za vhodnější. Také *Antelmi* píše 31. pros. (l. c., 410), že Q. měl způsobiti, aby král odebral se k armádě, a trvá na tomto výkladu, zaznamenáváje zároveň známý nám cíl posláni, ještě 21. ledna, jak se zdá, po rozmluvě s Quirogo. Není však nemožno — a zpráva *Antelmiho* tomu nasvědčuje — že *Antelmi* si z Quirogových zpráv o vévodových hrozbách o složení jeneralátu dotčený cíl posláni pouze kombinuje, aby své mylné zprávy z 31. pros. nemusil odvolávat. — Že se pomýšlelo ve Vídni na vysláni krále Ferdinanda k armádě, že si toho přáli zejména v okolí krále samého, zřejmo z dobrozdání Šlikových císaři, daných někdy v list. 1633 (v MKA, 1852, 203 sq.), kde se radí, aby Valdštejn byl získán pro to biskupem a Trautmannsdorfem. Ohlasem těch pokusů jsou asi zprávy z 26. pros. v listu *Breithauptově* do Dánska (*Irmer*, III, č. 322). Také kurfiřtu Bavorskému musil býti tento záměr znám — 14. ledna navrhuje *Richelovi*, jako druhý stupeň akce protifridlandské (prvým je úplná »amoce« vévody), pracovati o rozdělení vrchního velitelství mezi krále (v říši) a vévodu (v dědičných zemích) (*Irmer*, č. 355). Dne 25. ledna *Richel* odpovídá, že takové opatření »derzeit niemals in consideration oder deliberation komen, sonder dass man bisher allein in primo gradu amotionis verbliben ist, und vermeint er, graf (Šlik), es werde dem herzog eben so leicht die ganze, als die halbe kriegsdirection könde genommen werden, dann sein humor sei also beschaffen, dass er's ganz werde behalten oder ganz begeben wollen« (*Irmer*, III, č. 346). Posláni Quirogo také v Praze bylo uváděno v jakousi souvislost s tužbami, »J. M. královská aby se jich a svého království ujiti ráčil, aby mohl pokoj učiněn býti a slavný dům rakouský i oni věrní poddaní další zkázy a záhuby zniknouti mohli« — jak zřejmo z listu nejv. purkrabího (*Dvorský*, Doklady, 7 [něm.] a 41 [česky]; zde omylem označuje jej vydavatel jako list Slavaty panu z Martinic).

²³⁾ Srv. *Wittich*, W. u. die Sp., 45. Zpráva Quirogo (z 16. led.), jež jest základem líčení *Wittichova* a *Rankova*, uveřejněna byla *Rankem*, 365 sq.

²⁴⁾ »... que con affecto él dexasse el cargo y se retirase del todo, como aquellos tres dias me havia dado á entender con atestadas exageraciones«.

²⁵⁾ Srv. zprávu Quirogo a *Antelmiho* z 14. ledna (l. c., 412).

Vévoda tedy znovu žádosti Španěl odmítl. Musil býti přesvědčen o jejich oprávněnosti,²⁶⁾ a neochota jeho vzešla proto sotva z obavy, že dvůr chce jeho moc oslabiti, tím spíše, že vážnosti své situace vlastně netušil. Příčinou byla jeho stará politika zášti k španělským žádostem, provázeným nejen sliby, ale skutečnými důkazy přízně.²⁷⁾ Měl nepochybně za to, že předstírané složení jeneralátu, o němž mluvil jak Trautmannsdorfovi tak Quirogovi tonem hrozby, Vídeň zalekne. A třebaš by byl způsoben účinek opačný — pro ten případ chystal v souvislosti se svými plány proticísařskými opatření jiná. Šlo o to pokračovati dále na cestě, na niž se dal od počátku prosince, připoutati armádu k sobě a naplniti ji zlobou proti dvoru. Veliká demonstrace k tomu byla právě na dny tyto uchystána a také provedena. Jsou to známé události prvního plzeňského zápisu. Poznáme znovu, že vévoda se nebránil, ale že připravoval útok.

Plán svolati do hlavního stanu všechny vyšší důstojníky vyskytl se zajiště velmi záhy, neboť již v druhé polovici prosince musila býti na vzdálenější místa odeslána pozvání.²⁸⁾ Shromáždění bylo ustanoveno na pondělí 9. ledna, ale teprve ve středu dne 11. počalo se vlastní jednání. Z jenerálů scházeli pouze Gallas (vyslaný do Slezska), maršálek Aldringen, jenž byl zaměstknán svým sborem v Bavořích, a Colloredo. Maršálek Illo jménem churavého vévody zpravil shromáždění znovu o instrukci Questenberkově, o listu císařově z 9. prosince a konečně i o žádosti přednesené Quirogo. Vyzývavý ráz této proposice musil býti zřejmý i shromáždění — jež ovšem prohlásilo splnění vídeňských žádostí za nemožné — a vysvitne ještě zřejměji, vírne-li, že císař 3. ledna vzdal se ve vsí formě svých žádostí dřívějších a že Quiroga přál si mlčení. Usnesení důstojnictva oznámil Illo Valdštejnovi a odpoledne pronesl pověstnou svou řeč o zášti a intrikách Španělů proti vévodovi, o slabosti císaře, jenž jest hříčkou v rukou Jesuitů a nesvědomych, zisťných ministrů, kteří »hořký pot ubohých vojáků« užívají zpronevřováním kontribucí k své pýše, o jejich odporu k armádě atd., řeč končící se prohlášením, že vévoda za takových okolností — když dvůr usiluje o zničení soldatesky a nechce šetřiti svých závazků a povinností, aby poctiví vojáci byli za své statečné služby odměněni — velení déle nemůže podržeti. Illo neopominul upozorniti nejvyšší na dalekosáhlý význam tohoto kroku jeneralissimova vzhledem k velikým pohledávkám, jež mají u císaře, a za něž jediný vévoda zdál se býti dostatečnou zárukou. Řeč nemohla se ovšem minouti vytouženého účinku — důstojníci jali se ihned prositi zvláštní deputací

²⁶⁾ Die Quirogy »confessó con mucha ponderacion la importancia y necesidad de la yda de S. A. (kardinála-infanta) con la mayor brevedad posible«.

²⁷⁾ Srv. výše str. 219, pozn. 25, a *Gindely* v Sitz.-Ber. víd. akademie z ledna 1862. *Wittich* (47, pozn. 2) zmiňuje se o listu Aytonově Olivarezovi z 8. list. 1633, kde se radí dáti Valdštejnovi země, po nichž dávno touží, Virtembersko a Falc, aby byl získán po dobrém.

²⁸⁾ Šafgoč již 3. ledna byl v Praze, na cestě do Plzně. Srv. *Dvorský*, 10, *Irmer*, III, str. 426 a *Dudík* v AÖG, 25, 324.

vévodu, aby od resignace upustil. Bylo však třeba dvojího posláním, než vévoda slíbil.²⁹⁾

Řeč Illova byla zajisté inspirována, a nemůže býti pochybno, že měla důstojnictvo popuditi proti dvoru a že k tomu užila opět nepravdy a lži. Poměr Španělů k vévodovi vylíčen jest tu zcela nepravdivě — důstojníkům bylo dokonce oznámeno, že Španělé pokusili se vévodu otrávití³⁰⁾ — posláním Quirogova zneužito jest obratným způsobem,³¹⁾ a poznáme ještě níže, jak vévoda sám překroutil vůči saskému zástupci pravý stav věci ještě směleji, jak se snažil vůbec vyložití své plány z rozporu mezi vlastní poctivou péčí o blaho armády a blaho obecnosti a mezi zavržení hodnými piklemi jedné strany při dvoře vídeňském, vedené španělskými vyslanci, piklemi proti armádě a německé říši. Jest ovšem přirozeno, že musil voliti tuto nebo podobnou cestu, chtěl-li armádu proti dvoru poštvati, a jen s tohoto stanoviska možno také všechny podobné výklady posuzovati, zejména lze-li bezpečně ukázati jejich nepravdivost. Valdštejn krátce nepřátelství Španělů proti sobě, armádě a římské říši pouze předstíral, své vlastní, převahou osobní, proticísařské a protišpanělské plány připínal klamně k politickému a národnímu rozporu, existujícímu ode dávna. Půda k tomuto byla v armádě zajisté připravena, a nepochybně i vévodou samým a nejbližším okolím jeho, a tak mohlo se v mnohém v řeči Illovově ozývati jeho vlastní přesvědčení. Že však taktika volena byla výborně, že protišpanělské útoky došly víry a ohlasu, ukázalo se již druhého dne v projevech jednotlivců při známém banketu u Illova.

Ještě před jídlem navrhl Illo, aby důstojníci v uznání vévodovy otecké péče o armádu slíbili při něm státi a jeho neopouštěti a aby revers takový dali písemně. Všichni souhlasili bez rozdílu, i přečten ihned návrh žádaného zápisu, jenž slovy co možná nejdůraznějšími zavazuje každého státi poctivě a věrně při vévodovi až do poslední kapky krve a nedati se od něho od-

²⁹⁾ Stanovení pravdy o zevnějším průběhu všeho u *Irmera*, III, XXIV sq. Řeč Illova v úřední zprávě (*Murr*, 244). Ještě živějšími barvami než zde jsou líčeny výroky Illovovy a Trčkovy v nedatov. listu (MKG, 1882, 206), ježž znal i hr. Slavata (*Aliud ex Bohemia u Dvorského*, 12 sq. a v přepracování »Chaos«, *Murr*, 139 sq.). Výpovědi jenerálů ve vyšetřování jsou ovšem skoupé, ale hlavní přece doznávají. Srv. *Dudík* v AÖG, 25, 360 (*Mohr von Waldt*), *Irmer*, II, str. 413 (*Scherffenberk*), 427 (*Šafgoč*) a *Krebs*, I. c.

³⁰⁾ *Scherffenberk* to doznává i ve vyšetřování (*Irmer*, III, 445), a vévoda Fr. Albrecht píše o tom již 18. ledna z Ostrova Arnimovi. Zprávu měl od svého bratra, císa. nejvyššího Julia Jindřicha, který hrál při zápisu vynikající roli a nyní byl vyslán jemu vstříc (list otištěn cele u *Kirchnera*, 271). Že rozšířena byla mezi důstojníky zpráva, že vévodovi budou vzaty konfiskace, doznává mimo jiné i svědek jinak nejzdrželivější, *Mohr z Waldtu* (*Dudík*, I. c., 360).

³¹⁾ Illo mluvil dle úřední zprávy: »... der Kayser sey nur ein Raub der Jesuiter, welche durch jhre gewöhnliche betrug, vnter dem schein der religion, alles Gelt, so auffbracht wurde, verschicken, so weren auch der Kayserlichen Ráth und Ministrorum gedanken allein dahin gerichtet, wie sie Ihrer Kays. May. Gemüth und Hertz auff andere sachen wenden, auff dass sich die Ministri inmittels dess absoluti Imperii gebrauchen mögen, steckten beynebens voll des Geitz und aller böser Begierlichkeiten, wie sie dann alle Contributions . . . etc.

děliti stůj co stůj, pod ztrátou cti, života a statku. Klausule: »pokud on (vévoda) zůstane v službách J. Mti. Cís. nebo pokud tato ho k službě své bude užívati,« jež v původním návrhu byla obsažena a shromáždění byla přečtena, byla pak z exemplářů k podpisu vyložených vymýtěna.³²⁾ Podpisování dále se po banketu, za obecné opilosti a divokých výstupů, při nichž se již ukázalo, že část důstojníků, jíž ovšem nebezpečné cíle všeho musily býti zřejmy, tak daleko s vévodou jíti nemíní.

To a pak asi i nedůstojná povaha všeho přiměly vévodu, že následujícího dne (v pátek dne 13. ledna) povolal jenerály a nejvyšší k sobě a po delší řeči ve smyslu výkladů Illovových³³⁾ prohlásil, že vrací se k svému rozhodnutí a vzdá se velitelství. Změnu odůvodnil tím, že při podpisování reversu vyskytly se nesnáze. Mluvčí shromáždění jali se vévodu znovu prositi, aby setrval, a zdráhání některých z minulého večera omlouvali jejich nepřičetností. V týž den zhotoveny byly nové exempláře zápisu a znovu podepsány. Tři z nich dány k uschování nejstarším nejvyšším u pěchoty, jízdy a u Chorvátů, jeden svěřen jenerálu Šafgočovi, aby sebral zbývající podpisy ve Slezsku, kde mu bylo zároveň uděleno neobmezené komando, jiný jenerálu Scherffenberkovi za stejným účelem a s velením v Rakousích. Důvěrníci vévodovi a patrně Valdštejn sám měli za to, že — armáda je zajištěna!

Nelze tu zamlčeti, že historie plzeňského zápisu jest novým dokladem pošetilosti Valdštejnova jednání. Pomlčíme-li i o nepochopitelné důvěře v závaznost slibu stvrzeného podpisem, máme přece v té naivní, přímo dětinské proceduře s dotčenou klausulí nejvýmluvnější známku toho. Přes to byla ve společnosti konspirátorů reversu z 12. ledna příkládána veliká důležitost — opis poslán byl ihned do Sas, aby kurfirta o upřímnosti snah vévodových přesvědčil, jiného bylo pak užito v jednáních s Bernardem Výmarským a nepochybně i s Feuquièrem. To stvrzuje ovšem soud, již výše dotčený: plzeňský zápis nevyšel z obrany jeneralissima proti nespokojenosti dvora, ale ze starých jeho plánů na povstání proticísařské, byl jaksi prvním činem rozhodné akce v tomto směru, a tak byl také nepřítelům císaře z nejbližšího okolí vévodova vykládán. Stalo se ovšem, čeho se v Plzni nenadáli — tam, kam byl adressován, neměl revers žádoucího účinku, za to však vedl k dalekosáhlé akci ve Vídni.

Jest význačné, že události plzeňské byly sledovány pozorněji a úzkostlivěji v Praze než ve Vídni. Z listů předních úředníků království z měsíce ledna lze jasně vyčísti, že jednání vévodovo budilo v Praze veliké obavy a podezření, že Valdštejn chystá zrádu.³⁴⁾ Nejen dokonalejší známost události

³²⁾ Revers otištěn jest u *Förstra*, III, 140 (s klausulí), u *Hallwicha*, č. 1007 (z archivu Šafgočského) a jinde bez klausule. O klausuli této srv. vývody u *Irmera*, III, XXVI sq.

³³⁾ *Mailáth*, Geschichte Österreichs, III, 315 sq. a pozn. u *Rankeho*, 261.

³⁴⁾ Srv. »rozličné noviny« u *Dvorského*, 7—10, z měsíců ledna a února (»Es schreibt einer von Prag vom 4. diess (ledna): Unser Lieber Herr Gott bekhehre Ihne, damit ers mit Unserm Allergnädigsten Gottesfürchtigen fromben Kaiser und dem ganzen hochlöblichen Hausz Österreich treulich meine Und sie nit verführe und uns arme treue Unterthanen nit in das euszerste Verderben und Elendt setze«). Srv. i *Arctin*, č. 34, B.

v hlavním stanu, ale zajisté i vysvětlitelný pud společnosti, jež tušila nebezpečí, společnosti vévody znalé a lépe jej prohlédající, byl toho příčinou. Ve Vídni zprávy o povážlivosti plzeňského zápisu po mnoho dní do širších vrstev nepronikly. Sám Richel neví ještě 18. ledna o reversu ničeho; dne 25. píše o něm stručně takto: Přemnozí vykládají to zde jako konspiraci a trestné spolčení, fakce fridlandská však vysvětluje to tak, že vévoda chtěl se pouze ujistiti nespokojenou soldateskou, a to k prospěchu JMCís. To jest však jisté, že dotčená událost zdá se císaři i králi i španělským vyslancům a jiným povážlivou, ale stranníci Fridlandovi čerpají z ní důvody, aby ukázali, že změna v jeneralátu jest nebezpečná, ano nemožná.³⁵⁾

Vyslanec bavorský byl zpraven velmi nedokonale — v den, kdy ještě psal o vlivu fridlandské strany na císaře a měl za možné, že plzeňský revers postavení vévodova nepodlomí, v den ten byl již hotov patent, kterým byla *veškerá armáda odkázána ke Gallasovi a poslušnosti k vévodovi sprostěna*. Patent dán jest 24. ledna,³⁶⁾ a třeba jej považovati za přímý následek zpráv z Plzně, jež byl císaři podal vyslanec Oñate. Tomuto oznámil všechno maršálek *Aldringen* a přímo z Plzně resident dr. Navarro. Zpráva Navarrova mluvila se vši určitostí a mnohými podrobnostmi o Valdštejnově *zrádě*, v tom smyslu a v té souvislosti zápis nejvyšších vyličovala a neopominula ovšem klásti důraz na vše, co se mluvilo a chystalo proti Španělsku. Tak, praví se tu, jest zrada zřejmá, a prostředky k jejímu provedení jsou připraveny. Chybí doposud, aby Fridland vystoupil otevřeně, toho však neučiní, dokud neuvidí, jaké pomoci dojde u nepřátel domu Rakouského. Tuto zimu bude zatím s dvorem »temporisovati« — neboť takto (t. j. o »dvoru«) mluví vždy, protože císaře do úst nevezme.³⁷⁾

³⁵⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 25. ledna. *Irmer*, III, č. 386.

³⁶⁾ *Förster*, III, č. 415.

³⁷⁾ Jsme bohužel, co se toho týče, odkázáni nikoliv k přímému užití listin, ale k zpracování jich u *Witticha* (W. u. die Sp., 51 sq.) a z části u *Rankeho*, 380 sq. Wittich praví, že zpráva Navarrova obsahuje mnohou zajímavou zvláštnost (*plán na snižení španělské moci s pomocí Francie*), v celku však že souhlasí se známým vypravováním u *Khevenhüllera* (XII, 1136). Více se odtud o veledůležité, jak se zdá, zprávě této, na níž nepochybně založeno jest z části úřední vyličení zrády z doby pozdější, nedovídáme. *Ranke* (str. 280) mluví o zprávách Oñatových ještě neurčitěji. Nejdůležitější je, co Oñate píše 21. února (*Ranke*, 365): »Poco antes desto (před dojitím zpráv o plzeňském zápisu, me havian hecho honora algunos de los principales cavos del ejército del Emperador (*Aldringen*?) de fiar de mí el secreto de lo que havia de passar en esta junta (srv. pozn. následující), y de las maquinaciones que traya Fritlant en deservicio de S. M. Cessarea, para que yo le desenganase y se procurase encaminar el remedio. Y assí por mi medio lo vino á entender todo S. M. Cessarea, y á saver con evidencia la infidelidad con que procedió en los tratados del verano passado, que todos yvan endereçados á los fines y intereses particulares del duque y á irreparable daño y deservicio del Emperador, que tenia tratados con la corona de Francia y ya señalado personas para embiar á Roma y á otros potentados de Italia á disponer una comocion universal contra la casa de Austria; que llamava á Arnheim y Francisco Alberto de Saxonia con yntento de concluir la paz con los dos electores de Saxonia y Brandenburg, haciéndoles qualesquier partidos, á trueque de que le diesen sus armas, para con ellas y las que tiene hazerse elegir rey de Bohemia, obligar el Emperador

Jest to poprvé, co došla dvora zpráva, jež mluvila určitě o Valdštejnově zrádě, a poprvé, co se jí uvěřilo. Tušili-li ve Vídni v jeneralissimovi již dlouho nepřítel, mohli se dáti přesvědčiti snáze, že je i zrádce. Jest možno, že císař nebo Eggenberk nebo jiní nebyli snad ještě neochotni pokládati udání Navarrova o zrádných úmyslech vévodových za pouhé kombinace; ale hrozivost plzeňského zápisu sama sebou, potvrzená zprávami z jiných stran, tak na př. i od Aldringena,³⁸⁾ musila býti očividna a musila puditi k rychlým opatřením. Oňate sám nepochyboval o pravdivosti vzkazů Navarrovy v nejmenším a jásal, že konečně přišel všemu na kloub; vše, co v něm dříve vzbuzovalo podivení a podezření, bylo ve světle odhalení těchto zajisté úplně jasno. Oznamil své noviny důvěrně císaři a Eggenberkovi a radil zároveň k svrchované opatrnosti. Králi píše, že cesty k záchraně, jež navrhl, jsou toho způsobu, že nejmenší prozrazení jich způsobilo by naprostý nezdar všeho.³⁹⁾ Lze se domyslit, co asi bylo podstatou rad těchto: líčiti úplnou důvěru k vévodovi a zatím tajně odvrátiti od něho armádu, po případě rozštíti uzel jedinou ranou — máchnutím dýky nebo výstřelem z pistole. Že Oňate v tomto smyslu při dvoře mluvil, víme jistě.⁴⁰⁾

Navarro projevil ve své relaci mínění, že vévoda bude s dvorem »temporisovati«, dokud se neujistí pomocí evangelických. I ta poznámka ukazuje k dokonalé znalosti věcí. Valdštejn sice o zápisu plzeňském *neoznámil do Vídně nic*, ale jinak snažil se maskovati své snahy více, než bylo jeho obyčejem. V létě nedověděl se dvůr o jednáních jeho s nepřitelem téměř ničeho — nyní oznamuje svědomitě Trautmannsdorfovi nebo Questenberkovi

á salir de Alemania y en summa fundar sa fortuna y grandezza sobre le ruyna de S. M. Cessarea y depression de la casa de Austria.«

³⁸⁾ Srv. právě cit. depeši Oňatovu. Aldringen sám píše Piccolominimu v nedat. listu (nepochybně z Pasova, 4. února. *Irmer*, III, č. 414): . . . io sono molto confuso dopo che più di quindici giorni fa ho fatto sapere all' ambasciatore di Spagna quanto si è fatto a Pilsen, non ho ancora ricevuto risposta alcuna . . . Hr. Pavel Aldringen, biskup v Tripoli i. p., zmiňuje se v své »Wahrhafte Relation« (ve víd. stát. archivu; srv. *Irmer*, III, VIII) rovněž o zprávách Aldringenových Oňatovi, *motivuje pouze jimi vystoupení vyslancovo*.

³⁹⁾ *Wittich*, I. c. 52 (dle depeše Oňatovy z 22. ledna).

⁴⁰⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 8. února. *Irmer*, III, č. 434: . . . wie mir dann conte de Onate diser tagen . . . bekennt . . . und sich noch dis dorzu vernemen lassen, dass eben so leicht und weniger gefahr dorbei sei, den Fridland gleich gar umzubringen, als zu fangen und erst an andere ort zu führen und zu verwahren«. Richel sám však psal již před týdnem kurfiřtovi: Wass aber diss für ein anstalt sey hab ich nicht vermerckhen konden, Vnangesehen Ihrer F. Gn. *ich* etliche motiua vorgebracht, warumb besser vnd sicherer den hersog und seine Complices alssbald gar Nider zu machen alss nur beyzufangen (*Aretin*, č. 36, z 1. ún.). *Le Vassor* (IV, 481) líčí vystoupení Oňateho velmi obsírně, vkládaje mu do úst plamennou řeč proti Fridlandskému: ». . . Mais aujourd'hui l'Empire est trahi, la Bohême usurpée, l'Autriche envahie et Vienne assiégée par les quartiers donnés aux troupes dans tous les endroits voisins. Vous et les Princes vos enfants êtes, pour ai si dire, prisonniers. Qu'attendez-Vous, Sire? . . . A quoi bon tant hésiter? *Un coup de poignard ou de pistolet tranchera le noeud en un instant*. Il vaut mieux prévenir une guerre civile par la mort d'un seul homme, que de lui donner le loisir de l'allumer.« Důvod tento jest důkazem pozdějšího původu díla Vassorova. V současných pramenech se s ním neseškáváme — nebylo považováno za nutné *takto* čin omlouvat.

příchod Kinského, příchod Františka Albrechta, naděje na brzký příchod Arnimův a žádá opětovně odeslání dra. Gebharda, jako císařského komisaře k jednání.⁴¹⁾ Bylo mu patrně zřejmo, že třeba nyní činiti více, má-li býti utvrzena důvěra dvora, ale jest také pochopitelno, že ve Vídni nedali se všim tím, co bylo v tak příkrém odporu ke skutkům vévodovým, mylíti. Jak si ostatně představoval vévoda dotčené účastenství dra. Gebharda v jednání, dovídáme se odjinud: Gebhard měl jednati se saskými rady zvlášť, a vévoda s Arnimem také zvlášť!⁴²⁾ Tak nelze i vévodou v době této znovu a znovu projeveného úmyslu o vzdání se velitelství nepovažovati leč za klam k zmýlení dvora a k získání armády. Jak byl již v listopadu hrozil Trautmannsdorfovi, tak znovu v dnech 5.—7. ledna zařkal se Quirogovi, že vzdá se jeneralátu, jen když mu císař umožní zaplacení všeho, zač se byl zaručil svým nejvyšším, nebo když jej ručení sprostí⁴³⁾ — tak 12. ledna poslal do Vídne hr. Hardegga se zprávou, že zamýšlí resignovati, bude-li mu dáno ujištění osobní a nahrazeno 300.000 tol. Významno jest, že Hardegg nebyl zmocněn ke konečnému prohlášení v té příčině — o to měl býti teprve později vyslán k císaři Maxmilián z Valdštejna! Ten byl proto povolán z Vídne do Plzně,⁴⁴⁾ ale nebyl odeslán odtud s nabídkou resignace, až teprv — 18. února!⁴⁵⁾

⁴¹⁾ Srv. výše str. 385, pozn. 153, co pověděno o stylisaci pasu vévody Františka Albrechta. Stejně zní koncept pro Arnima z 10. led. (*Hallwich*, č. 1005) — dvůr má býti opět přesvědčen, že iniciativa vychází od kurfiřtů. Charakteristický v té příčině jest zejména list Valdštejnův z 9. ledna Trautmannsdorfovi (*Hallwich*, č. 1003). Podobně píše témuž 20. led. (v den prvního příjezdu Františka Albrechta), žádaje vyslání dra. Gebharda a znovu 30. led. (v den příchodu Schliefova, o němž se však *nesmiňuje*). Srv. *Hallwich*, č. 1014 a 1023. Srv. o tom *Lenz*, 453. Z Vídne chtěli dra. Gebharda odeslati již 27. led. (*Hallwich*, II, str. 209, pozn. 3 a str. 454), ale cesta jeho byla odložena. Teprve když došel list vévodův z 30. led., byl (4. února) dr. Gebhard vypraven. Jeho instrukce (*Hallwich*, č. 1261) i list císaře vévodovi (*Hallwich*, II, č. 1035) žádají ovšem *řádně ratifikace* císaře a odkazují vyslance k instrukcím z minulého léta, vypracovaným pro jednání ve Vratislavi.

⁴²⁾ Srv. memoriál Arnimův kurfiřtovi, Drážďany, 30. led. (*Ranke*, příl., str. 354).

⁴³⁾ Srv. výše str. 371 a 412 a depeši Antelmiho z 21. led. (*Gliubich*, I, c., 413).

⁴⁴⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 18. led. *Irmer*, III, č. 361. Hr. Gallas píše poněkud rozdílně 1. ún. z Plzně Piccolominimu: Quello S. A. m'ha detto (è), che desidera la soddisfazione del Ducato di Mechelburg, la securanza di lui et de tutti noi altri, acciò che non mi (gli) venghi fatto qualche affronto invece di ricompensa et la sodisfazione dell'armata et a questo affetto credo hoggi ch'abbia fatto chiamar il Sig' Col^o Massimiliano per rappresentar a S. M^a (*Irmer*, č. 402). V Plzni byl očekáván Max z V. již 3. února (*Gaedeke*, č. 115); přibyl tam teprve 12. (ibid., č. 131). Z listu Richelova (*Irmer*, č. 434) jest patrnó, že opustil Vídeň před 8. ún. a že vskutku u dvora jednal o vévodově resignaci (. . . durch den er jüngst dem Kaiser die resignation offeriren lassen . . .).

⁴⁵⁾ Valdštejn Eggenberkovi, Plzeň, 18. února. *Hallwich*, č. 1061. Srv. i list Questenberkovi z 7. (*Hallwich*, č. 1048): »Wir haben des Herrn schreiben vom Ersten diess zu recht empfangen vnd, wass Er mit des Hertzogs zue Crummaw Ld. (Eggenberk), *welcher gestalt vielen sachen geholfen werden khönte*, conferiret, darauss mit mehrem verstanden.« Vévoda to má sám za nutné, »zumaln die sachen auf solche weyse nicht bestehen können«, i požádal dra Navarra, aby zpravil o jeho mínění P. Quirogu. Dotčeného listu Navarroya neznáme. Že Questenberk mohl ještě 1. ún., kdy již nařizena byla jeneralům »exekuce« proti vévodovi, psáti o smírném vyrovnání neshod, nepřekvapuje — Quest. o krocích proti

III.

Z toho třeba souditi, že Valdštejn chtěl dvůr dále klamati. Kdyby byl na resignaci vážně pomýšlel, nebylo třeba velezrádných jednání s nepřítelem a všeho, co s tím souviselo, a vévoda by se byl v tom případě také nespokojil pouhou náhradou 300.000 tolarů. Příležitost i důvod k resignaci ovšem měl — i kdyby nebylo boje s dvorem, byla to předem bolestná nemoc jeho, jejíž záchvatům bránil se hrozným proklínáním. Privil sám Quirogovi, že kdyby se nebál pekla a ďáblů, vzal by ten nejhorší jed, aby byl jednou té bídy prost! ⁴⁶⁾ Pochybovalo se již o životě jeho, ale — Valdštejn mluví sice o resignaci, a přece zatím uprostřed tělesných útrap, takřka na smrtelném loži, osnuje plány a činí přípravy k zradě a revoluci!

* * *

Kinský byl hned v pondělí, jak přibyl do Plzně, přijat vévodou a zdržel se u něho pozdě do noci. Druhého dne ráno odebral se znovu do jeho bytu, a rozmluva trvala opět několik hodin, až přes poledne. Po ní oznámil Kinský Schliefovi, že bude vypraven do Drážďan. Večer rozmlouval znovu dlouhou dobu s vévodou, a ve středu ráno povolán byl k Valdštejnovi Schlief. ⁴⁷⁾ Téhož dne po rozmluvě — v první den plzeňského zápisu — vypraven byl Schlief spěšně do Drážďan, pověřen kreditivem hr. Kinského, ⁴⁸⁾ aby kurfiřta zpravil o obsahu porad, konaných mezi vévodou a Kinským. Schlief však v Drážďanech podává zprávu pouze o své rozmluvě s Valdštejnem, jež kryla se nepochybně s výsledkem úmluv mezi vévodou a hrabětem z 9.—10. ledna. O vzkazech Schliefových máme úřední záznam tajné rady kurfiřtovy ze dne 15. ledna. ⁴⁹⁾

Valdštejn přijal Schliefa leže v posteli. Započal rozmluvu některými poznámkami o dřívějších osudech Schliefových, zejména že ví, že jest u Švédů špatně zapsán. ⁵⁰⁾ Na to zmínil se o »dobrém záměru«, který měl nedávno,

Valdštejnovi nepochybně nevěděl, Eggenberk pak »dissimuloval«, jako *čsař, jenž do 13. ún. psal vévodovi nepřátelstějši listy.*

⁴⁶⁾ Srv. listy Rogeho kurfiřtovi z 30. pros., 10. a 13. led. (*Rudhart*, č. 7, 9, 11) a pozn. u *Haltwicha*, II, CLXV.

⁴⁷⁾ Dle výpovědí Schliefových ve vyšetřování (8. dub. 1634) u *Irmera*, III, str. 455.

⁴⁸⁾ Kinský kurfiřtu Saskému, Plzeň, 11. ledna. *Gaedeke*, č. 105. Schliefa posílá ke kurfiřtovi, aby referoval, »was etwa für discursen zwischen obgemelten Herrn Generalissimo F. G. und mir passirt« (srv. *Lenz*, 453, pozn. 2).

⁴⁹⁾ Z části u *Helbiga*, Der K. Ferdinand etc., 11 sq.; celé u *Gaedeke*, č. 109.

⁵⁰⁾ Schlief vyličil to obšírně ve vyšetřování (3. dubna 1634. *Irmer*, III, str. 451), vypravuje o své minulosti v podstatě: Narodil se v Pomohí ze starého šlechtického rodu evangelického. Otec byl knížecím radou v Pomohí. Sám usadil a zakoupil se v Praze, oženiv se s dcerou Mikuláše Schwarzgerbera, nejv. zámeckého komisaře za císaře Rudolfa. Roku 1628 dobrovolně emigroval a byl jmenován vévodou v Pomohí, skutečným tajným radou a nejvyšším. Zde prodlé až do r. 1630; po vystoupení Gustava Adolfa, nechtěje (prý) sloužiti proti císaři, odebral se do Perna a žil pak zde a v Drážďanech. Statek jeho Torgelow v Pomohí Gustav Adolf po odchodu Schliefově konfiskoval a daroval jej svému tajemníku Sattlerovi. — O statku Schliefově v Čechách a žádosti jeho z 20. čerce. 1633 Valdštejnovi srv. *Haltwicha*, č. 547. Schlief byl znám s Valdštejnem již od roku 1604,

a litoval, že se jednání rozbila. Homo proponit, deus disponit. pravil. Kdyby byl kurfiřt k míru ochoten, *chtěl by vévoda jednati tak, aby se poznalo skutkem, že jest říšským knížetem a chce dobrou říši*. Kdyby mu kurfiřt důvěřoval, není pochybnosti, že by přistoupili (k pokoji) všichni ostatní stavové. Vévoda by odvolal vojsko z Lužice i od hranic, a Sasku by připadly Magdeburk a Halberstadt a Horní a Dolní Lužice dědičně. Rád by se sešel sám s kurfiřtem někde v Horní Lužici nebo v Čechách a pojednal o dobrou říši. Ohlášený příchod vévody Františka Albrechta do Plzně jest mu sice milý, ale chce, aby byl poslán *Arnim* s jedním tajným radou. Sám chce pozvati k jednáním říšského dvorního radu dra. Gebharda.

Následuje *nepravdivé a tendenčně zbarvené* vypravování o poslání Trautmannsdorfově a Quirogově, jež má zřejmě vzbuditi dojem, že vévoda dostal se v konflikt s dvorem, protože hájil zájmů říše, a že jest na roztržku připraven.⁵¹⁾ V souvislosti s tím rozvíjí vévoda své úmysly o budoucím utváření říše:

Španělsko, pravil, *chce v říši založiti monarchii a dominát*. Tomu on co živ nedopustí. Chce sám pomoci k zahrnutí Španělů z Italie, Hennegau a Artois. Také by bylo nutno nedati králi Francouzskému překročiti Rýn, jinak by byli ohroženi duchovní kurfiřti. Francii lze jinak dáti dosti učinění. Náhrada Švédům nebude činiti nesnází. Chtí dosci »mořských bran« — Valdštejn jmenuje Wismar, Rostoky, Štralsund a Kolberk — při nichž je interessováno Braniborsko, ale bude lze přes to najíti cestu, jak by byli uspokojeni. Duchovní statky musí kurfiřti a biskupové dostati zpět. Vévoda Ber-

z tažení uherských. Při útoku na sv. Ondřej zachránil tenkrát Schlief, jenž byl již hejtnem, mladému fenrichu, A. z Valdštejna, život. Roku 1619 bojoval Schlief jako hejtnem v stavovském vojsktě pod Thurnem (*Dvorský*, Albr. z Valdštejna, 50 a 92, pozn.).

⁵¹⁾ Discursweise were von Ihm gemeldet, welchergestaldt vnlengst der Graff von Trautmannsdorff von Ihrer Kay. Mai. zu Ihm gesendet worden, welcher fürbracht, Ire Kay. Mai. wolten gerne, dass der König in Böhmen künftigen Fruling mit zu Felde zöge, es solte aber er, der Herzog, das völlige Commando behalten, worauff er geantwortet: Ich sehe wohl, was Ir mir vor eine Maske für die Augen machen wollet, Ich will sie abziehn, Ich vermercke, dass man damit umbege, mir die Armée auss den Händen zu spielen, *Ich sage euch, werdet Ir mir noch einmahl mit dergleichen sachen kommen, ich will euch auff stücken hawen lassen*. Nach diesem hetten sie einen Geistlichen geschickt, welcher Ihm das Gesets vnd Evangelium fürlegen sollen, der hette ihm angezeigt, wie am Kayserlichen Hofe ausgeben würde, als solte er, der Herzogk, den Staaden habe zu entbiethen lassen, er wolte nicht zugeben, dass Spania die Teuzsche Freyheit solte vnterdrucken, welches aber die Kay. Mai. nicht hette glauben wollen. Worauf er geantwortet: *Ja, Er hette es Ihnen nicht allein sagen lassen, sondern auch geschrieben, die Spanier hetten allezeit böse consilia geführt*, hetten zur vngbüer den Herzog zu Mantua attackirt vnd darüber Herzogenbusch, Mastrich, Reinbergk vnd andere Plätze verlohren — Ani posláni Trautmannsdorfovo ani Quirogovo, pokud víme, vévodou dotčených cílů nemělo, v úřední zprávě Quirogově (srv. výše str. 407) není o tom slova, také není nikde nejmenší stopy, že by bylo Trautmannsdorfovi cos podobného uloženo. Naproti tomu nezmiňuje se Valdštejn o vlastních cfelech obou posláni ani slovem a co vypráví o přikrém odmítnutí, jež bylo údělem oběma vyslancům, je zřejmě *vymyšleno*. Víme naopak, že Quirogovi odpovídal velmi zdvořile, ač přišel tento s posláním nemilejším, než »předložiti zákon a evangelium«.

nard Výmarnský musil by dostati něco v Bavořích nebo v Elzasu. *Kurfiřt Bavorský má, jak Schlieff pozoroval, býti cele zahlazen. Falc třeba především restituovati. Tyroly, a co k tomu přisluší, má naučdy zůstati při císařství . . .*⁵²⁾

Potud stručný záznam o vzkazech přednesených Schlieffem. Ostatně zaznamenává protokol pouze, že Valdštejn může spolehnouti i na armádu bavorskou, a poznámku maršálka Illova k Schlieffovi, »starému dobrému příteli svému«, že vévoda není nijak nakloněn spolku se Švédy, protože by tak říše byla v trvalém nepokoji. Za to lze *relaci Schlieffovu doplniti* podstatněji ze zprávy o rozmluvě Schlieffově s vévodou Františkem Albrechtem v Drážďanech dne 14. ledna.⁵³⁾

Schlieff byl vykonal cestu do Drážďan s Trčkovými povozy a koni ve dvou dnech. V pátek dne 13. hlásil se již u kurfiřta, ale nemohl býti přijat — kurfiřt byl opilý — až večer téhož dne.⁵⁴⁾ V sobotu setkal se s vévodou Františkem Albrechtem, jenž chystal se právě na cestu do Plzně. Vévoda byl žádost Valdštejnovu o rozmluvu obdržel již 28. prosince v Fürstenwalde,⁵⁵⁾ po několika dnech musil dostati pas (daný v Plzni 25. prosince) a

⁵²⁾ Poněkud naivní a příliš stručné podání tohoto programu třeba snad přičísti spěšnému záznamu protokolu. Poukazujeme k zvláštnímu tvrzení, že Tyroly mají »*allezeit*« zůstati při císařství, k nedbalé povrchnosti jako »So könnte Franckreich wohl sonst eine satisfaction erlangen . . . Mit Schweden würde es auch keine grosse difficulteten geben«. Že by Švédové nechtěli více, než »mořské brány«, nemohl asi V. se domnívati. Ale vysvětlíme zvláštní ráz záznamu, jako výše při zprávách o rozmluvě vévody s Arnimem počátkem června r. 1633 (srv. výše str. 215, pozn. 15): V. mluvil o svých plánech déle a mnoho; obsahu jejich dáti formu bylo ponecháno Schlieffovi. Proto jsou nadmíru důležité zprávy Schlieffovy vévodě Františku Albrechtovi a i výpovědi jeho ve vyšetřování, jež kusý obraz doplňují. *Na relaci Schlieffovu, jako na oficiální zprávu o svých plánech, odkazuje potom vévoda po Františku Albrechtovi (Gaedeke, č. 114; protokol tajné rady z 27. led.) a vlastnoručním listem Arnimovi z 20. ledna (Kirchner, 274; Irmer, č. 370 a Lenz, 458, pozn. 1).*

⁵³⁾ Později ve vyšetřování ve Vídni *samlčel Schlieff*, vypravuje o této rozmluvě, *vše, co svědčilo o vévodových plánech proti císaři* a i ostatek zabarvil tak, že o poctivosti cílů Valdštejnových nemohlo by býti pochybnosti (Irmer, III, str. 456 a list Schlieffův králi Ferd. z 18. kv. u *Krebe*, 227 sq). Irmer k tomu poznamenává (III, XXXIV): Zde máme téměř typický příklad prohnání, s jakou tito prostředníci uměli i věci nejpovážlivější jako nevinné vylčiti a nejdůležitější zamlčeti.

⁵⁴⁾ Dle výpovědi Schlieffových ve vyšetřování. Irmer, III, 4.6. Také z protokolu z 15. led. (Gaedeke, č. 109) zřejmo, že již 13. měl Schlieff u kurfiřta audienci. Předchozí udání tamže o slyšení »*gestriges Tages nach seiner zurückkunft von Pilssen*« může se vztahovati k druhému slyšení z 14. led., nebo je omylem, jako zpráva Františka Albrechta z 14. led.: *Heute ist der Obrist Schlieff wieder kommen* (Kirchner, 271).

⁵⁵⁾ Frant. Albr. Schwalbachovi, Fürstenwalde, 28. pros. Irmer, č. 326. Kus listu uveřejnil *Helbig*, 9. Gaedeke pak prvou část bez data kladl někdy do list. neb pros. (č. 100), druhou správně datovanou vydal neúplně (č. 103. Srv. Lenz, 447, pozn. 1). — Fr. Albr. dodává: »Möchte wol wissen, was *Krosskin* zu diesen sachen saget«. Irmer pokouší se vyložit »*Krosskin*« v »*Rašín*«. To je nemožno — s Rašínem neměl Fr. Albr. žádných styků. Vévoda míní nepochybně hr. *Kinského* nebo jeho choť (Kinskin), jakož vůbec se zdá, že zprávy o ochotě Valdštejnově k míru došly Frant. Albrechta od *Kinského* prostřednictvím Schwalbachovým. Ostatní část listu vyplněna jest nářkem na nedbalost kurfiřta o armádu a na její bídu. Celá armáda nemá prý *ani 5000 mužů!* »Ich wil nach Frankreich und Italia reisen, alda mich nach meiner gelegenheit aufhalten und sehen, wo es hinaus wil . . .«

listy Kinského, k cestě do Čech vybízející.⁵⁶⁾ Pospíšil proto od armády do Drážďan a dosáhnuv svolení kurfiřtova vydal se, ač beze vši instrukce a plné moci, dne 14. nebo 15. ledna na cestu.⁵⁷⁾ Ještě před odjezdem mluvil se Schliefem, vrátivším se z Plzně, a o rozmluvě s ním píše spěšně dne 14. ledna Arnimovi tento nesouvislý list:⁵⁸⁾

»Dnes se nejvyšší Schlief vrátil. Záležitost je v dobrých terminis; doufám, že to bude »fix«. Vévoda je velmi disgustován, protože mu byla dvorem dána veliká důtka stran Řezna, že ho neosvobodil, item, že pracují o to, aby mu armádu vyrvali z rukou, a pro více jiných podobných příčin. Schlief nemůže ani vylíčiti, jak často (vévoda) vzpomenu Vaší Exc., žádaje si sám s Vámi mluvit. *Pomstítí chce se císaři, to jest jisté.* Až k němu přijdu, uvidím ihned, je-li to »fix« a je-li nutno, aby V. Exc. sama k němu přišla. Jinak to asi nemůže býti, má-li z toho povstati cos řádného; *vidím dobře, že musí míti někoho na pomoc.* Před několika dny shromáždil všechny nejvyšší a předstíral, že se chce poděkovati. Ti se rozhodli, že ho nechťi opustiti, s ním žiti a umříti. Dobrý počátek k dílu!⁵⁹⁾ Můj bratr vévoda František Julius přišel sem také, podal cos písemně od císaře o míru, z čehož patrně dobře, že by císař měl rád mřít, *ale ne takový, jako vévoda Fridlandský.* Jest to chvalitebná věc, ale nic z toho nebude, protože jenerál smýšlí zcela jinak. Přece však jeho posláni schválil — jeho záležitost může tak tím spíše býti utajena. *Jest v tom nyní tak pevně, že z toho nemůže.* V druhém postskriptu k témuž listu píše František Albrecht: »Včera jsem se upil skoro k smrti na zdraví Vaší Exc. Kurfiřt přijíjí V. Exc. při každém obědu velmi pilně. Doufám se s V. Exc. brzo shledati. Prosim nanejvýš, pospěšte pro Boha a přijďte sem — jinak z toho nebude nic. Záležitost jest »fix« — *do-vidám se stále nových věcí od Schliefa. Císař a kurfiřt mají býti odstraněni!* Sparr je jenerálním zbrojmistrem. Schlief praví, že vydá všechna místa kurfiřtu zpět. Pro Pána Boha, V. Exc., přijďte ihned! František Karel může zatím armádě veleti.« V postskriptu jiného li tu vévodova Arnimovi z téhož

⁵⁶⁾ Dne 26. dubna praví o tom vévoda sám vyšetřovací komisi (*Irmer*, III, 402), »dass si von dem Fridland schreiben empfangen, dahin nacher Pilsen zu kommen (listu neznáme). So hette auch Fridland durch den Terzki *su unterschiedlich malen* an den Kinzki begeren lassen, ihre fürstl. gn. zu diser rais nach Pilsen zu vermögen«. Že výměna listů mezi Trčkou a Kinským v této době byla velmi čilá, opakuje vévoda níže znovu (*Irmer*, 403).

⁵⁷⁾ Asi 8. neb 9. led. opustil armádu, 12—13. přibyl do Drážďan. Soudíme tak z toho, že 13. led. píše kurfiřt Arnimovi, že mu Fr. Albr. Arnimův list z Beeskova z 8. led. dodal (*Irmer*, č. 350). K odjezdu z Drážďan srv. pozn. 2 u *Lenze*, 455 a *Irmer*, III, str. 123, pozn. 1.

⁵⁸⁾ Frant. Albr. Arnimovi, Drážďany, 14. led. *Kirchner*, 272 sq. a znovu *Irmer*, č. 353 (*Gaedeke* veledůležitěho dokumentu, jako mnoho jiného, do své sbírky *nepojal*). — List tento asi v létech šedesátých s jinými důležitými kusy byl z archivu boitzenburského od-cizen. Srv. o tom *Gaedeke*, NASG, 7, 279.

⁵⁹⁾ Za tím následuje zajímavá podrobnost: Zu Wien hat man wipperstücke, wie der herzog von Friedland auf einer bärenhaut liegt; Terzka, Illo und die vornehmsten halten die haut, und ihro excellenz (t. j. Arnim) haben ihm die eine schiene an die nase gemacht, dabei führen sie ihn. Gallas steht auf der seite und verwundert sich. — Původce karikatury zajistě netušil, jak dokonalé pravdu vystihl!

dne opakována jest naléhavá prosba o rychlý příchod ještě jednou. »Věci jsou víc než ›fix‹. Budete se diviti. Nechybí leč Vaše Exc.«

Pro zlou cestu a množství sněhu nedostal se František Albrecht dne 17. ledna dále, než do Ostrova. Odtud posílá kurfiřtovi a po něm Arnimovi opis plzeňského zápisu,⁶⁰⁾ ježž mu přinesl bratr Julius Jindřich, z Plzně vstříc jemu vyslaný. Týž přinesl nepochybně i důležité listy, jež vévoda dne následujícího, ještě z Ostrova, dává přes Drážďany dále Arnimovi rychle zaslati,⁶¹⁾ a ovšem i hojné zprávy o poměrech v Plzni. František Albrecht píše o tom téhož dne 18. ledna Arnimovi: Doufám býti ještě dnes u generála. *Zálčnost jest tak ›fix‹, jak si jen lze přátí; chybí toliko Vaše Exc., aby mu dala návod, kterak konečně sudu úplně dno vyraziti. Chtěli mu netoliko vzíti armádu, ale chtěli jej i otrávití. Jak a kterak se ujistil svými generály a nejvyššími, obdrží V. Exc. od kurfiřta, ježž jsem prosil, aby to Vaší Exc. poslal. Ty, kteří nebudou chtít s ním jíti, vyžene. Je v tom nyní tak hluboko, že nemůže ven. Doufám, až V. Exc. přijde, že se jí bude řídití ve všem, co budete raditi. Chci zatím učiniti dobrá praeparatoria k tomu. *Se Švédy a Francií nejednal dosud nic; chce se držeti kurfiřtů.* U dvora (ve Vídni) žijí v takové úzkosti, že jest to nevyslovitelno. Nikdo z důstojníků nesmí nyní k dvoru. Doufám, že to bude brzo lépe. Chválím vše to, co činí, ale kdybych byl v císařské službě, neučinil bych to věčně! Šafgoč to také podepsal, Gallas a Hatzfeld ne. Doufá však, že je také k tomu přiměje... Gallas má co chvíli přijíti do Plzně. Španělé nabízejí »grandům« u dvora 1000 (?) pistolí, aby generálovi byla vzata armáda. Jak rádi by to učinili, kdyby mohli! Vévoda dává velkou čest Vaší Exc. Říká také, že nemůže mítí Vaší Exc. za zlé, že jednáte tak opatrně ve svých záležitostech. Nyní to doznává — poslední však nikoliv. Nám není se čeho obávati — *císař necht má se na pozor!*⁶²⁾*

* * *

Sledovali jsme výklady Schliefovy v Drážďanech a ohlas jejich u vévody Františka Albrechta co nejbudlivěji. Věc jest zajisté důležitá — jde o vlastní směr plánů vévodových, jde o chování Valdštejnovo v posledním aktu tragedie.

Co překvapuje hned na počátku, jest důraz, jaký klade vévoda na dorozumění — snad jest to vhodnější slovo, než »mír« — s kurfiřtem Saským.

⁶⁰⁾ Frant. Albr. kurfiřtovi, Ostrov, 17. ledna. *Gaedeke*, č. 110. Píše, že bude zítra (18. led.) v Plzni. — O den dříve (16. led.) obdržel dle regestu *Kirchnerova* (l. c., 273) »von Gallas ein ihm hochrecomandirtes Schreiben in Chifferschrift«. *Irmer* tedy omylem zařazuje v své publikaci pod č. 358 (neznámý) list Gallasův Františku Albrechtovi, d. d. 16. Jan. *Velký Hlohov*. — Zdá se z toho přece vysvitati, že Gallas měl plnou důvěru konspirátorů. Šifrovaný list byl zaslán asi z Plzně do Hlohova Gallasovi, aby jej dále dodal vévodovi saskému, dlicímu u armády.

⁶¹⁾ Frant. Albr. kurfiřtovi, Ostrov, 18. led. *Gaedeke*, č. 111. Napomíná kurfiřta znovu k sesílení armády, »sonsten ist unser frieden so wenig alls nictes... habe gestern E. Ch. D. gesundeheit drinken müssen, das ichs heute ihm Kopff endtpfinde«.

⁶²⁾ Frant. Albr. Arnimovi, Ostrov, 18. led. *Kirchner*, 273: »Von H (šifra pro jméno některého generála) ist mir's Wunder, dass er mit unterschrieben«.

Mluví pouze o míru s kurfiřtem, o veliké touze po rozmluvě a shodě s ním, lichotí, že skrze něho mají býti získáni ostatní. Švédové a Francie jsou dočteny jen mimochodem; mluví se nedbale a povrchně o jejich »satisfakci«, jež prý nebude působiti nesnází, slibuje se důvěrně, že k spolku se Švédy nemá vévoda v zájmu říše libosti pražádné, ano tvrdí se určitě, že nejedná ani se Švédy ani s Francií, že se chce držeti kurfiřtů. Jest to něco zcela jiného, než žádost z října o upokojení říše proti cizím národům, než srpnový plán, jenž žádal pomoci k povstání protihabsburskému. Nejnovější návrhy vévodovy upomínaly by nejvíce na jednání po schůzi kounické až do června r. 1632 a pak snad na jednání s Arnimem za prvního příměří. V této své formě — a to jest důležité — srovnávají se na první pohled nejdokonaleji s přáními saské politiky a se snahami Arnimovými. Nalézáme tu vše, oč tajně nebo zjevně pracovala saská politika: upokojení říše na základě starých ústav, a to předem skrze kurfiřta Saského, vymanění z vlivu Švédů a Francouzů a odbytí obou mocí dostatečnou »satisfakci«. Arnimem vytoužený mír nemohl by, zdá se, býti jiný.

Tomuto muži vůbec vrhá se Valdštejn znovu do náruče. Příchod Arnimův do Plzně byl ještě 26. prosince prohlášen za pochybný a žádáno pouze příchodu Františka Albrechta ⁶³⁾ Po několika dnech dána jest již žádost o rozmluvu s Arnimem, ⁶⁴⁾ a žádost ta opakuje se odtud častěji a častěji, usilovněji a usilovněji. V dopisech vévody Františka Albrechta z 14.—18. ledna setkáváme se již s výroky, z nichž zřejmo, že Valdštejn chopil se myšlenky o příchod Arnimův s horečnou nedočkavostí, v nichž jest líčen Arnim jako osoba, na niž vše závisí, jako spása v nouzi a jediný rádce v nebezpečí, v nichž vévoda s lichotivým uznáním jeho rozumnosti a nenahraditelnosti spojuje odvolání všech výtek dřívějších. A vše to děje se sotva dva měsíce po rozmluvě se Steinäckrem, v níž nezdár všech traktátů byl svalen na Arnima, v níž byl Arnim prohlášen za zrádce a kancléř varován jeho, jako nepřítel, nad něhož nemá koruna Švédská nepřítel většího! ⁶⁵⁾ Lze se domnívati, že přechod od tohoto rozhořčení k vroucím projevům důvěry musila způsobiti nevyhnutelná potřeba, že Valdštejn chtěl zase stůj co stůj získati Arnima. Podezření, že jen proto formuloval své návrhy míru v tak zvláštní shodu s politickými zásadami Arnimovými, možno již tu vysloviti. Ukazuje k tomu zejména ta okolnost, že prospěch, blaho, zdar říše vystupují ve vzkazech jeho jako hlavní příčina a vůdčí cíl jeho snah. Říše má, jako ve všech návrzích učiněných dříve kurfiřtům, býti uvedena v stav před válkou — Falc má býti restituována, ⁶⁶⁾ biskupům a kurfiřtům mají býti vráceny duchovní

⁶³⁾ Srv. výše str. 386.

⁶⁴⁾ Srv. list Schwabacha Arnimovi z Drážďan, 5. led. *Irmer*, č. 339, dle repertoria v archivu boitzenburském. Dne 10. ledna, v den porad s Kinským, dán jest v Plzni pas pro Arnima, jež přinesl do Drážďan Schlieff.

⁶⁵⁾ Srv. výše str. 347.

⁶⁶⁾ Tedy ne již, jako v červnu minulého roku, dána odměnou Valdštejnovi. Srv. výše str. 225.

statky, katoličtí kurfiřti duchovní mají chráněni býti před Francií, v interesech říše třeba spolku se Švédy se vzepřít, a Španělé, kteří především jsou vyliční jako úhlavní nepřátelé říše, mají býti vyhnáni — vévoda sám chce je vyhnati! Psal sám Nizozemským, že nedopustí, aby Španělsko utiskovalo německou svobodu! Ano on to vzkázal i do Vídně! To pak uvedeno jest jako vlastní příčina jeho roztržky s dvorem, a celek má vůbec vzbuditi dojem, že jeho návrhy vyrůstají z rozporu mezi politikou jeho, politikou říšského německého knížete, a protiněmeckou politikou Španěl a pošpanělštělého dvora vídeňského.

Na tomto místě nasazují novodobí apologetové páky. »Nikoliv jako osvoboditel Čech, ale jako kníže říšský a milovník pokoje a stavovské svobody proti Španělům a proti jejich ctižádosti, cílící k zřízení monarchie, vyličil se Valdštejn saskému vyslanci,« praví Max Lenz ⁶⁷⁾ a dokazuje, že takovým Valdštejn byl vskutku. V jeho stopách jde Irmer. Jsme u jádra nynější valdštejnské otázky. Kde je pravda?

Zdá se zřejmo hned, že list Trčkův Kinskému z 26. prosince, listy Kinského hr. Thurnovi a Feuquièrovi z dnů následujících, jsou s programem rozvinutým vévodou samým v naprostém odporu. Z oněch vystupují obrisy revolučních plánů české emigrace, povstání proti císaři s pomocí kurfiřtů, Francie a Švédska, z tohoto odvozuje Lenz proticísařský plán nevinnějšího způsobu: dáti v čele spojených armád říšsko-německých říši spravedlivý mír, nehledíc k Španělům, Švédům a Francii. ⁶⁸⁾ Který z obou programů srovnával se s vlastními cíli vévodovými?

Lenz nechce ovšem vstoupiti v šlépěje nekritických obhájců z let osmdesátých, kteří připadli na nejpohodlnější řešení otázky: Kinský jednal o své újmě, Kinský k tomu, co psal, neměl mandátu od Valdštejna. Tak daleko

⁶⁷⁾ *Lenz*, str. 450. Upozorňujeme hned na nepřesný protiklad: osvoboditel Čech — říšské kníže. Pravíme: Ani to, ani ono.

⁶⁸⁾ *Závěrečné úvahy Lenzovy*, 469—480. Třeba poznamenati, že bez patrného rozlišování podává zde Lenz hned za sebou *dvě řešení*, první, že Valdštejn chtěl v čele spojených vojsk císařsko-kurfiřtských diktovati spravedlivý mír, mír, jaký mohl i císař, ač snad nerad, ale přece, přijmouti. Řešení druhé jest však naprosto rozdílné: cílem spojení vojsk udává se mír, *vlastní velikost, bohatství pro důstojníky a vojáky a pomsta protivníkům*, a v dalším rozvíjení jeho dochází se až *k české koruně!* Kdyby tento resultát byl pravdou Lenzových vývodů, kryl by se cele s resultátem této práce. Zdá se téměř, *jakoby Lenz chtěl říci totéž*, nač neustáváme poukazovati, že snahy vévodovy o dorozumění se Sasy a Branibory cílily jen k získání jejich armád k podpoře vlastních plánů o povstání a — korunu, že spojení se Švédskem se vévoda jen proto vyhýbal, protože cesta tato byla nebezpečnou pro nespolehlivost armády (vytknouti třeba pouze, že vévoda vskutku své cíle odhalil a »unbekümmert der geraden Bahn folgte« jak r. 1631, tak na jaře a v létě r. 1633, že několikrát přímo se Švédy a Francií jednal *zjevně o povstání* — to vše zde Lenz zamlčuje). Ale v resultátu tomto pravda Lenzova mínění není, *resultát tento stojí v příkré protikladě proti stanoviskům, hájeným v celé studii*, jest nemalým překvapením po všem tom, co proti podobným plánům napřed krok za krokem bylo uváděno. Pravý výsledek Lenzovy studie podán jest v *prvém* výkladu. Přesvědčíme se o tom znovu právě nyní, v otázce o významu návrhů, učiněných Schlieffem v Drážďanech.

Lenz nejde, ale přibližuje se stanovisku tomuto dosti blízko. Ale již celek vývodů jeho vzbuzuje pochybnost překvapujícím nedostatkem nestrannosti.⁶⁹⁾ Otázka zajisté souvisí se stanovisky hájenými v celé studii, jest takřka zkouškou celého příkladu. Lenz, nechtěl-li povážlivě otrástit stavbou dosavadní, musil hledati a najíti potvrzení svých vývodů o tendenčnosti Rašína, o nemožnosti toho, aby Valdštejn choval »extravagantní« plány emigrace, o pravděpodobnosti jeho plánů proti cizím národům, o tom, jak vévoda byl k zrádě lákán a sváděn emigrací — v poslední fási spiknutí, kde hojnost zpráv umožňuje úsudek bezpečnější. Byli jsme nuceni — díky širšímu základu své práce a hojnějšímu materiálu — krok za krokem pochybenost vývodů jeho dovozovati. Můžeme a musíme tak učiniti i nyní, při nejdůležitějším bodu celé studie.

Lenz pokouší se ukázati, že listy Kinského hr. Thurnovi a Feuquièrovi *nesouhlasí* cele s dopisem hr. Trčky z 26. prosince, že Kinský měl sotva právo tak jistě vystupovati, že mu záleželo na překonání nedůvěry adresátů a že proto barvy silně nanášel. List Trčkův prý však se vzkazy Schliefovými není nijak v odporu. Odkazujeme vyvrácení těchto pokusů o důkaz do poznámky — takovým způsobem otázku odbyti nelze.⁷⁰⁾ Nejde přece o více

⁶⁹⁾ Mínilme zejména stanovisko Lenzovo k otázce, odkud vycházela k proticísařským jednáním iniciativa. *Lenz* označuje otázku tuto vůdčí myšlénkou své studie (str. 467). Co o tom bylo pověděno výše, srv. rejstřík. Počátek vypravování Rašínova o jednáních plzeňských citovali jsme výše v pozn. 4. Lenz, zahajuje kritiku této partie, praví: *Erst bei der Katastrophe findet er (Rašín) wieder Worte. Hier umgeht er nicht einmal, dass er selbst bei der Verhandlung um das Königsprojekt thätig gewesen ist. (Neoznačuje-li Rašín sebe r. 1631 za nositele pozvání o vpád do Čech — směle proti pravdě — a za vzkazovatele slov, že vévoda si může snadno novou korunu dáti zhotoviti? Nepíše-li, stejně nepravdivě, o schůzi jičínské v kv. r. 1633?) Doch wird die Erzählung natürlich so geführt, dass alles von dem Friedländer und seinen mit ihm ermordeten Freunden ausgeht. Mit eigenem Handschreiben ladet dieser Kinsky ein etc. Zde jsme u místa, jež třeba míti Lenzovi za zlé. Nemůže přece býti nejmenší pochybnosti, že co Rašín o zahájení plzeňských jednání tvrdí, je *do slova* pravda, nemůže, opakujeme, býti nejmenší pochybnosti, že podnět vyšel tu jedině z Plzně, z nejbližšího okolí vévodova a od vévody samého. Máme o tom přece list Trčkův z 26. pros., listy Kinského hr. Thurnovi, Schwalbachovi, listy, jež Lenz znal a jež vylučují pochybnost. Lenz pak praví o dvě stránky níže (str. 445): Gleich das erste Document, das uns in die letzte Phase der Konspiration einführt, *scheint allerdings* dem Zeugnis Rašín's Recht zu geben. Es ist der Brief Kinsky's vom 27. Dezember etc. A v závěrečné úvaze přece platí tvrzení, že Rašín s Thurnem pracovali jen o získání vévody snahám emigrace, tvrzení v tom smyslu, že iniciativa vždy vycházela od emigrace, *za nepochybně!* List, kterým hr. Thurn 13. ledna odpovídá Kinskému, list, *z něhož patrna všechna bezpodstatnost mínění Lenzova*, překládáme níže celý. Není k němu třeba poznámek, možno snad jen uvést, co Lenz sám v nejpříkřejší protivě k soudu citovanému na počátku této poznámky praví na jeho základě (str. 470): Denn auch Graf Thurn *wollte nach dem letzten, gerade für ihn durch Steinau so schmerzlich gewordenen Bruch nicht mehr recht heran!**

⁷⁰⁾ Srv. list Trčkův výše str. 386, listy Kinského str. 402 sq. Lenz je v tom základním omylu, že zřídlem vědomostí hr. Kinského o Valdštejnových plánech mohly býti jen listy Trčkovy, že v nich bylo stanoveno, kam až vévoda chce jíti. Snaží se ukázati, že Kinský linii Trčkovou vymezenou překročil. To je falešné pojímání věci — Kinskému stačilo několik slov, třebas jen: »Jsme nyní odhodláni maskaru odložití«, třebas pouze: »Teď!« Plán byl

méně ostentativní a jisté výroky Kinského a o to, neupřlišoval-li snad poněkud, ale jde o faktum, že ještě dříve než jednáno se Sasy, zahájeno bylo jednání s Francií a Švédskem, ba že již žádáno podepsání smlouvy! V tom je odpor proti programu vyloženému Schliefovi, odpor, jehož zastříti nelze, zejména, že neběží o rozpor náhodný, poprvé se vyskytnuvší, ale že jde — opakujeme — *o rozpor táhnoucí se všim jednáním vévodovým v posledních třech letech jeho života*, že jde o otázku, kdy vévoda Fridlandský jednal upřímně neb aspoň upřímněji — tehdy kdy navrhoval Švédům a Francií spojení proti domu Rakouskému, či tehdy, kdy navrhoval kurfirťům spravedlivý mír, ať již se zřetelem k Švédům, ať bez nich, ať na oko proti nim, ať zřejmě proti nim? Listy Trčkovy a Kinského vyrůstají zajisté z téhož okruhu zásad, jenž vedl k jednáním s Gustavem Adolfem r. 1631, k plánu konspirace na jaře r. 1633, k plánu srpnovému r. 1633, a nelze tak beze všeho přejíti přes ně k dennímu pořádku. Odpor tedy zůstává, a oba známé neshodné programy vévodovy vystupují najednou pod jménem jeho *současů*. Tentokráte však netřeba se spokojovati prostým konstatováním odporu, jehož nelze vysvětliti — Valdštejn podal sám svými vzkazy do Drážďan materiál k rozřešení otázky a řada zpráv jiných umožňuje také úsudek bezpečnější.

Klademe důraz na to, že i z výkladů Schliefových, nevykládáme-li jich jednostranně, jest zřejmo, že všechno to mluvení o prospěchu říše, vystupování jménem říšských knížat proti utlačování německé svobody bylo přetvářkou, chceme-li užiti příkřejšího slova, lži a komedií. Třeba pouze ukázati na to,

Kinskému znám dobře, šlo jen o zprávu, že Valdštejn je odhodlán jej provésti; ostatně mezi Kinským a Trčkou nemohlo býti, co se tkne dosahu záměrů proticísařských, žádného rozdílu. Nad to známe *z mnohých listů Trčkových* (srv. výše pozn. 12) jen jediný z 26. pros. Na základě tohoto listu, praví Lenz v mezích svého omylu, měl Kinský *solva* právo psáti Thurnovi (3. ledna), že emigranti mají vyhráno; *»folglich muss die Wendung seines ersten Briefes (listu Thurnovi z 27. pros.), »dass die bewusste Person begierig Alles, was wir vorhin gewünscht, einzugehen«* durch das Schreiben Trčka's an seine Gemahlin (*nesnádný list Trčkův asi z 27. pros., o němž zmínka v listu z 26. pros.; srv. výše str. 386, pozn. 156*) noch weniger gerechtfertigt gewesen sein«. Zde není třeba pochybenost soudu zvlášť vytýkati. Feuquièrovi *nepsal* Kinský, že hlavní osobu vyzkoumal, ale: Ho penetrato, che quella persona si è resoluta etc. (omyl Lenzův zde způsobil porušený text listu). Praví-li Lenz, že Trčka v listu z 26. pros. *»mit keinem Wort berührt er die Absicht Wallenstein's, das anzunehmen, was die Emigranten, Schweden und Frankreich ihm angetragen hatten, die böhmische Krone«*, je to pravda — kdyby to byl Trčka zaznamenal, nebylo by bývalo třeba stoletých sporů o vinu Valdštejnovu. Třeba také zamítnouti naprosto Lenzův pokus sloučiti list Trčkův z 26. pros. se vzkazy Schliefovými. Díváme-li se na oba prameny jako na celky, vystoupí do očí bijící protiva jejich s dostatek. V listu Trčkově *není slova o míru, o říši, ale o vhodné příležitosti*, jaká nevyskytne se věčně, o *»záměrech«* vévodových, o konečném odložení maškary atd. — jest to list psaný v duchu českého emigranta, chystajícího *konečné provedení dávno osnovaného povstání*, kdežto sdělení Schliefova jsou z veliké části právě všeho toho opakem. List Trčkův z 26. pros. měl vůbec již přepodivné osudy — pokusil-li se Lenz uvésti jej v souhlas s výklady Schliefovými, prohlásil jej *Schebek* (Die Lösung, 299) — ne za podvržený — za zcela *nevinný*. O zradě prý nemůže býti na tomto základě ani řeči. Pozoruhodno jest, že jen jednu větu z něho citovati se neodvážil: *»Wo ferne dies negligiret, wird sich in ewigkeit dergleichen occasion nicht praesentiren.«*

III.

že *kurfürst Bavorský měl býti cele zahlasen* — a je nevysvětlitelno, jak mohl Valdštejn mluvit zároveň o prospěchu říše, o německé svobodě a o říšském knížectví! A proč měl býti Bavor zničen? Protože jej Valdštejn nenáviděl, protože mu pomstu přísahal — a tu jsme náhle u jednoho z vlastních a pravých motivů vévodových snah, u *zášti a pomstychtivosti*, jež ovšem chtěla přes se přehoditi nádherný háv vlastenectví, péče o svobodu říše a svobodu svědomí. A jdeme dále. »Tyroly a co k tomu přísluší, má navždy zůstati při císařství« — lze slova ta jen v nejmenším srovnati s programem říšského vlasteneckého knížete? Země koruny České, Horní a Dolní Rakousy, země vnitrorakouské *nemají* patrně při císařství zůstati — císařství, nikoliv císaři, ponechávají se pouze Tyroly a habsburské země venkovské! Víme, že Arnim podpory podobných plánů v *zájmu říše* Sasy vystříhal, víme, že radikální strana protihabsburská, Švédové a Francie, *nikdy tak daleko*, jak těmito slovy naznačeno, *jíti nezamýšlela*, víme, že jediný Thurn svým ostentativním způsobem prohlásil za svůj cíl »císaře o všechno připraviti«, že však by se byl spokojil jistě pouhým osvobozením Čech. Či plány tedy byly »extravagantnější«, ⁷¹⁾ Thurnovy nebo Valdštejnovy? Třeba vůbec ještě dovozovati, že Valdštejn byl ještě větším nepřítelem domu Rakouskému, než sama emigrace? Nejnovější obhájci dokazují však, že Valdštejn chtěl poctivému míru v říši proti — extravagantním snahám Thurna, Francie a Švédska!

A kde je pohnutka těchto snah o zničení císařství, snah, jež s každou politikou ve prospěch říše jsou v odporu? V politických zásadách jí naléztí nelze, ale ovšem a zase jediné v snahách *osobních*. Docházíme k téže příčině, jako výše — k pomstychtivosti. »*Pomstiti se chce císaři, to jest jisté*«, píše František Albrecht pod svěžím dojmem zpráv Schliefových, »*der Kaiser und kurfürst sollen weg!*« Dobrý znatel starých snah Valdštejnových vystihuje

⁷¹⁾ Slovo to uklouzlo *Lenzovi*, 471, ve větě i jinak pozoruhodné: »Wenn daher Graf Kinsky bald nach seiner Ankunft in Pilsen, am 14. Januar den Herzog von Weimar in vorsichtigen und verdeckten Worten . . . um eine Zusammenkunft bittet, damit er ihm ‚ein wichtiges Negotium vertraulich communiciere‘, so folgt daraus noch keineswegs, dass sich Wallenstein damit den Schweden in die Arme warf *oder die extravaganten Pläne Thurn's sich aneignete*.« Pozorovali jsme i jinde toto v základě falešné a předpojaté pojímání snah emigrace. Srv. výše str. 114, pozn. 22. Na *plánech* Thurnových nebylo extravagantního pranic; ty byly tak přirozené a logické, jako plány na př. Arnimovy. Citovanou větu o listu Kinského Výmarskému třeba vůbec vytknouti Lenzovi. Je pravda, že se tím vévoda v náruč Švédům nevrhl, ale o to neběží. Kdo chce dokazovati, že se Valdštejn »vrhl v náruč« Švédům? Z listu zdá se jen vysvítati, že mělo býti jednáno o pomoc Výmarského k proticísařskému povstání. Že se o tuto pomoc jednálo, a to nejen se Švédy, ale i s Francií, o pomoc k povstání a k plánu o korunu, to bude ukázáno přes násilné protivývody Lenzovy níže zcela jasně. — *Wittichovo* líčení (W's Katastrophe v HZ, 72, 385 a 73 [1894], 211 sq. — omylem napsali jsme v pozn. 93, str. 28, že dokončení nevyšlo), tentokráté méně povrchní, ač bohaté omyly, je v duchu *Rankovů* (program německo-vlast. proti Španělům; ve V-ovi. kus Moltkeho i Bismarcka), ale rázu více apologetického. V. je zrádcem teprv od 18. ún., Kinský a Trčka již na s. 420 jsou jeho *nástroji*, jsou pak pečlivě rozlišováni od V-a. samého (důkazy opaku jsou odbyty bezcennou dialektikou; s. 422 sq.), pro jednáni se Švédy a Francií opakuje se označení: »*ködern*« (Výmarského chtěl prý V. oddělití od Švédů!). Správně je charakterisováno stanovisko Arnimovo, zcela špatně Aldringenovo a Piccolominiovo.

zde stručně a vhodně dosah plzeňských resolucí, nedávaje se nijak mýliti zdobným ujišťováním o zájmech říše a říšském knížectví.

A srovnáme s tím vším zmínku Illovovu k Schliefovi, že vévoda nemá chuti k spolku se Švédy, zprávu donesenou Františku Albrechtovi, že se Švédy a Francií dosud nejednal, že chce se držeti kurfiřtů, a poznáme, že obě zprávy byly úmyslně vrženy do oběhu, aby Sasy byly tím spíše získány. Neboť obě zprávy s pravdou se nesrovnávaly — plnomocníci Valdštejnovi jednali již od několika dní s oběma mocnostmi, ano žádali podepsání smlouvy o spolek s Francií, o spolek, jenž zájmům říše musil býti v nejvyšší praejudic! A uvažme dále, že vévoda nemluvil pravdy nebo že aspoň nad míru upřílišoval, tvrdil-li, že Španělé chtí v říši založiti dominát a monarchii, že vědomě křivě vylíčil cíle posláni Trautmannsdorfova a Quirogova, aby důvěru v své vlastenecké německé snahy v Drážďanech vzbudil — a nezbude než uzavřítí tím, čím jsme počali. O upřímnosti Valdštejnových výkladů o jeho říšské německé politice nemůže býti řeči! Byla to přetvářka, politická komedie!

Výsledek tento, jehož bylo lze dojíti i bez použití mnohých svědectví o dalším jednání se Švédy a Francií, o nichž bude promluveno níže, jest ovšem důležitosti veliké. Ukazuje jednak znovu, že výklad o Valdštejnovi, jako německém knížeti, k němuž směřovalo všechno německé studium otázky, před kritikou nemůže obstáti, jednak pak, že i v těch Valdštejnových jednáních s kurfiřty, jež ohlašovala za cíl a motiv svůj jediné prospěch říše a spolky se Švédy a Francií zdála se odmítati, máme co činiti pouze s *rozdíly taktiky*, která vlastní plány o pomstu císaři, Bavorům a Španělům snažila se přiodítí snahou o zájmy říše. Získaný resultát ukazuje, že i výhradná jednání s kurfiřty, provázená více méně tendencemi protišvédskými, nebyla zase, jako přímá jednání se Švédy a Francií, ničím jiným, než výronem starých plánů o pomstu nenáviděným vůdcům katolického světa.

Vše to vrhá ovšem ostré světlo na dřívější styky Fridlandského s nepřátely císaře. Vyplývá odtud, že všechna dosavadní jednání se Sasy a Branibory budou nejspřávněji posuzována, budou-li posuzována z tohoto stanoviska. Jde předně o jejich cíle proticísařské, podruhé o jejich tendence protišvédské. Cíle proticísařské postřehli jsme ve všech a neopominuli dáti tomu náležitého výkladu; kde opíral se tento více o názor povšechný, kde neurčitost neb nedostatek svědectví připouštěla pouze oprávněné podezření, nedovolujíc pronésti úsudku absolutního, tam může soud pravděpodobnosti na základě bezpečného poznání konečného nahrazen býti soudem bezpodmínečným. Tendence protišvédské hrály jakousi úlohu v jednáních z jara r. 1632, po nichž přišel zápas s Gustavem Adolfem, a pak v říjnu r. 1633, s nimiž spojen byl útok na hr. Thurna u Stínavy. Vykládali jsme je jednak vlivem Arnimovým, jednak potřebou dokázati konečně něco proti nepříteli, nemožností spokojiti se nečinností. V nabídce skrze Sparra v lednu r. 1633 podobných snah nepozorujeme, také ne v jednáních za prvního příměří a ovšem ještě méně v projektu srpnovém, jež Arnim osobně měl doporučiti Oxenstiernovi. Okolnost tato dokazuje, že Valdštejn zásadním nepřitelem Švédů nebyl — hledal

u nich pomoci, připoután byl k nim emigrací a předem zajisté svými vlastními plány, jež volaly daleko živěji po součinnosti se Švédy a Francií, než s kurfiřty. Budí-li vše to nedůvěru v opravdovost protišvédských snah Valdštejnových, vyskytujících se na několika místech v jeho stycích s nepřítelem, potvrzuje výsledek pátrání našeho nyní, že i tyto protišvédské snahy byly v jádru svém maskou, byly prostředkem k získání kurfiřta Saského a předem protišvédského Arnima. Vévoda hlásil se k nim ostatně jen tehdy, když šlo o to, aby po dlouhém šetření nepřítele bylo něco proti němu podniknuto — nejusilovněji po rozbití druhého slezského příměří. A i tu spojil je se žádostí útoku na Španělsko a Lotrinsko.

Vysvětlení umělého rozporu v návrzích plzeňských poskytuje nám zároveň příležitost — a to jest snad resultát nejcennější — prohlédnouti celý ten chaos dosavadních jednání Valdštejnových. Největší obtíží pro porozumění a výklad jejich bylo ono střídání mezi zrádnými styky hned se Švédy a Francií, hned pouze s kurfiřty, hned s oběma. Poznáváme nyní, co jsme dosud jen za pravděpodobné mít mohli, že totiž vlastní cíl vévodův zůstává při všem tom jeden a týž — obrátiti zbraň proti císaři; poznáváme, že to bylo vlastním motivem každého jednání, ať pouze s kurfiřty ať pouze se Švédy, ať se to zvalo jednou snahou o poctivý mír ve prospěch říše, ať jindy mělo ráz záměru o zřejmé povstání, ať na venek líčeny byly tendence protišvédské, ať vskutku spolupůsobily snahy protisaské. Tyto zevnější změny ve formě a taktice, způsobené jednou neochotou, úmyslnou neochotou Sas, jindy zřetelem o zaplazení nedůvěry ve Vídni, jindy kolísavostí vlastní nerozhodné, plaché a i vlivům astrologických pošetilostí podléhající mysli, neznamenají změny v původním záměru. Ten pak možno označiti slovem: pomstychtivost a slovem ctižádost. Že království České, o němž zase Schlief nedověděl se ničeho, komu se dostane, vzato-li bude císaři, že království to Valdštejn již *sobě* přisoudil — kdož by chtěl nevěřiti! ⁷²⁾

Ještě na jedno chybí ukázati — na překvapující pošetilost těchto posledních opatření vévodových o získání kurfiřtů na jedné a Švédsku a Francie na druhé straně. O slepé a osudné důvěře v Arnima jsme se již zmínili. K vůli Arnimovi měl Schlief tolik vykládati v Drážďanech o Valdštejnově upřímné snaze o záchranu a o zájmy svaté římské říše — jakoby Arnim neznal vlastních cílů vévodových, jakoby tímto předstíráním mohl býti získán jejich podpoře. V srpnu byl Valdštejn mnohem upřímnější, pověděl Arnimovi, že nezapomněl ještě urážky, jež se mu stala před třemi léty. A tak také na druhé straně, k Švédům a Francii, jednal pošetile, domnívaje se, že listy Kinského a posláni Rašína postačí, jako v případech dřívějších, aby stará sklamaní a mohutná nedůvěra k muži svou věrolomností kompromitovanému byla překonána. Místo, aby se byl uchýlil otevřeně na tuto stranu a své plány o pomstu vyložil, dal se v soukromá téměř jednání s Arnimem, který od počátku proti podobným plánům vystupoval, v jednání, *která musila*

⁷²⁾ O tom ostatně srv. níže.

vzbuditi nedůvěru Švédů. Tak musil zápasit; na obou stranách s neúspěchem, jehož včasnější překonání bylo by snad odvrátilo katastrofu!

* * *

Poznáme-li smýšlení Arnimovo, přesvědčíme se rázem, že naděje, jež byly v tohoto muže kladeny, musily vyznít v trpké sklamaní. Nemůže býti hlubšího kontrastu, než jest ten, jež vystupuje z projevů Arnimových proti pevné důvěře plzeňských konspirátorů v spásné zakročení Arnimovo, proti jásavému tónu vévody Saského: »Pomstí se chce; to jest jisté — záležitost jest víc než ‚fix‘!«

Bylo vylíčeno, kterak v měsíci říjnu opřel se saský generallieutenant vši vahou svého vlivu Valdštejnovým návrhům, kterak chtěl v odporu s vlastními zásadami boji a kterak varoval kurfiřty opustiti ty, kteří církvi boží byli prokázali tak znamenité služby. ⁷¹⁾ Dlouho tato přetvářka netrvala. Odtážení Arnimovo ze Slez, opuštění slezských stavů a sboru Thurnova bylo, jak víme, vykládáno od Švédů za těžkou vinu, ano za zlý úmysl o zničení vojska Thurnova. Arnim se sice pokoušel přičísti vinu jediné neschopnosti a neopatrnosti švédských jenerálů, ale bylo mu čím dále tím jistěji se přesvědčovati, že podezření zapustilo kořeny hluboko, že stará nedůvěra a staré nepřátelství není neochotno prohlašovati jej za zrádce. Bránil se tím, že u obou kurfiřtů žádal o přímluvné listy ke kancléři — u Branibor ještě ku konci listopadu, ⁷²⁾ když napjetí bylo dosáhlo té výše, že švédský velitel v Špandavě skonfiskoval vše, co Arnim v pevnosti měl, odůvodniv to oprávněnou nedůvěrou k němu. Arnim v nejvyšším rozhořčení vracel výtku nespolehlivosti Švédům samým, jejich početilosti ve Slezsku, ⁷³⁾ a — jal se znovu důtklivě naléhati na kurfiřta *o potřebě míru*, jímž lze jediné říši zachrániti, a o němž by co nejdříve bylo třeba osobní porady obou kurfiřtů. ⁷⁴⁾ Byl to, jak hned poznáme, návrat k starým plánům o zachránění říše *proti cizím národům*, Švédům a Francii, návrat, jež byl s to, aby Arnima zase pudil k protišvédským jednáním s císařskými.

Arnim mohl se dozvědět o nových návrzích vévodových již 28. prosince od vév. Františka Albrechta, jež do 8. ledna zůstal u armády. ⁷⁵⁾ Ve dnech 5.—7. ledna mohl již míti v rukou list Schwalbachův z 2., že Valdštejn přeje si mluvit s ním samým. ⁷⁶⁾ Přes to píše 8. ledna kurfiřtovi z Beeskova, že zvěděl jen o žádosti o rozmluvu s Františkem Albrechtem, jíž nechce se protiviti. »Mám také za to, že nemusíme býti podvedeni, vyslyšíme-li jeho návrhy. Se mnou to však bude asi tak, že neuvěřím, neuvidím-li divů a zázraků. Uvidím-li je, doznám, že dílo od Boha pochodí.« ⁷⁷⁾

⁷³⁾ Srv. výše str. 342.

⁷⁴⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému, u Küstrina, 30. listop. *Irmers*, č. 314.

⁷⁵⁾ Arnim kurfiřtu Braniborskému, Kopník (Cöpenick), 26. list. *Irmers*, č. 312.

⁷⁶⁾ Miltitz Werthernovi, Drážďany, 4. ledna. *Irmers*, III, č. 335.

⁷⁷⁾ Srv. výše pozn. 57.

⁷⁸⁾ Schwalbach Arnimovi, 2 led. *Irmers*, č. 332, dle repertoria v Boitzenburku.

⁷⁹⁾ Arnim kurfiřtovi, Beeskow, 8. ledna. *Gaedeke*, č. 104.

V těchto dnech musil Arnim obdržeti z Drážďan opisy listů Kinského a nepochybně i kopie listů Kinským kurfiřtovi předložených s opisem vlastnoručního listu Valdštejnova.⁸⁰⁾ O věci byl tedy zpraven a byl informován i o jejím dosahu. Jak o ní smýšlel, poznáváme z obšírného listu zbrojmistru Schwalbachovi z 14. ledna,⁸¹⁾ z jednoho z oněch Arnimových listů, jež šíří se v důležitou i zajímavou studii o politické situaci vůbec. Arnimovy snahy a zásady, jeho poměr k Valdštejnovi, k Švédům a Francii a k proticísařským plánům vévodovým vystupují odtud znovu v jasných obrysech.

»Z psaní pana hr. Kinského poznávám,« počíná Arnim, »jak vysoce se vévoda Fridlandský znovu nabízí. Měl jsem vždy za to, že záležitost ta jest veledůležitá a že třeba o ní jednati velmi opatrně, tím spíše, že on vždy, kdykoliv mělo býti vše smluveno, změnil své smýšlení. Stalo-li se to z podvodného úmyslu, nelze mu nikterak důvěrovati, byla-li to nestálost, nelze naň spolehnouti, *zabránily-li tomu jeho »schieffrige affecten«, třeba se jich opatřiti.* Tak mám ovšem za to, že jest to věc velmi choulostivá. Pozorují-li však naši smutnou vojnu, tu vidím, že římská říše a naši kurfiřti a knížata nemohou v tom prospívati, ať to jde jakkoliv. Neboť obrátí-li se štěstí na tuto stranu, neužijí ho oni, nýbrž cizinci. *Že by tito podnikali takové veliké námahy zadarmo, nebo proto, že chtějí římskou říši uvéstí v stav předešlý a kurfiřty a knížata zachovati v důstojenstvích jejich — toho mínění jsem co živ nikdy nebyl, a také mi to žádný Francouz ani Švéd nenamluví!* Třebas by jejich činy neukazovaly to tak zřejmě, jsou přece domněnky tak veliké a »rationes status« tak důrazné, že se nedám svěsti k soudu jinému. Rozdělení říše vidím již před sebou. Katoličtí kurfiřti dávají se v ochranu krále Francouzského; chtějí-li evangeličtí téhož Švédům odepřítí, tož přece jsou již kraje odděleny, takže jsou v jejich moci. Tak nebude římská říše již jedním tělesem, ale jen houfem rozdělených údů. A toho lze dosíci v největším štěstí! Dopadne-li to s námi špatně, tu cizinci neztratili ničeho — neboť oni nic nevsadili — ale kurfiřtům a knížatům jde i s jejich zeměmi a poddanými o prohru a výhru. Onino půjdou na moře a do svých zemí, a kurfiřti a jiní v bídu. Jaká pak bude odměna služebníkovi? *Při nejlepším štěstí potupa a výsměch, v neštěstí ztráta cti, těla a života!*

Proto nevím skoro, k čemu raditi. Při prvním jest veliké nebezpečí, ale přece ještě trochu naděje; při druhém ještě větší nebezpečí a dle mého mínění prázdňá naděje. Záležitost jest příliš nesnadná, než aby v ní mohl raditi sluha jediný. Kdyby však J. K. Jst. ráčila se sama rozhodnouti o opětovný pokus traktátů s vévodou Fridlandským, bylo by zajisté potřebí, aby se co nejvíce sesílila. Až vévoda Fridlandský uvidí moc, naučí jej to jednati

⁸⁰⁾ Schwalbach Arnimovi, Drážďany, 5. ledna. *Irmer*, č. 339. Schwalbach přikládá list Kinského Arnimovi d. d. Perno, 5. led. Listů těch neznáme; víme o nich pouze z repertoria v Boitzenburku. Že Arnim obdržel kopie i jiných listů Kinského, zřejmě z listu jeho kurfiřtovi z 21. ledna (*Gaedeke*, č. 112). O vlastnoručním listu vévodově zmiňuje se Schwalbach v listu kurfiřtovi z 31. pros. (*Helbig*, str. 6 a výše pozn. 4).

⁸¹⁾ Arnim Schwalbachovi, Fürstenwalde, 14. ledna. *Gaedeke*, str. 217—220, č. 107.

pěkně upřímně, býti stálým a rozmrzelé podrážděnosti zanechati.⁸²⁾ Tak měl bych za to, že by bylo lze jednati bezpečně; a kdyby došlo k shodě, docílila by ona z milosti boží dobrého výsledku, *zadržela by mnoho přepjatých myslí, vedla k smýšlení smířlivějšímu* a pronikla k vytouženému míru. Zejména bylo by třeba, aby, kdyby obojí kurfiřtské Jsti. v Sasích a Branibořích o prostředcích k míru byly pěkně sjednoceny, oznámily je svými důvěrníky J. Mt. králi Dánskému. Podmínky míru *nesměly by však býti toho způsobu, jak je lze předpisovati přemoženým*, ale jako mezi těmi, kteří jsou dosud v stejné síle, aby J. Král. Mt. měla příčinu nikoliv jich neschvalovati, ale míti je za křesťanské a spravedlivé. Taková jednota byla by zahájeným jednáním o mír mocnou podporou, a srovnání obou armád odstranilo by všechny difference a nesnáze a bylo silným důrazem k želanému učinění smlouvy. Nebude-li však ani tohoto prostředku užito, není možná, aby muž cti své dbalý zůstal v tom déle. Neboť od lipské bitvy neměl jsem u sebe, *když jsme byli nejsilnější, více než něco přes 7000 mužů.*⁸³⁾

Arnim líčí dále, kterak přes nečetnost armády dobyto bylo značných úspěchů, kterak třeba peněz na další verbování, a pokračuje: »S velikou bázni musíme jednati s vévodou Fridlandským, a bez něho jsou všechna jednání marna. Lidu nemáme a oddělíme-li se od jedné strany, dostane se J. K. Jst. v jeho (Valdštejnovu) moc; nebude-li z traktátů nic, půjde on J. K. Jsti. v Sasích do země. Ta musí odtud potom svůj lid odvolati a přes to nebude se mu moci počtem vyrovnati. Kurfiřt Braniborský musí svůj lid nechati si v zemi. Tak budou (kurfiřti) separováni, a *Braniborsko musí se potom z nejvyšší nouze cele přidati k Švédům*. J. K. Jst. v Sasích jest pak bez podpory a osamocena a musí se konečně přece poddati v moc nepřítelů nebo Švédů. Při tom zlé cti dosáhneme . . .«

Poznáváme starého protišvédského Arnima, trýznícího se otázkou, kterak se cť a zdarem obstátí v boji Švédska s císařstvím, aniž by bylo nutno dáti se ve vlek té neb oné moci. A zejména třeba se vyvarovati podřízení Švédům, kteří lhou, tvrdí-li, že přišli říši osvobodit, jejichž vítězství by bylo jen na potupu a posměch kurfiřtům. S vévodou Fridlandským jednati není radno, ale nic jiného nezbývá — třeba jednati *s nutností*. Ale pak třeba počínati si nejvýš opatrně, sesílit se, dohodnouti se s Braniborskem a Dánskem a jednati ne o výminky, jež dává vítěz přemoženému, ale výminky, jež klade rovný rovnému!

Ze slov těchto vyčísti lze veliký rozdíl, jenž dělil Arnima od Valdštejna. Arnim naznačuje, že nelze schváliti míru, jímž by jedna strana byla zničena, chce míru snažně sice, ale míru takovému, jenž by *přepjaté myslí schladil* a vedl k smířlivějšímu smýšlení. V program tento nelze ovšem

⁸²⁾ . . . den Schiefer einhalten.

⁸³⁾ Císařské počítá Arnim dále na 18.000. V tom musí býti omyl, zaviněný snad vydavatelem. Na počátku kampaně čítala armáda přes 40.000; ještě ku konci září počítá ji Arnim znovu a znovu »effective« přes 30.000; taktéž František Albrecht v listu z 24. říj. (Gaeleke, č. 89).

vměstknati plán o zničení Bavor a o zbavení císaře jeho zemí. A s Valdštejnem vůbec chce Arnim jednati jen proto, že se tomu vyhnouti nelze! Jest to nutné zlo, ale zlo menší, než vrhnouti se v náruč Švédům!

Proti těmto Arnim po několika dnech táhne neméně důrazně do pole. Radí kurfiřtu, aby svolal konvent evangelických stavů. Tak bude neomezené téměř rozhodování Švédů omezeno, osvědčí se vliv a váha Sas a »u mnohých budou myšlenky značně zmateny«. Pobídkou k návrhům těmto jest Arnimovi konflikt mezi Švédskem a Braniborskem, zpráva o příchodu francouzského vojska do Falce a zřizování švédského sboru na Labi. »Obojí budí starostlivé myšlenky; Bůh však má dosud vše ve svých rukou.«⁸⁴⁾

K tomuto nepřátelství k Švédům přidružilo se asi ode dne následujícího jiné ještě živější, proti — Valdštejnovi.

Počátkem prosince vypravil Oxenstierna ke kurfiřtu Braniborskému zvláštního vyslance, hr. Filipa Reinharda ze Solmsu.⁸⁵⁾ Solms měl žádati kurfiřta, aby konečně přistoupil k heilbronskému spolku a braniborské pluky podřídil novému švédskému sboru pod Bannérem, zřizovanému na Labi. Vedle toho bylo mu uloženo překaziti tajná jednání kurfiřtů s Valdštejnem⁸⁶⁾ a k tomu cíli byly mu dány k dispozici zprávy o Arnimových zradách, jak je někdy ku konci listopadu přinesl podplukovník Steinäcker od Valdštejna.⁸⁷⁾ Solms byl již 2. ledna v Berlíně. Dne 3. přibyl tamtéž Arnim,⁸⁸⁾ který pracoval nepochybně proti žádostem švédským o užší přílnutí kurfiřta k stavům heilbronskému spolku. Dne 5. ledna se Arnim vrátil k armádě, a dne 10. obdržel Solms kurfiřtovu odpověď — svolující v žádosti kancléřovy, ale pod těžkými, nepřijatelnými výminkami. Konečně dne 16. ledna bylo vše odloženo k osobní poradě kurfiřta s kancléřem.⁸⁹⁾ Solms, nepochybně v posledních dnech svého berlínského pobytu, se žalobami na Arnima vskutku se vytasil.

Arnim sledoval tato berlínská jednání velmi bedlivě, obává se, aby kurfiřt konečně cele nepovolil a k Švédům se nepřidal.⁹⁰⁾ Kurfiřt také neopomíjel ho o nich zpravovati a asi 18. ledna vypravil k němu nejvyššího Burgsdorfa, přítele a důvěrníka Arnimova, s některými zprávami v té příčině. Burgsdorf přibyl asi 19. k Arnimovi⁹¹⁾ do Fürstenwalde a vyprávěl mu především — všechno, co byl Valdštejn po Steinäckrovi vzkázal kancléři. Arnim

⁸⁴⁾ Arnim kurfiřtovi, Fürstenwalde, 18. ledna. *Irmer*, III, 366.

⁸⁵⁾ *Chemnitz*, II, 287 udává 3. prosinec. *Irmer*, III, XIV a XV, pozn. 1 zmiňuje se o instrukci Solmsové, data jejího nezaznamenává.

⁸⁶⁾ *Irmer*, III, XV, pozn. 1 a *Chemnitz*, II, 289.

⁸⁷⁾ Srv. výše str. 347, pozn. 68.

⁸⁸⁾ *Chemnitz*, II, 289, 290.

⁸⁹⁾ *Ibidem*, 290 sq.

⁹⁰⁾ Srv. list jeho kurfiřtovi z 18. ledna u *Irmera*, III, č. 366.

⁹¹⁾ Arnim kurfiřtovi Saskému, Fürstenwalde, 21. ledna (*Gaedeke*, č. 112): »Es haben S. C. Dl. zu Brandenburgk des andern tages, Wie ich E. Cuhrf. Dl. Kammerdiener Hüefener abgefertiget, den Obirst Borchstorff zu mihr geschicket.« Nemýlíme se nepochybně, kladouce odeslání Hüefenera na den 18. ledna s listem Arnimovým z téhož dne. Dle toho by Burgsdorf přibyl do Fürstenwalde 19. ledna.

si sám všechny »denunciace« tyto — že koruna Švédská nemá většího nepřitele nad Arnima, že Arnim chce oba kurfiřty od evangelických oddělití, že vojsko úmyslně ze Slez odvedl, aby Thurn mohl býti zničen, a že Valdštejn kancléře před Arnimem varuje — zaznamenal, a Burgsdorf je vlastní rukou doplnil.⁹²⁾

Víme, že udání tato z velké části srovnávala se s pravdou. Nejlépe musil to ovšem věděti Arnim sám a musil poznati ihned, že nejde pouze o klep neb o výmysl švédského vyslance, ale že se Valdštejn vskutku tak neslýchaným způsobem zachoval, že jej »radil«. Že Arnim chystal odplatu, nelze při jeho osobní nedůtklivosti pochybovati.

Ihned, snad ještě v den příchodu Burgsdorfova, naskytla se k tomu příležitost. V den ten asi došel Arnima list kurfiřtův z Drážďan z 15. ledna, daný po schůzi tajné rady, v níž byl Schlief Valdštejnovy návrhy vložil, a žádající příchodu Arnimova do Drážďan k nutné rozmluvě. Pro srovnání s kurfiřtovými listy o proticisařských jednáních dřívějších jest důležité, že kurfiřt *nepíše více*, než že Valdštejn dle Schliefovy relace vysoce se zařikal svou touhou po míru a po osobní rozmluvě s Arnimem — k níž poslán pas⁹³⁾ — že věc jest vysoce důležitá a péru že jí svěriti nelze.⁹⁴⁾

Arnim odpovídá kurfiřtovi teprve dne 21. ledna. Nezmiňuje se slovem o Schliefovi, o žádosti a pasu Valdštejnově. Píše jen, že list Schwalbachův a kopie listů Kinského obdržel (t. j. asi 9.—10. led.) a Schwalbachovi odpověděl (14. led.). Na rozkaz kurfiřtův (z 15.) byl by se ihned vydal na cestu, ale připravoval se na budoucí neděli (22. led.) k sv. přijímání a chce tedy teprve potom pospíšiti do Drážďan. Daleko větší část listu vyplňují zprávy o jednání Solmsa v Berlíně a ovšem i o Solmsově denunciaci.⁹⁵⁾

⁹²⁾ Srv. výše str. 347, pozn. 68. V právě dotčeném listu z 21. píše o tom Arnim takto: Entlichen hat er (hr. Solms) seine Commission wie die zu Dresen (t. j. v květnu r. 1632), damit beschlossen, S. C. D. mochten sich vohr mich wol vohrsehen, den der Hertzogk zu Friedelandt hatte den Reichs Cantzler selbsten vor mich warnen laessen. Gewisse nachricht hette er gleichwol noch nicht davon, hoffete sie aber in Kurtze zuerlangen. Also stehe ich noch in hoffnunge eine gutte Zeit Ehrlichen zubleiben . . . Doch hatt Er eine gutte andtwort bekommen, dass er besser getahn, Er hette mitt dem bericht so lange Eingehalten, biss Er einen guetten beweiss in handen. So lange müssen S. C. D. mich gleichwol ausser suspicion laessen. damit ist er abgescheiden.« Zdá se odtud, jakoby Burgsdorf podrobností o denunciaci Solmsově byl ještě Arnimovi neoznámil. Záznam o tom, pořízený vlastnoručně Arnimem a Burgsdorfem, spadal by pak do dnů nejbližší následujících. Dne 27. led. mluví Arnim v tajné radě saské o tom podrobněji, cele ve smyslu dotčeného zaznamenání. Srv. níže.

⁹³⁾ Pas daný v Plzni 10. led. (druhý den po příchodu Kinského a Schliefa) u *Hallwicha*, II, č. 1005. Koncept pasu zněl pro Arnima a saské a braniborské rady. Opravený přepis na čisto zní pouze na Arnima samého.

⁹⁴⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 15. led. *Gaedeke*, č. 108. *Kirchner*, 271, uveřejňuje Gaedekem vynechaný konec listu. Z naléhavého napomínání kurfiřtova, aby Arnim rychle přibyl do Drážďan, zdá se, jakoby kurfiřt věděl, že Arnim s vévodou nechce jednat. Jest to zajisté poprvé, co musí Arnima vybízeti k jednáním o mír.

⁹⁵⁾ Arnim kurfiřtovi, Fürstenwalde, 21. ledna. *Gaedeke*, č. 112.

Neochota a snaha o zdržení všeho jest již zajisté z tohoto listu patrna. Kurfiřt čekaje marně odpovědi byl 21. ledna podruhé důrazněji Arnima k spěchu vybídl. Psal mu stručně o plzeňském reversu a o nadějích vévody Františka Albrechta (jehož list z 17. a opis zápisu fridlandských důstojníků nepochybně přiložil) a o nutnosti, aby se s ním poradil, co činiti. »Pomoz Bůh, *aby to jen (Valdštejn) minil do opravdy*; před rokem nestálo to za mnoho. Přijďte ve jménu Božím; očekávám vás toužebně.⁹⁶⁾ List tento obdržel Arnim nepochybně již na cestě. Dne 26. odpoledne přibyl do Drážďan.⁹⁷⁾

O den dříve vrátil se do Drážďan z Plzně vévoda František Albrecht.⁹⁸⁾ Byl v Plzni pouze s vévodou promluvil a ještě téhož dne (20. ledna) vrátil se zpět.⁹⁹⁾ Přinášel s sebou list Valdštejnův Arnimovi, kde bylo ukázáno k potřebě brzké schůze a kde vévoda v příčině svých návrhů odkazoval k relaci Schliefově.¹⁰⁰⁾

Okamžik byl zajisté nevhodnější, aby kurfiřt — proticísařskými snahami Valdštejnovými, jak z listu Arnimovi z 21. ledna vysvítá, nikterak neodstrašený — zaujal k návrhům císařského jeneralissima konečné stanovisko. Poslední dny měsíce ledna, od pátku dne 27. počínaje, jsou vskutku poradám o to věnovány. Podrobné zprávy o nich se nám bohudík zachovaly a lze si tedy o průběhu jejich a zejména o důležité roli Arnimově učiniti obraz úplný.

hned dne 27. ledna předložil kurfiřt Arnimovi řadu otázek, v nichž žádal dobrého zdání.¹⁰¹⁾ První týkala se návrhů učiněných (12. ledna) vévodou Františkem Juliem.¹⁰²⁾ Kurfiřt opakoval Arnimovi, že vévoda navrhl jménem císaře

⁹⁶⁾ Kurfiřt Arnimovi, Drážďany, 21. ledna. *Kirchner*, 271.

⁹⁷⁾ Borge Nilson, švédský resident v Drážďanech (nástupce Nicolaiho), udává 27. led. příchod Arnimův na 26., 4 hod. odpol. Srv. *Irmer*, III, str. 171, pozn. 2 a tamtéž anonymní list z Drážďan z 26. ledna, č. 388.

⁹⁸⁾ Miltitz Werthernovi, Drážďany, 25. led. *Irmer*, č. 387. Charakteristická pro stanovisko tohoto předního rádce kurfiřtova je opatrná stylisace listu. Píše, že Fr. Albr. vrátil se »aus Böhmen von seinem herrn brudera«, a o posláni Schliefově zaznamenává: Sieder (seither) dem ist wenig fůrgangen, ohne allein, dass der oberste Schlieff, so mit dem graf Kinsky in seinen eigenen sachen unlangsten nach Pilsen gereiset, wieder zurůckkommen. Derselbe hat von des herzogs zu Friedlandts intention viel referiret und hoch bezeiget, wie geneiget er zum frieden were, auch nichts mehres wůnschen thete, als dass der herr generallieutenant Arnimb ehestes zu ihm kommen mōchte; man hette seine *meinung unlangsten nicht recht eingenommen*, er betaure, dass sich die tractaten damals so jehlings zerschlagen, aber es hiesse: »Homo proponit, deus disponit«.

⁹⁹⁾ Příchod do Plzně udává na 20. ledna Frant. Albr. sám ve vyšetřování (*Irmer*, III, str. 402; srv. list Valdštejnův Trautmannsdorfovi z téhož dne u *Förstra*, III, č. 413 a u *Haltwicha*, II, 1014), odjezd Mohr z Waldtu (*Dudík*, I. c., 332).

¹⁰⁰⁾ Srv. výše pozn. 52. Listu dotýká se i *Haltwich*, II, str. 193, pozn. 2, neuváděje však z něho (dle *Kirchnera*) více než větu »Halt es sehr vor nothwendig, das wir aufs ehest zusammen kommen«. *Tak bylo ovšem možno, že veliká publikace Haltwicheva o vině vévodově ničeho poskytnouti nemohla.*

¹⁰¹⁾ Otištěny u *Irmera*, III, č. 390, str. 173.

¹⁰²⁾ Návrhy Františka Julia z 12. led. u *Irmera*, č. 348. Místo o plné moci vévodově zní: Auf welchen oberstandenen ersten fall (t. j. kdyby Sasy chtěly jednati s vévodou Fridlandským) dann othhōchstgedacht ihre kaiserl. maj. zu bezeugung ihres friedfertigen

jednání o mír, a to buď přímo s dvorem vídeňským, buď s vévodou Fridlandským, jenž bude opatřen k tomu plnou mocí, a že odpověděl (13. led.) navrhovateli, aby s konečným rozhodnutím sečkal až po svém návratu od kurfiřta Braniborského.¹⁰³⁾ Mimo to zpravil kurfiřt Arnim o protokolu sezení tajné rady z 15. ledna, o poslání vévody Františka Albrechta a o jeho návratu z Plzně. Otázky další týkaly se Dánskem znovu zahájeného prostřednictví míru, konventu vypsaneho Oxenstiernou na 1. březen 1634 do Frankfurtu a návrhů francouzského vyslance o obeslání tohoto konventu.

Ještě v pátek (27. led.) dopoledne vyslechl kurfiřt v přítomnosti tajných rad Miltitze a Timaea žádanou odpověď Arnimovu.¹⁰⁴⁾ Arnim počal mluvit ihned o návrzích Valdštejnových: Musí doznati, pravil, že jej dřívější procedury vévody Fridlandského poněkud zatvrdily. Valdštejn stavěl se tenkrát také velmi přátelským a sliboval vše dobré, ale když měla být smlouva učiněna, vždy obrátil. Proto však netřeba jednání cele odmítati. Pomýšlí-li vévoda na všeobecný mír, není radno, protože má v moci armádu, zbavovati ho slávy, že pomáhal upokojiti římskou říši. Kdybychom ho vůbec nechtěli slyšeti a doufali jen v dánskou interposici, mohl by zajisté tuto a mír vůbec překaziti a na Francii se zavěsiti, zejména mni-li se postaviti proti domu Rakouskému. Uvážiti však třeba, že se nezdá bezpečným jednati s ním *bez plné moci od Š. Mti. Cis.* Vévoda jest jednak nestálý, jednak smrtelný, a císař by pak v to nesvolil. *I kdyby obracely se záměry jeho proti domu Rakouskému, nebylo by lze tak míru dojíti.* Kdyby pak kurfiřti Saský a Braniborský nechtěli všeho schváliti, byla by obava, že by se mohl snadno rozzlobiti a zbraně proti nim obrátiti, když chce z hněvu užiti moci proti svému vlastnímu pánu! Proto má Arnim za to, *aby se s vévodou, má-li již s ním býti jednáno, jednalo na základě plné moci císařské, aby vévoda plnou moc ukázal a aby císař dostal tomu, co by vévoda vyjednal.* Interposice svěřená Dánsku nemusí býti považována za překážku jednání.

Jde dále o to, kterak, jakým způsobem jednati? Vévoda žádá si příchodu jeho samého a jednoho rady. Co jeho se týče, učiní, co kurfiřt poručí, ale pokládal by za velikou milost, kdyby mohl býti tohoto nesnadného úkolu *zbaven.* Jeho jednání vykládá se tak »sinistre«, ačkoliv před tváří boží chce dosvědčiti, že nehledá jiného, než cti boží a zachování svatě římské říše. Švédové tvrdí, že Fridlandský kancléře před ním varoval. To sice k věci nenáleží, ale uvádí to proto, aby kurfiřt poznal oprávněnost jeho omluvy. *Nad to jest*

kaiserlichen gemüths mehrgedachts herzogs zu Friedland liebd *mit genugsamber gewalt versehen,* dorzu auch ihro nicht zuwider sein liessen etc.

¹⁰³⁾ Odpověď kurfiřtova u *Irmera*, č. 349. V Berlíně učinil František Julius své návrhy 23. ledna (*Irmer*, č. 378).

¹⁰⁴⁾ *O tom a následujícím máme dva obšírné protokoly.* První jest *vlastnoruční protokol dra. Timaea* o jednáních tajné rady v dnech 27. led. až 1. února, uveřejněný *Irmerem*, III, č. 391, str. 175—185, druhý mundovaný a poněkud od předchozího odchylný dle opisu v archivu drážďanském u *Gaedeka*, č. 114, str. 228—235, užitý již *Helbigem* a *Rankem*. Tento sahá od 27—31. ledna. V podstatě se oba protokoly kryjí, doplňující se v jednotlivostech navzájem.

justo, že toto nové jednání s jeneralissimem kancléři mílo nebude. Nedá se tím sice mýliti, a bude-li kurfiřt na posláni jeho do Plzně státi, nebude se konečně zdráhati, ale musí k tomu míti řádnou instrukci.

Musí míti instrukci, zda třeba jednati s vévodou jen jménem císaře, a pakli ano, musí mu podmínky býti písemně naznačeny. Starší punkta z jednání s císařskými¹⁰⁵⁾ byla dobrá, a pamatuje se na ně dosud, ale třeba mimo to instrukce, na čem setrvati, od čeho upustiti. Důležito jest dále, zda o všem tom třeba se dříve smluviti s Branibory. Arnim to má za nezbytné a radí k osobní schůzi obou kurfiřtů, a to co nejdříve, *aby se sabránilo bližšímu spolku mezi kurfiřtem a kancléřem*, kteří se mají v brzku sejíti v Halle. *Třeba kurfiřta Braniborského přiměti k jednání s vévodou Fridlandským, aby nespustil se příliš daleko s kancléřem.* Francie a Švédsko činí totéž, z čeho viní císaře: hledají dominátu v říši. Aby bylo omluveno prodlení, způsobené jednáním s Branibory, mohl by František Albrecht býti hned zpět poslán do Plzně, aby vévodovi vyložil, že nutno dorozuměti se s Branibory. Dal by sám k tomu cíli maršálkovi list pro Valdštejna.

Potud vyžádané dobrozdání Arnimovo. Netřeba asi připomínati, že charakteristika stanoviska Arnimova, jak na mnohých místech výše byla dotčena i hájena, má zde nevyvratné potvrzení. Mír proticísařský *Arnim navrhuje* a limine — *tak by se míru v říši nedošlo*. Radí jednati jen tehdy, bude-li Valdštejn jednati *jménem císaře*. Chce pak vůbec jednati jen proto, *aby Valdštejn nespojil se s Francií*, a jednání s Fridlandským radí chytře užiti *jako protiváhy proti snahám kancléře*, jako prostředku k odvrácení Branibor od těsnějšího svazku se Švédy. Jest tu nejen veliký, nepřeklenutelný rozdíl mezi stanoviskem Arnimovým a Valdštejnovým, ale jest tu zase snaha *Valdštejna podvésti, užiti jeho návrhů k vlastnímu prospěchu*. A tento muž očekáván byl v Plzni, aby dal návod, aby dal takřka heslo — k povstání proti císaři!

Když Arnim skončil, poradil se kurfiřt s oběma rady a žádal, aby se probral punkt za punktem a vždy hned vyřídil. Navrhl zejména, aby vévoda František Albrecht přednesl znovu zprávu o svém posláni do Plzně, aby mohla býti registrována. Vévoda byl zavolán a ještě téhož dne dopoledne referoval v tajné radě. Valdštejn, vyprávěl, zahájil rozmluvu s ním osvědčením, že nežádá si na světě ničeho více, než aby učinil v říši stálý mír. František Albrecht poznamenal, že k témuž směřuje kurfiřt Saský, a připomenul, že nepochybuje, že i Branibory budou k tomu ochotny. Valdštejn odpověděl, že věc musí býti uspišena. Necht se vydá hned na cestu do Drážďan, Arnim necht co nejdříve přijde a přinese staré podmínky, jež jsou dobře a rozumně navrženy a na něž se pamatuje dosud. S dílem třeba si pospíšiti, dokud v to nepřijde něco jiného. Z vlastnoručního lístku jeho Arnim zvlí, že se referuje na

¹⁰⁵⁾ Nejsou to »torgovská punkta« z r. 1632, uveřejněná *Rankem* (přil., str. 350 sq.) ale punkta ujednaná na schůzi obou kurfiřtů v únoru r. 1633 v Drážďanech. V protokolu u *Irmera*, str. 183, praví se: Herrn dr. Hoë sind die conditiones pacis, wie sie vor'm jahr allhie aufgesetzt . . . gegeben worden. Srv. naproti tomu *Lenz*, 459, pozn. 1.

relaci Schliefovou. K jednáním má přijíti dr. Gebhard. Jak František Albrecht pozoroval, chce Fridlandský mír učiniti, ať císař chce nebo nechce.¹⁰⁶⁾

Odpoledne bylo v poradě pokračováno. Kurfiřt poznamenal, že s odesláním vévody Františka Albrechta do Plzně souhlasí, a že jde nyní o to, zdaž třeba jednati s Braniborskem, kde a kdy má býti schůze? Připomenul zároveň, že schůze takové byly již několikráte, stály mnoho peněz a nevedly k ničemu. Arnim však na svém návrhu stál. Schůze jest prý nutna, protože braniborští radové liší se nyní ve svých názorech a protože Solms vymohl v Berlíně slib osobní porady kurfiřta s kancléřem, jenž by mohl snadno kurfiřta k něčemu přemluvíti. Skrze hr. Schwarzenberka bylo by lze nyní také kurfiřta snáze získati. Látky k poradám bylo by s dostatek, tak na př. interposice dánská, nabídka císařova a Valdštejnova.

Kurfiřt proti vývodům těmto měl jen to za nutné, aby Branibory byly o nabídce Valdštejnově zpraveny, protože i s nimi vévoda chce jednati. Osobní schůze má mnoho překážek, předně již tu, že není k ní bezpečného a nezruinovaného místa. Když kurfiřt přes námitky Arnimovy setrval na svém, jal se Arnim hájiti plánu jiného — navrhl poslati někoho do Berlína se zprávou o Valdštejnových návrzích. I zde prokmitá ovšem z důvodů jeho vlastní motiv jeho návrhů: zabrániti odpadnutí kurfiřta Braniborského od Sas. Chce se odebrati do Berlína *sám* a s kurfiřtem o punktech míru podrobně se dohodnouti. Tyto punkty, z doby starší pocházející, musí však býti podrobeny pilné revisi.

V tom zachoval se kurfiřt cele dle žádostí Arnimových. Na neděli svolána byla k revisi podmínek z r. 1633 zvláštní komise, a v krátké poradě tajné rady v sobotu dne 28. upozornil Arnim sám na některé punkty, jež se mu zdají býti upřílišeny.¹⁰⁷⁾ Usneseno vyžádati si dobrozdání všech, kteří při sdělení jich byli nápomocni, zejména dvorského kazatele, dra. Hoého. Do Plzně, aby dlouhé zdržení všeho bylo jakž takž omluveno, vypraven byl (28. ledna) nejvyšší Schlief¹⁰⁸⁾ a po něm o den dva dny později vévoda František Albrecht. Tomuto dal Arnim, jak byl slíbil, omluvný list pro Vald-

¹⁰⁶⁾ »... wie Ire F. G. vermercket, So wolle der Herzog zum Frieden thun, der Keyser wolle oder wolle nicht« (*Gaedeke*, 232). U *Irmera* ujištění toto schází a stručná poznámka o zprávách Františka Albrechta končí se větou: »Hette sich uf dasjenige gezogen, was er dem obersten Schlieff ufgetragen«. List Valdštejnův z 20. ledna toho se týkající, Miltitz si v protokolu opsal (*Irmer*, str. 180). Srv. výše pozn. 52.

¹⁰⁷⁾ Punkt 4., 5. a 14., »soviel die Erseczung des Reichshof-Raths mit Lutherischen Personen betrifft,« uznal Arnim za »zimlich hartt«. Ze srovnání s punkty *Rankem* uveřejněnými zřejmo, že tyto míněny nejsou.

¹⁰⁸⁾ Schlief udává v listu Taubovi z Plzně z 1. února odjezd z Drážďan na 28. led. o třetí hodině, příchod do Plzně na 30. k večeru (*Gaedeke*, č. 115). Zajímavo jest, že 3. dubna před vyšetřující komisí zná a udává pravdu o cíli cesty Arnimovy do Branibor, ačkoliv sám v Plzni omlouval ji tak, jako Arnim, nepravdou (srv. níže). Ve vyšetřování praví, že kurfiřt »hette jezo den Arnheim naher Curbrandenburg abfertigen müssen, weilien der curfürst zu Brandenburg mit den Schwedischen und Französischen sich in allianz begeben, damit er denselben davon und zu den bevorstehenden tractaten disponiren möchte (*Irmer*, III, 457). František Albrecht přibyl do Plzně dva dny po Schliefovi, 1. ún. (jeho list kurfiřtovi, Plzeň, 2. ún.; *Irmer*, č. 405).

štejna, list, do jehož obšírných, frázovitých chval vévodovy mírumilovnosti vsunuta jest velevýznamná poznámka o želaném učinění pokoje *»vystřihajíc se všech nebezpečných machinací«*.¹⁰⁹⁾

Tak se Arnimovi podařilo jednání s vévodou zdržeti. Poznáme ještě, že především tato snaha jej vedla, že drážďanská jednání neměla snad pouze ten cíl, aby Arnim určitými a jasnými instrukcemi byl na všechny strany a pro každý případ v traktátech zabezpečen.¹¹⁰⁾ Víme, že již 17. a 18. ledna prosil vévoda František Albrecht Arnima pro Boha, aby pospíšil a vše urychlil, a víme, že Arnim, jakoby všeho toho nebylo, navrhoval osobní schůzi obou kurfiřtů, jež by vyžadovala doby ne několika týdnů, ale snad i měsíců, víme, že chtěl jednati s Braniborskem ne tak o návrzích Valdštejnových, ale zabrániti užšímu spojení kurfiřta se Švédskem! František Albrecht byl pln jásotu nad nejnovějšími snahami Valdštejnovými; také kurfiřt Jan Jiří podlehl na okamžik záchvatu radosti a naděje, nepřeje si nic více, než aby Fridlandský své návrhy mnil upřímně. V tom přibyl Arnim a situace se rázem změnila! S jeho vystoupením jakoby padl mráz na odvážné naděje drážďanského dvora — Arnim položil důraz na to, že o mír proticísařský jednati nelze, více než kdy jindy akcentoval potřebu emancipace od politiky švédsko-francouzské a radil využítkovati návrhů Valdštejnových především v tomto směru. Kurfiřt a oba tajni radové podrobili se mlčky jeho vývodům. Arnim prorazil svou na celé čáře, a *Valdštejn byl opět oklamán!* V Drážďanech byla zahájena dlouhá a nekonečná jednání o podmínkách a instrukcích k přípravě míru — nikoliv aby se jednalo s jeneralissimem vojsk císařských, jež chtěl povstati proti císaři, *ale jakoby se mělo vyjednávatí zcela loyálně s císařským dvorem samým!* Dosah této úmyslné, vypočítavé neochoty Arnimovy vysvitne nejlépe poznáním stavu věcí v Plzni a ve Vídni.

* * *

¹⁰⁹⁾ Arnim předložil koncept listu toho k schválení kurfiřtovi (*Irmer*, č. 393). Koncept tento (nedatovaný, ale zřejmě z 28. ledna) uveřejnil z archivu boitzenburského *Gaedeke* (*NASG*, 7, 294, č. 14). Arnim píše, že se chce snažiti, aby dílo nebylo zdržováno. Vydal se také hned na cestu k vévodovi (!), ale uznal za nutné zpravit o všem obšírně kurfiřta Braniborského a vyžádati si takových instrukcí, jež by smlouvu uspíšily. Zatím vypraven jest do Plzně František Albrecht. — Překvapuje, že se Arnim listu vévodova z 20. led. zde ani nedotýká, ač naň vlastně odpovídá. Bylo vysloveno z Plzně přání, aby list ten, jež vlastním podpisem vévodovým stvrzuje spolehlivost vzkazů Schliefových, nebyl připomínán? Aneb ignoruje Arnim prostě přiznání vévodovo, nemoha s plány takovými souhlasiti? List Arnimův zdá se býti prvním listem jeho Valdštejnovi od vánoc r. 1633 (jest spojen s gratulací k novému roku), a Valdštejn přece odvolává se v listu z 20. na předchozí list Arnimův (*»Aus des herrn sehreiben hab ich seine gute intention«* etc.). Jest ovšem možno, že vévoda zde list Arnimův prostě finguje, jako se v pasech Arnimovi a vévodovi Františku Albrechtovi předstírá klamně důvější žádost o ně. Srv. i poznámky u *Lenze*, 459, 2 a u *Irmera*, č. 392. Datum regesta stejného asi listu Arnimova vévodovi: 1. (11?) února u *Kirchnera*, 275, bude nepochybně omylem.

¹¹⁰⁾ Tak *Lenz*, 459, jež může ovšem dotknouti se jednání těchto jen na několika řádcích.

Nejvyšší Schlieff opustil Drážďany 28. ledna a 30. ledna večer přibyl do Plzně. Hned dne následujícího povolán byl k vévodovi a přivítán otázkou: »Kde zůstal pán tak dlouho? Měl jsem za to, že jest již mrtev!« Schlieff promluvil několik slov na omluvu, ale vévoda tázal se opět, proč Schlieff přišel sám, kde zůstal pan Arnim, přijde-li čili nic? Schlieff jal se vyprávěti o Arnimově cestě do Berlína a o její nutnosti. Vévoda změnil výraz tváře — Schlieff píše o značné melancholii, kterou pozoroval — ale konečně se usmál a prohlásil, že snáší se s Arnimovým opatřením.¹¹¹⁾ Když pak dne následujícího (1. února odpoledne) přijel do Plzně i vévoda František Albrecht,¹¹²⁾ vyslovil Valdštejn souhlas s Arnimovou cestou do Berlína ještě určitěji. Opakoval, že trvá při své resoluci, že chce Španělům a Jesuitům »gute Hosen machen und was dem mehr anhängig ist«,¹¹³⁾ a tvrdil jak Františku Albrechtovi, tak Schlieffovi, že Arnim nemohl lépe učiniti, než učinil, odebrav se do Berlína, že tím nebude nic zmeškáno. Není pochybnosti, že ujišťování toto nebylo upřímně míněno, přes to, že František Albrecht udal jako nejpozdější možný termin Arnimova příchodu den 10. února.¹¹⁴⁾ Ale vévoda v své zaslepené důvěřivosti a v své neznalosti situace mohl míti za to, že zdržením věci o jeden dva týdny není nic ztraceno, nad to pak chtěl nepochybně Arnima pochvalami zachovati při dobré vůli. František Albrecht zpravil jej totiž podrobně o všem, co byl hr. Solms v Berlíně o vévodově denunciaci udal. Ačkoliv Valdštejn neprodleně (2. února) prohlásil v otevřené atestaci vše za pouhou, bezpodstatnou, na věky nedokázatelnou nepravdu,¹¹⁵⁾ mohl tušiti, že toto slavnostní popření pravdy oprávněný hněv Arnimův utiší jen nepatrně. Po

¹¹¹⁾ Schlieff Taubeovi, Plzeň 1. ún. *Gaedeke*, č. 115 (P. S. listu dáno jest až 3. ún.). Důvody cesty do Berlína vložil dle toho Schlieff takto: »dast durch schreiben oder anderer absendungh zu diesem werk dienlich von niemantss besser als von Ihr Excell. umb vermeinungh die Zeit ehstess und besser hat können fürührt werden, würden aber *ihinner 10 oder 12 tagen* vom tato meiner ankunfft ob Gott will *zu Pilsen angelangen*.«

¹¹²⁾ Srv. výše pozn. 108. Schlieff v právě citovaném listu v P. S. zmiňuje se o náhlém onemocnění Františka Albrechta právě při rozmluvě s vévodou. Dne 3. bylo mu již lépe.

¹¹³⁾ Schlieff v postskriptu z 3. února k cit. listu z 1. ún. Za tím následuje záhadná zpráva: »der hertzog hat mir heute gesagt, dass der herr Obristen Burggraß herr Adam von Walnstein, Graf Martinitz und andere Obriste Landoffiziere sich alle auf die Raiss schickten von Prag zu marchiren«.

¹¹⁴⁾ Frant. Albrecht Arnimovi, Plzeň, 2. února. *Gaedeke*, č. 119. Zde zmiňuje se vévoda i o listu Arnimově, ježž do Plzně přinesl: »Sonsten hat deroselben Schreiben den herrn Generalissimum über die masse wol contentirt«.

¹¹⁵⁾ Attestace otištěna jest již u *Zobera*, Briefe Wallensteins etc., 19, č. 11; znovu u *Gaedeke*, č. 128 (zařaděna tak, jakoby datum 2. února bylo dle starého kalendáře). Attestace zaznamenává »denunciaci« Solmsovu v celém rozsahu, uzavírajíc krátce: Wann aber dieses alles in dem grunde der Wahrheit anders nichts als lauter unbegründete und in ewigkeit unerweissliche unwarheit etc. Listem z téhož dne 2. ún. doporučuje Frant. Albr. kurfiřtovi její rychlé zaslání Arnimovi (*Irmer*, č. 405; kus listu vydal *Gaedeke*, č. 118) a píše zároveň Arnimovi (*Gaedeke*, č. 119). Arnim obdržel list tento s přiloženým dokumentem právě, když dlel u kurfiřtova dvora v Berlíně, a předložil jej zajisté s nemalým triumfem kurfiřtovi. Píše o tom 10. února z Jüterbogku, vracaje se z Berlína do Drážďan, Janu Jiřimu: »Es ist ihr fürstl. gn. herzogk Franz Albrechten schreiben gar zu bequemer zeit ankommen; habe mich dessen wol gebraucht« (*Irmer*, č. 438).

zvláštním listu Arnimově z 28. ledna bylo více než kdy jindy na snadě pochýbovati o oprávněnosti nadějí v pomoc a ochotu jeho, a výroky Kinského anebo snad Valdštejna samého, situaci v tom smyslu nejhodněji označující, náležejí zajisté v tyto dny. »Budou-li Sasy a Arnim,« pravil Kinský Schliefovi, »činiti nesnáze, nebudeme se ucházeti o jejich souhlas, ale spojíme se s Francií a Švédskem,« pravě o kurfiřtovi výslovně: »Nechce-li, ať nechá; kdo pak se stará o kurfiřta!« ¹¹⁶⁾ Vskutku pak odhodlali se počátkem února náčelníci konspirace, znepokojení odklady Sas, neochotou Arnima a nedocházením

¹¹⁶⁾ Die výpovědi Schliefových z 3. dubna ve vyšetřování. Protokol zaznamenává o tom (*Irmer*, III, str. 461 sq.): Nach disen hat er (Schlieff) den in voriger seiner zu Prag den 10. martii gethanen aussag (schází) gemachten discours repetirt. Nemblichen nachdem er den Kinzky die von Saxen gebrachte resolution, sonderlich des curfürsten zu Brandenburg bei Pomern habende pratensionen und was Arnheim der seeporten halber angeregt, referirt (Schlieff míní svůj návrat do Plzně z 30. ledna. Saská resoluce, kterou přinášel, týkala se pouze omluvy stran zdržení Arnimova; o jiném nevíme nic, a zdá se naprosto nemožno, aby byl měl cos vzkazovati od Branibor, s nimiž dosud nebylo o věci vyměněno ani slovo. Co praví o Arnimovi jest neméně záhadno, než to, co následuje), dass hingegen Kinzki gesagt hette, dass Brandenburg dises wol bleiben lassen werde. Wegen des Arnheims solle Kinzky vermeldt haben: der sacramentische Arnheimb will ganz Isedom (Usedom?) haben? da stuckt ime der athumb darnach! es würd nit also gehen, ist jezo in einen andern stand; will er so umbgehen, würd man's schon machen. Als hierauf Schlieff den Kinzki gefragt, warumben die sachen jezo in anderen terminis wären, er aber zu Dresden ein anders angebracht und jezo steken bleiben müsste, solle Kinzki verner dis vermeldet haben: Es wäre ein spanischer pfaff und beichtvater (patrně Quiroga) bei Fridland gewesen, solte den Fridland gefragt haben, warumben er den Franzosen und Hollendern zu verstehen geben, dass man das romische reich unter die spanische und österreichische monarchia bringen wolte. Fridland hette geantwortet, er wölle und könne es als ein reichsfürst nit zugeben. der (vévoda) auch gesagt haben solle, die Spanier wären verlogne leit, möge nit mit ihnen umbgehen, theten die ganze welt betrigen und verführen. Man hette ihrer keinen nuz gehabt, hetten Herzogbusch, Wesel und Mastritt (Mastricht) verloren, wäre kein glik bei inen; wölle hoffen, dass si umb ganz Niderland komen wurden. (Vše to, jak víme — srv. výše str. 415, pozn. 51 — vyprávěl Schliefovi nikoliv Kinský, ale *vévoda sám*. Schlieff tuto důležitou okolnost zamlčuje proto, že nechce se přiznati, že prostřednictvím míru, v němž se sám dal užítí, mělo nějaké nebezpečné, proticísařské momenty; chce jednat, pokud sám v něm účastněn byl, vyličiti jako nevinné. Prohlédaje však zároveň s prohaností sobě vlastní situaci ve Vídni, nejistotu o zrádných plánech Valdštejnových, ví, že podrobná udání jeho budou vítána a že mu po případě zachrání život. Co ví, povídá tedy obšírně, ovšem tak, aby tím nebyl sám nikterak kompromittován; uvádí na př. svou nespokojenost s projevy Kinského. *Vzhledem k tomu, že vkládá výroky, jež slyšel přímo od vévody, do úst Kinskému, jest možno, že i ostatní projevy hraběti přičítend pocházejí vlastně od Valdštejna samého.*) Item: Wan Cursaxen nicht will und Arnheim sprüng machen wolte, so frag man nit darnach, man werde sich mit Schweden und Frankreich vereinigen und conjungiren und conjunctis viribus zusammensezen und den kaiser von land und leuten treiben. welches also Kinzky ex ira vermelt. Worauf Schlieff geantwortet: Das wäre aus einen andern fass, solches wäre ime nit befolen worden, hette Cursaxen ein anders proponiert, wolte wünschen, dass er nit da gewesen. Auf dises hette Kinzky verner respondirt: solle den curfürsten nur gehen lassen! Dabei Schlieff gefragt worden, wie es hette beschehen müssen? Geantwortet, dass Kinzky gesagt, Fridland hette die macht und die armee in seiner hand und devotion. Schlieff darauf verner gesagt: Cursaxen werde sich auf solche weis nit ainlassen. Kinzky abermal geantwortet: »Will er's nit thun, lasse er's bleiben; wer schert sich umb den curfürsten!«

odpovědi od Oxenstierny a Feuquiéra, předněsti zástupcům obou mocností své žádosti s větším úsilím.

Hr. Kinský byl již 14. ledna, tedy hned po podepsání prvního reversu dopsal do Řezna vévodě Bernardovi Výmarskému, aby mu ustanovil místo k osobní schůzi, kde mu chce oznámiti důvěrně důležité »negotium«. Žádal zároveň o pas.¹¹⁷⁾ Vévoda Bernard obdržel list 19. ledna, zaslal žádaný pas a zpravil krátce dne následujícího o tom kancléře.¹¹⁸⁾ Kinský mohl mít odpověď v Plzni asi 25. ledna, ale do Řezna nejel a teprve někdy kolem 3. února se omluvil, že pro churavost přijíti nemůže; nechť vévoda v důležité záležitosti spolehlivou osobu pošle k němu.¹¹⁹⁾ Příčiny této změny neznáme — vévoda Bernard poslati do Plzně odepřel — ale asi současně s listem Výmarskému, dne 3. února, rozhodnuto bylo o poselství jiném, přímo ke kancléři. Za posla vybrán starý prostředník v jednáních o povstání, Jaroslav Rašín.

V cíl poslání tohoto uvádí všeobecnými slovy list Kinského z 3. února, adresovaný patrně panu Janu z Bubna. »Pan Rašín,« píše Kinský, »bude moci informovati pána o nynějších poměrech v Plzni. Pomáhejž pán v záležitosti té pracovati, každou zvláštní kompetenci a strannické zájmy potírati a nedati vzejítí pochybnosti o zdejší záměru. Známký jsou zajisté příliš dobré, a nevěřil bych jim, kdybych nebyl přítomen, neviděl to vlastním očima a nehmatal rukama. *Jako že Bůh jest — máme mír ve svých rukou, jen když ho sami zpupně neodmítneme a neodhodíme!*«¹²⁰⁾

Rašín sám se v své relaci o tomto listu nezmiňuje, nepravě nic o účastenství Kinského vůbec. Za to zaznamenává obsírně své rozmluvy s hr. Trčkou a zejména rozmluvu poslední o poslání ke kancléři. Dle toho mluvil Trčka v tomto smyslu: Bylo již několikrát blízko tomu, že vévoda má se státi králem, ale nikdy z toho nebylo nic. U Svídnice to nebylo možno, neboť přišel k vévodovi hr. Šlik a Trautmannsdorf; příčiny byly tenkrát, jako před tím, tak závažné, že by jim každý dal za pravdu. Vévoda se z toho

¹¹⁷⁾ Kinský Bernardu Výmarskému, Plzeň, 14. ledna. *Hildebrand*, č. 58. List jest dokladem Kinského zvláštní opatrnosti — v předchozí, daleko větší části dopisu vykládá, že s dovolením kurfiřtovým přibyl do Teplice k shlednutí svých statků, že tam však mimo nadání hr. Trčky nezastal, jel tedy za ním do Plzně, kde s ním pojednal o svých soukromých záležitostech, »auch vernommen, das E. F. Gn. in der Nahendt itzo anzuertreffen, als hab ich« etc. (přechází k vlastní záležitosti).

¹¹⁸⁾ Vévoda Bernard Oxenstiernovi, Řezno, 20. ledna. *Irmer*, III, č. 371. Vévoda dodává: »Kömt er, so vermeinen wir bald was neues zu schreiben«.

¹¹⁹⁾ To dovídáme se z listu Sattlerova kancléři, Řezno, 9. února (*Irmer*, III, č. 435). Sattler dodává: »Ist mit complementen beantwortet und die schickung abgeleint worden. Scheint, er hat bedenken, die leute offentlich zu betrogen oder in hac crisi, sonderlich wan Wallenstein todt were (Sattler zaznamenává zpočátku pověsti o němoci nebo i smrti Valdštejnově), zu negotiren. Zum wenigsten macht er uns glauben, die sachen beim feind stehen nit wol, wie dan der leutenant, den herr Kinsky geschickt und zuvor unter Schaffmann (Šofman z Hemrlesu) gedienet, auch noch zur zeit niemanden obligirt, solches bekennen müssen . . .«

¹²⁰⁾ Kinský nejmenovanému (Plzeň) 3. února. Opis vydal *Hildebrand*, č. 61.

u kancléře a u jiných omluví s dostatek. Nyní však stane se to jistě — vévoda již všechny důstojníky připoutal k sobě, že mu slíbili a zapsali se s ním žiti i umříti. Vezme v Čechách Jesuitům, Smečanskému, Slavatovi, Šlikovi a jiným jako i v jiných zemích císařských všechny statky a rozdělí je důstojníkům.¹²¹⁾ *Tak stane se vévoda velikým páncm a nejen Českým, ale i Římským králem a Čechům opět potvrdí všechna jejich privilegia, takže i kdyby hned zemřel, Češi přece budou mít svobodu voliti si sami svého krále.*¹²²⁾ Summou mluvil mnoho, jakož i toto: kdyby byl vévoda chtěl, byl by vévoda Bernard sotva se zmocnil Řezna, ale stalo se tak velmi dobře, neboť on (Výmarský) má nyní dobrý pas do těchto zemí... Vévoda by rád s Rašínem mluvil, ale brání tomu jeho nemoc; žádá ho však, přislubuje opět značnou odměnu, aby se vydal ke kancléři, jenž je nyní v Halberstadtu. V Halle prodává pan z Bubna; toho má vyhledati, odebrati se spolu s ním ke kancléři a oznámiti mu, že vévoda jest nyní konečně rozhodnut od císaře odpadnouti a králem Českým se státi. *Nyní jest právě vhodná příležitost.*¹²³⁾ Kancléř nechť pošle k vévodovi některého vysokého důstojníka, na něž lze spolehnouti — s ním chce vévoda ujednatí všechno ostatní. Kdyby však kancléř nechťel do Plzně poslati nikoho, nechť pošle aspoň někoho do Kouby, kde leží švédský nejvyšší Toupadel.¹²⁴⁾ Vévoda tam pošle důvěrníka, aby jej o všem zpravil, neboť jest konečně odhodlán od císaře odpadnouti. Armády se spojí, jakmile jen tito budou srozuměni. Vévoda se svým vojskem potáhne přímo na Vídeň do zemí císařských...

Kdyby bylo lze najíti pro pravdivost vypravování Rašínova na tomto místě spolehlivé doklady odjinud, došly by naše hořejší vývody o pravé podobě plánů vévodových konečného potvrzení. Lenz na základě vzkazů Schliefových tvrdí, že zpráva Rašínova jest prosycena tendencí a nepravdivostí¹²⁵⁾ —

¹²¹⁾ Zprávu tuto uvádí *Rašín* slovy: Und hat da wieder angefangen grosse Sachen wider Ihre kayserl. Majst. zu reden... a pak počíná znovu: und da hat er auch gesagt, wie der Fürst ein grosser Herr etc. Není pravděpodobno, že i toto místo o vzetí statků Slavatovi a jiným náleží k »připomenutím« Slavatovým. Srv. výše str. 58, pozn. 42.

¹²²⁾ Za tím následuje: »mit diesem noch weiteren Vermelden: Ich weiss nit, wann der Fürst sterben sollte, wer wol darnach König in Behemb sein könnte«. Možno v detailu tomto shledávati důkaz, že o českém království Valdštejnově bylo nejen mluveno, ale i přemýšleno.

¹²³⁾ Srv. list Trčkův Kinskému z 26. prosince 1633.

¹²⁴⁾ ... nacher Kaudt etliche wenige Mielen von Pilsen, alda ein schwedischer Obrist Dubartl genandt gelegen... Kouty jsou u Domažlic, ale tam Švédové neleželi. Nejdále k českým hranicím posunutá posádka byla v Koubě (Cham) u bavorského Brodu, kde dlel Toupadel. »Kaudt« je asi zkrouceno z Rašínova českého »Kouba«, jemuž překladatel nerozuměl. Na omyl ukázal již *Lenz*, 443, pozn. 1.

¹²⁵⁾ *Lenz*, 442 a násl. Jak tuto část svých vývodů *Lenz* zahajuje, srv. výše pozn. 69; uzavírá ji slovy: er (Rašín) ist in dem letzten sowie in allen früheren Theilen von *Tendenz und Unwahrhaftigkeit förmlich durchtränkt* (str. 464). — *Lenz* došel k tomuto resultátu takto: nepozoruje dvojí tvárnosti Valdštejnových návrhů, aneb spíše snaže se ji po-přítí, vylíčil beže všeho jednání se Saskem a jednání Arnimova zvlášt jako pravdu Valdštejnových snah a proti této své lícni postavil prostě zprávu Rašínovu. Část dokumentů, jež absolutní spolehlivost Rašínovu dokazují, *Lenz* znáti mohl, ale nehledal jich. V rámci

my proti vývodům Lenzovým došli jsme právě opačného resultátu, takže v jeho světle vypravování Rašínovo a Schliefovo netoliko si neodporují, ale doplňují a potvrzují se navzájem. A co jest nejdůležitější — *pravdivost zprávy Rašínovy lze přes naprosté odmítnutí Lenzovo dokázati světle a zřejmě.*

Nejde tu o Rašínovo posláni k panu z Bubna a k Oxenstiernovi — to máme doloženo listem Kinského, a nebylo by lze o tom ani bez toho pochybovati — ale jde o výroky Trčkovy o budoucím českém království Valdštejnově, o dělení statků mezi důstojníky atd., jde o celý ráz konspirace — byla-li myšlena v duchu Trčkově neb Thurnově, jak vypravuje Rašín, či v duchu Arnimově, jak asi snaží se vylíčiti Lenz?

Především třeba uvést, že Rašín sám opakuje své zprávy o Trčkových projevech ještě na jiném místě, ve výpovědi v procesu trčkovském. Zde dosvědčuje znovu, že trčkovskému hejtmanu Klusákovi a regentu Strakovi z Nedabylic pověděl v Plzni, co mu byl vyprávěl Adam Trčka: »že konečně kníže míní od JMC. odpadnouti a králem Českým bejtí a jak zase chce Čechům všechny svobody a privilegia potvrditi a kdybykoliv z světa sešel, že budou míti svobodu Čechové sobě zase krále sami voliti.«¹²⁶⁾ Z jiných protokolů procesu trčkovského poznáváme pak s dostatek, že projevy Trčkovi přičtené s pravdou se shodují, a nalézáme v nich zároveň výrazný obraz nadějí a snů, v jejichž slunné záři hleděli oba Trčkové, otec i syn, před samou katastrofou ve velikou budoucnost.

V únoru r. 1634 navštívil starého Trčku na žlebském zámku hr. Vřesovec. V rozhovoru po jídle ukázal starý hrabě na obraz Valdštejnův: »Hled, tu máš našeho krále! S domem Rakouským není nic — tento vrátí nám všechny svobody, jež jsme mívali, tento dovolí emigrantům do země se vrátiti, vydá jim statky a náboženství propustí.« Když Vřesovec (prý) namítl, že hr. Adam ztratí potom mnoho statků, pravil starý Trčka: S mým synem jest to již

svého základního omylu jde Lenz proti Rašínovi tak daleko, že vévodu Frant. Albrechta a Schliefa považuje za »zástupce saských interesů«, že Rašínovi imputuje něco, čeho tento netvrdí. Rašín nepraví přece ani o Frant. Albrechtovi ani o Arnimovi, že měli účastenství v projektu o korunu, ba nezaznamenává ani, že Fr. Albrecht byl poslán do Řezna k Výmarskému. Že Rašín v jádro věcí neuvádí, může býti pravdou, ale to nedokazuje v nejmenším jeho nespolehlivosti. Naopak — a klademe důraz na to — on zaznamenává toliko, v čem sám měl účastenství, vypravuje věcně a objektivně, *nesháněje obvinění odjinud*. To pak v té spoustě neupřímných, klamných a tendenčních pramenů — míníme i původní listiny — znamená dosti, aby Rašínova zpráva, očištěna ovšem znešvařujících přídavků, považována býti mohla za pramen prvního řádu.

¹²⁶⁾ »Vyznání o záměrech vévody Fridlandského« (vl. výpověď Rašínova) u *Dvorského*, 16 sq.; současný německý překlad u *Irmera*, III, 399. Rašín končí: »*Ale ze všeho nám (vévoda) vždycky nic učinil, až tu v Plzni již dokonale míní od J. M. C. odpadnouti a k nám se dostat. Což já že o tu příčinu k Oxenstiernovi do Halberstattu mám jeti a pan Václav Romhap do Frankfurtu am Mainu k ambassatoru krále francouzského k Frekyrovi (Feuquières), tu že se má do konce všechno skoncovati. Což vše jest sobě dotčený Hendrych Straka znamenitě obliboval a prosil mē, abych ho sobě měl poručného, že to hrubě rád slyší, ač že o tom již prvotně skrze pana Adama Trčku srozuměl, že se to státi má a kníže chce českým králem býti.*«

ujednáno — vévoda dal mu statky kardinála na Moravě. A kdyby vévoda brzo umřel, jednalo by se s králem Polským, aby po něm nastoupil. Dům Rakouský nechť nepomyslí, že dojde někdy této koruny... ¹²⁷⁾ Kdo by si byl pomyslíl, když Valdštejn byl ještě v Heřmanicích, že se tak daleko dostane!« ¹²⁸⁾ Když pak vrátil se z Plzně hejtman Klusák se vzkazy, že záležitost jest již v plném proudu, a že hr. Adam dostane asi Kladsko, přál si stařec, aby ještě zažil vzházející dny štěstí rodu svého. Kladsko, vyprávěl, mívali již jeho předkové; Opočno a Smiřice mohly by pomoci obilím, a bylo by tam všechno rybami a osením jako postříbřeno, a statky jeho prostíraly by se nepřetržitě na mnoho mil! A v horách jsou tam krásní jeleni... Bojí se však, že již dlouho živ nebude... ¹²⁹⁾ Mladý Trčka mluvil v Plzni ještě určitěji a otevřeněji. Vzkázal otci ¹³⁰⁾ a vyprávěl i jinde, že *Fridland všem Čechům staré svobody vrátí a dá jim více milosti, než měli kdykoliv před tím*. S touto nadějí českého vlastence pojily se jiné, soukromé a osobní. Stane se asi knížetem a dostane Kladsko, a tak se budou pozemky jeho prostírat na mnoho mil cesty — vyprávěl Klusákovi a jal se líčiti dále, kolik bude mít koní, kolik služebnictva kolem sebe a jak panský je bude chovati, jak dvanáct krásných panen chce mít v fraucimoru... Dal si skrze vévodu vyložití nativitu, a ta mu předpovídá, že bude velikým a bohatým pánem, přechká-li tento rok. Ale tento rok že bude nebezpečný — nechť dá pozor, aby nepřišel k úrazu nebo nebyl dokonce zavražděn... ¹³¹⁾

¹²⁷⁾ Bericht von der bewusten Persohn über weilandt Herrn Grafen von Wrzesouiez Seeligen gedechtnus gethaner aussag und übergebener attestation. 1634 (*Dvorský*, 15). Srv. pozn. 29 na str. 10 výše a výpověď Věžníkovu u *Irmera*, III, str. 510. *Hurter*, jenž užil i protokolů, které od té doby nebyly nalezeny, praví, že Trčka na konci hostiny *připíjel Albrechtovi, králi Českému* (*Hurter*, 342).

¹²⁸⁾ Srv. poznámku u *Irmera*, III, 497.

¹²⁹⁾ Výpovědi Klusákovy u *Irmera*, III, 494, 496.

¹³⁰⁾ *Ibidem*, str. 494.

¹³¹⁾ *Ibidem*, 495. Zprávy ty jsou obšírné; na ukázkou část protokolu o posledních výpovědech Klusákových: Ich habe zu ihm, Trzka, gesagt: Der Raschin hab mir gesagt von denen sachen, wie ich oben melde. Der mir zur antwort geben: Es sei dem also. Es solle der herr Chünsky, Arnheimb und first von Sachsen kommen und mit dem fürsten tractiren, dass er könig in Böheimb sein solle... Darauf ich gesagt: »Würd er es aber auch annehmen?« Darauf er gesagt: Es seie dis schon nacher als weiter und würden wir es bald, wan der Arnheimb käme, erfahren. Darauf ich gesagt: Es würde diser *wie der teufel ein streng könig sein*; wehe deme, der etwas wider ihne delinquiren solte! Darauf er wider geantwortet: Er wolte schon in seinen humor treffen. Er, Friedland, wann er könig werden solte, *würde den Böheimen alle freiheiten wieder geben und sie begnaden mehr, als sie ihr lebtig gewesen*. (Srv. *Rašina*.) Darauf ich gesagt: Ihr würdet auch nicht der letzte sein. Darauf er, herr Trzka, mir gesagt: Ich halte es dafür, Glatz solte gewiss mein sein etc. Z výpovědi jeho a ostatních uvádíme ještě některá zajímavější místa. Klusák pravil jednou starému panu Trčkovi, že Valdštejn neujde božimu trestu. Proč? tázal se Trčka. »Deswegen hab ich solche gedanken ihme, dass er albereit von gott abgelossen und sich auf seinen verstand, hocheit, sterke und *sternkuker* ganz und gar verlest und nach gott nichts fraget. *Er ist unbarhmherschig, ungerecht, hat viel leute, wittiben und weisen betrübt*.« Darauf der alte herr gesagt: Es ist war, aber es gehet ihm gleichwol alles wol von statten. Der Donner oder »donnerische mensch« *eine böheimische manier* — (patrno,

Nedosti na tom — udání Rašínova potvrzují se v celém rozsahu ještě odjinud. Asi současně s Rašínem (4. února) vypraven byl hr. Kinským posel *k Feuquièrovi*. Byl to známý Rašínův, Kinským nepochybně již dříve v podobných záležitostech užívaný emigrant Václav Romhap ze Suché. Dostal na cestu kreditiv od Kinského a od vévody pas k cestě francouzského vyslaného Feuquièrova do Plzně.¹³²⁾ Kinský mohl o den dva dny dříve¹³³⁾ obdržeti Feuquièrovu odpověď na svůj list z 1. ledna, odpověď jevíci sice veliké potěšení a ochotu vévodu podporovati, ale podepsání smlouvy prozatím odkládající.¹³⁴⁾ Romhap měl přesvědčiti Feuquièra o upřímnosti vévodově a způsobiti rychlé zakročení jeho. Co mu bylo mimo to uloženo, dovidáme se z dvou na sobě nezávislých pramenů, zaznamenávajících přímo vzkazy jeho — ze zprávy spolkové rady frankfurtské kancléři z 4. března a z depeše Feuquièrovy z 1. března.¹³⁵⁾ Oba listy souhlasí v podání projevů Romhapových

že protokoly jsou z češtiny do němčiny překládány; v marg. poznámce u tohoto je zmínka *o translatorovi*, že cosi nemohl přečísti) hat mir auch einmal grossen schaden zugefüegt; hat mich aber gebeten, ich solle es ihm weiter nicht gedenken (*Irmer*, III, 497). Věžník praví, že starý pán na zprávu o zavraždění synově pravil: *Dobře se mu stalo, neboť kdyby ho byl císař dostal, byl by jej dal vléci koni skrze město a čtvrtiti* (*Irmer*, 510, pozn. 1 a 491, otáz. 33). Dle téhož svědka dal starý Trčka, zvěděv o podezření způsobeném plzeňským zápisem, po Věžníkovi, provázejícím do Plzně Adamovu choť, hraběnku Maxmiliánu, syna varovati, ale ten odvětil, že otec jeho jest dětina (*Irmer*, 509, pozn. 1). Srv. i *Irmer*, 513.

¹³²⁾ Vyslání jeho z Plzně dotvrzuje Rašín (*Dvojský*, 35, 37, 17; *Irmer*, III, 401; srv. výše pozn. 126) a Schlief (*Irmer*, III, 466). Již 10. dubna 1634 tázali se komisaři vyšetřující v Praze kancléře Elze o poslání Romhapově (*Irmer*, III, 360). Feuquières zmiňuje se v depeši z 1. břez. jak o kreditivu Kinského, tak *o pasu pro zvláštního vyslance jeho*. — Václav Romhap byl emigrant, žil v Míšni, dopisoval si se starým panem Trčkou a Klusákem. Statek Moravany, jež vydával Trčka za svůj, byl spravován vskutku pro Romhapa. Romhap byl za saského vpádu v Čechách (schůze v Kounicích), pak na jaře r. 1633 prodléval s tajným posláním opět v Čechách (*Irmer*, 481 sq. na mnoha místech).

¹³³⁾ Víme, že Feuquières odpověděl neprodleně. Ku konci ledna mohl jeho posel stihnouti do Drážďan, kde asi doufal Kinského nalézt. Tento posel by pak musil ovšem dále do Plzně a příležitostí k tomu byla by cesta Schliefova z 23. ledna tamtéž, ještě vhodnější bylo by připojení se k průvodu Františka Albrechta, jež asi 29. vydal se na druhou cestu do hlavního stanu. Jest to kombinace — ale v listu Piccolominiho Aldringenovi z 5. února čteme zmínku o příchodu Frant. Albrechta do Plzně (1. února) »con un personaggio di Francia« (*Irmer*, III, č. 415). Srv. i list Piccolominiho asi z 3. února (ibidem, č. 410): mostrano (Valdštejn) grandi offerte di Francia.

¹³⁴⁾ Feuquières Kinskému, bez data (15—20. ledna). *Röse*, I, str. 455. Vyslanec děkuje za péči a práci Kinského, ujišťuje jej, že nezměnil svého stanoviska v smluvené záležitosti, a odpovídá vlastně: je parts d'icy (z Wormsu?) dans huit jours pour m'acheminer vers *Erford*. Au sy tost que ie seroy arriué, Je ne manqueray de vous faire scauoir de mes nouvelles par vn gentilhomme expres, que je chargeray des choses necessaires pour arrester la dicte affaire. Ce sera a vous, s'il vous plaist d'en donner a vostre amy, afinquil face trouuer chez vous ou vn autre lieu, que vous nommerez audict gentilhomme auec seureté quelqu'vn de sa part, pour aller vers luy.

¹³⁵⁾ *Hildebrand* uveřejnil (l. c., č. 63) list známého hr. Kratze Rýnskému hraběti Otovi z Frankfurtu n. M. z 1. března (nikoliv 19. 29. února, jak má Hildebrand; 1634 nebyl rok přestupný. Chyba ta je i v datech č. 64, 65) »dass einer vom adel sich in nahmen dess herrn graven Kinsky, so sich zu Dressden aufgehalten, angemeldet, mir *des herrn gr. Kinski wie nit weniger dess herrn Terschka gruess* und dienst vermeldet, benebens vorgeben,

v podstatě takto: Vévoda Ftidlandský je nyní plně odhodlán provést své záměry a zapřisáhá vyslance, aby tomu pevně uvěřil. V Slezsku se plán nedal uskutečnit, protože si vévoda nebyl armádou jist. S evangelickými mnil to ostatně upřímně a šetřil jejich vojsk, když přece mohl snadno zničit je do posledního muže. Řezno mohl osvobodit každou chvíli, ale nechtěl, ano on Gallasa právě proto odvolal od hranic k Litoměřicům. Nyní ujistil se armádou a slibuje, že jakmile bude smlouva podepsána, dá se provolati Českým králem a vystoupí zjevně proti císaři, proti němuž a domu jeho jest naplněn nesmířitelnou záští. Vzetím české koruny zjedná si na zbytek života neutuchající slávu, učiní svou vlast opět svobodným volebním královstvím a říši vrátí klid a svobodu . . . ¹³⁶⁾

dafern es mir annemblich, wolten sie die sachen dahin richten, dass der hertzog von Friedlandt mein bester Freundt sein werde.« Kratz odpověděl, že tomu bude rád, pod výminkou, stane-li se Fridlandský přítelem Švédska. Posel odpověděl, že se to stane jistě. List Kratzův o tom (hrabě ležel nemocen a musil tedy zástupci Oxenstiernovu, dličímu rovněž v Frankfurtě, psáti) obdržel Rýnský hrabě téhož dne i oznamuje v dlouhém listu z 4. břez. (*Hildebrand*, č. 65), v úřední zprávě consilia generale, kancléři, že uznal za nutné poslati k hr. Kratzovi sekretáře Varnbülera, aby vyzvěděl »mehrere specialia« a »wie der vom adl durch kommen«. »Der referiert nun wider so vil, dass diser vom adl dess hern graf Kinskij diener, der evangelischen religion, ein exulant auss Böhmen und eben dieser sachen halber *nacher Halberstatt* verschikht und von darauss seinen weg alher genohmen und dass E. Lbdn und Exc. von allen diesen beraits gutte wissenschaft.« Dne 1. března píše Feuquières rovněž z Frankfurtu do Paříže (*Lettres et nég.*, II, 221—223): Když jsem tuto depeši skončil, obdržel jsem kreditiv od hr. Kinského, zasláný mi zvlášť po jednom šlechtici. Tomuto bylo uloženo vyhledati mne tam, kde bude kancléf, čímž jest zaviněno jeho dlouhé prodlení na cestě . . . (následují vzkazy nejmenovaného šlechtice, načež Feuq. pokračuje:) Na tuto druhou zprávu *vypravil jsem ihned pana de la Boderie* se šlechticem, jenž mu byl pas přinesl, *na cestu a dodal mu potřebné plně moci k uzavření smlouvy* s velmi obšírnou instrukcí atd. Jest zřejmo, že nejmenovaný český emigrant z okolí Kinského *jest Romhap*. *Gaedeke* (l. c., 93) hledal hosta Kratzova z 1. března v Rašínovi, což jest ovšem omyl. Rašín přibyl 26. února z Halberstadtu do Drážďan a provázal pak Arnima do Cvikavy, nemohl tedy nijak býti 1. března v Frankfurtě. Že Romhap nenavštívil Kratze náhodou, že mu z Plzně bylo uloženo s ním promluvit, patrno ze zmínky Schliefovy *v listu* jeho z 13. února s Planě Taubeovi: Der H. v. F. (vévoda) wil auch den h. Obristen Kratz pardoniren und alle seine gueter in Böhmen ihm wieder restituiren, *der wird auch nicht wenig diess werk bei I. F. G. hertzog Bernhard zu befurdern ihme angelegen sein lassen* (*Gaedeke*, č. 131). Tedy ani tato naděje neměla se splnit — Kratz byl nemocen!

¹³⁶⁾ Consilium generale kancléři, dle rozmluvy hr. Kratze s Varnbülerem: *Hauptsächlich aber halte er (Kratz) dafür, dass es dess hertzogen aus Friedlandt rechter ernst, so gar dass er eintweder dise intention mitt gewalt durchtringen oder gewiss sein kopf darob lassen müsse. Einmahl sey er an dem keys. hof suspect, von den spanischen und der pfafferei verhasst, dass er dem hauss Österr. und dass hauss Österr. ihme widerumb nimmer mehr recht vertrauen könne. der herr hingegen sey hoch und trachte allein, weilen er über sechs jar, wie er sich vernehmen lasse, nicht mehr zu leben, einen grossen nahmen zu hinterlassen; den könne er besser nicht erwerben, alss wenn er die Böhmishe Cron wegnehme, sein vatterlandt wider zu einem freyen wahlkönigreich mache, von dem angemassen erbaigenthumb dess hauss Österr. liberier, und dass Röm. reich wider in vorige libertet und ruh bringen helffe. Er wisse zwahr wohl, dass mann ihme auf dieser parthey nicht werde trauen.* Er hab aber vöstmahl in Schlesien anderss nicht geköndt etc. Následuje zpráva, která šetřil nepřátelské armády v létě minulém, o úmyslném opuštění

Jest zřejmo, že o tendenčnosti neb nepravdivosti Rašínově nemůže býti řeči. Nejen Trčka, ale i Kinský zcela tak mluvili a jednali, jak vypráví Rašín. Dáme-li si otázku, smýšlel-li tak i vévoda, nebudeme na rozpacích, jak ji zodpověděti. V tom byla právě taktika vévodova, aby Trčka a Kinský a jiní vedli jménem jeho jednání s Francií a Švédskem, taktika, jež nemůže vzbuditi pochybnosti, nýbrž přesvědčení o jeho iniciativě. Plán na povstání vzetí české koruny nezbytně vyžadoval; vévoda *musil* již na korunu pomýšleti. Že pak šlo o povstání pod heslem pomsty a ctižádosti, zřejmo i ze zpráv Schliefových. Z jediného výroku Valdštejna samého — »Tyroly a co k tomu přísluší, má zůstatí při císařství« — možno dovoditi vše ostatní.

Tak byly v Plzni osnovány závratné plány pomsty a ctižádosti a v patriotických nadějích vítáno znovuzřízení svobodné vlasti — a konspirátoři nevěděli, že dvůr jest již zpraven o všem, že zrada dlí v nejužší jejich společnosti, že neviditelná ruka stahuje rozestřenou síť úže a úže kolem nich! V okolí vé-

Řezna, o slibu nic proti Švédům nepodnikati (wann mann ihme allein dem Königreich Böheemb nicht zu nahent komme), o hněvu Valdštejnově pro verbování v Uhřích, nařízeném proti jeho radám (wie er dann auss solchem disgusto dess keysers intencion zu wider den ganzen Böhmischen landttag für sich selbs aigns gefallens dirigiert und veruhrsacht, dass der Burggraff mitt der Cron von Prag sig weg begeben und er herzog nun mehr willens sey seine vertribne landsleiht, welche bei ihme halten wöllen, wider einzusetzen), o zápisu nejvyšších a o Valdštejnově přesvědčení o velké moci a nebezpečnosti nepřítelů. *Podobně oznamuje Feuquières*, že Kinský po svém poslu vzkázal, že si je jist otevřeným vystoupením Valdštejnovým, že zapíše jej, aby uvěřil a i kancléře věřiti přiměl. V minulém létě nebyl si vévoda jist všemi důstojníky, ale nyní je ta překážka odstraněna (vypravuje se o zápisu plzeňském). K větší jistotě verboval 100 kornet jizdy a 100 kompanií pěchoty po 300 mužích. Když to bylo zpozorováno, odebrali se císařští úředníci, neinformovavše se dříve dokonaleji, k císaři a přinesli mu českou korunu. Valdštejn zpraven o tom, odpověděl, že mu stačí, nemohou-li odnésti království, a že má dosti peněz a drahokamů, aby si dal udělati novou korunu. Slibuje, jakmile bude smlouva podepsána, že hned druhého dne se otevřeně prohlásí a dá provolati Českým králem. Zprávu o tom přinese císaři sám a bude jej *pronásledovati kamkoli, třeba do pekla*. Při tom mluvil jako muž, jenž chce vzbuditi víru, že je naplněn nesmířitelnou nenávistí proti domu, jenž po tolika dobrých službách mu jedem a zákeřnou vraždou strojí záhubu. »V tom záležela sdělení doručitele kreditivu...« Třeba se mimo omyl méně významný (že Gallas podepsal revers z 12. ledna) zmíniti o zprávě o verbování nové ohromné armády. O tom *nevlme ničeho*, ale jest možno, že to dal Kinský Feuquièrovi vzkázati (Kratz nepraví o tom nic), že Romhap nebo Feuquières sám čísla zdvojnásobil atd. Zajímavější jest udání o odchodu zemských úředníků s korunou z Prahy, o odchodu dle depeše Feuquièrovy motivovaném dotčeným verbováním. Zvláštní tvrzení to, pokud odnesení koruny se týče, jistě nepravdivé, vyskytuje se v obou zprávách. Upozorníme tu na konec listu Schliefova z Plzně z 3. února (tedy *s téhož dne*, co dán jest kreditiv pro Rašína a asi i pro Romhapa) se zprávou, již jsme výše jako záhadnou označili (srv. výše pozn. 113). Smysl toho může býti nepochybně jen podobný, jako v těchto vzkazech do Frankfurtu. Rozšíření pověsti v zprávu o odnesení koruny bylo již v její tendenci a možná, že to Romhap slyšel tvrditi ještě v Plzni. Jest zřejmo, že udání má jakési jádro. Kinský mohl také Romhapovi vyprávěti potom o výroku vévodově s tím souvisícím — podobnost jeho se zprávou zaznamenanou Rašínem za vpádu saského r. 1631 (srv. výše str. 76) jest zajisté nápadná. Romhap, jak ze všeho zřejmo, ubíral se spolu s Rašínem do Halberstadtu. — Listu consilia generale užil *Chemnitz*, II, 335.

vodově však doufali, důvěřovali a snili o příští velikosti a moci, o bohatstvích . . . !

* * *

Patent z 24. ledna, kterým byla oznámena armádě změna v jeneralátu, veřejně prohlášen nebyl, ano nebylo ho užito po několik dní vůbec. Vše bylo v úzkém kruhu tří rádců císařových — Eggenberka, biskupa Antonína a Trautmannsdorfa — tak tajeno, že ani Richel, ba snad ani Oñate nic nezvěděli.¹³⁷⁾ O patentu nebyli prozatím zpraveni ani Gallas, Piccolomini a Aldringen, ačkoliv ujištění o věrnosti těchto dvou jenerálů musil dvůr již delší dobu míti v rukou. Co bylo příčinou tohoto prodlení, nevíme; zdá se, že rádcí císařovi, až na Trautmannsdorfa bývalí horliví stranníci Valdštejnovi, hledali aspoň v odkladu uniknouti hrozící bouři, doufajíce snad v příznivý obrat, jakým mohla býti skutečná resignace vévodova, nebo čekajíce potvrzení nedávno došlého obvinění z velezrády. Toto vskutku v několika dnech stihlo do Vídně a to tak určitě a podrobně, že více nebylo lze si přát. Jeden z předních důvěrníků vévodových, *Octavio Piccolomini*, *prozradil dvoru obšírně všechno, co mu bylo o plánech Valdštejnových známo.*

Všechny zprávy shodují se v tom, že Valdštejn Piccolominimu cele důvěřoval,¹³⁸⁾ a jest to zřejmo s dostatek i z častěji dotčeného listu z 2. prosince i z jmenování Piccolominiho velitelem v Horních Rakousích. Spoléhál na něho jako na Gallasa, jež považovali osnovatelé povstání za tak horlivého stranníka, že se na př. Šafgoč nerozpakoval těšiti se s ním, že dům Rakouský bude nyní zruinován takřka za hodinu! Musíme souditi z toho, že i Gallas i Piccolomini dávali okázale na jevo, že jsou ochotni spolupůsobiti v čele spiknutí. Nelze, tušíme, tvrditi, že by byli od počátku odhodláni vévodu zraditi — u vlášských condotticrů tohoto druhu lze se zajisté mnohem snáze domýšleti touhy po bohatstvích a moci stůj co stůj než smyslu pro čest a povinnost. Obrat připravoval se asi znenáhla, a jak máme za to, způsobila jej

¹³⁷⁾ Srv. Richel kurfiřtovi, Vídeň, 1. února (*Aretin*, příl., č. 36). Oñate ještě 22. stěžoval si trpce na nečinnost dvora. Vystoupí-li Valdštejn otevřeně, nebude nikoho, kdo by se mu mohl postavit. K záchraně domu Rakouského bylo by nutno, učiniti tohoto muže tak nebo onak neškodným, ale ani císař ani jeho ministři nemají k tomu zmužilosti. Tak bude musit patřiti, jak nemocný (císař) v náručí mu umírá a nebude mu pomoci. Ještě později pravil k toskánskému vyslanci Sacchettimu, že co živ nebyl na větších rozpacích. Viděl, že z chování Valdštejnova hrozí císařskému domu záhuba, ale ani císaře ani knížete Eggenberka nemohl o tom přesvědčiti (*Ranké*, 280). Richel píše 8. února kurfiřtovi (*Irmer*, č. 434): Ich hab mich bisher auf alle weg bemühet zu penetriren, was doch für anstalt, dem unwesen zu remediren, gemacht sei, aber noch nichts in particulari erfahren konden, da es alle, welche allein darumb wissen, nemblich der kaiser, könig, Eggeberg, bischof, Trautmanstorff und conte de Onate, *den ihre kais. maj. erst neulich* auch dazu gezogen etc.

¹³⁸⁾ Srv. zejména dotčené již vypravování biskupa Aldringena (*Irmer*, III, XLVIII, pozn. 2). Praví se tu, že Valdštejn věřil Piccolominimu: »erstlichen darum, dieweilen die falschen und betrüglichen Friedländischen Astrologi ihm lügenhafter Weise prophezeihet: Er werde dem Friedländer bei seiner gefassten Machination bis in sein Tod getreu bleiben und den Aldringen gefangen nehmen.«

především nedůvěra, že by se vévodovy hrozné záměry zdařily, poznání Valdštejnovy nejistoty a rozháranosti, přesvědčení o pošetilosti jeho jednání. List Piccolominiho z 2. prosince vyjadřuje tuto nedůvěru a nespokojenost dosti určitě. Když pak z posláni Wolkensteinova z prvních dnů ledna Piccolomini zvěděl, že dvůr stojí na stráži, že připravuje se na zápas s Valdštejnem, když i od něho kynuly značné odměny za opuštění jeneralissima, zdálo se mu — a nepochybně i Gallasovi a jiným — býti asi moudřejším přidati se tam, kam jej pudily náboženské, národní a snad i osobní sympatie, to jest k císaři. Šlo potom o to ukázati se nejhorlivějším sluhou císařovým — a ten, jenž byl důvěrníkem Valdštejnovým, stal se jeho zrádцем a hrobařem.

Že to byl Piccolomini, jenž dvoru zprávy o zradě Valdštejnově potvrdil a celý plán konspirace odhalil, neví moderní historiografie, ač faktum znamenala obšírně již úřední zpráva z r. 1634, ač jím teprve jest vysvětleno, odkud čerpal dvůr jistotu zrády, co vedlo a způsobilo protifridlandskou »exekuci«. A lze přece ukázati nade vši pochybnost, že to byl Piccolomini, jenž ve dnech 26.—27. ledna dal vzkázati po vyslaném kurfiřta Bavorského, Teisingrovi, ubírajícím se do Vídně, císaři, že Valdštejn chystá »obecnou vzpoudu«, že snaží se získati všechny jenerály i armádu ligy, že si počíná již jako král Český, rozdávaje korunní léna a statky císařských ministrů, že vyjednává se Švédy, aby mu pomáhali, a že osnoval tuto zrádu již u Svidnice. Teisinger přibyl do Vídně 29.—30. ledna, a dne 30. ledna byla z Vídně nařizena »exekuce« proti vévodovi, o dva dny později byl Piccolomini jmenován *polním maršálkem*. Potom můžeme uvěřiti Antelmimu, jenž v depeších z 4. a 11. února označuje znovu a znovu Piccolominiho za onoho, jenž zpravil císaře písemně o záměrech Valdštejnových, vyslav zároveň s podrobnými zprávami ústními ke dvoru Guicciardiniho, a papežskému nunciu Roccimu, jenž dne 24. února tvrdí totéž. Zpráva nunciova v souhlase s úřední relací vypráví dále, že Piccolomini oznámil dvoru, že Valdštejn chce se spojit s nepřítelem, zmocniti se dědičných zemí a vyvrátiti moc domu Rakouského v celé Evropě, líčí jeho plány na nové politické rozdělení Evropy, zejména v Itálii, a udává odměny, jež byly slibovány jenerálům. Že plán konspirace takovýto byl, nebo že k těmto výsledkům vésti musil, víme, i není proč pochybovati, že jej Piccolomini takto dvoru vylíčil. Ať již opakoval prostě, co mu byl Valdštejn vyjevil, ať již byly zprávy jeho o plánech na vyvrácení moci habsburské v celé Evropě ohlasem jeho vlastního názoru, souhrnným, stručným charakterisováním vévodových snah, jak z jednotlivých, rozličných projevů jeho samo plynulo a se hlásilo — Piccolomini píše později, že *poznal*, že plány Valdštejnovy směřují k zničení domu Rakouského — měl pravdu v tom i v onom případě. V jednotlivostech, jak pochopitelno v líčení záměrů, jejichž podrobnosti nebo důsledky musily býti z valné části eventuálními, nalezne kontrola tu a tam zprávu pochybnou, ale v hlavních rysech nebude moci namítati ničeho. ¹³⁹⁾

¹³⁹⁾ Obšírnou poznámku o všem tom viz v příloze.

Znajíce zvláštní roli Piccolominiovu, budeme lépe chápati souvislost událostí a lépe rozuměti protivaldštejským úmluvám císaři věrných jenerálů, o nichž podává nejasné zprávy nedávno vydaná část jejich korespondence z měsíce února. ¹⁴⁰⁾ Úvodem k tomu možno uvéstí důležitou zprávu relace Teisingrovy — již lze ostatně doložití i z jiné strany ¹⁴¹⁾ — že Valdštejn poslal Piccolominiho ke Gallasovi a Colloredovi, »aby je také přemluvil«, ti však že se smluvili, že budou státi věrně k dvoru a vůči vévodovi se přetvařovati. Gallas byl asi 10. prosince — za nedosti jasným cílem — vypraven z Čech do Slezska. ¹⁴²⁾ Dne 17. datuje již z Hlohova. ¹⁴³⁾ Vskutku pak dne 27. prosince, tedy v době, kdy proticísařská jednání byla znovu zahajována, byl poslán z hlavního stanu za Gallasem — a asi i za Colloredem, jenž měl také v Slezsku velení — Piccolomini. ¹⁴⁴⁾ V dnech 1.—4. ledna mohl býti v Hlohově u Gallasa; 8. ledna vrátil se do Plzně. ¹⁴⁵⁾ Ale právě v tyto první dny ledna musil přibýti do Hlohova z Vídně hr. Oldřich z Wolkensteina, jenž se měl ujistiti věrností Gallasovou pro případné vzetí jenerálátu vévodovi. ¹⁴⁶⁾ Jest možno, že zastihl ještě v Hlohově Piccolominiho, a tu bychom úmluvu těchto tří jenerálů — Gallasa, Piccolominiho a Colloreda — chápali lépe. Jí bylo ovšem o osudu Valdštejnových záměrů takřka rozhodnuto. Z důvěrníků, na něž cele spoléhal, stali se zrádci, zrádci, kteří do poslední chvíle lhali mu věrnost do očí, připravující mu zatím s vrozenou prohnantostí krvavý konec. Táž hrozná hra, kterou provozoval Valdštejn po léta s dvorem, byla nyní obrácena proti němu samému!

Piccolomini revers nejvyšších z 12. ledna podepsal a byl na to vypraven vévodou do Pasovska a Horních Rakous, kde mu bylo dáno vrchní velení. ¹⁴⁷⁾

¹⁴⁰⁾ Listy ty uveřejnil *Irmer*, III, z rukopisu titul. biskupa tripolského, Pavla Aldringena (bratra maršálkova), »Wahrhafte Relation« etc., kde v příloze je připojeno 81 listů z korespondence Piccolominiho s Gallasem a Aldringenem. Ku kritice jejich srv. monografii *Hubrovu* v AÖG, 82, 563, »Studien über die Correspondenz« etc. (také zvl. otisk, Vídeň, 1895). Vytýkáme na jednotlivých případech své stanovisko k této studii. Hlavní je, že Huber na základě listů Piccolominiových odmítá zprávu Rocciovu (jiných svědectví o Piccolominiových odhaleních dvoru *nezná*), čímž ovšem zaviněn je mylný výklad stanoviska Piccolominiova vůbec. Nejdůležitější z jeho změn v datování listů spočívá také na omylu.

¹⁴¹⁾ Zpráva Rocciova (*Gindely* v *Allg. Ztg.*, 1882, 13. dubna, Beil.) a depeše Oňatova z 21. ledna. Srv. *Ranke*, 276. Zde se praví, že jenerálové se sešli v Frankfurtě n. O.

¹⁴²⁾ Srv. rozkaz vévodův z 10. pros. (*Hallwich*, č. 966): »Demnach Ih. Mai. bestelter Gen. leuttenanntt Graff Gallas sich in Schlesien vnd Mark Brandenburg, vmb aldort, was Ih. Mai. dienst erfordert, in obacht zu nehmen vnd zuwerk zusezen, begeben thut . . . Dne 7. prosince byl Valdštejn Gallasovi oznámil, že tažení do Slez není již třeba; nechť však přijde k němu k nutné rozmluvě (*Hallwich*, č. 960). Z listu Valdštejnova císaři z 31. pros. (*ibid.*, č. 999) zdá se, že Gallas byl poslán do Slez a marky na místo odvolaného Mansfelda.

¹⁴³⁾ Gallas Questenberkovi, Hlohov, 17. pros. *Hallwich*, II, str. 399, pozn. 1.

¹⁴⁴⁾ Rogge kurfiřtu Bavorskému, Plzeň, 30. pros. *Rudhart*, č. 9.

¹⁴⁵⁾ Rogge kurfiřtovi, Plzeň, 10. ledna. *Rudhart*, č. 11. »Der Piccolomini (ist) vorgestern nachts auss der Schlesien vom Gallas widerumb anhero Kommen, Ist allspalt beim Graff Terschka abgestanden.«

¹⁴⁶⁾ Srv. výše str. 400.

¹⁴⁷⁾ To oznamuje V. 13. ledna z Plzně Aldringenovi. *Hallwich*, č. 1008.

Poslání toto bylo výrazem zvláštní důvěry Valdštejnovy k němu, neboť posice v Horních Rakousích, kam byly položeny spolehlivé pluky, byla pro zdar nebo nezdar povstání nejdůležitější. Šlo o to buď získati buď poraziti pluky Aldringenovy a kurfiřtovy, spojití se po případě se Švédy, nebo i vzbouřiti sedláky. Piccolominimu bylo uloženo také míti bedlivý pozor na Aldringena — vévoda, aby se jím snad přece ujistil, povolal jej do Plzně.¹⁴⁸⁾ Sem byl povolán i Gallas, a komando v Slezsku svěřeno bylo spolehlivému Šafgočovi.¹⁴⁹⁾

Gallas přibyl do Plzně 24. ledna.¹⁵⁰⁾ Piccolomini zatím opustil 17. ledna Plzeň,¹⁵¹⁾ 22. datuje již z Lince, kde odtud prodlévá delší dobu.¹⁵²⁾ Aldringen byl ještě 16. ledna v Landauu na Isaře, 20. datuje z Walchfingu, 26. jest — snad již od několika dní — v Pasově, kde setkává se s Piccolominim.¹⁻³⁾ Mezi Plzní, Pasovem a Lincem rozvíjí se pak v dnech následujících mezi súčasněnými jenerály živá a důvěrná korespondence. Tuto sice známe z největší části, ale jen skrovně pochopujeme, protože nejdůležitější místa její jsou na základě předchozích úmluv a vzkazů ústních, jejichž neznalost jest hlavní obtíž kritiky, podána způsobem jen zasvěcenému srozumitelným. Že jenerálové jsou mezi sebou srozuměni, že jde o získání Valdštejna nebo o zabez-

¹⁴⁸⁾ Trčka Piccolominimu, Plzeň, 1. února (*Irmer*, č. 401): P. S. Ho riferito il tutto al duca di Fridlandt, quale desidera che v. ecc. habbia *buon riguardo* al attioni tutte del signore Aldringher (Förster, III, č. 423 list tento vydal — bez postskripta; *Hallwich* ho nezná vůbec) a Valdštejn Aldringenovi, 24. led. *Hallwich*, č. 1017. Opis listu posílá 25. led. Trčka Piccolominimu (*Irmer*, č. 383).

¹⁴⁹⁾ Rozkaz o příchod do Plzně dodal Gallasovi Šafgoč, vracející se 13. neb 14. ledna po zápisu z hlavního stanu. O jeho rozmluvě s Gallasem v Hlohově srv. výše str. 4, pozn. 5 a str. 445. Hned po svém návratu byl Gallas pozván na oběd ke Kinskému (*Rudhart*, č. 14). Dne 2. února píše vévoda Saský Arnimovi, že Gallas ho žádostivě očekává (*Gaedeke*, č. 119), dne 8. vyřizuje témuž Gallasův pozdrav (*ibid.*, č. 125).

¹⁵⁰⁾ Trčka Piccolominimu, Plzeň, 25. ledna. *Irmer*, č. 383. — *Irmer* pod č. 381 uveřejňuje list Gallasův Aldringenovi z Hlohova s datem 23. ledna. Datum je nemožné — byl-li Gallas 24. v Plzni, nemohl být o den dříve v Hlohově. (Na to ukazuje nejnověji i *Huber*, I. c., 5.) List dotčený znal však již *Hurter* (379, pozn. 133) a datuje jej, nepochybně správně, 13. ledna. Také *Höfler*, 86, zmiňuje se o listu Gallasově Aldringenovi z 13. ledna.

¹⁵¹⁾ Datum udává *Aretin*, 125. Již dne 14. vyslovuje Piccolomini v listu k Aldringenovi naději, že bude brzo poslán do Lince, a oznamuje v 10 dnech příchod Gallasův do Plzně. (*Regest u Irmera*, č. 354.)

¹⁵²⁾ Piccolomini Aldringenovi, Lince, 22. ledna (*Irmer*, č. 376). Dne 18. led. datuje Picc. ze Zelené Hory (*Irmer*, č. 362) a ze Strakonice (č. 363). V obou listech oznamuje odeslání svého hejtmana Altieriho o úmluvu o osobní schůzi. Z Lince 22. zmiňuje se již o návratu hejtmanově, máje osobní rozmluvu za nutnou. Srv. k tomu zprávu Rocciovu, že Pic. po Altierovi zpravil Aldringena o plánech Valdštejnových. Lze-li to vztahovati k tomuto poslání, pochybujeme; poznáme, že Picc. objevil *celou* pravdu o zrádě Aldringenovi teprve později.

¹⁵³⁾ Srv. listy Aldringenovy u *Hallwicha*, č. 1011 a 1015 (Walchfing leží 4 míle záp. od Pasova). O své schůzi s Aldringenem v Pasově píše dne 27. Pic. Gallasovi (*Höfler*, 86). List Piccolominiho Aldringenovi z Lince z 26. led. (*Irmer*, č. 389) dán jest zřejmě po návratu do Pasova. Pic. posílá s ním do Pasova listy, které toho dne pro Aldringena došly — list Gallasův z 13. ledna a Valdštejnův z 24. led. (srv. výše pozn. 148 a 150).

pečení se před ním, jest ovšem zřejmo, ale kdežto z listů Gallasových a Aldringenových se zdá, že naděje o odvrácení Valdštejna od jeho záměrů, jež se zde opakují, jsou míněny upřímně, zdá se naopak z listů Piccolominiových, že všechny podobné obraty jsou jen klamem jak vůči Gallasovi tak vůči Aldringenovi. Zdá se, že se Piccolomini obával, aby Gallas přece aspoň k nečinnosti se nedal svést, že také Aldringenovi pravdy nepověděl. Aldringen byl v prvních dnech ledna po Walmerodovi císaři věrnost slíbil, později podal Oñatemu zprávy o událostech při plzeňském zápisu,¹⁵⁴⁾ psal Šlikovi o Valdštejnových jednáních s Richelieuem¹⁵⁵⁾ a 26. sešel se osobně s Piccolominim v Pasově — ale protože mu Piccolomini teprv později, a to písemně, jako velkou novinu odhalení rebelie oznamuje, třeba míti za to, že toho dříve ne učinil. A přece byl to Piccolomini, jenž ještě v lednu do Vídně sám a první plán konspirace odhalil! Stalo-li se to s vědomím Gallasa čili nic, nevíme — listy Piccolominiho z dnů těchto by ukazovaly k tomu, že Piccolomini jednal o své újmě, za zády Gallasovými, jen aby dvůr povzbudil k rozhodné činnosti proti Valdštejnovi, zamezil možné smírné odstranění konfliktu a při-

¹⁵⁴⁾ Srv. výše str. 412, pozn. 33.

¹⁵⁵⁾ Dle opisu listu, učiněného hr. Šlikem, bez udání odesílatele i adresáta, s datem »den vierzehnden januarij« (MKA, 1882, 207, č. 9). Jest to nepochybně list Aldringena Šlikovi. Datum zdá se však chybným — z první věty listu třeba souditi na datum pozdější: »Gallas vndt ich werdten berufft auff Pilssen, alda mir nothwendig zu reyssen geradten, alda zusehen ob es müglich sey, den generall zu Stillen.« Že je nebo bude povolán Aldr. do Plzně, o tom mu mohl teprve Picc. v Pasově podati zprávu (dne 26. led.), nebo mohl teprv toho dne obdržeti Aldringen přímý rozkaz vévodův z 24. led. Právě-li však Aldr., že Gallas je do Plzně povolán, mohl to napsati nejdéle dne 27., kdy obdržel list Piccolominiho z 26. (srv. výše p. 153), s novinou, že Gallas již v Plzni jest. Klademe tedy tento list na den 26. ledna, po rozmluvě s Piccolominim. List by byl pak důležitý pro poznání obsahu úmluv pasovských. Z citované části zdálo by se vysvítati, že Piccolomini radil maršálkovi jíti do Plzně a vévodu upokojiti. Toho asi týká se i konec listu: »der gute Freindt (Piccolomini?) ist der Meynung, das wahn der Gallas vndt ich den general werdten sagen, das vohn hoff der generall solle woll traktiret werden vndt bey dem seinigen erhalten wirdt, der generall möchte des Feindts Practicen ablassen« (zcela v témže smyslu píše Picc. 26. z Lince Aldringenovi — *Irmel*, č. 383). Že list opírá se o sdělení Piccolominiova, patrně ze zprávy: »Der Piccolomini bericht, das woll der generall nach hoff lest berichten, das der generall ihr. Kay. May. sich accomodiren will (může býti míněno posláni hr. Hargdegga, jenž 17. led. přibyl do Vídně). ist nuhr Zeydt zu gewinnhen vndt mit dem feyndt zu accordiren (není zřejmo, je-li to mínění Piccolominiho neb Aldringena?). der Kinsky ist derhalben dar. Arnheim zeigdt auff Dresden. sum Cardinall richelieu ist albereydt geschickt.« — Do Vídně zajisté Aldringen referoval upřímně, i neváháme vysloviti mínění, že Piccolomini maršálkovi pravdy nepověděl, že mu oznámil jen dotčené sporé noviny o Kinském, Arnimovi a Richelieuovi a ostatně předstíral naděje, Gallasem snad upřímně hájené, že vévoda bude přiveden na lepší cestu. *Zásluhu odhaliti konspiraci dvoru chtěl Piccolomini vyhraditi nepochybně sobě samému* a počítal, že odhalení bude míti cenu tím větší, že bude jím zmařena Gallasova smírná — a snad vskutku náklonnost a vděčnost k vévodovi způsobená — intervence. Jak lačně se vrhl Aldringen na zlomky zpráv Piccolominiových, aby je ihned do Vídně oznámil, patrně z citovaného listu. — *Huber* tohoto listu *nesná*, i lze vzhledem k tomu, co pověděno výše v pozn. 140, chápati jeho soud, pronesený na základě Piccolominiových listů z ledna: »Aber an einen offenen Verrath glaubte er (Picc.) sicher noch nicht« (str. 7).

vodil katastrofu. Třeba jen citovati listy jeho z dnů 26—29. ledna, z téže doby, kdy svá odhalení po Teisingrovi vzkazoval do Vídně. Odpovídaje 27. ledna Gallasovi, těší se, že Gallas dlí již v Plzni a že svou vážností a moudrostí uvedl mnohé záležitosti v pravé koleje a vévodu obrátil na svou stranu. Nevěří však, že Valdštejn při příchodu Gallasově choval dobré záměry — nedůvěřuje-li nyní úplně nepříteli, jedná tak pouze ze své obyčejné chytrosti, jež nechce se dvakrát od téhož dáti oklamati. Jest proto nutno, aby Gallas zůstal v Plzni dotud, dokud Piccolomini se tam nevrátí. Bude-li si ho vévoda a Gallas v Plzni přáteli, chce tam letěti, a bude-li se vévoda řídit radou Gallasovou, budou ochotni jej zveličiti nebo nepřítel poraziti nebo jej donutiti k jednáním ¹⁵⁶⁾ Dne 30. píše opět Gallasovi, že zahájkou armády ubývá, že vévoda jest nepřítelem jen zdržován a že bude jím *podveden*. Necht proto Gallas užije víc než kdy jindy své obezřetnosti. »Zdá se mi, že jest na čase pomýšleti mnoho na stav věcí a otevřítí Jeho Výsosti mysl, aby se rozhodl nedopustiti nepříteli těchto pokroků.« Srdce mu téměř puká, vidí-li, že vše tak spěje k záhubě. ¹⁵⁷⁾

Jest zajisté nesnadno o takovýchto listech souditi — zdá se jen, jakoby Gallas vskutku a upřímně byl vyslovil naděje v odvrácení vévody od jeho plánů a jakoby Piccolomini, o bláhovosti podobných nadějí přesvědčený, těmito nejasnými vývody a temnými narážkami chtěl Gallasu přesvědčiti o jiném. Dne 27. ledna, patrně hned, jak obdržel slibný list Gallasův, ¹⁵⁸⁾ jest ochoten věřiti, že vévoda upustil od zlých záměrů, chce jej spolu s Gallasem velikým učiniti, ale po několika dnech bojí se zase, že vévoda bude od nepřítel *podveden*, chce mu otevřítí oči, jej varovati, stěžuje si do nečinnosti dvora a do rostoucího nebezpečí situace. Že tyto obavy o »podvedení« vévody skrze nepřítel pouze předstíral, že tím asi mínil něco jiného, jest při jeho znalosti vévodových cílů zřejmo, a že opětovně projevovaný zájem o zachránění vévody jest pouze líčený, jest buď umluveným nebo skutečným klamem Gallasu, to přece vysvítá z toho, že v téže době, kdy listy tyto psal, Valdštejn a dvoru jako nejhoršího zrádce vyličil! On však s prohností své době vlastní

¹⁵⁶⁾ Picc. Gallasovi, Linec, 27. ledna. *Höfler*, 85. Podobně píše dne předcházejícího, po návratu z Pasova, Aldringenovi (*Irmer*, č. 389): »Io sarò chiamato a Pilsen e son risoluto andar senza perder un hora di tempo, sperando in Dio con la retta intentione che ho e la prudenza del Sig^r Gallasso di *persuadere il Duca a quelle resolutioni, che saranno per più sua gloria e servizio di Sua Maestà*, e quando Sua Altezza haverà *ogn' assicurazione dalla Corte per il suo stabilemento*, non so quello che deva pretendere più senza mettersi in laberinti ne' quali lui non ne potrà sortire.«

¹⁵⁷⁾ Picc. Gallasovi, Linec, 30. ledna. *Höfler*, I. c., 87 a *Irmer*, č. 397. V listu z předchozího dne Aldringenovi (*Irmer*, č. 395) stěžuje si na nebezpečí situace a na nečinnost dvora: »io veggo lo stato delle cose presenti: le nostre armate s' andaranno consumando, l' inimici pigliaranno le congiunture del tempo et alla Corte non si pensa a provvedimento alcuno. *Però piaccia a Dio, che quelli che hanno desiderio di ben servire, nel più bello non gli venghino mancati li mezzi per poterlo fare.*«

¹⁵⁸⁾ Známe jen podobný list Gallasův z 25. ledna z Plzně Aldringenovi (*Irmer*, č. 384) s postskriptem: »Io trovo Sua Altezza tanto ben disposto, *che non si puol dir di più, dice che in modo nessuno si vol fidar de nemico.*«

oznamuje zároveň: »Obávám se, že vévoda se shledá podvedeným a současně že bude přepaden dům Rakouský...«¹⁵⁹⁾

Odhalení Piccolominiova známa byla ve Vídni 29.—30. ledna. Jest přirozeno, že nemohlo býti již ani pochybností ani váhání — hned dne 30. ledna byla nařízena Gallasovi, Aldringenovi a Piccolominimu »exekuce« proti Valdštejnovi. Toho dne byl vypraven do Lince a do Pasova hr. Walmerode, aby dodal jenerálům patent ze 24. ledna a dále asi — v patentu není o trestném stíhání vévody zmínky — vyřídil ústně potřebné instrukce.¹⁶⁰⁾ Podrobnějších zpráv o průběhu všeho bohužel nemáme; lze pouze na základě Eggenberkovy rozmluvy s Richelem uvést, kterak si dvůr »exekuci« představoval. Rozkaz o exekuci — vyprávěl asi 7. února kníže Richelovi — jest již v rukou vyvolených k tomu jenerálů. Ti mají nařízeno počínati si v tom jistě a »dextre«, aby ukvapeností neuvedli v nebezpečí ani sebe ani císaře. Započítí dílo přímo násilím nebylo shledáno radným, protože by mohlo nastati nebezpečné rozdělení armády. *Jak a kdy* exekvovati císař nemohl předepsati, »ale to musí nařízení executores ex re nata usouditi a řídit se tím, lze-li to vykonati bez většího nebezpečí *violenter* nebo jiným způsobem jistěji. Jeho Mt. Cís. očekává sama s největší žádostí výsledku a nemůže nyní již od několika dní, jak teprv v pondělí (6. února) Jeho Kn. Mti. (Eggenberkovi) sama pravila, pro samou starost ani spáti, zejména že to s exekucí tak dlouho prodlévá a přece nikomu tolik na tom nezáleží jako jí!«¹⁶¹⁾ »Exekuci« nemínil dvůr nepochybně ještě zabití vévodovo — dle zpráv Oñatových bylo Piccolominimu uloženo Valdštejna a jeho důvěrníky zajmouti, aby mohli býti souzeni.¹⁶²⁾ — ale jak z poznámek Eggenberkových patrně, nebyl již ani ne-

¹⁵⁹⁾ Picc. Aldringenovi, Lince, 30. led. *Irmer*, č. 396. Podobnou taktiku má Aldringen. Dne 30. oznamuje Piccolominimu (*Höfler*, 87), že mu minulé noci byl dodán rozkaz z Vídne neposlechnouti ordonance Valdštejnovy, ale ubytovati vojsko dle rozkazu císařova. K tomu pak poznamenává: *Doufám, že J. Výsost ráda uslyší, že se tak děje* (spero che Sua Altezza lo sentirà volentieri, che così si faccia)!

¹⁶⁰⁾ Víme o tom jen, co zaznamenává biskup Aldringen (*Irmer*, III, str. 204, pozn. 1): »Während dieser gefährlichen Verhandlungen des Herzogs von Friedland hat Aldringen Alles nach Hofe berichtet und besonders den spanischen Gesandten Oñate umbstendlich informirt, welcher dann auch nicht gefeiert, sondern die grosse Gefahr der Friedländischen Machination dem Kaiser remonstrirt und Mittel vorgeschlagen, wie man allem Unheil bei Zeiten vorbeugen möchte. Worauf der Generalkommissar Walmerode von Hof aus zu Gallas, Piccolomini und Aldringen mit kaiserlichen Credentialibus und Instruktion (dle rukopisu d. d. 30. ledna), was er wegen der Rebellion Wallensteins proponiren sollte, abgesandt worden.« Srv. výše pozn. 155. Byly-li Aldringenovy vzkazy dvoru dány 26. ledna, mohly dojíti do Vídne současně s Teisingrem 28.—29. ledna. — Biskup Vídeňský oznamuje příchod Walmerodův Aldringenovi 31. led. (*Hurter*, 375). Píše-li zároveň, že se mu zdá »das Kind seie ziemlich tief in den Brunnen gefallen, ernstlich darauf zu denken, wie dasselbe herauszubringen« — je to zajisté odpověď na Aldringenem vyslovené naděje v odvrácení vévody od jeho plánů. Že Aldr. častěji dopisoval biskupovi, vysvítá i z relace Richelovy z 8. února (*Irmer*, č. 434).

¹⁶¹⁾ Richel kurfiřtovi, Vídeň, 8. února. *Irmer*, III, str. 242 sq.

¹⁶²⁾ *Ranke*, 369, pozn.

ochoten svěřiti výklad slova »exekuce« dobrému zdání oddaných generálů. Čekali-li ve Vídni již kolem 8. února zpráv o dokonaném skutku, pochopíme, jak s každým dalším dnem úzkosti a obavy dvora musily růsti. Šlo vskutku císaři o země a lidi a o korunu, a zmatek byl nepochybně tím větší, čím nedokonalejší informace do Vídně docházely. Císař nemohl spáti starostmi — před půltřetím létem nemohl starostmi spáti, protože Fridlandský přes snažné žádosti jeho přijmouti jeneralát odpíral!

Zde dosahuje konflikt vrcholu, ale děj další směřuje jen pomalu přes pochybené a nezdařené pokusy ku katastrofě. V Linci u Piccolominiho byl Walmerode 3. února.¹⁶³⁾ Ohlas návštěvy jeho máme v listu Piccolominiho Aldringenovi, kde v postskriptu jest oznámena v šifrách — jakoby něco převkápujícího a Piccolominimu dosud neznámého — ohromující novina: »Fo saper a V. E. come si tratta una ribellione universale contro Sua Maestà et il Generalissimo procura per tutte le strade d'accordarsi col inimico.« Gallas i Colloredo jsou zpraveni, také dvůr, jenž pošle potřebné peníze. Třeba rychle osobní schůze, při níž bude pověděno vše...¹⁶⁴⁾ O den později byl Walmerode v Pasově u Aldringena,¹⁶⁵⁾ a maršálek psal neprodleně zpět do Lince, že jest se vším srozuměn. Půjde sám do Plzně zničit rebelii — vévoda beztoho nemá kolem sebe energických lidí. Bylo by nejlépe rozsekati Františka Albrechta a Arnima na kusy — snad pak půjde Valdštejn do sebe a bude na lepší cestu přiveden!¹⁶⁶⁾

Tak utvrzují se oba maršálkové v své odvaze, Aldringen chce zajímati a zabít, aby — Valdštejn byl přiveden na lepší cestu! Nelze zajisté tuto Aldringenem třikrát opakovanou naději¹⁶⁷⁾ vyložit, než jako ohlas mínění, Piccolominim mu dříve vštípeného, mínění, že vévoda je v rukou zrádců a zjevných nepřátel císaře, kteří jej k zradě *svádějí*. Tak pochopíme také,

¹⁶³⁾ To se nepraví nikde výslovně, ale jest to zřejmo z následující korespondence. Srv. *Irmer*, III, XLIX.

¹⁶⁴⁾ Picc. Aldringenovi (d. d. 3. února). *Irmer*, č. 410. S listem tím zaslá Picc. Aldringenovi zároveň list Trčkův z 1. února, kde mu bylo uloženo bdíti nad Aldringenem (srv. výše pozn. 148). Jak prohaně dovedl jednati, zřejmo z rady, kterou k zprávě své připojuje: »V. E. sapia ben dissimulare e venendogli occasione di scrivere a Pilsen mostri non essere gustato di me, in somma la dissimulatione ha da essere il fine del negotio e che la Corte si sappia governare con segretezza.« — *Huber*, 9, poznamenává, že výše citov. list Piccolominiův není postskriptem k listu z 3. února, ale listem samostatným. Má za to, že jej třeba datovati asi 4. ún. Jest to možné, ale důvod, jež *H.* uvádí, tušíme nedostačuje (*Aldr.* píše v č. 414: »siino di tuto bene informati«).

¹⁶⁵⁾ Aldringen zmiňuje se o příchodu jeho Valdštejnovi 4. února, udává ovšem jiný cíl jeho posláni. Srv. *Hallwich*, č. 1039. Také Piccolominimu píše asi téhož dne: »Ricevo la sua (t. j. lettera) per mano del Sig.^{ro} Valmerodi« (*Irmer*, č. 414).

¹⁶⁶⁾ *Ibidem*. Píše, že žádal po Walmerodovi dvůr především o *peníze*. Špan. vyslanci podal před 14 dny zprávu o plz. zápisu, ale nedostal dosud odpovědi. — List u *Irmera*, č. 413 (z 4. února?), jež *Irmer* i *Huber* přiřítají Piccolominimu, psán jest tušíme také *Aldringenem*. Ukazuje k tomu německá střízlivost slohu a naprostá shoda myšlének s citovaným listem č. 414. Zde také projeveno je mínění, že Frant. Albrechta a Arnima třeba zajmouti nebo zabiti.

¹⁶⁷⁾ Znovu v listu Piccolominimu z 5—6. února (*Irmer*, III, č. 420).

proč Aldringen chce ihned zabiti vévodu Františka Albrechta a Arnima, v nichž patrně na základě svých klamných informací tuší původce všeho, a tak můžeme i vysloviti mínění, že Aldringen nemohl se dosud smířiti s myšlénkou, že exekuce má býti namířena předem *proti vévodovi* — a snad i mínění, že Piccolomini nebyl spokojen mlhavým rozkazem o »exekuci«, že chtěl míti moc nejen nad svobodou, ale i nad *životem* Fridlandského. Neboť Piccolomini vykonání exekuce odložil a čekal z Vídně vskutku určitějších informací. Aldringen byl rozhořčen těmito odklady, měl v své neznalosti věci za to, že dosavadní plné moci vídeňské jsou cele dostatečny. Konečně svolil ovšem s Piccolominim žádanou osobní schůzi, jejímž výsledkem pak bylo odeslání posla nebo listů do Vídně se žádostí o rozkazy podrobnější.¹⁶⁹⁾ Netrpělivé očekávání informací těchto,¹⁶⁹⁾ očekávání rozkazů od Gallasa, jemuž bylo vedení exekuce svěřeno, povolání obou jenerálů Valdštejnem do Plzně,¹⁷⁰⁾ zpráva z Plzně o chystaném příchodu Eggenberka a biskupa Antonína k jednání s vévodou,¹⁷¹⁾ zprávy Gallasovy, že jeho pokusy o upokojení Valdštejna

¹⁶⁹⁾ *Irmer*, č. 416 a Richel kurfiřtovi, 15. ún. (*Aretin*, 118). Píše, že oba jenerálové sešli se v Peurbachu v Horn. Rakousích »sich miteinander zu vnderreden vnd zuentschliessen, wie Sye dass Werckh angreifen wollen«. Dne 7. ráno opustili oba město, Aldringen odebral se do Pasova, Piccolomini do Lince a pak do Plzně. V spisu biskupa Aldringena praví se, zřejmě o této schůzi, že jenerálové se neshodli a že proto poslali posla do Vídně k hr. Oňatovi (*Irmer*, III, str. 214, pozn. 1). *Irmer* má za to (LII, pozn. 1), že výsledkem této porady byla tajná cesta Aldringena samého do Vídně. To jest nepochybně omyl. Právě citovaná zpráva biskupa Aldringena mluví určitě o vypravení *posla a Irmer* pod č. 425 uveřejňuje sám list *Aldringena* Piccolominimu z dnů těchto (8–9. února), počínající se větou: »È tornata la persona da Vienna e porta dal Conte d' Ognate la risoiutione dell' Imperatore d' assicurarsi del (Valdštejn) per prigionar o per morte« (srv. *Hurter*, 458). Nedatovaný list Aldringenův, na nějž *Irmer* mínění své opírá (č. 424), náleží vskutku do doby pobytu Aldringenova ve Vídni, ale možno jej datovati teprve od 17. února, kdy maršálek vskutku ve Vídni dlel. Ukazuje k tomu i zmínka o nařízené konfiskaci statků fridlandských a trčkovských a pak nemožnost, aby po pobytu 3–4 dnů ve Vídni (jak z listu patrně) mohl býti Aldringen zase 9. ún. v Krumlově (*Hallwich*, II, č. 1265). Odjinud není o pobytu Aldringenově počátkem února ve Vídni nic známo. Srv. k tomu nejnověji *Hubra*, jenž obšírněji omyl *Irmerův* vytýká (str. 14 sq.).

¹⁶⁹⁾ Srv. *Irmer*, č. 416, 422. Velká část tohoto listu Aldringenova projevuje pochybnosti o případnosti rad Gallasových o opatrné postupování. Neznámá osoba musila býti poslána do Vídně již před 6. ún. Po schůzi mohly jí býti oznámeny další žádosti jenerálů.

¹⁷⁰⁾ Povolání do Plzně obdržel Piccolomini 5. ún. v Linci (srv. list jeho Gallasovi u *Höflera*, str. 88). Rozkaz dán jest vévodou v Plzni 3. ún. (*Hallwich*, č. 1033).

¹⁷¹⁾ O tom ví Piccolomini již 3. ún. (*Irmer*, III, č. 410): »mostrano grandi offerte di Francia et il (Valdštejn) ha domandato a Gallass, se venendo a Pilsen Trautmansdorff e Cremsmunster, come sia da governarsi con essi«. K tomuto srv. list Frant. Albrechta z 2. ún. z Plzně, že Eggenberk a španělský vyslanec mají sice přijíti, ale dosud nepřišli (*Gaedeke*, č. 119 a P. S. listu Schliefova z 3. ún., č. 115). Ještě 13. ún. píše Schlief, že Eggenberk má přibýti, aby velikými sliby vévodu zase dvoru naklonil (*Gaedeke*, č. 131). Bylo nepochybně v tom něco z Vídně slíbeno, aby zůstal vévoda v omylu o poměrech při dvoře. Aldringen vskutku slyšel o odeslání Eggenberka do Plzně (*Irmer*, č. 417). Piccolomini odpovídaje (5. února? *Irmer*, č. 415. Datum: »Krumlov« bude omylem; tohoto dne byl Piccolomini v Linci) vyslovil pochybnost o účelnosti podobného opatření. K datování těchto listů srv. *Hubra*, str. 11 sq.

potkaly se s nezdarem ¹⁷²⁾ — všeho toho týká se několik listů Aldringenových a Piccolominiových v těchto dnech (3.—8. února) Teprve asi 7. neb 8. února vrátil se posel vypravený do Vídně s výslovným *rozhodnutím císařským*, oznámeným skrze Oñateho, Valdštejna *buď zajmouti buď zabiti*. ¹⁷³⁾

Ale i odtud lze pozorovati u obou generálů nerozhodnost, nerozhodnost snad větší než dříve. Piccolomini prohlašuje za nejnutnější ujistiti se osobami konspirátorů, i chce odebrati se osobně do hlavního stanu a Valdštejna zabiti nebo zajmouti. ¹⁷⁴⁾ S Aldringenem, jemuž bylo také již několikrátě poručeno

¹⁷²⁾ O tom píše Aldringen (7. února?) Piccolominimu, zaznamenávaje vzkazy posla Gallasova, jenž právě přibyl, »ch' avendo egli sperato di disporre il Sig^r Generalissimo o mutare li pensieri ch'ha, si è posto di modo in una diffidenza tale, ch'il medemo Sig^r Generalissimo a pena li parla, non che conferisca più seco alcuna; anzi mi dice questo gentilhuomo, *ch'in Pilsen et per il camino della posta vi sono ordini, chi non porta un biglietto del Sig^r Terscha, non può havere cavalli*; li povero Sig^r Gallasso è in pericolo (Irmer, č. 422).

¹⁷³⁾ Srv. výše pozn. 168.

¹⁷⁴⁾ Picc. Aldringenovi (Linec, 7.—8. února?) Irmer, č. 426 a 411. Tento druhý list kladl Irmer před 6. ún., ale Huber, 17, má nepochybně pravdu, klade-li jej do doby po dojití určitých instrukcí vídeňských. Shoduje se to i s rukopisem. Jiná jest otázka, kdy z Vídně došlo výlovné zmocnění vévodu zajmouti neb zabiti. Huber mní, že ještě před schůzí Aldringena s Piccolominim v Peuerbachu (6. ún.) a soud svůj opírá o list Aldringena Pic-u. z 5. ún. (Irmer, č. 416; citován výše str. 453 a pozn. 168). U Irmera jest tento list zařaděn asi uprostřed korespondence obou generálů z 3.—8. ún., Huber jej klade *na konec*, takže by asi 16 listů do dnů těchto náležejících bylo dáno vesměs 3.—5. ún. To je hlavní resultát kritiky Hubrovy, ale resultát *nesprávný*. Aldr. v dotčeném listu píše: »*Hieri mattina mi venne la di V. E. con una relatione diffusa di tutto quello, che dal personaggio mandato a Vienna le è stato scritto intorno alla risoluzione dell' Imperatore.*« Dle toho by důležité rozhodnutí císařské došlo Aldringena v Pasově dne 4. ún. ráno, do Lince by musilo dojiti aspoň 3. večer, a 16 listů mezi Lincem a Pasovem vyměněných by náleželo *jedínému dni* 3. ún. Nemožnost toho je zřejma sama sebou, nedbáme-li ani obsahu listů. Dále: Aldr. píše o *písemných* vzkazech osoby do Vídně Piccolominim vyslané, ale v listu, jenž se týká vskutku a patrně došlých instrukcí císařských (Irmer, č. 425), píše: *È tornata la persona da Vienna e porta dal Conte d' Ognate etc.*, (srv. výše pozn. 168). Z toho zřejmo s dostatek, že list Aldringenův z 5. února došlých plných mocí o zabiti Valdštejna *se netýká*. Vzhledem k tomu, že 3. února přibyl do Lince a 4. ún. do Pasova Walmerode s rozkazem o exekuci a že Aldr. 4. ún. ráno dotčené zprávy Piccolominiovy obdržel, jest nepochybně, že list Aldringenův z 5. ún. musí býti *starší* než list u Irmera č. 425. Práví-li se v listu z 5. ún.: *l'ordine del' Imperatore è espresso et senza conditione et la relatione del personaggio mandato a Vienna è tanto chiara, ch'io non so, come si possa differire l'essecutione* — nemožno to tedy vztahovati k rozkazu dotčenému Aldringenem v č. 425, Valdštejna *buď zajmouti neb zabiti*. Z toho pak hlásí se zajímavý a cenný resultát, jež jsme naznačili výše: Aldringenovi rozkaz o exekuci, oznámený Walmerodem (toho se musí list z 5. ún. týkat), *stačil, ale nestačil Piccolominimu!* Že slova Aldringenova o jasném, nepodmíněném rozkazu císařově týkají se *Walmerodových* vzkazů, zřejmo jest z další poznámky Aldringenovy v témže listu: »*il Sig^r di Valmerode, come vederà che non segua quello che l'Imperatore ha creduto, pensa ritornare (z Pasova) a Vienna, ma io lo trattengo sin alla risposta die V. E.*« Aldringen totiž nechtěl o odkladech žádaných Piccolominim ani slyšeti. — Ze všeho vysvítá, že oba generálové měli své posly a důvěrníky ve Vídni a že styk jejich s dvorem byl velmi čilý. To však třeba míti za nepochybné, že rozhodnutí Valdštejna zajmouti neb zabiti došlo teprve *po schůzi dne 6. ún.* Možno dodat, že Hubrova oprava odporuje i rukopisu: list z 5. ún. je v ruk. na fol. 22.) Huber

přijít do Plzně, se umlouvá, aby přibyl k vévodovi společně. Na den 8. února stanoví odchod z Lince, ¹⁷⁵⁾ 10. je ve Vodňanech a Strakonících. Odtud oznamuje Aldringenovi, jenž zatím přibyl do Krumlova, ¹⁷⁶⁾ že do Plzně nechce dříve, dokud se nevrátí posel jím napřed vypravený, a žádá ho, aby se do té doby rovněž zdržel. ¹⁷⁷⁾ O další cestě Piccolominiově není zpráv, ale 12. neb 13. února byl maršálek již v Plzni. ¹⁷⁸⁾ Setkal-li se s Gallasem teprve zde neb již dříve, nevíme také — Valdštejn, znepokojen prodlením Aldringena, dovolil 13. února Gallasovi, aby mu vyjel vstříc a přiměl jej k příchodu do hlavního stanu. ¹⁷⁹⁾ Gallas ovšem užil této příležitosti, aby z dosahu moci Valdštejnovy na vždy unikl — pomýšlel-li snad dříve na společné zakročení s Aldringenem a Piccolominim přímo v Plzni proti vévodovi, musil se nyní plánu zříci. Byl se však zatím o zdar exekuce postaral jiným způsobem — mezi jiným přemluvil vévodu, aby svolal *druhé* shromáždění nejvyšších a lépe se jimi ujistil; jediné za tím cílem, aby konečné vystoupení Valdštejnovo bylo co možná zdrženo. ¹⁸⁰⁾ Shromáždění bylo vypsáno již na 9. února, ale teprv od 13. začali se důstojníci četněji objevovati; vévoda však čekaje stále příchodu Aldringena, odkládal jednání s nimi. Gallas opustiv (13. února) Plzeň, sešel se ihned s Aldringenem ¹⁸¹⁾ a po poradě uznáno za nejlepší *dosavadní*

jej posunuje na fol. 247—249. — Vzhledem k listu Aldr-ovu. (*Irmer*, č. 425), jasnému tvrzení *úřední zprávy* a listům Richelovým jest nepochybné, že císař poručil V. zajmouti *nebo zabít*. *Hurter* dal si mnoho zbytečné práce vyvracením toho, a i jiní zbytečně pokoušeli se o rozličná kompromisní řešení. Císař v této věci nepotřebuje obrany *nikterak*. Hurter neváhá zaznamenati naivnost, že císař, zvěděv o smrti V-ově, zvolal: »Ach, mein Wallenstein!« ¹⁷⁵⁾ Picc. Gallasovi, Iliz (Linec), 7. ún. *Höfler*, 88. Z Lince téhož dne posílá k Aldringenovi hejtmana Altieriho se zprávami z Plzně (*Irmer*, č. 427). Vzhledem k tomu je nepochybné, že list Piccolominiho Aldringenovi (u *Irmera*, č. 428) s datem »Di Straconis a hore 7. di Febraro 1634« (sic), jenž obsahem kryje se s č. 427, v Strakonících dán býti nemůže. V Strakonících byl Picc. teprve 10. ún. a poslal odtud k Aldringenovi Miniatiho (*Irmer*, č. 437), ale v listu č. 428 oznamuje jako v č. 427 odeslání *Allieriho* se zprávami z Plzně a »io mi parto in questo punto per Pilsen, dove credo V. E. non mancherà fare resolutione venire«.

¹⁷⁶⁾ Aldringen Gallasovi, Krumlov, 9. února (*Höfler*, 85). Žádá za posláni povozu vstříc od Strakoníc.

¹⁷⁷⁾ Srv. výše pozn. 175 a Piccolomini Aldringenovi, Vodňany (tak vykládá *Huber* »Budiano« data), 10. února. *Irmer*, č. 437.

¹⁷⁸⁾ Kdy přibyl Piccolomini do Plzně, nevíme; zdá se však, že již 11. neb 12. a že tedy mohl raditi se s Gallasem ještě v Plzni.

¹⁷⁹⁾ Gallas oznamuje to již 12. února Aldringenovi, posílaje Smedu k úmluvě o schůzi. *Irmer*, III, č. 440.

¹⁸⁰⁾ To zaznamenává úřední zpráva (*Murr*, str. 259).

¹⁸¹⁾ Aldringen byl 13. února v Hluboké. Odtud zasilá rozkaz Gallasův (daný v Plzni 13. února. *Förster*, III, č. 425) podplukovníku Mohrovi do Prahy, ukládaje přísně, *aby prozatím nesradil ho živé duši*, leč po třech dnech svému soudruhu podplukovníkovi (*Förster*, III, č. 427). Úřední zpráva klade do Hluboké rozmluvu Gallasovu s Marradasem; schůze s Aldringenem byla v blízké vesnici (*Murr*, 253). Aldringen sám klade rozmluvu s Gallasem (dle listu jeho kurfiřtovi, Vitoraz, 15. ún.) na večer 14. ún. do Nových Hradů (*Arétin*, č. 38). Dne 16. ún. dává Gallas v Hluboké rozkaz nedbati dotud všech ordonancí Piccolominiových, pokud maršálek bude v Plzni (*Irmer*, č. 451).

III.

*taktiky zanechati, otevřeně vystoupiti a oznámiti hned velitelům pluků ordonanci Gallasovu z 13. února, kterou se pod hrozbou nemilosti císařské a ztrátou cti zakazuje poslechnouti jakéhokoliv rozkazu Valdštejnova, Trčkova neb Illovoa. Piccolomini zatím 15. února na noc Plzeň opustil, aby — přiměl Gallasa a Aldringenem k návratu!*¹⁸²⁾

Tak byl jeneralissimus do poslední chvíle v omylu o spolehlivosti svých předních jenerálů, do poslední chvíle netušil, že je obklíčen zradou! Tak na druhé straně neodvázili se ani Gallas ani Piccolomini ani Aldringen vystoupiti proti vévodovi, vzdávali se sebevědomě navržených plánů a spokojovali se přetvářkou. Nejen obava, že soldateska v Plzni bude držeti s vévodou, jak tvrdili, ale zajisté i starý respekt před všemohoucím kdysi vévodou a přes všechno líčené rozhořčení nad ohavnou zradou jeho asi i stud nad věrolomností vlastní byly toho příčinou. Plzeň byla zanechána v rukou vévodových, a co to znamenalo, jak nejisté a pochybné byly přes všechny dosavadní námahy naděje císaři oddaných velitelů, patrně z listu Aldringenova z 15. února: »Tak se ten jed zítra večer v městě Plzni vyleje a účinek svůj objeví. Je mi líto, že tak značný počet poctivých důstojníků a děl a munice zůstane v rukou tak zvrácenému člověku. On se domníval sice, že si je jist vši soldatesky Jeho Mti. Cís. — trvám však, že klam svůj pozná, a že jej zhouba zastihne.«¹⁸³⁾

Vskutku teprve od těchto dnů, ode dne 14. února, datují se námahy smluvených jenerálů o získání armády proti Valdštejnovi. Po úradě s Marradasem a Aldringenem z 14. února rozeslány byly poprvé ordonance Gallasovy (z 13.) spolehlivějším důstojníkům, učiněna opatření o shromáždění sborů a zejména o zajištění Budějovic a Tábora a všech pasů na cestě k Vídní. Gallas spěchal do Lince, aby se ujistil pluky v Horních Rakousích,¹⁸⁴⁾ Aldringen byl vypraven do Vídně, předně o peněžitou podporu, Colloredovi uloženo bdíti nad sbory slezskými, Marradas činil nejnnutnější přípravy v Čechách proti hrozícímu útoku Valdštejnovu, Suys vyslán byl zabezpečit Prahu.¹⁸⁵⁾ V noci dne 17. února přijel za Gallasem do Lince, vracuje se z Plzně, maršálek Piccolomini a hned následujícího dne byl postaven v čelo as 3000 jizdy,

¹⁸²⁾ Den odjezdu Piccolominiova z Plzně udává Rogge v listu z 18. února (*Aretin*, č. 40). Gallas, oznamuje 17. ún. z Lince Aldringenovi příchod Piccolominiův (*Irmer*, č. 456) praví: il n'at peu donner les billets (rozказы z 13.) aux colonels, mais les at envoyé aux regiments. *Si bien que les choses ne sont pas reussi, comme nous avions proposé, il est necessaire etc.*

¹⁸³⁾ Aldringen kurfiřtovi Bav., Vitoraz, 15. ún. (*Aretin*, č. 38): Gott habe ich wol zu dankhen, das ich mein Raiss nach Pilsen also angestellt, das er in der Hoffnung meiner ankhonft erhalten vnd dardurch verhündert worden, dass die angestellte Tractaten, so den 13. fůrgehn sollen, noch biss dato austehn bliben. — Jmenování 18. ún. jako terminu k jednání zakládá se asi na zprávách Gallasových a týká se jednání s nejvyššími.

¹⁸⁴⁾ Přibyl tam 17. v noci. Srv. list Kuefsteina císaři z Lince z 17. ún. *Hallewich*, č. 1267.

¹⁸⁵⁾ Dle citovaného již listu Aldringenova kurfiřtovi z 15. ún. Aldringen vydal se 16. ún. do Vídně. Srv. i list Gallasův kurfiřtovi z Lince z 20. ún. (*Aretin*, č. 45).

aby podnikl kavalkádu k Plzni.¹⁸⁶⁾ Gallas 22. února vypravil se za ním,¹⁸⁷⁾ ale již po dvou dnech obdržel v Hluboké zprávu, že Valdštejn *unikl do Chebu*. »*L'infante traditore*«, píše odtud Aldringenovi, »*uprchl!*«¹⁸⁸⁾ Tedy ani tento plán o obklíčení Plzně se nezdařil. Gallas měl však v záloze prostředek ještě jeden¹⁸⁹⁾ — a v tom se nesklamal!

*

Opatření tato dála se v době, kdy ve Vídni byla očekávána co den zpráva o dokonané exekuci, kdy již byly činěny přípravy ke konfiskaci statků fridlandských a trčkovských, kdy Valdštejn byl dne 18. února veřejně zrádцем prohlášen a kdy byly ve vídeňských kostelích a klášteřích konány modlitby za zdar neznámého velikého podniknutí. Dne 10. února pravil císař Richelovi, že v známém díle nezahálí, že s ním vstává i uléhá, že nemůže spáti a ať jest kdekoliv, že jest ono stále v jeho myšlénkách...¹⁹⁰⁾ Příchod Aldringenův byl učinil konec dosavadní taktice přetvářky.¹⁹¹⁾

V Plzni byla situace den ode dne neutěšenější. Aldringen znal dobře poměry, spoléhal-li na to, že Valdštejn nemá u sebe energických lidí, a neméně případně charakterisuje tuto bezhlavost výrok anonymního listu z těchto dnů: »*Es mangelt nit an Köpfen, denn nur ein Haupt!*«¹⁹²⁾ V Plzni do

¹⁸⁶⁾ Gallas Aldringenovi, Linec, 17. ún. v noci (*Irmer*, č. 456), dále 18. a 20. ún. (ibidem, č. 458 a 466). Dne 18. píše mimo jiné: »Il Conte Piccolomini dice, che la mente di questo scelerato (*t. j. Valdštejna*) era die farne strangular tutti trei« (Gallasa, Piccolominiho a Aldringena). Tomu lze sotva uvěřiti, když též Picc. přinesl novinu (zřejmě z listu Gallasova kurfiřtovi z 20. ún. *Aretin*, č. 45), že ještě 17. v Plzni netušili nejmenšího. Vskutku ještě 18. ún. posílá Valdštejn za Gallasem podplukovníka Enckefurta (*Hallwich*, č. 1062).

¹⁸⁷⁾ Gallas císaři, Linec, 22. ún. *Hallwich*, č. 1281.

¹⁸⁸⁾ Gallas Aldringenovi, Hluboká, 24. ún. *Irmer*, III, č. 484.

¹⁸⁹⁾ P. S. listu Gallasova Aldringenovi, Plzeň, 27. ún. (*Irmer*, č. 498): *io spero et tengo per certo, che il Colonello Butler farà sicuramente il colpo, perchè in questo ponto il Capitan del infanteria mi avisa l'istesso*. Srv. i pozn. u *Irmera*, III, str. 279.

¹⁹⁰⁾ Srv. Richel kurfiřtovi, Vídeň, 15. ún. *Aretin*, č. 39.

¹⁹¹⁾ Aldringen přibyl do Vídně asi 17. ún. *Gualdo Priorato* (srv. *Hurter*, 395) líčí velmi dramaticky, jak zprávy jeho přiměly Oňateho a skrze Oňateho císaře k činnosti a zejména k vydání patentu z 18. února. Oňate sám však o tom v své depeši z 21. ún. (*Ranke*, str. 370) neví nic (srv. i *Wittich*, W. und die Sp., 57). Aldringen zajisté potvrdil i udání o zradě vévodově — byly-li vskutku pochybnosti v spolehlivost sdělení Piccolominiových (*Antelmi*), mohl nyní Aldringen přinést potvrzení všeho od Gallasa (srv. list Aldringena kurfiřtovi ze Svin Trhových 14. ún. u *Aretina*, 114: »Herr General Leittenant Graf Gallass hette sich anfangs retirirt, hat aber sich nit einbilden können, dass ein solch übel war seye, biss dass ers entlichen anhören vnd greiffen müssen...«). V jednání Aldringenovo ve Vídni dává nahlédnouti i list jeho Piccolominimu asi z 18. ún. (*Irmer*, č. 424; srv. výše pozn. 168). Píše, že mluvil s Oňatem, jenž vyslání některého ministra do Plzně nemá za radné, že v zavraždění vévody Františka Albrechta a Arnima císař svoliti nechce, peněz že prozatím nelze poslati, aby se jich nezmocnil vévoda, ale že jest již vše připraveno ke konfiskaci jeho a Trčkových statků. Ve dvou až třech dnech vrátí se z Vídně. — Byl však ve Vídni ještě 23. února. Srv. *Höfler*, 89 sq.

¹⁹²⁾ Nedatovaný a nepodepsaný list o plzeňském reversu. Opis z ruky hr. Šlika v MKA, 1882, 207, č. 8. List znal i hr. Slavata (*Dvorský*, I. c. Aliud ex Bohemia). Zde praví se o Valdštejnovi: *Er liegt dortten wie ein Scheydt aussgedort makolo vindictae et ambitioni*.

17. února o opatřeních Vídně a o zradě Gallasa a Piccolominiho nevěděli nic,¹⁹³⁾ nečinili také nic, jakoby všechna spása závisela na příchodu Arnimově. Důstojníci, svolaní po druhé do hlavního stanu, prodlévali řadu dní nečinně v městě, nevědouce, co se bude dítí,¹⁹⁴⁾ a když v konečné propozici vévodově z 19. dostalo se jim ujištění, že vévoda *nezamýšlí nic proti císaři a náboženství*, že má dobré svědomí,¹⁹⁵⁾ poručeno jim zároveň stáhnouti pluky na Bílou Horu k Praze, aby se vévoda mohl brániti možné potupě,¹⁹⁶⁾ a od Trčky a od Illova bylo žádáno zapsání pro vévodu i pro ten případ, že by chtěl čemus jinému, než co káže služba Jeho Mti. Cís. ¹⁹⁷⁾ Tento nedostatek rázného, zjevného vystoupení, hledání postranních stezek a prostředků, kolísavost, stísněnost a nejistota musily i těm, kteří věděli, co se osnuje, otevřítí oči o pochybnosti dfla tak neobratně a bázlivě podnikaného, musily podvracet, nikoliv získávati důvěru. V tom však právě poznáváme vévodu, slabocha, jemuž se nedostávalo odvahy. Valdštejn nebyl schopen toho, co chtěl podniknouti -- duch jeho vystačil pouze na praktiky podřízeného významu, ale přes tuto prostřednost k podnikům tak závatným bylo nesnadno se vyšinouti. V něm nebylo nic hrdinného, nic velkolepého, nic z nádhery a smělého vzletu velkých uchvatitelů historie. I jako condottiere byl on více opatrný počtář, jenž chtěl jíti jistě ku předu, jenž pro samá bezpečnostní opatření a přípravy ke skutku zapomněl na skutek sám. A oba nejpřednější důvěrníci a rádci jeho, Kinský a Trčka, byli stejně muži bez energie, prvý nanejvýš opatrný a bázlivý, hrdina zákulisních pletich, nikoliv muž činu, druhý neurčitý a nesamostatný, oba vázání svým velkým bohatstvím. Bohatství tato, jež dohromady s vévodou činila je takřka spolujatelé Českého království, ochromovala zároveň jejich odvalu. Tři mužové tito byli s to, aby ohromnou mocí, již měli v rukou svých, rozhodli velký zápas evropský ve *svém* smyslu, ale ve všech třech příliš hluboko zapustila kořeny bázeň před domem Rakouským, nedávný hrozný příklad pokoření českého odboje a stejně nedávná historie o strestání velezrádných snah ve vlastních rodech jejich. Tak

¹⁹³⁾ Srv. výše pozn. 186. Srv. i zprávu Marradasovu o odporujících si rozkazech Trčkových v listu jeho císaři z 22. ún. (*Förster*, III, č. 446 a *Hallwich*, č. 1282): »Also Ich erachte, dz er noch biss dato keine fundierte Resolution genohmen.«

¹⁹⁴⁾ Rogge kurfiřtovi, Plzeň, 18. ún. (*Aretin*, č. 40): »Vom Friden will jezo abereins niemand vil halten, Sollen auch die Astrologi dem Herzog fast wenig darvon bedeuten. Die herrn Obristenn vnndt Commendanten zihenn nun sider 13. hujus alhie herumb, konnen noch was man Ihnen will, nicht wissen, allein khombt iederman der handl suspect für, dörfte mitler Zeit, da Gott vor sey, wol ein gefehrlichen ausschlag gewinnen, wann der Arnheimb khombt, wirdts wol recht heraus brechen.«

¹⁹⁵⁾ Srv. obsah propozice u *Aretina*, str. 125 sq.; dokument (z 20. ún.) sám s protokolem o shromáždění u *Hallwicha*, č. 1071 a 1070, list Roggeho kurfiřtovi z Plzně z 20. ún. (*Aretin*, č. 44) a výpověď Mohra z Waldtu u *Dudíka*, I, c., 33.

¹⁹⁶⁾ Tuto obranu uvádí vévoda i za účel zápisu: »... yedoch, wegen der vielfältig wieder Vnss angestellter machinationen Vnss in guter sicherheit zuhalten, in solchen schluss gewilliget...«

¹⁹⁷⁾ Zpráva Roggeho, I, c. Z prohlášení nejvyšších, jak je protokol zaznamenává, připomíná většina výslovně meze služeb císařských v rozmanitých obracech; *jedini Illo, Trčka, Sparr, Lamboy, Uhlefeldt, Adelshofer, Breuner a Losy* slubují věrnost *bes výminky*.

oba, Kinský i Trčka, mohli vévodu v opatrném postupu jeho jen podporovati, sotva raditi k nepokrytému vystoupení, aby »maškara byla odložena docela«. Ale oba si povstání z duše přáli, v moci a obratnosti vévodově tušili záruku jeho zdaru, pracující jen o to, aby vévoda zase — neustoupil a provedení všeho neodložil na lepší příležitost. Vzhledem k trpkým zkušenostem a sklamaním jejich z dob předchozích, kdy vévoda opětovně, jak Rašín praví, »ze všeho nic učinil«, lze snad vysloviti tuto domněnku. Oni nevěděli, že dvůr jest o cílech zrady zpraven, že návrat jest nemožný. Zdá se vskutku, že vévodovy návrhy dvoru z těchto posledních dnů jeho života, návrhy o složení jeneralátu.¹⁹⁸⁾ byly míněny upřímně. Proti tomu stojí ovšem rozkaz nejvyšším o jenerální rendezvous armády na Bílé Hoře, jenž jest zajištěním dalším krokem na cestě přípravy k zjevnému vystoupení, posláním Schliefa do Slezska s instrukcemi, dle nichž mělo býti připraveno spojení císařských v Slezích s tamějšími posádkami saskými, a konečně odesláním vévody Františka Albrechta k vévodě Bernardovi do Řezna o případnou pomoc Švédů k českým hranicím.¹⁹⁹⁾

Některé výroky Františka Albrechta o taktice, jíž chce užiti v jednáních s vévodou Bernardem, svědčí nejen o naprostém nepoznávání nebezpečí, ale

¹⁹⁸⁾ Dne 18. února dán jest vévodou kreditiv pro Maxm. z Valdštejna k rozmluvě s Eggenberkem (». . . vmb dero in meinem nahmen etliche sachen zu referiren . . .«, *Hallwich*, č. 1061). Max opustil Plzeň v noci na neděli (19. ún.), současně s vévodou Frant. Albrechtem, jenž jel do Řezna (výpověď Schliefova u *Irmery*, III, str. 455). Přibyl do Vídně 23. ún. (*Höfler*, 90). Více se o jeho poslání nedovídáme. Dne 20. ún. dány jsou vévodou nejvyššímu Mohru z Waldtu kreditivy pro císaře, Eggenberka, Gallasa a Aldringena (*Hallwich*, č. 1073 sq.). Mohr opustil Plzeň ráno 21. ún., přinášeje císaři originál plzeňského zápisu a list vévodův (a asi i list vévodův Questenberkovi; *Hallwich*, č. 1078; srv. pozn. u *Dudíka*, Mohr, 340) s ujištěním, že nezamýšlel nikdy podniknouti cos proti císaři a že je ochoten svou charginému postoupiti, »allein dass es mit manir vnd nit mit gewaldt vnd ohne verschuldt beschech«. S Eggenberkem žádal si vévoda osobní schůze (list Mohrův velmistru, Budějovice, 22. ún., u *Dudíka*, 345). Mohr líčí věc tak — a snad dle pravdy — že teprve v Horažďovicích, kam v úterý večer přibyl, zvěděl od Piccolominiho, že jeho poslání je jen k oklamání císaře, že příští neděli (26. ún.) chce se Valdštejn dáti provolati Českým králem, armáda že jest již od něho odvrácena a že bude mnoho dobrých skonfiskovaných statků i více španělských peněz (*Dudík*, str. 344). Na další cestě zastihl Mohr 23. ún. v Kaplicích Gallasa, jenž jej dal zatknouti a v Budějovicích uvězniti. Odtud počínají se jeho obrany, založené na tvrzení, že o ohavné zradě Valdštejnově neměl tušení, a končící se v jednom listu (z 23. břez.; *Dudík*, 355: »Ich schlies hiemit: Es bleibt ein Ider ein erlicher man, biss ein schelmstück erwissen wirdt, man muss nichts vermutmäsllich halten, sondern der beweiss muss Clarer sein als die sonn«. — Z Plané, na útěku z Plzně, vypravil vévoda ještě nejvyššího Breunera (23. ún.) do Vídně (srv. i *Hallwich*, č. 1084), jemuž opakoval několikráte, že rád vzdá se jeneralátu, že nechce užiti armády proti císaři (srv. list Diodatiho Piccolominimu z Plzně z 24. ún. u *Förstra*, č. 453). Dne 25. píše Diodati Piccolominimu (ibidem, č. 459): »Il Prainer ha bianche e plenipotenze per l'Imperatore, Echenbergh, Trautmansdorff e gli altri, vorria tenere i suoi ducati e ritirarsi a Hamburgh, ma e un negotiato come quello di Morwaldt, perche non lasciano in dietro pratica nessuna e di qua e di la.« Breuner zadržen byl v Plzni (srv. zprávu Carettovu císaři odtud z 27. ún. u *Förstra*, III, 300). Dne 2. března ví však již císař o jeho poslání (*Hurter*, 421). Bylo asi velikou naivností věřiti, že tato poslední ujištění mohou přinést záchranu.

¹⁹⁹⁾ Srv. *Irmery*, III, LXI, LIX. Srv. i níže.

přímo o zaslepenosti, jaká panovala v okolí vévodově i tehdy, když se zdálo, že část armády půjde s císařem.²⁰⁰⁾ List Františka Albrechta Arnimovi z 18. února jest přes projevy obav v této příčině *pln nadějí*, podáváje zároveň výrazný obraz situace v Plzni: Aldringen byl sem povolán, ale nechtěl přijíti. Poslali k němu Gallasa — ten se dosud nevrací, takže se pochybuje, je-li »fix«. Diodati odtáhl odtud bez rozkazu do Rakous, takže se zdá, jakoby všichni s vévodou držeti nechtěli. Také se nedůvěřuje dobře Piccolominimu — ostatní však chtějí s vévodou žíti a umříti, a vévoda chce část svého lidu u Prahy shromáždit, neboť se obává, že by mohli díl pluků od něho odvrátiti. Nemohou však nic provést, protože většina a ti nejlepší stojí při vévodovi. Vévoda mne prosil, abyste poručil několik tisíc koní na českých hranicích v Míšni shromáždit, pro případ, že by mu bylo nutno pomoci. Hatzfeldovi a starému Colloredovi nedůvěřuje, proto je odvolává a dává komando (v Slezsku) Šafgočovi. Poručil Šafgočovi vyzvěděti, kteří při něm chtějí státi v marce a v Slezsku; ostatním má sraziti hlavy. Prosí zároveň, bude-li nutno, aby tam bylo pomozeno — neboť nyní musí se to ohnouti nebo zlomiti. Pozoruji zajisté dobře, že těm, co chtějí držeti s Aldringenem, chce jíti na krk. Spoléhá nyní na nás, a toho se bojí jako ďábla ti, co s vévodou nechtějí jíti. Aby pak byl také vévodou Bernardem ubezpečen, žádal mne, abych k němu jel, aby byl před ním jist, kdyby mu bylo cos podniknouti proti ostatním. Mám mu dáti na srozuměnou, že papeženci, Španělé a takoví lidé nechtějí dopustiti, aby učinil mír s reputací knížat a kurfiřtů. Ti, kteří nyní vévodu opouštějí, byli podplaceni od španělských vyslanců. Neznamená to pranic — může se jim postavit a spoléhá na Vaši Exc. Slibil jsem mu, že chceme, Vy a já, s ním žíti a umříti. Jest velmi spokojen. Doufám, dá-li Bůh, zde zase brzo býti a očekávati V. Exc. Ať to dopadne jakkoliv, pro nás je to připravené jídlo. Ale při sám Bůh, nesmíme vévodu opustiti! Většina důstojníků jest ještě zde — ti všichni jsou »fix«. Vévoda prosí také, aby bylo poručeno, aby naše slezské posádky byly s Šafgočem v dobré korespondenci a v srozumění, neboť Götzovi a jiným nedůvěřuje. Pro lepší shromáždění lidu prosí vévoda nanejvýš, abych vymohl u vévody Bernarda, aby na hranicích něco čekalo, kdyby toho bylo potřeba. V. E. budiž ujistěna, že učiní *vše, co chcete*, a ve všem bude následovati. To je jisté a bezpečné. Protože jsem po tak dlouhou dobu nic o V. E. neslyšel, žádal vévoda, abych V. E. psal a upomenul, abyste přece déle prodlévati neráčil. Nechybí již nic, než přítomnost Vaší Exc. Prosim proto znovu pro Boha, spěchejte, jak jen člověku možno.«²⁰¹⁾

V tuto prosbu, naléhavější a naléhavější, vyznívaly všechny listy Františka Albrechta z Plzně z předchozích dnů. Psal téměř ob den, kurfiřtovi i Arnimovi, ukazuje k tomu, že dvůr nezahálí, že by se snadno cos nemilého mohlo

²⁰⁰⁾ František Albrecht Illovi (Plzeň), 18. února »umb 1 uhr in der nacht«, u *Irmera*, č. 461. Srv. výše str. 143, pozn. 110.

²⁰¹⁾ Frant. Albrecht Arnimovi, Plzeň, 18. ún. *Gaedeke*, č. 137 (dle opisu v arch. drážď.). Originál, jehož užil *Kirchner* (str. 275), v archivu boitzenburském již není.

přihoditi, že vévoda učiní vše, co Arnim bude chtít, naříkal nad zbytečným protahováním, zapřísahal o rychlý příchod. Vévoda poslal k němu denně, ano několikrát denně, nemá-li již zpráv o příchodu Arnimově, přispřeže a vozy byly na obou cestách z Drážďan do Plzně uchystány²⁰²⁾ — Arnim nepřicházel!

* * *

Byl očekáván v Plzni jako Messias — a sám zatím opatrně a s ledovým klidem krácel přes odhozené prosby a zapřísahání vévodových přátel po cestě vlastní politiky k cíli, jenž byl křiklavým opakem plánů Valdštejnových, sám zatím rozvíjel jménem vévody velikou a usilovnou činnost, jež byla jen hrozným klamem jeho důvěry.

Teprve 3. února vydal se na cestu do Berlína.²⁰³⁾ Pamětihodná jest již instrukce, kterou o den dříve byl obdržel, a která byla ovšem cele na jeho radách založena. Vykládá se tu obšírně, kterak kurfiřt Saský uznal za potřebné sejíti se osobně v důležitých záležitostech týkajících se říše a obecnosti s kurfiřtem Braniborským, kterak byla konečně schůze shledána nevčasnou, a Arnim sám nabídl se, co potřeba, vyjednati. Arnim tedy oznámí kurfiřtovi, že vévoda Fridlandský nedávno povolal k sobě vévodu Františka Albrechta a navrhl jednati o upřímný a poctivý mír, žádaje vyslání Arnima a tajných rad. Arnim bude žádati, aby kurfiřt vše to vzal v úvahu a projevil zejména soud svůj o otázkách: Zda jednati s vévodou Fridlandským jako s císařským plnomocníkem? Za jakými podmínkami? Co opatřiti o zajištění smlouvy? Kurfiřt Saský *chce* s vévodou jako s císařským plnomocníkem jednati, za podmínky navrhuje známá punkta ujednaná naposled oběma kurfiřty v únoru r. 1633, žádaje jen dobrého zdání Branibor o případných

²⁰²⁾ Srv. listy Frant. Albrechta Arnimovi a kurfiřtovi z 2., 6., 8., 9., 13. a 17. února u *Gaedeka*, č. 118 (celý list u *Irmera*, č. 405), 119, 120, 124, 125 (k tomu regesta z *arch. boitzenburského* u *Gaedeka* v *NASG*, 7, 296), 127, 132, 133 a listy Schliefovy z 1—3. ún. a z 13. ún. u *Gaedeka*, č. 115 a 131. Listů bylo nepochybně více; *Kirchner*, 275, uvádí, že mnohé končily se žádostí, aby list byl *spálen*. Citujeme pouze z listu Arnimovi z 8. ún.: »... allein bittet er (vévoda) sehr hoch und verlangt vom herzen Ih. E. ankunfft, es soll wills Gott keine difficulteten geben, sie kommen nur balde, habe Ihre L. auf den 9. dieses gewisse versichert, wanns nur iezo der 12. were, so ginge es noch hin. Seine L. besorgen sich, es möchte sonsten noch etwas darein kommen, denn bei hoffe ist er sehr schwarz und redet man wunderlich von ihm und seinen Leuten. Wann Ih. E. kommen, wirdt er alles thun, was sie wollen, hoffe also und erwarte stündtlich deroselben glückliche ankunfft. Rathe nochmals Ih. E. nehmen ihren weg auf Freybergk, Marienberg, Annabergk, Schlackenwerde, Teusing und vollents hero, es ist alles bestallt, sowol vorgespan und alles was Sie befehlen werden wirt aufwarten . . . *Ich bitte nochmals umb Gottes willen, sie kommen balde, es ist keine minuta zu warten, es ist ia alles fix, und hoffe nicht, dass möglich sein sollte, dass es könnte umbgestossen werden, es müste denn Gott nicht wollen*«. Dne 13. ún. píše: »... so haben doch seidt meinen iüngsten Schreiben Ihre Ld. *teglich und stündtlich zu mir geschicket* undt wegen gewisheit der ahnkunfft des von Arnims sich erkundigen lassen.« Mohr z Waldtu píše 18. ledna z Plzně, že Frant. Albrecht jest očekáván, »dem von Arnheim aber wirdt nit mehr getraut« (*Dudik*, str. 331).

²⁰³⁾ Zřejmo z citov. listu Frant. Albrechta Arnimovi z 8. ún. Srv. *Lenz*, 461, pozn. 2.

změnách jejich a o stanovení, v čem možno povolití. V prospěchu říše a míru nechce býti v této příčině proti povolnosti. Kurfiřt chce také slyšeti úsudek, kterak oznámí vše panu kancléři a ostatním stavům, a lze-li dobrý obecný mír přijmouti bez předchozího souhlasu jejich. Ostatní svěřuje kurfiřt známé diskreci Arnimově, v plné důvěře, že generallieutenant se přičiní, aby Branibory s ním zůstaly za jedno.²⁰⁴⁾

Tedy ani slova o zprávě Schliefově, o listech Kinského a Františka Albrechta, ani slova o tom, že všichni jsou přesvědčeni o Valdštejnových úmyslech na obecné povstání — mluví se pouze o poslání Frant. Albrechta, o návrzích na obecný mír, mír beze Švédů toho asi způsobu, jakoby se mělo jednati přímo s císařem! Tedy v tomto zcela falešném světle byly vylíčeny snahy Valdštejnovy braniborskému dvoru — Arnim nereféroval o tom, jaké vskutku byly, ale o tom, jak si je sám míti přál! On však potřeboval tohoto klamu, aby na něm založil své vlastní úspěchy.

Snahy jeho, jak bylo již naznačeno, čelily k tomu, aby kurfiřt Braniborský byl odvrácen od spolku se Švédy, aby společný postup obou severoněmeckých kurfiřtů byl zajištěn i pro budoucnost, aby v něm byl zjedнан pevný podklad pro velkou říšskou stranu Arnimových snů a doktrin, pro budoucí vlastenecko-německou evangelickou jednotu s kurfiřtem Saským v čele. Usilovné námahy Švédska o přistoupení Branibor k heilbronnskému spolku, ujednaná již schůze kancléře s kurfiřtem, rostoucí převaha protihabsburských tendencí v tajné radě kurfiřtově — vše to naplňovalo Arnima hněvem a pobádalo jej k poslednímu napjetí sil k odvrácení nebezpečí. Proto vymohl v Drážďanech poradu s Jiřím Vilémem a spěchal do Berlína.

Sotva že opustil Drážďany, obdržel nedaleko Míšně důvěrný lístek nejvyššího Burgsdorfa, kde se oznamovalo, že kurfiřt již příští sobotu (4. února) sejde se v Brandenburku s kancléřem a že vítězství švédsky smýšlejících tajných rad jest úplné.²⁰⁵⁾ Pln rozhořčení píše o tom dne následujícího z Torgova do Drážďan: nechtěl zpočátku ani dále jeti a byl by nejel, kdyby nebyl trubač oznámil příchod jeho před několika dny. Jest patrné, jak Švédové bdí a pracují — kdyby chtěli upřímně míru, nebylo by třeba těchto nových spolků.²⁰⁶⁾

Dne 5. února ráno přibyl do Berlína, dne následujícího byl přijat v soukromém slyšení,²⁰⁷⁾ kde vyložil své poslání zcela v mezích známé nám instrukce. Dával jen větší důraz na potřebu míru, uváděje kurfiřtovi obsírně historii dosavadních pokusů o zjednaní jeho, *neochotu Švédska k němu*, a uzavíraje otázkou, zda chce kurfiřt učiniti s Fridlandským dobrý mír bez

²⁰⁴⁾ Originál instrukce u *Gaedeke*, č. 116.

²⁰⁵⁾ Nejmenovaný Arnimovi, Berlín, 23. led. *Hallwich*, č. 1261. Datum 4. ún. jako terminu kurfiřtovy schůze s kancléřem není správné. Burgsdorf žádá spálení listku.

²⁰⁶⁾ Arnim kurfiřtu Sas., Torgov, 4. ún. *Hallwich*, č. 1263. Srv. i pozn. 3 u *Lenze*, 461.

²⁰⁷⁾ Arnim kurfiřtu Sas., Berlín, 5. ún. (*Irmer*, č. 418) a data v protokolu sas. tajné rady z 13. ún. u *Gaedeke*, č. 129.

předchozího svolení evangelických stavů.²⁰⁸⁾ Žádost tato, v níž výklady jeho vrcholily, jest svědectvím jeho výborné taktiky — *dává návrhům Valdštejnovým ráz návrhů o mír separátní,*²⁰⁹⁾ připíná chytře na přijetí nebo zamítnutí jejich žádost, aby se kurfiřt prohlásil buď pro společný postup se Sasy, buď proti němu.

Kurfiřt odpověděl krátce obyčejnými zdvořilostmi a žádal, aby Arnim podal své návrhy písemně. V stručném ujistění o jeho touze po míru uklouzla mu slova, že se zdá, že Švédové mají mír více na jazyku než na srdci.

Arnim podal svůj písemný referát — pouhé přepracování instrukce z 2. února²¹⁰⁾ — ráno dne následujícího (7. února), a ještě téhož a následujícího dne konaly se v tajné radě v přítomnosti kurfiřtově porady, která se zachováti. Zajímavé protokoly obou porad známe.²¹¹⁾ Jest z nich patrné na první pohled, že Arnimovi se podařilo rozšířiti otázku o jednání s vévodou v otázku o přilnutí k heilbronnskému bundu nebo k Sasku, a že *tajná rada nedosvědčila se o návrzích vévodových ani slova více, než co bylo v Arnimově instrukci*. Jediný hrabě Schwarzenberk prohlásil se, a to pouze v zásadě, pro jednání; ostatní všichni varovali kurfiřta — *separátního míru*, stěžovali si do Sas, že o separaci pracují, a stáli na tom, že bez Švédska a ostatních evangelických nemůže kurfiřt v žádná jednání se dáti.²¹²⁾ Co se týče Valdštejna samého, setkáváme se tu se zajímavými výroky. Kancléř Götz kladl důraz na to, že *vévoda tímto způsobem již dvakrát oklamal oba kurfiřty. Chtěl dříve odpadnouti od svého pána, jemuž jest zavázán povinností, se svou armádou přitřhnouti k nám a tak jíti proti svému pánu*. Když tedy Fridland

²⁰⁸⁾ O tom a o jednání Arnimově s kurfiřtem vůbec podal Arnim sám po svém návratu do Drážďan obsírnou zprávu v tajné radě. Protokol (d. d. 13. ún.) uveřejnil *Gaedeke* (č. 129, str. 263—269). Dne 14. ún. podal Arnim svou zprávu *písemně*. Originál její rovněž u *Gaedeke*, č. 123, str. 252—258. Zpráva tato věnována jest téměř cele rozmluvě s kurfiřtem z 8. ún. a jest obsírnější, než záznam protokolu.

²⁰⁹⁾ Tendenčnost tohoto výkladu Arnimova jest zřejmá patrná. Arnim praví sám, že instrukcí se mnoho neřídil, ale kurfiřtovi nejprve *»etwas zu gemüth geführt«*, která konvent lipský vypsalý Sasy jen na naléhání Branibor a jiných evangelických, která vše učinily jedině k vůli míru. Darzu sich dann vor geraumer Zeit gute Mittel anpraesentiret. Nachdem Sie (kurfiřt Saský) aber vermercket, dass die Kön. Mait. zu Schweden gloriwürdigster gedechtnüs *nicht allerdings beliebung darzu getragen, hetten sie dieselben auss handen lassen müssen*. Návrhy Valdštejnovy a císařovy jsou tu postaveny vedle sebe, jakoby k témuž cíli směřovaly, *bez nejmenší zmínky o jejich rozdílu!*

²¹⁰⁾ »Des H. Gen. Leut. Arnimb Memorial,« Berlín, 7. ún. u *Gaedeke*, č. 121.

²¹¹⁾ Uveřejněny *Irmerem* z taj. státního archivu v Berlíně, č. 430, str. 220—228 (o poradě ze 7. ún.) a č. 432, str. 229—239 (z 8. ún.).

²¹²⁾ Kurfiřt uzavřel první poradou: *»Sache sei schwer . . . Aber dies eine sache, der wohl nachzudenken. Sachsen zuvor zum partikularwesen nicht willen gehabt, schiene, als ob er's itzo suchte* (str. 22). Knesebeck pravil: Von particulartractaten hette man keinen nuzen; zuvor auch solche nicht guet befunden (narází se asi na jednání z měsíce října), jetzo aber stünde in des generalleutenants schrift im letzten § davon, *da doch seine* (Arnimovy) *schreiben dar, darin er es vor diesem selbst nicht guetgeheissen* (nepochybně listy Arnimovy z října; srv. výše str. 342); dass sich Friedtlandt besser itzo bezeigte, als zuvor, befünde er nicht«.

III.

své cíti a svého dobrého jména tak špatně si váží, musí pokládati návrhy jeho za nebezpečné«. Tajný rada von Knesebeck ukázal rovněž k tomu, že »jeho (vévodovy) dřívější návrhy byly takové, že *poctivý musil se jich štítiti, ješto chtěl svého vlastního pána zraditi*, což potom přece popfel«. »Fridland může vyhrátí neb prohrátí. Dojde-li k tomuto, jest s ním prohráno vše; při prvé m jde o to, bude-li také chtít dodržeti, co byl slíbil, a nedopadne-li to, jako s Polyfémem.« Bylo ukazováno také k tomu, že Valdštejn tvrdí, že plnou moc *má*, kdežto vévoda František Julius, přišedší nedávno s návrhem míru od císaře, pravil, že ji *dostane*; ²¹³⁾ ukazováno k tomu, kterak Arnim se ještě před nedávnem zařkal, že s vévodou nechce již ani jednati ani mu věřiti. Nejdůležitější jest zajisté, že tajná rada byla té pevné víry, že vévodovi jde o separátní jednání s kurfiřty, a že o proticísařské, ba revoluční povaze jeho návrhů *neměla tušení*. Dovoláváno se bylo toho, že *dřívější* plány vévodovy cílily k zradě — že i nyní k témuž směřují, v Berlíně *nevěděli!* A ještě ostřejší světlo na toto ohromné nedorozumění vrhá zpráva Knesebeckova, že berlínský resident francouzský, baron de Rorté, jest velmi znepokojen jednáním s Arnimem a varuje zpronevěřiti se smluvené alianci. Francouzský zástupce v Berlíně tedy proti jednáním s Valdštejnem protestoval — stejnou dobou, co poslové francouzské vlády byli na cestě do Němec, aby splnomocnili Feuquièra k podepsání dalekosáhlé protihabsburské smlouvy s vévodou! Nemůže snad býti výmluvnějšího dokladu, jak Valdštejn svou pošetilou neupřímností a Arnim svým vypočítavým podvodem připravovali katastrofu!

Za takových okolností nemůže překvapiti, že v tajné radě byla smluvena odpověď naprosto odmítavá. Odpověď tato — obšírný pamětný spis d. d. 8. února — šíří se v dlouhé chvály mírumilovných snah kurfiřta Saského, v neméně dlouhé díky za zprávu o návrzích o mír, v ujišťování vlastní touhy po míru, ale považuje za nutné přibrati k jednáním oň i jiné evangelické kurfiřty a stavy a jejich »asistenty«, projevující naději, že budou k tomu ochotni. Konvent vypsaný kancléřem švédským na 1. březen do Frankfurtu svolán jest předem k tomuto cíli, a bylo by tedy záhodno, aby vévoda Fridlandský učinil své návrhy i kancléři. Zvláštní jednání obou kurfiřtů nevedlo by k cíli ani k dobrému — kurfiřt jest však ochoten ve svých nadcházejících poradách s Oxenstiernou věc míru ledrovati. Zatím by se Sasy mohly v předběžném jednání s Valdštejnem poučiti, je-li, jak a od koho k jednání zmocněn a chce-li jednati i se Švédy. Přes tyto naděje v pokoj není však radno skládati ruce v klín, ale třeba pevného sdružení všech evangelických. Tomu by prospělo nemálo, kdyby i kurfiřt Saský k spolku takovému se připojil a konvent frankfurtský obeslal... ²¹⁴⁾

To znamená, že kurfiřt Braniborský přešel k útoku. Arnim byl doufal Branibory zachrániti jednotě se Saskem, ale kurfiřt netoliko že nepovolil, nýbrž vyzval kurfiřta Saského k součinnosti se Švédy! Nezdar nemohl býti úplnější — ale Arnim se vzdáti nemínil.

²¹³⁾ K tomu ukázal rada Stripe (l. c., str. 238). Srv. výše pozn. 102.

²¹⁴⁾ U *Gaedeka*, č. 122, str. 246—252.

Odmítavou resoluci kurfiřtovu obdržel ještě 8. února. Žádal neprodleně kurfiřta, aby mu jako věrnému a oddanému služebníku dovolil s ním upřímně a nepokrytě promluvit. Kurfiřt svolil a pozval Arnima k sobě na druhý den na 6. hodinu ranní. V audienci této pronesl Arnim před kurfiřtem velikou řeč — snad jeden z nejpozoruhodnějších politických projevů v době této vůbec. Arnim sám zaznamenává ji takto:

Vaše K. Jst. zmínila se v předběžné své odpovědi sama, že se zdá, že ani Švédové ani ti druzí nejsou míru nakloněni. V. K. J. dovolila mi mluvit otevřeně, i prosím o nejmilostivější odpuštění, že užívám volnosti této hned na počátku. Divím se velice, proč V. K. J. odkazuje ve své písemné resoluci jednání o mír k souhlasu těch lidí, o nichž ví, že k němu nemají obliby? Tak se bude zdáti, že V. K. J. má tak málo chuti k míru, jako ostatní. Že tito — Francie a Švédsko — míru nepřejí, lze usuzovati, i kdybychom to bezpečně nevěděli, s dostatek z poznaných jejich záměrů, že dokud těchto nedosáhnou, míru chtějí nebudou, zejména míru, jímž by byli oloupení svých nadějí. Nad to jsou to cizinci, a zájem jejich není toho způsobu, že by cos mohli ztratiti, ale to pokládají za svůj zájem, aby mnoho získali. Proto mohli by snadno hnáti věci do nejkrajnějšího, třebaš by celá římská říše, které nejsou ničím povinnováni, se tím ztroskotala.

S V. K. J. jest to však zcela jinak. Ta nemá v největším štěstí več doufati; kdyby se však štěstí obrátilo, ztratí země a lidi, čest a důstojnost. Povinnost váže V. K. J. mnohem výše. Má se sice namnoze za to, že kurfiřti jsou sprostěni povinností k Jeho Mti. Cís., protože *prv* tato jednala proti své kapitulaci, ale z čeho možno viniti římskou říši, již je V. K. J. jako své milované vlasti zavázána duplicí vinculo, tedy ještě výše než císaři, aby byla vydána divokému a pustému štěstí a nebyla zachráněna zhoubného požáru vojny, když každý obrací zraky své k V. K. Jsti, pomoci její se slzami a vzdycháním očekávají?

I kdyby pak V. K. J. chovala naději, že v tom mnoho vyzíská, jest jí přece s dostatek známo vzdychání, sténání a naříkání ubožáků, kteří ve dne v noci úpí nad velikým násilím soldatesky v proudu slz k Bohu, jenž by konečně, rozhníván odmítáním nabízeného míru, mohl býti puzen k trestu hroznějšímu a k většímu krve prolévání. Jsem jist, že V. K. J., jako nejslavnější kurfiřt, na věky nebude žádati, aby to tolika slzami a tak velikým krveprolitím bylo vyzískáno, byť to bylo celému světu prospěšno, ale tisíckrát raději zůstane při svém, aby bylo zabráněno krvavé válce, vyjící chudoba byla potěšena a církve boží a svatá římská říše byly spásným mírem znovu pokoji navráceny.

Kurfiřt odpověděl, že uznává nutnost míru, ale že neví, jak by jím byl ujištěn, když katoličtí netají se zásadou, že kacířům netřeba státi v slovu? K námitce této — překvapuje, že ji mohl *kurfiřt* pronést — odpověděl Arnim, že nechce uvažovati, mají-li katoličtí takovou zásadu vskutku. Musí doznati, že dokud katoličtí byli necháni na pokoji, a než český nepokoj se počal nebylo proč si do nich stěžovati. Kdyby to však bylo pravda, musilo by to platiti obecně a tedy i o Francii, nad to pak nebylo by lze s katolickými vy-

jednávati vůbec, ale válčiti in infinitum, nebo dokud by nebyli cele vyhlazeni.²¹⁵⁾

K otázce o možnosti takovéto války připíná Arnim úvahu o ceně spolku s Francií a Švédskem, úvahu, jež podává takřka jádro jeho politických názorů. Zmíniv se o ostantativním katolicismu krále Francouzského a o jeho péči o katolická knížata v říši, pokračuje: *Domu Rakouskému se vytýká, že hledá vykořenění evangelického náboženství a dominatum absolutum na potlačenou německé svobody.* V. K. Jst. ví, zdaž téhož netřeba se obávati od Francie. Jest známo obecně, co se stalo ve Francii za tohoto krále, jak náboženství bylo pronásledováno, jak král v své říši panuje, jaké úcty a svobody požívají knížata. Vše to není nepodobno absolutu dominii. Nad to jest zřejmo, že sočení mezi Francií a domem Rakouským pochází jen odtud, že Francie nechce takovému míru, jenž by dosažení monarchie umožnil spíše domu Rakouskému, než jí. *Dům Rakouský pak doposud za svého panování v Německu ponechal knížata a kurfiřty v jejich důstojnostech a svobodách a při starých ústavách říšských, namáhaje se o pořádek, spravedlivost a pokoj.* A kdyby i hledal absolutní monarchie — V. K. J. shledá zajisté prospěšnějším, *aby oba vysoké domy byly drženy v stejné váze, aby žádný svých snah nemohl uskutečniti. Kdyby však V. K. J. a jiní kurfiřti a knížata chtěli pomáhati, aby dům Rakouský byl potlačen úplně, a tak aby byla králi Francouzskému přikážka odstraněna a cesta k cíli otevřena, pomáhala by mu sama k absolutu dominii* a nikdo by nebyl s to, aby odporoval moci jeho, tím spíše, že bojem dosavadním byly by všechny síly vyčerpány!

Kdyby mohlo Švédsko samojedine poraziti katolíky na hlavu, nebylo by ovšem obav o náboženství. Kdyby však měla consiliu formatu zůstati moc kurfiřty sesazovati, jiné po libosti dosazovati, knížectví rozdávati, knížatům a stavům bráti, co jim po právu náleží, nařizovati verbování, rozdělovati kvartýrplacy a mustrplacy, ukládati kontribuce, vypisovati konventy kurfiřtů a knížat — tu nevím, zdaž by to bylo lze jmenovati jinak, než absolutum dominium. Tak by byla vskutku potlačována německá svoboda, kurfiřti a stavové byli by odstrkováni, a nádherný status imperii byl by porušován. Co by V. K. J. sama získala, také nechápu — nejkrásnější část Pruska, největší díl Cleve a celé Pomoří by bylo pryč! A k vůli tomu musila by V. K. J. všechno hazardovati — země a lidi, čest a důstojnost, blaho církve, říše a potomstva! Pak by se sotva našli takoví přátelé, kteří by Vaší K. Jsti. opět k zemím a lidem mohli pomoci. Nedostávalo by se snad V. K. Jsti. i potřebné výživy, ano i politování — neboť takoví přátelé, jakého měl pan falckrabí²¹⁶⁾ v Anglii, znamenají velmi málo!

»Zatím co jsem takto mluvil,« píše Arnim, »J. K. J. na loži častěji hluboce vzdychla a konečně pravila: *Nechci od Sas upustiti, ale ve jménu božím zároveň s nimi pokoj učiniti.*«

²¹⁵⁾ Srv. s tím zcela opačné, ač neméně výmluvné vývody Arnimovy v listu jeho kurfiřtovi z 26. října 1633, str. 312.

²¹⁶⁾ Arnim míní krále Českého Fridricha. Arnim ovšem tituluje jej pouze falckrabím.

Tak se podařilo Arnimově výmluvnosti dostati nerozhodného kurfiřta cele na svou stranu. Arnim byl vyslán do Berlína ve věci nejnovějších návrhů Valdštejnových, a v rozmluvě, v níž posláni jeho vrcholilo, *nepadlo ani slovo o Valdštejnovi!* Valdštejn chtěl míru, jenž měl vyvrátiti moc domu Rakouského v celé Evropě, a Arnim, vyslaný získat souhlas Branibor k jednání s Valdštejnem, dovozoval protihabsbursky smýšlejícímu kurfiřtovi, že výtky císaři a katolickým činěné jsou upřílišeny, a *přimlouval se v plamenném plaidoyeru za zachování moci domu Rakouského!* Zda může býti kontrastu výraznějšího, většího klamu a většího nedorozumění?

Dosáhnuv vytouženého prohlášení připomenul Arnim stručně několik jiných příčin, jež velí kurfiřtovi držeti věrně k Sasku, a žádal, aby mu kurfiřt dal své poslední rozhodnutí písemně. Charakteristické jest, že prosil zároveň, aby kurfiřt pomlčel zcela o předchozí rozmluvě, z níž by mu mohly snadno vzniknouti nesnáze. Žádané písemné stvrzení kurfiřtovo obdržel večer, ale poznal k svému překvapení, že s prohlášením kurfiřtovým se nekryje. Kurfiřt slíbil při Sasku státi a se neoddělití a projevil naději, když kurfiřt Saský bude jednati s císařem a vévodou Fridlandským dle výminek i s Branibory smluvených, že s tím budou i ostatní evangeličtí stavové souhlasiti.²¹⁷⁾ To bylo příliš neurčité, a Arnim by byl list vrátil, kdyby jej nebyl kurfiřt psal vlastní rukou.²¹⁸⁾ Tak spokojil se tím, že po Burgsdorfovi kurfiřtu vzkázal, že bude nejasná a odchylná prohlášení listu vykládati ústními výroky kurfiřta samého. S tím dne 10. opustil Berlín, dne 12. února vrátil se do Drážďan.²¹⁹⁾

Od prvních žádostí Valdštejnových uplynul víc než *měsíc*, ale Arnim doposud na cestu do Plzně nepomýšlel, ačkoliv téměř denně docházely naléhavé prosby o ni, ačkoliv slavnostní popření Solmsových udání měl již v ruce. Příčinu toho pochopíme snáze, víme-li, že v zájmu říše chtěl zachovati dům Rakouský a víme-li, že mu bylo známo, že Valdštejn chce jej podvrátiti. Musil-li konečně do Plzně se odebrati, nemínil vévodu podporovati v plánech takových, ale jej od nich *odvrátiti*. Šlo nyní o to, aby získal kurfiřta pro instrukci takového smyslu, a snahám o to věnováno bylo další jeho prodlévání v Drážďanech. Ale přes to bylo zdržení jeho daleko větší, než bylo třeba, bylo to prodlení úmyslné. Tušil nepochybně — a na základě zpráv z Plzně musil tušiti — že poměry vyvíjejí se rychle ku katastrofě, že nastane rozdělení armády a že pak Valdštejn, hledající pomoci stůj co stůj a to především pomoci jeho, bude úplně v rukou jeho a bude se musit řídit jeho žádostmi. A není snad nemožno jíti ještě dále, vysloviti domněnku, že Arnim mohl počítati i na záhubu Valdštejnovu. Valdštejn se

²¹⁷⁾ Kurfiřt Arnimovi, Berlín, 9. ún. *Gaedeke*, str. 261, č. 126.

²¹⁸⁾ Kurfiřt byl zpravil o rozmluvě s Arnimem hr. Adama Schwarzenberka, jediného stranníka císařského v své tajné radě, a žádal, aby on napsal žádané písemné prohlášení. Hrabě to však odepřel, nechtěje jednati proti usnesení v plné radě. Poslední rozhodnutí kurfiřtovo však schválil a zpravil o všem i Arnima (*Gaedeke*, str. 258).

²¹⁹⁾ *Irmer*, III, str. 250, pozn. 1 a Arnim kurfiřtu Saskému, Jüterbogk, 10. ún. *Irmer*, č. 438. Na cestě musil obdržeti listy vévody Františka Albrechta z Plzně z 6.—8. ún. a nový pas Valdštejnův z 8. ún. (srv. *Irmer*, č. 439).

svými proticísařskými plány musil se jeviti Arnimovi stálým nebezpečenstvím, trvalým ohrožením jeho plánů na záchranu říše proti cizím národům. Obratná politika klamu, kterou po léta vévodou vládl, nedala se přece provozovati trvale a každým okamžikem mohla na obzoru vystoupiti mohutná koalice Fridlandského, Richelieua a Oxenstierny, koalice, pod jejímiž násilnými údery by byly navždy pochovány politické aspirace Arnimovy, zničeno císařství, ohrožena říše a kurfiřti donuceni k podřízenému spolupůsobení. Říše by se stala kořistí cizích národů, a na troskách jejich by triumfovali nenávidění cizáci, Francie, Švédsko a česká emigrace! Jest zřejmo, že na pádu vévodově měl Arnim zájem ohromný, nejvlastnější zájem svých vlasteneckých a politických ideí. Zoufalé prosby plzeňské vyznívaly již v ten smysl, že jediný Arnim může přinést záchranu — odkládal-li Arnim svůj odjezd úmyslně dále a dále, co jest bližšího, než míti za to, že spásy přinésti nechtěl, že chtěl katastrofu? ²²⁰⁾

Den po svém návratu do Drážďan, dne 13. února, podal v tajné radě zprávu o svém pořízení v Berlíně, dne následujícího opakoval ji pšsemně. ²²¹⁾ Odtud také počínají se nové obšírné a rozvláčné porady o způsobu jednání s Fridlandským, z nichž, jak už pověděno, nejpozoruhodnější jest Arnimova snaha, aby pomoc k záměrům proticísařským byla odmítnuta. Listiny o tom jsou zajímavé v mnohém ohledu, a nutno se o nich zmíniti tím spíše, že jich nebylo doposud, jako vůbec všech pamětních spisů a protokolů o Arnimově politice, nikde v jejich vlastním významu užito. Jde nejprve o memoriál Arnimův z 30. ledna, daný kurfiřtovi ještě před odjezdem jeho do Berlína, a o odpověď kurfiřtovu z 13. února. ²²²⁾

Arnim shrnuje hned na počátku obsah svých výkladů v dotazy: S kým jednati? O jakých podmínkách? S jakou jistotou? a rozvádí a specialisuje jej dále v celé řadě otázek. Kurfiřtova odpověď přiléhá těsně k rozvrhu spisu Arnimova a odpovídajíc předem stejně všeobecně, že nelze jednati jinak, než s vévodou Fridlandským *jako císařským plnomocníkem*, zodpovídává pak jednotlivé body. Z hojných otázek a odpovědí těchto vyjmete jen některé: ²²³⁾

²²⁰⁾ Věnujeme těmto Arnimovým jednáním v Drážďanech a v Berlíně tolik pozornosti z toho důvodu, že nikde na vlastní význam jejich nebylo ukázáno. *Ranke* jediný obíral se otázkou podrobněji, ale při nedostatečné znalosti Arnimových styků s Valdštejnem vůbec a při skrovnosti materiálu jest vysvětlitelno, že došel resultátu, že Arnim jeví se tu jako »einverständener Vertrauter Wallensteins« (I. c. 271). Jinde je stanovisko Arnimovo sotva dotčeno a platí za nepochybné, že Arnim jednal v zájmu Valdštejnově. *Irmerova* biografie hájí téhož mínění s tendencí již výše charakterisovanou. Výjimkou je nejnověji *Wittich*.

²²¹⁾ Srv. *Irmer*, III, č. 446, str. 250.

²²²⁾ Obojí u *Ranka*, příl., str. 353—360. *Hallwich*, č. 1266 uveřejňuje kus konceptu kurfiřtovy odpovědi (z 13. ún.), nevěda, že byla celá *dle originálu* Rankem již vydána. Zajímavé jest, že v konceptu jím vydaném schází asi polovice — právě ty body, jež ukazují k proticísařským plánům vévodovým. Části konceptu Arnimova memoriálu z 30. led. vydal *Gaedeke* (*NASG*, 7, 294, č. 15 a ibidem 10, 37, č. 2 — toto omylem přičteno srpnu r. 1633).

²²³⁾ Otázka prvá zní: Zda jednati bez plné moci od katolické ligy?; druhá: Zda mohu jednati s vévodou zvlášť, a radové mezi sebou také zvlášť? (Srv. výše str. 413.)

Otázka 3.: Zda mám ještě před počtím jednání žádati od vévody, aby mi plnou moc císařskou ukázal? Odpověď: Jest to obyčejem a jest to nutno zejména v tak důležitém jednání.

Otázka 4.: Kdyby plná moc byla omezená a vévoda ji chtěl překročiti, něco jiného se mnou umluvit — jak se tu zachovati? Odpověď: *Vévoda musí zůstat v mezích plné moci*, jinak by to nemělo ceny.

Otázka 5.: Kdyby však neměl plné moci vůbec a chtěl jednati pouze za sebe? — Odpověď na tuto otázku jest charakteristická, lze-li jí vůbec nazvati odpovědí: Kdyby vévoda plné moci neměl, octla by se záležitost v koncích nebezpečnějších, protože by císař a katoličtí stavové odepřeli asi ratifikaci, a kurfiřt sám mohl by býti vydán výtkám. Vévoda by sice mohl dostáti svým výminkám, ale kdyby zemřel, nebo kdyby mu bylo velitelství vzato, byl by kurfiřt cele osamocen.

Otázka 6.: Kdyby vévoda šel tak daleko a svěřil se mi, že jest na J. Mt. Cís. rozhněván a že záměr jeho čelí proti ní, k záhubě domu Rakouského — jak si tu počínati? ²²⁴⁾ — Odpověď: Kurfiřt o soukromých hněvech a urážkách vévody neví nic, chce pouze blahu říše a obecnému míru a při tom setrvává. Byl sice od J. M. Cís. krutě uražen a donucen chopiti se zbraně, ale proto nemíní ten neb onen dům zruinovati.

Punkt následující (7.) jest radou, nikoliv otázkou, radou cele v duchu Arnimové: »Kdyby však, *jakož doufám v Boha*, měla J. Kn. Mt. ten křesťanský záměr, aby hlava a údy (říše) byly znovu spojeny, a tak sv. římská říše byla pokoji a bezpečí navrácena,« tu učiní V. K. J. nepochybně takové výminky, aby bylo vše uvedeno v stav, jak bylo před válkou, každý zůstal přitom, co měl v době pokoje, a aby všichni, kteří se sami nechťi vyloučiti, cizí i domácí, v mír byli pojeti. — Kurfiřt odpovídá podobně: doufá, že vévoda bude se namáhati, aby hlava a údy byly sjednoceny. *Conditiones pacis*, jež oznámí Arnim vévodovi, s cílem tím plně se srovnávají.

Otázka 8.: Co povoliti, kdyby císař podmínek nepřijal, vévoda je však přijal a nabídl se zároveň provésti je násilím proti všem oponentům, žádaje pomoci Vaší Kurf. Jsti.?²²⁵⁾ — Odpověď: Kurfiřt chce míru a chce ho dosíci

²²⁴⁾ V konceptu zní místo toto: Da ich spühren würde, dass edtwa der Herzog zu frideland von Ihr. Kays. Mayt. disgoustirt (und die gentsliche resolution gefasset sich an derselben und dem Hauße Oesterreich zu rechen) und seine vohrhaben wider denselben und das Hauss Oesterreich gerichtet, Wie ich mich darin erzeugen sollte? Co je v závorce, Arnim škrtl. Ve vyhotovení zní věta jako v konceptu, až na škrtnuté místo a na to, že za slovem »gerichtet« vsunuto ještě: vndt zu dessen, allß E. Cuhrrf. D. itzigen Feindes, Verderb zu handelen vorhabens, Wie ich etc.

²²⁵⁾ Za otázkou touto škrtnul Arnim v konceptu: »Wan er vleicht begehrt, dass bey den Evangelischen zufferst die Einwilligungk heraussgedrungen und da die ausswertigen sich opponiren würden, dieselben auss dem Reiche geschafft werden sollten, ob nicht viel mehr auf diesser seite darauff zu bestehen, dass der Catholische Consens zum ersten verlanget und allß dan atd. Arnim, vynechav otázku tuto, uznal zajisté její zbytečnost, ale přece ze zaznamenání jejího jest zřejmo, že dosavadní zprávy z Plzně, listy Kinského, vévody Františka Albrechta, vzkazy a listy Schliefovy prostě ignoroval, že vše to proň

nejraději smírnými prostředky. Z donucování k míru mohla by snadno povstati válka nová. *Kdyby však se našel někdo, kdo by ku křesťanskému a poutivému míru nepřistoupil, ale chtěl ještě větší bouře v římské říši buditi, nevzdá se kurfiřt žádného prostředku, jimž by tomu bylo zabráněno, a bude v tom věrně pomáhati a kooperovati.*

Otázka 14.: ²²⁶⁾ Nepochybně nebude se vévoda chtíti namáhati zadarmo. Kdyby pak chtěl, aby V. K. J. pomohla mu k chvalitebné náležitě odměně, mnoho-li v tom slíbiti? — Odpověď: Bude-li kooperací pana jeneralissima učiněn a zajištěn v říši obecný mír, může kurfiřt přáti vévodovi odměny, ale ta musila by býti redukována ad terminos honestatis et possibilitatis a býti taková, aby ji bylo lze zodpověděti před svatou říší a potomstvem.

Jest zajisté odtud patrné, že Arnim prohlédal plány Valdštejnovy velmi dobře. Jinak spokojuje se pouhými otázkami, dáváje pouze na jednom místě na jevo, že mír, jak si jej představuje, má sjednotiti hlavu a údy, to jest zjednati dorozumění mezi císařem a knížaty, nikoliv ovšem císaře odstraniti — jak byl vyložil již v tajné radě 27. února. Kurfiřt přes všechnu námahu názorům Arnimovým se přizpůsobiti, přes důraz, jež klade na jednání v mezích plné moci, připouští přece i mír vybočující z mezí těchto a chce míru takového hájiti proti komukoliv, tedy i proti císaři. Nerozhodnost a dvojakost jest známkou jeho odpovědi, a proto Arnim podává dne následujícího (14. února) znovu řadu poznámek k resoluci kurfiřtově. ²²⁷⁾ Souhlasí s odpovědí na otázku 8., žádá určité, nikoliv vyhýbavé odpovědi v otázce 5., ukazuje k tomu, že bod 4. nelze tak stricte zodpověděti, a při bodu 6. navrhuje kurfiřtovi určité rozhodnutí, jež pak bylo pojato vskutku do jeho konečné instrukce. »Kdyby však,« píše, »připadl vévoda Fridlandský na takové myšlénky, a kdybychom jej v tom *cele odmítli, bylo by se obávati, že by se zavěsil na Francii a Švédsko.* Bylo by tu tedy potřebí určitého rozkazu, *zda jest se*

nebylo, a že v jeho otázkách, jež dotýkají se záležitosti se všech možných hledisk, máme jaksi resultát jeho zkušeností s Fridlandským.

²²⁶⁾ Otázky 9—13 jsou podřízené důležitosti: 9. Kdybychom se s vévodou srozuměli, a on žádal vrchního velení nad spojenými armádami, jak daleko povoliti? (Odp.: kurfiřt cizímu komanda nesvěřl). 10. *Wen nuhn alles seine richtigkeit, wurde ohne Zweifel diese frage Entfahren, Bei welchem teile auf die approbation dess schlussess zufferst zu dringen?* dabei fallen nuhn allerhand *sorgkliche gedanken* vohr, Insonderheit Wan dass misstrauen noch soltte in seinen Wurtzeln verbleiben, *den die sterckeste partei* (t. j. Švédové) *hette wider den bezwungenen allzeit, dass sie nichts Einbewilliget vnd also zu keinem auch nicht obligiret, Ein zuwenden.* Wass hier ein heilsahmes vnd sicheres medicum zu finden? (Zřejmo opět, že Arnim nevyklučuje možnosti, že prvním následkem míru bude útok na Švédý a že možnost tuto klade klidně vedle možnosti druhé, útoku na katolíky, jakoby mu obojí bylo zcela jedno. Kurfiřt odpovídá, nedotýkaje se stížnosti na poměr k Švédům, že potvrzení smlouvy musí žádáno býti předem od katolických.) 11. *Zda mám ujednanou smlouvu oznámiti dříve Vaší Jsti., nebo ji hned do další ratifikace provésti?* (Odp.: Se smlouvou netřeba se ukvapovati. Kurfiřt chce býti o všem informován a pak teprve se prohlásí, »dass Ihr friedliebendes Gemüth genugsamb daraus zu verspüren sein solte.«) 12. *Zda povoliti spojení armád?* (Odp.: Kurfiřt žádá o tom dobrého zdání Arnimova.) 13. O uspokojení důstojníků a soldatesky.

²²⁷⁾ Rovněž u *Ranka*, str 360.

*namáhati, aby byl přiveden na lepší cestu, abychom nevzbudili proti sobě nových podezření a V. K. J. aby se zcela neosamotila.*²²⁸⁾

Tak pokouší se Arnim odvrátiti jednání o mír proticísařský stůj co stůj! Ví, že vévoda jen k takovému míru směřuje — úřední zpráva Schliefova byla jasnou v této věci, a František Albrecht psal: »der Kaiser und churfürst sollen weg« — ale *Arnim veden jest pouze snahou spolku vévody s Francií a Švédskem zabrániti*. Odvrácení tohoto nebezpečí a odvrácení povstání proticísařského má býti dosaženo přátelskými domluvami vévodovi — týmž prostředkem, o němž před nedávnem mluvili Gallas a Aldringen!

Kurfirť v své odpovědi (z 15. února) schválil návrh Arnimův k bodu 6. úplně, vyhověl i připomenutí k bodu 4., zneuživ obratně návrhů císařských, přednesených před měsícem vévodou Františkem Juliem,²²⁹⁾ a na otázku pátou odpověděl určitě: Budou-li ujednány výhodné podmínky a jeneralissimus na ně, až do ratifikace JMCís., přistoupí, a co uzavřeno, bude proti odporujícím hájiti, *může to býti přijato*. V poznámce k bodu 8. opakuje, že chce pomoci, aby co bude smluveno, bylo též uskutečněno, ale omezuje to zase jen pro případ, že mír bude učiněn na základě podmínek, ujednaných před rokem oběma kurfirťy. Podmínky tyto, výhodné sice pro evangeliky velice, vylučují ovšem jakékoliv proticísařské zámysly, a tak jest doposud stanovisko kurfirťovo neurčité a nejasné, jak jest zřejmo i ze zmínky o ratifikaci císařově v bodu 5. Tolik asi ze všeho zdá se vysvítati, že kurfirť chce s vévodou ujednati prospěšný mír, mír na základě starých úmluv obou kurfirťů, a *takovéhoho* míru hájiti společně s vévodou třebaš proti císaři. Mír proticísařský jest vyloučen.

Ale ani to ještě Arnimovi nestačilo. V tajné noční schůzi ve svém bytu radil kurfirťovi znovu důtklivě, *aby jakýmkoliv plánem proti domu Rakouskému souhlasu odepřel*, a jak se zdá, nechtěl s Valdštejnem bojovati za mír vůbec. V sezení tajné rady z 16. února, kde se znovu o věci jednalo, ukázal na to,

²²⁸⁾ List Arnimův kurfirťovi z r. 1640 (kdy měl Arnim znovu vstoupiti v císařské služby): »Ja wie ich die letzte Reise zu ihm tuhn sollen, Werden S. Kuhrfd. sich ohne Zweifel dieser meiner Formalien erinnern, Wie dieselbe mir die Gnade getahn und auf meinem Gemach zu Nacht gewesen, dass ich gesagt, Wen der Herzog von Fridelant solch böses stueck vorhette, einige Untreu an seinem Herrn zu verüben, Sehe ich nicht, Wie Ihr Kuhrfd. demselben trauen konnte. Wesswegen auf meine bei den Herrn geheimbte rähte getahene erinnerungen in meine instruction gesezet, Wo Ich mercken würde, dass er dergleichen vohrhatte, Ich aussdrücklich ihme andeuten solle, dass Ihr Kuhrfd. meinung nicht dahin angesehen werde Einiges hohes Haus, absonderlich das Oesterreichische zu ruiniren, Sondern nuhr den Wolstant des H. Röm. Reiches durch einen Christlichen versicherten Frieden zu conserviren, welches sich noch in der instruction finden wirdt. dieses aber alles ungeachtet Vernehme ich, dass ohne einigen Grund der argkwohn am Kaiserl. Hoffe noch nicht geschwunden« (*Helbig, W. und A., 33*).

²²⁹⁾ »Weil die Röm. Key. Mait. Irer Churfl. D. frey stelleten mit des herrn Generalissimi F. G. biss vff dero ratification schliessen zu lassen, vermeinten Sie, wann er den Schluss vff den scopum, auff welchen Ire Churfl. Durchl. zu Sachssen dero Absehen iederzeit gehabt und noch hetten, richten, vnd solchen Schluss alsdann behaupten wolte, es sollte dieses nicht auszuschlagen seyn.«

že císař asi nebude chtít schváliti míru vévodou ujednaného, a že pak Fridlandský řekne: »Půjdeme tedy na císaře!« Tázal se, má-li se s ním v tomto případě spojit? Bohužel přestává protokol o další poradě na několika trhaných, neúplných větách, ale i z nich zdá se, že Arnim nemínil *ani v tomto případě*, pro poctivý, nikoliv revoluční mír, *společně s vévodou proti císaři vytrhnouti!* ²³⁰⁾

Kurfiršt tentokráte přes námitky Arnimovy zůstal na svém, ač lze-li v tomto smyslu vykládati neurčité a diplomatické obraty konečné resoluce jeho z 18. února. ²³¹⁾ Resoluce tato po obvyklém obširném úvodu ukládá Arnimovi předně vyžádati si plné moci Valdštejnovy a opis její poslati kurfiršovi. Kdyby plné moci nebylo, musil by se vévoda zavázati, že ratifikaci katolických kurfirštů a knížat k zjednanému míru opatří v určité lhůtě. Kdyby vévoda svou plnou moc překročil, chce to kurfiršt dopustiti, protože to císař dovolil (!), zejména kdyby to bylo k prospěchu evangelických. Kdyby se vévoda o jisté podmínky s Arnimem shodl a se zavázal, že jich bude hájiti, má Arnim na to přistoupiti — kdyby však Valdštejn projevil záměry proti domu Rakouskému, má Arnim užiti všeho, *aby jej od takového předsevzetí odvrátil.* Kurfirštu ostatně o soukromých urážkách vévodových není nic známo, chce poctivému míru v říši a ačkoliv byl donucen k zbrani sáhnouti, nechce proto vésti válku ustavičnou. ²³²⁾ Kurfiršt doufá, že Arnim bude pracovati o to, aby hlava a údy říše byly spolu spojeny a říše byla zachráněna. Kdyby vévoda v některých punktech mezi kurfiršty ujednaných činil nesnáze, má Arnim o tom referovati rychle do Drážďan, a kurfiršt chce se snažiti, aby proto mír nebyl zdržen. Kdyby však císař podmínek nepřijal, a zatím bylo vše s vévodou se schválením kurfiršta umluveno, *savazuje se kurfiršt, že se bude namáhati o uskutečnění a v platnost uvedení učiněné smlouvy.* Kurfiršt nepochybuje, že v tomto případě přistoupí i ostatní k míru, a až ten bude umluven, může nastati spojení obou armád, leč pouze tak, jak to bylo povoleno nebožtíku králi Švédskému. Potom také bude kurfiršt ochoten ku křesťanské a chvalitebné odměně vévodovi, již však musí dříve znáti.

Spolu s touto resolucí, v níž zřejma snaha ochotnější stanovisko kurfirštovo sloučiti s odmítavým stanoviskem Arnimovým a v níž konečně záleží vše na výkladu nejasných obrátů, obdržel Arnim soupis soukromých požadavků kurfirštových. Žádosti nebyly neveliké: mimo Horní a Dolní Lužici,

²³⁰⁾ Srv. pozn. 228 a vlastnoruční poznámky dra. Timaea o poradě. *Irmer*, č. 453: *Generallieutenant wil seine gedanken eröffnen: ... Ad 3. Es muss ein allgemeiner friede. dann auch auf die puncta durchzutringen im aprili müsste man marchiren. wenn der kaiser nicht wolte ratificiren und der herzog von Friedland spreche: »Wir wollen auf den kaiser zugehen!« — Ohne gewalt kan er doch nicht zur ratification gebracht werden. Ob dan er, generallieutenant, sich mit ihme, Friedland, conjungiren soll? Ego (t. j. Timaeus) dissuas ... argumenta: Die armeen sollten sich vergleichen. *Arnim*: *Das were eine meutinatío.**

²³¹⁾ Originál vydal *Gaedeke*, č. 135, str. 274—279.

²³²⁾ Srv. výše str. 469. Tam týž odstavec končil se ještě v prohlášení, že kurfiršt nechce žádného panovnického domu »zruinovati«.

Magdeburk a Halberstadt žádáno bylo i dědičné přenechání *Chebska* a zaplacení dlužných pohledávek na statcích ve Slezsku.²³³⁾ Obširná a zdlouhavá jednání v Drážďanech byla těmito listinami ukončena — ale Arnim, ač v instrukci mu bylo uloženo, aby se vydal na cestu neprodleně, do Plzně — *nejel!* A instrukce jemu dána jest v týž den, kdy byl publikován císařský patent, v němž se oznamuje veškeré soldatesce, že »bývalý« císařský jenerální polní hejtman chtěl celý dům Rakouský vyhladiti, v němž se mluví o jeho neslýchané »křivopřísežné věrolomnosti a barbarské tyranii«!

* * *

Tak musily naděje, jež kladla konspirace v pomoc Sas a Branibor, vznítiti ve sklamaní. Příčina nezdaru nebyla tak ve vévodově věrolomnosti z dob dřívějších, jako v jeho neprozřetivosti, v osudné důvěře v Arnima, v nepochopení zásadní protivy, v které stál k jeho snahám saský generallieutenant. Jinak bylo ovšem na straně druhé, u Švédů a u Francie. Tam by si byli nic nepřáli vroucněji, než společného vystoupení s Fridlandským proti císaři, ale nyní slibům jeho buď nevěřili vůbec, buď nedůvěřovali. I zde měly snahy a prosby jeho se ztroskotati — ať již na úplném odmítnutí, ať na pozdním úspěchu.

Pro poznání smýšlení v kruzích švédských jest nejvýmluvnějším pramenem list starého Thurna z 13. ledna, zasláný v odpověď na drážďanská vyzvání hr. Kinského:²³⁴⁾ Co se týče tajných věcí, bude tomu V. L. vedle svého osvíceného rozumu a dobrých zpráv dobře moci rozuměti. Jak však se díla chopiti, jak kleslou důvěru povztýčiti, vyhaslou víru rozdmychati — v tom potřeboval bych moudré a dobré rady. Neboť co se sběhlo v té záležitosti za života veleslavného krále, co bylo předneseno a zpět přineseno skrze pana Rašna — v čemž náš nejmilejší švagr a přítel značně byl účastněn — jest známo V. L., i co v tom jednal jako poctivá duše šlechtný pan z Bubna A přece vše to vyznělo v *la mi!*²³⁵⁾ Jaké resoluce vymohl milý pan jenerální strážmistr (z Bubna) od principála (kancléře), to nebyla pouhá slova, ale psáno vlastnoručně, a známý kníže to také pilně četl, moudrý rozum chválil a vyznal, že nelze najíti bližší, lepší cesty. V duši a v srdci svém považoval jsem to vše za smluveno — dosti o tom . . . Pan jenerallieutenant Arnim jak lstivě, chytře, opatrně a nedůvěřivě si počíná, dal se přece poslati na dalekou cestu, upřímně referoval a přinesl tak dokonalé resoluce, že více nebylo lze si přát. Jak se to skončilo, co potom následovalo, o tom chci mlčeti. Bůh sedí na soudě . . . Knížeti jest dobře známo, jaká byla vůle a mínění na naší straně. Zůstanou-li při posledním svém prohlášení a rozhodnutí, ukáží-li jistou

²³³⁾ Memoriál Arnimovi u *Gaedeke*, č. 134, str. 273.

²³⁴⁾ Thurn Kinskému, Krautheim (u Výmaru), 13. ledna. *Hildebrant*, č. 57.

²³⁵⁾ O tomto Thurnem častěji užitém obratu srv. slovník Grimmův, VI: *Lami* ist zusammenziehung der solmisationssilben *la* und *mi*; die redensart erklärt sich durch die in der ältern musik gebräuchliche endigungsformel, bei welcher sich die melodie aus der sechsten stufe (*la*) in die dritte (*mi*) bewegt und die etwas trauriges an sich hat.

důvěru a víru a odstraní hluboko zakořeněné podezření — tu necht' jsou, při sám Bůh, ujištění, že chceme při dřívějších projevech stále, poctivě a čestně vytrvati. Já — i kdybych po přání svého srdce chtěl tomu brzo zjednati oblibu, prokurovati a sollicitovati — byl jsem událostmi předešlými tak zahanben, že musím takřka oči sklopiti, protože kredit tak patrně klesl . . . Kdyby ústní rozmluva mezi námi byla k užítku a prospěchu, prosím o rychlý vzkaz — chci ze srdce rád přijíti . . .

V tyto trpké stížnosti a nářky vyznívá vzpomínka sešedivělého politického intrikána v celkovém přehledu fridlandských plánů na povstání. Thurn, jenž ve zdaru záměrů těchto musil spatřovati svůj zájem nejvlastnější, jenž stál takřka u kolébky jejich od prvního setkání s Rašínem v Berlíně r. 1631 až do hrozného dne u Střínavy, zoufá nad spolehlivostí Valdštejnovou právě nyní, v tom okamžení, kdy pochybnost byla oprávněna nejméně. A nemůže-li přece v listu ke Kinskému potlačit osobního horlivého zájmu o věc, píše o několik dní později kancléři střízlivěji: ²³⁶⁾ Co mi pan hr. Kinský píše vlastní rukou, zasílám dle své povinnosti. Doufám, že tato *molestia* bude ode mne dobře přijata. Hmatavé, očividné věci musí se státi a býti navrženy, neboť dosavadní actiones nemohly než vzbuditi nevíru a nedůvěru. Pan hr. Kinský jest vskutku chytrý a obratný kavalír — ví dobře, *co se nyní již po třetí* sběhlo, neodvází se nepochybně před V. Exc. předstupovati s nejistými věcmi. To všecko však záleží na vysoce osvíceném rozumu Vaší Exc. . . .

Thurn byl zpraven od kancléře samého o nedůvěře k Valdštejnovi, ²³⁷⁾ a odtud střízlivá, polo omluvná, polo naléhavá zpráva jeho. Že pak Oxenstierna nedůvěřoval a musil nedůvěřovati, pochopíme ani ne tak z porážky u Střínavy, ale z opětného jednání Valdštejnova s Arnimem. V minulém listopadu varoval vévoda přece po Steinäckrovi kancléře, aby Arnimovi nevěřil, vylíčil jej jako nejzaprísáhlejšího nepřítele Švédů. A když kancléř, jat znovu nadějí, uložil Solmsovi s Valdštejnem jednati, ²³⁸⁾ tu dal se vévoda v nová jednání s Arnimem. Víc jako komedie než klam musilo se kancléři jeviti chování Valdštejnovo, ²³⁹⁾ a lze pak porozuměti jeho prostému odmítnutí.

²³⁶⁾ Thurn kancléři, Krautheim, 18. led. *Hildebrand*, č. 60.

²³⁷⁾ Zřejmo z postskripta k listu Thurnovu Kinskému z 13. led.: »Bey ihr Ex. hern Reichscanzler war ich zue Maintz. hat mier in der geheimb vermeldet, dass Arnhaimb in der sachen gutte speranz giebt ihn baldt durch schreiben zu erfrewen. er hette aber nit geantwortet, hielt wenig darauff, *den wehre es dem prinzen ein ernst gewest, so hette das bey leibzeiten des lobwürdigsten königes volnsogen*; in summa es ist der Thomas glaub. Gott geb doch, dass man lezlich sag: Mein Gott undt mein Herr.« Nejzajímavější jest, že Arnim psal kancléři, vyslovuje naději, že *Valdštejn vrátí se brzo k protihabsburským plánům z měsíce srpna*.

²³⁸⁾ Srv. výše str. 322, pozn. 236 a *Irmer*, III, XIV.

²³⁹⁾ Dne 18. led. podáváje radám consilia generale z Erfurtu zprávu o nových jednáních Sas s císařskými, píše kancléř, že je z toho »nicht wenig perplex und weiss bald nicht, wass ich thuen oder lassen, oder wem ich mehr trauen oder nicht trauen soll« (*Irmer*, č. 367, 368). Dne 2. ún. oznamuje vyslanec jenerálních států hollandských, že jednání kurfiřtů s Valdštejnem směřují k míru separátnímu, a že ostatní mají býti násilím k němu donuceni (*Irmer*, č. 406). Takové domněnky tedy byly šířeny z okolí kancléřova.

O tom máme zprávu jediné od Rašína — a ačkoliv nelze naivní, ale zajímavé vypravování jeho prozatím listirami doložit, nemůže býti pochybnosti, že shoduje se s pravdou. Rašín vypravuje: ²⁴⁰⁾

Já však jsem 4. února z Plzně odejel, pana z Bubna v Halle zastihl a jemu vše to pověděl (t. j. co vzkázal hr. Trčka). Ten však zpočátku nechtěl věřiti, ale pravil: »Kníže je lhář!« Konečně však uvěřil, když srozuměl, že u Fridlandského byl pan hr. Kinský, a že sám horlivě o to pracuje. Tak tedy jsme se odebrali spolu k Oxensternovi, jenž právě přibyl z Magdeburku do Halberstadtu. ²⁴¹⁾ Tam mluvil pan z Bubna nejdříve s hr. ze Solmsu a pověděl mu vše, což se hraběti nad míru líbilo, takže řekl, že by si přál, aby byl poslán od Oxenstierny ke knížeti. Nazítrí měl Bubna u Oxenstierny slyšení a přednesl mu všechno. Ten však nechtěl tomu víry dáti a pravil: »Víte, s čím jste ke mně dříve přišel a jak jsem vám dal vlastnoruční ujištění, že mu k tomu chci pomoci, aby se stal Českým králem. On však ze všeho toho nic učinil a krále tak rovněž dříve oklamal a i Arnima, a vy jste sám řekl, že mu nikdy neuvěříte, necht si činí cokoli a zařiká se jakkoli. Neboť to jsou veliké věci!« K tomu Bubna odpověděl: »Vše to jest pravda, ale když pan Kinský — jenž jest rozumným pánem a nemálo v tom může ztratiti, protože císař ponechal jej při všech jeho statcích, a on by svého majetku tak lehko nedal v šanc — se věci ujímá, utvrzuje jej to v mínění, že kníže to míní dobře.« Oxenstern pravil: »Ačkoliv Kinského neznám, slyšel jsem o něm, že jest rozumný kavalír. Obávám se však přece, aby se vším tím nedal oklamati. Vévoda Bernard píše mi také, že mu bylo dopsáno zrovna tak od Fridlandského, jak jste vy referoval. ²⁴²⁾ Neučinil však nic bez mé vůle, ale hned ke mně poslal a vše oznámil.« Konečně rozhodl se Oxenstern takto: Vévodě Fridlandskému *nechze již věřiti*, aniž koho k němu poslati, pokud od císaře dokonale a veřejně neodpadne. Učiní-li to však, necht jest jist, že netoliko k němu pošle, ale sám k němu přijde a smluví se s ním o vše, čeho by žádal.

S odpovědí touto vracel se Rašín k vévodovi. V Drážďanech zvěděl od komorníka Kinského, přibyvšího z Plzně, že vévoda se svými přátely opustil Plzeň a odebral se do Chebu, aby se spojil co nejdříve s vévodou Bernardem. Rašín přidružil se k Arnimovi, opouštějícímu téhož dne (27. února; Drážďany, aby spolu s ním vrátil se k vévodovi.

Stejně asi skončilo se jednání s Feuquièrem. Feuquières obdržev v polovici ledna list Kinského z 1. ledna, odpověděl, chtěje získati času, neurčitě ²⁴³⁾ a psal neprodleně o všem do Paříže. Zde jednalo se o záležitosti bez odkladu,

Braniborsko obyčejně kancléři podrobnosti o jednání oznamovalo — nyní ovšem, díky klamu Arnimovu, nemohlo u nich dáti pravdivého obrazu.

²⁴⁰⁾ *Dvorský*, 35. *Gaedeke*, 328 sq. Srv. výše o kreditivu Kinského z 3. února, str. 438.

²⁴¹⁾ To bylo 13. února. Datum u *Chemnitz*, II, 301.

²⁴²⁾ O tom nevíme ničeho, leč by se tu mnil list vévody Bernarda z 20. ledna, kde se činí krátká zmínka o žádosti Kinského o osobní rozmluvu. Srv. výše str. 438.

²⁴³⁾ Srv. výše str. 442, pozn. 134.

a již 1. února dán jest memoriál Feuquièrovi, jenž vedle opětovaných napomenutí k opatrnosti, k prohlédnutí vévody a k zatajení všeho před královými spojenci v říši ponechává jednati vyslanci dvojím způsobem, dle toho chce-li Valdštejn vystoupiti zjevně, nebo nechce-li dosud svých cílů dáti na jevo. Podrobný návrh smlouvy v prvém případě upomíná ovšem na instrukci z roku předešlého, jen s tím důležitějším rozdílem, že žádá se postavení armády pouze 14—15.000 mužů a odkládá se písemný závazek krále o království Českém. Království to jest volební, a král nemůže bez předchozí úmluvy se spojenci o tom rozhodovati, ale slibuje, že se vynasnaží horlivě, aby se této koruny vévodovi dostalo.²⁴⁴⁾

²⁴⁴⁾ Mémoire envoyé à Mr. de Feuquières pour traiter avec le duc de Friedland, fait à St. Germain en laye le 1. février 1634. Uveřejněn *Rösem*, str. 455 sq. Feuq. má předem vyzvěděti, je-li pravda, že Valdštejn »marche de bon pied«. Může některého z podřízených sobě diplomatů k němu poslati, nebo najde-li vhodnou záminku a užije náležitě opatrnosti, sám se k němu odebrati. S vévodou lze pak jednati dvojím způsobem. Prvý návrh smlouvy podán jest v těchto bodech: 1. Vévoda odpadne od císaře otevřeně a dá to na jevo vzetím Čech nebo jiné země domu Rakouského. 2. Zaváže se postavit a vydržovati armádu 14 až 15 tisíc mužů. 3. Zaváže se, že neučiní ani míru ani příměří s císařem nebo s jiným knížetem z domu Rakouského bez souhlasu krále. 4. Král slibuje platiti mu milion livrů ročně, pokud bude válka trvati, a pro tento první rok obdrží vévoda hned po svém prohlášení 50.000 livrů. 5. Král přiměje své spojence k společné obraně vévody a k ochraně jeho práv na dosavadní jeho země v Německu. 6. Král neučiní s císařem míru bez vévody a přiměje k tomu své spojence. Ostatní podrobnosti světuje král Feuquièrovi, nepochybuje, že vévoda se zaváže chrániti katolického náboženství ve všech zemích, jež budou v jeho moci. Nad to může Feuq. slíbiti vévodovi *ústně*, »que le Roy employera toute sa puissance pour le porter aux dignitez et aux estatz quil peut attendre d'un prince, qui se vient lier avec luy d'une amitié inseparable«. Kdyby vévoda chtěl státi na návrzích předložených Feuquièrem v minulém roce, nemá král za to, že nynější návrhy se tomu přičí, zmocňuje Feuquièra dosti učiniti v tom vévodovi »*sabsténant toutes fois d'obliger par escrit Sa Ma^{te} en ce qui regarde le Royaume de Boheme, l'assurant que Sa Ma^{te} le desire et y contribuera tout ce qui depend d'Elle, mais que cette promesse se doit faire pour estre authentique et effectue par l'expres et commun concours de tous les Associés, lequel Sa Ma^{te} ne doute pas de pouvoir obtenir . . . que sil veult commencer a se declarer par la publication et par l'effect de cette sienne pretention sur ce que ce Royaume est electif et que la maison d'austrie le possede contre les formes antiennes, le Sr de Feuquiere peut asseurer ledit duc que sans delay Sa Ma^{te} approuvera et appuyera cette action et mesme ledit Sr de Feuquiere luy en pourra donner assurance par escrit aussytost quil aura fait cette publication ou quil serait certainement sur le point de la faire*«. Kdyby V. nechtěl ještě zjevně vystoupiti a měl upřímnou vůli »se joindre aux bonnes intentions de Sa Ma^{te}«, může Feuq. jednati o těchto podmínkách: 1. V. se zaváže navrhovati a hájiti v případném jednání o mír francouzského prostřednictvím. 2. Zaváže se zabrániti míru vylučujícího zájmy krále a jeho spojenců v říši. 3. Země králi náležející nebo jim chráněné nesmějí býti vydány útoku vévodovi. 4. Španělské vojsko, zejména Feria, nebude v ničem podporováno. 5. Král se zavazuje zajistiti v budoucím míru vévodovi tolik zemí, kolik jich měl. 6. Vyplatí mu hned 100.000 tolarů. Feuquièrovi se ponechává, chce-li s vévodou jednati na tom neb onom základě; král radí předložiti návrh prvý, aby bylo jasno, nejde-li vévodovi jen o přetvářku. Jest možno sice, že Fridland nemoha pro velikou vzdálenost spoléhati na brannou pomoc královi »et ne se pouvant aussy plus fier à l'Empereur, soit contrainct de se trop abandonner aux protestans, reduisant les Catholiques a un sy miserable estat, que lon ne les en puisse retirer et que Lempire demeure desmembré et partagé entre les protestans«, ale druhý návrh vzbuzuje přece větší pochybnosti. Feuquièrovi se světuje.

Odpověď tuto měl Feuquières v rukou 20. února, oznámiv několik dní před tím Kinskému pravou příčinu zdržení věci. Obdržev depeše pařížské, chystal se vyslati do Plzně pana de la Boderie s plnou mocí k podepsání smlouvy, i vypravil posla do Lipska, aby Kinského o tom zpravil. V očekávání předběžných opatření těchto přibyl do Frankfurtu 1. března Václav Romhap. Romhap hledal, patrně na základě poučení z Plzně, Feuquièra v okolí kancléřově v Halberstadtu, a přibyl proto k vyslanci tak nadobycěj pozdě. Vzkazy Romhapovy již známe — Romhap téhož dne 1. března oznámil vše ve Frankfurtě hr. Kratzovi — a jeho přísahy o nepochybnosti všeho přiměly Feuquièra, že pana de Boderie s potřebnými plnými mocemi a obšírnou instrukcí vypravil spolu s Romhapem *neprodlení zpět do Plzně*.²⁴⁵⁾ O posláním tom zpravil zároveň, ač ne zcela dle pravdy, kancléře Oxenstiernu.²⁴⁶⁾

Ani de Boderie, ani Rašín, tím méně Arnim nebyli by již mohli svým zakročením zavéstí vývoj událostí v jiné koleje neb odvrátiti katastrofu, i kdyby byli přišli v čas. Jediný vévoda Výmarský v Řezně mohl snad pomoci, kdyby byl rychle přitřhl k Chebu a prchajícího jeneralissima vysvobodil z rukou

chce-li o všem zpraviti Oxenstiernu. V konečném resumé ukládá se vyslanci znovu *»de ne point parler de la Boheme si non comme il a esté fait cy dessus, s'il estoit le soing pour fauoriser son dessein«*.

²⁴⁵⁾ Dle depeše Feuquièrovy Bouthillierovi a P. Josefovi z Frankfurtu, 1. břez. *Lettres*, II, 210 sq. a 221 sq. Rychlé odeslání pana de Boderie vysvětluje Feuq. obavou, aby zatím mezi vévodou a kancléřem nebyly učiněny smlouvy ke škodě krále a náboženství katolického. Feuq. zároveň zaznamenává *námítky* proti novému stanovisku královu stran Českého království. Ukazuje k tomu, že v minulém létě nabídl kancléř vévodovi ještě více než země koruny České (srv. výše str. 321), a že je nebezpečno dáti vévodovi menší naděje na osobní prospěchy, než dává Švédsko, zejména, že mu byly doneseny pověsti, že král, aby kurfiřtu Bavorskému mohla býti po přání protestantů kurfiřtská důstojnost vzata, nabízí mu náhradou český trůn.

²⁴⁶⁾ Memoire pro pana Dufréna k poslání u kancléře Oxenstierny, Frankfurt (3. března) u *Rösa*, str. 461. Feuq. zde tvrdí, že de Boderie má uloženo nepovoliti nic, co by dříve s kancléřem nebylo umluveno. Vzkazy Romhapovy zaznamenává: *»Ce quil m'a fait entendre de sa part (od Kinského) a esté limpatience dans laquelle led. Friedland estoit d'avoir de mes nouvelles pour selon ce quil traicteroit avec celui qu'ils envoyeroit se declarer en mesme temps, cequil promettoit faire si puissamment, quil en porteroit les premieres Nouvelles a vienne et quil estoit pique d'en tel desir de uengeance contre la maison d'autriche, quil ne se contenteroit pas de chasser l'empereur de ses estats, mais qu'il le suiuroit Jusques aux enfers et cela confirmé de tant de sermentz dudit Comte (zde »dud. Duc«; srv. pozn. u *Schedka*, Kin., 78), que jay pensé ne me pouvoir exempter d'y envoyer.«* Srv. o tomtéž obšírněji záznam rukopisu Mémoires du Regne du Roi Louis XIII, 98 (u *Rösa*, 462, pozn.), kde na př. nepraví se, že Gallas podepsal revers z 12. ledna (srv. výše str. 443, pozn. 136) ale. *»... que Gallas avoit juré de le suivre et l'avoit fait pour Aldringuer comme a fait aussi Piccolomini«*. Srv. k tomu vůbec ještě *Rösem* vydanou část konceptu k pozdější instrukci Feuquièrovi (str. 461, pozn.) zmínku *Gindelyho* v *Archiv. Zeitschr.*, 1881, VI, 268 a *Fagnies*, II, 458, kde shrnut obsah díla *Lepré-Balainova* dle kapitol (*list krále V-ovi*. a Kinskému, Avis pour le Valetin atd.). Tamtéž cit. depeše benát. vyslance v Paříži z 28. břez. 1634 o smrti V-ově: *»Per quello c'ho cavato del segretario di Stato e dal cappucino (P. Josef), trovo che il colpo è riuscito sensibilissimo e si biasima W. sopra il tutto di pochissima avvertenza«*.

zrády. Ale vévoda Bernard nejen že v upřímnost Valdštejnových snah proticísařských nevěřil — on byl přesvědčen, že vše směřuje k prohnanému podvodu. Vévoda František Albrecht, jenž dne 21. února přibyl do Řezna, musil po oba následující dny Výmarskému domlouvati, aby konečně dostal — neupřímné sliby. Vévoda Bernard nevěřil ničemu — zápisu nejvyšších z 12. ledna, listům Illovovým, oznamujícím, že Fridlandský je dán do achtu, že armáda od něho odpadla, zprávám emigrantů, že v Pasově byl Valdštejn císařskými patenty prohlášen za rebella a zrádce. Výmarský odpovídal sarkastickými poukazy k zmaru jednání slezských, k porážce u Stínavy, a místo tažení k Čechám dával rozkazy o opatření všeho proti možnému útoku císařských od Chebu. »Tento pán,« opakoval Františku Albrechtovi, »nevěří v Boha, a proto mu nelze důvěřovati. Neuvěřím a nedám ani psa sedlati!« Aby se konečně vévody Saského zbyl, slíbil mu všechno, ačkoliv nemínil učiniti nejmenšího, ačkoliv do poslední chvíle pokládal vše za »zvláštní podvod a úskok«. S klamnou nadějí pomoci vracel se František Albrecht 24. února zpět, v nastraženou past u Chebu. ²⁴⁷⁾

²⁴⁷⁾ Srv. *Irmer*, III, LVII sq. Irmer neví však o tom, že Výmarský konečně Františku Albrechtovi dal žádoucí *slíbnou odpověď*. *Chemnitz*, jenž o jednáních řezenských zpraven jest výborně a podrobně a zná všechny listy a rozkazy toho se týkající, praví zcela určitě (I. c., II, 336 sq.): »Daraus Er (Výmarský) bei sich schloss, dass anders nichts, als eine Hochschädliche Distraction seiner Armees, Ausslockung aus den innehabenden Vortheilen an unbequeme Ort, hiernechst gefährliche Beklemmung und endlich gänzliche ruin derselben gesucht würde. *Nichts desto minder fertigte Er Herzog Franz Albrecht mit gutem contento ab*: Acceptirte zuvörderst die Einräumung beider Oerter Landsberg und Franckfurt zur Versicherung und liess dem Herzog von Friedland andeuten, Dass wenn es zwischen Ihm und der Kayserlichen Parthei zur öffentlichen Feindschaft käme, *Er Ihn gewisslich secundären wollte*.« Ve vyšetřování později Frant. Albrecht toho ovšem udati nemohl, protože zapíral důsledně, že by byl poslán do Řezna o vojenskou pomoc k českým hranicím. Podobně vypovídali i jeho rytmistr Henning a tajemník Kaiser (srv. výpovědi jejich u *Irmera*, III, 411 sq., 391, 381). Vzhledem k slibu pomoci od Výmarského 'chápeme, že mohl Frant. Albrecht psáti 24. ún., před odchodem z Řezna, Illovovi: »Ihre Liebden, Herzog Bernhard, lassen Dero ganze Armada an den Gränzen zusammen kommen . . . also dass wir den Vögeln genugsam gewachsen sein werden« (Úřední zpráva, *Förster*, III, č. 484 a jinde). Právě-li tedy *Irmer* (III, LXI), že list tento jest »eine überraschende Illustration zu der Unzuverlässigkeit dieses intriguanten Mannes« a že třeba na listy jeho ostré kritiky, jest to výtka *neodůvodněná*. Jest zajisté nepochopitelné, jaká intrika by vévodu k vědomému klamu přiměla, víme-li zejména, že Frant. Albrecht náležel k několika málo osobám, které plány Valdštejnovy chtěly upřímně podporovati. Frant. Albrecht, pokud ze známého materiálu listinného souditi nutno, *byl nejméně politický intrikán*; činí dojem dobrodruha, dobrodruha bon enfant, jemuž na př. nebylo radno svěřiti důležité záležitosti, »dan weiln herzog Franz Albrecht oft zu dem frauenzimmer kommen und alda sich leichtlich wass merken lassen kunte, dass dardurch die sachen auskommen möchten« — jak vyšetřovací komisi vyprávěl tajemník vévodův Kaiser (*Irmer*, III, str. 395). Udání jest charakteristické přes jeho průsvitnou tendenci, a víme i odjinud, že vévoda, opil-li se, nevěděl co mluví (srv. níže pozn. 249). Neváháme proti Irmerovi tvrditi, že vedle listů celé řady osob v této temné historii vystupujících jsou listy vévody Františka Albrechta *nejvíce prosty postranních zámyslů, zkrátka neupřímnější*. Srv. jen výše listy ze 17. a 18. ledna a z 18. února.

Vévodu Bernarda zapřísahal v těchto dnech o pomoc také hr. Thurn, jenž dle právě v Norimberce.²⁴⁸⁾ Neznáme listů jeho vévodovi — Thurn sám píše pouze,²⁴⁹⁾ že psal prosebně a nanejvýš pohnutlivě, aby vévoda pospíšil rychle k českým hranicím, že Valdštejn je veřejně prohlášen za arcirebella a zrádce a dán do achtu, že je periculum in mora — ale můžeme dle příkladu listu Thurnova králi Gustavu Adolfovi po audienci v Schleusingách souditi na vášnivou horečnost jeho přísah o záchranu, o pomoc. Šlo zajisté tomuto muži v tomto okamžení o všechno — o nejvyšší cíl jeho politických snah, o zdar nebo zmar všeho, co po léta ve jméne a k prospěchu tisíců byl chtěl a připravoval, več nepřestával doufati a věřiti, šlo o osud veškeré emigrace, o celou vlast! . . . Dostal v odpověď — že Bůh má asi jiné prostředky k záchraně obecnosti, než vévodu Fridlandského!

* * *

Teprv v úterý dne 21. února, když již císařské patenty z 18. února byly i v Praze veřejně prohlášeny, zvěděli v Plzni hroznou pravdu, že vévoda jest provolán za rebela a zrádce, že armáda zbavena závazku z 12 ledna nesmí poslechnouti žádného rozkazu od vévody, Trčky a Illova a že téměř veškerá je v poslušnosti císaře. Zprávu přinesl do Plzně Trčka, vyslaný vévodou napřed k Praze, kam nazítří měly vytrhnouti všechny pluky. Konány neprodleně přípravy k ústupu do Chebu — Plzeň nezdála se dosti bezpečnou. Co jezdecké hlídky Trčkovy »battovaly« v noci silnice na všechny strany, zda

²⁴⁸⁾ To poznamenává *Irmser*, III, str. 284, pozn. 1, dle zpráv z krajského archivu norimberského.

²⁴⁹⁾ Miníme nepovšimnuté místo listu jeho Gabrielu Oxenstiernovi z 5. června 1637 (*Hildebrand*, č. 66): Der urplözliche that (smrt Valdštejnova) aber hat es zu dem gewünschten endt nicht kommen lasen. Solches hat misgonst, neidt undt bösheit verhindert. Ihr fürstl. Gn. Herzog Bernhardt habe ich bittlich undt hochbeweglichen geschrieben, er wolle nicht säumen sich auf die Bohmische grenzen naher zu begeben. Der kaiser Ferdinandt hette den fürsten von Wallenstein proclamiret, verruehret vor dero erzrebellen, so ihm nach crohn undt cepter, ja das ganze haus Osterreich zu verderben gestanden, im druck publiciret, die soldatesca von dem gehorsamb und respect endtunden undt dadurch (leicht zu schliesen) vogelfrey gesprochen, weilen periculum in mora, das glück zu befürdren undt gefhar zu verhueten. Habe aber eine unerfrewliche andtwort bekommen: Gott hette wol andere mittel dem allgemeinen wehsen zu helfen als gleich durch den fürsten von Wallenstein . . . Gott hat durch denselben fürst Bernhardt dem gemeinen wehsen den anfangk des reichsverderben angefangen mit verlierungk der schlacht bei Nördlingen«. — Tento pozdní projev hněvu a lítosti lze u hr. Thurna zajisté pochopiti. Gallas zaznamenává v listu z 3. břez. z Plzně zajímavou podrobnost i o vévodě Frant. Albrechtovi, toho času již *sajatci císařských*: »alsera a mezza notte, trovandosi il Duca Franz Alberto *inbriacho*, discorrendo dove il Duca Bernardo stava, donde giontava la sua armata, le forze de quella, *suspirando disse diverse volte*: »O Duca Bernardo, o Duca Bernardo, quanto tu te *repentirai* non aver volsuto creder a Craz, perchè le cose di Craz erano certe!« io non volsi de subito dimandar che cosa, tornai da lì a un pocho sul discorso et trovai, che il Duca di Weimar non aveva volsuto creder a Craz di andar a Ingolstadt; le circostantie non le ho podute penetrar, però dubito che ci abbia intelligenza« (Gallas Aldringenovi, *Irmser*, č. 507. — O osnovaném Kratzem vydání Ingolstadtu srv. *Droysena*, Bernhard v. Weimar.

odnikud nehrozí nebezpečí, sháněno v Plzni vše, co mělo cenu, stříbro i peníze. Ve středu ráno nastoupeno ono přššerné tažení k Chebu — vévoda bled jako mrtvola, Trčka zaražen,²⁵⁰⁾ Kinský prý veselejší než obyčejně a Illo dosud neunavně činný, pečující o všechno a posílající depeše na všechny strany. Jak z listu Kinského z 22. ze Stříbra zřejmo, chtěl vévoda s malým průvodem odebrati se do Sas, předně k rozmluvě s kurfiřtem.²⁵¹⁾ O bezpečnosti Chebu a pomoci od Výmarského zajisté nepochyboval a tak asi kojil se na útěku tou nadějí, že pomocí Francie, Švédska a kurfiřtů postaví novou velkou, *vlastní* armádu a na domu Rakouském vezme hroznou odplatu! Dle nadějí těch měla se česká emigrace rozmnožiti o několik nových, nad jiné znamenitých mužů, odsouzených také cti, statku a života!

Jest téměř nepochopitelné, proč ještě v těchto posledních dnech bylo psáno znovu o příchod Arnimův. Kinský psal o to na žádost vévodovu hned 21., ještě z Plzně, oznamuje ústup do Chebu a prose o nejrychlejší příchod k veledůležité rozmluvě, nepravě však více o odpadnutí armády, než že jest dílo »v takových extremitách a takové importance, že nelze propásti minuty«. Toho i následujícího dne ze Stříbra radil Arnimovi jeti přímo do Chebu, nikoliv skrze Čechy, ale zeměmi kurfiřtskými.²⁵²⁾

List Kinského z 21. přinesl do Drážďan komorník Kinského v neděli dne 26. února, spolu se zprávou o rozdělení armády mezi vévodou a Gal-lasem.²⁵³⁾ Arnim, jenž byl dosud všechny žádosti z Plzně ignoroval, jenž ani po listu vévody Františka Albrechta z 18. neuznal za nutné pomýšleti na cestu, ale teprv 22. vyžádal si od kurfiřta revers, v němž si dal zajistiti, že kurfiřt snahu jeho uzná a bude ho hájiti, ať věc dopadne jakkoliv²⁵⁴⁾ — rozhodl se

²⁵⁰⁾ To vypráví Schlieff ve vyšetřování ke dni 20. února: dan wie Schlieff bei ime (u vévody) wegen seiner abfertigung gewesen, hette Fridland als ein todte leich ausgesehen. Den Terzka, so ime, Schlieffen, abgefertigt, hette er nit mehr lustig, sondern in alio statu verspürt und confundirt befunden, so er bloss aus den geberten abgenommen; die ursachen solcher änderung wären ime nit bewusst gewesen (*Irmer*, III, 466). Srv. i úřední zprávu a listy Beckovy a Roggeovy u *Aretina* a *Förstra* o rozmluvě nejvyššího Becka s vévodou ve středu 22. února časně ráno. Rogge, jenž s Beckem mluvil ve středu, praví v stručnější své zprávě o tom ještě: Endlich aber wie der mehrgedachte Friedland den Beck von sich gelassen, hat Er Ihm die hand geben, sagend hisce formalibus: »Nun ich hab den friden inn meiner hand gehabt!« et subticendo amplius: »Gott ist gerecht!« (*Aretin*, str. 131).

²⁵¹⁾ Kinský Schwalbachovi, Stříbro, 22. ún. *Gaedeke*, č. 143.

²⁵²⁾ Kinský Arnimovi, Plzeň 21. ún. (*Gaedeke*, č. 142) a Kinský Schwalbachovi, l. c.

²⁵³⁾ Werder Oxenstiernovi, Drážďany, 27. ún. *Irmer*, III, č. 499: »Gestern nachmittag ist ein diener vom graven Kinsky, wie auch ein trometer vom herzog von Friedtlandt mit schreiben alhier ankommen. Die berichten, dass die trennung zwischen dem herzog von Friedtlandt und dem Gallas schon geschehen, auch ein hart treffen zwischen des Tertzky und Piccolomini regiment furgangen sei. Der Friedländer komme mit 500 pferden in der person auf Eger, alda er des von Arnheimbs erwartet.«

²⁵⁴⁾ U *Gaedeke*, č. 139. Ke všem prosbám a zapřísaháním z Plzně známe jen jednu odpověď Arnimovu z 20. února, omlouvající se — churavostí! »Ich bin schon vor 8 Tagen wieder zurück von Chur-Brandenburg gekommen, aber etliche Tage her sehr übel auf gewesen, welches eine Neben-Ursache ist, dass sich meine Antwort verzögert. Jetzt befinde

teprve nyní. »Pil na tu dobrou novinu s kurfirtem do 6 hodin ráno,« a druhého dne, v pondělí v poledne, vydal se spolu s Rašínem, vrátivším se z Halberstadtu, na cestu do Chebu.²⁵⁵⁾ Přibyli až do Cvikavy, kde zvěděli — *že jest již po všem . . .*²⁵⁶⁾

ich mich ein wenig besser. Wäre die Sache nicht von solcher importens, so unternähme ich mich der Reise noch nicht.« Píše, že chce »mich jetzt aufmachen«, ale žádá dříve poslání trubače se zprávami o situaci. To jest zase odklad nanejmeně na pět dní! (List Arnimův Františku Albrechtovi u *Kirchnera*, 277.)

²⁵⁵⁾ Srv. citovaný list Werderův: »Der (Arnim) hat den curfürsten gestern abend zu gast gehabt und von wegen solcher guten Zeitung die ganze nacht durch bis heute umb 6 uhr morgens gesoffen und seint untrdessen immer auf Wien zu marchirt. Diese stunde umb 12 uhr mittags ist Arnheimb auf und nach Eger gezogen . . .«

²⁵⁶⁾ Dne 1. břez. psal Arnim kurfirťovi, že chce býti již 2. v Chebu, zmiňuje se zároveň o právě došlém listu Kinského, sedm dní starém (z 22. února?), kde byla vyslovena žádost o příchod komořího Taubeho a připojen pas pro něho (*Gaedeke*, č. 141). Dne 2. píše z Cvikavy již o chebské události. Zprávy jeho o tom neznáme — *Helbig* (W. und A., 35) celého listu neuveřejnil — ale z listu patrně, že od prvního okamžiku nemyslel na nic jiného, než na změnu politické situace, jak by se dala v interesu kurfirťově zúžitkovati. O žalu nebo zklamání není tu stopy — z listu mluví jen praktický smysl politického sobce bez citu a míry. Arnim píše, že po jeho zdání půjde to s mírem budoucně nesnadněji. »Dass Vormahlen die Erklarungen so guet. ist der Herzogk von Friedelandt nicht geringe Vrsache gewesen, weil man denselben darzue incliniret gespühret vndt sich vor solliche revolte gefurchtet, Itzo aber, wan dass tirectorium in dess Graffen von Schliecken vndt Gallas Händen gestellet, fürchte Ich, die möchten Ihren Eyfer mehr erzeigen wollen.« Citujeme tato slova myslícího a prozíravého politika, aby bylo zřejmo, že Arnim nelitoval v nejmenším ztráty Valdštejnovy proto, že jí navždy zmizela naděje na dokonalé vítězství věci evangelické pomocí zrady Valdštejnovy, ale jen proto — lze-li slova »litoval« užiti — že císař bude méně k míru ochoten. Teprv v listu z dne následujícího (ještě z Cvikavy; srv. *Helbig*, str. 36; Arnim zůstal v Cvikavě déle, aby vyzvěděl bližší podrobnosti) setkáváme se s úsudkem: *Die execution so an dem Herzogen zu friedelandt verubet, ist sehr blutigk vndt bey vieler Kaiser Regierung nicht erhoret, Insonderheit da sie ihn schon so weit in ihrer macht vndt gewallt gehabt. Ich furchte sehr, wass von der Christlichen Kirche gesaget, wirdt von der itzigen Regierung zu muetmasen sein: sanguine coepit, sanguine crevit, sanguine finis erit.* (Zajímavé je, že Arnim neodvažuje se užiti slov těchto o císaři přímo, nýbrž pouze o jeho vládě.) Dem gruntgütigen Gotte habe ich meines theiles nicht gnugsahm darvohr zu danken, dass sich meine abfertigung so lange verweilet . . .« Arnim tedy akceptuje výraz »exekuce« a neví o tom více, než že byla »velmi krvavá«. A to po tolika listech překypujících ujišťováním největší oddanosti, po tolika důkazech přízně a milosti, nad něž větších nedostalo se mu od nikoho (srv. výše str. 79, 52), při zprávě o zavraždění »nejlepšího přítele na světě«! Na straně švédské přece setkáváme se s projevy rozhořčení proti císaři, ale i Oxenstierna chce také jen »in hoc turbine nutzlich zu pisciren und dem feind einigen vorthail ablaufen« (*Irmer*, č. 518 z 9. března). Arnim a Oxenstierna byli právě politikové. Snad psychologicky zajímavé je, čím Arnim list svůj z 3. března uzavírá: »Ich werde vntertenigst bitten E. Cuhrf. Durchl. wollten mich ins Künftige mitt den Friedenshandlungen verschonen vndt nuhr dazue gebrauchen, wass meiner profession gemess. Den E. Cuhrf. Durchll. mihr eine armée, die Kegen des Feindes macht bastant vndt deren Ich versichert sein Kan vndt andere nottdürftge mittel Vntergeben, Wil Ich mich lieber alle Stunden mitt dem Feinde schmeissen, *alss noch ein einziges mahl tractiren*«. Odkud najednou tato nechť k činnosti diplomatické, jež vyplňovala dosud polovici Arnimova života? Arnim byl muž hluboce zbožný a svědomitý, a snad jen povolání politika dovedlo u něho nad příkazy víry triumfovati — nevstoupila-li nyní náhle nad dobře zná-

Bylo to v týž den, co daleko na východě, ve slezské Opavě, skládaly české pluky za volání »Vivat Fridland!« přísahu věrnosti »králi Francouzskému, jakožto nově zvolenému Římskému císaři, vévodě Fridlandskému, jako zvolenému králi Českému, královské dědičce Švédské, kurfiřtům Saskému a Braniborskému a konfederovaným státům a stavům říše . . .« ²⁵⁷⁾

V tuto rebellii několika pluků, svedených českým emigrantem, vyzněla celá závratná valdštejská konspirace!

mými mrtvolami tolika obětí všechna šalebnost jeho podvodné hry před oči, v celém svém hrozném významu a dosahu, necítil-li Arnim, že exekuce chebská jest konečně i jeho dílem?

²⁵⁷⁾ Srv. o tom úřední zprávu, *Krebsse* (str. 98 sq. a pozn. 66), *Hallwicha a Irmera*, III. V čele odboje stáli podplukovník Albrecht Freiberg, protestant z Brunšvicka, a cís. vojenský komisař Samuel z Lilienfeldu, vulgo Schneider, dříve emigrant, bratr velitele saské posádky v Opolí. Krebs ví jen o přísaze rady města Opavy vévodě Fridlandskému a jeho spojencům. Dle úřední zprávy byly v odboji súčasťněny pluky šafgočský, trčkovský, martinický, valdštejský (Maxův) a Böhmv. Schneider byl ku konci března v Opavě stat.

DOSLOV.

»Der Mann ist uns ein kostbares Gefäss, das wicht'ge Dinge einschliesst — — Fand man viel?«

Co jsme našli? Slabocha shrouceného tělesným utrpením, zmateného pověrou a štvaného titánskými plány msty a slavomamu, plachého zrádce a pošetilého intrikána.

Co jsme poznali? Nikoliv onu mladistvou, ušlechtilou tvář, s blouznivým a snivým výrazem v oku, jak vystupuje z šera starého obrazu, ale starce bledých, vpadlých lící, s očima hořícíma hned hněvem a vášní, hned umdlévajícíma v lhostejné resignaci.

Nelze ovšem říci, že prohlédáme tuto povahu, že známe záhadná přitímí její duše. Chvillemi ozývá se z ní něco, co hrozí podvrátiti mnohý pečlivě stanovený výsledek studia, co překvapuje a plní nejistotou. Muž násilný a prchlivý, nelítostný a nenasytný, děsíci své okolí kletbami a hrozným láteřením — ten vztahuje žádostivé ruce po tajemstvích nebeských, naslouchaje dychtivě mystické mluvě hvězd a poddávaje se v své temné uzavřenosti záchvatům »hněvné melancholie«. Nedostatečnost pramenů skýtá nám zřídka takový překvapující výhled k hlubinám záhadné povahy, ale poskytne-li ho, působí on tím mocněji. Třeba jen z akt vyšetřovacích vybrati ono místo, kde jenerál Scherffenberk vypravuje o svém slyšení u vévody v Plzni r. 1634. Jenerál byl k vévodovi povolán, ale představiv se nedostal odpovědi. Nastala dlouhá pomlčka, když náhle vévoda vzpřímil se zpola v loži, v němž odpočíval, vyráżeje ze sebe slova: »O fried! o fried, fried, fried! o fried!« Nebo připomeňme scénu z onoho hrozného jitra únorového, když byl Trčka přinesl zprávu, že většina armády drží s císařem, a že nezbývá než útek do Chebu. Vévoda povolal k sobě plukovníka Becka a po delším mlčení pravil: »Nun ich hab den Frieden in meiner Hand gehabt . . . Gott ist gerecht . . .«

Není-li to bolestná resignace, jež stojí u zmaru velikých a dobrých snah, není-li to povzdech trýzněné, zápasící duše, nepřipomíná-li vše to ideálního Valdštejna Schillerova? A srovnajme s tím Valdštejnem, jak jej známe z mnohých svědectví jiných, jak jej známe z jeho slov, skutků a chování! Je-li tu

vysvětlení možné? Snad jen to, jež podává známé: Les extrêmes se touchent. Snad nevyhladila surovost doby a povolání, tvrdá lačnost úspěchů a vášnivost povahy v nitru jeho všechny stopy měkkí, plaché slovanské duše, snad může býti jeho víra v zjevení astrologická svědectvím hlouběji založené povahy, snad jest právě v tomto rozporu, v tomto vnitřním rozdělení výklad jeho nehotovosti, neurčitosti, jeho zmatků a ústupů, jeho nedostatku odvahy. Třeba se spokojiti tímto »snad« — skoupost a nedokonalost pramenů, v nichž není v posledních létech takřka ani jediného vlastnoručního listu vévodova, v nichž jsou všechny projevy jeho promítány skly cizích pozorovatelů, nedovoluje soudu jistějšího, nedává práva sáhati skepticky do nejisté polotmy jeho duše, neviděti i toho záblesku lepší povahy, jenž z ní prokmitá.

»Ich hab' den Frieden in meiner Hand gehabt!« — pravil vévoda nejvyššímu Beckovi. »Z pokoje nebude nic!« psal 14. září 1633 Trčkovi. »Nemám horoucnějšího přání, než abych založil v říši trvalý mír,« psal a vzkazoval znovu a znovu Arnimovi. »Armády samy učiní závazný mír — císaři nebude do toho nic mluvit,« opakoval v květnu r. 1633 Bubnovi. Tedy jen veliký apoštolát míru, milióny želané přivodění pokoje, cíl vznešený a nezištný? Třeba v tomto doslovu pověděti k řešené již otázce slovo závěrečné. Ukazovali jsme, že po této touze po míru není stopy ani v jednáních s Gustavem Adolfem r. 1631, ani v odhaleních Kinského v Drážďanech na jaře r. 1633, ani v plánu ze srpna r. 1633, ani v jednáních s Feuquièrem a Oxenstiernou r. 1634, že všechny ostatní návrhy míru dají se uskutečniti jen povstáním proti císařství, že vévoda chtěl míru jen proto, že chtěl boji s císařem, že mír byl mu cílem vedlejším, podružným, byl-li mu cílem vůbec. Také Kinský psal 3. února 1634 Bubnovi: Máme *mír* ve svých rukou — a o významu slov těchto v ústech českého emigranta nemůže býti pochybnosti. »*Předstíral vždy sáminku míru,*« pravil o Valdštejnovi později vévoda František Albrecht, když se ho tázali, chtěl-li se Fridlandský státi králem v Čechách? — a ve vysvětlení tomto jest, jak po všem lze jistiti bezpečně, jediné pravda. Valdštejn myšlenku pokoje předstíral, protože potřeboval hesla, potřeboval idey, v jejímž jménu by vybojoval svůj osobní boj s císařstvím a jeho spojenci. Ve velikém tom evropském zápasu, kde náčelníci obou stran dovedli zájem svých stoupenců pro skutečné nebo předstírané cíle stupňovati až k fanatismu, kde se bojovalo vskutku o náboženství, o svobodu svědomí a vlasti, nemohl Valdštejn vystoupiti s programem holé pomstychtivosti a ctižádosti, neměl odvahy učiniti heslem a nadějí vojsk a spojenců sebe sama. Tak vstoupil do té arény německé říše, kde Francie lhala snahu o osvobození proti tyranii, kde Švédové lhali nebo zveličovali svou péči o svobodu svědomí, se sympatickým heslem spravedlivého míru. Je významné, že mu nikde neuvěřili. Arnim, na něž program tento předem byl namířen, poznal, že Valdštejnovi jde o »zvětšení své země a povýšení svého stavu«, a nedaly se zmásti ani Francie a Švédsko. V létě r. 1633 plna byla všecka říše zpráv o nastávajícím povstání Fridlandského proti císaři, ale ani v jedné z nich nesetkáváme se s domněnkou, že by vévoda chtěl míru, neboť všechny, pokud věří, odvozují jeho úmysly z jeho pomstychtivosti a ctižádosti, »*quae nihil pro illicito ducit, reli-*

gionem et jura omnia violare insuper habet . . . ultra se cupiditas porrigit et felicitatem suam non intelligit, quia non, unde venerit, respicit, sed quo tendat!*

Očekávali bychom snad, že Valdštejn, jako český pán a důvěrník Trčků a Kinských, sáhne po bližší zámince svých nezkrotných snah, že chopí se onoho programu lásky, lítosti, nenávisti a naděje, jež česká emigrace propagovala v cizině a jemuž tisíce srdcí doma bilo vstříc, že vystoupí jménem hrozného hesla odvety, jako Mesiáš, jehož příští slibovala vroucí víra modliteb a tajemná proroctví visionářů. Nepostřehujeme však nikde, že by Valdštejn kdy myšlenku české samostatnosti byl posunul v popředí svých snah, že by byl na ni kladl důraz obzvláštní — česká otázka vyplňuje jen z části plány jeho, spojena jsouc vždy s ostatními politickými a náboženskými otázkami současnými, tvoříc jen článek velkolepého řetězu plánů veliké koncepce, jež zabíraly v síť svou takřka celou Evropu. Závisí to zajisté na povaze tehdejší situace evropské, kde otázka s otázkou byla sloučena, kde vše konečně souviselo s císařstvím, jehož prvním jenerálem a státníkem byl právě vévoda. Valdštejn tedy, postaven jsa uprostřed tohoto evropského zápasu, nemohl a zajisté ani nechtěl míti zřetel předem k věcem českým. Bylo třeba předstíraný program rozšířiti o zájmy, o něž šlo také Francii, Švédsku a protestantským knížatům říšským, bylo třeba dáti mu ráz evropský. Valdštejn sám také, pokud víme, o vzetí české koruny nikdy se nezmínil, odolává obratně i tak vášnivým naléháním, jakými útočil naň v květnu r. 1633 pan Jan z Bubna. Jenom důvěrníci a přátelé jeho hlásali a jistili, že chce se státi Českým králem a Čechům všecka jejich privilegia znovu potvrditi, aby měli více milostí, než kdykoliv před tím. Přes to nebo právě proto bylo a musilo býti vzetí koruny české jádrem Valdštejnových snah, jsouc prostředkem k obdarování důstojnictva a jedinou cestou k ukojení obou nejmohutnějších vášní jeho: pomstychtivosti a ctižádosti. A jen o tyto šlo — moment vlastenecký, jenž jest ideálním živlem konspirace u Trčky a u Kinského, jenž v české emigraci roste k rozsahu vzbuzujícímu všechny city bolestného obdivu a soustrastné sympatie, byl cizím, úplně cizím tomuto muži, jehož kariéra byla dílem nejsurovějšího egoismu, jemuž v dobách nejhlubší religiosity málem neb ničím bylo náboženství, jemuž ničím byla národnost, čest i víra, jenž neznal nadšení pro nic a lásky k nikomu! Třeba trvati na soudu tomto přes nejasné stopy lepší duše, jichž jsme se dotkli výše. Valdštejn v celkovém přehledu jeho života a jeho skutků jeví se i v historické perspektivě malým a malicherným. Doba jeho, v níž potíraly se v divokém boji vášně a aspirace tlumené po staletí, byla dobou bezcitného násilí, osobní hrabivosti a snažilství, dobou pokrytectví a rafinované přetvářky — ale také dobou velikého, až k fanatismu rostoucího nadšení, dobou veliké víry a veliké lásky. Vlastnosti prvé byly Valdštejnovými cele — po druhých nenalezneme u něho stopy, nenalezneme takřka ani záblesku živého citu, jehož tklivých neb úchvatných příkladů máme tolik z jeho okolí, od listů Thurnových nebo Oxenstiernovy odpovědi Bubnovi, od modliteb emigrace nebo pláče paní Kinské nad smrtí Gustava Adolfa až do zoufalého výkřiku Komenského z r. 1648. Tento muž, jenž opustil nej-

dříve svou víru, pak vlast a národnost, nemohl znáti a chtíti nic jiného mimo sebe sama, mimo svůj prospěch.

A byl to přece on, v jehož rukou takřka spočíval osud Evropy, osud staletých politických útvarů, osud celých národů a říší, on, jenž mohl dosti učiniti ohromným nadějším, jež veň kladl svět protestantský — kdyby byl politiku nesnížil v intrikánství, kdyby byl měl více energie a méně váhavosti, kdyby byl měl smělost usurpátora, jež neopovrhne žádným prostředkem, a nikoliv bázlivou vypočítavost kramáře. Jeden z epigramů, věnovaných jeho památce, končil se slovy: *Non semper audacem fortuna iuvat* — ale pointa je falešná, neboť smělost jeho plánů neznala odvahy činu. A nad to nelze míti vůbec sympatií k jeho záměrům, protože vzpružinou jich nebyla čistá veliká myšlenka, nýbrž hrubý egoismus condottiera.

Valdštejn jest synem té části tehdejší české společnosti, jež byla v těle národa symptomem úpadku a nákazy. Hrabivost, nenasytnost a spolu pošestilost Jiřího z Lobkovic spojená jest v něm s mstivostí a pletichářskou náruživostí Kinských. Chorobná snaha po moci, zbohatnutí a vyniknutí, jež charakterisuje valnou část tehdejších stavů českých, vydala v něm svůj květ nejznamenitější. Demoralisující vliv stálých služeb žoldnéřských a vlastní, velikých věcí chtivá, fantastická a nezřízená mysl dokonaly ostatní. Dvůr Rudolfa II. a sňatky se španělskými šlechtičkami vychovávaly v Čechách takovéto povahy, namnoze s přídavkem kastilského fanatismu, a v nich mohl Valdštejn nalézt vzory a předchůdce. Vznik a vysvětlení jeho plánů netřeba nikterak hledati jinde, ony vznikají z českého prostředí; valdštejnská konspirace je konspirace česká.

Skončila se také, jako povstání z r. 1618—1620, jako odboj z r. 1547.

Halapartna Devereuxova byla vskutku nástrojem mstivých spravedlností. Nemesis, jež jest vzácným hostem v dějinách, slavila tentokráte orgie. Tragédie skončila se dle předpisu — vina a trest, a nad hroby obětí smutek naplněných osudů.

»Jeho odsouzení i ospravedlnění jest v jeho době.« Je vychovancem té korrupce, jež hlodala již před povstáním na základech českého státu, a hrdinou oné, jež hýřila vítězná v bohatstvích dobytého království. Rodinné tragédie Smiřických a Vartenberků vrhají své stíny v první triumfy jeho úspěchů, jakoby předurčující jej do řad té společnosti, jejíž osudy jsou ve velkých dramatických zápasech a konečných katastrofách a jež upomíná na zjevy vlašské renaissance, jakoby svět Borgia, Macchiavelli a Kateřiny Sforza rodil se znovu se svými vášněmi v střízlivé zemi severu.

Valdštejn, podobně jako Václav Kinský, připomíná živě tyto postavy vlašských tyranů a condottierů. Z tradiční české povahy zdá se v něm býti málo. On také nezná národního vědomí — jest to pochopitelnější v této době, kde šlo předem o náboženství a o politické svobody — stavě se rád mimo národnost, jejímž synem byl. Dávaje si r. 1609 postavití Keplerem horoskop, tázal se, je-li pravda, že jeho krajané, Češi, budou jeho největšími nepřáteli? I tu měla se ukázati převrácenost jeho sympatií a antipatií — Vlaši a Španělé

jej zradili, Němci většinou opustili, a jen ti »tölpische böhmische Janku« dovedli s ním umírat! ¹⁾

Ten, v něhož důvěřoval nejvíce, ježž ujišťoval, že jej miluje jako vlastní duši, Jan Jiří z Arnimu, neměl proň slova politování! Jen na okamžik zachvěla jím hrůza chebských vražd, svědomí jeho znepokojila myšlénka, že mrtví na chebském hradě jsou jeho oběťmi, ale chladný rozum politika zvítězil asi brzo nad záchvatem citu. Arnim je zjevem, jenž imponuje. Superioritou svého ducha, pronikavostí a střízlivostí svého rozumu, houževnatostí a důsledností své vůle, vybraností svých pletich, svou lstivostí a opatrností vyniká vysoko nad zástup intrikánek, jež mu osud staví v cestu. Jest i v něm, v jeho přísné, tajemné uzavřenosti, cosi záhadného, co vábilo a odpuzovalo již jeho vrstevníky, co Gustava Adolfa přimělo k soudu, že jest to muž nevyzpytatelný. Jest tajemstvím, jak dovedl vzbuditi ve Valdštejnovi až chorobnou důvěru k sobě a naplniti jej nadějí, že kurfiřt, jehož sympatie k císařství byly

¹⁾ *Ranke*, dotýkaje se účastenství jednotlivých národů v konci Valdštejnově, na Čechy úplně zapomněl. Za to nezapomněl *Höfler* (*Öst. Revue*, 1867), jenž v tajemné narážce naznačuje, že Čechové hráli při tom úlohu rebellů. Zajisté. Srv. dále pověstné relace Caretovy císaři u *Lörstra*, I. c., III, na doklad, kterak někteří horlivci exekuce podezírali české stavy vůbec z účastenství v spiknutí. Císař obžaloby podobné z listů škrtal neb vystříhoval (ibidem). Souvisí asi s ochromením vši literární činnosti v Čechách v době tehdejší, že smrt Valdštejnova nenalezla v literatuře nejmenšího ohlasu. Neznáme jediného českého letáku o tomto předmětu. Jedinou výjimkou jest snad několik historických písní, o nichž srv. článek *Zíbrtlův* ve *Věstníku král. české uč. společn.* 1894 (také zvl. otisk). Poměrně nejpeknější z nich, která vydána byla v *Lumíru* r. 1861 (str. 227 sq), byla nalezena r. 1786 v Sedlci a složena prý r. 1638. Zdá se nám však, že forma i duch tohoto rýmování — píseň jest skládána ze stanoviska katolického — ukazuje k původu pozdějšímu. Uvádíme z ní několik veršů, zajímavých svým nacionálním zabarvením a líčících Valdštejna jako naději země české:

Smutný hlas se zas rozlívá, druhá rána první stíhá v naší milé zemi České zvlášt v té Švédské vojně těžké, na koho jsme spolehali,	jeho všichni milovali, za jeho zdraví prosili, již jsme ho taky pozbyli. Slavný Čech, náš rodič milý ...
--	---

Pochybujíc o pravdivosti úřední zprávy, praví:

Němci Čechům již od věků nedali nižádného vděku,	když ctnost, sytost, slávu měli, vždycky jim vše záviděli.
---	---

Úmysly, jež byly vévodovi přičítány, shrnuje tak:

... se protiví císaři a sám bude panovati, v říši, v Čechách kralovati. Jestli na to myslil ten pán, to nejlépe ví Pán Bůh sám.	Mnozí jsou, jenž to jistějí, mnozí však jeho čistějí ... — — — — — Co on myslil, kdož pochopí?
---	---

Končí se pak:

Tak již po všelikém boji očekává v pokoji ten slavný český hrdina ...	— — — — — WaL.Dštejn štIastnIe bojoWaL a záWIsťI přeMožen.
---	--

vévodovi známy, bude mu podporou v plánech proticísařských. Ale Arnim to dovedl a dohrál se zdarem roli politického Mefistofela. Jinak jest s Arnimovou politikou — jsme na rozpacích, jaké třeba na ni klásti poměrné měřítko. Zvolíme-li myšlénku o svobodě svědomí, již psala evangelická vojska na své prapory a pro niž horoval Arnim v plamenných spisech pamětných, musíme asi dojíti závěru, že Arnim věci evangelické uškodil, že prospěl především císařství. Zvolíme-li však státní myšlénku, snahu o politický prospěch Sas a Branibor, konservatismus německého starovlastence, jsme u cíle a vysvětlení. Snad bylo v tom i mnoho osobních nechtů a malicherných záští, snad byla jeho politika příliš doktrinářská, snad na škodu věci zanedbávala přihlížeti k skutečným poměrům, ale v jistém smyslu byla to přece politika veliká, byl to program ryze německo-vlastenecký, a to v době, kdy německé politiky takřka nebylo, kdy říše byla »theatrum, kde cizáci hrají tragédii«, arénou, kde se německý národ potíral navzájem ve službách cizích interesů. Snad jediný kurfiřt Maxmilián Bavorský, jediný ze světských kurfiřtů, jenž byl vynikajícím panovníkem a dobrým státníkem, zachraňuje mimo Arnima čest německého praporu.

O císaři, jenž v plné důvěře vkládá téměř všechnu svou moc v ruce uraženého a ctižádostivého povýšence, zahrnutého jeho milostmi, a jenž pak zanedbáván, klamán a poškozován, hraje úlohu takřka úplně passivní, netřeba se šířiti. Vytýkáme jen, že zoufalý zápas, jež od počátku r. 1634 vede o svůj trůn a k ztrestání zrady, všemi i těmi nejhroznějšími zbraněmi záluďné politiky, lze nejen omluviti, ale cele ospravedlniti. Jiná cesta mohla způsobiti katastrofu a ta, jež byla zvolena, byla nejen cele v duchu doby, ale i v duchu toho, co ji vzbudilo. Rána dýkou nebo výstřel z pistole jeví se v této perspektivě rozřešením nejvhodnějším, krokem comme il faut. Dvůr také neuznával nikterak za nutné svých opatření omlouvati, ale dal vytisknouti v zprávě úřední, že císař kázal Valdštejna buď zajmouti buď zabiti.

Ilr. Thurn — jak rozmanité a si nepodobné povahy spoluúčinkují v této historii! — jest asi jednou z nejzajímavějších postav třicetileté války. Z toho, jakým se osvědčuje v těchto třech létech fridlandských zrád, lze chápati, že věc české revoluce, pokud ji vedli takovíto mužové, byla předem ztracena. Stár tělesně, ale ještě mlád, přespříliš mlád duševně, splašený, nestálý, neprozíravý a neprozřetelný, muž kvapné důvěry a ukvapeného úsudku — tak vystupuje tento sedmdesátiletý stařec na jevišti, kde mu bylo státi proti duchům, jako byl Arnim. Muž neohrožené naděje, neunavný, energický, milovník bibliického pathosu, žil on z kultu svých dávných vzpomínek, kdy jako jeneral-lieutenant českých stavů stál s českou armádou u Vídně. Mnohá vážná svědectví líčí jej pak souhlasně jako poctivce, nezištného kavalíra, upřímného entusiastu, a měli jsme příležitost poznati několikráte tklivé důkazy jeho patriotického zápalu, jeho zoufalých proseb a přísah, kdykoliv šlo o osud Českého království a o los emigrace.

Tím jsme u kapitoly, jež na českého badatele musí působiti vším kouzlem své velké, jímavé tragiky. Napsal-li Ranke, že by spiknutí valdštejnské pozbylo práva na ohromný zájem, jež mu věnovalo potomstvo, kdyby bylo

vzniklo z pouhého egoismu svého původce, možno dodati, že by ho znovu nabylo, jak by se poznala jeho vnitřní souvislost s plány a nadějemi české emigrace. A souvislost tato jest s dostatek patrna — jest zřejmo, že názory rodiny Trčkovy a Kinského, v nichž ozývá se vedle starých rodových tradic proticísařských i patriotický zápal revoluční, že naléhání Thurna a Bubny měly na vévodu vliv veliký, jest zřejmo, že v plánech jeho obsaženy jsou i politické požadavky vůdců emigrantských, že k nim, k jejich pádu nebo vítězství jsou připoutány sny, přání a naděje pokořeného národa. Tím stává se fridlandská konspirace kusem národních dějin, přirozenou fází jejich vývoje, jednou z nejvíce vzrušujících dob jejich, jež jest více než kterákoliv jiná s to, aby zaujala velikostí svých snah, nadějí a nadšení a trpkou bolestí svého zklamání. Neboť necht' soudíme jakkoliv o příčinách českého povstání — před touto emigrací, jež jediná ve víru lživých stran, hesel a programů bojovala a strádala opravdu pro náboženství a vlast, před horoucností její víry a tklivostí jejích nadějí nemožno neskloniti hlavy v hlubokém pohnutí. Po marném čekání a zklamání mnohých let zjevil se jí ve Valdštejnovi muž, jenž byl s to, aby všechny její snahy dovedl k hroznému vítězství, jenž po tři léta plnil umdlévající srdce její blouznivou vírou příštího triumfu. Místo triumfu přišla katastrofa, hrozné zřícení do ohromna vzrostlých nadějí. V tom, v celé té zdlouhavé agonii s jejími záchvaty zoufalství a resignace a záblesky naděje, je také nejmohutnější dojem této historie. Za osobním dramatem Fridlandského vévody zdvihá se a roste do daleka drama úchvatnější, tragédie celého národa, tragédie, jejíž poslední výkřik ozývá se také na Chebském hradě, v zoufalém pláči paní Kinské. V nářku ženy, jež byla nejhorlivější vyznavačkou emigrantských ideí a jež lkala v krvavé té noci nad mrtvolami bratra a chotě, v nářku tom chvěl se také stesk, že sny a naděje bloudící emigrace byly nadarmo . . .

PŘÍLOHA.

Odhalení Piccolominiova o záměrech Valdštejnových

(K pozn. 139 na str. 446 výše.)

Úřední zpráva (Murr, 231 sq.) vypravuje takto: »... hat er (Valdštejn) dahero (z instrukce Questenberkovy, z listu císařova z 9. pros. a ze žádostí Quirogových) vrsach vnnnd gelegenheit genommen mit seinen lengst zuvor gefasten bösen Consilien vnnnd vorgehabten Machinationen ausszuberechnen vnd weilm jhme an der Armada vnd gewinnung derselben vornembsten Commendanten am allermeisten gelegen gewesen, derentwegen er noch bisshero seine bosshafftige Anschläg nit zu werck stellen können, als ist er dahin bemühet gewesen vber diejenigen, die er jhme durch allerhand mittel vor anhängig gemacht, noch mehrere vnd vornemblich die aller vornembsten auff seine seiten zu bringen vnder andern sonderlich dem Herrn Grafen Piccolomini seine Intentiones dahin entdeckt, weilen man an dem Kayserlichen Hoff gegen der Soldatesca so gar vndanckbar vnd Tyrannisch verfare, dieselbe ohne einige gedancken der Bezahlung allein zu ruinirn gemeint seye, er auch für seine Person auff allerley weiss mortificirt wurde vnd abermahlen in sorgen stehen müsse mit Despect abgedanckt zu werden, auff dass er nun an seinen Ehr vnd Reputation nicht etwann weiter ein Verkleinerung leide (srv. list Piccolominiho z 2. pros. 1633 na str. 377), were er entschlossen sein Heil vnd Glück zu versuchen, zu solchem ende mit denen vornembsten vnd auss dem gantzen Exercitu ausserwehltisten Tropfen mit dem Feindt sich zu conjungirn vnd sodann insgesambt die Oesterreichische Erbländer zu bekriegen, biss er selbige wie auch Ihrer Kays. Mayest. selbst eigene Person in sein Macht vnd Gewalt gebracht vnd das ganze Hauss von Oesterreich nicht allein in Teutschland, sondern auch aller anderer Orten, wohin dessen Monarchia vnd Herschung sich bisshero erstreckt, völlig vnnnd von der Wurzel vertilgt und aussgerottet habe, dannenhero vnd damit jhme besagter Piccolomini auch beypflichte, hat er ihme vnterschiedliche Dignitäten auch vornehme Herrschafften vorgetragen vnd verheissen vnd ob jhme zwar dagegen vom Herrn Graffen Piccolomini opponirt etc. (uvádějí se odpovědi vévodovy, že jen počátek zdá se nesnadným, že vše záleží na odvaze a naděje čerpané z proctví astrologů). Vnd damit er bey der Militia auch einen Anhang habe... so ist er in dem vnersättlichen Ehrgeitz vnd darauss erwachsenden bosshafftigen Vorhaben so weit vertiefft gewesen, dass er... sich auch dess arbitrii gleichsamb der gantzen Europae anmassen dörfen, ihrer Päbstischen Heiligkeit Nepoti einem hat er das Königreich Neapoli in seiner Einbildung assignirt, dem Hertzogen von Savojen gab er neben dem Königlichen Titul Montferrat, also auch dem Gross Herzogen von Florentz mit gleichmäsigen Königlichen Titul die Rempublicam Lucensem mit allen Meerporten vnd zugehörungen, welche von dem Statu Senensi die Spanischen ihnen vorbehalten vnnnd auff diese weiss hat er auch andere Herrschafften vnd Status, welche bisshero entweder vnter der Spanischen Tyranny (wie er es titulirt), oder

Protection gewesen auff andere Herrn transferirt, allein wegen dess Status von Maylandt ware er noch zweiffentlich, was damit für ein disposition zu machen, in Betrachtung solte er denselben dem Herzogen von Savoja oder aber der Venediger Herrschaft zueignen, er sich besorgt, es möchte eines oder dess andern Macht zu gross werden. Dem Hertzogen von Mantua aber hat er zur recompens für Montferrat Cremona designirt vnd dieses ist er vorhabens gewesen, alles zugleich zu disponiren, damit zu bestimmter Zeit vnd gegebenen Loss die Spanischen auff einmahl auss gantz Italien verjagt auch keine mittel mehr zu restirn vbrig seyn solten . . . Als dagegen auch opponirt, dass dieses wider die Catholische Religion sey . . . hat er, die Catholischen in ruhe und bey gutem willen zu erhalten, die Hoffnung gemacht, wie er entschlossen, denen vorigen vnnnd alten Possessoribus die Geistlichen Gütter, welche die Vncatholischen bisshero innen gehabt vnd vsurpirt, wiederumb zu restituiren (srv. vzkazy Schliefovy). Nach diesem seynd seine Gedancken gewesen dem König in Franckreich Burgundt vnd Lutzemburg zu verlassen, doch dergestalt, dass selbiger dargegen die im Elsass occupirte Orth wiederumb einräumen sollte, die andern Niederländischen Provincien aber haben in jhre freye Libertät gesezt werden und dabey verbleiben sollen. Damit er jhme auch die nechst gelegene König und Potentaten verbündig machte, ist er vorhabens gewesen der Königlichen Mayestät zu Poln, selbige auch auff sein seiten zu ziehen, einen guten Theil von Schlesien zu offerirn, da sie aber darein nicht willigen wollten, wider sie die Calvinisten aufzuwickeln vnnnd solche defidia zu erwecken vnnnd zu foviren, dass von dannen wider ihne einiger hilf man sich nicht zu befürchten. Was dann die Commendanten bey der Soldatesca anbelangt, hat er seinen Schwager Adam Erdtmann Tertzka mit dem Marggraffthumb Mähren, den General Leutenandt H. Graff Galassen mit dem Herzogthumb Glogaw vnnnd Sagan, sambt allen dess Herzogen von Eggenberg Güttern, den Feldt Marschalcken, H. G. Colloredo, mit der Graffschafft Görtz zu belehnen vorgerschlagen, dem H. G. Piccolomini die Graffschafft Glatz mit allen dess Graffen Slavata Güttern würcklich attribuit etc. Níže (str. 255) vypráví se, kterak Gallas a Piccolomini, nemohouce vévodu od plánů těch odvrátiti, uradili se prozatím mlčeti, ale potom »haben sie alles in der höchsten Still an Ihre Kays. Mayest. umbständig berichtet«.

Udání o vyvrácení španělského panství v Evropě a o odměnách jenerálům obsaženo jest, ač stručněji, již v Chaosu (*Murr*, str. 194). Rozmluva vévodova s Piccolominim dotčena tu není, ale zpráve o zamýšleném uspořádání Evropy předchází podobně jako v úřední relaci: »Piccolomineo quoque (cum usum confidentius aperiret Fridlandus) ardui conaminis difficultates domusque Austriacae potentiam et Romanae Religionis intuitum ob oculos ponere volenti »Astra«, respondit ille, »cogere fausta que omnia praesagire, eo iam rem loci esse, ut dubia audire nolit, sed fortunam vel cum 1000 equis tentare debeat et placeat«.

Ku kritice všeho toho důležitá jest zpráva bavorského tajemníka *Teisingera*, vydaná *Aretinem* (přfl. str. 106, č. 33), kterou *Ranke* (279, pozn. 3) nebyl neochoten míti za »eine müssige Speculation ohne soliden Grund«. V záznamu tomto praví se: Hlavní předáci a assistenti Fridlandského »zu ietzt vorhabender anrichtung einer generalmutation« jsou Illo, Trčka, Šafgoč, Scherffenberk a Sparr. Fridland poslal Piccolominiho ke Gallasovi a Colloredovi, »sye auch zu persuadieren«, ale tito se umluvili, že se budou před vévodou přetvařovati a při císaři státi. »Wie dann Colloredo in specie die formalia gebraucht, man solle disen Schelmen (Friedlandn mainend) geschwind erwürgen.« Piccolominimu bylo také poručeno vyzkoumati Aldringena, a není-li tento s císařem spokojen, pohnouti jej k spolupůsobení, jinak však »vf ine schlagen«. Scherffenberk má v srozumění s Billöhem svěsti spolkovou armádu katolickou. Hr. Rittberga chce Valdštejn za týmže cílem poslati k armádě na Vezeru, hr. Mansfelda chce však komandovati k Labi, aby zlámal vaz. Fridland se zmínil, že chce dokázati, aby císař neměl více lidu, než své trabanty, a dodal: »Bayern müesse man einen gueten stoss geben«. K P. Quirogovi pravil, že dvě třetiny armády náležejí jemu. Eggenberské statky v Čechách jsou darovány Gallasovi. Rovněž jest i knížectví Zaháňské, jakožto náležité k České koruně, již věnováno. Fridland vůbec chová se již jako Český král. Kinského poslal k Výmarskému do Řezna, aby Výmarský podnikl něco

III.

k Isaře. Soldatesce slibuje mnoho peněz. Osnoval tuto zrádu a nevěrnost již za jednání u Svídnice. Není jiné naděje neb cesty k zakročení, než aby ptáčci byli hned v hnízdě polapeni, a v tom jest summum periculum in mora. Vévoda František Albrecht a jakýsi francouzský šlechtic přibyli do Plzně. Amberk, kdyby byl nepřitelem napaden, chce Fridlandský osvoboditi, aby se tím dříve spojil s nepřitelem a dosáhl dobrých podmínek. Co Fridland důstojníkům navrhl, a jaký ohavný zápis na to byl učiněn, bude J. M. Cís. již známo.

Listina jest nedatována a není také poznamenáno, čí vzkazy tu Teisinger zaznamenal. Že náleží do konce ledna zřejmo nejlépe z poslední věty. Teisinger vypraven byl okolo 23. ledna z Braunau do Vídně (Richel kurfiřtovi 8. února: »Dornach hab ihrer kön. maj. ich alles, was ew. curfürstl. durchl. mir wegen obangeregter friedlendischen practicen sowol durch den Teisinger, als in dem schreiben vom 25. januarii bevolen«; *Irmer*, III, str. 241), dne 1. února byl již asi na zpáteční cestě z Vídně (Richel kurfiřtovi 1. února: »E. Ch. D. werden vor einlangung dises weitern bericht auss des Teisingers relation gnädigst vernemmen« *Aretin*, Anh., 112). Domněnka, že v Linci, kde Piccolomini od 22. led. datuje, mluvil s generálem, jest na snadě. Jistotu o tom podává Richelova zpráva kurfiřtovi z 1. ún. (*Aretin*, Anh., č. 36). Richel referuje o své rozmluvě s Eggenberkem z 31. led. nebo ještě z 1. února, ale již po odjezdu Teisingrově, a třeba ze zprávy jeho citovati jen dvě místa: »Ihre F. Gn. vermelten darneben lachend, ess seind etliche der Meinung gewesen, Sie seind dess Fridlands gar zu guetter freund . . . weyl aber ihre guetter in Behaim die ersten gewesen, welche Er Fridland verschenckht, so sey daraus abzunehmen, wass Sie für freund mit einandern gewesen . . . Nachdem Sie auch aus meiner Relation vernommen, dass Piccolomini gesagt, der Schaffgoz und Scherffenberg seyen auch vnder den Rüdlinführern, antwortten Ire F. Gn. gleich darauff, der Schaffgoz sey lang her nit ganz in der Haut gewesen, aber vom Scherffenberg hab man hie die gewisse Nachricht, dass er dem Kayser noch treü sey; vnd wan Er sich vom Fridland sue dess Bundts Obristen schicken lassen, so sey ess nur ein simulirt Werckh.«

To dostačí, aby bylo jasno, že záznam Teisingrův tlumočil odhalení Piccolominiova z dnů asi 25.—27. led. Teisinger vyřídil je nepochybně ve Vídni pouze ústně; záznam jich pochází z archivu mnichovského a byl určen asi pro kurfiřta. Tak lze si vysvětliti překvapující faktum, že záznam tento třeba datovati nejméně od 4. února, jak ukazuje zpráva o příchodu Františka Albrecha do Plzně s francouzským šlechticem. Tu se míní zajisté druhý příchod vévodův z 1. února, jak jej oznamuje Piccolomini Aldringenovi 5. ún. (*Irmer*, č. 415: »con un personnaggio di Francia«). Teisinger navštívil asi na zpáteční cestě Piccolominiho v Linci znovu a dodatečné zprávy jeho shrnul v svém zápisu v jedno s dřívějšími.

Srovnáme-li dokument tento s úřední zprávou, najdeme patrný rozdíl v tom, že v něm není zmínky o úmyslu spojit se s nepřitelem, zmocniti se dědičných zemí a i osoby císařovy a moc domu Rakouského v celé Evropě z kořene vyvrátiti. První i druhé vyplývá však i ze záznamu Teisingrova; ostatně pak možno vysvětliti rozdíl z té okolnosti, že Picc. zaslal své zprávy dvoru nejen po Teisingrovi, ale i jinými cestami, a že teprv ve Vídni na základě jeho údajů shrnuli nejzazší cíl Valdštejnových záměrů v obžalobu: vykořeniti a vyvrátiti moc domu Habsburského v celé Evropě. Zdá se býti zajisté pravděnepodobným, že by vévoda sám — ačkoliv nelze pochybovati, že by povstání v tyto konce vyznělo — takto před kýmkoli mimo snad Trčku a Kinského své záměry výslovně definoval. Jest ovšem i možno, že Picc. sám rozšířil jednotlivé projevy vévodovy o jeho záměrech v jejich nutné konsekvence (srv. výše str. 446). Některé pochybnosti může vzbuditi jen vypravování úřední zprávy o odměnách generálům, ale to je přirozeno, neboť šlo zajisté i o nejasné sliby a soukromé naděje (omylem je zajisté, že Trčka měl obdržeti Moravu — z protokolů víme jen, že měl dostati statky biskupství olomouckého nebo Kladsko a státi se knížetem; k zprávě o obdarování Gallasa možno uvésti rozkaz vévodův hejmanům Zaháňskému a Hlohovskému z 10. prosince, *Haltwich*, č. 966; rozdávání statků Eggenberkových netřeba bráti v pochybnost — Valdštejn musil tušiti, že nemilost dvora k němu možna byla jen odpadnutím Eggenberka; k zprávě o jednání s Polskem srv. *Krebs*, 245).

K tomu všemu uvést lze dále vypravování Vlacha *Siriho* (Memorie recondite, VIII, 48), že to byl *Piccolomini*, jenž po princích Toskánských, opouštějících 16. led. s Maxmiliánem z Valdštejna Plzeň a ubírajících se do Prahy na dny masopustní, uzavřel podati dvoru zprávu o plánech vévodových. Z Prahy odeslali princové šlechtice ze svého průvodu, Vavřince Guicciardiniho, k císaři »a diporto delle cacce per presentarli lettere loro e del Piccolomini in sua credenza come colui ch'era instrutissimo di tutti gl'intrighi e monopoli del Campo e di quanto erasi tramato fra l'Generale e gli Uficiáli, come anco delle pratiche del primo co' Protestanti nemici dichiarati, di Casa d'Austria«. Guicciardini výmluvnými slovy dovedl císaři Valdštejnovu zrádu a radil zardousiti skorpiona v ráně, kterou byl způsobil.

Že zpráva Sirova srovnává se se skutečností, zřejmo z depeší Antelmiových. Již 28. led. zaznamenává *Antelmi* odesláni Guicciardiniho z Prahy a 4. února píše: »Giunse terzo giorno in questa città il Marchese Guizzardini con alcuni altri del seguito de' Signori Principi di Toscana . . . et havendo osservato lunghe udienze haver havute il Guizzardini di notte tempo da Cesare, dall'Echembergh et dal Conte d'Ognate ancora . . . Poc hore apresso di tali uffici del Guizzardini pervenero lettere all'Imperator di alcun Capo dell'Armata, che confirmano in sostanza li particolari esposti da lui, et un tale confronto ha fortemente stordito Cesare, ammutito Echembergh et invigorito nelle sue insistenze primiere contro il Generale il Co. di Ognate.« A dne 11. ún. píše *Antelmi*: »Ho risaputo da tuogo sicuro, che il capo da guerra, quale scrissi nelle precedenti, haver dato il confronto a Cesare per lettere, delli particolari nel proposito del Generale, communicati in voce a S. M. dal Guizzardini . . . è stato il Marascial di Campo Piccolhomeni«. Zajímavo jest, ač snad sotva pravdivo, co *Antelmi* dodává, že dvoru zprávy Guicciardiniho i Piccolominiho zdály se *pochybnými* a že zejména Eggenberk v tom smyslu císaři domlouval (»che il Piccolhomeni è subdito di Fiorenza, congiuntissimo col Guizzardini et tutto dipendente dal Conte d'Ognate, tanto avverso alla persona de' General medesimo«), ukazuje zejména na hněv princů Toskánských na jeneralissima, jenž je byl v létě minulého roku musil zbaviti jejich pluků. Dne 11. poznamenává *Antelmi*: Ha spedito sue lettere il Picol' homeni al Co. d'Ognate per ottener il commando delle genti, che erano sotto il già Duca di Feria (srv. *Glubich*, str. 415 sq.).

O věcech těchto máme konečně obsírnou zprávu papež. nuncia ve Vídni, *Rocciho*, ze dne 24. února (tedy starší než Chaos i úřed. zpráva; z doby před příchodem Piccolominiho do Vídně), zprávu, jež vším svým rázem vzbuzuje dojem naprosté věrohodnosti, ačkoli v nedůležitých detailech není prosta omylů (vydána v překladu *Gindelym* v příloze mnichovské *Allgem. Zeitung*, 1882, 13. dubna). Její obsah lze v podstatě naznačiti takto: Před dvěma měsíci počal V. odhalovati Piccolominimu část svých plánů, jež směřovaly k tomu, aby se stal králem Českým a dům Rakouský zbavil císařství a dědičných držav jeho. Část těchto chtěl dáti Francii, Slezsko kurfiřtu Saskému (?), část Milánska s král. titulem vévodě Savojskému, jinou část vévodě Parmskému, část Janovska velkovévodě Toskánskému a papeži Neapol (srv. úřední zprávu). Potom nařídil Piccolominimu navštívit Gallasa v Slezsku, oznámiti mu všechno a získati jej naznačeným záměrem. Picc. poslechl, »ale u Gallasa činil opak toho, co mu bylo uloženo«. Zároveň zpravil o tom po Altierim Aldringena, vybízejí jej k věrnosti, a oznámil vše písemně císaři, navrhuje zavraždění Valdštejna. Císař svolil a Picc. vydal se s Altierim do Plzně, chtěl Valdštejna zavraždit. Gallas srážel Piccolominiho se směleho plánu, ale pozoruje, že Picc. na něm trvá, opustil Plzeň, předstíraje, že chce k vévodovi přivést Aldringena. Potom varoval Piccolominiho znovu. Picc., jat strachem, chtěl v noci tajně z Plzně prchnouti, když najednou bylo mu Valdštejnem nařizeno odebrati se do Lince a ujistiti se tamními pluky atd.

Tak chápeme lépe, že dne 1. února byl Piccolomini jmenován polním maršálkem (*Hallwich*, č. 1269). Dne 17. kv. 1634 píše Piccolomini králi Českému, že *nedbal velikých statků, které mu byly slíbeny od Fridlandského*, protože poznal (»eingesehen« má Hurter), že všechny snahy jeho cílily k zničení císařského domu (*Hurter*, 384, pozn. 153). Zajímavější a důležitější jest list Piccolominiho Gallasovi z 13. března 1634 z Vídně: Věřte, že můj příchod (do Vídně) byl mnoho prospěšen spravedlivé věci, pro kterou tito rebellové

byli vyhlazeni. *Již mne vylučují jako slovolného podněcovatele, Valdštejn je prý nevinen, a V. Exc. a já spáchali prý jsme s pomocí Španělů podvod.* Přesvědčil jsem již ústně mnohé o opaku a učiním to ještě více spisem, jež chci složit k poučení císaře a jeho dvora. Pošlu jej V. E. k nahlédnutí a opravení, vyložím podrobně všechna jednání, která měl Valdštejn se mnou a která měl s ostatními, pokud o nich vím. Bylo by dobře, kdybyste se svého stanoviska také vydal spis. Až pak bude záležitost jasna, bude lze proti spoluvinníkům jako Šafgočovi, Scherffenberkovi a Mohrwaldtovi (zde: Moncaldi) vystoupiti . . . Zůstanu 5—6 dni zde, až svůj spis skončím (*Höfner* v *Österr. Revue*, 96).

Dobrodzání deput. rad a komisářů z dubna 1634 (srv. str. 6 výše) bylo by snad lze uvéstí proti vývodům těmto, kdyby nebylo patrné, že vyšetřující komise chtěla udání Piccolominiova a Aldringenova míti potvrzena z úst zatčených vévodových přívrženců, potvrzena i z jiných stran! Víme přece určitě, že o rozdělování statků Piccolomini do Vídně zprávy podal! Jest z toho patrné, jak svědomitě vedli si ve Vídni v procesu valdštejnském.

OBSAH.

Úvod.

Valdštejská otázka	1
Její počátky. První výsledky. Nedostatek důkazů	3
Perduellionis Chaos	6
Úřední zpráva	8
Nejistota o záměrech Valdštejnových	10
Proces trčkovský	10
Přilákání Rašína do Vídně	11
Zpráva Rašínova	12
Annály Khevenhillerovy	13
Chemnitz a memoiry Richelieuovy	14
Lettres et négociations du marquis de Feuquières	15
Význam Schillerův v literatuře valdštejské	16
Obrana Förstrova	17
Roepell. Práce Aretinovy a Helbigovy	18
Přspěvky Kirchnerovy a Dudíkovy	19
Hurter	20
Höfler, Dvorský, Gliubich, Wittich	20
Rankův »Wallenstein«	21
Obrana Hallwichova	22
Hallwich a Schebek	25
Publikace Hildebrandova a Gaedekova	26
Lenz »Zur Kritik Sezyma Rašin's«	27
Práce Rezkovy	27
Publikace Irmerova	28
Irmerova kniha o Arnimovi	28
Obrana Wittichova	28
Naše výsledky	29

1. Valdštejn po svém sesazení. První styky s nepřítelem.

Sesazení Valdštejna v Řezně	33
Valdštejn před r. 1630	33
Hrozí pomstou za affront řezenský	34
Jeho situace. Poměr k české emigraci	35
Protirákovské tradice Trčků a Kinských a Valdštejnův přátelský svazek s těmito rodinami	36
Povolání Rašína do Čech v únoru 1631	37
Korrespondence Gustava Adolfa s Valdštejnem na podzim r. 1630	40

III.

Účastenství Arnimovo v tom	40
Proticísařská opatření Valdštejnova v Meklenbursku	42
Důvěrné styky s Arnimem	43
Zpráva Wolfova	44
Anonymní zpráva francouzská	44
Valdštejnova obrana	45
Závěr	47

2. Valdštejn a Gustav Adolf v létě r. 1631.

Opětné povolání Rašina k Trčkovu	47
Valdštejnův poměr k dvoru	48
Strachy a zmatky dvora	49
Snahy o znovupovolání Valdštejna k velitelství	50
Rašín poslán ke Gustavu Adolfovi	51
Zpráva Rašínova o první jeho rozmluvě s králem	51
Plná moc králova Thurnovi z 11. června	52
Lenz a kritika zprávy Rašínovy	53
Vypravování Rašínovo o dalším jednání Valdštejnově s králem	54
Tajná schůze Valdštejna, Trčky a Rašina v zahradě u Bubenče	58
Gustav Adolf odmítá slíbenou pomoc vojenskou	59
Doklady Rašínovy spolehlivosti	59—67
Divoké řeči Valdštejnovy	60
Účastenství Trčkových v plánu na povstání	61
Valdštejnovy výroky o Francii	61
Zneužití smluv s Dánskem k popuzení Dánů proti císaři	62
Listy Thurnovy	63—66
Thurnovy snahy	63
Thurnův zoufalý list po odmítnutí královi v Schleusingách	64
Křivý výklad Lenzův	65
Svědectví úřední zprávy	66
Závěr	67

3. Valdštejn a saský vpád do Čech.

Odmítavá odpověď královi v Schleusingách	67
Plán na vpád emigrace do Čech s pomocí švédskou a saskou	68
Poslání hr. Thurna do Drážďan	69
Thurnovy přípravy k vpádu	69
Stanovisko Valdštejnovo po bitvě u Breitenfeldu	70—77
Zmatek ve Vídni. Žádosti, aby Valdštejn přijal jenerálát	70
Valdštejn radí císaři jednati o pokoj se Sasy	71
Svěšené sobě jednání obmyslně odkládá	72
Radí, aby Tiefenbach nic proti Sasům nepodnikal	73
Zrádné úmysly této rady	74
Návrat Rašínův ze Schleusing k Valdštejnovi	74
Opatření Valdštejnova k usnadnění vpádu emigrace do Čech	75
Otázka upřímnosti Valdštejnových slibů emigraci	76
Radost Thurnova a jeho sklamaní	77
Vznik záměru o vpád Sasů do Čech	77—88
Arnimův životopis	78
Jeho poměr k Valdštejnovi v l. 1627—1629	79
Jeho poměr ke Gustavu Adolfovi	79
Jeho politický program	80
Jeho účastenství ve vyjednání spolku švédskobraniborského a švédkosaského	80

Jeho výstrahy protišvédské po bitvě u Breitenfelda	81
Boj v Lužici. Arnimovy snahy opatřiti pro armádu zimní byty v Slezsku nebo v Čechách	82
Určitý návrh zmocniti se části Čech	83
Ústup císařských do Slezska, způsobený Valdštejnem, a vliv toho na záměr o vpád do Čech	83
Působení žádostí Thurnových o pomoc k vpádu emigrace	84
Rozhodnutí kurfiřtovo z 21. října	85
Kurfiřt a snahy Thurnovy	85
Cíle vpádu saského	86
Význam vpádu vzhledem k Švédům, emigraci a císaři	87
Valdštejn saským vpádem oklamán	88
Pomýšlí na přijetí jeneralátu	89
Vlastní příčina jeho obratu v jeho zbabělosti	89
List Eggenberkovi z 8. listopadu	90
Výklad residenta Nicolaiho o vpádu Arnimově	91
Nespokojenost Gustava Adolfa	91
Zoufalý list Thurnův Arnimovi	92
Lživá zpráva Rašínova o vpádu saském a její výklad	93
Valdštejn a saský vpád dle prací dosavadních	95

4. Ztráta Prahy.

Zpráva Rašínova o tažení Sasů k Praze	97
Její význam vzhledem k předchozímu udání Rašínovu	97
Arnim v Šluknově. Důležitý list jeho odtud kurfiřtovi	98
Jednání mezi kurfiřtem a Arnimem o žádostech Thurnových	98
Arnim a záměry Valdštejnovy	99
Rostoucí odvaha Arnimova. Jeho návrat do Ústí	100
Arnima docházejí zprávy, že císařská posádka Prahu opustila	101
Valdštejn a Trčka odesílateli těchto zpráv	102—107
Odeslání Březského ze dne 10. list.	102
Svědectví Slavatovo, Carettovo a Schliefovo	103
Svědectví Rašínovo	104
Závěr	104
Výklad zrádných vzkazů Valdštejnových	105—107
Valdštejn chce zachrániti své vévodství saské okupace	105
Ztráta Prahy a podmínky druhého jeneralátu Valdštejnova	105

5. Schůze v Konicích.

Úmluvy o místo a dobu schůze	108
Veliká důležitost schůze	109
Zpráva Rašínova	109
Zpráva, již podal o schůzi Arnim Nicolaimu	109
Svědectví, že Arnim odvrátil Valdštejna od Švédů	110
Kritika těchto zpráv	111—117
Nepravdy Arnimovy o vině Thurnově	111
Arnimovo nepřátelství k Thurnovi a emigraci	112
Smělost jeho stížností na emigraci	114
Nespokojenost Thurnova nad jednáním Sasů	115
Valdštejn slibuje emigraci, že na plánech svých trvá	116
Spolehlivost zprávy Rašínovy	116
Závěr. Stanovisko Valdštejnovo	117
Návrh míru, jež učinil Valdštejn v Konicích Arnimovi	117
Jeho význam	118
Plány Valdštejnovy na spojení se Sasy	118

Upřímnost Valdštejnových přísah o věrnosti králi Švédskému a obmyslné prostřednictví Arnimovo	119
Valdštejnův poměr k Švédům a stanovisko Arnimovo	120
Snahy Arnimovy o zneužití Valdštejnových záměrů	121
Arnim zrádcem Gustava Adolfa	122

6. První jednání s Arnimem.

Úvod	122
Prostřednictví Trčkovo v jednání	123
Arnim klame znovu Nicolaiho	123
Schůze Arnima s Trčkou v Ústí	124
Některé zprávy o výminkách tajného jednání	124
Odeslání vévody Františka Albrechta do Drážďan a nejasné prostřednictví jeho v jednání	125
Pravděpodobný výklad posláni vévody Františka Albrechta	127
Chování Valdštejnovo v prvních měsících jeho nového jenerálátu	128—136
Valdštejnovy snahy o zaplacení starých dluhů Arnimovi	128
Jeho smlouva s Arnimem o šetření Fridlandského vévodství	128
Plány císaře a jeho jenerálů na znovudobytí Prahy a zákaz Valdštejnův na Prahu udeřiti	129
Radost nepřítelů nad jednáním Valdštejnovým	131
Bezvýsledné rady Tillyho a arciknížete Leopolda	131
Valdštejn a kurfiřt Maxmilián Bavorský	132—136
Prosby kurfiřtovy o pomoc na Dunaj	132
Slib Valdštejnův poslati 5000 jízdy	133
Neupřímnost slibu. Kurfiřt nechán bez pomoci	133
Význam Valdštejnova chování. Sliby Trčkovy emigraci	135
Další jednání s Arnimem prostřednictvím Sparrovým	136
List Sparrův Arnimovi z 15. dubna	137
Marné čekání na příchod Arnimův ke schůzi	137
Schůze Arnima se Sparrem v Lounech	138
Gustav Adolf a saská politika	138—143
Poslání Einsiedlovo ke králi	139
Kurfiřtova obrana. Očekávaná změna jeho politiky následkem roztržky s Arnimem	139
Obžaloba švédské strany v Drážďanech proti Arnimovi	140
Obrana Arnimova. Vítězství jeho politiky	141
Taktika Sas vůči Švédům	142
Zpráva Klitzinkova o schůzi v Lounech	143
Valdštejnovy záměry. Stanovisko saské vlády k záměrům těmto	144
Stanovisko Arnimovo a kurfiřtovo	145
Arnim těží z jednání o mír vojensky	145
Schůze Valdštejna s Arnimem v Rakovníku	146
Odmítnutí návrhů Valdštejnových. Nové úsilí Valdštejnovo o shodu se Sasy	147
Nové návrhy Valdštejnovy a obmyslné chování Arnimovo	148
Opětne zamítnutí žádostí Valdštejnových. List Arnimův o zmaru jednání	150
Valdštejnova situace. Poměr jeho ke Gustavu Adolfovi. Tažení proti Švédům	152

7. Pokusy Gustava Adolfa o nové jednání na podzim r. 1632.

Gustav Adolf ochoten jednati s Valdštejnem	153
Rozmluva králova se zajatým Sparrem	153
Návrhy Sparrem Valdštejnovi přednesené	154
Dobré zdání hr. Thurna o jednání s Valdštejnem	155
Další jednání Sparrovo	156
Zpráva Rašínova o pokusech králových	156
Výpověď Františka Albrechta	157

8. Stav věci počátkem r. 1633.

Bitva u Lützenu. Ústup císařských do Čech. Smrt Gustava Adolfa	158
Kancléř Oxenstierna	159
Rady Arnimovy kurfiřtovi	159
Plán na vpád do Čech	160
Jednání Oxenstiernova v Drážďanech	160
Oxenstierna v Berlíně	162
Konvent heilbronnský	163
Konference kurfiřtů Saského a Braniborského v Drážďanech	163
Návrh dánského prostřednictví. Arnimův výklad o politické situaci	164
Počátek dánských jednání o pokoj	165
Jednání mezi Sasy a císařem prostředkovaná lantkrabím Jiřím Hessensko-Darmstadtským	165
List Nicolaiho o snahách těchto	166
Vítězství Arnimova v Slezsku	167
Evangelická vojska v Slezsku	168
Jmenování hr. Thurna velitelem v Slezsku	168
Arnimovo rozhořčení nad jmenováním Thurnovým	169
Obrany a projevy Thurnovy	170
Spor Arnima s kurfiřtem o lepší opatření armády	170
Protišvédské výklady Arnimovy o potřebě míru	172
Stav věci na bojištích v říši	173
Situace v Elzasu. Nebezpečí, hrozící Breisachu	174
Situace na Dunaji. Spojení Výmarského s Hornem	175
Prosby kurfiřta Bavorského o pomoc a jejich bezvýslednost	176
Zlomyslný rozkaz Valdštejnův Aldringenovi	176
Nové výklady a prosby kurfiřtovy. Slib pomoci 10.000 mužů	177
Žádosti kurfiřtovy, aby Aldringenovi bylo dovoleno proti nepříteli operovati	178
Přikré odmítnutí žádostí těchto	179
Marné přímlyvy císařovy	179
Konečné bezcenné svolení vévodovo	181
Sliby Valdštejnovy, že v krátkce se všechno v říši i jinde brzo změní	181

9. Plány z jara r. 1633.

Zamýšlené posláni Sparra k Oxenstiernovi	182
Jeho posláni do Drážďan	182
Zprávy Nicolaiho o návrzích Sparrových	182
Výsledek Sparrova posláni	183
Jednání Františka Albrechta s Gallasem	183
Valdštejnovy výroky o žádoucnosti míru	184
Jeho nový pokus získati Arnima	185
Povolání Rašina do Čech. Rozmluva Valdštejna s Rašínem dne 26. dubna	185
Relace Bubnova o noční schůzi jičínské	186
Význam Valdštejnových prohlášení v Jičíně	189
Valdštejn chce míru beze všeho ohledu na císaře a spojení s armádou nepřátelskou k vynucení takového míru	189
Důsledky tohoto plánu	189
Šlo-li Valdštejnovi o mř či jen o povstání?	190
Nedůvěra Bubnova	190
Převrat má býti proveden i proti kurfiřtu Saskému	190
Schůze jičínská, Rašín a kritika Lenzova	191
Otázka iniciativy	191—203
Záznam denníku Nicolaiova o odhaleních nejmenovaného G. N. ze 14. května	191
List Nicolaiho kancléři v téže věci a rozdíl mezi ním a záznamem denníku	193

Identita neznámého G. N.	194
Hostem Nicolaiho byl hr. Vilém Kinský	196
Rozmluvy Nicolaiho s Kinským o jednáních Valdštejnových se Švédy	196
Kinského odpověď na otázky, podané o Valdštejnovi Oxenstiernou	198
Kinský nejednal jménem emigrace	199
Kinský jednal v Drážďanech na základě úmluvy s Valdštejnem	200
Kinského návrhy Feuquièrovi	200
Proticísařské tradice rodiny Kinských. Václav Kinský	201
Životopis hr. Viléma Kinského	201
Choť Kinského Alžběta, dcera staré paní Trčkové	202
Význam Kinského v spiknutí. Kinský a Valdštejn	203
Role vévody Františka Albrechta v osnovaném povstání. Jeho jednání s Francií	204
Do které doby náležejí počátky této rozsáhlé akce?	205
Dosavadní výklady, že zrady Valdštejnovy vzešly z nepřátelství k Španělsku	206
Jejich nemožnost a nedostatečnost	207
Pravé příčiny zrad Valdštejnových	207
Lenz a kritika Rašínova	209
Lživá zpráva Rašínova o schůzi jičínské. Její výklad	210

10. Jednání za prvního příměří slezského.

Tažení slezské v květnu 1633	211
Žádosti o rozmluvu Arnima s Valdštejnem	212
Schůze Valdštejna s Arnimem a Burgsdorfem mezi leženími	213
Valdštejnův návrh míru a výklad jeho	214
Příčiny návratu Valdštejnova k Arnimovi	216—231
Žádosti Španěl o tažení Feriovo do říše	216
Stanovisko císaře k žádostem těmto	217
Výklady Questenberkovy o žádostech španělských	217
Rozhodné vystoupení Valdštejnovo proti plánu	218
Příčiny toho	219
Výklady Feuquièrův a Lenzův o Valdštejnově jednání s Arnimem	221—231
Memoriál Feuquièrův Valdštejnovi z konce května	221
Memoriál téhož, zodpovídající otázky podané Kinským	222
Valdštejn zve Kinského k sobě do ležení	223
Zprávy Feuquièrovy, že Valdštejn chce Arnima klamati a jednati jen s Thurnem	223
Thurn nemá ani tušení o úmyslech těchto	223
Thurnovy chvály Arnimovy spolehlivosti	224
Jejich neupřímnost	225
Valdštejn jednal se Švédy poctivě	225—230
Poslání Rašína k Valdštejnovi počátkem června	225
Návštěva Thurnova u Valdštejna a Thurnova ujištění o upřímnosti Valdštejnově	226
Odpověď kancléře Oxenstierny Bubnovi	226
Kancléř vybízí Valdštejna k povstání proti císaři a k přijetí české koruny	227
Valdštejnův pochvalný soud o radách kancléřových a jeho ústup	228
Trčkův výklad Valdštejnova ústupu	229
Schůze Thurna s Trčkou v Střehomi	229
Nedůvěra Thurnova	230
Příčiny opětného jednání Valdštejnova se Sasy v jeho chorobné důvěře v Arnima	231
Arnimovo jednání s kurfiřty o návrzích Valdštejnových	231—236
Arnim v Chmelen u Ortrandu	232
Důležitý memoriál Arnimův kurfiřtovi	232
Arnim varuje kurfiřta praktik proti císaři a chce jednati s Valdštejnem proto, aby vévoda nespojil se s Francií a Švédy	233

Neochota tajných rad k jednání vůbec	234
Odmítavá odpověď Sas Valdštejnovi	235
Ochotné přijetí návrhů Valdštejnových kurfiřtem Braniborským	235
Návrat Arnimův do ležení a zpráva jeho o konci jednání	236
Žádost o Dolní Falc	236
Valdštejn žádá marně o prodloužení příměří	238
Nečinné ležení proti nepříteli po vypršení příměří	239
Úsudky o chování Valdštejnově. Rozhořčení Thurnovo	239
Naděje a nedůvěra emigrace	240
Výklady Kinského. Nedostatečnost jeho informací	241
Povolání Kinského do fridlandského ležení	241
Stanovisko Feuquièrovo k slezským jednáním	242
Nedůvěra Nicolaiho	242
Úřední výklady švédské a soud Bernarda Výmarského	243
Výroky kancléře Oxenstierny o jednáních	243
Obecná známost návrhů Valdštejnových	244
Poměr dvora k slezským jednáním	245
Valdštejnovy lživé výklady dvoru	245
Valdštejnova prázdná zpráva císaři z 6. července	246
Záhadný zmatek Valdštejnova chování	247
Valdštejnovy astrologické pošetilosti. Pověsti o jeho duševní chorobě	248

11. Jednání za druhého příměří.

Nepřetržitá souvislost zrádných jednání Valdštejnových	249
Jednání o rozmluvu s Burgsdorfem v červenci	250
Rozkaz Holkovi, aby vpadl do Míšně	252
Porady Arnimovy s Valdštejnem a Trčkou	253
Zápis o příměří z 22. srpna. Tajný zápis Valdštejnův	254
Valdštejnovy srpnové návrhy nepříteli	254—257
Listy Thurnovy o tom	255
Zpráva podaná Arnimem v Gelnhausech Oxenstiernovi	256
Význam Valdštejnových návrhů	257
Otázka o vlivu španělské politiky na zrady Valdštejnovy	258—263
Odmítavé stanovisko císaře k žádostem španělským. Pletichy špan. vyslanectva ve Vídni	258
Valdštejn vystupuje znovu proti tažení Feriovu	259
Zdánlivý obrat v stanovisku Španělska	259
Valdštejn setrvává ve svém odporu. Výklad toho	260
Konečné svolení císařovo k tažení Feriovu. Odpověď Valdštejnova	261
Závěr	262
Valdštejnovo jednání s Francií	263—268
List Trčkův Kinskému z 26. července	263
Návštěva Kinského u Feuquièra ku konci července	264
Druhá rozmluva po dojití listu Trčkova. Výklady Feuquièrovy o tomto listu	264
Kinský žádá kurfiřta o dovolení k cestě k Valdštejnovi	265
List krále Ludvíka XIII. Valdštejnovi	266
Instrukce Feuquièrovy z 16. července o jednáních s Valdštejnem	266
Jejich význam. Cesta Kinského k Valdštejnovi	267
Stanovisko Arnimovo	269—281
Arnim a proticísařské záměry Valdštejnovy	269
Arnim radí kurfiřtovi důrazně k míru s Valdštejnem	270
Naléhání na kurfiřta o lepší opatření armády	271
Působení vpádu Holkova na povolnost kurfiřtovu	271
Porada Arnimova s kurfiřtem v Grossenhainu	272

Cíle Arnimova posláni k Holkovì	273
Jednání Arnimovo s Holkem v Geße	273
Holkovy pokusy o příměří s Výmarskými a Arnim	274
Holkova nedůvěra k Arnimovi	275
Arnim v Gelnhausech u Oxenstierny	276
Jeho rozmluva s Feuquièrem	276
Odpověď Oxenstiernova. Jeho soud o návrzích Valdštejnových	277
Obmýslné žádosti Arnimovy	278
Schůze Arnimova s kurfiřtem v Moritzburku a opětovné naléhání na reorganizaci armády	279
Resoluce kurfiřta Saského a Braniborského	280
List Arnimův z Beeskova Oxenstiernovi a kurfiřtu Saskému	280
Obecná známost tajných jednání	281—287
Usudek vévody Bernarda Výmarského a lantkrabiho Viléma	282
Úřední švédské projevy. Nálada v okolí kancléřově	282
Nedůvěra k Arnimovi. List Transeheův	283
Soudy residenta Nicolaiho	283
Stížnosti pana z Čirnhausu	285
Naděje Thurnovy. Posláni Kratzovo ke kancléři	285
Pověsti rozšířené v Hamburku, Mohuči a ve Frankfurtě	285
Celkový ráz obecných zpráv o plánech Valdštejnových	286
Důkaz z nedůvěry	287
Poměr Valdštejna ke kurfiřtu Bavorskému, Španělům a dvoru. Jeho vedení války	287—307
Bezstarostnost Valdštejnova o armády v říši	287
Episoda o pomoc Neumarku	287
Pokárání Holka Valdštejnem, že byl ochoten pomoci Neumarku	289
Prosby kurfiřta Bavorského o pomoc a jejich bezvyslednost	290
Klamné ujištění Valdštejnovo Šlikovi, že Aldringen je již odkázán ke kurfiřtovi	291
Stížnost kurfiřtova ve Vídni. Císař odkazuje sám Aldringena ke kurfiřtovi	292
Další klamy Valdštejnovy. Rozkaz císaře Aldringenovi z 22. října	293
Postavení Aldringenovo a císařovo	294
Nebezpečí hrozící Breisachu. Žádosti o pomoc	294
Valdštejn povoluje pomoc a 1. srpna ji odvolává	295
Opatření Aldringenova a konečné povolení pomoci	296
Breisach lze zachrániti jen pomocí Feriovou	297
Císař a tažení Feriovo	297
Aldringen a Feria. Valdštejnova žádost o příměří na Dunaji	298
Aldringen navrhuje spojení svého sboru s Feriou. Neurčité odpovědi Valdštejnovy	298
Zákaz spojení s Feriou. Samostatné jednání Aldringenovo	299
Spojení Aldringena s Feriou. Konečný rozkaz Valdštejnův o to	300
Hallwichovo vylíčení poměru Valdštejnova k Bavorsku	301
Křivé výklady o poměru dvora k Valdštejnovi	302
Posláni hr. Šlika do ležení a jeho bezvyslednost	303
Nejistota dvora o tajných jednáních s Arnimem. Klamné zprávy Valdštejnovy o tom	304
Zbědačelost vojsk evangelických v Slezsku	306
Valdštejn šetří úmyslně nepřitele. Následky toho	307
Thurn a Valdštejn	308—312
Thurnův projev nedůvěry k Valdštejnovi	308
Thurnovy chvály Arnima a svědectví Rašínovo o jeho zášti k Arnimovi	309
Thurn posílá k Valdštejnovi Rašína	310
Rašínova zpráva o tomto posláni	310
Její kritika	311
Obrat Valdštejnův z 12.—14. září	312—316
List Trčkoví z 14. září	312
Sliby císaři z 13. září	312

Zpráva o smrti Holkové	314
Pravděpodobné příčiny obratu	314
Příchod Questenberkův a Trautmannsdorfův. Výklady hvězdářů	315
Přípravy k tažení do říše a k boji s nepřítelem	316
Jednání po návratu Arnimově	317—321
List Arnimův o jeho rozmluvě s Valdštejnem	317
Jednání vévody Františka Albrechta s Valdštejnem	317
Žádosti Valdštejnovy o společné tažení proti Švédům	317
Nepřavdy Arnimovy o smlouvách těchto. Zpráva Františka Albrechta	318
Rozbití jednání	318
Listy Arnimovy o rozbití jednání	319
Výklady obratu Valdštejnova	320
Dojem noviny v Drážďanech a u kancléře	321
Nejistota Kinského. Příchod du Hamela a Steinäckra ke Kinskému jednat s Valdštejnem	321
Soud Steinäckrův o Arnimovi	322
List Valdštejnův Gallasovi a císaři o rozbití jednání	322
Rozhořčení Valdštejnovo na Arnima	323
Pravá povaha plánů Valdštejnových	324
Výklad ústupů Valdštejnových	324
Nedostatek odvahy u Valdštejna. Chorobný zmatek jeho chování	325
Jeho pošetilost	325
Kolísání mezi spolkem se Švédskem a Francií na jedné a Sasy a Branibory na druhé straně	326
Plán na českou korunu	327

12. Jednání říjnová. Stínava.

Sliby Valdštejnovy o ztrestání nepřítele	328
Nový program Valdštejnův	328
Žádosti o nové vyjednávání	328
Opětné šetření Arnima	329
Arnim opouští Slezsko	330
Opuštění Thurna u Odry	331
Valdštejn povolává Gallasa k Litoměřicům	331
Tažení za Arnimem. Sliby o jeho zničení	332
Změna plánů Valdštejnových v dnech 8.—9. října	333
Zničení sboru Thurnova u Stínavy	334
Výklad toho	334
Propuštění hr. Thurna	335
Šetření Arnima. Chlubné sliby Valdštejnovy	337
Zdlouhavé válčení v Slezsku a Lužici	338
Schůze Valdštejna s vévodou Františkem Albrechtem	339
Valdštejnův písemný návrh o spojení s kurfiřty	339
Význam jeho	340
Výklad Valdštejnových snah o získání Sas	341
Valdštejn a plány protišvédské	341
Arnim a Valdštejnovy návrhy	341—344
Arnimův list kurfiřtu Braniborskému	342
Jeho kritika	343
Odpověď kurfiřta Braniborského Valdštejnovi	344
Odmítavá odpověď kurfiřta Saského	344
Dodatek vévody Františka Albrechta	345
Situace Valdštejnova po odmítnutí jeho žádostí. Jeho zmatek a nejistota	346
Pravděpodobný výklad jeho nových cílů	346

13. Krise.

Kurfijt Bavorský odesílá Aldringena s vojskem ligy k záchraně Breisachu	348
Osvobození Kostnice a Breisachu	349
Valdštejn a tažení k Breisachu	349
Opatření dvora na ochranu tažení rýnského	350
Valdštejnovy stížnosti na jednání dvora	350
Tažení Výmarského od Rýna k Řeznu v říjnu	351
Prosby kurfiřta Bavorského o pomoc v měsíci září	352
Sliby císařovy a hněvné odmítnutí Valdštejnovo	352
Zprávy o tažení Švédů do Bavor	354
Prosby kurfiřtovy o sukurs z 23. října	354
Přímlyvy císařovy. Odpověď Gallasova	354
Valdštejn odvolává Chorváty Gallasovy k sobě	355
Žádost o rozmluvu s Gallasem. Protibavorské projevy Valdštejnovy	356
Opětné zeslabení sboru Gallasova a odmítnutí pomoci na Dunaj. Valdštejnův list císaři z 3. listopadu	356
Klamné zprávy tohoto listu	357
Nové žádosti kurfiřtovy k císaři a k Valdštejnovi	358
Švédové oblehli Řezno. Aldringen nemůže pomoci	359
Naléhavé žádosti císařovy o pomoc na Dunaj. Rozkaz Gallasovi	360
Nové odmítnutí Valdštejnovo z 6. listop. Slib posláni Strozziho z 9. listop	361
Strozzi poslán s 30 kompaniemi jen na hranice k Chebu	361
Nepřavdivé zprávy Valdštejnovy, že Švédové míří do Čech	362
Valdštejnův rozkaz Gallasovi, aby pomoci kurfiřtu neposílal a opětné zeslabení sboru Gallasova	363
Smělé lži Valdštejnovy, že poslal Strozziho k Dunaji	364
Kapitulace Řezna	365
Žádosti kurfiřtovy po pádu Řezna	365
Listy císařovy. Marné čekání slíbené pomoci	366
Tažení Valdštejnovo z Lužice k Litoměřicům. Důležité listy z 15. listopadu	367
Slib zachrániti Řezno z 16. listopadu	368
Slib zahnutí Švédy zpět. Tažení k Dunaji a podmíněnost slibů dalších	369
Patrná neochota Valdštejnova táhnouti proti Švédům	370
Výklady Valdštejnovy hr. Trautmannsdorfovi v Plzni	370
Rozhořčení Valdštejnovo proti dvoru	371
Naléhání, aby se jednalo o pokoj	371
Prohlášení, že armáda musí býti na zimu ubytována v zemích císařských	372
Význam Valdštejnových plzeňských výkladů	372
Klamné sliby o další tažení proti Výmarskému. Valdštejn chce se vrátiti do Slez	374
Valdštejn v bavorském Brodě. Rozhodnutí o návratu do Čech	375
List Valdštejnův císaři z 3. prosince	375
List Piccolominiho Gallasovi z 2. prosince. Pravda o návratu do Čech	377
Valdštejn v Plzni. Příchod Questenberkův a Trautmannsdorfův	378
Císařské instrukce Questenberkovi o zimních bytech	379
Přísné rozkazy císařovy z 9. prosince, aby Valdštejn vytrhl zpět na Dunaj	380
Dobré zdání fridlandských důstojníků	381
Význam tohoto dobrozdání	382
Odpověď Trautmannsdorfova císaři	383
Přímlyvné listy Questenberkovy	383
Srážka Valdštejna s císařem stran postavení Suysova	384
Vyzývavé chování Valdštejnovo k císaři a ke kurfiřtovi	385
List Trčkův Kinskému z 26. prosince o zamýšleném povstání	386
Císař odhodlán Valdštejna velitelství zbaviti	386

Výklad Hallwichův o Valdštejnových plánech na vzpuru a jeho nemožnost	387
Jednal Valdštejn v obraně proti dvoru neb na základě starých svých plánů proticísařských?	388
Předstírání Valdštejnovo o nespokojenosti dvora	389
Taktika Valdštejnova. Plán na nová jednání o povstání třeba datovati aspoň od 15. list.	389
Rozhodnutí císařovo o vzetí jenerálátu Valdštejnovi	390—400
Změna v poměru dvora k Valdštejnovi	390
Úsilí Španělska o získání Valdštejna	390
Castañedovy stížnosti na Valdštejna	390
Nespokojenost se stížnostmi těmi v Madridě. Poslání Oñateho	392
První dojmy Oñatovy	392
Konečný obrat v názorech Oñatových	393
Instrukce kurfiřta Bavorského Richelovi z 6. prosince k poslání k císaři	394
Kurfiřt se bojí vystoupiti proti Valdštejnovi	394
Hrozba Eggenberkova proti Valdštejnovi	395
Valdštejnovo rozhodnutí o návrat do Čech a stížnost kurfiřta Bavorského	395
Další stížnosti Bavor na Valdštejna	397
Stav věcí ve Vídni po dojití plzeňského dobrozdání. Zprávy a udání o zrádných pletichách Valdštejnových	398
Porady o »remedování věcí s Fridlanfským«	399
Rozhodnutí císařovo o sesazení Valdštejna	400
Závěr	401

14. Poslední jednání.

List hr. Kinského Thurnovi z 27. prosince	402
Kinského jednání s kurfiřtem	402
List Thurnovi z 3. ledna a Feuquièrovi z 1. ledna	403
Význam tohoto listu	404
Přijezd Kinského, Rašna a Schliefa do Plzně	405
Smírné projevy Valdštejnovy a císařovy	405
Obavy, že akce proti Valdštejnovi uvázne	406
Žádost o podporu k cestě kardinála-infanta do Nizozemí	406
Poslání Quirogovo k Valdštejnovi	407
Odmítnutí žádané pomoci	408
Plzeňský zápis z 12. ledna	408—411
Protišpanělská řeč Illovova. Její význam	409
Pošetilost jednání Valdštejnova. Útočná povaha plzeňského zápisu	410
Dojem událostí plzeňských v Praze a ve Vídni	410
Císařský patent z 24. ledna	411
Udání Aldringenova a Navarrova o úmyslech Valdštejnových	411
Rady Oñateho	412
Valdštejnovy hrozby o složení jenerálátu. Žádosti o poslání dra. Gebharda k jednání s Arnimem	413
Bolestná nemoc Valdštejnova	414
Valdštejnovy porady s Kinským a rozmluva s Schliefem	414
Valdštejnovy návrhy, přednesené Schliefem v Drážďanech	415
Zprávy vévody Františka Albrechta o vzkazech Schliefových	416
»Der Kaiser und Kurfürst sollen weg!«	417
Vlastní směr plánů Valdštejnových	418—426
Zdánlivá shoda návrhů Valdštejnových s cíli Arnimovými	419
Valdštejnova horečná snaha získati Arnima	419
Výklad Lenzův	420
List Trčkův z 26. prosince a listy Kinského	421
Dvojí podoba snah Valdštejnových	422

Pravý význam návrhů učiněných Schliefovi	423
Pravé pohnutky Valdštejnových plánů na povstání	423
Klamné zprávy, že Valdštejn nejedná s Francií a Švédskem	424
Taktika Valdštejnova	424
Přehled dosavadních jednání Valdštejnových s nepřítelem	424
Vlastním cílem jejich je všude boj s císařem	425
Záhadná početilost Valdštejnových opatření	425
Stanovisko Arnimovo	426—435
Nedůvěra Švédů k Arnimovi. Arnimovo naléhání na učinění pokoje	426
Arnimův obšírný list o politické situaci	427
Arnimovy obžaloby Francie a Švédska. Úsudek o Valdštejnovi. Rady k shodě a povolnosti	427
Poslání Solmsovo do Berlína. Solmsova udání o zradách Arnimových	429
Působení zpráv o Solmsově denunciaci na Arnima. Arnim povolán do Drážďan	430
List kurfiřta Saského z 21. ledna	431
Příchod Arnimův do Drážďan a porady, jak se zachovati k Valdštejnovým návrhům	431
Arnim varuje kurfiřta podporovati Valdštejna v zrádných plánech proti domu Rakouskému	432
Navrhuje předchozí úradu s kurfiřtem Braniborským	433
Referát vév. Františka Albrechta o jeho poslání do Plzně	433
Arnimův návrh o slevení z výminek z r. 1633 a o jednání s kurfiřtem Braniborským	434
Výsledky úsilí Arnimova	435
Návrat Schliefa a Františka Albrechta do Plzně	436
Projevy Valdštejnovy. Atestace proti denunciaci Solmsově. Protisaské projevy Kinského	436
List Kinského vévodě Bernardu Výmarskému z 14. ledna	436
Poslání Rašína k Bubnovi a Oxenstiernovi	438
Zpráva Rašínova o nadějných projevech Trčkových	438
Lenz a kritika této zprávy	439
Výpověď Rašínova ve vyšetřování o nadějích Trčkových	440
Udání Vřesovcovo a Klusákovo	441
Poslání Romhapa ke hr. Kratzovi a Feuquièrovi	442
Vzkazy Romhapovy ve Frankfurtě	443
Otázka iniciativy	444
Boj dvora proti Valdštejnovi	445—457
Chování dvora ku konci ledna	445
Poměr Gallasa a Piccolominiho k Valdštejnovi	445
Odhalení Piccolominiova dvoru o záměrech Valdštejnových	446
Úrada Gallasa, Piccolominiho a Colloreda v Slezsku 1.—4. ledna	447
Příjezd Gallasa do Plzně, Piccolominiho do Lince a Aldringena do Pasova	448
Úmluvy Gallasa, Piccolominiho a Aldringena	448—455
Samostatné jednání Piccolominiovo	449
Nařízení »exekuce« proti Valdštejnovi	451
Eggenberkův výklad o nařízené exekuci	451
Starosti císařovy	452
Poslání Walmeroda k Piccolominimu a Aldringenovi. List Piccolominiho Aldringenovi o odhalení rebelie	452
Neshoda mezi Aldringenem a Piccolominim. Její výklad	453
Schůze Aldringena s Piccolominim dne 6. února	453
Nerozhodnost jenerálů	454
Cesta Aldringena a Piccolominiho do Plzně. Plán zakročiti v Plzni proti Valdštejnovi	455
Uniknutí Gallasovo z Plzně. Příjezd Piccolominiho do Plzně	455
Rozhodnutí z 14. února o zřejmé vystoupení proti Valdštejnovi	456
Piccolomini opustil Plzeň. List Aldringenův o situaci	456
Opatření císaři věrných jenerálů proti Valdštejnovi	456

Patent z 18. února. Přijezd Aldringena do Vídně. Bezhlavost v okolí vévodově	457
Druhý zápis plzeňský. Rozkaz o rendezvous armády na Bílé Hoře	458
Valdštejnova neschopnost provésti resoluci. Nedostatek odvahy u něho i u Kinského a Trčky	458
Poslání Schliefa do Slez k Šafgočovi a vévody Františka Albrechta do Řezna o vo- jenskou pomoc Švédům k českým hranicím	459
Zaslepenost v okolí vévodově. List Františka Albrechta z 18. února o situaci v Plzni .	460
Naléhavé prosby o příchod Arnimův	460
Arnim a Valdštejnovy plány na povstání	461—473
Cesta Arnimova do Berlína. Jeho instrukce	461
Arnimovo zamlčování pravé povahy návrhů Valdštejnových	462
Vlastní cíl cesty Arnimovy do Berlína. První slyšení Arnimovo u kurfiřta	462
Úvahy tajné rady kurfiřtovy o návrzích Arnimových	463
Zajímavé výroky některých tajných rad o dřívějších návrzích Valdštejnových	463
Základní omyl tajné rady a odmítavá odpověď smluvená v tajné radě	464
Soukromé slyšení Arnimovo u kurfiřta	465
Veliká řeč Arnimova proti Švédům a Francii a na obranu domu Rakouského	465
Výsledek Arnimova poslání	466
Nové porady v Drážďanech	467—473
Arnimův zájem na zmaru Valdštejnových záměrů	467
Memoriál Arnimův z 30. ledna a odpověď kurfiřtova z 13. února	468
Arnimovy poznámky k odpovědi kurfiřtově	470
Snahy Arnimovy o odvrácení Valdštejna od spolku se Švédskem a Francií	471
Jeho důrazné rady, aby kurfiřt podporu plánů čelících proti domu Rakouskému odepřel	471
Arnimova konečná instrukce z 18. února	472
Další prodlení Arnimovo v Drážďanech	473
Jednání konspirátorů se Švédskem a Francií	473—479
List Thurnův z 13. ledna hr. Kinskému	473
List Thurnův Oxenstiernovi. Neodvěra Oxenstiernova k Valdštejnovi	474
Zpráva Rašínova o jeho pořízení u Bubny a Oxenstierny	475
Odmítavá odpověď Oxenstiernova	475
Feuquièrová instrukce k jednání s Valdštejnem	476
Příchod Romhapův k Feuquièrovi a vyslání pana z Boderie do Plzně	477
Neúspěch poslání vévody Františka Albrechta k Bernardu Výmarskému	478
Zoufalé prosby Thurnovy o pomoc Výmarského k Chebu. Den 21. února v Plzni	479
Ústup do Chebu. Listy Kinského o příjezd Arnimův	480
Arnimova poslední opatření v Drážďanech. Jeho cesta s Rašínem do Chebu	480
V Cvikavě dochází Arnima zpráva o smrti Valdštejnově	481
Rebellie císařských pluků v Opavě	482

Doslov.

Valdštejn	483—487
Arnim	487
Císař. Thurn. Česká emigrace	488
Valdštejnské spiknutí kusem národních dějin	489

Příloha.

Odhalení Piccolominiova o záměrech Valdštejnových	490—494
---	---------

OPRAVY.

- Na str. 25, pozn. 81 v posl. řádku vynech *les*.
Na str. 28, pozn. 93 místo poslední věty má býti: *a 73, 211 sq.* (Srv. str. 423, pozn. 71.)
Na str. 88, 4. řádek zdola čti *vpádu Thurnovu*.
Na str. 107 v pozn., 2. řádek zdola, je odkaz k rejstříku, jehož však u knihy není. O plné moci srv. str. 136, 146, 155, 371, 413 pozn. 41, 431 pozn. 102, 432, 464.
Na str. 124, 3. řádek zdola má býti místo »v Kounicích« *v Ústí*.
Na str. 138, 11. řádek shora čti *Klitzinka* místo Klitzinga.
Na str. 144, 7. řádek shora čti *Klitzink* místo Klitzing.
Na str. 151, pozn. 139, 1. řádek zdola srovnej místo odkazu k rejstříku příslušné odkazy v obsahu.
Na str. 153, 9. řádek shora má býti v dnech *3.—4. září* místo 1.—3. září.
Na str. 154 a 156 má býti v titulu místo »Nové pokusy« etc. *Pokusy* etc.
Na str. 259, pozn. 37 čti *1. července* místo 1. června.
Na str. 272, pozn. 73, 2. řádek zdola čti *k repertoriu* místo repertoriu.
Na str. 281, pozn. 121 má býti *23. srpna*.
Na str. 305, pozn. 220, řádek 1. má býti *z 17. září*.
Na str. 340, řádek 13. shora má býti *tento* místo »ten«.
Na str. 349, řádek 7. shora má býti *do Messkirch* místo »Messkirchen«.
Na str. 374, řádek 6. zdola škrtni čárku za slovem »do Bavor«.
Na str. 377, pozn. 122, řádek 4. shora vynech slova: sama o sobě.
Na str. 395, řádek 11. shora čti *z 9. prosince* místo »29. prosince«.
Na str. 400 dodej k pozn. 194: List Richelův kurfiřtovi z 28. pros. je u *Arctina*, příl., str. 86 sq.
Na str. 409, pozn. 29, poslední řádek, čti *Irmer, III* místo Irmer, II.
Na str. 465, řádek 9. zdola čti *byly* místo »byla«.

SEZNAM ZKRATEK.

- AKÖG = Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen.
ASG = Archiv für Sächsische Geschichte.
HZ = Historische Zeitschrift.
MKA = Mittheilungen des k. k. Kriegsarchivs.
MVGDB = Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen.
NASG = Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07481 7647

